[illegible]

Het ontroerde
NEDERLANDT
door de wapenen des Konings
van Vrankryk etc.
t Amsterdam
by Marcus Doornick
1674

HET ONTROERDE NEDERLANDT,

Door de Wapenen des

KONINGS van VRANKRYK,

Dat is

Een Waarachtigh Verhaal

Van den

Franſen,
Engelſen,
Keulſen, en
Munſterſen

OORLOGH,

Tegen de

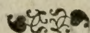
VEREENIGDE NEDERLANDEN,

Met deſſelfs Binnelandtſe Beroerten.

Daer in naukeuriglijk/alle der zelver Voorvallen worden verhandelt.

Door een Liefhebber der waarheydt, uyt eenige authentijke Stukken, Schriften, Oog- en Oor-getuygen, beſchreven, en te zamen geſtelt.

Met verſcheyde Figuren verciert / nooyt voor dezen gedrukt.

t'Amſterdam, By *Markus Willemſz. Doornik*, Boekverkooper, op de Vijgendam, in 't Kantoor Inkt-vat, 1674.

Bericht voor den Boek-binder, om de Figuren op haar behoorlijke plaatzen in te voegen.

Afbeeldingen.

N O T A.

Dat de drie bladen aldus geteykent (xx) (xx), (xx * xx), (xx ** xx), moeten volgen na, xx. achter pag 344.

D' Heer CORNELIS TROMP, *Lieutenant-Admirael, over Hollandt en West Vrieslandt, t Amsterdam.*

NOBILITAS SOLA EST ATQUE UNICA VIRTUS.

De ware Deught alleen maakt een oprechten Adel.

Aan den Wel-Edelen, Gestrengen, Manhaften en Dapperen

Z E E - H E L D T,

CORNELIS TROMP,

Lt. Admiraal over

HOLLANDT *en* WEST-VRIESLANDT,

Resorteerende onder 't Edele Mogende Collegie ter Admiraliteyt, tot

A M S T E R D A M.

Wel-Edele Heer.

Ybrengen, onder uw wel Ed. *Wijdtluchtigh beroemde naam, te voorschijn, het* Ontroerde Nederlandt, *waar in te zien is, hoe Onchristelijk, de Franse Majesteyt, die den Tijtel van Alder-Christelijkste Koning gegeven wordt, het Christenrijk, dat in een geruste Vrede leefde, heeft beginnen te ontroeren; en dat met den Oorlogh (tot welkers toerusting, Hy eenige Jaren is bezigh geweest) de Vereende Nederlanden aan te doen; alleenlijk, volgens 't zeggen der Franse Oorloghs Declaratie*, om des Konings glorie vaster te bevestigen, *maar in der daat een begin*, om tot de Europise Monarchy te geraken: *Doch hoe groot en machtigh dezen Fransen Koning ook mach zijn, zo heeft hy zich alleen, niet bestandt gevonden, om dit kleyne Nederlandt, aan te tasten, maar beweeghde den Koning van Engelandt, (die voor geeft de mach-*

tighste ter Zee, te zijn) 't zy door belofte om hem te helpen tot de Souverainiteyt, of yet anders, dat hy de Bredase Vrede, met de Nederlanders gesloten, en de Triple Aliantie te gelijk, trouwloosljk heeft verbroken, en als met de voet van hem geschopt. Der Fransen tweede helper, was dien onnoozelen Keurvorst van Keulen, wiens gezicht door de blinkende Goude Louyzen, zo verblindt, en 't gehoor door de Franse pluymstrijkende complimenten, en schoon-schijnende beloften, zo verdooft wierd, dat hy alle zijne Landen en Steden, voor de Fransen ten besten gaf, en open zette, waar door de zelve meest ten gronde toe, bedorven zijn, en dezen rampzaligen Vorst, nu van de Franse verlaten, by na geen schuylplaats weet te vinden, om zich voor des Keyzers en Hollanders macht te konnen verbergen: Den derden mede-hulper, of liever huurling, was dien Dollen en Verwoestenden Bisschop van Munster, die hem by alle Vorsten, die den Oorlogh in 't zin krijgen, gaat verhuuren, en dan neffens zijn plonderaars, en helsche Trawanten, met duyvelse Bomben, Granaden, en Stinkpotten, te Velde trekt. Deze drie Krijghs-machten te Lande, en de vierde ter Zee, quamen de Vereende Nederlanden te gelijk bespringen: voorwaar een eeuwighduurende Eer voor ons Vaderlandt, dat het zo ontzaggelijk was, dat niet minder als vier Vyanden teffens, 't zelve dorsten aanvallen, al had het doenmaals ook volkomen verdelght geworden, 't geen de goede Godt *genadelijk heeft gelieven te verhoeden. Ter Zee bleef d'overwinning genoeghzaam aan onze zijde, maar te Lande wierden alle onze Rijnse, en een deel Frontier-Steden wechgenomen, en den Fransen Koning drong door, tot by na aan 't hart van Hollandt; alwaar door instroomend water, en Wapenen gestuyt, en geen kans ziende, om verder te konnen komen, trok, na een kleyn verblijf, weder na Vrankrijk; Doch voor zijn vertrek, boden de H. Heeren Staten van Hollandt, Zijn Majesteyt den Vrede aan, maar die, door de Engelse Gezanten, gestijft, stelden gezamentlijk zo harde, onverdraaghlijke, en slaafachtige conditien voor,*

dat

dat de zelve voor een oprecht Hollander, onaannemelijk waren, ten zy dat Hy van den aart der oude-vryheyt-lievende-Batavieren verbastert most zijn. Aldus was'er dan niet anders te doen, als met aanroeping der Goddelijke bystant, *de Wapenen, met dubbele couragie, weder aan te vatten, en goedt en bloedt voor* Godtsdienst, Vaderlandt, *en* Vryheyt *op te zetten; en dit tot geen ander eynde, als om daar door een goede, bestendige, en eerlijke Vrede (den waren Intrest van den Vereenden Staat) te konnen verkrijgen, want vervloekt is dien Oorlogh, die tot andere inzichten gevoert wordt.*

Gelukkigh zijn dan die Princen en Staten, die in zodanige Oorlogs-tijden, van Ervaren en Dappere Krijghs-Oversten zijn voorzien: En gelukkigh was ons Vaderlandt, doen U Wel-Edelheyt *zich liet bewegen, om als Luytenant Admiraal, een Esquadre van 's Landts Oorloghs-Schepen, tegen de Vyanden aan te voeren; 't welk ook in dezen eenen voorleden Zomer, tot drie reyzen toe, zodanige Victorieuse successen, heeft uytgewerkt, dat geheel Europa haar daar over niet genoegh kan verwonderen; Lucht en Zee hebben daar van gedreunt en gedavert; duyzenden ooogen en ooren hebben 't gezien en gehoort: Den Grave d'Estré, dien Fransen Admiraal, heeft zich verwaerdight, met zijn Esquadre, om noch voor de derde en laatste maal,* U Wel-Ed. *furieuse en yverige Bataille tegen d'Engelse, te observeeren, en van verre aan te zien: Hy zal konnen zijn Heer en Meester, den Koning van Vrankrijk, hier van berichten, en den zelven verzekeren, dat* U Wel-Ed. *met der daat betoont te zijn, een rechten Erfgenaam van* U Wel-Ed. *Hooghloflijken* Heer Vaders *Deugden en Dapperheden. Hier van had ook aan zijnen Koning konnen getuygen, (by aldien hy niet op't Bedde van Eeren had komen te sneuvelen) dien Kloekmoedigen Heer Eduart Spragh, Admiraal van het Blauw Engels Esquadre, die* U Wel-Ed. *stantvastige couragie met 't verlies van zijn leven is gewaar geworden: 't Zal buyten twijffel beyde hooghgedachte Koningen wel gevallen, dat* U Wel-

Ed.

Ed *als een* Edelmoedigen Zoon *van zo dapperen* Heer Vader *H: L: M: zich zelfs, en met een de gantſche Familie, waerdigh maakt, om te blijven pronken met de Adelijke Wapenen van Eer, eertijdts uyt beyde de Rijks-ſchilden, aan dien dapperen* Helt *vereert, waar in men ziet het Oorloghs-Schip uyt het wapen van de Hooft-Stadt Parijs, met drie Rondaſſen, met Lelien bezaayt behangen, onder een roode aanmoedigende Eerſpoor, en dit alles gekroont met een der Goude Lelien uyt des Konings eygen Wapen-ſchilt: Engelandt voeghde hier, nevens, de twee onvertzaaghde Griffioenen, vercierende der zelver halzen met zijne roode Roozen. Met deze, en diergelijke* Tropheën *ziet men de Marmore Graf-ſteden, van zulke Dappere Mannen, tot Delft, en elders, verheerlijkt. Zoo blijven de Namen der Helden, Eeuw in, Eeuw uyt, in onſterfelijke gedachten der Nakomelingen. Leef lang, in gezondtheydt, ô* Dapperen Zee-helt, *en helpt onze Rechtvaerdige Zaak verdaedigen, uyt liefde, en tot welvaart van ons waerde Vaderlandt, 't welk wy weten, alleenlijk,* uw Ed. *eenigh Ooghwit te zijn. Ontfang ondertuſſchen dit Hiſtoris Verhaal, dat uyt oprechte genegentheyt,* U Wel-Ed *wordt opgedragen, van hem, die is, en zal blijven,*

Wel-Edelen Geſtrengen HEER,

U Wel-Edele *ootmoedigen en dienſt-willigen* Dienaar,

In Amſterdam den 1 van Wintermaant, des Jaars, 1673.

MARKUS DOORNIK.

DEN Fransen, Engelsen, Keulsen, en Munstersen OORLOGH, Tegen de Vereenigde Nederlanden.

En der zelver binnenlandtse beroerten.

LOUIS de XIV. van dien name / Koning van Vrankrijk, &c. door macht en rijkdom / (die hem en zijne Voorzaten van tijdt tot tijdt / door den Koophandel en Scheepvaert / der Hollanders en Zeeuwen, zo gemakkelijk als vorderlijk / ja zonder eenig gevaar zijner Onderdanen / zijn in den schoot gevoert) nu ten hooghsten top van glorie / opgestegen / beelde zich in / dat den tegenwoordigen tijdt bequaam was / om als Monarch, of Oppervorst, niet alleen Europa, maar ook Oost- en West-Indien, voor zo veel het de Christenen bezaten / onder zijn gezagh te konnen bekomen. Om dit voornemen te voeden / en uyt te voeren / ontbrakender geen aanhitzers / die des Konings ydele glorie / om haar eygen voordeel en gezagh te vergrooten / met hun vleyerye / tot dit / zoo wijtluchtigh gebiedt / aanmoedigden.

Zijn Heer Vader / Koning Louis de XIII. had al den Jare 1635. met goetvinden van zijn Minister, den Kardinaal de Richelieu, een aanvang van zodanigen voortgang begonnen / en met de Staten der Vereenigde Nederlanden, die doenmaals noch tegen Spanjen oorlogden / verbondt gemaakt: en alhoewel hy de Suster van den Koning van Spanjen, en dien Koning wederom de Suster van hem tot Gemalin ten huwelijk had / zo dat zy dubbelde Swagers waren / niet te min beoorlogde hy de Spaansche Nederlanden van boven / alwaar de zelve aan zijne Franse grenzen waren gelegen / gelijk de Staten der Vereenigde Nederlanden mede van onderen gedaan hebben / zo dat de Spaanse verscheyde Steden / aan beyde zijden / wierden afgenomen.

Dien Fransen Koning, in den Jare 1643. komende te overlijden / was den

tegenwoordigen Koning maar omtrent 5 Jaren oudt / evenwel volharde de Franse Koningin als Regente, door goetvinden van haren opperſten Miniſter, den Cardinaal Mazarin, in den Oorlogh tegens haren Broeder / den Koning van Spanjen. In den Jare 1646. wierdt by verſcheyde Vorſten beraamt/ om een algemeyne Vrede in Chriſtenrijk uyt te werken; Hier toe wierdt de Stadt Munſter in Weſtfalen uytgekoren / en quamen aldaar te zamen de Gezanten van de doenmaals ſtrydende partyen / als van den Duytſchen Keyzer, en die van Sweden, van Spanjen en Vrankrijk, en de Vereenigde Nederlanden, met eenige andere/ ook van den Paus, als Middelaar / de Cardinaal Chigi, die zelfs namaals Paus geworden is. De eerſte die alhier Vrede maakten/ was den Koning van Spanjen, met die van de Vereenigde Nederlanden, in't begin van den Jare 1648. Maar de Franſe Gezanten zochten dit / met alle mogelijke middelen op te houden / voorgevende / dat men behoorde den tijdt af te wachten / dat Vrankrijk mede met Spanjen zoo verre gehandelt had / dat men gelijkelijk zou konnen ſluyten: doch de Vereenigde Staten wel ziende/ dat de Franſen haar oogwit ſtrekte / om niet alleen de reſteerende Spaanſe Nederlanden machtig te worden / maar ook Spanjen zelf / en daar na / plus ultra, noch verder te gaan / gingen met de Vrede voort / want zy voerden nu haren Oorlogh ſlechts/ om hunne vryheyt/ en een vaſt verzekerde / eerlijke/ en voordeelige Vrede te bekomen/ die haar nu van Spanjen, ſchier na haar eygen begeerte wierd aangeboden; voorts dacht het haar beter/ de Spaanſe Nederlanden, onder der zelver regeering / tot een ſcheytsmuur / tuſſchen Vrankrijk en hare Landen te laten leggen / dan zo machtigen en glorieuzen nabuur / als Vrankrijk zich nu begon te vertoonen / tot allen tijden / als het hem luſte / op hare grenzen te moeten waarnemen. De Franſen ſcheyden onverrichter zaken van Munſter, en bleven alleen / in den Spaanſen Oorlog volharden / doch zy hadden zodanigen voorſpoet niet als te voren / want zy wonnen wel eenige Steden en Sterkten / maar verloren die al wederom / en niet weynig op de Vereenigde Nederlanders, door 't ſluyten van de Vrede, verſtoort / begonnen de Hollandtſe Koopvaerdy-ſchepen / op de Middellandtſe Zee, en elders/ aan te taſten/ en met menighte in hare Havens op te brengen/ voor goede prijs te verklaren / te verkopen / en haar zelven daar mede te verrijken / en dit alles op voorgeven / om dat zy verboden Waren en Oorlogs-behoeften / den Spanjaarden, hunne Vyanden / toe voerden / tot dat eyndelijk den Vice-Admiraal de Ruyter in 't begin des Jaars 1657/ twee van die voornaamſte Rovers/ veroverde / en tot Cadix in Spanjen op brocht; dit ontſtelde zo dapper den Franſen Koning, die nu al gekroont was/ en zijn Miniſter, den Cardinaal Mazarin, (de welke den onwetende ſpeelende / als of het beroven buyten haar weten geſchiede) dat hy datelijk alle Nederlandtſe Schepen en Goederen dede beſlaan/ dat die van Rochel, en eenige andere niet wilden nakomen. In Hollandt beſloeg men van gelijk alle de Franſe goederen / en het ſcheen tot een openbaren Oorlogh te zullen uytbarſten / maar den Koning zont zijn Gezant / den Heer de Thou, na Hollandt, en daar wierden by proviſie / de geſchillen weder by geleydt / en zedert die tijdt is het roven opgehouden.

Den

Den Oorlog van de Fransen tegen Spanjen bleef duren tot in den Jare 1660/ als wanneer een Huwelijk tussen den Koning van Vrankrijk, en de Dochter van den Koning van Spanjen, tot St. Jan de Luz, (zijnde de grensen van beyde de Koninkrijken) en met eenen de Vrede gesloten wierdt. Doch in de Voorwaerden van dit Huwelijk wierdt besloten / dat de Spaanse Infante met een huwelijks goedt van vijf maal hondert duyzent goude Zonne-kroonen / of der zelver waerde / zou af staan / van alle vordere rechten en eygendommen / &c. die zy nu of opt / zelf na 't overlijden van hare Ouders / zoude konnen of mogen eysschen: gelijk ook den Spaansen Konink, met zijn Dochter de Bruydt tot Fontarabie komende / de zelve aldaar / in tegenwoordigheyt van alle de Grooten / die hem op zijne reys verzelschapten / openlijk af vraagde / of zy niet vrywillig af stont van alle haar recht, en pretense op de Kroon Spanje? Waar op zy met een luyde stem / en handttasting / antwoorde / Ja. Hier mede gaf zy dan ook over / het Recht / dat zy op de Spaanse Nederlanden zou konnen pretenderen / 't welk van den Fransen Koning, daar na / verworpen is.

In den Jare 1662 / den 27 April, is tot Parijs, tussen de Commissarisen van den Koning van Vrankrijk, en die van de Vereenigde Nederlanden, gesloten een Tractaat van Alliantie, Guarantie, Commercie, Navigatie, en Marine, voor 25 Jaren / zijnde het gevolg van 't gene den Heer de Thou te voren had aangelegt.

Uyt kracht van dit Tractaat, heeft den Koning van Vrankrijk, in 't Jaar 1665 / als de Vereenigde Nederlanden, door den Bisschop van Munster, (van den Koning van Engelandt, daar toe omgekoft /) met roven en plonderen besprongen wierden / zijne Hulp-benden toe gezonden / bestaande in omtrent 6000 Man / onder 't gebiedt van den Oversten / den Heer Pradell: Dit was uytmuntend schoon Volk / meest Adel / en van de Troupen van des Konings huys; doch vermits zy eerst in de Maant November aan quamen / dat het sayzoen al verlopen was / en de koude en vorst / (die zy niet gewoon waren /) haar quam overvallen / konden zy niet anders uyt richten / als dat zy den Bisschop van Munster, (nu van Engelandt verlaten / en daar door / voor haar bevreest /) wederom na Westfalen, in zijne vaste Steden / deden vertrekken / die ook op den 17 April 1666 / de Vrede met de Vereenigde Nederlanden gesloten heeft: maar Vrankrijk om het Tractaat van Alliantie, met de Vereenigde Nederlanden gemaakt / te voldoen / verklaarde den Oorlog tegens Engelandt, op den 26 January 1666. en zondt den Hertog van Beaufort, met 30 van zijne Oorlog-schepen de Nederlanders te hulp / doch sukkelden zeer lang / en quamen ook door de Hoofden niet in de Noordt-zee, zo datze heel weynig uytrichten. De Vrede met Engelandt wierdt tot Breda, op den 31 Julij 1667 gesloten.

Na dat nu den Koning van Spanjen, Vader van de jonge Koninginne van Vrankrijk, op den 17 September 1665. was overleden / zag men / dat de glorie van den Fransen Koning van tijdt tot tijdt / begon op te steygeren; in Vrankrijk gaf men / by openbaren Druk / eenige Tractaten uyt / daar mede men

wilde bewijzen/het recht/ dat de Jonge Koningin van Vrankrijk, tot de Spaanse Nederlanden toe quam/ die wederom tot Brussel en elders/ krachtiglijk wierden wederleydt. Eyndelijk barste de meyning van den Fransen Koning voor al de Werelt uyt/ want door zeker geschrift/ en een Brief daar by/ maakte hy zijn wille/ aan de Koninginne Regente van Spanjen bekent/ en gaf zijn Gezant d'Estrades last/ om de Coppen der zelver/ aan de Staten der Vereenigde Nederlanden in handen te stellen/ 't welk gedaan wierdt omtrent half Mey 1667.

Hier op trokken de Fransen (met haren Koning, van de Koningin, en veel Dames gevolgt) door Walslant, Vlaanderen in/ veroverende Armentiers, Doornick, Douay, Kortrijk, Rijssel, &c. en wierden voor Dendermonde, meest door 't water/ gestuyt/ daar der veele verdronken. Des volgenden Jaars 1668 is 'er in Januario een Ligue defensive tussen Engelandt en de Vereenigde Nederlanden in den Hage gesloten/ daar in de Sweden zich mede begaven/ maar den Koning van Vrankrijk trok al in 't begin van February naar 't Graafschap Borgondien, waar in hy/ binnen den tijdt van 15 dagen/ het Franche Comté, met de Steden en Sterkten/ minst door geweldt/ maar meest door schrik/ en goude Louijssen/verovert heeft. Ondertussen sloot Engelant met de Vereenigde Nederlanden, een Tractaat Marine, om daar door alle toekomende zeeonheylen te voorkomen. In desen tijdt wierdt groote naerstigheyt door den Koning van Engelandt en de Vereenigde Staten aangeleyt/ om de twee strijdende Koningen van Spanjen en Vrankrijk, (die nu hare Gezanten al tot Aken, om Vrede te sluyten/ by een gekomen waren) te vereenigen/ doch met weynig vrucht/ want den Fransen Koning zondt veele krijgs-benden na beneden/ voorgevende daar mede niet anders voor te hebben/ dan de Spaanse tot Vrede, (doch na zijn zin) te dwingen. Deze dwars-drijverye van Vrankrijk deden de Engelsen, Vereenigde Nederlanders, en de Sweden hare hier voorgenoemde Ligue defensive noch vaster maken/ en de zelve veranderen in een Triple Alliantie, dat is Drie-verbondt, gesloten en geteykent te Londen in Westmunster, den 25 April 1668. by welk Drie-verbondt zy malkander/ in alle gelegenheyt/ moeten by staan/ de strijdende Kroonen tot Vrede brengen/ en de geheele Christenheyt in rust zoeken te houden: De Ratificatien hier van quamen in den Hage, in de Maant Mey 1669. doch in 't Jaar 1670 den 2 February is alles aldaar bekrachtigt. Dit behaagden den Koning van Vrankrijk niet al te wel/ en noch veel minder/ doen de Vereenigde Staten, een Leger Lunenburgse krijgs-macht op haren bodem ontfingen; Dryleger tot Bergen op Zoom, in de Polder van Namen, en aan den Yssel, by Zutfen lieten afkondigen en t'zamen komen; en 48 Oorlogh-schepen met 4000 Man ter Zee verveerdigen. In Engelandt was men mede bezig om alles ten Oorlogh/ uyt te rusten. Den Fransen Koning dan/ ziende op deze tijdt niet verder te konnen komen/ dede den Vrede met Spanjen, tot Aken sluyten/ op den 2 May 1668. die ook in 't zelve Jaar/ ten weder zyden geratificeert/ en op den 26 Mey daar aan volgende/ te St. Germain in Vrankrijk, verwisselt is. De onlusten met Vrankrijk en Spanjen waren evenwel niet volkomen weg.

weg genomen / want als men zou komen tot de scheyding der grensen tussen de Franse en Spaanse Nederlanden, rees'er groot verschil / voornamelijk over Condé &c. en dit liep zo verre / dat Middelaars hier over by een zouden komen tot Londen, maar Vrankrijk verwierp die van de Staten der Vereenigde Nederlanden, en nam die van Engelandt en Sweden aan/ doch hier en is niets af gekomen. In dezen tijdt waren Brabandt en Vlaanderen in slechten toestant / door de quade betaling aan de Soldaten / zo dat men / niet alleen / ten platten Lande / maar zelfs in de Steden / niet vry was: welk onheyl noch daar en boven / niet weynig/ door de besmettelijke Pest / wierdt vermeerdert/ zo dat'er wel 3000 Menschen uyt Brabandt vertrokken. Onderwijl was men aldaar noch voor een Fransen inval bevreest/ alzo Vrankrijk, de Stadt Aat met 8 Bastions, en zo veel halve Manen tussen de zelve / dede versterken / Rijssel, Doornik, en andere gewonnen plaatzen wierden ook gesterkt: Men hoorde ook dat Vrankrijk een groote somma geldts tot Hamborg, voor den Bisschop van Munster had over gemaakt. Om deze en meer andere Oorlogs geruchten / begonden de Ed: Groot Mog: Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslandt ordre te stellen op 't aannemen en de capitulatien / als ook op de vereyschte qualiteyten der Krijgs-officieren / die haar diensten aan haar Ed: Gr: Mog: quamen aanbieden: en wierden op 't laest van 't Jaar 1669 / 2 Colonels te Paert/ 3 Ritmeesters/ 3 Colonels/ en 3 Luytenant-Colonels te voet / 3 Sargeants Majoors/ en 33 Capiteynen aangenomen.

De vrees der Brabanders, van Vrankrijk overvallen te worden / bleef al even groot / want de preparatien / die men in dat Rijk aanstelden / tot een vroegen Velttocht / dede haar verschrikken / gelijk ook door de schaarse betaling aan de Spaanse Soldaten / begonnen die zo tot Brussel als Antwerpen te roven en steelen / ja zelfs moorderyen aan te rechten / zo dat'er van deze / (als het daar op aan zou komen) weynig te verwachten was. Maar haren Gouverneur / den Connestable van Castilien, vertrokken / en den Grave de Monterey in de Maant Julij 1670 in zijn plaats gekomen/wierde beter ordre onder de zelve gestelt. De Hoog-Mog: Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden zagen ook om naar hare Frontieren / en raadtplegende met de Krijgs-oversten / Wurts, de Rijngrave, de Heer van Zuylesteyn, en Grave van Hoorn, vonden goet hare Guarnisoenen van Maestricht, Orsoy, Burik, Rijnberk, en andere/te versterken/ zo dat Maestricht doen al met 8000 man versterkt wiert; de Stadt Hulst wierde ook hare Fortificatien versien. Lotharingen was mede niet weynig voor dezen Fransen tocht beducht.

Den 24 April 1670. vertrok den Koning van Vrankrijk met den Daufin, Monsr. en Madame, Madamoiselle d'Orleans, en de meeste Heeren en Dames van 't Franse Hof van St. Germain en Laye, en sliepen 's nachts tot Senlis, en zo al voorts / door ongemakkelijke wegen / naar Vlaanderen. Dezen tocht gaf groot nadenken in de naburige Landen / en voornamelijk in de Spaanse Nederlanden, want den Koning en 't Hof had een gevolgh van omtrent 16000 Man / zo Krijgs-volk als Hof-knechten. De Spaanse zetten 't Landt/ om Condé, en daar omtrent / door 't openen van de Sluyzen / onder water/

en vergaderden haar Ruytery omtrent Dendermonde, zy stonden ook / op 't verzoek van den Fransen Koning, gewillig / en beleefdelijk toe / dat dezen tocht / op eenige plaatsen / over den Spaansen Konings landen voort ging / en dat al om den Vrede te houden / want Vrankrijk dede haar weten / dat'er anders geen oogmerk was / als om zijne Frontieren te bezichtigen. De Vereenigde Staten deden Maestricht mede met vier nieuwe Watervyen / en andere Fortificacien / ook met noch meerder Krijgs-volk / voorzien. Het Franse Hof dan Vlaanderen bezien hebbende / alwaar op eenige plaatzen de Pest begon te ontsteken / trok wederom / en quam den 9 Juny 1670 weder te St. Germain in Vrankrijk.

Maar dezen tocht strekte tot vermaak / doch wierdt wel haast gevolgt van een die louter ernst was / deze goldt Lotharingen, want den Koning van Vrankrijk, onvernoegt van den Hartog van Lotharingen, zont den Mareschal de Crequi, met eenige Krijgs-macht in zijn Landt / die zeer licht de Hooftstadt Nancy, eertijdts treffelijk gefortificeert / doch nu vry wat vervallen / en Chattey, aan de Moesel, in zijn geweld kreeg / den Hartog vluchte in de Gebergten / daar eenige van zijne Landtzaten by hem quamen / tegen de welke Crequi een scherp Plakkaat dede afkondigen / maar de Ingezetenen die in Lotharingen wilden blijven / mosten den eedt van getrouwigheyt aan den Koning doen: Men ontwapende de Burgers / en maakte van 't Hertogs Paleys een Paerde-stal / de Hartoginne en Princessen, met hare Dochters mosten daar uyt / en in een Klooster gaan. Hier op quam den Mareschal Crequi den 19 September 1670 voor de Stadt Espinal, daar voor eenige van de zijne doot bleven / maar dwong evenwel het Garnisoen haar op genade en ongenade / over te geven / die meest alle na Mets wierden vervoert; 't Kasteel van Bar, en al de Torens van die Stadt dede men in de lucht vliegen / als ook de Stadt St. Michiel op de Maze; en aldus raakten den Hartog van Lottharingen in weynig tijdts / alle zijn Landen quijt.

Ondertussen had den Nederlandtsen Ambassadeur de Groot verscheyde conferentien tot Parijs, met den Fransen Minister, den Heere de Lionne, over 't stuk van de Manufacturen / of Handtwerken / uyt de welke men al begon te merken / dat Vrankrijk den vryen Hollandtsen Koophandel en Scheepvaert zocht te belemmeren / en daar op volgde een verbodt / dat men geen Franse goederen in Hollandtse Schepen mocht laden / waar door die van Bordeaus, Nantes, Rouan, &c. te Hove quamen klagen / dat hier door / hare Koopmanschap bedorven wierdt.

Den Bisschop van Munster begon mede in dezen tijdt sterk te werven / en dede door zijn Oversten Bentink, aan de Vereenigde Staten weten / dat zijn Krijgs-rusting alleen strekte op de Stadt Heuxster, en 't Sticht Corvey, pretenderende zijn recht tegen de Hertogen van Lunenburg en Wolfenbuttel, voorts dat hy met den Staat van Hare Hoog-Mog: alle minne en vriendtschap wilde onderhouden.

Op 't laatst van 't Jaar 1670 / maakte den Koning van Vrankrijk aan zijn Raadt en Parlament bekent / dat hy op 't Voorjaar / zo haast het gras eenigzing

zins gewassen zou zijn / met een machtig Leger / van 30000 Man/ door Lotharingen, tot Duynkerken naar zijne Conquesten in Nederlandt vermeynde op te trekken; het zelve verwittigde hy ook aan den Engelsen Koning.

De Staten der Vereenigde Landen alle deze toerusting ten Oorlog overleggende / vonden goet / om tegen de Lenten des toekomenden Jaars 1671/ uyt te rusten 48 Oorlogs-schepen/ met 12 Fregatten / en 30 veel Branders / en 6 Galliots.

Den Koning van Vrankrijk nu van tijdt tot tijdt / en al meer en meer de Hollandtse Koopmanschappen niet verbiedende/ maar die zodanig met zware Tollen bezwarende/ dat zy hun zelf genoegzaam verboden, en dit tegen 't Tractaat van Commercie, in 't Jaar 1662 gesloten / (hier voren verhaalt) zo wierdt den zelven daar over/ door den Nederlandtsen Ambassadeur aangesproken / dat zulks onbehoorlijk, en niet nabuurlijk was; waar op hy tot antwoordt kreeg / Dat zijn Majesteyt in zijne Landen dede, het gene hem beliefde, en nodig docht, en dat de Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden het zelve niet en raakten, en dat zy in hare Landen ook konden doen, 't geen haar wel geviel.

De Generale Staten besloten dan in 't begin des Jaars 1671/ een Plakkaat te doen afkondigen / waar by/ niet alleen de Franse Brandewijnen, en alle gedistilleerde Wateren / maar ook die uyt Duytslandt, en den Rijn afquamen/ wierden verboden in 't Vereenigt Nederlandt te brengen / en ook mede eenige Franse Stoffen &c. Den Inhoudt van dit Plakkaat deden de Ed: Achtb: Heeren Burgermeesteren, en Regeerders van Amsterdam, om de Kooplieden by tijdts te waarschouwen / op den 2 January 1671/ ter Beurse/ in 't openbaar bekent maken / luydende als volgt:

NOTIFICATIE.

ALsoo de Hoog-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, op gisteren, den 2 Januarij, gerezolveert hebben, dat by openbare Plakkaat verboden zal werden, dat naar de Publicatie van 't zelve Plakkaat, 't zy over Zee, ofte langs de Stromen ofte Landen, geen Brandewijnen ofte gedistilleerde Wateren, hier te Lande, ingevoert zullen mogen werden, om alhier gedistraheert, verkoft, ofte verconsumeert te werden, op de verbeurte van de zelve, en de boete van 600 guldens op yder Stuk ofte Vat: Behoudelijk alleen dat tot voorkominge van schade, den tijdt van den Inbreng, zijn aanvang zal nemen, van den 29 dezer loopende Maant Januarii, ten dien effecte dat de Brandewijnen en Gedisteleerde Wateren, voor dien dag inkomende; mitsgaders de Persoonen de zelve inbrengende, van de voorsz. Confiscatie en pœne wel zullen blijven geeximeert, Des dat de Koopluyden en Factoors (aan de welke de voorsz Brandewijnen geconsigneert zullen komen) evenwel gehouden zullen wezen de zelve aan de Magistraat hunner Residentie aanstonts aan te geven, en dat ook de zelve hier te Lande niet gedistraheert, verkoft ofte verconsumeert, maar alleen weder uytgevoert zullen mogen werden.

En dat wijders by Hoogst-gemelte hare Hoog-Mog. mede gerezolveert en vast gestelt is, dat niemant zal vermogen te verkoopen, verhandelen, of onder hem te slaan, in het kleen

kleen of groot eenige Manufacturen van Vrankrijk, de welke tot Kleedinge, Cieraat, oft Ammeublement zoude mogen dienen: Uytgenomen alleen

(*Witte Cajante.*
Baricane van Wol.
Picotes Royael.
Witte en gecouleurde Damasten, heel van Wol.
Picotes van Wol.
Gevlamde Cajante.
Bouratte.
Kamer-behangzelen van de breete van 6 vierendeel, tot de breete van 20 vierendeel.
Trijpen en Kouffen.)

Als alleen die gene die daar toe by speciale Acte van de Magistraten harer residentie zullen werden geadmitteert, en dat echter de voorsz. zoorten van Manufacturen met 50 ten hondert voor 't inkomende recht zullen werden belast, volgens de Lijst die daar van eerst daags gepubliceert zal werden.

Dat mede geresolveert is, dat het inkomende Franse Zout met 200 guldens, op het hondert Zout, belast zal werden.

Dat van gelijken de inkomende Boter en Kaas, Vlees en Spek, van nu voortaan belast zullen werden met 25 per cento.

En eyndelijk de inkomende vreemdeSuyker-Syropen (uytgesondert de Bak-Syropen, komende van Motril en Palerme) met 5 ten hondert, of een stuyver per pont belast zullen werden: Zo is 't, dat de Heeren Burgermeesteren en Regeerders dezer Stadt goet gevonden hebben een yegelijken daar van tijdelijk te adverteren, tot voorkominge van schaden; ten welken eynde haar Ed: Groot Achtb: mede geordonneert hebben, dat het gene voorsz. is, alomme by affictie van gedrukte Biljetten genotificeert zal werden.

De Fransen nu alle middelen aanwendende / om den Hollandtsen Koophandel en Scheeps-vaart te vernietigen / en daar door de zelve na haar te trekken / begon het tijdt te worden / dat daar in / zo veel mogelijk / wierde voorzien / dies wierden door d'Algemeene Staten, brieven afgezonden aan alle Bondtgenoten, en ook aan die van de Triple Alliantie, om by tijdts op hare hoede te zijn / en op alles behoorlijke ordres te stellen: Men sprak van nieuwe werving / en Hollandt gaf / by provisie / last / om onder 't gebiedt van den Lieutenant Admiraal van Gent, 16 Oorlogs-schepen / 4 Fregatten / en zo veel Branders / te verbaerdigen.

Het Plakkaat tegen 't inbrengen der Brandewijnen wierdt afgekondight / luydende als volgt:

Verbodt van de Brandewijnen, &c.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden. Doen te weten: Alzo Wy om verscheyde importante en pregnante redenen voor den dienst van den Lande, tot bevorderinge en vermeerderinge van de Neeringen binnen de Steden van de respective Provintien, profitabel, dienstig, en nodig hebben gevonden, dat voortaan gene Brandewijnen, ofte Gedistilleerde Wateren, van wat zoorte die zouden mogen wezen, van buyten in deze Landen zullen mogen werden ingebracht, verkocht, gedronken, ofte geconsumeert. ZO IST, Dat Wy ordonneren, statueren, en wel expressellijk interdiceren by dezen, dat niemandt, van wat staat, qualiteyt, ofte conditie hy zoude mogen

mogen zijn, na de Publicatie dezes, 't zy over Zee, langs de Stromen of Rivieren, nochte per asse te Lande, in, en onder het gebiedt van dezen Staat zal mogen inbrengen, in groote of kleyne Fustagie, eenige Gebrande Wijnen of Gedistilleerde Wateren, hoedanig die zouden mogen wezen, op pœne, dat de Koopluyden en Factoors, de welke de voorsz. Brandewijnen en Gedistilleerde Wateren doen lossen, inslaan, of in hare Pakhuyzen ontfangen, niet alleen zullen verbeuren de voorsz Brandewijn en Gedistilleerde Wateren, over Zee, langs de Rivieren, of per asse in deze Landen in gebracht, door henluyden gedaan lossen, of in hare Kelders of Pakhuyzen ontfangen, maar boven dien op yder Stuk of Vat Gebrande Wijnen of gedistilleerde Wateren, 't zy groot of kleyn, noch eene zomme van zes hondert guldens.

Voorts interdiceren en verbieden Wy wel expresselijk by dezen, allen Schippers, Stuurluyden, en Matrozen, midtsgaders Wagen en Karre-luyden, in hare Schepen, Schuyten, Ponten, Wagens of Karren te ontfangen, om in deze Landen over te brengen eenigerhande Brandewijnen of Gedistilleerde Wateren, in hoedanige Fustagie of Pakkagie die zoude mogen wezen, op de verbeurte van hondert guldens, op yder Stuk Brandewijn ofte Gedistilleerde Wateren, 't zy kleyn of groot, 't welk by henluyden te Water, ofte te Lande, in en onder ons gebiedt zal ingebracht worden, voor welke boete de Schepen, Schuyten, Wagens, Karren, en Paerden, zullen werden verklaart te wezen verbonden en executabel: En indien de voorsz. boete van de Schepen, Schuyten, Karren, Wagens, en Paerden, ofte uyt de Goederen van de voorsz. Contraventeurs niet en konnen werden geconsequeert, zo zullen de zelve Contraventeurs over de voorsz. misdaden exemplaarlijk aan den lijve, ten minsten by openbare Geesselinge gestraft werden; maar indien yemandt van de voorsz. Schippers ofte Voerluyden konde bewijzen, dat de voorsz. Brandewijnen ofte Gedistilleerde Wateren, buyten zijne kennisse zoude mogen wezen ingescheept, ofte opgeladen: Zo zullen echter, en des niet tegenstaande zyluyden de voorsz. boete moeten betalen, maar wederomme daar tegens haar regres hebben en behouden, ten laste van die gene, de welke de voorsz. Brandewijnen ofte Gedistilleerde Wateren hebben ingescheept ofte opgeladen; en indien het mocht gebeuren, dat niet tegenstaande ons voorsz. verbodt, echter bedektelijk eenige Brandewijnen ofte Gedistilleerde Wateren, onder ons gebiedt mochten wezen ingebracht; Zo verbieden Wy alle Binnelantsvaarders, Markt-schippers en Voerluyden, de voorsz. Brandewijnen en Gedistilleerde Wateren van buyten ingekomen, te vervoeren van de eene Provintie, Stadt ofte Plaatze na de andere, op gelijke boete en straffe, als hier voren, ten aanzien van de eerste Inbrengers is gestatueert: En indien het voorsz. feyt door eenige Markt- of Beurt-Schippers werdt begaan, boven dien van hare respective Veeren te worden gedeporteert.

Van gelijken, zo verbieden Wy aan alle particuliere of geprivilegeerde en be-eedigde Arbeyders, haar te laten gebruyken, om eenige van de voorsz. Brandewijnen of Gedistilleerde Wateren, te helpen lossen, ofte met Sleden ofte Vlot-schuyten te vervoeren, op gelijke boete en straffe, als hier vooren tegens de Schippers, en Voerluyden zijn gedecreteert, en boven dien, indien de voorsz. Arbeyders zijn in eedt ofte dienst van Steden ofte Collegien, daar van te worden gedeporteert.

En ten eynde de voorsz. Schippers, Wagenaars en Arbeyders van dezen onzen Plakkate volkomen kennisse mogen bekomen, zoo werden alle Hooftluyden en Overluyden van de Binnelantsvaarders, Voerluyden en Arbeyders gelast, een yder van den Inhoude dezes te adverteren en informeren, en ondervindende, dat dezen Plakkate door yemandt werdt overtreden, daar van de respective Officieren en Magistraten, in de Steden en ten platten Lande te doen behoorlijke advertentie.

Dan gemerkt noch een groote quantiteyt van Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren, onder de Koopluyden en Ingezetenen dezer Landen in voorraad is: Zoo hebben Wy, om de ſchade onzer Ingezetenen, zoo veel doenelijk, te voorkomen, de zelve gepermitteert, om de Brandewijnen en Gediſtileerde Wateren, dewelke onder henluyden in voorraad zijn, te mogen verzenden, beneficieren, conſumeren, en verkoopen, binnen den tijdt van acht Maanden, aanvang nemende met de Publicatie dezes, en langer niet.

Ordonneren voorts dat na de expiratie van de voorſz. acht Maanden, niemandt van onze Ingezetenen binnen het reſſort van dezen Staat, zal mogen hebben, of onder hem behouden eenige Brandewijn geſtookt van Wijn, of van Moeren van Wijn, noch ook eenige Gediſtileerde Wateren van koele Wijn, of Brandewijnen met Speceryen of andere Kruyden over gehaalt, veel minder de zelve te verzenden, of verkoopen in groote of kleyne quantiteyt, op de verbeurte van alle de voorſz. Porten van Brandewijnen en Gediſtileerde Wateren, die na den voorſz. tijdt onder yemandt werden gevonden, of verkocht, en boven dien een boete van ſes hondert Guldens op yder Stuk, en twee hondert Guldens op yder Tonneken Wijn van Wijn, of van Moer van Wijn, of Gediſtileerde Wateren, dewelke in yemandts Kelder, winkel of Pakhuys na den voorſz. tijdt werden gevonden: Ordonneeren en ſtatueren, dat de geene, dewelke de voorſz. boete niet en kan betalen, arbitralijk aan den Lijve, ten minſten by openbare Geeſſelinge zal werden geſtraft: En werden de reſpective Officieren, der zelver Subſtituyten, en Dienaars in de Steden en ten platten Lande geauthorizeert, om naauwe enqueſte te doen, of na den voorſz. tijdt onder yemandt eenige Wijn van Wijn, of van Moer van Wijn, of ook Gediſtileerde Wateren, als boven, werden gevonden.

Behoudelijk, dat ingevalle yemant eenige Wijnen van Wijn, of van Moeren van Wijn gebrandt, tegenwoordig onder hem zoude mogen hebben, dewelke hy binnen de voorſz. acht maanden, aanvang nemende met de Publicatie dezes, niet zoude mogen hebben geconzumeert of verzonden, dezelve gehouden zal zijn de voorſz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn aan te geven aan de Magiſtraat van de Plaats daar de voorſz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn is leggende, en de zelve te brengen ter Plaatze die hem zal werden aangewezen, zonder die voorſz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn te mogen reppen, roeren, of aantaſten, anders, als om dezelve te vervoeren buyten dezen Staat, mits ſpecialijk uytdrukkende, en aangevende de Perzoon en Plaats, aan, en op welke dezelve Wijn, gebrandt als voren, zal werden vervoert, en bewijzende met de verklaringe van de Magiſtraat in de Plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zal zijn, dat dezelve aldaar ook effectivelijk is gekomen, en aan de voorſz. Perzoonen gelevert, alles op pœnen en boeten hier boven uytgedrukt.

Wyders zoo hebben Wy verboden en geinterdiceert, alle gezwooren Makelaars, naar de expiratie van de voorſz. acht Maanden te veylen of te ſtaan over eenige verkoopinge van Brandewijnen of Gediſteleerde Wateren van buyten ingebracht, maar zoo wanneer hen-luyden eenige partyen werden aangeboden, om te koopen of te verkoopen, zullen zy-luyden gehouden zijn 't zelve den Officier van de Plaatze aan te geven, op de verbeurte van haar Officie, en boven dien een boete van zes hondert Guldens op yeder ſtuk, dat door henluyden werdt verzwegen, ingekocht, of verkocht.

Noch zoo ordonneren en ſtatueren Wy, dat niemant naar den voorſz. tijdt, binnen deze Landen zal mogen ſtoken, of branden van koele Wijn, of Moeren van Wijn, Brandewijnen, of met eenige koele Wijnen of Brandewijnen over te halen Speceryen of andere Kruyden, om tot Gediſteleerde Wateren te werden geapproprieert, op de

ver-

verbeurte van tien Guldens op yeder Stoop Brandewijn, dewelke van koele Wijn, of van Moer van Wijn wert uytgebrandt, of met Speceryen, of andere Kruyden, 't zy van koele Wijn of Brandewijn overgehaalt.

Boven dien interdiceren Wy, na de expiratie van de voorſz. acht Maanden te verkoopen, met de groote of kleyne Mate eenige Wijn van Wijn, of Moer van Wijn, of Wateren, die van koele of gebrande Wijn zijn gediſteleert, op de verbeurte niet alleen van de voorſz. verboden Waren, en de Boeten hier voren tegen de Verkoopers van de voorſz. Waren geſtatueert, maar dat henluyden daar-en-boven voor de eerſte reyze haar Neeringe zal werden geinterdiceert, voor den tijdt van een Jaar en zes weken: Voor de tweede maal voor altijdt: En voor de derde-maal te werden verklaart intaam, en voorts gebannen uyt het geheele reſſort en gebiedt van den Staat der Vereenigde Nederlanden.

Alle de voorſz. Boeten te appliceren ten profijte van de Officieren, of der zelver Subſtituyten die de aanhalinge, of calangen eerſt zullen komen te doen: Waar toe de Regenten van de reſpective Godts-huyzen, mede by dezen werden gequalificeert en geauthorizeert, die in zulken gevalle de geheele Boeten, ten profijte van de Godtshuyzen, zullen genieten.

Voorts zoo werden niet alleen de voorſz. Officieren, der zelver Subſtituyten en Regenten van de Godts-huyzen geauthorizeert, om de calange, aanhalinge en bekeuringe te doen, maar ook de reſpective Advocaten Fiſcaals, Commijzen Generaals, en de particuliere Commijzen ter Recherche in de Steden en Zee-gaten, ſpecialijk gelaſt goede voorzorge te dragen, en wel toe te zien, dat geen gebrande Wijnen of gediſtileerde Wateren ter Zee, langs de Revieren of Plaatzen te Lande werden ingebracht: Maar alle zoodanige waren, zonder eenige conniventie aan te halen, op te brengen, en te ſtellen ter judicature van de reſpective Collegien ter Admiraliteyt: En om een yeder te animeren tot het ontdekken van deze contraventie: Zoo zullen de Aanbrengers of Aanhaalders werden toegevoegt, de helft van de Brandewijnen en gediſtileerde Wateren, dewelke zullen werden geconfiſqueert, en de helft van de Boete daar in yemant zal werden gecondemneert, blijvende de weder-helft ten behoeve van de voorſz. Officieren, die de calange eerſt zullen hebben gedaan, en zullen daar-en-boven de voorſz. Aanbrengers vry zijn van de Boete, daar in zy volgens het voorenſtaande ons verbodt zouden mogen zijn vervallen, ſchoon dezelve Aanbrengers mede Contraventeurs zouden mogen zijn geweeſt.

En naardemaal de reden evidentelijk vereyſcht, dat aan den genen, die haar met het inbrengen van Brandewijnen binnen deze Landen generen, eenige betamelijke tijdt gelaten werde, om van deze onze diſpoſitie advertentie te geven daar 't behoort, alvoorens hare inkomende Brandewijnen plotzelijk te confiſqueren, en haar te mulcteren met de pœnen en boeten in dezen geſtatueert: Zoo zullen alle Brandewijnen voor date van den 29 van deze loopende Maant Januarii 1671. hier te Lande inkomende, als ook de Perzoonen dezelve overgebracht hebbende, van de confiſcatie en de vordere pœnen in dezen Plakkate begrepen, zijn en blijven ge-eximeert: Edoch zullen de Koopluyden of Factoors, aan de welke de voorſz. Brandewijnen geconſigneert zullen zijn, gehouden wezen dezelve Brandewijnen aan te geven aan de Magiſtraat van de Stadt, alwaar die aankomen zullen, en de voorſz. Brandewijnen vervolgens te brengen ter plaatze die haar by of van wegen de voorſz. Magiſtraat aangewezen zal worden, zonder dezelve te mogen reppen, roeren of aantaſten, anders als om die te vervoeren buyten het reſſort van dezen Staat, en midts in zulken cas, ook alvoorens ſpecialijk uytdrukkende, en aangevende de Perzoon en plaats aan, en op dewelke de voorſz. Brandewijn

zal werden vervoert, en vervolgens bewijzende met de verklaringe van de Magiſtraat van de plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zal zijn, dat dezelve aldaar ook effectivelijk gekomen, en aan de genoemde Perſoonen waarlijk gelevert is: by gebreke van 't welke, ofte van eenig poinct van dien, de voorſz. Koopluyden en Factoors, niet alleenlijk zullen verbeuren de voorſz Brandewijnen, ofte de waerde van de zelve, maar daarenboven noch op yder Stuk ofte Vat, 't zy groot ofte kleyn, noch eene zomme van 600 Caroli Guldens. En ten eynde niemand van dezen ignorantie en hebbe te pretenderen, ontbieden en verzoeken Wy de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien reſpective, van Gelderlant en 't Graafſchap Zutphen, Hollant en Weſt-Vrieſlant, Zeelant, Uytrecht, Vrieſlant, Over-Yſſel, mitſgaders de Stadt Groningen en Ommelanden, en allen anderen Juſticieren en Officieren van de zelve Landen, dat zy dezen onzen Plakkate van ſtonden aan alomme doen verkondigen, publiceren en affigeren, in alle Plaatzen daar zulks van nooden wezen zal, en men gewoon is zodanige publicatie en affixie te doen; Laſten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, d'Advokaten Fiskaals, mitſgaders Luytenant-Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen: als mede de Commiſſariſen en Commiſen ter Recherche, zo in de Zeegaten als elders, dezen Onzen Plakkate na te komen, en te doen naar komen, procederende en doende procederen tegens de Contraventeurs van dien, ſonder oogluykinge, faveur, diſſimulatie ofte verdrag, want Wy zulks ten dienſte van den Lande, en ten beſten van de goede Ingezetenen van dien, bevonden hebben alzo te behooren.

Aldus gedaan en gearreſteert onder onzen Cachette, Paraphure, en de Signature van onzen Griffier. In den Hage den 2 January 1671. Was geparapheert, *Jacob van Goevorden, vt.* Onderſtont, Ter Ordonnantie van de hoog-gemelte Heeren Staten Generaal: Getekent, In abſentie van den Griffier, *J. Spronſſen.* Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog-Mog: op eenen rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Dit verbodt der Franſe Brandewijnen ſtrekte mede tot voortzettingh van die in Hollandt van Koorn &c. gebrant wierden/ waar door het ſtoken aldaar dapper aanging: men had ook gedachten/ dat het Graan/ doenmaals in zeer laegen prijs/ en over zulks/ ſlechten handel daar in zijnde/ hier over zoude wakkeren. Tegen het inbrengen van eenige Franſe Manufacturen of Hantwerken/ wierdt ook op de zelve tijdt/ mede afgelezen het volgende:

PLAKKAAT,

Op het debiteren der Franſe Manufacturen.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Allen den genen die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Salut. Doen te weten, Dat Wy zo langs zo meer in ervaringe komende, dat het recht van inkomen, geſtelt op den invoer der uytheemſche Manufacturen, hoe langer hoe meerder werdt gefraudeert, en door quade en ſiniſtre practijcquen de gemeyne zake ontvreemt; dat ook door het al te licentieus venten, verkoopen en debiteren van de zelve uytheemſche Manufacturen, aan de goede Ingezetenen dezer Landen zeer groote aanleydinge werdt gegeven, ja de zelve genoeghzaam werden genodigt, tot allerley overdaat en verquiſtinge, en dat daar door ook de inlantſe Manu-

Manufacturen werden verdrongen, en omtrent haar debit zeer benadeelt. ZO IST; Dat Wy daar tegens willende voorzien, hebben geordonneert en gestatueert, ordineren en statueren by dezen, dat van nu voortaan niemandt zal vermogen te verkoopen, te verhandelen, of onder hen te slaan in 't kleyn of groot, eenige Manufacturen van Vrankrijk, de welke tot kleedinge, cieraat of ameublementen zouden konnen dienen (uytgenomen alleen witte Cajanten, Barracanen van Wolle, Picotes Royaal, witte en gekouleurde Damasten, heel van Wolle, Picotes van Wolle, gevlamde Cajanten, Bouratten, Kamer-behangselen van de breedte van zes vierendeel tot twintig vierendeel toe, Trypen en Kousen, als die daar toe by speciale en uytgedrukte ordre van de Magistraten van de Steden haarder residentie, zullen zijn geadmitteert, op pœne dat die gene, die zonder de voorsz. admissie hem bevordert zal hebben, eenige zodanige Manufacturen te venten, verhandelen, of verkoopen, verbeuren zal niet alleen de zelve Manufacturen, maar daar-en-boven voor d'eerste reyze hondert guldens op yder stuk van de zelve Manufacturen, dat onder hem gevonden zal worden; Voor de tweede reyze twee hondert guldens, en voor de derde reyze by bannissement, of ook aan den lijve, na exigentie van zaken te werden gestraft.

Dat ook die gene, de welke specialijk en uytdrukkelijk in manieren voren verhaalt, tot het verkoopen, verhandelen of inslaan van de voorsz. Franse Manufacturen zullen zijn geadmitteert, niet zullen vermogen te verhandelen, verkoopen, of onder haar te hebben, of houden, eenige andere, dan de voorsz. Franse Manufacturen, op de verbeurte, niet alleen van de voorsz. andere Manufacturen, maar ook op de pœnen en straffen hier voren uytgedrukt.

Dat voorts de respective Provintien zullen werden verzocht, yder in den haren na de grootheyt van de Steden te qualificeren en admitteren eenige Persoonen tot het voorsz. verhandelen, verkoopen, of inslaan der voorsz. Franse Manufacturen, midts in de groote Steden niet excederende 't getal van 6, en in de minder Steden het getal van 3 Persoonen, en dat de zelve Persoonen voor de voorsz. admissie, ten behoeve van de zelve Provintien zullen betalen in de voorsz. groote Steden yder 1000, en in de mindere Steden yder 500 guldens jaarlijks.

Dat die gene die tot het verkoopen, verhandelen of inslaan der voorsz Franse Manufacturen zullen zijn geadmitteert, de zelve Manufacturen niet zullen mogen inslaan, ten zy zyluyden alvoorens zullen hebben getoont aan de Hooftluyden van 't Zijde Lakenkoopers Gilde, of andere die daar toe by de Magistraten in de respective Steden zullen wezen geauthoriseert, een pertinent en specificq Biljet, waar by blijken kan, dat 's Landts gerechtigheyt op het inkomen der voorsz. Franse Manufacturen gestelt, ten vollen van yder specie in 't particulier is voldaan en betaalt, en daar op by een ander expres Biljet, admissie, om de zelve Manufacturen te mogen inslaan, van de voorsz. Hooftluyden, of de voorsz. andere geauthoriseerde Persoonen zullen hebben verkregen, op de verbeurte niet alleen van de voorsz. Manufacturen, daar van 's Lants gerechtigheyt niet zoude mogen zijn betaalt, of die dezen contrarie ingeslagen zouden mogen werden, maar ook op de pœnen en straffen hier voren uytgedrukt.

Dat die gene, die tot het verkoopen, verhandelen of inslaan van de voorsz. Franse Manufacturen zullen werden geadmitteert, gehouden zullen zijn terstont, en met het inslaan der voorsz. Franse Manufacturen, de zelve door de voorsz. Hooftluyden, of de voorsz. geauthoriseerde Persoonen te doen looden ofte merken, zodanig, dat by of aan het loot, 't zy op Francijn of Papier, na vereysch van 't Manufactuur, dat geloodt of gemerkt zal werden, werde uytgedrukt de plaats, dagh en date, waar en op welke het voorsz. Manufactuur geloodt ofte gemerkt zal zijn, zonder eenige van de voorsz Ma-

nufacturen te mogen onder haar houden of hebben, de welke in manieren voren verhaalt, niet geloodt of gemerkt zouden mogen zijn, op de verbeurte niet alleen van de voorſz. ongeloode of ongemerkte Manufacturen, maar ook op de pœnen en ſtraffen hier voren uytgedrukt.

Dat niemandt, van wat ſtaat of conditie hy ook zoude mogen zijn, buyten de voorſz. geadmitteerde Perſoonen, en buyten de zoorten van Manufacturen hier voren geëxcipieert, zal vermogen eenige van de voorſz. andere Franſe Manufacturen uyt Vrankrijk, of ook van elders, tot zijn gebruyk te ontbieden, of de zelve ook hier te Lande van eenige andere, dan van de voorſz. geadmitteerde Perſoonen, of ook eenige van de zelve Manufacturen van de voorſz. geadmitteerde Perſoonen, de welke in manieren, voren verhaalt, niet geloodt of gemerkt zouden mogen zijn, te koopen, of verkoopen, op de verbeurte niet alleene van de voorſz. Manufacturen, maar ook op een boete van 200 guldens op yder ſtuk van de voorſz. Manufacturen, de welke dezen contrarie zullen zijn verkocht of gekocht, zo wel by den Verkooper als Kooper te verbeuren.

Dat de voorſz Hooftluyden, of de voorſz andere geauthoriſeerde Perſoonen niet zullen vermogen admiſſie tot den inſlagh van de voorſz. Manufacturen te geven, ten zy hun alvooren ſuffiſantelijk en ſpecifiquelijk gebleken zal zijn, dat 't voorſz. recht van inkomen van yeder der voorſz. Manufacturen, ten vollen zal zijn betaalt, en dat zy luyden ten dien eynde de Biljetten, daar uyt hun gebleken is, dat 't voorſz. recht van inkomen voldaan is, zullen moeten bewaren, om t'allen tijden te komen werden geconfronteert tegens de Manufacturen, die onder de voorſz. geadmitteerde Perſoonen zullen werden gevonden, en dat zy luyden ook neffens het voorſz. inſlaan de zelve Manufacturen, in maniere vooren verhaalt, zullen hebben geloot of gemerkt, of van de voorſz. loodinge of merkinge zullen hebben gemaakt een pertinent en ſpecificq Billet, inhoudende de quantiteyt en qualiteyt van yder der zelver gelode, of gemerkte Manufacturen, en dat zy ook gehouden zullen zijn, 't zelve Billet van gelijken te bewaren, alles op pœne van te verbeuren duyzent guldens, op yder reyze, dat zy luyden de voorſz. Manufacturen andere zullen hebben laten inſlaan, of haar na het gene voorſz. is, niet exactelijk zullen hebben gereguleert.

Dat ook niemandt buyten de voorſz. Hooftluyden of de voorſz. Geauthoriſeerde, zal vermogen eenige van de voorſz. Manufacturen te loden of te merken, of de voorſz. loden of merken na te maken, of te conterfeyten, of ook 't loot of het merk van het eene Manufactuur te nemen, of af te doen, en aan een ander Manufactuur aan te ſlaan, of aan te voegen, op verbeurte niet alleen van het voorſz Manufactuur, daar aan 't voorſz. loot of merk, in manieren voren verhaalt, aangehangen, aangedaan, of aangevoegt zal zijn, maar ook daarenboven als Falſariſen en Vervalſers van des Hooge Overigheydts Zegels en Merken zelfs, met verbeurte van lijf en goedt, na exigentie van zaken geſtraft te werden.

Dat voorts de Officieren van de reſpective Steden, der zelver Subſtituyten, de voorſz. Hooftluyden van 't voorſz. Zijde-laken-koopers Gildt, de voorſz. Geauthoriſeerde van de Magiſtraten van de reſpective Steden, t'allen tijden, zonder daar toe eenige andere admiſſie van nooden te hebben, ten overſtaan van Notaris en Getuygen; of van een Stadtsbode zullen vermogen te viſiteren de Winkels of Huyzen van die gene, die tot het verkoopen van de voorſz. Franſe Manufacturen zullen zijn geadmitteert, en 't gunt in de zelve Winkels of Huyzen gevonden werdt, te confereren met de voorſz. Biljetten, op de welke de voorſz. inſlagh en lodinge of merkinge zal wezen gedaan, en vervolgens de Contraventeurs van deze onze Ordonnantie te bekeuren en calangeren, midtſgaders de pœnen en mulcten hier voren geſtatueert, by preventie te innen en te vorderen: en zul-

len

ſen ten dien eynde de voorſz. Hooftluyden, of andere Geauthoriſeerde van de voorſz. Magiſtraten t'allen tijden gehouden zijn aan die gene, die hier mede tot het doen van de voorſz. viſite en calange werden geauthoriſeert, te laten volgen Copie authentijk van de Biljetten, daar op den voorſz. inſlagh en lodinge der voorſz. Manufacturen zal zijn gedaan.

Dat alle die gene, die eenige Contraventeurs van de voorſz. Ordonnantie zullen komen aan te brengen aan de gene, die hier voren tot de voorſz. viſite en calange by Ons zijn geauthoriſeert, zullen genieten de helft van de voorſz. te confiſqueren Manufacturen, boeten en mulcten hier voren geſtatueert, en daarenboven vry zijn van de pœnen en ſtraffen, daar inne zy uyt krachte van deze Onze ordonnantie zouden mogen zijn vervallen, indien zy aan de voorſz. contraventie mede zullen mogen hebben geparticipeert.

En nademaal verſcheyde van onze Ingezetenen als noch onder haar zijn hebbende veele, en verſcheyde van de voorſz. Franſe Manufacturen, zo hebben Wy aan de zelve vergunt en gegeven, gunnen en geven by dezen, de faculteyt en permiſſie, om binnen den tijdt van zes Maanden, aanvang nemende met de Publicatie dezes, de zelve Manufacturen te mogen verkoopen, venten en debiteren, zonder dat echter yemandt wie hy zy, buyten de voorſz. geadmitteerde Perſoonen, en die ook niet buyten de ordre hier voren by Ons op den inſlagh der zelver Manufacturen beraamt, op die penen en ſtraffen hier voren uyt gedrukt, middelerwijlen zal vermogen eenige van de zelve Manufacturen, buyten de voorſz. zoorte van Manufacturen, hier voren geëxcipieert, van nieuws in te ſlaan, of ook tot zijn gebruyk uyt Vrankrijk, of van elders te ontbieden; en zullen alle de voorſz. Manufacturen, die na de expiratie van de voorſz. zes Maanden by yemandt veyl of te koop zouden mogen zijn, gebracht moeten werden ter plaatze, die daar toe by de Magiſtraten van de reſpective Steden zal werden aangewezen, om aldaar te verblijven, ter tijden en wijlen toe de zelve aan de voorſz. geadmitteerde Perſoonen verkocht, en by hun na voorgaande betalinge van 't gunt voor inkomen daar op is geſtelt, midtſgaders na voorgaande lodinge of merkinge in manieren vooren verhaalt, uyt de voorſz. plaatze ingeſlagen zullen zijn, of anderſins buyten 's Landts verzonden te worden, met kenniſſe van de voorſz. Magiſtraat, en deſignatie van de plaats en perſoonen, op en aan de welke die gezonden zullen werden, en dat den voorſz. Verzender gehouden zal zijn binnen een Maant na de verzendinge, ſpecifiquelijk te verifieren, dat de zelve verzonden Manufacturen gekomen en gelevert zijn aan die gene, aan de welke de zelve gezonden waren, op de verbeurte van hondert guldens op yder ſtuk Manufacturen, dat na de expiratie van de voorſz. zes Maanden onder yemandt veyl of te koop gevonden, of deze contrarie verzonden zoude mogen zijn. Hier na volght geinſereert de Lijſte van de Franſe Manufacturen, en ſpecialijk van zodanige, de welke dienen en geapproprieert konnen werden tot kleedinge of cieragie van Menſchen, of ameublementen van huyzen.

Lijſte van Franſe Manufacturen, en ſpecialijk van zodanigen, de welke dienen en geapproprieert konnen werden, tot kleedinge of cieragie van Menſchen, of ameublementen van Huyzen.

ALloenen of Boldavit de breede rolle, 't ſtuk langh 50 ellen	12-0-0
Langer na advenant.	
Alloenen de ſmalle rolle, het ſtuk langh 50 ellen	8-0-0
Langer na advenant.	

Amme-

Ammelakens, Damaſt, of ander werk, 't ſtuk van 10, 12, en 16 vierendeel breedt, langh omtrent 50 ellen	50-0-0
Servetten naar advenant, 3 Servetten voor een Ammelaken.	
Ammelaken, 6, 7, en 8 vierendeelen breedt, lang 50 ellen	25-0-0
Bokraal uyt Vrankrijk, 't ſtuk van 18 a 20 ellen	3-0-0
Bombazijnen, lang 20 ellen	3-0-0
Barcanen niet heel van Wolle, 't ſtuk	15-0-0
Kamer-behangzelen, mitsgaders alle andere diergelijke Stoffen, 't zy geſtreept, gevlamt, of anders van allerley couleuren, (uytgenomen de Kamer-behangzelen van de breette van 6 vierendeel tot twintig vierendeelen toe, gefabriceert in de Franſe Nederlanden) van de waarde van 6 guldens	3-0-0
Cajanten, ſmalle van 3 quart tot 7 achtendeelen breedt, Grove Greynen, Plumetten en Calandres, gemaakt heel van Sajette Garen, of Sajette en Linde Garen, 't zy gefigureert, effen of Camelot, lang 20 ellen, (uytgezondert de witte, zo effen, als gevlamde Cajanten, Picotes Royaal, en van Wolle 't ſtuk	8-0-0
Langer naar advenant.	
Cajanten, breede Cajanten van 4 en 5 quart, ook alderhande Stoffen als vooren	12-0-0
Confituren, van de waarde van 6 guldens	3-0-0
Canefas de Vitry, de Bale van 300 en 80 ellen, mitsgaders de kleyne Balen, genaamt Tiersjens	60-0-0
Canefas van Normandyen en diergelijke, de 100 ellen	20-0-0
Canefas, Rollen daar men Hopſakken af maakt, en alderhande Pak-rollen	10-0-0
Kaarten, Speel-kaarten, van de waarde van 6 guldens	3-0-0
Kouſſen, alderhande Zijde Kouſſen, en Sajettte Kouſſen, uytgenomen de Sajette Kouſſen, gefabriceert in de Franſe Nederlanden, van de waarde van 6 guldens	3-0-0
Kanten van Goudt of Silver, 't pondt	35-0-0
Paſſementen van Goudt en Silver-draadt, mitsgaders Goude en Silvere Linten, als ook die met Goudt of Silver zijn vermengt, voor het pondt	20-0-0
Goudt en Silverdraadt, 't pondt	15-0-0
Kanten, alderhande Kanten van Zijde en Garen, Kabinet-werk en diergelijke, van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Kramerye, alderhande Kramerye, (daar onder niet zullen zijn begrepen eenige Goederen in deſe Lijſte ſpecialijk geexpreſſeert) van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Fuſteynen, geheeten Croſers Bombazijnen	2-0-0
Hoeden, heele ofte halve Caſtooren, mitsgaders alderhande Vildt-hoeden, van de waarde van 6 guldens	3-0-0
Hayr, Paruyk-hayr, en Paruyken daar van gemaakt, van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Goude of Silvere Lakenen van de waarde van 6 guldens	3-0-0
Fluweelen, Felpen of Pluys het ſtuk lang 50 ellen	100-0-0
Poudezoyen, Terzenille, Zijde-grofgreynen, Zatijnen, Damaſten, en diergelijk, 't ſtuk lang 50 ellen	60-0-0
Armozijn, Taf, Zijde Camelot of Tabijn, breedt of ſmal, lang 55 ellen, en	

andere

andere diergelijke Stoffe, van geheel Zijde onder de voorige niet gespecificeert	50-0-0
Farandijn, en diergelijke Stoffe van Zijde of Garen gewrocht, het ſtuk lang 50 ellen	40-0-0
Sindaal 't ſtuk van 35 ellen	5-0-0
Lampers, breedt of ſmal, 't pont	5-0-0
Lampers, Zijde Lampers of Floercen, 't pont	10-0-0
Franje van Zijde, Franje-koorden, Zijde Lint of Paſſement, 't pont	6-0-0
Sargies, Raſſe, Droget, lang 50 ellen 't ſtuk	25-0-0
Eſtaminjes, geſtreept van Wol, lang 9 a 10 ellen	8-0-0
Eſtaminy van Zijde, van de zelve lengte	10-0-0
Charges van Chalon enkelt, lang 20 ellen	20-0-0
De dubbelt van 40 ellen	40-0-0
Sarges de Mennie van 50 a 60 ellen	60-0-0
Rattind of Witte Bayen van Beauvois van 30 a 35 ellen	75-0-0
Wolle Lakenen, genaamt Drap de Bary van 30 a 40 ellen het ſtuk, en alle andere Wolle Lakenen	75-0-0
Leer, alderhande bereydt Leer van 6 guldens	3-0-0
Leer, alderhande Goude en Silvere Leeren, van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Lijnwaat van Vlas, of Catoenen, van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Mutſen, gebreyde Mutſen van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Peltery van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Saejen, Ryſſelſe, Atrechtſe, Doornikſe en diergelijke, komende uyt 't Frans gebiedt, lang 30 a 36 ellen, 't ſtuk	20-0-0
Zeep, Franſe en Marſiliaanſe Zeep, de hondert ponden	10-0-0
Silver-werk, alderhande gemaakt Goudt en Silver-werk, van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Spellen, de Dozijnen van 12000	5-0-0
Zout, alderhande Frans Zout, het hondert inkomende met	200-0-0
Tapiſſeryen van de waerde van 6 guldens	3-0-0
Terentayen, 't ſtuk lang 24 ellen	6-0-0
Vlas, gehekelt Vlas, de hondert ponden	30-0-0
En alle andere Manufacturen in Vrankrijk of onderhoorige Landen gemaakt, die tot Kleedinge, Cieragie, of Ameublementen geappliceert konnen werden, in deze Lijſte niet uytgedrukt, of hier vooren niet geexcipieert, van de waerde van 6 gulden	3-0-0

Des en zullen hier onder niet begrepen, maar van deze belaſtinge vry zijn, de Baratten, witte en gecouleurde Damaſten, heel van Wolle, als ook de Trijpen.

En ten eynde niemandt van dezen ignorantie en hebbe te pretenderen, ontbieden en verzoeken Wy, de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien reſpective van Gelderlant, en het Graafſchap Zutphen, Hollant en Weſt-Vrieſlant, Zeelandt, Utrecht, Vrieſlant, Over-Yſſel, mitſgaders Stadt Groningen en Ommelanden, en allen anderen Juſticieren en Officieren van de zelve Landen, dat zy dezen Onzen Plakkate van ſtonden aan alomme doen verkondigen, publiceren en affigeren in alle plaatzen daar zulks van noden wezen zal, en men gewoon is zodanige publicatie en affixie te doen: Laſten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, de Advo-

caten Fiſcaals, mitſgaders Luytenant-Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen, als mede de Commiſſariſen en Commiſen ter Recherche, zo in de Zeegaten als elders dezen onzen Plakkate na te komen, en te doen nakomen, procederende en doende procederen tegens de Contraventeurs van dien, zonder ooghluykinge, faveur, diſſimulatie of verdragh, want Wy zulks ten dienſte van den Lande, en ten beſten van de goede Ingezetenen van dien bevonden hebben alzo te behooren.

Aldus gedaan en gearreſteert onder onzen Cachette, Paraphure, en de Signature van onzen Griffier, In den Hage den 2 Januarij 1671. Was geparapheert, *Jacob van Coeverden, vt.* Onderſtont, Ter Ordonnantie van de hoogh-gemelte Heeren Staten Generaal. Getekent, in abſentie van den Griffier, *J. Spronſſen.* Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog-Mog: op een rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

De Ed: Groot-Mog: Heeren Staten van Hollant, &c. ſtelden al mede op de zelve tijdt/ een ordre en reglement/ op 't voorſz. Plakkaat van de Franſe Manufacturen, luydende als volght:

DE Staten van Hollant en Weſt-Vrieſlant, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Salut. Doen te weten: Alzo by den Plakkate van de Hoog-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, by concurrentie en overgifte van de gezamentlijke Provintien, op huyden den 2 January 1671 gearreſteert, wel expreſſelijk is geordonneert, dat niemandt zal vermogen te verkoopen, te verhandelen, of onder hem te ſtaan in 't kleyn ofte groot eenige Manufacturen van Vrankrijk, de welke tot kleedinge, cieraat, ofte ameublementen zoude konnen dienen, buyten de Manufacturen in den zelven Plakkate geexcipieert, als die daar toe by ſpeciale ordre van de Magiſtraten van de Steden haarder reſidentie zouden zijn geadmitteert, op de boeten en ſtraffen in den voorzeyden Plakkate uytgedrukt, en dat ook in den zelven Plakkate is geſpecificeert wat getal van Perſoonen niet zullen excederen, die gene die tot het debiteren der voorſz Franſe Manufacturen in de reſpective Steden zullen werden geadmitteert. ZO IST, Dat Wy tot executie en vorderinge van den zelven Plakkate hebben geordonneert en geſtatueert, ordonneren en ſtatueren by dezen, dat tot het debiteren, verhandelen en verkoopen der voorſz Franſe Manufacturen, by de Magiſtraten in yder van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amſterdam, Goude, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuyzen, midtſgaders ook in 's Gravenhage, zes; en in de verdere bemuurde Steden van den voorſz onzen Lande drie Perſoonen tot het debiteren, verkoopen, en verhandelen der voorſz. Manufacturen, zullen mogen werden geadmitteert, behoudelijk dat yder van de voorſz. Perſoonen geadmitteert in de voorzeyde Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amſterdam, Goude, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuyzen, midtſgaders ook in 's Gravenhage 1000 Carolus guldens, en die geadmitteert zullen zijn in de verdere bemuurde Steden van den voorſz onzen Lande 500 Carolus guldens, met den aanvangh van 't Jaar van haarluyder admiſſie, en zo vervolgens van Jaar tot Jaar, zo lange zy de voorſz. Franſe Manufacturen debiteren, verkoopen of verhandelen zullen, ten behoeve van de gemeene zake aan den Ontfanger van onze gemeene middelen in de voorſz. Steden of den reſorte van dien zullen gehouden zijn te betalen.

Ordonneren en ſtatueren mede, dat niemandt buyten de voorſz Steden, en ook in de zelve Steden, niemant buyten de Perſoonen by de gemelte Magiſtraten geadmitteert, zullen vermogen eenige der voorſz. Manufacturen te debiteren, verkoopen of verhandelen, op de poenen en ſtraffen in den voorzeyden Plakkate uytgedrukt.

Dat

Dat ook de Magistraten van de voorsz. Steden niemant, wie hy ook zoude mogen zijn, zullen mogen admitteren tot het debiteren, verkoopen of verhandelen der voorsz. Manufacturen, directelijk of indirectelijk, in eeniger manieren buyten het getal van de Persoonen, ten aanzien van yder van de voorsz. Steden hier vooren geexprimeert.

En op dat men zoude konnen weten wat Persoonen tot het debiteren van de voorsz. Manufacturen zouden mogen zijn geadmitteert in de voorsz. respective Steden, en dat de respective Ontfangers van den resforte van de zelve Steden voor den ontfangh van 't geen tot admissie van 't voorsz. debit moet werden betaalt, te beter ten behoeve van 't gemeen comptabel zouden konnen werden gemaakt, zoo ordonneren en statueren Wy midts dezen, dat de voorsz. geadmitteerde Persoonen gehouden zullen zijn de Acte van admissie, haarluyden tot het voorsz. debit by de Magistraat verleent, binnen den tijt van 14 dagen na date van de zelve te vertoonen, ofte doen vertoonen aan onze Gecommitteerde Raden in de respective quartieren, om de zelve Acte van admissie aldaar geregistreert te werden; en dat die gene de welke de voorsz. hare Acte van admissie aan de gemelte onze Gecommitteerde Raden niet zal hebben vertoont, en de zelve aldaar gedaan registreren, effectivelijk en metter daat van de zelve Acte van admissie vervallen zal zijn, en incurreren de pœnen en straffen in den voorsz. Plakkate uytgedrukt.

Dat ook die gene de welke van de gemelte Magistraten zouden mogen hebben geobtineert Acte van admissie tot het voorsz. debit, na dat het voorsz. getal, hier vooren uytgedrukt, ten vollen zal zijn gecompleteert, dien niet tegenstaande, en ook niet jegenstaande de zelve Acte by de gemelte onze Gecommitteerde Raden zoude mogen zijn geregistreert, echter van de zelve Acte van admissie zal zijn vervallen, en incurreren de pœnen en straffen in de voorsz. Plakkate gementioneert. En ten eynde niemandt hier van ignorantie pretenderen, nemaar alle en een yegelijk weten moge waar na hy hem hebbe te reguleren: Zo ordonneren en Beveelen Wy dat dezen alomme zal werden gepubliceert en geaffigeert, daar zulks behoort, en in gelijke zaken te geschieden gebruykelijk is.

Gedaan in den Hage onder onzen grooten Zegele hier aan gehangen, op den 2 January des Jaars onzes Heeren en Zalighmakers 1671.

Ter Ordonnantie van de Staten.

Herbt. van Beaumont.

Maar zo haast en quam de lucht van deze Plakkaten niet in Vrankrijk, of men wilde daar tegen aan / en dit geschiede door het volgende:

Arrest van den Raadt van Staat, de welke verbiedt aan alle de Onderzaten van Zijn Majesteyt, om niet te laden eenige Brandewijnen in Hollantsche Schepen, in alle de Zeekusten en Havenen van 't Franse Koninkrijk. Den 7 January 1671.

OP het geen dat aan Zijn Majesteyt voorgestelt is, zijnde in zijn Koninglijke Raadt van Commercie, dat de Brandewijnen van zijn Koninghrijke, de welke door Uytheemsche over gebracht zijn in de Noorder en Zuyder Landen, en byzonderlijk door de Hollanders, zijn door verscheyde practijken in haar deught vermindert, de welke zy gebruyken om die te vermeerderen, en byzonderlijk door het vermengen met Brandewijnen van Bier of van Granen, de welke buyten hare bederffelijkheyt noch zeer schadelijk zijn aan des Menschen gezontheyt; dat de zelve Hollanders alle Jaren bren-

gen in dit Koninghrijke een zeer groote quantiteyt Vis van hare Viſſcheryen, en Speceryen van Ooſt-Indien, het welk een merkelijke ſchade brenght aan de Zeevaart en Commercie van de Onderdanen van zijn Majeſteyt, tot welke zake zeer nodigh zijnde te voorzien, gehoort hebbende het rapport van *Sr. Colbert*, Ordinaris Raadtsheer in de Koninghlijke Raadt, Controlleur Generaal van de Finantien; Zijn Majeſteyt zijnde in zijn Koninghlijke Raadt van Commercie, heeft gedaan en doet expreſſelijk verbieden aan alle zijne Onderdanen, te laden eenige Brandewijnen in Hollantſche Schepen, in alle de Kuſten en Zeehavenen van zijn Koninghrijk, op ſtraffe van confiſcatie, en 1500 guldens boete, wil zijn Majeſteyt dat beginnen zal met den eerſten April toekomende, zal betaalt werden 24 guldens op yder laſt Pekelharing en Bokking, gebrocht in zijn Koningrijk in Hollantſche Schepen, of geladen voor rekeningh van Hollanders, den primo July aanvolgende 32 guldens, en den eerſten October 40 guldens, en dat van nu af zal moeten betaalt worden op de Speceryen door Hollanders gebrocht, of voor haar rekeningh, zo wel te Water als te Lande dertigh ten hondert buyten de oude Tollen. Zijn Majeſteyt wil dat dit tegenwoordigh Plakkaat zal werden gelezen, gepubliceert en aangeplakt in alle de Havenen, zitplaatzen van de Admiraliteyt van dit Koninghrijk, en geexecuteert, niet tegenſtaande eenige oppoſitie en andere beletzelen welke het zoude mogen zijn, en in geval dat eenige dit zelve overtreden, zijn Majeſteyt behoudt aan zich, en aan zijne Raden de kenniſſe daar van, en verbiedt de zelve aan alle Hoven en Rechteren, beveelt zijn Majeſteyt aan de Requeſtmeeſters, Commiſſariſſen verdeelt in de Provintien daar aan de handt te houden. Gedaan in de Koninghlijke Raadt van Commercie, in de tegenwoordigheyt van zijn Koninghlijke Majeſteyt, gehouden tot Parijs, den 7 Jan. 1671. getekent *Colbert.*

LOUIS door de gratie Godts Koningh van Vrankrijk en Navarre, Grave van Provence, Forcalquier, en aanleggende Landen, aan onze getrouwe ordinaire Raadtsheeren in onze Raadt, ordinaire Meeſters der Requeſten, van onze Hoven der Commiſſariſſen, verdeelt in de Provintie van onzen Koninghrijke, tot de executie van onze ordres, Salut. Wy laten weten, en ordineren door deze geteykende van onze handt, de handt te houden aan de Executie van 't Plakkaat, waar van 't Extract hier aan is gezegelt onder het groote Zegel van onzen Cancelier, op heden gegeven in onze Raadt van Commercie, in onze tegenwoordigheyt, de welke Wy willen dat zal worden gelezen, gepubliceert en aangeplakt, in alle de Havenen en zitplaatzen van onze Admiraliteyt, en in andere plaatzen daar het noodigh zal zijn, op dat niemandt pretendere daar van niet verwittight te zijn. Gebieden aan de eerſte onze Deurwaarder ofte Sergeant daar toe geſtelt, tot de volkome Executie van dit Arreſt, dat Wy willen dat zal geexecuteert worden, niet tegenſtaande eenige oppoſitie of andere beletzelen, de welke zoude mogen zijn, en ingeval dat eenige 't zelve zoude mogen overtreden, wy behouden aan ons en onzen Rade de kenniſſe daar van, en verbieden aan alle onze Hoven, en andere Rechteren alle mandementen en citatien, op de boeten daar in begrepen, en alle andere acten en noodige rapporten, zonder andere permiſſien, en zal geloof gegeven worden, aan de Copyen van dit Arreſt, als aan de Originele, en aan de tegenwoordige geconfereert door een van onze getrouwe Raatsheeren en Secretariſſen, want dit onze wil is. Gegeven tot Parijs den 7 Januarij 1671. Getekent LOUIS, en wat lager door den Koningh *Dauphin*, Graaf van Provence, en zijn Raadt *Colbert*, en gezegelt. Geconfereert aan de Originele door mijn Raadt en Secretaris des Koninghs, Huys en Kroon van Vrankrijk, en van zijne Financien, Door expres gebodt van zijn Majeſteyt.

Dit verbodt van Brandewijnen in Hollandtsche Schepen te laden / docht veele zeer vreemt / en onnoodigh / dewijl de Brandewijnen in Hollandt verboden waren in te brengen / en zelfs ook voor Vrankrijk ten hooghsten schadelijk: want anders hadden de Hollanders noch groote quantiteyt Brandewijnen in hare Schepen uyt Vrankrijk konnen laden / om de zelve / a droicture, zonder die in Hollandt te brengen / naar de Noordze en Oosterze gewesten / daarze met groote menighte vertiert worden / te verboeren; doch dit meenden de Fransen zelfs te doen; want het wit / daar Vrankrijk voor eerst op doelde / was den Koophandel en Scheepvaart van gantsch Europa na zich te trekken / door dien men den Koning wijs maakte / dat zijne Ingezetenen den Koophandel al zo wel over de gantsche Werelt konden drijven als de Hollanders, of andere Volkeren / en dat voornamelijk / met zodanige Waren / die Vrankrijk uyt leverde / als Brandewijnen, Koele Wijnen, Vruchten, Papieren, Kanefassen, Manufacturen, en à la modische aardigheytjes, &c. Ja dat dit alles met meerder voordeel by de Franse als Hollanders konde gedaan worden / nademaal de Hollanders deze Waren eerst uyt Vrankrijk halende / aldaar de Tollen moesten betalen / die dan in Hollandt komende / al weder / voor inkomen / en wederom daar uyt gaande / de Convoyen en Licenten / gehouden waren te voldoen / welke Tollen de Franse, als zy die zelve met hare Schepen / na 't Oosten en Noorden verboerden / konden uyt winnen / en zo veel meer profijt doen: Den Koningh (om dezen Koophandel voort te zetten) boodt haar aan / met zijne Oorlogh-schepen / buyten haar kosten / vry convoy. Hier van wierdt dan een proef genomen / en eenige Franse Schepen quamen in de Oost-zee, te Dantzik, en elders / en daar meende men de Koopmanschappen te verkoopen / en dat voor gereden gelde; maar dit haperde / want men was aldaar gewent / de Waren die de Hollanders daar brochten / of aan de Factoors, om te verkoopen / gezonden wierden / of door haar / uyt Hollandt ontboden zijnde / wel te verkoopen; doch de zommige op 6 / andere op 8 / en ook op 12 maanden tijdt / te crediteren / maar hier waren de kassen en beurzen der Franse Kooplieden niet toe gestelt. Men presenteerde wel de Franse Koopmanschappen voor hare Koopmanschappen te verruylen / doch het Koorn / dat aldaar den voornaamsten handel is / had men in Vrankrijk niet nodigh. En aldus bevonden de Fransen, dat den Hollandtsen Koophandel niet anders als met overvloedt van geldt / gedreven wierdt. Doch de Franse Schepen / die tot Ryga quamen / hadden wat meer geluk / want dewijl men in Vrankrijk, Hennip / Vlas / etc. tot Scheeps-equipagie / nodigh had / die te Ryga overvloedigh te krijgen was / konden zy die voor hare Franse Koopmanschappen verruylen. Twee Gecommitteerden van de Franse Noordtse Compagnie, trokken na Stokholm in Sweden, om hare Brande- en Koele Wijnen te verruylen voor Pik / Teer / Hennip / etc. Maar men verstont aldaar niet dat men deze Sweedse Waren / in Franse Schepen zou uytvoeren / en daarom bleef dit steken.

De Franse Kooplieden was de manier van den Hollandtsen Koophandel ook genoegh bekent / want zy wisten wel / dat men al van St. Jan in den Zomer af / op den Wijn / die noch stont en waschte / geldt aan die Eygenaars / op re-

keningh / en leveringh tegen den Herfst, verschoot / en de Vendange, of Wijn-oogst dan gekomen zijnde / diende daar volle betalingh te zijn: En de Hollandse Kooplieden / de Wijnen ontbiedende / zo mosten de Wissel-brieven / op / ja voor het in-schepen der zelver / al in de Zee-koopsteden, als Bayone, Bourdeaux, Rochelle, Nantes, &c. over gemaakt / en gereedt te ontfangen zijn.

Aldus kregen de Fransen haar geldt / zonder eenigh gevaar te loopen / in handen / daar tegens mosten de Hollandtse Kooplieden / eerst het credit van de gene / die zy het geldt in Hollandt, op Wissel / gaven / en daar-en-boven dat van hare Factoors in Vrankrijk, en dan het perikel ter Zee / van weer en windt / rovery / etc. of d'onkosten van Assurantie daar voor / en dan noch de vastigheyt der zelver Asseuradeurs, uytstaan.

Den Fransen Koningh woelde ook geweldigh voor de Oost-Indise Compagnie, die men daar / al eenige Jaren geleden / op 't Eylant St. Laurens of Madagascar, met een Franse Colonie, of Volk-plantingh, (doch met kleyn succes) had begonnen in te stellen. Tot voortzettingh van deze Franse Oost-Indise Maatschappy, quamen verscheyde Tractaten in den Druk / doch verwekten weynigh lust / zo dat den Koning, tot aanmoedigingh van andere / groote sommen / tot wel vier Milioenen toe / daar by op zette / en dwongh de meeste Grooten / en al de voornaamste Kooplieden van zijn Koninghrijk / yder / volgens taxatie / mede in te leggen / en dat op drie termijnen; waar van den eersten betaalt / en den tweeden aangemaant zijnde / vondt men verscheyden / die aanboden / dat / zo iemandt wilde de twee laatste termijnen voor haar betalen / zy zouden den eersten / die zy al betaalt hadden / aan hem / voor niet met allen / overgeven / en de gantse partije op hun naam laten over teyckenen / maar niemant wilde deze actien, voor de twee derdeparten aannemen / zo dat men eyndelijk vryheyt gaf / dat die gene / die hare eerste betaalde termijn wilden quiteeren / van de twee laatste ontslagen wierden. In Hollandt wierden veel Ossen opgekoft / en daar geslacht / en ingezouten / om eerst na Vrankrijk, en van daar / voor hare Compagnie / na Oost-Indien te zenden. Men beweeghde ook een ouden Hollandtsen Oost-Indisvaarder, genaamt Caron, die hem in dienst van die Franse Compagnie begaf / doch hy had een rampspoedige Reyze / en groote moeyelijkheyt / onderwegen met eenige Franse Edellieden, die hy ook wederom na Vrankrijk te rugh zondt / kreegh ook questie te Suratte met een Armenis Koopman / die hy gevangen na Madagascar zondt / doch dien Gouverneur / dit zo niet verstaande / zondt den Armenier, wederom vry / naar Suratte. Zeker Hollandts West-Indisvaarder, genaamt de Ligne, langen tijdt in Brasil geweest / begaf hem mede in dienst der Fransen, naar Oost-Indien, maar leefde aldaar niet lang.

Alle deze Scheepvaarten / en Koophandel niet heel wel willende gelukken / (dewijl die niet gedwongen / noch met gewelt / willen aangaan; maar door de Kooplieden zelfs gepractiseert moeten werden / dewelke zich begeven na Landen / die ten Koophandel wel gelegen zyn / en daar zy vryheyt hebben / en niet door Monarchen, of Souvereynen gedwongen / noch zy / noch hare Koopmanschappen bekommert / belemmert / belast / of bezwaart worden /)

begon

begon Vrankrijk op andere middelen te denken; Dit was dan om den geheelen Koophandel der Vereenighde Nederlanden (daar Vrankrijk nochtans zo wel by voer/) te bederven/ en uyt te roeyen. Ten dezen eynde quam 'er in 't Jaar 1671. voor den dagh/ zeker Frans Tractaatje, dat door de Franse Ministers den Koning zou zyn aangeboden/ om den Koophandel der Hollanders uyt te roeyen. De middelen hier toe/ waren voornamentlijk/ alle de Koningen, Princen, en Staten, die eenighzins aan de Zeën/ of Stroomen/ en volgens dien ten Koophandel waren gelegen/ op te maken/ dat zy in hare Havenen de Scheepvaart van de Vereenighde Nederlanders zouden verbieden/ en voorts aangewezen/ hoedanigh de zelve daar toe zouden te bewegen zijn/ etc. Doch hier in vondt men zwarigheyt/ of dit overal wel zou konnen uytgewerckt worden: Den Koning neyghde veel meer tot den Oorlogh/ en de Wapenen/ meynende niet zo aanzienlijken Krijghsmacht de Vereenighde Nederlanders op 't lijf te komen/ dat hy/ in minder dan een zomer/ de zelve gants t'onder/ of ten minsten tot zijn gehoorzaamheyt brengen zou.

De Munsterse werdinge begon als nu hart voort te gaan: op dien Landtdagh wierd den Bisschop 100000 Rijcxdaalders toegestaan/ zo dat het aldaar van Oversten, Colonels, en Capiteynen begon te krioelen/ dewelke veel volk aannamen; hy kreegh van Onder-Officieren, en Soldaten veel brave Kaerels/ dewijl zy wel vermoeden/ dat hy/ volgens zijn gewoonte/ alle de Landen/ daar zyne Legers in vielen/ tot roof/ en buyt overgaf. Den Heer Prins Maurits, nu binnen Wesel zijnde/ maakten de Staten bekent, dat 800 Munsterse Ruyters anderhalf uur van daar/ hoewel op den Munstersen bodem/ haar quartier hadden genomen/ en dat men ook had getracht de Grachten van Wesel te peylen/ en te meten. De Vorstinne van Oost-Vrieslandt verzocht mede/ om de Schans Stickhousen, en eenige andere Plaatsjes/ daar omtrent/ met meerder Krijghsvolk te voorzien.

Aldus wierd by den Staat der Vereenighde Nederlanden tot de nieuwe Werwing aangenomen deze volgende Officieren.

Tot Colonels te Paert.

Walrave, Grave van Nassauw.
Zeger van Rechteren, Heer van Almelo.
Boudewijn van Soutelande, en
Den Baron d'Offery.

Tot Majoors te Paert.

De Heer van de Lier.
Otto, Grave van der Lippe.
Den Grave van Flotdorp.
Christiaan Brandt.
Den Baron Trux.

Ritmeesters.

Hendrick van Ittersum, tot Niehuys.
Werner van Dort, Heer van Jessum.
Timon Johan van Lintelo.
Wichman van Niekerken.
Paul van Aernhem.
Adriaan Schimmelpenning.
Caspar Fredrich van Graefschap.
Isaac Willem de Loyson.

Jaques

Jaques Fernand du Til.
Baron Steyn.
. . . . Willem.
Cornelis van Aartſen, Heer van Somersdijk.
Matthias van Oſnabrugge.
Guilliam Balantin.
Otto, Graaf van Styrum.
Jan van Ruytenburgh, Heere van Vlaerdingen.

Colonels te Voet.

Joſeph Bamphield.
Philip Jacob van Bremt.
Willem, Vryheer van Bremt.
Johan Nicolaas van Smitsburgh.
Moyſe Pain & Vin.

Lieutenants Colonels.

Johan Bartholt, Heer van Verken.
Willem Copes.
Louis Wolfert van Dorp.
Willem, Baron van Nulandt.
Dirk van Ringenbergh.

Sergeants Majoors te Voet.

Rudolf van den Heuvel, tot Niehuys.
Anthonius de la Lane.
Louis Franſcois de Bonſtetten.
Frans Hendrik van Bakkum, tot Ham.
Johan Schot.

Capiteynen te Voet.

Paul Bax.
Walter Carpenter.
Johan Bonneſtat de Carbon.
Ernſt van Lauwijk
Willem van Broekhuyzen.
Walraven van der Graaf.
Johan van Raeſveldt, Heer van Renenburgh.
Geerardt Storm.
Willem de Blois van Treſlong.
Cæſar van der Zaal.
Roelof van Klooſter.
Johan van Rijſwijk.
Pieter Floyd.
Bartholomeus Toutlemonde.
Caſpar Braam.
Jurgen Jooſt van Merode tot Martevelt.
Johan Hendrik van Gurtzgen.
Caſpar van Swansbel.
Nicolaas Johan Sanderzon.
Franſcois de Merode Hoefalieſe.
Franſcois de Paheau de Thiſnes.
Alexander Brandt.
Arnout Warneke.
Hendrik van Abbendaal.
Coenraat Hendrik Pielak.
Nicolaas de Jambline.
Jooſt van Swansbel.
Nicolaas Pieffer.
Johan Hacquet.
Jan Jacob van Waſſenaar.
Dirk van Wanrou.
Coenraat van Unckel.
Coenraat Willem van Deden.
Johan van Henkoop.
Willem van Hillensburgh.
Everhardt Everwijn.
Hendrik Johan van Appeltoorn.
Johan Steenwijk.
Johan Laurens van Berchem.
Willem Bentink.
Karel Willem, Baron de Spierink.
Paulus Moreelſen.
Boudewijn van Domſelaer.
Pieter de Geroux de Lateriere.
Jooſt Willem Frederik van Haſſelt, tot Haſſelraat.
Arent Sloot.
Willem Vincent van Inhuyſen.
Daniel van Theuven.
Wolter Ganſnep Tegnagel.

Geer-

Geerlach van Rijswijk.
Coenradus Coenen.
Bartholomeus van Ek.
Johan Pieter van Renesie.
Swuk van Eminga.
Philip Otto van Coevorden.
Gaspar Lodder.
Joost Schimmelpenning.

Kort hier aan vertrokken deze Officieren om Volk te werven / na Keulen, Bergen-op-Zoom, Rijnberk, en andere plaatzen op den Rijn, en Maze, &c. die haar alle aangewezen wierden. Terwijl maakten de Staten Generaal een ordre op den Rang, der Militaire Officieren, om alle twisten / en dadelijkheden / die uyt dezelve mochten ontstaan / voor te komen; deze resolutien / op den 23 Maert, 1671. genomen / wierden met den Druk gemeen gemaakt. Den grooten roep van het Leger / dat met den Fransen Koning na Vlaanderen zou afkomen / als ook den apparenten Oorlogh die den Bisschop van Keulen, met die Stadt / stondt aan te vangen / daar Vrankrijk niet weynigh onder roepde / veroorzaakte dat de Vereenighde Nederlanden begonden bereydtzelen te maken tot het versterken / en voorzien van de Steden Mastricht, Orsoy, Burik, Rees, Wesel, en andere plaatzen / ja zelfs de Rivieren te beschansen / om voor allen overval bevrijt te zijn. Ook wierden / op 't verzoek van die van Zeelandt, de Steden in Vlaanderen, als Hulst, Sluys &c. met meerder guarnisoen voorzien: gelijk mede de Rendevous, of t'zamenkomst van des Landts Oorloghsvloot / onder den Heer Lt. Admiraal de Ruyter, in de Wielingen, voor Zeelandt, wierd geordonneert / welken Lt. Admiraal, beneffens de Onder-Admiralen, de Heer van Gent, en Bankert korts daar na / hare depeches ontfangende / naar de Scheepsvloot vertrokken zijn.

Omtrent deze tijdt quam den Minister van den Keurvorst van Keulen van de Vereenighde Staten verzoeken de overlevering van de Stadt Rijnberck, die in den Jare / 1633. door zijn Hoogheyt, Prins Frederik Henrik Hoogh-Lofl. Memorie, niet van dien Bisschop, maar van den Konink van Spanjen, wiens guarnisoen daar in lagh / door een zwaar belegh / ontweldight had: en had dien Bisschop noyt zo veel machts gehadt / om de onkosten van dezer Stadts versterkingen / noch de onderhouding van dien / noch dat van d'inleggende guarnisoenen / dat groote sommen geldts beliep / te konnen voldoen. Dien Keurvorst-Bisschop dede oock moeyten / om het Regiment Soldaten / voor die Stadt (dat den Colonel Bamphield geworven hadde / en dat met toestemming / aan de Keulenaars was overgegaan / en den 5 Junii, 1672. binnen Keulen gemonstert / en 1400 man sterk / schoon / en wel-gekleet Volk / bevonden wierd) uyt die Stadt te doen vertrekken; maar nademaal dit den Keyzer mede aanging / (alzo den Colonel Bamphield, en zijne onderhebbende Officieren den Eedt van getrouwigheyt aan de Stadt Keulen, en den Heer Marquis de Grana, als Keyzerlijke Commissaris, wegens 't Keyzerrijk, hadden afgeleydt /) wierd dit al mede afgeslagen. Den Bisschop van Straatsburgh, die zich in den hooghsten graadt / met de verschillen / tusschen den Keurvorst van Keulen, en die Stadt bemoeyden / quam in deze dagen met een grooten trayn volk van de Stadt Bon, (Residentieplaats van den

Keulsen Bisschop) om binnen Keulen zijne zaken te verrichten / maar de Wacht aan de Poorten weygerden hem den ingang / ten ware zy aan haar alle hunne Wapenen overgaven / om in haar Wachthuys bewaart te blijven / tot dat zy weder uyt gingen; dit door dien Bisschop geweygert zijnde / hielt zich niet weynigh gehoont: doch hy quam evenwel des anderen daaghs binnen / maar zijn gevolg liet haar geweer achter. Ondertusschen arbeyden de Keulenaars dagelijks met 2000 man aan hare Versterking: En den Heer van Zuylensteyn, hier nu eenige tijdt / wegens den Nederlandtschen Staat, geresideert hebbende / vertrok van daar na Hollandt, vereerende den Burgermeester, en veele Dames, aldaar / met een eerlijk tractament / in het Staten Jacht, leggende in den Rijn, voor de Stadt Keulen, aan anker.

In 't Sticht Uytrecht waren veel vreemde Werbers gekomen / en hadden daar omtrent wel 1600 man geworven / dies wierd binnen Uytrecht, (daar in zeker Herbergh / Graaf Ernst genoemt / al over de 500 mannen waren aangenomen) by klokslagh alle vreemde Werbinge verboden / en de vreemde Militaire Officieren belast / op peyne van 50 gl. aanstondts te vertrekken; ook wierden de Dorp-Schouten aldaar bevolen / alle persoonen / van 20 tot 50 jaren oudt / onder haar woonende / aan te geven; als ook van hoe veel hoofden yder Huysgezin was.

De kostelijcke speelreys van den Konink van Vrankrijk, om zijne geconquesteerde Nederlanden te bezoeken / dede alle de Naburen omzien / Brabandt, en Vlaanderen sidderen / en beven / want of schoon dien Koning aan de Koninginne van Spanjen bekent had gemaakt / dat hy genootzaakt was deze zijn tocht over eenige van hare Nederlanden te nemen / en dat de hooghstgedachte Koninginne toestondt / dat zijn Majesteyt met zijn Leger / door al het Landt / in de Nederlandtse Provincien, daar over hare Majesteyt te zeggen had / vry mocht trekken / begeerende dat hare Ingezetenen zijn Majesteyt zouden aandoen dezelve eere als haren Zoon toequam / en of zy daar zelver waar geweest / over welke beleeftheyt den Konink haar met een brief van dankbaarheyt beantwoort heeft; zo was nochtans de schrik der Vlamingen, en Brabanders daar mede niet wechgenomen / ten aanzien de menighte van 't volk dat met den Koning afquam: hoewel het Krijghsvolk maar omtrent 16000 man sterk was / en noch wat meer als half zo veel was den Hofstrayn / en 't gevolg van den Koning, en Koninginne, met hare Grooten, Edellieden, Dames, Staat-Juffers, Kamenieren, Pagies, en Lakeyen, Hof- en Stalmeesters, met hare Dienaren, Knechts, Dienstmaaghden, en Jongens, &c.

Deze speeltocht nam zijn begin op den 23 April, 1671. 's morgens ten 10 uuren / als wanneer de Koningh en Koninginne, met het gantsche Hof / en dien stoet van St. Germayn en Laye, zijn opgebroken (hebbende de Krijghsmacht eenige tijdt te vooren doen af gaan) en quamen dien avont noch in 't Kasteel Chantilly, alwaar Monsieur, den Prins van Condé, Duc d'Anguin, en Duc de Longueville, met veel gevolgen van Adel mede waren aangekomen: Hier wierdt het Hof treffelijk onthaalt / zoo met opdissen / musijk als buur-

buurwerken / en 's anderen daaghs een treffelijke Jacht aangestelt / en na gehoudene Collation reysde men voort / en quamen 's avonts te Creil, en logeerden op 't Kasteel Liancourt, en van daar op St. Just, Breteul, en den 28 te Amiens, alwaar Duc d'Elbeuf, met die Magistraten / aan de Stadts Poort / den Koning de Stadts sleutelen quam aanbieden. Alhier at den Koning in 't openbaar / en vertrok van daar op Abbeville, daar zy des nachts sliepen.

Den tocht / op Duynkerken aangezien zijnde / gaf niet weynigh nadenken aan den Koning van Engelandt, die een Esquadre Oorlogh-schepen dede veervaerdigen / en 12 benden Voetvolk na de zeekant af zondt / en de Trainebandes met eenige Ruyterye liet waarschouwen / om op 't eerste gegeven teyken / vaerdigh te zijn. Den Grave de Monterey hield zich ook (terwijl den Fransen tocht duurde) gestadigh wakker / en op de been / bezoekende / en voorziende gedurigh / de Vlaamse en Brabandtse Steden. Den 2 May quamen hare Majesteyten des avonts te Grevelingen, en des anderen daaghs te Duynkerken; onderwegen op den wegh van Mardijk, stelde zich het Leger in slaghorden / daar zijn Majesteyt, en Monsieur, te Paerde voor aan reden; ten 4 uuren quamen de Koning en Koninginne binnen Duynkerken, alwaar men dien zelven avont de Fortificatien en nieuwe Werken noch ging bezien / en des anderen daaghs / hoedanigh de Soldaten aan de zelve arbeyden / en dit geschiede met 9500 Man / 15 uuren des daaghs / in 3 Esquadrons; d'eerste begonnen 's morgens ten 4 uuren / en wierden van de tweede te 9 uuren afgelost; het derde Esquadron loste de tweede af / 's namiddaghs ten 2 uuren / en werkten tot 's avonts ten 7 uuren toe: zy marcheerden met goede ordre in hun volle geweer / tot dicht by de werken / en leggende dan 't zelve ordentlijk ter neder / voeghden hun tot het werk / en na dat afgelost waren / namen de wapenen weder op / en marcheerden na haar quartier. Dit ging noch tamelijk wel / zo lang den Koning daar was / en met Monsieur tweemaal daaghs de visite quam doen / maar na zijn Majesteyts vertrek / (hoe nau d'Officiers ook toe zagen) zoo verliepen de Soldaten / (dit spitten / delven / en graven moede wordende) met groote menighten / naar Brabandt en Vlaanderen. Men dede ook (terwijl den Koning zich hier onthielt) veele schoone Wapen-oeffeningen / men vermaakte zich op de Zee / en de Koninginne ging dagelijks veel Kerken / Kloosters / en heylige plaatzen daar omtrent bezoeken. Van den Engelsen Koning quam ook de Lord Bellasus, en van den Hartogh van Jork, Sr. Vaugham, den Koning van Vrankrijk begroeten.

't Geruchte van alle deze Triumfen dede zo overvloedigen toevloet van menschen / uyt Brabant, Vlaanderen, Zeelant, Hollant, Uytrecht, en andere naburige Landen / tot Duynkerken te zamen komen / dat daar / noch daar omtrent geen Herbergh te krijgen was; zoo dat'er ook een quaat-aardige ziekte uyt begon te ontstaan / want de Marquis de Ramburo, en eenige andere van zulk slagh / wierden van hier ziekelijk / naar Calais gevoert / en storven straks daar aan. Dit dede het Hof te eerder van Duynkerken op breken / en was den 25 May, komende te Armentiers, daar zy heerlijk onthaalt zijn / en daar van

daan op Rijſſel trokken / alwaar men groote devotie en vreughde / op H. Sakraments-dagh, (gaande de Koninginne in de Proſeſſie) bedreef. Van daar quamen zy den 29 May te Audenaerde, en den 30 te Doornick; hier bleef den Koning, Koninginne, en 't gantſche Hof / tot den 15 Juny: Den Koning bezagh dagelijks die Stadt / en des zelfs Fortificatien / en de Arbeydts-luyden / die daar aan werkten / het Kasteel / en de Magazijnen / als ook de omleggende gelegentheden / en de Koningin pleeghde hare gewoonlijke devotie / in 't bezoeken der Kerken en Kloosters.

In deze tijdt quam aldaar den Prins de Mannes, met veel groote Heeren / uyt de Spaanſe Nederlanden, van wegen de Catholijke Majeſteyt, den Alderchriſtelijkſte Majeſteyt begroeten / en alles tot zijnen dienſt aanbieden / die heerlijk onthaalt / en bejegent wierden. Den Heer de Groot, Ambaſſadeur wegens de Vereenighde Nederlanden, was mede uyt Vrankrijk dezen train gevolght / en dede / terwijl den Koning zich tot Duynkerken onthielt / een keertje / heen en weer / na Hollandt. Hier van daan quam 't Hof te Aet, in welkers verſterking den Koning groot vernoegen nam / en vermaakte zich met de Jacht / en de luſtigheyt dezer Landouwen / en de Koningin met haar oeffening in de Kerk. Maar zoo haaſt tot Aet de tijding quam / dat den Hertogh van Anjou gevaarlijk krank was / (die ook overleden was / eer den Koning by hem quam) wierdt de reys na Vrankrijk verhaaſt / en men vertrok in aller yl van daar op Queſnoy, Aveſnes, Charleroy, Philippeville, Amiens, en zoo voort tot St. Germain. Het Leger van 16000 Man wierdt ten deelen in Vlaanderen, en daar omtrent in guarniſoen geleydt / doch was veel verſmolten; en aldus eyndighden dezen grooten tocht / tot genoegen van de Brabanders, en Vlamingen (die haar eerſt zo ontſtelt had) want het was haar vorderlijk / dat de Franſe Heeren hare grootſte Steden quamen bezien / en veel Tapijten, Kanten, Schilderyen, en andere aerdigheden opkoften; maar boven al / dat zy hare Grenſen zo haaſt hadden verlaten: daar op volgden een verbodt / dat men te Gent, Bruſſel, en andere Plaatzen / geen Franſe Brandewijnen mocht inbrengen / en die daar waren / moſten binnen 14 dagen verboert worden.

Den wakkeren Grave de Monterey verzocht doen aan de Religieuſen, om de Stadt Bruſſel te helpen verſterken / die door ordre van dien Aerts-Biſſchop moedigh aan 't werk vielen; zulks dede men ook te Gent, en op andere Plaatzen meer. Die van de Stadt Keulen maakten ook 19 nieuwe Bolwerken / door de Burgers / op.

De Oorloghsvloot der Vereenighde Nederlanden was den 8 Junii, 1672. onder 't gebiedt van den Admiraal de Ruyter, en Vice-Admiraal van Gent, al in Zee geſteeken / en hieldt haar omtrent de Franſe, en Vlaamſche Kuſten / doende dagelijks brave Krijghs-oeffeningen / terwijl men in Vrankrijk, in eenige Havens verſcheyde groote / en zware Oorloghſcheepen aanboude; ja men leyde toe / op 94 nieuwe / daar onder wel 10 zouden zijn van 90 / en 100 Stukken / voorzien met 32870 koppen / behalven de oude / en Proviant-ſchepen / met 2320 eters bemant / doch het viel veel minder als op de helft

uyt.

uyt. Vrankrijk dede ook te lande werven bynа in alle gewesten van Europa; In Duytslandt kreegh men 1200 Ruyters; In Switzerlandt wierd den Oversten Stoupa gezonden / om 4 Regimenten Voetvolk / voorts in Italien, als in de Republijken van Genua, en Venetien, maar hier konde men niet te recht komen; De Republique van Luques leverde 3000 Mannen / en in Savoyen kreegh men eenige Compagnien vaerdigh; boven dien gaf men commissien uyt tot 187 nieuwe Vaendelen / yder van 50 Man / aan te nemen / onder Monsieur de Louvois, zo dat den Koning al het Krijghsvolk van Europa scheen t'zamen te willen trekken.

Eenige Gecommitteerde uyt de Walsche geconquesteerde Steden, als Doornik, Rijssel, &c. quamen te Parijs, verzoekende / dat den Koning zeker Edict, vaerdigh zijnde om in 't geconquesteert Vlaanderen af te kondigen / wilde te niet doen / welk Edict verboodt / alle kleyne Nederlandtse Munt / zo oude / als nieuwe / geslagen op den Titul van den Koning van Spanjen, altijdt daar gangbaar geweest / niet uyt te geven / of te ontfangen: Vertoonende hoe schadelijk dit aan den Koophandel aldaar zou zijn. Maar de Kooplieden in Vrankrijk, door het verbodt van zo veel Franse Koopmanschappen in Hollandt, &c. in te brengen / en ziende noch slimmer te gemoet / quamen mede / en gaven in het volgende

A D V Y S,

Van verscheyde Kooplieden, en Negotianten van Parijs, en andere Steden van Vrankrijk, Negotieerende op Engelandt, en Hollandt, om te doen blijken hoe important het is, dat de Negotie ter wederzijden werde gemaintineert, en geconserveert.

IS te remarqueren dat de menighte van soorten, de quantiteyt, en de waardye der Koopmanschappen, en Waren die uyt Vrankrijk naar Engelandt, en Hollandt werden gezonden, zeer considerabel is, alle welke Waren Manufacturen zijn, en gemaakt worden in verscheyde Steden, en Provincien van dit Koninkrijk, als te *Lyons*, *Tours*, *Parijs*, en andere Steden; en in de Provincien van *Forest*, *Auvergne*, *Bretagne*, *Normandie*, *Picardie*, *Champagne*, en andere Plaatzen meer, blijkende uyt de Articulen deze memorie annex, tot dien eynde opgestelt, om te vertoonen, dat de Commercie met onze Nabuuren niet alleen important is voor den Koning; maar ook zeer nut aan alle de Onderdanen in 't gemeen, ter oorzake dat in de voorsz. Manufacturen, en Fabrijke van dien een oneyndelijk getal van Arbeytslieden en andere Persoonen worden geimployeert, die haar kost daar mede gewinnen, en middelen vinden om den Impost en andere Lasten aan den Koning te betalen, datze niet en zouden vermogen te doen indien de Commercie niet gemainteneert en geconserveert en wordt; maar ter contrarie tot zulken nootdruftigheit gebracht worden, datze haar broot zouden moeten bedelen, ofte haar geluk elders buyten dit Koninkrijk zoeken, en haar aldaar ter neerslaan:

alle het welke zekerlijk te beduchten is,indien de Engelſe en Hollanders de Negotie quamen te verbieden, ofte onze inkomende Waren en Manufacturen, dieze uyt Vrankrijk trekken, merkelijk te bezwaren, die een ongelooflijke Somme jaarlijks komen te bedragen, gemerkt zy-lieden haar niet vergenoegen datze hare eygen Landen daar van provideren, maar zenden noch een zeer groote quantiteyt naar verſcheyde verre gelegen Landen. Dat zodanige interdictie van Negotie ongetwijffelt volgen zal, bewijſt het verbodt van eenige, en belaſtinge van onze andere Manufacturen by hen-lieden alrede gedaan, by zo verre men komt te perſiſteren in 't verbieden en belaſten van hare Vruchten, Waren en Manufacturen, die de Franſe uyt Engelandt en Hollandt trekken, die heel niet conſiderabel zijn, noch in comparatie en mogen komen met die gene, die de Engelſe en Hollanders uyt Vrankrijk gewoon zijn te komen halen, want zonder ons te ſtooten aan een memorie voor weynig tijdt aan den dag gekomen uyt de koker van zommige Perſoonen, die genoegzaam betoonen het zelve om particuliere Intereſt gedaan te hebben, wanneerze willen begrooten de ſchade die Vrankrijk door de Negotie en het inbrengen van de vreemde Draperyen komt te lijden, door dien de zelve memorie van valſcheden en ſuppoſitien opgevult is,daar doch met de volkomen waarheit bewezen kan worden, dat alle de Lakenen die uit Engelandt en Hollandt getrokken worden, waar in hare Manufacturye beſtaat,niet boven twee en een half of ten hoogſten drie Millioenen in 't jaar beloopen, en in tegendeel dat de Waren die zy uyt Vrankrijk trekken, die Somme wel tienmaal ophalen, gelijk uyt de volgende memorie en ſtaat kan gezien worden; zo dat daar uyt volgt, dat des Konings goude en ſilvere Munten om de betalinge der zelver Koopmanſchappen te doen, niet en behoeft te worden vervoert, behalven dat de zelve buyten dit Koningrijk minder als daar binnen doen, want de ſelve betalinge geſchiedt veel gevoeglijker of door Wiſſel-brieven, ofte met Waren die de Engelſe en Hollanders uyt Vrankrijk trekken, na dat yeder zijne gelegentheyt is, en de faciliteyt van de Negotie hen aan de handt geeft. En is een ſlecht zeggen, dat echter de Vreemdelingen niet en zouden nalaten die Waren uyt Vrankrijk te trekken, dieze daar gewoon zijn te halen, als hebbende die grootelijks noodig, en niet kunnende miſſen, al ware het dat men in Vrankrijk de Negotie van vreemde Manufacturen quame te verbieden. Want het een yeder bekent is, dat de Vreemdelingen dan de Ambachts-lieden en Werk-lieden uyt Vrankrijk in hare Landen zouden zoeken te trekken, en aldaar de Manufacturye van de Waren en Stoffen en andere dingen, dieze nu in Vrankrijk komen halen, ofte van daar ontbieden, in hare Landen ſtabilieren, gelijkze alreede van verſcheyde Waren hebben gedaan, het welke niet en kan geſchieden zonder merkelijke ſchade aan den Koning en zijne Onderdanen te doen, door de merkelijke verminderinge van des Konings gegerechtigheden, die de zelve in 't uyt-gaan aan de Kroone betalen, en door de Neeringloosheyt, die het zijne Onderdanen aanbrengt. Al het welke dan zeer conſiderabel wezende, mag noch daar by worden gevoegt, wanneer het inbrengen van de voorſz. Waren en Manufacturen van Hollandt en Engelandt in dit Koningrijk verboden is, en dat de Engelſe en Hollanders het inbrengen van onze Waren en Manufacturen in hare Landen en Havenen ook verbieden, gelijkze het zelve dan genoegzaam effectivelijk verboden hebben, dat de Onderdanen van den Koning ook van de Negotie tuſſchen haar en de Onderdanen van den Koning van Spanjen worden geprireert, door dienze hunne Waren derwaarts niet anders als door de Havenen van Hollandt en Engelandt kunnen zenden, het welke aan Vrankrijk tot groot nadeel moet komen te gereyken, vermits de Retouren van de Waren die naar Spanjen gezonden worden, niet als in Goudt en Silver beſtaan, welke beyde Materialen door dit middel in groote quantiteyt gemunt en ongemunt jaarlijks in dit Koninkrijk gebracht te worden.

Staat van Waren en Koopmanſchappen die uyt Vrankrijk na Hollandt en Engelandt, jaarlijks worden verzonden.

1.	EEn groote quantiteyt van effen en gebloemt Fluweel, effen en gebloemt Satijn, goude en ſilvere Lakenen, Armozijnen, en andere Zijde waren, die gemaakt worden te Lyons en in 't Lyonnois, voor meer als 2000000 in 't Jaar.	2000000
2.	Zijde-Lakenen, Taffetas, Pourdezoyen, Armozijnen, Moor van Goudt en Silver, Zijde Linten, en andere Zijde waren, die gemaakt worden tot Tours voor meer als 4 Millioenen in 't Jaar.	4000000
3.	Zijde Linten, Kanten, Paſſementen en Knoopen, die gemaakt worden tot Parijs, Roaan, S. Chamot, S. Eſtiene, in 't Jaar voor meer als	2000000
4.	Sargien die gemaakt worden tot Chalons, Chaſtes, Stermijnen die gemaakt worden tot Rheims, Sargien van Amiens, Blicouſt en andere plaatzen in Picardie, in 't jaar voor meer als	2000000
5.	Kaſtoor-Hoeden, Vigogne-hayr en Wolle, die gemaakt worden in de Stadt en Voorſteden van Parijs, behalven die gemaakt worden tot Lions, Roaan en andere plaatzen in Normandie, in 't jaar voor meer als	1500000
6.	Pluymen, Draagbanden, Gordels, Hoedtbanden, Wayers, Kappen, Maſquel, vergulde en geamailleerde Spiegels, Kaſten tot Horologes, Portraitten, Medailles, Tafels van Brazeletten en andere kleyne Waren, in 't jaar voor meer als	2000000
7.	Handtſchoenen, die gemaakt worden tot Parijs, Roaan, Vendoſme, Clermont, en andere plaatzen in 't jaar voor meer als	50000
8.	Sayette en wolle Garen, dat door heel Picardien wordt geſponnen, in 't jaar voor meer als	500000
9.	Aan Papier van allerley zoorte, dat gemaakt wordt in Avergne, Poitou, Limoyzin, Champagne, Angouleſme, en Normandie, in 't jaar voor meer als	2000000
10.	Aan Spelden en Naalden, die gemaakt worden in Parijs en Normandien, item houte Kammen, en andere ſnuyſteryen, voor meer in 't jaar als	500000
11.	Aan Yſerwerk, dat gemaakt wordt in Auvergne en elders, in 't jaar voor meer als	500000
12.	Aan Lijnwaat dat gemaakt wordt in Normandie, zo grove als fijne, daar van wordt naar Engelandt gezonden voor meer in 't jaar als	5000000
13.	Aan Meubelen, beſtaande in Matraſſen, Bedden, Dekens, Overtrekzels van Bedden van verſcheyde ſtoffen en van Zijde, en verciert met Franje en anders in 't jaar meer als	1000000
14.	Aan Brandewijn, Citre, Azijn, werden verzonden in 't jaar meer als voor	1500000
	En zo veel aan Manufacturen, beloopende te zamen.	25000000

Boven

Boven de voorsz. Manufacturen worden noch jaarlijks aan Vruchten in Vrankrijk vallende, naar Engelandt en Hollandt vervoert.

15.	Wijnen van Gascogne, Xaintonge, Nantois en andere plaatzen op de Riviere de Loire, behalven de Franse Wijnen die geladen worden tot Bordeaux, Rochelle, Nantes, Rouaan en andere plaatzen, welke Gasconze Wijnen, zoze na de voorsz. plaatzen niet gezonden worden, zouden ten meestendeels verderven en verlooren gaan, en worden aan Wijnen verzonden na de voorsz. plaatsen in 't jaar voor meer als	8000000
16.	Aan Safraan, Pastel, Zeep, Honing, Amandelen, Olyven, Cappers, Pruymen en Rozijnen, in 't jaar meer als voor	2000000
17.	Eyndelijk worden tot Macan noch geladen, als ook tot Rochelle, Brouage, en in de Eylanden van Re, en Oleron, 5 a 600 Schepen met Sout jaarlijks, en zo de Commercie quame verboden te worden, zouden de voorsz. Schepen haar cours naar Spanjen, en Portugaal, en van gelijken zouden de Wijnen en vruchten van Vrankrijk ons aan de handt gelaten worden.	

De Staten der Vereenighde Nederlanden bespeurende dat Vrankrijk aan den Oorlogh wilde / hoewel noch onzeker waar / begosten nochmaals te denken op het vergrooten van hare Krijghsmacht / en het aanstellen van een Capiteyn-Generaal, en deszelfs instructie / als ook om uyt te vinden de onkosten tot de Militie / en ander Oorloghs-lasten; De Provincie van Uytrecht, bracht een Advijs ter Generaliteyt in / om te vermeerderen de Militie van dezen Staat / tot het getal van 120000 Man / en alsdan zou men de subsidien van alle vreemde alliantien, en auxiliare Troupen konnen besparen; doch dit nam geen voortgang: Die van Uytrecht stonden ook d'eerste met Hollandt toe / het verbodt van de Franse Wijnen / daar die van Zeelandt wat tegen hadden. Ondertusschen ordineerden de Magistraten van Amsterdam, en Uytrecht mede / dat alle de Franse Kooplupden / en Kramers 3 dagen na het overleveren van hare Lijsten / hun Franse verboden Waren / en Stoffen / mosten brengen ter plaatzen / daar hare Achtbaarheden 't zelve ordineerden. De Heeren Staten van Hollandt, &c. stelden ook weder in den Impost op Karossen, Wagens, Paerden, Speel-Schuyten, en het Passagie-geldt; ook deden dezelve Groot-Moog. Heeren Staten van Hollandt, by Plakkaat, alom verkondigen / Hoe dat zy goet gevonden hadden, tot meerder asseurantie van de Capitalen, ten last van dat Landt, op Los-renten, en Interesse loopende, 't gemeene Landt van yder gulden renten, of Intrest zal genieten een stuyver, dat is 5 ten hondert, blijvende midtsdien den Rentenier, of Houder van de Obligatie, in plaats van 4 ten hondert, trekken, 3 en 4 vijfdeparten, dat is, 3 guld. en 16 stuyv. 's jaars van 100 gulden capitaal, &c. Doch deze reductie ging niet voor / door dien Hollandt korts daar na genootzaakt was een goede somma van penningen op te nemen / een gedeelte op d'ordinari losrenten tegen 4 ten hondert in 't jaar / en een gedeelte op lijf-renten / en dat op een

een of twee lijven / na advenant / zo men wilde: ook wierdt by ordonnantie bryheydt gegeven aan Voogden van Weeskinderen / om voor een gedeelte van hare goederen / lijf-renten voor haar / op Hollandt te mogen koopen.

Vrankrijk begon zich al meer en meer ten Oorlogh toe te rusten / gebruykende veel Penningen / om Rijken en Landen tot hem te trekken; met Keulen trachte hy den Rijn, en met Luyk de Mase te sluyten / om van die kant de Koophandel uyt Duytschlandt op Nederlandt te stuyten: ook zocht Vrankrijk Sweden, door een subsidie van tweemaal hondert duyzent Rijksdaalders van de Triple Alliantie af te trekken / en hun ten dienst te staan / of ten minsten zich / in den Oorlogh neutraal te houden. Veel gelt / eenige meynen wel 6 Milioenen, wierdt ook op 't laatst van 't Jaar 1671/ uyt Vrankrijk naar Engelandt over gevoert / om aldaar een aanzienlijke Scheeps-Vloot uyt te rusten; mede wierden Franse Commissarissen in der Elsas gezonden / om den staat van dat Landt / en de proviand van Broodt / die daar 's Winters te krijgen was / op te teykenen.

Tusschen den Keurvorst van Keulen, en die Stadt was noch geen vrede te maken; den Keurvorst wilde tot Arbiters hebben den Keyzer, en die van den Westfaalsen Kreyts; de Keulenaars waren ook wel tot den Keyzer, maar in plaats van Westfalen (wiens Bisschop zy niet veel toe betrouwden) tot de Heeren Staten Generaal genegen: den Keurvorst begeerde dat het Nederlants Regiment van Bamphield ('t geen hy Uytheemse Krijghs-macht noemde) uyt de Stadt zou vertrekken. Hier toe porde den Fransgezinden Bisschop van Straasburgh, die van de Stadt Keulen, dapper aan/ maar wierdt weynigh geacht/ door dien men met'er daadt bevondt / dat hy/ gelijk ook den Bisschop van Munster, onder schijn van den Vrede te bevorderen / die t'elkens met nieuwe questien in te brengen/ weder om stiet. Ondertussen geraakte het Stift Keulen al meer en meer vol Fransen, zoo dat den Keyzer een Commissie zont aan den Bisschop van Munster, om den Keurvorst van Keulen te insinueren / dat hy geen meer Fransen in 't Keyzerrijk zou doen komen / etc. want hy had al in de Maant Augustus 1671. als Prins van Luyk, toegestaan / tot groot misnoegen der Luykenaars, dat de Fransen in Luykerlandt vry Leger mochten nemen. De Fransen zonden nu veel toevoer van Krijghs-tuygh / de Rivier de Moesel af in den Rijn, en zoo voorts in 't Stift Keulen; 18 zware Stukken quamen tot Bon, Residentie-plaats van den Keulsen Keurvorst, en men duchte dat den zelven het ooge wel op Rijnberk mocht hebben / ter pretensie van een oude questie. Omtrent deze tijt was d'Hr Cornelis de Wit, Ruart van Putten,&c. van wegen den Vereenighden Nederlandtsen Staat, met het Staten Jacht ook tot Keulen gezonden / om den Vrede te helpen bevorderen/ maar vertrok wederom van daar.

Den Koning van Vrankrijk, om zijn ooghwit te bereyken / zondt vast geheele troupen Volk na 't Stift Keulen af / zoo dat hy dat gantse Bisdom, genoegh / als in possessie nam / en dit alles met toestaan van dien Keurvorst, de welke zijn Stadt Nuys, aan de Franse in ruymde / die zy datelijk begonden te versterken/en lieten/met Frans geldt/ in koopen heele vlotten Dennenhout/om

F aldaar

aldaar een Citadelle en Magasijn op te bouwen/ doende/ om plaats te maken/ hier toe/ veele Huyzen af breken/ en voorzagen hun Magasijn met 400 vaatjes Bosknupt/ Kogels/ etc. lieten ook daar veel Bak-ovens zetten/ om dagelijks voor 12000 Menschen broodt te bakken / tot het welke zy koorn genoegh / in voorraat op kochten / want gelt was by de Franse geen gebrek : te Bon lieten zy Plakkaten aan slaan/ met den Tijtel/ Ordonnance du Roy, &c. Den Vorst van Nieuburgh, van ander gevoelen zijnde als den Keurvorst van Keulen, verzocht hulpe aan de Vorsten des Rijks, dewijl het hem niet mogelijk was / om de Fransen upt zijne onvaste plaatzen / en onvermogende Landen / te konnen houden : men probeerde doen een vliegende of gierende Schipbrugh (gelijk die te Nimwegen) by Bon, op den Rijn, maar men vondt die niet bequaam/ om 500 Ruyters te gelijk over te zetten. Al dit nestelen der Fransen in het Bisdom Keulen, en daar omtrent/ stont den Keyzer, Brandenburgh, en veel Vorsten des Duytsen Rijks gants niet aan / en byzonderlijk den wakkeren Grave de Monterey; hy dede de Muuren en Poorten van Aalst, een lustig vermakelijk Stedeken in Vlaanderen, op de grensen der Franse conquesten gelegen/ om dat het te onsterk was/ neder werpen. Hy reysde ook (door dien veele Fransen na de Landen van Over-Maze, quamen af zakken) na Roermonde, St. Stevens Waert, Venlo, Erkelens, en zoo over Limborgh wederom na 't Brabandts Hof, stellende over al goede ordre op alles; alhoewel den Koning van Vrankrijk aan de Koninginne van Spanjen belooft had / dat hy niets tegen Spanjen zou ondernemen / gedurende de minder-jarigheyt van den Spaansen Koning, vergunnende noch een Jaar tijdt / tot het afdoen van de Nederlandtse grenzescheydinge tusschen hun beyden / doch op voorwaarde / dat Spanjen zich niet en zou bemoejen met den Oorlogh / die Vrankrijk mocht komen te voeren/ tegen die gene die het dan mocht zijn. Den Prins van Vaudemont begaf zich in dienst der Spaanse Nederlanden, en den Fransen Koning dede noch al in veele naburige Landen sterk Volk werven / maar de Switserse Cantons van Bern, verboden den Colonel Erlach zijn Regiment Paerde-volk / in haar gebiedt/ voor Vrankrijk te werven; doch deze kregen 2000 Italianen onder Sr. Magalotti; gelijk ook den Hertogh van Mommout, een Regiment Engelse aldaar/ ten dienst van Vrankrijk, begon aan te nemen. Men handelde mede met eenige Engelse om 500 Ruyters en Paerden van daar over te voeren; beloovende aan de Officiers / voor yder toegerust Ruyter / die men in Vrankrijk bracht/ 25 goude Jakobussen.

Den Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden nu meer en meer bevindende / dat alle middelen te vergeefs wierden aangelept / om den Koning van Vrankrijk te bewegen / tot het afschaffen der zware en ondraaghlijke lasten op de Hollandtse etc. Koopmanschappen en Schepen / deden dan eyndelijk afkondigen het volgende :

PLAK-

PLAKKAAT

Van 't Verbodt van de Franse Koele Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papieren, en Kastanien.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Allen den genen die dezen jegenwoordigen zullen zien ofte hooren, lezen, Salut. Doen te weten, Alzo Wy om verscheyde importante, en pregnante redenen, voor den dienst van den Lande, tot bevorderinge en vermeerderinge van de Neeringen binnen de Steden van de respective Provincien, profijtabel, dienstig en noodig hebben gevonden, dat voortaan mede geene Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, van wat soorte die zoude mogen wezen, van buyten in deze Landen zullen mogen werden ingebracht, verkocht, gekocht ofte geconsumeert. ZO IST, dat Wy ordonneren, statueren, en wel expresselijk interdiceren by dezen, dat niemandt, van wat staat, qualiteyt ofte conditie hy zoude mogen zijn, na de publicatie dezes, die geschieden zal den 11 November 1671. toekomende, Nieuwen stijl, 't zy over Zee, langs de stroomen ofte Revieren, nochte per Asse te Lande, in, en onder het gebiedt van dezen Staat zal mogen inbrengen, in groote ofte kleyne fustagie, ofte pakken, eenige Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, hoedanig die zouden mogen wezen, op pœne, dat de Koopluyden en Factoors, de welke de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien doen inbrengen, ofte ook lossen, inslaan, ofte in hare Pakhuyzen ontfangen, niet alleen zullen verbeuren de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen Kanefassen, Papier of Kastanien, over Zee, langs de Revieren of per Asse, door henluyden gedaan inbrengen, lossen, inslaan of in hare Kelders ofte Pakhuyzen ontfangen, maar boven dien op yder stuk ofte Vat Franse Koele-Wijn en Azijn 't zy groot ofte kleyn, mitsgaders yeder pak Kanefassen, Papier en Kastanien mede groot of kleyn, noch een zomme van 600 gulden.

Voorts interdiceren en verbieden Wy wel expresselijk by dezen, allen Schippers, Stuur-luyden, en Matrozen, midtsgaders Wagen- en Karre-luyden, in hare Schepen, Schuyten, Ponten, Wagens, ofte Karren te ontfangen, om in deze Landen over te brengen eenigerhande Franse Koele-Wijn, Azijn, Kanefassen, Papier of Kastanien, in hoedanige fustagie, ofte pakkagie die zoude mogen wezen, op de verbeurte van 100 gulden op yder stuk Franse Koele-Wijn ofte Azijn, midtsgaders yder pak Kanefassen, Papier en Kastanien, 't zy kleyn ofte groot, 't welk by hen-luyden te Water of te Lande, in en onder ons gebiedt zal ingebracht werden, voor welke boete de Schepen, Schuyten, Wagens, Karren, en Peerden zullen werden verklaart te wezen verbonden en excutabel; en indien de voorsz. boete van de Schepen, Schuyten, Karren, Wagens, en Peerden, ofte uyt de Goederen van de voorsz. Contraventeurs niet en konnen werden geconsequeert, zo zullen de zelve Contraventeurs over de voorsz. misdaden exemplaarlijk aan den lijve, ten minsten by openbare geesselinge gestraft werden; maar indien yemandt van de voorsz. Schippers ofte Voerluyden konden bewijzen, dat de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier, ofte Kastanien buyten zijne kennisse zoude mogen wezen ingescheept, ofte opgeladen; zo zullen echter, en des niet tegenstaande zy-luyden de voorsz. boeten moeten betalen, maar wederom daar tegens haar regres hebben en behouden, ten laste van die gene, de welke de voorsz. Franse Koele-Wijn, Azijn, Kenefassen, Papier ofte Kastanien hebben ingescheept ofte op-

opgeladen; en indien het mocht gebeuren, dat niet tegenstaande Ons voorsz. Verbodt, echter bedektelijk eenige Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien onder ons gebiedt mochten wezen ingebracht, Zo verbieden Wy alle Binnelandts-Vaarders, Markt-Schippers en Voerluyden, de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, van buyten ingekomen, te vervoeren van de eene Provintie, Stadt ofte Plaatze na de andere, op gelijke boete en straffe, als hier vooren ten aanzien van de eerste Inbrengers is gestatueert; en indien het voorsz. feyt door eenige Markt ofte Beurt-Schippers werdt begaan, boven dien van hare respective Veeren te worden gedeporteert.

Van gelijken, zo verbieden Wy aan alle particuliere ofte geprivilegeerde en be-eedigde Arbeyders haar te laten gebruyken, om eenige van de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, te helpen lossen, ofte met Sleden ofte Vlotschuyten te vervoeren, op gelijke boete en straffe als hier vooren tegen de Schippers, en Voerluyden zijn gedecreteert, en boven dien, indien de voorsz. Arbeyders zijn in Eedt ofte dienst van Steden ofte Collegien, daar van te werden gedeporteert.

En ten eynde de voorsz. Schippers, Wagenaars, en Arbeyders van dezen Onzen Plakkate volkomene kennisse mogen bekomen, zo werden alle Hooftluyden en Overluyden van de Binnelandts-Vaerders, Voerluyden, en Arbeyders gelast, een yeder van den inhoudt dezes te adverteren en informeeren, en ondervindende, dat dezen Plakkate door yemandt werdt overtreden, daar van aan de respective Officieren, en Magistraten in de Steden, en ten platten Lande te geven behoorlijke advertentie.

Dan gemerkt noch een groote quantiteyt van Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, en Papier, onder de Koopluyden en Ingezetenen dezer Landen, in voorraadt is; Zo hebben Wy om de schade Onzer Ingezetenen, zo veel doenlijk te voorkomen, de zelve gepermitteert, om de Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, en Papier, de welke onder hen-luyden in voorraat zijn, te mogen verzenden, beneficieren, consumeren en verkoopen, van nu af tot den lesten April 1672 incluys, en langer niet.

Ordonneren voorts, dat naar den voorsz. laatsten April 1672 niemandt van Onze Ingezetenen binnen het ressort van dezen Staat, zal mogen verkoopen, koopen, vereeren, wechgeven, aan nemen, vermangelen, ofte op eenige andere manieren alieneren, ofte ook ter slete consumeren, directelijk, ofte indirectelijk in eeniger maniere, eenige Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier, en Kastanien, in groote, ofte kleyne quantiteyt, op de verbeurte van alle de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, die na den voorsz. tijdt by yemandt verkocht, gekocht, vereert, aangenomen, vermangelt, ter slete geconsumeert, ofte op eenige andere manieren gealieneert zullen werden, en boven dien een boete van 600 guldens op yeder Stuk, en 200 guldens op yeder Tonneken Franse Koele-Wijn, Azijn en yeder Pak Kanefassen, Papier en Kastanien groot of kleyn, dat naar den voorsz tijdt verkocht, gekocht, vereert, aangenomen, vermangelt, gealieneert, ofte ter slete geconsumeert zal zijn, zo wel by den Verkooper als Kooper, Gever als Nemer, ofte de gene die de voorsz Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier, en Kastanien gesleten, als die de zelve ter slete gehaalt, ofte geconsumeert zullen hebben; ordonneren en statueren, dat boven de voldoeninge der voorsz. boeten die gene die haar met het slijten ofte ter slete te verkoopen in het groote ofte kleyne van Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, komen te generen, hare Neeringe zal werden geinterdiceert voor den tijdt van een jaar en ses weken, voor de tweedemaal voor altijdt, en voor de derdemaal infaam verklaart, en voorts uyt het geheele ressort en gebiedt van den Staat der Vereenigde Nederlanden gebannen zullen werden, en dat die gene, de welke de boete niet en kan

beta-

betalen, arbitralijk aan den lijve, ten minsten by openbare geesselinge zal werden gestraft, en werden de respective Officieren, der zelver Substituten en Dienaars in de Steden, en ten platten Lande geauthoriseert, om nauwe onderzoek te doen, of naar den voorsz. tijdt, by yemandt eenige Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, gekocht, verkocht, vereert, aangenomen, vermangelt, gealieneert, ofte ter slete geconsumeert zullen werden.

Behoudelijk, dat ingevalle eenige Koopluyden of Handelaars eenige Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, jegenwoordig onder haar zoude mogen hebben, de welke zy tusschen dit, en den voorsz. laatsten April toekomende, niet zouden mogen hebben geconsumeert, ofte verzonden, de zelve gehouden zullen zijn de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien aan te geven aan de Magistraat van de Plaats, daar de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien zijn leggende, en de zelve te brengen ter plaatze die daar toe door de Magistraat zal zijn aangewezen, welke aanwijzinge de respective Collegien ter Admiraliteyt ten besten zullen hebben te bezorgen, en dat de zelve Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, aldaar zullen moeten verblijven onder de opzicht van de Magistraat van de zelve plaats, by de welke de Sleutels van de voorsz. te designeren plaatze zullen moeten blijven berusten, in voegen dat niemandt tot de voorsz. te designeren plaatze, ofte tot de Goederen daar in berustende acces zal konnen of mogen hebben, dan ten overstaan van den Officier van de voorsz. plaatze, of andere vertrouwde Persoonen, die daar toe by den zelven Officier specialijk zullen zijn geauthoriseert, dat ook niemandt de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, in ofte uyt de voorsz. gedesigneerde plaatze zal mogen reppen, roeren, lichten, ofte ook buytens Landts verzenden, dan met volkomen kennisse van den voornoemden Officier, of de voorsz. vertrouwde Persoonen by hem specialijk daar toe gecommitteert, en dat daar nevens aan de Magistraat van de plaatze, daar de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien berustende zijn, zal moeten werden aangegeven de quantiteyt van de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, die verzonden zullen werden, de Persoon aan wie, en de plaatze na de welke de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien vervoert zullen werden, en dat de voorsz. Verzenders van de zelve Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, noch daarenboven Borge zullen moeten stellen tot de waarde van de zelve Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien toe, van dat die effectivelijk zullen werden gebracht ter plaatze, en aan den Persoon, naar, en aan de welke die zijn gedestineert, en de zelve Borgtochte zuyveren, ten langsten binnen den tijdt van acht dagen, na dat de Schipper de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien uytgevoert hebbende wederom hier te Lande zal zijn gearriveert, en dat by faute van dien, die gene die de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien aangegeven hebben om te vervoeren, midtsgaders ook de voorsz. Borgen zullen moeten werden geexecuteert, voor de waerde van de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, en daar op, midtsgaders tegens de voorsz. Aangevers geprocedeert, als tegens Contraventeurs van dezen onzen Plakkate, dat voorts de voorsz. Aangevers of de voorsz. hare Borgen, de zuyveringe van de voorsz. Borgtochte zullen moeten doen, met aan het Collegie ter Admiraliteyt, onder welkers ressort de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien buyten 's Landts gezonden zullen wezen, binnen den voorsz. tijdt te exhiberen, de verklaringe van de Magistraat van de Plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zijn, mede brengende dat dezelve Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier, en Kastanien, geladen in zo een Schip, van zo een Schipper, door zo een Persoon

 soon

ſoon verzonden, en aan zo een Perſoon geaddreſſeert, waarlijk. en effectivelijk aldaar gekomen, en aan zo een Perſoon gelevert zijn, midtsgaders aan de gemelte Collegien ter Admiraliteyt te prezenteren de Schipper en zijne Knechten of Matrozen, de voorſz. Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien vervoert hebbende, de welke gehouden zullen zijn te verklaren onder eede ſolemneel aan 't gemelde Collegie te preſteren, dat zy zodanige Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier, en Kaſtanien, op zodanigen tijdt uyt zodanigen Pakhuys, in zodanigen plaatze op ordre van zodanigen Perſoon hebben ingeladen, en die zelve Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, op zodanigen tijdt, in zodanigen plaatze, aan zodanigen Perſoon wederom hebben over gelevert, alles op de confiſcatie, peynen en boeten hier vooren uytgedrukt,

Wijders zo hebben Wy verboden en geinterdiceert, alle gezwooren Makelaars, naar den voorſz. laatſten April 1672 toekomende, te veylen, of te ſtaan over eenige Verkoopinge, vermangelinge of alienatie van eenige Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien, maar zo wanneer hen-luyden eenige partyen werden aangeboden, om te Koopen ofte Verkoopen, zullen zy-luyden gehouden zijn 't zelve den Officier van de plaatze aan te geven, op verbeurte van haar Officie, en daar-en-boven een boete van 600 guldens op yeder Stuk, Vat ofte Pak, groot ofte kleyn, dat door hen-luyden werdt verzwegen, ingekocht, verkocht, vermangelt ofte gealieneert.

Alle de voorſz. boeten te appliceren ten profijte van de Officieren die de aanhalinge of calange eerſt zullen komen te doen; Waar toe de Regenten van de Godtshuyzen mede by dezen werden gequalificeert en geauthoriſeert, die in zulken gevalle de geheele boeten, ten profijte van de Godtshuyzen zullen genieten.

Voorts zo werden niet alleen de voorſz. Officieren, der zelver Subſtituyten en Regenten van de Godtshuyzen geauthorizeert om de calange, aanhalinge en bekeuringe te doen, maar ook de reſpective Advocaten Fiſcaals, Commizen Generaals, en particuliere Commizen ter recherche in de Steden en Zee-gaten, ſpecialijk gelaſt goede voorzorge te dragen, en wel toe te zien, dat geene Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien ter Zee, langs de Revieren, ofte Plaatzen te Lande werden ingebracht, maar alle zodanige Waren, zonder eenige conniventie aan te halen, op te brengen, en te ſtellen ter judicature van de reſpective Collegie ter Admiraliteyt, en om een yder te animeren tot het ontdekken van deze contraventie, zo zal die Aanbrengers ofte Aanhaalders werden toegevoegt de helft van de Franſe Koele-wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, de welke zullen werden geconfiſqueert, en de helft van de boete daar inne yemandt zal werden gecondemneert, blijvende de wederhelft ten behoeve van de voorſz. Officieren, die de calange eerſt zullen hebben gedaan, en zullen daar-en-boven de voorſz. Aanbrengers vry zijn van de boete, daar inne zy volgens het vooren-ſtaande Ons verbodt zouden mogen zijn vervallen, ſchoon de zelve Aanbrengers mede Contraventeurs zouden mogen zijn geweeſt; Welverſtaande dat niemandt voor zodanigen Aanbrenger geconſidereert, en daar door van de voorſz. confiſcatie en verdere boete bevrijdt zal werden, als alleen die geene, die de voorſz. verboden en verduyſterde Goederen en Koopmanſchappen aan 's Landts Officieren zal hebben aangebracht, voor en aleer dat eenige van de zelve Officieren haar zullen hebben getranſporteert op, aan, ofte ontrent de Schepen, of andere plaatzen, daar in eenige verboden Waren, Goederen ofte Koopmanſchappen verduyſtert zouden mogen zijn, en niet die geene de welke de voorſz. verbode ofte verduyſterde Goederen, of Koopmanſchappen komt aan te geven of te openbaren, zo wanneer de voorſz. Officieren albereydts op, aan, of ontrent de voorſz. Schepen of Plaatzen gekomen zouden mogen zijn.

En ten eynde de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien

ſtanien hier te Lande inkomende, niet plotzelijk mogen werden geconfiſqueert, maar dat alomme van dezen Onzen Plakkate kenniſſe en advertentie gegeven en genomen, ook dezen aangaande ten aanzien van den tijdt van de publicatie, een egale en eenparige voet gehouden mag werden. Z O I S T: Dat Wy geordonneert en geſtatueert, ordonneren en ſtatueeren by dezen dat de publicatie van dezen Onzen Plakkate zal werden gedaan in alle de Provincien, en het reſſort van de Generaliteyt, op Woenſdag aanſtaande en acht dagen, die wezen zal den 11 November toekomende Nieuwen-ſtijl, met deze Onze expreſſe meyninge en verſtande, dat indien de voorſz. publicatie op eenige Plaatze ofte Plaatzen, wat vroeger of later zoude mogen wezen gedaan, het dien niet tegenſtaande in rechten daar vooren gehouden, en de voorvallende zaken even en in dier voegen gehandelt, gereguleert, en by Sententie getermineert en gedecideert zullen moeten werden, als of de voorſz. publicatie aldaar ſpecialijk mede ten voorſz. dage gedaan was geweeſt, en by zo verre naar den voorſz. 11 November, dato van de voorſz. publicatie, tot den 23 December 1671. Nieuwe-ſtijl incluys, binnen de Zee-gaten dezer Landen zouden mogen komen te arriveren, eenige Schepen, in de welke eenige Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien mochten wezen geladen, dat in zulken kas de voorſz. Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, met de zelve Schepen of wel in andere overgeſcheept zonder betalinge van 's Landts inkomende of uytgaande recht uyt de zelve Zee-gaten naar andere Landen zullen moeten werden vervoert, zonder dat de voorſz. Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, anderzints gerept ofte geroert, veel min aan Landt gebracht, of aldaar opgelecht, of de Stroomen ofte Wateren opgevoert zullen mogen werden, op pœne dat de zelve niet alleen zonder eenige conniventie, of diſſimulatie zullen werden geconfiſqueert, maar ook dat dienthalven jegens de Contraventeurs van dezen Onzen Plakkate met de uyterſte vigeur geprocedeert zal worden; Authorizeren voorts de reſpective Collegien ter Admiraliteyt, om ter plaatze, alwaar de Schepen uyt de Zee inkomende, het Anker laten vallen, zo wanneer aldaar eenige Schepen nevens andere Goederen mede met Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien geladen, zouden mogen komen in te vallen, van den dag van de publicatie van dezen Onzen Plakkate, en zulks van de voorſz. 11 November toekomende af, tot ſes weken naar den voorſz. 11 November, en alzo tot den voorſz. 23 December 1671 Nieuwe-ſtijl incluys, een getrouw en bequaam Perſoon te zenden, om wel toe te zien, dat ten aanzien van de voorſz. Schepen en Goederen, den inhoudt van dezen Onzen Plakkate exactelijk en punctuelijk werde nagekomen: Dat voorts alle Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, die na het verloop van de voorſz. ſes weken, en zulks na den voorſz. 23 December 1671. toekomende Nieuwen-ſtijl binnen deze Landen gebracht zouden mogen werden, effective confiſcatie, en de Perſoonen haar daar mede bemoeyt hebbende de verdere penen in den voorſz. Plakkate ge-exprimeert, ſubject zullen zijn.

Ordonneren en laſten voorts wel expreſſelijk de reſpective Collegien ter Admiraliteyt, en alle andere Rechteren en Juſticieren van den Lande, die over den inhouden van dezen Onzen Plakkate Recht en Juſtitie zoude mogen komen te adminiſtreren, de goede handt daar aan te houden, en doen houden, en ook zo veel in haar is bezorgen, dat dit jegenwoordig Ons Plakkaat naar zijne forme en inhouden, punctuelijk en precizelijk geobzerveert en nagekomen, ook naar den klaren Text van 't zelve by de gemelte Collegien, en alle andere Rechteren en Juſticieren van den Lande recht gedaan werde, zonder op pretext van ignorantie of eenige andere voorgewende exceptien daar van in eenige deel en te devieren, ofte de diſpoſitie van dezen Onzen Plakkate in eeniger hande manieren te eluxeren, veel min haar aan te matigen eenig oordeel over de rechtmatigheyt, ofte onrecht-

rechtmatigheyt van 't geen daar by is ter neder geſtelt, ofte daar uyt by gevolge eenige conjecturen te formeren van Onze apparente intrinſique meyninge, maar precizelijk en punctuelijk naar de letter op te volgen de diſpoſitie daar inne klaarlijk uytgedrukt, en dien volgende particulierlijk mede van den voorſz. 11 November toekomende af, alle Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien buyten te houden, ofte wederom in manieren vooren verhaalt te doen uytvoeren, midtsgaders alle zodanige der voorſz. Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, als naar den voorſz. 11 November toekomende, Nieuwe-ſtijl, anders dan om wederom in manieren vooren verhaalt uyt de zelve Zee-gaten daar die in gekomen zijn, met de zelve Schepen, of in andere Schepen overgeſcheept, over Zee te werden verzonden, gerept, geroert, ofte ook aan Landt gebracht, opgeleydt, ofte de ſtroomen en wateren opgevoert zouden mogen werden, ofte die naar de voorſz. 23 December toekomende mede Nieuwen-ſtijl, in de Zee-gaten dezer Landen inkomen zullen, effectivelijk te confiſqueren, en daar over ook te adjudiceren de volle boete zonder eenige verſchooninge, mitigatie of exceptie. Ontbiedende en verzoeken derhalven de Heeren Staten, Gecommiteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien reſpective van Gelderlandt, en 't Graafſchap Zutphen, Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieſlandt, Over-Yſſel, midtsgaders Stadt Groeningen en Ommelanden, en allen anderen Juſticieren en Officieren van de zelve Landen, dat zy dezen Onzen Plakkate aanſtondts na de receptie, of immers uyterlijk op den voorſz. 11 November toekomende alomme doen verkondigen, publiceren en affigeren in alle plaatzen daar zulks van nooden wezen zal, en men gewoon is zodanige publicatie en affixie te doen. Laſten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, d'Advocaten Fiſcaals, midtsgaders Lt. Admiraals, Vice-Admiraals, Kapiteynen, Officieren en Bevelhebberen, als mede de Commiſſarizen en Commizen ter Recherche, zo in de Zee-gaten als elders, dezen Onzen Plakkate na te komen, en te doen nakomen, procederende, en doende procederen tegens de Contraventeurs van dien, zonder oogluykinge, faveur, diſſimulatie, ofte verdrag, want Wy zulks ten dienſte van den Lande, en ten beſte van de goede Ingezetenen van dien, bevonden hebben te behooren.

Aldus gedaan en gearreſteert onder Onzen Cachette, Paraphure, en de Signature van Onzen Griffier, In den Hage den 2 November 1671. Was geparapheert, *Isb: van Vierſen*, *vt.* Onderſtondt, Ter Ordonnantie van de Hoog-gemelte Heeren Staten Generaal. Getekent, *Gaſp. Fagel.* Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog-Mog. op een rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Den Inhoudt van 't voorgaande Plakkaat wierdt van de Vereenighde Staten over gezonden aan den Grave de Monterey, Gouverneur der Spaanſe Nederlanden, en de middelen aangewezen / hoe men dit zelve zou uytvoeren. Men dede ook de Grenſe-ſteden, als Doesburgh, Weſel, Rijnberk, &c. met meerder Guarnizoen voorzien: men ſtelde vaſt om by proviſie 72 Oorloghſchepen / behalven de Branders en Galjoots / tegen 't Voorjaar te verveerdigen; ook eenige Bootsgezellen en Pont-gaſten aan te nemen / die bequaam waren om met Geſchut om te gaan / en de ſtromen / den Rijn, Maze, Waal, &c. bekent waren. Den Raadt van Staten zondt ook haar adviys af / aan alle de Vereenighde Provintien, en daar nevens een voorſlagh / om met den eerſten noch 14000 Man te voet / en 6000 Ruyters te doen werven; benevens een

ſtaat

staat van de Militie / hoe veel / en wat tot de bezetting van alle de Frontieren en 't overschot / van node was. Eenige Provintien en Leden gaven voor / en wezen aan / dat men sommige Steden en Sterkten / door het onder water te zetten / van 't omleggende Landt / zonder / of met weynigh Guarnizoen / zou konnen bewaren / als mede met het onbruykbaar maken van de Dijken en Wegen naar de zelve toe gaande. De Oversten en Hooft-Officieren gaven haar consideratien op dit en andere punten / den staat van Oorloge rakende / mede over. Den Heer Velt-Marschalk Wurts quam ook weder uyt Holsteyn, en met hem / eenige ervaren Officieren, tot den dienst der Vereenighde Nederlanden. Men confereerde in den Hage nu zeer ernstigh met Don Emanuel de Lira, Spaansen Afgezant, en eenige andere Ministers, dat aan Vrankrijk groote jalousye gaf.

Het begon in Europa dapper te woelen; den Fransen Minister Pompone quam uyt Sweden wederom te Parijs, en wierdt haast van den Marquis de Vaubrun van daar gevolght / naar dat Monsr. Courtin in die zelve qualiteyt aldaar gekomen was; deze dede te Stokholm, aan 't Sweedtse Hof, zijn uyterste vermogen / onder zeer schoone beloften / om dat Rijk te bewegen / dat het zich mede in den toekomenden Fransen Oorlogh wilden in laten / maar dit wierdt rondt af geslagen / met een antwoort / Dat Sweden zich, gedurende de minder-jarigheyt van dien Koning, en voor al in het Jaar 1672, in geenderley Oorlogh zoude vermengen. Dit zeyden zy ook aan de Spaanse Ministers, doen ter tijdt daar zijnde / en verzekerden mede / by 't Verbondt / met de Vereenighde Nederlanden gemaakt / vast te willen blijven / verklaarden daar nevens / dat zy hare Hoogh-Mog: Afgezant, den Heer Hairen, met lief / aldaar te gemoet zagen; maar met den Koning van Engelandt handelde Vrankrijk zeer heymelijk / tot nadeel der Vereenighde Nederlanden.

Op den 17 December 1671. wierdt in 's Gravenhage gesloten een nieuwe en vaste Ligue Defensive, tusschen de Keyzerlijke Majesteyts Ministers, Don Emanuel de Lira, Gezant wegen Spanjen, en de Gevolmachtighde van hare Hoogh-Mog: de Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, den Inhoudt hier van wierdt stil gehouden / en naar Wenen en Madril afgezonden / welkers Ratificatien daar na ook gevolgt zijn: In Brabandt, en Vlaanderen was men hier over wel genoeght / door dien men hoe langhs hoe meer bemerkte / dat de Tractaten tot Rijssel over de Grenze-scheyding / tusschen Vrankrijk, en de Spaanse Nederlanden, by wederzijds Gevolmachtighden / aldaar aangeleydt zijnde / ten achteren liepen / en tot geen gewenscht eynde stonden uyt te vallen.

De Stadt Keulen scheen nu het ooghwit te zijn daar den toekomenden Oorlogh verhandelt wierd / want Vrankrijk alreede met dien Keurvorst in een verstant gekomen / wierd dat gantse Stift, door de menighte inkomende Fransen overloopen / en zagh haar verderf te gemoet / veel Krijghsvolk wierd in / en uyt die Stadt gevoert na Nuys, dat de Fransen vast dapper versterkten / en elders: Binnen Keulen krielde het van allerley slach van volk. Hier zagh men de Nuntius van den Paus, de Gezanten van den Keyzer,

zer, van den Duytſen Kreyts, Duc de Verjus wegens Vrankrijk, den Hertogh van Lottaringen, de Prins de Vaudemont, de Biſſchop van Munſter, en die van Straasborgh, yder zijn beſt doende / om zyn ooghwit te bereyken / doch met Vrankrijk, en den Keulſen Keurvorſt was het al getroffen / maar zijnde noch te vroegh / om de Stadt Keulen eenige datelijkheyt aan te doen / vondt haar die Stadt (die niet anders voor had / als haar wettige Privilegien ſtaande te houden) in groote ongelegentheyt / want haar Keurvorſt, met de welke zy in verſchil waren / opgehitſt door de Franſen, drong ſterk aan / dat zy het Nederlandts Regiment Krijghsvolk / onder den Colonel Bamphield, als zijnde uytheemſe Militie / en buyten 't Rijk / eerſt zouden doen upttrekken / aleer hy tot eenigh verdragh wilde komen / en dat men haar wederom Rijks-Krijghsvolkeren tot hare beſcherminge zoude inzenden. Het wierd eyndelijk zo verre gebracht / dat het verdragh / op den 2 Januarii, 1672. is beſloten / en dat in de volgende manieren.

INTERIMS VERDRAGH, tuſſchen zijn Keurvorſtelijke *Doorluchtigheyt*, en de Stadt *Keulen*.

NAdemaal zedert een geruyme tijdt verſcheyde ſtrijdigheden en misverſtanden tuſſchen zijn Keurvorſtelijke Doorl. des zelfs Aarts-ſtift, en de Burgermeeſteren en Raadt der Stadt Keulen, voorgevallen zijn, welke ook zo hoogh gerezen zijn, dat wederzijts allerley gevaarlijk miſtrouwen veroorzaakt hebben; zo is 't dat zijn Keyzerlijke Majeſteyt allergenadigſt beweeght is geweeſt om alle gevreeſde dadelijkheden voor te komen en te verhoeden, en tot onderhouding van de gemeyne ruſt, en minnelijke bylegging van de onderlinge tweeſpalt en miſverſtanden, zijne Keyzerlijke Majeſteyt commiſſie op de H. H. Keurvorſten van Ments, Trier en Brandenburgh te committeren, die dan ook, volgens hunne plicht, in 't begin van de Maant Junii laatſtleden hunne Gevolmachtighde geſubdelegeerde daar op herwaarts naar Keulen gezonden hebben, om de voorſz. Commiſſie aldaar op den 25 van de voorſz. Maant, in tegenwoordigheyt van wederzijts Gevolmachtighde de Gedeputeerden te openen, en van de minnelijke handeling een aanvang te maken, en met de zelve voort te varen, en volgens de loffelijke Vergadering van de Neder-Rijnſſen-Weſtphaalzen Kreyts, Vorſten en Standen, laatſt tot Bijlefeld ten zelven eynde gehouden, tot voorkominge van allerhande gevreeſde dadelijkheden, en behouding van de gemeyne ruſt, niet alleen verſcheyde Raadtsplegingen te houden, maar ook een aanzienelijke deputatie, nevens het Directorium te reſolveren voor goet gekeurt, en daar nevens een tijdt lang zich daar zorghvuldigh aangelegen zijn laten, het ooghwit van de Keyzerlijke Heeren geſubdeleguëerde alleſints by te ſtaan. Maar alzo men van de zijde van de Keyzerlijke geſubdeleguëerde. Als ook van de Kreyts-deputatie heeft beſpeurt, dat de vergelijking van de hooft-zaken zich te wijdtloopigh op dede; en dat het ingeſlopene miſtrouwen zich wederzijts hoe langer hoe meer vermeerderde, en daar uyt d'eene of d'andere dadelijkheyt te bezorgen ſtonde: en dat ondertuſſchen zijn Hooghvorſtelijke genade den Heer Biſſchop van Munſter met een zonderlijken en loffelijken yver aangenomen heeft, zulks voor te komen, en tot dien eynde zich Perſoonlijk omtrent Keulen laten vinden: Zo is 't dat de zelve tot medewerking van de intentie van zijn Hooghſt-gedachte Keyzerlijke Majeſteyt en des zelfs Heeren

Com-

MAXIMILIAN HENRICK, Keurvorst van Keulen.

Commiſſarizen, nevens die van de Keyzerlijke geſubdelegeerde, als ook van het voorſz. Directorium en andere aanwezende Kreyts Gedeputeerde niet langer hebben kunnen ſtil ſtaan, het *punctum ſecuritatis*, tot wiens bevordering de voorſz. Kreyts-deputatie, uyt voorgemelde oorzaken, voornamentlijk is gerezolveert en geinſtrueert, by der handt te nemen, en Hooghſt-gemelte Keurvorſtelijke Doorl. als ook de Stadt met een, met behoorlijk reſpect, en met ernſt te vermanen; en na dat wederzijdts meyning en begeerte verſtaan hebben, is eyndelijk op de aangewende vlijt en naerſtigheyt met wederzijdts believen, door middelen van dit Interims Verdragh, onnadeeligh aan de Keyzerlijke Commiſſie, en ſubdelegatie vergeleken, afgeſproken en afgehandelt, de gemeene ruſt op volgende wijze vaſt te ſtellen, en beſtandigh te onderhouden, en dat daar in 't geringſte niet zal mogen werden ondernomen.

I. Dat Hoogh-gedachte Keurvoſt van Keulen by zijn Hoogh Keurvorſtelijk woordt met toeſtemming van het Dom-Capittel, onder hun handt en zegel, de Stadt Keulen Schriftelijk verzekeren zullen, dat zy noch hunne nakomelingen in het Aardts-ſticht gemelde Stadt, noch met hun eygen, noch met vreemde Volkeren in geenerhande manieren zullen belegeren, blocqueren, benauwen of ontruſten, noch geenzints met arreſten, repreſalien, verbodt, aanſlagh of executien, of hoe men het anderzints zoude mogen noemen, aan haar, harer Burgery en Inwoonderen, Perſoon, roerende en onroerende Goederen, Renten, Schepen ofte Koopmanſchappen, op geenerley wijze of wege, of anderzints in hunne rechten bezwaren zullen, en ingeval van hun, hunnent wege, of door hunne bereedts in dienſt hebbende, of na dezen te werven eygene, of van een ander kant aan of ingenomen Volkeren, buyten alle vermoeden, de Stadt, Burgers en Inwoonders, als vooren gemeldt, eenige ſchade toegebracht mocht werden, de zelve wederom te zullen vergoeden.

II. Daar en tegens zullen Burgermeeſters en Raadt der Stadt Keulen, met bewilliging van de gantſche Gemeente verzekeren, dat zy de vreemde Volkeren, op zodanige wijze, als in het volgende 3. Articul breder te zien is, ontſlaan, en daar voor goet blijven zullen, dat noch door hunne Burgers, noch door hunne reedts in hebbende, of naar dezen aan of in te nemen Rijks of Kreyts-Volkeren, zijn Keurvorſtelijke Doorl. des zelfs Aardts-ſticht en landen, en der zelver Ingezetenen, uyt en wegen de Stadt, directelijk noch indirectelijk geenzints beſchadigt, noch de Geeſtelijkheyt, noch de Keurvorſtelijke Dienaars in de Stadt beledight zullen worden, en ingeval meergemelde Keurvorſtelijke Doorl. des zelfs Aardts-ſticht, binnen of buyten de Stadt in hare Rechten, Juriſdictie en des zelfs oeffening eenige inbreuk of belet gedaan wierde, of by aldien daar eenige vernieuwing in mocht geſchieden, daar door zich Keurvoſtelijke Doorl. des zelfs Aardts-ſticht en Ingezetenen uyt en van wegen de Stadt tegen dit Verdragh eenige ſchade mochten lijden, de zelve te zullen vergoeden.

III. Op dat nu de Stadt Keulen by voorgemelde dimiſſie van de vreemde Volkeren in geruſtheyt mach zijn en blijven, en op dat de ruſt en Vrede des Weſtphaalzen Kreyts mach onderhouden werden, zal de Stadt het zo genoemde Bamphieltze Regiment uyt haar dienſt ontſlaan, en met vry geleydt voor de uyttocht verzien, en geenerhande vreemde Volkeren in 't toekomende, buyten het geval in *Art. ult.* §. geſtalten dan ook, &c. vermelt, innemen. Doch zal de Stadt voor de voorſz. dimiſſie, of ten minſten op den zelven tijdt, en volgens den laatſt tot Bylefeld gehouden Weſtphaalzen Kreytsdagh, 1200 man van de ingewillighde manſchap, op de koſten van de Voorgemelde Kreyts, tot hare verzekeringe mogen in nemen, en niet alleen deze, maar by aldien zy het noodigh achten, noch meerder Volkeren van welgemelde Kreyts, of des zelven uytſchrijvende Vorſten op haar begeeren onfeylbaarlijk en zonder uytſtel te ver-

wachen hebben, en zich verder daar van verzekert houden: En zal haar daar en boven vry staan zijne Keyzerlijke Majesteyt nevens de drie Heeren Keurvorsten, Commissarizen, tot de afdoeninge van de tegenwoordige verschillen, als ook des noodts zijnde, de naastgelegene Kreytzen, om gelijke toezending van Krijghs-volk op de voorsz. conditie, en verzekering van betaling te mogen verzoeken. De Burgermeesters en Raadt zullen ook een gequalificeert Persoon, op 't goedt vinden van den Kreyts tot Hooft en Commandant van gemelde Kreyts-Volkeren, die in de Stadt zullen komen, mogen voorslaan en noemen, doch zal gedachte Hooft, als ook de mindere Officiers, volgens de laatste Krijghs-besluyt tot Bylefeld, van het Directoria en andere Heeren Gedeputeerden, tot de tegenwoordige differenten gestelt en geconfirmeert werden, en zullen gemelte Volkeren, zo lang in de Stadt Keulen zullen leggen; de ordres van de Magistraat volgen, en wanneer het zelve gelieft moeten uyt trekken, en de Hooft en mindere Officiers en Kreyts Volkeren te zamen in Stadts dienst aangenomen werden, met deze voorwaerde nochtans, dat de Stadt hier mede gene zijde zullen kiezen, ingeval, buyten hoop, eenige Oorlogh, tusschen eenige Kreyts of Rijks-Standen ontstaan mochte.

IV. En dewijl nu de aangevangene Fortificatien van de Stadt licht meerder oorzaak zouden kunnen geven tot gevaarlijker verwijdering en strijdigheden, en der zelven het voltrekken van de zelve by dit *punctum securitatis* billijk in consideratie behoorde te komen, zo wil zijn Keurvorstelijke Doorl. om zijn vredelievend gemoet te betoonen, toestaan, dat met de zelve mach voort gevaren werden, met deze voorwaarde, dat de Magistraat van de Stadt Keulen hier over een *reverzaal* uytgeven zal, te weten dat, in geval hier namaals door Vonnis en recht *in possessorio aut petitorio* uytgesproken wierde, dat de plaats en grondt, waar op de Fortificatien gebouwt zouden mogen zijn, den Keurvorst en Aardts-stichts *territorium* zijn, zy de zelve zullen doen demolieren, en alles in voorigen standt herstellen, of in vergelding aan het Aardts sticht hier over eenige andere billijke satisfactie doen, en de Eygenaars op wiens gronden de zoden gestoken zijn, ingevolge van haar reedts gegevene Declaratie, voldoen: En dat ook door het gemelde zoden steken in de genaamde Burgh-baan, de Stadt geen nieuw recht zal mogen pretenderen.

V. Op dat alle de zwevende differenten tusschen zijn Keurvorstelijke Doorl. en gemelte Stadt Keulen te haastiger afgedaan, en de securiteyt daar door te weyniger mochte gekrenkt werden, zo zullen alle en yder *hinc inde* pretensien en aanspraken, 't zy de zelve in *litispendens* zijn of niet, wat namen de zelve ook zouden mogen hebben, en van waar de zelve zouden mogen spruyten, voor het Keyzerlijke en H. Rijks Kamer-gericht tot Spier, volgens den inhoudt van de jongste Rijks affscheyt Anno 1654 in de aldaar voorgeschreven 6. peremptoriale termijnen, zonder toelating eeniger in gemelde Rijks affscheyt voorgeschrevene proregatien of uytstellen, ten kortsten afgedaan, en dat *in specie* in den *termino probatoriali*, by de wederzijdts aan te nemen Commissarizen *ad examinandum testes*, *ad productionem & transmutationem documentorum*, *vel inspectionem loci*, en anders genoemt, en zodanige Commissie van de zelve in beyder partyen tegenwoordigheyt *in loco*, namentlijk daar de *documenta* voor houden zijn, het zy tot Keulen of tot Bon, verricht werden. En zal zijn Keyzerlijke Majesteyt ook onderdanighst verzocht werden, aan het Welgemelde Kamer-gericht ernstelijk te willen beveelen, dat de zelve zodanige strijdigheden volgens de voorsz. aanleyding, ten langsten binnen 5 Jaren tijdt, *à die institutus querelæ*, afgedaan en uytgesproken mogen werden, en zal de dadelijke executie des *judicati à die Publicationis*, na eysch der zaken binnen 3. of ten langsten 6 Maanden tijdt geschieden, en alzo de tijdt in dezen Articul uytgedrukt, geobserveert werden. En by aldien buyten verhoopen, door des eens of anders schult, zodanigen tijdt te vergeefs mocht doorgeloopen zijn, zo zal 't de gehoorzame party vry staan zich

by

by dit vergelijk te houden, of anders zijn recht zodanig te gebruyken, als voor de oprechting van dit vergelijk doen konde, of mochte.

V I. Ondertusschen tot dat de bovengemelde tegenwoordige en toekomende strijdigheden, volgens de voorsz. aanwijsing uyt de grondt wegh genomen en afgedaan zijn, zullen zo zijne Keurvorstelijke Doorl. en des zelfs Aardts-sticht, als de Stadt, *quoad jura & jurisdictionalia*, binnen en buyten de Stadt in zulken bezit, detentie, exercitie of usurpatie, als zich tegenwoordigh een yder bevindt, continueren en blijven.

V I I. Waar by meer Hooghst-gemelde Keurvorstelijke Doorl. zich verder heeft bewegen laten, en uyt kracht dezes bewilligt, dat, alwaar 't dat de Stadt haar volgens hare meyning, buyten vertrouwen by den voorsz. wegh der rechten, in 't een of 't ander tegens 't boven gemelde Verdragh yets ondernemen mocht, dat als dan zijn Keurvorstelijke Doorl. niet *via facti vel armorum*, noch ook binnen de 5. Jaren à dato dezes vergelijks, met *arresten*, *prohibitien*, *represalien*, of *executien* zal voort varen, maar dat alzulke onverhoopte ondernemingen, als ook wanneer *superdicto statu possessionis vel detentionis, exercitii vel usurpationis*, in 't een of 't ander punt, yet twijffelachtigh mocht voorvallen, het-zelve aan boven gemelde Keyzerlijke en des H. Rijks Kamer-gericht wil verblijven: Midts dat de Stadt verplicht zijn zal zich insgelijken als zijn Keurvorstelijke Doorl. van allerhande dadelijkheyt te onderhouden, en met de cognitie van Meergemelde Kamer-gericht hier over allezints te vergenoegen, daar zodanige twijffelachtigheyt, *ratione possessionis*, *detentionis*, *exercitii vel usurpationis*, zoude mogen voorvallen, of dat de strijdige punten summarie, en alleen in 2. stellingen, en dat binnen de tijdt van 4. Maanden: als ook de Acta door de Rechtsgeleerden, die daar toe in de Stadt Keulen van beyde partyen zullen verkozen en onderrecht zijn, aan gemelde Keyzerlijke en des H. Rijks Kamer-gericht zullen overgezonden werden, en schuldigh zijn het zelve daar over summarie, en ten langsten binnen 3 Maanden, *à die receptorum* te erkennen, en de uytspraak daar van in allen deelen, tot dat de hooftzaak zal afgedaan zijn, na te komen, blijvende ondertusschen beyde partyen, na 't expireren van de gemelde 5 Jaren à dato dezes in hun voorige rechten, en 't geen het Keyzerlijke Kamer-gerecht namaals zal gevonnist hebben, zal in alle deelen nagekomen werden.

V I I I. En niet tegenstaande men zich alzo in alles den wegh der rechten heeft gesubmitteert, zo kunnen echter by de bestemde Keyzerlijke Commissie, en daar toe Gedeputeerde Gesubdelegeerde, ook andere vredelievende Rijks en Kreyts, Keurvorsten en Standen, zo ver het een yder goet dunkt, de minnelijke middelen verzocht, en daar toe gecoopereert werden. En nademaal het met zommige van de strijdigheden alzo geschapen is, dat by aldien de zelve niet in der minne by geleght werden, dat als dan de *acta* voor zommige Rechtsgeleerden in de Stadt Keulen, van wederzijden daar toe gekozen en onderrecht, binnen korten en daar toe bestemden tijdt zullen geinrotuleert, het geinrotuleerde na Spier gezonden, en aldaar van Meergemelde Kamer-gericht onderzocht kunnen werden, zo zoude men by zulke minnelijke bylegging ook kunnen tenteeren, of, en op wat wijze beyde partyen hier over mede tot een verstant zouden kunnen gebracht werden.

I X. Op dat nu het bovengemelde in alle en yder zijne Puncten en clauselen, gelijk hier op gestelt, bedanstigh zijn, en punctuelijk onderhouden mach werden, zo zal zijn Keyzerlijke Majesteyt zo door de hooghaanzienlijke H H. Keyzerlijke Commissarizen, als ook door de Westphaalze Kreyts uytschrijvende, en andere Vorsten en Standen, en niet minder door zijn Keurvorstelijke Doorl. en de Stadt Keulen, onderdanighst en behoorlijk verzocht werden, dit tot wederzijdts securiteyt strekkende Verdragh niet alleen genadighlijk te willen bevestigen, en Welgemelde Kamer-gerecht tot afdoening

van de voorſz. ſtrijdigheden aan te wijzen; maar ook het zelve te willen guaranderen; en zal de guarantie daar van by Hooghſtgedachte H H. Keyzerlijke Commiſſarizen, hare Keurvorſtelijke Genade tot Ments, Trier en Brandenburgh, als ook by de Weſtphaalze Kreyts en des zelfs uytſchrijvende Vorſten en Standen, en met eenen by Allerhooghſtgemelt Keyzerlijke Majeſteyt verzocht werden, dat zijne Keurvorſtelijke Genade tot Ments mach gemachtight werden, ingeval buyten alle hoop, deze verzekering en vergelekene puncta in eenige deelen mochten gekrenkt of gebroken werden, volgens de Rijks executions ordening en afſcheyt van 't Jaar 1555. §.zo zich dan &c. tot redding van de geledeerde party en onderhouding van dit vergelijk, de 5 Kreytzen te beſchrijven, en volgens de voorſz. Rijks execution verder te procederen; en zal Hooghgemelde zijn Keurvorſtel. Doorl. als ook de Stadt, namelijk die gene die buyten vermoeden tegen dit Verdragh en met gewelt mocht aangetaſt werden, in zulken geval, en voornamentlijk by de vertoeving van de guarantie, volgens den inhoudt van het *Inſtrumentum Pacis Monaſterio Obſnabrugenſis*, tot afweeëring van zodanigen gewelt allerhande buytenlandtze hulp defenſive mogen gebruyken. Tot oirkond van 't welke zullen niet alleen de noodige orginalia hier van vervaerdight, en zommige van de zelve van zijn Keurvorſtelijke Doorl. tot Keulen, en des zelfs Dom-Capittel onderteykent en verzegelt, aan de Stadt; maar ook andere van des Stadts wegen inſgelijks onderteykent en vezegelt aan zijn Keurvorſtelijke Doorl. en des zelfs Dom-Capittel uytgereykt werden, en verder exemplaria in den naam van de H H. Keyzerlijke Comm. der zelver H H. Geſubdelegeerde, en wegen de Weſtphaalzen Kreyts van zijn Hooghvorſtelijke Genade tot Munſter het overige Kreyts Directorium en tegenwoordige Kreyts Gedeputeerden onderteykent, verzegelt, in gelijken uytgereykt, en de Ratificatie *hinc inde* binnen 7. dagen uytgewiſſelt werden.

NEVEN-RECES, tuſſchen de *Keurvorſt*, en de *Stadt Keulen.*

TE weten: Na dat zich tuſſchen zijn Keurvorſtelijke Doorl. tot Keulen, als ook Burgermeeſteren, en Raadt der Stadt Keulen, na geſliſden, en vereffenen *puncto ſecuritatis*, wegen de Sultzers, en Heſſelmanniſche zaak, gelijk ook wegen de Executie de Vonniſſen in 't Keurvorſtelijke Officiaal Gerecht, uytgegaan, en geſtreken zijnde, noch eenige ſonderlinge geſchillen zijn ſwevende, zo is 't dat dezelve met beyderzijds believen, door de Keyzerl. Geſubdelegeerde op navolgende wijze, door middel van dit Neven-Reces, in diei voegen ook vergeleken, en vereffent worden, dat dezelve zal van gelijken al evenwel weder begrepen zijn, onder de guarantie, zijnde voorzien in 't Hooft-Reces. En wel, eerſtelijk, na dat by de alzo-genaamde Sultzen, en Heſſelmanniſche zaken, zich alderhande difficulteyten geopenbaart hebben, terwijlen wy de zijde van zijn Keurvorſtel. Doorl. tot Keulen daar voor gehouden, dat de Secretarius van 't Hooge Gerecht, zijnde gevelt den 6 *Maert*. van 't loopende Jaar, hadde behoort tot de Executie gebracht te zijn, maar de Burgermeeſters, en Raadt hebben het contrarium willen ſuſtineeren, en dat haar daar mede was op den toon getreden, en dan niets mogen uytwerken verſcheyden voorſlagen, die wegen deze zake zijn tot Vrede gebracht, zo is eyndelijk met uytdrukkelijke Voorwaarde: dat dezen caſus in geenen deele tot nadeel ſtrekken zoude, noch dat conſequentie getrokken konnen werden, en ook met een aan de Partyen haar Rechtlijke defenſie gereſerveert zijn zal: Aldus vereenight, en vergeleken, dat in de zake, rakende den Heſſelman, en de beyde Gebroeders Sultzers, in gevalle de interceſſie van zijn Hoogh Vorſtel. Genade tot Munſter haar gewenſchte effect niet zoude verkrijgen, volgens de uytgedrukte Inhoudt des 7 Articul te bevinden, in *puncto ſecuritatis* daar in begrepen, *brevior via juris ſuper modo procedendi*, en hoe 't voorſz. Hooge Gerecht heeft verder te procedeeren, des Kreyts Gerechts deciſie verwacht, maar ondertuſſchen, en tot dat dezelve van daar zal gebracht zijn, zullen de voorſz. 3 Perzoonen *in cuſtodia*, daar in zy als nu geſtelt zijn, gelaten werden, en by aldien zy dezelve violeeren, van de Magiſtraat na behooren geſtraft werden; By aldien ook ondertuſſchen, *prudente cauſa inſtructione*, tuſſchen zijn Keurvorſtel. Doorl. en de Burgermeeſteren, en Raadt *ſuper modo procedendi*, gelijk boven gemelt, kan een minnelijk Accoort getroffen werden, dat het zelve ten vollen zal onderhouden werden.

II. Van

II. Van gelijken, nademaal ook wegen Executie der Vonnissen uytgesproken door het Officialat-Gerecht in Keulen, die dus verre strydigheden, en misverstanden ontstaan zijn, zulks dat Burgermeesteren, en Raadt der Stadt Keulen om assistentie van hunne Gewalt-Richter tot Executie, niet door middel des Greven, maar door den Officiaal zelfs immediaat, gelijkze geweest zijn, voorgegeven hebben, zullen verzocht werden, maar aan de zijde van Keur-Keulen heeft men zulks geweygert, en op eene contrarie observantie, de welke nochtans de Burgermeesteren, en Raadt niet willen toestaan, zich beroepen, en alzo van weêrzijden het Possessorium *vel quasi* dieshalven bepleyt worden. Op dat dan de arme noodlijdende Partyen, de welke by 't voorsz. Officialat-Gericht haar zaken door Recht, en Vonnissen gewonnen hebben, niet langer mogen hulpeloos gelaten werden: Soo hebben de Burgermeesters, en Raadt op ernstigh aenraden van de Keyzerl. Gesubdelegueerde zich eyndelijk uyt liefde tot de Vrede soodanigh verklaart, dat tegens een Reverzaal van zijn Keurvorstel. Doorl. bewilligt zijnde, daar in de Magistraat zal verzekert werden, dat deze Declaratie aan 't zelve in minste niet tot captie, voor-oordeel, en nadeel zal geduyt werden, noch van wederzijden eenigh nieuw Recht *in quocunque possessoris aut petitario* daar door zal pretendeeren, ofte het geene men heeft gehadt, vermindert worden, binnen den tijdt van 4 Maanden a dato van dit Neven-Reces aan te reekenen, dezelve haar-lieden Gewalt-Richters op 't verzoek des Greven tot voltrekkinge van de voorsz. Vonnissen zullen laten volgen, en is van wederzijden daar by vorder veraccordeert, dat voor 4 onpartijdige Rechtsgeleerden, namentlijk . . . . de gronden, en rechtmatigheden van beyde kanten, binnen de tijdt van een Maant na dato *hinc inde* zullen schriftelijk ingebracht, en de zelve onderlingen *ad contra agendum*, door 't middel van een schriftelijke stellinge, 't welk ook binnen een Maant zal geschieden, maar daar na niet zal aangenomen werden, zal gecommuniceert werden, maar in den derden Maant; die zo van d'een als d'ander kant in dezen *processu ordinarii possessorii* voorgevallen *Probatoria* afgedaan, vorders alzo zonder gedogen van vorder handelinge deze zake voorbesllooten, aangenomen, de Acta, gelijk volgens de Rechten gebruyklijk is, geinrotuleert, aan het Keyzerl. Kamer-Gericht *pro decisione* overgezonden, die dierhalven ingebrachte decisie gepubliceert, aldus de zake onfeylbaarlijk binnen gemelden tijdt van 4 Maanden *definitie* afgedaan, en zodanigh Vonnisse van beyde Partyen zonder eenigh tegenspreken, en *provocatie* in alles striktelijk onderhouden worden, tot dat 'er iets anders in *Petitorio* in behoorlijke Plaatzen worde erkent, en afgedaan. Ten oirkonde van 't welke is dit tegenwoordigh Neven-Reces, van de H.H. Keyzerl. Gesubdelegeerde, als ook van beyde Partyen, ondertekent, en verzegelt, en zijn daar van aan Partyen de noodige Exemplaria behandight. *Actum Keulen den 2 Januarii*, 1672.

Van wegen de Keyzerl. Commissie, namentlijk, zijne Keurvorstelijke Genade tot Mentz.
L. S. *Hendrik Gniffenclauw, von Volraat.*
L. S. *Constantin Bertrams.*
In den naam van zijne Keurvorstelijke Genade tot Trier.
L. S. *Anthon. Sohler.*
In den naam van zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Brandenburgh.
L. S. *Conrad van der Rek*
L. S. *W. W. Blaspiel*
L. S. *Ezechiël von Spanheim.*
L. S. *Christof Bernhart.*

Wegen Gulik, en Kleve.
L. S. *Frans Feyl, van Giese.*
Wegen Kleve, en Gulik.
L. S. *W. W. Blaspiel.*
Wegen Paderborn.
L. S. *Caspar Philips van Ketteler.*
Wegen Nassaw Euang: deels.
L. S. *Johan de Beyer.*
Wegen Werden.
L. S. *Johan Brandt.*
Wegen de Stadt Dortmunt.
L. S. *Johan Brandt.*
Ad requisitionem nomini constituti.

Dit Verdragh was de meeste Keulenaars, en veel andere/ die geen goet oogh op Vrankrijk hadden/ niet van haar zin. De Stadt Keulen nu aldus in schijn gerust gestelt/ trok het Regiment van Bamphield daar uyt/ naar Rijnberk, doch dit draalde tot den 4 Februarii, door dien de Fransen voorgaven dit Regiment te willen onderzoeken/ of 'er ook Fransen onder waren/ om die daar uyt te lichten/ maar zy wierden niet gemoeyt. Het Keulse Landt quam zo vol Fransen, dat daar uyt/ als ook uyt 't Landt van Kleef, van der Mark, Nieuburgh, en Westfalen, groot vluchten veroorzaakte. De naburige Vor-

sten

sten waarschouden malkanderen ook / en dat al voor de aanslagen der Fransoysen.

In 't laatste van 't Jaar/ 1671. quam den Engelsen Ambassadeur Douning, na veel sukkelens op Zee uytgestaan te hebben / in den Hage, alwaar hy sich / eenigen tijdt / onbekent / ophielt: Hy dede zijne publijke intreede op den 8 Januarii, 1672. doch zijn Persoon / al van te vooren / daar bekent / was niet zeer aangenaam / ook wierd van zijne aldaar te verrichtene handelinge niet veel goets te gemoet gezien. De Heer Dounings verblijf in 's Gravenhage was niet lang / want den 4 Februarii had hy zijn audientie van afscheyt: Hy had verscheyde pretensien / daar op hy satisfactie begeerde / en 't eerste / en voornaamste was op 't strijken van de Vlagh / en dit most eerst voor af gaan / al eer hy van d'andere wilde spreken; Dit violeeren (zo hy het noemde) van des Konings Vlagh / was geschiet voorlede Zomer / doen de Nederlandtse Krijghs-Vloot voor Zeelandt, en in de Wielingen lagh / als wanneer / een van des Konings Jachten / genaamt de Merlijn, gevoert by Capiteyn Carrouw, uyt Engelandt gezonden / om de Gemalin van den Ambassadeur Temple uyt Hollandt over te halen / door het Esquadre van den Hollandtsen Vice-Admiraal van Gent quam heen zeylen / makende verscheyde bravades / willende dat het gantse Esquadre voor hem zoude strijken/en dat op de Zeeuwse Kusten / voor die Havens / en Reën; en dit niet konnende te wege brengen / vielender verscheyde reden tusschen den Heer van Gent, en den voornoemden Capiteyn, die / na dat hy wederom in Engelandt gekomen was / datelijk in den Tour wierd vast gezet / als hebbende niet devoirs genoegh gedaan / om d'eer van des Konings Vlagge te verdadigen. De Vereenighde Staten verzochten / dat de Heer Douning alle zijne pretensien wilde opgeven / men zoude hem alle mogelijke vernoeging daar op laten toekomen; 't geen zy ook aan den Engelsen Koning hadden doen aanbieden / doch Douning verklaarde / geen ordre te hebben/ om van iets anders te handelen/ 't en zy eerst dit poinct van 't Strijken der Vlagge was afgedaan; maar 't was slechts de stok gezocht / daar mede men wilde slaan. Hier mede is hy dan / gants onverrichter zaken / op den 14 Februarii, van Schevelingen na Londen vertrokken / en daar komende / aanstonts / door ordre van den Koning, in den Tour gevangen gezet; men zeyde / om dat hy te haastigh / en zonder last / was t'huys gekomen / dan 't was wat anders / want den Engelsen Ridder Dighby verklaarden in Vrankrijk, dat den Koning van Engelandt, zijn Meester, ter oorzaak van de misslagh van zijn Ambassadeur Douning, in Hollandt begaan / hy den Oorlogh tegen de Vereenighde Nederlanden wel 2 maanden eerder zoude moeten declareeren / als 'er bestemt was / 't welk ook genoeghzaam bleek / door dien verscheyde Schotse, en Engelse Schepen zo onlangs te vooren noch Paspoort na Hollandt verkregen hadden: Ook bevondt men daar na / dat het Verbondt tusschen Vrankrijk, en Engelandt, al op den 12 Februarii, 1672. volkomentlijk gesloten / en geteykent was.

De Algemeene Staten der Vereenighde Nederlanden duchtende / dat zy nu niet langer buyten Oorlogh zouden konnen blijven / en om aan al de

Werelt

Wereldt te betoonen / hare liefde / en genegentheyt tot de Vrede, deden een beleefden Brief aan den Koning van Vrankrijk afgaan / van den volgenden inhoudt:

Aan den Konink van Vrankrijk.

HEER KONING.

Na genomen inzicht op de goetheden, welke de Koningen Voorzaten van Uwe Majesteyt t'allen tijden gehad hebben voor dezen Staat, zo valt het ons moejelijk geloof te geven aan de loopende geruchten, dat die de oorzaak geworden zou zijn van de machtige Wapenrusting welke hy doet doen in zijn Koninkrijk, en niet te min de berichtingen die van allen kanten ons toe komen, en de redenen die men verhaalt dat Uw Staats-dienaren voeren in de Hoven der Koningen en Vorsten daar zy zich onthouden, willen doen gelooven, dat hy de zelvige alleen tegen ons doet. Wy hebben wel naauwkeurigh willen onderzoeken, of in onze bedrijven en in onze bestiering niet eenige zaak was die Uwe Majesteyt konde noodigen tot in afkeerigheyt te veranderen de vriendschap met welke het hem belieft heeft ons tot nu toe te vereeren: en niets gevonden hebbende waar over wy ons zouden konnen beschuldigen, noch waar over hy ons oyt heeft doen waarschouwen, zo hebben wy ons niet konnen inbeelden dat de Gerechtigheyt, die de bedrijven van uw Koninkrijk bestiert, hem zoud konnen toelaten zijne Wapenen te bezigen tegen zijne Oudtste en Getrouwste Bondtgenooten, zonder eenige voorgaande bekentmaking van de zwarigheden, waar over hy verbetering zou mogen wenschen. En in der daadt, het is zo verre van daan, dat wy zouden gezint zijn daar toe eenige reden aan Uwe Majesteyt te geven, of ergens in te kort te komen aan het Verdragh in December 1662. binnen Parijs gesloten, dat wy achten het zelvige zeer stiptelijk en zeer ernstelijk nagekomen te hebben, en bieden zelfs aan vaerdigh te doen verbeteren het niet onderhouden en verbreken dat daar in door onvoorzichtigheyt zou mogen gekomen zijn. Het is waar, Heer Koning, dat men zedert eenige tijdt niet geheel in goet verdragh is geweest rakende de Zeevaart en den Koophandel, maar zulks was niet zonder ons groot leedtwezen, en wy hebben alles gedaan wat men van ons wettighlijk zou konnen eyssChen, om de moejelijkheden voor te komen en wech te nemen, die d'een en d'ander hebben ontroert, gelijk wy noch bereydt zouden zijn te doen niet alleen te dien aanzien, maar ook in 't gene Uwe Majesteyt zal konnen overtuygen van den volmaakten drift dien wy hebben om hem de eere en grootachting te geven, die men aan Uw Persoon zo wel als aan Uwe hooge Waerdigheyt verschuldight is, en om hem alle vernoeging te doen genieten die hy zou konnen eysschen van zijne Beste en Toegenegenste Bondtgenooten, tot herstelling van den Koophandel en de Scheepsvaart, in den stant daar zy in waren ten tijde van het laatste Verdragh; en te geven aan de genegentheyt, die wy hebben tot zijne belangens, alle de ruymte die wy hem zouden mogen toestaan, zonder nadeel van 't gene wy aan onze andere Bondtgenooten schuldigh zijn. Voorts, Heer Koning, geloven wy niet de Wapenrusting te rechtvaerdigen die gy ter Zee en te Lande doet, na de berichtingen die wy dagelijks ontfangen: maar wy willen U Majesteyt wel verzekeren, dat wy de zelvige niet doen met voornemen om iemandt te beleedigen, maar door een uytterste noodt, en door d'onverzettelijke verplichting die wy hebben tot onzen Staat en onze Onderdanen te beschutten; en dat wy ons met vreughden zullen ontwapenen, wanneer het hem zal gelieven ons te verlossen van d'ongerustigheyt, waar in ons de Wapenen stellen die van alle kanten tot ons schijnen te naderen; ons verzekerende dat wy de

zijne niet hebben te vreezen. Wy belasten den *Heer de Groot*, Onzen Gezant, hier toe een eygentlijk Gehoor te nemen by Uwe Majesteyt, en die dit breeder voor te dragen, met byvoeging van al het gene zal konnen dienen om die te verzekeren van d'oprechtigheyt Onzer voornemens; Hier zullen wy dezen Brief niet langer maken, dan alleenigh om Godt te bidden,

HEER KONING.

Geschreven in den Hage den 10 *December* 1671.

Dezen Brief wierd gezonden aan den Heer de Groot, Ambassadeur, wegens de Vereenighde Nederlanden, by den Koning van Vrankrijk, om die zelfs aan den Koning over te leveren, doch den Ambassadeur konde tot geen audientie komen voor den 4 Januarii, 1672. Ondertusschen waren de twee Franse Ministers, Messieurs d'Estrades, en Ornieville, by den Ambassadeur geweest, verzoekende, dezen Brief van zijn Excellentie te mogen ontfangen, om die aan den Koning te behandigen; maar zijn Ed. ontschuldighde hem hier van, vermits expresse last had, om die zelfs zijn Majesteyt in handen te geven: Doch den Koning, en zijn Ministers was den inhoudt dezes Briefs eenige tijdt te vooren al bekent gemaakt, door dien de zelve verscheyde andere vreemde Ministers ter handen gekomen was, men meynt met heymelijke consent, en bewilliging van de Nederlandtse Staten, op dat de naburige Koningen, en Princen, by tijdts kennis mochten hebben, van de genegentheyt, der Vereende Staten, tot den Vrede. Den Heer de Groot nu den Brief aan den Koning behandigende, verzocht uyt de naam van zijn Heeren, en Meesters, met eenen te weten, waar toe zijn Majesteyt zo veel Krijghsrusting aanstelde, en tegens wie dezelve waren aangezien? De Koning antwoorde kort. Heer Ambassadeur, men zal dat eerst weten dezen voorzomer: Voorts zeyde zijn Majesteyt mede, dat hem den inhoudt van dezen Brief al eenige tijdt geleden, uyt andere Vorsten Hoven bekent was gemaakt; Maar twee dagen daar na, bequam de Heer de Groot het volgende antwoort, om aan de Hoog. Moog. Heeren Staten over te zenden.

Antwoordt van zijn Alderchristelijkste Majesteyt, &c.

SEer Waarde Groote Vrienden en Bondtgenooten. Wy hebben verstaan van den *Heer de Groot*, uwen Ambassadeur Extraordinair ontrent Ons, 't gene hy Ons van Uwent wegen vertoont heeft, en hebben uyt zijne handen ontfangen den Brief van den 10. December laast leden, dien Gy hem belast hebt Ons over te geven. Wy zijn wel te vreden geweest daar in te vinden de bekentenis die gy doet van in verscheyde gelegentheden ontfangen te hebben de tekenen van de Goetheden der Koningen onze Voorzaten; maar Wy hadden wel gewenscht, dat gy niet vergeten mocht hebben het gene daar voorgevallen is zedert dat Wy tot de Kroon zijn gekomen. De geheuchenis die Gy daar van zoud bewaart hebben, had U onbekommert zo gunstigh niet doen oordeelen als gy wel doet, van de bestiering die Gy ons aangaande gehouden hebt. Gy had konnen indachtigh zijn, dat Gy niet altijdt de getrouwheyt bewaart hebt die aan onze oude Bondtgenootschap

ſchap verſchuldight is; en dat Wy niet nagelaten hebben, U in uwe nooden zeer voordeelige byſtanden te doen, tot handthaving van Uwe Staten. Miſſchien zelfs dat de nieuwigheden die Gy hebt doen maken in den Koophandel zedert het jaar 1662. U zo onſchuldigh niet zouden geſcheenen hebben, als Gy die wel voorſtelt, waar over Wy Ons wel willen geven aan de gevoelens der gener die daar in minder belang dan Wy hebben. Indien het waar is, dat Gy erkent, dat de Gerechtigheyt de regel is van Onze bedrijven, en dat Gy vernoeght zijt in de opmerkingen die Gy over de Onze gemaakt hebt, zo moet Gy gene ongeruſtigheden over Onze Wapenen opnemen. Wy ſtaan toe, dat Wy zedert den tijdt van de laaſte reyze die Wy in Vlaanderen gedaan hebben, om tot den arbeidt der Fortificatien te gebruyken het Voetvolk dat Onze Plaatzen aan die zijde bewaart, Onze Benden hebben vermeerdert, om Onze onderdanen te beſchermen voor het overvallen daar zy van gedreyght wierden, door zo veele boven gemeene wervingen te Voet en te Paerde die Gy t'zaam gebracht hebt, en de Vloot die Gy in Zee hieldt voor Onze Kuſten; als mede door de krachtige aandringingen die Uwe Staats-Dienaren deden in de Hoven van de meeſte Vorſten, om die met U te doen komen in verbinteniſſen tegen Onze Kroon; waar in Wy voldaan hebben aan de Wetten van de Wijze voorzichtigheyt, en aan de beſchutting die Wy onze Volkeren ſchuldigh zijn. Wy zullen U zelfs zeggen, dat Wy Onze Wapenruſtingen zullen voortzetten zo wel ter Zee als te Lande, en dat wanneer die in den ſtandt wezen zal, waar toe Wy haar hebben beſlooten te brengen, Wy de zelvige zullen gebruyken, zo als Wy zullen achten Onze Waerdigheyt te betamen, waar van Wy aan niemandt moeten rekenſchap geven, Ons belovende dat Godt de rechtvaerdige beſluyten zal zegenen die Wy zullen nemen, en dat zy goet gekeurt zullen worden van alle de Potentaten, die zich niet zullen laten voorkomen hebben van de quade indrukzelen, die men van over zo langen tijdt haar tegen ons gezocht heeft te geven. Dit is het dat wy op Uwen Brief wel hebben willen antwoorden, hoewel zy minder voor Ons is geſchreven, als om de Vorſten tegen Ons op te hitzen, in welkers Hoven die gemeen is gemaakt eer dat wy haar hebben konnen ontfangen. Godt biddende, Zeer Waerde Groote Vrienden en Bondtgenooten, dat hy U in zijne heylige beſchutting houde, geſchreven tot S. Germain en Laye, den 6. dagh van Januarii, 1672.

Uwe goede Vriendt, en Bondtgenoot,

was getekent

LOUIS.

onderſtont L. TELLIER.

Het was nu voor de Vereende Nederlanden geen tijdt / om langer te ſammelen / of marren / men moeſt op tegenweer verdacht zijn / alzo men een gewiſſen / en zwaren Oorlogh te gemoet zach / want Vrankrijk, behalven zijne groote / machtige / en noopt-gehoorde Wapen-ruſting / zocht geheel Europa op zijn zijde te trekken. Aan alle Koningen, Princen, en Vorſten Hoven handelden zijn Gezanten: Spanjen dacht hy van de Vereende Nederlanden af te lokken / met ſchoone beloften / van tegen haar noopt aan te gaan; maar dit Rijk wiſt wel / dat Vrankrijk, Meeſter van de Vereende Nederlanden geworden zijnde / hare Spaanſe Nederlanden, (wanneer het Vrankrijk ſlechts luſte) zijn geweldt niet lange zouden konnen tegen ſtaan. Portu-

gal meynde hy / door hondert duyzenden Kruzaten, te bewegen / om de Vrede met Spanjen, en de Nederlanden gemaakt / te breken/ doch de Portugeeſe Gemeente was hier tegen / roepende / dat zy geen een / veel min twee Vyanden tſeffens wilden op den hals halen / daar mede zy nu in Vrede zaten: Den Keyzer, beloofde hy / niet te zullen aantaſten / by aldien hy hem niet met zijn voorgenomen Oorlogh en quame te bemoeyen; maar anders etc. Men antwoorde hem/ dat men zich zou reguleeren/ na het geen hy zoude voor nemen. In Sweden liet Vrankrijk groote moeyte aanwenden / om de Triple Alliantie te breken / en dat Rijk met hare Wapenen by de zijne te vervoegen / doch men zeyde hem aan / dat men daar niet gezint was / gedurende de minder-jarigheyt des Koninghs, zich in eenige Oorlogh te wikkelen.

Alle deze boven-genoemde Potentaten, beneffens noch zommige andere/ als die van Denemarken, en eenige Duytſe Vorſten aan den Rijn, lieten haar/ door deze Franſe vleyeryen niet van haar ſtuk verzetten / maar de volgende drie bekoorde Vrankrijk door goude Louijzen, en ſchoone beloften; als eerſtelijk/ dien Helſchen Bijt-ſchaap, dat Munſters Monſter-beeſt, dezen had hy al heymelijk over langen tijdt tot zijn helper/ om geldt gehuurt / wetende/ dat hy groot vermaak ſchepte / om Landen te verwoeſten / Luyden / daar hy niet mede te doen had / naakt uyt hare Huyzen te jagen'/ en die eerſt plonderende / daar na in brandt te ſteken / ſchoon dat het geen Biſſchops werk was. Vrankrijk had hem veel gelts toe gezonden / om Volk te werven / en duyvelſe Vuurwerken/ als Bomben / Granaden / en Stinkpotten / etc. te doen vervaerdigen; ook warender Wiſſels voor hem uyt Vrankrijk tot Hamburgh over gekomen. Dezen Boere-plager had hem in den Jare 1665. ook alzoo aan Engelandt verhuurt / als te zien is in een Tractaat / genaamt den Engelſen en Munſterſen Oorlogh, doen ter tijdt uytgegeven.

Den tweeden was dien onvoorzichtigen Keurvorſt van Keulen, die (zo onnozel / als den Biſſchop van Munſter doortrapt) al eer hy het merkte / van Vrankrijk bedrogen was/ en dat door ſchoone beloften / om hem te helpen/ dat hy de Stadt Keulen, na zijn pijpen zou doen danſſen / zoo dat hy zich met der haaſt / zo diep met Vrankrijk inwikkelde/ dat hy hem niets en kon / noch dorſt weygeren / daarom hy moſt aanzien / dat de Franſen zijne Steden/ als Nuys, aan den Rijn, in 't Stift Keulen; Marſeyk, en Tongeren in 't Landt van Luyk, daar den Keurvorſt van Keulen Prins over is / innamen / vol volk propten / die verſterkten / en Magaſijnen daar in deden maken / en de Landtluyden groote ſchade toebrachten.

Den derden Medehelper der Franſen, was den Koning van Engelandt; men kan niet denken / om wat reden dezen Koning, die een aandringer van de Triple Aliantie tegen Vrankrijk was geweeſt / daar van af viel / en nu met hem / tegen zijn Bontgenoot aanſpande; Deze handeling ging zeer heymelijk toe / eenige meynden / dat Vrankrijk belooft had / om den Engelſen Koning zo abſoluten Monarch in Engelandt te helpen maken / als den Franſen Koning in Vrankrijk was; want den Koning van Engelandt, kan wel alleen met kennis van zijn Geheyme Raden Oorlogh aanvangen / en weder Vrede

maken/

maken / maar om geldt-middelen daar toe te bekomen / door Impoſten / Coſtuymen / of Schattingen op zijn Onderdanen te ſtellen / kan hy niet doen / zonder kennis / en toeſtemming van de Huyzen der Parlementen. Andere zeyden dat den Koning van Engelandt een gedeelte van de Nederlandtſe gewonnen Steden / van die geene die aan de Zee gelegen waren / zouden toegedeelt worden: Sommige dachten dat het om geldt / daar den Engelſen Koning altijdt voor zich zelfs / om verlegen is / te doen was: Want geen Politijke Verſtanden konden dit anders begrijpen.

Wat wonder was het geweeſt / by aldien de Koning van Vrankrijk, geſterkt met deze drie voorzeyde Krijghsmachten / en daar by noch de hier vorengenoemde Koningen, en Princen, die hy daar toe aanzocht / eerſt de Vereenighde, en daar na de Spaanſe Nederlanden, in een Zomer-ſaiſoen / had afgeloopen / want zy alreede als rontom belegert waren: Vrankrijk zelf / beginnende aan de Zee / beſluyt Vlaanderen, en Walſlandt, daar na volgt 't Landt van Luyk, en 't Stift Keulen, beyde onder den Keulſen Keurvorſt behoorende / hier aan grenſt Weſtphalen, onder dien verwoeſtende Landtverderver, den Biſſchop van Munſter; had hier nu de Kroon Sweeden, uyt het Stift Breemen, by geſprongen / zo hadden de Nederlanden in 't geheel / van boven / en beneden / van beyde de Zee-ſtranden af / te Lande omcingelt / en van den Koning van Engelandt, door zijne / en de Franſe Oorloghs-ſchepen / ter Zee / beſlooten geweeſt.

Noyt heeft men gehoort / of gelezen / dat een Chriſten Vorſt, zijn Nabuur / zonder iemant meer willende beoorlogen / zodanigen macht van Krijghsvolk / Oorloghstuygh / en Levens-middelen heeft by een gebracht / want dezen toeſtel was zo ſterk / en ſchoon / dat geen van alle de Franſe Koningen, volgens het ſchrijven van de Franſen zelf / nimmermeer zo machtigen Train te zamen hebben gevoert gehadt; maar daar benevens noch zo veel Koningen, en Princen, als boven genoemt zijn / getracht op / en aan zijn zijde te trekken: In voorige tijden placht men wel zomtijdts een Kruysvaart door geheel Chriſtenrijk uyt te ſchrijven / waar by men alle Chriſtenen noodighde om hun / gewapent / op zekere aangewezene plaatzen / te zamen te vervoegen; doch dit was om tegen de Turken, Saraſenen, en Ongeloovige, die haters en verdrukkers van 't Chriſtendom waren / gezamentlijk aan te gaan. Maar wat lof of eer kon dien glorieuſen Koning hier van genieten / dat hy uyt zoo groot en wijdtluchtigh Landt als Vrankrijk met zijn Conqueſten, zoo overvloedigh van Volk / en hy zoo rijk van geldt / zich zelf noch niet beſtant vindende / om het kleyn en ingedrongen Vereenight Nederlandt aan te grijpen / en overrompelen / ten ware hy noch zoo veel nabuurlijke Vorſten moſt bewegen / om hem hier in te helpen / of ten minſten geen hulp te doen aan Nederlandt, en 't zelve alzoo / op een tijdt plotſelijk in de grondt te dompelen.

Dit ſtrijdt in der daadt tegen de genereuſe edelmoedigheyt der Franſoyſen, daar van zy in hare ſchriften en woorden / zoo dapper brallen en op ſnijden: En 't Vereenight Nederlandt mach haar tot allen tijden noch beroemen / dat het zoo ontzaghlijk / en verſchrikkijk is / dat noch dezen / noch geen van de

vorige Franse Koningen nopt om iemant anders te beoorlogen / zodanigen geweldigen Krijghsmacht hebben te zamen gevoert.

De Algemeene Staten der Vereenighde Nederlanden, nu wel ziende dat het op haar gemunt was / vonden sich byna van alle menschelijke hulp / uytgenomen van die van Spanjen, ontbloot / zy wenden haar dan ten eersten tot den Alvermogenden Godt, die de Oorlogen na zijn Almachtigen wille bestiert / en den Vrede bemint / en om alle Oorloghs-rampen over hare Landen af te bidden / en zijne sterke handt tot haar hulpe te bekomen / deden zy uytschrijven volgens den volgende Inhoudt / een

Dank- Vast- en Bededagh.

NAdemaal het Godt de Heere Almachtigh uyt zijne oneyndige barmhertigheyt genadelijk belieft heeft den Staat dezer Landen, niet tegenstaande de steeds-aanwassende ongerechtigheden, en zonden van dien, zedert eenige Jaren herwaarts te begunstigen, en zegenen met een gewenschte, en heylzame Vrede, en ons by de zelve tot noch toe zo Vaderlijk te behouden, doende ons niet te min hooren zware geruchten van Oorloge, en van verzamelinge van veele Krijghs-volkeren, op, en omtrent de Grenzen van den Staat, zodanigh dat Wy niet zonder reden genootzaakt werden toe te zien, en onder Godts zegen alle noodige voorzorge te doen, dat Wy door dezelve niet mogen werden overvallen, of aangetast: Zo hebben Wy met, en nevens andere Bontgenooten, om den Staat niet aan de grootste ondankbaarheyt schuldigh te maken, voor het welwezen van ons lieve Vaderlandt, ten hooghsten dienstigh, en noodigh geoordeelt, over alle de Geunieerde Provincien, Geassocieerde Landtschappen, Steden, en Leden van dien, mits dezen uyt te schryven een Algemeene Dank- Vast- en Bededagh, die wezen zal Woensdagh, den 20 Januarii, 1672. naastkomende, Nieuwen Stijl, om Godt de Heere ten zelven dage in alle de Kerken dezer Landen uyt gront des herten te danken, loven, en prijzen, dat het zijne Goddelijke Majesteyt zo goedertierentlijk gelieft heeft den Staat dezer Landen tot noch toe by de meer-gemelde Vrede te behouden, en de Ingezetenen van dien, met de effecten van dezelve te begenadigen, en wijdere ook met een nedrigh gemoedt, en verslagen geest vyerighlijk te bidden, en te smeken, beneffens een ware, en oprechte belijdenis van alle onze hooghgaande, en noch gedurigh aanwassende zonden, en ongerechtigheden, dat dezelve den hoogh-gemelden Staat, gelijk tot noch toe, wille houden in zijn genadige, en Vaderlijke voorzorge, en zijn liefde tot, en over de zelve continueeren, mitsgaders voor alle zwarigheden, en bedreyghde overvallen van buyten, en heymelijke onheylen van binnen, bewaren, en verzekeren, ook te zegenen de middelen te Water, en te Lande, die tot voortkominge, en afkeeringe van dien, na de grootheyt van het dreygende quaat, geprepareert, en ter handt genomen werden, ten eynde den Staat onzes Lieven Vaderlandts, en de Ware Christelijke Gereformeerde Religie in dezelve, door zijn onafmetelijke barmhertigheyt moge ongequetst, en behouden blijven, tot verbreydinge, en grootmakinge van zijnen alderheylighsten naam, voortplantinge, en aanwas van de voorsz Ware Christelijke Gereformeerde Religie, conservatie van onze zo dier-gekochte Vryheyt, en onzer aller Zielen Zaligheyt, &c.

Na deze geestelijke / nam men de menschelijke hulp-middelen by der hant / want Spanjen sloot met de Vereende Nederlanden het sterk en vast defensijf Verbondt, 't welk veele meenden / dat Spanjen niet en zou nakomen / en de Nederlanden, als 't er op aan quam / in de ly laten / maar Spanjen Vrankrijks ooghwit wel wetende / heeft het met'er daat namaals bekrachtight / alhoewel het / tegens den wil van Vrankrijk en Engelandt gedaan wierdt.

Den Vereenighden Staat zondt ook den Heer Brasser aan de Vorsten van Lunenburg, en de Heer van Amerongen aan den Keurvorst van Brandenburg, om met de zelve voor haren Staat te handelen / over eenige Auxiliare Troupes, dat

dat zijn Hulp-benden: Den Heer Hairen was als haar Hoogh-Mog: Gezant tot Stokholm in Sweden, en den Heer van Warkendam wierdt daar na / in die qualiteyt ook gezonden na Koppenhaven, in Denemarken: Maar den Heer de Groot, Nederlandts Ambassadeur in Vrankrijk, verzocht zijn afscheyt-audientie / doch men hielt hem daar / en hy zijn zelf / noch al op.

Uyt Engelandt, Schotlandt, Yrlandt, &c. wierdt veel Krijghsvolk over gescheept na Vrankrijk, tot vervullinge van die gene / die van die Natie aldaar gestorven / en verloopen waren; ook worf den Grave van Mommout, een Regiment Engelse, om daar mede in Vrankrijk dien Koning te gaan dienen / gelijk gevolght is / benevens een groot deel van den Engelsen Adel, als Volontairen, of Vrywilligen. Men begon daar ook zeer yverigh aan de Oorloghs-Vloot te arbeyden / maar het schorte aan geldt / en de middelen om daar aan te komen / waren zwaarlijk uyt te vinden / want de Parlamenten (zonder wiens consenten dien Koning zijn Gemeenten geen Schattingen of Tollen op leggen / noch geen Landen of handel bezwaren kan) hier op te doen vergaderen / was ongeraden / alzoo hy dan de reden van deze behoeften van gelt-middelen had moeten aanwyzen / die Hy wel wist dat de meeste niet smakelijk zouden zijn geweest / ook mosten die geheym blijven / om een goeden uytval te hebben / want den Koning meynde noch eerst een kostelijken roof / van de Hollanders en Zeeuwen, al eer hy noch den Oorlogh tegen haar verklaarde / in te halen / en dat volgens de gewoonte der Engelse, in hare laatste Oorlogen / alzo gepractiseert. De Koning verklaarde dan in zijnen Raadt / om deze yverige toerusting een glimp te geven / Dat hy, om de groote en sterke toebereytselen zijner Naburen, ten Oorlogh, zoo te Water als te Lande, mede genootzaakt was, daar in, niet ledigh te zijn, om in alle voorvallende en onvoorziene gelegentheden vaerdigh te wezen, om zijn Volk en Landen voor alle overval, te konnen beschermen, hier over had hy last gegeven, om een aanzienlijke Oorloghs-Vloot toe te rusten, om tegens 't Voor-jaar by tijdts gereedt te zijn: en de onkosten tot de zelve groote zommen quamen te bedragen, en zijn inkomen alreede zeer versmolten en verydelt waren, zoo had hy geen ander middel konnen vinden, als die gene die men gemeenlijk gewoon was, van gelt te leenen; hier door was hy dan genootdrukt geweest, hoewel tegen zijne genegentheydt, by provisie te doen ophouden de betalinge van die gelden, die in de Thesaurie bevonden wierden, &c.

Deze reden dede den Koning, om dit alzoo yder te doen gelooven / maar zijne Geheyme Raden wisten wel anders. Deze ophouding der betaling verwekte geen kleyne ontsteltenis in de algemeene Beurs, en in de byzondere beurzen / van de Kooplupden tot Londen. De Gout- en Zilver-smeden, die als Kassiers der Kooplieus aldaar de Wisselbank van de zelve houden / zaten met de handen in 't hair / want zy veel gelden (men zeyde wel van 160 tonnen Goudts) aan den Koning, op Intrest hadden verstrekt / zoo dat dit groote verwarring in den Koophandel veroorzaakte / niet alleen tot Londen, maar in verscheyde Koopsteden / want de Wisselbrieven die alreede waren / of stonden te vervallen / konden op haar behoorlijke tijdt niet werden betaalt / zoo dat'er

veel/

veel/ met protesten/ terugh zijn gezonden: Men gaf een Vertoogh-schrift over/ aanwijzende/ wat schade en ongelegentheydt den Koophandel hier door quam te lijden, maar dit bracht niet anders te weegh/ als dat men den uptslagh vernam/ en was dit/ Dat de betaling zoo lang zou stil staan, tot dat den Koning, drie maal hondert duyzent ponden Sterlinx, (dat is dertigh tonnen goudts Hollandts) uyt de Thesaurie voor rekening van de Gout-smits had ontfangen, welke penningen den laatsten December Anno 1672. met den Intrest van dien, tegen 6 ten hondert, wederom aan de zelve prompt zouden werden betaalt; doch zy wierden doen al wederom tot in Mey daar aan volgende uptgestelt. Daar mede most men zich vernoeght houden/ en met deze gelden wierdt de Scheeps-toerusting tot een Roof-Vloot, door ongeloofljken yver voort gezet. Men verboodt ook in Engelandt den uptvoer van Salpeter, Pik, en Teer &c.

Niet minder wierdt in de Zeehavens der Vereenighde Nederlanden, met de toerusting der Oorlogh-schepen voort gevaren: Die van Hollandt koren ook de Krijghs-officieren tot acht Regimenten te Paerde/ vier te voet/ en op den 12 February noch twee van de laatste/ stelden haar de aanrichts-gelden op borghtocht/ ter handen/ en gaven Commissien om Volk te werven/ waar op men de Trommelen/ wijdt en zijdt begon te roeren. De andere Provintien hadden ook wel verkiezing van hare Krijghs-officieren gedaan/ maar hunne werving ging noch niet hard voort/ door dien zy haar in een stuk bezwaart vonden; dit was het volgende/ Zy meynden/ nademaal het nu over nodigh/ en ook vast gestelt was/ een groot en ontzaghlijk Velt-leger/ tot bescherming van den Staat/ op te rechten; dat men behoorde/ al eerst een aanzienlijk Veldtheer, of Capiteyn Generaal te verkiezen/ om 't zelve als Chef te commanderen; Eenige van de Leden van Hollandt brachten hier op in/ dat het verkiezen van een Capiteyn Generaal slechts bestont in een perzoon/ daar men wel haast (als de noodt begon te nijpen) toe komen konde; d'andere Provintien verzekerden/ dat zoo wanneer men by het roeren van de Trom de naam van een aanzienlijk Hooft/ dat by de Gemeynte/ al over lang aangenaam en gewenscht was (beduydende daar mede den Persoon van zijn Hoogheyt, den Heere Prince van Oranje, &c.) quam uyt te roepen/ als dan veel meerder en braver Volk zou te bekomen zijn. Eyndelijk is op den 24 February 1672. by alle Provintien eenstemmighlijk besloten/ om een Capiteyn Generaal over de Legers der Vereenighde Nederlanden aan te stellen/ en daar op is'er weynigh/ of niet gedisputeert over den Persoon, maar eenparighlijk gestemt den Heer Prins van Oranjen, &c. op wiens Acten van authorisatie, Instructie, en commissien, al eenigen tijdt te voren was gebesoigneert geweest.

Met groote toejuyching wierd dit by alle de Vereenighde Provincien gehoort: Hier en daar waren wel eenige van de Leden der Regeering in sommige Provincien, die dit niet aangenaam was/ maar in alle de Zeven was de Gemeente tot dezen Oranjen Vorst genegen; Doch in Hollandt vondt men verscheyden Heeren, die mede het roer van den Staat was aan bevolen/ die zijn Hoogheyt dit gezach misgunden/ en deze hadden ook hare Aanhangers

gers in de Gemeynte/en wierden genaamt de Heeren van de * Loevesteynsche Factie: Het Hooft van de zelve was den Advocaat, Mr. Johan de Wit, Raadt Pensionaris van Hollant, en West-Vrieslant, een Man zo groot van verstant/ zo kondigh/ en gauw in Staats-zaken/ en daar by zo onverdrietigh/ wakker/ en onvermoeyt in dien arbeydt / als in gants Hollandt te vinden was; Hy zou wel licht gelukkiger zijn leven hebben ge-eyndight / had hy / en zijn Broeder, de Heer Cornelis de Wit, Ruart van Putten, niet zo dapper tegens 't Doorluchtigh Huys van Oranjen, aangespannen / en getracht dien Jongen Prins t'onderdrukken / hoewel hy noch met meerder quaat / aan den Staat gedaan / berucht is / doch etc. maar van deze dingen hier na breeder. De Vader van deze Gebroeders was de Heer Cornelis de Wit, oudt Burgermeester van Dordrecht, als nu bedienende het Rekenmeesterschap in de Rekenkamer van de Graaflijkheyts Domeynen van Hollandt, &c. een van de aanzienlijkste Ampten van dien Lande; Hy was in den Jare 1650. mede een van die Heeren / die op 't Slot Loevesteyn, door ordre van zijn Hoogheyt, in verzekeringe zijn gebracht geweest / en hoewel daar na herstelt / en tot dit hoogh-geacht Eer-ampt gekomen / bleef evenwel dezen hoon zo dapper wrokkende / dat den haat aldus vinnigh in de harten van deze zijne kinderen is ingeboezemt / dat den eersten alle zijne krachten inspande / om de Prins uyt zodanige Eer-ampten te houden / als zijne Voorouders / Hooghloffelijker Memorie bedient hadden / en daar by de Vereenighde Nederlanden zo voorspoedigen welvaart hadden genooten: En dat den tweeden Zoon toeleyde / om dezen Jongen Vorst (ziende nu het Capiteyn, en Admiraal Generaalschap in zijn handen) het leven te doen benemen.

Den Raadt Pensionaris Mr. Joan de Wit, met zijne Aanhangers, al eenige Jaren voor dezen beducht zijnde geweest / dat men / zo haast als 'er eenige Oorlogh te Lande / tegen den Vereenighden Staat, (misschien dezen Fransen Oorlogh te gemoet ziende) mocht komen voor te vallen / niet wel zou konnen ontgaan / om een Veldtheer, of Capiteyn Generaal te verkiezen / en dat dit hooge Eer-ampt niemant anders / dan aan zijn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen, zoude worden opgedragen / practiseerden alle mogelijke middelen/ om dezen welgemelden Prince, het vorder avancement / als het Stadthouderschap van Hollandt, &c. dat zijne Voorzaten, Hooghloffelijker Memorie, nochtans altijdt hadden bekleedt / te beletten: Hier op hebben zy dan al in den Jare 1667. en dat onder den dekmantel van de Vryheyt voor te staan / de Eenigheyt, en de Gemeene Ruste te conserveeren / ingestelt / doorgedrongen / en ook uytgevoert het volgende

* Wat met deze naam, en de daar aanhangende gevolgen gemeynt wordt, kan men lezen in de Nederlandtse geschiedenissen van den Jare 1650. en byzonder in de Historien van *Aitzema*.

Perpetuel Edict, en Eeuwighduurende Wet, tot voorstant van de Vryheyt, mitsgaders tot conservatie van de eenigheyt, en van de gemeene ruste van den Lande van Hollant en West-Vrieslant.

DE Staten van Hollandt, en West-Vrieslandt hebben, naar voorgaande beschrijvinge, en naar rijpe deliberatien, en communicatien in de ordre van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders in de respective Vroetschappen gehouden, by eenparige overgifte, en currentie van alle de Leden, voor een perpetuel Edict, en Eeuwighduurende Wet, tot voorstandt van de Vryheyt, mitsgaders tot conservatie van de eenigheyt, en van de gemeene ruste; gearresteert, en vast gestelt, gelijk gearresteert, en vast gestelt worden by dezen de pointen, en Articulen hier na volgende:

I. Dat de faculteyt van verkiezinge of beschrijvinge in de ordre van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de nominatie en verkiezinge van Burgermeesteren en Vroetschappen, Schepenen, en alle andere Magistratelijke bedieningen in de Steden zal blijven aan de ordre ofte de beschrevene Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders aan de Steden respective, zo als die aan haar by oudt gebruyk ofte by Privilegien en Octroyen is geconfirmeert of geconcedeert, of noch geconfirmeert of geconcedeert zoude mogen werden, daar van by de zelve de vrye exercitie van dien conform de Wetten en Privilegien zal verblijven, zonder dat de voorsz. beschrijvinge, nominatie en verkiezinge, of eenigh gedeelte van dien oyt of oyt daar van in 't geheel ofte ten deele aan yemandt zal mogen werden gedeferoert en overgegeven.

II. Dat insgelijks de Ampten, Officien, bedieningen en beneficien jegenwoordigh staande ter collatie van de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, aan de zelve zal verblijven, zonder yets daar van te mogen werden afgegeven; welverstaande dat hier onder niet begrepen werden de Militaire Ampten en bedieningen, die in de Camgagne ofte expeditie te Water of te Lande zouden mogen komen vacant te vallen, welke aangaande haar Ed. Groot Mog: by nadere dispositie, alzulken voet en ordre zullen beramen, niet alleen op de provisionele bestellinge van dien, maar ook op de begevinge ten principalen, als de zelve ten meesten dienste van den Lande zullen bevinden te behooren.

III. Dat wijders haar Ed. Groot Mog. niet alleenlijk hare bewillinge en toestemminge noyt anders zullen geven, maar ook de zake ter Generaliteyt met alle efficacie daar henen helpen dirigeren, ten eynde ook by de andere Bondtgenooten, en zulks by eenparige bewilliginge of gemeene concurrentie vande zelve door eene consonante Resolutie van haar Hoog. Mo. gestatueert en vast gestelt moge werden, dat die gene die oyt of oyt zal of successivelijk zullen werden gebruykt tot Capiteyn of Admiraal Generaal, of ook in beyde de voorsz. Charges, of wel die gene aan de welke onder eenige andere titul het opperste commandement over de Militie te Water ofte te Lande zal werden gedefereert, niet zal of zullen mogen wezen of blijven Stadthouder van eenige Provincie of Provincien; en voor zo veel de Provincie van Hollandt en West-Vrieslandt belangt, dat niet alleen niet die gene die 't opperste commandement over de Militie te Water ofte te Lande toevertrouwt zal wezen, maar ook niemandt anders tot Stadthouder van de zelve Provincie gemaakt zal mogen werden; Doch dat de voorsz. Charge in alle manieren zal zijn en blijven gemortificeert, en de Heeren Gecommitteerde Raden in de respective Quartieren aanbevolen gelaten, volgens hare Instructie, de noodige ordre te stellen, en de vereyschte

voorzieninge te doen op de zaken by absentie van haar Ed. Groot Mog. voorvallende, en waar op prompte dispositie vereyscht zoude mogen werden.

IV. Dat tot volkomen vastigheyt van 't gene voorsz. is, en tot onderlinge gerustheyt van de Edelen en Steden alle de Heeren jegenwoordigh in de ordre van de Ridderschap beschreven ofte in de Vroetschappen verkozen, en die noch namaals in de Ridderschap beschreven of tot Vroetschappen verkozen zouden mogen werden, by solemnelen eede zullen verklaren de voorsz. pointen heylighlijk en oprechtelijk te zullen mainteneren, ook geenzins gedoogen dat daar jegens eenige indracht ofte infractie geschiede, veel min oyt of oyt eenige propositie doen ofte doen doen, die daar jegens in eenigen deele strijdigh zoude mogen wezen, en dat voorts ook den eedt van de Heeren ter Vergaderinge van haar Ed. Groot Mog comparerende, daar mede in de bondighste en krachtighste forme zal werden geamplieert: Dat ook de Raadt-Pensionaris in der tijdt insgelijks by eede zal werden verplicht alle de voorsz. pointen, zo veel in hem is, te zullen mainteneren en staande houden, zonder daar jegens oyt of oyt directelijk of indirectelijk eenige propositie of omvrage te zullen doen, veel min conclusie formeren.

V. Dat wijders mede tot meerder vastigheyt van 't voorsz. derde poinct het zelve uytdrukkelijk in de Instructie zo voor een Capiteyn als voor een Admiraal Generaal zal werden ingelijft, en de geëligeerde by eede verplicht niet alleenlijk daar jegens noyt directelijk of indirectelijk eenigh verzoek te zullen doen, veel min toelegh te maken directelijk of indirectelijk; maar ter contrarie zulks by anderen, buyten vermoeden, geschiedende, 't zelve te zullen tegen gaan, en het Stadthouderschap, zo hem t'eenigen tijde die digniteyt by eenige Provincie mochte werden geoffereert, te zullen refuseren, en van de handt wijzen.

Formulier van Eedt op de bovenstaande Articulen te doen by de Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders by de Burgermeesteren, en Vroetschappen van de Steden: als mede by de Heeren comparerende ter Vergaderinge van de Staten van Hollandt, en West-Vrieslandt.

IK belove en zweere het bovenstaande Eeuwigh Edict, mitsgaders alle de pointen, en Articulen daar inne vervat, heylighlijk en oprechtelijk te zullen mainteneren, ook geenzins te zullen gedoogen dat daar tegens eenige indracht, infractie geschiede, veel min oyt of oyt eenige propositie, of advijs te zullen doen, of geven, noch ook te zullen doen doen, of doen geven die daar tegens in eenigen deele strijdigh zouden mogen wezen.

Zo waarlijk moet my Godt Almachtigh helpen.

Formulier van Eedt voor de Raadt-Pensionaris in der tijdt.

IK belove, en zweere het bovenstaande Eeuwigh Edict, mitsgaders alle de poincten, en Articulen daar inne vervat, zo veel in my is te zullen mainteneren en staande houden, zonder daar jegens oyt of oyt, directelijk of indirectelijk eenige propositie ofte omvrage te zullen doen, veel min conclusie formeren.

Zo waarlijk moet my Godt Almachtigh helpen.

En zal het bovenſtaande Edict in forme van Octroy of Eeuwighduyrent Privilegie, de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitſgaders de Burgermeeſteren en Vroetſchappen van de Steden, Leden van haar Ed Groot Mog. ordinaris Vergaderinge, toegezonden worden, om 't zelve in hare reſpective Regiſters te doen regiſtreren, en voorts te bezorgen dat alle Heeren die namaals in haar luyder ordre beſchreven, ofte tot Borgermeeſteren verkozen, en in de voorſz. Vroetſchappen geaſſumeert zullen werden, daar op voor hare admiſſie, den eedt, volgens 't voorſz. Formulier komen af te leggen, en voorts haar daar naar præciſelijk te reguleren: Gelijk ook het voorſz. Edict in gelijker wijze aan beyde de Hoven van Juſtitie, mitſgaders aan de Officieren en Gerechten van de gemelte Steden toegezonden zal worden, met laſt en ordre om haar in 't adminiſtreren van Juſtitie daar naar, als de voornaamſte Wet van den Lande tot voorſtant van de vryheyt, midtſgaders tot conſervatie van eenigheyt en van de gemeene ruſte gemaakt, punctuelijk, en exactelijk te reguleren, op den eedt by hen-lieden in 't aanvaarden van hare reſpective Officien en bedieningen gedaan.

Aldus gedaan en gearreſteert ter Vergaderinge van de Hooghgemelte Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, In den Hage onder haren grooten Zegele hier aangehangen den 5 Auguſti des jaars 1667. Was geparapheert, *Johan de Witt*; Onderſtont

Ter Ordonnantie van de Staten.

En was getekent

Herbt. van Beaumont.

Dit na te komen moſten dan alle die geene / die eenige hooge / of lage Eer-ampten / de Regeeringe aangaande / aleer zy tot de zelve mochten komen / beloven / en met Ede beveſtigen. Dit moſt zijn Hoogheyt, aleer hy Capiteyn, en Admiraal Generaal wierd / mede bekrachtigen / doch het was voor zijn Perſoon noch niet genoegh / als in 't vervolg zal blijken : maar hoedanigh zijn Hoogheyt, als by trappen / tot deze / en de vordere Waerdigheyt is opgekommen / zullen wy kortelijk aanwijzen.

WILHELM HENRIK, by der gratien Godts, Prince van Oranjen, en van Naſſouw, Catzenellebogen, Vyanden, Dietz, &c. is gebooren / in 's Gravenhage, den 14 November, des Jaars 1650. op den achtſten dagh na zijn Heer Vaders overlijden: Zeker verſchil ontſtont 'er / eenigen tijdt hier na / tuſſchen zijn Hoogheyts Grootmoeder, de oude Princeſſe Douariere van Oranjen, en de Princeſſe Royale, zijn Moeder, en dit was over de Voogh-dyſchap van dezen Jongen Prince, doch het wierd door de Staten van Hollandt, in der minne bygeleydt. Na dat nu de kindtſe jaren van zijn Hoogheyt waren verloopen / en die van de Jongelingſchap aanquamen / wierd Hy van de Staten aangenomen als een Kindt van Staat: dat is / om opgevoedt / en onderwezen te worden in de Politie, en Krijghskonſt, en zodanige wetenſchappen, daar mede Hy, (tot zijn manlijke jaren gekomen zijnde) den Vereenighden Staat dienſtigh zou konnen zijn: Hier op is Hy in de Hooge Schoole, tot Leyden, ter Studie gebracht / voorzien met bequame Preceptors, Hofmeeſter, Pagien, Laqueyen, en Gevolg, &c. en als ondertuſſchen de

Vacan-

WILHELM HENRICK, Prins van Oranjen en Nassauw etc.

Vacantien quamen voor te vallen / bezocht Hy de grootste / en voornaamste Steden der Vereende Nederlanden, somtijdts alleen met zijn Gevolg / somtijdts in 't gezelschap van zijn Grootmoeder, Moeder, Keur-Brandenburgh, Vorst van Anhalt, zijne Oomen, en wierd overal wel onthaalt / en groote eere bewezen.

Zijn Hoogheyt nu byna gekomen tot den ouderdom van 18 Jaren / en tot Middelburgh in Zeelandt zeer onverwacht inkomende / alwaar die Staten doenmaals vergadert waren / wierd van de zelve / op den 18 September, 1668. gemaakt Premier Noble, dat is Eersten, of Voornaamsten Edelman, van die Provincie, en daar op den Eedt gedaan hebbende / nam al voort / in die qualiteyt zijn zitplaats. Des anderen daaghs / den 19 September, dede zijn Hoogheyt een aanspraak tot de Heeren Staten van Zeelandt, luydende als volgt:

EDELE MOG. HEEREN,

WY hebben niet langer konnen onthouden ons Persoon en diensten aan U Ed: Mog: te komen presenteren, en particulierlijk te bedanken voor alle de Eere, gunste, en genegentheyt die ons van onze Geboorte, en teere Jaren af, tot noch toe door U Ed: Mog: overvloedigh zijn bewezen, en wel specialijk van aan ons te hebben geconfereert den Staat van Eerste Edele, zo als die by onze Doorl. Voor-Vaders in deze Provintie is bekleedt geworden, volgens U Ed: Mog: Resolutie van den 7 Augusti 1660. die U Ed: Mog: niet alleen als een onderpant van haar Liefde en affectie t'onzewaarts, binnen de Palen van hare Provintie hebben gemanifesteert, maar ook geëmployeert, als een krachtigh argument tot de generale genegentheyt, die my 't geluk hebben tot ons Persoon en Huys in alle de Provintien te vinden, te meer gaande te maken; Hebbende U Ed: Mog: de goetheyt gehad daar in by alle occasien met een byzondere affectie te continueren, en die ons noch onlangs in den Jare 1666 te kennen te geven U Ed: Mog: hertelijken wensch dat den tijdt mochte wezen vervult, dat wy de voorzeyde Qualiteyt van Eerste Edelen zouden konnen exerceren.

En nademaal, Ed: Mog: Heeren, den voorsz. tijdt daar toe nu is rijp geworden, vermits U Ed: Mog: hebben goedt gevonden dat zulks zoude geschieden zo wanneer wy zouden gekomen zijn op ons 18 Jaren, en dat wy eerstdaaghs over dien tijdt staan te komen op ons 19 Jaar, zo hebben wy geoordeelt dat wy U Ed: Mog: wensch en begeerte niet na verwachten zouden hebben beantwoort en voldaan, in gevalle wy langer hadden getardeert om te komen jouisseren en possessie nemen van 't gene dat U Ed: Mog: zo obligantelijk gelieven te nemen als een pandt van hare allergrootste en innerlijkste affectie tot ons Persoon.

Dit is dan de oorzake, Ed: Mog: Heeren, dat wy ons in U Ed: Mog: hooghaanzienelijke Vergaderinge komen presenteren, om alhier met dankbaarheydt te betuygen, dat wy de Qualiteyt van Eerste Edele byzonderlijk zullen employeren en gebruyken, en door de Gedeputeerde die wy, in gevolge van U Ed: Mogende voornoemde Resolutie van den 7 Augusti 1660. daar toe zullen nomineren, doen employeren, en gebruyken, tot de meeste Eere en welstant van de loffelijke Regeeringe van deze Provintie, en onderlinge Harmonie van alle der zelver Leden, en zo veel als in ons vermogen zal wezen de noodige correspondentie met alle de Leden van de Unie te onderhouden, en te vermeerderen, en wel specialijk met de Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt, die

van alle tijden met U Ed: Mog: hebben geſtaan in een particuliere Unie en Verbinteniſſe; en voorts te verzekeren dat alle 't geene wijders in ons vermogen is, by ons oprechtelijk, en met yver zal werden geëmployeert tot U Ed. Mog. meeſte dienſt, en welvaart van hare goede Ingezetenen en Onderdanen, en dat wy alzo getrouwelijk zullen volgen de loffelijke ſtappen van onze Doorl. Voorouders, die de Fondamenten van het eerlijk Gebouw van deze Republijke hebben helpen leggen, en alles voor de Vryheyt en Religie opgezet, en daar wijders by voegende de overgroote genegentheyt die wy uyt onze eygen beweginge hebben om U Ed. Mog. alzints te behagen, ook hare Hoogh en Gerechtigheden, nevens de andere Leden van deze hooge Vergaderinge voor te ſtaan, zo zullen wy tot beſluyt U Ed. Mog. verzekeren, dat wy allenthalven ons devoir zullen doen om vordere kenniſſe te bekomen van de rechte Gronden en Maximen van U Ed. Mog. loffelijke Regeeringe, en ons alzo tot bevorderinge van der zelver Intreſten en Welvaart meer en meer bequaam te maken; Den Grooten Godt biddende van herten, dat Hy zijnen Zegen over U Ed. Mog. Perſoonen en loffelijke Regeeringe genadelijk wil continueren en vermeerderen. U Ed. Mog. geaffectioneerde Dienaar

G. Prince d'Orange.

De Gevolmachtighde van de Zeeuwſe Steden / behalven die van Zirkzee, quamen den volgenden dagh / den 20 dito, zijn Hoogheyt hier over begroeten; des avondts wierd zijn Hoogheyt heerlijk onthaalt / en bereert met een zilvere Fles (uytbeeldende 't Wapen van Vliſſingen) vol goude Ducaten. De gewapende Burgery toonde ook haar genoegen / in 't ſalvo ſchieten / onder 't gelupt van trommels / en trompetten: Gelijk die van Vliſſingen, op den 22. daar aan volgende / mede zijn Hoogheyt hebben ingehaalt / daar onder zich het donderende Canon van de Wallen / en Schepen / aldaar ter reede leggende / ook luſtigh liet hooren. Den 24 dito, wierd zijn Hoogheyt weder tot Middelburgh van die Magiſtraat Princelijk getracteert / en trok van daar naar Ter Vere, zo dat het geheel Eylandt Walcheren van vreughde krioelde. Doen wierd den Heer van Odijk als Gecommitteerde geſtelt wegens zijn Hoogheyt voor de Provincie van Zeelandt, die den 29. daar aan volgende / in 's Gravenhage, in de Vergadering der Hoog. Mog. Staten Generaal dit bekent makende / den Eedt dede / en voort zijn zitplaats nam / als ook de volgende Zondagh in de Geſtoelten der Generale Staten, in de Kerke gedaan heeft.

De oude Princeſſe Douariere, Grootmoeder van zijn Hoogheyt, had alreede van den Koning van Engelandt, en den Keurvorſt van Brandenburgh verzocht / en verkregen / dat zy haar mocht ontſlaan van de Vooghdyſchap / en Inkomſten van haar Zoons Zoon / den Prins van Oranjen, waar op zy / den 26 October, 1668. de volgende Memorie in de Vergadering van de Hoog. Mog. Heeren Staten Generaal dede overgeven.

HOOG. MOG. HEEREN:

WY nu hebbende gebracht den Prince van Oranjen, onzen Zoons Zoone, tot den ouderdom van 18 Jaren, zoo dat zal gaan in zijn 19, en van zijn oordeel en beleydt dat genoegen hebbende, met veele anderen, het welke wy van hem, na die zijne Jaren, konnen defidereren, hebben gemeynt de tijdt te wezen geboren, dat wy hem niet langer en behooren te onthouden, maar in handen te geven het bewint en de directie van de zaken, hem aldernaast rakende, als te weten, van zijn eygene Domeynen en Goederen, en daar toe dan ook geresolveert hebbende met het welbehagen van zijne naaste hooge Aanverwanten, hebben voor al mede ons voorsz. doen in die zake U Hoogh-Mog: willen bekent maken, en de zelve openbaren, dat de redenen de welke ons tot het gene voorsz. is, hebben bewogen (boven de voorsz. redenen van zijn ouderdom en bequaamheydt) onder anderen noch mede zijn, dat het voorsz. zijn bewint en Gouverno by ons zal konnen werden na geooght, zo lange ons Godt noch het leven zal gelieven te vergunnen, dat de eygentlijke administratie geschiedt door de Domestique Raden, de welke het Huys van Orangien van alle tijden daar toe heeft gehad, &c.

Voorts vertrouwde zy/ dat hy, Prince, wanneer den Staat hem zal gelieven te gebruyken, gelijk zijne Hooghloflijke Voorouders altijdt, omtrent den ouderdom van deze Jaren, tot den dienst van publijke zaken zijn gebruykt geweest, preuven zal bewijzen van zijne bequaamheyt. Verzoekende voorders/ dat de Hooghgemelte Heeren Staten aan hem de behulpelijke handt wilden bieden, in 't geene hare Hoogh. Moog. raadt, en voorzorge, tot behoudenis, en welstandt van zijne Goederen, zo hier, als in andere Rijken, en Landen gelegen, mocht van nooden zijn, niet twijffelende, of de goede genegentheyt van hare Hoogh-Mog: tot den huyze van Oranjen, altijdt betoont, noch zal blijven continueren, 't welk Hoogh-gemeldten Prince met zijn getrouwe diensten, meer en meer zal zoeken met dankbaarheydt t'erkennen, &c.

In den Jare 1670 op den laatsten Mey, is by de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal besloten/ dat Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen, in den Raadt van State zoude geintroduceert/ dat is/ ingevoert worden/ als blijkt by het volgende:

Extract uyt 't Register der Resolutien van de Hoog. Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Sabbathi den 31 *May*, 1670.

BY resumptie gedelibereert zijnde, op 't project van Harmonie, in haar Hoog. Mog. Notulen van den 17 Januarii, 1668. geinsereert; is by eenparige overgifte, en bewilliginge van alle de Provincien verstaan, en geresolveert, dat den Heere Prince van Orangie, van nu af vergunt zal werden, de Sessie in den Raadt van State, met een fortabel jaarlijks Tractement by de respective Provincien te begrooten, om aldaar geimbueert te werden, met de vereysche kennisse van zaken van Militie, Politie, en Finantie;

Finantie; en in gevalle eenigh Leger van den Staat te Velde gebracht mochte werden, dat in zulken kas den zelven Heere Prince mede in Politicque Qualiteyt, 't zy als daar toe uyt den gemelten Raadt gecommitteert, of anderzints de Campagne, en deliberatien van de Gedeputeerden van haar Hoog. Mog. te Velde zal by woonen, om alzo meer en meer bequaam gemaakt te werden, tot het bedienen van het Capiteynschap Generaal, te Water en te Lande, als den Staat hem namaals daar toe zoude mogen goet vinden te verkiezen; en zo wanneer den Hooghgemelten Heere Prince den ouderdom van 22 Jaren zal hebben geadimpleert, dat als dan by de gezamentlijke Bondtgenooten met een goede Harmonie gedelibereert zal werden, over des zelfs bequaamheyt, tot het bekleeden van de voorsz. Hooge Charges, en geresolveert of met den dienst van 't Landt, de zelve op zijne Hoogheyt zoude konnen en behooren geconfereert te werden; dat inmiddels geen Stadthouder van eenige Provincie ofte Provincien zal mogen worden verkooren, en by aldien den Hooghgemelten Heere Prince ten voorsz. tijde by de gezamentlijke Bondtgenooten tot Capiteyn Generaal, en Admiraal mochte aangestelt werden, of anderzints hem onder eenigen anderen Titul het opperste Commando van de Militie te Water, en te Lande aan bevolen, dat als dan by de voorsz. deliberatien, en voor de effective Electie tusschen de Bontgenooten zal worden vast gestelt, en de Instructie ingelijft, dat geen Capiteyn Generaal, of Admiraal, noch eenige die het opperste Commando van de Militie te Water, of te Lande, wegens den gemeenen Staat werdt gedefereert, zal mogen Stadthouder van d'een, of d'andere Provincie zijn, dat de Geoligeerde by Eede verplicht zal wezen, niet alleenlijk daar tegens noyt directelijk, of indirectelijk eenigh verzoek te zullen doen, veel min toelegh te maken directelijk, of indirectelijk; maar ter contrarie zulks by andere geschiedende, 't zelve te zullen tegengaan, en het Stadthouderschap, zo hem t'eenigen tijde die digniteyt by eenige Provincie mochte werden geoffereert, te zullen refuseren, en van de handt te slaan, en in cas het buyten vermoeden mochte komen te gebeuren, dat den meer-Hooghgemelten Heere Prince tot de voorsz. Hooge Charges, als dan niet effective, en met eenparige bewilliginge van de gezamentlijke Provincien mochte werden aangestelt, gelijk daar in niet anders dan met eenparigheyt kan werden gedisponeert, dat aan de respective Provincien hare vrye deliberatien in 't verkiezen van Stadthouders zullen blijven ongelimiteert, en haar voorbehouden de vryheyt die aan dezelve hier bevorens is geweest.

G. v. HOOLK. vt.

Accordeert met 't voorsz. Register.

N. RUYSCH.

Hier op is aanstonts de Introductie, met der zelver ceremonien gevolght / gelijk te zien is in het navolgende:

Extract uyt 't Register der Resolutien van de Hoog. Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Sabbathi den 31 *May*, 1670.

BY resumptie gedelibereert zijnde op de poincten, noopende d'Introductie van den Heer Prince van Orangie in den Raadt van State, als eerstelijk, op de forme, en maniere van de voorsz. Introductie; ten tweeden, wat plaatze aan de Hooghgemelten

gemelten

gemelten Heer Prince in den voorſz. Raadt zoude behooren geaſſigneert te werden, en ten derden, of eenige, en hoedanige Stemme aan den zelven aldaar zoude werden toegeſtaan: is verſtaan, en gereſolveert, noopende het eerſte poinct dat de voorſz. Introductie zal geſchieden door drie Gedeputeerden uyt het midden van hare Hoog-Mog. Vergaderinge, te weten, door de Heeren van Werkendam, Staveniſſe, en Gockinga.

Op 't voorſz. tweede poinct is verſtaan, dat geremoveert blijvende, of des noodt zijnde, noch geremoveert werdende de * *Chaire á bras*, voor dezen in den gemelten Raadt geſtaan hebbende aan 't eynde van de Tafel, en originelijk gebruykt geweeſt zijnde voor den Gouverneur Generaal, den Heere Prince van Orangien geplaatſt zal werden in een van de twee Fluweele Stoelen, ſtaande aan de zijde van de Tafel beneffens den Heere in den zelven Raadt gecommitteert, op de preſentatie van de Provincie van Hollandt, en uyt de Edelen van den zelven Lande.

En wat het voorſz. derde poinct belangt, dat aan den meer-Hooghgemelten Heere Prince van Orangie in den zelven Raadt geaccordeert zal werden, gelijk aan zijne Hoogheyt geaccordeert werdt by dezen eene concluderende Stemme, zo als alle andere Gedeputeerden in den zelven Raadt gebruykende zijn, en dat hy dienvolgende ook conform de diſpoſitie van 't 29 Artijkel, van de Inſtructie van den gemelten Raadt niet en zal mogen adviſeren, of preſent wezen, als 'er eenige zaken dienen daar by yemant hem in bloede, of alliancie tot in den vierden grade incluys beſtaande, zal wezen geintereſſeert, des werden de Provincien verzocht, zich ten ſpoedighſten te verklaren op het Jaarlijks Tractement, 't welk aan ſijn Hoogheyt in qualiteyt als Raadt van State zoude behooren toegeleyt te werden. Voorts is noch ſtaande Vergaderinge gearreſteert, het Formulier van Commiſſie, en Eedt voor den meer-Hooghgemelten Heere Prince van Orangie, als Raadt van State, hier navolgende van woorde tot woorde geinſereert.

De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, allen den genen die dezen zullen zien, of hooren lezen, Salut. *Doen te weten*, dat wy tot beter Inſtructie van den Heere Prince van Orangie, in de zaken den welſtandt, conſervatie, defenſie, en goede Regeeringe dezer Landen concernerende, den zelven geauthoriſeert, en gecommitteert hebben, gelijk Wy zijne Hoogheyt authoriſeeren, en committeeren by dezen, om hem voortaan in alle Vergaderinge van den Rade van State te mogen vinden, en aldaar op de occurrerende zaken te helpen adviſeren, en reſolveren, zulks tot meeſten dienſt der Landen bevonden zal werden te behooren, ook met dien verſtande dat ſijne Hoogheyt verzocht zijnde, om ter Vergaderinge van hare Hoogh. Mog. of den Rade van State te komen, aldaar zal compareeren; en zal zijne Hoogheyt ons hier op doen den behoorlijken Eedt, volgens het Formulier daar toe gearreſteert, gegeven, &c.

Ik beloove, en zweere my na de voorgelezen Commiſſie, en de Inſtructie van den Raadt van State te zullen reguleeren: zo als een getrouw Raadt van State kan, en behoort te doen.

En zal den Griffier *Ruyſch* den meer-Hooghgemelten Heere Prince noch aanſtondts gaan verzoeken, om in de Vergaderinge van hare Hoogh. Mog. te komen, en aldaar op de voorſz. zijne Commiſſie, volgens, en in conformité van 't voorſz. Formulier den Eedt af te leggen, en voorts in den Raadt geïntroduceert te werden: welken, volgens zijne Hoogheyt door den voornoemden Griffier in de Vergaderinge gehaalt, en op een Fluweele Stoel met armen, recht over den Heere Præſideerende neder gezeten zijnde, is hem voorgelezen zijne Commiſſie, en Formulier van Eedt, die dezelve aanſtondts heeft gepræſteert, en afgeleght; daar op zijne Hoogheyt door de opgemelte Heeren van

* *Dat is een Stoel met armen.*

Warkendam, Stavenesse, en Gockinga, in den gemelten Raadt van State is geintroduceert: waar na de gemelte Heeren Gedeputeerden wederom ter Vergaderinge gecompareert wezende, hebben gerapporteert dat de voorsz. Introductie was geschiet in dezer voegen, te weten, dat haar E. zijne Hoogheyt hadden gegeven den voorrang, en alzo geconduiseert in de Kamer van den Raedt van State, en aldaar den zelven Raadt gevonden, staande aan de overzijde van de Tafel, en zijne Hoogheyt zich geplaatst hebbende op een van de Fluweele Stoelen aan deze zijde, hem hier boven geadsigneert, en zy Heeren haar Hoogh. Mog. Gedeputeerden daar nevens nedergezeten wezende, een kort Compliment hadden gemaakt, en dat 't zelve door den Heere Presiderende in den welgemelten Raadt beleefdelijk was beantwoort, dat ook zijn Hoogheyt daar na van gelijke een Compliment gemaakt hadde, en datze dezelve zijne Hoogheyt aldaar in den Raadt gelaten hebbende, vervolgens haar afscheyt hadden genomen, en dat deze Actie daar mede was ge-eyndight: weshalven hare Hoogh. Mog. de zelve Heeren voor hare genomene moeyte hebben bedankt.

M. van CROMMON vt.

Accordeert met 't voorsz. Register.

N. RUYSCH.

Met dit introduceren wierden veel Liefhebbers van zijn Hoogheyt, die zijn avancement beminden/geruft gestelt. De Oude Princesse Douariere van Oranjen, zijn Hoogheyts Grootmoeder, dede met expresse Boden / deze actien aan zijne Oomen, den Koning van Engelandt, den Keurvorst van Brandenburgh, den Vorst en Vorstinne van Zimmeren, en de Prins en Princesse van Anhalt, met vernoeging en blyschap / verstaan.

Gelijk alle Hooghgeborene en Edelmoedige Jeught, genegen is / vreemde Landen te bezichtigen / en de bezonderheden der zelver waar te nemen / zoo wierdt zijn Hoogheyt ook met lust ingenomen / om het vermakelijk Engelant, dien Koning zijn Oom, en des zelfs Hof-staat te bezoeken. Dit aan den Staat te kennen gevende / wierdt van de zelve geluk op zyne reyze / toe gewenscht. d'Engelse Majesteyt hier van verwittight / zondt den Grave d'Ossery, met een gevolgh van 56 Engelse Heeren, 6 van zijne Trompetters in hun liberepen/ met 's Konings teykenen / onder kroonen geborduurt / in eenige Fregatten/ om zijn Hoogheyt te halen / over. Zy quamen den 21 October 1670. op de Maze, en voor Rotterdam; den Adel trok na den Hage, alwaar zy / door tegen-windt/ een tijdt lang wierden op gehouden; dit zijn Hoogheyt verdrietende / trok met den Grave d'Ossery na Brabandt, in meyninge / om zoo voort door Vlaanderen, van Duynkerken of Calais na Engelandt over te schepen / maar te Zevenbergen komende / liep de windt om / daar over zijn Hoogheyt met den train wel 100 Persoonen sterk / weder keerde / doch het ongestuymigh weer bleef evenwel duuren: men huurde een Fluyt-schip/ om de Bagagie/ en noch een ander/ om drie gespan Paerden/ zijnde 21/ die zijn Hoogheyt aan den Heere van Ouwerkerk wilde vereeren/ over te voeren. Van voor den Briel scheepte zijn Hoogheyt af / verzelt met gevolgh voor zijn Persoon / met 5 Pagies en 6 La-

6 Laqueyen / zijn Hofmeester d'Heer de Bie, met 4 Laqueyen; twee Edelen zijnde de Heeren Benthem en Schaap, yder met 4 Laqueyen / des Heeren van Ouwerkerks Stalmeester, met een Pagie en 4 Laqueyen / de Heeren van Zuylesteyn en van Zuylichem, elk met een Pagie en 4 Laqueyen / de 2 Broeders / Barons van Gent, elk met 2 Laqueyen; noch voeren mede / den Heer van Brederode, den Graaf van Dona, den Graaf van Stirum, d'Heer van Beverwaert, van Obdam, van Langerak, van St. Gravemoer, van Goudrian, of Grave van Warfusé, &c. met noch eenige andere Heeren met 4 Trompetters / al t'zamen wel over de 100 Persoonen sterk. Terwijl wierdt te Londen, het Paleys van Kokpit, dicht aan dat van Withal gelegen / met kostelijke versierzelen / tot zijn Hoogheyts Logement / toe gestelt.

Op den 6 November 1670 / trat zijn Hoogheyt in Engelandt te Margats aan landt: maar het Bagasie-schip was afgedwaalt / Hy reedt van daar te post op Kanterburry, en voorts met de Karos op Rochester, daar hy des nachts sliep / en quam 's morgens te Gravesende, en wierdt van Charles Cotterel, Meester der Ceremonien, verwellekomt / en met des Konings Roey-versien / door de Brugh van Londen, terwijl men 't Kanon van den Tour lustigh af dede blazen / na 't Konings Paleys, Withal gevoert. Den Prins wierdt aan de trappen / door Lord Chambelain ingehaalt / en in de tegenwoordigheyt van de Majesteyten gebracht / met groote eer en blyschap ontfangen / en verwelkomt / als ook by den Hartogh van Jork, en hare Hoogheyt, des zelfs Gemalin, en van daar in zijn Vertrek te Kokpit. Den Koning had eenige dagen te vooren in den Raadt verklaart / dat den Prins van Oranjen, als zijnde nader Maaghschap van zijne Majesteyt, als Prince Robbrecht, volgens dien / zoo langh hy in Engelandt was / ook den voorrang zoude genieten / maar buyten zijn Rijk, wilde hy hem daar niet mede bemoeyen. Om voorts alle eerbewijzingen en tractementen / die zijn Hoogheyt hier heeft genoten / te verhalen / is de meyning niet / zullen alleenlijk zeggen / dat den 14 November, zijn Hoogheyts verjaar-dagh gekomen zijnde / wierden tot zijner eeren verscheyden Comedien, Balletten, Dansseryen, en Festins toegestelt / gedurende zoo lang hy aldaar verbleef; ook reysde zijn Hoogheyt, om de Academien van Cambrids en Oxfort te bezien / en stont mede den 20 February 1671. over den Doop van een jonge Princesse, Dochter van den Hertogh van Jork, en na dat gehandelt was over de noch open staande schulden / die zijn Hoogheyts Grootvader, Prins Fredrik Hendrik hoogh-lofl. memorie, aan 't Koningrijk Engelandt verstrekt had / en ook al eenige tonnen goudts op rekening over gemaakt / en ontfangen waren / heeft zijn Hoogheyt, van alle genoten onthaal en karessen wel vernoeght en voldaan / van Hare Majesteyten, en de Grooten, een dankbaar afscheyt genomen / vertrekkende den 25 dito, van Withal, onder 't los branden van 't Geschut van den Tour, latende den Heer van Zuylichem daar blijven / om zijn vordere Interesten waar te nemen; hy dede des middaghs zijn maaltijdt te Rochester, en bezagh de Schepen / op die Rivier / en ging 's avondts ten 5 uuren t'Scheep tot Scharnesse, in een van des Konings Roey-Jachten / daar noch 4 andere Konings Jachten by waren / die den train over voerden.

Den Grave d'Offery geleyde zijn Hoogheyt, door ordre des Konings, tot wederom in Hollandt, maar door een tegen-windt uyt den Ooſten, moſten zy eerſt Zeelandt in, daar zy den 28 daar aan volgende/ aan quamen/ en voorts over Der Veere, den Briel, Maaſlandtſluys, in den Hage, alwaar zijn Hoogheyt des anderen daaghs zich in de Klooſter Kerk vertoonde/ Godt dankende voor zijne gelukkige reys; en wierdt van alle Grooten, nevens zijn Grootmoeder, de Princeſſe Douariere, met blyſchap verwellekomt. Korts hier na dede zijn Hoogheyt alle zijne Pagies, Laqueyen, en Gevolgh, kleeden met een nieuwe Levreye/ van ſchoon blaeu Laken/ koſtelijk en rijkelijk met Zilver geboort.

Deze Engelſe reys/ en 't bezoeken van dien Koning, aldus gelukkigh ten eynde gebracht/ vondt zijn Hoogheyt zich verplicht/ om aan den Keurvorſt van Brandenburgh, zijn Oom van 's Vaders (gelijk den Koning van Engelant, van 's Moeders zijde) gelijke eere/ te bewijzen. Aldus is hy dan in Juny, des zelven Jaars 1671 vertrokken/ nemende den tijdt en gelegentheyt waar/ dat de Vorſten van Lunenburgh, de Stadt Brunſwijk hadden belegert/ en nieuws gierigh om dit Belegh te zien/ quam in dat Leger/ den 21 Juny, op den zelven dagh/ als die Stadt haar aan de Lunenburgſe Vorſten over gaf. Hier alles bezien/ en wel onthaalt zijnde/ vertrok zijn Hoogheyt vorder/ en arriveerde te Berlijn, by den Keurvorſt van Brandenburgh, daar hy ontfangen wierdt in over-groote vreughde/ en met aanzienlijke eere/ vermakelijke Swijne- en Herte-jachten/ en vrolijke Feſtijns, den tijdt van zijn verblijf zich verluſtighde; voorts van alles voldaan/ nam dankbaarlijk affcheyt/ van den Keurvorſt, die hem vereerde met een ſchoon geſpan Littauſe Paerden/ daar mede zijn Hoogheyt gelukkigh in 's Gravenhage aan quam/ hoe wel by Amerongen, in 't Sticht Uytrecht, gedreyght wierdt/ van een zwaar ongeval/ door 't omſlaan van de Karos/ veroorzaakt door de quade wegen/ doch alles liep noch ten beſten af.

Als nu zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen, op den 14 November 1671. in het 22 Jaar van zijn ouderdom getreden was/ was 'et noch een Jaar te vroegh/ volgens de Acte van den 31 Mey 1670. hier vooren aangewezen/ om tot het Capiteynſchap Generaal te mogen voorgeſtelt worden: maar nademaal de noodtwendigheydt nu zoo dapper/ zonder uytſtel/ van tijdt aan parſte/ en dat'er niet meer als 9 Maanden aan zijn Hoogheyts ouderdom haperden/ om tot de 22 Jaren te komen/ zoo wierdt deze zaak zoo yverigh voort gedreven/ dat men eyndelijk eenſtemmighlijk de zelve toe ſtont/ maar veel Formulieren van Commiſſien, Authoriſatien, en Inſtructien wierdender op geſtelt/ waar op zijn Hoogheyt als Capiteyn Admiraal Generaal zou werden aangenomen/ en zich zou hebben te reguleren/ om niets daar buyten te mogen aanvangen/ ook noyt te mogen ſtaan/ noch aan te nemen/ (al wierdt het hem aangeboden) het Stadthouderſchap van eenige Provintie, want het was noch niet genoegh/ dat hy het Eeuwigh Edict, hier voren geſtelt/ met Ede moſt bezweeren; wy zullen eenige Formulieren hier laten volgen/ met de Conſideratien en Ampliatien op de zelve.

Extract

Extract uyt 'et Register der Resolutien van de Hoogh-Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Mercurii den 24 Februarii, 1672.

BY resumptie gedelibereert zijnde op het rapport van de Heeren Ripperda tot Buirze, en andere haar Hoog. Mog. Gedeputeerden tot de Militaire zaken, hebbende in gevolge en tot voldoeninge van der zelver Resolutie Commissoriaal van den 14 *dezes, met eenige Heeren Gecommitteerden uyt den Rade van State, hare gedachten laten gaan, wat tot voltrekkinge van de Acte van Harmonie, den* 31 *May,* 1670. *tusschen de Bondtgenooten opgerecht, zoude konnen en behooren geresolveert en in 't werk gestelt te werden, zo wanneer den Heere Prince van Oranjen den ouderdom van* 22 *jaren zal hebben geadimpleert, breeder in de Notulen van den* 18 *dezes gementioneert, hebben haar Hoog. Mog. haar eenparigh laten wel gevallen, en dienvolgende finalijk gearresteert en vastgestelt de respective Commissien en de Instructien voor een Capiteyn en Admiraal Generaal, hier na van woorde tot woorde geinsereert.*

Formulier van Commissie voor den Admiraal Generaal.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Saluyt, Doen te weten, Dat wy om goede en suffisante redenen dienstigh geacht hebbende te procederen tot het aanstellen van een Admiraal Generaal dezer Vereenighde Nederlanden, en daar toe in gevolge van de Acte van Harmonie, den 31 Mey 1670, tusschen ons onderlinge solemnelijk en eenparighlijk opgericht en besllooten, onze deliberatien hebbende laten gaan op den Persoon van, &c. Wy ons van zijnen goeden yver en stantvastigheyt ten vollen verzekert houdende, ook ons op zijne capaciteyt, vroomigheyt en kloekmoedigheyt volkomentlijk betrouwende, den zelven N. N. gecommitteert, gestelt en onthouden hebben, committeren, stellen en onthouden by dezen, tot Admiraal Generaal van deze Vereenighde Nederlanden, hem gevende volkômen macht, authoriteyt en speciaal bevel, om den voorsz. staat van Admiraal Generaal onder ons te houden en te bedienen, de pre-eminentien en Rechten daar toe staande, te bewaren, opzicht en super-intendentie te hebben over alle zaken en affairen, 't stuk van de Zee, Admiraliteyt en 't Oorlogh te Water eenighzints rakende of betreffende, en tot de voorsz Charge behoorende; en voorts alles te doen, dat een vroom Admiraal Generaal van de Vereenighde Nederlanden schuldigh is en behoort te doen, achtervolgende de Instructie, daar op by ons gemaakt, en by hem solemnelijk bezwooren; alles tot de pre-eminentien, Rechten, Eeren, Vryheden, Gagien en profijten daar toe staande; daar op en van hem in den voorsz. staat wel en getrouwelijk te quijten, hooghgemelte N. N. gehouden blijft in onzen handen te presteren den behoorlijken Eedt, welken Eedt gedaan zijnde, ontbieden en beveelen wy allen en een ygelijk die dit eenighzins aangaan mach, dat zy den hooghgemelten N. N. doen, laten en gedogen van den voorsz. staat van Admiraal Generaal der Vereenighde Nederlanden, met alle de præ-eminentien, Rechten, Eeren, Vryheden, Baten en Emolumenten, daar toe behoorende,

ruſtelijk en volkomentlijk genieten, zonder daar inne te doen, of te laten geſchieden, directelijk of indirectelijk eenige tegenſtandt of beletzel, maar hooghgemelte N. N. in den voorſz. ſtaat te maintineren, reſpecteren en obedieren, doen reſpecteren en obedieren als na behooren; Alles by proviſie en t'onzer kennelijken wederzeggen; ook onvermindert en zonder prejuditie van de gerechtigheden, de particuliere Provintien dezen aangaande competerende; behoudelijk nochtans, dat den gemelten Admiraal Generaal, zo wanneer wy genootzaakt zouden mogen werden, of geraden vinden, eenige navale Armade in Zee te brengen, zich het Commandement en Chef over de zelve Armade niet zal mogen onderwinden, zonder onze nadere laſt, en ſpeciale authoriſatie. En zal deze onze Commiſſie geregiſtreert moeten werden zo in onze Griffie, als ter Secretarye van den Raadt van State, en van de reſpective Collegien ter Admiraliteyt. Gegeven in 's Graven-Hage, onder onzen Grooten Zegele, Paraphure, en de Signature van onzen Griffier, op den

Formulier van Inſtructie voor den Admiraal Generaal.

1. DEn Admiraal Generaal zal niet mogen zijn, noch ook geduyrende den voorſz. zijnen dienſt ge-eligeert werden tot Stadthouder, of Gouverneur van een of meer van de Geunieerde Provincien, en zal de zelve tot zekerder obſervantie van dien by Eede verplicht wezen, niet alleenlijk daar jegens noyt eenigh verzoek te doen, veel min toelegh te maken, directelijk of indirectelijk, maar ter contrarie zulks by anderen geſchiedende 't zelve tegen te gaan, en het voorſz. Stadthouder of Gouverneurſchap zo hem t'eenigen tijde die digniteyt by eenige Provincie of Provincien zoude mogen werden geoffereert, te refuſeren en van de handt te ſlaan, en by gevolge ook zich noyt aan te matigen, zelfs onaangezien hem zulks mochte werden gedefereert of aangeboden eenige verkiezinge of beſchrijvinge in de ordres van de Ridderſchap en Edelen, noch ook eenige nominatie of verkiezinge van Burgermeeſteren en Vroetſchappen, Schepenen, of andere Magiſtratelijke bedieningen in de Steden van eenige Provincien, in 't geheel of ten deele, directelijk of indirectelijk in eeniger manieren, maar de zelve nominatie, verkiezinge en beſchrijvinge laten verblijven aan den genen die daar toe reſpectivelijk gerechtight en by oudt gebruyk of by Privilegien en Octroyen daar inne geſtabilieert en geconfirmeert zijn, noch ook zich te onderwinden, ja zelfs hem zulks aangeboden werdende, te refuſeren, en van de handt te wijzen de begevinge van Ampten, Officien, Bedieningen en Beneficien, ſtaande ter collatie van de Heeren Staten der voorſz. reſpective Provincien, of hare Geauthoriſeerden, en zulks in ſpecie mede van de Lieutenant-Admiraals, Vice-Admiraals, en Schouten by Nacht plaatzen van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, van Zeelandt, van Vrieſlandt, en van Stadt en Landen reſpective, maar de zelve laten ter collatie van de Heeren Staten der voorſz. Provincien, volgens het jegenwoordige gebruyk.

2. En wat belangt de Capiteynen van Oorloge te Water, zal by vacature van eenige der zelver plaatzen, of wel dat eenige op nieuws aangeſtelt zullen moeten werden, door de reſpective Collegien ter Admiraliteyt waar onder die reſſorteren. nominatie by dubbelt getal van Perſoonen gedaan, en aan den Admiraal Generaal overgezonden werden, den welken midts dezen by eenparige overgifte van alle de Provincien gedefereert werdt de verkiezinge van de voorſz. Capiteynen, midts de zelve verkiezinge doende uyt de genomineerden van de voorſz. Collegien ter Admiraliteyt, en geenzints daar buyten: behoudelijk dat die gene die door den Admiraal Generaal tot de voorſz. Capiteynſchappen zullen

zullen werden verkozen, gehouden zullen zijn de Acten of Missiven ten dien eynde t'haren behoeve gepasseert of gedepescheert, aan haar Hoog. Mog. over te brengen, om vervolgens t'haren behoeve op den naam van haar Hoog. Mog. Commissien *in forma* gedepescheert, en zy-luyden daar op door den Heer Presiderende als naar gewoonte be-edicht te werden; op welke Commissie en Eedt zy-luyden in de voorsz. Functie geinstalleert en gerespecteert zullen werden als na behooren; gelijk ook alle particuliere Commissievaarders hare bestellingen en Commissien van haar Hoog. Mog. zullen blijven ontfangen.

3. Den Admiraal Generaal zal zich geenzints hebben aan te matigen het geven van Instructien, of eenige generale of particuliere ordres aan de Generaals of Commandeurs van 's Landts Vlooten, of van eenige Esquadres van Schepen directelijk of indirectelijk, in eeniger manieren, veel min, zich met het aanstellen of eligeren van zodanige Generaals of Commandeurs te bemoeyen, maar alle 't zelve laten aan de vrye deliberatie en dispositie van haar Hoog. Mog. die hy gehouden zal zijn, des begeert werdende, daar op van zijne informatie en advijse te dienen.

4. Den Admiraal Generaal zal niet vermogen eenige pensioenen te trekken, noch ook met eenigerhande dienst, 't zy Militair, 't zy Politijk, egene uytgezondert, noch ook by eenigen Eedt (buyten den ordinaris Eedt van Vasallage, die hy ten respecte van eenige Leengoederen te presteren schuldigh zoude mogen zijn) verplicht of verbonden mogen wezen van, of aan eenige Koningen, Princen, Potentaten, andere Republicquen, Landen, Staten of Steden, directelijk of indirectelijk in eeniger manieren, daar onder nochtans niet verstaan werdt begrepen te zijn den titul en digniteyt als Ridder van deze of gene Ordre, die by d'een of d'ander Koning, Prins of Staat op hem mocht wezen geconfereert.

5. Zo wanneer den Admiraal Generaal geauthoriseert en gelast zoude mogen werden eenige navale Armade van Staat zelfs in Persoon als Generaal te gaan commanderen, zal hy gehouden zijn 't geen by de Heeren haar Hoog. Mog. Gedeputeerden en Gevolmachtighden in de zelve Vloote zal werden geresolveert en gedecreteert, zo wel als het gemaakte besluyt van zijn gegeven præ-advis discrepeert, als wanneer het zelve daar mede over een komt, met alle naerstigheyt en getrouwigheyt te executeren, en doen executeren; zullende tot zijne meerder gerustheyt, van alle Resolutien die by de zelve Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden zullen werden genomen, door de zelve aan hem, is het doenlijk, noch voor de executie, en indien de tijdt zulks niet kan lijden, zo haast het zelve gevoeghlijk kan geschieden, gegeven worden schriftelijke Acte, gecoucheert en ge-extendeert in goede, klare en duydelijke termen.

Alles by provisie en tot kennelijken wederzeggen, ook onvermindert en zonder prejuditie van de gerechtigheden, de particuliere Provintien competerende.

Aldus gedaan, &c. &c.

En hebben haar Hoog. Mog. daar benevens midts dezen mede geresolveert en vast gestelt, dat den Hooghgemelten Heere Prince van Oranjen tot Capiteyn, en Admiraal Generaal verkooren wezende, onaangezien 't voorsz. zijn employ, zal blijven behouden de sessie en stemme in den Raadt van State, hem op den voorsz. 31 *May*, 1670. *gedefereert; En ook by haar Hoog. Mog. mede ge-eligeert, en gestelt werden tot Gedeputeerde en Gevolmachtighde te Velde, en zo wanneer Zijn Hoogheyt persoonlijk als Admiraal Generaal de expeditie te Water zal bywoonen tot mede-Gedeputeerde en Gevolmachtighde in de voorsz. Vloote, en dat Hooghgemelte Zijne Hoogheyt aldaar geplaatst zal werden*

werden aan de zijde van den Præsident, en in die qualiteyt hebben een concluderende Stemme, zo als aan yder van de andere Heeren haar Hoog. Mog. Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde, en in 's Landts Vloote competerende is, boven het præ-advis, het welk hem by de voorsz. Instructie in qualiteyt als Capiteyn en Admiraal Generaal respective is gedefereert, en dat het zelve præ-advis ook midts dien door den Heer Præsiderende voor af, en daar na de opinien van de Welgemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde, en in 's Landts Vloote respectivelijk gevraaght en gecolligeert zullen werden; en by zo verre onder hen-luyden eenige discrepantie zoude mogen werden gespeurt, dat als dan het advis van Zijn Hoogheyt andermaal gevraaght, en de eyndlijke resolutie na de meeste Stemmen van de Meergemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde, en in 's Landts Vloote respectivelijk (die van Zijn Hoogheyt daar onder mede als een concluderende Stemme getelt zijnde) geformeert en gearresteert zal werden.

Dat voorts de Capiteyn Generaal zal werden geauthoriseert, om voor eene reyze te mogen bestellen de Gouvernementen en Commandementen van de Steden en Plaatzen die door de macht van den Staat, de gemelte Capiteyn Generaal, persoonlijk in de expeditie present zijnde, zouden mogen werden verovert of ingenomen; Des dat die gene die door de Capiteyn Generaal daar toe zoude mogen werden ge-eligeert, gehouden zal zijn de Acte, dien aangaande t'zijnen behoeve gepasseert, te presenteeren aan haar Hoog. Mog. indien de voorsz. Stadt of Plaats in het ressort van de Generaliteyt gelegen is, of anderzints aan de Heeren Staten van die Provincie in welkers territoir de zelve Stadt of Plaatze gelegen zoude mogen zijn, om by de zelve respectivelijk daar op Commissie in forma gedepescheert te werden als na behooren.

En hebben haar Hoog. Mog. daar op wijders tot onderlinge gerustheyt van de Bondtgenooten specialijk verklaart, dat in 't gunt voorsz. is namaals geen veranderinge zal mogen werden gemaakt, immers niet anders, dan by eenparige en vrywillige overgifte van alle de Provincien; en dat de effective verkiezinge van den Hooghgemelten Heere Prince van Oranje daar op gevolght zijnde, daar mede het eene lidt van de voorsz. Acte van Harmonie gehouden zal werden, volkomentlijk te wezen voldaan, en dat mits dien ook tot voldoeninge van het andere lidt, met, en nevens de voorsz. effective verkiezinge te gelijk zal werden gearresteert eene bondige Acte, waar by met onderlinge bewilliginge, en by solemneele over een komste van de Bondtgenooten belooft en vast gestelt werde, dat geen Capiteyn Generaal, of Admiraal, noch yemandt, die het opperste Commandement over de Militie te Water of te Lande wegens den gemeenen Staat werdt gedefereert, zal mogen zijn of gemaakt werden Stadthouder van een of meer Provincien; en dat in de bondighste en krachtighste forme, met insertie van het geheele contenu van 't eerste Articul der voorsz Instructie voor een Capiteyn Generaal hier boven geinsereert, in conformite van 't Formulier daar toe ontworpen, en hier na volgende geinsereert.

De Staten van Gelderlant, en 't Graafschap Zutfen, van Hollant en West-Vrieslant, van Zeelant, van Utrecht, van Vrieslant, van Overyssel, en van Stad en Landen, hebben na rijpe deliberatien, en communicatien elk in den zijnen, en door hare Gedep. met den anderen, gehouden, in gevolge van Acte van Harmonie, den 31 Mey 1670 tussen de zelve opgeregt, by

by onderlinge bewilliginge, en by solemnele over een komste vast gestelt, en elkanderen ter goeder trouwe belooft, gelijk haar Hoog. Mog. vast stellen en beloven by dezen, dat van nu voortaan geen Capiteyn, ofte Admiraal Generaal van deze Vereenighde Nederlanden, nochte yemandt die het opperste Commandement over de Militie te Water of te Lande, wegens den gemeynen Staat werdt gedefereert, zal mogen zijn, nochte ook geduurende den voorsz. zijnen dienst, ge-eligeert werden, tot Stadthouder ofte Gouverneur van een of meer van de Geunieerde Provintien, en dat de zelve tot sekerder observantie van dien, by Eede verplicht zal wezen, niet alleenlijk daar jegens noyt eenigh verzoek te doen, veel min toelegh te maken, direćtelijk of indirećtelijk, maar ter contrarie zulks door anderen geschiedende, 't zelve tegen te gaan, en 't voorsz. Stadthouder ofte Gouverneurschap, zo hem t'eenigen tijde die digniteyt by eenige Provincie of Provincien zoude mogen worden geoffereert, te refuseren en van de handt te slaan, en by gevolge ook zich noyt aan te matigen, zelfs onaangezien hem zulks mochte werden gedefereert ofte aangeboden, eenige verkiezinge ofte beschrijvinge in de ordres van de Ridderschap en Edelen, noch ook eenige nominatie, ofte verkiezinge van Burgermeesteren en Vroetschappen, Schepenen of andere Magistratelijke bedieningen in de Steden van eenige Provincien in het geheel ofte ten deele, direćtelijk ofte indirećtelijk, in eeniger manieren, maar de zelve nominatie, verkiezinge en beschrijvinge te laten verblijven aan den genen die daar toe respećtivelijk gerechtight, en by oudt gebruyk, ofte by privilegien, en oćtroyen daar inne gestabileert, ofte geconfirmeert zijn, noch ook zich te onderwinden, ja zelfs hem zulks aangeboden werdende, te refuseren en van de handt te wijzen, de begevinge van Ampten, Officien, Bedieningen en Beneficien, staande ter collatie van de Heeren Staten der voorsz. respećtive Provincien ofte hare Geauthoriseerde, zo ook van die gene, die staande zijn ter collatie van haar Hoog. Mog. ofte van den Raadt van State, 't zy Militair, Politicq, ofte andere uytgezondert alleen, dat den Admiraal Generaal zal mogen aannemen en exerceren de elećtie van de Capiteynen van Oorloge te Water, uyt een dobbel getal, daar toe by de Collegien ter Admiraliteyt respećtivelijk te nomineren, volgens en in conformité van het tweede Articul van de Instrućtie voor den Admiraal Generaal den by de gemeene Bondtgenooten gearresteert, welverstaande dat onder de voorsz. prohibitie niet begrepen werden de Militaire Ampten en Bedieningen, staande ter Collatie van de Heeren Staten der respećtive Provincien, of haar Geauthoriseerden, voor zo veel die in Campagne ofte expeditie te Velde zoude mogen komen vacant te vallen, noch ook de Gouvernementen en Commandementen van de Steden en Plaatzen, die door de macht van den Staat, de Capiteyn Generaal Persoonelijk in de expeditie present zijnde, zouden mogen werden verovert en ingenomen; Alle 't welke, en yeder poinćt van dien, haar Hoog. Mog. ook aangenomen en belooft hebben, gelijk de zelve aannemen en beloven by dezen, oprechtelijk en ter goeder trouwe te zullen naar komen, zonder daar jegens oyt of oyt yets te resolveren, ofte te doen, nochte gedoogen geresolveert ofte gedaan te werden, direćtelijk of indirećtelijk in eeniger manieren.

Aldus gedaan en gepasseert in 's Gravenhage den

En hebben wijders de Heeren Gedeputeerden van de Provincien van Gelderlandt, Zeelandt, Vrieslandt, en Stadt en Lande voor het Provinciaal advis van de Hooghgemelte Heeren Staten verklaart, den Hooghgemelten Heere Prince van Oranje te hebben ge-eligeert, zo als haar E. verklaren by dezen, voor het voorsz. Provinciaal advis te eligeeren Zijn Hoogheyt tot het voorsz. Capiteyn en Admiraalschap Generaal, op de voorsz. Commissien en Instrućtien hier vooren vermelt; gelijk de Heeren Gedeputeerden

van de Provincien van Utrecht en Over-Yſſel mede verklaart hebben daar toe bereydt te zijn by concurrentie van de gezamentlijke Bondtgenooten, verzoekende de Heeren Gedeputeerden van de Provincie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, dat haar E. met de Heeren Gedeputeerden van de andere 6 Provincien zouden willen conformeeren, en verklarende gereedt te zijn daar nevens te paſſeren de voorſz. Acte van ſeparatie van het voorſz. Capiteyn en Admiraalſchap Generaal, van het Stadthouderſchap van een ofte meer Provincien, volgens het Formulier hier vooren ſtaande. Dan nademaal de gemelte Heeren Gedeputeerden vande Hooghgemelte Provincie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt hier op hebben verklaart, dat de Heeren Staten van de Hooghgemelte Provincie noch niet gereet waren om van nu af aan tot de voorſz. finale verkiezinge van den Hooghgemelten Heere Prince van Oranje tot het voorſz. Capiteyn en Admiraalſchap Generaal te treden, hebben haar Hoog. Mog. dien onvermindert gezamentlijk en eenparighlijk midts dezen op de voorſz. fondamenten, den Hooghgemelten Prince van Oranje van nu af aan voor de aanſtaande expeditie tot Capiteyn Generaal ge-eligeert, op de Commiſſie, Inſtructie, en verdere ingredienten hier na geinſereert.

Formulier van authoriſatie op de Capiteyn Generael, om een Leger te commandeeren.

IS na voorgaande deliberatie, en in achtinge genomen zijnde, dat de tegenwoordige conjuncture van tijden, en zaken den Staat neceſſiteert een conſiderable Armee in 't Velt te brengen, en dat het derhalven noodigh is een vertrouwt, en gequalificeert Perſonagie te authoriſeeren, om daar over als Generaal te commandeeren, goet gevonden, en gereſolveert, mits dezen wederom, en op nieuws by concurrente delatie van de reſpective Provintien, te authoriſeeren den Heer N. N. onzen Capiteyn Generaal, om de Legers van den Staat, geduurende de aanſtaande Campagne, of expeditie, als Generaal te commandeeren, en daar mede te ageeren: Alles volgens en in conformite van de Commiſſie op hem verleent den   en de Inſtructie daar toe den   gearreſteert, en by hem ſolemnelijk bezwooren: alles nochtans mede tot kennelijken wederzeggen van haar Hoog. Mog.

Inſtructie voor den Doorluchtigen, Hooghgebooren Furſt, WILLEM HENDRIK van Godes Genade, Prince van Oranje, Grave van Naſſau, Catzenellebogen, Vyanden, Dietz, &c. tot Capiteyn Generaal aangeſtelt, gedurende d'aanſtaande expeditie.

1. DEn Capiteyn Generaal (op preſuppooſt dat de Charges van Capiteyn, en Admiraal Generaal, voor de eerſt aanſtaande begevinge van dien, op een, en de zelve Perzoon by de gezamentlijke Bontgenooten zullen werden geconfereert) zal niet mogen zijn, noch ook, geduurende den voorſz. zijnen dienſt, ge-eligeert werden tot Stadthouder, of Gouverneur van een, of meer van de Geunieerde Provincien, en zal dezelve tot zekerder obſervantie van dien, by Eede verplicht wezen niet alleenlijk daar tegens noyt eenigh verzoek te doen, veel min toelegh te maken directelijk, of indirectelijk, maar ter contrarie, zulks by andere geſchiedende, 't zelve tegen te gaan, en het voorſz. Stadthouder, of Gouverneurſchap, zo hem t'eenigen tijde die

die digniteyt by eenige Provincie, of Provincien zoude mogen werden geoffereert, te refuseeren, en van de handt te slaan: en by gevolge ook zich noyt aan te matigen, zelfs onaangezien hem zulks mochte werden gedefereert, of aangeboden, eenige verkiezinge, of beschryvinge in de ordres van de Ridderschap, en Edelen: noch ook eenige nominatie, of verkiezinge van Burgermeesteren, en Vroedtschappen, Schepenen, of andere Magistratelijke bedieningen in de Steden van eenige Provincien in 't geheel, of ten deele, directelijk, of indirectelijk in eeniger manieren, maar dezelve nominatie, verkiezinge, en beschrijvinge laten verblijven aan den genen die daar toe respectivelijk gerechtight, en by oudt gebruyck, of by Privilegien, en Octroyen daar in gestabileert, en geconfirmeert zijn, noch ook zich te onderwinden, ja zelfs hem zulks aangeboden werdende, te refuseeren, en van de handt te wijzen, de begevinge van Ampten, Officien, Bedieningen, en Beneficien, staande ter collatie van de Heeren Staten der voorsz. respective Provincien, of hare Geauthoriseerden, zo ook van die geene, die staande zijn ter collatie van haar Hoogh. Mog. of van de Raadt van State, 't zy Militair, Politijcq, of andere, geen uytgezondert, hoedanigh die ook zoude mogen zijn: welverstaande dat hier onder niet begrepen werden de Militaire Ampten, en Bedieningen, staande ter collatie van de Heeren Staten der respective Provincien, of hare Geauthoriseerden, voor zo veel die in Campagne, of expeditie te Velde zouden mogen komen vacant te vallen, noch ook de Gouvernementen, en Commandementen van de Steden, en Plaatzen, die door de macht van de Staat, de Capiteyn Generaal perzoonlijk in de expeditie present zijnde, zouden mogen werden verovert, of ingenomen.

2. Den Capiteyn Generaal zal tot kennelijk wederzeggen van de respective Bontgenooten hebben, en exerceeren het Commandement, en Chef over de Militie, en de Legers van den Staat, zonder eenige exceptie, tot wiens besoldinge dezelve Militie ook zoude mogen staan, achtervolgende de authoriteyt hem by de commissie daar op staande gedefereert: maar zal hem op den Eedt verboden wezen, zich eenighzins aan te matigen het geven van Patenten aan het Volk van Oorloge, welke Patenten, volgens de ordre, en forme daar toe op groote, en solemneele Vergaderinge den 16 Junii, 1651. gearresteert, gedepescheert zullen werden by de ordinaris Vergaderinge van de Heeren Gecommitteerden ter Generaliteyt, met voorgaande advis van den Raadt van State, voor zo veel het ressort van de Generaliteyt belangt, en by de Heeren Staten van de respective Provincien, ofte hare Geauthoriseerden, yder voor zo veel zijn Territoir aangaat, onder zodanige overgifte, nochtans als aldaar breeder staat ge-expresseert: doch op den name van haar Hoogh. Mog. ter relatie van de Heeren Gedeputeerden, en Gevolmachtighden van den Staat te Velde, zo wanneer eenige Legers te Velde, gebracht zullen wezen, volgens het Formulier hier na geinsereert.

De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, lasten, en beveelen hier mede den Ritmeester Cornette Capiteyn dat hy dezen gezien hebbende, zich met zijne onderhebbende Compagnie, Vaandel, en complete Wapenen, in aller diligentie zal hebben te begeven na om aldaar te verblijven tot nader ordre. Actum den

Ter Ordonnantie van de hooghgemelte Heeren Staten Generaal. Ter relatie van de Heeren haar Hoogh. Mog. Gedeputeerden, en Gevolmachtighden te Velde.

3. Den Capiteyn Generaal zal niet vermogen eenige pensioenen te trekken, noch ook met eenigerhande dienst, 't zy Militair, 't zy Politijcq, geene uytgezondert, noch ook by eenigen Eedt buyten den ordinaris Eedt van Vasallage die hy ten respecte van eenige Leen-goederen te presteeren schuldigh zoude mogen zijn, verplicht, of verbonden

mogen wezen van of aan eenige Koningen, Princen, Potentaten, andere Republijquen, Landen, Staten, of Steden, direćtelijk, of indirećtelijk in eeniger manieren; daar onder nochtans niet verſtaan werdt begrepen te zijn den Titul, en de digniteyt als Ridder van deze of geene Ordre, die by de een, of de ander Koning, Prins, of Staat, op hem mochte wezen geconfereert.

4 Den Capiteyn Generaal, en zal zich geenzints hebben te bemoeyen met eenige zaken van Religie, Policie, Juſtitie, of Finantie, noch ook met eenige anderen privativelijk ſtaande ter diſpoſitie van de reſpećtive Bontgenooten, of wel eenige Leden van de zelve concernerende, hoedanigh, en van wat nature die zoude mogen zijn; noch ook met zaken, rakende de Unie, en de Verbinteniſſen tuſſchen de Bondtgenooten opgericht, en veel min zich te immiſceren direćtelijk of indirećtelijk, in de queſtien, ofte geſchillen die tuſſchen de hooghgedachte Bontgenooten, of eenige Leden van de zelve, of ook wel tuſſchen de Leden, en Quartieren van de eene, of de andere Provincie mochten komen te ontſtaan, ten ware hy by allerzijds Partyen mochte werden verzocht zijne goede Officien van interceſſie, en mediatie te willen interponeren, of ook wel dat de zake aan zijne uytſprake, en deciſie by allerzijds Geintereſſeerden vrywillighlijk wierde geſubmitteert.

5. Zal zich binnen het Territoir van de ſtemmende Provincien, of eenige van de zelve geene authoriteyt, of gezagh ter werelt aanmatigen buyten expreſſe, en vrywillige overgifte, of delatie van de Heeren Staten van de zelve Provincie, maar daar mede privative laten geworden de hooghgemelte Heeren Staten, en haar particuliere Capiteyns Generaal, of andere Geauthoriſeerden daar toe uyt den Hoofde van den Souvereyn van 't Territoir gequalificeert, en dienvolgende ook geenzins op, ofte onder pretext van Commiſſie, of authoriſatie van haar Hoogh. Mog. of onder eenige andere titul, ſchijn, of couleur, yets mogen ondernemen, te doen, of in 't werk te ſtellen, in het Territoir van d'eene, of d'andere, of ook van eenige der voorſz. Souvereyne ſtemmende Provincien, en veel min yets te ondernemen, ofte ter executie te leggen tegens de eene of de andere, of ook tegens eenige van de zelve Provincien, Leden ofte Steden van dien, noch ook tegens eenige Regeerders, Bedienden, of Ingezetenen van de zelve, hoe, of waar 't zelve ook zoude mogen wezen, direćtelijk of indirećtelijk in eeniger maniere.

6. De Capiteyn Generaal zal gehouden zijn, 't geen by de Heeren haar Hoogh. Mog. Gedeputeerden, en Gevolmachtighden te Velde, 't zy by eenparigheyt, of by pluraliteyt van Stemmen zal werden gereſolveert, en geconcludeert, zo wel als het gemaakte beſluyt van zijn gegeven Advis diſcrepeert, als wanneer 't zelve daar mede over een komt, met alle naerſtigheyt te execcuteeren; voor welke executie, mitsgaders de behoorlijke naerſtigheyt en getrouwigheyt daar omtrent te adhiberen, hy ook dienvolgende reſponſabel zal zijn, zullende tot zijne meerder geruſtheyt van alle Reſolutien die by de meergemelte Heeren hare Hoogh. Mog. Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde zullen werden genomen, door de zelve aan hem is het doenlijk, noch voor de executie, en indien de tijdt zulks niet kan lijden, zo haaſt het zelve gevoeghlijk kan geſchieden, gegeven worden, ſchriftelijke Aćte, gecoucheert en ge-extendeert in goede, klare en duydelijke termen.

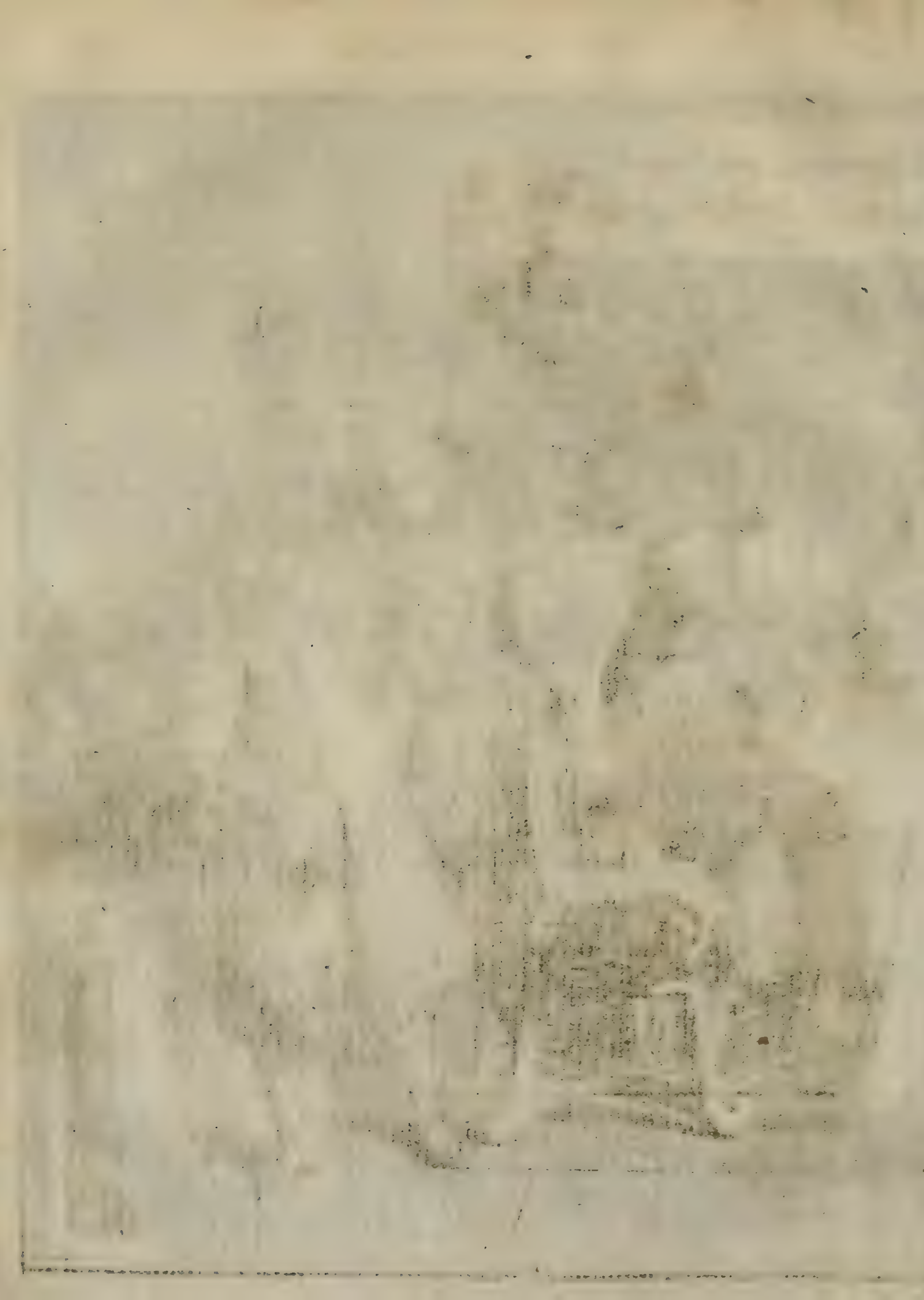
7. De Capiteyn Generaal zal zich in alle Vergaderingen van de Heeren haar Hoogh. Mog. Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde mogen laten vinden, en de zelve Heeren Gevolmachtighden dienen van præ-advis.

Formu-

Zyn Hoogheyt,
Capiteyn Generael

oogheijt, d'Heer Prins van Oranje wort
Generael gemaakt, den 25 february, 1672

Formulier van Commissie voor den Capiteyn Generaal,

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den geenen die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Alzo ons geobligeert vindende tot afweeringe van het voorsz. dreygende gevaar onder den zegen van Godt Almachtigh, eene considerable Armee, op de been te brengen, raadtzaam en noodigh geacht hebben, tot goedt beleyt van de zaken van Oorloge, tot onderhoudinge van goede discipline onder het Krijghsvolk, en om 't zelve Krijghsvolk in goede ordre tot beschermingе van de Ingezetenen der voorsz. Landen, midtsgaders tot wederstant en afbreuk der Vyanden, met de meeste kracht, en nadruk te doen ageren een aanzienlijk Personnage tot Capiteyn Generaal over het zelve Krijghsvolk te stellen, en te committeeren? Doen te weten, dat om &c. Ons volkomentlijk op zijn, &c. betrouwende, wy by eenparige concurrentie en delatie, elk voor zo veel belanght de Militie t'onzer bezoldinge, staande den zelven N. N. gestelt geordonneert, en gecommitteert hebben, stellen, ordonneren en committeeren by dezen, tot Capiteyn Generaal over de Legers van deze Vereenighde Nederlandtsche Provintien, geduyrende den tijdt van de aanstaande expeditie, gevende de zelve N. N. volkomen last, macht en authoriteyt, om in de gemelte qualiteyt onder Ons, en den Raade van State, midtsgaders onder de Heeren Onze Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde gaande, volgens de Instructie huyden gearresteert, over 't voorsz. Volk van Oorloge, geduyrende de voorsz. aanstaande expeditie te commanderen en ordonneren, gelijk ter defensie, bewaarnisse, en verzekeringe van den Staat in 't generaal, en van de Provincien, Leden, Steden en Inwoonderen van dien, in 't particulier bevonden zal werden te behooren, en voorts alles te doen, dat een vroom, oprecht, en getrouw Capiteyn Generaal, tot beschermingе der voorsz. Vereenighde Nederlanden in 't gemeen en particulier schuldigh is, en behoort te doen, achtervolgens d'Instructie daar op gemaakt, en by hem solemnelijk bezwooren. Waar op en van hem in 't gene voorsz is wel en getrouwelijk te quijten, de zelve N. N. gehouden werdt den behoorlijken Eedt in Onzen handen te doen, welken Eedt gedaan zijnde, beveelen en ordonneren Wy wel expressélijk allen Krijghs Officieren, Oversten, Ritmeesteren, Capiteynen, en alle ander Volk van Oorlogh in Onzen dienste en besoldinge wezende, midtsgaders ook allen anderen dien het eenighzints aangaan mach, de zelve N. N. in den voorsz. Staat te erkennen, respecteren, en gehoorzamen, en in 't volbrengen van dezen zijnen last, te doen alle hulp en assistentie, alles echter t'Onzer kennelijk wederzeggen. Gegeven in 's Gravenhage onder Onzen grooten Zegele, &c.

En hebben haar Hoogh. Mog. daar benevens ook geresolveert en vast gestelt, gelijk geresolveert en vast gestelt werdt midts dezen, dat den Hooghgemelten Heere Prince van Oranje, onaangezien het voorsz zijn employ als Capiteyn Generaal zal blijven behouden de sessie en stemme in den Rade van State, hem op den voorsz. 31 *May,* 1670. *gedefereert.*

Dat vervolgens ook den Hooghgemelten Heere Prince mede ge-eligeert en gestelt zal werden, gelijk de zelve ge-eligeert en gestelt werdt midts dezen, tot Gedeputeerde en Gevolmachtighde te Velde.

Dat zijne Hoogheyt aldaar geplaatst zal werden aan de zijde van den Præsident, en in die qualiteyt hebben eene concluderende stemme, zo als aan yder van de andere Heeren haar Hoogh. Mog. Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde competerende is, boven

het præ-advis 't welk hem by de voorsz. Instructie, in qualiteyt als Capiteyn Generaal is gedefereert, en dat het zelve advis ook midts dien door den Heere præsiderende voor af, en daar na de opinien van de welgemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde gevraaght en gecolligeert zullen werden; en by zo verre onder hen-luyden eenige discrepantie zoude mogen werden bespeurt, dat als dan zijne Hoogheyt andermaal gevraaght, en de eyndlijke resolutie, na de meeste Stemmen van de Meergemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde (die van zijne Hoogheyt daar onder mede als eene concluderende Stemme getelt zijnde) geformeert en gearresteert zal werden.

Dat voorts den Hooghgemelten Heere Prince van Oranje zal werden geauthoriseert gelijk zijn Hoogheyt geauthoriseert werdt by dezen, om voor eene reyze te mogen bestellen de Gouvernementen en Commandementen van de Steden en Plaatzen, die door de macht van den Staat, zijn Hoogheyt als Capiteyn Generaal persoonlyk in de expeditie present zijnde, zoude mogen werden verovert of ingenomen; des dat die geene die door den Hooghgemelten Capiteyn Generaal daar toe zoude mogen werden ge-eligeert, gehouden zal zijn de Acte dien aangaande t'zijnen behoeve gepasseert, te presenteeren aan haar Hoogh. Mog. indien de voorsz. Stadt of Plaatze in het ressort van de Generaliteyt gelegen is, of anderzints aan de Heeren Staten van die Provincie in welkers Territoir de zelve Stadt of Plaatze gelegen zoude mogen zijn, om by de zelve respectivelijk Commissie in forma gedepescheert te werden als na behooren.

En is eyndelijk by alle de Provincien verstaan en verklaart, dat in de bovenstaande 7 Articulen, dienende tot Instructie voor een Capiteyn Generaal, en de zake daar inne vervat, namaals geen veranderinge zal mogen werden gemaakt, immers niet anders dan by eenparige en vrywillige overgifte van alle de Bondgenooten.

Dus veel was'er waar te nemen / om dit Capiteyn Generaalschap nauw te bepalen en bezetten / ten eynde de gegevene macht niet buyten de limiten / inzonderheyt / tot yets / dat na het Stadthouderschap rook / zich mocht komen uyt te strekken / en dit wierdt alles gepractizeert door den Raadt Pensionaris van Hollandt, Mr. Joan de Wit, en zijn Aanhangers, Insteloers van het Eeuwigh Edict, hier voren verhaalt / door de welke doenmaals de boven-zang van de Regeering in de Provintie van Hollandt, gezongen wierdt: want de andere Provintien gaven alles toe / dat doenlijk was / om vredes wil / en de bant van de Pijlen der Eendracht vast geknoopt te houden; als mede om deze hooghaanzienlijke Chargie aan zijn Hoogheyt, den Heere Prince van Oranjen, daar zy / als Regeerders / en meest alle de Gemeente / eenstemmighlijk waren toe genegen / op te dragen.

Dit is dan eyndelijk / met eenparigheyt van stemmen / op den 25 February 1672. met de volgende Ceremonien / aldus toe gegaan:

Den Heer Raadt Pensionaris de Wit is gegaan in de Vergadering van de Heeren Staten Generaal, om hare Hoogh-Mog: bekent te maken / dat by de Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt besloten was / om zijn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen te stellen tot Capiteyn Generaal over de Legers en 't Krijghsvolk der Vereende Nederlanden. Hier op is den Heere Fagel, Griffier van de Heeren Generale Staten belast / van wegen

hare

hare Hoogh-Mog: te gaan by zijn Hoogheyt, en de zelve te verklaren/ dat hare Hoogh-Mog: resolutie was/ om zijn Hoogheyt dees hoogh-aanzienlijke chargie op te dragen/ en met eenen te verzoeken/ dat het zijn Hoogheyts geliefte mocht zijn/ dat hy Heer Griffier zijn Hoogheyt aanstonts mocht geleyden in hare Hoogh-Mog: Vergadering, om aldaar den Eedt van getrouwigheydt af te leggen/ en zijne Instructien en Commissien te ontfangen/ waar op hy ook terstont de eer gaf aan gezeyden Heer Griffier, van hem by de hant te mogen leyden over de Gallerygen/ tot in hare Hoogh-Mog: Vertrek-kamer/ alwaar gekomen zijnde/ stonden de Heeren Staten gelijkerhandt op/ om zijn Hoogheyt te begroeten: de plichtplegingen waren wederzijdts zeer minnelijk en beleeft; zijn Hoogheyt wierdt geleyt recht tegen over den Heer President, alwaar hy zich neder zette in een armstoel/ hoffelijk overtrokken. t'Zamen neder gezeten zijnde/ wierdt'er een deftige reden gedaan/ in de welke/ byzonderlijk hoogh en na waerde opgehaalt wierden des Princen Voorvaderen hooghberoemde daden, de Staat van de tegenwoordige Regeeringe, de apparentien van opkomende Oorlogh, de noodtzakelijkheyt van de armatures, voorts de klem die deze armature zouden ontfangen uyt een edel, hoogh-geboren, gauw, en kloeken Heldt, welke hoedanigheden, met groote lof uyt staken in zijn Hoogheyt, waar door hare verkiezingen op zijn Persoon waren gevallen, welke zy niet twijffelden of zoude zijn Hoogheyt aangenaam zijn. Hier op wierdt van zijn Hoogheyt, met groote zedigheyt/ stuk voor stuk gerepliceert/ voorts met dankbaarheyt aangenomen/en betuygt/hoe zeer zijn yver en trachtingen strekten tot de uytvoeringen en employen voor 's Landts vryheyt, eer en lof, en algemeen welvaren; waar op hy daar na/ op staande voet/ met ongedekten hoofde/ plichtelijk den eedt afleyde. Den Eedt afgeleydt zijnde/ scheyde men wederzijds met overmaat van plichtplegingen/ werdende zijn Hoogheyt wederom afgeleydt door den bovengenoemde Heer Griffier Fagel, houdende een zilvere Doos in zijn handt/ daar de Commissie in lagh/ en wierdt door den zelven wegh na zijn Hof geconduiseert. Daar op heeft zijn Hoogheyt, door een byzondere toegenegentheyt/ geresolveert/ de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt Princelijk te tracteren/ tot betuyginge hoe aangenaam het zelve by hem was. De Raadt-Pensionarls de Wit, heeft doen ter tijdt/ uyt den naam van den Heere Prince van Oranjen, aan de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt bekent gemaakt/ Dat zijn Hoogheyt geresolveert was, tegens aanstaande Dingsdagh, een Festin aan te stellen,met verzoek dat haar Ed: Groot-Mog: *en Corps* aldaar geliefden te verschijnen. Men hadde alreede de plaats (alwaar den Hoogen Raadt, of Hooge Hof van Justitie, haar residentie houdt) geordonneert: doch alzoo men het zelve onbequaam oordeelde/ heeft men de gewoone Vergader-plaats van haar Ed: Gr: Mog: daar toe verkoren/ en is alles uyt de weegh geruymt/ om bequamelijk de Tafel met twee armen te stellen/ voor 100 Persoonen: veele Menschen quamen dien dagh het werk bezien.

Den 1 Maert is het Volk van alle kanten zoodanigh toegevloeyt/ dat men 's middaghs het Hof toesloot: Een Compagnie Guardes wierd gecommandeert

deert tot bewaringe van de Kamer en Zaal / daar de Maaltijdt wierdt gehouden. De Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, vergaderden op de oude Vergader-plaats/ alwaar de Heer Hofmeester van zijn Hoogheyt, vergezelschapt met eenige Pagien en Dienaars, de zelve heeft wezen op halen / en daar na door zijn Hoogheyt in Persoon: zy quamen en corps in de Zaal / alwaar de Maaltijdt aangestelt was / en hebben volgens dezen Rang gezeten.

Ordonnantie van de Rang van de Tafel.

Ridderschap.

Dordrecht.			Haarlem.
Delft.	Sijn Hoogheyt.		Leyden.
Amsterdam.	Alkmaar.	Hoorn.	Rotterdam.
Schiedam.	Enkhuyzen.	Edam.	Ter Goude.
	Munnikken-dam.	Meden-blik.	Gornichem.
Briel.	Purmerent.	Raat-Pensio-naris.	Schoonhoven.
		Sekretaris.	

Op deze Maaltijt zijn verscheyde Vaersen gemaakt, onder anderen deze:

O *Ranje* gaf den *Staat* van *Hollandt* 't Middaghmaal,
Daar toe verleend' den *Staat* aan *Hem* de groote Zaal
Van haar Vergadering. Zeght my nu eens Poëten:
Was *Hollandt* by de *Prins*, of *Hy* by *Haar* ten eten?

Toestel van zijn Hoogheyts Tafel en Spijs.

DE Tafel was voorzien van alderhande Silver / de Servetten waren curieus gevouwen/ na de Figuren van Duyven/Konijnen/ Pauwen/ Dolphins/ en alderhande Gevogelte/en is yder reys bedient geweest van 130 groote / en 69 kleyne Schotels / de maaltijdt bestaande uyt deze volgende spijzen: als 300 oude en 300 jonge Duyven/100 Kapoenen/en 140 Bredasche/50 groote /

te/ en 60 kleyne Kalkoenen / 300 jonge Hoenderen / 500 Kuykens / 500 Patrijzen/ 168 Fasanten/ 60 Hazen / 100 Konijnen / 800 Leeuwerken / 60 Endtvogels/ 16 Schapen/ 32 Speenverkens/ 30 wilde Swijntjes/ 40 Suygh-lammen / 16 Kalveren / 8 Harten / 4 wilde Varkens / 4 Ossen / 100 Schape-tongen / 50 gerookte Osse-tongen / 40 Westphaalze Hammen / 500 pont Franse fijne Confituren / en een groote quantiteyt Banquet / 4 kassen Appelen van China / 4 kassen zoete Citroenen / 600 Peeren bon Chrestien / 300 Appelen de Renetten / 600 Granaat-appelen. Daar zijn 200 kleyne / 20 middelmatige/ en 34 groote Pasteyen geweest. De Wijnen waren Canari-sec, Wijn de Chably, Wijn d'Ay, Italiaanse en Spaanse Wijnen/ Ipokras, Frontinjak, Cocquil, en alderhande Rhijnse Wijnen / hondert en tseventigh Persoonen hebben de spijs op gedragen/ behalven een andere menighte/ die de Tafel hebben bedient.

Daar zijn ook geweest de Heeren Oudijk, van der Lek, van Suylesteyn, Grave van Nassau, en andere Heeren. Zijn Hoogheyt heeft de eerste gezontheyt ingestelt / en dat op de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, wanneer het Canon voor d'eerste reys gelost wierdt; de tweede gezontheydt wierdt op zijn Hoogheyt gedronken; de derde op haar Hoogh-Mog: de Heeren Staten Generaal, en vervolgens op alle de Leden in 't particulier. Zijn Hoogheyt hadde 32 van zijn eygen Stukken op de Vyverbergh doen brengen/ die yder in de 30 schoten hebben gedaan/ meest gelost zijnde op yders gezontheyt/ onder 't geklank van Trompetten / Ketel-trommels/ en Herpauken / en 't gespeel van alderhande Instrumenten; daar waren 24 Speel-lieden op de Zaal. Deze vreughde heeft tot vier uuren in de morgen / geduurt / als wanneer haar Ed: Groot-Mog: zeer wel voldaan/ zijn gescheyden; daar waren des avonts in de Zaal 200 Waskaerssen ontsteken / en in de Galdery eenige Flambeauwen / alwaar de Soldaten van voor de Vergader-plaats tot aan de Keuken gerangeert stonden. Het Vuurwerk dat dien avondt vertoont wierdt was zeer heerlijk; men had des morgens een hoogh Theater in de Vyver op 't Ys voor de Zaal opgerecht / alwaar vier letteren H. C. W. H. boven met Kroonen/ omtrent 8 voeten hoogh/ by daagh in goudt/ en des avonts in vuur/ vertoont wierden/uytbeeldende drie namen/ Hollandia, in 't midden Concordia, daar boven een souveraine Kroon / en aan d'ander zijde Willem Hendrik. Op het voorsz. Theater wierden alderhande Vuurwerken van Slagh-zwaerden / Storm-pieken en Vuurpijlen vertoont/en daar voor in 't water/eenige Waterballen. Daar was nevens 't Theater gestelt een schoone Pyramide, en aan d'ander zijde een Kasteel met vijf Torens/ wel vijftighderhande Vuurwerken uytgevende; daar stonden 41 staken voor de Zaal / met over de 300 brandende Flambeauwen / zeer heerlijk staande. Alzoo is deze kostelijke maaltijdt geeyndight / die eer een Koninglijke als Princelijke gelijk is geweest/ tot verwonderinge van alle Menschen.

Hier op wierden al om / zoo binnen als buyten Landts / tot de Nederlantse Krijghs-werbinge/ de Trommelen geroert/ en men gebruykte in 't uyt roepen den naam van zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen, als Capiteyn en Admiraal Generaal te Water en te Lande; den toeloop was tamelijk groot/ maar daar liepen veel jonge en onervaren Officiers onder / door dien de oude

M en

en wel ervarene/ vermidts het lang sukkelen en ophouden der werbinge/ haar meest in andere Vorsten diensten hadden begeven: Met de grootste ernst die men bedenken kan/ wierden des Landts Oorloghschepen ook verdaerdight.

In Engelandt ging het toerusten van eenige Schepen van die Oorloghs-Vloot/ mede/ met ongelooflijken yver voort/ want den buyt/ daar dien Koning op toe leyde/ al eer hy/ voor al de Werelt/ het verbreken van de Vrede, en Triple-Alliantie, of Drie-verbondt, hier vooren verhaalt/ bekent wilde maken/ en aan de Vereenighde Nederlanden, den Oorlogh declareren/ dede hem zoodanigh voort varen/ uyt vreeze dat dezen roof mocht komen door te snappen/ dat die Schepen niet behoorlijk/ zo van Volk/ als andere behoeften waren voorzien.

De Hollantse en Zeeuwse Koopliede zijn niet weynig verlegen geweest/over een goet deel Koopvaerdy-schepen/ die uyt verscheyden Westerse quartieren wel geladen/ met hare Convoyers/ vermidts den langen Winter/ hard weer/ en stijve oostelijke Tegen-windt/ achter 't Eylandt Wicht, onder Engelandt waren in geloopen/vreezende dat de zelve aldaar beslagen en aangehaalt mochten werden; maar dezen buyt scheen den Engelsen Koning al te gering/ hy hadde 't oogh op een rijker/ die hem/ door 't aanhalen van deze/ mocht komen t'ontsnappen/ want of schoon hy alle deze Schepen/ gemakkelijk/ zeker/ en zonder gevaar had konnen prijs maken/ zoo zoude men (deze vyandtlijke actien bekent wordende) de rijker Vloot/ die verwacht wierdt/ hier door hebben konnen waarschouwen; doch het ging volgens 't sprreekwoord/ gierigheyt bedrieght wijsheydt; zoo dat deze Schepen op den 4 Maert 1672. behouden binnen quamen.

Door dien nu in Engelandt het algemeen beslagh op alle hare eygen/ zo Engelse als Schotse Schepen af gedaan was/en verscheyde van dezen/ vrye pas/ om op Hollandt en Zeelandt te varen/ verkregen hadden/ en de hier voor genoemde Nederlandtse Schepen/ zoo veyligh en zonder eenige moeyte vertrokken waren/ wierdt van wegen den Nederlandtsen Staat, den Heere Meerman, als Ambassadeur na Engelandt over gezonden/ om/ indien 't mogelijk was/ (daar veele noch hoop toe hadden) de Verbondt-brekinge te beletten. Hy vertrok den 14 Maert, doch in Engelandt komende/ vernam wel haast/ dat het aldaar tot Oorlogh, en niet tot Vrede geschapen stont.

Den Koning van Engelandt nu kennis gekregen hebbende/ dat'er te Cadix in Spanjen (alwaar de Rendevous van de Koopvaarders/ die in en uyt de Middellandtse Zee, gemeenlijk de Straat genaamt/ gaan en komen) een Vloot Hollantse en Zeeuwse Koopvaardy-schepen/ omtrent 50 sterk/ vaerdigh lagh/ om naar huys te vertrekken/ alle heel rijkelijk geladen/ en aldaar vergadert/ zoo van Smirna, Messina, Mallaga, als andere daar by gelegen plaatzen/ die maar vijf/ zoo Hollandtse als Zeelandtse Convoyers by haar hadden/ preste met grooten haast/ alle zijne eenighzins vaerdige Roof-schepen in Zee/ om deze kostelijke Nederlandtse Bruyt te schaken/ en binnen te brengen. Maar die van Zeelandt, hier voor beducht/ hadden een Kits af gezonden/ die haar noch tijdelijk waarschouden/ om zich in/ of omtrent eenige Engelse Havens niet te begeven/ en voor deze Natien, op haar hoede te zijn: onderwegen waren noch

by

by haar gekomen 20 Nederlandtse Koopvaarders / komende van Lissabon uyt Portugal, met een kleyne Convoyer / zoo datze nu wel 75 Schepen sterk waren. Op het waarschouwen van deze Kits, wierdt aanstonts Scheeps Krijghsraadt gehouden / en quamen alle de Capiteyns en Schippers aan boort van den Commandeur, alwaar men gezamentlijk beraamde de volgende ordre:

OF 't gebeurde dat eenige Uytheemsche Schepen van Oorloge ons quamen aan te tasten, en in gevecht quamen te geraken, zal in zulken geval den Vice-Commandeur, met de Schepen onder zijn Esquader verdeelt, de voortocht hebben, de Commandeur met zijn Esquadre daar na, en daar na den Schout by Nacht met zijn Esquadre, en zo wy genootzaakt waren en goetvonden te wenden, zal yder blijven op zijn Rangh der zelver Esquadre dicht by den anderen, doch zo dat men den anderen niet aan Boort komt, zo dat in zulken geval den Schout by Nacht voorzeylen zal met zijn Esquadre, en de andere Esquadres wederom vervolgens dicht achter den anderen, dat men den anderen bequamelijk kan seconderen. Zo den Vyandt de zwakste zoude mogen wezen, zullen hem met een Mannelijke courage alle gelijk aantasten, en voorts zo veel mogelijk is trachten te ruineren: En in cas dat ons den Vyandt te sterk zoude mogen wezen, zullen niet als defensif vechten, en als dan alle 's Landts Schepen, 't zy voor of by de windt zeylende, haar achter de particuliere Schepen zullen onthouden, en trachten met alle middelen te beletten, dat den Vyandt niet kome in te breken, en zullen de particuliere schut hebbende Schepen haar dan dicht by den anderen en 's Landts Schepen onthouden in ordre yder by zijn Esquader, en de Schepen die geen schut op hebben zullen alle, wanneer den Vyant aan Ly van ons is, te Loefwaart zeylen, en den Vyant te Loefwaart zijnde dicht aan Ly van de Vloote, en wel nauw letten of eenige Schepen in noodt quamen te geraken, of eenige rampen krijgende in zulken geval daar na toe zeylen, en dezelve met alle mogelijke middelen assisteren, op pene van 1000 guldens voor den Armen: In gevecht komende zal yeder blijven uyt den anderen zijn geschut om den Vyandt te beter afbreuk te konnen doen. Zullen ook alle Schepen, de welke geen schut hebben, helpen dragen de lasten van de Ammonitien, de welke by de particuliere schut-hebbende Schepen, in 't gevecht zullen werden geconsumeert. Wanneer den Commandeur begeert dat yder Esquader hem zal Rangeren, en in Rang zeylen, zal hy een Geus onder de Nokke van de Besaans-Roede laten wayen, mede de Vice-Commmandeur en Schout by Nacht. In 's Landts Schip Vlissingen, zeylende tusschen Caap Maria, en Caap Vincent, dezen 24 Februarii 1672. *Ad. de Hase.*

Esquadre van Capt. du Bois.	Stukk.	Kopp.	*Esquadre van Capt. de Haes.*	Stukk.	Kopp.	*Esquadre van Capt. Evertsz.*	Stukk.	Kopp.
Capt. du Bois.	44	170	Capt. de Haas.	50	180	Capt. Evertsz.	48	190
Capt. Poort.	38	140	Capt. van Nes.	44	150	Thomas Aldertsz.	40	95
Goutschalk.	26	50	Witboom.	20	40	Mijster.	22	30
Adriaen Jacobsz.	26	50	Jan Vet.	28	40	Adriaan Fransz.	16	24
Rijkke.	36	50	Joost Hendriksz.	18	30	Adriaan van Vijver.	14	24
Willem Leyl	10	16	Baerthout.	20	24	De Haan.	26	50
Takken Jansz.	18	24	Bakker.	26	50	Jan Pietersz. Sloots.	24	50
De Munnik.	30	50	Albert Joppe.	12	24	Pieter Jansz. Loots.	14	24
Jan Boon.	12	50	Griffe Jan Jansz.	16	24	Jacob Ente.	18	24
			Van Venetien Willem.	14	20	Jan Hendriksz. Vendrik.	10	18

Schepen om buyten het Esquadre te zeylen.	*Schepen om buyten het Esquadre te zeylen, wanneer men mocht by den Vyandt komen.*	*Schepen om buyten het Esquadre te zeylen.*
Klaas Huygen.	Adriaan Koenraat.	Hendrik Evertsz.
Wouter Jansz.	Pieter Joppe.	Enge Busman.
Jan Pietersz.	Klaas Schoon.	Ian Ariaansz. Mol.
Karsten Harmensz.		

Aldus zeylden zy voort/ tot by 't Eylant Wicht, alwaar haar d'eerste van de Engelse Zeerovers (gelijk men met recht / de zelve in dezen tijt mocht noemen) tegen quamen / wat hier voor gevallen is / kan men zien uyt het Extract van het volgende:

Pertinent Rapport door den Capiteyn *Yſſelmuyde*, in den *Hage* gedaan, behelzende d'Atacque der Engelse op de Smirnese Vloot.

HEt is zulks dat op den 23 Martij 1672. eenige Engelse Oorlogh-schepen/ de voorsz. Vloot met hare Convoyers/omtrent het Eylant Wicht in 't gezicht gekregen hebben; wezende doenmaals de voorsz. Engelse, 9 Schepen sterk/ en de Convoyers van dezen Staat vijf in getale/ te weten / Capiteyn de Haze uyt Zeelant, als doen commanderende / Capiteyn du Bois van de Maze, doenmaals Vice-Commandeur, Capiteyn Cornelis Evertsz. de Jonge van Zeelant, Schout by Nacht, Capiteyn Poort, en Capiteyn Jacob van Nes den Ouden, gemeenlijk genaamt den Ouden Boer Jaap, mede beyde uyt de Maze, (daar by naderhandt noch voor 't gevecht / omtrent de middagh gekomen is een kleyne Convoyer van Amstelredam, gevoert door Capiteyn Kint, komende met eenige Koopvaardy-schepen uyt Lissabon: dat de voorsz. Engelse schepen verscheyde zeyn-schooten geschooten hebbende/ en even naar de middagh / doenmaals 12 sterk geworden zijnde / op de onzen zijn afgekomen; dat den Commandeur van de Engelsen, voerende een kloek Schip met in de 80 Stukken/ den Commandeur de Haze toe geroepen hebbende / den zelven Commandeur de Haze daar op zijne Chaloupe uytgezet/en daar mede zyn Schipper aan het boort van den Engelsen Commandeur gezonden heeft; dat de voorsz. Schipper met twee van zijne Chaloup-Roepers in 't Engels Schip over gegaan zijnde / en aldaar/ zo het schijnt/ aanstonts gemerkt hebbende/ dat'er een quaat voornemen was/ zijne verdere Chaloup-roepers toe geroepen heeft / dat zy een goet heen komen zouden zoeken; dat de zelve Chaloup-roepers daar op haar touw hebben laten slippen/en alzo achter uyt gedreven zijn/ begevende haar alle plat op den bodem van de Chaloupe op hare buyken / dat d' Engelse vervolgens uyt den voorsz. Commandeur met musquetten op de voorsz. Chaloupe / en met de volle lage Kanon op den voornoemden Commandeur de Haze los geschooten hebben/zonder dat tusschen henluyden eenige woorden zijn gewisselt / dat den Vice-Commandeur van de Engelse insgelijks aan den Vice-Commandeur du Bois toegeroepen heeft / dat hy zijne Chaloupe zoude uyt-zetten / en aan boort komen/ doch dat den zelven daar op heeft geantwoort/ dat zo hy Engelse Capiteyn hem Capiteyn du Bois hadde te spreken/ hy zelfs by hem zoude over komen/ en dat daar op uyt het Engels Schip eerst drie schooten / te weten twee door 't Schip van Capiteyn du Bois, en een door 't Wand / geschoten zijn; dat vervolgens/ na weynigh ceremonien / zoo haast den Engelsen Commandeur aan Capiteyn de Haze de volle lage gegeven hadde / den Engelsen Vice-Commandeur ook aan Capiteyn du Bois de volle lage gegeven heeft / en dat alzoo daar op het gevecht met hevigheyt ten weder zijden was begonnen / en gecontinueert hadde

tot

tot omtrent anderhalf uur voor Sonnen ondergang / dat de Engelsen als doen af geweken waren / zoo 't schijnt om haar wat te repareren en herstellen / hebbende ook met den anderen Krijghs-raadt gehouden; dat doenmaals noch niet een van de onzen reddeloos geschooten / ook niet een eenigh Koopvaardyschip genomen was / en dat het gevecht van de zijde van de onzen zeer ordentelijk was toegegaan; dat daarentegen den Vice-Commandeur van de Engelsen t'eenemaal reddeloos was / zulks dat hy zich des anderen daaghs niet weder heeft vertoont / en dat ook noch al eenige andere Engelse Schepen andere rampen geleden hadden; dat den Capiteyn en Commandeur de Haze des avondts op 't eyndigen van 't gevecht was doot geschoten / doch dat zijn Luytenant, met toestemming van Capiteyn du Bois, om geen alteratie in de Vloot te maken / de Wimpel van de groote Stenge hadde blijven voeren / en zich ook voorts doorgaans als een eerlijk Soldaat gequeten hadde; dat des anderen daaghs de Engelsen een renfort eerst van drie / en naderhandt noch van twee Schepen bekomen hebbende / 's morgens omtrent 9 uuren wederom op de onzen aangevallen waren / en dat in het zelve gevecht den Engelsen Commandeur in ly van Capiteyn du Bois was komen op loopen / hebbende hem met zijn Boeghspriet de Vlagge van de Compagnie afgestreken / en het Hakkebort wat ontramponeert / met noch twee andere Fregatten te loefwaart / zulks dat het een dessevn scheen om hem Du Bois, d'een van d'eene / en de twee anderen van d'andere zijde aan boort te klampen / maar dat zulks echter niet en was geeffectueert / zijnde den Engelsen Commandeur na het wisselen van veele Kanonades / en ook door Musquetterye wel begroet wezende / eyndelijk weder af geweken / en ook reddeloos van doen voortaan mede buyten het gevecht gebleven / dat de zelve ook niet zeer wel van de voorsz. twee Fregatten geseccondeert was geworden.

Dat het voorsz. gevecht / ook dien gantschen dagh / met eenige intermissien nochtans was gecontinueert / dat Capiteyn du Bois omtrent den middagh zijne linker-handt afgeschoten was; en dat na de middagh van den voorsz. 24 dezes / Capiteyn van Nes, en daar na eerst tegens den avont noch drie Koopvaardyschepen door de Engelse waren verovert / al na Sonnen ondergang / te weten het Schip de Landtman, Schipper Hillebrant Dirksz. den Haan, komende van Smirna, en gedestineert na Amsterdam, zijnde geweest (zoo hy Capiteyn Ysselmuyde verstaan had) een rijk geladen Schip; het Schip de Vrede van Rotterdam, Schipper Jan Veth, komende van Messina, meest met Zijden geladen / en noch een Zeeuwsche Fluyt / daar van hem Capiteyn Ysselmuyde de naam onbekent was / doch zoo ik van anderen vernomen hebbe / genaamt de Fortuyn, komende van Mallaga met Wijnen / wezende een kleen Scheepken / en de ladinge van weynigh waerdye; dat de Engelsen daar mede tegen den donkeren avondt waren af geweken / en zedert de onzen / (die doenmaals niet verre van de Hoofden waren / en de zelve Hoofden des nachts in de eerste wacht zijn gepasseert) niet meer hadden geattacqueert ofte gevolght; zulks dat van omtrent de 70 Schepen / de voorsz. drie Koopvaarders / met den voornoemden Capiteyn van Nes, 't Schip Kleyn Hollandia, een out Schip / niet

sterk gemant/ noch kostelijk gemonteert geweest zijnde / door de Engelsen zijn genomen; alle de Capiteynen van Oorlog hebben/ na hy Capiteyn Ysselmuyde had konnen bemerken / haar wel gequeten; alleen had den voornoemden Capiteyn van Nes, hem den eersten dagh wat meerder onder / of by de Koopvaardy-luyden gehouden/ als Capiteyn du Bois, (waar op hy Capiteyn Ysselmuyde eerst alleen de Soldaten, en na de voorsz. quetzure van Du Bois, het geheele Schip gecommandeert heeft) gemeynt had te behooren; en na dat hem Capiteyn van Nes de Engelsen den tweeden dagh aan boort gelept hadden/ was het kort gedaan geweest. *Van Nes* wierd doot geschooten, en 't schip is daar na, met d'Engelsen, en Hollanders, die daar op waren, gezonken.

't En was de meyning des Engelsen Konings niet / zich met zoo weynigh van dezen buyt/ te laten vergenoegen/ maar de Koopvaardy-schepen / op deze gewesten gewoonlijk varende/ zijn door een kleyn gerucht niet verbaert / want zy moeten zich somtijdts tegen de Barbarische Robers te weer stellen / en een binnigh kansje wagen / zoo dat Matroos het hachje zoo licht niet laat glypen/ ook zijnzer op uyt- en toe-gerust / gelijk men in de boven-gestelde Lijst kan zien/ maar de Koopvaarders / op Vrankrijk varende / zijn zoo bestant niet/ en daarom wierden die / even voor 't aangaan en declareren van den laatst voorleden Engelsen Oorlogh / met een geheele Vloot tevens wech genomen / en in de Engelse Havens op gebracht/ en dat alzoo trouwloos/ als men deze Straatze Vloot meynden te doen / doch den Protector Cromwel, om niemandt te doen twijffelen/ dat hy geen oprecht Engelsman was / had deze robery in den alder eersten Oorlogh tegen de Nederlanders, al gepractiseert/ en in 't werk gestelt/ als een doorluchtigh en loffelijk voorbeeldt / om van zijn Successeurs na gevolght te worden.

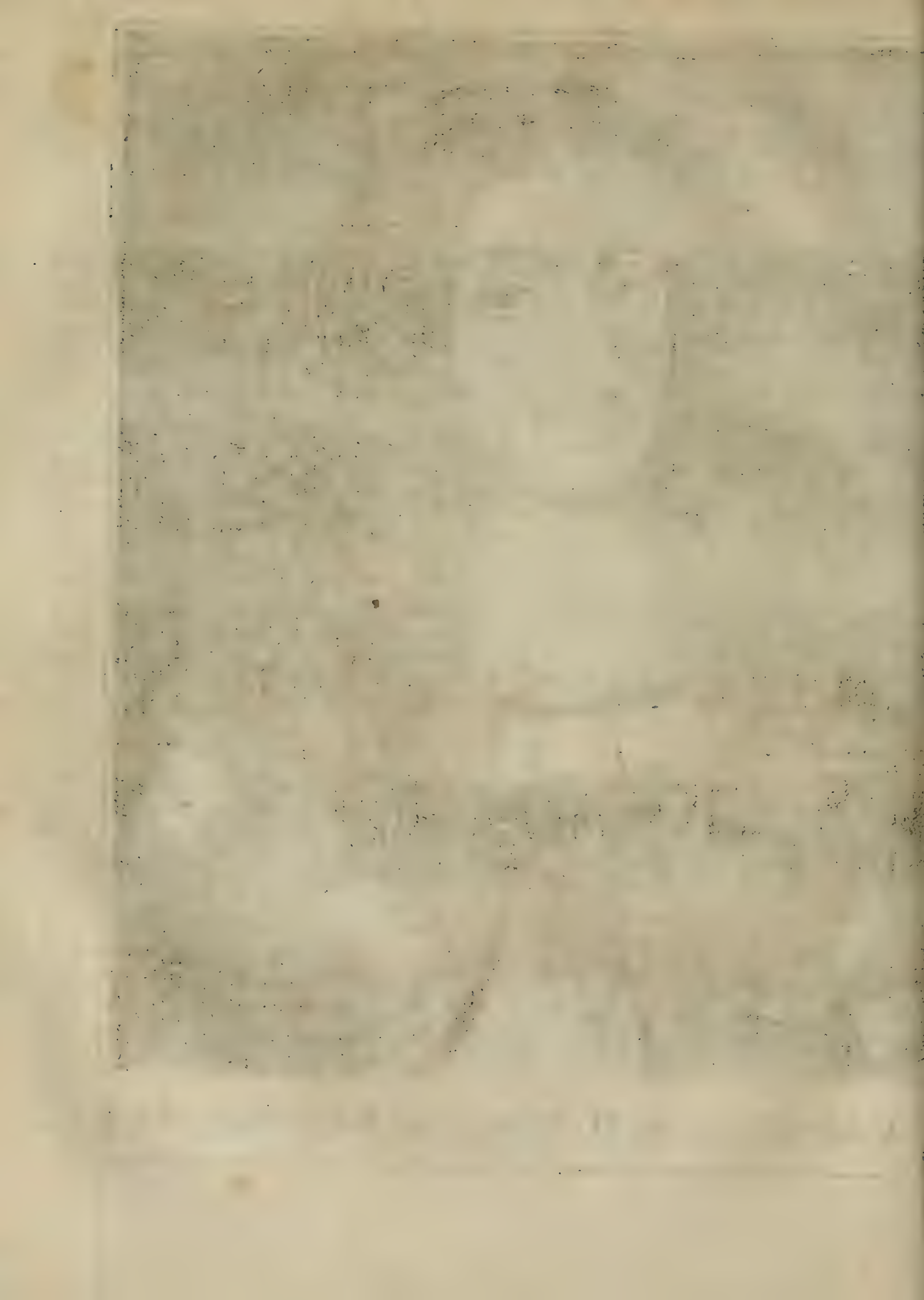
De Engelse quamen dapper onthavent / en reddeloos t'huys / met veel Dooden en Gequetsten / want de Koopvaardy-schepen hadden mede manmoedighlijk aangevallen / zoo dat zy deze kleyne buyt wel duur betaalden/ want leden meerder schade aan hare Schepen / als den roof waerdigh was; zy hadden ook moeyten met het Schip de Lantman, alzoo sommige Koopluyden/ woonende te Smirna, verklaarden eenige Waren in 't zelve Schip te hebben geladen/ die haar toe quamen/ en volgens dien vry waren/ doch hoe 't was of niet / dit Schip wierdt / (na dat'er de meeste en beste goederen waren uyt gelicht) op de Rivier van Londen gebracht/ daar het in brant geraakt is / men meende / dat het al willens gedaan zou zijn / om te konnen zeggen / dat al het goedt verbrandt was/ om niets aan de Smirnase Kooplupden weder te geven.

Men vondt noch eenige / die in 't eerste/ deze vyantlijke vrede-breuk/ eenigzins willende verschoonen / voorgaven / dat de Nederlanders niet hadden willen strijken; doch als den Engelsen Koning van deze violente actie/ door den Nederlandtsen Ambassadeur overtuyght wierdt / zeyde hy rondt uyt / Dat hy ordre daar toe had gegeven, wegens zijne pretensien, en dat hy, in 't opbrengen van Nederlandtse Schepen, zoo lang zou blijven continueren, ter tijdt toe, dat hy van hare Hoogh-Mog: voldoeninge had bekomen. Verklarende ook voorders / Dat hy van geen Vrede kon handelen, want het te laat was, alzoo hy zo-

danigh

CAROLVS de II, Koning van Engelandt, etc.

danigh met Vrankrijk was ingewikkelt, dat hy, zonder de zelve Kroon, met den Nederlandtsen Staat, niet vermocht in alliantie te treden, ten ware dat Vrankrijk 't zelve, al voorens, toe stont. Hier op had men den Koning konnen vragen / of hy dan meer zwarigheyt maakte / in 't breken van dit nieuw gemaakt Verbondt met Vrankrijk, (als 't hem maar geliefde) als in 't verbreken van de Bredase Vrede, en Triple-Alliantie.

De meyning des Konings aldus uyt versiende / gaf in 't openbaar uyt / de volgende

Declaratie van Oorlogh, Gedaan door den *Koning van Engelandt*, tegen de *Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.*

WY zijn altijdt geinclineert geweest tot de gemeene rust van 't Christendom, en zo zorghvuldigh geweest om geen Koninkrijken of Staten te invadeeren, dat wy hoopen de werelt ons dat recht doen zal om te gelooven, dat het niet is dan een onmijdelijke necessiteyt die ons constringeert tot de resolutie om de Wapenen op te nemen.

Immediatelijk 't eerste werk dat wy ondernamen op onze restauratie tot de Kroon, was om Vrede te stabileeren, en vast te stellen een goede correspondentie tusschen Ons, en onze Naburen. In 't particulier was Onze zorgh; met de Staten Generaal van de Vereenighde Nederlanden een vaste Vrede te sluyten, op zulke billike conditien die voorzeker niet gebroken zouden zijn geweest, indien eenige Obligatie haar konde gehouden hebben in de limiten van vriendtschap en gerechtigheyt.

Dit Verbondt wierdt aan Onze zijde inviolable gemaintineert, maar in 't jaar 1664. wierden Wy opgewekt door de klachten van onze Onderdanen, en de eenparighlijke stemme van beyde de Huyzen des Parlaments; bevindende dat 't ydel was de prosperiteyt van ons Koninkrijk voort te zetten door vreedtzame middelen, terwijl onze Onderdanen geduurigh onderworpen waren de injurien en oppressien van die Staat buyten Landts.

Dien geheelen Somer wierd doorgebracht met Negotiatien en devoiren aan onze zijde, om Haar te brengen tot redelijke conditien, welke, niet tegenstaande all' Ons devoir, bleek op het laatst onmogelijk, want hoe meerder Wy Haar vervolghden met vriendelijke propositien, te obstinater Zy haar toonden om met ons te accorderen.

Hier op volgden den Oorlogh in den jare 1665. welke duurde tot den jare 1667. in alle welke tijdt onze Victorien, en haar Verliezen Haar genoeghzaam behoorde gedachtigh te maken in 't toekomende Haar Verbondt oprechtelijk t'onderhouden, maar in plaatze van dat, de Vrede was zo dra niet gemaakt, of Zy keerden haar (volgens Haar gewoonlijke manier) tot het breken van de Vrede-Artijkelen, en onze Negotie de voet dwars te zetten.

Als per exemple, de Staten waren geobligeert, volgens een Artijkel van 't Contract tot Breda geslooten, om Commissarisen aan ons tot London te zenden, tot reglement van onzen Handel in Oost-Indien: maar Zy waren zo verre daar van daan, om zulks na te komen, dat, doen Wy onze Ambassadeur overzonden om haar dat zelve indachtigh te maken, dat hy in drie jaren geen satisfactie (tot die Artijkelen) konde bekomen, noch ook geen surciancie van de ongelijken die onze Onderdanen in die Gewesten van haar ontfingen.

In West-Indien gingen zy noch verder, want in een Artijkel van 't zelve Verdragh, moesten

moeſten Wy haar Surinam reſtaureeren, en by verder Artijkelen in 't zelve Verbondt, waren zy gehouden onze Onderdanen in die Colonie liberteyt te geven, om haar zelven en goederen te tranſporteren in eenige andere van onze Plantagien. Achtervolgens van dat Verdragh gaven Wy haar die plaats over, niet tegenſtaande hielden zy al ons Volk daar, en hielden de Majoor Baniſter gevangen, om dat hy verzocht te tranſporteren, volgens de Artijkelen.

Onze Ambaſſadeur klagende over dit ongelijk, verkreegh na twee Jaren ſollicitatien een ordre tot nakominge van die Artijkelen: maar als wy Commiſſariſſen en twee Schepenen derwaarts zonden om ons Volk af te halen, de Hollanders (volgens haar voorgaande practijke in die zaak van Pouleron boven de 40 Jaren na den anderen) zonden heymelijk ordre contradicerende, die zy ons opentlijk hadden toegeeygent, zo dat het effect van onze Commiſſariſſen haar reyze derwaarts alleenlijk was van daar te brengen eenige weynige van onze armſte Onderdanen, en de gebeden en ſmekingen van de conſiderabelſte en rijkſte om verloſt te worden uyt die ſlavernye. Na dit maakten Wy onze klachte in Auguſti laatſtleden, door Brieven aan de Staten Generaal, waar in Wy verzochten dat order gegeven mocht werden aan haar Gouverneurs aldaar, tot obſervantie van de voorſz. Artijkelen. Dan tot deze tegenwoordige tijdt hebben Wy niet een woordt in antwoordt of ſatisfactie konnen bekomen.

Dan 't en is geen wonder dat zy zo extravageren op onze Onderdanen in plaatzen zo verre afgelegen, daar zy zo ſtout zijn met onze Koninglijke Perſoon, en de eer van deze Natie zo dichte by haar, in haar eygen Landt, daar qualijk zijnde een Stadt in alle haar territorien, die niet gevult zijn met ongerijmde beſpottelijke Schilderyen, valſche Gedenk-penningen en Pylaren, van welke eenige per ordre van de Staat publijcquelijk zijn ten toon geſtelt, in de zelve tijdt doen Wy met haar traden in vereenighde Raatsplegingen, tot de oprechting van de Triple Alliantie, en de Vrede van 't Chriſtendom: dit alleenlijk was ſufficante reden tot onze miſnoeginge, en 't reſentiment van alle onze Onderdanen. Maar wy zijn daar toe geurgeert door meerder conſideratien, dan die ons zelve raakt, te weten, de preſervatie van onze Negotie, aan welke dependeert 't welvaren en proſperiteyt van ons Volk, en haar buyten Landts te beſchermen van violentie en onderdrukkinge, en de Hollanders haar verſtoutende ons te affronteren, by na in onze eygen deſtrict, hebbende oorzaak om onze rechtvaerdige toorn tegen haar te uyten.

Het recht van de Vlagh is zo oudt, dat het is een van de eerſte prerogativen van onze Koninglijke Predeceſſeurs, en behoorde het laatſte te zijn daar dit Koningrijk oyt van ſcheyden moſt, 't en is noyt in queſtie getrokken, en wierdt wel expreſſelijk erkent in 't Verdragh tot Breda; nochtans deze leſte Zomer wierdt niet allenlijk gevioleert by haar Commandeurs ter Zee, en die violentie daar na in den Haagh gerechtvaerdight. Maar het wierdt door haar-luyden vertoont in de meeſte Hoven van het Chriſtenrijk, als belacchelijk voor ons zulks te eyſſchen, een ongehoorde inſolentie dat zy met ons zouden twiſten om de dominien van der Zee. Daar zy onder de regeeringe van onze Koninglijke Vader het hielden voor een Obligatie, betalende de Licenten en Coſtumen gepermitteert te werden in de zelve te viſſchen, welke ſchuldigh zijn de Staat, waar in zy nu zijn (om met ons te diſputeren) aan de protectie van onze Voorvaderen, en de manhaftigheydt, en bloedt van onze Onderdanen.

Niet tegenſtaande alle deze provocatien, zo hebben wy patientlijk verwacht ſatisfactie, niet zoekende de Vrede van 't Chriſtenrijk te diſturbeeren om onze particuliere Renzentement, wanneer zy niet nalieten haar devoir te doen, om de Alder-Chriſtelijkſte Koning tegens ons op te rokkenen, van welke zy haar zo verzekerde, dat voor twaalf Maanden haar Miniſters hier ons daar mede dreyghden.

Op

Op 't laatst niet meer van haar hoorende, zonden wy een ander Ambassadeur aan haar, welke naar diverse dringende Memoriale overgelevert, in onze Name geen antwoort kon bekomen, tot dat hy had verklaart zijn revocatie, doen presenteerde zy een Papier tot dit Effect; dat in deze conjuncture zy wilde consenteren om voor ons te strijken, indien wy haar wilde assisteeren tegens de Franse, Conditioneel, dat het noyt zo plaats zoude hebben tot haar prejuditie hier namaals.

Zedert de wederom-komst van onze Ambassadeur, hebben zy een Extraordinary aan ons gezonden, welk op een extraordinare manier ons te kennen gaf, geen vorder satisfactie konde offereren, tot dat hy te rugh aan zijn Meesters had geschreven.

Zo dat wy nu desparerende van een goet effect, of verder handeling wy geconstringeert zijn om de wapenen op te nemen tot maintenu van onze oude Prerogative van onze Kroon, en de eer en securiteyt van ons Koninkrijk. Ons verlatende op Godt, dat hy ons assisteeren zal in onze rechtvaerdige onderneminge, alzo wy geen middel hadde gelaten ons Volk te beschermen van de loosheyt van die Natie in Vrede, maar by de Manhaftheyt van onze Onderdanen in Oorlogh.

Daarom hebben wy goedt gevonden te declareeren, gelijk wy declareeren by dezen, dat wy den Oorlogh willen voort zetten, zo ter Zee als te Landt, tegens de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, en alle haar Onderdanen en Inwoonderen: by deze willende onze waerde en zeer geliefde Broeder den Hertogh van Jork, onze Hoogh-Admiraal, onze Stedehouders van alle onze Provintien, Gouverneurs van Forten en Garnisoenen, en alle andere Officieren en Soldaten onder haar ter Zee en te Landt, te opposseeren alle de onderneminge van de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden of haar Onderdanen, te doen en executeeren alle Actien van Hostiliteyt, in vervolgh van de Oorlogh tegen de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden; haar Vassalen, Onderdanen en Inwoonderen, willende dat al onze Onderdanen daar kennisse van hebben, welke wy van nu aan striktelijk verbieden, op pœne van de doodt, geen correspondentie of communicatie te houden met de Staten Generaal of haar Onderdanen, die alleenlijk uytgezondert, welk daar toe genecessieert zijn tot het transporteren van haar Persoonen of Goederen uyt de voornoemde Vereenighde Nederlanden.

Wy verklaren en geven ons Koninglijk Woordt; dat alle zulke van de Duytsche Natie die haar onderdanighlijk comporteeren jegen ons, en niet correspondeeren met onze Vyanden, zullen verzekert zijn in haar Persoonen en Goederen, en vry van alle molest van wat nature.

Vorder verklaren wy, indien eenige Onderdanen van de Vereenighde Nederlanden, 't zy uyt affectie tot ons, of ons Gouvernement, of door een oppressie die zy daar ontmoeten, in onze Koningrijk komende, die zullen by ons geprotecteert werden in haar Persoonen en Goederen.

En alzo wy verbonden zijn by een Tractaat de Vrede te onderhouden, gemaakt tot *Aix la Chapelle*, verklaren wy finaallijk, dat niet tegenstaande de voortzetting van deze Oorlogh, zo willen wy onderhouden de oprechte inhoudt en meening van dat Tractaat, en dat in alle de Alliantie, welke wy zullen maken in 't vervolgh van deze Oorlogh, hebben wy, en willen zorgh dragen, de zelve te preserveren onverbrekelijk, 't en zy contrary daar toe geprovoceert.

Gepubliceert door zijn Majesteyts Secreten Raadt.

Dit wierdt in Engelandt af-gekondight op den 7 April 1672, gelijk op dien zelven dagh mede in Vrankrijk uyt geroepen is de volgende

Declaratie van den *Koning van Vrankrijk*, waar by zijne *Majeſteyt*, na gereſolveert te hebben, de *Staten van Hollandt* den Oorlogh aan te doen, aan zijne Onderdanen verbiedt, aldaar eenige ommegang, nochte handeling te hebben.

Den 6 April, 1672.

Van wegen den KONING.

DE quade voldoeninge die zijne Majeſteyt heeft over 't beſtier dat de Generale Staten van de Vereenighde Nederlandtſche Provintien, zedert eenige jaren tzijnen aanzien hebben gehouden, wezende de zake zo verre gekomen, dat zijne Majeſteyt niet langer, dan tot koſten van zijne glorie, en kan diſſimuleren d'onwaerdigheyt die hem veroorzaakt werdt door een maniere van doen, de welke zo weynigh over een komt met de groote Obligatien daar mede zijne Majeſteyt, en de Koningen zijne Voorzaten de zelve zo liberalijken hebben opgevult, zo dat zijne Majeſteyt verklaart heeft, en verklaart by dezen, van zijn handt ondertekent, vaſtgeſtelt, en gereſolveert te hebben de gemelde Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtſche Provincien den Oorlogh aan te doen, zo te Zee als te Lande.

Tot dien eynde beveelt zijne Majeſteyt aan alle zijne Onderdanen, Vaſſalen, en Dienaars op de Hollanders aan te gaan, en heeft hen-luyden verboden en verbiedt hun, hier namaals met hen-luyden eenige ommegang, handel, nochte intelligentie te houden, op pœne van 't leven. En houdt zijn Majeſteyt tot dien eynde van nu af aan voor gerevoceert, en revoceert alle Permiſſien, Paſpoorten, Sauvegarden, ofte Vrygeleyden, die door hem, ofte door zijne generale Stedehouders en andere zijne Officieren contrarie dezes zouden mogen wezen geaccordeert en toegeſtaan, en houdt de zelve voor nul en van geender waerde; verbiedende een yegelijk, wien het ook zy, daar eenigh regard op te nemen.

Beveelt en Ordonneert zijne Majeſteyt aan mijn Heer den Grave van Vermandois, Groot-meeſter, Hooft en Surintendant Generaal van de navigatie en Commercie van dit Koningrijk, aan de Marſchalken van Vrankrijk, de Gouverneurs en Lieutenanten Generaal wegens zijne Majeſteyt in deſſelfs Provintien en Armeen, Velt-Marſchalken, Colonels, Velt-Overſten, Capiteynen, Hoofden en Aanvoerders van zijne Krijghs-Volkeren zo te Paerde als te Voet, Franſen en Vreemdelingen, en alle andere zijne Officieren dien 't behooren zal, dat zy den Inhoudt van dezen doen executeren, een yder in zijn regard, door 't diſtrict van hun gebiedt en juriſdictie, want zulks is de wille van zijne Majeſteyt, den welken verſtaat dat dezen zal werden verkondight en geeffigeert in alle zijne Steden zo Zee-Steden als andere, als mede in alle Havenen en andere Plaatzen van zijn Koningrijk, daar 't van nooden zijn zal, ten eynde niemant daar van ignorantie zal hebben te pretenderen. Gedaan in 't Kaſteel van Verſailles den 6 April 1672. Getekent *Louis*, en noch lager *Le Tellier.*

Is geordonneert aan *Charles Canto*, ordinaris gezwooren Roeper van den Koning in alle de Plaatzen van deze Stadt, de Voorſteden, Prevooſtſchap en Markgraafſchap van Parijs, daar 't van nooden zijn zal te Publiceren en te doen effigeren de Ordinantie van den Koning van den 6 van deze tegenwoordige Maant en Jare, ten eynde men geen zake van ignorantie en zal hebben te pretenderen. Gedaan dezen 6 April 1672.

Geteekent *De la Reinie.*

Gelezen

LVDOVICVS de XIV, Koning van Vranckryck, etc.

Gelezen en gepubliceert op 't geluyt van Trompetten en openbare uytroep, midtsgaders door effixie aan alle de ordinare en extraordinare Kruys-ſtraten van deze Stadt en Voorſteden van Parijs, door my *Charles Canto*, ordinaris gezwoore Roeper vanden Koning binnen de voorſz. Stede, 't Prevooſtſchap en Markgraafſchap van Parijs, in doen van welke verkondiginge ik vergezelſchapt was met 5 Trompetters, te weten: *Proſme Trouſſon*, *Endimedu Bos*, gezwoore Trompetters van den Koning, en drie andere, op Donderdagh den 7 April 1672. Geteekent

CANTO.

Deze Engelſe Declaratie van Oorlogh klonk zeer vreemt in d'ooren van alle Menſchen/ want yder / die van d'Engelſe en Nederlandtſe zaken/ ſlechts eenige kennis had / en de Vrede Tractaten eerſt te Londen, en laatſt tot Breda geſloten / bekent was / kon wel haaſt bemerken / dat het al te zamen in valſche/ opgeraapte/ of af-gedane pretenſien beſtont; daarom het ook de Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden onnodigh dacht / om de zelve te beantwoorden of wederleggen. Zeker Autheur J. V. H. heeft het evenwel gedaan in een Tractaatje, door den Druk gemeen gemaakt/ genaamt/ Trouwloosheydt der Engelſe, &c. In wiens begin hy eerſt / de laatſte negotiatie van den Engelſen Ambaſſadeur Douning, in den Hage, verhandelt/ en daar na op de Declaratie aldus voort gaat:

Wederlegging van de Declaratie des Oorloghs van den Koning van Engelandt.

DEn Koning zeght in zijn Declaratie, *dat men Commiſſariſſen moeſte gezonden hebben tot Londen, tot het reglement van den handel in Ooſt-Indien. Ten 2. De quade proceduyren, die wy ten reguarde van de Colonie van Suriname, en vervolgens van Pouleron hebben gehouden. Ten 3. Het oprechten van ſchimpige Schilderyen, en zelfs 't affronteren in zijn eygen Havenen. Ten 4. Dat men getracht zoude hebben den Alder-Chriſtelijkſten Koning tegens hem op te hitzen. Ten 5. Dat men in deze conjunctura wilde toelaten de Vlagge te ſtrijken, met conditie, wanneer ons wilde aſſiſteren tegens Vrankrijk. Ten 6. Deſpererende van eenigh goet effect tot een voordeeligh Tractaat, was gedwongen de Wapenen aan te nemen, &c.*

Ten 1. wat aangaat het reglement ontrent den handel van Ooſt-Indien, dat het zelve tot Breda in de Vrede-handelinge wel op het Tapijt is gebracht, doch in het Tractaat niet is geſtipuleert, aangezien d'Engelſe niet anders als de combinatie van den handel in onze prejuditie zochten, edoch dat daar nevens wel is geſtipuleert geweeſt, dat door wederzijdts Commiſſariſen zoude werden geconcipieert een generaal reglement van de Navigatie en Commercie, 't welk ook naderhandt in den Jare 1669. door den Ambaſſadeur Temple is voltrokken, waar uyt blijkt, dat de proteſtatie van den Koning niet anders is als klaar bedrogh, te meer, alzo het onwaarheyt is, dat den voorſz. Ambaſſadeur, geduyrende zijn aanwezen alhier, het bovengemelte concernerende, daar van het minſte niet heeft voort gebracht, veel weyniger dat men geobligeert zoude zijn geweeſt onze Comiſſariſen na Londen te zenden.

Ten 2. belangende de Proce-duyren, die d'onze ontrent Suriname zouden hebben gehouden, is bekent, dat *Abraham Krijnsz.* in den naam van dezen Staat, de Colonie van Suriname in den Jare 1669 heeft verovert, en op den 6 Maart, Nieuwe Stijl, met den Gouverneur *Willougby* een Capitulatie heeft aangegaan, waar in onder andere gestipuleert wierdt, *dat d'Inwoonders vry stondt aldaar te blijven woonen, of met haar transportable goederen te vertrekken*, dat inmiddels de zelve Colonie in de Maant Mey daar aan, door d'Engelse weder is hernomen, dat in gevolge en uyt krachte van 't 6 Articul van de Bredase Vrede het voorsz. Eylandt ons moest werden overgelevert in conformite van des Konings bevel en opene patent, maar dat het verre daar van daan is geweest, alzo den gemelten Gouverneur niet alleen zonder ordre, en communicatie van den Nederlandtsen Gouverneur, zijn goederen, (die volgens het Tractaat waren geconfisqueert) van daar heeft gevoert, maar zelfs d'Inwoonders niet alleen met dreygementen afgehaalt, maar eenige die genegen waren aldaar te blijven, haar goederen verbrandt of geruineert heeft, contrarie den inhoude van 't voorsz. Tractaat, en de Souverainiteyt van dezen Staat.

Want haar Hoog. Mog. verstonden, terwijl de Colonie haar toebehoorde, *cum plenariis Jure Summis Imperii proprietatis & possessionis*, conform d'expresse woorden van 't 3 Articul van 't voorsz. Tractaat, dat daarom d'Inwoonders waren zonder onderscheyt van Natie, haar Subjecten, en in absolute onderdanigheyt overgegaan, uyt een groote goetheyt haar goederen aan haar gelaten zijnde, niet en vermochten na de bekende costuyme van die Landen te vertrekken, alvoorens de zelve hadden de totale toestemminge van den Souvereyn, en wat schijn van rede dit hadde is uyt den inhoudt van de navolgende Missive van den Koning van Engelandt te zien, die hy op den 18 July des Jaars 1668. aan den Gouverneur *Willougby* schreef, *dat in de zake van Suriname, gy en u Soon, Luytenant Willougby, veele zaken hebt verricht, niet alleen strijdigh tegens het laatste Tractaat tot Breda gesloten, maar ook in gehoorzaamheyt van onze opene Brieven, tot uytvoeringe van 't zelve, dieswegen verklaren wy, dat gy niet ter werelt met de Colonie van Suriname meer zult te doen hebben, en eyndelijk oordeelen wy, dat gy en u voornoemde Soon alle goederen, die gy in de Colonie bezeten hebt, volgens de gemaakte Articulen, zijn geconfisqueert; vorders belasten wy u strictelijk, dat de voorsz. goederen, welke u voorsz. Soon daar van heeft vervoert, aldaar weder zullen werden herstelt, namentlijk, 168 Slaven, 8 Suyker-molens, 126 stuks Vee, en 21000 pont Suyker, &c. of yets, dat door zijn ordre geruineert of verbrandt mochte zijn, volkomen satisfactie te geven, en eyndelijk dat het ons welbehagen is, dat gy in onze Plantagie zult doen Publiceren, dat het een yegelijk vry zal staan, inzonderheyt aan die gene, die in Suriname hebben gewoont, en door vreeze of dreygementen van u Soon, ofte andere Officieren zijn vertrokken, derwaarts vryelijk zonder eenige molostie zullen mogen gaan, en wordt u gelast, de kosten van haar derwaarts reyze te dragen.*

En niet tegenstaande 't bovenstaande en nader ordres, als ook 't geconvenieerde alhier met den Ambassadeur *Temple*, zo hebben d'Engelse zich aldaar als Rebellen aangestelt, en zich t'elkemaal tegens den Gouverneur *Lichtenbergh* geopposeert, gelijk uyt het apport, dat met *Banister* overgezonden wierdt, blijkt, daar uyt den Koning (indien hy 't zelve wil nazien) genoeghzaam kan afmeten, met wat proceduren en violentie de zijne het transport van de gedachte Ingezetenen van tijdt tot tijdt hebben gemoveert, en zo los is de zake van Pouleron ook gefondeert.

Want wezende, in 't 30 Artijkel van 't Tractaat van 1654. geconvenieert geweest, dat door wederzijdts Commissarisen zoude werden geexamineert en gedefinieert, alle zodane injurien en schaden zedert den Jare 1611. tot 1652. tusschen Engelandt en dezen Staat voorgevallen in Oost-Indien, Moscovien, Brasyl, en dat daar op vervolgens by de gemelte Commissarisen tot Londen op den 30 Augusti 1654. uytspraak zijnde gedaan,

waar

waar by d'Ooſt-Indiſche Compagnie gecondemneert wierdt, aan d'Engelſe te betalen een ſomme van 800 en 50000 guldens, en te reſtitueeren 't Eylandt Pouleron, zo als het doenmaals was, zonder reflexie, of relatie op een voorige Conventie van den Jare 1622. en dat daar op alle queſtien zouden blijven ge-extingueert, zo hebben d'Engelſe de gemelte ſomme ontfangen, en ook depeſches tot d'extraditie, en daar van gepaſſeert quitantie in de beſte forme; dat d'opmacht van d'Engelſe, om eenige equipagie te doen, het zelfde heeft doen dilayeren, om 't voorſz. Eylandt t'ontfangen, volgens haar eygen bekenteniſſe, en hebbende daar mede getardeert tot de gelukkige herſtellinge van de Koning in zijn Rijk, zy die extraditie hadden gepretendeert op haar ſimple Acte, zonder eenige de minſte authoriſatie van den Koning van 't gene in den Jare 1654. was verdragen, en die zake zo eenigen tijdt hebbende gehangen in 't Tractaat van 1662. in 't 15 Articul was geaccommodeert, dat daar op de verzochte Depeſches aan den Koning waren gezonden, die haar Hoog. Mog. over de promptitude bedankte, dat daar op van d'Engelſe Compagnie was gepreſenteert een vuyle Acte, aan den Gouverneur en Raden van Indien, die niet leesbaar was, en die met reden geſuſpecteert wierdt niet te zijn, die tot overleveringh van 't voorſz. Eylandt gerequireert wierdt, dat den Gouverneur daar op zwarigheyt makende tot de voorſz. overgitte te treden, echter hadde voorgeſlagen, om d'Engelſe de mate vol te meten, en alle pretentie van klachten wech te nemen, dat zy zouden verklaren by Acte van handtekeninge, dat 't ge-exhibeerde inſtrument het gene was, dat tot d'extraditie behoorde, en dat zy 't onder beneficien van dien 't zoude doen, dan dat expedient by d'Engelſe Gecommitteerden was aangenomen, maar niet achtervolght, dat 'er contrarie waren vertrokken, zonder verder inſtantie te doen, tot dat zy eyndelijk d'overlevering in den Jare 1665. hadde verzocht, zijnde alzo weynigh gemunieert als vooren, maar dat eyndelijk door den Gouverneur van Banda, om van deze moeyelijkheyt ontſlagen te zijn, 't zelve was afgedaan, en Pouleron eyndelijk aan d'Engelſe overgegeven.

Zie daar de geheele zake van Pouleron na waarheyt verhaalt, wat ongelijk den Koning hier door heeft ontfangen, laat ik den Lezer oordeelen; doch zeker Miniſter van Staat zeyde doen ter tijdt, *d'Engelſe hebb[illegible]aarten, en ik ben verzekert, niet tegenſtaande de zuyvere uytleveringe van 't voorſz. E[illegible]n hare quitantie, dat zy noch eenige ſubtiliteyt of cavallacatie zullen weten uyt te vinden, [illegible] te ſuſtineren, dat het niet ter goeder trouwe, ofte niet completelijk, of niet tijdelijk was overgegeven.* En in waarheyt dit komter nu op uyt.

Ten 3. wat aangaat de ſchampere Schilderyen en Medaillien, die den Koning zecht, alhier opgerecht te zijn, in eygen tijdt, als wy met hem waren vereenight in de Triple Alliantie, en van het affronteren in zijn eygen Havenen. Alle de Werelt is bekent, dat van veele Eeuwen by alle Volkeren in gebruyk is geweeſt, het oprechten van Pilaren, Schilderyen, en andere gedenk-tekenen, wegens hare Zegenpralinge en overwinninge, en na de getuygeniſſe van *Titus Livius* en andere, ſchilderde men te Romen (wanneer de Burgermeeſters Zegenpraalden) de vermeeſterde Landen en Steden uyt, en men droeghſe ten toon, en maaktender af Triomph-beelden van Marmorenſteen. *Mevius* vercierde de geſtoelte op 't Hof van Hoſtilia, met de afgenomen voorbekken van de Schepen, die hy uyt d'Antiſe Vloot verkregen hadde, gelijk *Floris lib.* 1. vermelt, en daarom de geſtoelten de Namen van Roſtra-bekken, om datze met dien roof boven op pronkten. *Flaminius* en andere Romeynen deden goude penningen ſlaan haarder overwinninge. Ziet *Pigius in Animalibus ad* A. V. D. XXX.

Wat zegh ik, de H. Schriften weten van opgerichte gedenktekenen der overwinninge te ſpreken, *Moſes* richt een Altaar op als *Amelek* was geſlagen, en noemde zijne naam; *de Heer is mijn Baniere, Exod. cap.* 17: 15. insgelijks vindt mer noch in, dat d'Oorloghs-

instrumenten zijn opgeslooten tot gedachtenisse in de Kerke, en als Triomphen zijn opgericht. De Philistijnen brengen niet alleen de genomen Arke, in 't Huys van haren Afgodt *Dagon*, *Samuel cap.* 5: 2. en naderhandt de Wapenen *Sauls* in 't Huys van *Astaroth*, 1 *Sam.* 31. Maar *David* heeft ook het genomen *Goliats* zweert, en zijn Wapenen ter Bewaring in de Tabernakel gebracht, 1 *Sam.* 17: 5. en *cap.* 21: 9. Zo ook Israël 't geroofde Goudt en Silver der Medianiten, *Num.* 31: 54. En wie zoude onzen Staat 't recht der Triomphen, en gedenktekenen van zo heerlijke overwinninge willen betwisten.

In den Jare 1651. wanneer de groote Zaal van haar Ed. Groot Mog. was opgerecht voor de Sessie van de gezamentlijke Provintien, tot vorderinge en welvaren van den Lande, wierden de Wimpels en Vendels afgeveeght, en nevens andere weder op nieuw opgehangen en gerangeert, in 't gezicht van den Spaansen Ambassadeur, maar heeft die Kroon oyt yets dien aangaande (gelijk Engelandt nu doet) voortgebracht; zelfs wierdt ter dezer tijdt den gemelte Ambassadeur te gemoet gevoert, zie daar de tekenen onzer overwinninge, waar op hy antwoorde, men zoude u ook een meenighte van d'onze konnen vertoonen; wel geantwoordt, want in der daat in den Oorlogh is de victorie voor d'eene partye, en de nederlaagh van d'ander voorhanden, dienvolgens besluyt ik, dat yder Koning, Prins, of Republijk vry staat, in hare Landen gedenktekenen op te rechten, en dat niemant, wie hy ook zy, daar op yets kan zeggen, nademaal de zelve niet uyt schimp, maar na de ware beschapentheyt van de zaken, op de Revier van Londen omtrent Chattam voorgevallen, afgebeelt is. Doch is het geschiedt in het vereenigen en 't oprechten van de Triple Alliantie, waarom heeft hy door zijn Ambassadeur daar over niet doen klagen.

Wat aangaat het affronteren van den Koning in zijn eygen Havenen, wanneer is het geschiet? ik denk niet in de Vrede, want het salutaire ooghmerk van haar Hoog. Mog. werdt by der zelver Onderdanen wel geobserveert, en ik meene, dat gene exempelen ter contrarie zoude konnen werden aangewezen: is het geschiet in den Oorlogh, zo is het zo veel te belacchelijker, overmidts het zelve door een solemneel Tractaat is gemortificeert.

Ten 4. dat men den Koning van Vrankrijk zoude getracht hebben tegens hem op te hitzen, is een voorgeven frivool, gelijk alle andere zaken: want wat schijn van waarheyt kon dit hebben, daar wy met elkander in een volle Vrede zaten, en zo naeuw in de Triple Alliantie waren verbonden, maar in tegendeel is waarachtigh, dat haar Hoog. Mog. alle afficacieuse middelen hebben aangewent, tot behoudinge van d'algemeene Vrede in het Christenrijk.

Ten 5. dat men in deze conjuncture wilde toelaten de Vlagge te strijken, met conditie, wanneer men ons wilde assisteren tegens den Alder-Christelijksten Koning, is zo weynigh gefondeert als andere zaken, overmidts haar Hoog. Mog. aan den Koning van Engelandt alleen hebben verklaart. *Dat dezen Staat op 't fondament van vriendtschap, en de prestatie van 't tweede Articul van de Triple Alliantie, ingeval d'excessive armature van Vrankrijk op dezen Staat quamen uyt te bersten, geerne haar Vloot, als die komt te ontmoeten eenigh Schip van Oorloge, voerende den Standaart of Pavilioen van zijn Majesteyt, de Vlagge wilden doen strijken, en 't topzeyl laten vallen, doch dat d'Ingezetenen van deze Landen in haar vry gebruyk van de Zee, of Commercie niet geincommodeert zoude werden.* Waar uyt af te nemen is de quade opvattinge van Engelandt, en hoedanigh de presentatie dienaangaande geweest is in het cas subject.

Ten 6 en laatste, den Koning zeght, desvererende van eenigh goet effect tot een voordeeligh Tractaat, was hy gedwongen de wapenen aan te nemen, maar doch waar over; hebben haar Hoog. Mog. hem niet in alle billigheyt, en zo veel, als van haar in redelijk-

heyt

heyt konde werden geverght, satisfactie willen geven, gelijk hier voorens zo klaar als den dagh is aangewezen, doch dat alles bedrogh en trouwloos is geweest, kan niet van huyden maar van veele jaren aangewezen werden.

Maar met deze Bredase vrede-breuk/ wierdt ook gebroken de Triple Alliantie, die noch daar na tusschen den Engelsen Koning, en Sweedtse Kroon, met de Vereenighde Nederlanden, &c. gesloten is. Dit Drie-verbondt aldus door den Koning van Engelant mede trouwloozelijk verbroken/ en daar by het verbreken van 't eerste Tractaat/ door de Nederlandtse Ambassadeurs te Londen, den 14 September, 1662. gesloten/ en daar na/ op den 6 Januarii, 1663. de Ratificatien verwisselt/ zoude men dien Koning konnen te gemoet voeren/ de woorden die onzen Heer Jesus Christus tegen den Apostel Petrus sprak: Voorwaar zegh ik u, aleer den Haan zal gekraait hebben, zalt ghy my driemaal verloochenen. Het ware te wenschen/ zo wel voor al de Engelse Ingezetenen/ (tegen wiens wil en dank den Vrede gebroken/ en dezen onrechtvaerdigen Oorlogh begonnen is) als voor de Vereenighde Nederlanders, die zulks moeten lyden/ dat dien Koning, met den Apostel Petrus, (die uytging, en bitterlijk weende) noch by tijdts berouw kreegh.

Maar nademaal in deze Engelse Declaratie, en in de Wederlegging op de zelve/ de oude questie van 't Eylandt Pouleron, in Oost-Indien, aangeroert/ en verhandelt wordt/ zal een beleefden Brief/ vol van complimenten, die den Koning, al in 't begin van 't Jaar 1663. aan Hare Hoogh. Mog. hier over/ heeft laten afgaan/ konnen getuygen/ dat d'Engelse hier van/ zijn voldaan; zy luydt/ uyt het Frans, vertaalt/ in Duyts, aldus:

Hoogh, en Mogende Heeren, onze goede Vrienden, en Geallieerde: De vaerdigheyt die ghy gebruykt hebt, met aan ons over te zenden uwe ordres, als ook die van uwe Oost-Indische Compagnie aan haar Generaal in de zelve Indien, en aan die geene die van harent wegen commandeert in de Indien van Banda, rakende de weder-overlevering van 't Eylandt Pouleron, heeft ons de voldoening gegeven, die wy van uwe voorzichtigheyt, en wijsheyt hadden verwacht; Wy bekennen ook, dat zodanige uytwerkingen de rechte middelen zijn, om ons Verbondt te bevestigen, dienende tot waarachtige Ratificatien, boven alle andere manieren van doen: En gelijk wy van uwe goede meeningen, en voornemens voldaan zijn, om de handt te willen houden aan alle het geene, dat onze gemeene Intrest, zo in den Koophandel, als correspondentie van onze Onderdanen aangaat, alzo zullen wy van onze zijde zodanigh betrachten, om alles daar by te doen, dat ghy noyt oorzaak zult hebben over ons te klagen; Wy geven u ook garen de eer, dat ghy d'eerste zijt geweest, die de uytvoering van het Tractaat begonnen hebt, maar wy zullen bezorgen, dat het blijft duuren, en met der daadt doen blijken, dat wy de laatste zullen zijn, om 't zelve te breken: Waar op wy Godt zullen bidden, Hoogh, en Mogende Heeren, onze goede Vrienden, en Geallieerde, dat hy u behoede in zijne heylige, en waerdige bewaring. *Geschreven te Withal, den 22 Januarii, 1663.*

Uw genegen en goede Vriendt. *Geteekent*, CHARLES.
Leger geteekent MAURICE.

Des

Des Konings van Vrankrijks Declaratie verklarende den Oorlogh niet anders als in 't gemeen / zonder eenige bezondere stukken aan te roeren; is ook onbeantwoort gebleven: maar de zelve wierd gevolgt van de twee onderstaande /

Ordonnantie van den Koning van Vrankrijk, inhoudende Gebodt aan de Fransen, dewelke in Hollant zijn, van wederom in 't Rijk te komen binnen 15 dagen na de Publicatie van dien, onder de pœnen daar in begrepen. *Den* 15 *April*, 1672.

Van wegen den KONING.

ZYne Majesteyt onderricht wezende, als dat 'er veele Fransen in Hollandt, en de Vereenighde Nederlandtse Provincien zijn, en niet willende, na den Oorlogh aan de Generale Staten der Vereenighde Provincien verklaart te hebben, dat eenige van zijne Onderdanen aldaar zullen woonen, nochte resideeren, nochte dat de zelve eenige Commercie, nochte Communicatie met de Hollanders hebben zullen: Zo ordonneert, en gebiedt zijne Majesteyt wel expressselijk aan alle zijne Onderdanen, (van wat qualiteyt, en conditie de zelve zouden mogen zijn) tegenwoordigh zijnde in Hollandt, en de Landen, staande onder de gehoorzaamheyt van de gemelte Generale Staten, 't zy dat de zelve hunne wooninge aldaar hebben vast gestelt, of dat zy in hun dienst verbonden zijn, of anderzins, van daar te vertrekken, en weder in 't Koningrijk van Vrankrijk te komen binnen 15 dagen na de Publicatie van dezen, op pœne van dat tegens de Contraventeurs geprocedeert zal werden by confiscatie van Lijf, en Goedt, volgens de rigeur der Ordonnantien.

Beveelt, en ordonneert zijne Majesteyt aan de Gouverneurs, en der zelver Generale Stedehouders in zijne Provincien, d'Intendanten, en Commissarisen van Uytdeelingen binnen de zelve, Bailliuwen, Seneschalen, Prevoosten, Rechters, en der zelver Stedehouders, mitsgaders alle andere zijne Officieren dien 't behooren zal, yder in zijn reguard de handt te houden aan de strikte onderhoudinge, of nakominge van dezen, de welke zijne Majesteyt wil dat afgeleezen, gepubliceert, en geaffigeert zal werden in alle de Steden, Dorpen, Parochien, en andere plaatzen van zijn Koningrijk, als mede op de Frontieren van dien daar 't van nooden zijn zal, op dat niemant daar van zake van ignorantie en hebbe te pretendeeren.

Gedaan tot *St. Germain en Laye*, den 15 *April*, 1672. geteekent LOUIS, en lager

LE TELLIER.

Werdt geordonneert aan *Charles Canto*, Ordinaris gezwooren Uytroeper van den Koning, de tegenwoordige Ordonnantie te publiceeren, en te doen affigeeren aan alle de plaatzen van deze Stadt, van de Voorsteden, 't Prevoostschap, en Markgraafschap van *Parijs*, daar 't van nooden zijn zal; en ons zulks te certificeeren binnen den dagh van morgen.

Gedaan den 21 dagh van *April*, 1672. Geteekent

LE CAMUS.

Afge-

Afgelezen, en gepubliceert op 't geluyt van Trompetten, en openbaar geroep, mitsgaders door affixie in alle de Ordinaris, en Extraordinares Kruysstraten dezer Stede, en de Voorsteden van *Parijs*, door my *Charles Canto*, Ordinaris gezwooren Uytroeper van den Koning binnen der voorsz. Stede, 't Prevooftschap, en Markgraafschap van *Parijs*, in 't doen van welke Proclamatie ik vergezelschapt was van *Hierosme Tronson*, *Estienne du Bois*, gezwooren Trompetters van den Koning, en van noch een ander Trompetter. Den 21 *April*, 1672. Geteekent

CANTO.

Ordonnantie van den Koning van Vrankrijk, inhoudende Gebodt aan de Hollanders, die in dit Koninkrijk zijn, uyt het zelve te vertrekken binnen 6 maanden na de Publicatie van dezen. *Den* 15 *April*, 1672.

Van wegen den KONING.

ZYne Majesteyt onderricht geweest zijnde, als dat de Hollanders, dewelke zich in dit Koninkrijk zijn bevindende, duchten aan hunne Perzoonen gemolesteert, en in 't genieten van hunne Goederen getroubleert te werden, in gevolge van d'Ordonnantie van den 6 dezer maant, waar by zijne Majesteyt, verklarende vast gestelt, en geresolveert te hebben, de Generale Staten der Vereenighde Nederlandtsche Provincien den Oorlogh aan te doen, zijne Onderdanen verboden heeft eenige Commercie met hen-luyden te drijven, nochte communicatie met hun te houden. En of wel deze vreeze zonder eenigh Fondament is, als konnende de voorsz. Ordonnantie niet anders verstaan worden dan tegens de Hollanders, de welke hier namaals op Zee door de Schepen van zijne Majesteyt, of te Lande door zijne Troepen zullen werden ontmoet, of die gene, de welke hun op de Kusten van 't Rijk vertoonen zullen, om aldaar een inval te doen, of gewapender handt te Landen, en niet tegens de Particulieren die hun in 't Koningrijk van Vrankrijk hebben ter neder gezet; of die gene, de welke daar in gekomen zijn op 't goet vertrouwen van de correspondentie, die 'er tot nu toe geweest is tusschen deze Kroone, en d'opgemelte Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtsche Provincien: Niet te min zijne Majesteyt willende zijne meening daar op wel particulierlijker uytleggen. Zo heeft Zijne Majesteyt geordonneert, en ordonneert dat de niet-genaturaliseerde Hollanders die in 't Koninkrijk nedergezeten zijn, ofte die zich tegenwoordighlijk in 't zelve bevinden, daar uyt zullen hebben te vertrekken binnen 6 Maanden, te rekenen van den dagh en datum van dezen af, geduurende de welke, zy-luyden vermogen zullen hunne Koopmanschappen en andere Goederen met verzekeringe te Verkoopen en te transporteren. Verbiedt Zijne Majesteyt ondertusschen wel expresselijk aan alle zijne Onderdanen, de voorsz. particuliere Hollanders aan hunne Perzoonen en Goederen te molesteren, door wat oorzaak, gelegentheyt, en onder wat pretext het ook zoude mogen zijn, 't en zy door d'ordinaris wegh van Justitie, en in alles zodanigh als zy-luyden voor de Publicatie der voorsz. Ordonnantie van den 6 dezer Maant, zouden hebben vermogen te doen.

Beveelt en ordonneert Zijne Majesteyt aan de Gouverneurs, en der zelver Generale Stedehouders in zijne Provintien, d'Intendanten en Commissarisen der Requesten van Uytdeelingen binnen de zelve, de Particuliere Gouverneurs van zijne Steden, en Plaat-

zen, de Bailliuwen, Seneschalen, Prevoosten, Rechters, en der zelver Stedehouders: mitsgaders alle andere zijne Officieren dien 't behooren zal, yeder in zijn reguard de handt te houden aan de stricte onderhoudinge ofte nakominge van dezen, de welke zijne Majesteyt wil dat afgelezen, gepubliceert en geaffigeert zal werden in alle de Steden, Dorpen, Parochien, en andere plaatzen van zijn Koninkrijk daar 't van nooden zijn zal, op dat niemant daar van zake van ignorantie en hebbe te pretenderen.

Gedaan tot *St. Germain en Laye,* den 15 *April* 1672. geteekent LOUIS, en lager

LE TELLIER.

Den Koning van Vrankrijk dede weten / aan de drie Maarschalken, d'Humieres, Bellefonds, en Crequi, dat zy / by geval van conjunctie der Legers / of in absentie van de Princen van den bloede / zouden moeten volgen de ordres van Turenne, en dat door dezen tocht / 't welk zy weygerende / quamen daar door in des Konings ongenade / en wierden in haar plaats gestelt / Chamilly, Gadaigne, en Navaille.

De Oversten van de Franse Macht waren de volgende:

Het Leger van den Koning.

Generalissimus.

Monsieur, den Hertogh van Orliens.

Capiteyn Generaal.

Mareschal de Turenne.

Lieutenants Generaals.

Grave van Soissons.
Marquis de Rochefort.
Grave de Lude.
Grave de Gadaigne.
Hertogh de la Feullade.
Grave de Lorge.

Veldt-Marschalks.

Chevalier de Loraine.
Marquis de Genlis.
Martinet.
De Montal.

Het Leger van den Prins de *Condé.*

Capiteyns Generaals.

Chamilly.
Navaille.

Lieutenants Generaals.

Foucault.
De St. Arbre.
Grave de Guiche.

Veldt-Marschalks.

Grave du Plessis.
Du Nogent.
Magalotti.

Het Leger van den Marschalk de *Crequi.*

Lieutenant Generaal.

Monsieur de Nancre.

Veldt-Marschalken.

Grave de Vaubrun.
Ridder du Plessis.

Het Leger der Geallieerden.

Generaal.

Hertogh van Luxenburgh.

Veldt-Marschalk.

Monsieur de la Valiere.

Het Leger by Catalonien.

Veldt-Marschalk.

Monsieur le Brest.

Het

Het Leger aen de Zee-kant.

Generaal.

Monsieur d'Elbeuf.

De *Oversten* van 't Leger der *Vereenighde Nederlanden.*

Capiteyn Generaal.

Zijn Hoogheyt, den Prins van Oranjen.

Veldt-Marschalken.

Prins Joan Maurits van Nassau.
De Heer Paulus Wurts.
Graaf van Waldek en Kuylenburgh, *daar na verkoren.*

Generaal van de Cavallerye.

Den ouden Rhijn-Graaf.

Generaal van de Infanterye.

d'Heer van Zuylesteyn.

Generaal van de Artillery.

De Grave van Hornes.

Lieutenants Generaals vande Cavallery.

Joan van Welderen.
Grave van Nassou.

Lieutenants Generaals vande Infantery.

Ailua.
Graaf Koningsmark.

Commissarissen Generaals van de Cavallery.

Mombas.
Steenhuyse.

Sargeants Majoors.

Kirpatrik.
De Graaf van Stirum.

De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, **deden al om afkondigen het volgende**

PLAKKAAT,

Van de Hoog. Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, houdende scherp verbodt jegens de Ingezetenen der zelver Landen; en voorts rakende de Navigatie en Commercie van de Neutralen op de Havenen van Vrankrijk en Engelandt; als mede de Waren van Contrebande, en de Asseurantien van Schepen en Goederen de Subjecten van de Koningen van Vrankrijk, en van Groot Brittannien toebehoorende.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den geenen die deze jegenwoordige zullen zien of hooren lezen, Saluyt. Doen te weten, Dat nademaal de Koningen van Vrankrijk en van Groot Brittanien goet gevonden hebben ons buyten alle recht en redenen den Oorlogh te verklaren en aan te doen: Wy derhalven genootzaakt zijn geworden, na de Wet der natuure, en 't recht der Volkeren, de Wapenen

aan te nemen, zo tot afgeperste tegenstandt van de voorsz. vyandtlijke proceduren, als tot redres en reparatie van de verongelijkingen en schaden daar door onrechtvaerdelijk geleden, en dienvolgende van onzer zijde mede tegens Hooghstgemelte Koningen te treden in openbare rupture. En nademaal Wy ten voorsz eynde, en wel voornamentlijk om zo veel in Ons is, alle verdere afbreuk van die zijde voor te komen, verobligeert en gehouden zijn, na Ons vermogen, en zo verre het buyten verongelijkinge van onze Geallieerden, Vrienden en Neutralen, na 't Volkeren recht, geschieden kan, Hooghstgemelten Koningen te benemen en te verhinderen de commoditeyten en behoeften, daar mede de zelve den Staat dezer Lande, en de goede Ingezetenen van dien verder afbreuk zoude konnen doen. SOO IST, Dat Wy goet gevonden en noodigh geacht hebben, allen den geenen die onder onze gehoorzaamheyt zijn staande, te ordonneren, en wel scherpelijk te verbieden, ook in 't vriendtlijk t'adverteren en te waarschouwen alle andere Natien met dezen Staat in verbondt, vriendtschap of neutraliteyt staande, gelijk Wy ordonneren, verbieden, en waarschouwen respective by dezen.

Erstelijk, dat van nu voortaan niemant van d'Ingezetenen dezer Landen hem zal hebben te vervorderen uyt deze Landen, of ook uyt eenige andere Landen, Koningrijken, Plaatzen, of Steden te vervoeren, of transporteren, directelijk of indirectelijk, na eenige Havenen, Eylanden, Steden of Plaatzen van Vrankrijk, Engelandt, Schotlandt of Yerlandt, of andere, onder de gehoorzaamheyt van de Meer-hooghstgemelte Koningen van Vrankrijk en Groot Brittanien staande, eenige Waren, Goederen of Koopmanschappen, van wat zoorte, qualiteyt of nature de zelve ook zouden mogen wezen, geene uytgezondert, of ook eenige correspondentie en gemeenschap met d'Inwoonderen van Vrankrijk en Engelandt voornoemt, of hare onderhoorigen, door Brieven of anderzints, strekkende tot nadeel van dezen Staat, te houden, in eeniger manieren. Dat ook niemant ter Werelt, al hoe wel een Vreemdeling, en geen Ingezetenen dezer Landen zijnde, hem 't geene voorsz. is, uyt deze Landen zal hebben t'onderwinden, op pœne van daar over als Vyanden van den Staat, zonder eenige conniventie gestraft te worden, en voorts op verbeurte van alle de Schepen en Goederen, die men bevinden zal, dat gepooght worden na Vrankrijk of Engelandt voornoemt, of andere Plaatzen als vooren, vervoert te worden, of de waerde van dien, by zo verre de zelve albereyts uytgevoert, of anderzints niet te bekomen zullen wezen.

2. En nademaal Wy na de plicht van alle wettige Overheden, als schuldigh zijnde, hare goede Ingezetenen en Onderdanen, met alle mogelijke middelen voor gewelt en overlast te behoeden, en te beschermen, niet en konnen ook volgens het gemeyne recht, en de practijcque van alle Volkeren, niet gehouden zijn te gedoogen, dat de Hooghstgedachte Koningen of haar Subjecten, van yemant ter Werelt werden gesuppediteert zodanige behoeften van Matrialen, daar mede de zelve evidentlijk zoude werden gesterkt, om ons, en onze goede Ingezetenen te beledigen, Zo willen Wy by dezen allen Onze Geallieerden, Vrienden en Neutralen, en generalijk alle Volkeren en Natien geadverteert, en wel ernstigh verzocht en vermaant hebben, haar niet te willen vervorderen, geduurende de jegenwoordige differenten tusschen dezen Staat en de Hooghstgedachte Koningen van Vrankrijk en Groot Brittannien opgerezen, te voeren of te transporteren uyt eenige Landen, Koninkrijken, Plaatzen of Steden, directelijk of indirectelijk, na eenige Havenen, Steden of Plaatzen van Vrankrijk, Engelandt, Schotlandt of Yerlandt, of anderen, onder 't gebiedt van de Meer-hooghstgemelte Koningen staande, eenige Munitie van Oorloge, of eenige Materialen, dienende tot uytrustinge van Schepen, hoe die genaamt, van wat zoorte, qualiteyt, conditie of nature die ook zouden mogen zijn,

geenige

geenige van de zelve uytgezondert, alzo Wy gemeynt zijn voor goeden prijze en verbeurt te houden de voorsz Oorlogh- en Scheeps-behoeften, die contrarie deze onze advertentie en ordonnantie bevonden zullen werden geladen te zijn, om derwaarts gevoert te worden.

3. En om de voorsz. toevoer des te beter met zekerheyt te beletten, en inzonderheyt te voorzien, dat uyt deze Provincien, onder valsche pretexten geen toevoer als boven van leven-middelen, Oorlogh- of Scheeps-behoeften en kome te geschieden: Zo en zal niemant voortaan hier te Lande mogen laden, of doen schepen eenigerhande Vivres, of eenige van de voorsz. behoeften, om na eenige Landen, Steden, of Plaatzen van de Geallieerden, Vrienden of Neutralen van dezen Staat getransporteert, of vervoert te worden, zonder daar toe alvooren te hebben bekomen speciaal conzent van de Raden ter Admiraliteyt, in welkers districtie zodanige ladinge of inschepinge geschieden zal; En boven de betalinge van 's Landts gerechtigheden, te zullen hebben gestelt suffisante cautie voor tweemaal de waerde van de uyt te voeren Goederen, dat die op geen andere, als op der voorsz. Vrienden, Rijken, Havenen, Steden en Plaatzen, en geenzints directelijk of indirectelijk, op eenige Plaatzen van Vrankrijk, Engelandt, Schotlandt, Yerlandt, of anderen onder 't gebiedt van de Hooghstgemelte Koningen zijnde, zullen worden gevoert, en gelost, en dat binnen zeekeren tijdt in het daar toe te verleenen Paspoort, na gelegentheyt en distantie van de plaatzen, te expresseren, behoorlijk en den Rechten genoegh zijnde, by over te leveren Certificatien, of andere genoeghzame bewijzen, zullen doen blijken dat alle de voorsz. Vivres of behoeften in 't geheel, ter plaatzen daar op die verklaart en aangegeven zijn, vervoert te zullen worden, gelost en aan Landt opgeslagen zullen wezen, of dat by gebreke van dien, en den voorsz. ge-expresseerden tijdt overstreken zijnde, de Cautionaris van de voorsz. dubbelde waerde van de uytgevoerde Vivres, of Oorlogh- en Scheeps-behoeften, zulks als die ten tijde van de te stellen cautie getaxeert en gewaardeert zullen zijn, aanstondts ge-executeert zal worden.

4. Ordonneren voorts allen onzen Ingezetenen en Onderdanen, adverteren en vermanen allen onzen Geallieerden, Vrienden ofte Neutralen, en generalijk alle Volkeren en Natien, willende varen na eenige Rijken, Landen, Steden of Plaatzen van dezen Staat, Oost, West of Noordtwaarts gelegen, of die van daar herwaarts aan zouden willen komen, te kiezen en te houden de ruyme Zee, alzo Wy verstaan en verklaren by dezen, dat alle Schepen die op de Kusten van Vrankrijk, Engelandt, Schotlandt, of Yerlandt, of andere Landen, Eylanden, en Plaatzen, onder 't gebiedt van de Hooghstgemelte Koningen van Vrankrijk en van Groot Brittannien zijnde, en voornamenlijk binnen de Banken en ontdiepten langs de zelve gelegen, gevonden zullen worden, en die alzo niet buyten suspitie zullen zijn van tegens deze Ordonnantie en advertentie yet voor te hebben, zo wanneer die in 't geheel of ten deele met eenige Ammunitie van Oorloge of Scheeps-behoeften geladen zullen zijn, by de Capiteynen en andere Officieren van Oorloge, ook Commissie-vaarders dezer Landen aangehaalt, en opgezonden zullen worden, om daar over by de Raden ter Admiraliteyt te worden gesententieert in maniere als in 't 2 Articul hier vooren staat ge-expresseert, ten ware nochtans de zelve Schepen aldaar gedreven en geraakt mochten zijn door storm, of andere zwaren noodt, en dat het zelve by de opgemelte Raden ter Admiraliteyt uyt de circumstantien, in dier voegen opgenomen, en geoordeelt zal konnen worden.

5. En om wijders te beter alle bedrogh, 't welk tegens deze Ordonnantie en advertentie voorgenomen zoude mogen worden, voor te komen, en te verhoeden; Belasten en beveelen Wy mits dezen alle Schippers en Koopluyden, Ingezetenen dezer Landen zijnde, of hunne Schepen en Goederen uyt deze Landen uytvoerende; adverteren, en

vermanen voorts alle anderen, van wat Natie die ook zijn, of van waar die komen zullen, geene Goederen, Waren of Koopmanſchappen in hare Schepen te laden, of te doen laden, de zelve te vervoeren, of doen vervoeren, anders dan met eenderhande Zeebrieven, behoorlijke Paſporten, volkomen Certe-partyen, Cognoſſementen, Vracht, Advis en Convoy-brieven, of diergelijke andere beſcheyden, als na de Wetten en Plakkaten van de Plaatzen daar de Goederen, Waren en Koopmanſchappen, ingeladen zullen zijn, tot der zelver inlading en vervoeringe worden gerequireert, alzo wy voor verbeurt zullen houden, en van nu af aan voor goeden prijze verklaren alle de Schepen, mitſgaders d'ingeladen Goederen, Waren en Koopmanſchappen, daar van dat meer als een Zeebrief, Certe-partye, dubbelde Vracht-brieven, Cognoſſementen, of andere beſcheyden gevonden zullen worden, mitſgaders ook alle de Schepen en Goederen die met de voorverhaalde gerequireerde beſcheyden niet na behooren verzien zullen wezen.

6. Ten eynde ook alle de Officieren en Bevelhebberen van Schepen van Oorloge, zo van den Staat, als van particulieren op onze beſtellinge uytgeruſt, verzekert mogen zijn, dat de Schepen die zy in Zee zullen komen te rencontreren, op geene der voorſz. Havenen, Steden en Plaatzen van Vrankrijk, Engelandt, Schotlandt en Yrlandt, of anderen onder 't gebiedt van de Hooghſtgemelde Koningen van Vrankrijk en van Groot Brittannien ſtaande, met eenige Ammunitie van Oorloge of Scheeps-behoeften, mogen hebben gemunt, Zo zullen de voornoemde Capiteynen in Zee alle Schepen, daar op eenige ſuſpitie zal vallen, mogen aan doen, en de zelve afvorderen hare Zeebrieven, Paſſeporten, Certe-partyen en Cognoſſementen, tot blijk waar het Schip zoude mogen 't huys behooren, waar, en op wat plaatze de ladinge zy geſchiet, waar in des zelfs ladinge beſtaat, en op wat plaatze de ontladinge zal hebben te geſchieden, welke aan haar vertoont zijnde, en bevonden wezende, dat de voorſz Schepen met geene Oorlogh of Scheeps-behoeften na eenige Havenen of Plaatzen onder 't gebiedt van de Hooghſtgemelte Koningen van Vrankrijk en van Groot Brittannien zijnde, hebbende gemunt, zullen zy de zelve vry en onverhindert laten paſſeren, maar zo het contrarie van dien by de zelve beſcheyden, of anderzints mochte worden bevonden, zo zullen zy de zodanige Schepen, met hare ingeladene Goederen, in goede verzekeringe hebben op te brengen, en onder haar bewaringe t'aanvaerden alle de beſcheyden, die in den zelven Schepen gevonden, en aan haar vertoont zullen zijn, ook 't geen de Schipper en 't vorder Scheeps Volk, zo ten reguarde van haar voorhebbende reyze, als ook aangaande de gelegentheyt van 't Schip en ladinge, te dier tijdt zullen hebben verklaart in de beſte forme by geſchrifte doen ſtellen, en by den Schipper doen ondertekenen, om nevens de voorſz. gevonden beſcheyden, met het Schip, en des zelfs ladinge, aan de Raden ter Admiraliteyt daar den Veroveraar uytgevaren zal zijn, opgezonden en overgelevert te worden.

7. Vorders is mede onze meyninge, dat ook alle de pœnen hier vooren geſtatueert, effect ſorteeren en ge executeert worden zullen, tegens onze Ingezetenen, Overtreders, 't zy Koopluyden, Schippers, of andere, wie de zelve ook zouden mogen wezen, met confiſcatie van de Schepen, en van de ingeladen Goederen, of een gedeelte van dien, in voegen hier vooren verhaalt, of anderzints zo de zelve niet voor handen zullen zijn, met pecuniele boeten, ter concurrentie van de waerde van dien, elks in hun reguard, in gevalle t'haarder aankomſte in deze Landen, of ook anderzints de gelegentheyt daar toe gebooren zijnde, zal vernomen en bewezen werden, dat zy deze onze advertentie en Ordonnantie in eenige poincten zullen hebben gecontravenieert, even gelijk of zy op 't feyt bevonden, en by de voorſz. Schepen van Oorloge daar over uyt 'er Zee opgebracht, of anderzints hier te Lande by andere 's Landts Officieren achterhaalt, en betrapt waren geworden.

8. En

8 En ten eynde door d'Executie van deze onze Ordonnantie en advertentie geene rechtvaerdige redenen van klachten mogen werden gegeven aan eenige Koningen, Republijcquen, Princen, Potentaten, of Steden, met dezen Staat in Alliantie, of Verbondt ſtaande, zo belaſten en beveelen Wy wel expreſſelijk by dezen alle onze Hoofden, en andere Officieren ter Zee, zo over Schepen van Oorloge van den Staat, als over Schepen by particulieren op onzer beſtellinge ten Oorloge uytgeruſt, geſtelt, haar punctuelijk te reguleeren na de Verbonden en Tractaten by ons dezen aangaande met andere Koningen, Republijcquen, Princen, Potentaten en Steden albereydts gemaakt, ofte noch te maken. Ordonnerende ten zelven eynde onze Raden ter Admiraliteyt, alle Capiteynen van Oorloge, uyt hare reſpective diſtricten uytvarende, daar van particulierlijk te adverteren, en t'inſtrueren, als na behooren.

9. En zal de judicature over de transgreſſie dezer onzer Ordonnantie toekomen de Raden ter Admiraliteyt, in welkers diſtricte de contraventien zullen worden overdekt, of wel de Capiteynen die d'achterhalinge in Zee zullen komen te doen, uytgevaren zullen zijn.

10. Doch by zo verre de voorſz. Transgreſſeurs niet op het feyt bevonden, maar namaals daar over geaccuſeert mochten worden, zal als dan de kenniſſe daar af toekomen de Raden van de Admiraliteyt, of ordinaris Rechters, voor den welken dezelve eerſt in recht betrokken zullen worden. En ten eynde alle de Officieren, mitſgaders allen anderen die den welſtandt van dezen Staat ter herte zoude mogen gaan, en Vyanden van de zodanige contraventien zijn, des te vlijtiger mogen letten, dat deze Ordonnantie ook alomme, en by een yder punctuelijk worde geobſerveert, en de Contraventeurs na den inhouden dezer, andere ten exemple geſtraft, Zo zullen alle de penningen, die by confiſcatie, als anderzins, uyt deze onze Ordonnantie komen te reſulteeren, geappliceert werden, zo als gewoonlijk alle pœnen, muleten, en confiſcatien, by Placcaten van de reſpective Provincien dezer Vereenighde Nederlanden geappliceert, en verdeelt werden, te weten, een derdepart ten profijte van den Aanhaalder, of Aanbrenger, 't zy de zelve in eedt, en bedieninge van 't Landt zoude mogen zijn, of niet, een derdepart ten profijte van den Officier die de calangie, en executie zal hebben gedaan, en het reſteerende derdepart ten profijte van de gemeene zake.

11. Maar belangende de Schepen, en Goederen, die by eenige Schepen van Oorloge van dezen Staat, of van eenige particuliere Commiſſie- of Retorſievaarders in Zee achterhaalt, en van daar, ter zake van contraventien tegens deze onze Ordonnantie, en advertentie begaan, opgebracht, en vervolgens door de gemelte Raden ter Admiraliteyt verbeurt, en van goeden prijze verklaart zullen worden, daar van zal de verdeelinge geſchieden, volgens d'Inſtructien, Placcaten, en Ordonnantien daar van hier bevorens gemaakt, of noch te maken.

12. Ten eynde ook alle Schepen, en Goederen, die ter oorzake van de contraventien tegens deze onze Ordonnantien, en advertentie begaan zullen werden, achterhaalt, aangehouden, en hier te Lande opgebracht, aan handen van de gemelte Raden behoorlijk overgelevert mogen werden, zo laſten wy by dezen wel expreſſelijk, dat de Aanhaalders van de zelve zich preciſe zullen hebben te reguleren, ook alle die het zelve aangaan mochte, doen reguleeren na onzen Placcate op den 1 December, 1640. tegens het onordentelijk plonderen, en veroveren van zodanige Schepen ge-emaneert, met waarſchouwinge, dat de pœnen by het voorſz. Placcaat geſtatueert, ſeveerlijk zullen werden geexecuteert, tegens alle de geene die contrarie het voorſz. Verbodt yets geattendeert zullen hebben.

13. En ten eynde aan de eene zijde mach worden voorgekomen, dat de ſchade die by con-

confiscatie van de voorsz. Schepen, en Goederen op de Contraventeurs van deze onze Ordonnantie moet vallen, niet door middel van asseurantie en kome te redundeeren, tot schade van eenige andere Ingezetenen dezer Provincien, en dat aan de ander zijde de faculteyt van de Franse, en Engelse Navigatie, en Commercie, zo veel doenlijk werde besnoeyt. SOO IST, Dat wy wel expresselijk ordonneeren by dezen, niet alleen dat zich niemant van de Ingezetenen voornoemt en zal hebben te bevorderen eenige Goederen, of Schepen, de subjecten van de hoogh-gemelte Koningen van Vrankrijk, en van Groot Brittannien toebehoorende, nochte ook eenige Schepen, en Goederen gaande, of bevracht na eenige Havenen, Steden, of Plaatzen van Vrankrijk, en Engelandt, Schotlandt, Yerlandt, of anderen, onder 't gebiedt van de hooghst-gemelte Koningen staande, of ook van de zelve Havenen, Steden, of Plaatzen komende, te verasseureeren, directelijk, of indirectelijk, zelver, of door yemant anders hier te Lande, of daar buyten, op wat maniere het zelve ook zoude mogen geschieden, nemaar ook het geven, en ontfangen van renversalen, om daar door dezen onzen Placcate illusoir te maken, 't zy mede directelijk, of indirectelijk, onder wat pretext zulks ook zoude mogen geschieden, op pœne dat verbeurt zal zijn, en werden zodanige somme, als by de Asseuradeurs zal wezen verzekert, en dat 't zelve zo wel ten reguarde van 't doen van de asseurantie, als van 't geven van renversalen plaatze hebben, en effect sorteeren zal, t'appliceeren, en te executeeren als vooren. En zullen de Officieren die daar in bevonden zullen worden nalatigh geweest te zijn, daar over arbitralijk werden gecorrigeert, ook met privatie van haar bedieningen, of anders, zo als na gelegentheyt bevonden zal worden te behooren.

En ten eynde niemant hier van eenige ignorantie namaals kome te pretendeeren, Ontbieden, en verzoeken wy de Heeren Staten Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provincien respective van Gelderlandt, en 't Graafschap Zutphen, Hollandt, en West-Vrieslandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieslandt, Over-Yssel, mitsgaders Stad Groeningen, en Ommelanden, en allen anderen Justicieren, en Officieren van de zelve, dat zy deze onze Ordonnantie van stonden aan alomme doen verkondigen, publiceeren, en affigeeren in allen plaatzen daar zulks noodigh wezen zal, en men gewoon is zoodanige publicatie, en affixie te doen. Lasten, en beveelen voorts den Raden ter Admiraliteyt, de Advocaten Fiscaals, mitsgaders Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren, en Bevelhebberen, als mede de Commissarisen, en Commisen ter Recherche, zo in de Zeegaten, als elders, deze onze Ordonnantie te achtervolgen, en doen achtervolgen, procedeerende, en doen procedeeren tegens de Contraventeurs van dien, zonder ooghluykinge, faveur, dissimulatie, of verdragh, want wy zulks alzo ten dienste van den Lande bevonden hebben noodigh te zijn.

Aldus gedaan, gearresteert, gerenoveert, en geamplieert ter Vergaderinge van de hooghgemelde Staten Generaal, In den Hage, den 14 *April*, 1672. *Was geparapheert*, J. van Gent, vt. *Onderstondt, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent*, Gasp. Fagel. *Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh. Mog. op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.*

Omtrent deze tijdt wierdt ook vast gestelt / noch meerder krijghsvolk aan te doen nemen / 300 voor den gemeenen Staat, als voor Hollandt in 't byzonder / met beding dat de zelve buytens Lants mosten geworven worden. Daar wierden ook eenige Regimenten Voetvolk / van den Vereenighden Staat, in die

die van de Spaanse Nederlanden over gezonden / en in de Steden Namen, Valençijn, en elders geleght / daar tegen eenige Ruyters uyt de Spaanse, in de Vereende Nederlanden weder over gedaan zijn / waar van eenige Compagnien in Mastricht, en sommige andere plaatzen wierden geleydt.

De Oorloghs-Vloot der Vereende Nederlanden nu ten naasten by vaerdig zijnde / begon men te overleggen / om alle Matrozen en Mariners aan te moedigen / en goede ordre / op alles / dien aangaande / te stellen / en wierdt dit volgende aldus verordineert:

Nader Ordre, van de Hoogh-Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, tot observantie van goede discipline in 's Landts Vloot.

D*E Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die dezen zullen zien, of hooren lezen, Saluyt. Doen te weten, dat wy na voorgaande rijpe deliberatie, en hier op gehadt hebbende 't advis van Onze Gecommitteerde Raden in de respective Collegien ter Admiraliteyt daar over, onder anderen mede door Gecommitteerden uyt den haren expresselijk herwaarts beschreven, nader geresumeert hebbende de Ordres, by Ons, na deliberatie, en advis als vooren, den 27 Julii, 1667. tot observantie, en goede discipline in 's Landts Vloote by ons gearresteert, wederom van nieuws tot beter directie, en observantie van de voorsz. noodige ordere, en Krijghs-discipline in 's Landts Vlooten, mitsgaders tot meerder asseurantie van de dappere Helden, en tot afschrik van alle kleynmoedigen, geordonneert, en gestatueert hebben, gelijk Wy ordonneeren, en statueeren mits dezen, de poincten, en Articulen hier na volgende.*

1. DEn Admiraal, of die gene die t'eenigen tijde de Vloote van dezen Staat, *en Cheff* zal commandeeren, mitsgaders ook alle andere Hoofden, Commandeurs, Capiteynen, Bevelhebberen, en Officieren, zullen met alle schuldige gehoorzaamheyt, en promptitude punctuelijk nakomen, en executeeren, ook door anderen onder haar bevel staande, doen nakomen, en executeeren, al het gene hen-luyden by Ons, of van onzent wegen belast, en bevolen zal werden, alles na hun uyterste vermogen, zonder van des te blijven in gebreke, op pœne dat die gene die t'eenigen tijde zich wetens, en willens tegens zodanige last, en bevel mocht komen te vergrijpen, daar over gestraft zal worden met 'er doodt, edoch by verzuym, in advertentie, of anderzins buyten opzet, zodanige last, of bevel overtredende, daar over arbitralijk na exigentie van zaken gecorrigeert zal worden.

2. Den voorsz. Admiraal, en alle andere Hoofden, Commandeurs, Capiteynen, Bevelhebberen, en Officieren, zullen haar altijdts bereydt, en willigh houden tot alle tochten, entreprinsen, en anders, hoedanig die zoude mogen wezen, zonder daar in nalatigh te zijn, of uyt den dienst te mogen scheyden, om wat oorzake dat het zy, zonder behoorlijk Passeport, op pœne van gestraft te werden aan lijf, en goedt, na den eysch van de misdaedt, zonder genade.

3. Alle de Hoofden van de Esquadres, Commandeurs, Capiteynen, Bevelhebberen,

en Officieren, zullen met gelijke gehoorzaamheyt, en promptitude punctuelijk nakomen, en executeeren, ook door andere doen nakomen, en executeeren, het gene henluyden belast, of bevolen zal worden, door den Admiraal, of die gene die de Vloote als boven, en Cheff commandeeren zal; gelijk ook alle Vice-Admiralen, Schouten by Nacht, en particuliere Capiteynen onder de respective Esquadres resorterende, aan den Admiraal van haar-luyder Esquadre, en voorts alle Officieren, Matrozen, en Soldaten op yder Schip aan haren bestelden Capiteyn, of Commandeur mede gelijke gehoorzaamheyt bewijzen, en presteeren zullen, op pœne als in het bovenstaande eerste Articul in 't geval aldaar vermelt, met behoorlijk onderscheyt breeder uytgedrukt staat.

4. Zo wanneer de Vloote, of eenigh gedeelte van de zelve, tegens den Vyant in actie wert gebracht, zullen alle Subalterne Hoofden, en gemeene Capiteynen, Bevelhebberen, of Commandeurs, haar ten uytersten evertueeren, om den Vyant alle mogelijke afbreuk te doen, alles nochtans volgens d'ordre by den Admiraal, of 't Opperhooft van de Vloote, 't zy door hem zelfs, 't zy door de Admiraals van de respective Esquadres, of anderzins gegeven, op pœne, dat die gene die bevonden zullen werden eenighzins in haar devoir te hebben gemancqueert, daar over zonder eenige genade *met 'er doodt* gestraft zullen worden.

5. Alle de Capiteynen, en Commandeurs van particuliere Schepen zullen haar onder hare verordonneerde Esquadres hebben te houden, op pœne, dat die gene die haar zonder ordre daar buyten zullen hebben begeven, en niet en konnen bewijzen dat haar eene absolute noodtzakelijkheyt daar toe heeft gedwongen, daar over zo zulks geschiet zy, in, of omtrent eene Bataille, *met 'er doodt*, en anderzins met deportement, of ook wel zwaarder na gelegentheyt van zaken gestraft zullen worden. Des zal het Opperhooft van de Vloote, en ook de Admiraals van de respective Esquadres verdacht wezen, niet meer Zeyls te maken als d'occasie, en noodt vereysschen zal, en op d'onbezeylste Schepen gissinge maken, om by malkanderen te konnen blijven; maar ook zullen de particuliere Capiteynen ordre stellen, by hun Officieren die de Wacht hebben, dat zonder reguard te nemen op de Zeylen die by 't Opperhooft, Admiraals, of andere welbezeylde Schepen worden gevoert, op hun onderhebbende Schepen respectivelijk, zo veel Zeylen bygemaakt, en gehouden worden, datze by, en onder haar Esquadre zullen konnen blijven, en zal in zulken geval den Officier die de wacht heeft, de faulte of nalatigheyt ook hebben te verantwoorden.

6. Alle de geene die in 't gevecht van den Vyandt afwijken, of afdeynzen, zonder te konnen bewijzen daar toe door eenige schooten onder water, door extraordinaris beschadightheyt aan Masten, Zeylen, &c. of andere zware rampen genootdrukt te wezen, zullen daar over, als notoirlijk in haar devoir mancquerende, gestraft werden *met 'er doodt*, zonder eenige verschooninge.

7. En zo wanneer yemant door zware rampen als boven, genootzaakt werdt wat van den Vyandt af te houden, tot blijk van 't welke een speciaal zeyn of teken beraamt en gebruykt zal worden, zullen die geene die haar daar ontrent bevinden, haar naar uyterste vermogen bevlijtigen om de zelve te vervangen, en haar tot dien eynde tusschen hem en den Vyandt vervoegen, op pœne van daar inne wetens en willens, buyten noodt, nalatigh blijvende, insgelijks, als groffelijk in haar devoir mancquerende, *met 'er doodt* gestraft te werden.

8. De geene die haar van den Vyandt afkeeren, en op de vlucht begeven, voor en aleer zy-luyden daar van door den Admiraal van haar-lieder Esquadre ordentelijk afgeleydt worden, alwaar 't schoon zo dat eenige of veele Schepen haar albereydts op de vlucht begeven hadden, zullen daar over met de Koorde gestraft worden dat 'er *de doodt*

naar

naar volght, zonder dat het exempel van anderen, die al voor haar als boven in de zelve poltronnerye mochten wezen vervallen, haar daar van eenighzints zal excuseren of verschoonen; En of 't gebeurde dat des Admiraals Schip eenige ongelegentheyt overquame, zulks dat het zelve op zijn post niet zoude konnen blijven, zullen de Vice-Admiraals, ofte in cas de zelve ook in gelijke ongelegentheyt mochten wezen vervallen, de Schouten by Nacht, die plaatzen waarnemen, en de particuliere Capiteynen hun daar by moeten voegen en houden, op pœne als vooren, ten ware den Admiraal 't geheele Esquadre zoude willen verplaatzen, in welken gevalle daar toe een byzonder, en wel kennelijk zeyn zal worden geordonneert en gedaan.

9. Als de Vloote, of eenigh gedeelte van de zelve, met den Vyandt in gevecht komende, mochte wezen of geraken in ly benedens Windts van den Vyandt, zal eenen yegelijk, schoon binnen schoots van den Vyandt wezende, echter noch al blijven continueren alle mogelijke devoiren aan te wenden om hooger en hooger op te zeylen, en den Vyandt te naderen, zo veel zulks zonder confusie en verbrekinge van de beraamde ordre zal konnen geschieden, op pœne van daar inne nalatigh blijvende, na de mate van zijne begane misdaat ofte faulte, 't zy *met 'er doodt*, 't zy met deportement, bannissement, of ook anderzints arbitralijk naar exigentie van zaken gestraft, en gecorrigeert te worden.

10. Die geene die in 't voorsz. cas zo verre in ly zijn geraakt, dat zy den Vyandt niet konnen beschieten, zullen alle mogelijke vlijt, en effort hebben aan te wenden om by den Vyandt op te komen, en tot dien eynde by te maken alle zeylen die goedt doen konnen; op pœne van daar inne nalatigh blijvende, als mede notoirlijk in haar devoir mancquerende, insgelijks *met 'er doodt* gestraft worden.

11. In gevalle de Vloote van dezen Staat, of eenigh gedeelte van de zelve, met den Vyandt in actie komende, de avantagie mochte hebben van de Windt, zal een yegelijk zijn devoir doen om eenige van 's Vyandts Schepen te aborderen, te enteren, en te veroveren, alles nochtans met goede ordre, en volgens den last die by den Admiraal dienthalven zal wezen gegeven; en zo yemandt daar inne nalatigh blijft, zonder eenige reden van onmogelijkheyt te konnen allegeren en bewijzen, zal de zelve daar over mede, als notoirlijk in den hooghsten grade gemancqueert hebbende in zijn devoir, *met 'er doodt*, zonder eenige verschooninge gestraft werden.

12. En op dat al 't geene voorsz. is, met 't gunt den tijdt en de toevallen nader zouden mogen komen te vereysschen, onder Godes zegen ordentelijk en buyten confusie geeffectueert en in 't werk gestelt moge worden, dat derhalven de respective Esquadres haar altijdts zullen houden wel en behoorlijk van den anderen gesepareert, ook de Schepen van yeder Esquadre niet te dicht in den anderen getropt, om t'allen tijde by den Vyandt komende, wel en behoorlijk gerengeert jegens de zelve te konnen aangaan, en elkanderen de Windt niet te benemen, noch ook d'een d'andere te beletten om den Vyandt bequamelijk te konnen beschieten, als mede om den Vyandt in 't gezicht bekomende, en d'avantagie van de Windt moetende gedisputeert worden, des te beter boven Windt te konnen blijven of geraken, ten ware nochtans by den Admiraal of het Opperhooft van 's Landts Vloote dezen aangaande t'eenigen tijde andere ordre mochten wezen gegeven.

13. Zo wanneer eenigh Hooft-Officier na eenigh Schip ofte Schepen van zijn Esquadre, of ook na eenigh ander Schip of Schepen van 's Landts Vloot, die haar ontrent hem zoude mogen bevinden, een of meer schooten doet om de zelve Schepen te doen op- of af-komen, of ook wel hem inwachten, en dat de Capiteynen of Commandeurs van zodanige Schepen daar aan niet promtelijk en pareren, en zulks aanstondts nakomen, in cas zy geene suffisante redenen van dien konnen allegueren en bewijzen, zal 't zelve

 mede

mede voor een taſtelijk wandevoir werden opgenomen, en zullen zy-lieden mitds dien daar over *met 'er doodt* geſtraft worden.

14. Alle de geene die eenigh Oorloghs-Schip van de Staat aan de Vyanden komen over te geven 't zy Hoofden, gemeene Capiteynen, of andere Officieren die by overlijden of andere ongelegentheyt van de zelve Capiteynen 't commandement over 't Schip aanbevolen is, zullen daar over by den Scheeps-Krijghsraadt en alle andere Rechteren geſtraft werden *met 'er doodt*, zonder eenige genade of verſchooninge.

15. En ten eynde alle tranſgreſſien tegens 't gene voorſz. ſtaat, conform den inneheudt van de bovenſtaande Articulen, midtſgaders ook alle andere wandevoiren in dezen niet ſpecialijk uytgedrukt, naar exigentie van zaken promtelijk en exemplaarlijk geſtraft mogen worden, zal den Admiraal ofte die geene die de Vloote *en Cheff* zal commanderen, op de Comportementen van eenen yegelijk goedt en nauw reguard hebben te doen nemen, ſtellende of authoriſerende ten dien fine voor 't aangaan van de Bataille eenige ervarene Perſoonen op de Schepen, Jachten, Branders, Galliots of ander Vaartuygh by de Vloot wezende, om alle particulariteyten curieuſelijk te obſerveren, en van alles op haren Eedt te mogen geven goede getuygeniſſe: En zal den zelven Admiraal of *Cheff* van de Vloote by eenigh mancquement of wandevoir den Krijghsraadt daar over hebben te ſpannen, en aanſtondts in Zee, volgens dezen jegenwoordigen Inſtrumente, en andere onze Ordonnantien of diſpoſitien albereyts gearreſteert en gedaan, of noch te arreſteren en te doen, vonniſſe wijzen, ook 't zelve aanſtondts executeren en doen executeren, zonder om eenigerhande oorzake zulks te dilayeren of uyt te ſtellen tot zijne wederkomſte hier te Lande, op pœne van zelfs daar over arbitralijk gecorrigeert te worden. Edoch in gevalle t'eenigen tijde door 't een of 't ander incident de voorſz. ſtraffe in Zee niet gedecreteert en ge-executeert mochte wezen, zal den gemelten Admiraal of *Cheff* van de Vloote aanſtondts na 't arrivement van de Vloote binnen Duyns, de verdiende ſtraffe zo haaſt het eenighzins mogelijk is decreteren en doen executeren, zonder van des te doen eenighzins in gebreke te blijven, op pœne als vooren.

16. Zo eenige Schepen van 's Landts Vloote, gedurende het gevecht Maſteloos quamen te geraken, of in eenige andere ongelegentheyt te vervallen, dat zy niet konnen voort zeylen, in zulken cas zullen de welgeſtelde Schepen die daar naaſt by zijn, alzulke beſchadighde Schepen een Touw toewerpen of brengen, en haar van den Vyandt afſlepen is 't mogelijk, ten welken eynde eenen yegelijk altijdts eenige Kabeltouwen en Paerde-lijnen voor de handt zal hebben te houden: Doch by zo verre zulks niet doenlijk mochte wezen, en de voorſz. Schepen by faulte van andere voorzieninge notoirlijk in handen van den Vyandt zouden komen te geraken, zullen in dien gevalle de voorſz. naaſte Schepen het Volk van zodanige reddelooze Schepen bergen, en de Schepen zelve in den brant ſteeken, of in de gront helpen, op dat den Vyandt die niet en kome te veroveren t'zijner verſterkinge, en tot verzwakkinge van dezen Staat.

17. De Commandeurs van de Branders, zullen, zo wanneer de Vloote van dezen Staat met den Vyandt in gevecht komt, haar laten vinden by de Schepen van Oorloge van dezen Staat, die dicht aan den Vyandt in 't gevecht zullen wezen, en zullen de Hoofden, Capiteynen of Commandeurs van alzulke Schepen van Oorloge gehouden zijn, zo wanneer zich eenige favorable occaſie preſenteert, de zelve Branders te eſcorteren, en te geleyden dicht aan 't boort van den Vyandt, om niet alleen de voorſz. Branders, onder 't faveur van de kracht, en van den rook van 't Canon aan 's Vyandts boort te helpen, maar ook om de Executie gedaan zijnde, de Chaloupe met het Volk van den Brander getrouwelijk te bergen, alles op arbitrale correctie naar exigentie van zaken.

18. Alle Capiteynen en Commandeurs zullen hebben te bezorgen, dat voor het

Volk

Volk op 's Landts Schepen van Oorloge dienende, wel en behoorlijk volgens 's Landts ordre werde geschaft, en dat hare Schepen wel van water geprovideert blijven, op dat alle klachten en ongelegentheden uyt het gebrek van dien ontstaande, mogen werden vermijdt en voorgekomen, op pœne dat die geene die bevonden zullen worden contrarie gedaan te hebben, door de respective Collegien ter Admiraliteyt, daar onder zy resorteren, daar over arbitralijk zullen worden gestraft en gecorrigeert, ten ware daar over albereydts by den Scheeps-Krijghs-Raadt behoorlijke correctie ware geschiedt.

19. De Schepen voor Zee zeylvaerdigh leggende, zullen geen Officieren of Capiteynen aan Landt mogen vernachten, zullen ook by dage aan boort van hare Schepen hebben te verblijven, immers daar niet af te gaan, met den minsten ondienst, of met eenigh verzuym van de zaken van 't Landt, op arbitrale correctie.

20. Zullen het Volk op de Schepen dienende, dagelijks zo in Scheeps-werk als in 't manieren van 't Kanon, en 't gebruyk van 't Handt-geweer oeffenen, om 't zelve alzo meer en meer bequaam te maken, om den gewenschten dienst by occasie daar van te konnen trekken, op pœne dat die geene die daar inne gebrekkigh blijven, daar over arbitralijk gecorrigeert zullen worden.

21. Alle Chaloupen zullen voor Zonnen ondergang aan boort van 's Landts Schepen moeten werden gebracht, ook na Zonnen ondergang geene Chauloupen van het eene Schip na het ander mogen varen, en in cas van by-een-komste zullen de Hooft-Officieren en Capiteynen alle excessen in drank moeten vermijden, ook in Zee den anderen niet mogen vergasten, op pœne van daar over door het Opperhooft en den Krijghs-Raadt naar exigentie van zaken gecorrigeert te werden.

22. Zullen mede tot behoorlijke mesnagie van 's Landts Kruyt, en om 't zelve niet onnuttelijk te verquisten, geen eer-schoten mogen werden gedaan, als uyt het Schip van het Opperhooft, onder wat pretext zulks zoude mogen zijn, zelfs ook niet onder den titul van het Kanon af te moeten blazen, op pœne van d'eerste reys over yder schoot 25 guld. te verbeuren, de tweede reys dubbelt, en voor de derde reys effective gedeporteert te worden van hare functien en bedieningen.

23. Zullen ook geen Kaydrayen aan boort dulden, maar de zelve echter tegens ordre aan boort komende, aan de Matroozen tot prijs geven, al 't gene daar in zal worden gevonden. Zullen ook gene Vaartuygen ongevisiteert van boort laten varen, om de Matroozen, en Soldaten door snoode practijcquen van hare plungne, of een gedeelte van dien niet te doen ontblooten, en dezelve plungne by zulke Kaydrayen, of andere Vaartuygen vindende, die haar weder afnemen, en restitueeren aan zodanige Matroozen, en Soldaten als de zelve afgenomen zijn, tot welken eynde gene Kagen, of Vaartuygen van omtrent de Vloote ongevisiteert zullen vermogen af te varen. Zullende voorts tegens de voorsz. Kaydrayen precieselijk ter executie werden geleyt de particuliere Ordonnantien op 't zelve subject gedaan emaneeren.

24. Zal door niemant, wie het zy, verlof tot het opvaren van eenigh Volk gegeven mogen werden, als met kennisse, en by goetvinden van het Opperhooft, op arbitrale correctie.

25. Zullen het Volk dagelijks inscherpen de toegezeyde belooninge, indien zy haar vaillantelijk in occasien tegens den Vyandt komen te quijten, en ter contrarien aanzeggen, wat straffen zy hebben te verwachten, zo zy haar qualijk komen te comporteeren, of haar in den dienst van den Lande nalatigh te toonen, volgens deze tegenwoordige Artijkelen, en de Publicatie dien aangaande by haar Hoog Mog. huyden ge-emaneert.

26. En op dat van alle mesusen, en wandevoiren des te beter kennisse mogen werden bekomen, zullen de Schouten by Nacht van de respective Esquadres reguard hebben te

nemen op de comportementen der Capiteynen, in 't observeeren van de ordres onder yder Esquadre gestelt, op het stuk van Soldaat, en Zeemanschap, en specialijk ook in occasie van rescontre, zo veel de gelegentheyt, en hun eygen devoir toelaten zal.

27. Zullen mede bezorgen, en doen bezorgen, dat de Sieken, of Gequetsten op 's Landts Vloote wel mogen werden getracteert, gecureert, en van alles, zo veel mogelijk, bezorght, tot welken eynde yder Capiteyn hem op zijn onder hebbende Schip zal hebben te verzien van zo veel oude reyne Slaaplakens, als zijn onderhebbende Schip stukken Kanon is voerende, zonder daar van eenighzins te mogen blijven in gebreke, en zal hun daar van vergoedinge gedaan werden voor zo veel bevonden zal zijn effective in 's Landts dienst geconsumeert te wezen, op arbitrale correctie.

28. Het Opperhooft van de Vloote zal de Chirurgijns op de Schepen houden, en doen houden tot haar devoir, en door den Doctor, en Chirurgijn Generaal van de Vloote t'elkens, en als de gelegentheyt zulks vereyscht, doen visiteeren haar Chirurgijns Kisten, of dezelve wel, en na behooren zijn verzien, en in ordre werden gehouden.

29. De Capiteynen, en Commandeurs op de Schepen zullen op den Vyandt niet hebben te doen schieten, voor en aleer dat zy naby gekomen zijn, en dat zy zulks met vrucht, en tot nadeel, en destructie van den zelven konnen doen, op pœne dat de gene die haar in dezen komen te vergrijpen, daar over, na gelegentheyt, en de circumstantien van haar begane wandevoir, met cassatie, bannissement, of ook wel met 'er doodt gestraft zullen werden.

30. Bejegenende eenige Oorlogh-Schepen van eenige Koningen, Princen, Potentaten, of Republijken, met dezen Staat in Alliantie, of Neutraliteyt zijnde, zullen de zelve betoonen alle courtosie, en vriendtschap, zonder nochtans ietwes van de zelve te gedoogen, dat tot kleynachtinge, of schade van dezen Staat soude mogen strekken.

31. In gevalle eenige Schepen der voorgemelte Officieren, Vice-Admiraals, of Schouten by Nacht van de respective Esquadres in de rescontre zulks mochten werden getroffen, datze tot verderen dienst onbequaam, en onnut waren den train te volgen, zullen de voornoemde Hooft-Officieren op 't een, of 't ander capabel Schip van haar onderhebbende Esquadre overgaan t'haarder keure, en optie, na gelegentheyt van zaken, daarze met behoorlijk respect ontfangen, en by de commandeerende, en minder Officieren gehoorzaamt zullen werden.

32. De Officieren, en Capiteynen van 's Landts Vloote zullen goet reguard hebben te nemen op de comportementen, en devoiren van der zelver Scheepsvolk, en alle wandevoiren, moetwil, en ongehoorzaamheyt doen straffen, zonder daar van eenighzins te blijven in gebreken, op pœne, zo daar in nalatigh werden bevonden, dat zulks haar, en hare Scheeps-Officieren zal werden toegereekent, daar van zy zullen hebben te verantwoorden.

33. En op dat onze goede meeninge in dezen vervat, des te beter ge-effectueert zal konnen werden, zullen de Hooft-Officieren en Capiteynen hare Luytenanten in behoorlijke respect hebben te houden, en te doen houden, voor en omtrent het Scheepsvolk, op dat het zelve Scheepsvolk haar des te beter kome te gehoorzamen, en ook van deze, en alle andere ordres die hun na dezen gegeven zullen worden, geen secretesse vereysschende, aan hare Lieutenanten van tijdt tot tijdt geven communicatie, zonder daar van te blijven in gebreke, op arbitrale correctie. Des zullen ook de voornoemde Lieutenants de voorsz. ordres in goede achtinge hebben te nemen, zonder de zelve onder 't Volk, ofte aan anderen bekent te maken; Ook verplicht wezen, in cas daar omtrent by hare Capiteynen yets wierde verzuymt, ofte nagelaten, de zelve daar van op de gevoeghlijkste wijze, en met behoorlijk respect te waarschouwen, 't welk haar ten besten, en als een

poinct

poinct van devoir zal worden toegereekent, gelijk ter contrarie in cas van nalatigheyt, zy-luyden ook 't zelve zullen hebben te verantwoorden.

Gedaan ter Vergaderinge van de Hoogh. Mog. Staten Generaal. In den Hage den 14 April, 1672. Was geparapheert, J. van Gent, vt. *Onderstondt, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent,* Gasp. Fagel. *Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh. Mog. op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.*

Renovatie van Plakkaat van Prœmien.

Voor die geene die met Chaloupen van de Schepen in 's Landts Vloote komen af te keeren, en te ruineeren eenige Vyandts Branders in postuur zijnde, om eenige van 's Landts Schepen te verbranden, mitsgaders voor ander kleyn Vaartuygh een Chaloupe van een Vyandts Brander ruinerende, of in de gront schietende, of wel een Brander zelfs ruinerende.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden; Doen te weten: Dat wy na voorgaande rijpe deliberatie goet gevonden hebben, in conformité van onze Resolutien van den 3 *September,* 1665. *en van den* 31 *Augusti,* 1666. *tot ampliatie van ons Plakkaat van den* 10 *Maert,* 1665. *huyden gerenoveert op het stuk van de Præmien in 's Landts Vloote ge-emaneert, en den* 28 *Maert,* 1667. *gerenoveert, wederom, en van nieuws te statueeren, en te belooven, als volgt:*

DAt de Capiteynen, of Commandeurs van 's Landts Schepen van Oorloge, dezelve Schepen in perijkel zijnde om van een Vyandts Brander verbrant te werden, hare Chaloupen met een behoorlijk aantal van kloeke, en welgewapende Mannen zullen hebben te commandeeren, om zodanige Vyandtlijke Branders te veroveren, te ruineeren, of te dwingen datze haar zelfs hebben te verbranden, in welken gevalle die gene alzo gebruykt zijnde, en den Brander verövert, geruineert, of als te vooren gedwongen hebbende, hooft voor hooft voor een vereeringe zullen genieten hondert guldens, voor zo veel zulks alleenlijk zoude zijn geschiet uyt het Schip in perijkel wezende, om van zodanige Branders verbrandt te werden. Dat ook alle de naast gelegen Oorlogh-Schepen, zo haast zy zullen bemerken 't een of 't ander Oorlogh-Schip buyten haar in perijkel te zijn, om als vooren verbrandt te worden, haar Chaloupen mede met gewapende Mannen ten fine als vooren zullen hebben af te zenden, dat in zulken gevalle zodanigen 's Vyandts Brander of Branders verovert, geruineert, of gedwongen werdende door het Scheeps-Volk van verscheyde Schepen zich zelfs in brant te steeken, dezelve gezamentlijk (die van 't periclitteerende Schip daar in mede begrepen) tot een prœmie zullen genieten de zomme van 6000 guldens, om onder haar na proportie van haar Maantgelden, volgens d'ordre van 't Landt verdeelt te werden.

Dat mede de Jachten, Advis-Gailiots, en ander kleyn Vaartuygh, die een Chaloupe

ven

van een Brander van den Vyandt zullen komen te ruïneeren, in de gront te ſchieten, te diſtrueeren, of anderzins den Brander onbruykbaar te maken, daar voor tot prœmie zullen genieten de zomme van 3000 guldens eens, mits daar van behoorlijk doende blijken; en die gene van 't zelve Vaartuygh die een van 's Vyandts Branders zelfs zullen komen te ruïneeren, daar vooren tot een prœmie, als boven, zullen genieten een zomme van 6000 Caroli guldens, alles onvermindert, en boven 't gene by 't 13 Artijkel van 't Plakkaat van den 10 Maert, 1665. en huyden gerenoveert, gediſponeert is, ten reguarde van de Oorlogh-Schepen ruïnerende een van 's Vyandts Branders, wezende in poſtuur om een ander Oorlogh-Schip van dezen Staat te beſchadigen.

Laſtende den Generaal van 's Landts Vloote in der tijdt, dat hy van 't voorſtaande alomme by affixe aan de Stuurplecht in yder van 's Landts Schepen, en minder Vaartuygh in de voornoemde Vloote kenniſſe zal hebben te geven, ten eynde een yder zich daar na hebbe te reguleeren, en des te meer tot haren ſchuldigen plicht, en betrachtinge van den noodigen dienſt van 't Landt, volgens den Vyandt opgewekt mogen worden.

Aldus gedaan, gerenoveert, en gearreſteert ter Vergaderinge van de hooghgemelde Heeren Staten Generaal. In den Hage, op den 14 *April*, 1672. *Was geparapheert*, J. van Gent, vt. *Onderſtondt, Ter Ordonnantie van dezelve. Geteekent* Gaſp. Fagel. *Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh. Mog. op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.*

PUBLICATIE.

D*E Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die dezen zullen zien, of hooren lezen, Salut. Doen te weten, Dat wy tot encouragement van de goede Ingezetenen van dezen Staat, goet gevonden hebben by de tegenwoordige Publicatie eenen yegelijken te notificeeren, en bekent te maken, ook te verzekeren, dat alle die geenen die in 's Landts dienſt ten Oorloge te Water, zodanigh zullen komen verminkt te werden, dat dezelve onbequaam zullen zijn, zich te kennen geneeren, by zo verre zy by uytkoop begeeren geſoulageert te wezen, zullen genieten na de qualiteyt van hunne verminktheyt, als hier onder ſtaat geſpecificeert, Te weten:*

		guld.
1.	Voor het verlies van beyde de Oogen	1500-0-0
	Voor het verlies van een Oogh	350-0-0
	En voor andere Accidenten, of verminktheden aan dezelve, beneden de voorſz. reſpective zommen, ter diſcretie van de Collegien ter Admiraliteyt daar onder yder reſſorteert.	
2.	Voor het verlies van beyde Armen	1500-0-0
	Voor het verlies van den rechter Arm	450-0-0
	Voor het verlies van den ſlinker Arm	350-0-0
	En voor andere Accidenten, of Verminktheden aan de zelve, beneden de voorſz. reſpective zommen, ter diſcretie als vooren.	
3.	Voor het verlies van beyde de Handen	1200-0-0
	Voor het verlies van de rechter Handt	350-0-0
	Voor het verlies van de ſlinker Handt	300-0-0

En

En voor minder Accidenten, en Verminktheden aan dezelve, beneden de voorsz respective zommen, ter discretie als vooren.

4. Voor het verlies van beyde de Beenen ——— ——— 700-0-0
Voor het verlies van een Been —— —— —— —— 350-0-0
En voor minder Accidenten, als beneden de voorsz. respective zommen, ter discretie als vooren.

5. Voor het verlies van beyde de Voeten —— —— —— 450-0-0
Voor het verlies van een Voet —— —— —— 200-0-0
En voor andere Accidenten, en Verminktheden, aan dezelve, beneden de voorsz. zommen, ter discretie als vooren.

Of dat aan alle die genen, dewelke in 's Landts dienst, als boven, zodanigh zullen komen verminkt te werden, dat dezelve daar door onbequaam zullen zijn geworden om haar te konnen geneeren, of iets te contribueren tot haar eygen onderhoudt, en alimentatie, een zilvere Ducaton ter weeke t'haarder begeerte, haar leven lang gedurende, toegevoeght zal werden. En dat vorders alle andere verminktheden van geringe conditie, na advenant zullen werden betaalt. Ten welken eynde deze onze Publicatie aan de respective Collegien ter Admiraliteyt gezonden zal werden, om by dezelve alomme in haar districten gepubliceert te werden.

Aldus gedaan, gearresteert, gerenoveert, en geamplieert in onze Vergaderinge, in den Hage, op den 14 *April*, 1672. *Was geparapheert*, J. van Gent, vt. *Onderstondt, Ter Ordonnantie van de hooghgemelte Heeren Staten Generaal. Geteekent*, Gasp. Fagel. *Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh. Mog. op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.*

ORDRE op de Jurisdictie,

Tot vermydinge van discrepantie tusschen de Zee- en Landt-Officieren op de Vloote.

D*E Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Doen te weten, Dat wy na rijpe deliberatie, geresumeert hebbende de* Ordre *by ons den* 12 *April*, 1667. *gearresteert, na ingenomen Advis van de Heeren onze Gedeputeerden, en Gevolmachtighden in den Jare* 1666. *gevaceert hebbende tot uytpressinge, en over 't Employ van 's Landts Vloote, en van den Lieutenant Admiraal de* Ruyter, *als Generaal van de Voorsz. Vloote, mitsgaders de consideratien van eenige Heeren Gecommitteerden uyt de respective Collegien ter Admiraliteyt, om te vermijden alle misverstanden in 't poinct van rang, respect, en exercitie van jurisdictie, tusschen d'ordinaris Zee-Officieren, en Landt-Officieren, die wy mede op 't Landts Vloote employeren, en resumptie van 't gunt in de voorige expeditien dienthalven tot onderling genoegen is geordonneert, en gepractiseert geweest, wederom van nieuws verstaan, en geresolveert hebben, dat voor eene generale regul zal werden vast gestelt, gelijk vast gestelt wert by dezen:*

1. DAt den Lieutenant-Admiraal, Vice-Admiraal, Schout by Nacht, en ook een gemeen Scheeps-Capiteyn in 't Schip hem toevertrouwt zal werden geconsidereert, en aldaar aan hem gedetereert, gelijk respect, als aan een Gouverneur, of een Commandeur in een Stadt, of Fortresse, mits dat hy wederom van zijne zijde aan een Capiteyn, Lieutenant, of Vaendrigh, commandeerende eenigh aantal Scheeps-Soldaten op zijn onderhebbende Schip laten wedervaren gelijke eere en respect, als een Capiteyn, of ander Officier een Compagnie commanderende, in een Guarnisoen toekomt, en te wedervaren, gebruykelijk is.

2. Dat den Collonel, en na hem den Lieutenant-Collonel, en Major, die in de expeditie mede op 's Landts Vloote gecommandeert zouden mogen werden, volgens hare qualiteyt, en Character, behoorlijk respect, en commoditeyt genieten zullen, en dat ook den gemelten Collonel het gerequireerde commandement over de Officieren, en Soldaten van de Landt-Militie in de gantsche Vloote na Krijghs gebruyk hebben, en behouden zal, doende onder dezelve houden alle goede ordre, en exacte discipline.

3. Dat in cas van landinge der voorsz. Militie, den boven-genoemden Collonel den zelven, en Cheff zal commandeeren, alles nochtans onder het bevel, de conduite, en superintendentie van den Lieutenant-Admiraal de *Ruyter*, als Generaal van 's Landts Vloote.

4. In gevalle het mochte komen te gebeuren, dat d'een, of d'ander delict, groot, of kleyn, by eenigh Officier van de voorsz. Landt-Militie zouden mogen werden begaan, of ook dat een gemeen Soldaat quame te committeeren eenigh zwaar delict, daar over hy met verlies van 't leven, of van eenigh lidt, of ook wel met kielhalinge zoude mogen gestraft werden, in zulken cas daar over geoordeelt, en gesententieert zal worden by den grooten Militairen Krijghsraadt, die gecomposeert zal wezen uyt den Lieutenant-Admiraal de *Ruyter*, als Generaal van 't gantsche Leger te Water, de presente Hooft-Officieren van de voorsz. Landt-Militie, die den gemelten Lieutenant-Admiraal daar toe zal beroepen, waar onder de Lieutenants van de Collonels Compagnien na ouder gewoonte mede admissibel wezen zullen.

5. En ten laatsten, Zo wanneer over eenigh gemeen Soldaat in 't reguard van kleyne delicten recht gesproken zal moeten werden, dat als dan 't zelve zal geschieden door den Krijghsraadt van 't Schip, gecomposeert uyt d'ordinaris Scheeps-Officieren, met, en nevens den Capiteyn, Lieutenant, of Vaandrigh, mitsgaders ook de Sergeanten over de Scheeps-Soldaten op 't zelve Schip commandeerde, waar in den Hooft-Officier, of Capiteyn van 't Schip, of wel zodanigh ander Scheeps-Officier, als by eenige gelegentheyt van dezelve 't opper-commandement van 't Schip zal hebben in zijne qualiteyt, als in 't eerste Artijkel gementioneert staat, zal presideeren, en de eerste Stemme hebben, en na hem den Capiteyn van de Landt-Soldaten op 't zelve Schip zijnde, dan wederom den Scheeps-Lieutenant, of wel op Schepen by Hooft-Officieren gevoert werdende, den eersten Scheeps-Capiteyn, die onder den Hooft-Officier op 't Schip zoude mogen zijn, vervolgens den Lieutenant, of Vaandrigh van de Landt-Militie, en zo voorts over ander dan een Scheeps-Officier, en dan een Landt-Officier; ten welken eynde de Scheeps-Officieren aan de eene, en de Landt-Officieren aan de ander zijde van de Tafel geplaatst zullen werden, na dat die gene die 't commandement over 't Schip heeft aan 't hooge eynde zijn plaats zal hebben genomen.

En wert den Lieutenant-Admiraal de *Ruyter*, mitsgaders de Landt-Militie op de Vloote zijnde, mits dezen geordonneert, zich hier na te reguleeren, en te doen reguleeren, allen den geenen die het zoude mogen aangaan.

Aldus gedaan, gerenoveert, en gearresteert ter Vergaderinge van de hooghgemelde Staten Generaal. In den Hage, op den 14 *April,* 1672. *Was geparapheert,* J. van Gent, vt. *Onderstondt, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent,* Gasp. Fagel. *Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh. Mog. op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.*

PUBLICATIE.

De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die dezen zullen zien, of hooren lezen, Saluyt. Doen te weten, Dat Wy, na ingenomen rapport van onze Gedeputeerden tot de zaken van de Zee, achtervolgens onze voorgaande Resolutien, gebesoigneert hebbende over verscheyden poincten, rakende 't employ, en versterkinge van 't Landts Vloote eerstdaaghs in Zee te brengen, en 't gunt tot goet beleyt over dezelve, mitsgaders tot encouragement van de Officieren, Soldaten, en Matroozen van dien, als mede tot aanmoedíginge van de goede Ingezetenen, en Patriotten van den Lande zal konnen strekken, en na rijpe deliberatie, mitsgaders resumptie in 't geen voor dezen in gelijke gelegentheyt by ons is geordonneert, daar op gevolgt, ten eynde het Volk van Oorloge ter Zee, by de tegenwoordige tijdts gelegentheyt meer en meer ten dienste van het lieve Vaderlandt geencourageert, en aangemoedight mogen werden, huyden goet gevonden, geresolveert, en vast gestelt hebben, gelijk Wy vast stellen mits dezen:

1. DAt alle die geene die in een rencontre of Bataille van wederzijdts Vlooten eenigh Frans of Engels Oorlogh Schip zullen komen te aborderen, enteren en veroveren, zullen hebben en behouden niet alleen het veroverde Schip, maar ook het Kanon, Touwerk en Ankers, en alle het vordere gevolgh en aankleven van dien.

2. Dat daarb eneffens die geene die het Schip van den eersten Admiraal van de Fransen of Engelsen zullen komen te aborderen, enteren en veroveren, als vooren, boven het veroverde Schip, met den gantschen gevolge en aankleven van dien, zullen genieten tot een premie en belooninge van hare dapperheyt, de somme van 50000 Caroli guldens.

3. Over yeder Schip van de andere Admiralen in manieren voorsz. verovert wordende, een somme van 30000 Caroli guldens.

4. Over yeder Schip van de verdere Opperhoofden, een somme van 20000 Caroli guldens.

5. Over alle andere Oorlogh-schepen, gevoert wordende by gemeene Capiteynen, voor yeder Schip gemonteert met 40 Stukken, en daar boven, 10000, en voor yeder Oorlogh-Schip van minder calibre (Kitzen en Jachten daar niet onder begrepen) 6000 Caroli guldens.

6. Daar en boven dat die gene, die met een goede couragie vechtender handt zal komen af te halen de Vlagge van boven van den eersten Admiraal, daar vooren tot een præmie zal genieten 2000 Rijksdaalders, of 5000 Caroli guldens.

7. Voor de Boven-Vlaggen van de andere Admiralen 1000 Rijksdaalders, ofte 2500 guldens.

8. Voor de Vlaggen van de Voorstengen 500 Rijksdaalders, of 1250 guldens.

9. Voor de Vlaggen van de Basaans-mast 300 Rijksdaalders, of 750 guldens.

10. Voor de Vlaggen van achteren 100 Rijksdaalders, of 250 guldens.

11. En op dat alle goede Ingezetenen en Patriotten van den Lande, ook mogen werden aangemoedight, om particuliere equipagie van Oorloge ten dienſte van 't Landt, en tot afbreuk van de Vyanden van den Staat te doen; hebben Wy over zulks mede gereſolveert en vaſt geſtelt, gelijk vaſt geſtelt werdt mits dezen, dat alle diegeenen die haar met eenige Schepen van Oorloge toegeruſt, komen te vervoegen onder 's Landts Vloote, haar ten dien eynde aangevende aan den Admiraal, of 't Opperhooft der zelver Vloote, en rangerende onder de Vlagge, over het veroveren van Schepen, 't af halen van Vlaggen, en anderzins, zullen genieten tot een belooninge van hare affectie, getrouwigheydt en couragie, over yder voorval, noch eens zo veel als ten aanzien van 's Landts Oorlogh-ſchepen hier vooren is geſtatueert.

12. Dat wijders mede een van 's Vyandts Oorlogh-Schepen komende vernielt te werden door een of meer van 's Landts Branders, die geene die de voorſz. Brander of Branders zullen hebben aangevoert, daar over de belooninge zullen genieten, een rechte derdepart van de prœmie hier vooren toegevoeght aan des Landts Oorlogh-ſchepen, gelijke Vyandts Oorlogh ſchepen veroverende.

13. En voor zo veel eenige Patriotten genegen zouden mogen wezen t'haren particuliere koſte eenige Branders uyt te ruſten, en by 's Landts Vloote te voegen, dat de zelve met zodanige Branders eenige Vyandtlijke Oorlogh-ſchepen vernielende, daar vooren zullen genieten een gerechte derde part van 't gene als boven toegevoeght is aan Schepen by particulieren ten Oorlogh uytgeruſt, die gelijke Oorlogh-Schepen van den Vyandt mochten komen te bemachtigen.

14. Dat mede den geenen die een van 's Vyandts Branders, wezende in poſtuur om eenigh Oorlogh-Schip van den Staat te beſchadigen, komt te ruineren, daar vooren toegeleydt zal worden een prœmie van 6000 Caroli guldens.

15. Dat voorts die geene die eenige Oorlogh-Schepen van de Vloote van dezen Staat, en voornamentlijk van de Hoofden in pericul wezende, couragieuzelijk en mannelijk komen te ſeconderen, daar vooren inſgelijks zullen genieten een notabel prœmium by Ons te begrooten, na proportie van den dienſt by haar gedaan, zo als volgens getuygeniſſe van de Officieren daar by, aan en omtrent geweeſt zijnde, bevonden zal worden te behooren.

16. En in gevalle t'eenigen tijde ('t geen Godt verhoede) eenige Schepen van 's Landts Vloote door den Vyandt mochten wezen verovert, dat die geene die de zelve komen te libereren, en weder te nemen, daar vooren tot een prœmie zullen genieten de gerechte helfte van de zommen hier boven ten aanzien van 't veroveren van de Franſe en Engelſe Oorlogh-Schepen breeder uytgedrukt ſtaande, boven en behalven het volle prœmium, 't welk hen-luyden mede noch zal volgen, ingevalle zy den Veroveraar zelfs inſgelijks komen te nemen.

17. Dat mede zo aan de particuliere Commiſſie-vaarders, als aan de Oorlogh-Schepen van den Staat, eenige Franſe, Engelſe, of vyandtlijke Schepen, buyten eene generale Bataille van wederzijdts Vlooten veroverende, zal werden toegeleyt en voldaan de gerechte helft van de prœmien, die zy luyden in gevolge van 't geene voorſz is zoude genieten, in gevalle zy zodanigh Frans of Engels Oorlogh-Schip in een generale Bataille hadden komen te veroveren, en dat zonder onderſcheyt, in wat quartier van de Werelt zulks ook zoude mogen komen voor te vallen, midts behoorlijk docerende van hare verrichtinge.

18. En op dat een yegelijken door oprechte liefde tot zijn Vrouwe en Kinderen gedreven zijnde, des te meer ten dienſte van het Landt geanimeert en ge-encourageert moge werden,

werden, dat over zulks ten aanzien van alle Gesneuvelden, die in levende lijve wezende, aan eenige van de gestelde prœmien, zouden participeren, hare Weduwen en Kinderen uyt den buyt, en de gestelde belooninge, zal werden toegevoeght, tweemaal zo veel als de voorsz. Gesneuvelden zoude hebben genooten, zulks dat de voorsz. Weduwe en Kinderen daar in zullen deylen met een dubbelde handt.

19. Alle welke gestelde Gelt prœmien zullen werden betaalt in 't geheel, en zonder eenige detractie, aan den geenen die de veroveringe der voorsz. Schepen, ofte de af halinge der voorsz. Vlaggen effectivelijk zullen hebben gedaan, (zonder dat daar van eenige portie voor 't recht van 't Landt, van den Admiraal, ofte van eenigh ander Hoof-Officier, die daar toe niet met 'er daat gecontribueert heeft, afgetoogen zal worden) zelfs ook alwaar 't zake dat zodanige Schepen na de effective veroveringe mochten komen te zinken, of anderzins te vergaan, en zulks niet effectivelijk binnen de Havenen dezer Landen opgebracht te worden; Gelijk mede in 't reguard van de genomen Schepen, en den verderen buyt daar van dependerende, gerelascheert zal werden van de gerechtigheyt jegenwoordigh daar van by de Collegien ter Admiraliteyt, uyt den Hoofde van den Admiraal Generaal getrokken werdende, die mede in 't geheel ten profijte van de Veroveraars zal werden afgestaan, en afgestaan werdt midts dezen.

20. Wijders zal tot meerder encouragement van particulieren, die haar met eenige Schepen, op onze bestellinge ten Oorloge uytgerust, onder 's Landts Vloote zullen willen rangeren, om fortuyn op den Vyandt te zoeken, op yeder van zodanige Schepen, gemonteert van 20 tot 30 stukken, ter begeerte van de Reeders de nombre van 25 of 30 Musquettiers uyt 's Landts Militie gelicht werden.

21. Daar en tegen hebben Wy ook tot meerder asseurantie van de dappere Helden en tot afschrik van de kleynmoedigen, geordonneert, en gestatueert, gelijk geordonneert, en gestatueert wordt mits dezen, dat alle die geenen die eenigh Oorlogh-Schip van den Staat aan de Fransen, of Engelsen komen over te geven, 't zy Hoofden, gemeene Capiteynen, of andere Officieren, die by overlijden, of andere ongelegentheyt van dezelve Capiteynen, het commandement over 't Schip aanbevolen is, daar over by den Scheeps-Krijghsraadt, en alle andere Rechteren gestraft zullen werden met 'er doodt, zonder eenige genade, of verschooninge.

22. Dat van gelijken mede alle hooge, of mindere Officieren, die met hare onderhebbende Schepen, buyten vermoeden, van de Vlagge mochten komen af te loopen, zonder consent, of bevel van den Admiraal, of 't Opperhooft van de Vloote, daar over insgelijks met 'er doodt, zonder eenige verschooninge gestraft zullen werden.

23. En zal den zelven Admiraal op de comportementen van eenen yegelijk goet, en naauw reguard hebben te doen nemen, stellende, of authoriserende tot dien eynde voor 't aangaan van de bataille eenige ervarene Perzoonen op de Jachten, Galliots, en ander Vaartuygh by de Vloote wezende, om alle particulariteyten curieuselijk te observeeren, en van alles op haren eedt te mogen geven goede getuygenisse; Zullen by eenigh mancquement, of wandevoir, den Krijghsraadt daar over hebben te spannen, en aanstondts in Zee, volgens den Artijkelbrief, en deze onze nader dispositie, vonnisse te wijzen, ook 't zelve in *ilico* te executeeren, en doen executeeren, zonder om eenigerhande oorzake zulks te dilayeeren, of uyt te stellen tot zijne wederkomste hier te Lande, op pœne van zelfs daar over by de Hooge Regeeringe arbitralijk gecorrigeert te worden.

24. En op dat alle 't geene voorsz. staat, komen moge tot kennisse van den geenen die 't behoort; Lasten, en ordonneeren Wy hier mede de Collegien ter Admiraliteyt, 't zelve aan hare respective onderhebbende Officieren aanstondts bekent te maken, met bevel om 't zelve tot aanmoediginge van 't Bootsvolk ten besten te debiteeren, en te

 ver-

verspreyden zulks, en daar 't behoort, ook voorts dezen te doen publiceeren, en affigeeren ter plaatze daar dezelve gewoon zijn publicatie, en affixie te doen.

25. Des werdt den Admiraal van de Vloote mits dezen mede wel expresselijk gelast, dat hy de voorsz. onze goede meeninge, en intentie ten zelven eynde op 's Landts Vloote ter bequaamste tijdt insgelijks zal hebben te laten publiceeren, en deze aan de Mast van yder Schip aanplakken, ook 't zelve zomwijlen na vereysch van zaken te doen vernieuwen.

Aldus gedaan, en gearresteert ter Vergaderinge van de hooghgemelde Staten Generaal, In den Hage, den 14 April, 1672. *Was geparapheert*, J. van Gent, vt. *Onderstondt, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent*, Gasp. Fagel. *Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh. Mog. op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.*

Op den 26 April was den tijdt gekomen / dat het Parlament te Londen zou vergaderen, doch den Koning dede 't zelve / zonder dat'er yets verhandelt wiert / terstont wederom scheyden / en uytstellen tot den 30 October naast komende / maar het is doenmaals door de tweede reys / tot in February 1673. al weder op geschort / alzoo dien Koning geen lust had / om de apparente klachten van 't zelve / wegens den onnodigen Oorlogh / (ten gevalle van den Koning van Vrankrijk, tegen de Vereende Nederlanden op genomen) te hooren. Men maakte ondertusschen aldaar door den Druk gemeen / een Lijst / van het getal / en monture / zoo wel van de Franse als Engelse Oorloghs-Vloten / welke Lijst vry grooter en zwaarder was / als die Vloten zelve in der daat te voorschijn quamen; en in plaats van den overleden George Ascue wierdt den Ridder Jordaan, over d'opzicht van de Vloot gestelt / terwijl den Hartogh van Jork, als Admiraal Generaal zich toe ruste / die den 29 April op de zelve verscheen / om die in Zee te brengen.

Als nu dede den Keulsen Keurvorst door alle zijne Landen van Keulen, en Luyk, (daar het van Franse Soldaten grimmelde / en verscheyde Magazijnen voor die Natie waren opgerecht / en van mondtkost en oorloghstuygh / overbloedigh voorzien) een Manifest uyt gaan / waar in hy verklaarde / Dat hy de Neutraliteyt met de Vereenighde Staten wilde onderhouden; verbiedende aan alle en een yegelijk van zijne Onderzaten, eenige vyantschap of overval te betoonen aan de Onderdanen van den Vereenighden Staat, zoo ver als zijn gebiedt zich strekte. 't Zelve liet hy ook aan dien Staat bekent maken / doch het strekte slechts / om die in slaap te wiegen / maar 't was'er al te verre toe gekomen.

In 's Gravenhage wierdt omtrent deze tijdt de Ratificatien, van een noch nauwer verbondt / tusschen Spanjen, en den Vereenighden Staat, uyt gewisselt. Daar wierden ook gestadigh veel Spaanse Soldaten / uyt Spanjen, ten dienst der Spaanse Nederlanden, tot Oostende in Vlaanderen, over gevoert. Den wakkeren Grave de Monterey kreegh mede groote sommen aan Wisselbrieven van daar / tot versterking van die Nederlanden, 't welk hy ook / met grooten yver / al om / waar nam. Tot Brussel quam mede op den 7 April 1672.

den

den Heer de Groot, Ambassadeur van den Vereenighden Staat in Vrankrijk geweest / die aldaar verwelkomt en begroet wierdt van den Heer Cornelis de Wit, Ruart van den Lande van Putten, doenmaals Afgezant van de Vereende Nederlanden, by den Grave de Monterey. d'Heer de Groot vertrok voorders na den Hage, alwaar hy den 14 April aan quam / en des anderen daaghs in hare Hoog-Mog: Vergadering rapport van zijne besoignes gedaan heeft; gelijk den Heer Meerman, Nederlandtsen Ambassadeur in Engelandt, op den 10 April met een Konings Jacht / te Schevelingen aangezet / eenige dagen te vooren mede een verhaal van zijne verrichtinge dede: Uyt beyde deze rapporten / was niet anders / dan de gewisse Fransen en Engelsen Oorlogh te gemoet te zien. Den Engelsen Koning liet / korts na de Declaratie van Oorlogh, ook afkondigen een streng gebodt / waar by alle zijne Onderdanen / in dienst van de Vereenighde Nederlanden zijnde / belast wierdt om weder in zijn Landt te komen / op hooge straffe / het luyde aldus:

CAROLUS REX.

ALhoewel dat zijn Majesteyts laatste Declaratie van Oorlogh, tegen de Staten van de geunieerde Provintien, in zich zelven een genoeghzame waarschouwinge is, aan alle zijne Majesteyts Onderdanen, nu Ingezetenen, of woonachtigh, in eenige deelen of Dominien van de Vereenighde Nederlanden, of geimployeert in dienst van de Staten Generaal, om haar vertrek op het spoedighste te vervorderen, op dat zy het perijkel van de Wet mogen mijden, nu bevonden te worden aanhangende aan zijn Majesteyts vyanden; nochtans mogelijk zijnde, dat eenige van zijn Majesteyts goede Onderdanen, tegenwoordigh blijvende in die gewesten, niet mogen weten het gevaar, of perijkel, dat zy in haar verblijf mogen hebben, of het voordeel dat zy zouden konnen genieten, door een spoedigh en dienstigh wederkeeren in zijn Majesteyts dienst, zijn Majesteyt daarom met advijs van zijn Raadt heeft goet gedacht deze zijn Koninglijke wil, en believen te verklaren; vereyst en gebiedt alle, en een yegelijk van zijn Onderdanen, tegenwoordigh zijnde binnen de dominien van de Staten van de Vereenighde Provintien, of eeniger wijze, in hare diensten, dat zy te huys keeren, met alle mogelijke spoet, op pœne van de uyterste rigeur des Wets, om zulke harer verradelijke aanhang, en van het gevaar van verbeuring harer Landeryen, Huyzing, Goederen, en Vee, de welke gevonden zullen worden in eenige van zijn Majesteyts Rijken: En zoo eenige van zijn Majesteyts Onderdanen, de welke voor dezen vluchtigh zijn geweest, voor zijn Majesteyts ongenade, en tegenwoordigh haar aldaar verhoudende, genegen mochten zijn, om zijn Majesteyts genade en faveur, hier na te genieten, door het plegen van eenige aangename, en uytnemende diensten; zijn Majesteyt verklaart by dezen, dat zulke Persoonen niet alleen met Pardon zullen ontfangen worden, wat, of hoedanigh hare crimen geweest zijn, maar zullen ook op haar wederkeeringe, een genadige, en volle vergeldinge van zulke hare diensten genieten. Gegeven aan het Hof tot Withal, den 8 April 1672. in het 24 Jaar van zijn Majesteyts regeeringe. God beware den KONING.

Door deze laatste woorden scheen den Koning, een deel Engelse, Schotse, &c. Vagebonden en Guyten aan te moedigen/ om in den Vereenighden Staat verraderyen/ brantstichtingen/ en diergelijke schelmstukken te practizeren/ en aan te rechten/ om daar door haar pardon in Engelandt te bekomen/ als daar na gebleken is.

Ondertusschen wierden noch al groote sommen gelts uyt Vrankrijk na Engelandt over gevoert/ tot Equipagie van die Oorloghs-Vloot/ waar by den Koning van Vrankrijk zoude voegen 30 wel toegeruste Schepen ten Oorlogh/ onder 't gebiedt van den Grave d'Estré, en dat den zelven Grave, met d'Engelse Vloot geconjungeert zijnde/ zoude voeren het Corps de Bataille, den Hertogh van Jork de Avantgarde, en den Vice-Admiraal van Engelandt de Arrieregarde; voorts dat Vrankrijk alle vier Maanden, tot onderhoudt van deze Zee-Vloot/ most verschaffen/ driemaal hondert duyzent Rijksdaalders.

Den Huurling, of Bisschop van Munster, trok mede zeer stil groot geldt van Vrankrijk, om zijne werving voort te zetten/ die ook dapper spoedighde/ en hy kreegh veel kloeke en ervarene Officieren, die het ophouden van de Nederlandtse werving had verdroten/ en men twijffelde nu niet meer/ of hy had zich aan Vrankrijk mede verhuurt/ gelijk hy te vooren in den Jare 1665 aan Engelandt had gedaan/ als te zien is in een Tractaat, doenmaals uytgegeven/ genaamt den Engelsen en Munstersen Oorlogh tegen de Vereenighde Nederlanden. Want veele hadden noch deze goede meyning van hem/ dat hy al heymelijk/ de wapenen aannam/ voor den Keyzer, en het Duytse Rijk, tegen Vrankrijk, alzoo verscheyde gedachten waren geweest/ dat Vrankrijk Duytslandt onvoorziens zocht te overrompelen/ om Hem, of zijn Zoon, Keyzer te doen kroonen.

De Algemeene Staten der Vereenighde Nederlanden, nu al vast gestelt hebbende een nieuwe wervinge van 21600 Man/ wierden by de Gr. Mog: Heeren Staten van Hollant, aangenomen d'Officieren/ 30 voor hare portie/ in de zelve/ als voor haar particulier/ bestaande in 10 Regimenten/ yder tot 1400 Man/ bedragende te zamen 14000. De versterkinge van het Retrenchement aan den Issel-stroom, was nu ook al opgemaakt/ doch niet verder als van Aernhem tot Deventer toe/ de rest bleef achter. Men sprak ook wel van het Water de Vaart, van Vreeswijk af/ tot Uytrecht, en de Rivier de Vecht, weer van Uytrecht af/ tot Muyden toe/ met borstweeringen te voorzien; doch de Staten des Landts van Uytrecht, verstonden/ dat dit most gedaan worden tot kosten van de Generaliteyt, of van Hollandt, (als meest tot haar verzekertheyt dienende) waar toe/ deze geen genegentheyt hebbende/ bleef het steken.

De voorbereydtselen en toestel tot den aftocht van den Fransen Koning uyt Vrankrijk, na de Nederlanden, nu ter ooren van hare Hoogh-Mog: de Generale Staten gekomen zijnde/ deden zy tegen den 4 Mey een algemeene Vasten Bede-dagh uyt schrijven/ over al de zeven Nederlandtse Provintien, die vervolgens alle Maanden/ op den eersten Woensdagh zou gehouden worden/ van de welke de Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt &c. Brieven lieten af gaan/ aan hare respective Steden, luydende als volght:

De

De Staten van Hollandt en West-Vrieslandt.

EErentfeste, Wijze, Voorzienige, Discrete, Lieve, Getrouwe. Wy hebben huyden met, en neffens de andere Bondtgenooten, na voorgaande deliberatie goet gevonden, dat by deze gevaarlijke conjuncture van tijden en zaken, op den eersten Woensdag van yder Maant, nieuwen stijl, en zulks voor de eerstemaal op Woensdagh toekomende en drie weken, die wezen zal den vierden der aanstaande Maant Mey, nieuwen stijl, gehouden zal werden een Vast- en Bededagh, om Godt den Heere Almachtigh vyerighlijk te bidden, ten eynde zijne Goddelijke Majesteyt de menighvuldige zware misdaden en overtredingen der Ingezetenen dezer Landen (daar door zijnen rechtveerdigen toorn over Ons verwekt, en ontsteken is geworden) Ons genadelijk gelieve te vergeven, en quijt te schelden na de groote van zijn Vaderlijke goedertierentheyt, en Ons alle geven een bekeerlijk herte, op dat Wy te recht bekeert, en hem weder lief en aangenaam mogen zijn, en blijven in Christo Jesu onzen Heylandt en Zalighmaker: En dat het zijne Vaderlijke goetheyt vervolgens genadelijk gelieve van Ons af te wenden alle onheyl en verderf, daar mede dezen Staat door der Naburen, en voornamelijk door openbaren gedeclareerden Oorlogh by twee machtige Koningen, buyten alle recht en reden gedreyght werdt; en dat onzen verzoenden Godt der zelver onrechtveerdige Wapenen, en zware Krijghs-machten door zijnen uytgestrekten Arm gelieve te vernietigen, en zijnen goedertierenen zegen over dezen Staat, en de Inwoonderen van dien te continueren, en de Wapenen die den zelven Staat genoodtzaakt werdt tot hare beschermingе in de handt te nemen, met zijne Goddelijke Majesteyts hulpe en bystant te begenadigen; en dat den voorsz. dagh gedurende, alle Neeringen stille staan, en de Winkels gesloten gehouden zullen werden; alles tot grootmakinge van zijnen H. Naam, voortplantinge van de ware Christelijke Gereformeerde Religie, conservatie van de zoo dier gekochte vryheyt, en onzer aller zielen zaligheyt: Begeerende dat U L. den voorsz. Vast- en Bede-dagh binnen de Stadt Amsterdam tijdelijk zullen doen publiceren tegens den voorsz. 4 Mey nieuwen stijl, voor de eerste maal, en daar na successivelijk tegens de eerste Woensdagen van yder Maent nieuwe stijl, ter plaatze daar men gewoon is publicatie te doen, en daar by den voorsz. dagh gedurende, te verbieden, en met'er daadt te doen ophouden, niet alleen allerley Neeringe en Handtwerk, maar voor al het Tappen, Kaatzen, Balslaan, en diergelijke Exercitien meer, op zekere groote pœnen daar tegens by U L. te statueren; doende daar van mede advertentie aan de Franse en Engelse Kerken in de voorsz. Stadt zijnde. Waar toe Ons verlatende, beveelen Wy U L. onder des de beschermingе Godes. Geschreven in den Hage den 16 April 1672.

't Opschrift was:
Eerentfeste, Wijze, Voorzienige,
Discrete, onze Lieve Getrouwe,
den Officier, Burgermeesteren en
Regeerders der Stadt Amsterdam.

Ter Ordonnantie van de Staten,

SIMON van BEAUMONT.

De eerste vyandtschap tusschen het Franse en Staten volk der Vereenighde Nederlanden is voorgevallen op den 25 April 1672. als wanneer daaghs te voren, des morgens vroegh uyt Rijnberk zijn gecommandeert en getrokken, van yder Compagnie Voetvolk, 5 Man, verdeelt in 2 Brigades, d'een onder Capiteyn Kau, en d'ander onder Capiteyn Sloot, met 3 Compagnien Ruyters; deze trokken tot op de Beunegarder Heyde, aldaar vonden zy de gecommandeerde Troupen uyt Wezel en Burik, en korts daar aan, quamen noch by haar, die van Orsoy, Meurs, Nimwegen, en Aernhem. Na dat de Oversten en Officiers, omtrent anderhalf uur met malkanderen hadden gesproken, marcheerden zy gezamentlijk voort, sterk zijnde 1800 Ruyters, en 600 te voet, onder 't commando van den Prins van Nassau, na de Fransen toe, maar vonden der, op dien dagh gene, alzoo zy, op 't waarschouwen van zeker Heer, te rugh getrokken waren; den geheelen nacht marcheerden zy al voort, en quamen met den dageraat aan een kleyn Schansjen, by de Fransen, op een passagie, aldaar gemaakt: Hier op dede het Voetvolk een aanval, en vindende niet veel tegenweer, klommen over de Borstweeringen daar binnen, en vonden eenige weynige Fransen daar in, plonderden alles wat daar was, openden de Slaghboom, daar de Ruyters, en de rest van 't Voetvolk, door marcheerden, vindende doen een party Franse Ruyters, die op de vlucht, en twee daar van doodt geslagen zijn; van de Nederlanders wierdt een Paerdt geschoten. Al voort trekkende, quamen zy aan 't Huys te Kempen, een sterk Slot, dat zich voort op gaf. Hier binnen waren 12 Franse Soldaten, die zy gevangen namen, maar de Juffrouw met haar Volk trok in alle veyligheydt daar uyt. Hier van daan quamen zy voor een kleyn Stedeken, genaamt Hulst, den Keurvorst van Keulen toebehoorende; hier vonden zy de Poorten gesloten, en stelden haar in ordre om daar op te stormen, doch die van binnen dit ziende, maakten de Poorten open, lieten haar in komen, en koften de gedreyghde plondering, voor weynigh gelt, af. Ter wijl was eenigh Frans Krijghsvolk te zamen gerukt, die haar in een dikke Bosschagie hadden gelegert, daar het Staten Volk voorby trok, en de zelve gewaar wierdt, en met alle geweldt daar op wilden in vallen; maar de Oversten (duchtende, dat het Volk, van nacht en dagh te marcheeren, te zeer vermoeyt mocht zijn) wilden het niet toe staan; aldus zijn zy des avonts wederom binnen Rijnberk gekomen, van waar yder des volgenden morgens, wederom naat zijn Guarnizoen vertrokken is.

Het Leger van den Koning van Vrankrijk nu voor het grootste en meeste gedeelte, al na het Landt van Luyk en Keulen af gezakt zijnde, gelijk mede het zwaar Geschut en vorder krijghstuygh, als ook de mondt-kost en paerdevoeder, de Rivieren de Moesel en Rijn, tot Nuys in 't Keulse Landt, en d'andere Magasijnen gevoert waren, oordeelde men dat het gras (nu alle dagen aangroeyende) overvloedigh genoegh was, om voor de Paerden, gedurende den doortocht, te konnen bestaan; zoo heeft den Koning de administratie der Rijks-zaken aan de Koninginne over gegeven, om alles te verhandelen, doch met advijs van een Raadt, bestaande in de Ministers, Monsieur d'Aligre, Zegek-

gelbewaarder, Villeroy, Le Tellier, en Colbert, en is den 27 April 1672. van St. Germain vertrokken / met een aanzienlijk Leger / en een menighte van Hof-gevolgh; eenige dagen te vooren / was Parijs in reppen en roeren / krioelende van Menschen / Paerden / Muyl-ezels / Wagens / etc. langs de straten / alle bezigh met het vervoeren van den train / en bagagie / zoo voor den Koning als d'andere Overſten: Onder dezelve waren by de 80 karren / geladen met geldt / daar voor de paerden genoegh aan te trekken viel / deze wierden van des Konings eygen troupes / en lichte paerden begeleydt. Den Koning sliep den eersten nacht te Nanteuil, trok van daar op Soisons, Laon, Rocroy, en quam den 5 May te Charleroy; Des Konings Broeder / Monsieur, den Hartogh van Orliens, met veele Grooten volgden zijn Majesteyt des anderen daaghs / en quamen gelijk met Hem aldaar. Den Prince van Condé vertrok mede den zelven dagh / maar scheyde onderwegen van den Koning, en ging over La Ferte, en Rheims, en quam den 30 April te Sedan, om met de daar / en daar omtrent leggende troupes naar 't Landt van Luyk te gaan. Den Engelsen Hartogh van Monmout vertrok korts hier aan naar Lusarche, om zijn Regiment Engelse, van daar / na des Konings Leger te geleyden / doch het is daar na / in garnisoen / binnen de Stadt Duynkerken gezonden.

Den Koning had onderwegen een Reveüe van alle zijne byhebbende volkeren laten doen / en bevindende / dat hy een groote menighte van Hof- en nasleep by zich hadde / van welke hy geen dienst / maar grooten ondienst had te verwachten / en dat voornamentlijk in 't op-eeten van de mondt-kosten / als 't Leger komen mocht op zommige plaatzen / daar de zelve schaars waren / dede eenige duyzenden / van Lakeyen, Wijven, Leger-troſſen, Hoeren en Jongens uyt monsteren / en de zelve met een groot deel Koetsiers, Voerluy, Paerden, Koetzen, Karren en Wagens, te rugge vertrekken / welk onnut gespuys den Leger-train niet weynigh verminderde / en ook verlichte. Den Koning bleef eenige / doch weynigh dagen / met zijne Troupen tot Charleroy rusten.

In de Vereende Nederlanden wende men alles aan / zoo te Water als te Lande / 't geen men oordeelde / eenighzins / tot tegenweer / zou konnen dienstigh zijn. Men had vier Vyanden / als Vrankrijk, Engelant, Keulen en Munster op den hals; van de twee eerste / als de grootste en sterkste / zoo te Lant / als te Water / was men / door hare Oorloghs Declaratien / genoeghzaam ontzeyt. Den Keulsen Keurvorst, zoo zommige meynden / zoude noch / als 't mogelijk was / de Neutraliteyt, met de Nederlanden zoeken te onderhouden / hoewel de zelve / nu als tegens zijn voornemen / van de Franse misleydt / en overheert was; dat hy ook den Rijnstroom zou trachten open te houden / en alles / na gewoonte / uyt Duytslandt, door de zelve te laten af komen / om de Duytse Vorsten niet te beledigen / en den Keyzer geen oorzaak te geven / om hem te beschuldigen / dat hy onrust in 't Rijk mocht hebben gebracht / doch dezen Onnozelen, door de Franse beloften en vleyeryen betovert / en haar voet in zijne Landen vast gezet hebbende / wierdt wel haast van hun de Wetten gestelt. Op de Bisschop van Munster vielen noch veel gedachten / van dat hy in 't Duytse Rijk, noch aan den Keyzer, (wiens Onderdaan hy was / en de zelve

ook in den laatsten Oorlogh tegen de Turken gedient had) geen oorloghs-rampen zou verwekken/ te meer / om dat men niet konde vernemen/ dat'er eenige Franse volkeren in zijn dienst over quamen/ en dat hy zich voor den Keyzer, en dat Rijk, al heymelijk wapende: doch 't was voor Vrankrijk, als 't gevolgh zal uyt wijzen.

De Vereende Nederlanden hadden niemandt daar zy zich vast op konden vertrouwen/ als op die van Spanjen, die evenwel niet offensijf, maar auxiliair, of behulpzaam/ haar wilden by staan/ dat zy ook getrouwelijk met'er daadt hebben betoont / hoewel by veele / in 't eerste daar aan getwijffelt wierdt.

Den Heer van Amerongen, als Afgezant van den Vereenighden Staat, nu eenigen tijdt met den Keurvorst van Brandenburgh gehandelt hebbende / sloot op den 6 Mey 1672. het volgende

TRACTAAT

Van Assistentie, en mutuelle Defensie, tusschen den Doorluchtighsten Vorst, en *Heer, Heer Fredrik Wilhem*, Markgraaf tot Brandenburgh, des Heyligen Roomsen Rijcx Aerts-Cammerer, en Cheurvorst (tot. tit.) ter eenre. En de Hoogh. Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden ter andere zijde.

NAdemaal den Doorluchtighsten Vorst, en Heer, Heer Fredrik Wilhem, *Markgraaf tot Brandenburg, des Heyligen Roomsen Rijks Aerts-Cammerer, en Cheurvorst (tot. titulus) ter eenre. En de Hoog. Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, ter anderen zijde, goet gevonden hebben, dat ten aanzien van de tegenwoordige gevaarlijke conjuncture, een Tractaat van Assistentie, en mutuelle Defensie zal werden opgerecht: Zo zijn beyde daar toe ten wederzijds Gevolmachtighde, namentlijk, van zijn Cheurvorstel. Doorl. tot Brandenburgh, den Hooghwaerdigen, Welgebooren Heer* Otto, *Vryheer van Swerin, Heer tot Altendanbergh, Zochan, en Wildenhofen, &c. Erf-Cammerer van Cheur- en Mark-Brandenburgh, en Dom-Proost van de Stifs-Kerk tot Brandenburgh, Over-President, Geheym- en Leen-Raadt van zijn Cheurvorstel. Doorl. van Brandenburgh, &c. Als mede den Hoogh-Edelgebooren Heere* Lorentz Christoffer van Sommitz, *Erf-Heer tot Grumbsdorf, Drenau, en Gerbero, Erf-Cammerer des Hartoghdoms Hinter, Pommeren, &c. En den Wel-Edelen, en Hooghgeleerden Heer* Frantz Memders, *Hof- en Krijghs-Raadt van zijne Cheurvorstel. Doorl. van Brandenburgh. En van de zijde van de Hoogh. Mog. Heeren Staten Generaal den Welgebooren Heere* Godert Adriaan, *Baron van Rheede, Vryheer van Amerongen, Ginkel, en Eelt, &c. wegens de Ridderschap des Landts van Uytrecht, ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Hoogh. Mog. Heeren Staten Generaal, op Ratificatie, en Approbatie van beyderzijds Principalen, de navolgende Artijkelen beraamt, en gesllooten worden.*

1. Aan-

1. Anvankkelijk belooft Hooghgemelte zijn Cheurvorstel. Doorl. dat dezelve in consideratie van de algemeene zeekerheyt, en tot assistentie, en defensie van haar Hoogh. Mog. zo wanneer dezelve in de Vereenighde Nederlanden, of aangrenzende Plaatzen, door yemandt vyandelijk zou werden aangetast, een Armé van 20000 Man met den eersten, en binnen den tijdt onder benoemt vergaderen, en op de been zal brengen, met dien verstande, dat van de voorsz. 20000 Man 3000 te voet, en 600 te paert des noodts zijnde, op 't believen, en goetvinden van zijn Cheurvorstelijke Doorl. zullen blijven staan in, en aan zijne Westphaalsche Vestingen, tot verzekerheyt, en afbreuk van de vyanden, om dezelve Vestinge daar mede te blijven bezet, of wel na gelegentheyt, volgens Krijghs gebruyk, in 't geheel, of ten deele in 't veldt te ageeren.

2. Om deze Armé te formeeren, zo geven haar Hoogh. Mog. de helft der werfgelden, en zijne Cheurvorstel. Doorl. de weder helfte na proportie, van 't welke zijne Cheur-Vorstel. Doorl. op zijne kosten werven 4000 te Paert, en 6000 te voet, en tot kosten van haar Hoogh. Mog. mede 4000 te Paert, en 6000 te voet, zullende daar onder mede begrepen zijn de noodige Dragonders, en drie van dien tegens twee te paert, en een man te voet geproportioneert, en gestelt werden.

3. Op 't boven-gespecificeerde aantal om te werven, geven hare Hoogh. Mog. op yegelijk man te paert 40 Rijksdaalders, en op yder man te voet 10 Rijcksdaalders, komt voor de helft van het gantsche Corps de somme van 200 en 20000 Rijcksdaalders.

4. Haar Hoogh. Mog. zullen alle deze werfgelderen terstondt by 't voltrekken van dit Tractaat betalen in Hamborgh, of tot Bremen, waar tegens zijn Cheurvorstel. Doorl. zich verplicht, binnen den tijdt van 2 maanden van date der ontfange werfgelderen met de voorsz. Armé van 20000 man na proportie als boven te zullen gereet zijn, en dezelve effectivelijk tot beyderzijds defensie, zekerheyt, en welvaren te laten sisteeren, marcheren, en ageeren.

5. Tot onderhoudinge zullen haar Hoog. Mog. mede betalen de helft, en zijn Cheurvorstel. Doorl. de verdere helft, zulks en in dien voegen dat de Cavallerye op 16 Regimenten, en yegelijk Regiment ten minsten op 500 man in 6 Compagnien, maar de Infantery op 12 Regimenten, yegelijk Regiment op een 1000 man, in 10 Compagnien geformeert, en op yegelijk Regiment te peert op de Prime Plane, of Officiers by de Compagnien en gemeene, eene somme van 4000 zeven hondert en 67 Rijksdaalders 30 stuyvers Hollandts, en op yegelijk Regiment te voet 4000 een hondert en 4 Rijksdaalders 4 stuyvers Hollandts, daar en boven op yegelijk Regiment-staf voor zo veel van dezelve zullen werden goet gedaan 200 en 10 Rijksdaalders betaalt, en ter maant yegelijk gereekent op 30 dagen, of 12 maanden in 't jaar genomen, promptelijk voldaan zullen werden.

6. Daar en boven zal maantelijk by haar Hoogh. Mog. tot den generalen Staf, mitsgaders tot onderhoudt der Artillerye bedienende, en voorzorge voor de paerden daar toe noodigh, als mede tot alderhande dagelijks voorvallende uytgaven tot munitie schantzen, gereetschap, geweer, lintrey, kondtschappen, uytzendingen, en diergelijke onvermijdelijke nootzakelijkheden, *ad cassam* werden betaalt, een somme van 14000 acht hondert, en 41 Rijksdaalders.

7. Sijne Cheurvorstel. Doorl. zal nochtans vry staan dezelve na zijn believen, en goet vinden, zo als het dezelve, volgens Krijghs gebruyk, en tot verrichtinge der voorvallende operatie ten besten zal indiceeren, om de Regimenten, en Compagnien te mogen versterken, of verstrakken, alleenlijk dat het Corpus daar door niet en werde vermindert, maar ten allen tijden blijve bestaan op 20000 man, en Comlattanten.

8. d'Artillerye bedienten, en 't gene daar toe van noode is, aan stukken, Amonitie,

Wagens, Karren, Paerden, als anders, zal zijn Cheurvorstel. Doorl. altemaal op zijne kosten verschaffen, en stellen, zullen alzulke Artillerye bestaan in 50 Stukken, met, en beneffens al 't geene aan Koegels, Amonitie, item, Officieren, en Artillerye bedienten daar toe van nooden is.

9. De onderhoudinge van de Armé, en Subsidien dewelke haar Hoog. Mog. invoegen voorsz. daar toe maantlijk moeten betalen, zullen haren aanvank nemen van dagh, en datum, op dewelke aan zijn Cheurvorstel. Doorl. de werfgelderen effectivelijk zullen werden uytgekeert, zo nochtans dat haar Hoogh. Mog. op de eerste loopende maant, niet meer als de helft, maar in de andere maant zal haar geheel contingent der subsidien, en maantlijk onderhoudinge voor zo veel daar in haar Hoogh. Mog. na proportie als vooren is competeerende moeten werden betaalt.

10. Daar en tegen zal zich zijn Cheurvorstel. Doorl. verobligeeren na verloop van alzulke 2 maanden na dato der ontfangen werfgelderen, om die Armé van 20000 man compleet te leveren, en tot securiteyt van beyde deelen, zo als het de conjuncture van tijden des Krijghs-saysoen, en andere circumstantie zullen vereyschen, en aan kant geven vyandtlijk te ageeren.

11. Dan zal haar Hoogh. Mog. na verloop van alzulke 2 maanden, vry staan d'Armé ten deele, of in 't geheel, wanneer, en zo menighmaal het zal believen door haar daar toe gestelde Commissarissen, met, en beneffens de Commissarissen by zijn Cheurvorstel. Doorl. daar toe te ordonneeren te laten monsteren, en visiteeren, en zal ook by haar Hoogh. Mog. van de voorsz. subsidien na proportie zo veel minder betaalt werden, als by de successive monsteringe minder getal van Paerden, en Voetknechten, of Dragonders bevonden zoude mogen werden.

12. Haar Hoog. Mog. zullen de Penningen gerequireert tot het voorsz. onderhoudt ten aanvank van yder maant, promptelijk en in baren gelde binnen Hamburgh of Bremen voornoemt doen betalen in handen van de gene die daar toe van wegen zijne Cheurvorstel. Doorl. zal wezen geauthoriseert, de welke dan voorts de particuliere betalinge zal nemen, en neemt mits dezen tot deszelfs laste.

13. En werdt daar beneven ook van nu af vastgestelt, dat de voorsz. Armé by provisie zal werden onderhouden, en by een blijven, voor den tijdt van 4 loopende maanden, schoon genomen haar Hoog. Mog. in de voorsz. tijdt te Lande niet zoude mogen worden geattaqueert, en dat dien volgende de voorsz. uyt geloofde subsidien ofte penningen van onderhoudt, ook voor den zelven tijdt zullen moeten vast staan, tot welken prestatie haar Hoog. Mog. haar dan by deze obligere, en zo wanneer binnen den voorsz. tijdt van 4 maanden, de rust en vriendtschap albereydts zoude mogen wezen herstelt, zo zullen echter de voorsz. subsidien voor volle maanden vast staan. Maar by aldien naar omloop van 3 maanden, en zulks in den laatsten vierden maant de voorsz. rust en vriendtschap albereydts mochten werden herstelt, belove haar Hoog. Mog. noch een maant en over zulks 5 maanden zolts te betalen.

14. De voorsz. subsidien zullen alzo van 4 maanden tot 4 maanden continueren, zo lange den Oorlogh zal komen te duuren, in voegen dat door de genade van Godt Almachtigh de Vrede in de 1, 2, of 3 van yder van de voorsz. 4 maanden wederom getroffen werdende, haar Hoog. Mog. niet te min voor de betalinge van de voorsz. 4 volle maanden subsidien zullen moeten vast staan, en die aan zijne Cheurvorstel. Doorl. doen betalen, en by aldien zodanige Vrede in de voorsz. vierde, of laatste maant zoude konnen werden verkregen en geratificeert, zulks dat de voorsz. Armé zoude konnen werden gereduceert en afgedankt, zullen haar Hoog. Mog. in zodanigen cas, des niet tegenstaande noch een geheele maant subsidien aan zijn Cheurvorstel. Doorl. om de Volkeren volkomentlijk wederom af te voeren en te licentieren, betalen.

15. Zijne

15. Zijne Cheurvorstel. Doorl. zal van zijne Volkeren albereydts op de been hebbende, zo veele Troupen en Soldaten als immer mogelijk, naar deszelfs Westphaalsche Landen doen marcheren en inquartieren, waar heenen ook de nieuwe gewervenen, en de gantsche Armé vervolgens en naar verloop der 2 maanden, van dato der betaalten werfgelderen, met en beneffens de Artillerye zal gaan, en tot de actie tegen de vyanden en haar adherenten paraat gehouden werden.

16. Wanneer d'Armé vaerdigh en op de been zal zijn gebracht, als dan zullen alle hooge en mindere Officiers, beneffens de Soldatesque en te peerde en te voete van zijn Cheurvorstel. Doorl. een Eedts plicht werden genomen, en zweere dat zy zijne Cheurvorstel. Doorl. houw, getrouw en gehoorzaam zullen wezen, in 't geen daar toe zy zoude mogen werden geordonneert en gecommandeert goetwilligh en geerne, ook ongeweygert verrichten, onder deze verklaringe nochtans in cas zich mochte begeven, dat de voorsz. Troupes, in 't geheel, of ten deel, in 't gebiedt van haar Hoog. Mog. of op de andere grondt en bodem mochte werden gebracht om aldaar te ageren, of eenige diensten te doen, als dan zullen ook alle voorgemelte hooge en mindere Officieren, en Soldaten gehouden zijn, om den zelven Eedt te doen aan haar Hoog. Mog. en aan de Commissarisen, de welke zy daar toe zullen aanstellen, ook daar aan verbonden blijven, zo lange zy op het territoir van haar Hoog Mog. zijn, geimployeert werden: Edoch reserveren haar als dan de Cheurvorstel. Doorl. hooge Officieren de volle Jurisdictie en Krijghs discipline over hare onder hebbende Regimenten, zonder eenige indracht ofte verminderinge, gelijk dan ook ter contrarie in cas goet gevonden mochte werden, dat haar Hoog. Mog. eenige van hare Volkeren deden conjungeeren met d'Armé ofte Troupes van zijne Cheurvorstel Doorl. en dat met deze geconjungeerde Volkeren, op zijne Cheurvorstel. Doorl. territoir moste werden geageert, dat als dan zulke Statische Volkeren, om den zelven Eedt aan zijn Cheurvorstel. Doorl. of aan deszelfs Gevolmachtighden te presenteren, en den zelven naar te komen, verobligeert zijn.

17. Het opper commando over d'Armé, is en blijft by zijne Cheurvorstel. Doorl. en zal de zelve zulks ten allen tijden, in cas hy door zwakheyt, of door Godes gewelt daar aan niet en mochte werde verhindert, in eygener hooger Persoon respicieren; de zelve heeft ook belooft en toegezeydt, gelijk hy belooft en toezeydt in krachte dezes, dat hy alle deze Volkeren, zo lange dezelve in conformité van dit Tractaat van Assistentie zullen ageeren en by een blijven, precise en met ernst daar toe aanhouden, en bewijzen, dat zy by alle voorvallende occasie, zich zonder onderscheyt, zo ten besten dienste en securiteyt van haar Hoog. Mog. als van zijne Cheurvorstel. Doorl. zullen laten gebruyken.

18. En gelijk het zijne Cheurvorstel. Doorl. verstaat, om aan een capabel en gequalificeert Persoon het Generalaat van deze Armé op te dragen, zo zal de zelve de welke zijne Cheurvorstel. Doorl. daar toe komt op te stellen, schuldigh en gehouden zijn volgens en in conformité van een renversaal by hem ondergeschreven en gezegelt, haar Hoog. Mog. te beloven en te verzekeren dat hy alle de Articulen en pointen van dit Tractaat neerstelijk zal achtervolgen, en naar den inhoudt van dien hem precise gedragen.

19. Hoe en op wat wijze de Krijghs operatien ten gemeenen besten van beyde deelen zullen werden aangevangen en voortgezet, zulks zal t'elkens tusschen zijne Cheurvorstel. Doorl. en haar Hoog. Mog. gevolmachtighde met advis van den Heere Prince van Oranje als by haar Hoog. Mog. aangestelt als Capiteyn Generaal voor de aanstaande Expeditie als zijn Hoogheyt present is, werden overleyt en beraatslaaght, en zulks over deze conditie, dat zo wanneer deze Armé tot defentie van Landen en Steden, haar Hoog. Mog. toebehoorende, ofte met der zelver guarnizoen bezet zijnde, zouden moeten ageeren en geimployeert werden, dat als dan het goetvinden van haar Hoog. Mog. Gevolmachtighde

als boven in de Conſultatien zal moeten prevaleren, en 't zelve werden achtervolght; maar als de voorgenome Krijghs-actie die de ſecuriteyt en verzekeringe van zijne Cheurvorſtel. Doorl. Steden en Landen mochte conſerneren, in zulken gevalle zoude het advis en d'opinie van zijne Cheurvorſtel. Doorl. of van deszelfs Gevolmachtighde prevaleren en ter executie werden geleght.

20. Waar by dan verder is geaccordeert en bedongen, dat ſchoon deze d'Armé in 't geheel ofte voor een gedeelte van dien op den grondt en bodem van haar Hoog. Mog. mochte werden gebracht, en aldaar mochte ageeren, even wel het opper Commando en 't geene daar van zo over 't geven van 't woordt als anderzints is dependerende, aan zijne Cheurvorſtel. Doorl. zal verblijven, zo en wanneer de zelve in eygen Perſoon d'Armé zoude mogen commanderen; zoude echter zijn Cheurvorſtel. Doorl. in zulken gevalle het opper Commando niet zelfs exerceren, als dan verblijft het zelve met het geene daar van dependeert, aan den geenen de welke by haar Hoog. Mog. als Generaal zal werden aangeſtelt, zo nochtans, dat de zelve met alzulke Commiſſie om haar volk te commanderen als Chef, moet wezen verzien, en dat de zelve geen geringere chargie drage dan de geene die zijn Cheurvorſtel. Doorl. Armé is commanderende: Gelijk wederom wanneer haar Hoog. Mog. Armé in 't geheel ofte voor een gedeelte van dien op den grondt en bodem van zijne Cheurvorſtel. Doorl. mochte werden gebracht, en aldaar moeſte ageeren, evenwel het opper Commando en 't geene daar van zo over 't geven van 't voorſz. als anderzints, is dependerende aan de Hooghgemelte Heere Prince van Oranje, als Capiteyn Generaal zal verblijven, zo wanneer de zelve in Perſoon d'Armé zoude mogen commandeeren, zoude echter zijn Hoogheyt het opper Commando in Perſoon niet exerceeren, als dan verblijft het zelve met het gene daar van dependeert aan den geenen die by zijn Cheurvorſtel. Doorl. als Generaal zal wezen aangeſtelt, zo nochtans dat dezelve ook met zulke commiſſie om zijne Cheurvorſtel. Doorl volk te commandeeren als Chef moet wezen voorzien, en dat dezelve geen geringere charge drage, dan de gene die haar Hoogh. Mog. volk is commandeerende.

21. En gelijk beyderzijds Hooge Principalen, en Contrahenten by dit Tractaat geen ander oogemerk zijn hebbende, als om den zo duur-gekregen Vrede, en Ruſtandt in hare onderhoorige Provincien, en Landen te conſerveeren, maar geenzins om yemant te beleedigen, of te offenceeren. Alzo is expreſſelijk by dezen bedongen, dat deze Armé anders niet zal werden gebruykt, als in zodanige occaſie, en gelegentheyt, zo wanneer yemant mochte ondernemen van deszelfs, of door zijn Adherenten, en Bontgenooten, haar Hoogh. Mog. Landen, Veſtingen, en Onderdanen in de Vereenighde Nederlanden, of onder haar Hoogh. Mog. gebiedt gehoorige, of met haar Guarniſoen bezette Plaatzen, en Veſtingen, met oorlogh, en dadelijkheyt aan te taſten, en vyandelijk te tracteeren, in welken gevalle zijn Cheurvorſtel. Doorl. gehouden zal wezen haar Hoogh. Mog. t'haarder requiſitie, en vermaan met deze Armé te aſſiſteeren tegen den Attaquant, en zijne Adherenten vyandelijk te ageeren, en alle afbreuk aan de zelve te doen.

22. Op dat ook de onkoſten tot onderhoudinge der Armé, des te lichter mogen werden gevonden en opgebracht, zo zal men trachten de landen haar vyandelijk verklaart hebbende, onder contributie te ſtellen; welke contributie voor zo veel daar van naar afkortinge der onkoſten zal komen over te ſchieten, zullen tot voordeel en profijt van beyde de Hooge Contrahenten, egalijk aangeleyt en verrekent werden.

23. Wanneer de voorſz. Armé heeft begonnen effectivelijk te ageeren, zal geen van de beyde Hooge Partyen vry ſtaan, met den attaquant of zijn adherenten te maken eenige Vrede ofte ſtilſtandt van Wapenen, anders dan gezamentlijk en met gemeen conſent en

bewil-

bewilliginge: Welke bewilliginge geenzins van beyde Hooge Partyen zal mogen werden gedificulteert, zo wanneer een yder door het maken van Vrede kan werden herſtelt, ofte geconſerveert in dien ſtandt in de welke hy voor 't aangaan van Oorlogh is geweeſt; en by aldien tot eenige negotiatie, het zy van Vrede of Treves voor eenige Jaren zoude mogen werden getreden, dat geen van beyde de Hooge Partyen Negotiatie zal mogen beginnen, zonder participatie van de andere, en zonder aan die zelve op dien eygen tijdt, en zo ſpoedigh als voor hem zelfs te procureerende gerequireerde faculteyt, en zekerheyt om zijne Miniſters te zenden, op die Plaatzen, alwaar getracteert, en gehandelt zal worden. En zullen de voornoemde Hooge Partyen aan hare Miniſters d'een den anderen ook ſucceſſivelijk, en van tijdt tot tijdt communicatie geven van al het gene in de voorſz. Negotiatie ſal komen voor te vallen. Zullen ook de voorſz. Hooge Partyen niet buyten de voorſz. Vrede, of Treves met den voornoemden Attaquant, en zijne Adherenten, zonder d'een den anderen te doen herſtellen in de poſſeſſie van Steden, en Plaatzen, zo hy zulks begeert, mitſgaders 't gebruyk van Rechten, en Munimiteyten, die dezelve Hooge Partyen reſpectivelijk behooren, en daar van zy joüiſſeerden voor dato van den voorſz. Oorlogh, en zonder ook van den Attaquant, en zijne Adherenten, d'een ten aanzien van d'anderen te bedingen, dezelve Rechten, Munimiteyten, Exemptien, en Prerogativen die hy voor zich zelfs komt te bedingen, ten ware de voorſz. Hooge Partyen met den anderen anders quamen te convenieeren, en zal generalijk reguard genomen werden, dat de hoſtilteyten zo wel tegens den een als den anderen van de Contrahenten te gelijk opgeheven werden.

24. De Generaals, Collonellen, en Commandanten van de Armeen, en Troupen, zullen gehouden zijn allenthalven goede ordre te houden, en aan een yegelijk te laten wedervaren behoorlijke, en ſpoedige Juſtitie.

25. Zo wanneer zijne Cheurvorſtel. Doorl. zich hooge voor zijn Perſoon, en eenige van desſelfs Steden, bezet met het Guarniſoen van haar Hoogh. Mog. zoude mogen bevinden, zo zal het dezelve vry ſtaan, zijn Lijf-guarde te Paert van 200 Paerden, of minder, by zich te houden, en zullen zulke als dan op geen andere Dienſten, en Wachten vermogen achtinge te nemen, noch geemployeert te werden, als dat zy op zijn Cheurvorſtel. Doorl. Hooge Perſoon reguard nemen, ook by niemant werden gecommandeert, als by zijn Cheurvorſtel. Doorl. veel min iets ondernemen het welk tot prejuditie van beweeringe, en bezettinge der voorſz. Plaatzen met haar Hoogh. Mog. Guarniſoen bezet zoude konnen ſtrekken.

26. Ook zal zijn Cheurvorſtel. Doorl. vry ſtaan om in een van desſelfs Kleeſſe Steden met haar Hoogh. Mog. Guarniſoen bezet, een Magazijn op te rechten, ſtellende aan de zelve t'elkens de noodige Amonitie voor billike waerdye, en alzulken prijs als haar Hoogh. Mog. die zelfs inkoopen, en wilden overlaten, 't en ware dat haar Hoogh. Mog. dezelve zelfs van nooden mochte hebben.

27. Vorders zo zal tuſſchen de beyder hooge Contrahenten overwogen, en overleyt werden, wat als noch tot meerder, en andere middelen tot conſervatie, en wederbrenginge des Vredens, mitſgaders tot reſtabileringe van de gemeene ruſte, en ſecuriteyt door nadere verbinteniſſe, als anders zoude konnen, en dienen voorgenomen te werden. En zullen haar Hoogh. Mog. voornamentlijk met de Heeren Hartogen van Brunswijk, ten minſten met haar Vorſtelijke Doorluchtigheden Hartogh *George Wilhem*, en Hartogh *Rudolf Auguſtus*, zo veel mogelijk is tracteeren, om dezelve mede tot het Tractaat van Aſſiſtentie te brengen.

28. Alle, en yegelijke Poincten, en Artijkelen voorſz. belooven beydezijds Contrahenten oprechtelijk, en onverbrekelijk te zullen nakomen, en dezelve in allen deelen ook met trouwe, en goede geloove effectivelijk adimpleeren.

Tot meerder bevestinge, en nakominge van dien, zo zijn hier van twee alleens-luydende Instrumenten gemaakt, en door de Gevolmachtighde by beyde de Hooge Contrahenten daar toe specialijk gedeputeert, ondergeschreven, en bezegelt geworden, stellende de Ratificatie van dien binnen den tijdt van een maant a dato dezes, of wel eerder is doenlijk in behoorlijke forme worden overgelevert, en uytgewisselt.

Aldus gedaan, geaccordeert, en geslooten onder de Signaturen, en Pitsers van de respective Heeren Gedeputeerden in de voorsz. Procuratie vermelt. Tot Colln aan de Spree, den 26 April ouden, en den 6 May nieuwen Stijl, 1672.

Otto, Vryheer van Swerin.
(L S)
Lorentz Christofferv. Sommits.
(L S)
Frantz Memders.
(L S)

Godert B. v. Reede, Heer tot Ameronge.
(L S)

Tot dit vorige Tractaat van Assistentie was / volgens den Inhoudt / niet weynigh gelt van nooden; die van Hollandt stelden in 't werk haar schattingen van den twee hondertsten Penning / van de goederen harer Ingezetenen / een middel / in alle Oorloghs-tijden en hoogh dringende noodt / by deze Provintie in gewoonlijk gebruyk. Die van Zeelandt stelden ordre op een ander maniere (die daar na door Hollant mede gevolght is) en lieten uyt gaan het volgende

P L A K K A A T

Van de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelandt, Noopende het Heffen van een Contributie en Leeninge van Gewerkt Goudt en Silver.

DE Staten van den Lande en Graaffelijkheyt van Zeelandt. Allen den geenen die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten.* Alzo den Staat dezer Landen zonder eenige wettige redenen den Oorloge werdt aangedaan door de Koningen van Vrankrijk en Groot Brittannien, en dat by de zelve zeer groote en ongehoorde preparatien te Water en te Lande werden gemaakt, om deze Landen aan alle kanten aan te vallen, en daar en boven noch andere Princen te induceeren, om haar onrechtvaerdigh en bloedigh voornemen te helpen uytvoeren, en dat het dienvolgende de hooge Regeeringe incumbeert, om alles op te zetten, dat tot defensie en bewaringe van Religie en Vryheyt, mitsgaders tot behoudt van Lijf en Goedt, daar de voornoemde Vyanden allenthalven op toeleggen, van nooden is; Om welke onchristelijke en pernitieuse desseynen (onder Godes genadigen zegen) tegens te gaan, en krachtelijk af te weeren, van nooden is een groote en aanzienlijke Krijghs-macht, zo te Water als te Lande, daar van de kosten, met het geene wijders daar toe werdt gerequireert, mitsgaders om te voldoen andere Princen en Potentaten, die als getrouwe Vrienden en Geallieerden, dezen Staat met hare hulpe zullen assisteeren, zo hoogh en excessif zijn, dat de extraordinare middelen daar toe alrede ingewillight; In geenen deele en konnen toe-

reyken; Zo dat nootzakelijk daar toe noch vry andere contributien en schattingen zullen moeten werden uytgevonden, alzo by gebreke van de zelve die kostelijke en onwaardeerlijke panden van Religie en Vryheyt, ja Lijf en Goedt staan verlooren te gaan, dat des te onverantwoordelijker zoude zijn, om dat den goeden Godt aan de Ingezetenen als noch een overvloedigen zegen heeft overgelaten, ten eynde een yder daar van zijn portie tot behoudt van het Gemeene-Beste kome te contribueeren. SOO IST, Dat wy na lange en ernstige deliberatien, ten minsten quetse en ongerieve van de goede Onderdanen en Ingezetenen van deze Provintie, en andere die aldaar gegoedt zijn, goedt gevonden hebben te heffen een Contributie en Leeninge van gewerkt Goudt en Silver, en dienvolgende gelast, bevoolen en geordonneert, gelijk wy gelasten, beveelen en ordonneeren by dezen, dat alle Regenten die in den Vijf-hondertsten Penning, na de gestaatheyt van hare Goederen, binnen deze Priovintie zijn aangeslagen, niemandt uytgezondert, gehouden zullen zijn, binnen den tijdt van 14 dagen, en alle andere Ingezetenen en Onderdanen, mede niemandt uytgezondert, binnen den tijdt van 28 dagen, te reekenen van den dagh dat deze zal wezen gepubliceert, aan gewerkt Goudt of Silver, zevenmaal zo veel op te brengen, als waer op een yder van de zelve in den voornoemden Vijf-hondertsten Penning is getaxeert, ofte noch getauxeert zoude mogen werden, en dat dienvolgende yemandt in het voorsz. middel aangeslagen zijnde met 100 gulden, binnen de voorsz. distincte termijnen, 700 guldens in gewerkt Goudt of Silver, zal moeten opbrengen, de mindere en meerdere getauxeerde naar advenant, in handen van de Magistraten van de respective Steden, sessie hebbende in onze Vergaderinge, alwaar zy op de Quohieren van den Vijf-hondertsten Penning bekent staan, zonder het zelve met geldt te mogen redimeeren, behalven dat de geene, die zo veel gewerkt Goudt en Silver niet en zoude mogen hebben, het defect van dien, met contant geldt zal mogen suppleren, mits solemnelijk verklarende, dat hy, zijn Vrouw en Kinderen zo veel gemaakt Goudt ofte Silver niet en hebben, om dezen opgeleghden taux te konnen voldoen, en daarom genootzaakt wordt het gebrek van dien op te leggen, en te betalen met contante Penningen. Doch belangende de Uuytheemsche Persoonen, die alleen ten aanzien van hare Goederen alhier in de Provintie gelegen, in den Vijf-hondertsten Penning getauxeeert zijn, zullen deze Leeninge mogen voldoen in gemaakt Goudt ofte Silver, ofte wel geheel met contant geldt t'haarder keuse en optie.

En alzo onze intentie is de goede Ingezetenen en Onderdanen door dit middel meer te ontlasten als te belasten. Zo hebben wy goet gevonden en verstaan, in plaats dat zy van haar gemaakt Goudt en Silver niets en plegen te proffiteeren, en dat het in effect was een doodt Capitaal zonder winste, aan en tot profijte van alle de geene die deze Contributie en Leeningen moeten opbrengen, en vervolgens zullen hebben voldaan, te doen depescheren onlosbare Rente-Brieven, met genut van twee ten hondert jaarlijks by provisie, te reekenen van den dagh van de overbrenginge van het Goudt en Silver, of voldoeninge in gelde, en naar advenant een yder volgens zijne tauxatie zal hebben gegeven; En zo wanneer den Staat, door Godes genadigen zegen wederom zal wezen gebracht in Vrede, en daar van 6 jaren hebben gejouisseert, te reekenen van den dagh dat den Vrede zal wezen geslooten, dat als dan van de voorsz. Rente-Brieven jaarlijks zal werden betaalt en geproffiteert vier ten hondert; Zullende voorts alle het Goudt binnen deze Provintie gewerkt, werden aangenomen tot 36 guldens de Once, het Silver-verguldt van de groote Keure, tot 3 gulden en 3 stuyvers, het bloot Silver tot 2 gulden 14 stuyvers, en het Silver van de kleyne Keure tot 2 gulden 10 stuyvers, en voorts het Goudt en Silver buyten deze Provintie gewerkt, naar zijn intrinsicque valeur en waerde; En alzo in deze conjuncture des tijdts de penningen, die hier van zullen prevenieren, promptelijk van nooden zijn;

Zo hebben de reſpective Steden ſolemnelijk belooft en aangenomen den taux daar op yder van de zelve in den Vijf-hondertſten Penning jegenwoordigh is aangeſlagen, navolgende deze Reſolutie binnen een tijdt van 40 dagen, zeven-maal, glat en zuyver ten Comptoire Generaal op te brengen, zonder eenige ditractie, uytſtel ofte retardement, waar toe en tot getrouwe nakominge van het zelve de reſpective Steden, door de Heeren hare Gedeputeerden in onze Vergaderinge hebben verklaart, haar ſpecialijken aan ons te verbinden, zonder eenige exceptie, uytvlucht ofte reſerve; Die wy ook vervolgens hebben geauthoriſeert en machtigh gemaakt, zo als wy de voorſz. Steden authoriſeeren en machtigh maken by dezen, om alle Perſoonen in den Vijf-hondertſten Penning, op hare reſpective Quohieren getauxeert, zonder eenige conniventie of ooghluykinge tot nakominge dezes te houden, en trage ofte onwillige daar toe by parate executie van hare Perſoonen ofte Goederen te dwingen.

En op dat niemandt hier van eenige ignorantie en komen te pretendeeren, zo zal deze alomme werden gepubliceert en geaffigeert, daar men gewoon is publicatie en affixie te doen.

Aldus gedaan, en gearreſteert ter Vergaderinge van de Heeren Staten van Zeelandt, in het Hof aldaar tot Middelburgh, den 29 *April*, 1672. *Onderſtondt, Ter Ordonnantie van hare Edele Mogentheden.*

Geteekent,

Juſtus de Huybert.

De Algemeene Staten der Vereende Nederlanden, om de Vyanden alle mogelijke afbreuk te doen / en den toevoer van alderley Oorloghs-tuygh / zoo veel doenlijk / te beletten / deden uytgaan en afkondigen de volgende Waarſchouwinge:

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden. Allen den geenen die dezen zullen zien, of hooren lezen, Salut. *Doen te weten:* Alzo de Koningen van Vrankrijk, en van Groot Brittannien, goet gevonden hebben tegens alle rechten, en zonder eenige redenen, Ons den Oorlogh te declareeren, en aan te doen, en Wy mits dien geneceſſiteert zijnde, om Ons te ſtellen in poſtuur van noodige tegenſtant, mitſgaders om de hooghſt-gemelde Koningen te benemen, en te verhinderen de commoditeyten, en behoeften, daar mede dezelve den Staat dezer Landen, en de goede Ingezetenen van dien, vorder afbreuk zouden konnen doen; Hebben Wy by Onzen Plakkate gearreſteert den 14 dezes, onder anderen verboden den uytvoer van alle Waren, Goederen, en Koopmanſchappen, zonder onderſcheyt, na eenige Landen, onder de gehoorzaamheyt van de meer-hooghſtgemelte Koningen van Vrankrijk, en Groot Brittannien: En alzo eenige baatzoekende menſchen zouden mogen onderſtaan eenige Waren van Contrebande, Munitie van Oorlogh, of eenige Materialen, dienende tot den Oorlogh, of uytruſtinge van Schepen, mitſgaders ook Vivres, en Eetwaren, uyt deze Landen te voeren na Neutrale Landen, en van daar verder te tranſporteeren onder het gebiedt van de meer-hooghſtgemelte Koningen, en dat het zelve ſtrekken zoude tot grooten ondienſt, en verzwakkinge van dezen Staat, en daar tegens tot verſterkinge, en encouragement van Onze Vyanden, 't welk alzo niet behoort. SOO IST; Dat Wy daar tegens willende voorzien, wel expreſſelijk, en ſcherpelijk hebben verboden, en geinter-

geinterdiceert, gelijk Wy wel expresselijk, en scherpelijk verbieden, en interdiceeren by dezen, dat niemant van de Koopluyden, Schipperen, Kar- en Voerluyden, en andere Onderdanen, en Ingezetenen der voorsz. Vereenighde Nederlanden, en het ressort van dien, of anderen dezelve frequenteerende, daar uyt, werwaarts het ook zoude mogen wezen, en zullen mogen transporteeren, 't zy te Water, of te Lande, eenigerhande Waren van Contrebande, en namentlijk geene Munitie van Oorlogh, of eenige Materialen, dienende tot den Oorlogh, of uytrustinge van Schepen, hoe die genaamt, en van wat zoorte, qualiteyt, conditie, of nature die ook zoude mogen zijn, geenige van de zelve uytgezondert, mitsgaders geen Vivres, of Eetwaren, buyten Onzen expressen consente, op de verbeurte van alle de zelve, en daar en boven op arbitrale correctie, na gelegentheyt, en exigentie van zaken, alles by provisie, en tot Onze nadere ordre; En ten eynde niemant hier van eenige ignorantie en pretendeere: Ontbieden, en verzoeken Wy de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provincien respective van Gelderlant, en 't Graafschap Zutphen, Hollandt, en West-Vrieslandt, Zeelandt Uytrecht, Vrieslandt, Over-Yssel, mitsgaders Stadt Groeningen, en Ommelanden, en allen anderen Justicieren, en Officieren van de zelve, dat zy deze Onzen Plakkate van stonden aan alomme doen verkondigen, publiceeren, en affigeeren, in allen plaatzen daar zulks noodigh wezen zal, en men gewoon is zodanige Publicatie, en affixie te doen. Lasten, en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, den Advocaten Fiskaals, mitsgaders Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren, en Bevelhebberen, als mede de Commissarissen, en Commisen ter Recherche, zo in de Zeegaten, als elders, dezen Onzen Plakkate te achtervolgen, en doen achtervolgen, procedeerende, en doende procedeeren tegens de Contraventeurs van dien, zonder ooghluykinge, faveur, dissimulatie, of verdragh, want Wy zulks alzo ten dienste van den Lande bevonden hebben noodigh te zijn.

Aldus gedaan, en gearresteert ter Vergaderinge van de hooghgemelde Heeren Staten Generaal. In den Hage, op den 13 *May,* 1672. *Was geparapheert*, J. v. Bouricius, vt. *Onderstondt, Ter Ordonnantie van dezelve. Geteekent* Gasp. Fagel. *Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh. Mog. op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.*

Veel Nederlandtse, Engelse, en Schotse Koopluyden en Schippers vonden hun dapper verzet / door dien zy / zonder vermoeden van den Oorlogh / door des zelfs Declaratie, waren uyt gevaren / en hare Schepen en Goederen in weder-zijdts Havenen en Landen nu wierden aangehouden / en gearresteert. Hier over verzochten zy / dat men in practijk wilde stellen het 32 Artikel, van het Vrede-Tractaat, gesloten tot Breda, op den 31 July 1667. luydende aldus:

Inhoudt van het 32 Artikel van de Vrede, gemaakt te Breda.

ITem, 't is overgekomen, dat, of t'eeniger tijde quame te gebeuren, 't gene Godt Almachtigh genadelijk verhoede, dat de alreeds vereffende geschillen, tusschen den gemelten Heere Koning, en de gemelte Heeren Staten Generaal, wederom quamen op te staan, en tot een openbare Oorlogh uyt te bersten, dat de Schepen, Koopmanschappen, en alderhande roerlijke goederen, van d'een

of d'ander zijde, de welke in de Havenen, en in het gebiedt van de Tegenpartye, wederzijdts zullen worden bevonden te zijn, geenzins geconfisqueert, ofte eeniger maten, geincommodeert zullen werden; maar zal aan de Onderdanen en Inwoonderen van d'eene en d'andere zijde, den tijdt van zes volle Maanden werden vergunt, binnen de welke zy de voorzeyde goederen, en generalijk alle hunne effecten, werwaarts het hun zal believen, zullen mogen transporteren.

Hier op dan gelet / en in 's Gravenhage gehandelt zijnde / is daar op gevolgt een Resolutie/ volgens het volgende

E X T R A C T,

Uyt het Register der Resolutien van de Hoog. Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Sabbathi, *den* 14 *May*, 1672.

IS gehoort het Rapport van de Heeren van *Ommeren*, en andere haar Hoog. Mog. Gedeputeeerden, tot de zaken van de Zee, hebbende in gevolge, en tot voldoeninge van der zelver Resolutie Commissoriaal van den 14 dezes, gevisiteert, en ge-examineert de Requeste van *Andries Russel*, en *Jacob Gordon*, beyde Schotse Koopluyden, houdende dat zy Supplianten in twee Fluytschepen, het eene genaamt *Anna Margarieta*, Schipper *Edward Hage*, en het andere *S. Jan*, Schipper *Joris Weghtman*, hebbende doen laden verscheyde Koopmanschappen, gedestineert naar Schotlandt, het ongeluk hebben gehad, dat de voorsz. Schepen, en ingeladen Goederen op den 25 van de voorleden Maant, by een Jacht van het Collegie te Admiraliteyt op de Maze, wacht houdende beneden den Briele, zijn opgehouden, en vervolgens wederom opgezonden na Rotterdam, alwaar de voorsz. Schepen en Goederen als noch blijven gesaiseert. En of wel hun Supplianten niet onbekent is, dat de voorsz. Schepen, en ingeladen Goederen, door ordre van haar Hoog. Mog. alhier worden aangehouden, op de ingekomene zekere tijdinge, dat de Schepen, en Goederen van de Ingezetenen van dezen Staat, door last van den Koning van Groot Brittannien, vyandtlijk worden aangetast, opgehouden, en aldaar gedetineert, nademaal niet te min het 32 Artijkel van het Tractaat tusschen den Hooghstgedachten Koning, en dezen Staat gemaakt, mede brengt, Dat in cas van rupture, der wederzijdtze Ingezetenen Schepen, en Goederen, onder het gebiedt van d'eene Partye gevonden werdende, binnen den tijdt van 6 Maanden naar den uytgeborsten Oorlogh, niet konnen worden geincommodeert: Dat zy Supplianten (die de voorsz Hostiliteyt zeer affligeert en bedroeft) derhalven te rade geworden waren te verzoeken het effect van het voorsz. Artijkel van het voorsz. Tractaat, en dat mitsdien haar Hoogh Mog. de voorsz haar Schepen, en Goederen zouden willen ontslaan. Waar op gedelibereert, en aan d'eene zijde in achtinge genomen zijnde, dat den Hooghstgedachten Koning van Groot Brittannien, zonder eenige voorgaande Declaratie van Oorlogh, de Schepen en Goederen, toebehoorende de goede Ingezetenen van dezen Staat, in Engelandt bevonden, directelijk tegens het voorsz. 32 Artijkel aangehouden, en ordre gegeven hebbende

om

om op te brengen die Schepen die op publijcq geloof, zonder van eenige vyandtlijkheden kennisse te hebben, langs het hooghstgemelte Rijk waren passeerende, daar mede evidentelijk gebroken heeft het voorsz. Tractaat, en dat haar Hoog. Mog. alleen met den Hooghstgedachten Koning hebbende gecontracteert, gesustineert zoude kunnen werden, dat de zelve niet gehouden zijn aan hare zijde te presteeren het Tractaat dat den Hooghstgedachten Koning van Zijne Majesteyts zijde, tot haar Hoog. Mog. groot leedtwezen, niet heeft gelieven te observeeren, maar te verbreken, en dat zulks het verzoek by de voorsz. Requeste gedaan, zoude mogen werden afgeslagen.

Dan aan d'andere zijde daar tegens geconsidereert wezende, dat d'Ingezetenen, en Onderdanen van den Hooghstgedachten Koning op de publijcque trouwe van haar Hoog. Mog. hier te Lande gekomen zijnde, in verwachtinge van het effect van 't voorsz. 32 Artijkel te zullen genieten, schoon ook de Vrede tusschen den Hooghstgedachten Koning en dezen Staat verbroken zoude mogen werden, en mitsdien by zodanige *Vredebrake*, vry, en frank te zullen mogen vertrekken, *van die hare hoope, buyten haar toedoen, niet behooren gefrustreert te werden:* En dat haar Hoog. Mog. ontrent de executie van eene solemnele Verbintenisse, beter zouden doen de zelve Verbintenisse exuberantelijk naar te komen, en te observeeren, dan die, op het exempel van andere, aan de voornoemde Ingezetenen, en Onderdanen infructueus te maken. Is goedt gevonden, en verstaan, dat de Heeren Staten van de respective Provintien zullen werden verzocht, en de Collegien ter Admiraliteyt aangeschreven *die voorzieninge te doen*, dat niet alleen de voorsz. maar ook alle andere Schepen *onder 't Resort* van dezen Staat gearresteert zijnde, toebehoorende de Onderdanen, en Ingezetenen van den Hooghstgedachten Koning, met haar ingeladen Goederen, vry, en frank uyt deze Landen, nochtans alleen met haar eygen Volk, waar mede zy hier ingekomen zijn, ofte ten minsten niet anders dan met Volk van haar eygen Natie, mogen vertrekken werwaardts zy te rade werden zullen, zonder eenige nieuwe Ladinge te mogen innemen.

En zal Extract van deze Resolutie gezonden worden aan den Heer Ambassadeur *Boreel*, met last, en ordre, om by den Meer-hooghstgemelten Koning van Groot Brittannien, en elders aldaar ten Hove van nooden wezende op 't fundament, en de gronden van het voorsz. 32 Artijkel, allermeest krachtige devoiren, en goede Officien te doen, en aan te wenden, ten eynde de Nederlandtse Schepen, en d'ingeladene Goederen in Engelandt gearresteert, en aangehouden, van gelijken mogen werden gerelaxeert, en ontslagen, ook gepermitteert vry, en frank te mogen vertrekken, en hare voorgenomene reyze voort te zetten werwaarts zy te rade werden zullen: En dat hy haar Hoog. Mog. ten spoedighsten zal hebben over te schrijven wat by hem hier inne zal zijn gedaan, en verricht, en of, en wat succes daar op zal wezen gevolght.

Was geparapheert E. van Bootsma, vt. *Onderstont*, *Accordeert met het voorsz. Register*, Gasp. Fagel.

Deze Resolutie wierdt tijdelijk bekent gemaakt aan den Heer Boreel, ordinaris Ambassadeur der Vereende Nederlanden, by den Koning van Groot Brittanjen, die 't zelve aan dien Koning, en zijn Ministers bekent maakte / de welke deze zaak over gewogen hebbende / ook toe stonden / blijkende by de volgende Resolutie.

In

In Whitehall, den 15 May, 1672.

Present,

Sijn Koninklijke Majesteyt.

De Bisschop van Canterbury.
Lord Keeper.
Hertogh van Lauderdale.
Marquis van Worcester.
Graaf van Bridgewater.
Graaf van Essex.
Graaf van Anglesey.
Graaf van Bathe.
Graaf van Carlisle.
Graaf van Craven.
Graaf van Arlington.
Graaf van Schaftsbury.
Lord Newport.
Lord Holles.
Lord Clifford.
Mr. Vice-Chamberlain.
Mr. Secretary Trevor.
Sr. John Duncombe.
Mr. Chancellor of Dutchy.
Sr. Thomas Osborne.

ALzo Zijn Majesteyt op den 17 van Maart voorleden, op het lezen in den Raadt, van zijn Declaratie van Oorlogh tegen de Staten Generaal van de Geunieerde Provincien van de Nederlanden, geboodt zijn Genade den Hertogh van Lauderdale, en den Eerwaerdigen den Graaf van Arlington, principaal Secretaris van Staat, dien zelfden avondt te confereeren met den Ambassadeur en Minister van de voorsz. Staten, om voor te dragen de Observantie van den 32 Artijkel, beslooten in de Vrede-handeling tot Breda, aan Zijn Majesteyts zijde, van het ontslaan van de Persoonen en Goederen van alle Duytse Onderzaten, die hier gevonden ofte die op die tijdt vrywilligh waren ingekomen in Zijn Majesteyts Havens, mits dat Zijn Majesteyts Onderzaten gelijk voordeel mochten genieten van 't voorsz. Artijkel: Welk meenighmaal vernieuwt is geweest door den Graaf van Arlington aan den voorsz. Ambassadeur. En het schijnt nu ten laatsten door een Papier van hem van $\frac{1}{2}\frac{4}{4}$ dezes, dezen dagh hier voorgelezen, dat de Staten de voorsz. Propositien toegestaan ofte geconsenteert hebben, en zullen vry stellen alle Zijn Majesteyts Onderdanen, met haar Schepen en Goederen, en dat zy mogen vry wederkeeren zonder eenige prohibitie, als zy het bequaam bevinden zullen.

Zijn Majesteyt heeft goet gevonden te gebieden den Honorable ofte Eerwaerdige zijn principale Commissarisen van de Prijzen, hier mede te doen alle de Schepen, Goederen en Koopmanschappen, die hier aangeslagen waren, in eenige van Zijn Majesteyts Havenen, voor de Declaratie van Oorlogh, ofte die vrywillighlijk waren ingekomen, vry te stellen en te ontslaan; zy zijnde tot noch toe gebleven ongemoeyt, verwachtende wat dat de gezeyde Staten in dat stuk doen wilden. Ook dat alle Persoonen (behoorende tot de voorzeyde Schepen, die onder detentie zijn, ter oorzaak van den Oorlogh) zullen vry gestelt werden, met vermogen weder te keeren met hare Schepen en Koopmanschappen, als zy gelegentheyt zullen hebben na den inhoudt van 't voorsz. Artijkel: En dat men notitie geven zal aan den Duytsen Ambassadeur, dat het alzo vryelijk mach volbracht werden van zijn Meesters, als het nu belooft is: En Zijn Majesteyts Commissarisen van wegen de Gevangenen, worden gerequireert notitie hier van te nemen, en ook te gehoorzamen.

En alzo door een ander papier van den $\frac{1}{2}\frac{1}{3}$ dezer, dezen dagh ook gelezen, van de Heer

Heer *Boreel*, door ordre van de voorsz. Staten Generaal van de Geunieerde Provincien; Voorstellende het treden tot eenige conditien van accoort, rakende het wisselen van de Gevangenen in den Oorlogh aan wederzijden: Zijn Majesteyt heeft goet gedacht de consideratie van deze zaak te refereeren aan zijn principale Commissarissen van de Prijzen, dat zy daar van mogen considereeren, en aan zijn Majesteyt voordragen zodanige expedienten als zy zullen goet vinden.

Ook alle Duytsche Kooplieden, of andere, die noch in hare Perzoonen, noch hare Goederen, onder deze detentie zijn, mogen vrylijk vertrekken uyt dit Koningrijk, zo het haar goet dunkt, zonder eenige bekommeringe, of molestatie.

Edw. Walker.

Geordonneert door zijn Majesteyt in den Raadt, dat dit ten eersten gedrukt, en gepubliceert werde.

Edw. Walker.

Dit Vrede-Artikel wierdt van den Koning van Engelandt voldaan / doch 't was geen wonder / want op die tijdt vondt men veel meer Engelse en Schotse Schepen en Goederen in de Havens der Vereende Nederlanden, als van deze / in die van Engelandt, &c.

Den Koning van Vrankrijk zich nu van zijn onnodigen train ontlast / en te Charleroy het Leger gemonstert / en aldaar 3 of 4 dagen uytgerust hebbende / zondt den Mareschal de Turenne, op den 9 May, met 15000 Man / een groot getal Wagens / en eenigh Kanon voor uyt / naar de Cassey-straat, tusschen de Steden Luyk, en Mastricht, en volgde twee dagen daar na met het geheele gros van 't Leger / trekkende over den Spaansen Bodem / waar op hy den 11 / 12 / en 13 May, logeerende / den 14 dito in 't Landt van Luyk gekomen is / en trok dicht voorby Navagne; quam den 18 dito te Visé, alwaar hy hem neder sloegh / en Tongeren, een open Stedeken / dede bezetten met Frans Krijghsvolk: Terwijl had den Mareschal de Turenne, die de Avantgarde voerde / den 16 Mey, de Stadt Maseyk, beneden Mastricht, aan de Rivier de Maze gelegen / al berent / op geeyscht / beschoten / en ingenomen / en stellende aldaar ordre / om die Stadt te versterken / en een Magazijn voor zijn Koning op te rechten / vertrok weder van daar / waar op straks alles / dat in de weegh stont / door de Fransen wierdt neder geworpen: Het overweldigen van deze twee Luykse Steden / gaf genoeghzaam te kennen / hoedanigh de Neutraliteyt van den Keulsen Keurvorst, ook Prins van Luyk zijnde / zou onderhouden worden; doch hy had konnen zeggen (schoon het in der daat niet waar mocht zijn) dat dit met geweldt, en tegen zijn zin, en wille, geschiedende, hy geen macht had, om 't zelve te wederstaan. Het waar mogelijk / dat het innemen en bezetten van deze en meer andere plaatzen / en volgens dien het uytropen / en uyterste bederven van zijn Landt / en Luyden / in het Keuls en Luyker landt / dien Keurvorsts meyninge (doen hy eerst met Vrankrijk handelde) niet kon zijn geweest / want anders was hy een Landt-verderver van alle zijne Onderdanen te achten / en of hy zich zou willen ontschuldigen / dat den Fransen Koning, zoo niet met, als dan evenwel tegen zijn wil, deze Leger-

tochten, en geweldige datelijkheden zou hebben uytgevoert. Doch dit zoo zijnde / had dezen Keurvorst, als een voornaam lidt van 't Keyzerrijk, het zelve aan den Keyzer, en de Duytse Vorsten, aan den Rijn, ja alle zijne Nabuuren, moeten bekent maken / en hare hulp-middelen verzoeken / die geenzins (als tot haar aller behoudenis strekkende) konden / noch zouden geweygert zijn geweest. Maar hoe het was of niet / hy wierdt van de Fransen misleydt / en dien Koning was nu zijn volkomen Meester geworden / zoo dat hy dit alles met goede oogen most aanzien; de Neutraliteyt konde hy ook niet lang houden / over zulks verklaarde hy daar na al mede den Oorlogh / tegen de Vereende Nederlanden; doch de Capittels van zijne Steden Keulen en Luyk, wilden dit niet toestemmen.

Den Prince van Condé quam den 17 Mey ook aan de overzijde van de Maas, daar Wijk gelegen is / omtrent de Stadt Mastricht, met een schoon en groot Leger / daar mede hy van Sedan, door Ardennes, de Rivier de Maas was langs gemarcheert / waar door Mastricht nu als geblokkeert was / zoo dat men vermoede / dat het eerst deze Stadt gelden zou. Dit had men wel gewenscht / nademaal Mastricht op alles nodigh en overvloedigh voorzien was / zoo van Fortificatien / Oorloghs-tuygh / mondtkost voor Menschen en Paerden / als ook / by na / met een half Leger van Ruyters en Soldaten. Dit had voor een eerste en heerlijk proefstuk / aan den glorieuzen Koning van Vrankrijk, op de Vereende Nederlanden, konnen verstrekken / waar by men had mogen zien / hoe veel de edelmoedigheydt van zijne Oversten en Officieren / en de furieusheydt zijner Soldaten had konnen te weegh brengen; maar na dat de Franse Troupen / zoo nu en dan / even buyten 't bereyk van 't Mastrichts Canon / rondtom die Stadt heen en weer gezwiert / en den Koning met alle de Oversten 't gezicht daar van genomen hadden / oordeelden zy deze brok te hard om kauwen / te meer / om dat zy nu een vryen pas door 't Landt van Keulen en Luyk open hadden / dat buyten 't vermoeden van den Vereenden Staat; voor viel; zouden anders hare Steden / aan den Rijn gelegen / beter hebben doen voorzien: want zonder de opene passagie door 't Keulse en Luykse Lant / had den Fransen Koning, de Stadt Mastricht, noodtzakelijk eerst moeten veroveren / om zijne Convoyen / uyt Vrankrijk vry / te konnen door krijgen / als hy / gelijk hy nu dede / de Vereende Nederlanden, van deze zijde zou willen aantasten.

Den Westfaalsen Bisschop van Munster, rukte in deze tijdt / het veynzend mom-aanzicht van zijn meyneedigh bakhuys af / en dede aan geheel Europa openlijk kennen / voor / en tegen wie hy zich gewapent had / en dat door de volgende

DECLA-

IRISTOF BERNHARDT, Bisschop van Munster etc.

DECLARATIE

Van zijn Hoogh-Vorstelijke Genade, den Bisschop van Munster, tegens de Staten Generaal van de Vereenighde Nederlanden, aangaande den tegenwoordigen Oorlogh.

Hier mede zy te weten, Nadien door *geintercipieerde* Brieven, aangehouden en in hechtenis genomen Persoonen bekentenis, en andere veelvoudige kondtschappen bewijslijk is, dat in de Vereenighde Nederlandtse Provincien veele lieden met gelt, en andere groote beloften *geinduceert* en verleyt werden, haar van zelfs en door andere *Adhærenten* daar henen te bearbeyden en te bemoeyen, waar mede zijn Hoogh-Vorstelijke Genaden tot Munster en Corvey, &c. Onzes Genadighste Heeren Bediente en *Commandanten* in de Vestingen, vermits door groote sommen gelts *gecorrumpeert* en omgekocht, in Steden en Vestingen, en byzonder aan de Magazijn-Huyzen brandt gesticht, en vyer na binnen gebracht, *Rebelly*, en *Revolten* in de Steden *gecauseert*, door zulke hooghstraf bare daden-handelingen de Vestingen en Steden in de Heeren Generale Staten handt-gespeelt, hare in Eedt en Plichten staande Soldaten *gedeboucheert*; Ja ook gantsch zijn Vorstelijke Genaden na het leven getracht hebben, en aan der zelve Vorstelijke Persoon het *Crimen Assassinatus* begaan wordt; Gelijk dings dan lacy! in dezen Sticht en Vorstendom, in Steden, Vestingen, Heerlijkheden, Dorpen, en op den platten Landt, veele hooghschadelijke Branden, niet zonder *inspicie* van eenige boosachtige Brandtstichters vyer aan te leggen, gelijk bekent, en den bedroefden oogenschijn te kennen geeft, verwekt worden; Gelijk nu boven gezeyde grouwzame daat by de Turken en Barbaren niet veel gehoorte *Crimina* en Dadenhandelinge zijn, tegen welke zijn Hoogh-Vorstelijke Genaden, zo wel zelven voor zijn eygen Vorstelijke Persoon zorghvuldigh te zijn, als ook zijn Steden, Vestingen, Heerlijkheden, Dorpen en Onderdanen op den platten Lande voor verderen schaden zo veel mooghlijk is te *Conserveeren* en te onderhouden hebbe. Als beveelen zy hare in yeder plaats *Commandanten*, Hoogh- en Onder-Officieren, ook alle hare *Civil-* en *Militare* Bedienten, gemeene Soldaten, en alle hare Onderdanen, hier mede genadighst, ernstigh, en willen op zulke, en diergelijke *Spionen*, Brandtstichters en Verraders neerstige en naeuwe opzicht te hebben, geene bovengemelte Lasters wegens verdachtige Persoonen in dezen haren Sticht en Vorstendom laten binnen komen, maar de zelve aan te houden, en aan de naaste Guarnisoenen te laten brengen, gelijk dan de zelve, welke een zodanigh kenlijk verdacht Persoon krijght en levert, tot een *Recompens* zal hebben en genieten 100 Rijksdaalders: Maar op dat ook Eerlievende, oprechten en redelijke Persoonen daar door den toegang en 't inkomen tot zijn Hoogh-Vorstelijke Genade (Meer-hooghst-gemelt) niet mach toegesloten werden, als hebben de zelve, welke by zijn Hoogh-Vorstelijke Genade, ofte anderzins in dezen Sticht te negotieeren, en eerlijke *negotie* te *effectueeren* en te verrechten hebben, zich by de *Grents-Commandanten*, ofte zo in gevallen daar ontrent geen en was of waren, haar by de Vorstelijke Beampten ofte Bediente aan te geven, en te melden aan de zelve de oorzaken van hare komste, en die te ontdekken, om een Pas aan te houden, en daar op hare *Negotiatie* in het Sticht te verrichten. Zijn Hoogh-Vorstelijke Genaden meermalen gedacht, beveelen ook om zo veel te meerder *assurantie* en zekerheyt als tot en om voor te komen alle bezorgende verradery willen, by hooghste *arbitrari*, en na bevindinge by lijf- en levens-

 straf,

straf, ook *Confiscatie* der Goederen, hier mede ernstelijk en willen, dat niemandt van wat Standt of Waerden die ook zy, zo Geest- als Wereltlijk, *Civil-* of *Militaire* Persoonen, uyt eerst-gemelten haren Sticht en Vorstendom, in meergedachte Nederlanden, zonder voorweten, *Correspondere*, noch met der zelven Ingezetene Brieven te wisselen, ofte ook Handeling en Koopmanschappen te drijven, en dat alzo de geheele *Commercie*, als boven gemeldt, met de Nederlantse Ingezetenen verboden zijn zal: En op dat nu niemandt en zy, die hier na zich met onwetenheyt zal zoeken te behelpen, en te verexcuseeren hebben mach, zo zal dezes in alle der zelve Steden, Vlekken, Heerlijkheden en Dorpen, gelijk ook in alle Guarnisoenen *respective* van de Preekstoelen, en anderzins in 't openbaar, *gepubliceert*, en daar op aan de gewoonlijke plaatsen aangeslagen of aangeplakt werden, op dat een yeder hier van mach kennisse hebben.

Oirkondt Ons eygen Handt-teyken en op gedrukten Secreet-Zegel. Signatum *in der zelve Residentie* S. Ludgersburgh, *den* 18 *May*, 1672.

Christoff Bernhardt.

Locus Sigilli.

Deze Munsterse Oorloghs-declaratie was zeer schandelijk / en noch veel arger / als die van Engelandt, want d'Engelse was noch gegrondtvest op verscheyde pointen en verschillen/die tusschen de Partyen eertijdts waren geweest/ hoewel de zelve al een langen tijdt geleden/ en daar na / noch in de alderlaatste Bredasche Vrede-handel, volkomelijk zijn geaccordeert/ vereffent en afgedaan. Maar deze was vol valsche/ opgeraapte / en verzierde logens / want niemant heeft oyt van alzulke Brantstichters, brantstichteryen, of toeleggingen op des Bisschops persoon, gehoort of gezien / en daarom heeft hy de zelve ook niet in't byzonder konnen aanwijzen: doch 't kon zijn dat dezen H. Bisschop had leggen dromen / dat Hy, als Knecht Berent, van zijnen zwarten Meyster is ontwaakt geworden / die Hem deze helsche openbaringen / van moort/ en brantstichtery / (waar mede hy / door Duyvelse Bomben/ Stinkpotten en Granaten/ gewoon is om te gaan) geopenbaart / en verklaart heeft. De voorsz. Declaratie is ook niet alleen / niet van wegen de Staten Generaal, maar noyt van yemandt anders beantwoort / nademaal het niet nodigh was / om de zelve te wederleggen/ yets anders daar van te spreken / veel min te schrijven/ als deze drie woorden / 't zijn altemaal logens.

In 't begin van de Maant Mey wierden al de Boeren in Hollandt op Geweer gezet / en gemonstert / en 1375 van de zelve uyt Noord-Hollandt, na den Yssel-kant gezonden / en vergaderde het Veldt-leger van den Vereenighden Staat op de Veluwe, aan den Yssel, omtrent Doesburgh, waar na toe zijn Hoogheyt, den Prins van Oranjen, als Capiteyn Generaal, met verscheyde Oversten, en Gedeputeerde te Velde / vertrokken zijn / die 't zelve gemonstert / en 17000 Man hebben sterk bevonden / de welke ook onder haar Oversten verdeelt zijn geworden. Daar wierdt mede ordre gegeven tot het werven van noch vier nieuwe Regimenten / en ook een onder den Oversten Stokheym.

In 't midden van de Maant Mey, kreegh men tijding / dat den Grave d'Estré,

d'Estré, Onder-Admiraal, met een Esquadre van 30 Franse Oorlogh-schepen/ in Zee gesteken/ en in Wicht gekomen was; waar op den Hartogh van Jork, als Admiraal-Generaal, van de Engelse Oorloghs-Vloot/ alle bereytschap verveerdighde/ om met de zelve uyt Duyns te loopen/ en zich met de Franse te vereenigen. Hier op wierden de Oorlogh-schepen/ der Vereenighde Nederlanden, (die op Schoonevelt, naar eenige/ die noch niet vaerdigh waren/ vast wachten) voort geprest/ om/ indien 't mogelijk waar/ de vereeniginge der Fransen en Engelse te beletten/ maar zy quamen te laat/ door dien d'Engelse, even voor haar/ de Hoofden waren door gezeylt; een Engels Oorlogh-schip/ dat die Vloot volghde/ wierdt van de Nederlandtse genomen/ en tot Rotterdam, voor goede Prijs/ op gezonden. De Vloot van den Vereenighden Staat, nu eenige dagen in Zee gekruyst hebbende/ en geen Engelse noch Franse vernemende/ is weder gekomen voor hare Kust.

Op den 18 Mey quam binnen de Nederlanden een Vloot Koopvaerdy-schepen/ omtrent 80 sterk/ van St. Ubes, achter Engelandt en Schotlandt, (om 't gevaar/ van 't Canaal te vermijden) om gezeylt/ doch eenige weynige/ die van d'andere af/ naar de Zondt toe liepen/ wierden van de Schotse Kapers genomen.

Door dien men nu met'er daadt bevondt/ dat den Koning van Vrankrijk het op de Vereende Nederlanden alleenlijk gemunt had/ en de Spaanse, (daar óp tot noch toe eenigh vermoeden was geweest) geheel voorby ging/ zoo is de Krijghs-macht/ die den Vereenden Staat, in de Landen van Brabant, en daar omtrent/ tot versterkinge/ aan den Grave de Monterey had over gezonden/ wederom te rugge gekomen.

Den Koning van Vrankrijk met zijne Overften, en 't gantsch Leger/ nu omtrent Mastricht vergadert/ en uyt gerust/ hielden op den 18 Mey 1672. aldaar/ in 't open Veldt/ grooten Krijghs-raadt/ besluytende/ (om de Stadt Mastricht rondtom geblokkeert te houden) aldaar te laten 20000 Man/ die het uytloopen van dat Guarnizoen/ 't welk vry sterk was/ en de Franse tochten/ en Convoyen hinderlijk zou zijn/ te beletten: en met het gros van 't Leger na den Rijnkant te marcheeren. Hier op trok den Prins van Condé, den 21 May, met zijn Leger door Guliker-Landt, recht op Keyzers Waerdt aan/ daar hy den 27 en 28 dito, over de Schipbrugge/ den Rijn passeerde/ en quam den 1 Junii, 1672. voor de sterke Stadt Wezel. Het Leger/ onder 't gebiedt van den Marschal de Turenne, zakte mede aanstondts na beneden/ en te Mazeyk de Maas over gekómen zijnde/ trok recht aan op Nuys; van daar/ de Westzijde van den Rijnkant langs/ marcheerde voorby Orsoy, en Rijnberk, tot voor Burik, tegen over Wezel gelegen/ daar hy mede/ op den zelven dito, aanquam. Den Fransen Koning is ook den 27 May met zijn Leger opgebroken/ en den laatsten dito, by Nuys aangekomen: Hier had den Keulsen Keurvorst veele/ en groote toebereytzelen aangestelt/ om den Koning heerlijk te onthalen/ doch Die ontschuldighde hem/ door dien Hy niet raadtzaam vondt den marsch van zijn Leger daarom op te doen houden/ of vertragen; aldus dan voorttrekkende/ is Hy al mede/ den 1 Junii, 1672.

door Orsoy, en Rijnberk gekomen; zo dat zich deze twee Steden / met het opgaan van den dagh / door het Leger van den Koning, Wezel door dat van den Prince van Condé, en Burik, door dat van den Mareschal de Turenne, te gelijk hebben berent gezien.

Op meest alle de plaatzen / daar de Franse Legers / door / voorby / of omtrent getrokken zijn / wierden Billetten aangeplakt / en uytgegeven / zo wel in de Duytse, als Franse spraak / die den Koning binnen Parijs had doen drukken / en mede voerden / luydende aldus:

Copye van d'Ordonnantie des Konings, die verklaart hoedanigh de Hollandtse Ingezetenen haar zullen te gedragen hebben, om niet bedorven te worden door de Legers van zijne Majesteyt.

Van wegen den KONING.

ZYn Majesteyt zich met leetwezen verplicht vindende den Oorlogh in de Landen door de Hollanders bezeten, te voeren, en zijn voornemen maar alleenigh zijnde de Regeerders der zelve te straffen, en geenzins de Ingezetenen te bederven die gants geen schult hebben aan het quaat beleydt van die geene, daar zy de Regeeringe van haar Staat op vertrouwt hebben. Zo heeft zijn Majesteyt goet gevonden deze ordonnantie uyt te laten gaan, om aan dezelve Ingezetenen bekent te maken, hoedanigh Hy geresolveert is zijne Legers te doen leven, en d'orders die Hy begeert datze zullen hebben te houden tot haar verlichtinge.

d'Intentie van zijn Majesteyt is, dat aangezien zijne Legers zo wel en zo punctuelijk betaalt werden, als Hy gelast heeft datze zullen zijn, Hy ook wil datze haar in alle mogelijke Discipline, en order zullen hebben te houden, zonder de landen daar zy door trekken zullen, lastigh te vallen, dan alleen voor de enkele voeragie, en noodige dingen om de Legers neer te slaan.

De Ingezetenen die zich voor de moetwilligheyt der Soldaten, die voor en ter zijde de Legers loopen, beschutten willen, zullen zich vermogen in de Kasteelen der Dorpen te bergen met haar Vee, en Koorn, alwaar zijn Majesteyt wel wilt dat zy zich gewapent houden, zonder dat zy, daar yemandt hoeven in te laten, dan alleen de Sauvegarde, die zijne Majesteyt daar zal mogen zenden, of wel de partye die door d'Officiers gecommandeert, door last van zijn Majesteyt, zullen vragen daar in te trekken.

Wanneer de Legers van zijn Majesteyt eenige plaatzen, op 4 mijlen na, zullen naderen, zo zullen die van yder kasteel aan de Ruyters, van de Compagnie van de Sauvegarden zenden vragen: welkers tegenwoordigheyt haar van alle violentie en moetwil der Soldaten beschutten zal. Des zullen zy de zelve voeden, als mede zijn Paart, en boven dien 4 Rijksdaalders daaghs voor zijn salaris geven.

En wanneer de Legers van zijn Majesteyt verder als 3 of 4 mijlen van de gemelde Kasteelen, zullen trekken, zo zullen zy hare Sauvegarden wederom in 't Leger geleyden, en instaan voor 't quaat dat de Hollandtse Troupen haar zoude mogen aandoen, zo wel in 't gaan naar de Kasteelen, verblijf in de zelve, als in 't wederkeeren naar 't leger: Verklarende zijn Majesteyt, dat, by aldiender eenige violentie aan de gemelde Sauvegarden gedaan

gedaan wordt, ofte aan de Officiers van de zelve Compagnie, die de teken van Sauvegarden zullen hebben, en die haar zullen gaan bezoeken, om haar in haar schuldige plicht te houden, dat Hyder geen meer zal verleenen, en dat Hy zijne Legers zal laten leven met alle liberteyt en licentie.

Actum in 't Kasteel van Versailles, den 7 April, 1672. *Geteekent* LOUIS.

En leeger, Le Tellier.

Deze Ordonnantie des Konings van Vrankrijk, strekten nergens anders toe/ als de Regenten van den Vereenighden Staat by de Gemeenten verhaat te maken/ en tegen de zelve op te hitzen/ valschelijk de Nederlandtse Ingezetenen willende wijs maken/ dat hare Regeerders, de welstant van den Lande/ qualijk zouden handthabenen. Maar hoedanigh de Franse Legers/ de overwonnen en overheerde Onderdanen der Vereende Nederlanden hebben verschoont gehadt/ en zelfs de Naburen, met welke zy de Neutraliteyt hielden/ ja Verbont mede hadden opgerecht/ kan in 't vervolgh genoeghzaam gelezen worden.

Omtrent dezen tijdt begon den Bisschop van Munster, die zijn Leger (met eenige troupen van den Keurvorst van Keulen versterkt) in 't Graafschap van Benthem vergadert had/ op te trekken/ en vallende in de Twente, berende de sterke Stadt Grol.

De Legers van den Prins van Condé, en den Marschal de Turenne nu voorby Orsoy, en Rijnberk, naar Burik, en Wesel af marcheerende/ bezette den Koning, met het zijne/ de voornoemde Steden Orsoy, en Rijnberk te gelijk.

Orsoy, wel een kleyne/ doch niet te min sterke Stadt/ beslooten met 5 goede Bolwerken/ was doenmaals voorzien met omtrent 700 Man/ zijnde niet genoegh om dezelve behoorlijk te defendeeren. Den Gouverneur aldaar was den Colonel Mouler, en den Majoor, Koerbeek, met noch 7 Capiteynen. Den Koning dede haar opeyssschen/ maar het wierd van den Krijghs-Raadt afslagen/ en van de Stadts Wallen dapper vuur op de te nakomende troupen gegeven: Zo dat den Koning genootzaakt was/ zijn Canon voor die Plaats te doen aanvoeren/ 't welk hem niet weynigh spijte/ alzo niet gaern zo veel tijdt voor deze kleyne Stadt wilde verspillen: De Belegerde nu ziende zo verschrikkelijken Leger/ onder 't gebiedt/ en tegenwoordigheydt van den Koning zelf/ bestaande uyt de Grootste, Edelen, en best-geoeffende Soldaten van gants Vrankrijk, en daar nevens overleggende/ dat 'er geen ontzet voor handen was/ hebbende nu het vyandtlijk Canon/ voor hare Vestinge/ en al eenige schooten van 't zelve ontfangen/ als ook tamelijke schade met het hare onder de Fransen gedaan; meynden/ dat zy het met eers genoegh/ aan zo machtigen Koning, (wiens sterk Leger voor haar toch onweerstaanlijk was) konden overgeven; daar by verlokten haar de schoone conditien die haar wierden aangeboden; en komende noch daar by de flauwhertigheydt van eenige onervarene Officieren, besloten eyndelijk/ de Stadt, op des Konings discretie, over te geven, behoudens lijf, en goedt, konnende geen beter ac-

coort

coort bedingen: waar op de Fransen, den 3 Junii, 1672. daar binnen zijn getrokken; De welke nu de Stadt in haar geweldt hebbende / en meer denkende op de gewaande hoon / die zy haar inbeelden dat haar Koning van die Stadt geleeden had (wiens presentie haar tot dadelijk overgeven niet en kost beweegen / maar als gedwongen zijn Geschut te moeten planten voor de eerste plaats van zijn attaque) als op zijn Koninglijk woordt, en accoort, vliegen eerst met een Franse furie de rampzalige Soldaten toe / die haar in een gerangeert hadden / en schooten daar trouweloos eenige van onder de voet / d'andere na van Bagazy te deegh hadden geplondert / schudden die niet alleen op haar naakte hemden uyt / maar lieten verscheyde die zelfs niet houden / daar en boven haar de dun-gekleede / of naakte rugh met haar bloote / en platte degens bondt / en blaeuw slaande / terwijl eenige andere de Officieren van het Guarnisoen (die haar in zeker huys hadden te zamen geretireert / en dees actie met zeer bedroefde oogen hadden aangezien) toevloogen / die hier mee meende haar laatste uur was gekomen; doch namen haar alleen op Konings discretie gevangen / gelijkelijk die beroovende van al haar goederen die zy by haar hadden / wordende het Guarnisoen, zo hooge / als lage wijders erbarmelijk getracteert / daar de Franse belofte, en trouw het eerste in bleek / zelfs gevest op Konings woordt / en onderteekening.

Hier op volgde den Koning zelfs met zijn Leger / by het andere dat Rijnberk belegert hiel. Deze Stadt lagh in zijn volle Fortificatien / behoorlijk gerepareert / en van alles wel voorzien / behalven van Krijghsvolk; Diens Commandeur was den Colonel Bassum, en zijn Adjunct, den Colonel Dossery, en 15 Capiteynen, en voorts d'andere en mindere Officiers, en omtrent 1000 Soldaten. Het geen zich van begin af / tot het eynde toe / van deze belegering heeft toegedragen / kan men zien in het volgende:

Waarachtigh verhaal, hoe de zake zich tot Rijnberk heeft toegedragen van den beginne aan, tot des zelfs overgaan.

DEn 1 Juny 1672. zijn de Troupen van Vrankrijk voorby Rijnberk gepasseert / na de Stadt Burik en Wesel.

Den zelven dito hebbenze haar voor Rijnberk aan de Gelderpoort laten zien.

Waar op 't Guarnizoen in de Wapenen gekomen is / dat volgens bericht zelfs van den Overften d'Offery, en den Commandeur, als ook de oude Capiteynen lang aldaar in Guarnizoen gelegen hebbende / onder anderen Sloot en Kloofter, gelijk uyt der zelver Advijzen te zien is / ten hooghsten niet meer als 1000 man sterk zouden zijn geweest / en niet genoegh om de helft van de Conterscherpen te bezetten.

Den 2 Juny is Rijnberk berent / en hebben met Kanon daar uyt vuur gegeven.

Continuelijk van te vooren / tot het laatste toe / hebben de Officieren en Soldaten aan de Werken gearbeydt / en alle nachten gewaakt / waar door 't Volk gantsch

gantsch was gematteert/ en onwilligh als zy van vechten hoorden/ gelijk meermalen van verscheyde Officieren, in den Krijghs-Raadt daar van rapport is gedaan/ en ook gebleken heeft aan 't Volk van Capiteyn Viry, en den Overften Luytenant Tongel, daar Capiteyn Wttenbogaart aan 't Galge-Bolwerk de Wacht mede hadde.

Den 3 dito heeft Monfr. Baron de Hovelich, Raadts-Heer en Mathematicus van den Biffchop van Straasburgh, door een Missive (nota/ het opschrift aan den Overften d'Offery, den inhoudt aan den Commandeur houdende) laten verzoeken/ om binnen te mogen komen/ 't welk wierd toegestaan by den Overften d'Offery, en den Commandeur, buyten kennisse van den Krijghs-Raadt, die ook beyden hem binnen haalden/ en aan 't Huys van den Commandeur geleyden.

Alwaar hy proponeerde/ dat den Biffchop van Straasburgh gehoort hadde/ dat men de Stadt wilde in brandt steken.

En verzocht/ dat zulks niet mochte geschieden/ alzo den Biffchop van Straasburgh daar door byzondere vriendtschap geschieden zoude/ voegende daar by deze dreygementen; Dat, zo zulks geschiede, het qualijk afloopen zoude by het overgaan van de Stadt; Waar op den Commandeur met een Eedt zwoer/ dat geen gedachte waren geweest om zulks te doen/ en dat den Biffchop van Straasburgh hem mochte verzekert houden/ dat zulks niet geschieden zoude.

En is doen van het Huys van den Commandeur vertrokken/ na het Logement van den Overften d'Offery, alwaar mede is onthaalt/ en in 't lange particuliere conferentie heeft gehad.

En is den voorsz. Baron na gehoudene conferentie/ van den Overften d'Offery, en den Commandeur geconduiseert tot buyten de Rijnpoort, alwaar den Commandeur zijn affscheydt heeft genomen.

Doch den Overften d'Offery bleef/ en geleyde hem over het Conterscharp, tot by na de Schans toe/ alwaar d'Offery met vingers/ hem alles aanwees.

Monfr. Baron d'Hovelich ging doen zelfs voort op de Schans/ alwaar hy alles af speculeerde/ en met zijn Verre-kijker doorzagh.

Waar op den Ingenieur Bosch geroepen heeft/ het is verraadt, en verspiederye, in presentie van alle de Soldaten, die aan de Rijnpoort op haar Post waren.

En als doen zijn Capiteyn Rogiers en Wttenbogaart by den Commandeur gekomen/ en hebben hem voorgehouden/ de onredelijkheyt/ dat men den Vyandt zo alles vertoonde/ en door de Werken brachte.

Die daar op antwoorde/ gy zoekt my degelijks te pikkeren/ ik zal doen wat ik wil/ hebje wat te zeggen/ gy kondt het schrijven aan ons Heeren en Meefters.

Waar op Capiteyn Rogiers antwoorde/ wat zouden wy schrijven/ gy kondt zelfs geen Brief daar na toe krijgen.

Den 4 dito, is van zijn Majesteyt van Vrankrijk een Trompetter gezonden aan de Gelderpoort, die door ordre van den Commandeur is binnen gehaalt

 met

met een Brief (Nota) het Opschrift aan d'Offery, den inhoudt aan den Commandeur.)

Waar by verzocht wierd van zijn Koninklijke Majesteyt van Vrankrijk, dat Duc d'Duras mochte binnen komen/ alzo yets wegen den Koning te proponeeren hadde/ en dat ondertusschen yemant anders/ geduurende de besoignes in Ostagie in 't Leger mochte gezonden werden.

't Welk by den Commandeur, en den Oversten d'Offery geconsenteert is/ en is den Trompetter met een Missive wederom afgezonden/ contineerende (om/ zo men zeght/ een plas-dank te behalen/ of ten ware om eenige andere consideratien/ haar bet bewust) dat niemandt in Guarnisoen was/ die egalitept hadde/ om jegens zo een considerabel Duc, in Ostagie te gaan/ alles zonder kennisse van den Krijghs-Raadt.

Waar op den Koning des anderen daaghs/ zijnde den 5 dito, wederom een Trompetter met een Missive heeft afgezonden/ met inhoudt datze dan 3 Capiteynen in Ostagie zouden zenden (Nota) daar van te vooren maar een alleen ge-eyst was.

Gelijk dan ook gezonden zijn/ Vermandois Heere van Meeresteyn, Bleeswijk en Monsieur de Baron Kintsky.

Waar na den voorsz. Duc de Duras tegen den avondt in de Stadt is gekomen/ met twee aanzienelijke Persoonen vergezelschapt/ en wierdt ingehaalt door d'Offery en den Commandeur, gaande ter eerster instantie na 't Huys van den Oversten d'Offery, alwaar lang en particuliere conferentie met den anderen gehad hebben.

Waar op den Commandeur den Krijghs-Raadt heeft doen vergaderen/ doch alzo het te laat/ en yder op zijn Post was/ zo zijnder weynigh gecompareert; Doch is door den Commandeur, den voorsz. Duc aangezeght/ des nachts te willen overblijven/ of dat hy Commandeur anderzints des anderen daaghs door een Trompetter de intentie zoude laten weten/ rakende de propositie/ die den voorsz. Duc de Duras, wegens den Koning, aan hem Commandeur ten huyze van d'Offery hadde voorgestelt.

By welke propositie den Koning gepresenteert zoude hebben alle Conditien/ gelijk Wesel hadde/ onder verdere beloften/ van ons op zijn Koninklijke Woordt beter te zullen tracteeren/ zo wanneer wy ons wilden overgeven.

Waar op den gemelten Duc de Duras, noch dien zelven avondt zeer laat vertrok/ na dat de Werken, in 't in en uytgaan/ bezichtight heeft.

Waar na/ door last van den Commandeur, een Adelborst van de Hooftwacht 's nachts ontrent elf uuren op de Posten is afgezonden/ en aangezeydt dat men niet meer schieten zoude op lijfstraffe, het zy met Kanon of Musquet, zonder aan den Krijghs-Raadt daar van de minste kennisse gegeven te hebben/ daar nochtans 's avondts laat eenige van den Krijghs-Raadt aan 't Huys van den Commandeur by den anderen waren geweest/ zulks immers niet anders dan collusie, met den Vyandt daar uyt kan werden geoordeelt.

Des anderen daaghs den 6 Junii, quam Duc de Duras des morgens vroegh wederom over/ ten eynde van antwoordt/ en onthielt zich ondertusschen den Vyandt

Vyandt dicht rontzom de Stadt, tot op de Conterscherpen toe / zonder dat men daar op mochte vuur geven / maar moeste de zelve alleen met den Hoedt afwenken / waar over by de presente Capiteynen wierd gemurmureert; Zo dat Duc de Duras, dat ziende / noch zelfs order stelde / datze eenighzins retireerden.

Ondertusschen bleef Duc de Duras, met d'Offery, en den Commandeur aan d'Orsoyssche-poort, dat de principaalste Post was / en daar de Werken noch reddeloos lagen / op de Borstweering, staan speculeeren / geaccompagneert met eenige Franse Cavalliers, aanporrende om antwoordt te bekomen.

Doch op het bericht van den Oversten d'Offery, en den Commandeur, dat den Krijghs-Raadt niet konde doen / ten zy de 3 geostagieerde Capiteynen te rugge quamen / 't welk immers te bevoorens by het laten vertrekken van de zelve Capiteynen, haar lieden zo wel bewust was als nu / en uyt wat consideratien het zelve geschiedt is / (den Hemel weet) zo is Duc de Duras weder na 't Leger gereden / latende een ander in zijn plaats / zulks Bleeswijk, Meeresteyn en Kintsky te rugge zijn gekomen.

En heeft als doen den Commandeur den Krijghs-Raadt doen vergaderen / en de propositie gedaan / in manieren / als volght:

Krijghs-Raadts-Resolutien van het *Guarnisoen* van *Rijnberk.*

MAandagh, den 6 Junii', 1672. werdt de Krijghsraadt gehouden ter presentie van den *Heer Commandeur van Bassen*, den *Heer Collonel Douffery*, en alle presente Capiteynen, Lieutenanten, en Vaendrighs van desgelijke.

Den Heer Commandeur van Bassen d'intentie van den Koning geproponeert hebbende, als namentlijk, dat by aldien het Guarnisoen zich op zijn Clementie wilde overgeven, dat hy dit Guarnisoen van Rijnberk favorabelder tracteeren wilde als Orsoy, Burik, en Wesel, met begeeren, dat alzo eere, en reputatie hier by geintresseert was, dat zy die zelve considereeren moften, te zamen gelijk eerlijke Mannen, om ons by onze Heeren, en Meesters, en de geheele Werelt mogen te verantwoorden.

Den Heer Cap. Jacob Rogier oordeelde, dat, terwijlen, na het gevoelen van den Heer Collonel voorsz. zelfs, geen volk genoegh was om de Werken te maintineeren, zo was zijn gevoelen dat men op goede conditien zou komen te accordeeren. Stondt *Jacob Rogier.*

Den Heer Cap. Kloofter sustineerde dat men over de 1000 niet in 't Guarnisoen hadde, die bequaam waren het Guarnisoen te defendeeren, zo verstaat hy dat men zich op goede conditien zou moeten overgeven. Stondt *Lodel van Kloofter.*

Den Heer Cap. Sloot, om dat men geen 1000 Man hadde, en veele jonge, en ongedresseerde Soldaten, zo dat onmogelijk was de plaatze te konnen bezetten, zo verstont hy dat men op goede conditien zoude accordeeren, alzo men niet bestant genoegh was tegens zo een machtigh Leger te maintineeren. Stondt *Arent Sloot.*

De Heer Cap. Broekhuyzen, alzo de Staten ons verlaten hadden, het volk door den gedurigen arbeyt aan de Werken gedematteert waren, dat omogelijk was de plaatze te defendeeren, zo verstont, dat men op de beste conditien mogelijk met den Koning zou komen te parlamenteeren. Stondt *Wilb. van Broekhuyzen.*

De Heer Cap. Toulemonde, dat wy waren in een van de considerabelste plaatzen van ons Landt,

Landt, en by aldien wy de Buytenwerken niet zouden konnen maintineeren, dat menze zou komen te verlaten, of doen springen, en dat men, zo goet mogelijk zich most defendeeren, al eer men van eenige Capitulatie quame te spreken, tot de laatste man toe, en niet meer defendeeren konnende, dat het dan noch tijdts genoegh was, om te parlementeeren, op dat men eere, plicht, en eedt in acht nemen, en zich voor de Heeren, en Meesters verantwoorden koste, en dat hy liever hier van de vyandt wilde gehangen worden, dan van zijne Heeren, en Meesters. Stondt *Barth. de Toulemonde.*

De Heer Cap. Renesse, indien men zich konde maintineeren, dat hy van 't gevoelen van den Capiteyn *Toulemonde* wezen zou; maar contrary blijkende, verstont dat men op de beste conditien mogelijk zou komen te parlementeeren. Stondt *Jan Peter van Renesse.*

Idem est, *Schimmelpenning.*

De Heer Cap. Uytenbogaart, conformeerde my met Capiteyn *Broekhuyzen.* Stondt *Florius Uytenbogaart.*

De Heer Cap. Meroode, d'onmogelijkheyt ziende tegen zulk een macht te subsisteeren, oordeelde dat men op de beste conditien mogelijk zou komen te accordeeren., vermits door dit middel die van de Religie noch zouden mogen gemaintineert, en eenighzins geprotegeert worden. Stondt *Georg Joost van Meroode.*

De Heer Cap. Bronkhorst, idem, Capiteyn *Meroode*, doende daar by, dat, zo wanneer geen favorabele conditien koste bedongen worden, dat men dan vechten moeste tot conservatie van de eere. Stondt *H. van Bronkhorst.*

De Heer Cap. Fonteyn, aangezien de Fortificatien zo groot zijn, en zo veel bezettingen van nooden hebben, dat het onmogelijk is met het zwakke Guarnisoen te konnen bezetten, schoon geproponeert wordt de Buytenwerken te laten springen, en alsdan de Binneposten te bezetten, onze Grachten gevult zijn zouden, en dan onmogelijk was te konnen defendeeren, zo was die van gevoelen tot een favorabel accoort te komen, en zonder dat, te vechten. Stondt *J. Hollandt*, gezeyt *Fonteyn.*

De Heer Cap. Bleyswijk was absoluyt geresolveert alhier binnen de plaatze met al zijn volk te sterven, niet tegenstaande wel wist dat tegens die groote macht van den Koning niet kost gedefendeert worden, ten zy met vliegende Vaendelen, en brandende Lonten, met volkomen Geweer daar uyt scheyde. Stondt *R. Bleyswijk.*

De Heer Cap. Klerk conformeerde zich met Capiteyn *Rogier* en *Renesse.* Stont *E. Klerk.*

De Heer Cap. van Meeresteyn conformeerde zich met Capiteyn *Rogier.* Stondt *J. Fokier de Vermandois.*

De Heer Cap. Kinsky, alzo het Guarnisoen niet mogelijk was te defendeeren, conformeerde zich met Capiteyn *Bleyswijk*, Stondt *B. W. Baron de Kinsky.*

Den Lieutenant Paulus Bellous, onder de Compagnie van Capiteyn *de Viry*, conformeerde zich met *Kinsky.* Stont *Bellous.*

De Luyt. Praem conformeerde zich met deze laatsten. Stondt *Samuel Praam.*

De Luyt. Klooster conformeerde zich met *Capiteyn Rogier*, volgens advijs van den *Ingenieur*, en te weynig volk tot defensie daar in ziende. Stondt *Ditmaar van de Klooster.*

De Luyt. Sloot conformeert zich met *Capiteyn Rogier.* Stondt *Joan Albert Sloot.*

De Luyt. van Emmerik, alzoo onmogelijk is onse Buyteposten met zo weynig volk, gelijk hier in het guarnisoen is, niet half konnen bezetten, en geen tijdt hebben dezelve te laten springen, ofte raseren, en onze Binnewallen onbequaam zijn, ons te kunnen defenderen, als de Buytenwerken wegh zijn, zo is mijn sentiment, datmen op behoorlijke conditien behoorde te capituleren, alzo van alle kanten afgesneden zijn, en geensins ontset kunnen bekomen. Stont *Joh. van Emmerik.*

De Luyt. Echten conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *Nicolaas van Echten.*

De

De Luyt. Meurs conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *Willem Meurs.*

De Cap. Luyt. Langenhooft ut ſupra. Stont *Hendrik Langenhooft.*

De Luyt. Enſchede dezelve Capitulatie die *Capiteyn Fonteyn* geteekent heeft, ik als Luytenant doe het zelfde. Stont *W. V. Enſchede.*

De Luyt. Hoogen conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont dit is *H.* het merk van de *Luyt. Hoogen.*

De Luyt. de Veen conformeerde met *Capiteyn Sloot.* Stont *Willem de Veen.*

De Luyt. Appelbergh conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *Andries Appelbergh.*

De Luyten. Spyck conformeerde zich met *Capiteyn Merode.* Stont *Paulus Spijk.*

De Luyt. Walterus conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *Dionyſius Walterus.*

De Luyt. van Heert, conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *H. W. van Heert.*

De Vaendrig Viry conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *Franſois de Viry.*

De Vaendrig Loſſy, weet wel dat het by deze gelegentheyt onmogelijk is deze Stadt langen tijdt te konnen defenderen, maer is van gevoelen dat de krijghsorder, en de aangebore genereusheyt van zijn Majeſteyt zodanigh is, dat zijn Majeſteyt aen Soldaten die eenighzins haar eer, en eedt zoeken te betrachten, ten minſten zo goede conditien zal geven, als aen die gene, die zo een plaats als deze is, zo zonder ſtoot of ſtorm overgeven. Stont *W. Loſſy Vaendrigh* van *Capiteyn Ger. van Haſten.*

De Vaendrigh l'Eſpée conformeert met *Capiteyn Sloot.* Stont *Abram de l'Eſpée.*

De Vaendrigh Reneſſe conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *Theodorus Reneſſe.*

De Vaendrigh Vloet conformeerde zich met zijn *Capiteyn Schimmelpennink*, zonder het Vaendel niet uyt te trekken. Stont *Nicolaes Vloet.*

De Vaendrigh van Eyl conformeerde zich met *Capiteyn Reneſſe.* Stont *W. van Eyl.*

De Vaendrigh Vink conformeerde zich met *Capiteyn Toulemonde.* Stont *Pieter Vink.*

De Vaendrigh la Plas conformeerde zich met *Capiteyn Reneſſe.* Stont *Gerard van der Plas.*

De Vaendrigh Groenwegen conformeerde zich met *Capiteyn Rogier.* Stont *S. G. v. Groenwegen.*

De Vaendrigh Mode conformeerde zich met *Capiteyn Sloot.* Stondt *Henricus Mode.*

De Vaendrigh Kuyper conformeerde zich met *Capiteyn Merode.* Stondt *Johan Kuyper.*

De Vaendrigh Meyers conformeerde zich met *Cap. Bleyswijk*, en *Kinsky.* Stondt *Baſtiaan Meyers.*

De Vaendrigh van den Broek, *Vaendrigh* van *Cap. Fonteyne*, conformeerde zich met zijn Capiteyn. Stondt *Jan van den Broek.*

De Vaendrigh van der Til conformeerde zich met *Cap. Bleyswijk.* Stondt *Michiel Arnold van der Tille.*

De Vaendrigh Nieupoort conformeerde zich met *Cap. Bleyswijk*, en *Kinsky.* Stont *Arnold Nieupoort.*

De Vaendrigh Hattum conformeerde zich met *Cap. Bleyswijk*, en *Kinsky.* Stondt *Lodewijk van Hattum.*

De Vaendrigh Voller, onder *Cap. Klerk*, conformeerde zich met zijn Capiteyn. Stondt *Carel van Voller.*

De Vaendrigh Viſſcher conformeerde zich met de *Heere van Meereſteyn.* Stondt *Johannes Diderich Viſſcher.*

De Vaendrigh de Vries, onder *Cap. Broekhuyzen*, conformeerde zich met *Cap. Reneſſe.* Stondt *Arnold de Vries.*

De Heer Collonel Douſſery verſtont, dat, dewijle de meeſte Stemmen gaan, zich op goede conditien over te geven, zo was zijn geſtrengheyt daar niet tegen, anderzins was gere-

gereſolveert zijn uyterſte droppel bloedts daar by op te zetten, nochmalen verſtaande goede conditien, dat de Heeren Staten eere daar van hebben moeſten. Stont *le Douſſery.*

De Heer Commandeur van Baſſen kon in de Reſolutie der meeſte Stemmen niet reſolveeren, alzo hem de plaats alleen aan betrouwt was, en liever hadde onder de Poort gehangen te wezen, dan tegens zijn eere, eedt, en plicht duſdanigh te handelen. Stondt *v. Baſſem.*

Onderſtondt *pro Copia cum ſuo Originali concordante* Andr. Jac. Godsleeben *Imp. Auth. Not. Publ. ſubſ.*

Als nu de beſoignes wat lang duurde / zeyde den Commandeur en d'Offery; Vrienden wy moeten ons wat haaſten, of het zal qualijk met ons af loopen, alzo den *Koning* ons maar een uur tijdt geeft.

Ondertuſſchen is d'Offery wederom by dien Edelman, die in een Kamer apart was gegaan / alwaar hy d'Offery in preſentie van den Commandeur, de Capiteynen Rogiers, Kintsky en meer andere / die hem gevolgt waren / onder diſcours te kennen gaf / dat hy wel genegen was tot Accoort, zo wanneer men mochte uyttrekken met vliegende Vaandels, en daar en boven met 4 ſtukken Kanon.

Waar op dezen Majoor, of Edelman repliceerde / niet te glooven / dat den Koning deze Conditien zoude accordeeren.

Zo quam wederom den Overſten d'Offery by Kintsky, en zeyde: dat men zo goede conditien niet zoude bedingen, als het niet geſchiede ten reſpecte van zijn Perſoon.

Als nu by den Krijghs-Raadt geadviſeert was / als boven verhaalt is / dat zo wonderbaarlijk / en met 'er haaſt op het menighvuldigh aanporren van den Overſten d'Offery, en den Commandeur toeging: Zo zeyde den Auditeur tegen den Commandeur, Mijn Heer, de meeſte ſtemmen leggen, om met den Koning te ſpreken over een goet Accoort.

Waar op den Commandeur en d'Offery, zonder eens de ſtemmen te colligeeren en te concludeeren / veel min reſumptie over zodanigen importanten zaak (ten fine yder zijn intentie nader zoude hebben konnen interpreteeren) te doen / of ook Commiſſie te decerneeren van yemandt na 't Leger te zenden / op haar eygen houtje en authoriteyt / zonder kenniſſe van den Krijghs-Raadt, de Capiteynen Kintsky en Sloot, na 't Leger hebben afgevaerdight.

En hebben / in 't Leger komende / met den Koning gecapituleert / om op ſtaande voet / met vliegende Vaandels naar Maſtricht daar uyt te trekken / gelijk uyt het volgende af te nemen is.

Want Capiteyn Kintsky en Sloot wederom in de Stadt komende / zo is den Vyandt op den voet gevolgt / en de Orſoyſſche-Poort ingekomen / alwaar de CapiteynenBronkhorſt, Meereſteyn, Reneſſe en Schimmelpenning de Wacht hadden / en hebben haar alzo op de Markt, in ordre geſtelt.

De Capiteynen, Klerk en Uytenbogaardt ſtonden op de Wacht / als wanneer zy daar of wierden ontboden van den Commandeur.

Aan de Commandeurs Huys komende / om te hooren wat 'er te doen was / zo was yder een bezich om zijn Compagnie by malkander te trekken / en voorts op

op staande voet de Stadt uyt te marcheeren/ gelijk ook zonder eenige de minste uytstel/ geschieden moeste/ waar door alle verstelt stonden/ en qualijk tijdt hadden om het Volk by malkanderen van de Post af te krijgen.

Behalven dat men in der waarheyt niet weten kan dat de gemaakte Capitulatie met den Koning by yemandt gezien of gebleken is/ met vertrouwen/ dat 'er ook geen blijk noch geschrift van geweest is/ noch ook getoont zal konnen werden/ veel min rapport daar van gedaan/ of nader Krijghs-Raadt daar van gehouden.

Behalven dat ook den Commandeur, en den Overften d'Offery, die van den Staat als een Mede-Raadtsman van den Commandeur, en tot Hooft van 't Guarnisoen aldaar gestelt/ en welke beyde de Stadt, Militien, en alles toevertrouwt was/ de Capiteynen in 't byzonder ons/ die eerst jongst en nieuw in 't Guarnisoen waren aangekomen/ niet hadden behooren zo te abuseeren en te bedriegen/ veel min voor te stellen/ om met den Vyandt te capituleeren/ haar pretext nemende/ gelijk wy meermalen hebben gehoort/ op de Protesten die gedaan waren om secours van Volk/ aan de Heeren Raden van State, en in 't Leger aan de Gedeputeerdens, zonder dat daar op yets gevolght/ en geen apparentie van secours te verwachten was.

Is ook notabel/ dat d'Offery geduurigh over en weer zijn eygen Trompetter gebruykte na het Leger/ voor zijn eygen privé, zonder voor of na den Krijghs-Raadt daar van kennisse gegeven te hebben.

En alzo dan uyt alle deze Posten notoirlijk moeten aangemerkt worden/ die quade maximen en valsche practijken/ geduurende den standt van Rijnberk van den Overften d'Offery, in den omgang met onzen Vyandt gehouden; En dat hy d'Offery, en den Commandeur haar vuyligheden en schelmeryen/ met het teekenen van de Capiteynen van haar schouderen hebben zoeken af te schuyven/ blijkende uyt haar schandelooze en onwettige proceduuren/ waar door den Vyandt de Stadt quam overrompelen/ zonder dat men van eenige Capitulatie met den Vyandt gemaakt/ wist/ d'andere derhalven aan het overgeven van Rijnberk gansch onschuldigh en onwetent kennende/ als zijnde in dezen niet gehandelt in forma/ en zo als het behoort/ t'eenemaal strijdigh tegen hare intentie/ en over zulks strafbaar die geene/ die zo trouwloos tegen alle Wetten en redenen/ zonder eenige gerequireerde Ordres/ Resolutie ofte Commissie hebben derven voortvaren.

Aldus is deze sterke Stadt Rijnberk, den 6 Junii 1672. zonder eens te recht berent/ of belegert te zijn/ door Schelmen, en Verraders, en de lafhartigheyt/ van de meeste vordere Officieren, aan den Koning van Vrankrijk overgelevert/ daar voor zijn Hoogheyt Prins Frederik Henrik, H. L. Memorie, in den jare 1633. zo veel weken/ met louter gewelt/ most verslijten/ aleer hy die in zijn macht konde bekomen. Den Koning wilde dit Guarnisoen nergens anders heen laten vertrekken/ als na Mastricht, alzo hy niet van zin was/ om die Stadt aan te doen/ en deze uyttrekkende Militie de andere/ noch te winnene Steden/ en Sterkten zouden konnen versterken. Dit Guarnisoen van voorby de Stadt Roermonde, (gelegen aan de Rivier de Maze, onder

't gebiedt

't gebiedt van de Spaanſe Nederlanden) paſſeerende / riepen eenige van 't volk daar binnen. 't Is niet vreemt dat Rijnberk over gegaan is, terwijl d'Offery daar in Commandeur was. De meeſte party van dit Guarniſoen liepen onderwegen wech / zo dat 'er weynigh van de Hooge Officiers, en noch veel minder van de Soldaten, (na het getal van elks te reekenen/) binnen Maſtricht gekomen zijn.

De Officiers die aldaar quamen / wierden in hechtenis geſtelt / en daar na is den ſchelmſen Verrader, den Collonel d'Offery gevonniſt / en den kop afgeſlagen / na het uytwijzen van de volgende

SENTENTIE

By den Krijghs-Rade gegeven tegens *Daniël Baron d'Offery*, gewezene Collonel van een Regiment Paerden binnen Rijnberk.

COPYE.

ALzo *Daniel Baron d'Offery, Collonel van een Regiment Paerden ten dienſte dezer Landen*, Gevangen alhier in het Leger, overtuyght en die van den Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden gebleken is, dat ten aanzien van de conſervatie, en defentie der Stadt Rijnberk, met alles 't geene daar aan dependeert, den Commandeur *Baſſem* moſt nemen zijns Gevangens advijs, en goetvinden, hy gevangen nochtans onderwonden heeft, niet alleen door grove onachtzaamheyt te verzuymen de behoorlijke devoyren tot wederſtandt van den Vyandt gerequireert, maar ook zijne Eere, Eedt, en plicht zo verre te vergeten, dat hy in Junii, laaſtleden, als de voorſz. Stadt belegert was, met zijn kenniſſe niet alleen zijne eygen, maar ook van de Vyants Trompetters uyt en in de Stadt zijn gekomen, en dat hy ook aan zekeren Edelman van den Biſſchop van Straasburgh, zijnde zijns Huysvrouwen Neve, acces niet alleen aan zijn Huys heeft gegeven, maar den zelven door en buyten de Stadt geleyt, en de onopgemaakte Buytenwerken, daar de Fortificatien op haar zwakſte waren, laten af ſpeculeeren, en zo voorts door zijnen Trompetter wederom naar het Leger convoyeeren. Waar op verſcheydene Officieren als andere van het voorſz. Guarniſoen zeyden, wy zijn verraden; Dat hy gevangen ook niet alleen niet belet nochte geproteſteert heeft tegen dat, als 's anderen daaghs daar op een Vyandts Trompetter met Brieven in de Stadt is gekomen, met verzoek dat den *Duc de Duras* met den Commandeur mochte komen ſpreken, om de Stadt aan den Koning te willen overgeven op zijn Majeſteyts clementie) den Commandeur daar op gehoor heeft gegeven, geantwoort, en de Capiteynen tot Oſtagiers uytgezonden, maar in tegendeel den gemelten Hertogh die daar op binnen zoude komen, nevens den voorſz. Commandeur, en andere Officieren heeft gaan ontmoeten en complimenteeren, hebbende eerſt met den zelven blijven ſtaan op de Brugge van de Stadt, alwaar den Hertogh de Grachten en Wallen koſte bezichtigen, en met eenen (volgens geloofwaerdige getuygen) vermaanden, dat hy de Stadt van wegen den Koning op de clementie van zijne Majeſteyt quam vorderen, en met den Meergemelten Hertogh daar naar gegaan is aan den

voor-

voornoemden Commandeurs Huys, daar hy Gevangen bekent, dat de voorsz. propositie van den Koning wederom door den opgemelten Hertogh geschiedt is, van waar hy Gevangen naar zijn eygen Huys ging, daar den Commandeur *Bassum* met den Hertogh van *Duras* by hem quam, dien hy Gevangen naar een ruymen tijdt verblijvens, geaccompagneert heeft des avondts ten 10 uuren tot aan de Poorte, die welke men zo laat hadde open gelaten, om dat den Hertogh noch wederom mochte vertrekken naar het voorsz. Vyandts Leger; Dat hy Gevangen daaghs daar aan 's morgens vroegh komende van de wal met den opgemelten Hertogh heeft gaan spreken, en van den zelven is mondeling begroet geweest, zonder dat hy Gevangen daar van in den Krijghs-Raadt, die korts daar naar vergaderden, heeft rapport gedaan; Dat hy Gevangen ook wel geweten heeft het verbodt op lijfstraffe, van dat de Soldaten niet en zouden schieten op den Vyandt, de welke nochtans geduurende de voorsz. negotiatien op de Contrescharpen waren gekomen, en dat hy mede als de gemelte Krijghs-Raadt vergadert was, met zekere Edelman van den Vyandt, die in een Voorkamer daar ontrent was, diverse reyzen apart heeft gaan spreken en gecommuniceert, de welke dan den Krijghs-Raadt quam pousseeren om den Koning antwoordt te laten toekomen, voorgevende dat 'er geen tijdt meer overigh en was; En dat eyndelijk als de Commandeur in den Krijghs-Rade de voorsz propositie van den Koning voortbracht, hy Gevangen daar mede present is geweest, en verstaan heeft dat het meeste deel van de Officieren tot het overgeven van de Stadt op des Konings clementie heeft geadviseert, en onderteykent. Daar tegen hy Gevangen niet alleen niet en heeft geprotesteert, d'Officieren geencourageert, ofte tot der zelver devoir vermaant gehadt, maar zelfs mede doen ter tijdt tot het overgeven van de zelve geconsenteert, en onderteykent; Daar op de Stadt ook datelijk overgegeven is, alhoewel de Vyandt Kanon, Musquet, ofte Pistoolschoot op de zelven gedaan en hadde, en met Soldaten, Fortificatien, en Munitie van Oorloge wel voorzien, en zulks noch buyten noodt, en pericul was. ZO IST, dat die van den Krijghs-Rade voornoemt (doende recht) den voornoemden *Daniel Baron d'Offery*, gecondemneert hebben, gelijk zy den zelven condemneeren by dezen over 't gunt voorsz. is, als strekkende tot merkelijke ondienste, irreparable schade, en disreputatie van deze Landen, 't welke geenzints getollereert, maar andere ten exempel met alle rigueur behoort gestraft te werden; Te brengen door den Provoost Generaal van den Leger, ter plaatze daar men gewoon is Criminele Justitie te doen, om aldaar door den Scherprechter ge-executeert te werden met den zwaerde dat 'er de doodt naar volge, als mede in de kosten, en misen van Justitie tot tauxatie, en moderatie van dezen Krijghs-Rade, ontzeggende den Heer Advocaat Fiscaal van de Generaliteyt zijnen vorderen eysch om redenen, doch alles op 't goetvinden, en approbatie van zijn Hoogheyt.

Aldus gedaan, en gesententieert in den Leger by Bodegrave, by zijn Excellentie van *Zuylesteyn*, Generaal van de Infanterye van het Leger en President, de Heeren Grave van Nassau Luytenant Generaal, *Steenbuys* Heere van *Heumen* Majoor Generaal, beyde van de Ruyterye, *La Leck*, *Sedlcnitsky*, *Almelo*, *Graaf van der Lippe*, Collonellen, en *Turk* Luytenant Collonel, ten overstaan van den Advocaat Fiscaal voornoemt op den 22 Augusti Anno 1672. Stilo novo, ter Vergaderinge van den voornoemden Krijghs-Raadt.

Was geparapheert.

FREDRICO de NASSAU.

Ter Ordonnnantie van den Krijghs-Rade voornoemt, in absentie van den Griffier, En onderteekent

LAURENS de SILLE.

X Welke

Welke voornoemde Sententie door Missive / op den 25 dito rapport gedaan zijnde / heeft zijne Hoogheyt de zelve geapprobeert / en is dienvolgende publijcquelijken gepronuncieert ter plaatse van de Executie den 27 daar aan volgende.

Den 27 Augusti, 1672. is deze Executie geschiet in 't Leger te Bodegrave, en is doen ook een Sargeant gehark-ebuseert / om dat hy tegens d'ordre der militie / en zijn Capiteyn, hadde aangegaan.

Ondertusschen dat den Koning van Vrankrijk met het gemakkelijk innemen van de Steden Orsoy en Rijnberk bezich was / stondt den Prins van Condé met het benaderen aan de Stadt Wezel, en den Marschal de Turenne, met het benauwen van de Stadt Burik (daar tegen over gelegen) niet stil. Wy zullen hier laten volgen / een Extract uyt zeker verhaal / van yemandt / die een oogh- en oor-getuyge / van 't overgaan dezer 2 Steden / zeght / geweest te zijn.

Verhaal van 't belegh, en overgeven der Steden

W E Z E L, en B U R I K.

E X T R A C T.

Wezel is aan den Vereenighden Staat gekomen in den Jare / 1629. als wanneer zijn Hoogheyt, Prins Frederik Henrik, H. L. M. de sterke Stadt 's Hartogen-Bosch, hiel belegert / en Graaf Henrik van den Bergh, met een machtigh Spaans Leger / over den Yssel, in de Veluwe was gevallen / zy wierd op een nacht door der Heeren Staten volk verrast en ingenomen / maar was doen op verre na / zo sterk niet gefortificeert / als tegenwoordigh: Leggende nu omringt / en beschermt van de volgende Bolwerken en Wallen: Als het Vis-Bolwerk; De Steenwegh, een brave Voorstadt in zijn Vesten / en Wallen getrokken / en met zijn behoorlijke Bolwerken voorzien / waar na volgen twee Kasemats Bolwerken, Bruynse Bolwerk, Diedens of Oranjes Bolwerk, Galge-Bolwerk, of liever brave Halvemaan, tot versterking van de Deemsen Poort, Loy-Bolwerk, Leeuw-Bolwerk, een ruym gevaert / beneden de Veste na den Rijn toe gelegen / met een uytstekende punt tegen het Loy-Bolwerk heen loopende / daar en boven met 2 Bolwerken voorzien / en het Rijn of Klooster-poorts Bolwerk: Van de Poorten die tusschen dees Bolwerken door loopen komt eerst de Steenpoort, die dubbel moet gerekent worden / een aan de Stadts, en binnenzijde, die men de Binnen-Steenpoort zou mogen noemen / d'andere aan de Lantzijde, en Buyten-Steenpoort, met een Ravelijn, of Halvemaan versterkt / Fleskespoort; Bruynsepoort, met een Ravelijn beschermt; Deemsepoort, voorzien als de voorgaande; Kruyspoort loopende op het Leeuw-Bolwerk uyt / het geen met 2 Buytenpoorten doorboort is / als de Leeuwpoort, en Buyten-Kruyspoort, die na den Rijn toeloopen / en Klooster- of Rijnpoort gelijk al de andere / met zijn Ravelijn voorzien: Rakende nu de toestant der Bolwerken, en haar Geschut, en toebehooren / die waren in der daat zodanigh vervallen / of

die noyt te pas souden kunnen komen / en voor so veel haar Borstweeringen belangt / die konden naeuw een derde van een mans hooghte bereyken / en stonden aldus tot den dagh der beleegering toe / deerlijk te pronken ; die t oe eerst wierden opgetopt / en in haar fatsoen gebracht / doe de Vyandt de Stadt al berendt had / daar de Soldaten altemaal selfs aan mosten (krygende ter naeuwer noodt daar Schoppen en Spaden genoegh toe / uyt het Magazijn) so sy beschermt / en scheut-vry wilden staan / daar sy met een ongemeenen yver aanyeurden / hoe moejelijk het ook viel / om altoos van haar kant niet noodtwendighs / of vereysselijks over te slaan / en had niemandt schier zijn plaats te deegh beschikt / of ziende een te swakken Broeder van zijn makkers / quam die terstondt te hulp / om hier in geen tijdt verlooren te laten gaan / daar door die Vestinge / (het hielp so veel als 't wou) propertjes begost uyt te zien.

Aangaande het Geschut en zijne Affuyten, die zagen daar heel anders / en slordigh uyt / als hebbende nu verscheyde jaren sodanigh / in regen / en windt gestaan / of sy in eeuwigheyt niet gebruykt souden worden / sonder eenige handt selfs van reparatie / ondertwijl daar aan te houden : Op yder Bolwerk stonden gemeenlijk 2 / een van 12 / en een van 6 pondts Kogels / meest metaal / waar by noch sommige van yzer / hier en daar lagen op eenige Bolwerken ; haar Affuyten waren so rank / vermolsemt / ja ten deele vergaan / dat sy onder haar last beswijken mosten / by namen als men die wat quam te porren / weshalve daar niet weynige met de 6 / 10 / &c. schoot / gansch heen vielen van haar gebroke raderen / so dat nu de Rademakers / en Smeeden het so druk kregen / met dit vervalle goet te repareeren / als de Konstapels met de gerepareerde wederom gebruykelijk te maken : De Comies-Kok, in het eerst aangesproken om Kogels, sondt uyt zijn verwerde hoopen / een deel manden / vol / los heen na de vesten ; waar gekomen / was een deel den hoop te groot / een deel den hoop te kleyn / so dat van de 6 naeuw een paste : Daar en boven hield hy noch eenige nieuwe Affuyten opgeslooten / welke hy nimmer aan den dagh bracht / somma men seyde / het was een diefze Landt-verrader, die zijn Magazijn selfs niet als van ondeugent / of gantsch veroudt geweer voorsien hiel / schoon hem goedt en vereyselijk genoegh was toegesonden / en als men om Schanskorfjes, om op de Borstweeringen te stellen / riep / dede hy die buyten de Stadt, een mijl of 3 daar van daan / in seker Dorp besteden / daar hy dus een blank / of stuyver kost van schacheren / die ten laatsten / om den derden dagh / sober genoegh aanquamen / wanneer men al van accoort begost te spreken / weshalven die op mijn vertrek / als noyt gebesight / daar noch nieuw / in haar oudt postuur stonden te pronken. Den Commandeur binnen Wezel was den Colonel, Johan van Santen : Den Majoor, Willem Copes, Lieutenant Colonel.

Omtrent 3 dagen voor 't belegh / was al een Troup van 6000 Franse Ruyters tot Ringelenbergh, een Steedtje / wat meer als 2 mijltjes van Wezel, aangekomen / op welke tijding de Heeren Gecommitteerde van hare Hoog. Mog. Ailua, en Strik, die te Wezel met het Staten Jacht lagen / terstondt haar seylen by setten / en lager af na Rees toe zakten / na dat sy eenige nieuwe Buytenwerken hadden doen verbaerdigen en opwerpen / als ook nieuwe Barakken

laten maken / hoewel de ouwe werken suffisant genoegh waren / als die maar wel gerepareert waren geweest / en van Geschut na den eysch voorzien / om de Vyant een gantsche Zomer dralende en op te houden / en ook daar slechts volks genoegh waar binnen geleydt / maar hier op wierd te schandelijk gelet / of liever verzuymt. 't Geen de Commandeur haar ook genoegh dorst in de neus wrijven / dat haar dus zo yligh vertrek in haar half voltoyt werk, niet vroom gedaan was, alzo het meest vereyste, noch heel en al was achter gebleven, te weten de bezettelingen / tegen zo veel meenigvuldige beloften / daar geen goede verschooning tegen was te verzieren / maar zy mosten hem (wilden zy noch wat fatzoenlijk daar van daan komen) belooven / dat hy zodanigh secours binnen Wezel zou bekomen / dat Burik na gelegentheyt daar ook deelachtigh van kon worden / en om dees verziering aantrekkelijker schijn te geven / verzekerden hem / die nu al dichte by / en aan de hant waren : doch quam niets daar van.

Dit af komen van de gantsche Franse Armé wierd noch klaarder kondt gedaan van een Trompetter, ten dien eynde van de Gouverneur van Meurs aan die van Wezel, en Burik afgezonden / dat zy op haar hoede zouden zijn, alzo na alle schijn, in kort, het haar gelden zou: Dit was op den laatsten Mey, zijnde Dingsdag, wanneer op wekelijke beurt / uyt elk een Wezels Compagnie, 3 mannen wierden gelicht / die onder het commando van een der Capiteynen, die het zijn keer was met een Luytenant van een ander Compagnie, en een Vendrigh van een derde / voor 8 dagen wierden tot versterking van het Garnisoen te Burik gezonden / waar toe nu Capiteyn Dirk Heynk wierd geordonneert / met eenen / genaamt Bommel, Luytenant van Capiteyn Beynhem, en Schage, Vendrigh van Capiteyn Wildeman, die maar een nacht met vrede daar door brachten / zijnde met den volgenden dagh belegert / van wiens successen hier na. Het mompelen van het af komen der Franse, had nu al een tijdt lang geduurt / in welke veel voorname Wezelze Burgers haar kostelijksten inboel lager af / ja heel na Hollandt toe / en wijder heen / hadden verzonden : maar dit gerammel verhief haar nu diermate / dat verscheyde met zulk een onbedachte drift / haar vrouw / en kinderen zelfs / met haar goedt wech zonden / dat zommige / daar na haar gereet makende / om die op te zoeken / wisten niet / waar zy gestoven / of vervloogen waren ; Geen wonder was het / alzo de meeste Kleeffe Posten opgehouden wierden / en dus weynigh / of geen Brieven langer overquamen : Zommige hadden hier zo lang mee gewacht / dat haar Schepen niet af kosten / door dien de Franse door dees belegering den Rijn veel lager als Wezel geslooten hadden / weshalven zy toezien mosten dat zy die wederom losten / en t'huys brachten met den eersten dagh.

Woensdagh den 1 Juny, omtrent 7 uuren / vondt men op straat verscheyde troepen volks hier en daar by een gerot / meest uyt wijven bestaande / die altemaal uyt een mondt verzekerden / 't geen aleer verwacht was / dat de Franse de Stadt te gelijk met Burik hadden berendt, dat klaarder bleek / door verscheyde troepen Vee / daar de Boeren de Stadt mee in quamen vluchten / zo dat men op de Vesten komende / zagh de Vyandt op het dichtste van het Oosten na het Westen langs de Stadt heen marcheeren / waar op doe zo weynigh

weynigh wierd gepast/ dat men het zelve maar aan zagh/ of alles om het jokş was geweest: 8 uuren was het wel/ eer men de trommelen te bergh roerden/ en om 9 uuren begost men het kranke geschut/ als voorhaalt/ gereet te maken/ 't welk van alle kanten die dagh/ zo van Wesel, als Burik, zo treffelijk voortging/ dat men namaals daar yselijke effecten van zagh: want deeş Steden waren naauw over/ of de Matankerk, te Wesel, was gepropt van Franse Gequetsten/ en hoewel die de grootste aldaar was/ en kosten die noch altemaal daar niet in/ maar beleyden noch andere Gasthuyzen, die daar weynigh/ en armelijk zijn/ na welk tal men de dooden ook magh rekenen/ die by de Franse zelfs al tot 4000/ en meer wierden begroot/ die haar schade niet gewent zijn ten ruymste te verbreyden.

Het Guarnisoen in de Stadt Wesel, en hare Buytenwerken was zo weynigh/ dat het Galge-Hoornwerk zo slecht bezet was/ dat de Soldaten aldaar meerder als een piek lengte/ van malkander stonden gerangeert/ zo dat tusschen yder 2 man/ wel een rijgh van 20 man door kosten/ behalven dat de Vleugelen/ en uytstekentheden meest bloot lagen; en zodanigh was het met d'andere Buytenwerken oock gestelt/ zo dat/ in plaats van een man tot haar defensie/ rijkelijk 8 van nooden waren/ zo men een storm behoorelijkerwijs/ (den een den anderen secoureerende) hadde willen afwachten/ tegen zulk een Vyandt/ die het met weynige aanvallen niet en had laten steken; Met het ondergaan van die Woensdagh, scheyde het Blixemen van het Geschut ook uyt/ en hiel doe de Maan, tot omtrent Middernacht, hoewel zeer flautjes/ noch schijnzel.

De volgende Donderdagh, hoewel die zeer deysigh begost door te breken/ toonden de Konstapels zoo haast geen doel op den Vyandt/ of branden daar straks wederom lustigh op los/ zoo uyt Wezel als Burik, 't geen den Vyandt met geen enkele musket-schoot wilde beantwoorden/ maar werkten alleen dapper met graven/ en opwerpen van Approchien/ en eenige (na het scheen) wijder afgelegene Batteryen; daarentusschen met het doorbreken van de Zon/ de Stadt rondtom blonk/ van ontallijke menighte van Tenten/ en quamen dien dagh daar ongemeen veel Ammonitie en Bagagie-wagens in het Leger, waar op/ na bedenken/ geen helse Vuurwerken/ en Granaten/ etc. by mankeerden/ en grof Geschut genoegh mee aan de handt gebracht wierdt: en dit altemaal de Oost- en Noord-zijde van de Stadt langs/ midts de Zuyd- en West-zijde/ daar de Rijn langs stroomde/ haar te nauw viel/ alwaar eenige Huyzen/ meest Herbergen/ stonden/ en eenige op 't droogh gehaalde Schepen/ die van binnen zeer wonderlijk/ en aerdigh tot wooningen verstrekten/ afgeschut met verscheyde vertrekken/ tot haertsteden toe/ voorzien/ zelfs met hare bedtsteden; en deze alzoo omtrokken met een heuchelijk Thuyntje/ meest mede tot Herberghjes geappropriceert/ alhoewel binnen en buyten geen 150 Man kosten zitten/ maar nademaal die de Vyandt voor schuylplaatzen kosten verstrekken/ wierden op deeş dagh in brant gestoken/ en in de assche geleydt/ en wierden deze scheeplijke aerdtsche Gebouwen/ om haar te naby gelegentheyt/ dus geruineert: verscheyde andere Huyzen/ die aan d'andere zyde van de Stadt, doch

bzy wat verder stonden/ wierden van dat malheur wat verschoont/ het zy midts zy de Belegerde te ver/ of te dicht/ en heet/ onder haar Belegeraars stonden/ of dat zy zulk een ramp daar niet voor en vreesde; doch dobbelden echter niet heel en al mis/ maar kregen verscheyde Kanon-schoten meest door haar daken heen (daar het Krijghsvolk minst zit) en sommige ook bzy lager/ even gingh het met verschepde dicht gelegene Tenten ook/ die men wel mach denken dat de Soldaten by daagh genoegh schonden/ en by nacht (als dat schieten op hiel) daar gerak en gemak genoegh van kosten nemen/ zoo dat al die schade met een deel pannen/ latten/ sparren en zeyldoek/ licht was te repareren. Met dees Zonnen ondergang mach men ook zeggen/ dat Wesels fleur/ glory/ en welstant begost zulk een krak te krijgen/ dat het daar mee heel verzonk; 't welk quam dat tot verweer van dees Stadt, aan den Rijn, een weynigh lager als daar zeker Riviertje de Lippe, in den Rijn stort/ een Schans over eenige Jaren op was geworpen/ de Lippe-Schans geheeten/ en door de langdurige Vrede bzy aan het vervallen geraakt/ maar nu by dees gevaarlijke tijdt/ wederom heerlijk in zijn sterken bouw gerepareert/ doch niet heel en al voltrokken/ voorzien met vier brave Punten/ aan haar vier hoeken/ leggende recht in haar vierkant/ op welke een/ maar twee stukken stonden/ op dat punt dat aan de Noord-zyde aan de Rijnkant uyt stak/ dat alleen noch onvoltoyt in Palissaden/ en Stormpalen te slordigh/ en onbedacht open lagh; hier in wierden buyten gevaarlijke tijdt/ by beurten om de 24 uuren/ een Compagny uyt Wesel gecommandeert/ om het zelve te beschermen/ maar by dees noodt/ twee/ waar van de beurten waren gevallen op de Capiteynen Wanroy en Keppel, die met haar valle Compagnien hier binnen waren gecommandeert/ wordende Wanroy de helft/ en twee Punten tot zijner bewaarnis aanbevolen/ die na het Zuyden en Rijn haar strekten/ gelijk Keppel, die na het Noorden en de Stadt.

Midts het voorverhaalde Geschut/ om zijn vermolsemde Affuyten/ geen schieten mocht veelen/ en wijders veroudert en verroest/ door de veel jarige regen/ was geworden/ lagh het zelve op deze Schans, meer tot schrik/ als tot geweldt/ weshalven hoe sterk uyt Wesel en Burik wierdt geschoten/ stonden die daar als te gapen/ zonder meer te verrechten of haar wijders te laten hooren/ het geen den Vyandt te onverschrokkener die plaats te meer dee naderen: by namen 400 Fransen, die daar bzy dicht onder lagen/ die dees onnutte toestel zo aanmoedighden/ dat zy haar Oversten, die haar commandeerde/ verzochten om verlof te mogen hebben/ eens een kans op de Schans te wagen/ op hoop van wenschelijk geluk/ hebbende af gespeculeert dat alhier bzy slordige wacht/ doe ter tijdt zelfs/ wierdt gehouwen. Den Oversten dorst haar manhafte resolutie niet toe staan/ zonder al vorens verlof daar toe gekregen te hebben van den Prins van Condé, die onder het prijzen van 300 couragieuze herten/ haar noch andere 600 Man wilde toe voegen/ om haar aanslagh te beter te doen lukken/ of daar tegen te groot een tegenweer haar op dee/ doch met haar de voortocht gunnende. Nu waren met de middernacht al dees Stormers gereedt/ wanneer uyt de eerste 400 omtrent 20 Man/ haar verstouten/ een wegh te zoeken/ en te vinden langhs die kant van die voorverhaalde

Punt/

Punt / die als voorzegt / noch open lagh; van de welke een de Schildtwacht vast langzaam / en soetjes naderde / die op geen Franse verdacht / meende / het van zijn eygen Volk was / die zoo na quam / dat hy hem by 't lijf greep / en met een vaert / van boven de Wallen af smeet / dat hy / rollende tegen de heggen / die dees Schans omcingelde / aan stiet / alzoo by gebrek van Palissaden / en Stormpalen / die hoek vlak open lagh: die doe merkende / dat het hier onklaar was / en meer Vyandt beneden gewaar wordende / daar hy best kon / door de heggen heen kroop / en na de Stadt toe liep; hier door kregen de Fransen meer open / en gelegentheyt / om boven te komen / zonder van yemandt gehoort / of gezien te zijn / tot dat zy zoo sterk waren / dat zy vertrouwden een goede aanval op de Hooftwacht te konnen doen / alwaar zoo haast niet verscheenen / of die van binnen onder Wanroy, terstont om quartier riepen / 't geen haar vergunt wierdt / 't welk van die van Keppels kant verstaan zijnde / netjes na deden / behalven zijn Corporaal van de Adelborsten, mee Keppel geheeten / die door een te overgeve onbedachtzaamheydt wat hage scheen te willen wreken / onder de voet wierdt geschoten / met eenige andere zeer weynige met hem. Onder dees overval / daar de Stormers / die doe daar binnen waren / het getal der Bestormde nauw overtroffen / doch hoe langhs hoe meer van achteren versterkt wierden / zochten verscheyde hare vryheyt / en ontsnapten gelukkelijk over de Palissaden door de Stormpalen en Heggen heen / waar onder Wanroys Vaandrigh de Wit, van de eerste was / die / na schijn / hem zoo verhaaste / dat hy aan de Palissaden of Stormpalen / of anders / zijn eene arm wat gequetst had. Deze met zoo groote verbaastheydt / als grove logens / binnen komende / verhaalde / hoe hy boven Fortuyn uyt de Schans in salvo was geraakt, hebbende drie schooten door zijn eene arm gekregen / zijnde de rest deerlijk ter neer gemaakt / en de Capiteynen voor zijn oogen doodt geschoten / die nochtans korts daar aan / fris en gezont binnen Wesel quamen / en namaals in Hollandt. Aldus was het rechte overgaan van de Lippe-Schans, het verderf van Wesel.

Dit heploos werk geviel tusschen Donderdagh en Vrydagh den 2 en 3 Juny des nachts omtrent half twee / te haast en onverwacht / 't welk daarom de Burgery van de meeste tot de minste (als dat niet wonder en is / door dien haar welvaren / of verderf hier niet weynigh aan hingh) heel en al van hare oude manhaftigheyt ontzetten; maar wierden vry wat meer ontstelt / als zy klaarlijk vernamen / hoe klakkeloos / ja schelmachtigh zulk een Sterkte op was gegeven / daar die voornoemde Vaandrigh de Wit zoo groots / als leugenachtigh had van durven schreeuwen / te weten / Dat haar tegenstant zoo manhaftigh was geweest, en hy onder alle Officieren met drie schooten door zijn arm, het lukste daar was afgekomen, op welke Blaaskaak noyt Koort los gongh; hebbende voorts het wijdere Guarnizoen met haar Bevelhebberen, voor zijn oogen zien doodt smijten: maar het geen het aldermeest hier de Burgery, en voornamentlijk de Vrouwen (daar de Soldate Wijven en Trossen de Baas onder speelden) ontroerde / was / dat den Vyandt / hebbende nu 's Koninghs Vlagge op de Wallen van die ingenomen Schans geplant / die twee half vergane stukken

ken Geschut / die Jaren langh in rust gelegen hadden / nu door haar gaande wierden gemaakt / of alle beyde / of altoos een / die zy zoo fix wisten te kalfateren / dat zy daar uyt / op de Stadt begosten te donderen / by namen omtrent het Leeuw-bolwerk, 't geen wel het naaste daar aan stont / daar eenige Huyzen in haar Daken en Gevels treffende: nu lieten de Burgers haar moedt zodanigh vallen / dat weynigh het Geweer langer tegen de Fransen wilden gebruyken / weshalven de meeste part met den middagh haar Geweer al hadden t'huys gebracht / en afgeleyt / met voorgeven / dat zy de Vesten of Binnewerken nu niet langer bewaren, noch beschermen wilden, ('t geen tot dees tijdt toe braaf genoegh geschiet was) die mocht het wijders doen, die hem daar aan liet gelegen zijn: waar by haar Vrouwen / met onophoudelijk kermen / haar zoo benart hielden / dat zy daar van niet ontslagen en kosten worden / huylende en baerende / Dat zy doch op haar, en haar onnozele Kinderen wilden acht nemen, en die niet te reukeloos hare Vyanden over geven, die doch niet te weerstaan waren, in een tijdt, daar alle hulp en ontzet onmogelijk was: dat men derhalven, terwijl die noch niet te zeer verbittert was, eer om genade hoorde te bidden, als het uyterste te wagen, en het heylooste af te wachten: Maar het doordringenste daar zy haar mannen mede porden / en rukten om haar voorslagh / en zin te volgen / was het al te los / ja schelmachtigh (zo zy zeyden) over gaan van de Lippe-Shans, daar Officieren, noch Soldaten, terwijl zy mosten, en kosten, geen teyken van goedt devoir hadden aan gewendt: Voorgevende dat van het heele Garnisoen niet een zier beter was te verwachten, waar door haar zeker onheyl niet als te verergeren was: Daar de Soldaten Wijven noch een lootje op leyden / en verzwaarden / opentlijk de Commandeur, en andere hooge Officieren dreygende / dat zo haar Mannen (die onbestandt waren / om de Buytenwerken te defendeeren / terwijl de Vesten / en Binnenwerken door de onwilligheyt der Burgers, van bescherm ontbloot waren) quamen te sneuvelen / waar op de wisse ondergang van de Stadt, en Garnisoen most volgen / zo wilden zy haar den hals breken; waar toe dees laatste soort geen slechte preparatien hadden gemaakt / en haar sommige met yzelijke / en groote Messen / doch voornamentlijk met Koorden / strops wijs gestrikt / voorzien / die zy (op dat de zelve te gladder zouden toegorden) met Zeep besmeert hadden / welke zy van meening waren den Commandeur, of wie haar zin niet en zouden willen na komen / om hals / en keel te werpen / en die zo te verstikken / om welke hare intentie wel uyt te voeren / (zoo zy zeyden) niet meer als een uur of 5 werk was: deze yselijke oploop der Vrouwen duurde van Vrydagh tot Saturdaghs toe / daar in zy staagh maar zochten en wachten na de bequaamste gelegentheydt / loopende onderwijlen de zaken van Wesel hoe langer hoe arger. Sommige wilden dat den Commandeur zich voorzien zou / tegens dit woedende canaalje, van eenige Ruyters, om het zelve zo van zijn lijf / en hals te weeren / maar dees hoop was doe al te sterk / en kon niet / als erger opstending baren / terwijl het Garnisoen doe de Vyandt van buyten / en de vriendt-schijnende van binnen / begost tegen te krijgen. Het gebeurde dan / tot klaar blijk van dees grouwelijke attentaten / dat de Commandeur des Saturdaghs

daghs de Wal omrijdende / van dees Hellevegen aan wierd gerandt / die hem met gewelt van het Paardt rukten / en te schendigh mishandelden / tot met voeten te treden / toe / met dreygen / wilde hy de Stadt niet haastigh overgeven, nu daar doch geen kans was van behouw, hy niet levendigh van de Vesten, en uyt hare handen zou komen, weshalven hy met de schoonste belofte / hem mogelijk te bedenken / zijn lijf / en leven most zien te redderen: Het welk men acht gekomen te zijn / door het oproepen van die schelmsen d'Hinyossa, en Mengers, en haren aanhang/waar toe/zelfs de Vendrigh van d'Hinyossa verzekerde / hy be-eedighde certificatien by zich had / dat zijn voornoemde Capiteyn eenige malen by de uytgelatenste dier Vrouwen was gekomen / voorgevende / zo zy lieden met alle kracht, en gewelt, tot vermoorden toe, den Commandeur niet haastelijk, en dwongen, tot des Stadts overgeven, op de beste conditie mogelijk, het schielijk gedaan zou zijn met haar Mannen, haar, en haar Kinderen, daar niet een boven de 24 uuren van in het leven blijven zou.

De manhaftighste Officiers ziende met des Vrydaghs middagh den 3 Junii, de gantsche Binnewerken van de Burgery heel verlaten / den Raadt, en Vroedtschap des Stadts vergadert / en den Commandeur alleen met den Majoor, Colonels, en weynige Capiteynen bezigh / de welke het niet vroom / noch eer en eedtplichtigh met de Stadt, Garnisoen, en Staat voor hadden / verzoeken in dees dangereuze toestandt van zaken den Krijghs-Raadt te spannen / om gezamentlijk te besluyten / wat tegenwoordigh alhier het best, en oorbaarst diende gedaan; Waar op den Commandeur met zijn aanhang tot antwoordt gaf / dat de zaak zulks noch niet noodtwendigh en vereyste, dat zy tot noch toe mans genoegh waren om het glorieuste uyteynde voor haar te vinden, dat yder maar zijn Post vereyzelijk waar nemen zou, en aldaar nader order verwachten, en pareeren.

Hier mede liep het al na achter-middaghs 4 uuren toe / wanneer by de Capiteyn van de Hooftwacht / 't geen doe Pieter van Outshoorn was / een Stadts Bode quam / verzoekende uyt naam van de Burgermeesteren, dat hy hem de Steenpoort zou op doen maken (alzo al de Sleutels van de Stadts Poorten in de Hooftwacht bewaart worden) door dien hy van zijn Heeren, en Meesters wegen, een Brief aan den Prince van Condé had te brengen, daar dees brave Capiteyn zonder hooger last / geenzins toe en kost resolveeren / die derhalven / goede order op zijn Compagnie hebbende gestelt / zelfs na de Commandeur stapt / om zijn goedtvinden over dees over gewichtige zaak te hebben / die hem aanstondts belast / de Bode, zonder wijder belet / uyt te zullen laten / welke Bode, op den avondt met 2 Trompetters van dito Prins wederom keerde/ (klaar teyken dat zich alles tot een goet accoort zeer wel toe droegh:) met dien avondt wierden de Soldaten uyt de Buytewerken, na binnen / yder op zijn gewoon Quartier / of Stormplaats verleyt / latende de Buytewerken, los / en leegh in volle postuur, voor wie de zelve wijders wilde bezetten. Omtrent ten een uur tusschen Vrydagh, en Saturdagh, komt daar schielijk een geroep opstuyven / van alarm, alarm, waar mede yder na zijn geweer tasten / en zo veel Adelborsten als de Hooftwacht missen kon / wierden gecommandeert na de

Compagnie van Col. Thouwars, in zijn absentie (by zijn Luyt. de Four gecommandeert) leggende doe met die van Outshooren tot een troepe van reserve op de Merkt, en aan de Hooftwacht, quamen aan het Leeuwe Bolwerk, daar doe Capiteyn Beynhem binnen lagh / waar van de bezettelingen meenende eenige brandende lonten te zien / daar aanstondts dapper vuur op gaven / zonder eenighzins beantwoordt te worden / alzo daar geen Vyandt omtrent was / en nademaal die van het Bolwerk volherde ? Begosten die op de Veste stonden / en vry hooger als zy / (zijnde in een laaghte gelegen / met zijn Grachten en Vesten omtrokken) met haar Musquetten te lossen / over de andere haar Hoofden heen / omtrent ter plaatze daar zy de Vyandt meest vermoede / zo dat de Kogels die gene / die in de laaghte waren / dapper over de kop heen snorden / die dat getier aan het oor niet kunnende veelen / en vrezende zy in het donker wel een ongelukkigh mensch zouden konnen treffen / keerden haar Trompen om / en schooten wederom na binnen toe / zo wakker als zy mochten / ten minsten tot waarschouw dat de andere haar rust zouden houden / welke dolle furie al ten eynde was / eer de voornoemde Troupen op de Veste quamen / zo dat het doe daar stil / en vreedtzaam was.

Nu waren des Saturdaghs 's morgens den 4 Junii, ten 7 uuren de Burgermeesteren, of Volmachtigde, om met de Prins van Condé te handelen / en te sluyten / by de zelve in het Leger ontboden / zijnde een quartier uurs buyten de Stadt, in zeker Kapelleken gelogeert; Omtrent ten half zevenen begeven dees Heeren haar by den Commandeur, om te zamen / voor haar vertrek / over dees toestandt van zaken / te verhandelen / terwijl order aan de Hooftwacht wierd gezonden / dat 4 of 6 Adelborsten met de Sleutels van de Steenweghspoort daar heen zouden gaan / en die tegen de Heeren haar komst / te openen: Een quartier uurs daar aan / komt een geroep van de Steenwegh, dat dicht aan de Buytepoort een Trompetter van den Prins van Condé stondt / die verzocht binnen te wezen / om de Heeren, voor haar vertrek noch yet noodtwendighs voor te houden / die ingelaten / zijn boodtschap zo kort maakte / dat hy binnen een half uur / de Stadt al wederom uyt was / vertrekkende met dees minnelijke groet / *Adieu mes Amis*, *tout va bien*. Dat is / Godt bevolen mijn Vrienden, alles gaat wel: Kort hier op / volghde de Gezanten in haar Karos, bygeleydt door een Corporaalschap Soldaten, alzo daar anders geen doorkomen aan was / door dien de straat zo dicht van een deel pryen van Wijven was bezet / die nu anders niet doen en kosten als met haar schreeuwen / en balken de Heeren na te loopen / dat zy doch barmhertige gedachten wilden hebben met haar, en haar onnoozele Kinderen, en haar verhaasten, om op het spoedighste een vreedtzaam en gerust eynde te vinden; Even waren dees Heeren buyten / of haar quam een Kar geladen met een Voederstuk Rijnse Wijn achter aan slepen / tot een vereering aan de Prins, waar na de Poorte wel wierden de grendels voor geschoven / maar niet toegesloten / gelijk ook de Valbruggen / die maer opgehaalt / voor losse grendels bleven staan.

Terwijl de Heeren van de Stadt dus bezigh waren om een goedt accoort te treffen / en de Vyant ooghschijnelijk / zonder ophouden / met graven avanceerde /

kosten

koſten die van de Militie ook niet ſtil zitten / te meer zy de Buytewerken ten beſten hadden gegeven / en open / en leegh laten leggen / terwijl yder Capiteyn en Officier belaſt wierd zijn Poſt op de Binnewerken te deegh waar te nemen; Middelerwijl vergaderen den Commandeur, de Colonels, Hoenderbeek, Nieulandt, en Haaften, de Majoor, d'Hinyoſſa, en Mengers, die ſchoon van de jongſte Capiteynen, echter van de volkomenſte ſchelmen eenige waren; dees na overlegh van zaken / kiezen tot handelaars Nieulandt, en Mengers, die zonder bekentmaking van de andere Officieren, of beroeping van generale Krijghs-Raadt, (in zulk een toeſtandt ten hooghſten noodigh / en achtergelaten / onverſchoonelijk) een voet gezamentlijk beramen / waar op te capituleeren met den Vyandt: Deze ſtilletjes daar na / uytgelaten / en by de Prins van Condé gekomen / doet Nieulandt eerſt het woordt / wel rechtſchape / als ſteunende op de wel waggelende / maar noch niet gevallene glory / en onzachelijkheyt van de Neerlandtſe ſtaat: 't Geen de Prins wat te euvel opnam / als na zijn zin / wat te preuts hem voorgeſtelt / wiens oploopentheyt Mengers met een vleyende Tong zo wiſt om te zetten / en te bepraten / dat Nieulandt geboden wierd / buyten te ſtaan; Waar op het kort daar aan gebeurde / dat 2 van Mengers Soldaten over de Paliſſaden, en door de Stormpalen heen / met zo ongemeene vaerdigheyt / als geluk / doordrongen / latende de eene zijn Ringkraagh aan een der Stormpalen vaſt hangen / die het doordringen hem wat belette / en hoewel op dees ſchelmen eenige Muſquet-ſchooten wierden geloſt / quamen zy onbeſchadight in des Vyandts Leger / alwaar zy terſtondt de erbarmelijke toeſtandt des Stadts, den Vyandt geheelijk openbaarden / die men vaſt vertrouwt / willens en wetens van Mengers verradelijk daar toe uytgemaakt waren: Dit dee den Vyandt haar zo verhoovaerdigen / dat Nieulandt heel uyt kreegh / en na Mengers alleen wierd geluyſtert / die / hoe veel de Vyandt dorſt eyſſchen / noch meer dorſt toeſtaan / en belooven / dat den Prins (na van een geloofwaerdigh Officier verhaalt is) dee uytberſten tegen zijn byhebbende Heeren immers is Mengers maar een Poultron, maar Nieulandt noch een rechtſchape Kaerel, maar midts zulke, als die eerſte, ons noodigh zijn, mogen wy ons daar van dienen, zonder den anderen meer te achten. En dat dit ſchelmſtuk van het uytzenden van die Overloopers een Verraderlijke part van Mengers was (hoe zeer hy die blaam dorſt van den hals ſchuyven) bleek beter / als hem het zelve des anderen daaghs opentlijk / en vinnigh genoegh van de meeſte Officiers in de Kerk wierd verweten / by name van die brave Overſte Luytenant Ulſpart, die meer van zijn verfoeyelijkſte ſtukken wiſt voor zijn bakhuys te brijven / op al het welke / hy geen verſchooning / die op eenige redelijkheyt gevest was / hy wiſt te brengen.

Nu was de tijdt van ſluyten / en teykenen van de Kapitulatie, zo voor de Burgery, als de Militie vaſt geſtelt op Pinxterens Middernacht, wanneer de Hoofden des zelfs / by de Prinſe van Condé moſten zijn / op pœne van nulliteyt van al het voorgaant verhandelde / en beſlootene: Hier op verſchijnen die op haar gezette uur en plaats / waar op de Prins zonder veel omſpraak / de Commandeur van Santen een Papier voorleydt / waar in dit volgende al geſchreven ſtondt.

Artijkelen van ſijne *Doorluchtige Hoogheyt*, mijn *Heere* de *Prince van Condé*, geaccordeert, aen den *Heer van Zanten*, commandeerende binnen *Weſel*, op het welgevallen des *Konings*.

1. DAt alle Officieren, en Soldaten van het Guarniſoen van *Weſel*, zo te paerde, als te voet zullen Krijghs-gevangene blijven, behalven acht, onder welke gereekent zullen zijn den Hr. *Bulou*, en *Mengers*; de lijſte van de andere zes, zal mogen opgemaakt werden, en overgelevert van den Hr. *Commandeur*, ook zijn hier buyten geſlooten tien Schippers, den Comies, en Auditeur.

2. Dat de gevangene Officieren, die haar randtzoen zullen willen betalen na het eynde van 6 weeken, zullen in vryheyt geſtelt worden, betalende yder een daar voor twee maanden van haar gagie

3. Dat hare Vrouwen, Kinderen, Huysboden, Paerden, Uytruſting, Huysraedt, Karoſſen, Kaleſſen, Wagens, en Karren van al de Officiers zullen bygeleyt, en gebracht werden in goede verzekertheyt, op een, en aan yder plaatze van de *Heeren Staten*, en dat overmorgen, den 6 van dees maant, zullende mede onderwijl konnen, en mogen verblijven in alle veyle zeekerheydt binnen de Stadt *Weſel*.

4. Dat de Stadt van dezen dagh af geſtelt zal werden onder de macht van zijne *Majeſteyt*, en dat zo aanſtonts de Klooſterpoorte, anders gezeyt de Rijnpoorte zal overgelevert werden aan de Benden van zijne *Majeſteyt*.

5. Dat alle Artillery, Krijghs-Amonitie, en Mondt-Proviande, Wapenen, en Vaendels zullen gelevert, en geſtelt worden in handen van die gene die zulks van zijn *Hoogheyt* zal aanbevolen worden, om die ter goeder trouwe op te ſluyten, en te bewaren.

6. Dat al het Voetvolk van het Guarniſoen hare Wapenen by haar zullen nemen, en de Ruytery te paerde ſtijgen, op dat uur, als haar zulks van zijn voornoemde *Doorluchtighſte Hoogheyt* geordonneert zal worden, om daar na zijn beveelen daar over aan te nemen, en dat alle Officiers over de Amonitie, en Proviande zullen op goeder trouwe aangegeven, en opgeſtelt worden.

Gedaan, en geaccordeert in het opene Veldt, voor Weſel, den 4 *Junii*, 1672.

LOUYS de BOURBON.

J. van ZANTEN.

By dees ſchriftelijke Artikulen wierdt alleen mondeling gevoeght / zoo de Commandeur met het enkele lezen, zonder wijder woorden die niet wilde met onderteykening approberen, zonder van yet anders te reppen, dat hy als dan gedaan had, en den Prins aanſtonts op zijn rigoureuſte zou voltrekken, dat hy tot hier en toe, zo zachtmoedigh had begonnen. Ondertuſſchen was de Vyant tot

tot aan de Grachten toe/ al genadert/en had twee Bateryen die nacht verbaerdight/ en was al ten halve aan het doorsteken van zekeren Dijk gekomen/ door welke opening hy het water van de Grachten in de Haven kost af tappen/ en dus tot droogh wordens toe/ in den Rijn laten loopen/ waar langhs men die Grachten/ dus waterloos/ met Rijs/ en andere materialen meenden te vullen/ terwijl men met het voornoemde Kanon zou zien een Bresse in de Wal te maken/ en met zulk een macht/ daar stormenderhandt in komen storten/ dat het Guarnizoen/ (van wiens tal en toestant hy nu al volkomen onderrecht was) hem geenzins zou konnen wederstaan: Den Commandeur van Santen dees en diergelijke redenen meer overleggende/ en bedenkende hoe hy niet alleen van de Burgery was verlaten/ maar ook van eenige der wrevelmoedighste/ en onbezuypste gedreyght/ dat, wilde hy met zijn handtje vol volks zulk een hopen machts, en geweldts tegen staan, tot een groote schade van haar, dat zy, als de stormende Vyandt in de Stadt quam storten, geresolveert waren, de Stormklok te trekken, en van achteren in de Bestormde te schieten, gelijk de Bestormers van vooren. Alzulke voorvallen moveerden den Commandeur dus deerlijk/ dat voornoemde papier met zijn handt/ en naam te bekladden.

Pingsterdagh den 5 Juny en kost maar twee uuren van zijn begin rekenen/ of de Commandeur is wederom in de Stadt gekomen/ en vertrok zich in zeker Herbergh/ het Hof van Hollandt geheeten/ daar hy aanstondts de Capiteyn Outshoren als doenmaals/ even als de Belegeringh gedurende/ de Hooftwacht hielt/ by zich ontboodt/ de zelve belastende hy de Sleutels van de Rijnpoort aldaar zou by hem brengen/ die zulk een commando met een wonderbaarlijke achterdocht most pareeren/en aldus daar gekomen/ en vragende hoe het met de Stadt, en Staat nu stont, meer niet en kost vernemen/ als dat de kloot nu al lagh, en het werk daar mee al gedaan was: kort hier na worden de Sleutels gebrocht/ zonder communicatie/ of weten van eenige Officieren, die haar Posten noch even vlijtigh bewaarden/ behalven dat zy van de Majoor Kopes, expresse ordre op lijfstraf hadden gekregen/ van die nacht geenzins op de Vyandt yet vyandtlijks te attenteren/ voornamelijk met schieten/ zy quamen/ of deden wat zy wilden/ zoo dicht/ of dadelijk als zy begeerden/ of wie zijn Musket wilde lossen/ dat met geen scherp en zoude doen/ of die zulks wilde/ het zelve in de Locht/ ver boven de hoofden heen/ of in het water zou moeten doen: waar op/ zoo hem van eenige wierdt te gemoet gevoert/ wat dan te doen/ als de Vyandt haar zoo na quam/ dat zy haar uyt haar Posten drongen/ of dat arger was (met op haar te schieten) eenige troffen? kregen tot antwoordt/ zy echter het voorgaande commando souden pareeren/ waar op sommige haar geweer quiteerden/ seggende/ sullen wy Soldaten ons geweer in de uyterste noot niet mogen gebruyken/ maar ons als beesten moeten laten doodtslaan/ vaar wel dan alle wapenen: met dees schoone/ en noyt gehoorde order/ verscheen op de laatste nacht die brave Majoor Kopes, die men in een ruymen tijdt/ en verscheyden uuren niet eens gezien hadt/ behalven die order/ was het wonderbaarlijkste van die morgenstondt/ dat de Vyandt al ten 3 uuren Meester van de Sleutels/ en de Rijnpoort was/ daar zy aanstonts

zo ſterk / en vaardigh introkken / dat zy de Markt, en de voornaamſte plaatzen al bezet hadden / eer de meeſte Officieren, die aan de andere zijde van de Stadt op hare poſten ſtonden / hier yetwes van wiſten / die de tijdingh niet eer geboodtſchapt wierdt / of kregen met eene order / om haar met haar Compagnien, en Volk in volle montuure op de Markt te begeven / waar door zy met de vreemſte gedachten wierden overrompelt / die te bedenken zijn: Ten 7 uuren waren zy daar aldus gezamentlijk compleet / zelfs de Ruyters op hare Paerden gezeten; daar zy omringt van de Franſe Soldaten / eerſt wierden ontbloot van hare Vaendels / die gezamentlijk in een hoek by de Kerkdeur wierden neer gezet: Een weynigh hier na kregen de Soldaten order van haar geweer af te leggen / en de Ruyters hare Paerden te quiteeren / en doe noch maar van het uyterſte geweer / als deegen / en draaghbant voorzien zijnde / moeſten die zelve daar aanſtonts by leggen / zo zy niet en wilden / dat men met forſe haar die van den hals / en zijde afrukten / waar na 'tgantſche Garniſoen / geen Officieren zelfs uytgezondert / by een wierden gedreven / en geſtout als een deel onnoozel Vee / aldus de zuyd-deur van de Kerk gelijk ingejaaght / tuſſchen een dubbelde rang voorname Franſe Officieren, aan yder zijde van de Kerkdeur op Spaanſe ſtoelen geplaatſt / waar van / als eenige Officieren, om zo onder de ſlechte Maats te afzienelijk gemengt / pardon verzochten / en oorlof / om op eerlijke Manne-woordt / of Borgh / de Stadt / en ſtraten vry te mogen gebruyken / tot antwoort kregen / dat alles voor die tijdt zo wezen moeſt, maar dat men namaals daar wenſchelijker order in zou ſchaffen; aldus raakten het gantſche Garniſoen omtrent prekenstijdt in de Kerk / maar met een heel andere devotie / als het Hooge Feeſt van de eerſte Pinxterdagh wel vereyſchte / en liep deze hoop in het eerſt gantſch verwart door een / yder zoekende daer hy de beſte plaats koſt vinden om voor eenige tijdt huys te houden.

Het was omtrent 10 uuren dat de Capiteyn van de Lijf-guarde van de Prins van Condé, met noch weynigh gecommandeerde Krijghs-Overſten, in de Kerk quam / voor eerſt ordonneerende / dat alle ſlechte Soldaten, zelfs mede Serjanten, uyt het Choor vertrekken zouden; Deze Franſen haar gezet hebbende aan zekere lange tafel / met papier / pen / en inkt voor haar / teegen eerſt aan het opſchrijven van al de Hooge Officieren haar namen / die in Garniſoen binnen Weſel hadden gelegen / welke waren dees aenvolgende:

Colonel *van Juchem*, gewezene Commandeur van Weſel, welke abſent zijnde, commandeerde over zijn Compagnie zijn Cap. Luyt. *Bemondt.*

Colon. *van Zanten* doenmaels Commandeur van Weſel.

Colon. *Thouars*, abſent, voor wien over zijn Comp. commandeerde zijn Cap. Luyt. *de Four.*

Colon. *Hoenderbeek.*

Colon. *Nieuwlandt.*

Colon. *van Haeften.*

Overſte Luyt. *Ulſpart.*

Capiteyn *Graaf van Wichtenſteyn*, abſent, voor wien over zijn Comp. commandeerde zijn Luyt. *Hattum.*

Cap. *Arnould.*

Cap. *Boulou.*

Cap.

Cap. *de Hinyoſſa.*
Cap. *Kopins.*
Cap. *Beyma.*
Cap. *Wanroy* gecommandeert in de Lippe-Schans.
Cap. *Keppel*, als boven, beyde doe in de Kerk.
Cap. *Itterſum.*
Cap. *Baron de Spiering.*
Cap. *Greeve.*
Cap. *Heynk*, gecommandeert te Burik, in wiens, en zijn Luyt. *François de Mans*, abſentie zijn Comp. gecommandeert wert van zijn Vaend. *Loot.*
Cap. *Loo.*
Cap. *Haarsholte.*
Luyt. Colonel *Kopes*, die zonder Compagnie aldaar Majoor was gemaakt.
Cap. *Kopes de Jonge* voorn. Zoon.
Cap. *Beynhem.*
Cap. *Mengers.*
Cap. *Wildeman.*
Cap. *Polman.*
Cap. *van Outshoorn.*
Noch 2 Cap. *Bekkers* die alhier waren komen werven, met redelijke toeloop, wiens volk, met het berennen van de Stadt, met wapens wierden voorzien, en op haar behoorlijke Poſten geleydt.

Hier na wierden insgelijks alle Luytenants, Vaendrighs, en Serjanten namen ook aangeteckent / met hare reſpective Compagnien / waar mede dien dagh zijn midden kreegh / en dees Franſe Officieren na haar middaghmaal gingen / 't welk gehouden zijnde / keerden omtrent 2 uuren wederom in de Kerk ſlechts onder haar tween / die haar tegen malkander over / elk op een Spaanſe ſtoel / hebbende geplant / deden de gevangene Officieren retireeren in een hoek van het Choor, en al de Soldaten dicht te ſamen in de Noorder zijde van de Kerk / blijvende dus de Zuydzijde open / en leegh / waar na de Soldaten altemaal by paren de Noordtdeur van het Choor moſten in treden / en de Zuydtdeur aldus uytgaan / wordende haar getal van die gezetene Officiers in haar tafelboekjes aangeteekent / die aldus een ſpecie van reveue hebbende gepaſſeert / de leege Zuydzijde van de Kerk weder vulden / wordende (volgens het zeggen) haar getal bevonden omtrent 1500 ſterk te zijn / waar mede dien dagh 30 na door liep / dat des avonts een hoop Officiers Knechts / en Kenniſſen / Soldate Vrouwen / en Vrienden / vrypelijk de Kerk uyt / en in quamen / de zelve van alle noodtwendigheden / van eeten / drinken / ſlaapplunje / etc. voorzienende.

Aan de Capitulatie, en dees Lijſte is te weten / dat daar buyten waren geſlooten 8 Officieren, namentlijk / Mengers, en Bulou, den eerſten / om dat hy zo ſijn den Schelm had geſpeelt / voor den Prins van Condé, in het ſluyten van 't Accoort / als verhaalt: Den anderen / mits ingeboore Frans Edelman, en Vaſſaal des Kroons / 's Konings Edict niet en had gepareert, waar door hy / op halsſtraf / alzulke die in vreemde dienſt waren / geboden had / die te quiteeren / en haar in zijn dienſt begeeven / en nu gevangen / hals-ſtrafbaer wierd gereekent / doch namaals door goedt / en ſterk voorloopen / en ſmeeken wierd verbeeden: waar boven noch 6 Officieren te kuſt / en keur van den Commandeur hingen / die daar toe uytpikten de Colonels Hoenderbeek, Nieulandt, van Haaften, de Majoor Kopes, en zijn Soon / Capiteyn Kopes, en d'Hinyoſſa,

d'Hinyossa, die daar mee kosteloos/ en schadeloos/ met het hare/ mochten vertrekken/ daar 't haar geliefde: De overige waren gehouden/ 6 weeken krijgsgevangene te blijven/ en dan uyt/ en vry gaan/ als die verstreken waren/ doch/ mits betalende yder voor zijn rantzoen twee maanden gagie/ welke op zijn ruymste wierden gereekent/ als voor yder Capiteyn 100 Rijxdaalders/ 50 voor een Luytenant, en 40 voor een Vaendrigh, welk Artykel tegens krijghs gebruyk is strijdende.

Pinxter-Maandagh, den 6 Junii, omtrent 3 uuren na de middagh/ wierd zeker geschreven papier op het Choor gebracht/ behelzende de voorverhaalde Capitulatien, dat onder de Officieren met vreughde wierd gelezen: Om kort te gaan/ zy ziende (het geen de mindere Soldaten korts daar aan ook verstonden) dat haar gevankenis maar voor 6 weeken was/ en wie eerst Borge kost stellen voor zijn perzoon/ en rantzoen/ aanstonts ten minsten de straat vry zou mogen gebruyken/ waren met groote vreughde ingenomen; want schier niemant en twijffelde/ of zou zulke Borgen by dozijnen hebben gekregen; maar doe het daar op aanquam/ en was daar niemant schier t'huys/ als zijnde de Burgery (het Grauw by namen) wreveligh/ achterkouzigh/ en baatzuchtigh/ willende in geen gat/ daar zy niet genoeghzaam door heen kunnen kijken/ schoon onder de voornaamste Burgers waren/ die voor brave kaerels/ meer als een/ graagh borrigh bleven/ zo dat dien dagh/ en de volgende voor middagh heen liep/ met het borgh stellen/ en teykenen voor verscheyde/ doch meest Officiers; Nemende dien dagh veel van de Soldaten, (het zy die dees gevankenis zo lang niet wilden uyt staan/ of dat zy/ wanhoopten namaals borge te krijgen/ en veel midts geen raadt vonden voor haar ransoen) dienst onder de Franse, Zwitzers, Italianen, of Engelse, die hier mee van al die zwarigheden verlost waren/ dat een schoone ruymte in de kerk begost te geven.

Dingsdaghs des na middaghs omtrent 3 uuren quam de Grave d'Estrades doenmaal Gouverneur van Wezel, en namaals zoodanigh over al de geconquesteerde Steden aan den Rijn, zijn Secretaris in de Kerk, met een Register dier geene (by name van Officiers, want met mindere en wilde het zulk een vaart noch niet loopen) die behoorlijke borgh hadden gestelt/ om buyten de Kerk, de Stadt Wezel te mogen gebruyken/ die hier mede verlof kreegen om te mogen vertrekken/ en aanstonts haar Lakeyen, Knechts, Meyden, &c. belasten haar bagagie van bedden/ matrassen/ kussens/ deckens en vou-schragen (daar Ezels geheeten/ een makkelijk/ en gerijffelijk gebruyk om op te rusten/ weshalve daar veel Soldaten ook van voorzien zijn) na huys te brengen; de Soldaten, en andere ziende/ hoe dees Heeren haar goetje los heen de Kerk uyt wiert gedragen/ zonder wijder onderzoek/ of aanspraek (door dien doe juyst/ by alle geluk/ de Zwitzers de wacht daar aan de deur hadden/ die op geen kleyntje zagen) nam yder een zijn Esel/ matras/ bultsak/ oorkussen/ ja die maar een ouwe deken daar hadt/ op den hals/ of onder den arm/ kuyjerden daar mee heen/ daar 't haar geliefde/ even of zy dit haar meesters t'huys zouden brengen/ welke zwerm zo dik af quam/ dat de Franse, die daar omtrent

waren/

waren / haar niet in en kosten beelden / dat d'Officiers sulk een ballast van bagazy by haar in de Kerk hadden genomen / noch zo veel knechts tot haren dienst / weshalven aan de Kerkdeur komende / verscheyde vraagden / waar zy heen wilden, en wie zy waren, die terstont door de mant vielen / en wederom gejaagt wierden/ en belast aan de Wacht / wat beter op dat volk te passen/ van welke aldus/ veel meer als de helft was wegh geloopen; doch wierden eer niet gestupt/door men klaar merken kost/ dat de Kerk ooghschijnelijk geleegt was.

De overige Kerk-gevangens ontzet van zo schoon een kans/ wenden het op verscheyde andere boegen / om in gewenster haven te komen / waar toe zommige haar op zijn burgers kleeden / en / met een stokje in haar handt/ onder die schijn uyt raakten / zonder belet / gelijk ook verscheyde / die met den schemer-avont/ haar in vrouwe gewaat staken/ en aldus uyt quamen/ weshalven haar alle avonden / wel een dozijn of twee verkleeden/ en door gingen/ dat omtrent dry dagen duurde/ en mede bekent wiert/ gelijk ook die gene/ dewelke in Lakeys Levry ontquamen / waar by gevoegt / die dees week op vorgtocht waren los gegaan / was nu het derde part nauw meer in de Kerk. De Fransen, met het begin van de aankomende week ziende / dat haar groot getal zo geweldigh geminderd was / meest door haar te sloffe wacht daar over te houden / het zy dan door haar te spijtige genereusheyt / het zy door het hertelijk verzoek der Wezelse Heeren, onder vertoogh dat het langer houwen der overgeblevene / de Stadt met eenige bezmettelijke ziekte licht zou komen te ontsteken / die daar eens dat hebbende gegrepen / gewoon was de zelve vry vinnigh te nijpen / als mede om volgens hare capitulatie wederom tot haar oude Godtsdienst te geraken / quam het zoo veer / dat het resje eerst hier uyt / daer na de zieken / en gequetsten uyt haar andere / de Maeian Kerk geheeten / verlost wierde/ die schoon gemaekt/ en van alles gezuyvert / wederom de burgery tot hare oude devotie wierdt toe gevoegt. Aldus is Wezel Frans geworden.

BURIK, (nu door Turenne, als Wezel door Condé, te gelijk belegert zijnde) is een kleyne Stadt / doch om zyn keurelijke gelegentheyt / tot Wezels vaster bescherm / eerst van de Spaanse treffelijk gesterkt / en van de Staten daar in vry meer voltoopt. Twee Poorten waren hier / als Veldt en Rijnpoort, omringt met vijf bolwerken / als het Rijn bolwerk, Galge bolwerk, Wolfskuyls bolwerk, Mole bolwerk en Nassaus, of Oranje bolwerk, zijnde hier en boven de Velt-poort noch gesterkt met een halve maan / hebbende 2 Ravelijnen, een tussen de Wolfs kuyls, en Mole bolwerk, het andere tussen het Rijn, en Oranje bolwerk, en het Kasteel bolwerk, dat aan het pleyn lagh/ daar de Hooft-wacht/ en Barakken, op stonden/ boven welke noch een hoornwerk aan de Rijn-poort lagh: Maar al dees sterke bouwingh lagh in alzo jammerlijke / en verballe standt / als van die van Wezel is voorhaalt / waar aan zo de rappe / en geweldige handt der Soldaten / met des vyants aankomst niet en hadden gehouwen / haar niet veel zou geholpen hebben: Dees voorhaalde werken mosten voor die tijdt / by gebrek van meer mannen / beschermt worden van weynigh meer als 300 koppen / daar noch meer als 3000 toe van noden waren geweest / en stonden die onder het commando van Otto

Rooda van Heekeren, Heer van Peckendam / als Commandeur; Capiteyn Dombar, Walrecht en Heynck, die / als voorhaalt / met een Compagnie gecommandeerde volkeren upt Wezel, daar / in het belegh binnen lagh / met noch een nieuw te volwervene Compagnie van Capiteyn van Gent, die op het berennen van den Vyandt, daar noch niet binnen was / zo dat zijn Luytenant Broens, in zijn absentie / daar over commandeerde / zijnde doe omtrent de 20 koppen sterk / die straks van Wapenen wierden voorzien / met noch een Compagnie Ruyters onder den Ritmeester Zwanschbel, wiens broeder zijn Cornet / by dees gelegenthept / Majoor wierdt gemaekt.

Door d'aankomst van de Marschal de Turenne stelde 't Guarnisoen haar terstont inde Wapenen/en volle defensie/wordende yder zijn behoorlijke post toegevoeght. Tien stukken geschuts vondt men hier binnen/ die schier onbruykbaar waren/ en zo rank van Affupten dat slechts bequaam waren om 3 schooten te deeg upt te staan/ hier onder waren 2 twalef ponders/ die 't voornaamste effect deden / andere waren 6 / en 8 ponders: tot de eerste waren te weynigh kogels die pasten / zo dat men veel van 8 pondt most gebruyken / met stroo / of hooy om wonden / en zo van pas gemaakt / wesgelijks men de 8/ en 6 ponders met kogels van 6/ en 3 pondt most laden / eer men van alle kanten vuur daar upt kost geven / vullende het gebrek van de Affupten met eenige willige-boomen/ en diergelijk / welk men daar onderley / makende (met de borstweeringh hier en daar het van nooden was / door te snijden) openingh om door te schieten / om na mogelijkhept te kunnen gebruken: hier over vondt men een Constapel/ die al eenige jaren dat ampt braaf bedient hadt / waar by men een Soldaat voeghde upt des Commandeurs Compagnie die hem dees konst mee aanmatighde / maar in langh / zo fix daar mee niet omgingh / zo dat hier yder Officier / of Soldaat zich by noot tot het Constapelschap most laten gebruyken / die de stukken na haar kunde geladen hebbende / de selve behoorlijk naar vermogen eens af keeken / en daar mee de brandt daar in staken / het mocht treffen die daar in de wegh stondt; dit is waar / dat / volgens het verhaal der Fransen / zelfs met de eerste schoot die upt Burik quam / een Tamboer vlak de kop af wierd geschooten; gelijk mede / op een andere tijdt 2 Capiteynen gelijk wierden gevelt/en noch eens 13 Soldaten/ als mede noch zeker Cornel of voornaam Frans Overste, zittende met eenige gasten / over zijn tafel/ in zijn tent te eeten / waar by andere onbekende / zo dooden als gequetsten te reekenen / deden die van Burik geen kleyne schade / daar voor eerst vry toe hulp / des vyandts te losse stouthept / die het geschut te weynigh kreunende / haar te dicht daar onder dorsten begeven / ten andere de nauwer spacy / als zy voor Wezel hadden / om zo veer te kunnen wijken; echter wierden gedwongen/ om 2 maal op een dagh/ van posten te veranderen / en hare tenten wijder van de Stadt af te brengen: doch onder alle schadelijke scheuten, wierdt daar over niet een meer geklaaght / als / waar door zeker Frans Overste zijn paert het eene been wierd afgeschooten/ welk Paerdt in alle deelen voor onverbeterlijk wierd uptgekraept.

Nu was den Vyandt zonder ophouden met graven en aanmaderen bezich / daar

daar het koorn / dat nu schier op zijn alderlangst was / hem zeer in hulp / achter / en in welk / hy ongemerkt kost voortgaan: Daar stondt tusschen Burik en Wezel omtrent ten midden / een hooge hoop aerde / die de Spaansen, doe Burik zo versterkt was / voor een Schans op hadden geworpen / om daar Burik en den Rijn te meer door te beschermen / daar nu een Herbergh op stondt / daar de Franse, dewijl zy die zonder tegenweer / en niet bezet vonden / lichtelijk Meesters af wierden / en een goet deel bruyn en wit Bier daar in vonden; Wanneer zy haar hier mee eerst verbrolijkte / daar na / (gelijk de Verkens / die zat gebreten zijn / de trogh om smijten) wel opgevult hebbende staken de brandt daar in / vermeenende van die vervalle Schans / (waar het noodt geweest) een Battery te maken / welk zy / aerdigh van binnen wentelstraps wijs hadden uytgeholt / om zo gemakkelijk door die ronde omgang boven te komen. Hoewel dit alles de belegerde niet zien kosten / bleven zy echter niet onbezorght voor een kort aanstaande wisse storm / brachten derhalven alles by der handt / dat haar kost dienstigh zijn; Het gebrek van Schanskorfjes boeten zy met wat ouwe manden / en lege vaten die zy kosten vinden / welke zy met aerde vulden / achtende haar genoegh daar mee beschermt / wiens splinters met een Kanonschoot / haar erger als de Kogel zelfs kost treffen; Nu vondt men in het Ammonitie-Huys omtrent 60 Morgenstarren / daar noch eenige by wierden gemaakt / een treffelijk geweer / als de besprongene / en bespringers omtrent in tal eens zijn / want met een slagh of 3 / de verweerde te licht belemmert wordt / om wijders te gebruyken; hier en boven waren daar noch omtrent 30 Handtgranaten / welk (om dat men niet en wist hoe lang die daar wel gelegen hadden / niemandt aan wilde steken / beducht of die al vergaan en zonder operatie zouden zijn / of wel zo prelijk / en averrechts nu mochten afgaan / dat zy haar Meesters eer / als haar Vyanden zouden mogen treffen.

Den Commandeur, ziende dees slechten toestandt van binnen / en die overtreffelijke van buyten / roept des Donderdaghs / den 2 Juny, 's avonts tusschen 7 en 8 uuren / zijn Officiers te zamen / in het huys van de Predikant D°. Graan, die in tijdts / met zijn Vrouw en Huysgezin na Wezel was gevlucht / by zijn Schoon-Vader D°. Ewichius, doenmaals om zijn hooge ouderdom / Pastor emeritus aldaar. Al de Officieren, tot Vendrighs inkluys / hier Krijghs-Raadtswijze vergadert zijnde / stelt haar den Commandeur alles voor / dat vereyzelijk voor te stellen was / haar vragende / Hoe zy gezamentlijk te moede waren? Daar zy altemaal / geen uytgezondert / van de minste tot de meeste / eenstemmigh op antwoorden / Dat zy voor haar Eer, Eedt, Plicht, Stadt, Staat, en Vaderlandt, haar laatste drop bloedt wilden wagen, en de Vyant ten uyterste verwachten, en most het zijn, Broederlijk met malkanderen sterven, even als zy nu leefden als Broeders: Op welke manhaftige eenklinkende resolutie de Commandeur, een Barkemeyer Wijn deed komen / die op het goedt succes / en standtvastigheyt wierd rondtom gebracht / en op die conditie uytgedronken; waar mede yder kloekmoedigh na zijn Post stapte / die over al met stokjes / miks wijs / aan alle kanten bestekende / en die behangende met brandende lonten / welke de naaste schildtwacht te mets eens schudde / en beweeghde / al

hadden daar zo veel musketters geſtaan / om haar altoos / wat meer mans / voor de Vyandt te vertoonen.

Den anderen dagh 's Morgens zijnde Vrydagh den 3 Junii deedt haar yzelijker als een der voorgaande op / want toonde die van binnen / hoe de Vyandt met hare Loopgraben tot de contreſcherpen toe waren gekomen / en aan alle kanten noodige rijsboſſen vergaderden / om de Grachten te dempen / leggende haar Stormleeren daar al gereedt / en vaerdigh by / waar en tuſſchen wakker van beyde kanten op malkanderen met musketten wierd vuur gegeven / om onder dat faveur / ook de bedden van rijsboſſen en aerde te ſpreyen / daar zy voor eerſt haar Geſchut zouden opleggen / om breſſen te ſchieten / en waren doe de Franſe aan het Meule-Bolwerk, (daar doe van der Meer, Vendrigh van de Commandeur de wacht had) al ter halver Grachte / met haar dempen / door rijsboſſen gekomen / zo dat het nu klaar bleek / dat een wiſſe ſtorm met den aldereerſten ſtondt te verwachten / en dat van een onweerſtanelijke macht / ten aanzien van het al te zwakke / hoewel noch manhaftigh Garniſoen / daar binnen.

Den Commandeur, door dees voorverhaalde toeſtandt des Stadts / en al zijn Volks / zo Soldaten en Burgerys ruine / wiſſe en zekere ondergang voorziende / (wiens beſcherm buyten alle hoop was / en erger als zinneloos wijder te wagen) roept hier over / andermaal / zijn Krijghs-Raadt by een / de zelve voordragende / Of het niet geraadtzaam was, yemandt uyt haar midden, aan den Mareſchal de Turenne te ſchikken, om te vernemen, wat reſolutie by hem lagh, en wat hy van haar begeerde? Daar op wierd / ſchier eenſtemmigh / beſlooten / dat men hier toe den Ritmeeſter Schwansbel, met een Trompetter uyt zou zenden / dat zommige wel wat onbevalligh was / maar / volgens de meeſte ſtemmen / ging de voornoemde Schwansbel met dees zaken voort. Den Lieutenant Brouns aan den Commandeur verzoekende / dat hy met een Tamboer zou mogen volgen / onder beloften / dat hy dees zaak zou faciliteeren / en doen ſpoeden / daar de Commandeur zich wat te beriſpelijk door liet bepraten / zendende die zelve / (dat erger is) zonder weten van d'andere Officiers in ſtilligheyt / langs een andere Poort uyt / terwijl t'aller ongeluk / 2 ſchelmze Soldaten van des Commandeurs Compagnie (onder ordre van eenige Stormpalen binnen te brengen) deur gingen / en na de Vyandt overliepen / daar zy verraderlijk de gantſche jammerlijke toeſtandt van de Stadt / en Garniſoen geheelijk ontdekt / zo dat den Mareſchal de Turenne, vermoede / dat door dees tweede bezending de Belegerde in de uyterſte noodt gebracht waren / en na een goede uytkomſt haakten; weshalven Turenne deze beyde dit kort / en onverzettelijk antwoordt gaf; Indien de Stadt haar goedtwilligh begeerde over te geven, hy op zijn Prinſelijk woordt verzekering dee, dat geen van de Stadt of Garniſoen, aan lijf, of goedt eenige hinder, of ſchade op het minſte lijden zou, maar dat die zelve van zijn Heer, en Meeſter den Koning noch favorabelder conditien hadden te verwachten, als zy haar redelijks wijs zouden konnen, ofte mogen inbeelden: Doch by weygering van dien, dat hy onverzettelijk gereſolveert was, de Stadt aan alle kanten te beſtormen, en met alle macht onder zijn gewelt te

brengen,

brengen, het geen hem in geenen deele ontſtaan koſt, alzo hem alle hare gelegentheyt nu zo wel kundigh was, of hy nu zelf daar al binnen was geweeſt, en zo men tot dees heylooze extremiteyt hem wijder wilde porren, niemant van de veroverde in levende lijve zou beſpaart worden: Waar op hy klaarlijk verhaalde / hoe ſterk het Garniſoen binnen lagh, dat men met een deel opgehangen brandende Lonten, wilde vergrooten; Somma hy wiſt haar krijghsruſting zo net uyt te leggen / dat 'er niet anders te doen en viel / als korte reſolutie hier op / van binnen te halen / en die hem op het ſpoedighſte te brengen; En dat de Mareſchal de belegerde niet ydel dreyghde / blijkt uyt het geen getrokken is uyt een authentijke Copy van de Commandeur, na het veroveren van Burik daar binnen geſtelt/ behelzende/ dat met het krieken van den aanſtaande dagh/ zijnde den 4 Junii, Saturdagh voor Pinxter, den ſtorm aan zou gaan / na zy in 3 dagen / met haar Loopgraven tot aan de Trencheen genadert waren / waar op men aan 4 hoeken/ verſcheyde Stukken/yder 6/ van 24/en 12 ponden eerſt zou leggen in de voornacht / en onder deszelfs beneficie / met 4 bataaljes aan zou vallen/ elk uyt een Regiment beſtaande / waar van 2 zouden zijn van des Konings Lijfguarde, en 2 van Piedemont, waar by noch zouden gevoeght worden 600 Muskettiers uyt de Regimenten van Chaſtelneau, Turenne, en Artois, het uytgelezenſt Voetvolk van 't geheele Konings Leger / die van 5000 Ruyters zouden gevolght worden / waar en boven alree 2000 Pionniers waren geordonneert / om met alderſpoet / in donker / en voor dagh de voorhaalde ſtukken haar bedden te ſpreyen: Hoe zou tegen dees macht een Garniſoen van weynigh meer / als 300 Mannen konnen beſtaan?

Den Commandeur met de zijne/de uytſlagh van hare gezantſchap verſtaan hebbende / duyde yder den eyſch en conditie van de Mareſchal, na zijn eygen invallen / en midts hoop lijdens trooſt is / nam het meerendeel het voordeeligſte daar uyt / en dachten ten minſten met vliegende Vaendels / &c. haar deſolate Stadt te verlaten / weshalven zy Turenne alles toeſtonden / en leverden hier op hem de ſleutels van de Rhijnpoort over / denkende hy voor Zonnen-opgang daar wijder niet mee uytrechten zou; maar Vrydagh, den 3 Junii, was geen twee uuren oudt / of Turennes Troupen daar toe geordonneert / namen bezit daar af / en trokken zo ſterk / daar door / de Stadt in / dat zy in getal het Garniſoen wyd te boven gingen / willende dees Veldt-Overſte, (die wyd grooter deſſeynen langs den Rhijn voor had) nu geen tijdt meer verlooren laten gaan / te meer hy verſtaan had / hoedanigh / als voorhaalt / de Prins van Condé nu met Weſel ſtondt / weshalven hy aanſtonts een goet gedeelte van zijn volk lager af na Rees toezendt / om het zelve te berennen. Omtrent te 9 uuren quam Conte de l'Orzon binnen Burik, die de overwonnen Volkeren / op het Pleyn voor de Hooftwacht / te zamen dede vergaderen / en hebbende de Officieren deszelfs by zich geroepen/ zey/ dat het Volk hare Wapenen in goede bewaring daar mochten neêr leggen, en gaan tot nader order, onverhindert de Stadt wat door wandelen, ſtellende insgelijks de Vaendelen daar by; doch dat hy het meeſte haat / en d'andere gebood / was / dat niemant eenige Bagaſy in Burgers huyzen zou verbergen, die hy lief had,

alzo in kort op lijfs ſtraf met de trom zou werden omgeſlagen, dat alle Burgers haar zouden ontloſſen, met wat zy voor eenigh Officier, of Soldaat binnen hare deuren verborgen hielen, derhalve dat niemandt onverwacht in ſchade zou raken, radende die zelve by zich te nemen / en om dat de Officiers meer goederen hadden als zy koſten dragen/ vermaande hy haar / om zekerheyt / die by een zouden brengen / in het Commandeurs Huys, daar zy quanſuys te wonder wel zouden bewaart zijn / dat yder wel zorghvuldighlijk na quam / de reſt van dien dagh met kuyeren / klappen / en andere vrolijkheden (na tijdts gelegentheyt) door brengende / even of zy het quaatſte al over waren / en geen onheyl meer hadden te verwachten.

Des anderen daaghs den 4 Junii, Pinxter avondt, ontbiet Conte de l'Orzon, verzelſchapt met een goedt deel Franſe Officieren; de gevangene Bevelhebberen voor hem in des Commandeurs Huys; die op haar komſt aanſtonts zagen hoedanigh de vork hier in de ſteel ſtak / want al die Franſe Officieren vertoonden dadelijk / dat niemant van haar lam / of luy was / maar grepen met een gezwintheyt de vergaderde Koffers / en Pakken aan / waarverende die in het ruygh heen / na haar groote / of zwaarte / kiezende doen yder zijn gadingh daar uyt / daar elk dus / zonder dank heb te zeggen / mee zijns weeghs gingh / makende in kort daar van dees Kamer ruym; waar een weynigh na / de Conte de l'Orzon binnen komende / en klachten daar over hoorende / Of dit gehandelt was na het woort van de Mareſchal de Turenne? antwoorde / Dat die zelve een genereus Prins was, die nergens in zijn belofte zou manqueeren, doch dat alles voor dees tijdt dus wezen moſt, en zy boven dat, aldaar volgens zijn order, altemaal als Krijghs-gevangene gearreſteert wierden, waar mee hy wegh gingh / latende de deur van haar kamer door 2 ſchildtwachten bezet / en haar daar binnen ſtriktelijk bewaart / terwijl de Vaendelen in beter bewarenis wierden genomen / en de Soldaten eerſt van haar Wapenen / nu tot Degens / en Draaghbanden inkluys / wierden berooft / de Ruyters van hare Paerden / en toebehooren / en daar na ook van hare weynige bagaſy / die zy onder haar arm / of op de rugh mochten hebben / zo dat niemant meer behiel / als hy om en aan had / wordende daar na in zeker ruym veldt / aan het Commandeurs Huys gelegen (dat wel eer tot een algemeen bleek-veldt had verſtrekt) gejaaght / daar voor eerſt verſcheyde van de braafſte Kaerels wierden uytgepikt / geboden / en gedwongen (tot ſlaans toe) onder de Franſe dienſt te nemen: d'overige zaten daar onder den blaeuwen Hemel / zonder eeten / of drinken / eenige dagen en nachten lang / om door honger / en kommer die te dwingen / 't geen zy van de voorige door gewelt hadden gehaalt / die echter / of van hare Vrouwen / en Vrienden / of van de medoogende Burgery vry wat verquikt wierden / gelijk de Heeren van Burik de gevangene Officieren in het eerſt (dat de Franſe, na het ſcheen / geen gedachten hadden / om haar te ſpijzigen) die zelve een Ham / Kookvleeſch en anders met een goede pulle Wyns toe zonden; Ten laatſten wierden de Soldaten zo te Paerde als te Voet gezamentlijk in de Kerk gevangen gezet / waar van op weynigh na / met byzondere practijken vry raakten / en andere / op rantſoen verloſt wierden.

De Officieren murmureerden en schelden / dat men ten minsten voor, of by 't overleveren van de Sleutels, de capitulatie met onderteykening had moeten bevestigen, het welk als den Commandeur namaals trachten te procureeren / vondt Turenne met vry wichtiger zaken bezigh / als zich daar mee te moejen / en is kort hier aan / gantsch van die plaats vertrokken. Den Commandeur wilde dryven / de onderteykening in der daat wel geweest te zijn / maar van eenige quaataerdige Fransen was verdonkert / en achterhandts gehouden: Doch of het met die onderteykening beter / of erger af zou geloopen hebben / daar over viel al een krappe kans te verwachten.

Aldus is geweest het schandigh overgeven van deze 2 plaatzen / waar van den Commandeur van Wezel door zijne onderhebbende Officiers, beschuldight wierd / dat hy noyt geen Krijghs-Raadt, daar over (hoe hart daar om verzocht wierd) wilde doen vergaderen / gelijk den Commandeur van Burik niet verschoonlijk by haar was / om dat hy de Capitulatie, van den Mareschal de Turenne, niet had doen onderteykenen / al eer hy de Sleutels van de Stadts Poorten over gaf. Maar zy hadden noch groote moeyten / al eer zy tot vertrekken konden geraken; Eerst krakeelden zy / om een somme van 1500 Rijksdaalders, die de Heeren van Wezel, tot een vereering van haar rantsoengelden / aan den Fransen Gouverneur d'Estrades hadden ter handen gestelt. De meeste Officieren van Burik waren op borghtocht ook binnen Wezel gekomen: Eenige van deze hadden zomtijdts vry wat op gesnoest en gesnorkt / dat als zy wederom in Hollandt quamen / haar Revensie dapper op de Fransen zouden nemen / 't welk den Gouverneur ter ooren gekomen / als haar 6 weken om waren / haar op hieldt / ten zy zy beloofden / tegen den Koning van nu af, en een Jaar, niet te dienen &c. maar dit niet voort willende / nam hy aan / den Koning hier over te schrijven / 't geen duurde / tot den 26 Julii, al eer bescheyt wederom quam / doch wierden alle ontslagen / gingen den 27 dito, in verscheyde Vaartuygen t'Scheep / en quamen / alzo den Rijn afzakkende / op den 29 dito, te Gorkom aan / alwaar dees Officiers Zijn Hoogheyt doenmaals vonden / 't geen zy tot een bovenmaten geluk rekenden / als vast betrouwende / dat yder een daar mee in zijn plaats zou herstelt zijn / en haar commissien / tot hare Compagnien weder op te rechten / al vaerdigh waren / weshalven zy alle devoyren aanwenden / om die zelve te spreken / maar kregen tot antwoort / Dat het zelve zijn Hoogheyt voor die tijdt, niet wachten en kost, die des anderen daaghs omtrent te 9 uuren / uyt Gorkom reedt / zonder van haar yemandt te woorde te staan. Nauw was de Prins buyten / of daar komt een Officier, door last van zijn Excel. de Grave Wurts, Gouverneur van Gorkom op de Haven / die alle Schepen / of Vaartuygh dat daar lagh / in Arrest nam / met verbodt dat geen Schippers eenige Goederen zouden mogen lossen / of laden / tot nader order. Nu liep het na de middagh toe / dat alle Officieren van Wezel, en Burik geboden wierd / haar aanstondts te begeven in des Gouverneurs Huys / waar gekomen / den Majoor, uyt des Gouverneurs last / altemaal haar namen opschreef / als mede waar yder Garnisoen gehouden had / 't welk gedaan / zeyde hy tegen die van Burik, Dat zy vry mochten gaan, daar

daar het haar geliefde, doch dat die van Wezel haar gereedt moesten maken, om na het Leger gevoert te werden, en daar over haar handel, en overgeven van Wezel, reekening, en reden te geven, weshalven zy altemaal tusschen een troep van 24 Musketiers ingevoeght / aldus t'Scheep zijn geleydt / al te afzienelijk voor rechtschape Kaerels / maar voor Schelmen / en Verraders / niet half vuyl / noch schandelijk genoegh. Drie van deze lafhartige / zijn als Schelmen / daar na / in 't Leger tot Bodegrave en Swammerdam gevonnist / en ge-executeert / als blijkt by de volgende Sententien:

SENTENTIE

By den Krijgs-Raadt gewezen over *Alexander d'Hinyoffa*, zijnde Capiteyn geweest in 't Guarnisoen van de Stadt Wezel. Gedaan in 't Leger by Bodegrave den 6 Augusty 1672. en publijkelijk gepronuntieert den 8 Augusty daar aan volgende.

ALzo *Alexander d'Hinyoffa* Capiteyn, Gevangen alhier in het Leger overtuyght, ende die van den Hoogen Krijgs-Raade der Vereenighde Nederlanden gebleken is, dat hy Gevangen zijnde met zijne Compagnie bestelt geweest in 't Guarnisoen van de Stadt Wezel, ten tijde de zelve in Junio laastleden van wegen den Koning van Vrankrijk belegert was, hem onderwonden heeft in plaatze van behoorlijke devoiren tot wederstant van den Vyandt gerequireert en vereyst, zo verre Eedt en plicht te vergeten, dat hy zijne Post verlaten, groote flaauhartigheyt, onlustigh te vechten en muyterye betoont, en by anderen vorder verwekt heeft; Alle het welke zijnde zeer leelijke en schandelijke feyten, strekkende tot merkelijken ondienste en disreputatie van deze Landen, die geenzints getollereert maar andere ten exempel volgens den Articul-brief Militair behooren gestraft te werden. ZOO IST, dat die van den Krijgs-Rade voornoemt (doende recht) den voornoemden *Alexander d'Hinyoffa* gecondemneert hebben, gelijk zy den zelven condemneren by dezen, over 't voorsz. is, gebracht te werden door den Provoost Generaal ter bequamer plaatze, omme aldaar door den Scherprechter gestraft te werden met den zwaarde datter de doodt na volge, als mede in de kosten, en mizen van Justitie tot tauxatie en moderatie van dezen Krijgs-Rade; Ontzeggende den Heer Advt. Fiscaal van de Generaliteyt zijnen verderen eysch omme redenen, doch alles op het goetvinden en approbatie van zijn Hoogheyt. Aldus gedaan en gesententieert in den Leger by Bodegrave; By zijne Excellentie van Zuylesteyn, Generaal van de Infantery van het Leger en President, de Heere Grave van Styrum Major Generaal van 't Leger, van de Lek, Sedlenitzky, Almelo, Grave van Floidorp, Colonellen; Schimmel-pennink van der Oye, Lieutenant Colonel, en Paul van Arnhem Major te Paarde. Ten overstaan van den Advacaat Fiscaal voornoemt, by formele Krijgs-Rade op den 6 Augustii 1672, Stilo novo.

Ter Ordonnantie van den Krijgs-Rade voornoemt.

Van

Van welke voorsz. Sententie door opgemelte zijne Excellentie van Zuyleſteyn, op den 7 dito rapport gedaan zijnde / heeft zyn Hoogheyt de zelve geapprobeert/ en is dienvolgende publiquelijk gepronuncieert ter plaatze vande Executie, op den 8 Auguſti daar aan volgende.

SENTENTIE

Gepronuncieert by den Krijgs-Rade der Vereenigde Nederlanden tegens *Johan van Zanten*, Collonel, en gewezen Commandeur van Wezel.

Geſententieert den 20 *September*, 1672.

ALzo *Johan van Zanten*, Collonel ten dienſte van den Lande, en gewezen Commandeur binnen de Stadt Wezel, gevangen alhier in 't Leger, heeft geconfeſſeert, en die vanden Hoogen Krijgs-Raadt der Vereenighde Nederlanden ook gebleken is, dat hy gevangen op Vrydagh den 3 Juny dezes jaars 1672. heeft toegeſtaan en geconſenteert, dat eenige Borgermeeſters der Stadt Wezel, met een ſtuk Wijn zoude mogen uytgaan naar den Prince van Condé of de Vyandt, omme haar neutraliteyt te verzoeken en vaſt te ſtellen, hebbende tot dien eynde ook de Poorten voor de zelve Borgermeeſters doen openen, en dat hy daar toe geen adveu of toeſtemminge van de Hooge Officieren binnen de voorſz. Stadt Guarnizoen houdende, uytgezondert den Lieutenant Collonel en *Majoor Kopes* gehadt heeft, maar dat ter contrarie de zelve Hooge Officieren het verzoek vande voorſz Borgermeeſters, dies aangaande gedaan met veele redenen gecontradiceert en afgeſlagen hadden, en dat hy Gevangen noch veel min op dat ſubject Krijgs-Raat doen houden, en de Kapiteynen of eenige van dien daar op gehoort heeft, dat het zelve conſent en uytgaan der voorſz. Borgermeeſters de principale oorzake heeft gegeven tot verſcheydene diſordres, als namentlijk oproerigheyt der Borgeren en Militie, conſequentelijk ook tot het præcipitant overgaan van de voorſz. Stadt; en als de voorſz. Kapiteinen over het voorverhaalde conſent aan de gemelte Borgermeeſters gedragen, murmureerden, mitsgaders ook den vierden van de zelve Maant, door Gecommiteerdens uyt den haren aan hem Gevangen hadden doen verzoeken ouverture of openinge wegen het voorſz. uytgaan der Borgermeeſteren, dat hy Gevangen daar van nochtans gene openinge aan de voorſz. Gecommitteerde Kapiteinen heeft willen doen, maar alleen geantwoort heeft, dat 't zelve den Hoogen Krijgs-Raadt aanbevolen moſte zijn, en dat hy gevangen wijders noch met den Vyant gecapituleert heeft, zonder daar over Krijgs-Raadt gehouden, en zelfs met de toeſtemminge van de voorſz. Hooge Officieren (uytgezondert alleen den voorſz. *Kopes*) veel min van de Kapiteinen gehad te hebben, niet tegenſtaande by de zelve Kapitulatie een Lieutenant Collonel, mitsgaders alle de Kapiteynen, (behalven 2 of 3) nevens de Soldaten Priſonniers de guerre gemaakt of verklaart werden. En alzo alle 't zelve is ſtrijdende tegens den eedt en plicht van een getrouw Commandeur, mitsgaders ſtrekkende tot grooten ondienſt, disreſpect, en irreparable ſchade van den Lande, 't welk niet getolereert maar anderen ten exempel behoort geſtraft te werden. ZOO IST, dat die van den opgemelten Krijgs-Rade gezien en geexamineert hebbende de aanklachten van den Advocaat van den Lande aan dezen ſpecialijk gecommitteert, nevens d'informatien, mitsgaders andere ſtukken en munimenten overgelevert,

levert, en voorts op alles gelet; Doende recht, den voornoemden Gevangen gecondemneert hebben, gelijk zy den zelven condemneren by dezen, gebracht te werden door den Provooft Generaal van 't Leger ter plaatze daar men gewoon is alhier Criminele Justitie te doen, en dat aldaar door den Scherprechter het zwaart over zijn hooft zal werden geslagen: verklaren hem voorts vervallen te zijn van alle zijne Charges en bedieningen, mitsgaders inhabil omme eenige andere in deze Landen te bekleeden, bannen hem voor den tijdt van 12 Jaren uyt de Geunieerde Provintien, en confisqueren alle zijne goederen ten behoeve van de Generaliteyt, ontzeggen den gemelten Advocaat van den Lande, zijnen vorderen eysch en conclusie omme redenen. Aldus gedaan in 't Leger tot Zwammerdam, inde Vergaderinge van den Krijgs-Rade voornoemt, op den 20 September 1672.

En was geparapheert FREDRIK de NASSAU,

Lager-stont Ter Ordonnantie vanden Krijgs-Rade,

En getekent J. MOLENGRAAF.

SENTENTIE

Gepronuncieert by den Krijgs-Rade der Vereenigde Nederlanden, tegen *Willem Kopes*, Luytenant Collonel, &c.

Den 20 *September, Anno* 1672.

ALzo *Willem Kopes*, Luytenant Collonel ten dienste vanden Lande, en gewezen Majoor der Stadt Wezel, jegenwoordigh Gevangen alhier in het Leger heeft bekent, en die van den Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden ook gebleken is, dat hy Gevangen op Vrydagh den 3 Junii dezes Jaars 1672. nevens den gewezen Commandeur van *Zanten* geconsenteert, en zijn stem gegeven heeft, dat eenige Borgermeesteren der voorsz. Stadt Wezel met een Stuk Wijn zouden mogen uytgaan na den Vyant of den Prince van Condé, om haar neutraliteyt te verzoeken en vast te stellen, zonder dat daar toe de andere Hooge Officieren, binnen de voorsz. Stadt Guarnizoen houdende, mede gestemt, of 't zelve geadvoyeert hadden, maar dat ter contrarie dezelve Hooge Officieren 't verzoek vande voorsz. Borgermeesteren dies aangaande gedaan, met veele redenen hadden gecontradiceert en afgeslagen, en dat noch veel min op dat subject Krijgs-Raadt gehouden, en de Kapiteynen of eenige van dien daar over gehoort waren, dat voorts 't zelve consent en uytgaan der Borgermeesters de principale oorzaak heeft gegeven tot verscheyde disordres, als namentlijk oproerigheyt der Borgers en Militie, consequentelijk ook tot het præcipitant overgaan van de voorsz. Stadt, en dat hy Gevangen wijders noch nevens den voorsz. gewezen Commandeur met den Vyandt gecapituleert heeft, zonder dat daar over insgelijks Krijgs-Raadt gehouden was, of dat daar de voorsz. Hooge Officieren, veel min de Capiteynen gehoort, of daar over haar stem gegeven hadden, niet tegenstaande by de zelve Capitulatie een Luytenant Collonel, midtsgaders alle de Capiteynen (uytgezondert 2 of 3) nevens de Soldaten Prisonniers de guerre gemaakt of verklaart wierden; en alzo al het zelve is strydende tegen den Eedt en plicht van een getrouw Luytenant Collonel en Majoor, midtsgaders strekkende tot grooten ondienst, disrespect, en irreparable schade van den Lande, 't welk niet getollereert, maar

maar andere ten exempele behoort gestraft te werden. ZOO IST, die van den Opgemelten Krijgs-Rade gezien en geexamineert hebbende de aanklachte van den Advocaat van den Lande, ten dezen specialijk gecommitteert, nevens de informatien, mitsgaders andere stukken en munimenten overgelevert, en voorts op alles gelet; Doende recht, den voorsz. Gevangen hebben gecondemneert, gelijk zy hem condemneren by dezen, door den Provoost Generaal van 't Leger gebracht te werden ter plaatze daar men alhier gewoon is criminele Justitie te doen, en aldaar aan te zien de executie die in reguarde van den voorsz. gewezene Commandeur van *Zanten* zal worden gedaan, verklaren hem voorts vervallen te zijn van alle zijne charges en bedieningen, midtsgaders inhabil om eenige andere in deze Landen te bekleeden, bannen hem voor den tijdt van 6 Jaren uyt de Geunieerde Provintien, en confisqueren de helft van alle zijne goederen ten behoeve van de Generaliteyt, condemneren hem ook daar en boven, in de kosten en mizen van Justitie tot tauxatie en moderatie van den Opgemelten Krijgs-rade, en ontzeggen den voorsz. Advocaat van den Lande zijnen vorderen eysch en conclusie omme redenen. Aldus gedaan en gesententieert in den Leger tot Zwammerdam, in de Vergaderinge van den Krijgs-Raadt voornoemt, op den 20 September, 1672.

En was geparapheert

FREDRIK de NASSAU.

Onderstondt Ter Ordonnantie van den Krijgs-Rade voornoemt,

en was getekent J. MOLEGRAAF.

Collatione facta concordat cum suo principali. Actum ut supra.

Was getekent JACOB de SILLE.

Na dat nu de Franse, in haar voorspoedt / noch kans / noch tijdt verzuymen wilden / was de Stadt Rees, aleer zy het overgaan der voorverhaalde Steden eens ter deegh verstaan had / al berendt. Dees Stadt / is zeer lustigh aan den Rijn gelegen / in het midden van de vruchtbaarste Landtsdouwen van al haar nabuurige gewesten / om welke keurelijkheyt wel te bewaren / versterkte men wel eer / het zelve met 7 brave Bolwerken, waar tusschen een lange muur loopt / die haar treffelijk voor zo veel Bolwerken verstrekt / als men daar anderzins zou kunnen maken / hier tusschen loopen 4 Poorten uyt / als de Kraanpoort, Rijnpoort, Delpoort en Volpoort: Boven deze sterke werken is die noch weerbaarder gemaakt met een sterke Schans, aan d'ander zijde van den Rijn, tegen over die Stadt gelegen / welke Schans bestandt genoegh is / om een gemeen Leger / een goeden tijdt werk genoegh te verschaffen; waar binnen Capiteyn Van der Hoeve met zijn Compagnie lagh / die / tot meerder tegenweer / omtrent 60 of 70 man toe wierden gezonden / om die met een te commandeeren / die hem alzo manhaftigh aan den Gouverneur in zijn plicht en devoyren aanboodt / als hy in kort / dat vuyl en stinkende liet leggen: Binnen Rees lagh tot Garnisoen omtrent 4 of 500 man / daar veel nieuwe en ongeoeffende Soldaten onderliepen: De Franse waren aan beyde de zijden van den Rijn nauw neergeslagen / en in een goet postuur van belegering van

dees Schans en Stadt geleydt / of zy brengen de Schans zo makkelijk onder haar geweld / dat het ſchande was; Want dit ging zo ſtilletjes toe / dat die van Rees het minſte daar niet van gewaar wierden / die anders lichtelijk de kleynſte oproer koſten hooren: Met den dagh begoſten die van de Stadt een quaat achterdenken / van die van de Schans te vatten / om dat zy / na ouder gewoonte / daar al te groote ſtilte en geruſtheyt in vernamen / die te vooren wat meer tegenweer geboden hadden / weshalven de Gouverneur eenigh volk daar na toe / ordonneert / om te deegh te vernemen / hoe het daar binnen geſteldt was / die nauw ter halver wege gekomen zijnde / zo vinnigh met musketten wierden begroet / dat zy wel klaarlijk bemerkten / zulks uyt geen vrienden hert en quam / daar over gedwongen / ten halve te keeren / een tijding wederom brachten / welke die van binnen wat te onlijdelijk tegen het herte ſtiet / 't welk alles kort daar aan wierd waar gemaakt / door dien die van de Schans, haar kanon altemaal na de Stadt toekeerende / daar wel wakker op / en in begoſten te donderen / waar op die van de Stadt hare Vyanden niet ſchuldigh bleven. Dit braaf tegenweer des Stadts, dede / dat de Belegerde meer eers is aangedaan / als die van Wezel en Burik opt wierd betoont / en dat was met die zelve een Trompetter toe te zenden / die uyt Konings naam de Stadt op billijke conditien op eyſchten / of by weygering des zelfs / zy in het kort een heylooze dagh te verwachten hadden: Waar op de Krijghs-Raadt by een geroepen en vergadert / na rijpe deliberatie / oordeelden / dat zy in dees ſtandt zulks geenzins konden afſlaan / zo zy niet te roekeloos haar leven wilden quyt zijn / 't welk zy nu tot beter fortuyn en gelegentheyt koſten met eenen bewaren / om wat glorieuſer dienſten dees Staat daar namaals mee te doen / (foey laf hartige,) weshalven vaar Gecommitteerde na het Leger (dat noch onder Wezel lagh) wierden afgevaerdight / met volle macht / om met den Vyandt te mogen Capituleeren / doch behoudens Plicht, Eer en Eedt, (zo der noch eenige in haar mocht zijn) en ſtrekkelijk tot goede verantwoordiging voor haar Heeren en Meeſters / waar op dees geaccordeerde Artikulen volghden.

Artikulen die zijn Majeſteyt heeft toegeſtaan aan den Gouverneur, en het Garniſoen van de Stadt *Rees*.

1. EErſtelijk dat zy de Stadt binnen 3 uuren zullen in hande ſtellen van zijn Majeſteyt, met alle de Artelery, Ammonitie van Oorlogh, en van Vivres, die in de voorſz. Stadt zullen gevonden worden.

2. Dat het geheele Garniſoen zo te Paerde als te Voet, en den Gouverneur voornoemt, zich alle de conditien onderwerpen, die het zijn Majeſteyt zal gelieven, de welke wel door byzondere gunſt heeft gewilt, dat zy niet als *Priſonniers de Guerre* zouden zijn, en aangaande de Gouverneur, dat hy uyt zal gaan met zijn Bagaſy en 4 Officieren, namentlijk *George Koetes*, Capiteyn en Majoor, *Dirk Ingenhoven*, en 2 andere, de welke de Gouverneur zal mogen kiezen om te gaan waar heen zy lieden willen, met conditie dat zy tegens zijne Majeſteyt niet en zullen dienen dit geheele jaar.

3. Dat de reſt van de Officieren, Ruyters en Soldaten, zullen gevangen blijven zonder geſpoljeert, of eenigh quaat haar aangedaan zal mogen worden, en dat zy binnen een maant geranſonneert zullen worden volgens het verdragh dat in die tijdt daar over zal gemaakt worden.

Actum in het Leger onder Wezel den 9 Junii 1672.

Louvoy. D. V. Wijnbergen.

Waar en boven dees Artikulen noch moſten ondertekenen.

Ritmeeſter de Kabeljau.	Luytenant Rheede.
Majoor Capiteyn Koetes.	Luytenant de Man.
Ritmeeſter Hambroek.	Luytenant van Yſendoorn.
Capiteyn Bringes.	Luytenant Maneveldt.
Capiteyn Ingenhoven.	Luytenant Flooyd.
Capiteyn van Halart.	Luyt. van Borſele onder de Majoor.
Capiteyn Geelvink.	Vendrigh Herſing.
Capiteyn van Seyl.	Vendrigh Pijl.
Luytenant Verloo.	Vendrigh van Wallien.
Luytenant van Hoorn.	Vendrigh de Verken.

De Capiteyn Drupping, met de Luytenant Weyers onder de Ritmeeſter Kabeljau, met den Luytenant Konink, hielen haar/ tot het teykenen over was/ abſent/ die daar dus byp van geraakten.

Het Guarnizoen van de Stadt Emmerik, mede aan den Rijnſtroom gelegen/ doch nergens na/ 300 ſterk/ als de voorverhaalde Steden/ nu alle oogenblikken/ het Franſe Leger te gemoet ziende/ ſpanden Krijghs-Raadt, en het kleyn getal van hun Krijghs-benden, de vervallene zwakheyt van des Stadts ſlechte Fortificatien, als ook de weynige en verouderde toeſtel/ om die behoorlijk te konnen verdaedigen/ overwegende/ tegen de groote ontzaghlijke macht/ der aankomende en triomferende Vyanden/ vonden geraden (om het Krijghsvolk op geen onvermijdelijke vleeſchbank/ of als Oorloghs-gevangenen/ in een benauwt Gevangen-kot te doen komen) die Stadt te verlaten/ en haar/ tot den meeſten dienſt des Landts, binnen (de by al de Werelt onwinbaar-geachte Sterkte) Schenken-Schans te begeven/ te meer/ zy verzekert waren/ dat daar nu wel meer bezettingh in van nooden was; dit wierd alzoo in 't werk geſtelt/ en daar op zijn de Franſen, onverhindert/ de Stadt Emmerik in getrokken.

Zie daar nu dit gedeelte van den Rijn, Franſch geworden/ en alzoo een der voornaamſte voor-hekkens van den Vereenighden Nederlandtſen Thuyn ontgrendelt/ en los gemaakt. Hier door hadden de Franſen, niet alleen deze Voorſchanſſen van 't Vereenight Nederlandt af gerukt/ maar ook de Guarnizoenen van de zelve/ den Staat onbruykbaar gemaakt/ door het op en gevangen houden van 6 weken/ in de Kerken/ en Steden; het nemen van dienſt onder haar; het verloopen van veele/ onderwegen/ als zy uyt trokken; het wech-

blijven van sommige lafhertige/ of verraderschê Officiers, die/in haar gemoedt overtuyght/ door beschaamtheydt / of vreeze voor straffe / onder de oogen van hare Heeren en Meesters, niet dorsten verschijnen : behalven dat de Vyanden niet weynigh wierden versterkt / zoo met de wapenen / die de Soldaten mosten afleggen/ als met het Oorloghs-tuygh, van Kanon, Kogels, Boskruyt, en Lonten, &c. en de mondt-kosten, ja alles wat tot voorzorgh van die zelve/ in de Magazijnen was gebrocht / zoo dat zy deze hare overwonnen Sterkten / by na met geenderley noodtzakelijkheden / behoefden te voorzien. Het verlies van deze Steden kan nergens anders uyt gevonden worden / als uyt de ongewoonen onervarentheyt (daar schrik / vrees en bloheydt uyt ontstaat) zoo van de Soldaten, maar voornamentlijk van de Hooft-Officiers, dat op veel plaatzen/ niet weynigh van de Regeerders der Steden, Borgers en Inwoonders is gestijft geworden / gelijk verhaalt is / en noch meer zal volgen ; want sedert den Jare 1648. dat de Vrede met Spanjen gesloten wierdt / nu 23 Jaren geleden / had men hier geen Oorlogh gezien. Veele wilden vast stellen/dat'er Franse omkoopingen/ zoo van gelt, als schoone beloften, aan de Gouverneurs, en Politijke Regenten, zijn onder geloopen / 't welk wel van sommige Schelmen, die daar na gerecht / verloopen/ en wech gebleven zijn / zou konnen gezeght/ maar/ tot noch toe / niet bewezen worden.

Wy sullen ons nu / voor een kleynen tijdt / met het versche Rijn-water laten af-stromen / tot in de zoute Noordt-zee, onder de Kusten van Engelandt toe/ om te zien wat men aldaar uyt richte.

Hier ging het geheel anders voort / want men dede daar met'er daadt aan de Fransen, (die zulk strijden ongewoon waren) en de Engelse, zien en hooren/ dat de oude en vermaarde dapperheydt der roem-ruchtige Batavieren, in hare herten wederom herleefde/ en noch niet uyt gestorven was / gelijk verklaart wordt / in 't volgende

Kort verhaal, van den dapperen *Zee-Slagh*, door de Scheeps-Vloot der Vereenighde Nederlanden, onder 't gezagh van den *Ed. Heer Cornelis de Witt*, *Ruart van Putten*, en 't gebiedt van den Manhaften Luytenant Admiraal *M. Adriaan de Ruyter*, tegen die van de Franse en Engelse Scheeps-Vlooten, moedighlijk bevochten, en victorieuselijk verkregen, op den 7 *Junii*, 1672.

NA dat de Scheeps-Vloot der Vereenighde Nederlanden, de Franse en Engelse Vlooten (nu te zamen gevoeght) verscheyde reyzen opgezocht / en gevonden had / doch niet tot een gevecht konden brengen / kregen zy op den 6 Junii kondtschap / dat de zelve voor d'Engelse Kust, in Soulsbay lagen / hier op maakten zy zeyl / en kours / derwaarts aan / en kregen die / des

morgens/

Heer MICHIEL ADRIAENZ D'RUYTER, *Lieutenant Admirael Generael der Vereenigde Nederlanden .*

morgens / den 7 Junii in 't gezicht; zy waren meest al onder zeyl: Omtrent 8 uuren begon de Slagh / met geweldige furie; den Onder-Admiraal Bankert, met zijn Esquadre / ging tegen dat van de Fransen aan. Den Admiraal de Ruyter met het zijne / tegen 't Esquadre van de Engelsen, onder 't gebiedt van den Admiraal / den Hertogh van Jork, voerende de Roode Vlagge; den Onder-Admiraal van Gent, met zijn Esquadre / tegen dat van Montagu, die de Blauwe Engelse Vlagh voerde. Het gevecht weynigh tydts geduurt hebbende / wierd het zo stil / dat men de Schepen niet bequamelijk noch na wil konde bestuuren / waar door de zelve geheel door malkanderen gedreven zijn. Den Admiraal de Ruyter quam evenwel op zijde van 't Schip van den Engelsen Admiraal / de Hertogh van Jork; En hier wierd gruwelyk / en geduurigh op malkander gecanonneert / omtrent anderhalf uur lang / tot dat den Engelsen Admiraal zijn groote Steng en Vlagge-stok wierd afgeschooten / daar mede d'Admiraals Vlagge van boven neder quam / en zijn Schip zodanigh onthaalt / dat hy Admiraal op een van d'andere Schepen schijnt over gegaan te zijn / alzo men d'Admiraals Vlagge / kort daar na / van een ander Schip zag af-wapen. Den Heer Ruart van Putten, zijnde op 't Schip van den Heer Admiraal / hielt hem geduurende 't gevecht / door de Stuurmans Hut / om alles / zo veel mogelijk was / over te zien / en waar te nemen; doch den damp en rook belette / dat men weynigh buyten 't Schip konde zien. Van 12 Helbardiers / en een Sargeant / tot lijfschutten / voor zijn Ed. geordonneert / die / ten deele by hem / en ten deele boven de Hut stonden / bleevender 3 doodt / en een twee beenen af / en twee zwaarlijk gequetst. Den Onder-Admiraal van Gent wierd doodt geschooten / zo als het gevecht maar een half uur begonnen was geweest / het welk aan het Schip van den Heer de Ruyter, (door Panhuys, Capiteyn van de Marines, op 't Schip van den Heer van Gent) aangedient zijnde / is hem bevolen / dit stil te houden / en met het zelve Schip den dienst van 't Vaderlandt ten uytersten te helpen betrachten: Doch weynigh tijdts daar na / is den gemelten Capiteyn zijn een been afgeschooten / en het ander gevaarlijk beschadight; Den Zeeuwsen Vice-Admiraal Cornelis Evertsz. is ook doodt gebleven. Den Engelsen Heer Montagu, Admiraal van de Blauwe Vlagge / wierd aan boort geleyt van Capiteyn Brakel, die 8 glazen lang tegen hem vloegh / zo dat het Schip van Capiteyn Brakel zodanigh onthaalt was / dat het na Zeelandt, om zich te herstellen / in 't Veersche-gat, geloopen is. Maar 't Schip van Montagu, voerende omtrent 100 stukken en 900 man / is door een Brander / gevoert by den Commandeur Jan Danielsz. verbrandt / gesprongen en voort te grondt gegaan / Montagu meynende zich zelven in een sloep te bergen / is in 't overtreden verdronken / een van zijn Luytenants quam geheel naakt aan 't Schip van den Heer de Ruyter zwemmen / die aldaar geberght wierd / als ook eenige van zijne Matrozen / drijvende op stukken van 't Schip. Den Schout by nacht van Nes, vocht ook dapperlijk / zo dat hy zijn Schip naar Zeelandt most op zenden / om gecalefatert te worden / gaande zelf over op 't Schip van Capiteyn Lancourt. Noch een Schip / dat zijn groote mast verlooren had / wierd mede opgezonden.

Acht

Acht of tien Engelse Bootsgezellen / die van de Nederlanders geberght / en op 't Schip van den Schout by Nacht / van Nes, gebr.cht wierden / verklaarden en klaaghden / dat zy tot dezen Oorlogh gedwongen waren / gelijk ook de gantse Engelse Natie, en niet bedroeft te zullen zijn / al verloor den Koning deze Bataille, want zy wilden wel vechten tegen de Fransen, maar niet tegen hare geloofs-genooten / tegen de welke zy ook geen questie hadden / noch niet verongelijkt waren.

Omtrent de middagh geraakte het Franse Esquadre aan 't deynsen / zo dat 'er ruymte quam / tusschen dat en de 2 Engelse Esquadrons; Het Nederlandts Esquadre van den Onder-Admiraal Bankert, bestaande uyt de Zeeuwen, en Vriezen, viel doen met alle macht op de deynzende Fransen aan / van de welke zy een van de voornaamste / voerende 80 stukken / in de grondt schooten. Den Commandeur Munnik van Rotterdam, voerende een Brander / brocht de zelve aan een groot Engels Schip met 70 stukken / zo dat het eerst in den brandt / en daar na in de lucht vloogh. Noch twee van de grootste Engelse Schepen / zijn verbrandt of in de grondt geschooten / zo dat 'er vijf van hare capitaalste Schepen / t'eenemaal zijn geruineert / behalven die van de mindere zoorten. Hier tegen verlooren de Nederlanders, niet meer dan een Schip van de middelbare slagh / genaamt de Josua, gevoert by Capiteyn Jan Dick, van West-Vrieslandt of het Noorder Quartier, dat in de grondt geschooten wierd. Een Schip uyt Vrieslandt, genaamt Westergo, is des anderen daaghs 's morgens / na dat deze Zee-strijdt geschiedt was / door verzuym / of ongeluk / van zijn eygen Bos-kruyt opgesprongen / en verbrandt.

Dit gevecht duurde met groote hevigheyt en gewelt / dien gantschen dagh / van 's morgens ten 8 uuren af / tot 's avondts na Zonnen ondergank toe / en is alleen op 't Schip van den Heer Admiraal de Ruyter, genaamt De Zeven Provincien, verschooten / omtrent 25 duysent pondt Boskruyt. Den Heer Admiraal verklaarde / dat zijn Ed: noyt in zo hardt / en gedurigh gevecht was geweest. Op zijn Schip waren 28 dooden en 36 zwaer gequetst.

Des nachts wierdt alles / dat ontramponeert was / zo veel mogelijk / gereddert en weder herstelt / en des morgens gereetschap gemaakt / om al weder even moedigh / op de Vyanden / aan te vallen.

Des morgens / den 8 Junii, bevont haar de Nederlandtse Vloot omtrent 8 mijlen / Oost ten Zuyden / van Orfordnesse, op de Engelse Kust / en waren sterk / gelijk zy tellen konden / 100 Kazeyls. Zy zagen een gedeelte van der Vyanden Vloot / omtrent anderhalf mijl / boven de windt van haar af / doch konde van de zelve niet meer als 50 zeylen tellen. De Nederlanders staken scherp by de windt / om by de Engelse te geraken / doch d'Engelse deden 't zelve / en dat van 's middags ten 11 uren af / tot 's avonts tot 9 uren toe / en dorsten niet op de Nederlanders af komen; ondertusschen vielder een mist / zo dat de Esquadres hunne eygen Schepen niet konden zien. Des avonts het weder opklarende / wenden het de Engelsen, omtrent Zonnen onde gang / van de Nederlanders af / zo dat de avantagie van deze Bataille aan de Vereenighde Nederlanders gebleven is / die / om haar van alle behoeften te verzien / naar Zeelandt

D' Heer ADRIAEN BANCKERT, *Lieutenant Admiraal over Zeelandt.*

landt geloopen zijn / en / omtrent vier mijlen West-Noordwest van 't Eylandt Walcheren, in de volle Zee / hebben ten Anker geleyt. Maar van 't gantse Jaar is geen Zee-Slagh meer voorgevallen.

Op deze Oorloghs-Vloot hadden zich begeven / drie Edelmoedige Hollandtse Heeren van Amsterdam, in wiens borsten den yver wierdt ontsteken/ om/ ten dienst van 't Vaderlandt haar zelven op te offeren; zy zijn vrywilligh/ met over de 100 Matrozen, om mede 't Landt te dienen / alle op hare kosten aangenomen/ (met consent van het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt) op drie verscheyde Schepen gegaan.

d'Eerste was d'Heer Gerard Hasselaar, gesproten uyt dat oudt en roemruchtigh Helden-geslacht; in 't Belegh van Haerlem zoodanigh vermaart / als de Nederlandtse geschied-boeken daar van getuygen / en dat niet alleen van alzulke Mannen, maar ook Heldinnen van Vrouwen, als geweest is / die beroemde Kenau Hasselaers, de welke / als Capiteyn van een bende Haarlemse Wijven, de zelve/ met Bus en Swaerd gewapent/ op de Muuren/ om de Spaanse stormen af te weeren / aanvoerde. Deze wel gemeldte Heer Gerard Hasselaar, begaf zich met 40 brave Bootsgezellen op 't Schip genaamt de Beschermer, gecommandeert by den Capiteyn Swerius: maar hy is aldaar in de Slagh, ten dienst / en voor zijn Vaderlandt gesneuvelt: Het Lijk is t'huys gebracht/ en heerlijk / en eerlijk begraven.

De tweede was d'Heer en Meester, Koenraad van Heemskerk, Rechtsgeleerde, wiens oudt en beroemt Geslacht / ook genoegh bekent is; deze begaf zich / met 60 rechtschape Kaerels op 't Schip van den Onder-Admiraal van Gent: en wederom/ behouden t'Amsterdam komende/wierdt aldaar gemaakt Secretaris, en korts daar na Pensionaris van die Stadt.

De derde is geweest Mr. Johan Berch, die hem met 8 Matrozen, op 't Schip van Capiteyn Bondt, genaamt 't Wapen van Uytrecht, heeft begeven / en na de Slagh weer in 't Vaderlant gekomen is; hy is ook uyt een oudt en vermaart Geslacht gesproten; een van zijn Voorzaten is in de moort tot Naerden, in't Jaar 1572/ door de Spanjaarden, (aan de welke hy weygerden eedt van getrouwigheydt te doen) met 15 steken / en andere wreedtheden omgebracht/ als M. Z. Boxhornius, in zijn Toneel van Hollandt verhaalt.

Van zulke en diergelijke Eer-sporen behoorden aangeprikkelt te worden/ alle manhafte Hollandtse harten, om als Perelen tot cieraat aan de Kroon der Vereende Nederlanden, te pronk te staan.

Van de Engelse en Franse Oversten en Volontaires zijn gebleven de navolgende:

De Heer *Digby*, Capiteyn op 't Schip de Henrico.
De Ridder *Fickefili Hollis*, Capiteyn op de Cambrids.
De Ridder *John Kocx*, Capiteyn op de Prins.
d'Heer *Pearche*, Capiteyn op de St. George.
d'Heer *Watermort*, Capiteyn op de Anna.
d'Heer *Hannam*, Capiteyn op de Triumf.
d'Heer *Veninis*, Capiteyn op de Brander Alix.

d'Heer *de la Rabiniere*, Vice-Admiraal van de Franſe Armade.
d'Heer *Elliud*, Capiteyn op de Jorck.
d'Heer *Lutman*, Capiteyn op de Moncks.
d'Heeren *Ardes*, en de *Manjon*, twee Franſe Capiteynen, gequetſt.
Noch verſcheyde / 300 Lieutenants, als minder Officieren, doot en gewont.

Van de Volontaires.

d'Heer *Mayſton.*
d'Heer *Montagu.*
d'Heer *Richard Nicols.*
d'Heer *Rogier Vaughan.*
Beyde zijn Koninglijke Hoogheyts Kamerlingen.
d'Heer *Cravamian*, Hof-Jonker.
De Ridder *Philips Cartrig.*
De Ridder *Charles Hartbod.*
Capiteyn *Bromley.*
Capiteyn *Bennel.*
d'Heer *Cotterel.*
De Capiteynen *Bourg* en *Barry.*
d'Heer *Rapier* een Schots Heer, en zijn Broeder.
d'Heer *Boules.*
De Ridder *Cerau.*
De Ridder *de Bezy.*

Over 't blijven van alle deze Heeren, was te Withal aan 't Hof groote verſlagentheydt.

Wy komen weder uyt de Zee, en gelukkige Zee-Slagh, maar ſtappen op het ongelukkigh Landt, en vernemen aldaar / hoe den Munſterſchen Bijtſchaap met zijne / en eenige Keur-Keulſe Ruyterbenden / in de Twente gevallen / en die Stedekens, als Otmarſchen, Enſchede, Almelo, Goor, Delden, &c. door Sauvegardes bezet latende / met zijn gants Leger, voor de ſterke Stadt Grol, gekomen was. Deze Veſting, verſtrekte voor een Modell / om alle reguliere ſterkten na die zelve te formeeren / want zy was (op zeer weynigh) gants regulier gebouwt, hebbende 6 Bolwerken, en noch zo veel Halvemanen, en Ravelijns tot Buytenwerken, die alle met behoorlijke wijde en diepe Grachten waren omringt; Door deze Stadt heeft zijn Hoogheyt Prins Frederik Henrik, H. L. M. eenige weken / t'zoek gebracht / al eer hy die kon overweldigen / en was doenmaals / noch zo ſterk niet / als tegenwoordigh / doch nu ontbrak het die Stadt aan behoorlijk Garniſoen, en anders / zo dat zy zich / na weynigh of geen tegenſtandt / maar meeſt door des Biſſchops dreygementen / van haar / met zijn Duyvelſe Bomben, Granaten, en Stinkpotten, in brandt te ſteeken / (daar ook al een begin van gemaakt was /) in zijn handen over gaf / den 9 Junii, 1672. Hier op wierden alle de kleyne / en veele onweerbare / Stedekens, daar ontrent gelegen / van hare Bezettingen verlaten: 's Heeren-Bergh en Borkulo, raakten mede in des Biſſchops gewelt.

Zo haaſt en was de capitulatie van 't overgeven der Stadt Rees niet ondertekent / of den Prins van Condé trok met zijn Leger 't Graafſchap Zutfen in / en bemachtighde den zelven dito de Stadt Deutekom, omtrent 2 mijlen van Doesburgh gelegen; Hier uyt vermoede men / dat / Condé, recht op den Yſſel-Stroom zou aangetrokken zijn / om aldaar ergens over de zelve te geraken/

raken/ maar hy wende zich wederom naar den Rijnkant by het Tolhuys: En den Marschal Turenne reedt op den voornoemden dagh/ met 6000 Ruyters voorby Kleef, tot voor de Stadt Nimwegen, daar doenmaals zijn Hoogheyt den Prins van Oranjen, persoonlijk binnen was/ en de Troupen van Condé konde zien passeeren/ stellende daar in tot Gouverneur den Luytenant Generaal Welderen. Den Mareschal Turenne de gelegentheyt alhier bezichtight hebbende/ keerde wederom van Nimwegen, voorby Kleef, na 't Leger van den Koning, dat noch omtrent Emmerik lagh.

Den 10 Junii dede de Prins van Condé, een aanval/ om by 't Tolhuys over den Rijn in te breken/ maar wierd gestupt en te rugh gedreven/ waar over hy eenige Bateryen begon te maken:

Jean Barton de Mombas, Commissaris van de Nederlandtse Ruyterye, was bevolen de Betuwe te bewaren; Hy had by hem 2 Regimenten te Paerde/ als dat van Soutelande, en Kimma, aan dit laatste ontbrak een Compagnie; en 2 Regimenten te Voet/ als dat van Ailua en Gent, uyt welk laatste 3 Compagnien uytgenomen zijn/ om in Schenken-Schans te leggen/ met dien Colonel. Mombas was in 't eerst/ ook geordineert/ by aldien de Stadt Nimwegen mocht met een belegh gedreyght worden/ zich aldaar als Gouverneur/ binnen te begeven/ doch d'Heer Generaal Wurts schreef hem al op den 9 Junii, dat hy van die moeyten ontslagen/ en aan d'Heer Welderen, die last gegeven was/ en dat hy/ de Betuwe slechts zou waar nemen: Dezen voornoemden Mombas op een gepretendeerde ordre/ van den 8 Junii. Dat hy, wanneer den Vyant hart op hem mocht komen aan dringen, en geen kans zagh, om te konnen tegenstaan, by het uyterste niet zoude verwachten, maar wijken binnen Nimwegen, doch nu daar van ontslagen/ had maar zijn Post/ by het Tolhuys te bewaren; Van de welke hy op den 10 Junii, 's morgens/ het Voetvolk aflepde/ en 't Geschut dede wegh voeren/ wel 24 uuren te vooren/ al eer den Vyandt met zijn geheel gros over quam/ zo dat de Ruyterye ondertusschen eenige kleyne aanvallen van de zelve mosten tegen staan: Tot dat Mombas na 't aftrekken/ ontmoetende den Colonel van Gent, by hem hebbende eenige Musskettiers, en het Regiment van den Colonel Schot, met 3 Compagnien van Colonel Pain & Vin, (door zijn Hoogheyt hem Mombas toe gezonden) weder te rugge trok/ doende de Vyandt, (die nu al over den Rijn was) wederom achterwaarts deynzen; 5 Regimenten waren al op wegh/ om Mombas te komen helpen/ als 't Regiment van Schot, Vrybergen, en Golsteyn te Voet/ en dat van Haarsolte, en van Van der Leck te Paerde/ en 3 Compagnien van Colonel Pain & Vin, met 500 Spaanse Ruyters. Doch alle deze (behalven de bovengenoemde Volkeren van Schot en Pain & Vin) wierden gecontramandeert/ als zijn Hoogheyt vernam/ dat den Prins van Condé, Deutekom verovert had (gelijk verhaalt is) vrezende voor de Stadt Doesburgh, en den Yssel-Stroom.

Al eer de Fransen noch volkomen over den Rijn waren gekomen/ wierd den Tooren, staande aan het Tolhuys, (bezet door een Sargeant, en 18 man) verlaten.

Mombas niet vast stellende / dat den Vyandt, noch voor den aanstaanden dagh / met alle mogelijk geweldt / zou trachten / den Rijn, over te komen / en wilde hy zulks niet afwachten / maar die Post verlatende / trok van daar op Aarnhem, en voorts na Dieren, alwaar hy den 11 Junii, 's morgens ten 9 uuren by zijn Hoogheyt aan quam: Zijn komst verwekte hier groote verslagenheyt / zo dat den Heer Wurts, met de 2 Regimenten van Haarsolte en Van der Lek, (alzo Condé 't Graaffchap Zutfen en den Yssel weer verlaten had) naar deze Post wierd gezonden; Daar hy noch dien zelven dagh / tegen den avondt aankomende / die vondt / zonder eenigh Geschut of begraving.

Des anderen daaghs / den 12 Junii, 's morgens vroegh is den Prins van Condé, gevolght van den Marschal de Turenne op de voornoemde Post / met groote furie en geweld / aangevallen; d'Heer Wurts dede hier alle 't gene dat van een dapper Heldt, menschelijker wijze / te wege zou konnen werden gebracht / maar zijn byhebbende macht was te kleyn / en die van de Vyanden al te groot / als bestaande wel uyt twee geheele Legers, en al had d'Heer Wurts noch 10 Regimenten by zich gehad / onmogelijk was 't geweest / om de geheele Franse macht aldaar te stutten; Eensdeels / door dien die plaats niet gants geen begraving / of beschanzing / noch geenderley grof Geschut voorzien was / anders deels / om dat mits den droogen Zomer, het water aldaar in den Rijn, gelijk op meer andere plaatzen / zo schraal en schaars was uytgedrooght / dat de Ruyters Paerden maar omtrent 2 / of ten hooghsten 3 roeden breedt behoefden over te zwemmen / de rest konden zy / ten deel drooghs voets / of ten deele door waden / zo dat de Franse Cavallery, by geheele Esquadrons te gelijk over quam. En indien men deze macht / het overkomen had willen beletten / dat daar toe het geheel Leger van den Staat had noodigh geweest / en qualijk kon men weten op wat plaats den Vyandt het overkomen gemunt had.

In 't overkomen wierd hier van wederzijden / man-moedigh gevochten / want de Franse Overften, Hooghste, en Voornaamsten Adel, om hunne couragieuse furie te doen blijken / hadden zich in de Voor-troupen begeven / met al hare Edellieden / Pagien / Dienaars / en Lakeyen: Deze blonken zodanigh van Goude en Zilvere cieraden / dat die / als de stralen der Morgen-Zon daar op flikkerden / wel een beweeghlijk geberghte / van Goudt / Zilver / met geestige kleuren door een geschakeert / aan de oogen der aanschouwers vertoonden / maar de Kogels / gevloogen uyt de Musketten / Roers / en Pistolen van de Krijghs-lieden der Vereenighden Staat, droegen gants geen respect noch ontzach aan deze kostelijke kleederen / ja veel minder als aan een schootvrye ringkraagh / of borststuk van goet yzer gemaakt / 't welk aan verscheyde voornaame Franse Heeren (alzo die geheele Natie niet met zware Wapenen belemmert wil zijn) wel gebleken heeft. Want onder andere / de Prins van Condé zelfs / met noch wel 8 of 10, Graven en Heeren wierden zwaarlijk gequetst: De Hertogen van Longue Ville, en d'Anguin, de Grave de Nogent, de Marquis d'Aubusson, de Messieurs de Vendosme, de Guytry, du Plessis Praslin, en andere / sneuvelden.

De Vyanden aldus in de Betuwe gevallen zijnde / mesten de Troupen van den

D' Heer PAVLUS WURTS, etc.

den Staat wijken; De Franse haar vergeefs vervolgende/ ontmoeten juyst het Regiment van den Colonel Aylua; Dat van den Heer Gouverneur van Welderen, (die wel wist/ hoe veel den Staat aan deze Post by 't Tolhuys gelegen was) uyt Nimwegen, aan den Heer Wurts, tot hulp/ gezonden wierdt/ maar te laat komende/ zijn van deze hare Vyanden gantsch in route geslagen/ en vervolght/ tot by de Schans Knodsenburgh, tegen over Nimwegen, toe.

Hier mede was nu de Deur van het Vereenight Nederlandt geopent/ en de Fransen drongen met duyzenden daar binnen/ loopende de geheele Betuwe door stropen/ en plonderden den 13 Juny, het Stedeken Huyssen, niet ver van Arnhem gelegen/ toe komende Cheur-Brandenburgh; maar Turenne trok na Arnhem, en eenige van zijne Troupes begaven haar tegen over de Schans Ysseloort, leggende op de Veluwe, mede by Arnhem, daar beyde Partyen/ dien namiddagh/ over 't water/ tegen malkander schooten/ maar de Fransen zijn des nachts over 't water geraakt/ en alzo in de Veluwe gekomen. Aldus wierd de Stadt Arnhem van beyde zijden belegert/ en beschoten/ doch duurde niet langer/ als tot des anderen daaghs den 15 Juny, als wanneer des morgens al een accoort met den Vyandt gesloten was. Dit ging zo haastigh voort/ dat de Fransen al in de Stadt marcheerden/ eer dat de Artikulen ondertekent waren/ welk teykenen ook na gebleven is/ om dat doenmaals aldaar geen pen noch inkt by der handt was.

Den zelven 15 Juny 's avonts ten 8 uuren/ quam Turenne zelfs voor de Schans Knodsenburgh, daar haar te vooren al eenige van zijne Troupes hadden vertoont: Deze Schans is redelijk sterk/ gelegen in de Betuwe, op de kant van de Waal-stroom, (een arm van den Rijn) die de zelve van de Stadt Nimwegen, (daar recht tegen over gelegen) af scheyt. Hoedanigh dit belegh/ en overgeven is toe gegaan/ kan men zien uyt het volgende Verhaal, gehouden by den Commandant van dat zelve Guarnizoen.

Verhaal van 't gene gepasseert is, in of ontrent het Belegh van *Knodsenburgh.*

NA dat de Franse op Sondagh, den 12 Junii, over den Rijnstroom in de Betuwe waren gekomen/ onder het Tolhuys, zo zijn zy 's anderen daaghs op Maandagh, zijnde den 13 Junii, ontrent den avondt by Knodsenburgh gekomen/ om het zelve te recognosceeren/ met een troep van ontrent 500 mannen/ zo Dragonders als andere Ruyterye, passeerende binnen scheuts ontrent den Meulen/ aan 't Huys van Deellen: Waar op by die van binnen geschooten zijnde/ zo zijn de zelve met verlies van 2 Paerden geretireert/ en achtergebleven/ tot den navolgenden Dingsdagh 's morgens/ zijnde den 14 Junii; Als wanneer drie schooten op de Brandtwacht/ by die van de Stadt gestelt/ gedaan hebbende/ wederom retireerden/ tot dat op Woensdagh volgende/ zijnde den 15 dito, tegens den avondt ontrent 8 uuren/ van Aarnhem, onder het beleyt van den Marschal de Turenne, en de Luytenant Generaal Foulcault, aan

de West- en Ooſt-zijde van 't Fort gekomen zijn. Aan 't eerſte quam Foulcault, en aan 't laatſte Comte de Lovigni, Broeder van Comte de Guiche: recht daar de Dammen hadden gelegen. Hier op wierd ſtraks Krijghs-Raadt gehouden/ en wierd malkanderen met handttaſtinge belooft de Schans ten uyterſten te defendeeren/ en indien overweldight wierden/ zich by de Kruydttooren te retireeren/ en de zelve dan in brandt te ſteken: Op den aankomenden Vyandt wierd ondertuſſchen van verre gecanonneert/ en dicht by komende/ een ſterke Salvo van musketten gedaan. Doch dit niet tegenſtaande zijn zy furieuſlijk aan het Ooſteynde/ met groot gekrijs/ op het halve Bolwerk aangekomen/ maar van de onze met het Geſchut/ met cardoezen geladen/ musketten en Granaden/ zo onthaalt/ dat tuſſchen 11 en 12 uuren genoodtzaakt waren haar te begraven/ beginnende het zelve van de voet van de graft te rughwaarts/ door Schaatzen-Weyde, na de Griftdijk: Werdende ondertuſſchen de Graft by de Luytenant Colonel van Lovigni gepeylt/ en bevonden (gelijk naderhandt zelfs raporteerde) ontrent 3 voet diep: Zy nu ondertuſſchen weder na de Graft avanceerende/ en wy continueel ſchietende/ zo is den dagh aangebroken/ als wanneeer den Vyandt veel furieuſer begoſt te ſchieten/ en het halve Bolwerk te ruineeren/ zo dat/ door de ſlechtheyt van Schanskorven, geen Kanonnier meer by 't Kanon koſt geduuren: Zijnde op dien tijdt op 't zelfde Bolwerk een Kanonnier en 2 Matrozen doodt gebleven: Waar over eyndelijk genoodtzaakt waren het Geſchut van die Kat af te trekken: Van meeninge 't zelfde te laten zinken/ om zo door een opening in de Borſtweering des Vyandts Approches te ruineeren: Doch dit wierd niet geheel volbracht/ door foute van den Trommelſlager, waar van hier na zullen ſpreken. Aan de Weſt-zijde van de Schans hadden zich de Vyanden, onder den Dijk gekomen zijnde/ in den zelfden geretrancheert/ de aerde na de Graft overwerpende/ en op Krayewalt een Baterye van 6 Kartouwen tegens ons beginnen op te werpen; doch is niet gebruykt als na Capitulatie, en dat tegens de Stadt: Tuſſchen dit heb ik 's morgens ontrent 3 uuren in ſtilte/ om mijn Volk niet te diſcourageeren/ mijnen Capiteyn des Armes, Peter Teliſſen, over de Wal door de Graft, over de Waalſtroom zwemmende/ met een Brief/ door den Majoor opgeſtelt/ aan den Luytenant Generaal Welderen geſtuurt; Waar in den toeſtandt van 't Fort te kennen gaf/ als dat de vermoeyde en afgematte Soldaten, welkers getal niet boven 330 was. (*Nota.* dat de gecommandeerde Volkeren, in plaats van 120, maar 86 waren, &c.) moſten ontzet worden, door dien haar borſten, door continueel ſchieten zodanigh gezwollen waren, dat het musket niet langer koſten roeren of lijden, als hebbende elk ten minſten 9 of 10 maal haar Bandeliers geloſt, zijnde voor elk 120 ſchooten: Vorder dat daar gebrek was aan Musket-Kogels en Schroot, ook zodanigh, dat qualijk driemaal meer koſten affchieten: Edoch hier op niets volgende/ heb driemaal/ volgens afſpraak met brandende Fakkels op een Piek ſtekende/ gezeyndt: Korts hier naar/ ik op het Tenaille zijnde/ heb een Trom hooren een appell doen by 't Secreet, waar naar toe gaande/ ben ontmoet van de Luytenant van Capiteyn Selts, welke my vraaghde/ oft mijn order was of niet? Antwoorde hier niets

van

van te weten; met eenen vragende waar is den Schelm? Waar op Capiteyn Selts seyde / dat hy de Trom aan stukken geslagen had / waar op was ontloopen in een Sargeants Vrak: daar na toe gaande/en hem met een arm daar uyt rukkende/ heb een Pistool op hem gelost / in meening hem doodt te schieten: is daar op ook neder gevallen / veynzende zich doodt te zijn / doch bevonden hem maar een weynigh bezeerd: Onder dezen staken de Soldaten haar hoeden om hoogh/ en riepen quartier: waar op de Fransen uyt komende/ riepen *bon quartier*, of goet quartier. Ik ondertusschen / met de bywezende Officieren, deden ons best om 't Volk weer in haar devoir te stellen / doch te vergeefs; zoo dat gedwongen naar 't Oost-half-bolwerk gingen / waar Comte de Lovigni uyt komende/ vraaghde/ *Messieurs, que voules vous*? dat is / Mijn Heeren, wat wilt ghy lieden? Waar op antwoorde / dit door een Tamboer geschiedt te zijn. Ondertusschen de Soldaten quartier roepende / zeyde den voornoemden Comte de Lovigni, dat Turenne daar by was / met welke men zeer goede conditien zoude konnen maken / presenterende in ostagie, twee Officiers, een Capiteyn, en een Lieutenant, welke in gelaten / wierden twee van de onze uyt gestuurt/ namentlijk Capiteyn Wagenaar, en mijn Lieutenant Alendorp: welke gekomen zijnde by Focault, gevraaght wierden of capituleren wilden? antwoorden / dat deze disordre by een Tamboer ontstaan zijnde, zy echter wilden capituleren, indien goede conditien konde bekomen. Waar op hy zeyde / dat by Turenne kosten gaan, waar ook een Ruyter na toe zonden / doch wierdt niet gevonden. Focault vraaghde doe vorder / of gelijk te Arnhem Prisonniers de Guerre, of Krijgs-gevangen wilden zijn? Op welk antwoorden / dat zich liever in de lucht wilden laten springen, als zich zo op te geven. Doe zeyde hy/ schrijft dan eenige conditien. 't Welk Wagenaar dede: en daar mede binnen geweest zijnde/ wierden na Turenne gestuurt/ doch vonden dien niet. Waar op wederom wierdt gezeght / dat conditien zouden schrijven; als wanneer zy de eygenste copierende / daar by deden het af-trekken van 't Geschut; edoch dit lieten de Franse uyt haar Copye uyt / is dan geaccordeert na woorden en weer woorden / dit volgende:

Willende antwoorden op de vraagh aan ons geschiedt door den *Heer Verschoor*, Capiteyn Gouverneur van *Knodsenburgh*, zoo hebben wy hem geaccordeert deze volgende Artikulen: Te weten, dat hy zal uyt trekken van de voornoemde Plaats met volle Wapenen en Bagagie, Kogels in de mondt, brandende Lonten, slaande Trommen, en vliegende Vaandels, om te trekken met paspoort en geley na *Groeningen*, door de kortste wegh, te weten, op dezen eersten dagh na *Arnhem* (indien onder ons gebiedt is) en van *Arnhem* na *Groeningen*.

In de Trenchee (of Sterk-begravinge) voor Knodsenburgh, den 16 Junij, op den middagh 1672. *ondertekent*

DE FOCAULT.

Hier op zijn wy uyt getrokken vier Compagnien, de mijne/ Capiteyn Welderen, Selts, Wagenaar, en Luytenant Hachin, met het gecommandeerde Volk/ onder het geley van 100 Franse Curassiers, tot by Elden, alwaar door ordre van Turenne,

Turenne, dien avont / en Vrydaghs volgende / zijn opgehouden / en hebben den volgenden dagh het Leger moeten volgen / tot by 't Tolhuys, alwaar bleven 's nachts tot Sondaghs na de middagh/als wanneer de Brugh geslagen zijnde/ daar over gemarcheert zijn na Coeverden, onder 't geley van Turennes Trompetter, en zo vervolgens overgegevene route/ gekomen den 26 Juny tot Groeningen.

Wegh, welke houden ſullen 300 Hollantſe Soldaten, getrokken uyt het Fort *Knodſenburgh*, om te gaan op *Groeningen.*

Vertrekkende van *Schenken-Schans*, zullen aandoen *'s Heerenbergh*, en gaan ruſten tot *Doetecom*, daar na te *Borkeloo*, te *Almelo*, op den *Hardenbergh*, tot *Coeverden*, en van daar door de kortſte wegh op *Groeningen.*

Gemaakt in 't Leger voor 't Fort Schenk, den 19 *Junii* 1672.

Onder-ſtondt TURENNE.

Na dat nu den 26 tot Groeningen waren gekomen / heb ſtraks den voornoemden Tamboer aangeklaaght / en de zelve is daar op uyt ordre van de Luytenant Generaal dezer Provincie, Rabenhaubt, in apprehenſie genomen/ en ge-examineert zijnde/ gecondemneert tot de galgh, dat 'er de doodt na volgt.

In ons Fort zijn doodt gebleven 6 of 7 man / 2 Kanonniers, 2 Matrozen, en 2 Soldaten, en 5 of 6 gequetſten.

Van de Franſe zijde zouden / na 't zeggen van Comte de Lovigni, gebleven zijn / 30 dooden als gequetſten / van zyn Regiment 700 Soldaten, en 34 Officieren. En is ons naderhandt verhaalt van haar-lieden / dat in alles wel by de 1400 of 1500 zouden gebleven zijn: Altijdt hebben gezeyt / voor geen plaats zo veel verlooren te hebben.

Dit verklaren met Eede deze navolgende:

P. Verſchoor, Capiteyn Commandant.
H. Wagenaar, Capiteyn.
I. F. van Alendorp, Luytenant *van Verſchoor.*
I. F. Hachin, Luytenant van 't gecommandeerde Volk.
V. Minningen, Luytenant *van Welderen.*
C. van Haſſelt, Luytenant *van Selts.*
L. de Beſche, Luytenant *van Wagenaar.*
C. van Mourik, Vendrigh *van Verſchoor.*
C. van Lidt de Jeude, Vendrigh *van Welderen.*
H. Beekman, Vendrigh *van Selts.*
G. Houfts, Vendrigh *van Wagenaar.* Abſent.
Peter van Colenbergh, Wachtmeeſter.

Den Marſchal Turenne ſondt al voort op den 16 en 17 Junii, verſcheyde Troupes na de Stadt Tiel, die haar aanſtondts aan de zelve overgevende/ Sauvegardes in nam; De Troupen trokken al onverhindert voort / in nemende den 19 en 20 dito, de vermaarde / en by na / onwinnelijke Schanſen, genaamt Voorn, en St. Andries.

Den 16 Junii quam Turenne voor die vermaarde ſterkte / Schenke-Schans, altijdt

altijdt voor een Sleutel der Vereende Nederlanden geoordeelt/ gelegen op de punt van de Betuwe, daar zich die wijtberoemden Rijn, voor d'eerste maal in twee deelen deelt/ loopende de een arm voorby Nimwegen en zo voort/ de Waal genaamt; En d'ander (die zijn naam blijft houden/ naar 't Tolhuys, en Aarnhem &c. Deze Schans was doenmaals voorzien met een Staten Garnisoen, van 15 Compagnien, zo dat men groote hoop op deze vaste plaats was stellende/ doch den 18 dito wierd de zelve/ zeer schandelijk en schelmachtigh overgegeven/ door een Gouverneur, diens naam waart is/ om in alle menschelijke gedachten uytgeroept te worden: Ziet hier volgen een Deductie van 't Garnisoen, daar uyt getrokken.

Deductie of Manifest van 't Guarnisoen, getrokken uyt *Schenke-Schans*.

DEwijl Schenke-Schans niet alleen een plaats is in deze Landen van groote reputatie/ maar ook by veele Uytheemsche zeer considerabel wordt geschat/ om dat Prins Fredrik Hendrik Hoogl. Mem. de zelve niet dan na een negen-maandigh Belegh verroverde; Zo zal dit lichtelijk veele moveeren/ haar gedachten hier over werk te geven/ zonder den tegenwoordigen staat en gelegentheyt van de voorsz. Schans te considereeren/ nemende enkelijk reflexie op der zelver eergewezene Situatie/ en derhalven lichtelijk zullen oordeelen/ haar defentie nu/ gelijk doenmaals/ behoorde geweest te zijn.

Maar ten eynde een yegelijk/ wie 't ook zoude mogen zijn/ het spoor van reden niet te buyten trede/ bid ik/ voor men oordeele/ te willen considereeren/ dat/ ten tijde Prins Fredrik Hendrik Hoogl. Mem. gemelde Schans belegert hielt/ de Landtzijde/ zijnde een Dijk tusschen Waal en Rijn gelegen/ aan welke zijde de Schans alleen maar t'approcheeren was/ maar 3 of 4 voeten breette had/ beneffens dat dito Schans van dagh tot dagh door een considerabele Spaanse Armade, ten dien tijde aan de zijde van 't Speuy gecampeert leggende/ met Vivres en Volk gesecondeert wierde; Daar nu ter contrarie de Landtzijde voornoemt/ door 't weynigh water/ en 't verlies van de Schans haar rechter arm/ te weten den Rijn, meer dan hondert roeden wijdt geworden was.

Schenke-Schans hier door een groot gedeelte van haar sterkte verlooren hebbende/ resolveerden wy echter/ ons daar binnen/ ten dienste van 't Landt/ tot den laatsten man te defendeeren; Gevende de zelve resolutie den Trompetter, den 13 Junii door des Konings Broeder den Hartogh van Orleans gezonden/ om ons te sommeeren/ ten antwoordt.

Te dier tijdt hadden wy noch de Levens-middelen/ waar mede het Garnisoen 14 dagen konde gevoedt worden: Maar in plaatse van na de eerste sommatie belegert te worden/ liet ons den Vyandt leggen/ en passeerde den 12 Junii den Rijn, by 't Tolhuys; En/ aldaar de passagie forceerende/ zo een yder bekent is/ trok directelijk de Betuwe door na Aarnhem en Knodsenburgh;

burgh; welke twee plaatzen den Hartogh van Turenne in twee dagen tijdts veroverde.

Wy nu in Schenke-Schans vol gebreken / en daarom te krachteloos zijnde alleen / zonder hulp / te konnen resisteeren / representeerden zulks / door een Missive, aan de Heeren Gedeputeerden te Velde: Maar daar op geen antwoordt konnende bekomen / namen wy onzen toevlucht tot die van Nimwegen, haar ernstigh verzoekende / mits de passagie van de Schans, over Kleef tot Nimwegen, noch open was / datze ons met een weynigh volk / geldt / en vivres wilden assisteeren: Maar 't was vergeefs: Zy antwoorden ons / dat geen volk konden missen / zelfs vivres gebrek / en geldt van nooden hadden: Een quaden troost voor die nochtans in dit alles behoeftigh waren.

Ondertusschen quam den Hartogh van Turenne, Aarnhem en Knodsenburgh bezet hebbende / weder te rugge / slaande zijn Leger den 16 der voorsz. Maandt by het Tolhuys neder / en Belegerde ons voort daar na.

Wy schooten zo veel doenlijk was / om den Vyandt het approcheeren / dat zy van de Ronduit ter zijden 't Tolhuys begonden / te beletten: Maar konden met ons Kanon uyt de Schans den Vyandt het werken zo zeer niet verhinderen / als wy wel gedaan zouden hebben met de 2 Uytleggers op de Waal, die door toelatinge van den Commandeur ten Hoven, zonder kennis van den Krijghs-Raadt, eenige dagen te vooren na beneden waren afgezakt; Dat na ons oordeel / een zake was zeer ten onzen verlies gedaan te zijn; Alzo de voornoemde Uytleggers, zo met volk als Kanon / wel voorzien waren; Dat ongetwijffelt den Vyandt belet zoude hebben / de minste Werken aan die kant / daar wy 't zwakste waren te beginnen.

Den Vyandt, den 17 dito tot halfwegen de voorgemelde Ronduit en de Schans geapprocheert zijnde / dede ons / voor een derde maal / opeyschen; Want den Prins van Condé, tot Emmerik gequetst leggende / eyschte / door een geschreven Missive, eenige dagen na ons den Hartogh van Orleans, als vooren gezeydt hebbe / had doen sommeren / de plaats voor een tweedemaal op.

Den Krijghs-Raadt, hier over wederom vergaderende / resolveerde nochmaals / zich tot het uyterste te defendeeren / gevende den Trompetter zulkdanigen antwoort mede / om het zelve den Hartogh van Turenne, zijn Meester, te rapporteeren.

Aldus lieten wy den Vyandt, zoo met Canon, als door Musquettiers, zoo veel haar doenlijk was / den gantschen nacht de Schans beschieten.

Inmiddels approcheerden zy even sterk / tot omtrent op 20 roeden na aan de Contrescherp, alwaar zy een Batterye van 12 stukken formeerden / gelijk zy / aan de zijde na Emmerik gelegen / op twee Ponten, waar mede zy den Rijn af zakten / en 't voor de Schans ten anker leyden / gedaan hadden / en van welken kant zy zeer sterk op ons kanonneerden.

Den Vyandt ons aan beyde zijden zoo dicht genadert zijnde / dede den Commandeur ten derden male Krijghs-Raadt vergaderen; als wanneer men onze gebreken en defecten wat verder in zagh / en van stuk tot stuk ontledede / en ten

ten laatsten bevondt / het ons onmogelijk was zulks langer dan noch omtrent 24 uuren te konnen uyt harden / vermids den Vyant zich noch maar 6 uuren tijdts van zijn gemaakte Batteryen behoefde gedient te hebben, om ons de Wallen af te jagen / en ons de zelve t'eenemaal onbruykbaar te maken / alzoo de Borstweering niet meer dan maar 3 voeten breedt of dik was / en derhalven de aerde mol en los zijnde / van een drie-ponder konde geruineert worden.

Zeker voltopt werk / door den Heer Veldt-Maarschalk Wurts, aan de zijde van 't Tolhuys, daar wy van den Vyandt aangetast wierden / geordonneert / en dat zeer tot onzer defensie zoude gedient hebben / was door order van den Commandeur, zonder kennis van den Krijghs-Raadt, eenige dagen voor de Belegering geslecht; dat ons immers zoo zeer verzwakte / als het wech zenden van de boven-gemelde twee Uytleggers.

Onder aan de voet van de Contrescherp was zulken laeghte / dat'er zich den Vyandt gevoeghlijk met 1000 Mannen konde logeeren / zonder van de onze in 't minste gekrenkt te worden.

De Grachten, zeer harde en zandige grondt hebbende / hadden / door het laaghgevallen water / en de langduurige sterke drooghte / niet meer dan een halve voet waters in.

Door de ongemeene hooghte van de Contrescherp wierd de Faussebrée zodanigh gecommandeert / dat zo wanneer den Vyandt tot aan de zelve geapprocheert ware / het niemandt van ons mogelijk hadde geweest in de gemelde Faussebree konnen logeeren.

Binnen in de Schans waren de gebreken niet minder / dan daar buyten / alzo men'er veele Soldaten had die men nauwelijks tot haar devoir konde aanmoedigen / gemerkt zy haar / in tijdts gelegentheyt / in haar Barakken verberghden / en diervoegens onbindelijk maakten.

Onder andere ontstondt / in tegendeel / een specie van mutinatie / en dat door gebrek van geldt; want zeyden / zonder 't zelve niet te konnen vechten.

Twee Compagnien Waertgelders weygerden absolutelijk in de Buytenwerken te gaan / zeggende / daar niet toe aangenomen te zijn; en dit alles ten tijde van de Belegering.

Derhalven dan resolveerde den Krijghs-Raadt, zulks alles rijpelijk overwegende / tot een favorabele Capitulatie, considereerende / dat men aan den Staat meerder dienst zoude doen / het Garnisoen te behouden / dan met noch 24 uuren langer de Schans te defendeeren / genoodtzaakt te zijn / zich door een quade Capitulatie, aan den Vyandt gevangelijk over te geven. EYNDE.

Den Schrijver van deze Deductie, of Manifest, (zoo hy het noemt) schijnt den Commandant niet te recht durft beschuldigen / zoo dat hy slechts deze twee stukken / het wech zenden van de Uytleggers, en het slechten van 't werk, door de Heer Wurts geordonneert, tot des Commandants bezwaarnis / by brenght / trachtende voorts alle andere schelmstukken te verzwygen / en verschonen; maar genoegh is het bekent / dat den Commandant, 't zy door verradery en omkooping van Goude Louijzen, of (ten besten genomen) door jonge en onervare lafhertigheyt / de oorzaak van dit zoo schandelijk over geven is geweest.

Het ſchielijk en onverwacht overgaan van alle deze 300 ſterke / vaſte / en (zoo men meende) verzekerde plaatzen / daar van de Nederlandtſe Ingezetenen haar hadden ingebeelt / dat zommige / na yders gelegentheyt / een / twee / drie / of vier / ja de ſterkſte / wel 5 of 6 Maanden belegeringhs zouden hebben uytgeſtaan / veroorzaakte zoodanigen ſchrik en verſlagentheydt / in de herten der naaſt aangelegene Steden, Sterkten, Dorpen, en platte Landen, dat het vluchten met zoo groote verbaaſtheydt / en onorder / toe gingh / dat veele niet wiſten / waar hare Vrouwen / Kinderen / en gereedtſte en beſte goederen / (die zy nochtans zelfs mede hadden helpen wech ſchikken) gebleven waren; Wagens / Karren / Schepen en Schuyten / waren by na / om geen geldt te bekomen. De Stadt Uytrecht, daar veel van deze gevluchte goederen en Menſchen / door / en voorby quamen / wierdt daar door mede zoo ſlauhertigh en ontſtelt / dat die Inwoonders verzonden / wat ſlechts de Schuyten konden wech voeren / meeſt na Amſterdam; de Steden aan den Yſſel-ſtroom, en op den Gelderſen bodem / aan de Zuyder-zee gelegen / vluchten met het hare / over Zee / in de Steden van Noordt-Hollandt.

Zijn Hoogheyt den Prins van Oranjen, en de Heeren Gedeputeerde te Velde / met het Leger van den Staat, noch op de Veluwe, aan den Yſſel-kant by Dieren leggende / vonden niet raadtzaam zich aldaar langer te onthouden / want nu de Stadt Arnhem in des Vyandts handen gekomen was / lagh de Veluwe voor haar open / en konde haar Leger van des Vyandts groote macht alle uuren overvallen / en vernielt worden / hier over wierd een gedeelte van 't Leger, in de Steden aan den Yſſelſtroom gelegen / verdeelt / en een tweede / onder den Generaal Aluwa, voor de Provincie van Vrieſlandt toegeſchikt; voorts wierd het zwaarſte Geſchut, met de Amonitie en Vivres in de Steden / Deventer, Zutfen, en Doesburgh gebracht: Met het gros van 't Leger, en de Veldtſtukjes; is zijn Hoogheyt, op den 14 Junii, van daar vertrokken / naar de Stadt Uytrecht, alwaar hy des anderen daaghs / 's avonts met het gros van 't Leger, vermoeyt van nacht / en dagh te marcheeren / is voor gekomen / doch vondt de Stadts-Poorten geſlooten / en moſten des nachts aldaar blijven leggen. Onderwijl zullen wy verhalen wat door de Franſe, en Munſterſe Legers is uytgevoert.

De Marquis de Rochefort, van den Koning met eenige Troupes uyt het Leger afgezonden / quam den 15 Junii, omtrent Wageningen, een kleyn / en onſterk Stedeken, in Gelderlandt, tuſſchen de Steden Aernhem, en Uytrecht gelegen / 't welk aanſtondts Sauvegarde, van dien Marquis, verzocht / en binnen kreegh: gelijk ook op dien zelven dagh / het diergelijke Stedeken Reenen, niet verre daar van daan / maar in 't Sticht Uytrecht leggende / mede gedaan heeft: Twee dagen daar aan / dede Wijk te Duurſtede het zelve: Deze / en noch meer andere kleyne Stedekens daar omtrent zijn kort daar na / alle met behoorlijk Garniſoen / van den Koning voorzien. Den tweeden dagh daar aan volgende / zijnde den 19 Junii, is Amerſvoort, een redelijke doch onſterke Stadt, wegens het na by gelegen geberghte / zonder eenige tegenweer / van den genoemden Marquis al mede ingenomen.

Naerden,

Naerden, de eerste Stadt aan die kant in Hollandt gelegen/ omtrent een Kanon-scheut verre van de mondt van de Zuyder-Zee en 't Y, maar 3 uuren gaangs van Amsterdam, is niet heel groot/ doch redelijk wel gefortificeert/ hoe wel/ nu door onachtzaamheyt/ wat vervallen/ en ondiep van Grachten geworden; Deze Stadt vernemende het overgaan van Amersvoort, (4 uuren gaangs van haar afgelegen) verflauwde zodanigh den moedt van grooten en kleynen daar binnen/ dat 'er nergens anders/ als om het vluchten/ gedacht wierd: Dit aan den Marquis de Rochefort overgedragen/ zondt hy straks eenige/ doch zeer weynige van zijne volkeren na Naerden toe/ die met den avondt daar voor komende/ groot gerucht maakten/ roepende dat het geheel Konings Leger op haar, in aantocht was, en volghde, en dat zy by tijdts haar zouden hebben in te laten, of anders, het gros van 't Franse Leger hadden te verwachten, die haar tot den gronde zouden verdelgen. De Naerders vonden hun in groote verlegentheyt/ zommige lieten haar van de Stadts Wallen af glijden/ en zwommen/ of waden door de Grachten/ en liepen naar Muyden, Weesp, &c. Het weynigh en zwak Garnisoen dat daar binnen was/ leyden hare Wapenen af/ wilden geen tegenweer bieden/ zeggende onbestandt te zijn, om zo grooten macht tegen te staan, en in deze ontsteltenis gaf men Naerden op den 20 Junii, aan dees kleynen hoop Fransen over: Het Staten Garnisoen liep onordentlijk een ander Poort uyt/ terwijl de Vyanden introkken/ en wierden van een kleyn gedeelte der zelver noch vervolght/ tot in Muyden, een uur gaangs van Naerden af/ waar mede 13/ 14/ of 15 Fransen binnen quamen/ die haar in postuur van Sauvegardes stelden/ om die plaats voor den Koning van Vrankrijk te verzekeren/ doch zijn voort daar wederom uytgedreven: Zo dat Muyden de eerste geweest is/ die de Vyanden, aan deze kant gestuyt heeft.

Den Koning van Vrankrijk van voor Emmerik met zijn Leger opbrekende/ quam den 17 Junii, voor de Stadt Doesburgh, aan den Yssel stroom, in 't Graafschap Zutfen, dat altijdt onder den Vereenighden Staat, met de Provintie Gelderlandt, geconjungeert is geweest. Deze Stadt wel versterkt/ en met een tamelijke bezetting (daar onder mede eenige Hollandtse Waertgelders waren/ als ook de versterkinge uyt zijn Hoogheyts Leger) voorzien/ heeft zich evenwel/ by na zonder eenige tegenweer/ aan de groote macht des Konings, op den 21 dito, overgegeven. Hier van daan rukte den Koning voor Zutfen, Hooftstadt van dat Graafschap, mede aan den Yssel, omtrent 3 uuren van Doesburgh gelegen: Deze Stadt was redelijk sterk/ en van alles om een Belegering uyt te staan/ genoeghzaam voorzien: Het Garnisoen/ daar toe bestandt genoegh/ zijnde noch versterkt/ uyt het Leger van zijn Hoogheyt, behalven een goet deel Waertgelders uyt Hollandt: Voor Zutfen lagen eenige Proviant en Soetelaars Schepen, die van de Fransen eerst geplondert/ en daar na in brandt wierden gesteken/ dat eenige schrik in de Stadt veroorzaakte. Wat in deze/ of in de voorige Belegering (indien men die Belegeringen zou mogen noemen) van Doesburgh, die elk maar 4 dagen duurden/ is voorgevallen/ heeft men tot noch toe/ niet met den Druk gemeen gemaakt/ dan dit

is zeker / dat hier ook weynigh tegenſtant gedaan is / en dat / na dat deze Stadt Zutfen, op den 25 Juny, mede wel ſchandelijk/ in des Konings macht over gegeven wierdt / de Soldaten en Hollandtſe Waertgelders aldaar / gelijk mede in Doesburgh, moſten *Priſonniers de Guerre*, dat is / Krijghs-gevangens blijven. Hier van daan trok eerſt den Koningh, gevolght van 't gantſche Leger, naar Arnhem.

Deventer was nu het eerſte doelwit, daar Keulen en Munſter op mikten: Dit is de Hoofdſtadt van de Provintie van Over-Yſſel, aan die zelve ſtroom gelegen / genoeghzaam met dikke en vaſte Wallen en Bolwerken verſterkt/ van binnen dicht bebouwt/ een overvloedige Handel-plaats, in en uyt het Sticht Munſter, vol Volk gepropt / daar onder een brave en moedige Burgery. Al in de Maant February, dezes Jaars 1672. wierde den Kolonel Stekke, tot Commandeur over 't Guarnizoen van Deventer gekoren / die/ dapper op zijne bequaamheden ſteunende / ook tot *Chef*, of Hooft, van de Provintiale Over-Yſſelſe Militie, is aangeſtelt. Op 't voorſtellen van dezen Heer Commandant Stekke, wierd in / en om de Stadt Deventer, alles gerepareert / en gefortificeert / wat ſcheen noodigh te zijn / men ſlechte de Contreſcharpen, Dijken en Wegen, men maakte/ en ſtelde Paliſſaden, Stormpalen, Borſtweeringen, en voorts / 't geene tot eenige defentie dienen koſt: Men verwoeſte de Hoven en Tuynen / kapten de Boomen af / en men wierp eenige Huyzen / en alle 't gene te na onder de Wallen ſtondt/ om verre / en dat buyten alle de Poorten aan de Landt-zijde, maar niet over den Yſſel (daar den Vyandt nochtans groot voordeel mede kon uytwerken /) d'oorzaak was,' om dat veele van de Grooten haar Speel-Hoven daar hadden leggen: Dit geſchiede door de willige / en trouwe Burgery, en gepreſte Huysluyden en Boeren, toch met groote koſten / waar toe de Menniſten, 10000 Guldens moſten betalen.

De Stadt van alles zeer wel verzien / met vivres / zoo van Meel, Biſchuyt, Ammonitie van Oorloge, alderhande Kanon, zoo uyt het Leger aan den Yſſel, daar binnen was gebergt / (zoo dit bergen heeten mach) neffens andere noodtzaaklijkheydt: gelijk van genoeghzaam Guarnizoen, beſtaande in de Regimenten van de Colonellen Stekke, Klant, Broerſma, van Minget, ettelijke gedecaſſcheerde Compagnien, en andere/ met 1450 Zuyd-Hollandtſche Boeren, in alles beſtaande / behalven de couragieuſe losselyke Burgerye, omtrent de 5000 Man / alle wel gereſolveert / zoo zagh men ygelijk niet alleene buyten de Stadt, maar ook die van binnen / een lange Belegeringe te gemoet/ tot een ſtuyt en afbreuk der Vyanden, en ademhalinge van 't Vaderlant: maar zijn ellendigh ijlk bedrogen.

VERHAAL

Van 't belegh, en overgaan der Stadt *Deventer.*

Den 21 Junij 1672.

NA dat nu den Bisschop van Munster, de sterke Stadt Grol, op den 9 Juny, verovert had/ maakte hy zich voor Meester/ van de Stedekens Lochem, Brevoort, en andere/ daar omtrent gelegen / en vertoonde zich met eenige benden/ den 14 Juny, op de Stadts weyde voor Deventer, in meyning/ om een hoop Beesten daar uyt te halen/ maar wierdt met slagen onthaalt / door een moedigen uytval van die van binnen/ onder 't beleydt en gebiedt van de Ritmeesters Pijper en Schaap.

Den 16 Juny op Donderdagh wierdt de Stadt Deventer van den Keurvorst van Keulen, en den Bisschop van Munster belegert / die een Brugge over den Yssel slaande / alzoo in de Veluwe zijn gekomen / waar tegens door de Burgerye een Retrenchement langhs den Yssel, op de Welle, voor de Stadt, by dage en by nacht wierdt opgeworpen / met grooten yver en couragie.

Den 18 dito, eenigh uyt-gecommandeert Volk/ over de Yssel de Hoven zullende raseeren / is by haar weynigh uytgerecht / dan 3 of 4 Huyzen verbrant / neffens het Hof-huysken van Burgermeester Boekholt, den Kijk in de Pot genaamt. De Hagedoorne-heggen bleven in vollen postuur alle te zamen staan.

Waar op de Schip-brugge belast zijnde af te nemen/ is de Vyant occasie gegeven/ om onverhindert in/ en door de Hoven t'approcheren/ en hare Mortieren te planten/ tot dicht onder de Stadt, na haar appetijt. Want alzo deze Brugh haar eynde / aan d'overzijde van de Stadt, op de Veluwe, met geen Sterkte, Schans, Hoornwerk, noch Halve-maan voorzien was / als wel behoort had / kon men die niet behoorlijk bewaren / daarom geordonneert wierdt / door den Commandeur Stekke en Broersma de Brugge af te nemen/ op dat niet de Vyant onder de Vluchtelingen, (die op Donderdagh en Vrydagh, met groote menigten aan quamen) mochten in komen: Maar op Saturdagh daar aan volgende/ doen de Stadt van de Vyanden al besloten / en het vluchten gedaan was/ is de Brugge door ordre van Willem Nielandt, als Burgermeester in der tijdt/ buyten kennisse van Stekke en Broersma, in 't geheel wechgenomen.

Dit wechnemen van de Brugge onder andere/ siende den gezeyden Heer Boekholt, heeft hem daar over berispt / zeggende: Waar over zal men nu konnen uytvallen, laat de Brugge weer leggen, maar wierdt belacht; en of wel Boekholt daar op insteerde/ met verzoek/ dat de Raadt daar over vergaderen mochte / zijnde de meeste Heeren noch op / en omtrent het Raadthuys, zulks mocht niet helpen / de Brugge was af / en bleef af. Of dit met desseyn zy geschiedt/ late al de Werelt oordeelen: altoos dit is zeker / dat de Bisschop van Munster daar op gezeght heeft / Nou see ich wol, das dees Schelmen woerd halten; gelijk ook eene van zijne Ingenieurs, Spoede genaamt/ na 't overgaan der Stadt, tegens verscheyde Burgers heeft gezeght.

Den

Den 19 Juny is'er een Brief van de Vorsten Keulen en Munster, binnen Deventer gezonden/ waar in zy by manier van opeyssching / presenteren / die Stadt weder onder 't Rijk te brengen.

Den 20 Juny op Maandagh, met het krieken van den dage/ is de Stadt van over de Yssel, met Bomben beschooten/ en hier en daar eenige schade aan Huyzen/ Daken/ en Glazen/ etc. doende / doch nergens dien geheelen dagh brant verwekkende / liet men de hoofden hangen / d'een keek op d'ander / hier was goet raadt duur. Den Commandeur Stekke begon te murmureren / hy kon tegens alle de fatigues niet: en ter complaysance van de Burgery, roepende en haar presenterende om uyt te vallen/ wierdt aan de Norenbergh een uytval gedaan / na dat men den Vyandt zulks wel een uur door de preparatien had laten sien / geschiede echter met redelijk succes / maar niet ter behoorlijker plaatze / daar de schade door de Bomben van daan quam.

Gedurende welken uytval / de Bomben continueel van over d'Yssel ageerende/ een Brief / dienende tot antwoort aan de Vorsten van Keulen en Munster wierd ingestelt/ die ook des achtermiddaghs ontrent by gissinge (want daar sloegh geen klok) 4 uuren / by die van de Cabale gelezen en geapprobeert / dien zelven dagh/ buyten kennisse van de gezwooren Gemeente en Militie, na buyten wierd gezonden: Waar by / met eenen / stilstandt van wapenen wierd verzocht / en was van den volgenden Inhoudt:

C O P I A,

Van een Missive by de Heeren van de Magistraat der Stadt *Deventer* geschreven aan Hare Keurvorstel. en Furstel. Genade van Koln en Munster.

't HEeft u Keurvorstel. Doorl. en Vorstel. Genade respective ons op gisteren door een schriftelijke Acte gelieft te doen notificeeren, dat u Keurvorstel. en Vorstelijk Genade intentie zoude zijn deze Stadt onder redelijke conditien wederom te brengen aan 't H. Roomse Rijk, waar op u Keurvorstel. Doorl. en u Vorstel. Genade niet hebben konnen antwoorden, punctuelijk, dewijl wy van onze twee mede Rijks-Steden Kampen en Zwol, daar over eerst moeten innemen der zelver consideratien, volgens Verbondts-Brieven onderling dieswegen opgericht, van niet van malkander te zullen scheyden als met gemeene bewillinge, waar toe alzo wy niet konnen geraken, als onder paspoort, en saufconduict, zo is ons verzoek dat u Keurvorstel. en Vorstel. Genade ons daar toe een behoorlijke pas, en escorte voor onze Heeren Gecommitteerden gelieven te verleenen, en inmiddels een stilstandt van wapenen te beramen, om binnen weynigh tijdts u Keurvorstel. Doorl en Vorstel. Genade onze en andere beyde Steden meyninge en intentie ten principalen te openbaren, &c, den 10 Junii, 1672. *Oude Stijl.*

Hier

Hier op quam des avondts een Trompetter voor de Stadt, die van den Commandeur Stekke, (hier van geen kennis willende dragen) te rugge wierd gezonden / als komende te laat / zijnde na Zonnen ondergang.

Als men nu 's Dingsdaaghs 's morgens / heel vroegh weder hoorden Bombardieren, ontstont 'er een geroep / d'Assen- en Polstraat zijn in Brandt, dies zondt men voort weder een Trompetter, om stilstandt uyt / ook noch al buyten kennisse van Gemeente en Militie. Dat gedaan / toen eerst wierd de Geswooren Gemeente te zamen geroepen / en by de meerder Stemmen zijnde / vijf Straten tegens drie besloten / de Stadt op te geven, blijkende by de volgende Acte.

Anno 1672. den 11 *Junii*, (Ouden Stijl) hebben de Schepenen, en Raadt, de Geswooren Gemeente by malkanderen gehad, en dezelve in bedenkingen gegeven.

OF de Vrienden van de Geswooren Gemeente, neffens haar Ed. by deze tegenwoordige Belegeringe, en bedroefde toestandt dezer Stadt, daar de Huyzen doorgaans door de sware, en noyt meer-gehoorde Munstersche Vuurwerken zeer worden beschadight, en de Belegeraars doende zijn, om het water uyt de Stadts-Graften af te tappen, zijnde geene de minste apparentie van ontzet voor handen, niet zouden goet vinden, op goede en eerlijke conditien van accoort, de zelve Stadt, en de Ingezetenen van dien, voor totale ruine zoeken te verhoeden?

De Geswoorene Gemeente accordeert de Propositie van Schepenen, en Raadt.

Het origineele was met de handt van Secretaris Rouse *geschreven.*

STROCKEL *Secret.*

Ook hebben die van den Kerken-Raadt op den zelven dagh / aan de Magistraten, overgegeven het volgende.

Aangezien in alle Tractaten met uytheemsche Vorsten, altijdt byzondere zorge is gedragen voor de conservatie van de Gereformeerde Religie, zo vinden de Kerken-Raadt dezer Stede haar genootsaakt te gemoete te voeren, of in de aanstaande Capitulatie deze volgende Artijkelen niet dienden bedongen, en gearresteert.

1. DAt de Gereformeerde Godtsdienst altijdt onverhindert in deze Stadt zal mogen werden geexerceert.
2. En daar toe mede, na gelegentheyt van de Gemeente, Kerken geordonneert.
3. En Tractamenten uytgevonden, tot onderhoudinge der Predicanten.

Dd 4. En

4. En dat de tegenwoordige behielden hare ordinare onderhoudt *ad vitam*, of tot dat zy elders in een ander Gemeente beroepen wierden.

5. En dat de Dienaren der Kerke van de Militaire biljetteringe t'aller tijdt bevrijdt mogen zijn.

6. Gelijk mede dat de Hooge, en Lage Schoolen in haar tegenwoordige staat geconserveert mogen worden.

Actum in onze Vergaderinge. Den 11 *Junii*, (Oude Stijl) 1672.

Was geteekent

Stephanus van Emmerik.

Syn. p. t. Præses.

Leonardus Rijssenius.

Syn. p. t. Scriba.

Hier toe dan drie Heeren des Raadts na buyten gecommitteert / zijn 's avonts laet met het / voor de Burgerye, droevigh accoort / weder binnen gekomen / en is de Stadt des Dingsdaghs, diep in de nacht / in handen der Vyanden overgegeven. De Artikulen waren als volgt:

Capitulatie van 't overgaan der Stadt *Deventer*, aan den *Keurvorst van Keulen*, en *Bisschop van Munster.*

NAdemaal den Hooghwaerdigsten, Doorluchtighsten Vorst en Heer, Heer Maximiliaan Henrik, Aerts-Bisschop tot Keulen, des Heyligen Roomschen Rijks, door Italien, Aerts-Kantzelier en Keurvorst; Bisschop tot Hildesheym, en Lutigh, Administrator tot Berchtesgaden, in Over- en Neder-Beyeren, en den Overpfalts, in Westphalen, tot Eugeren, Bouillon Hertogh, Pfalts-Graaf aan den Rhijn, Landt-Graaf tot Leuchtenbergh, Mark-Graaf tot Franchimont, &c. En den Hooghwaerdighsten Vorst en Heer, Heer Christof Bernhard, Bisschop tot Munster, Administrator tot Corvey, Burgh-Graaf van den Strombergh, des H. Roomschen Rijks Vorst, en Heer tot Borkelo, haar, tot verhoeding van de omzwevende ongelukzaligheden der vordere voortgaande belegeringh der Stadt Deventer, erbarmen, zoo hebben hare Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, en hare Hooghvorstelijke Genaden, zich tegen die gezeyde Stadt, de welke zy, ten besten van het gemeyne wezen, zoeken te bewaren, in volgende manieren, genadighlijk verklaart.

Ten eersten / Worden aan alle Burgers, en Ingezetenen der gezeyde Stadt Deventer, die de Gereformeerde Religie toegedaan zijn, de toegelatene Gewissen, en Religions Vryheydt, en des zelfs opentlijke Exercitie, gelijk als in 't Heyligh Roomsche Rijk, toegestaan: en tot dien eynde, de St. Nicolai, of de Bergh: en de Minnebroeders Kerk, vry gelaten, en der zelver Predicanten, daar van in yder Kerk twee, en aldus te zamen, vier zullen zijn, haar gewoonlijk

lijk onderhoudt niet onttrokken, als ook de Hooge en Lage Schoolen, geen onbehoorlijken indracht toegevoeght zullen worden.

Ten tweeden / Onder zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Keulen, en zijn Hooghvorstelijke Genade tot Munsters Landtvorstelijke Overheyt, zal de voorzeyde Stadt, het Heylige Roomse Rijk, wederom ingelijft, als ook by hare Previlegien, Domeynen, Impoften, Accijsen, en Pandtschap-Rechten, gelaten worden.

Ten derden / zullen de tegenwoordige Regeerings-Persoonen, tot op de nieuwe Keur- of Waal-tijdt, zijnde *Petri ad Cathedram*, onder genoeghzame verzekering, en belofte der getrouwigheyt, verblijven.

Ten vierden / zal aan alle Burgers, en Ingezetenen vry staan uyt te trekken, en hare Goederen te verkoopen, en veralieneeren, gelijk ook de gevluchte arme Landtluyden, en Predicanten, met alle haar Vee, en Huysraadt, uyt de Stadt gelaten worden.

Ten vijfden / zal de Stadt ook met geen overmatigh, en niet anders, als met Duytsche Militie bezet worden.

Ten sesten / zullen onder dit Accoort alle die geene, die tegenwoordigh buyten de Stadt, in Stadts, Landts, of haar eygen zaken, uyt zijn, met t'zamen hare Vrouwen, en Kinderen, mede verstaan worden.

Ten zevenden / zullen die Mevrouw; en Jufferen des Adelijken Stifts toe Honnep, hare *Prebenden* (dat zijn Inkomsten) *ad Vitam*, (voor haar leven) behouden.

Ten oorkonde van dezen, is dit Accoort ten wederzijden ondergeschreven, en verzegelt; Gedaan in 't Veldt-leger, voor Deventer, den 21 Junii, 1672.

Was onderteekent, en gezegelt, als volgt:

Maximilian Henrich
Churvorst tot Ceulen.
L. S.

Christoph. Bernhard.
L. S.

Henr. Nilant
L. S.

B. d'Lespiere.
L. S.

Cornelis Vos.
L. S.

Joan Rouse, *Secret.*
L. S.

Schepenen, en Raadt, en de Vrienden van de Geswoorene Gemeente der Stadt *Deventer* hebben, na deliberatie, dit bovenstaande Accoort geapprobeert, en geratificeert, *Actum*, den $\frac{1}{2}$ *Junii*, 1672.
L. S.

Was onderteekent,

Rouse, Secret.

Terwijl deze Heeren naar 't Leger waren / wierd de Soldaten, en Hollandtſe Boeren, op lijf-ſtraffe / verboden niet te ſchieten / en verhindert des Vyandts Loopgraven / en Baterijen te beſchadigen / en dit alles door de Officieren, diens Overſten weygerden met de Heeren Burgermeeſters te ſamen te Capituleeren / om het rantſoen van hare halzen af te ſchuyven / en 't zelve zo veel te zwaarder op die van de arme Soldaten, en Hollandtſe Boeren te leggen / en voor haar te doen betalen.

't Welk de Militie en de Hollandtſe Huys-luyden zeer vreemt en onverwacht voor quam / als nergens van wetende / en niets minder als zulks denkende / en dit komende ter ooren van de Burgerye, een oploop begon te verwekken / met groote hevigheyt na des Burgermeeſter Nielandts huys loopende / maar is door eenige Heeren weder geſtilt.

De Stadt alzo overgegeven / wierden de Hollandtſe Boeren en d'andere Soldaten ontwapent / als Lammeren na de Kerke gedreven / en zeer jammerlijk als Krijghs-Gevangens opgeſlooten / dewijle voor haar niet was gecapituleert / niet tegenſtaande wel expres daar toe gelaſtet waren. Hebbende de Militie en Hollanders niet alleene / als Bedelaars langs der Burgeren huyzen om eeten en drinken moeten gaan / maar ook de Soldaten veele haar rantſoen bidden; en der Hollanders rantſoen heeft / bedragen over de 65000 Gulden, boven verlies van haar Plungies, Geweer en anders.

Oorzaken van 't overgeven der Stadt *Deventer.*

DIt voorſz. Verhaal is getrokken uyt zeker Tractaat zonder naam, wiens Auteur niet goet Burgermeeſters geweeſt is, maar die Heeren hebben uyt haar naam een Waerachtigh Verhaal doen uytgaan, daar in zy klagen, over gebrek van Geldt, Buskruyt, Soldaten, het vluchten van des Commandeurs Vrouw, en Goederen, verlies van de Schipbrugh, door ſtorm, ook dat den Gouverneur, en de Overſten de Burgery hadden gediſcourageert, en geen uytvallen wilden doen op die plaatzen, daar het noodigh was, ſchoon zy haar zelven, nevens meenighte van Burgers zich daar toe aanboden, als ook dat het Leger en zijn Hoogheyt haar mede verlaten had, en geen ontzet te hoopen was: Gevende de vordere oorzaken van 't overgeven der Stadt, aldus vorder te kennen:

Hoewel deze groote ſchade de Regeeringe tot het overgeven van de Stadt niet zoude hebben gepermoveert, als gereſolveert, in conformite van haar Ed. mondelinge en ſchriftelijk iterative gedane verklaringen, goedt en bloedt ten uyterſten voor de Stadt op te zetten, ten zy 't naderen op de Contreſcharpen, 't niet uytvallen of tegen approcheeren van de militie, en het ſubijt afloopen van 't water in conſideratie waren gekomen.

Dat de hooge Militaire Officieren binnen de Stadt onder malkanderen oneenigh zijn geweeſt, ſpecialijken over het defendeeren van de Contreſcharpen, het welke de meeſten hebben geacht ondoenlijk, ja dat de aldaar gemaakte Stormpalen ten eenemaal onduchtigh en ſchadelijk waren: Van gelijken dat eenige Hooge Officieren den 9 Junii hebben verklaart, dat zy doenmaals noch niet eenigh waren over de alarm-plaats, dat zy alle te zamen van contrary ofte andere opinie waren dan den Commandant *Stekke.*

Dat zy 3 of 4 uuren met ſchrijven te vergeefs hadden geconſumeert; Zeggende eene der zelver, wy zullen *Stekke* onze opinie doen executeeren.

Dat de Hooge militaire Officieren hebben gewilt, dat de Contreſcharpen niet alleen

door

door de militie, maar ook door de Burgers en Hollanders zouden worden bezettet, de welke zy nochtans naderhandt hebben geoordeelt, dat behoorden geabandonneert te worden, als boven is aangewezen, eyschende alzo van Burgers en Huysluyden, 't gene zy zelfs niet hebben willen ondernemen, ja wat meer en ten hooghsten te verwonderen is, na 't verlaten van de Contrescharpen niet eens in de faucebreen zijn gelogeert geweest.

Dat de Hollanders door manquement van hare ordinarise betalinge als anderzins zijnde zeer t'onvreden, onwilligh en gedifcourageert, zelfs in 't begin van de Belegeringe doe aldaar gansch geen pericul was, in de Ravelijnen niet hebben willen logeeren. En daar en boven geduurende de Belegeringe voor een groot gedeelte hare geassigneerde posten niet willen defendeeren, maar de zelve verlaten, ja voor de Belegeringe gedelibereert om te vertrekken, allegeerende 't exempel van Zutfen, alwaar zulks is geschiedt, ook alhier zouden hebben gevolght, indien den Vyandt deze Stadt subitelijk niet hadde berent.

Dat den Vyandt op Maandagh den 10 dito zijne approches heeft geavanceert gehad aan den Berghpoorter-Dijk, tot op de voet van de Contrescharpen, hebbende dicht achter de Pallissaden, tot der Stadts defensie gestelt, den Vyandt een Borstweeringe opgeworpen. En staat zonderlinge te noteeren, dat den Commandant *Stekke* altoos van tijdt tot tijdt wel heeft gezeght, achter de Pallissaden moet een Borstweeringe en leven zijn, om den Vyandt van verre te keeren, maar daar noyt yets heeft geordonneert, of Soldaten gecommandeert om de zelve te defendeeren, ter contrarie getolereert, dat den Vyandt daar achter op zodanigen wijze is komen logeeren; Zonder dat eenigen uytval aldaar ondernomen is, om haar zulks te beletten, of daar uyt te drijven.

Dat insgelijks den Vyandt zijn approches heeft voltrokken gehad, zo op het Pothooft als aan den Bakoven (zijnde het eerste boven, en het andere beneden de Stadt aan den Yssel) tot omtrent de Palissaden.

Dat daar benevens de Soldatesque hare Posten op 't holten Wambois by dage, en aan den Bakoven by nachte geabandonneert, binnen de Stadt geretireert, en mitsdien de Stadt in een onvermijdelijk pericul gestelt hebben, van stormender handt dien nacht overrompelt te worden.

Klagende ook eenige Compagnien, dat zy op de periculeuste plaatzen, als in 't nieuwe Ravelijn, wiens Grachten genoeghzaam drooge waren, en elders heele etmalen, ja 4 dagen en 3 nachten, zonder afgelost te worden, waren gecontinueert.

Dat de Heeren van de Magistraat, neffens de Burgerye en den Colonel *Manger*, by continuatie van 't menighvuldigh insmijten der Bomben, geurgeert hebben by de Hooge Officieren om considerabele uytvallen te doen, met een suffisant getal van Krijghs-volk, edoch dat eyndlijk niet meer dan eenen uytval en niet sterker dan met ongeveer 100 Ruyters en met wat over 200 Mannen te voet is gedaan, op zodanigen wijze en maniere, dat den Vyandt een geruymen tijdt daar van koste kennisse hebben, dewijl de uytgetrokkene Ruyterye omtrent 3 uuren in de bedekte wegh van de Contrescharpen moste blijven wachten na de Infanterye, eer de zelve is buyten gekomen, hebbende de Ruyterye diestijdes haar devoir wel gedaan, maar nochtans het Voetvolk daar in gemanqueert, verlatende hare Officieren in confusie, die haar zochten aan te voeren, alzo dat den Vyandt in zijne approches, en de Stadt in haar over 't hooft hangende gevaar is gebleven en gelaten.

Zonderlinge dewijle doenmaals door de Burgers en Soldaten wachte den Heeren Burgermeesteren in der tijdt wierde genotificeert, dat het water in de Grachten eenige voeten, ziender ooge, subitelijk was verloopen en wech gezakt, het welke den Commandant en Hooge Officieren zijnde bekent gemaakt, daar op niet hebben kunnen berichten

 noch

noch de oorzake van dien allegeeren, zulks dat geen ander ſtaat heeft kunnen worden gemaakt, (hoewel naar 't overgaan van de Stadt de ſecrete oorzake van dien zich heeft geopenbaart) als dat het water door den Vyandt wierde afgetapt, en een ſtorm voor handen was, de welke ongeraden wierde geoordeelt af te wachten, te meer dewijl een nieuw Frans Leger alreede by Zutfen lagh, het welke zich zeer lichtelijk, om deze Stadt te forceeren, met d'ander Troupes konde voegen, als maar anderhalf uure daar van gecampeert.

Voorts ſtaat te noteeren, dat niet een Ingenieur, Mineur ofte Granadier deze Stadt is toegezonden of gedeſpicieert tot hare defenſie, zijnde zelfs de Konſtapels, in plaats van die gene, die in weynigh dagen voor de Belegeringe op patente daar waren uyt getrokken, op groote koſten van de Stadt aangenomen, ja de Handtgranaden, die met advijs en op ordre van den Commandant door de Stadt tot een groote meenighte waren ingekoft en gevult, zijn buyten employ gebleven.

Dat de Heeren van de Magiſtraat dit alles in conſideratie nemende hare gedachten hebben laten gaan, om eenige expedienten uyt te vinden tot winninge van tijdt, op hoope dat de zelve eenige veranderinge mochte komen toe te brengen, tot verloſſinge ofte ſtoitinge van 't zeer naderende gevaar. Welke expedienten of wel van den Commandant en Krijghs-Raadt, uytgezondert den Luytenant Colonel *Tamminga*, voor zeer operatijf wierden geoordeelt, zo hebben de zelve evenwel niet erlangt haar gedeſidereert effect, zulks dat de Stadt zijnde gebleven in haren voorigen ſtaat, en de imminente noodt was vereyſchende nadere en rijpe deliberatie om te overwegen, wat tot voorkominge van de totale ruine der Stadt en de goede getrouwe Burgerye te doen ſtondt,

Zo hebben de Heeren van de Magiſtraat gereſolveert, omtrent de capitulatie en het overgeven der Stadt, maar niet anders willen concludeeren, dan met voorgaande kenniſſe en goedtvinden van hare Gezwoorne Gemeente, die tot dien eynde collegialiter in 't huys van de Heere *Cam Henrik Nilandt*, om de commoditeyts en ſecuriteyts wille, vermits het Raadthuys doorgaans genoeghzaam was geruineert, en gedurigh met Bomben wierde beſchooten, waren vergadert, mitſgaders met communicatie van de Hoofden der Militie: Hebbende den Kerken-Raedt, en Predicanten, die Capitulatie te gemoete ziende, en verwachtende, aan Schepenen, en Raadt ſchriftelijk verzocht, dat goede achtinge genomen, en beding by de Capitulatie gemaakt mochte worden over den Godtſdienſt, tractementen van Predicanten, en Schoolen, waar over doch bereets by de Magiſtraat was gereſolveert.

Waar op dan de Hooge Militaire Officieren verzocht, en eenige Gecommitteerden uyt het midden van de zelve by de Magiſtraat verſcheenen zijn, met dewelke zijnde in conferentie getreden over de conſervatie der Stadt, zo hebben zy abſolutelijk gedeſpereert de Stadt te konnen behouden, en ſalveeren, repeterende de Collonel *Broerſma* zijn advijs alreede in den Krijghs-Raadt gegeven, dat de Stadt geen tweemaal 24 uuren zoude konnen worden gehouden.

Welk advijs der Hoogen Krijghs-Raadts Gedeputeerden by de Magiſtraat ter preſentie van 8 oudtſte, van yder ſtraat een, der Geſwoorene Gemeente ingenomen zijnde, is by de reſpective Collegien van Magiſtraat, en Geſwoorene Gemeente daar op gereſolveert beſt te zijn, op goede, en eerlijke conditien te accordeeren, zonder dat eenige wichtige redenen ter contrarie by den een, of anderen zijn geallegeert, waar op heeft konnen worden gereflecteert.

Wijders hebben de Heeren van de Magiſtraat (ten huyze van den Commandant *Stekke*, om den zelve alle bedenkelijke gemakkelijkheyt toe te brengen, en des zelfs moejelijke naturel te gemoet te komen) aan de Hooge militaire Officieren iterativè geoffereert, om

door

door hare Gecommitteerden mede voor de Militie te willen capituleeren, edoch is zulks door de zelve gerejecteert, sustineerende, dat een yder apart, de Militie voor haar zelven, zoude moeten handelen en capituleeren.

Zonderlinge onaangezien de Gecommitteerden van de Magistraat over de Capitulatie expresselijk verzocht in mandatis hebben gehad, om te bedingen, dat de Hollanders met vliegende Vaandels en slaande Trommen zouden uyttrekken, (gelijk ook in 't Veltleger is getenteert) zo is nochtans het zelve door Hooge Militaire Officieren tegengesproken, onder sustinue, dat de Militie te gelijke met malkanderen mosten tracteeren.

In gevolge van 't gene voorsz. is, zijn de Gecommitteerden van de Magistraat en de Gecommitteerden uyt de Hooge Militaire Officieren te zamen op Dingsdagh den $\frac{21}{11}$ Junii omtrent de middagh by de Heere Keurvorst van Koln, en de Heere Vorst van Munster, geweest, en hebben aldaar elk byzonder hare Capitulatien gemaakt, te weten de Heeren van de Magistraat op approbatie van hare Committenten en de Gezwoorene Gemeente, edoch de Gecommitteerden van den Krijghs-Raadt zonder ruggespraak ofte kennisse te geven aan de Magistraat van de conditien by haar bedongen.

Belangende nu de Capitulatie wegens de Stadt in 't particulier, daar over is de Gezwoorene Gemeente weder geconvoceert en vergadert geweest, en is, naar rijpe deliberatie van Schepenen en Raadt nevens de Gezwoorene Gemeente, die voorsz. Capitulatie en overgevinge der Stadt aan en in te gaan, naar examinatie der conditien, by de Gezwoorene Gemeente eenparigh, met toestemminge van alle acht Straten goetgevonden en geapprobeert.

Wat aangaat averst, dat het rantsoen der Capiteynen en andere Officieren van de ordinaris Militie en Hollanders zo hoogh is genomen, zulks kan niemant dan de Hooge Militaire Officieren, die de Capitulatie hebben gemaakt, en haar zelfs alleen vry bedongen, zonder van haar wedervaren rapport te doen, worden geimputeert.

Uyt alle het bovenverhaalde dan klaarlijk blijkende,

Hoe dat de Heeren van de Magistraat geen kosten, moeyten noch arbeydt hebben gespaart, om haar in de krachtighste staat van defensie te brengen, zo en als haar Ed. zulks door den Commandant *Stekke* wierde gepræscribeert, (uytgezondert het schootvrywapen en de rondassen voor zijn Ed. verzocht, om 's Vyandts werken te inspecteeren) hoewel om zulks in 3 of 4 maanden te perfecteeren, genoeghzaam van haar Bondtgenooten is genegligeert:

Hoe haar Ed. de Hollandtse Militie op 't laatst een tijdt lang hebben moeten onderhouden:

Hoedanigh den staat van der zelver Magazijn en bezettinge was gestelt, en van alle hoope van secours gefrusteert:

Hoe dat den Commandant en Hooge Officieren met het overgeven van Poincten van bezwaarnisse op den dagh van berenninge, en vluchten van Goederen de Magistraat en Burgerye hebben zoeken te discourageeren:

Hoe dat den Commandant de defensie van den Yssel kant heeft genegligeert:

Hoe dat de Stormpalen, rondtom de Contrescharpen op ordre van den Commandant met onuytsprekelijke moeyten en kosten gestelt, door den Krijghs-Raadt als ondienstigh en schadelijk zijn gecondemneert:

Hoe den Krijghs-Raadt de Burgers en Boeren tot het bezetten der Contrescharpen hebben verzocht, en ondertusschen geresolveert de Contrescharpen te abandonneeren, gelijk ook geschiedt is:

Hoe de Brugge over den Yssel door ordre van den Commandant en Colonel *Broersma* is afgenomen:

Hoe den Vyandt op 4 plaatzen dicht onder de Stadt, ja op de voet van de Contrescharpen heeft konnen logeeren, zonder dat den Commandant met tegens-graven, uytvallen met een suffisant getal van Militie, en werpen van Handtgranaden, zulks heeft zoeken te beletten, waar door het oneyndigh insmijten van Vuur-Bomben is gecauseert:

Hoe de Hollanders in de Ravelijns niet hebben willen logeren:

Hoe de Militie hare Posten heeft verlaten, en met disordre is gecontinueert om de zelve te bewaren:

Hoe het water subijtelijk uyt de grachten is wegh gezakt:

Hoe nevens de Keulse en Munsterse Legers met de Franse Auxiliare Troupes bestaande ongeveer uyt 30000 Man, het Fransc gros ofte Armé by Zutfen deze Stadt was genadert bequaam om gelijkelijk deze Stadt te konnen forceeren:

Hoe de Commandant en Colonel *Broersma* hebben gedespereert de Stadt te konnen salveeren, zeggende de laatste geen tweemaal 24 uuren de zelve te konnen behouden:

Hoe ter contrarie de goede, vigilante, en getrouwe Burgerye altoos hare couragie heeft betoont:

Hoe d'Heeren van de Magistraat op allerley expedienten zijnde verdacht geweest, om tijdt te gewinnen en zo mogelijk adsistentie te verwachten, doch zulks ontstaande, by verweygeringe van stilstandt van wapenen eyndlijk zy genecessiteert te denken op Capitulatie:

Hoe haar Ed. daar toe niet hebben getreden als met voorgaande Communicatie aan den Commandant, hoogen Krijghs-Raadt en goetvinden van de Gezwoorene Gemeente:

Hoe haar Ed. voor de Militie hebben willen Capituleeren, edoch door de zelve is gerefuseert:

Hoe haar Ed: schriftelijk in mandatis hebben gehadt, dat de Hollantsche Militie met vliegende Vaendels &c. zouden uyttrekken, doch dat zulks door de Militie is tegengesproken, zeggende, Militie most voor Militie tracteren.

Hoe de Heeren van de Magistraat door hare Gecommiteerden, neffens de Gecommitteerden van den Krijghs-Raadt, hebben gecapituleert op behach en approbatie van hare Gesworene Gemeente, maar dat de Militaire Officieren noyt aan de Heeren van de Magistraat van hare verrichtinge hebben kennisse gegeven, en derhalven het quade tractament en hooge rantsoen hare onvoorzichtigheyt zy te imputeren.

En 't zelve alles notoir zijnde, zo moet een yegelijk oordeelen en bekennen, dat alle die erdichte uytstroyzels zijn onware, vuyle calumnieuse lasteringen vande Regeeringe in 't generaal, en particuliere Leeden van dien; Voorts gelooven, dat de Héeren van de Magistraat, zo ten opzichte van den Geunieerden Staat, als ten aanzien van hare Stadt, Burgerye en Ingesetenen hebben geprocedeert met zodanigen yver, voorzichtigheyt en oprechtigheyt, als van eenige cordate en getrouwe Regenten zoude konnen of mogen worden gedesidereert, en dat het overgaan en verlos van deze Stadt niet haar Ed: wantrouwe, maar der Militien wan-ordre, discouragie, en onkunde in zaken van Oorloge (zo niet yets anders, dat Godt bekent is) zy te adscriberen.

Doch wat aangaat het overgeven der Stadt Zwol en andere Steden, Leden en Forten van Over-Yssel, zelfs aan de Zuyder-Zee gelegen, op eenen dagh (zonder het minste tegenweer te doen of Vyandt gezien te hebben) als wanneer de Legers noch voor Deventer lagen gecampeert, en zich niet hadden gebougeert, specialijken dat, om het overgeven te faciliteren, in de brieven daar toe gedepecheert, en aan de Stadt Hassel en andere geaddresseert, gebruykt is den titul en character van *Ridderschap en Steden van Over-Yssel*, deswegen hebben de Heeren van de Magistraat der Stadt Deventer directelijk noch indirectelijk, voor of na, gene de minste toelegh gemaakt, communicatie nochte kennisse

nisse gehadt, instructie, ordre noch commissie aan yemandt ter wereltgegeven, om yets uyt haar Ed: name tot Zwol of Campen te proponeren, veel min in 't werk te stellen, Zo dat al het zelve staat te verantwoorden en te verrechtveerdigen by die gene, die zodanen Provincialen overgifte hebben gedirigeert en onder handen genomen.

Aldus zochten die van de Magistraat der Stadt Deventer, de schult van het overgeven van die Stadt, te leggen op de schouderen van de Krijghs-Oversten, en die zelve wederom op die van den Magistraat, maar 't is in de Krijghs-Raadt, ook zo eenigh niet geweest / blijkende by de volgende Acte.

De Heer Overste *Martin de Manger* verklaart, dat de Burgerye van Deventer willigh is geweest de Stadt te defendeeren, biddende om Godts wille, dat zy met hem mochten uytvallen.

Dat zijn Hoogh Ed. verscheyden malen, aan den Commandant *Stekke* het uytvallen heeft gerecommandeert, en zijn Persoon gepresenteert, om op commando, zich daar toe mede te laten gebruyken.

En in specie verzocht, om met 500 Mannen te voet, en de Ruyterye, uyt de Nooren-bergh-Poorte uytval te doen, om den Vyandt uyt hare werken te verdrijven, en dat tot securiteyt van de Uytvallers, noch 500 Mannen, omtrent den Galgenbergh zouden werden gezonden, om, in tijdt van noodt, zich daar op te konnen retireeren. Edoch dat de Commandant *Stekke*, en andere præsente Officieren hem daar op hadden geantwoordt, dat zulks, om zekere consideratien, die zy niet naamhaftigh maakten, niet konde geschieden.

Dat, als de Krijghs-Raadt vergadert was, en aldaar gesproken wierde van 't uytzenden van Gecommitteerden, om met den Vyandt te Capituleeren, hy Heere *Manger* daar by niet is geroepen geweest.

Dat ook de Gecommitteerden van de Militie by haar wederkomste zijn Hoogh Ed. van haar verrichtinge geen kennisse hebben gegeven, en dat, doen hy des morgens tusschen 2 en 3 uuren van zijn post op 't Prinsen Bolwerk quam, de Vyandt albereydts in de Bergh-Poorte was gekomen.

Waar mede opgemelte Heere Manger *zijn verklaringe sluytende, heeft de zelve met handtastinge bestedight, coram Kam.* Nilandt, Kuyper, *D. Dren Coss. p. t. den 24 Junii,* 1672.

In fidem

Rouse *Secret.*

Deze oneenigheyt van de Politique en Militaire Overigheyt, is mede de oorzake geweest van 't overgaan der Stadt Zwol, als hier na zal volgen.

De Magistraat van Deventer had evenwel al in de Maandt May een Brief laten afgaan / waar in zy de gebrekkelijkheyt van haar Stadt, in de Raadt van Staten, door Gecommitteerde deden voorstellen / en die nootzakelijke behoeften verzocht / met den eersten te mogen bekomen / als blijkt by 't volgende

E X T R A C T

Uyt het Brieve-boek der Stadt *Deventer.*

Missive aan de* Heer Burgermeester Schriek, *Gecommitteerde in den Raadt van State, wegens de Stadt van* Deventer, *met ordre om de zelve te communiceren aan den Raadt van State.

Eerentfeste, &c.

WY hadden onfeylbaarlijk van dagh tot dagh, ja van uure tot uure in deze acerbe en drukkende tijden, tot onzer adsistentie, te gemoet gezien die al voor lange toegezeyde en aanbeloofde 50000 pont Bus-polver, en 15000 pont Lonten, met die bygevoeghde Kogels, en ontfangen in plaats van zulks U Ed. Missive van den 2/1 dezer contineerende mancquement van 't een en 't ander, 't welk Ons is stellende in geen kleyne perplexiteyt, en Ons heeft benomen d'Occasie, met uyttellinge zelfs van onze laatste Penningen, na behooren daar tegens te voorzien.

Wy konnen in der waarheyt niet bevroeden, op wat redenen en fondamenten de Heeren van den Raadt van State zich schijnen gerust te stellen, dat onze Stadt, zijnde van een zo wijtluftige Fortificatie en importanten Frontierplaats, wordende gereekent voor een sleutel en dekzel van 3 Provincien, als Gelderlandt, Hollandt en Utrecht, suffisant zoude zijn zich en hare Bondtgenooten naar behooren te defendeeren, daar de zelve met gansch geen Ammonitie, en 1100 Car. gulden aan Penningen, alleenlijk is geassisteert.

De Heer Colonel *Stekke* ons van haar Ed. Mog. tot onzer defensie toegezonden, heeft t'elkens, volgens deszelfs plicht, om met honneur alhier zijn Post te defendeeren, ons aangeporret tot het maken van nieuwe werken, slechten van zware Dijken, en de geheele Contrescharpen, verwijden van den bedekten wegh, maken van Bateryen, die tegenwoordigh tot 24 in getal bevonden worden, timmeren van kleyne huyzen by de Bateryen, om daar in 40 schooten met haar toebehoor paraat te hebben, inkoopen van 10000. 1 en een half pont Kogels, Pallissaden in grooten getalle, 50 Vriesse Ruyters, Broek-Ruyters, behalven de Affuyten, Halvepieken, Morgensterren en de Schilderhuyzen, en andere Krijghspreparaten zonder getal, verklarende in ernst en met serieusen yver, zonder het zelve onbequaam te zijn om den Vyandt alhier naar behooren te konnen stuyten of het hooft te bieden. Wy hebben in dezen allen, naar ons uyterste vermogen, ons zodanigh ge-evertueert, dat onlangs eenige Heeren gesubdelegeerden van de Heeren Gedeputeerden van haar Hoogh Mog. te velde daar van hebbende genomen oculaire inspectie, verklaarden te vertrouwen en te geloven, dat geen Stadt van dezen Staat zodanigen moeyte, vlijt, immensen arbeydt en kosten tot hare defensie hadden aangewent.

't Is immers wereltkondigh, dat deze Stadt, nu over de 3 maanden geleden, door hare Burgerye, met assistentie van Huysluyden en weynigh Soldaten, op ordre van haar Ed. Mo. onder de directie van Welgem. Heer *Stekke*, volgens resolutie van haar Ed. Mog. in dato den 7 Martii heeft geentameert te slechten Ponderouse Dijken, mitsgaders de Contrescharpen doorgaans 3 voeten ongeveer te hoogh zijnde, waar in de zelve als noch zonder intermissie onder employ van haren bloedigen arbeydt en contributie der Weduwen,

van

van Manschap ontblootet, ad 2 stuyvers 's daaghs zijn continueerende, 't welk de goede Godt wil geven dat in weynigh dagen tot zijn perfectie werde gebracht.

Tot dit opereuse werk hebben haar Ed. Mog. gelieven t'ordonneeren en te doen betalen ---- 1200 Car. gulden, wie heeft oyt gehoort van grooter disproportie, een werk te doen maken en slechten voor zo eenen kleynen Penning, 't welk een Werkbaas, volgens 't oordeel van verstandigen, zoude difficulteeren voor 75000 Car. guld. te doen perfectioneeren. Ja Zwol wordt toegestaan zo veel duyzenden, als Ons honderden. Indien men onze Stadt, gelijk de Stadt Zutfen, van jaar tot jaar hadde zoeken in hare behoorlijke defensie te brengen, alle deze klachten, moeyten en kosten waren geprævenieert geweest.

't Is onzes oordeels noch vry ongerijmder, behoudens d'eere van U E. Collegie, dat men deze Provintie gaat calangeeren over wanbetalinge in diverse Posten. Wie van de Bondtgenooten heeft meer betaalt in de Post van de Fortificatien aan Goudt en Silver, als wy met het afgeperste zweet der Burgeren en Huysluyden, mitsgaders de contributie van veele arme Weduwen, 't welk gemelte Post wel driemaal heeft geabsorbeert, gelijk op een kort *ad oculum* ter Generaliteyt, uyt naam van deze Provintie, zal worden gedemonstreert?

Wie heeft meer op de Post van servicien voldaan als wy, die continuelijk kleyne Armeen in onze Steden hebben gelogeert zonder de minste ontgeldinge?

Wie draaght te gelijke de lasten van den Staat, en moet lijden de invasie van den Vyandt, tot totale ruine van Landen en Luyden als wy? Voorwaar als wy deze dingen naar behooren overwegen, wy konnen geen uytkomste zien aan onze Provinciale deplorabelen staat, te meer, dewijl wy komen te vernemen, dat alles, wat dienen kan tot voedinge ofte subsistentie van den Vyandt, in onze Provintie door onze eygen militie zal worden vernielt, 't welk in der daat is *finis omnium malorum* voor de zelve.

Wy willen hoopen en vertrouwen, dat onze in den boesem van den Staat gelegene Bondtgenooten d'oogen des verstandts eyndlijk noch zodanigh zullen werden verlicht, dat de zelve zullen jugeeren, meerder securiteyt voor de Republijk te resideeren in geldt subsidien te geven aan haar eygen Medeleden, door den Vyandt in onmacht gebracht, zijnde der zelven naaste Frontieren, als groote sommen te contribueeren aan verre afgelegene Princen en Potentaten, zonder præsente vrucht of dienst, als wezende van den Staat gesepareert.

Om deze en andere redenen meer willen wy U E. verzocht hebben, dat U E. by de Heeren van den Raadt met alle bedenkelijke motiven de zaken daar heen wilt helpen dirigeeren en coöpereeren, dat wy niet alleen met Kruyt, Lonten &c. ten allerspoedighsten mogen werden voorzien, maar ook met een convenable somme van Penningen geassisteert, tot voldoeninge van de krijtenste schulden, die ter occasie van het slechten des Dijks en Contrescharpen, op ordre van haar Ed. Mog. door directie van voornoemde Heer Colonel *Stekke* zijn gemaakt, in consideratie nemende dat die Leden die meest werden gedrukt, meest moeten werden gesubleveert. Waar mede &c. Den 25 May 1672.

Terwijl Keur-Keulen en den Bisschop van Munster, de Stadt Deventer aldus Belegert hadden / zagen zy wel / dat alle hare Krijghs-machten daar niet toe van doen waren / hier over wierd den Oversten Nagel met eenige Troupen / uyt het Munsters Leger afgezonden naar Hattem, een kleyne Stadt, in de Provincie Gelderlandt, op de Veluwe, omtrent een Kanon-schoot ver / van den Yssel-stroom, aan een kleyn Rivierken, de Grift genaamt / dat in den Yssel

uptbloeyt/ en tegen over Zwol, gelegen: Dit Stedeken is tamelijk ſterk/ met Wallen/ en een oudt Kaſteel, met dikke Muuren voorzien/ upt het welke men wel redelijke tegenweer had konnen doen / als daar genoegh Bezettelingen, en andere noodtzakelijkheden / waren binnen geweeſt; 't geen aldaar gepaſſeert is / kan men zien upt het navolgende:.

Waarachtigh Verhaal van 't gene in de Belegering, en het overgaan der Stadt *Hattem*, mitſgaders het manhaftigh wederſtaan der *Burgerye*, is voorgevallen: door een der zelver *Magiſtraten*, overgeſchreven.

OP den 19 Junii jongſtleden / zijnde Sondagh, hebben wy den Vyandt omtrent den Langenbergh, gelegen zijnde omtrent een half uur / van onze Stadt, ontdekt / 's morgens vroegh omtrent 3 uuren / de welke aanſtondts met 6 Stukken Kanon van ons Kaſteel hebben verwelkomt. 's Maandaaghs den 20 daar aan volgende / begon zich den Vyandt te campeeren / op welken dagh verſcheydene gevangens by ons bekomen zijn / gelijk waarachtigh is / dat wy doen ter tijt/ niet meer als 180 Burgers en 76 Soldaten binnen onze Stadt hadden / evenwel zijn door een Party van de voorſz. Burgers noch 26 Soldaten, (waar onder een Luytenant) van den Vyandt gevangen / en binnen gebracht. 's Avondts omtrent 7 uuren / wierd de Stadt door een Trompetter van den Biſſchop van Münſter, met een ſchriftelijke Acte / getekent met de eygen handt van den voorſz. Vorſt, opge-eyſcht / de zelve wierde volgens krijghs-gebruyk / zijne oogen bedekt zijnde / binnen gebracht: waar op de Heeren van de Magiſtraat vergadert zijnde / geresolveert hebben / gelijk ook den voorſz. Trompetter tot antwoordt gegeven is / dat wy den Eed aan ons lieve Vaderlandt gedaan, ten uyterſten zouden achtervolgen.

Bedroeft was 't voor ons / dat onſe blohertige naburige Steden geen ſecours aan ons wilden toeſchikken / hoewel eenige Gecomitteerden upt ons ten upterſten daarom aanhielden. Eenige dagen voor ons Belegh is een upt onze Magiſtraten in Commiſſie, om redenen als vooren / na Zwol geweeſt / die ons beloofden / met alle mogelijke macht (zo de noodt zulks vereyſchten) te zullen byſpringen, het waar te wenſchen geweeſt/ dat de beloften effect hadden gedaan. Ondertuſſchen ontzakten onze Burgerye en Soldaten, (hoewel zeer weynigh in getal) geenzints den moedt. Over de 3000 Man, was by 't op-eyſſchen van de Stadt, alleen maar voor onze Muuren. Tegenſtandt wierd van den Vyant niet verwacht / zich inbeeldende dat onze Stadt, als zijnde een van de kleynſte/ die verovert waren / geen tegenſtandt bieden dorſt. Woensdagh den 22 daar aan volgende zeer vroegh / begon hier op het Canonneren wederzijdts / 't welk continuerden zeer heftig tot 's avonts ten half achten: in middels verzocht den Vyandt verſcheyde reyzen te Capituleren / 't welk noehtans by ons niet wierde aangenomen / als noch hopende op eenigh ſecours van buyten. Ondertuſſchen

is dit

is dit aanmerkens waardigh / dat de Vyandt onze rechtveerdige defensie/ door een groot getal dooden der zijnen gevoelende / gedwongen is geworden / zijn geheel Leger (leggende doen ter tijdt by de Berkmer-Brugge, in drie bezondere Posten) in aller yl voor onze Stadt t'ontbieden; welke groote macht wijdt en zijdt rondtom ons ziende gelegert / en alle hulpe ons van andere Steden ontzeght zijnde / zijn genootzaakt geworden (aangezien de Vuurwerken al bereyt waren) ons in de macht der Vyanden, op den 22 Junii, 1672. 's avondts omtrent 8 uuren / over te geven.

Binnen gekomen zijnde / fulmineerde den Generaal Nagel geweldigh op ons / zeggende: Dat den Heer Vorst van Munster voor alle zijne veroverde Steden, niet zo veele Officieren en Soldaten verloren had: Immers is 't zeker/ zo ons verscheyden Officieren van den Vyandt hebben geassureert / en ons zelfs mede niet onbewust is / dat voor onze Stadt 730 Soldaten / waar onder veele Officieren, gesneuvelt zijn / 't welk wy noch dagelijks bevinden / door den vileynen stank die van buyten komt; zo dat den Vyandt op deze Belegeringe niet roemen kan.

By aldien zich de andere Steden na advenant / gelijk wy / gedefendeert hadden / zouden wy ons konnen verzekeren / in deze Slavernye niet te zitten / maar de meeste Steden hebben haar van zelfs / zonder de minste resistentie / en / ik derf niet noemen / &c. met &c. overgegeven / waar over wy / hoewel onnoozel / mede moeten lijden; edoch 't gene tegenwoordigh schrijve / mach wel aan de geheele Werelt, voor d'oprechte waarheyt verklaart / en aan niemandt verzwegen worden. Wy wenschten wel / dat alle vrome Patriotten van 't Vaderlandt mochten bekent gemaakt worden / 't gene wy met zo een kleyne/ ja niet noemens-waerdige macht / hebben uytgerecht; en Gode zy dank / dat ons tot noch toe gelieft heeft by te staan.

Den Generaal Nagel, (buyten alle twijffel door eenige Verspieders aangedient zijnde/ is Donderdaghs daar aan volgende / op ons Stadthuys gekomen/ vragende of wy niet eenigh * Silverwerk hadden / waar op wy genooddrongt zijn geweest / het zelve te voorschijn te brengen / die dat ook altemaal met zijn eygen handen / in 2 groote sluyt-manden heeft gepakt / en zo na zijn Logement laten brengen; En stellende in onze Stadt tot Commandant den Oversten Luytenant Runningham, is op den zelven dagh vertrokken / naar Zwol en Kampen, welke te gelijk verovert zijn. Maar ik zal hier niet breeder van schrijven.

Dinghsdaaghs daar aan volgende / den 28 des meergemelten Maandts Junii, heeft onze Stadt wederom een nieuwen Heer, den Koningh van Vrankrijk bekomen/ zo dat des avonts/ de Munstersche daar uyttrekkende/ mede genomen hebben 6 schoone Metale Stukken van onze Wallen: Edoch hebben dezelve op

* Tot *Hattem* was een oudt en ordinari gebruyk, dat, als een van de Heeren, eerst Burgemeester wierd, Hy een stuk Zilverwerk, 't zy Pokaal, Kop, schroef, &c. met zijn Wapen, en naam daar op, tot gedachtenis, aan dat Collegie vereerde, die altezamen, in een kas, daar toe gemaakt, op het Raat- of Stadthuys, wierden bewaart.

Vrydagh en Saturdagh jongstleden (door onzen nieuwen Gouverneur, den Heer Marquis de Chamilly, die te gelijk ook Gouverneur van Zwol en Elburgh is) wederom hier binnen gekregen; de voorsz. Heer Marquis ons mede zeer groote beloften doende/ tot recuperatie van onze zilvere pocalen: den Vyandt van hier vertrekkende/ meende de geheele Magistraat met bedrogh/ daar uyt te lichten/ doch 't zelve mislukte hem eenighzints: ondertusschen evenwel mede nemende den Burgemeester Muys, en D W. van Heerden, dewelke na 5 of 6 dagen/ door d'autoriteyt van onzen Heer Gouverneur wederom zijn gerelaxeert. Onze Stadt is inmiddels t'eenemaal van Militie ontbloot/ alleen maar binnen onze Muuren hebbende 5 Franse Ruyteren, om de wegen hier omtrent vry te houden; maar tot onderhoudt des Koninghs Militie hebben wy daaglijks 50 Rijksdaalders moeten contribueren/ 't welk voor deze Stadt zeer zwaar valt; maar vertrouwen het allenghskens beteren zal. Groote insolentien en roberyen hebben de Munstersche Troupen alhier gepleeght. Met kennisse van d'andere Heeren make dit bekent/ op dat men 't de geheele Werelt magh mede deylen/ &c.

Naar 't overgaan der Stadt Hattem, was het de beurt van de Stadt Zwol; deze is gelegen in Over-Yssel, en een der drie Hooftsteden van die Provintie, op het Swarte Water, (dat by de Swarte Sluys, in de Zuyder-zee vloeyt) schuyn tegen over Hattem, omtrent een half uur gaans van den Yssel-stroom, welke spacie met een Retrenchement, van die Stadts wallen af/ tot aan den Yssel, daar de Kater-Schans leydt/ is af gesneden/ en noch met eenige Schanskens, en Reduyten, tusschen beyde/ voorzien. De Stadt Zwol is niet groot/ maar treffelijk gefortificeert/ doch vermidts onachtzame slofheyt/ met der tijdt/ zodanigh door het bouwen van Voorsteden, tot dicht onder hare Wallen, en Buytewerken, belemmert/ dat de Beleggers of Bespringers groot voordeel daar van kosten trekken/ zo men de zelve niet by tijdts af brak/ en slechte/ of verbrande/ dat hier niet gedaan wierdt. Den Colonel Polens was haar Commandant, doch verstrekte omtrent even zo veel/ als een o in 't cijffer-getal, dat is/ om slechts de plaats te vervullen: Al eer men hier/ omtrent/ by na/ Vyandt, of Vyandts gelijk/ vernam/ hoorde/ of zagh/ veel min eenige der zelver aanvallen verwachte/ lagen die van den Krijghs-Raadt met die van de Magistraat al over hoop/ of men die Stadt zou defenderen, of over geven; 't geen hier binnen is gepasseert/ kan men zien/ eerst uyt de hier onder gestelde Missive, aan hare Hoogh-Mog: de Heeren Staten Generaal, geschreven van de Heeren Magistraten der Stadt Zwol, na des zelfs overgaan/ en daar na/ uyt het volgende Bericht, van den Colonel Unico Ripperda, hebbende daar binnen/ in Guarnizoen/ gelegen.

VER-

VERHAAL,

Van 't schandigh overgeven der Stadt *Zwoll.*

Hoogh-Mog: Heeren;

NA dat het Leger van den Staat omtrent Dierum en den Yssel-stroom gecampeert geweest / was op gebroken / bestont het Guarnizoen van deze Stadt, en onderhoorige Schanssen en Forten, in 8 Compagnien, van 't Regiment van den Colonel Bampfiel, naulijks 400 Man uytmakende / by Patent van zijn Hoogheyt gezonden / tot bezettinge van de Schanssen, en het Retrenchement tusschen deze Stadt, en den Yssel: 9 Compagnien van het nieuw geworven Regiment van Colonel Ripperda, noch 3 Compagnien van Ittersum, La Grandiere, en Buissonet, en 6 nieuw geworven Compagnien Cavallerye; Als de Heer Lieutenant Generaal Ailua, en andere aanwezende hooge Officieren, eenparigh van gevoelen waren / dat met dit boven-verhaalde Volk deze Stadt, de Schanssen, Forten, en andere werken van Fortificatie, geenzins na vereysch bezet / veel weyniger gedefendeert zouden konnen worden; hebben wy onze Gecommitteerden, respectijvelijk aan u Hoogh-Mog: aan de Heeren Staten van Vrieslandt, Stadt en Landen, en aan zijn Hoogheyt, en Gedeputeerden tot d'expeditien te Velde af-gezonden / om dit defect van Militie te representeren / en vermeerderinge / tot onze nodige defensie / te verzoeken / en te bevorderen.

Ondertusschen / na een onzeker voorloopende geruchte / bequamen wy op den 12 Juny (oude stijl) omtrent met Poorten opgangh bericht / dat de Stadt Deventer (met genoeghzame Militie, en allerhande behoeften zeer wel voorzien) na een belegh van omtrent 3 dagen / by accommodement (wyn bezwaarlijk voor die van de Militie) aan de Beleggers was overgegeven / en dat de Keur- en Furstelijke Keulsche en Munstersche troupes meerendeels aan deze zijde van den Yssel bereedts herwaarts waren naderende / om deze Stadt mede te attaqueren.

Op deze tijdinge heeft ons aanstonts de Colonel Bampfiel komen representeren / gelijk ook eenige dagen te vooren / dat hy met de voorsz. 8 Compagnien van zijn Regiment de Schanssen en het Retrenchement geenzins machtigh zoude zijn te defenderen tegens zodanigen aankomenden macht / schoon hem ook de 6 Compagnien Cavallerye by gevoeght mochten worden. En dat de Vyant aldaar door verstende / wy van 't zelve Volk / voorts van alle hope van secoers / en midts dien van alle vermogen van defensie van deze Stadt ontbloot zouden zijn. Dat hy voor diensliger oordeelde / dat men die Schanssen, en het Retrenchement zoude abandonneren / en het Volk van zijn Retrenchement hier binnen trekken / tot defensie van deze Stadt. 't Welk met onzen Commandant de Colonel Polens, en andere aanwezende hooge Officieren in deliberatie gelegt / en by die zelve eenparigh geapproueert zijnde / is die voornoemde Colonel Bampfiel daar op voort met zijn 8 Compagnien hier binnen gekomen. Des achtermid-

middaghs daar aan / als de militaire Officieren vernomen hadden / dat by de Deventersche Capitulatien alleen 12 militaire Officieren waren bedongen / vry uyt te mogen trekken / en dat die van 't overige Guarnizoen aldaar waren *Prisonniers de Guerre*, (dat is Krijghs-gevangens) hebben ons die voornoemde Colonels Bampfiel, Ripperda, en andere Officieren, met groote impetuesitept aangevergt / voort en absolut te moeten verklaren / Dat wy en onze Burgeren, met goedt en bloedt, tot den laatsten Man toe, het alleruyterste met haar, en die van de Militie zouden hazarderen. Hun genoeghzaam uytende / dat in cas van weygeringe van zodanige verzekeringe, zyluyden by tijdts op hare behoudenis zouden moeten denken. Wy, ofte de aanwezende Heeren van ons / antwoorden daar op/dat dit een zake was niet minder rakende onze Gezworen Gemeente en Burgeren, (die zich bereedts op den voorgaanden Saturdagh hooft voor hooft by solemneelen eede verbonden hadden / de Stadt te zullen helpen defenderen / en de Magistraat en Officieren te obedieren / en die in Wapenen en aan de Wallen lagen) als ons; dat wy ook zoo haast, en zonder perijkel van overvallen te worden, de Gezworen Gemeente niet konden te zamen roepen, en dat wy die van de Militie verzekerden, in cas boven hope die defensie mochte desperaat worden, tot geen capitulatie zouden verstaan, noch ons inlaten, dan met voorweten en advijs van de Officieren van de Militie; en als dan ook alles daar heen zouden zoeken te schikken, zo veel mogelijk, ten eynde tot het meeste contentement van die van de Militie mocht worden geaccordeert. Met deze antwoorde die voorsz. militaire Officieren afgetreden/ quam kort daar aan den Colonel Bampfiel berichten / dat het meeste gros van des Vyandts Leger herwaarts naderde langhs de Veluwsche zijde / en overzulks het Retrenchement en de Schanssen voor als noch 300 grooten force niet hadden te verwachten / of men zoude die zelve wel konnen repoucheren: sloegh overzulks voor/ en wierd by d'anderen mede goet gevonden/ dat men de Kater-Schans en het Retrenchement door die van 't Bampfielsche Regiment, en de 6 Compagnien Paerden noch zoude bewaren; of veellicht (als de Heere Lieutenant Generaal Ailua hadde belooft te beyveren) noch inmiddels eenigh Volk uyt Drenthe of Vriesland herwaarts gebracht mochte werden; Terwijlen dit Bampfielsche Volk/ en de 6 Compagnien Paerden ten voorsz. fine vergaderden / arriveerde hier een Trompetter van den Vorst van Munster, verzoekende / dat binnen gelaten mochten worden Burgermeester de Lespere van Deventer, en Jr. Gerard Adolf Bentink toe Brekkelenkamp, de eerste / om hier door, voor zijn particulier, na Campen te reyzen, en d'andere / als af-gezonden van de Heeren Keurvorsten van Keulen en Munster, om ons bekent te maken het overgaan van Deventer, en de conditien van dien / en om ons aan te bieden de zelve conditien, tot voorkominge van meerder onheylen. Deze beyde Persoonen ingelaten / en ondertusschen dat de hier aanwezende Heeren van de Ridderschap, mitsgaders Onze en der Stadt Campens Gecommitteerden (by occasie hier zijnde) vergadert waren / om het aanbrengen van voorsz. Jr. Bentink af te hooren / quam den Colonel Ripperda zeggen / doch zonder blijk / gelast te zijn / van den Heere Lieutenant Generaal Ailua, die niet hier en was / dat hy met zijn Regiment

mede

mede zoude uyttrekken, om zekere Posten by langhs den Ysseldijk tusschen Kater-Schans en Kampen te bewaren: 't welke by ons/ vermidts van des wel-gedachten Lieutenant Generaals ordre niet consiteerde/ gedifficulteert wordende/ als waar door deze Stadt t'eenemaal van Militie zoude worden ontbloot; is die voornoemde Colonel Ripperda echter (als Bampfiel met zijn Volk/ en die 6 Compagnien Paerden uyt gelaten wierden) met zijn Volk/ uytgezondert de Compagnie van Hemert, na de Poorte gemarcheert / die hy wederom toege-maakt vindende/ heeft den Poortier de Sleutels van de Stadt, met geweldt / en onder dreyginge van hem te willen doorschieten / afgenomen / daar mede de Poorten geopent / en is alzoo met zijn byhebbende Volk/ mede uytgetrokken/ zonder trommelslagh / en buyten onze kennisse; na dat hy Ripperda eenige van die hier geblevene Capiteynen, en andere Officieren, in en omtrent het uyt-trekken / daar toe hadde aangemoedight / met deze woorden: Ik verzeker u, dat ghy morgen, eer den middagh komt, in u naakte hemt zult staan; buy-ten gekomen zijnde/ zijn Bampfiel met Ripperda, nevens hare Volkeren/ mits-gaders die voorsz. 6 Compagnien Paerden, gezamentlijk van hier/ recht naar Hasselt gemarcheert / den Ingezetenen en Vluchtelingen onderwegens hare Paerden in grooten getal af-nemende / en als Vyanden tracterende. Wat con-sternatie dit onverwachte en trouwloos vertrek van de voorsz. Militie, in de gemoederen onzer Burgeren, die gezamentlijk in de Wapenen / en op de Stadts Wallen waren / heeft veroorzaakt / zullen u Hoogh-Mog: volgens der zelver bescheydentheyt / lichtelijk konnen afmeten / en meynen / dat het by ons voor Godt, onze posteriteyt, en de geheele Werelt verantwoordelijker is / dat wy (aldus verlaten van de voorsz. Militie, onmachtigh ons zelfs te defenderen te-gens zoo machtige Vyanden, en gestelt buyten hope van secoers onzer Bont-genoten) ons hebben ingelaten tot eene capitulatie en accommodement, hoe-wel tot onze groote bezwaar en verkleyninge / dan dat wy door een onmachti-ge / en daaromme eene temeraire oppositie / veel zwaarder rampen / en een onmijdelijke bloedtbadt over ons / en onze goede Burgeren en Ingezetenen zou-den geladen hebben. Wy worden met genoeghzame zekerheyt bericht / dat die Hoofden van de voorsz. ons verlaten hebbende Militie, om haar onderhebben-de Volk te debaucheren / hebben uytgestropt / dat wy al voor haar vertrek geca-pituleert hadden, en dat die van de Militie hier, gelijk tot Deventer, *Prisonniers de Guerre* zouden zijn, in cas zy-luyden haar op zoodanigen maniere niet zelfs salveerden. Doch wy konnen U Hoogh-Mog: verzekeren / dat deze hare uyt-stroyinge is erdicht en onwaerachtigh, en dat ja zelfs ten tijde van haar vertrek noch egeen deliberatien, of men tot de aangeboden Capitulatie zoude verstaan, ofte niet, en waren gevallen, veel weyniger daar inne was gecondescendeert, maar dat wy daar toe eerst door het voorsz. onverwacht vertrek van die van de Militie zijn genecessiteert geworden; In welke Capitulatie wy dan noch heb-ben bedongen en geobtineert / dat die noch binnen geblevene Militie met hun volle geweer/ zak- en pak-vry en onverhindert hebben mogen uyttrekken / ge-lijk ook geschiet is. Van alle 't welke wy noodigh geoordeelt hebben U Hoogh-Mog: by dezen kennisse te geven / ten eynde door onware rapporten van die

van de voorsz. ons ontweekene en verlaten hebbende Militie, aan U Hoogh-Mog: egeen impressien gegeven mogen worden / als of wy tot haar-lieder vertrekt occasie gegeven / ofte praepostes en buyten pressante noodtzakelijkheyt ons tot Capitulatie ingelaten zouden hebben. En dezen tot geenen anderen fine dienende / bevelen U Hoogh-Mog: in de protectie Godes, Zwolle, den 18/28 Junii 1672.

U Hoogh-Mog: goede Vrienden, Burgermeesteren Schepenen Raden der Stadt Zwolle,

Ter ordonnantie van de zelve.

Onder-stondt: J. VRIESEN Secret.

Dit wierd aldus door ordre van de Magistraat der Stadt Zwol, met den druk gemeen gemaakt / tot hare verantwoording / en beschulding van 't Garnisoen: Maar weynigh tijts daar na / zagh men uytgaan het volgende Bericht, daar in die van 't Garnisoen zich ontschuldigh pogen te maken / en die van de Magistraten de oorzaak van het overgeven van die Stadt, op den hals te schuyven; yder kan / (dit mede gelezen hebbende /) daar van oordeelen.

BERICHT,

Van het gene onlangs tot *Zwoll* gepasseert is, uytgegeven door *Unico Ripperda*, Collonel van een Regiment Infanterye, in dienst van hare Hoogh-Mog.

Bericht wordende, dat zommige zich durven onderwinden onze Persoonen en actien te calangeeren, heb ik niet konnen nalaten tot mijne decharge, dit nevensgaande aan al de werelt te communiceeren, vervattende een eenvoudigh Journaal van het gepasseerde.

DEn Collonel Bampfield en Ik hebben aan zijn Hoogheyt de Prince van Oranjen een rapport overgezonden / van het gene binnen en buyten Zwol is geschiedt. Ik ben den 3 Junii 1672 Nieuwen Stijl met mijn Regiment binnen Zwol gekomen / en speurden datelijk / dat Ik en mijn Regiment niet welkom en was / apparentlijk om dat ettelyke vreesden / dat het empechement in haar verraderlijk desseyn mocht maken. Den 7 Junii Nieuwen Stijl wierdender door ordre van de Gedeputeerden van Kampen en Zwol 2 Compagnien van mijn Regiment gedestacheert / Capiteyn Mom na Swarte-Sluys, en Uyterwijk na Campen. Den 8 Junii waren aan de Mastebroeker Kerke vergadert ettelijke Edelen en Gedeputeerden van de 2 Steden Kampen en Zwol, waar

by

by presens was den Heer Luytenant Generaal Aylva, aan welke doenmaals wierde gedefereert het commando over die Militie in de Provintie van Over-Yssel. De welke Heer Luytenant Generaal met alle bedenkelijke redenen dikmaals in presentie van die Colonel Bampfield nevens My, en meer andere Officieren, de Magistraat van Zwol op haar Stadthuys zocht te bewegen/ om haar Stadt in defensie te brengen/ haar representeerende de defecten/ als het af breken van de Voorsteden, en opmaken van haar Wallen en haar Bateryen, het brengen van haar Kanon op de Wallen, en het gene daar was/ op nieuwe Affuyten, (die doch wel by der handt waren) te leggen/ want van alle die Affuyten die op de Wal waren/ waren daar zeer weynigh die een schoot konden lijden/ maar alles te vergeefs/ gelijk ook die Gedeputeerden van Vrieslandt en Groeningen niet kosten verkrijgen/ een Dam in het Zwarte-Water te maken/ waar door haar Stadt ten meerendeele onder water kost gezet worden/ het welke belet wierde door Royer en zijn Party, niet tegenstaande de Heeren Gedeputeerden voorsz. het geld daar toe/ by haar hadden; Hoewel zy altijdt zeyden/ dat te willen doen. Daar en wierd niet eene Baterye volkomen opgemaakt of Gabions verbaerdight/ de Voetbank van die Wallen was heel en al neder getreden/ en wierde niet weder opgemaakt/ en het Kanon dat op die Wallen was/ dat was geslooten.

Den 11 dito zonden die van Zwol een Trompetter van den Heer Yssum uyt/ om een Trompetter van den Bisschop te halen/ tot geleyde van de Heer Bernsaw en Commissaris Groenewald na de Bisschop toe/ om te tracteeren over de contributie/ gelijk zy voorgaven/ uyt name van de Provintie, waar tegens ik geprotesteert hebbe/ om dat dat was een middel om den Vyandt te doen subsisteeren. Den Heer Bampfield, en Ik hadden aan de Magistraat dikwils gezeyt/ als ook aan de Commandeur Polens, dat men alle Persoonen die in/ en uyt de Stadt gingen/ behoorde te examineeren/ maar te vergeefs. Den 12 wierden Ik gecommandeert van den Heer Luytenant Generaal Aylva op het goetvinden/ en in de presentie/ beyde van de Magistraat en Commandeur, om met mijn Regiment, by dat van den Colonel Bampfield, in het Retrenchement te marcheeren/ gelijk U Ed. kan zien uyt deze neffens gaande Attestatie.

Hans Wilhelm, *Baron van Aylva*, *&c.* Luytenant Generaal over de Militie der Vereenighde Nederlanden, &c.

VErklare mitsdien, dat Ik den 12 dezer maant, des namiddaghs op het Stadthuys tot Zwol, in presentie van de Magistraat, en haren *Commandant Polens*, gecommandeert hebbe, met haar goetvinden, den *Colonel Unico Ripperda*, om te marcheeren met zijn Regiment uyt Zwol, na het Retrenchement by den *Colonel Bampfield*, om het zelve te defendeeren, als oordeelende zelfs de Stadt verlooren, zo het zelfde niet bewaart wierd. Gegeven in 't Veldtleger, gecampeert leggende op de Frontieren van Vrieslandt. Den 27 Junii, St. Vet. 1672.

H. W. Baron van Aylva.

Waar op Ik uyt marcheerde/tusschen ses en half zeven des avondts: daarom my het zeer onverdraaghlijk voor komt/ dat de Commandant Polens zich zoekt te defendeeren/ met een Attestatie van de Magistraat, (1) die het meeste verraadt bekent is geweest/ waar van Ik hoop/ dat Hy vry is/ contendeerende/ dat Ik zonder commando uyt de Stadt zoude zijn gemarcheert.

Een uur eer Ik uyt marcheerde/ bracht de Vaandrager van Hille, en 2 Soldaten van het Regiment van Bampfield, een Persoon binnen/ die Ik geloofde een Spion te wezen/ om dat hy gekregen was dicht onder die Schanssen/ die ik voorsloegh dat men door de torture zou doen bekennen/ waarom dat hy de Schipsbrugge, by de Kotterschans, had zoeken te ruineeren/ met de Touwen van de Ankers af te snijden/ daar op hy betrapt was; men liet de Beul wel halen/ maar tot die torture en wilde men niet komen/om dat hy mogelijk yets zoude hebben geklapt/waar door het schelmsstuk aan den dagh had mogen geraken. Den 12 Junii, Oude Stijl, tegen den avondt/ doe mijn Regiment in het Retrenchement was/quam'er een groote Troup Bisschops volk op die Nieuwstadt voor Zwol, waar op die Burgery wilde met het Kanon schieten/ maar vonden het gesloote n/ en geen Konstapel by het zelve/ waar over ettelijke Burgers niet wel te vreden waren/ maar wierden van Burgermeester Crants gedwongen van de Baterye af te gaan/ met dat volk quam doe l'Espiere Burgermeester van Deventer, en Bentink van Brokelimcamp, Commissarisen van den Bisschop van Munster met 2 Trompetters, welker eene terstondt op het Stadthuys ging/ de Heer Colonel Bampfield volgde hem/ om te zien wat de komste zoude beduyden/ hy hoorde dat l'Espiere een lange Harangue dede/ de welke hy Colonel interrumpeerde/ haar representeerende/ dat terwijl zy Burgermeesters die Harangue aanhoorden/ den Vyandt aan de Poorte was/ en te gelijke haar met allen ernst en bedenkelijke redenen te gemoet voerende/ datze doch om haar Vryheyt en Religie wilden denken/ waar op zy hem Colonel verzochten/ dat hy op het spoedighste zijn Regiment en het mijne in de Stadt beliefde te doen komen/ het gene hy haar beloofde te doen/ midts dat zy dan haar Stadt als eerlijke luyden zouden defendeeren. Maar zy deden dat verzoek/ op dat hy niet present zoude zijn in de handelinge tusschen de l'Espiere en haar. Een weynigh na 9 uuren marcheerden Collonel Bampfield met zijn Regiment, en Ik, met het mijne/ binnen/ hy stelde zich met zijn Regiment op het Groote Kerkhof, en ik my met het mijne/ in de Kamper-Poorte, en op de twee naaste Bolwerken, om dat de Luytenant Generaal ons gewaarschouwt hadde/ op ons hoede te wezen/ om niet in de Kerk te geraken/ gelijk in andere overgeleverde plaatzen het Garnisoen wedervaren was. (2) Ik wierd in het inkomen der Stadt, van twee geloofwaerdige Persoonen gewaerschouwt/ dat die Magistraat omtrent 8 uuren al met die Bisschoppelijke Commissarisen geaccordeert waren/ en de Luytenant van de Luytenant Colonel Verken, genaamt Blankfort, wierd van zekere Persoonen gewaarschouwt/ dat de Magistraat al geaccordeert was/ op gelijke conditien als die van Deventer. Zo ras als Colonel Bampfield en Ik binnen waren/ gingen wy zamentlijk na het Stadthuys, om haar Cathegorice af te vragen/ wat zy Burg rmeesteren wilden doen. Op het

het Stadthuys in haar Raadtkamer komende / vonden wy de Wijn op Tafel staan / waar mede zy de l'Espiere getracteert hadden / die door een ander deur uytging doen wy in quamen. De Burgermeesteren verzochten ons een glas Wijn met haar te drinken / het gene wy Colonels en andere Officieren weygerden / haar zeggende: Dat het nu geen tijdt was om te drinken / maar om te vechten / en haar Stadt te defendeeren / de Colonel Bampfield zeyde tegen haar / dat zy mosten dan beginnen datelijk haar Voorsteden in den brandt te steken / en een Eedt met die Officieren te doen / dat zy / niet zonder consent / van de Officieren, zouden accordeeren mogen / en dat wy beyde Colonels ons Hoofden stelden tot onderpandt / dat zy over 6 weken / beter Capitulatie zouden konnen krijgen als nu / en dat na alle apparentie in die tijdt groote verandering zoude komen / met verzoek dat zy doch zo schandelijk niet wilden abandonneeren / die Vryheyt en Religie, die van haar Voorouders met zo veel Bloedt was verkregen / waar op Burgermeester Crants antwoorde: Hoe zullen wy ons defendeeren met omtrent 1200 man, en omtrent zo veel Burgers, daar die van Deventer met een heel sterk Garnisoen, en een schoone Fortificatie zich geen 6 dagen hebben konnen defendeeren? Nopens het verbranden van de Voorsteden, gavenze voor / niet te durven doen / zonder consent van de gemeene Luyden, zeggende / die 's anderdaaghs daar over te zullen vergaderen: Wy verzochten / dat zy het datelijk geliefden te doen / want het geen uytstel lijden kost / en dat de Vyanden die zelven nacht al in de huyzen (die op de Stadts-Grachten stonden) zouden konnen logeeren. Ik verzocht zeer ernstelijk / dat de Burgermeesteren haar Capiteyen van de Burgery terstont op het Stadthuys geliefde te doen komen / hoopende daar door yets goedts te zullen uytwerken / maar Zy weygerden het ons. Ik vraaghde om wat reden zy den Bisschoppelijken Trompetter hadden wederom gezonden / het welke Burgermeester Crants zeyde / van haar niet gedaan te zijn / maar bekende dat het l'Espiere gedaan hadde / waar over den Colonel Bampfield hem vraaghde: Zult gy dadelijk Commissarisen uytzenden aan den Bisschop, waar op hy antwoorde: Men verzekert ons / zo wy Commissarisen uytzenden na Wijhe, dat dan geen meer Troepen herwaarts zullen marcheeren / waar door Wy klaarlijk zagen / dat daar al onderhandeling was. Ik vraaghde haar / of wy dan altemaal Prisonniers de Guerre zoude zijn / waar op geantwoort wierd / (3) dat de gene die de Capitulatie wilde teekenen / dat die vry zouden zijn / waar op Ik en de Colonel Bampfield haar zeyde: Dat zullen geen eerlijke Luyden doen. Immers Wy niet / en Wy willen ook geen Prisonniers de Guerre zijn.

De Collonel Bampfield en ik zeyde vorders / dat wy ons na het Retrenchement zoude retireeren / en daar beter zouden konnen Capituleeren. Doenmaals begeerde ook den Commandant Polens aan de Collonel Bampfield, of hy mede mochte uyt marcheeren / en by hem blijven. Ondertusschen ik my retireerende na mijn Regiment aan de Poort, uyt haar Raadt-kamer, waar van een van de Magistraat zeyde: (4) indien ghy U E. retireert / zo sult ghy verliezen het voordeel van de Capitulatie, waar op de Collonel Bampfield antwoorde / het is niet veel: het is beter te sterven / als zo een schandelijke Capitulatie in te gaan.

Waar op Wy ons omtrent den middernacht uyt de Stadt retireerden: Wy meenen dat wy door dese retraicte /'t Vaderlant grooten dienst hebben gedaan/ conserverende onze Troupes, die anderzints in de Kerk (gelijk tot Deventer en elders) zouden zijn geraakt. Buyten aan het Retrenchement komende/ kregen wy tijdinge/ dat de Vyant over was/ boven het Zalliker-veer, waar op wy resolveerde na Hasselt, (alwaar de Heer Luytenant Generaal Aylva was) te marcheren/ en wierd aldaar in de Krijghs-Raadt eenpaarlijk besloten/ de Heer Luytenant Generaal te volgen / en zijn ordres en commando te pareren: waar op Wy onze marsch namen na Vrieslandt, mede nemende het Volk, het welk van Staphorst en Roveen was gekomen. Dicht by Hasselt kregen wy de Stal-meester van de Stadt Zwol, met een Brief aan de Magistraat der Stadt Steenwijk, waar van een Copie door de Griffier Roelink hier nevens gaat.

Copie, Erentfeste, Wijze, Voorzienige zeer discrete goede Vrienden.

ALzo alhier een Capitulatie voor de Provintien werdt aan gepresenteert, door de Heeren Cheur- en Furst zu Keulen en Munster, hebben wy geoordeelt dat U E. Privilegie requireert, dat U E. daar omtrent hare Gecommitteerde mede laten vinden, zo hebben wy U E. daar van by dezen kennisse willen geven, ten eynde U E. hare Gecommitteerden aanstonden alhier willen laten vinden, dewijle de zaken geen uytstel en lijdt, en U E. hier mede Gode bevolen, Zwol den 13 Juny 1672. (*oude stijl Superscripte* was, Erentfeste, wijze, voorzienigen zeer discreten Burgermeesteren, Schepenen en Raadt der Stadt Steenwijk, onze goede Vrienden.

U E goede Vrienden, Ridderschap, en Steden der Staten van Over-Yssel.

Ter Ordonnantie van dezelve,
D. ROELINK.

Waar in die van Zwol met haar consoorte zich aanmatighden de beschrijvinge van de Leden, om een Provincciale Capitulatie te maken/ welke haar niet toe en quam. Waar uyt klaarlijk kan gezien werden / het verraat al lang gepractiseert was / zijnde den Brief gedateert den zelven morgen / doen wy uyt gemarcheert waren. De gemelde Stal-meester hadde diergelijke Brief ook gebracht aan de Magistraat der Stadt Hasselt, die ook inclinatie daar toe toonden / waar door twee Compagnien, als Schaap en Haarsolt zich ook geobligeert vonden / ons te volgen. Den Capiteyn Grubbe (welke met my uyt gemarcheert was) is binnen Hasselt, met zijn Luytenant en Vaendrigh, met het Vaendel, nessens 5 Compagnien, het Regiment niet gevolgt/ maar van my afgeweken; ook 2 Compagnien van mijn Regiment zijn binnen Zwol gebleven/ waar van den eenen genaamt Browet, door de Grachte, met zijn Vaendel noch uyt gekomen is / gelijk my bereght werd / en nu zouden zijn in 't Leger by

Zijn

Zijn Hoogheyt den Prince van Orangien. Te Genemuyen daar quam den Collonel Haarn by ons / met 5 Compagnien te Paarde, en een te Voet, welke met geweit noch uyt Kampen was gekomen / naar dat hy gewaar was geworden/ dat de Magistraat van Kampen, de Capitulatie mede al hadden aangenomen. In het Leger omtrent die Quartieren van Vrieslandt, is gekomen den Vaendrager ten Velde, met de jongste Zoon van de Burgermeester Brouwer, dewelke in presentie van de Gedeputeerden van deze Provintien, en de Luytenant Generaal Aylva, verscheyde reyzen/ ons door d'oprechte waarheyt verklaart hebben/ dat Burgermeester Hemerdt, op zijn sterf-bedde (zich bezwaart vindende) zeyde / niet te kunnen sterven / of most openbaren / het geen hem bewust was/ van het verraet der Stadt Zwol, het welke hy gedaan heeft aan d'outste Voltelen, Predicant tot Zwol, en noch een Predicant, nevens veele omstanders: als dat de Magistraat van Zwol zoude genieten/ voor het overgeven der Stadt, 400000 guldens, waar van al 300000 guldens, voor lange ontfangen waren / en onder de meeste van haar gedeelt / maar dat hy niet van het gelt genoten hadde / en dat'er ook ettelijke Burgermeesteren waren / die daar niet van geweten hadden / en dat d'ander 100000 guldens zouden genooten werden / wanneer zy het Guarnisoen in handen van den Vyandt zouden gelevert hebben: maar door dien zy de 2 Regimenten van Bampfield en Ripperda, mitsgaders de Ruyterye niet gelevert hadden/ zijn haar die niet betaelt: zo dat wy hoopen / dat yder een / uyt dit oprecht verhaal klaarlijk zal kounen zien / dat het voorgeven van de Magistraat der Stadt Zwol, t'eenemaal valsch is/ als of zy zich hadden moeten overgeven / om dat wy waren geretireert / want wy door alle bedenkelijke middelen/ haar hebben zoeken te bewegen/ om haar Stadt en Burgery eerlijk te defenderen; doch hebben ons goede ooghmerk niet konnen bewerken.

UNICO RIPPERDA.

Niet lang/ na dat het voorgaande Bericht was uytgekomen/ deden die van Zwoll, een Apologie of Verantwoording daar tegen/ uytgaan/ voerende den volgenden Tijtel:

TEGEN-

TEGEN-BERICHT,

Gestelt by de Heeren van de Magistraat der Stadt *Zwolle*, tot noodige straffe, van het zeer fameuse, onware, en calumniante bericht;

Uytgegeven door

UNICO RIPPERDA,

Colonel van een nieuw-geworven Regiment Infanterye, ten dienste van haar *Hoog. Mog.* van het gene onlangs tot *Zwolle* gepasseert zoude zijn.

Waar uyt blijkt, dat niet eenigh wandevoir, of verraderlijk desseyn van de voornoemde Magistraat: Maar het onverantwoordelijk ontwijken van de Colonellen *Bampfield* en *Ripperda*, met der zelver Regimenten de ware oorzake is geweest, van het overgaan van de zelve Stadt.

DIt Tegen-Bericht is gestelt in zeer wijdtluchtige Termen, over zulks sullen wy hier slechts sommige weynige laten volgen/ die de noodighste zijn/ om van deze twyfelachtige zaak eenighzins te konnen oordeelen/ of'er eenigh Verraadt, (en waar het zelve zou mogen schuylen) onder gespeelt heeft: Wyzende den nauwkeurigen Lezer tot het Tegen-Bericht zelver.

Eerst nemen zy voor/ 6 punten te beantwoorden/ waar mede zy van Ripperda beschuldight worden/ en zijn de volgende:

1. *Dat op voorgaande recommandatien genegligeert zoude zijn, de Wallen, Voetbanken, Bateryen, en 't geen daar van dependeert, op te maken.*

2. *Dat geweygert zoude zijn, 't gerecommandeerde afbreken van de Voorsteden.*

3. *Het brengen van 't Geschut op de Wallen.*

4. *Het Geschut dat daar bereets was, op nieuwe Affuyten, die wel by der handt waren, te doen leggen.*

5. *Het vervaardigen van Gabions.*

6. *Het leggen van een Dam in 't Zwarte water, om daar door 't meerendeel van de Stadt te doen inundeeren, en onder water te stellen, 't welk door* Burgermeester Rojer, *en zijn Partye zoude zijn belet.*

Belan-

Belangende 't eerste / zeggen wy, omtrent het opmaken van Wallen, Faucebreen, Retrenchementen, Batteryen en anders, niet alleen met alle mogelijke vlijt en mach hebben geoccupeert, en door onze getrouwe Burgeren, Ingezetenen, en benabuurde Huysluyden doen occuperen.

Nemaar ook veele meerder daar toe hebben geimpendeert uyt onze Stadts middelen, en tot zeer merkelijk bezwaar van de zelve, als wy schuldigh waren, ja wel thienmaal zo veel als onze quota in zodanige Posten konde bedragen,

En dat alzo door onzen gestadigen en onverdrotenen yver (gelijk den oogenschijn noch kan uytwijzen) alles in zodanigen staat, schoon eenige weynige niet geheel tot volkomene en geconcipieerde perfectie waren gebracht, dat daar van genoeghsame defensie hadde konnen gedaan worden,

Alzo dat wy in goeden gemoede affirmeren, en voor Godt en de geheele Werelt contesteren, dat niet eenige prætense onvolmaaktheden aan onze Wallen, andere Aerdwerken, Batteryen, noch eenige andere bewijslijke defecten,

Maar de retraictie van *Bampfield* en *Ripperda*, Ons, boven toeverzicht, heeft gemaakt onmachtigh tot tegenweer, en alzo benodight tot Capitulatie en overgifte.

Aangaande het voorsz. tweede / rakende het afbreken der Voorsteden, dient, dat dit al van langer handt, bevorens die voornoemde Colonels *Bampfield* en *Ripperda* met hare Regementen hier quamen, een groot point van deliberatie was geweest,

Ten aanzien van de groote der zelver Voorsteden, die ten grooten deelen voor de fortificatie van deze Stadt daar al hadden gelegen.

En dat door het afbreken van dien, zeer veele menschen van alle 't hare ontbloot, en tot de uytterste armoede geprecipiteert zouden worden,

Dat ook daar door deze Stadt, zo ten respecte van hare Accijsen, als anders, een zeer groots zoude komen te verliezen,

En dat overzulks by verscheydene zo Ingenieurs als andere, des verstandts hebbende, was voorgeslagen, dat men om dezelve Voorsteden bequaamlijk zoude konnen leggen een bestandigh Retrenchement, met Flanquen op verscheyde plaatzen, en alzo bequamelijk, ten minsten voor eenige tijdt, te konnen defenderen;

Waar toe dan ook by de Raden van Staten een subsidie was geaccordeert.

Maar dewijle daar toe, vermidts 't opbreken en naderen van des Vyandts Troupen, geoordeelt wierdt die tijdt te kort te zijn,

Dat ook d'Estendue van zodanigh Retrenchement te groot zoude vallen.

En daar toe te veele volk zoude worden vereyscht,

Zo hebben wy (hoewel tot droef heyt en ruine van zeer veel menschen) tot het afbreken van twee Voorsteden, Oostwaarts en Zuydtwaarts deze Stadt gelegen, gecondescendeert,

En om 't zelve met alle mogelijke spoet ten effecte te brengen, vermits het ons aan Metselaars en Timmerluyden, tot zulken werk de bequaamste, ontbrak, ook zodanige menschen van Deventer, Kampen, Hasselt, en zelfs van het platte Landt verzocht:

En of wel niet zo spoedigh als wel gedesidereert wierde, dit groote, en voor zo veel zielen zeer deplorable werk, tot volkomen effecte was gebracht,

Nochtans was daar mede zo verre geavanceert, dat het weynigh overige zeer lichtelijk, en binnen een zeer geringe tijdt, door middel van den brandt als anders, konde werden geraseert en ter neder gemaakt.

Het afbreken van een groot gedeelte aan de West-zijde van deze Stadt, was eerst niet zonderlinge noodigh, als bedekt zijnde door het Retrenchement, 't welk gaat van deze Stadt naar den Yssel;

En geoordeelt wierd, dat wanneer 't zelve Retrenchement by den Vyandt wierde gepasseert, 't afbreken van dezelve Voorstadt weynigh zoude konnen sterken.

Immers als dan noch tijdts genoegh zoude zijn, in brandt te steken:

Maar als daar na, weynigh dagen voor 't overgaan van Deventer, by die van de Militie geoordeelt wierde, dat dezelve Voorstadt ook voor een groot gedeelte diende geruineert te worden; hebben wy zonder eenige contradictie daar in gecondescendeert,

En d'Eygenaren gelast hare Huyzen af te breken, en hare Hoven en Boomen te raseren, op pœne dat zulks anders door die van de Militie, zonder vertoeven, zoude werden geeffectueert,

Gelijk ook daaghs na 't voorsz. vertrek van de voornoemden Colonels *Bampfield* en *Ripperda* zoude zijn gebeurt, indien dezelve zo wel tot defensie van deze Stadt, als tot het onverantwoordelijk abandonneren van dien, gemoedight en genegen waren geweest.

Uyt alle 't welke een yegelijk kan afnemen, met hoe grooten impudentie de voornoemden Colonel *Ripperda* ons insimuleert en beschuldight, van weygeringe in 't gene by die van de Militie, tot defensie van deze Stadt, gekeurt wierd dienstigh te zijn;

Met veel meerder Fondament zouden wy mogen gevoelen, dat deze beyde Colonels op het afbreken der Voorsteden hebben geurgeert, op hoope, dat zulks by ons, ten aanzien van het ruineuse gevolgh van dien, voor zo veel bekommerde zielen, zoude worden gedifficulteert,

En dat zy-luyden, alzo een schijnelijk pretext zouden bekomen, tot hare geaffecteerde ontwijkinge,

Nademaal zy-luyden haar niet ontzien hebben, ook zonder zodanigen pretext, en zonder eenige wettige, veel min bewijselijke reden, als wy meynden van hare schuldige devoiren gedient te zullen zijn, Ons te abandonneren, en in het uyterste gevaar van overvallen te worden, te stellen.

Op het **derde** dient, dat het nieuw Geschut, deels bereets op de Wallen ter gedestineerder plaatzen was gebracht, en de rest, voor zo veel d'Affuyten en raderen vervaardight hadden konnen worden, gereet stondt, om op ordre van den Heer Commandant *Polens* daar op gebracht te konnen worden.

Het **vierde** is onwaar, dat van alle de Affuyten, van het op de Wallen bereets staande Canon, zeer weynigh meer bruykbaar waren:

Konnende den oogenschijn als noch het tegendeel van dien uytwijzen.

Maar dewijle wy oordeelden, dat d'oude Affuyten, of eenige van dezelve, door veel schietens lichtelijk ontramponeert zoude worden, en wy op veele instantien omtrent den Raadt van Staten gedaan, wel toezagen, maar noyt nieuwe Affuyten bequamen;

Hebben wy, tot onze excessive kosten, by avance, veel nieuwe in voorraat doen maken, die meest gereet waren, en, zo haast het de nootzaakelijkheyt quam te vereysschen, voort konden werden geemployeert,

Op het **vijfde**/ en tot straffe van dien, dient, dat een zeer considerabel getal van Gabions en Schanskorven, groot en kleyn bereets gereet, en meest op en aan de Wallen waren;

En alzo die van de Militie noch meerder, en van andere forme desidereerden, dat wy, daar toe hout en rijs genoegh in voorraat hebbende, tot het maken der zelver ook voort ordre hebben gestelt.

Tegens het **seste** zeggen wy; niet minder als de Heeren Gedeputeerden van Vrieslandt, en Groeningen geinclineert te zijn geweest, tot het toedammen van 't Zwarte Water,

Als voor d'aankomste van de Vriesche Heeren by ons zelven bedacht en voorgeslagen,

Om door dat middel deze Stadt, voor een gedeelte, by aankomste van regen, of Noordtweste Windt, in 't water te mogen zetten, En

En dat zulks niet is nagebleven ter zake van ons verzuym,

Noch is belet door *Burgermeester Rojer* en zijn party, als ſpecieuſelijk by den voornoemden Colonel *Ripperda* in 't voorſz. Geſchrift werd gebeuzelt.

Maar alleen uyt oorzake dat eenige andere Leden van de Provincie, niet zo zeer als wy tot dit werk genegen zijnde, het opbrengen van die aangeſlagen quota van Over-Yſſel in d'onkoſten tot het maken van die zelve Dam vereyſcht, vermidts d'onmacht van de Provincie, eenighzints difficulteerden, en nochtans de Heeren *Tengnagel* en *Rojer* van Ridderſchap en Steden, waren gecommitteert om die welgemelte Heeren van Vrieſlant tot de Provincionele beſtedinge van dit werk te diſponeren, maar tot antwoort gekregen hebbende, dat zulcks niet konde geſchieden voor dat de quota van Over-Yſſel en Stadt en Landen effective te borde was gebracht, hebben wy, tot ons groot leetwezen, dit werk niet konnen effectueren.

Zo verre is het daar van daan, dat wy, of in ſpecie de Heer *Rojer*, die de voorſz commiſſie heeft waargenomen, het zelve zoude hebben belet.

De voornoemde Colonel *Ripperda* zeght wijders tot onze pretenſe bezwaar, *dat wy een Trompetter van den Heer van* Yſſum *hebben uytgezonden, om een Trompetter van den Biſſchop te halen tot geleyde van den Heer van* Bernſauw, *en de Commiſſaris* Groenewold, *na de Biſſchop toe, om te tracteren over de contributie, uyt naem van de Provincie,*

En dat hy Colonel Ripperda *daar tegen zoude hebben geproteſteert, &c.*

Wy berichten, en zeggen daar op tot ſtraffe, dat niet particulierlijke by ons, nemaar van wegen alle de Leden van de Provincie, die voorſz. Trompetter van den Heer van *Yſſum* ten voorverhaalde fine aan den Heer Furſt van *Munſter* is afgezonden.

Dat ook alle de Leden van de Provincie, *en onder dezelve mede ſpecialijk den Droſt van Twente*, zodanige handelinge met den Hooghſt-gedachte Furſt van *Munſter* hebben goet, en tot ſoulagement van de bedroefde Ingezetenen van 't platte Landt, nodigh en dienſtigh gekeurt.

Hier benevens waren ook d'aangewezene Leden van de Provincie, by reſolutie van Ridderſchap en Steden, geauthoriſeert, in, en over duſdanige zaken, 't gemeene Landt rakende, te diſponeren.

Voorts dat onder het verzoek en voorgewende pretext van uyttrekken, geſchuylt heeft een aangeleght voornemen, tuſſchen den Colonel *Bampfield* en hem *Ripperda*, bereedts geconcerteert en vaſt geſtelt, van ons *Trouwlooſlijk* te willen verlaten, manifeſteert, uyt deze volgende onwederſprekelijke circumſtantien:

Eerſtelijk, dat *Bampfield* met zijn Regiment, met ons believen uytgelaten, om onder 't ſuſpect van de 6 Compagnien Cavallery het Retrenchement te defendeeren, hy *Bampfield* met zijn Regiment niet derwaarts is gemarcheert, maar voor de Poort is gebleven, de uytkomſte van *Ripperda* met zijn Regiment verwachtende;

Ten tweeden/ dat, als 't Regiment van *Bampfield* uytgelaten was, *Ripperda*, wiens Volk niet verre van de Kamper-Poorte, en op de twee naaſte Bolwerken ſtondt, buyten onze en des Commandants voorweten, en zonder commando, uyt de Poort is gemarcheert, hy zelfs te Paerdt zittende, den Portier de ſleutels heeft getracht te ontweldigen, welk, de zelve niet willende verlaten, van hem *Ripperda* tot over de Brugge is mede geſleept, op dat de Poorte niet wederom mocht worden geſloten;

En **ten derden**/ dat zy beyde Colonels, *Bampfield* en *Ripperda*, met hare Regimenten, alzo buyten de Stadt geraakt zijnde, zonder eenigh omzien, niet na het Retrenchement, maar voort recht uyt, de Straat langs over den Dijk, naar Haſſelt zijn gemarcheert.

Onderweeghs plunderende, rovende, en d'Ingezetenen niet anders als Vyanden tracteerende en mishandelende.

Van 't inbrengen van een Perſoon, by hem Ripperda *geloofd of geſuſpecteert een Spion te wezen,*

Daar op dient, dat het wel waar is, dat de Colonel *Ripperda* zeer windigh op ons Stadthuys is gekomen, zeggende een Perſoon gekregen te zijn, die apparent een Spion was, willende dat men den zelven zo terſtondt zoude tot de torture brengen: Maar de Perſoon gezien, en gehoort zijnde, en bevonden dat het een half-zinnigh Menſch was, die ook noch tegenwoordigh hier door de Stadt gaat bedelen, en van al de Werelt voor een ſimpel Menſch wordt gehouden, en dat in ſuſpicie, van een Spion te wezen, op geen reden was gefondeert, is hy by proviſie in een Gevangenhuysje gezet:

Zijnde een al te onbeſchaamden verdichtzel, dat deze man betrapt zoude zijn, op het affnijden van de Touwen van de Ankers, daar de Schipbrugge te Katen aan vaſt lagh: Dewijle gemelte *Ripperda* zeer wel weet, dat de voorſz. Schipbrugge al eenige dagen te vooren, door ordre van de Heeren Gedeputeerden te Velde, en den Luytenant Generaal *Aılua*, was afgebroken, op de tijdinge dat het Leger van Dyrum opgebroken, de Vyandt in de Veluwe, en midtſdien de Brugge aldaar niet meer dienſtigh was.

Het is mede valſch en onwaerachtigh, *dat op den* $\frac{12}{22}$ *Juni tegen den avondt eenigh Biſſchops Volk, veel min een groote Troup, op de Nyſtadt voor deze Stadt is gekomen, of vernomen.*

En by conſequentie is het mede valſch, dat de Burgery met Kanon op de zelve heeft willen ſchieten, en zulks door Burgermeeſter Crans *belet zoude zijn:*

Maar verklaart de gemelte Burgermeeſter *Crans*, dat de Heer Commandant *Polens* van de Wal komende, zeer moeyelijk was, om dat de Burgerye op zekere plaats niet konde gediſponeert worden, in de Fauſſe-bray te gaan, daar nochtans die defenſie uyt gedaan moſt worden, waar op hy *Crans* geantwoort hadde, dat de Burgery wel niet als Soldaten gecommandeert konde worden, maar dat men dezelve met goede woorden daar toe wel zoude diſponeren, tot welken eynde hy *Crans* op de Wal was gegaan, zonder op Battery, of met Kanon te ſchieten, te denken, dewijl, als boven gezeght, noch geen Vyandt daar omtrent was;

Apparentelijk zal doenmaals, vermidts noch geen Vyandt zo na by vernomen wierde, het Kanon wel geſloten geweeſt zijn;

Maar luyden van meerder experientie, en kenniſſe in zaken van Oorloge, als dezen *ingedrongen Colonel Ripperda*, zullen zodanigh ſluyten van 't Kanon moeten keuren voor zeer dienſtigh, en nootzakelijk, tot voorkominge van vernagelinge, en andere ſchelmſtukken, die daar aan begaan zouden konnen werden.

Voorts zoeken zy Zwolſe Heeren de Colonel Ripperda te overtuygen/ van veel verzierde en opgeraapte leugenen en valſche calumnien/ die hy in zijn Bericht tot haren laſt/ voor geeft/ en houden hem en Bampfield voor trouwlooze Verlaters, en ſpreken hun Commandant Colonel Polens van alle laſter vry/ hem gevende [illegible]iſſie/ en loffelijke atteſtatie: Proteſteeren ook met geen Capitulatie of onderhandelinge doende geweeſt te zijn/ zo lang zy Colonellen Bampfield en Ripperda, haar niet hadden verlaten.

Wat belangt 't geen den kranken Burgermeeſter *Hemert* zal: tot ons bezwaar zoude gezeydt hebben, rakende 't Verraadt, in 't laatſt van *Ripperdaas* Bericht te lezen.

Waar van 't valſche geruchte dan noch niet eygentlijk en lagh in zodanige termen van verraderye, als Colonel *Ripperda* hem heeft geluſten laten te evomeeren,

Gedragen wy ons tot de hier volgende Atteſtatien, zo van de Heeren van de Magiſtraat, die benevens eenige Perſoonen van de Roomſe Religie derwaarts verzocht zijn te gaan, om redenen dat de Magiſtraat ter ooren was gekomen, dat het voorſz. valſche geruchte meeſt onder die van de voorſz. Religie was verſpreydt.

COPIA.

C O P I A.

ALzo eenigh geruchte in de Stadt van Zwol onder de handt wierde uytgestroyt, als of de Heer Burgermeester Albert van Hemert, *krank te bedde leggende, zoude hebben verklaart, niet te konnen sterven, voor en aleer zijn gemoedt hadde ontlast, van't geen hy wist dat het meerendeel van de Heeren van de Magistraat hadden genooten, en onder haar gedeelt een groote somme geldts, voor het overgeven van haar Stadt. Zo betuygen en verklaren wy ondergeschreven, ter requisitie van welgemelte Magistraat, voor de oprechte waarheyt, gegaan te zijn aan't huys en bedde van gemelte Heer* Hemert, 8 *of* 9 *dagen voor zijn Ed. doodt, als noch by goeden verstande en memorie zynde, en gevraaght te hebben of zijn Ed. eenige kennisse van't voorsz. genieten van Penningen by de Leden van de Magistraat was hebbende, of daar van ook eenige meldinge gedaan, en woorden met yemandt gehad heeft, dat daar op zijn Ed. heylighlijk heeft verklaart, noyt zulke of diergelijke woorden gehad of gedacht te hebben. En als de Heer* Putten *hem vraaghde, of zijn Ed. ook in zijn ziekten, wegen onsteltenis van zijn lichaam, gebaast of gereveert hadde, geantwoordt heeft van neen, maar altoos by zijn zinnen en verstandt geweest te zijn, hem beklagende van't ongelijk, dat deze quade tongen hem valschelijk aandeden. Zo waarlijk moet ons Godt Almachtigh helpen.* Actum Zwolle, den 30 Junii, 1672.

Was geteekent,

P. van Putten. Gerhard Wyer.
G. van Dedem. Werner Hoefslach.
W. Eng. d'Eenschaat.

Accordeert,

JOANNES BUIS, Secretaris.

Zwol den 17 Junii, 1672.

Als mede van alle de Predicanten dezer Stadt, uytgenomen Dom. *Heselius*, die om zijn eygen indispositie, de meergemelte Burgermeester *Hemert* zal: in zijn ziekte noyt bezocht heeft.

C O P I A.

VErklaren wy ondergeschreven Predicanten der Stadt Zwolle, de welke de Heer Albert van Hemert, *in zijn leven Burgermeester dezer Stadt, in zijn Ed kranken doodtbedde, volgens onzen plicht, t'elkens hebben bezocht, dat niet alleen, de voornoemde Heer, aan niemant van ons, iet heeft bekent gemaakt van eenigh verraat, waar door deze onze Stadt, voor zekere groote somma gelts, zoude verkocht, en overgelevert zijn; Maar dat ook ter contrarie zijn Ed. aan eenige van ons, na dat zijn Ed. de*

geruchten daar van waren ter ooren gekomen, verklaart heeft, zelf noyt van eenigh verraadt, of verkoopinge der Stadt geſproken, ja niet gedacht te hebben, en zich beklaaght, dat zijn Ed. zulke onwaarheden na gegeven wierden. Zwoll, den 16/26 Julii, 1672.

Rudolphus Crans.
Arnoldus Voltelen.
Henrikus Rouſe.
Thomas Burchardus Voltelen.

Accordeert, JOANNES BUIS, *Secretaris.*

Zwolle den 17 Junii, 1672.

Uyt welkers attente lecture, en overweginge, een yegelijk zal konnen zien, en moeten bekennen, dat wijlen de Heer Burgermeeſter *Hemert* geenzints het alderminſte tot ons bezwaar, of calange tegens yemant geſproken heeft;

En wy danken Godt, dat niet alleen de handttaſtelijke valſcheyt van dit voorſz geruchte is openbaar geworden,

Maar dat wy ons ook in, en omtrent die ons aanbevolene Magiſtrature dezer Stadt, en 't gene daar van dependeert, zodanigh, en met zulken betamelijken integriteyt hebben gecomporteert, dat wy ons alle, hooft voor hooft, by ſolemneelen lijflijken Eede konnen purgeren, gelijk wy in zulke kracht ook verklaren mitſdezen, dat wy aan gene correſpondentie met den Vyandt, noch eenige verraderye, waar mede ons die voornoemde Colonel *Ripperda* zo impudentelijk is bezwarende, zijn ſchuldigh geworden, noch ook nu, of oyt te vooren d'eene van d'andere zodanige ſuſpicie hebben opgenomen, als daar toe oyt eenige de minſte reden gehad hebbende;

En dat ons door des zelfs ſchandelijke publijcque, en valſche calumnien oorzake is geboren, de werelt van zulke impreſſien by dezen te diſabuſeren.

En te gelijk voor de geheele werelt te mogen vertoonen, dat wy door het trouwloos verlaten van de voornoemde Colonellen *Bampfield* en *Ripperda*, van ons, van onze Burgerye, en van onze Stadt, van gerequireerde middelen van defenſie ontblotet zijnde, benoodight zijn geworden, tot voorkominge van anders onmijdelijke ruineuſer, en bedroefder gevolgen, ons tot Capitulatie met de Hooghſtgedachte Heere Keurvorſt van Keulen, en Vorſt van Munſter in te laten,

En ons onder der zelver macht, en gehoorzaamheyt te ſtellen:

Biddende, en verzoekende alle hooge, en lage Stants-Perſoonen dit onze convinceante debath, beſtaande in zuyvere, en onſtrafbare waarheyt, met behoorlijke opmerkinge te willen doorlezen, en zich daar door ten minſten te laten bewegen, ons, en onze Ingezetenen niet te willen weygeren d'effecten van onze onſchult aan de ſnoode verraderye, waar mede ons die voornoemde Colonel *Ripperda*, om zijn eygene, en de voornoemde *Bampfield* onverantwoordelijke trouwloosheyt (waar 't mogelijk) te bedekken, ondernomen heeft te brantmerken, en voor de werelt hatelijk, en condemnabel te maken.

Na voorgaande reſumptie is dit bovenſtaande Tegenbericht, *alzo gearreſteert, met dezes Stadts Zegel* ad cauſas *gecorroboreert, en voorts gereſolveert 't zelve door den Druk gemeen te maken.* Actum in Senatu den 15 Julii, 1672.

Was getekent JOANNES BUIS, Secretaris.

Accordeert JOANNES BUIS, Secretaris.

Na

Na dat nu de Colonellen Bampfield en Ripperda, op den 23 Junii, uyt Zwol met haar meeste volk / met grooten onlust vertrokken / en zeer confuselijk des nachts binnen de Stadt Hasselt gekomen waren / alwaar zy den Colonel Aylua vonden / zijn zy met de zelve / des anderen daaghs van daar getrokken naar Vrieslandt; alwaar / na verloop van eenigen tijdt / dezen ongelukkigen Colonel Ripperda, terwijl hy zich op de Jacht vermaakte / van een party Munsterse, onderschept / de wegh van te rugh vluchten afgesneden / en eyndelijk / gevankelijk binnen Zwol gebracht is. Aanstonts quam die Magistraat hem aan boordt / begeerende verklaring / bewijs / en Satisfactie / van eenige stukken / in zijn hier voorgaande Bericht gestelt / en aldaar met de cijfers (1) (2) (3) aangewezen; en dat in de volgende manieren:

1. Dat haar Ed: ontkennen, en haar Ed: noch door den voornoemden *Colonel Ripperda*, noch door yemant ter werelt zal konnen worden overtuyght, dat haar Ed: gezamentlijk, of yemant van haar Ed: in 't byzonder voor den 13 *Junii* lopenden Jaars 1672. (*oude styl*) zijnde den dagh van de Capitulatie en 't overgaan van deze Stadt *Zwol*) *directelijk* of *indirectelijk* zich tot eenige onderhandelinge of Capitulatie, om deze Stadt aan de doenmalige Vyanden over te geven, heeft of hebben ingelaten, En dat over zulks haar Ed: zo in 't generaal als een yder van die zelve in 't byzonder zeer *calumnieuselijk* en valschelijk van den voornoemden *Colonel Ripperda* by het voorsz. *fameuse* geschrift van *geprœmediteert verraat* van deze Stadt *Zwol* zijn *geinsimuleert*.

2. Dat hy *Collonel Ripperda* althans ten *fine* van *confrontatie* zonder eenigh vertoeven zal moeten noemen en bekent maken, wat Persoonen (die hy by 't voorsz. geschrift voor geloofwaerdigh debiteert) hem en den Luytenant *Blankvoort* 's avonts op den $\frac{1}{2}\frac{2}{2}$ dito *Juny* gewaarschout hebben, dat de Magistraat al op den $\frac{1}{2}\frac{2}{2}$ *Juny*, 's avonts de klok 8 uuren met de *Bisschoplijke Commissarisen* waren geaccordeert, op gelijke conditien als *Deventer*, of dat in cas van verweygeringe van nominatie van zodanige Personen, de Heeren van de Magistraat deze zijne positie zullen houden moeten voor een *geexpractiseerde* Leugen, en hem *Colonel Ripperda* voor *Autheur* van die zelve.

3. Dat hy mede ten voorsz. *fine* zonder vertoeven zal moeten noemen, dien *Burgermeester* die 's avonts op den voorsz. $\frac{1}{2}\frac{2}{2}$ *Juny* tegens hem *Colonel Ripperda* zoude gezeyt hebben: *diegene, dewelke de Capitulatie wilden tekenen, vry en geen Prisonniers de guerre zouden zijn*; Mitsgaders noch dien *Burgermeester* die doenmaals in 't afgaan tegens hem *Colonel Ripperda* gezeyt zoude hebben: *Indien gy u retireert, zo zult gy verliezen het voordeel van de Capitulatie*; Of dat in *cas* van weygeringe van zodanige *nominatie*, de Heeren van de Magistraat ook deze naast voorgaande *positien* van hem *Colonel Ripperda* zullen moeten houden en reputeren van gelijke erdichte *calibre* als de vorige.

4. Dat vorders de Heeren van de Magistraat wel genegen en onbeschroomt zijn, in *cas* de *Colonel Ripperda geincliniert* of gemeynt zoude zijn, zijne *insimulatien* in rechte te *justificeren*, of over deze benodighde *recriminatien* tegens haar Ed: te konnen en te mogen yveren, met hem nu voort te concerteren en te convenieren over bequame en onpartydige *Arbiters*, om 't gene hy zal konnen en willen prætenderen, op in te nemene kennisse van zaken, na rechte te *determineren*, ja præsenteren haar Ed: zich belangende deze *recriminatien* tegens hem ten goeden rechte voor alle onpartijdige Richteren en Gerichten, daar 't haar Ed: geoorloft zal zijn te mogen en veyligh zal zijn te konnen hare defensive redenen tegens hem *Colonel Ripperda* ter *judicature* te brengen en te *submitteren*, mits dat

hy

hy *Ripperda* zich ook zodanige te verkiesene *Arbiters*, of andere Richters te gelijke zal moeten *submitteren*, voor zo veele die welgemelte Heeren van de Magistraat in 't generaal en particulier zullen goetvinden hem ter zaken van zijne diffamatien te *reconvenieren* en te *actioneren*.

Deze Insinuatie, op den 2 October 1672. hem Ripperda, in zijn Herbergh te vooren komende/ wilde hy de zelve niet zien/ hooren/ noch de coppe van dien aanvaarden/ dreygende de Stadts Bode te willen bastonneeren/ zo hy hem niet van daar maakte/ waar over een Regiments-Quartiermeester, om dit zelve met dadelijkheyt uyt te voeren/ is geordonneert/ als volght.

Anno 1672 den 12 *October* heeft de *Heer Albrecht de Vishumb* Quartiermeester van den Oversten *Hel*, tot d'insinuatie dezes verzocht en *geauthoriseert*, *gerelateert* dat zijn Ed: na eenige tegenstrevelingen van den *Colonel Ripperda*, de bovenstaande *Acte* van *recriminatie* en *presentatie* aan zijn Ed: in presentie van Getuygen heeft geinsinueert, leggende daar van een *duplicaet* of *copye* op des voornoemden *Colonel Ripperdaas* Tafel in zijn Ed: tegenwoordigheyt.

In fidem

J. VRIESEN.

Den Colonel Ripperda, heeft noyt op eenige van deze punten willen antwoorden/ noch de aanbieding van Arbiters of Rechters over die zaken aannemen/ waar over de Magistraat der Stadt Zwoll hem hebben verklaart/ voor een Impudent-Diffamant, Eerschender, publijk Leugenaar, en falsaris; Gelijk zy met den druk hebben gemeen gemaakt: En Colonel Ripperda, (na dat hy noch eenige maanden/ naar den dagh van deze Insinuatie, aldaar vast gehouden wierd) is/ zijn Rantsoen betaalt hebbende/ van daar vertrokken.

Aldus twisten/ schreef/ en dreef men/ om dit zo schelms overgaan van Zwoll, malkander aan te drijven/ en zich zelven daar van te ontlasten; maar ondertusschen was die Stadt schandigh overgegeven; en alhoewel die Magistraat zich al eenighzins door 't bovengenoemde/ van Colonel Ripperdaas beschuldigingen gezuyvert had/ zo heeft die Magistraat eenigen tijdt/ daar na/ geen kleyne kneep van zijn Hoogheyt, den Prins van Oranjen, gekregen: want alzo veel Inwoonders van Zwoll, Kampen en Deventer, daar veel Burgermeesters onder waren/ voor 't overgeven harer Steden, in de grootste confusie/ met de meeste onorder/ schrik/ en onvoorzichtigheyt/ veel van hun beste/ en kostelijkste goederen/ gereede penningen/ als ook Vrouwen/ en Kinderen/ te scheep/ naar de Noordt Hollandtse Steden en Amsterdam vervoert hadden/ zijn de zelve/ 't zy door verspieders/ of andere ontdekt/ aangehaalt/ en de respective Magistraten, van de Hollandtse Steden, bekent gemaakt/ waar op de nevensgaande ordre gevolght is.

COPIE.

C O P I E.

Procureur Generaal.

WILLEM HENDRIK by der gratien Godts, Prince van Oranje en Nassau, Grave van Catzenellebogen, Vianden, Dieft, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam, en Marquis van der Veere, Vlissingen, Heer en Baron van Breda, der Stadt Grave en Lande van Kuyk, Dieft, Grimbergen, Herstal, Kranendonk, Warneston, Arloy, Noseroy, St. Vith, Daasburgh, Polanen, Willemsstadt, Niervaart, Ysselsteyn, St. Martens Dijk, Steenbergen, Geertruydenbergh, de Hooge en Lage Swaluwe, Naaltwijk en Erfburgh-Grave van Antwerpen, en Besancon, Erf-Marschalk van Hollandt, Gouverneur, Stadthouder, Capiteyn Generaal en Admiraal, midtsgaders den President en Raden over Hollant en West-Vrieslant: Den eersten gezworen Exploicteur hier op verzocht, Salut. Alzoo den Procureur Generaal van Hollandt en West-Vrieslandt ons vertoont heeft, hoe dat op het te kennen geven van eenige particuliere Persoonen aen Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje, dat haar kennelijk was, wie de Verraders waren die de Steden van Swol, Deventer, Kampen, en andere trouwloosiijk aan den Vyandt hadden verkocht en overgegeven, en waar zy hare goederen en effecten in deze Provintie hadden gezonden en geberght, hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt de zelve Requiranten heeft geauthoriseert, en alle de goederen, gelden en effecten in Noord-Hollant en elders versteken, en toebehoorende de voorsz. Verraders, en Overgevers, als mede de Persoonen zelfs aan te halen, in goede bewaringe nemen, en de zelve te verzekeren onder de Gerechte van de respective Plaatzen, daar die gevonden zoude werden, om vervolgens de zelve gebracht te werden, daar de zelve Sijne Hoogheyt het zoude komen goet te vinden; Ingevolge van welke de voorsz. Requiranten verscheyden Koffers, Pakmanden, en Kisten, toebehoorende de Persoonen aan het voorsz. verkoopen en overgeven van de voorsz. en andere Steden schuldigh, tot Medenblik, Enkhuyzen, Hoorn, Amsterdam, en andere plaatzen hebben aangehaalt, en aan hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt, geremonstreert, Sijne Hoogheyt goet gevonden heeft, dat ten overstaan van een Heer Commissaris van dezen Hove, de albereydts aangehaalde en gesaiseerde effecten en goederen, en die als noch te voorschijn zoude mogen komen van gelijke natuur, zoude werden geinventariseert, en gebracht in een verzekerde plaats, ter discretie van den Hove: Waar op dezen Hove in November laatstleden de Heer Gool ten voorsz. fine hebben gecommitteert, zijn Edelheyt alle de zelve goederen en effecten door den Secretaris van den gemeldten Hove sommaris laten inventariseren en cachetteren, en vervolgens alhier doen overbrengen en verzekeren onder den zelven Hove, en alzoo onder de zelve goederen, gelt en effecten zijn die toebehooren Aalbert Aalbertsen, N. Brouwer, Willem van Brakel, Warrenaar Crans, Herman Meeuwisz. Gysbert van Dedem, N. de Royer, en Albert Nieulant, alle Burgermeesteren tot Swol; Dirk Roelius, Griffier van de Provintie van Over-Yssel, Willem Evertsz. Lakenkooper tot Swol, Klaas Kok, Factoor tot Swol, Arent van Hardenbergh, Daniel van Zanten, Reyndert Tengnagel, N. Kerkwijk, en Gerrit van Blankevoort, alle Burgermeesteren van Kampen; Hendrik Dapper, Burgermeester tot Deventer, en alle de voorsz. goederen, gelden en effecten, toekomende de voorsz Persoonen niet alleen, om redenen voorsz. nemaar ook om dat zy haar by de Vyanden van dezen Staat onthouden, zijn verbeurt en vervallen ten behoeve en profijte van de Ed: Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt: Zo is hy Vertoonder ampts-halven genootzaakt hem te keeren aan dezen Hove, alzoo hy zeyt, verzoekende daar omme

onze provisie: ZOO IST, dat wy u committeren en authoriseren midts dezen, van wegen de hooge Overigheyt, te houden in arrest alle de voorsz Goederen, Actien, Gelden, en effecten, als de voorsz. Persoonen toebehooren ofte aangaan, en onder dezen Hove ofte elders verzekert, en alle de voorsz. Persoonen en andere die de voorsz. goederen en effecten zouden mogen aangaan, te daghvaarden by openbaren Edicte en Klokkegeslagh, en Insinuatie, te komen tegen Dingsdagh toekomende drie weken, voor de Heeren en Meesters Cornelis Fannius, Heere van Out Haarlem, en Mattheus Gool, Raden in den voorsz. Hove, als Commissarissen, om te aanhooren zoodanigen eysch en conclusie, midtsgaders verzoek als hy Vertoonder ter zake voorsz. ten dage dienende, jegens yder een van hun zal willen doen, en nemen, en specialijk om de voorsz. Goederen, Gelden, Actien en Effecten verklaart te hebben, verbeurt, vervallen, en geconfisqueert te zijn ten behoeve en profijte van de opgemeldte hooge Overigheyt, daar jegens te antwoorden, en voorts te procederen, ons relaterende u wedervaren.

Gegeven in den Hage, onder 't zegel van Justitie, den 10 February 1673. Onderstont by mijn Heeren den Gouverneur, President en Raden over Hollant en West-Vrieslandt.

En was getekent,

A. Pots.

't Zal tijdt zijn / dat wy de Stadt Zwoll, (die den 23 Junii, 1672. (Nieuwen Stijl) aan den Keurvorst van Keulen, en Bisschop van Munster is overgegeven) verlaten / om eens te hooren / wat de Magistraat van Kampen, die met Zwoll op eenen dagh / zijn overgegaan / tot haren onschult / zullen hebben te zeggen.

Verhaal van 't overgaan der Stadt *Kampen.*

DE Stadt Kampen, is een der drie Hooft-Steden, van de Provincie Over-Yssel, hoewel aan de binnen- of Zuydwest-zyde van de Rivier den Yssel, op den Geldersen, en Veluwsen bodem gelegen / omtrent 2 uuren gaans van de Zuyder-Zee, in de welke die Stroom zijn water is lossende / tegen over 't Eylandt Ens; de Stadt is van veelderley slagh van Visch / zeer wel gedient / als van Bot / Spiering / Aal / &c. uyt die Zee, en van Zalm; Snoek / Karper / Braessem / Pos / uyt die verbyloopende Rivier, die alle zeer blank en helder van smaak zijn: Men vindt daar ook veel Water-gevogelte / als Ganzen / Endtvogels / Smienten / en Teslingen / &c. Kampen, is niet heel groot / maar tamelijk sterk / inzonderheyt van wegens hare gelegentheyt / der omleggende lage Weylanden en Moeras- en Veenachtige gronden: Een groote / lange en bequame Brugge, strekt zich uyt de Stadt, over den Yssel, en is aldaar met een Schans van vier punten / voorzien.

De Magistraten van deze Stadt, hadden al vroegh in 't Voorjaar, de gebreken van haar Stadts Fortificatien, zo op hare eygen kosten / als verschot / doen herstellen / en in de maandt Februarii, den Staat van hun Magazijn, aan den Raadt van Staten overgezonden / bestaande / in 't volgende: 6440 pondt Buskruydt, bequaam / 900 pondt dito, onbequaam / 315 bossen bequame Lonten, 198 bossen dito, bedorven / 52 tonnekens Musket-Kogels, noch 2471 pondt Kogels,

Kogels, 12 metale Stukken, elk schietende Kogels van 12 pondt / 6000 Kogels tot de zelve / 2 metale Stukken, elk schietende 6 pondt / 400 Kogels tot de zelve / 2 yzere Stukken, elk schietende / 8 pondt / 1 yzer Stuk, schietende / 2 en een half pondt / 1468 Kogels van een / en twee ponden / 6 yzere Stukken, schietende elk Kogels van 18 pondt / noch 2 Steen-Stukken, en 16 yzere Haken; Voorts een deel Lepels, Stokken, Wissers, Aanzetters tot de Stukken, 300 Schoppen, en Spaden, 100 Ys-Bijlen, 100 Ys-Haken, 30 Ysbrekers, &c. Hier by verzocht de Magistraat van Kampen, met de hier noch gebrekende / en noodtzakelijk-vereyschte Amonitie van Oorlogh, te werden voorzien / waar op gevolgt is

Extract uytte Resolutien van de Ed: Mog: Heeren Raden van State der Vereenigde Nederlanden.

Donderdagh, den 17 *Maert*, 1672.

IS geexhibeert en gelezen een Memorie by den Contrerolleur van der Mijl geformeert, ingevolge en tot voldoeninge van haar Ed: Mog: Resolutie, in date den 9 dezes, nopende den staat van 't Magazijn binnen Kampen, waar op gedelibereert zijnde, is goet gevonden en verstaan, dat gedepescheert zal worden Acte op den Commis Stapelier van der Dussen, omme by de eerste oportune gelegentheyt in 't Magazijn binnen Kampen voornoemt, te zenden 6000 Pont Bus-polver, en 3000 Pont Lonten, met authorisatie omme het onnut en onbequaam Polver wederomme af te halen, en voeren naar 's Landts Magazijn tot Delft, en wat belanght den vorderen inhoudt van de voorsz. Memorie, is de dispositie dienthalven te nemen uytgestelt tot nader deliberatie.

J. vander NYENBURGH.

Accordeert metten Register

G. van SLINGELANDT.

Maar deze 6000 Ponden Buskruyt, en 3000 Ponden Lonten zijn niet tot Kampen gekomen / zo dat de Magistraat daar na al wederom hebben moeten solliciteeren / om dit en noch meerder Oorloghs-Ammonitie te bekomen / waar toe de volgende Ordonnantie wel wierd verbaardigt:

Den Raadt van State der Vereenigde Nederlanden, ordonneren *Johan Stapelier vander Dussen*, Commis van des Generaliteyts Magazijn tot Delft, te leveren aan *Aper Harweyer*, Commis van 's Landts Magazijn tot Kampen, deze naarvolgende behoeften, namentlijk:

10000 Pondt Bus-polver
4000 Pondt Lonten
400 Kogels van 18 Pondt
200 Kogels van 8 Pondt
300 Kogels van 6 Pondt
400 Kogels van 4 Pondt

Omme by hem in 't Magazijn aldaar ten dienste van den Lande in voorraat bewaart te werden, daar van hy gehouden blijft te verantwoorden, en overbrengende neffens deze behoorlijke recepisse, zullen de voorsz. behoeften, den voorsz. Commis *vander Dussen*, in uytgave zijner rekeningen geleden werden. Gedaan in 's Gravenhage den 5 May 1672.

Was geteekent

J. v. BORSSELE vander HOGE.

Leger stondt. Ter Ordonnantie van den

Raadt van State.

G. van SLINGELANDT.

Doch van dit is alzo weynigh gekomen als van het eerste / dies hebben die van Kampen, aan de Heeren Raden van Staten, door Missive van den 3 Junii, (Oude Stijl) nochmaals verzocht / de voorgemelte Assistentie, en is daar op gevolgt het nevensgaande

Extract uyt de Resolutien van de Hoog. Mog. Heeren Raden van Staten der Vereenighde Nederlanden.

Dingsdagh, den 14 *Junii,* 1672.

OP de ontfangene Missive van Burgermeesteren, Schepenen, en Raden der Stadt Kampen, in dato den 1/3 dezes, houdende alzo by deze tijdts gelegentheyt, noch van Paerden, noch van Voetvolk, mede van Kogels, en Bus-polver onverzien zijn, en daarom verzoeken, dat haar Ed. Mog. die voorzieninge believen te doen, dat mogen werden met eenige Ruyterye of Voetvolk tot hare securiteyt verzien, is na deliberatie goet gevonden dezelve Missive in originali te zenden aan de Heeren haar Hoog. Mog. Gedeputeerden, en Gevolmachtighden te Velde, althans tot Utrecht, om op den inhoudt zodanige reflexie te nemen, als in deze constitutie van tijden tot behoedinge der voorsz. Stadt werde gerequireert, alzo by haar Ed. Mog. gene dispositie van Krijghsvolk, om derwaarts te zenden, en kan werden gedaan.

J. van BORSSELE vander HOGE.

Accordeert met het Register in absolutie van de Secretaris.

Pro Copia.

R. van BREDA, Secretaris.

Dit alzo op de Gevolmachtighde te Velde verschoven zijnde / en den Vyandt ondertusschen al aannaderende / zondt de Magistraat van Kampen, haren mede-Raadtsvriendt, de Heer Heyman Vrieze, benevens haren Secretaris, Albert Hof, aan de Magistraat der Stadt Amsterdam, met de volgende Missive:

COPIA.

C O P I A.

Edele Eerentfeste, Hoogh-Achtb. Wijze, zeer Voorzienige Heeren, inzonderheyt Grootgunstige Vrienden:

DEzen nacht den Vyandt tot Welsum den Yssel zijnde gepasseert, en apparent wetende, den defectueusen toestandt zo van ons Garnisoen als Magasijn, zal die zelve buyten twijfel het ooge op ons Stadt hebben geworpen, 't welk ons stelt in een extreme verlegentheyt, als wezende buyten alle postuur van defensie; wy hebben daar over noodigh geacht, onzen mede-Raadts-Vriendt de Heer *Heyman Vriese*, dezen nacht Citissime aan U Ed: af te zenden, en den overgrooten noodt waar in wy zijn gevallen, die zelve voor oogen te brengen, en ten aanzien van het groote Interest, zo voor de Stadt in 't gemeen, als U Ed: Stadt in 't byzonder te verzoeken hulpe en assistentie, zonder welk onze Stadt absolute is verlooren, begeerende en biddende, dat aan de zelve onze Gecommitteerde gunstigh gehoor en expeditie mogen worden gegeven, waar toe wy ons willen verlaten, en Godt bidden, U Ed: in deze perplexe tijden te nemen in zijn heylige hoede. Kampen den 7 Junii, (*Oude Stijl*) des nachts ten een uur. 1672.

Het Opschrift was:

Edele Eerentfeste, Hooge, Achtbare, Wijze, zeer Voorzienige Heeren, inzondere Grootgunstige goede Vrienden, Burgemeesteren en Regeerders der Stadt Amsterdam.

U Ed: H. inzonderheyts Grootgunstige goede Vrienden, Burgermeesteren, Schepenen en Raden der Stadt Kampen.

Ter Ordonnantie der zelve

R. van BREDA. Secretaris.

Pro vera Copia.

J. STEENBERGEN. Secretaris.

Hier is al mede niet op gevolght: Maar door verzoek en ernstigh aanstaan van den bovengenoemden Heer Heyman Vriese, doenmaals van wegen de Stadt Kampen, Gecommitteerde ter Admiraliteyt tot Amsterdam heeft dat zelve Collegie te leen laten volgen / 20 yzere Stukken Kanon, en 4000 ponden Boskruyt.

De meergemelte Heer Vriese, en de voorsz. Secretaris zijn vorder als Gedeputeerde, na den Hage gereyst / alwaar den uytersten noodt van haar Stadt, de Heeren Raden van Staat voorstellende / gevolght is het onderstaande

Extract uyt de Reſolutien van de Ed: Mog: Heeren Raden van State der Vereenighde Nederlanden.

Donderdagh den 23 *Julii*, 1672.

OP 't geremonſtreerde van de Gedeputeerden der Stadt Kampen, is naar deliberatie goetgevonden midts dezen te authoriſeeren den Commis *Stapelier van der Duſſen*, om uyt te leveren ten behoeve van 't Magazijn der voornoemde Stadt, de quantiteyt van Kogels, by voorgaande Reſolutie geaccordeert: En wordt de Magiſtraat der gemelte Stadt geauthoriſeert tot den inkoop van 16000 pondt Bus-polver, zullende het zelve betaalt worden op Ordonnantie van haar Ed. Mog.

J. STRIK. Vt.

Accordeert met het Regiſter

J. van SLINGELANDT.

Pro vera Copia.

J. STEENBERGEN, Secretaris.

Doch dit was al te laat / want op den zelven dagh van deze bovenſtaande Reſolutie, wierd de Stadt Kampen, overgegeven: Zy hadden ook een van hare Burgermeeſters, beneffens een van de Stadt Zwoll, naar Vrieſlandt gedeputeert, om met die Heeren, ten meeſten beſte van hunne Provincien, alles over te leggen / als men zien kan / uyt het volgende

Extract uyt het Reſolutie-Boek der Ed: Mog: Heeren Gedeputeerden Staten van Vrieſlandt.

Maandagh den 10 *Junii*, 1672. *voor noen.*

DE Heeren *Reyner Ganſneb*, *Gent. Tengnegel*, Burgermeeſter de Stadt Kampen, en *Johan Krul*, Burgermeeſter der Stadt Zwolle, als Gecommitteerden van de Provincie van Over-Yſſel, haar aankomſte alhier aan dit Collegie bekent hebbende gemaakt, en audientie voor het zelve verzocht, is den Secretaris *Vierſen* gecommitteert, om wegens gemelte Heeren te gaan verwellekomen, en met een alhier ter audientie te geleyden; waar op haar Ed: dan gecompareert, en aan de eene zijde van de Tafel gezeten zijnde, naar gedane Curialia hare Credentialen hebben overgelevert, en vervolgens geproponeert hoe dat de Heeren hare Committenten, conſidererende de groote progreſſen van de Vyanden van dezen Staat, die naar veroveringe van veele capitale Steden en Fortificatien in de Betuwe is ingevallen; en alzo het Leger van dezen Staat, heeft genoodtzaakt om de gemaakte Retrenchementen aan den Yſſel te quiteeren, en den Vyandt den pas in de Veluwe open te geven, en dat de Steden Kampen en Zwolle, geheel onverzien van Voetvolk en Oorloghs-behoeften zijn gelaten, zonder eenige hoope, om, niet tegenſtaande ſerieuſe aanſchrijvinge, zo aan de Generaliteyt, als de Provincie van Hollandt

en de

en de Stadt Amsterdam gedaan, eenigh secours van daar te bekomen, te rade hadden gevonden, haar Ed: herwaarts te committeeren, en dit Collegie in bedenken te geven, of tot defensie van deze Provincie en die van Over-Yssel en Stadt en Landen, nessens het Landtschap Drenthe, niet dienstigh zoude zijn, dat zo wel de Militie als den uytschot van d'Ingezetenen, die uyt alle drie Provincien konnen by een gebracht werden, hoe eerder hoe liever t'zamen getrokken wierden, en gestelt onder het commando van de Luytenant Generaal *Ailua*, die geauthoriseert zoude moeten werden, om met de zelve den Vyandt gestadigh te costojeeren, en gedurigh wakend oogh op de zelve te houden, en die plaatzen, waar op de Vyandt mochte mikken, naar behooren te secondeeren: Staande haar Ed: gereedt om zich mede naar Groeningen te begeven, om het zelve voorstel aldaar te doen, waar op, naar dat meergemelte Heeren door de mont van de Heer Præsident waren bedankt voor de genomene moeyte, met betuyginge dat haar Ed: komste het Collegie ten hooghsten aangenaam was, en door gemelte Secretaris weder naar haar Logement geconduiseert, gedelibereert zijnde, heeft het Collegie zich het voorsz. voorstel wel laten gevallen, en voorts goetgevonden, dat de Heeren Gedeputeerde Staten van Stadt en Lande, wegens dit Collegie by Missive zullen verzocht worden, om het voorsz. voorstel mede te willen emplecteeren; doch verstaat dit Collegie, dat zo tot de charge van gemelte Luytenant Generaal, als anderzins, hoogh noodigh is, dat in yder Provincie een gecommitteert werde, om de zelve met raadt en daadt te assisteeren.

Accordeert met het voorſ. Boek.

In kennisse van my

D. RUTGERS.

Pro vera Copia.

R. van BREDA, Secretaris.

Deze voorgaande Resolutie was wel heylzaam voor de Provincie van Over-Yssel geweest/ had de zelve niet te laat gekomen: Maar laat ons nu zien de redenen/ die de Magistraat van Kampen, wegen het overgeven van haar Stadt, hebben in Druk doen uytgaan.

MISSIVE

M I S S I V E

Van Burgermeeſteren, Schepenen en Raden der Stadt

K A M P E N,

Aan hare Hoogh-Mog: de Heeren *Staten Generaal*, der Vereenighde Nederlanden.

Vervattende de redenen, waarom die zelve Stadt genoodtzaakt is geworden met de Gecommitteerden van zijn Keurvorſtel. Doorluchtigheyt van Coln, en den Vorſt van Munſter, te capituleren.

Hoogh-Mog: Heeren, &c.

WAnneer op de voorloopende geruchten / de Declaratien van Oorloge van de Koningen van Vrankrijk en Engelant, mitsgaders de Keur en Vorſten van Keulen en Munſter zijn gevolght / heeft deze Magiſtraat tot bewaringe en defenſie harer Stadt, ten dienſte van den gemeenen Staat, nodigh geacht / hare zorge principalijk te laten gaan / over de defecten harer Fortificatien, en van het Magazijn, met den aankleve van dien / in vaſt vertrouwen / den Staat niet in gebreke zoude blijven / in tijdt van noodt / haar zoo veel Volk van Oorloge toe te zenden / als ten fine voorſz. van nooden zoude zijn.

Belangende de Fortificatien, kan men voor de oprechte waarheydt verklaren / dat men zoo haaſt de vorſt uyt de grondt is geweeſt / der zelver reparatie heeft aangevangen / en naar ingenomen advijs / van den Colonel Stekke, en andere des verſtandige / op verſchot van de Stadt, zodanigh doen redreſſeren en paliſſaderen / dat / niet tegenſtaande het onverwachte opbreken van het Leger aan den Yſſel, en het ontijdigh overgaan der Steden Deventer en Zwol, de zelve by na in volkomen Staat van defenſie / zijn geweeſt: De Schot en andere Poorten, Hameyen, Val-bruggen, Slagh-boomen, Batteryen, en andere zaken van gelijke nature / zijn op gelijk verſchot mede in genoeghſame ordre gebracht.

Den zoberen en zo zeer defectueuſen Staat van 's Landts Magazijn alhier / onder des Commys handt / hebben wy in Februario jongſtleden / aan den Raadt van State gezonden / met gedienſtigh verzoek / dat op die nodige behoeften ten ſpoedighſten ordre geſtelt mochte werden, en 't zelve door onze Mede-Raadts-Vriendt d'Heer *Reyner* Ganſneb Gnt. Tengnagel, Gecommitteerde ter Vergaderinge van haar Hoog: Mog: met inleveringe van memorien / inſtantelijk by den Raadt zijnde geſolliciteert / heeft men bekomen die hier voorgaande reſolutie / by welke geaccordeert wierden 6000 Pondt Bus-polver, en 3000 Pondt

Pondt Lonten, zonder meer / niet tegenstaande de Luytenant Generaal van der Mijlen, op order van den Raadt, bij ruymer en op alles hadde geadviseert. Waar op men is genootzaakt geworden / door een extraordinaris afzendinge / van de Heeren Johan en Reyner Gansneb Gnt. Tengnagel, onze Mede-Raadts-Vrienden, nevens onzen Secretaris, Rutger van Breda, nochmaals over 't zelve subject by den Raadt instantie te doen / op welk wel een Resolutie (hier voren ook verhaalt) echter / gelijk ook de voorige / noch Polver / noch Lonten / noch Loot / noch ook yets anders is gevolght / onaangezien zedert veelvoudige sommatien / en verdrietige sollicitatien / aan den Raadt, den Heer Meerman, tot het dispenseren van Ammonitie van Oorloge gecommitteert / en den Commijs Stapelier van der Duffen, daar over zijn gedaan. Zijnde alzo hoopeloos gestelt / om uyt des Generaliteyts Magazijnen yets te konnen bekomen / hebben wy door d'Heer Heyman Vriesse onze Mede-Raadts-Vriendt, Gecommitteerde Raadt ter Admiraliteyt tot Amsterdam, van 't zelve Collegie 26 ysere Stukken Kanon te leene ontfangen / en 4000 Pondt Kruydt, ('t welk alles was / dat men met groote moeyte / en ook niet anders als stiller wijze / konde bekomen) en andere Ammonitie van Oorloge op verschot van de Stadt ingekocht / om immers / schoon men van de Generaliteyt hier in wierde geneglіgeert / wanneer men met genoeghzaam Garnisoen verzien was: (waar aan men oordeelde geen redenen te hebben om te mogen twijffelen:) in postuur van defensie zich te konnen stellen. Maar aangaande het noodige Volk van Oorloge, moeten wy met leetwezen zeggen / dat onze Stadt, wordende aangezien als gelegen binnen den Ringh van den Yssel, en door het Leger aldaar / quasi bedekt / op de Lijste van bezettingen / van Militie geheel onverzien / en zonder een eenige Compagnie is gestelt geworden / ook by 't opbreken van 't Leger aan den Yssel, en het open stellen van de pas in de Veluwe: dat alleen 4 Compagnien Paerden, alhier weynigh dienst konnende doen / zonder een eenigh Man te Voet, binnen Kampen zijn gezonden / in plaatze de naburige Steden Zutphen, Deventer en Doesburgh, yder met 5000 Mannen zijn opgepropt. Hier van hare Hoog: Mog: den Raadt van State, zijn Hoogheyt den Heere Prins van Oranje, nevens de Gevolmachtigde te Velde, en de Stadt van Amsterdam, by iteratieve Missive (hier te vooren mede aangewezen) en door meergemelte Heer Heyman Vriesse, nevens onze Secretaris Albert Hof, den 6 Junii (oude stijl) by ons specialijk daar toe gecommitteert / kennisse zijnde gegeven / met verzoek / deze Stadt met behoorlijk Garnisoen en secoursen ten spoedigsten verzien mochte werden, dat anders stont onfeylbaar verloren te gaan, als (hier vooren) blijkt / is by den Raadt van State op een toegezonden Missive van den 13 Junii eerst geantwoort / (als boven verhaalt) en op des Heer Vriessen nader instantie zijn Ed: de nevensgaande Resolutie van wel-gemelten Raadt (al mede hier vooren gestelt) concernerende eenige meerdere quantiteyt Bus-polver, ter hande gestelt / dan 't zenden van eenigh Volk van Oorloge is by alle des Generaliteyts Collegien, midtsgaders zijn Hoogheyt, de Gevolmachtighde te Velde, en de Stadt van Amsterdam op de onmogelijkheyt t'eenemaal geexcuseert / en niet een Man herwaarts gezonden / hebbende zijn Hoog-

gemelte Hoogheyt, d'importantie der Stadt Kampen voor den Staat naukeurighlijk beseffende / alleen hoope gelaten / om de Compagnie Guarde die binnen Aernhem wierde opgehouden / (zo ontslagen konde werden /) naar Kampen te zenden / 't welk mede ontstaan is.

Gelijk beklagh en by na gelijk verzoek door d'Heeren Reyner Gansneb, Gnt. Tengnagel en Johan Krul, Burgermeesters der Steden Kampen en Zwol respective / den 7 Junii (oude stijl) jongstleden daar toe gecommitteert / aan de Provincien van Vrieslant, en Stadt en Lande van Groeningen, zijnde gedaan / hebben wel de Gedeputeerde van de eerste / by resolutie van den 10 dito (ook al in 't voorige aangewezen) de Militie in hare Provincie, en omtrent Koeverden leggende / midtsgaders het uytschot tot verzekeringe van de Steden en Forten in Over-Yssel en Drenthe, omtrent hare Frontieren gelegen / volvaerdiglijk geaccordeert / en aangenomen d'ordre daar toe nodigh / ten zelven dage aan de Luytenant Generaal Aylua, op Zwol af te zenden / ook ten zelven eynde aan de Provincie van Stadt en Landen in krachtige termen geschreven: maar zijn op der zelver Resolutie / en op de Getuyghde gelijke inclinatie van de Gedeputeerde Staten van de Provincie van Stadt en Lande: (die het nemen harer Resolutie op 't zelve subject wegens de d'absentie van den Heer Commandant Ravenhooft excuseerden / en tot den volgenden dagh / den 12 dito verschoven :) geene effecten gevolght.

Den 11 en 12 dito zijn uyt Zwol en Hasselt binnen Kampen gekomen de 2 nieuwe Compagnien van Capiteyn Uytterwijk en Hum; en heeft alzo het geheele Garnisoen bestaan in de voornoemde 4 Compagnien Paerden, nevens die van den Graaf van Flodorf, casueel en zonder patent hier binnen gekomen / de 2 voornoemde Compagnie te voet / en noch een van Capiteyn Blankfoort, die aldaar loop plaatze / en al noch geen Wapens van 't Landt hadde / uyt welke / 12 Mannen na Kijk in de Vecht, een Fort, gelegen op het Zwarte Water, waren gecommandeert / en daar mede het Fort over den Yssel, bestaande in 4 Punten en hare Flanquen; item de werken van de Stadt, namentlijk / 2 Capitale Bolwerken met hare Faussebrayen, noch 4 aan de Landtzijde, en alle de werken langs den Yssel moetende bezet en gedefendeert werden / 't welk by alle de werelt onmogelijk t'eenemaal wierde geoordeelt / is meergemelte Stadt, na dat de Linie van Katerschans tot Zwoll, tot welkers defensie men 5 Compagnien Paerden, den 11 dito van hier had gezonden / was verlaten / dezelve 5 Compagnien Paerden naar haar wederkeeren / van de voorgemelte Linie, met die van Capiteyn Hum te voet / uytgetogen; en een goet getal van het Bisschoplijke Leger, op welke het geheele gros gereedt stond te volgen / tot onder 't Kanon was genadert / voor en aleer onze Gecommitteerden voornoemt / uyt Hollandt, Vrieslandt, en Stadt en Lande respective arriveerden / en van haar wedervaren ons berichten konden / den 13 Junii, (Oude Stijl,) by accoort aan den Keur en Vorsten van Keulen en Munster overgegaan.

Wy willen vastelijk vertrouwen U Hoog. Mog. nevens de geheele werelt / zullen uyt het voorverhaalde konnen en willen oordeelen / dat meergemelte Stadt in 't minste niet by onze schult, veel min ontrouwigheyt overgegeven,

maar

maar by gebrek van Garnisoen en andere Oorloghs-behoeften, als weerloos en verlaten, in de handen van de Keur en Vorsten van Keulen en Munster heeft moeten vervallen, in plaatze/ wanneer men nevens de nabuurige Steden, met welke men tot onderstandt van de gemeene zake, altijdt gewilligh en gelijk heeft gecontribueert gehadt/ voorzien was geweest/ men bequaam hadde konnen zijn tot conservatie zijner Vryheyt en den dienst van den gemeenen Staat, d'attaquen der Vyanden vigoureuselijk af te keeren. Hier mede Hoog: Mog: Heeren zullen wy eyndigen/ en Godt bidden U Hoog: Mog: te willen nemen in zijne H. bescherminge. Kampen, den 3 Augusti, 1672.

Uwe Hoog: Mog: Dienst-bereydwillige Vrienden

Burgermeesteren, Schepenen, en Raden der Stadt Kampen.

Ter Ordonnantie van de zelve

A. van BREDA, Secretaris.

Aldus is de Stadt Kampen, op een/ en den zelven dagh/ met de sterke Stadt Zwoll, zijnde den 23 Junii, 1672. overgegeven; De Stadt Hasselt, gelegen aan 't Zwarte Water, niet groot/ maar redelijk sterk/ is aanstondts/ gevolght/ als konnende mede niet Garnisoens genoegh binnen krijgen/ noch behouden/ en wierd voorts van haar weynige/ oude inleggende Soldaten verlaten/ gelijk uyt het volgende te zien is.

C O P I A

Van het Extract uyt de Notulen, gehouden ter Secretarye der Stadt *Hasselt*, behelzende de redenen, van 't overgaan der zelver Stede.

NA dat den 13 Junii, 1672. (Oude Stijl) alhier de tijdinge gekomen was/ dat de Stadt van Deventer met de Keurvorst van Keulen, en de Bisschop van Munster hadden Gecapituleert/ en dat den Colonel Aylua des avondts te vooren met alle zijn Bagagie hier tot Hasselt, van Zwolle, was gekomen; Zo hebben de Heeren van de Magistraat alle mogelijke devoiren aangewent/ om zijn Ed: te disponeeren/ dat eenigh meerder Garnisoen in deze Stadt mochte verblijven; Maar daar op geen categorisch antwoordt konnen bekomen/ alleen zeggende de Colonel Aylua voorsz. dat des daaghs daar aan volgende/ volk genoegh in Hasselt zoude komen/ maar niet wetende of die aldaar zouden verblijven; En zijn aanstondts daar aan des nachts omtrent een uure binnen Hasselt met groote confusie gekomen eenige Compagnien Paerden, en de Regimenten te voet van Bampfield en Ripperda: Maar by haar de Heeren van de Magistraat des morgens/ omtrent 8 uuren hebben verzoeght/ met vriendelijke bede/ en instantie om alhier te subsisteeren/ en den Vyandt het hooft te

bieden: Maar hebben by opgemelte Colonels niet konnen obtineeren. En nadien de Colonel Aylua, voorts de Colonels Bampfield en Ripperda met alle hare byhebbende Militie, den 14 Junii, (Oude Stijl) des voor de middaghs/ omtrent 10 uuren/ uyt deze Stadt zijn vertrokken/ zo is daar door het ordinaris Garniſoen binnen deze Stadt leggende/ zodanige bloheertigheyt toegevoeght/ dat zy alle hooft voor hooft zijn gevolght/ zonder dat eenigh Militair Perſoon hier binnen is gebleven; Waar door de Magiſtraat alle hoope benomen wierde/ om tegen den Vyandt te konnen ſubſiſteeren/ en dienvolgens genoodtzaakt ook Capitulatien te maken/ als d'andere Steden gedaan hadden.

Collat.

T. TELVOOREN.

Pro copia coſti

JOANNES BUIS, Secretaris.

Zwolle, den 17 Julii, 1672.

Den Generaal Aylua, en de Colonellen Bampfield, en Ripperda, met hun volk/ en 't inleggende Garniſoen, aldus Haſſelt hebbende verlaten/ zijn geheel naar Vrieſlandt ingetrokken/ waar door die Stadt genoodtzaakt was (als boven verhaalt) haar mede in de Generale Capitulatie, met geheel Over-Yſſel, over te geven.

Die van Steenwijk, een Stedeken, in die zelve Provintie, een weynigh te landewaart in gelegen/ met 8 tamelijke Bolwerken, en Wallen geſterkt/ quam ook al/ op 't aanſchrijven/ en capituleerde zo wel als d'andere.

Alzo gaf haar mede over/ Zwarte-Sluys, leggende aan de Rivier, genaamt het Zwarte-Water, (door 't welke men na Zwoll vaart/) niet verre van Haſſelt, doch nader by een Inham van de Zuyder-Zee, daar de genoemde Rivier, uyt ſtroomt; het is uyt de natuur ſterk door het omleggent water/ en Moeraſſen/ en daar en boven/ met 5 Bolwerken voorzien.

Blokzijl is een groote Sluys, (die de Vriezen en Groeningers, een Zijl, of Ziel noemen.) Dit Fort is geſterkt met 6 Bolwerken, en bequame Wallen, en gelegen aan de Zuyder-Zee, tuſſchen Vollenhove, de Kuynder, en Steenwijk: Veel Schepen met Turf/ inzonderheyt/ die de Brouwers gebruyken/ en uyt de Over-Yſſelſe en Drentſche Veenen komen/ varen hier door na Hollandt en elders; deze Sterkte ging al mede de zelve gang van d'andere.

De Kuynderſchans, die ook aan de Zuyder-Zee, op d'uyterſte grenzen van Over-Yſſel, naaſt die van Vrieſlandt, gelegen is/ heeft 5 Bolwerken en Wallen, waar nevens het Rivierken de Kuynder, (daar zy haar naam van heeft) in de Zuyder-Zee vloeyt; deze Schans wierd al mede in de Generale Capitulatie begrepen/ en gaf haar ook als de reſt/ zonder ſlagh of ſtoot/ of eenigh tegenzeggen/ gewilligh over; maar deze 2 laatſt-genoemde zijn niet lang daar na/ door de Hollanders en Vriezen, met verraſſing wederom hernomen.

Stap-

Staphorst, en Roveen, welk men had begonnen te versterken / maar gants onvoltooyt noch zijnde / wierden al in 't eerste aan de Bisschopse volkeren ten besten gegeven.

De kleyne opene / en onvaste Stedekens, daar omtrent / als Vollenhove, Geelmuyen, Meppel, en andere / waren al by tijdts / van hare Inwoonders verlaten / en van de Munsterse Stropers / Dieven / en Brandtstichters / vernielt / geplondert / en ten deele / verbrandt.

Daar resteerde nu niet meer in de Provincie van Over-Yssel, als de sterke Ommerschans, niet verre van het Dorp Ommen gelegen / dicht op de Frontieren van den Bisschop van Munster; Deze was wegens den Staat bezet / met 3 Compagnien Soldaten, sterk te zamen / 200 Man, behalven de Officieren, van Capiteynen, Luytenants, Vaendrighs, en Sargeanten, &c. waar van den Capiteyn R. van Arkel, Commandeur daar binnen was / d'andere 2 Capiteynen waren / Bourmania, en Vegelijn: Schelms en schandelijk hebben zich de meeste Soldaten van dit Garnisoen aangestelt / als men zien kan in 't volgende Verhaal, gehouden / en uytgegeven door den genoemden Commandeur, en Capiteyn, R. van Arkel.

Waerachtigh Verhaal van de Muytinatie, en Onwilligheyt tot 'et vechten, der Soldaten, binnen de *Ommerschans*, en 't gevolgh van dien.

Voorgevallen den 12, 13, *en* 14 *Junii*, 1672. *Oude Stijl.*

Op den 12 der voorsz. Maandt begonden de Soldaten eerst te murmureeren over 't overgaan van Deventer, en daaghs daar na / van Zwoll, Kampen, Hasselt, Steenwijk, Sluys, Blokzijl, en Kuynder, alle Provincialiter overgaan; onder malkanderen zeggende: Wat zullen wy hier doen, onze volkeren zijn doch alle wech naar Vrieslandt? En de Soldaten gevangen zijnde, werden overal miserabel getracteert, en brachte alle 't zelve zodanigen schrik onder haar / dat de geheele Compagnie van den Luytenant Colonel Bourmania, * met een gedeelte van de Compagnie van Vegelijn, in haar volle geweer aan de Buytenpoort haar verzamelden / in willens om voort te gaan / by aldien ik niet was gekomen van buyten uyt de Faucebree, (vindende de Luytenant Blauw, en de Vendrigh Lemmet van de zelve Compagnie, stil en zonder eenigh devoir te doen / by haar staan) en dat ik haar hadde gestilt / en wederom na haar Post gekregen / en haar vragende / op wiens ordre zy daar verzamelt waren; zeyden / dat men haar gezeght hadde, datze vertrekken zouden, en wat dat zy daar langer te doen hadden, alzo 't geheele Landt over was.

Den 13 dito 's morgens / kreegh ik kondtschap / dat den Vyandt tot Ommen

* Van den beginne hebben die van *Bourmania* al gerevolteert, niet willende werken, schoon 't haar van de Heeren Gedeputeerde Staten van Vrieslandt, aldaar in loco zijnde geweest, belast was, waar over den Luytenant Generaal *Aylua* daar heeft moeten komen, om de zelve te stillen.

was genadert / en bemerkende de onwil der Soldaten, belaste / datze alle met haar Zijdt-geweer / voor mijn deur zouden komen / met de Officieren, alwaar tot haar zeyde / dat ik verzekert was, dat de Vyandt de Schans naderde, en wel licht deze nacht noch eenige attacque zoude doen, vermanende een yder zich te onthouden van den drank, en vorder belastende / haar best te doen in 't defendeeren van de plaatze, waar op zy alle als uyt eenen mont riepen / niet anders te willen doen, als alle de andere groote Steden, die het overgegeven hadden zonder schoot of stoot, en niet in de Kerke wilden zijn geslooten, en roepende voorts trop, trop, liepen zy alle haars weeghs.

Ettelijke vielen in 't Huys van den Majoor, aldaar met geweldt 't bier uythalende / dronken haar zeer vol en onbequaam / roepende / wanneer het op is, zo gaan wy daar uyt, zulks dat Ik en de Majoor met geweld haar uyt het huys mosten drijven / en na haar post doen gaan.

Ontbiedende daar op alle de Officieren, haar zeggende / datze alle wel zagen de groote moetwil en onwilligheyt der Soldaten, verzoeckende haar advijs / alzo de Soldaten in haar voorgaande boosheyt volherden; waar op de Capiteyn Vegelijn (als d'eerste) hem bezwaart vondt te advijseeren / begeerde een uur / of twee respijt / maar alzo men hem zeyde / zo veel tijdt licht niet te hebben, zonder dat 'er noch meerder veranderinge zoude konnen komen, zeyde dat hy de Soldaten wel en trouw wilde voorgaan; maar in geval zy niet vechten wilden, dat hy alleen niet doen koste, dat het ook aan zijn Persoon niet manqueeren zoude, hebbende zijn yver genoegh betoont.

Van gelijke verklaart en den Luytenant Floris van Arkel.

Ad idem, den Luytenant Blauw van Bourmania. *Ad idem*, den Vendrigh Lemmet van Bourmania. *Ad idem*, den Majoor Pieter Michielsz, hebbende ik geen Vendrigh present / en Capiteyn Vegelijn geen Luytenant noch Vendrigh; zeyde Ik, dat men behoorde met malkanderen de Soldaten te dwingen om te vechten; proponeerde vorders / of men niet goet vondt / alle de Sarjanten binnen te ontbieden / en een yder by haar volk te zenden / nochmaals haar te vermanen / en te belasten op groote straffe / dat een yder zich zou hebben te onthouden van Muytinatie, 't welk alzo geschiedende / hebben de voorsz. Sarjanten gezamentlijk komen rapporteeren / dat 'er eenige waren die zeyden / by haar Officieren wel te willen blijven, maar dat men haar moste beloven een goet accoort te wege te brengen, en dat men de Schans doch niet houden konde.

Hebbende 's avondts ordre gegeven dat alle het volk met haar geweer in de Faucebre zouden komen / behalven 3 of 4 man; by de Kanonniers, op de Boven-Bateryen, heb ik 4 van de bequaamste Soldaten tot Canonniers gestelt: Als Christiaan van Bergen-op-Zoom; onder Bourmania, Gilles Noot; onder Vegelijn, Bastiaan Gerritsz. en Barent Nyhof; onder mijn Compagnie, (welke laatsten mede over is geloopen onder den Bisschop van Munster) en is daar na bevonden / dat Gillis Noot mede een van de grootste Muytemakers was / die des nachts hem te zoek heeft gemaakt / in plaats van op de Baterye te komen / als mede den ordinaris Konstapel, Lucas Dirksz. die in twee nachten op de Wallen niet en was geweest / hem ziek makende.

Omtrent

Omtrent de klokt 4 uuren/ 's avondts/ quamen deze volgende Soldaten met haar Vrouwen in mijn huys/ als namentlijk: Reyner Veldenhof, Jan Peters, Gijsbert Mattijsz. Tamboer, Hendrik de Wever, Barent uyt den Ham, Hoender Jan, Wighman Hendriks, Dikke Jan, Hendrik Koertsz, Jan Zuyker, Willem Egbertsz., Jan van Barel, met noch eenige anderen/ zeggende: Mijn Heer, wat zullen wy doen met onze Vrouwen en Kinderen, wy bidden doch dat ghy die niet ten proye aan den Vyandt geeft, om geschonden te worden; waarom moeten wy 't meer houden als alle de groote Steden hebben gedaan? Als wy gevangen worden, konnen ons doch niet lossen, en zijn al quijt wat wy in de werelt hebben; doch haar zeggende/ dat zy patientie hebben moesten, en vechten en hoopen op een goet accoort, of dat men liever den brandt in de Schans moeste steken; zo verzochten alle de zelve daar op/ dat zy dan ten minsten hare Vrouwen en Kinderen met eenige pakjes mochten brengen aan de naaste Boeren huyzen, zullende datelijk weder binnen komen; en alzo alle de zelve meest lange jaren onder de Compagnie gedient hadden/ niet twijffelde of zy zouden mitsdien wederom komen/ zo heb ik zulks toegestaan; maar bleven alle wech/ en quam niet een wederom binnen.

Des nachts met de overigen in de Faucebre gaande/ belastede dat de ander Compagnie daar mede zouden komen; doch daar quam niemant/ maar yder een Post genomen hebbende na zijn zin/ als die van Capiteyn Vegelijn op de Baterye, maakten aldaar een groot geraas tegen den Sarjant Lesle, begeerende dat zy hem volgen zouden; niemant wilde van de Baterye, maar begeerden die Post te houden/ ook niet gedogen/ dat den Kanonnier daar op mochte komen/ willende hem den hals breken/ zo hy de lont in de handt nam/ op welk getier ik de Wal oploopende/ hebbende 2 Pistolen in de handt/ zeyde de Sarjant Lesle: Mijn Heer, ik kan 't volk hier niet van daan krijgen, zy willen deze Post houden; en daar op in 't midden van haar zijnde gegaan/ en gevraaght hebbende/ wie hem verstoute meester van de Baterye te maken, en by aldien zy niet wech wilden/ dat ik 'er een onder de voet wilde schieten; riepen zy allen/ wy willen onzen Capiteyn spreken, die de Sarjant moest gaan halen/ de welke by haar komende/ en een lange Harangue aan haar doende/ zijnze eyndelijk met hem na beneden in de Faucebre gegaan.

De Majoor uytgezonden hebbende om 't volk van Bourmania te halen/ rapporteerden/ dat niemant van zijn Post wilde komen.

De Luytenant Blauw beneden komende in de Faucebre, zeyde tegens mijn/ dat het beter was geweest/ dat men haar van eerst of aan/ daar onder had gestelt/ dat zy nu van haar Post niet wilden veranderen/ waar op de Luytenant (weder wechgezonden zijnde/ omze te halen) wel met eenigh Volk na beneden is gekomen/ maar bleef echter de rest op de Wester-Baterye staan/ * daar niet van daan willende/ noch ook gedoogen dat den Kanonnier Christiaan daar op mochte komen/ dreygende hem te doodschieten/ zulks dat ik zelfs derwaarts gaande met den Majoor, den voorsz. Kanonnier beneden de

* 's Avondts te vooren hadden deze meest al de Kogels uyt haar Muskettten doen loopen, waar uyt te bemerken staat, wat schade zy aan den Vyandt wilden doen.

Baterije

Baterye vondt staan/ niet durvende de Lont in de handt nemen/ over de voorsz. dreygementen; alle de gemelte Soldaten haar niet ontziende/ My en de Majoor veel vuyle woorden na te roepen / zeggende / dat zy om mijnent wil haar hals niet wilden verliezen, en waarom zy meer vechten zouden als de anderen, vragende/of ik wel wiste/dat mijn Volk 2 Officieren van de Bisschop hadden doodt geschooten / en daar over gedreyght was/alle die zy in de Schans vonden den hals te zullen breken; als mede dat 'er eenige van de Compagnie van Vegelijn hadden questie gehad in de Ylerschans, met eenen Luytenant Roothof, die gezwooren hadde / alle die van de Compagnie doodt te schieten/ ja hebben haar niet ontzien in de nacht door de gracht te gaan / daar zy de ondiepten wisten/ haar begevende na Omme en Dalffen als Boeren onder Sauvegarde, zeggende met eenen / hoe het in de Schans gelegen was; onder andere ook den voorsz. Barent Nyhof, Jooft Kelder, en Jan Delsman, de welke de Vrouwe van de Corporaal Jan Karels haar goedt hebben helpen begraven/ buyten in het zant/ en daar na mede wechloopende naar Omme, dienst namen onder den Bisschop, komende des anderen daaghs 't voorsz. goet uyt halen / en als buyt wech nemen.

Den nacht van den 13 tot den 14 Junii, zo passeerende / zoude den Majoor des morgens de Buytewacht van 9 Man,met een Corporaal in halen/ doch quam rapporteeren / dat 'er van de zelve/ 4 of 5 des nachts door gegaan waren / en midlertwijl is de geheele Compagnie van Bourmania, met de Vendrigh en veele van My, en van Capiteyn Vegelijn ter Poorten uytgegaan/ komende de Luytenant Blauw zeggen / daar de Majoor noch by stondt / Mijn Vendrigh is met al 't Volk wech, ik bevinde niet meer als 4 Man van de Compagnie by my,en hebbende als doen 't Volk doen tellen/ 't welk noch in de Schans gebleven was/ zijn bevonden maar 9 van My, 4 van Bourmania, en 16 of 18 van Vegelijn, die by den anderen zijnde geroepen / heeft men haar gebeden / dat zy doch als doen by een wilden blijven / dat men zoude zien een goet accoort te maken/ zeggende de Majoor, dat hy haar een ton Bier geven wilde/ zy zouden met hem gaan / die hy verdeelde in yder Cortegarde, zendende yder 2 emmers met Bier / daar zy op de Wal waren / meenende zo den Vyandt als doen noch te verwachten.

Weynigh daar na met Capiteyn Vegelijn op de Wal gaande / zagen wy de Mulder van de Reest in 't Veen gaan/ die wy riepen / en by ons komende zeyde/ dat hy meende/ dat wy al mede wech waren / met dat Volk dat 's morgens gegaan was; hy binnen gekomen / en de Bruggen neergelaten zijnde / gaf ik hem een Ducaton, dat hy eens na Omme zoude gaan zien / hoe 't daar gelegen was/ 't welk hy dede / nemende 2 of 3 Boeren met hem: kort daar na weder komende/ zeyde/niet verder had durven gaan/als by Keesmans-huys, alwaar op een berghske had gezien / dat 'er veel Troupen uyt de straat van Omme quamen.

Ondertusschen waren de voorsz. overige Soldaten wederom alle op de loop gekomen / in mijn Huys gevallen / de Kelder opslaande / 't Bier en Wijn daar uyt tappende / en veel goets daar uyt halende / als mede 't Vaendel van Capiteyn

teyn Vegelijn, dat de voornoemden Capiteyn haar weder ontnam / loopende zo van d'een Baraque tot de anderen / die opslaande / en nemende alle het goedt daar uyt / roepende: Gaan wy, Gaan wy; zettende haar voorts by een trop aan de Binnencortegarde, waar eenige riepen / dat ik en de Sarjant Ayker van Vegelijn hoorden: Wy willen ons liever onder den anderen doodt schieten, als tegen de Vyandt vechten; voorts zeyde Gillis Noot: Wy hebben nu ook wat te zeggen, zeght de Capiteyn zo hy voort wil, dat hy komt, anders gaan wy wech, halende zo 't Vaendel voor de tweede maal / gaande daar mede ter Poorten uyt / vragende ook de Luytenant Blauw, of ik en den Capiteyn Vegelijn mede wilden gaan / dat al 't Volk wech was; ik zond een Soldaat (daar noch staande) van den voornoemden Capiteyn, en liet haar zeggen / datze doen noch eens wilden binnen komen; doch lieten wederom weten / dat 'er niemant binnen komen wilde, maar ons buyten wilden te woordt staan. Ondertusschen de Mulder met de 2 Boeren op de Wal gaande / riepen / Commandeur komt hier, en ziet daar 5 Batalions; en gaande daar op wederom de Wal af / en met Capiteyn Vegelijn na buyten / zeyde ik: Mannen komt doch wederom binnen, gy kunt de Vyandt niet ontkomen, hy is dicht onder de Schanse, wy zullen zien te accordeeren; en tot by de Hoven (die buyten de Schans zijn) haar volgende / om haar in te halen / en eenige ook aan 't staan krijgende / quam de resteerende Trop, die by de Poort was gebleven / met gewelt naar ons toe / niet tegenstaande Capiteyn Vegelijn met zijn bloote Degen tusschen haar was / meenende die op te houden / maar te vergeefs / roepende: Mijn Heer, ziet ik doe mijn best, en kanze niet stutten; was ik genoodtzaakt te zeggen: Ik zie wel dat gy met Schelmen te doen hebt, gaande zo wederom na de Schans, daar de Majoor en de Commijs vondt / zeyden de zelve: Wat zullen wy nu hier maken? Wy zullen op groot rantsoen gestelt worden, en wy konnen doch hier geen dienst meer doen.

Ondertusschen naderde den Vyandt dicht onder de Schans, zulks dat wy ter nauwer noodt konden ontkomen / hebbende de Mulder my verberght / meende des anderen daaghs door te komen / maar de Partyen liepen zo sterk / dat ik my eenige dagen by de Boeren in 't Veen most onthouden / zonder wech te konnen geraken. Eyndelijk my meenende te salveeren door Stappers en Rooveen, ontmoeten ik 8 Ruyters, die my naakt uyttrokken / en alles afnamen wat ik had / en zo door Hasselt komende / ben daar binnen gebracht / en gevankelijk aangehouden tot nu toe; en dit is de reden geweest / waarom ik dit alles niet eer heb konnen aan den dagh brengen / en mijn goede naam en faam, die in mijn absentie / door eenige quaatwilligen / tot mijn grooten onschult / is gezocht te *lacheteeren*, niet met de waarheyt heb konnen verdedigen.

Alle die geenen die in de Schans zijn geweest / zullen moeten getuygen hoe grooten yver ik omtrent de plaatze heb aangewendt / meenende die ten uyterssten te defendeeren / zo ik zulke Schelmen niet binnen had gehad / die zo schandelijk en onwederhoudelijk hebben gemuytineert / en die zo vol vrees en schrik waren / dat zy / zonder Vyandt te zien / wech liepen.

Groote van het Garniſoen voor de Muytenatie.

Het Garniſoen eenige dagen te vooren in de Wapenen hebbende doen komen / hadde des avondts te vooren belaſt / dat men alle de bequaamſte Mannen Musketten zoude geven / en zijn als doen bevonden / in ryen en gelederen.

	Mijn Compagnie	54 Muskettiers,	en 19 Pieken.
	Bourmania	42 Muskettiers,	en 20 Pieken.
	Vegelijn.	50 Muskettiers,	en 16 Pieken.
In alles, 201 Man.	Komt te zamen	146 Muskettiers,	en 55 Pieken.

Verklare dit alles alzo waarachtigh gepaſſeert te zijn / en ten oorkonde van dien dit met mijn handtekening beveſtight. Actum den 26 Julii, 1672.

R. van ARKEL.

Dezen Commandeur heeft daar na / op den 28 Julii, 1672. tot Muyden, door 12 30 Onder-Officiers als Soldaten van 't Garniſoen uyt de voorſz. Schans, in tegenwoordigheyt van den Advocaat Jacob de Mey, en Alex. Rind, een Atteſtatie doen beleggen / dat dit bovenſtaande Verhaal waarachtigh is, en dat dien Commandeur zich, als een Eerlijk Man gequeten hebbende, de laatſte was die de Schans (door Muytinatie, daar toe gedwongen) verlaten heeft. Zijnde alle andere Verklaringen, deze Contrarieerende, vals, en onwaerachtigh.

De Munſterſe quamen wel haaſt deze Schans innemen en bezetten / alzo dien Bijtſchaap, hier vry veel tot bevrijding van zijn Landt / aan gelegen was.

Aldus mach men zeggen / dat de geheele Provincie Over-Yſſel in des Vyandts handen is overgelevert / zonder / en al eer / dat hy na eenige van des zelfs Sterkſte Steden, Schanſen en Forten, de Vyanden voor hare Wallen en Poorten hadden gezien of vernomen / uytgenomen Deventer, dat van de Munſterſe Bomben, hoewel noch met weynigh ſchaden / verſchrikt is geworden / en voorts door flaauwhertigheyt / ongewoonte van den Oorlogh / en wat'er meer mach ondergeloopen zijn / ſchandigh en ſchelmachtigh is overgelevert / daar toe de onorde niet weynigh geholpen heeft / veroorzaakt / door de quade over een koming van de Commandant, en Magiſtraat, die hy na elk even veel te zeggen hebben gehad; een zaak / die meermaals qualijk is afgeloopen / als noch korts gebleken is aan de Stadt Zwoll, door 't misvertouwen tuſſchen de Hoofden der Militie, en der zelver Magiſtraat: De Stadt Deventer is dan het eerſte voorbeelt en oorzaak geweeſt / dat de reſt van die Provintie hare ſchandelijke Capitulatie hebben naargevolght: Maar / na dat deze beſchrijving van Deventers Belegh en overgeven al gedrukt was / is ons ter handen geſtelt / de nevensgaande Lijſt, uyt die Stadt hier overgezonden / en't zal noodigh zijn / ter eeuwiger gedachtenis van de Heeren Burgermeeſters en Gezwooren Gemeents-Luyden, der Stadt Deventer, de zelve hier te laten volgen.

LYSTE

Van de Magiſtraat, en Geſwooren Gemeente van *Deventer*, ten tijde van 't Belegh, en overgeven der Stadt, aan de Chur, en F F. van Coln, en Munſter, 1672.

Deze hebben geſtemt tot het overgeven.	*Deze hebben gewilt de Stadt te defenderen.*

Burgermeeſteren.

Hendrik Nylandt. *	Hendrik Marienborgh.
Jan van Duyren.	Arnold van Boekholt.
Bernard d'Leſpiere.	Jan van Suchtelen.
Wilhelm Nylandt.	Cornelis Vos.
Andries Nylandt.	*Abſenten.*
Hendrik Dapper.	Jan van Schriek. } *Deze waren mede van de Nylandtſe Factien.*
Herbert Arents.	Goozen Hoogers.
Frans Kuyper.	
Evert Brouwer.	
Hendrik Jaſpers.	

Geſwooren Gemeens-Luyden.

Polſtraat.

Cornelis Hagedoorn.	Wilhelm Marienborgh.
Gerrit Jordens.	Arent van Suchtelen.
Hendrik Hagedoorn, Majoor der Stadt.	

Waterſtraat.

Willem Ticheler.	Gerhard Marienborgh.
Gillis Nylandt.	
Albert Wentholt, Commijs van 't Magazijn.	

Norenbergerſtraat.

Lubbert ten Nuyl.	Roelof Steenbergh.
	Joannis Marienborgh.
	Barent Rijken.
	Hendrik ter Borgh.
	Jan Jordens.
	Hendrik Jordens.
	Peter Willemſz. van Sittert.

* Deze had (volgens 't zeggen van den Collonel *Ripperda*) de Brief van den 10 *Junii*, met zijn Schoonzoon, *Jan Storkel*, Secretaris, in de Kelder geconcipieert, om de Stadt op te geven.

Engestraat.

Jan de Wilde.
Berent Bruyns.
Rutger van Loenen.
Gerrit van Suchtelen.
Gerrit Poth.

Bisschopsstraat.

Gerrit Schuerman.
Roelof Jacobsz.
Jan Carel.
Dirk Kuyper.
Gijsbert Poth.

Overstraat.

Willem Kuyper.
Barent Hagedoorn.
Hendrik Nylandt, Schoute.
Jorrien de Quade.
Symon Tesschemaker.

Berghstraat.

Jacob ten Nuyl.
Jasper Dapper.
Arent Rouse.
Jacob Jacobsz.
Wolter Poth.
Jan ter Vrucht.
Jasper van Markel.

Assenstraat.

Gerrit Nylandt.
Jacob Vriesenwijk.
Gerrit B. Warmelo.
Ewolt van Dremen.

Absenten.
Gerhard ter Borgh.
Herman Jordens.

De geheele Provincie van Over-Yssel aldus overgegeven / wierd by de Overwinnaars aldus verdeelt.

De Stadt Deventer behiel den Keurvorst van Keulen, en wierd van zijn Soldaten bezet.

De Stadt Zwoll bleef onder haar verdeelt / en quam daar binnen / Franse, Keulse, en Munsterse Militie.

De Stadt Kampen, hoe wel onder Over-Yssel behoorende / maar aan dees zijde van den Yssel-Stroom, en op den Geldersen bodem gelegen / wiert geheel aan de Fransen overgelevert / en met hun Krijghs-Volk bezet.

Alle de rest van deze Provincie, behielt den Bijtschaap van Munster.

Wy komen wederom in de Provintie van 't Hartoghdom Gelderlandt, die voorgeven / dat zy nopt geene Steden, of Schansen, die van eenige de minste consideratien van sterkte waren / door Generale Capitulatie, (als die van Over-Yssel gedaan hebben /) hadden overgelevert / maar altijdt / door de Vyanden, tot het overgeven ('t zy dan met louter geweit / of onmogelijkheyt van de groote macht des Vyandts te konnen wederstaan / immers altijdt / in tegen-

tegenwoordigheyt/ en aankomst der Vyandtlijke Krijghs-benden voor hare Wallen en Poorten) gedwongen zijn geweest; daar toe opbrengende de exempelen van Aarnhem, Hattem, Knodsenburgh, en Nimwegen, (dat noch volgen zal) als ook die/ van het van alles onvoorziene Harderwijk, en Elburgh, welkers 2 laatste overgeven/ aldus is toegegaan.

Verhaal van 't overgaan der Steden, *Elburgh*, en *Harderwijk.*

DE Stadt Elburgh is gelegen in de Provincie Gelderlandt, op de Veluwe, qualijk een Pistoolscheut verre van de Zuyder-Zee, zy is kleyn/ en ook niet sterk/ doch kan met een hooge vloedt/ hare omleggende Landen doen ondervloepen: voor deze Stadt quamen den 20 Junii 1672 eenige Munsterse Troupen, onder commando van den Oversten Hauteyn, een Inboorling, uyt het Sticht Uytrecht, en Bandiet uyt Vrieslant, doch nu in dienst van de Bisschop van Munster. Die van Elburgh alzulke gasten ongewoon/ verschrikten voor dit bezoek/ dewijl datze van alle noodtzakelijkheden/ dienende tot der zelver behoorlijk onthaal/ gantsch waren onvoorzien. Evenwel lieten zy deze gasten binnen komen/ doch op tamelijke goede conditien.

De Stadt Harderwijk, groter en sterker/ als Elburgh, ontrent 2 mijlen daar van daan/ gelegen op den zelven Bodem/ op een hooge/ drooge en vaste gront/ en zo dicht aan de Zuyder-Zee, dat het zelve water/ met een ordinaris vloedt/ tegen die Stadts Muuren aanslaat: aan de Lant-zijde heeft de Stadt oude hooge Muuren, en buyten de zelve goede sterke aarde Wallen; aan de beyde zijden/ ten Oosten en ten Westen, by de Zee-kant zijn 2 oude steenen/ doch meest vervallen Blokhuyzen; 2 Bruggen steken van de Stadt uyt t'Zee-waart in/ tussen dewelke/ (nu eenige Jaren geleden) een Haven is gemaakt/ maar is geheel ondiep van modder en slijk/ (hoewel de vlakke Zee-strandt, aldaar/ gelijk die gantse Kust langs/ zeer hart en zandig is) ingespoelt/ zo dat'er nauwlijks een Boot/ met gemeen water/ voor aan/ kan vlotten.

By sommige van de Magistraten dezer Stadt was al een concept van een Brief ontworpen/ om door dezelve/ van den Koning van Vrankrijk Sauvegardes of goede Capitulatien te verzoeken; 't welk de Burgers ter ooren gekomen/ een groote murmuratie veroorzaakte/ want zy zeyden/ de Stadt te willen defenderen/ dat met haar 300 Man niet mogelijk was; zo dat evenwel dien Brief niet voort ging: Maar door 't overgeven van Elburgh verflauwde die moedigheyt niet weynigh/ en dede veele/ over Zee, naar Noordt-Hollandt de vlucht nemen.

Den hier voorgenoemden Oversten Hauteyn, zont al voort een Brief uyt Elburgh binnen Harderwijk, by de welke hy de Magistraten aanboodt zo redelijken accoort/ als zy zelfs schier zouden begeeren; hier over beraadtslaagt zijnde/ wierden eenige Heeren, met volle macht/ en Instructie derwaarts gezonden/ die al voort met de Articulen der Capitulatie, wederom quamen/ waar op den 22 Junii 1672. den voorsz. Oversten met omtrent/ tussen de 60 of 70 Man, zo te Voet als te Paerdt, binnen Harderwijk zijn gekomen/ uyt de welke

hy / 12 Man, by provisie / tot Sauvegardes aldaar zoude laten / volgens het Accoort, doch 't zelve was / gelijk hy belooft had / niet van de Vorsten van Keulen of Munster ondertekent / daar over ontstont eenigh misnoegen / en vielen woorden / te meer / door dien den Oversten sustineerde / dat hy niet genoegh gerespecteert wierd / reedt over zulks / al morrende / met alle de zyne / ter Poorten uyt.

Een van de 2 Burgermeesters, die hem uytleyden waarschouden de Burgers, die aan de Poort de wacht hadden / dat zy mosten oppassen / alzo men vreesde / dat het niet wel mochte afloopen / maar zy Burgermeesters hadden die fout / dat zy dezen Oversten geheel uyt de Poort, tot buyten de uytersten Hameye brachten / alwaar gekomen zijnde / wierd 'er een Roer, of Pistool van de Munsterse gelost / waar door een van de Burgermeesters, die daar dicht voor stondt / verschrikte / en ter neder viel / rollende voort / tot beneden / in de Stadts Gracht: d'Ander Burgermeester, mogende zeggen / dat dit schieten onfatsoenlijk was, wierd terstondt by zijn Draaghbandt gegrepen / en die van 't lijf gerukt: De Burgers in de Poort dit ziende / en niet wetende / wat 'er gaande was / haalden voort de Brugh op; en die op de Wallen stonden / schooten terstondt met Musketten, ja ook met Kanon (dat zelf van een Burgermeester wierd aangesteken) daar onder / als of 't Looden hagelde; hier over stoven de Munstersen een stuk weeghs van de Stadt af / daar zy eenige hoopen van Heyde / en kleyn Brandthout bonden / en die / tot wraak / in brandt staken / dat eenige schrik / door de hooge opvliegende vlam / in de Stadt, verwekte / de 2 Burgermeesters raakten evenwel behouden in de Stadt: De Munsterse ver-branden noch een Molenaars Huysjen / en meenden de Molen mede aan te steken / doch die wilde niet aangaan.

Een half uur daar na / komen 2 Trompetters voor de Poort / verzoeken om binnen gelaten te zijn: Men kon de Burgers qualijk doen ophouden / om op deze Trompetters te schieten / de welke binnen gekomen / presenteerden nochmaals / uyt de naam van hun Oversten, dat het Accoort mocht aan-gaan / hy wilde 2 Ostagiers binnen zenden / die daar zo lange zouden blyven / tot dat het Accoort geratificeert / en getekent van den Bisschop van Munster aan haar zou behandight worden / dat maar weynigh dagen zou aanloopen: Dit wierd aangenomen / en quamen 2 van de Munsterse Officieren binnen / die ook korts daar na / van het Tractaat, behoorlijk geteekent / en gezegelt / met de Sauvegardes, gevolght wierden.

Doch deze Munsterse Heerschappye duurde niet lang / want na verloop van weynigh tijdts / quam den Hartogh van Luxenburgh van wegen den Koning van Vrankrijk, met een goet deel Frans Krijghs-Volk binnen Harderwijk, dreef de Munsterse daar uyt / en stelde daar een Frans Overste, tot Commandeur.

Dus lang zijn wy / eerst in Over-Yssel, en daar na in Gelderlant opgehouden / door dien d'een Stadt den anderen / dagelijks / met haar aan de Vyanden over te geven / gevolgt is / ja somtijdts wel 2 / als Kampen en Zwoll, op eenen dagh / te gelijk; latende ondertusschen Zijn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen, met het resteerende Leger van den Staat, voor de Stadt Utrecht, daar hy den

15 Junii

15 Junii (als op pag. 196 te zien is.) Des avondts voorgekomen was / bindende de Poorten toegesloten.

Dit onverwacht aankomen / veroorzaakte geen kleyne onsteltenis / zo wel van binnen / als van buyten / en maakte aldaar een bange nacht / want de meesten hoop wilden Zijn Hoogheyt, noch niemant van het Leger, in laten komen / 't welk evenwel des anderen daaghs is aangenomen / en geschiet: Doch hoedanigh dit is toegegaan / kan gezien worden / uyt een hier navolgende Extract, getrokken uyt de Deductie by de Ed: Mog: Heeren Staten des Landts van Utrecht, (volgens 't exempel van die van Kampen, Deventer, Zwoll, &c. hier vooren verhaalt) in openbaren druk uytgegeven: in welke Deductie zy in 't eerst / dapper roemen van hare goetwilligheyt in 't consenteeren van subsidien, en het prompt furneeren van der zelver Penningen / tot betalinge van alles dat tot den welstandt des gemeenen Landts, zo wel te Water als te Lande / van nooden was: Ja dat zy de Soldaten ten last van haar repartitie staande/wel zomtijdts/ by avance/of te vooren hadden betaalt/ hoewel het de Ingezetenen van hare Provincie, in deze slechte tijden / zeer bezwaarlijk gevallen was: Dat zy eenigen tijt herwaarts gestadigh hebben verzocht en aangemaant / dat 'er by den Staat recreuteeringe, en noch meerder Militie mocht werden aangenomen/ dat ook de Rivieren den Rijn, en Yssel, mochten verdiept / en bequaam gemaakt worden / om meerder water te konnen houden / tot hare Provincie, en des gemeenen Landt defensie/ als ook / dat men de Steden, en Forten, aan de genoemde Rivieren gelegen / met noodtzakelijke Amonitie van Oorlogh en Soldaten, behoorde te voorzien / en alle verballen Sterkten te herstellen / en Magazijnen in de zelve op te rechten &c. hier toe noemen / en vertoonen zy verscheyden Coppen van Brieven / aan de Raadt van Staten, &c. En eyndelijk dreygende by onsteltenis van dit alles/ het werk zelfs by der handt te nemen: Gelijk zy ook eenige honderden van hare Huysluyden met Schoppen en Spaden voorzien / op ontfangen ordre / tot het maken van het Retrenchement, aan den Yssel, hadden afgezonden: Als mede een groot aantal van hare Burgers, en den achtsten Man uyt de Landtzaten, te vooren al op Wapenen gestelt / mitsgaders al hare Waertgelders die geleght wierden in de Steden Nimwegen, Doesburgh, Zutfen, en Schenkeschans, en andere: Boven dien hadden zy de voorsz. Steden, wel met 48000 ponden Boskruyt en 10000 pondt Lonten voorzien; hebbende ook noch op het laatste / door hare Missiven van den 28 May, en 3 Junii, 1672. (Oude Stijl) als mede door instancien van hare Gecommitteerde, ter Generaliteyt doen aanhouden / dat hare Hoog: Mog: en den Raadt van Staten, in die bekommerlijke constitutie van tijdt / tot Utrecht of Aarnhem haar residentie wilden nemen / om nader by der handt te zijn / en op alles behoorlijke en spoedige ordre te konnen stellen. Hoe het vorder met de Stadt Utrecht is afgeloopen / kan men zien uyt het volgende

E X T R A C T,

Uyt de Deductie, van de Staten van den Lande van *Utrecht.*

Behelzende een Waerachtigh Verhaal, van 't geen gepasseert is, omtrent den Intocht van de Franse macht in de Provincie, en Stadt van Utrecht.

WAnneer op den 2 Junii, 1672 (Oude Stijl) des Sonnendaghs de Franse Armé den Rijn by het Tolhuys gepasseert zijnde / de bovenplaatzen aan den Rijn en Yssel daar door benauwt/ en het Leger van den Staat genootzaakt wierde af te zakken / en zich herwaarts te begeven / hebben haar Ed: Mog: de Staten van Utrecht ten dienste van de Armé op den 4/14 Junii, 1672. wezende Dingsdagh, op 't verzoek van de Heer Veldt-Marschalk Wirtz aanstonds / en in aller yl / door den Commis Martini naar 't Leger, uyt der Staten Magazijn doen brengen 1000 Spaden / 500 Schoppen / mitsgaders 200 Houwelen. Gelijk mede op de eerste kennisse die haar Ed: Mog: van het gebrek van Vivres was toegekomen / tot subsistentie van de Militie, zo veel Broodts hebben doen bakken / en zo veel Kaes verschaffen / als de Bakkers en Kaeskopers der Stadt Utrecht ten spoedighsten konden opleveren. Maar het Leger haastiger afkomende / als wel gedacht wierde / en op Woensdagh den 5/15 Junii, 1672. niet boven de Stadt Utrecht, gelijk haar Ed: Mog: gaerne hadden gezien / maar beneden de zelve zich posteerende / de Burgerye door het voorbarigh vluchten van eenige voorname Persoonen en hare Goederen ontroert zijnde / apprehendeerende het onverwacht overgaan van zo considerabele Forten en Steden, het afkomen van des Konings victorieuse Armé; alomme gespargeert wordende / dat 'er Verraadt in 't Landt was, de zwakheyt van de Stadt haar zelfs bekent zynde / en de verscheydenheyt van Religie, ook diversiteyt van gedachten causeerende / hadden die bekommeringe opgevat / dat een qualijk voorziene Armé in een Stadt, die by zich zelfs niet te defendeeren was / een ongemakkelijke en zeer schadelijke inlegeringe zoude komen te doen.

Haar Ed: Mog: ten zelven dage des naarmiddaghs verstaande / dat Zijn Hoogheyt omtrent een half uur buyten de Stadt, in 't Leger by de Rodebrugge zyn logement hadde genomen / hebben aanstonds uyt het midden van hare Vergaderinge 6 Heeren gecommitteert / om noch dien zelven avondt Zijn Hoogheyt te gaan begroeten / en te representeeren de ongelegenheyt / waar in haar Ed: Mog: en de Magistraat der Stadt Utrecht, vermits de ontroerde en ontstelde Gemoederen van de Burgers en Inwoonderen der zelver Stadt, zich bevonden.

Mitsgaders om met de Heeren Gevolmachtighden te Velde, en Zijn Hoogheyt te overleggen / wat in die conjuncture van tyden en zaken / tot gerustStellinge van de Gemeente, en tot securiteyt van de Provincie te doen stonde.

Gemelte Heeren Gecommitteerdens hebben gerapporteert / dat Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen, de Troupes van den Staat hadde gecampeert

peert beneden de Stadt Utrecht, langs de Vecht, aan den Daalschen Dijk, en dat op den volgenden morgenstondt by Zijn Hoogheyt en de Heeren Gedeputeerdens te Velde zoude worden gedelibereert wat dien aangaande, en vorders met de Armé stonde te ondernemen.

Ten zelven dage is al wederom tot voorzorge en subsistentie van 's Landts Militie, nu aan, en beneden de Stadt leggende, geresolveert, zo veel Broodts en Kaas aan haar toe te zenden als eenighzins te bekomen was, en dat tot dien eynde alle het Broodt, 't welk ten huyze van de Bakkers wierde bevonden, en 't gene over dagh en nacht konde werden gebakken, als mede alle het Bier dat in de Kelders van de Brouwers gevaat lagh, mitsgaders een groote quantiteyt van Kaas, tot alle Kramers op te zoeken, derwaarts zoude werden afgezonden, alles tot merkelijke duysenden monteerende.

Des anderen daaghs, wezende Donderdaghs den $\frac{7}{17}$ Junii, is goetgevonden, door gemelte Gecommitteerdens Zijn Hoogheyt voor te dragen, dat haar Ed: Mog: vertrouwden het zekerste, en ook het eenighste middel te wezen, omme de ontroerde Gemoederen der Gemeente tot rust en stilte te brengen, indien Zijn Hoogheyt hem in Persoon binnen de Stadt beliefde te vertoonen.

Waar aan by zijn Hoogheyt zodanigh is gedefereert, dat hy geresolveert heeft noch dien zelven dagh zich binnen de Stadt te begeven.

Alwaar Hy vergezelschapt van de Heeren Gecommitteerdens te Velde, nevens de voornaamste Hooge Officieren, en verdere Suite, met zo groote acclamatie en toejuychende genegentheyt van de Burgerye ontfangen, en zijne komste en præsentie van die operatie en succes is geweest, dat men bemerkte, dat de Gemoederen van de Gemeente tot ruste en stilte zich schikten, en is daar op aanstondts nader by haar Ed: Mog: op defensie en bescherminge van de Stadt serieuselijk en yverigh gedelibereert geworden.

Zijn Hoogheyt omtrent 5 uuren des naarmiddaghs ter Vergaderinge van haar Ed: Mog: gekomen zijnde, heeft geremonstreert, dat met een ongeresolveerde en onbestandige Burgerye, een Stadt tegen een machtige Vyandt niet wel konde werden gedefendeert.

En daar op positive antwoordt omtrent de willigheyt en bestendigheyt van de Burgerye afgevordert zijnde, is by de zamentlijke Leden van Staten, naar dat Colonel en Burger Hopluyden in een van haar Ed: Mog: Vertrekkamer door Zijn Hoogheyt daar over gehoort, en de Heeren van de Vroedtschap inmiddels ook vergadert waren geweest, alle eenparighlijk geresolveert zo veel Militie, als by Zijn Hoogheyt en de Heeren Gedeputeerden te Velde noodigh zoude werden geoordeelt, in de Stadt te ontfangen, het uytterste daar mede te wagen, en onder Godes genadigen zegen, Goedt en Bloedt tot het laatste toe ter defensie van de Stadt op te zetten.

Hoedanigh dit alles is verhandelt, leest men in 't volgende

Extract uyt de Reſolutien van de Ed: Mog: Heeren Staten 's Landts van *Utrecht.*

Jovis, Oude Stijl, 6 Junii, 1672.

Poſt prandium hora quinta
Namiddaghs ten 5 uuren.

Zijn *Hoogheyt den Heere Prince van Oranje*, als mede de *Heeren Gedeputeerden, en Gevolmachtighde van Staten Generaal te Velde*, hebbende ingewilligt het verzoek by haar *Ed: Mog:* op heden gedaan, en in gevolge van dien ter Vergaderinge van haar *Ed: Mog:* gecompareert zijnde, is *Zijn Hoogheyt* te midwegen van de Tafel der *Heeren Ge-eligeerde*, in een roodt-fluweelen Armſtoel geplaatſt zijnde, naar voorgaande begroetinge en toewenſchinge van Heyl en Zegen, verzocht, om met zijn preſentie en daar toe applicabele redenen, de *Burgerye* der *Stadt Utrecht* te perſuadeeren, tot het recipieeren en innemen van eenige *Regimenten Militie* ter defenſie van de zelve *Stadt*, ten welken opzichte, aan haar *Ed: Mog:* Vergaderkamer ontboden zijnde den *Colonel, Hopluyden* en *Minder Officieren* der *Schutterye* van gemelte *Stadt*, zijn de zelve eerſt door *Zijn Hoogheyt*, en naderhandt door de *Heeren Burgermeeſteren* en *Oudt-Burgermeeſteren* der meergenoemde *Stadt*, tot de voorſz. receptie aangemoedight, en met de meeſtkrachtige motiven, zo veel mogelijk geinduceert, en hebben gedachte *Heeren Burgermeeſteren*, daar op in aller yl de *Vroedtſchap* der zelver *Stadt* geconvoceert, en naar een weynigh vertoevens ter Vergaderinge gereverteert zijnde, gerapporteert; *dat de Heeren hare principalen eenparighlyk hadden bewilligt en gereſolveert, zo veel Militie, als by Zijn Hoogheyt en Gedeputeerde te Velde noodigh zoude werden geoordeelt, in de Stadt te ontfangen*, waar op by de zamentlijke *Leden*, als mede *Zijn Hoogheyt* en *Gedeputeerde* van *Staten Generaal te Velde* met onderling concert is goetgevonden, gereſolveert en aangenomen *de Stadt Utrecht onder Godes genadigen Zegen ten uytterſten tegens den Vyant te defendeeren*; Waar toe de *Heere Beverning*, mede *Gedeputeerde te Velde*, wegens de *Provincie van Hollandt* exhibeerde een *Miſſive*, waar by haar *Ed: Groot-Mog:* beloofden met alle bedenkelijke ſecourſen en noodtwendigheyt de *Stadt Utrecht* te zullen adſiſteeren, werdende vervolgens *Zijn Hoogheyt* verzocht des volgenden daaghs 's morgens de *Militie* in de *Stadt* te doen trekken, als wanneer de *Heeren Burgermeeſteren* de *Poorte* voor haar zoude doen openen, 't welk by *Zijn Hoogheyt* zijnde geaccepteert, heeft de zelven als mede de *Heeren Gedeputeerden* en *Gevolmachtighde van Staten Generaal te Velde*, alvoorens voor de moeyte by haar ondernomen bedankt zijnde, ter Vergadering afſcheyt genomen, om des anderen daaghs ten fine als vooren weder in de zelve te verſchijnen.

Zijn Hoogheyt, naar dat de gemelte Reſolutie tot defenſie van de Stadt met zo animeuſe en eenparige overeenkominge van de 3 Leden van Staten was genomen/ is des anderen daaghs/ wezende Vrydagh den 7 Junii, des morgens wederom ter Vergaderinge van haar Ed: Mog: met de Heeren Ripperda Tho Beurſe Gedeputeerde te Velde, verſchenen.

En heeft naar gedane aanſpraak aan de gezamentlijke Leden gelieven te vragen/ of de zelve en particulierlijk de Heeren van de Stadt, noch waren van

van die opinie en genegentheyt als des avondts te vooren was geresolveert / en daar op rondelijk verklaart zijnde / dat men niet alleen by de voorverhaalde Resolutie persisteerde / maar krachtelijk in het zelve voornemen was versterkt / door de couragie en goede wille ten dien eynde in de Burgers, en Inwoonders der Stadt bespeurt wordende / heeft Zijn Hoogheyt vervolgens geproponeert / dat men aanstondts behoorde te resolveeren de bemuurde Weerd en 4 Voorsteden der Stadt Utrecht af te branden; En dat daar toe by de Regeeringe noch dien dagh de noodige ordres zouden moeten worden gestelt.

En daar op gemoveert zijnde / dat het zelve zoude wezen van een difficile en dangereuse executie, en veele zwarigheden was impliceerende, heeft Zijn Hoogheyt gelieven te zeggen / dat zich naar het Leger zoude begeven, om aldaar met de Heeren Gevolmachtighden te Velde, en de Generaals van de Militie, 't gene diensaangaande was voorgekomen, nader te overleggen, en dan noch dien voormiddagh of even naar de maaltijdt ter Vergaderinge van haar Ed: Mog: te zullen reverteeren.

Gelijk ook de Heeren Gecommitteerdens van de Stadt mede aangenomen hebben / alle het gene voorsz. de Heeren hare Principalen te communiceeren / en diensaangaande nader gelast ter Vergaderinge van haar Ed: Mog: te zullen weder komen.

Maar geduurende de zelve deliberatien / en aleer Zijn Hoogheyt te rugge was gekomen / zijn de Heeren Hop, van Sevender, en Slingelandt, haar Hoog: Mog: Gedeputeerdens, die Woensdagh den $\frac{1}{11}$ te vooren van Utrecht naar den Hage vertrokken waren / wederom alhier aangekomen / by haar hebbende de Resolutie / die op haar rapport by haar Hoog: Mog: tot het brengen van 's Landts Militie in de Provincie van Hollandt, was genomen / luydende als volght:

Extract uyt de Resolutien van de Hoog: Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Jovis den $\frac{4}{14}$ Junii, 1672.

IS gehoort het rapport van de Heeren *Hop*, *van Sevender*, en *Slingelandt*, haar Hoog: Mog: Gedeputeerden jongst geweest hebbende tot Utrecht, waar op gedelibereert zijnde, is goedtgevonden en verstaan, dat de Heeren hare Hoog: Mog: Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde, en den Heere Prince van Oranje, als Capiteyn Generaal over de Legers van den Staat voor deze jegenwoordige expeditie, zal werden aangeschreven, dat de zelve het Leger van den Staat zullen brengen in de Provintie van Hollandt, en aldaar by een houden, en naar gene Garnisoenen verzenden, ten ware de absolute necessiteyt anders quame te vereysschen, en dat de gemelte Heeren *Hop*, *van Sevender*, en *Slingelandt*, ten spoedighsten naar het voorsz. Leger staan te reverteeren.

Haar Ed: Mog: des Vrydaaghs voorsz. en alzo ten zelven dage / op den namiddagh kennisse van de gemelte Resolutie bekomende / hebben hare Gecommitteerdens aan Zijn Hoogheyt, en gemelte drie haar Hoog: Mog: Gedeputeerdens aanstondts afgezonden / om te verzoeken / dat vermits de Burgerye nu volkomentlijk tot tegenweer was gemoedight / de voorverhaalde Resolutie buyten executie mochte werden gehouden.

En alzo Zijn Hoogheyt ondertusschen aan den Secretaris van haar Ed: Mog: hadde verklaart geresolveert te zijn / de Stadt en Provintie van Utrecht met zijn aanwezende Leger te willen bijblijven / in gevalle de voorverhaalde hare Hoog: Mog: Gecommitteerdens tot het geven van zodanige elucidatie / interpretatie ofte surcheantie in reguard van de voorsz. haar Hoog: Mog: Resolutie / konden werden gedisponeert / maar anders gehouden te zijn de zelve te achtervolgen.

Hadden haar Ed: Mog: Gedeputeerden goedtgevonden aan de gemelte Gecommitteerdens van haar Hoog: Mog: uyt vreeze de zelve mochten vertrekken / eerst hare commissie af te leggen.

De zelve haar Hoog: Mog: Gecommitteerdens vervolgens dan instantelijk wezende verzocht / en haar voorgestelt zijnde dat de Resolutie op haar rapport was genomen / als uyt den Teneur van dien was blijkende / en zonder twijfel op een præsuppoost en informatie dat de Burgerye alhier onrustigh en tumultueerende was bevonden, en weygerigh eenige Militie in te nemen.

Dat het zelve nu was verandert / en niet alleen de Burgerye in ruste gebracht; maar door Zijn Hoogheyts presentie ge-encourageert en t'eenemaal gemoedight / en dat men geresolveert was het uytterste Goedt en Bloedt tot dienst van den Staat en defensie van de Stadt en Provintie te wagen.

En dat men daarom zodanige Bondtgenooten, die zich altijdt getrouwelijk tot dienst van 't Gemeene Best hadden ge-evertueert / zo plotzelijk niet behoorde te verlaten.

Echter haar Ed: Mog: Gecommitteerdens geen ander antwoordt hebben konnen bekomen / als dat het aftrekken van 's Landts Militie haar Hoog: Mog: positive last was, dat zy haar in geenen deelen konden inlaten, om yetwes daar omtrent te veranderen, ofte eenigh temperament toe te staan, zeggende / dat zy niet te min de zware constitutie van de Provincie wel considereerden en beklaaghden.

En is de zelve als doen te gemoet gevoert / dat haar Ed: Mog: wel konden bespeuren de intentie te wezen om 's Landts Militie op den bodem van Hollandt te brengen, en door innundatie en invloeyinge van wateren zich te versterken: Blijvende door dat middel Hollant geconserveert / en de Provincie van Utrecht t'eenemaal afgesneden.

Waar naar haar Ed: Mog. Gecommitteerdens naar verwisselinge van verscheyde redenen op het voorverhaalde subject met Zijn Hoogheyt gehouden / van de zelve mitsgaders van de aanwezende Heeren Gedeputeerden te Velde afscheyt nemende / naar toewenschinge van alle Heyl en Zegen over 's Landts Wapenen; hebben verklaart / dat haar Ed: Mog: zouden genoodtzaakt wezen

zoda-

zodanige middelen by de handt te nemen, als zy onder Godes genadigen Zegen zouden oordeelen de naaste en zekerste te wezen, om zo veel mogelijk de totale ruine van de Provintie, en Stadt van Utrecht te konnen voorkomen.

En dat zy verhoopten dat gene van de andere Provintien zodanigh van de Bondtgenooten zouden worden verlaten, als aan haar Provintie door de bovengemelte haar Hoog: Mog: Resolutie tegenwoordigh wierde gepleeght.

Ingevolge van de voorsz. Resolutie van den $\frac{6}{16}$ Junii, is den $\frac{8}{18}$ wezende Saterdaaghs, des nachts voor / of omtrent Zonnen-opgang de gantsche Armé voorts van de Stadt van Utrecht afgetrokken / naar dat de Artillerye en Amonitie, de welke by 't Leger voorhanden was / al op den $\frac{5}{15}$ Junii, uyt de Provintie en van de Stadt van Utrecht waren weghgezonden.

Daar en boven noch mede nemende een merkelijke quantiteyt Buskruyt, welke haar Ed: Mog: op de Kruytmolen buyten de Stadt Utrecht gekoft en betaalt hadden; Blijvende de zelve alzo t'eenemaal geabandonneert.

Haar Ed: Mog: hebben op haar instantelijk verzoek / vermits de voorzeyde haar Hoog: Mog: Resolutie, zo veel niet konnen obtineeren / dat de 4 Regimenten t'harer repartitie staande / en op haar territoir aan en beneden de Stadt van Utrecht leggende / binnen de zelve gezonden en haar tot defensie gelaten mochten worden.

Naar dat nu het geheele Leger van de Stadt van Utrecht was afgetrokken / en de Provintie quam te verlaten / haar Ed: Mog: als doen vergadert wezende / zijn daar op by den anderen gekomen / en de Vroedtschap der Stadt aldaar *en Corps* mede verzocht en verscheenen zijnde / is gedelibereert / wat in die tegenwoordige bekommerlijke en perplexe constitutie van tijdt en zaken / tot dienst van 't Gemeene-Beste der Provintie en Stadt van Utrecht te doen stonde.

En is als doen haar Ed: Mog: geduurende hare deliberatien alomme voorgekomen / dat de principaalste Collegien der Stadt en Provincie betuyghden / gelijk ook de Burgerye met een gemeen overeenkomste en yver betoonde van gevoelen te zijn / dat men in zodanige constitutie als de Provintie zich als doen bevonde / behoorde en schuldigh was / zo veel doenlijk / door bezendinge aan den Koning van Vrankrijk te voorkomen de totale ruine van de Provintie en Stadt van Utrecht, als wezende van de Bondtgenooten en der zelver Militie verlaten / ontbloot van Amonitie van Oorlogh, en de Burgerye en Ingezetenen tot defensie van de Boven-Quartieren verzonden / behalven die gene / die zich in grooten getalle uyt de Stadt ook noch hadden geretireert / de overige zonder de Militie, en zonder eenigh ervaren Krijghs-Officier tot tegenweer zijnde onbestandt / en zonder eenigh secours of hoope van dien volkomentlijk van de anderen afgesneden / en overzulks ten prope van de Vyanden gestelt.

Zo hebben haar Ed: Mog: de geallegeerde redenen en motiven daar toe dienende overwogen / en geoordeelt het dienstighste te wezen / op het gevoeghlijkste te voorkomen de gedreegde onheylen van massacre / plunderinge en diergelijke / en te verzorgen 't gene ten meesten dienste van de Provintie, en Stadt van Utrecht in zodanige extremiteyt door haar zoude konnen geschieden.

En alzo alle de inkomende tijdingen mede brachten / dat des Konings Armé

het Dorp van Amerongen albereydts zouden wezen gepasseert / en dat de Heeren Gecommitteerdens te Velde haar Ed: Mog: verzekert hadden / en ook een constant en gemeen gevoelen was in 't geheele Leger, dat den Vyandt alle uuren voor de Poorten van de Stadt konde wezen / en dat men gene eene nacht daar tegen verzekert was / hebben haar Ed: Mog: eenpaarlijk goedtgevonden 2 Trompetters naar Amerongen aan den Koning ofte den Generaal, die des Konings Legers zoude commandeeren / af te zenden / den eenen langs de kley over Wijk, en de andere over Zeyst langs het zandt / op dat den eenen de zelve missende / den anderen mochte aandoen.

Een van die Trompetters tot Amerongen, of daar omtrent des Konings Troupes niet vindende / is te rugge gekomen.

Den anderen / zonder nader last te halen voortgereden zijnde / en onderwegen des Konings Voortroupes ontmoetende / is van de gene die de zelve commandeerde / voortgezonden.

En heeft in dier voegen buyten haar Ed: Mog: intentie zijn Majesteyt tot voor Doesburgh gaan vinden / en op den 9/19 Junii, een Paspoort en Escorte bekomen / om Gecommitteerdens van de Provintie te konnen af halen.

Welk Paspoort niet vorder dienende / heeft het haar Ed: Mog: goet gedacht te committeeren eenige Heeren, om Sauvegarde voor de Provintie en Stadt van Utrecht te bekomen / met die hoope / dat inmiddels de Surcheantie ofte afwendinge van zijn Majesteyts Wapenen, op des Generaliteyts Commissie en Resolutie van den 5/15 Junii, 1672. van den Koning mochte werden geobtineert / * wezende haar Hoog: Mog: Gedeputeerden ten dien eynde op den 11/21 Junii, van Utrecht vertrokken / en alzulks ten zelven dage als haar Ed: Mog: Gecommitteerdens derwaarts gingen.

Haar Ed: Mog: hadden ter zelver tijdt door eenige Gedeputeerdens gemelte haar Hoog: Mog: Gecommitteerdens voor haar vertrek doen begroeten / en laten representeeren den bekommerlijken staat / waar in zy haar bevonden / en dat zy van alle hulpe ontbloot zijnde / genecessiteert waren en geresolveert hadden om Sauvegarde van den Koning van Vrankrijk te doen verzoeken / en dat eenige Gedeputeerdens ten dien fine gereedt en op haar vertrek stonden; Dat de Steden Arnhem, Amersfort en Naerden, in handen van den Vyandt al vervallen waren / en verscheyde andere in staat om die haast te volgen / recommandeerende vorders de interesse en voorzorge haarder Provintie, die zo grootelijks aan de surcheantie van des Vyandts Wapenen was gelegen.

Gemelte haar Hoog: Mog: Gecommitteerdens apprehendeerden als doen hoogelijk in reguard van hare aanbevolene commissie de onbegrijpelijke successen van de Wapenen der Vyanden, met hoope nochtans dat de zake omtrent de conservatie van 't resteerende / door goede voorzorge buyten wanhoop zoude werden gehouden / en hebben alle 't zelve op den 11/21 Junii, 1672. aan haar Hoog: Mog: gecommuniceert, uytwijzende de volgende Missive:

* Van deze Deputatie zal hier na, meerder gezeyt worden.

COPIA.

C O P I A.

Hooge en Mogende Heeren.

MYn Heeren. Gifter avondt omtrent ten 8 uuren is ons noch te Woerden zijnde, door een Trompetter toegekomen een Miſſive van de Heeren Staten van Utrecht, met een ingeſlotene Copie van d'Acte die den Koning van Vrankrijk tot ſecuriteyt van onze vordere reyze hadde doen depeſcheeren, zodanigh als U Hoog: Mog: uyt de zelve Copie hier nevensgaande zullen konnen zien; de notificatie heeft ons deze morgen herwaarts doen komen, alwaar wy den Capiteyn in de gedachte acte vermelt, met zijn byhebbende Ruyters hebben gevonden, die jegenwoordigh gereet ſtaan om de reyze te vervorderen, naar dat wy alvooren met de Heeren Gedeputeerden van de Staten van dezen Lande door de Vergaderinge tot ons gezonden, hebben geſproken, en uyt de zelve verſtaan, hoe dat zy van alle hulp verlaten zijnde, en zijnde de Stadt Arnhem, en die van Amersfoort al in handen van den Vyandt, en verſcheyde andere in ſtaat om die haaſt te volgen, onder welke zy die van Naerden al mede rekenden, gereſolveert hadden eenige Gedeputeerden af te zenden, om den Koning te verzoeken de zelve onder Sauvegarde te nemen. Wy willen hoopen dat Godt Almachtigh de Commiſſie die U Hoog: Mog: ons hebben gelieven toe te vertrouwen, met een gewenſcht ſucces zal zegenen, alhoewel de onbegrijpelijke ſucceſſen van de Wapenen onzer Vyanden, weynigh apparentie daar toe geven, en dat ondertuſſchen der zelver goede voorzorge omtrent de conſervatie van het reſteerende, die zake buyten wanhoope zal houden. Waar mede Hoog: Mog: Heeren &c. Utrecht den 21 Junii, 1672. des 's morgens ten 11 uuren.

Was onderteekent. J. van Gent. P. de Groot. W. de Naſſau.

Haar Ed: Mog: hadden ook by Miſſive van dato den $\frac{11}{21}$ Junii, hier mede copielijk bygevoeght / aan de Staten Generaal al bekent gemaakt / wat Conduicte by haar / in dezes tijdts ongelegentheyt wierde gehouden / om hare plicht / omtrent de Bondtgenooten daar mede te voldoen / en luyde als volght:

C O P I A.

Hooge en Mogende Heeren.

NA dat het Leger van den Staat den Yſſel verlaten, en tot in onze Provincie afgezakt zijnde, zich beweſten de Stadt Utrecht hadde gecampeert, hebben wy aanſtondts onze Gedeputeerden derwaarts gezonden, om met de Heeren Gevolmachtighden te Velde en Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje te beraatſlagen, wat tot defenſie van de Provincie, en voornamentlijk tot conſervatie van de Stadt Utrecht, by de handt zoude konnen werden genomen. En hebben Zijn Hoogheyt doen verzoeken dat de zelve zich in de Stadt van Utrecht wilde begeven, op dat de ontſtelde en ontroerde Gemoederen der Gemeente door des zelfs preſentie en aanwezen geruſt geſtelt, en tot het innemen van een ſortable Militie mochte worden gediſponeert, waar op des anderen-

daaghs

daaghs zijnde den $\frac{6}{16}$ dezer Zijn Hoogheyt zich uyt het Leger in de Stadt van Utrecht getransporteert hebbende, deszelfs aankomste van zodanige opetitie en succes is geweest, dat de Burgerye tot stilte gebracht is geworden, en vervolgens by ons met eenparige toestemminge van de drie Leden in 't bywezen van de Heeren Gevolmachtighden te Velde, en Zijn Hoogheyt geresolveert is een genoeghzaam Garnisoen van Regimenten zo te Voet als te Paerde binnen de Stadt van Utrecht in te nemen, en Goedt en Bloedt ten uyttersten ter defensie op te zetten, zijnde by Zijn Hoogheyt voorgeslagen, dat tot vordere beschermingе van de Stadt d'eene helfte der Cavallerye aan de Vecht, en d'andere aan den Vaartschen Rijn gecampeert, en 't vordere Gros van 't Leger omtrent de Stadt geleyt en geretrencheert zoude worden; waar op wy in verwachting zijnde, dat tot executie van 't gene voorsz. de beloofde Regimenten binnen de Stadt den volgenden dagh zijnde den $\frac{7}{17}$ dezes zouden worden gezonden, is Zijn Hoogheyt des 's morgens omtrent ten 10 uuren geaccompagneert met de Heere *Ripperda Tho Beurse* wederom Persoonelijk in onze Vergaderinge verscheenen, en heeft aan ons bekent gemaakt, dat alvoorens de Militie in de Stadt te konnen laten komen, by ons zoude moeten worden geresolveert, aanstondts en zonder tijdt verlies de bemuurde Weerd, en de vier andere Voorsteden te doen afbranden, 't welk by ons geconsidereert zijnde te wezen van een zeer dangereuse executie, en de Gecommitteerdens van de Stadt Utrecht zeggende het zelve de Heeren hare Principalen te moeten communiceeren, is Zijn Hoogheyt uyt de Vergaderinge gescheyden, aangenomen hebbende 't gene voorsz. met de Heeren Gevolmachtighden te Velde en de Generaals van de Militie, noch in nader deliberatie te willen brengen, met verklaringe dat hy noch dien voormiddagh ofte kort na de Maaltijdt t'onzer Vergaderinge zoude reverteeren: Den uytslach van welke beraadtslaginge met verlangen te gemoet ziende, en inmiddels ons aangedient zijnde, dat met het Water jegenwoordigh in de Riviere de Lek noch een groot gedeelte onzer Provincie zoude konnen worden geinundeert, en het zelve door onzen Secretaris aan welgemelte Heeren Gevolmachtighden te Velde, en Zijn Hoogheyt hebbende doen bekent maken, om inde voorsz. hare beraadtslaginge mede te worden gebracht. Hebben wy met groote alteratie vernomen dat by U Hoog: Mog: was geresolveert, en Zijn Hoogheyt gelast, het Leger uyt deze Provincie na Hollandt te trekken; welke Resolutie ook aanstondts ter executie is geleydt. U Hoog: Mog: konnen zeer lichtelijk beseffen, hoe groote consternatie zodanige Resolutie onder ons gecauseert heeft, daar de zelve ons noyt gecommuniceert ofte daar van eenige notificatie gegeven was; te meer, dewijle by de executie van de voorsz resolutie ons zelfs geweygert is de Regimenten op de repartitie van onze Provincie staande, en om onze Stadt leggende, tot onzer defensie alhier te laten verblijven, onaangezien uyt de inkomende kondtschappen men ons betuyghde, dat den Vyandt in weynigh uuren voor de Stadt Utrecht zoude konnen wezen; waar door wy dan gebracht zijn in d'uytterste ongelegentheyt, als zijnde van het Leger van den Staat verlaten, van ons eygen manschap en Burgerye, zo door voorige wervinge als uytzenden van vrywillige, grootelijks ontbloot, het platte Landt onzer Provincie door ge-escarteerde Troupes van 't Leger van den Staat alomme gepilleert, en alzo t'eenemaal van de Bondtgenooten geabandonneert. Wy vinden derhalven ons genecessiteert, om te voorkomen de totale ruine van onze goede Ingezetenen, ons van zodanige middelen te bedienen, als wy na de tegenwoordige constitutie van tijdt en zaken de bequaamste konnen uytvinden, en dienvolgende een Paspoort of saufconduit verzocht en geobtineert hebbende, zenden wy dezen morgen onze Gecommitteerden aan zijn Alderchristelijkste Majesteyt om Sauvegarde te bekomen, waar toe wy te meer geparst zijn geworden om dat ons op gisteren namiddagh in 't zeker bericht is, dat den Marquis van Rochefort Sondagh namiddagh laastleden ten 2 uuren de Stadt Amersfoort met een considerabel

siderabel gros geoccupeert, en de Steden Rheenen en Wijk alvoorens particuliere Sauvegardes hadde verkregen. Hoog: Mog: Heeren, wy hadden noyt gemeent dat den yver die wy tot conservatie van de gemeene zake zo in 't consenteeren van ordinaris en extraormiddelen, en het prompt furneeren van de zelve, als mede de vrywillige leeninge van zo veelerhande behoeften van Bus-polver en anders, tot bezorginge van de Steden aan den Yssel, Rijn en Waal, en ook het Leger, by ons zo liberalijk gedaan, en waar in wy veele onzer Bondtgenooten, volgens de meenighvuldige getuygenisse van U Hoog: Mog: zelfs hebben gesurpasseert, in dezer voegen aan ons en onze Provintie zoude hebben worden gerecompenseert: Maar biddende dat den Almogenden Godt alles na zijn goedertierene genade noch ten besten gelieve te schikken, zullen wy U Hoog: Mog: Persoonen en Regeeringe in de protexie Godes beveelen. Hier mede, &c. Gedaan t'Utrecht den 11 Junii, 1672.

Was geparapheert

P. RUYSCH. vt.

Onderstondt,

Ter Ordonnantie van de Heeren Staten 's Landts van Utrecht,

En was geteekent

C. v. POLL.

Als haar Ed: Mog: op den $\frac{8}{18}$ Junii, omtrent de middagh / eerst resolveerden om Paspoort van Zijn Majesteyt te verzoeken / was al op den $\frac{4}{14}$ Junii, daar te vooren / de Stadt van Aarnhem belegert en beschooten.

De Regeeringe der Stadt Wijk hadde den zelven $\frac{4}{14}$ Junii, haar Ed: Mog: bekent gemaakt / dat des Konings Troupes omtrent Maurik aan de overzijde van Wijk, in de Betuwe wierden gezien.

Gelijk ook ten zelven dage het Leger van den Staat, op kondtschap dat den Vyandt tot Amerongen aan 't Wielsche Veer was doorbrekende / zeer schielijk naar Utrecht afgezakt / en des anderen daaghs aldaar aangekomen was.

In de Stadt van Wageningen was ook al op den $\frac{5}{15}$ Junii, Sauvegarde gekomen.

Ten zelven dage tegens den avondt / van gelijken in de Stadt Rheenen.

En hadden ook haar Hoog: Mog: op den zelven dagh / op voorstel van de Provincie van Hollandt, * al aan den Koning gecommitteert de Heeren van Gent, de Groot, van Odijk, en Eek, om te verzoeken openinge van de Conditien, waar op Zijn Majesteyt de stilstandt en afwendinge van zijne Wapenen zoude believen toe te staan.

Welke hare Hoog: Mog: Gecommitteerdens op den $\frac{7}{17}$ Junii, wezende 's daaghs te vooren / eer haar Ed: Mog: resolveerden / om een Paspoort te laten verzoeken / tot Utrecht zijn gekomen / om voorder na Zijn Majesteyt met zijn Leger voor Doesburgh leggende / te vertrekken.

De Stadt Aarnhem was op den $\frac{6}{16}$ Junii, na weynigh dagen Belegeringe aan den Koning van Vrankrijk overgegeven.

* Daar na, hier van meerder.

Op den $\frac{6}{16}$ Junii, heeft de Stadt van Thyel uytgezonden om Sauvegarde te verzoeken / en op den $\frac{7}{17}$ Junii, dezelve geobtineert.

Op den $\frac{7}{17}$ Junii, hadde de Magistraat der Stadt Wijk insgelijks al Sauvegarde verzocht en bekomen.

Amersfoort wierd op den $\frac{8}{18}$ Junii, door den Marquis de Rochefort ingenomen.

En des anderen daags den $\frac{12}{20}$ Junii, hebben desselfs Troupes Naerden bemachtight.

De Stadt van Utrecht daar door van vooren en ten wederzijden / zijnde beslooten / gelaten in voorige toestandt van onmacht door het verbrengen en posteren van 't Leger van den Staat in Hollandt, verstelen van alle hoop / die noch eenighzints op de Militie van den Staat mochte overigh zijn geweest / en niet te min noch al verwachtende op een goeden uytslagh van d'een of d'ander der voorsz. deputatien; Is den Marquis de Rochefort met zijn byhebbende Leger op den $\frac{13}{23}$ Junii, wezende Donderdagh, van Amersfoort naar Utrecht afgekomen / en heeft (volgens notule by de Heeren der Stadt Utrecht ten zelven dage daar van gehouden) door een Overste zijn aankomste aan den eersten Burgermeester doen bekent maken / met aanzegginge dat hy voornemens was / met zijn byhebbende Troupes in / en door de Stadt te trekken.

De Vroedschap daar over geconvoceert zijnde / heeft naar overlegh van alles / en inzonderheyt van den staat / daar inne zy haar geprecipiteert vonden / geresolveert 2 Heeren uyt den haren te committeeren / omme Hooghstgemelte Heere Marquis kennisse te geven / dat de voorzeyde Deputatien aan den Konink van Vrankrijk waren afgegaan / en datmen alle uuren den Uytslagh daar van te gemoet zach / en dat derhalven wilden vertrouwen dat zijn Excellentie de Stadt van in / en doortocht zoude willen verschoonen.

Diens volgende gemelte Heeren Gecommitteerdens vertoogen / en in 't korte gerevverteert zijnde / alzo zy den Heere Marquis tot by het Kruys Gasthuys, 't welk omtrent een Pistool-schoot van de * Stadts-Poorte gelegen is / met zijne Troupes geavanceert vonden / hebben haar Ed: Ed: ter vergaderinge van de Vroedschap gerapporteert / dat met Zijn Excellentie waren versproken / dat het Leger zijn marsch buyten om zou nemen, en dat alleen 100 Muskettiers du Roy binnen de Stadt ingenomen zouden worden.

Waar op zijn Excellentie met de voorsz. 100 Muskettiers in de Stadt gekomen zijnde / heeft zich in Persoon / naar haar Stadthuys begeven / en onder het stellen van de ordres tot billetteringe van de voorzeyde Muskettiers, de Portiers met hare Sleutels doen ontbieden / en dezelve in de Raadt-Kamer van haar afgevordert / en na zich genomen.

Des anderen daags / wezende Vrydagh den $\frac{14}{24}$ Junii, des naarmiddaghs / zijn haar Ed: Mog: Gecommitteerdens uyt het Leger van zijn Majesteyt te rugge gekomen / en hebben gerapporteert / dat zy het verzoek van Sauvegarde voor de Provincie en Stadt van Utrecht, ingevolge van haar Ed: Mog: resolutie gedaan hebbende / den Heere de Louvois, Primier Minister van zijn Majesteyt haar hadde te gemoet gevoert / dat den Koning niet gekomen was omme

* De Witte Vrouwen Poort.

omme Sauvegardes te verleenen, maar om Steden en Provincien te conquesteeren.

En dat Zijn Majesteyt haar zelfs hadde doen aanzeggen, dat zy een keer te rugge zouden doen, om nader en volkomender last ofte Pouvoir van de Heeren hare Principalen af te halen.

Waar op haar Ed: Mog: vernemende dat hare verwachtingen van geen succes waren, door dien alles gantschelijk quame te ontstaan; en considererende dat de Stadt van Utrecht by zich selfs (hoewel nu ook albereyts geoccupeert zijnde) alleen niet bevoeght was voor de behoudenisse der Kerken ten platten Lande, en de exercitie van de Gereformeerde Religie door de geheele Provincie, conservatie van de Provinciale Collegien, inclusie in de Tractaten door welgemelte haar Hoog: Mog: Gecommitteerdens van wegen de zamentlijke Bondtgenooten te maken, en de vordere zo hooge en importante Interessen van de Provintie by het geaccordeerde, (Hier kortelijk navolgende verhaat) te verzoeken; hebben haar genoodtzaakt gevonden eenige Articulen te ontwerpen, en door gemelte Heeren Gecommitteerdens op haar Ed: Mog: naam, aan Zijn Majesteyt te doen voordragen.

Den volgenden dagh den 15/25 Junii, zijn voorverhaalde Heeren Gecommitteerdens wederom naar Zijn Majesteyt vertrokken, en den 17/27 Junii, des avondts gereverteert zijnde, hebben haar Ed: Mog: bekent gemaakt, dat Zijn Majesteyt daaghs te vooren den 16/26 dezer, aan de Provincie, en der zelver Ingezetenen, onder anderen hadde geaccordeert.

Articulen geaccordeert van den Koning van Vrankrijk, aan de Provincie van *Utrecht.*

DAt de exercitie ofte oeffeninge van de Gereformeerde Religie, gelijk de zelve tegenwoordigh werdt geleert, de Academie en Schoolen, zullen blyven geconserveert.

Dat de Regeeringe van de Provincie, zulks die tegenwoordigh geconstitueert is, zal blyven by dezelve forme, en by de Persoonen, die dezelve tegenwoordigh bekleeden.

En dat de Privilegien en gerechtigheden van de drie Leeden van Staten, en van de Stadt en Steeden in hun geheel zullen blyven.

Dat het Hof van Justitie en alle andere Ampten en Officien of Bedieningen, door de geheele Provincie zullen worden gecontinueert in de Persoonen, die dezelve tegenwoorigh bekleeden.

Dat alle schulden, lasten, Capitalen en Renten van dien, op de Provincie, Stadt, Steeden en communiteyten staande, zullen blyven, gecontinueert en betaalt werden.

Dat de Provincie, Stadt en Steden van Utrecht niet zullen worden geplundert, nochte gehouden zijn, het zelve af te koopen, of worden gebrandtschat.

Dat de Provincie van Utrecht, Stadt of Steden van dien, niet zullen worden gebracht onder een particulier Heer.

Dat boven dezen allen, de Provincie van Utrecht zal werden geincludeert in zodanigh Tractaat, als de Koning met de Staten Generaal zal komen te accordeeren.

Toonende haar Ed: Mog: alom in haar zieltogenden en sterbenden Staat, hare getrouwigheydt en yver/ omme tot het uyterste in den Bandt der Unie te willen verblijven/ geduurigh hare gedachten gevest houdende op het geene hare Hoog: Mog: voor/ en ten besten van de Unie en zamentlijke Bondtgenooten zouden komen te handelen.

Uyt alle het voorverhaalde kan volkomentlijk werden afgenomen/ dat haar Ed: Mog: niet voorbarigh/ maar door de uytterste noodt geparst zijnde/ eerst Paspoort voor hare Gecommitteerdens verzocht/ en daar na door de zelve de geaccordeerde Articulen geobtineert hebben.

En dat ook niet de Provincie haar zelven/ maar in effecte/ en met 'er daat de Bondtgenooten door het aftrekken van alle de Militie van den Staat, de Provincie van Utrecht aan den Koning van Vrankrijk hebben overgegeven/ apparentelijk om grooter onheylen en meerder zwarigheden van den Staat te voorkomen/ en om de Provincie van Hollandt en de andere te conserveeren.

Willende haar Ed: Mog: vertrouwen/ zulks geschiet te zijn met die intentie en hoope/ dat door de conservatie en behoudenisse van Hollandt, deze verlatene Provincie wederom zoude mogen werden herstelt. Gedaan t'Utrecht den 5 December, 1672.

CASPAR SCHADE. *vt.*

Ter Ordonnantie van de Heeren Staten voornoemt.

C. v. POLL.

Met de voorverhaalde Redenen, meenen de Heeren Staten van Utrecht, het overgeven van die Stadt en Provincie, genoeghzaam te konnen verantwoorden. De Heeren Gecommitteerde, die van wegen Utrecht, aan den Koning van Vrankrijk gezonden wierden/ waren/ de Heer Seroskerke, Heer van Wellandt, Berkesteyn, en den Burgermeester van der Voort: de Articulen, die zy den Koning voordroegen/ en haar toegestaan zijn/ als boven verhaalt/ zijn van Monsr. de Louvois, als eersten Minister des Konings onderteykent/ maar by de zelve Heeren Gecommitteerden wierden noch de 2 volgende voorgestelt.

Dat de 5 Collegien of Capittulen, Duytse ordre, en vordere Beneficien, zullen blijven in haar geheel, zulks dat die de tegenwoordige Possesseurs zullen blijven bezitten.

Dat de Alienatie van de Ecclesiastique Goederen, tot noch toe geschiedt, zal worden gehouden, voor valide, en van waerde.

Doch het schijnt dat deze niet hebben willen doorgaan/ vermits die van Utrecht in hare hier vooren aangewezene Deductie, de zelve niet aanroeren.

Dit voorsz. *Extract* is getrokken uyt de Deductie, by de Staten 's Lants van Utrecht uytgegeven, en geteekent by haar Secretaris, *C. van de Poll*. Doch wy zullen de zaak eens kortelijk herhalen, en eenige omstandigheden daar by voegen.

Het was binnen Utrecht doen ter tijdt zeer wonderlijk gestelt: Die Burgers, hoorende 't schielijk overgaan van alle de bovengelegen Steden en Starkten, riepen niet als Verraadt, Verraadt, scholden alle der zelver Opperhoofden, zo wel Politiken als Militairen, die die plaatzen hadden overgegeven/ voor Schelmen en Verraders, roepende over luydt/ dat men haar alzo mede wilde overleveren, en dat over zulks de Grooten hare beste en gereedtste Goederen na Hollandt zonden, en wegh vluchten; vlogen daar op/ als zinneloose menschen/ (die toch van outs/ altijdt de naam en daadt van Muytemakers hebben gehadt) met groote furie/ naar de Vrachtschepen en Schuyten/ waar by geen Uyterse Wijven gebrek waren/ en haalden de Koffers/ kisten/ en Pakken daar uyt/ smeten de zelve open en aan stukken/ visiteerden het geen daar in was/ en wierpen 't zelve langs de wegh/ en wat daar noch slimmer mocht onderloopen/ &c. zo dat de Magistraat, om dezen oproer te stillen/ het vluchten en vervoeren van Meubelen/ verboodt: In deze ontsteltenis quam het resteerende Leger van den Staat, naar Utrecht aftrekken; het welk wederom nieuwe moeyten daar binnen verwekte/ want de Burgery speelde den meester/ sloot de Stadts Poorten, en wilde niemant binnen laten komen: Zijn Hoogheyt, den Heer Prince van Oranjen met de Heeren Gedeputeerde te Velde, deze beroerten aangedient zijnde/ vonden goedt/ aanstondts de Heeren, Hop, van Sevender, en Slingelandt, naar den Hage af te vaerdigen/ en hare Hoog: Mog: de Heeren Staten Generaal, van dezen toestandt/ te onderrechten/ en met eenen ordre te verzoeken/ wat voorder met het Leger van den Staat te doen stondt. Terwijl deze Heeren vertrokken waren/ hadden de Magistraat, de Burgerye tot eenige bezading gebracht/en Zijn Hoogheyt verzocht/ binnen te willen komen/ en Militie, tot harer Defensie, in te nemen/maar doen Zijn Hoogheyt voorstelde/ dat men in aller yl, de Voorsteden, (niet most afbreken, maar om die dringende noodt, afbranden) konden zy daar toe niet verstaan/ voor/en aleer men de Vroedtschap, en Gemeente, hier op had gehoort/ en daar over groote zwarigheyt wierd gemaakt/als zijnde van een zeer dangereuse Executie: Zijn Hoogheyt is dan wederom na 't Leger vertrokken/ om met de Gedeputeerde te Velde, en de Krijghs-Oversten, alles nader over te leggen/ met belofte/ haar van de daar op volgende Resolutie te komen rapport doen; onderwijl wierden de Heeren Staten van Utrecht aangedient/ dat men met het

water / dat doenmaals in de Rivier de Lek was / noch een groot gedeelte van de Provintie van Utrecht kon onder laten loopen / 't welk haar H: Mog: door haren Secretaris aan Zijn Hoogheyt, en de Gedeputeerde hadden doen bekent maken; maar de genoemde Heeren Hop, van Sevender, en Slingelandt wederom uyt den Hage by Zijn Hoogheyt aankomende / brachten mede / dat men het Leger, volgens ordre van hare Hoog: Mog: de Heeren Staten Generaal, Hollandt zoude doen intrekken / wordende alzo de Provintie van Utrecht verlaten.

Dit vertrek van 't Staten Leger, is door die van Utrecht zelf veroorzaakt / ten eersten / door haar oproerige / of veel eer muytende Burgery, die de Stadts Poorten voor Zijn Hoogheyt den Prins van Oranje, en de zijne / toesloten; waar over de Deputatie van de voornoemde Heeren naar den Hage moetende geschieden / de daar op volgende ordre van daar af / en Hollandt in / te trekken / gevolgt is. Ten anderen / de onwilligheyt van 't promt / of spoedigh afbreken / of branden van hare Voorſteden, zonder welke men die Stadt (konnende door geen omvloeping van water / als andere Hollandtſe Steden, gesterkt worden) tegen zo een machtigh Leger / niet had konnen verdadigen: Hier in zijn die van Utrecht meermaals weygerigh geweest; want in den Jare, 1629. als Zijn Hoogheyt Prins Frederik Henrik, H. L. Memorie, 's Hertogen-Boſch had belegert / en Graaf Henrik van den Berge ondertusschen met een Spaans Leger, over de Revier den Yſſel, in de Veluwe, gevallen / en de Stadt Amersfoort al aan hem overgegeven was / en by gevolgh / den Vyandt alle uuren voor de Stadt Utrecht komen konde / wilden zy tot geen afbreken van hare Voorſteden, Speelhuyzen, Hoven, of Tuynen verstaan / maar begonden die met een heel wijdtluſtigh Retrenchement te omgraven: Waar over / eenige Ingenieurs, daar toe afgezonden / 't zelve beziende / vraaghden / of zy wel wiſten, hoe veel Krijghs-Volk, tot het bezetten en defendeeren van deze groote, omtrek (als die al opgemaakt zou zijn, dat noch al eenige tijdt vereyſte) van nooden was, en waar zy die zo haaſt zouden konnen bekomen? Hier op die van Utrecht, niet veel wetende te antwoorden / lieten het werk steken: Zodanige consideratien wierden nu al mede op 't tapijt gebracht / doch het zou aan den tijdt ontbroken hebben / om deze omgravinge te voltrekken / en het doenmaals noch overigh Leger, had in 't geheel daar toe van nooden geweest / waar door men de Hollandtſe Poſten, onvoorzien moſt hebben gelaten. Het is vreemt dat de Sterke en Weerbare Steden, in Vredens-tijden, haar belemmeren met het bouwen van Voorſteden, Speelhuyzen, en Hoven, en dat zo dicht aan hare Wallen, Veſten, en Grachten, gelijk of 'er noyt Oorlogh te verwachten was / niet denkende aan de spreuk:

Felix civitas, que Tempore Pacis, de Bello cogitat.

Dat is:

Gelukkigh is die Stadt, die in Vredens-tijdt, op Oorlogh gedachtigh is.

Want

Want als de noodt dikwils onverwacht aan komt / zo moet men / (indien men de Steden zelfs bewaren wil) al deze belemmering zo haastigh ter neder werpen / dat die Bewoonders / (meest onvermogende luyden zijnde) qualijk tijdt hebben / om hare Meubelen daar uyt te bergen / en als dan heeft men van jammeren / klagen en kermen geen gebrek; tot dit Altena timmeren der Huyzen, &c. zijn veeltijdts sommige van de Groote, en Vermogenste in de Steden, de oorzaak / om dat zy hare Landeryen, dicht aan de Steden gelegen/ daar door te dierder konnen verkoopen / of gelijk zy dan ook wel die tot haar profijt / of vermaak bebouwt hebbende / in consideratie nemen / en bekuypen/ dat men de Steden schier eer moet overgeven/ als deze al te na gebouwen te ruineeren: Gelijk 't zelve mede met het overgeven der Steden Zwoll, en Deventer, &c. hier vooren verhaalt / wel te vermoeden is geweest.

Wy zullen/ aleer wy van Utrecht afscheyden noch dit / daar van zeggen / dat / by aldien Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen, doenmaals hadde gehad / zo ongelimitteerden commissie / en zulken volle macht / als zijn Loffelijke Voorouders, dat is / om met de Heeren Gedeputeerde te Velde, alle haastige onverwachte en onverdachte voorvallen en veranderingen des Oorloghs, (die geen uytstel / om advijs en ordre by de Heeren Staten Generaal in den Hage te halen / konden lijden) te overwegen / en der zelver uytvoeringen / promt / en datelijk / in 't werk te stellen / de Stadt Utrecht had misschien (mits afbrekende hare Voorsteden) noch te behouden geweest / altijdt ten minsten voor een tijdt; maar de ordre van hare Hoog: Mog: (die van die verandering der Burgery niet konden weten) most naargekomen zijn. Het was ook niet raadtzaam / om de Regimenten die op de repartitie van de Provintie van Utrecht stonden / (daar over die Heeren in haar hier voorverhaalden Brief aan de Hoog: Mog: Heeren Staten Generaal, zich beklagen) daar binnen te laten blijven/ alzo de zelve niet bestandt waren / om nevens de Burgery, die zwakke Stadt te defendeeren/en gevolgelijk al mede Krijghs-Gevangens, gelijk de meeste/ in de voorsz. bovengelegene Steden, geweest zouden zijn/ daar door dan het Krijghs-Volk, van den Staat, zo veel te meer zou werden verzwakt. Want de Stadt Utrecht kon niet gedefendeert worden / als door een sterke inlegering van Krijghs-Volk, is ook niet bestandt / om een lange Belegering te konnen uytstaan / zy heeft eenige kleyne aerde Bolwerkjes, halve maans wys / in de Grachten gelegen / en is vorder door een oude Muur, met heele en halve Wacht-Toorens omringt / die op veel plaatzen zo vervallen zijn / dat men met weynigh tijdt / en kanon-schooten / groote Bressen in de Muuren had konnen maken: Doch hoe weerbaar de Stadt Utrecht mocht zijn of niet zijn / die Heeren hadden niet behooren / tot onuytwisselijke schande van Haar en vorder van den gantzen Staat, de Vyandtlijke Troupes / die noch wel 6 of 7 mijlen ver van haar waren / door 2 Trompetters, (of d'eene miste / gelijk hy dede /) te doen opzoeken / zy zouden / met d'aankomst van den Koning, noch alzo goede conditien hebben bedongen / als nu / maar het schijnt zy alzo bang waren / voor die van-binnen / als voor die van buyten. Utrecht is dan geweest de tweede Provintie, die haar alzo schandelijk als Over-Yssel heeft overgegeven /

geven / en noch meenen deze Uyterse Muytemakers, dat zy / in cas van weder herwinning / of overgift / door Vredes, of andere Tractaten / weder als Bondtgenooten, by den Staat, en niet als overwonnen, of overheert, zouden werden aangenomen / stoffende op de altijdt prompte betalinge van hare quotisatie: Hier toe hadden zy van tijdt tot tijdt / veel Penningen opgenomen / en dat noch (uyt vreeze dat het misschien haperen mocht /) in de Maandt Februarii des Jaars 1672. wanneer eenige Heeren van die Provintie, (zonder weten van d'andere / die het wel licht / noch niet weten) een somma van 500000 guldens / dat is 5 Tonnen-Goudts, door den Makelaar, ... tot Amsterdam deden lichten / ten laste van Utrecht, tegen 4 ten hondert 's Jaars / dit wordt / (zo eenige meynen) noch als een Spaar-kist / voor een verlege reys / bewaart.

Aldus is de Stadt Utrecht, op den 23 Junii, 1672. door den Marquis de Rochefort, met de 100 *Musquetaires du Roy*, als Sauveguarde in bezetting genomen / die wel haast van meerder macht des Konings gevolght zijn: Deze Stadt is in een zeer vermakelijke Landtsdouwe gelegen / aan d'een zijde na Amersfoort is hoogh en zandtachtigh Landt / en aan d'andere zijde heeft men zeer vruchtbare Zay- en Weylanden / daar langs de Rivier de Vecht, en daar omtrent / veel schoone en kostelijke Hofsteden / door de Amsterdammers tot haar vermaak gebouwt / te zien zijn. Utrecht is al over lange tijden geweest een Broeynest / van veel luye / en quaataerdige Lichtmissen / Slampampers en Schrapers / (de goede uytgezondert) gewoon / op de Kerkelijke / en Geestelijke Goederen / een dronken / wellustigh / en vadzigh leven te leyden: Een *Asylum*, of Schuylplaats, van een deel uyt Hollandt, en zelf dat Sticht verloopen / en gebannen Schelmen / en Landts-Dieven / die men / om geldt of gunst / aldaar dulden en bevrijden / &c.

Zijn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen met het Leger van den Staat, Utrecht op den 18 Junii verlatende / trok met het resteerende volk / in Hollandt, de wegh op naar Leyden, doch zond een gedeelte na Weesp en Muyden, welke 2 Steden maar een uur gaans van Naerden, en 2 van Amsterdam, gelegen / voort wierden versterkt / daar over Prins Johan Maurits van Nassouw, als Commandant gestelt wierd / en verdeelde voorts het Krijghs-Volk, in verscheyde Posten, als Goverwellen-Sluys, en Bodegraven, die zo door 't water / als Verschansingen tegen den inval der Vyanden, Gefortificeert zijn geworden; te Nieuwerbruggen, is ook daar na een besloten Fortresse geleydt. De Steden Gorkum, Gouda, en Schoonhoven, wierden mede met Soldaten voorzien / welke laatstgenoemde Stadt, tot noch toe niet stark zijnde / nu behoorlijk Gefortificeert is; den Nuythoorn, omtrent 2 en een half uur gaans van Amsterdam, is namaals ook tot een Post gemaakt / en met Krijghs-Volk bezet / als mede de Sluys, den Hinderdam, op de Vecht-Stroom, niet verre van Weesp. Het Slot t'Abkou &c. Men brak de Bruggen op alle wegen / over al af / men zondt Uytleggers / behoorlijk met Geschut / Boodtsvolk / en Soldaten voorzien / omtrent alle de Posten, en op de vaarbare wateren / om 't overkomen der Vyanden te beletten. Met het bewaren van de voornoemde / en

andere

andere Posten, achte men Hollandt genoeghzaam defensijf / als daar by quam het overvloeyende water en het doorsnyden der wegen/ waar toe aanstondts ordre wierd gestelt / zo dat de buyten en binnen Dijken / Kaden en Polder-Dijken / en Dammen wierden doorgesteken / waar door de baren over 't Landt, heen bruyzende/ het zoute Zee-Water uytvoerde / 't geen het verse Rivier-Water, tot Hollandts behoudenis / niet had konnen doen. Het was wel jammerlijk om zien / dat 'er in 't midden van den Zomer zo veel schoone Wey- en Hoy-landen/ Hoven en Boogaarden / wierden bedorven / de drooghgemalen Meeren vol water / daar door veel Speel- en Boeren-Huyzen / daar na / om ver raakten / en wegh spoelden / 't geboomte / en gewas / door 't zilte nat / uytgebeten en verdort: Maar de noodt vereyschte zulks / en 't was noch beter te hebben een bedorven Landt voor eenigen tijdt / als geen Landt.

Den Koning van Vrankrijk, nu weder van Doesburgh, tot Aarnhem gekomen zijnde / als hier voor verhaalt is / en den spoedigen / en geluckigen voortgang van zijne overwinninge / of veel eer toevallende / en aangebodene Steden en Provincien verstaande / meynde lichtelijk / dat Hollandt de zelve alzo zoude volgen / maar de daar nakomende tijding / van dat die Provincie zich in postuur van tegenweer begost te stellen / en dat met de inlating der Zee-Wateren / over hunne landen (een plecht-anker en toeverlaat / daar mede die Majesteyt en de zijne / wel wist / dat Hollandt zich onwinbaar konde maken) verzette zijne voornemens niet weynigh: Hy vertrok evenwel met zyn Leger, naar Utrecht, en logeerde zich den 27 Junii, 2 uuren boven die Stadt, in een Dorp genaamt Zeyst, doch voor het vertrek van Aarnhem, dede hy uytgaan / de volgende Declaratie:

Van des *Konings* wegen.

ZYn *Majesteyt* betrachtende hoe grootelijks den Hemel heeft gezegent zijn rechtvaerdige voornemens, en gevordert de aanslagen die zy gedaan heeft sedert het beginzel van haar aankomst in den Velde, en begeerende te handelen met de uyterste zachtmoedigheyt de Liedens van de Provincien, waar Sy haar verwinningen zal konnen uytstrekken, en haar laten weten, 't geen datze hebben te doen, om de daden van zijn goedertierentheyt te verdienen.

Zijn *Majesteyt* heeft doen verklaren, en verklaart, dat alle de Inwoonders der Stedens en Plaatzens meer gevoordert binnen Hollandt, die zich willen by zijn gehoorzaaamheyt onderstellen, en ontfangen de Krijghs-Lieden die zy zal voor goet achten daar te zenden, voor heur bescherming en geruftigheyt, zullen niet alleenlijk gehandelt wezen zo gunstelijk als zy-lieden zouden mogen begeeren, maar ook bewaart en behouden wezen in alle heur Privilegien en Vryheyt, en geheel vrydom van geweten zal heur gegeven worden, om openbaarlijk te oeffenen en uytgeven heur Religie en Geloof, maar in tegendeel dat die geen die zich niet zullen willen onderstellen, en wie, 't zy door gewelt, 't zy door

overvloeyinge en brekinge van Dijken, of door ander wegh willen beproeven de macht van zijn *Majesteyt* tegen te staan, met de uyterste strafheyt zullen gehandelt werden; en dat hier-en-tusschen het overblijfzel van deze Campagne allerhande daden van Vyandtschap tegen haar-lieden, en het gene heur toe komt, geoeffent zullen worden: En als den tijdt van de Winter en de Vorst zullen lichter maken, den toegang tot de Steden, die haar met water nu doen hebben ondervloeyen, zijn *Majesteyt* zal gantsch geen quartier doen geven aan de Inwoonders van de zelve, en zal ordre geven, dat zy geplundert en verbrandt werden.

Gedaan in 't Leger, by Arnhem, den 24 *Junii,* 1672.

Geteekent L O U I S.

En leger L E T E L L I E R.

Het schielijk af komen van 't Staten Leger, en des zelfs verlaten van Utrecht, als mede het vertrekken in Hollandt van 't zelve / en het ontijdigh overgeven van die genoemde Stadt, en daar op de aannaderende Krijghsmacht der Fransoysen, met haren Koning, tot by / en in de Stadt Utrecht, verwekte zodanigen schrik / en angstvalligheyt door geheel Hollandt, dat het niet te herdenken / veel min te beschrijven is; wordende dit alles noch verzwaart / door de schade die Heeren, Borgers, en Boeren, door haar overvloeyende Landen quamen te lijden; daar op quam noch het vluchten van de Landtzaten, die nu door 't inloopende water / hol over bol / gedwongen waren / hun woonplaatzen te verlaten / aleer zy noch de Vyanden te gemoet zagen: Dit kon van niemant / als met jammer / en mededogen gezien worden; want als men t'Amsterdam des morgens de Stadts-Poorten, en Water-Boomen, aan de Landtzijde opende / waren de Poorten met honderden van Wagens bezet / en voor de Boomen lagh het zo vol Boere Schuyten, dat men byna geen water konde bekennen / alle met gevluchte Goederen, Vrouwen, en Kinderen geladen / en vervult / die haar dan in / en door de Stadt, en ook wel vorder na Waterlandt, en elders / daar elk een goet heen komen / en schuylplaats by Vrienden / Magen / of Kennissen wist te vinden / verspreyden; de welke op den dagh gevolgt wierden van een deel Ossen, Koeyen, Paerden, en ander Vee, die men ook na Waterlandt, als mede heel na Noordt-Hollandt, welkers Landen droogh waren / en daar goede Weyde was / heen dreef.

Maar geen wonder was het / dat deze luyden van de platte en open landen de vlucht namen in de Steden, want de Stedelingen deden het zelve / ja dat meer is / de Burgers en Koopluyden in de vaste / en nu door het omgeloopen water / onwinbaar geacht Amsterdam, maakten hare gereede Gelden door Wisselen over / naar Italien, Duytslandt, &c. en verzonden hare gereedtste en kostelijkste Meubelen / Waren / en Koopmanschappen naar Bremen, Hamburgh, ja ook na Denemarken, en zelf tot in het ver afgelegen Sweden toe. Ja zommige waren zo vol angst / en verlegenheyt / dat zy haar zelf wenschten met Vrouw en Kinders / zonder eenige van hare Goederen / en zo / als zy gin-

gingen en stonden/ in deze Oosterse en Noordtse geweesten/ te mogen zien/ zo verre bracht haar de wanhoop van eenige stuyting of herstelling: Maar andere/ die wat moediger scheenen/ wilden hare Vrouwen, Dochters, en Kinderen, gelijk ook zommige deden/ na de genoemde Gewesten verzenden/ om dan alhier/ onbelemmert van de zelve/ hun Vaderlandt, en hare Steden te helpen verdaedigen; Die wat gauwer wilden zijn/ pakten hare beste Goederen in koffers/ of tonnen/ en zonden die/ met een vertrouwt Vriendt, Knecht, Meydt, Zoon, of Dochter, na West-Vrieslandt, met last (by aldien het daar mocht komen te haperen) de zelve van daar voorder/ 't zy dan op order/ of zonder order/ zo het de noodt schielijk vereyschte/ uyt het Landt te vervoeren/ doch altijdt by de Goederen te verblijven/ en noyt te verlaten/ gevende gestadigh advijs/ waar zy met die heenen voeren: De meeste menschen verberghden haar Goudt en Silverwerk, die het hadden/ en haar Geldt, werpende 't zelve in de Regenbakken/ ja in de Secreeten; maar de gemeenste manier was dat in de Kelders/ en onder de Vloeren in d'aerde te begraven/ zo dat elk zijn best dede/ om het zijne op onvermoedelijke plaatzen te verbergen; verscheyde Metselaars boden haren dienst de luyden aan/ om de muuren uyt te hollen/ om daar Schatten in te konnen versteken. Ook warender die Lichters en Smak-Schepen huurden/ daar zy alle hare Goederen/ en Huysraadt in ladende/ met haar gantsche Familie/ en alle deszelfs Huysgenooten op de Zuyder-Zee, wilden heen en wedervaren/ en hier of daar zomtijdts aanleggen/ en ook uyt het Landt vertrekken/ by aldien het de noodt vereyschte: Ja hier mede was het zo verre al gekomen/ dat eenige groote/ en machtige Winkelhouders/ woonende in de Warmestraat, die hare Winkels vol kostelijke Goederen hadden gepropt/ zo bang waren van geplondert te worden/ dat zy achter hare Huyzen (die op het Damrak uyt quamen) eenige van de Veerschepen, die op Zwol, Deventer, en Kampen plachten te varen (doch nu/ mits het overgaan van die Steden, aldaar/ aan de Oude-Brugh, (haar ordinaris Veer) leedigh lagen/ hadden vaerdigh leggen/ hier toe/ voor dagh-geldt gehuurt/ die ook al/ by nacht/ en ontijden/ redelijk wel geladen zijn geweest/ daar eenige groote Heeren, niet weynigh van het hare/ (stillekens aldaar gebracht) hadden by gedaan: Deze Schepen lagen hier vaerdigh/ om alle uuren te konnen vertrekken/ en of 'er al eenige plondering/ door het Graeuw, (daar zommige niet weynigh voor bevreest waren) onvoorziens/ en haastigh had komen te ontstaan/ zo zoude men op deze Schepen weynigh vermoeden hebben gehad; en dit was een goede Menniste streek.

Doch als dit uytvluchten zo grof begost toe te nemen/ dat het niet alleen kenbaar wierd/ maar ook groote slaevhertigheyt veroorzaakte/ begonnen de Burgers-Schutters, die de Water-Boomen bewaarden/ 't zelve wederom te zenden/ en aan te houden/ zo dat dit vluchten zich zelfs verboodt: Men begon ook gewaar te worden/ dat 'er veel Koop-waren na de veroverde vyandtlijke Steden wierden vervoert/ de Schuyten voeren noch op haar ordinaris uuren/ naar/ en van Utrecht, en Amsterdam, en met de zelve/ alderhande Koopmanschappen/ maar de Burgers die Wacht hielden maakten die/ als zy daar achter quamen/ goede prijs/ zo dat 'er geen Goederen konden uytgevoert

worden / als daar men Borgh voor stelden / dat na zodanige Plaatzen gingen / daar geen Vyanden binnen waren / daar van dan Paspoorten door d'Heeren Burgermeesteren wierden verleent.

In 't Huys te Gennip lagen 4 Compagnien Staten Garnisoen: Dit Kasteel, gelegen aan de Rivier de Maas boven de Stadt Grave, is sterk gefortificeert / en most zijn Hoogheyt Prins Frederik Henrik, H. L. M. in 't Jaar, 1641. om 't zelve te veroveren / een volkomen Belegh daar om maken / en nu wierd het van 't zelve Garnisoen verlaten / dat den 1 Julii, 1672. met 4 Stukken Kanon, en een metale Slang, veel Boskruyt, 37 Wagens met Bagagie, Kogels, Granaten, en ander Tuygh, binnen de Stadt Nimwegen gekomen is.

Terwijl Hollandt aldus verschrikt / en onstelt was / ging den Mareschal de Turenne met de Belegering van de Stadt Nimwegen voort. De Stadt Nimwegen is gelegen aan en langs de Rivier de Waal, een Arm van den Rijn, aan 't hooge Landt / en sterk genoegh beschanst / doch heeft aan de zijde van de Rivier geen Wallen; aan d'een kant naar Schenkeschans toe / ziet men een hoogh / en zeer oudt Kasteel, zo men door geeft / van d'Oude Romeynen gebouwt / nu het Valkhof genoemt / daar een van de Stadts Bolwerken voor legt / genaamt *Belle Videre*, dat is / Schoon Gezicht, te zeggen; Door dien van 't zelve / zo vermakelijk / d'omleggende Landtsdouwen, Steden, en Stromen, als Rijn, Yssel en Waal, komen bezichtight worden. Deze Stadt was wel voorzien / zo van Garnisoen, (daar over den Dapperen Heer Welderen commandeerde) als van Geschut / en Oorloghs-Tuygh / hebbende noch een groot gedeelte Buskruydt binnen gekregen / geduurende 't Belegh van de sterke Schans Knodsenburgh, die aan d'ander zijde van de Waal-Stroom, daar tegen over gelegen / en wiens overgaan hier vooren beschreven is. Wat zich in 't Belegh van Nimwegen heeft toegedragen / kan in 't volgende worden gelezen.

Verhaal van 't gene in de Belegering, en 't overgeven van de Stadt *Nimwegen*, is voorgevallen.

NA dat de Schans Knodsenburgh op den 16 Junii, 1672. aan de Fransen schandigh was overgeven / wierd de Stadt Nimwegen aanstondts van de zelve (doch te vergeefs) opgeeyst. Waar op de Vyanden, van een Batery, die zy beneden het voorsz. Fort opwierpen / en noch van een diergelijke / boven het Fort, op den Dijk, en daar na uyt het Fort zelve / op de Stadt, van over de Waal, dapper begonden te Kanonneeren; waar tegen uyt Nimwegen, zo van 't Kanon van de Wal, als van 't Bolwerk op *Belle Videre*, lustigh wierd geantwoordt / en des Vyandts Stukken onklaar / en voor een tijdt onbruykbaar gemaakt: ondertusschen wierd de Sterkte Schenkeschans, op den 18 Junii, (als hier vooren verhaalt) schelmachtigh aan de Fransen overgegeven / door de Lohertigheyt / van dien Jongen / en onervaren Commandant, Zoon van den Burgermeester tot Haaf.

De Stadt Nimwegen, die dagh en nacht / furieus beschoten wierd / wierd ook zomtydts al weder opgeeyst / doch te vergeefs; hoewel zy Huyzen en Kerken daaghlijks beschaadighden / zulks dat de Kogels op verscheyde reyzen

nessens

neffens de Predikant op den Predikstoel heenen vlogen; en op zekeren tijdt een steen uyt de muur tegen zijn lichaam aanstiet / zonder nochtans hem te quetsen; daarom dat men geen Klokken meer dorfden luyden als men te Kerke zou gaan / om datze dan dies te meer daar op schoten; ja men moeste in een kleyne Kerck / in de Broerstraat, predicken / om dat de groote soo beschooten wierd. Als sy evenwel met dit schieten niets wonnen / sonden sy noch maal een Collonel, om de Stadt op te eysschen / doch al wederom sonder voordeel; zo begonnen zy nu met Vuurwerken de Stadt te verschrikken / en schooten zekere soorte van Bomben in de Stadt, van gepekte touwen in den anderen gevlochten / en door de gaetjes / tusschen de touwen / staken yzere pijpjes uyt / gevult met kruyt, en musquet-koegels, die door den brandt los schooten / op dat men het niet zoude derven blusschen / binnen in was het vol pek, solpher, &c. en ook een handt-granaat, dat op / en door de huyzen / of op de straten vallende / grooten brandt / smook / en stank van zich gaf / en wanneer het wat geblamt had / schooten die kogels los / met een groot gekraak. En niet tegenstaande / dat 'er zo ettelijke 100 in de Stadt geworpen zijn / zo by dagh / als by nacht / zo heeft het Godt de Heere believt / tot harer aller groote verwonderinge / dat die alle gelukkighlijk zijn gebluscht. De Magistraat hadde eenige Leydekkers, en Metzelaars gestelt / die gedurigh daar op waakten / en met eenige emmeren waters overgooten / als ook andere luyden op hooge toorens / die zagen waar datze vielen. De Burgers lieten hare kelder-vensters met mist / en diergelijke dingen toedempen / en hadden voor hare deuren / en op hare solders tonnen / en kuppen met water / en emmers gereet staan / en des nachts brandende lantaernen voor hare huyzen: naderhandt schooten zy yzere Bomben in de Stadt, van tusschen 90 en 100 pondt zwaar / doch door Godts genade vruchteloos ten meerendeele / als alleen ettelijke huyzen zeer beschadigende / want zy komen wel geheele huyzen onder de voet smijten / gelijk ook de voorgaande van groote krachten zijn: een vielder op de Broere-Kerk, die het gewulft van het Choor instortede; zo dat men naderhandt in de Prince Kamer, op het Valkhof gepredikt heeft; zo moest men vluchten van de eene plaatze na de andere. Doch veele vielen in de Waal in het water / die om haar gewicht niet over konden komen / anderzins zoude men noch meerder schade in de Stadt geleden hebben / hoewel nu ook ettelijke huyzen t'eenemaal geruineert zijn. De Francen hadden boven de Stadt, by Gent, een Gierbrugh geleydt / op de Waal, gelijk als voor de Stadt gelegen heeft / om daar over volk / en alle nootzakelijkheyt / aan de Landtzijde / voor Nimwegen te konnen brengen. Daar lagen voor de Stadt 4 Oorloghs-schepen, of Uytleggers, in de Waal gezonken / die aldaar in de grondt geschooten / of van ons eygen volk (na haar genoegh geweert te hebben) verlaten waren. Op Saturdagh, zijnde den 22 Junii (Ouden Stijl) waren zy over de Waal getrokken / en hadden tusschen het Huys te Ebburgen, en deze Stadt een party Tenten geslagen / en reden met eenige troepjes Dragonders, en Ruyters na St. Anna, en St. Thomis Molen, tusschen Hees en Nederbosch, zo een kleyn half uur rontom de Stadt, en nader; Sondaghs daar aan / volghden het gros

van het Leger, onder den Marschalk Duc de Turenne, en floegen het rontom de Stadt vol van ontallijke Tenten, een half uur / en ietwes meer of minder van de Stadt. Wanneer zy somtijds onder het Canon quamen / wierd 'er uyt de Stadt vuur op gegeven. Een quartier uurs van de Stadt was een party in een Boeren huys gegaan / in welk een Canon-kogel van de Wal geschooten wierd / zo dat zy aan alle zijden daar uyt vluchten / en het Huys aan brandt staken. Des avonts omtrent 10 uuren / quamen de Francen achter een oudt Hoornwerk, buyten de Molepoort, dat wy niet bezetten konden / of wy zouden noch veel meer volk moeten gehadt hebben; dat werk gebruykten zy tot hare avantagie; de Musquettiers stonden achter de Borstweering, en schooten na de Wal-muur, en na het Nassouws, en Pesthuys-Bolwerk, gelegen tusschen de Molen, en Hezelpoort, terwijle dat zich andere begroeven / en hare Loopgraaf brachten tot by onze Stadts Gracht, door dat Hoornwerk heenen; des middaghs daar aan wierd daar weder een Fransch Officier binnen gezonden / om de Stadt op te eyschen / doch wierd al wederom als te vooren geantwoort. Daar na schoot men wederzijds wederom furieus. Den volgenden nacht / tusschen Maandagh en Dingsdagh, planten zy een Battery in een hoek van dat zelve Hoornwerk, waar van zy de Stadt met 5 halve Kartouwen schrikkelijk beschooten / onder het gedurigh geraas van Musquetten; dien nacht stormden zy sterk op die twee Werken, hadden al eenige palisaden, zo afgekapt / als uyt de grondt gearbeyt / en waren al byna in het Pesthuys-Bolwerk geraakt / doch de Burgery ontzetten het noch door het gedurigh schieten van de Wal; en den Manhaften Heer Collonel van Gent, quam met eenige Musquettiers uyt zijn Werk by de Hezelpoort, en dreef de Francen voort te rugh / wordende zelfs in zijn arm / en in zijn buyk gequetst / zo dat hy als een braaf Soldaat / zijn leven / tot groote droef heyt van zijn geheel Regiment, voor het Vaderlandt heeft verlooren / en alzo dien dapperen Zee-heldt, zijn Broeder / den Heere Admiraal van Gent is gevolgt. Als de Francen nu aan 't wijken waren / vervolgden de onze haar / doodende / en vangende verscheyde / die niet weder buyten de palisaden konden raken; en onder die was een Officier die zwaar gequetst zijnde / in de Stadt gestorven is; ook een Collonel van groote af komst / welke by de Walen geraakt was / willende zeker Soldaat een handt vol gouts geven / dat hy hem zoude los laten / doch de Soldaat hielt hem gevangen / ontnam hem zijn degen met den draagbant / voor welk datelijk hem 100 gl. wierd gepresenteert / ook kreegh hy een pistolet tot een vereering / en kregen onze Soldaten verscheyde snap-hanen, Bijlen, &c die de Francen achtergelaten hadden. Zy mijnden ondertusschen door onze Mijn; in welk men verscheyde handt-granaten werpende / veele Francen doodt bleven. Den volgende nacht stormden zy niet meer zo sterk / buyten twijffel om dat het dien voorgaanden nacht haar qualijk was bekomen; alle onze Militie was alle nachten in de Buytenwerken, en ook ettelijke Compagnien Ruyters te voet in die twee Werken, die de Francen attaqueerden; zy konden met hare karbijnders, en pistolen zo veel doen als twee Musquettiers, als de Francen storm liepen: ons volk hebben trouwelijk gevochten / gelijk ook verscheydene

uyt

uyt de Burgery, die vrywilligh gingen in de twee voorgenoemde Bolwerken; want anders en wierdender geen aangetast / of nergens anders begroeven zy zich / als tegen over de Molenpoort, tot voorby die twee Werken. Den volgenden nacht stormden zy wederom heftigh / en wierden drie reyzen / met verlies van veele dooden / te rugh gedreven; op welke ook verscheyde brandende pekkransen, en handt-granaten, geworpen wierden. Zy planten ook een Battery tusschen de Molen, en de Molenpoort, waar mede zy dwars door de poort de klok van boven neder schooten: geen klokken sloegen meer in de Stadt, want waren alle zelfs / of eenigh gewicht / en aanhang / daar van geschooten. Donderdaghs, omtrent 7 uuren des avondts / regenden het een plasregen / of iet uyt den Hemel stortede / zo dat onze Soldaten hare Lonten uytgeregent waren / dit wilden de Fransen gebruyken tot haar voordeel / beklimmende met eene haastige vaerdigheyt die 2 Bolwerken; zo dat die in het Nassauws-Bolwerk al aan het vluchten waren / maar wierden door zeker Ingenieur, die daar was / met slaan en stooten / tegen gehouden /. en sloegen de Franse dadelijk wederom te rugh. Ondertusschen was de geheele Stadt in Allarm, en een yder was in een oogenblik vaerdigh na zijn Alarm-plaats; des nachts daar aan vielen zy wederom aan / doch hebben noch geen werk konnen winnen / maar lagen boven / al tegen onze Borstweering aan gearbeydt / en maakten de Stormpalen al los; hadden ook die 2 Werken al ondermijnt / om die des nachts daar aan met ons volk te laten springen / welke wy hadden doorgesneden met een nieuwe Borstweering, om / zo men het eene niet en konde houden / dan in het andere te retireeren. Des namiddaghs was het stilstandt / en wierd geparlementeert. Saterdaghs wierd het Accoort getroffen / wel goet voor de Stadt, maar slecht voor de Militie. Sondaghs morgens / zijnde den 10 Junii, (Nieuwen Stijl) quamen eenige Franse en Switsers binnen tot Garnisoen, het Staten Volk quam in 't geweer in het Kalverbosch, en voor het Valkhof, alwaar zy op de plaats wierden ontwapent / en in Kerken gezet / tot datze haar Rantsoen betaalt zouden hebben; gelijk ook de Luytenants, en Vaendrighs. Veel gingen over in Fransen dienst / en veel wierden daar uytgelost van hare Officieren, die al te Scheep wierden gebracht na Gorkum. Capiteyns, en Ritmeesters trokken vry uyt met hare Paerden, en Goederen.

Binnen de Stadt was ongemeene Couragie om te vechten / zo wel in de Burgers als Militie, en zo der eenigh ontzet hadde te verwachten geweest / zouden wy de Stadt niet hebben overgegeven; maar Hollandt was van ons afgesneden: De Soldaten die geen Geldt hadden wierd eten en drinken met geheele tonnen en korven / in de Werken gebracht van de Burgery. De Burgers van Utrecht en Rheenen, die hier in Garnisoen lagen / trokken vry uyt met haar volle geweer. Daar binnen lagen 9 Compagnien Ruytery, het Regiment van Carssepeyn, van de Walen, en van Schot, al te zamen schoon volk te Voet / ook 4 Compagnien uyt Genneperhuys, het Regiment van Colonel van Gent, en 6 Compagnien Waerdtgelders, behalven de Burgers. Alle hooge en lage Regeerders blijven: De Gereformeerden behouden 2 Kerken. Hier is noch goede ordre onder het volk. Het Leger voor deze Stadt wierd gezeyt

omtrent

omtrent 18000 Man sterk te wezen / en wierdender noch meer verwacht. Omtrent 1300 zijnder voor de Stadt doodt gebleven / en omtrent 1100 gequetst / waar onder veele Officieren; zy prijzen ons / dat wy ons wel gedefendeert hebben. Omtrent 50 dooden en gequetsten hebben wy in de Stadt gehad. Wy zouden met de Ruytery wel een uytval hebben gedaan / maar hadden dan niet volk genoegh / om onze Werken te bezetten / in welke ook de Ruyters te voet waren. Al de Militie is de geheele tijdt van onze Belegering in de Wapenen geweest. Sommige Soldaten waren de borst zo blauw geschoten / dat zy de handt aan haar hooft niet en zouden hebben konnen brengen / van het geduurigh schieten. Wy moeten dit toeschrijven aan die Provincie van Hollandt, om dat zy met het Leger van ons afvluchten / latende ons in den noodt / zonder hoope van ontzet.

Alzo is de Stadt Nimwegen, op den 10 Julii, 1672. (Nieuwen Stijl) aan de Fransen overgegeven / na dat die 24 dagen Belegert en wel gedefendeert was geweest / zijnde de eerste / en eenighste die tot noch toe / den Vyandt met ernst heeft durven tegenstaan / en zou de Fransen werks genoegh hebben gegeven / by aldien eenige hoop van ontzet voor haar te verwachten had geweest / maar nu van alle kanten in hare Vyanden landt gelegen / en rondtom besloten / verflauwde de couragie.

In het Accoort wierd bedongen dat de Gereformeerde, 2 Kerken zouden voor haar behouden / maar de groote Kerk namen de Roomse Geestelijkheyt in / en wierd door den Cardinael van Bouillon gewydt / alwaar groote vreughde van de Roomsgezinde bedreven wierd: Men stelde het Franse Wapen op den Autaar, met deze woorden daar boven / REGI TRIUMPHANTI, dat is: Aan den overwinnenden Koning; en veel van die Gezintheyt, en andere / die het zo nauw niet namen / liepen zeer vlijtigh tot den Roomsen Dienst, op hoop van een weldaadt daar door te verdienen. De Predikanten, en Ouderlingen verzochten daar na / aan den Koning (doen die daar omtrent gekomen was) dat het Accoort haar toegestaan, mocht voldaan worden, doch kregen tot antwoordt / dat de conditien met Monsr. de Turenne gemaakt, wel zouden gehouden worden: Doch is niets daar op gevolght.

Den Heer Commandant Welderen kreegh zijn eygen volk meest vry uyt / zonder Rantsoen daar voor te betalen / maar yder Ruyter most voor zijn Rantsoen geven / 6 guldens, en elk Soldaat 3 guldens; doch veel van de zelve / als ook van de Soldaten, wierden van den Marschal de Turenne door ootmoedigh verzoek / en bidden van hare Vrouwen, zonder los-geldt te betalen / hun Vryheyt vergunt.

Hier door begonnen de Fransen moedigh te worden / en in tegendeel het Staten Volk te verflaeuwen; Ondertusschen quam ordre / dat het Staten Guarnisoen, met haren Gouverneur, in de sterke Stadt Grave, gelegen op de Maasstroom, zich van daar zou begeven naar 's Hartogen-Bosch: Dit had den Marschalk de Turenne zo haast niet verstaan / of zondt een deel van zijne troepen van voor Nimwegen daar na toe / om 't zelve in bezetting te nemen /

gelijk

gelijk geschiede; maar het daar uytgetrokken Staten Guarnisoen, 1300 sterk/ komende door 's Hertogen-Bosch, wierd haar aangedient/ dat men daar alreede een goet deel Spanjaarden had binnen gekregen/ waar over haar ordre wierd gegeven/ van wederom naar de Grave te marcheeren/ 't welk alzo gedaan wierd/ doch zy zyn onderwegen van de Franse, op 't onvoorzienste overvallen/ aangetast/ en verstroopt geworden/ de Vaandels haar ontnomen/ en een party doodt geslagen/ gequetst/ en gevangen. Ontrent deze tydt wierd het Stedeken Ravesteyn ook op de Maas, niet ver van de Grave gelegen/ van het Staten Volk mede verlaten.

Den 11 Julii, trok den Marschal de Turenne met zijn Franse troepen over de Maas, naar de sterke Schans Crevecoeur, op den Brabantsen Bodem, gelegen aan die zelve Rivier, omtrent een uur gaans van 's Hertogen-Bosch, en hoewel dat deze altijdt een Plaats van groote tegenweer geweest is/ gaf zy haar aan dien Mareschal, (na dat hy dezelve 2 dagen beschooten had) op den 19 Julii, 1672. over/ blijvende 't Garnisoen, Krijghs-gevangens. Den Gouverneur van 's Hertogen-Bosch, had/ de daar omtrent leggende/ Schansen, Engelen, en Orten al meest doen slechten/ en verlaten/ om met die Bezettelingen de Schans Papenbril te beter te konnen defendeeren: en alzo hy voor een Belegering van zijn Stadt beducht was; had hy alle mogelijke middelen tot tegenweer daar binnen gestelt/ als mede/ door Gedeputeerden, aan Zijn Hoogheyt den Prins van Oranjen, om geschut, en oorloghstuygh, doen aanhouden/'t welk ook al tot Gorkum aangekomen was/doch de verovering van Creveçoeur, belette dat 't zelve niet in den Bos konde komen/ daar over het aldaar ontscheept wierd.

Terstondt wierden de bovengenoemde verlaten Schansen, Engelen en Orten, van de Fransen bezet en weder opgemaakt/ en den Marschal Turenne trok van Crevecoeur aanstondts/ na Bommel, een kleyne/ doch vaste Stadt, gelegen aan de Waal-stroom, en hoorende onder de Provintie van Gelderlandt, 2 mijlen van Crevecoeur, en ook ontrent zo ver van de Schansen, St. Andries en Vooren, voor dezen van der Staten Volk verlaten/ en van de Fransen bezet; Bommel wierd/ tot viermaal toe/ door Turenne opgeeyst/ doch kreegh geen gehoor/ maar in tegendeel vielen die van de Stadt verscheyden reyzen op de Franse Troupen uyt/ en schoten met een Kanon d'Heer Clorodee het Hooft af/ zo dat hy Marschal genoodtzaakt was/ zijn gants Leger, ongevaar 20000 Man sterk/ daar voor te doen komen/ Kanon daar voor te planten/ en Loopgraven te maken/ en stelde zich toe/ (niet tegenstaande het sterk schieten van die van binnen/ op die van buyten) om die Stadt met groot gewelt te willen bestormen; 't welk die van binnen bemerkende/ verflauwden hun moedt/ als niet bestandt zijnde met 300 Soldaten/ en 450 Burgers, dit geweldt te konnen afweeren/ alzo ook hare Stormpalen en Palissaden vergaan/ en de Grachten ondiep waren geworden/ mede was 'er Kanon, Kruydt, Loodt, en ander behoeften gebrek/ dat al tot Gorkum was aangekomen/ (als hier vooren gezeyt is) maar niet vorder konde/ ter oorzaak van d'aankomst der Franse: Hier door gaven zy haar aan den Marschal Turenne met

een goede Capitulatie over/ en dat des nachts / tusschen den 21 en 22 Julii, 1672. Het Garnisoen trok uyt / met vliegende Vaandels, en volle Geweer, en quam tot Gorkum te scheep aan.

Dus verre verbreyden zich de overwinnende Wapenen van den Fransen Koning aan deze kant/ want alle de kleyne en onvaste Stedekens, zo in de Provintien Utrecht, en Gelderlandt, waren al Frans geworden/ en ook eenige alzulke / in Hollandt gelegen / als Buuren, Kuylenburgh, Vianen, Heukelom, Leerdam, Asperen, &c. deze Plaatsjes liepen de Fransen in en uyt / en bedorven die Inwoonders niet weynigh / maar Naerden maakten zy zeer sterk en vast; Oudewater, en Woerden hadden zy ook al ingenomen / doch verlieten die wederom: Oudewater wierd daar na van het Staten Volk bezet/ gefortificeert/ en behouden: Het zelve deden de Fransen met Woerden.

Na dat nu den Munstersen Bisschop de Over-Yssélse Steden wel bezet/en den Keulsen Keurvorst tot Deventer, krank / (daar in alle Kerken yverigh voor gebeden wierd) gelaten had / is hy met het gros van zijn Leger getrokken na Koeverden, gelegen aan het uyterste eynde van 't Landtschap Drenthe, en hoorende onder de Provintie van Over-Yssel, een Grens-Slot voor beyde de Provintien van Vrieslandt, en Groeningen, grenzende aan 't Graafschap Bentem, en de Twente: Deze Sterkte is door geheel Europa, voor onwinbaar geoordeelt / (als men die behoorlijk voorzien / en bewaren wil) zy is ten eersten sterk uyt de natuur, door dien zy midden in de Moerassen, op vast Landt gelegen is / en volgens dien / onaankomelijk / maar vermits de langduurige Vrede, zijn dezelve doorgraven van sloten / en aftrekking van water/ om Tuynen / Speelhoven / als voor den Gouverneur, &c. daar op te maken / zo hier en daar / dicht onder de Wallen / verdrooght geworden: Zy is ten anderen sterk / door de konst / zijnde Gefortificeert met 7 Bolwerken, of Dwingers, gelijk men aldaar zeyt / voerende de namen van de 7 Provintien, en met zo veel Halvemanen, en noch zo veel Ravelijns, in / en over de Grachten, die dubbel / wijdt / en diep zijn; hooge / en sterke Wallen, Borstweeren, en Faucebreen, voorzien. Verdugo, Spaans Veldt-Overste, omringde / en belegerde deze Sterkte, in den Jare, 1572. nu 100 Jaren geleden / wel 31 weken lang / maar most die evenwel verlaten; Hoe dit overgeven nu is toegegaan / leest men in 't volgende

Kort Verhaal van 't Belegh en overgeven van *Koeverden*, aan den Bisschop van Munster, &c.

OP den 30 Junii, 1672. in den Morgenstondt / hebben 1100 Franse Ruyters, van de Troupen van den Bisschop van Munster, de sterkte Koeverden berent / na dat het uytgetrokken Garnisoen van Schenkeschans 5 dagen te vooren / daar binnen was gekomen. Hier op trokken de Ritmeesters Haaghwolt, en Assenborgh met eenige van hare Ruyters na buyten/ om 't veld te ontdekken/'t welk zy van des Vyandts Ruytery zagen grimmelen/ en aleer zy 'er

op

op dachten / van dezelve omringt waren / doch werdende van zeker Voerman, genaamt H. Lipmans, een onbekende wegh door de Moerassen, aangewezen / ontsnaptent / en quamen weder binnen Koeverden, achterlatende / 5 of 6 man / gelijk ook van de Franse mede omtrent zo veel gebleven zijn.

Den Colonel Broersma was korts te vooren noch Commandant in dit Fort geweest / maar om dat men hem niet veel goets toebetrouwde / is hy daar uytgenomen / en binnen Deventer gelegt / alwaar hy met dat Garnisoen uytgetrokken zijnde / by den Bisschop overliep: Dezen had een Hof, even buyten 't Fort, gemaakt / die nu door die van binnen / met al het Rijs of Tienen, rondtom afgekapt wierden; onorder was daar binnen genoegh / want sommige deden het Contrescharp slechten / en andere wilden het weder doen opmaken. Den 4 Julii quam den Bisschop van Munster, met 10000 Ruyters en 6000 Man te Voet, (zo men seyde) zelf voor Koeverden, en nam zijn legement op 't Huys te Scheer; het Volk wierd gelegert achter de Koeverse marschen, en 't Huys ten Klooster, in de Boere-huyzen, leggende de Rijngraaf, met eenige Regimenten voor Dalen, en op de Hooge Loo, voor Koeverden: Al voort begosten zy Approches te maken / als ook een Borstweering van 12 voeten hoogh / en 10 of 12 breedt / van achter de zelve wierpen zy Granaden en Brandt-Bomben over / waar door het Magazijn, en eenige Huyzen in brandt zijn geraakt.

Den 7 Julii, des morgens eyste den Munstersen Bisschop, Koeverden door een Tamboer op / zeggende / goede Conditien te willen geven; maar den Commandeur sloegh 't zelve af; waar op 't canonneeren aan beyde zijden weder aanging / als ook hare Vuurwerken. Daar tegen de Burgers op de Markt, en alle Plaatzen groote Brouketels en Kuypen vol water / om de Bomben te verydelen / gereedt hadden; ook quamen van 20 Granaden geen 6 in de Stadt vallen. Den 9 dito schoot een Vries Constapel met een Kogel van 24 pondt / in de mont van een Munsters Kanon; zy quamen ook eens met een oudt Schuytje post vatten over den Rijsdam, aan 't Conterscharp Over-Yssel, maar wierden weer uytgedreven / de Gracht meest droogh / en met Voetangels bezet zijnde: Den 10 Julii, eyste de Bisschop van Munster de plaats weder op / hy wilde noch goede conditien geven; daar op 3 Gecommitteerde uytgezonden zijn / en quamen de Munsterse terwijl alles langst de Grachten, Poorten en Bruggen bezichtigen: Deze 3 waren de Capiteyns, Firmijn van Rusiers, ter Hoeve, en Bagman; zy maakten den 12 Julii, Accoort met den Bisschop; om na Harlingen met volle geweer, vliegende Vaendels, &c. uyt te trekken / latende hun Officiers en gequetsten binnen de Vestinge: De Vyandt zelfs verwonderde / dat zy zo een notabile Post in zo weynig dagen hadden ingekregen: Maar toen de Munsterse den 12 Julii, daar binnen togen / en de Staatse den 15 daar uyt / nam men de Snaphanen en Degens haar af: Na Harlingen mochten zy niet trekken / dan wel na Benthem: Doch buyten komende / is 't Garnisoen, tegen 't Accoort, schandelijk geplondert / nemende eenige Koeverdse Burgers Soonen gevangen / om datze onder de Staten dienst genomen hadden / en mosten zwaar rantzoen betalen / en de Kanoniers die de Bisschopse

niet wilden dienen / wierden heel slecht getracteert: Daar waren 670 Bomben ingeworpen. Men zeyde ook dat Broersma (nu weder door den Bisschop, Gouverneur van Koeverden gemaakt) de zelve Plaats voor een partye geldt aan de Vyanden had verkocht.

Hier op volghden in Vrieslandt groote verslagentheyt / want de Bisschopse liepen tot voor Groeningen, door de Drenthe, stroopen / en op deze aankomste / wierden van het Staten Volk de Oude en Nieuweschans, Wijnschooter Zijl, 't Huys te Wedde, en al wat daar ontrent was / verlaten / en van de Vyandt bezet / daar door de Bourtange geblocqueert was / en opgeeyst wierd / maar door de genereusheyt van den Capiteyn Prot, niet als kruyt en loot aangeboden wierd / die daar na als hem 200000 gulden voor de Schans wierd gepresenteert / antwoorde / noch eerst zo veel Kogels den Bisschop had te vereeren: In tegendeel wierd de Capiteyn Huysman, die in de Oudeschans gecommandeert had / en de zelve verlaten / te Groeningen, door den Krijghs-Raadt opgehangen / en de Luytenant van den Berge, die de Nieuweschans commandeerende / de zelve ook verlaten had / de Kop afgeslagen; gelijk mede de Luytenant Colonel Taminga, en een Majoor in Deventer gelegen hebbende / in arrest genomen wierden / en de Collonellen Stek, en Broesma ingedaaght / om zich over de overleveringe van Deventer te verantwoorden. Die van Groeningen zonden ook een nieuwen Gouverneur naar Delfzijl, dat een wakker Soldaat was / door dien zy in den ouden eenigh bedenken waren hebbende.

De Vriesen hadden haar nu mede in volkomen postuur gestelt / zo door het Landt onder water te stellen als anders: Zy togen onder den Oversten Alua ontrent deze tijdt na de Kuynder, meenende de Bisschopse aldaar met haar geroofde Buyt te overvallen; maar die 2000 man tot hulp / uyt Kampen en Zwoll by haar krijgende / en de Vriesen maar 1200 man sterk waren / ook de Hollandtse Kapers, door 't hardt weer / tot geen secours konden bekomen / hebben de Vriesen raatzaamst gevonden / met verlies van 30 man te retireeren / na dat zy 200 Bisschopse om ver geschooten hadden. Daar op liet den Bisschop de Kuynder voort uytplonderen / en ging met de Buyt door. Den 26 Julii, quamen 13 Vanen Bisschopse Ruyters tusschen Drachten en Bergen; de Vriesse Brandtwacht, niet wel op haar hoede / was by na overvallen geweest / dan weken noch tijdelijk na haar Leger / 't geen terstondt in allarm geraakten; de Ruyters zaten op / en trokken den Vyandt tegen / van 't Voetvolk gevolgt / de Bisschopse retireerden haar / tot zy de Vriesen in hun Embuscade hadden gelokt / want een partye Voetvolk lagh in 't Koorn verborgen / en die uytkomende / wierd er hardt gevochten / en zouden 't de Vriesen te quaadt gekregen hebben / indien zy van hun Voetvolk niet ondersteunt waren geworden / waar door zy de Bisschopse te rugh gedreven hebben / met verlies van 150 van des Vyandts Ruyters, en 25 Man van de Vriesen.

De Eylerschans op de Rivier, de Eems gelegen / was nu ook al van het Staten Volk verlaten / en in des Bisschops handen vervallen / en door de zijne bezet. Dach verder konden zijne Wapenen niet komen / maar wierden voor de Stadt Groeningen gestuyt / want schoon deze 2 Bijtschapen van Keulen en

Munster hunne Legers voor die genoemde Stadt nedersloegen / Belegerden / en groot gewelt daar op gebruykten / mosten zy evenwel naar eenige weken / daar wederom / met merkelijke schade / en groot verlies van volk als anders / aftrekken / als hier na in 't breede zal worden verhaalt.

Maar de Fransen wilden noch eens van een heel ander kant bezoeken / wat zy noch met hare gewoonlijke furieusheyt konden uytwerken / doch zy wierden zo ruw onthaalt / dat zy voor die tijdt niet meer en wenschten: Dit hadden zy gemunt op het Stedeken Aerdenburgh, gelegen in Vlaanderen, niet verre van de Stadt Sluys, zijnde redelijk wel versterkt: Den aanval geschiede / door omtrent 4000 Man zo Dragonders, als Voetvolk, by een verzamelt uyt hare Garnisoenen in het Quartier van Kortrijk, daar mede zy over den Spaansen Bodem, aan de Zuydtoost-zijde van die Stadt, over Smetjes Brugge, voorby de Koekuyt, aan quamen; meenende geen tegenweer te vinden / en de Stadt alzo onvoorzoens te overrompelen; te meer / dewijl haar bekent was / het zwakke Garnisoen daar binnen / gelijk ook dat den Commandeur Kau, eenige weynige dagen te vooren uyt de Stadt was vertrokken; hoe moedighlijk die van binnen dezen storm hebben afgeslagen / kan gezien worden uyt het volgende

Verhaal, van 't gepasseerde in, en omtrent den Aanval der Fransen op *Aerdenburgh*.

DEn 25 Junii, 1672. kregen wy loopende tijdinge dat het Franse Leger tot Deynse gelogeert was / 't welk ons dede curieuselijk vernemen / maar kregen geen recht bescheyt. Des avondts quam weder eenigh schrijven aan de Stadt, en daar werde ook yets gedivulgeert van het aankomen der Franse, dat haar intentie was den zelven nacht op ons aan te vallen; waar op dubbele wachten wierden gestelt / en onze Commandeur (zijnde den Vaandrigh van de Heer Kau, die absent was / genaamt Bekman, die hem treffelijk gedragen heeft) wierd het zelve gecommuniceert / welke mede de wachten verdubbelde / en datelijk Ammonitie van Oorlogh voor den dagh langde / en uytdeelde; waar op zy des nachts ten 2 uuren (zijnde Sondagh, den 26 Junii,) het klokkegeslagh opgehouden zijnde / omtrent met 4000 Mannen op ons zijn aangevallen / en op het Allarm alle de Soldaten, en Burgers makende een getal van 220 Mannen, op de Wallen gerangueert / met zodanigen Couragie dat het te verwonderen was. De Franse waren ten eersten voor de Poort, maar wierden zo gehavent van Kanon en Musketten, dat naar twee uuren en een half / stormens zijn afgewezen: Wat verlies zy doen hadden en konde men niet weten. Des naarmiddaghs kregen wy een secours van 60 Mannen, en maakten op dien dagh alles klaar / want weder voor een storm des nachts vreesden.

Den Vyandt alzo wachtende / is de zelve (met een secours van omtrent 4000 Man versterkt) ten een uur in de nacht / met een groote furie aangevallen / en maakten zich ten eersten meester van de Halvemaan aan de Lant-Poort,

dat wel eenige alteratie causeerde / maar wierde noch gestupt / alzo 140 of 150 Mannen, en eenige Ammonitie van Sluys, tot ons assistentie, kregen, welke ook dadelijk in het werk raakten / en met zulken couragie mede aangingen / dat den Vyandt gestupt wierde / durvende niemandt in de Halvemaan zich vertoonen / echter van andere plaatzen haar devoir doende. Dus stormden wy tot half drien / als wanneer den Vyandt retireerde. Maar alzo die in de Halvemaan waren / een Brugge moesten passeeren / en veele daar op doodtgeschooten wierden / zo bleven zy binnen de Halvemaan, roepende om quartier / dat haar toegezeght wierde. Ik riep tegen haar / dat zy haar Geweer zouden afleggen / gelijk mede den Colonel Spindler, welk met eenigh volk alhier gekomen was / en het commando hadde / haar mede toe riep; daar zy qualijk toe konden resolveeren; doch wy dreygende daar weder onder te schieten / resolveerden zy; en wierden de Poorten geopent / en de Brugge nedergelaten / en met partyen in de Stadt gebracht / en in de Kerk gesloten. De Officieren als den Generaal, welke deze troupen voerde / aan het been gequetst zijnde / neffens Collonels, Lt. Collonels, en Capiteynen, wierden in Herbergen gebracht. Uyt de Halvemaan quamen tusschen de 3 en 400 Gevangenen, welke des zelven daaghs naar Sluys zijn gebracht; zijnde onder dezelve over de 100 Gequetsten. Des morgens kregen wy weder secours van Sluys; gelijk ook des middaghs twee Compagnien Mariniers, als den Commandeur Jan Matthijsz. en Capiteyn Vassi: Capiteyn Scholte is hier mede binnen / neffens Capiteyn Oldenburgh. De Heeren Gecommitteerde, van Zeelandt, van der Beek en Munnix quamen ook alhier met groot gevolgh / van allerley menschen / ten hooghsten verwondert zijnde van onze defensie. Den Vyandt heeft 50 Gequetsten / Gevangen en Dooden by ons gelaten over de 1000 Man, hebbende 42 Wagens met Dooden en Gequetsten mede genomen: En zyn zo gisteren door Maldegom naar huys getrokken: Wy hoopen zy niet weder zullen komen. Men konde nauwlijks over de Brugge en Haven gaan / zonder dooden te raken. Ik hebbe drie nachten / en twee dagen zonder slapen gestadigh op de Wallen geweest / en met Stormen bezigh / als ook mijn Soon. Wy hebben niet eenen Dooden, en maar 3 Gequetsten, dat met waarheyt mach verhalen. Heden hebben wy omtrent drie uuren geslapen / en vinden ons vol couragie. Wy werden nu van alles voorzien. Gode zy lof van deze Victorie.

AERDENBURGH, *Den* 28 *Junii*, 1672.

Die van Aerdenburgh hadden de voornoemde Smertjes Brugge wel gaerne willen afbreken / vallende daar op uyt / onder 't faveur van 't Canon van de Stadt, maar het wierd t'elkens van de France Ruytery verhindert.

Ziet hier noch een ander

EXTRACT,

EXTRACT,

Uyt een waarachtige Brief uyt *Middelburg*, den 29 *Junii*, 1672. rakende het befpringen, en mannelijk afweeren der Stadt *Aerdenburgh*, waar in veel Particulariteyten werden verhaalt.

DE Franfe (zo Monfr. *Cardon* mijn fchrijft) waren met ettelijke duyzenden by een vergadert, om op *Aerdenburgh* aan te vallen, waar binnen 50 Man tot guarnifoen in lagh, en de Burgery was omtrent 200 Man fterk, welke noch flauwhertigh waren gemaakt, door den Commandeur *Kau*, die den 24 dezes al uyt *Aerdenburgh* vertrokken was, en terftondt naar Hollandt is geretireert, evenwel hebben de Burgers zo veel gedaan, als mogelijk was, om haar in poftuur te ftellen, en hebben den Vyandt kloekmoedigh afgewacht, fchoon haar Stadt zeer zwak, en onmachtigh was, hebbende geen 2 voet water in haar Gracht, ook geen Pallifaden, en maar 9 Stukken Gefchut. Den Vyandt dan is op den 26 *dito* in den vroegen morgenftondt, de klokke 2 uuren zeer furieus aangevallen, maar vonden dappere refiftentie, en zijn naar derdehalf uur ftormens, zeer ruftigh afgeflagen: Den 27 *dito* zijn de Franfen, omtrent 's nachts ten een uur, weder met grooter furie, als te vooren aangekomen; maar na anderhalf uur ftormens weder kloekmoedigh afgeflagen. 't Is niet wel te befchrijven hoe groot de yver was van tedere Vrouwen, en Kinderen, die brachten geduurigh Kruyt, en Loodt aan, drogende het natte en vochtige tuffchen de handen, de meefte Vrouwen Hoeden op hebbende, om daar door haar over de Borftweering aan de Vyandt als Mannen te vertoonen: een van die Vrouwen kapte een Franfman beyde de handen af, zo als hy op de Borftweering quam, zy laden de Mufquetten die de Mans gedurigh affchooten. By groot geluk was noch een Coftapel binnen de Stadt, die een van zijn Vrienden was komen bezoeken, welke ongemeen grooten dienft heeft gedaan, en is ook na het gedane werk van de Burgermeefters mildelijk geregaleert. De Franfen die in de Halvemaen waren gekomen, wierden door het Gefchut gedwongen de Buytenpoort toe te doen, eer dat die van de Stadt haar quartier wilden belooven. Doen al de Kogels verfchooten waren, hebben de Vrouwen al het gewicht uyt de Winkels fpoedigh aangebracht, als mede al de oude en nieuwe Spijkers, ja zy hebben al de Yfere Potten in ftukken geflagen, en in het Gefchut in de plaats van Schroot en Kogels gebruykt, zo dat die Heldinnen haar als Leeuwen hebben gequeten. De gevangene verklaarden niet eens te hebben gedacht refiftentie te zullen vinden; alzo zy meynden, dat haar zaek genoeghzaam beftelt was. Gifteren avondt zijn de gevangens, beftaende in omtrent 500 Man, hier, en tot Vliffingen gebracht, en alzo ik doenmaals hier de Hooftwacht had, zo heb ikfe zelfs in 't Gevangenhuys doen brengen: de Edelen, en Officieren waren alle fchoon jong Volk. De Burgers van *Aerdenburgh* hebben zeer groote Buyt gemaekt, alzo de dooden en gevangene meeft zeer wel van Goudt verzien waaren, ja by een wiert over de 4000 Gulden gevonden: en zijn wel 42 wagens met dooden en gequetften door de Franfen wech gevoert. De afgewekene Franfen lieten door een Trompetter vriendelijk verzoeken, dat men doch goede zorgh voor de gevangene als gequetfte wilde dragen, verzochten ook met eenen te weten de naem van den Commandant geduurende die attaque; die haar liet weten dat hy haarlieden welbekende vriendt *Spindler* was, en dat zijn

Vader

Vader voor dezen de Fransen, tot Oostende, ook eens leelijk had onthaalt, en dat hy haar den aanstaenden nacht weder wilde verwachten, en haar op diergelijke Banquet noch eens tracteren: doch zy hadden daar toe weynigh lust, maar zijn voorts geretireert, brandende in haar Marsch alles af waar zy by konde komen, ook de Kerk van d'Eede, voerende ook zo veel Beesten met haar als zy konden bekomen. Onder de gevangene is ook gevonden den Gouverneur van Aeth, ook een Colonel, en onder de dooden is gevonden een van de oudtste Collonels van geheel Vrankrijk, zijnde een Man van 80 jaren, die den Koning van Vrankrijk over de 60 jaren hadde dienst gedaan, doch zijn naam was tot noch by de onze onbekent: maar wierd by de Gevangene zeer beklaaght, en na dat men konde merken, was by de zijne in zeer groote extime, zijn been was aan stukken geschooten, en wierd zo op den wegh doodt gevonden. Ten ware de Groote Godt de Defendeerders niet met een zonderlinge couragie hadde gewapent, het hadde met die Stadt gedaan geweest. Dit Manhaftigh Heldenstuk heeft een groote couragie veroorzaakt in de omleggende Steden. Op Sondagh quamen die van Vlissingen de Aerdenbergers te hulp met 150 Man, maar het werk was doen al bestelt. De Roomsgezinde-Vlamingen zijn zeer genegen ons met alles by te staan, ja veele quamen van zelf, zonder des verzocht zijnde, tot hulp van die Stadt. Wy hoopen dat dit by ons noch behoudene Steden ten deegen zal ter herten genomen werden, en 't is zeker dat de Fransen niet meer als door de furie gevoert werden, en zo die een weynigh gestuyt werdt, zo leght al hun moedt. Laat ons dan betoonen niet veraart te wezen van onze Voorouders, die rechte Batavieren.

U E. *Dienstwillige Neef,* N. N.

Missive van *Elbertus Spinler*, Collonel, tegenwoordigh commandeerende binnen *Aerdenburgh.*

Geschreven den 28 Junii, 1672.

ICk en kan niet nalaten U E. te doen weten, hoe ik tot *Aerdenburgh* gegaan ben met 220 Man, om de Stadt te secoureeren, alwaar 6000 Fransen in de Contrescharpen lagen, maar ik hebse zo geattacqueert, dat zy de Stadt hebben moeten verlaten, en hebbe de Gevangens gekregen, als hier volgt: Ik ben Commandeur van deze Stadt, ik hoope dat ik het zal blijven, &c. Ik blijve, *Myn Heer*

U E. *Dienaar,*

ALBERTUS SPINLER.

Relatie van de Gevangenen, die tot Aerdenburgh *binnen gebracht zijn, door Monsieur* Spindler, *Commandeur.*

LIeutenant Collonel van het Regiment de *Souche.*

Monsieur *Chatelou*, Vaendrigh van *Souche.*

Van 't Regiment Chateauneuf.

Monsr. *de Solaart*, gequetst. Monsr. *de Marce*, zwaar aan 't Hooft gewondt. *Brachelonne* een Arm af. *St. Jeus. Millii. Maranvilie. La Ralliere. St. Germain Morieviere.*

Van 't Regiment van Carivan.

Capiteyns, Monsr. *de Moncry*, en *l'Arnage.*

Lieutenant, Monsr. *Eynod*, *d'Artis*, *de Serre*, *du Puy.*

Lieu-

Lieutenants Reformé, Monsr. *de Nante, Lanside, Bou.*

Van 't Regiment . . . .

Capiteyn, Monsr. *de Manche.*
Lieutenants, Monsr. *de St. Sive, Moulagre, Tabarier.*
Lieutenants, Reformé, Monsrs *de Rinclive, de Novie.*
Noch 530 Soldaten, waar in veel Persoonen van conditie zijn, na 't zeggen der voornoemde Officiers.
Noch 220 Dooden, daar onder veel Persoonen van conditie, waar van doen alleen bekent was den Marquis de *Souche*, Collonel, met noch 6 Capiteyns, en 8 Lieutenants.
En hebben noch meer als 180 Gequetsten mede gevoert.

Aldus meenden de Fransen aan de zijde van Vlaanderen den Nederlandtsen Staat mede te benauwen / denkende misschien / dat het hier alzo schelmachtigh en verzaaght zouw voortgaan / als het aan den Rijn, en Yssel-stroom geschiedt was: Maar hier aan kan men zien, wat een Stadt, die slechts een weynigh gefortificeert, en van Oorloghs-tuygh voorzien is, kan tegenstaan, en hoe veel een man daar binnen, vol standtvastigheyt, moedt, en couragie, tegen 20 daar buyten, hoe furieus die ook aanvallen, van vermogen is. Het geest eenigh nadenken / dat (gelijk hier voor verhaalt /) de Bestormers, zo zeer riepen / om te weten / wie den Commandant daar binnen was.

Veele ontmoetingen zijnder ondertusschen / zo nu en dan ten wederzijden voorgevallen / want der Staten Frontier-Steden zo in Brabandt als Vlaanderen, waren door zijn Excellentie de Montery, (na dat hy gezien had / dat den Fransen tocht op de Vereende Nederlanden gemunt was) met Spaanse Hulptroupen voorzien; den Prins van Vaudemont, en den Marquis Warrio, waren met hare Regimenten getrokken binnen Breda; den Heer Farriau, (namaals Gouverneur van Mastricht) met zijn Regiment Voetvolk, en noch een te Paerdt wierd gezonden in Bergen op Zoom; den Grave Schellaart, met zijn Regiment Hooghduytsen, en een party Spaanse Ruyters, binnen 's Hertogenbosch; Monsr. de Fey, en Don Francisco de Velasco, met hare Regimenten binnen Sluys; en voorts noch 4 Compagnien Spaans Voetvolk, met 3 Brigaden Ruyters, in 't Zas van Gent.

Deze Steden nu genoeghzaam met Garnisoen voorzien / liep het zelve dikwils/op avontuur uyt/ en byzonderlijk/ dat van Mastricht, 't welk de Fransen, (te hart voor haar te kauwen) hadden laten leggen/ achtende onnoodig te zijn/ om haar tijdt / en Volk door een Belegh / hier voor te verquisten / te meer / dewijl zy Keur-Keulen alzo ver hadden ingelupt / dat zy dat Stift en ook 't Landt van Luyk al meester waren geworden / hebbende in 't eerste de Stadt Nuys, en in 't laatste / de Steden Maseyk, en Tongeren ingenomen/ en vast gemaakt/ waar tegen het Capittel van St. Lambert te Luyk, protesteerde/ en die van Maseyk een Brief aan den Bisschop afzonden/ klagende/ en hem verwijtende / dat hy, als zijnde haren Prins, tegen de Rechten, en Wetten van 't Rijk, in 't Landt van Luyk, haar Stadt, aan de Franse had afgestaan, en dat hy geen macht had, om haar te konnen vervreemden, als zijnde een Geestelijke en Rijks Provintie, &c. Doch dit klagen was om niet / de Fransen hadden

 die

die Steden al in haar geweldt / en voeren met honderden van Wagens en Karren, marcheerden met duyzenden van Soldaten en Ruyters, geftadigh daar in en uyt / en bedurven alzo al de landen daar hare tocht en en omlopen door vielen / daar die van Mastricht niet weynigh op pasten ; Op den 11 Junii, bracht men daar binnen een Franse Kar, gaande van Antwerpen na Aken, die al voort aan de Antwerpse Burgers gerantsoeneert wierd ; een andere partye / bracht een Osse-Kar, van Luyk met Spijkers, na Keulen gaande / met 2 Paerden, en 3 manden met Schoen en Hoefnagels, binnen : Andere brachten wederom in / een Karre volladen met Meel, de zakken met des Konings Wapens en Lelien geteykent zijnde / en 4 Paerden ; 13 Spaanse Ruyters brachten binnen 12 Paerden, gekregen van den Abt van Chambron te Aeth, die door een Religieus, 900 guldens, tot Rantsoen, daar voor liet bieden : Den 12 dito quamen 2 Franse, 's nachts / met een schoon Paerdt, en 2 Pistolen, onder Mastricht, vragende na de wegh van Tongeren of Maseyk, een Soldaat belovende haar / die te wijzen / zette haar de Pistolen op 't lijf / waar over zy haar opgaven / en binnen zijn gebracht / ook haalden die van Mastricht eens 150 Boere-Paerden, en voorname Boeren van Montmedy in Vrankrijk, die wel voor 1100 Rijksdaalders gerantsoeneert mosten worden / zy haalden ook een Switsers Capiteyn, en 4 brave Paerden onder Charleroy van daan / alle deze buyt die niet gerantsoeneert wierd / wierd dagelijks / by afkondinge van Trommel en Trompet verkocht : Maar 't en is de meening niet / alle deze buythalingen / die / zo wel voor / als na dezen tijdt / voorgevallen zijn / hier te beschrijven / zullen alleenigh zeggen / dat de Franse, niets van eenige waerde / op deze wegh / dorsten laten af / of op komen dan met sterke Convoyen : Doch verscheyde van deze Buythaalders / of Waaghalzen raakten zomtijdts ook wel om een luchje / en vergaten het wederom komen / want deze buyt is niet als met groot perijkel te bekomen / en om een kleyn staaltjen hier van te doen zien / kan men lezen het volgende :

Schrijvens uyt *Geertruydenbergh.*

Den 18 *Julii*, 1672.

M*Essieurs en Cousins*,

Ik hebbe tot noch toe mijnen dienst als Capiteyn *des Armes* wel waar genomen / waar in ik noch continueer. Deze Stadt heeft langh in een slechte staat geweest / alle dagen de Vyandt verwachtende / die hier omtrent zeer stout met sterke partyen loopt Brantschatten : Zy heeft dikwils by dage en by nachte alarm gehad / waar op wy alle dagen een belegering te gemoet zagen / maar alzo hier nu dagelijks meer en meer volks in komt / zo is de vreeze vermindert ; de Stadt leyt rontom meest in 't water, en de Fortificatie wordt dagelijks versterkt / aan dewelke ik met onze Compagnie Soldaten hebbe gewerkt / en de eere gehad van dezelve te commanderen in 't maken van de Werken. Ik heb Breda gaan bezien / geconvoyeert zijnde van 2 Soldaten heen en weder / welke

welke Stadt zeer werdt versterkt / voor 2 dagen zijnder noch eenige Compagnien Spaansche Volkeren binnen gekomen.

Voorder moet ik U L. bekent maken / als dat voorleden Donderdag alhier tijding quam / dat de Franse Ruyters, alhoewel onsterk / om contributie zoude komen op de Dorpen van Schravemoer, Dongen, Kapel, en verscheyden in de Langestraat, zo wierdt 'er uyt onze Compagnie alhier leggende / onder den E. Capiteyn Jonker van Oudshoorn, Bailju van Amstellandt, volk gecommandeert om op de Fransen te passen / sterk zijnde 22 van ons alderbeste Soldaten, met onze Serjant als Overste om te commandeeren / en onze Schrijver, yder met een goede Snaphaan, voorzien met Kruydt en Loot: en alzo ik om mijn couragie ook te toonen / mijnen dienst om mede te gaen presenteerde / wierdt my zulks plat afgeslagen / maar sterk aanhoudende / wierdt het my op 't leste toegestaan. Zijnde doen 23 Mannen, vertrokken t'samen wel gemonteert des Donderdaaghs 's avonts uyt deze Stadt, den gantsche nacht voort trekkende / vonden alle de Dorpen daar wy aanquamen in alarm, en in de Wapenen om op de Vyandt te passen / tot dat wy quamen op 2 uuren na aan 's Vyandts Leger, leggende omtrent den Bosch, alwaar onze Gidse die wy hadden / ons quam aandienen dat de Vyandt met 40 Ruyters op ons af quam / meest alle Officieren heerlijk uytgedost / 't welk ons dadelijk dede te rugge wijken / en doen wy haar zagen komen / leyden wy ons alle in een diepe Gracht / op een smalle Wegh aan beyde zijden / daar zy mosten passeeren / haar verwachtende / alhoewel wy onsterk zijnde: Doen gingh onzen Oversten (die mijn een goede Vriendt is) zijn Commissie openen / te langh om hier te verhalen: maar onder anderen was dit een Articul, Dat de geene die zoude loopen, dadelijk van ons eygen Volk zou werden doorschooten, dit zeer strenge ons alle voorgelezen zijnde / kan U E. wel denken hoe mijn herte benaut was / maar zo haast ik ter zijden een Boom gaande / mijn gebedt tot Godt gedaan hadde / wierd alle de vreeze in couragie verandert / en wy malkander vermanende voor ons Vaderlandt, Religie, en Prins te strijden. Omtrent 2 uuren 's nachts zeer donker zijnde / quamen zy aan / maar doenze een Pistoolschoot van ons quamen / wierd haar door een Paapzen Boer aangedient / dat wy daar lagen zeer voordeeligh / en dat op het schieten wy zouden werden gesecondeert van omtrent 100 Boeren, dit verstaande weken zy dadelijk te rugh / en alzo het midden in de nacht was / dorsten wy ons niet uyt de Boomen begeven / want wy bemerkende dat zy ons gaerne zouden op de vlakke Heyde hebben / bleven leggen tot dat den dagh aanquam / doen gingen wy haar weder opzoeken / en naar 2 dagen en 2 nachten haar vervolght te hebben / zo kregen wy haar in 't gezicht / alwaar zy doente waren met een party Ruyters uyt Breda, daar van beyde kanten veele doodt bleven / de Fransen de overhandt behoudende / het welk een groote spijt voor ons was / alzo die van Breda meest gingen loopen / op 5 Ruyters na / met de Cornet, die driemaal met haar vijf... door de Fransen sloegen / maar mosten eyndelijk vluchten / en wy onder malkander beloofden haar by te staan / en alzo 5 uuren lang haar vervolght hebbende / en niet en vonden / weken de 5 Ruyters weder na Breda; wy niet willende t'huys

 komen

komen zonder buyt/marcheerden door Boſſen en Moeraſſen dikwils tot de middel toe door 't water / tot dat wy haer weder in 't gezicht kregen / maar zy vermoeyt van het marcheeren/ namen de vlucht / en wy haar achter na wel 4 uuren lang tot dat zy zo vermoeyt waren datze niet meer en koſten / en ook van ons aan d'eene zijde bezet zijnde / en aan d'ander zijde hebbende al Water en Moeras: zy waren noch 27 of 28 ſterk / Mannen als Boomen / ſtelden haar allen in een goede ſlagh-ordre op een naauwe wegh / aan beyde zijden 't water/ omtrent 12 voeten breet / nergens door konnende; wy marcheerden recht op haar aan/ 4 en 4 in een gelit/ doen zy onze couragie zagen/ riepen zy / O Monſieur quartier, quartier; doen onder haar oogen komende / zagen wy haar valſcheydt / want zy ſtelden haar doen om te ſlaan / maar wy waren in de voorbaat / loſten met 8 gelijk op haar: Den Overſten, die een groot Edelman was/ wierd aldereerſt doodt geſchooten met 3 kogels / 2 in de ribben / en 1 in 't hooft / zo dat van zijn Paerdt voor mijn voeten neer viel / den Cornet door den arm geſchooten/ viel ook van 't Paerdt, doen wierden zy verſtropt/ en van een geſcheurt/een lieper te Paerdt wegh/ die ik na liep/ over 2 ſloten ſpringende/ doen ik by hem quam wilde ik hem van 't Paerdt ſchieten / maar hy verzocht quartier, 't welk ik hem gaf / latende hem eerſt zijn geweer van hem ſmyten/ dat hy dede / hem en zijn Paerdt by onzen Troep brengende / ik koſt hem weynigh verſtaan / hy wilde my kuſſen en omhelzen / maar ik zeyde hem / dat 'er bon quartier was; achter my wierdt noch een jongh Frans Edelman doodt geſchooten / roepende / O mon Dieu! 't welk my de tranen uyt de oogen deed ſchieten; doen vielen wy 'er noch op 10 aan / die met haar Paerden in 't Moeras bleven ſteken / en baden als kleyne kinderen om haar leven te behouden/ dewelke wy gevangen kregen/ en een van doodt ſchooten. Ik kan voorder alle omſtandigheden niet ſchrijven / alzo ik zo vermoeyt ben / dat ik op mijn beenen niet kan ſtaan/ ik ben aan mijn been een weynigh gequetſt/ niemant is 'er van ons volk gebleven / wy waren te voet uytgegaan / en quamen alle te Paerdt weder binnen / met 13 Gevangenen op 2 Wagens, de reſt zijn meeſt doodt / en verſcheyde Paerden in 't Moeras verſmoort; in de Stadt komende als Cavaliers te Paerde, wierden wy van duyzenden Menſchen verwellekomt met groot gejuych / alzo wy de eerſte party zijn die uyt deze Stadt zijn uytgeweeſt: waarmede &c.

U L. Couſijn

C. V. H.

Terwijl den Koning van Vrankrijk, met zijn Leger, te Zeyſt, 2 uuren boven Utrecht gecampeert lagh / was die Stadt dagelijks vol Franſen Adel, zo dat men daar (behalven de Franſe Dames) de Hof-ſtaat van 't Paleys de Louvre,tot Parijs, in 't kleyn/of dat van St.Germain, konde aanſchouwen: De Franſe Edelluyden quamen geſtadigh binnen de Stadt, koopende aldaar 't geen zy noodigh hadden / zo dat veel Winkelhouders / Ambachten en Neeringen voor die tijdt redelijk wel voeren / want de goude Louyſen en quart d'Ecus,

wier-

wierden 'er tamelijk veel verhandelt; sommige van de Grootste van 't gevolgh des Konings, quamen met zijn Majesteyts bewilling, met haar gantschen Train, voor eenige dagen / de Stadt bezien / mede brengende Wagens / en Karren / geladen vol van Bagagie / Servicen en anders / daar nevens eenige geroofde Paerden / Ossen / Koeyen / Schapen / Verkens / en Hoenders / &c. daar by een Suyte van Edellieden, Pagies, Hofmeester, Stalmeester, Lakeyen, Kok, Knechts, Jongens, &c. Deze wierden gebilletteert in de ruymste huyzen van de Grooten, en voornaamste Burgers, die stallinge / en slechts eenige de minste gelegentheyt daar toe hadden / zo dat 'er somtijts / wel 15 / 20 / ja 25 en meer Persoonen benevens den genoemden omzwier in een huys / zijn bestelt geweest: Maar de Heeren en Magistraten wisten haar zelven hier van wel te verschoonen: Veele van deze Franse voornaamste Heeren voerden hare eygen Beddegoedt / ja ook wel Veldtkoetzen / of Ledekanten mede; de eerste van haar gevolgh mosten de Inwoonders Slaapplaatzen en Bedden verschaffen / maar de rest mocht zich behelpen in de Stallen / of daar zy best konden / zy voerden ook zo veel Tafel-Servicen / en Keuken gereedtschap mede / dat zy byna niets van de Inwoonders van doen hadden / en 't geen zy van haar leenden / wierd tot het minste wederom gelevert / zo dat 'er op hun vertrek / niet wierd gemist; den brant / en 't geen zy vorder consumeerden / wierd ten vollen betaalt: Deze Heeren gebruykten groote beleeftheyt / aan haar Hospes, noodighden die dagelijks ter maaltijdt aan hun tafel / die zulks ook veeltijdts aannamen / maar de weynige Juffrouwen, die hier en daar noch in hunne Huyzen gebleven waren / konden daar niet wel toe verstaan: Ondertussen wierden die Huyzen vry wat slordigh bewoont / men maakte van veel brave Kamers, Zalen, en Zaletten, (als 'er anders geen gelegentheyt was) Stallen, voor Paerden, Ossen, Schapen en ander Vee, men smeet het ingewandt der geslachte beesten slechts buyten de huyzen / doch hier wierd ordre op gestelt; men brade / kookte / stoofde / en morste in alle vertrekken / daar het slechts te pas quam / doch dit most voor die tijdt daar mede deur.

De Franse Officieren van minder qualiteyt wierden by de gemeyne Burgers ingequartiert / en de Soldaten (die haar in 't eerste / des nachts in Kerken en Kloosters beholpen hadden) in de huyzen des gemeenen volks; de Switsers en de Fransen hadden elk hare quartieren, en Straten byzonderlijk / doch in 't eerste van de Inlegering waren de Soldaten en Ruyters, meest in de Voorsteden gelegert / maar door dien zy daar niet veyligh waren / van by nacht overvallen te worden / wierden zy binnen de Stadt gequartiert. Dit ging alles noch met tamelijke goede ordre toe / en wierd streng Krijghs-Recht, tegen de Pijpestelders geoeffent; op zeker nacht braken zy de kleyne Vleysch-hal open / en stalen daar eenigh vleysch / doch wierden verstoort / maar men kon de schuldige niet vinden: Waar na eenige moetwillige Fransen, aan 't Huys ten Eng, by de Stadt, een Man ophangende / en de Soon doodtgesteken / de Vrouw en Dochters geschendt hebbende / wierd een Ruyter en een ander / op den 8 Augustii, 1672. hier over / binnen Utrecht, op den New, opgehangen: Verscheyde Boeren- en Landt-huyzen wierden ook omtrent Utrecht, zo nu en dan /

door Vagabonden geplondert/ aangesteken en verbrandt; gelijk mede te Zeyst, daar den Koning met het Leger lagh/ eenige huyzen/ 't zy dan door ongeluk/ teukeloosheyt/ of anders zijn afgebrant. Daar raakte ook brant in een schoon Burgers huys in de Stadt, by de nieuwe Gracht, daar den Bisschop van Straatsburgh gelogeert was/ maar het dack afgebrandt zijnde/ wierd het vorder gestuyt: Dit geschiede by nacht/ en verwekte meer verbaastheyt onder de Fransen, als onder de Burgers, door dien zy haar inbeelden/ dat deze brandt een zeyn mocht zijn/ om op dien nacht haar alle plotzelijk in hare huyzen doodt te slaan (waar over kort daar na/ een ordre uyt quam/ dat geen Burgers de deuren van hare huyzen, by nacht met slooten mochten sluyten, maar de zelve alleen, met klinken en grendels, (die elk een van binnen kost opdoen) toemaken) Door deze brandt raakten alle de Fransen op de been/ en de Ruyters te Paerdt/ en menighte van Wagens en Karren wierden aangespannen/ alzo eenige meynden/ dat men de Stadt zou verbranden/ uytplonderen/ en verlaten; andere waren bevreest door de Burgery, als gezeyt is/ doch alles geraakten met het lesschen van de brandt/ in stilte. Van eersten af aan/ dat de Fransen hier binnen quamen/ en ziende zo sterken Burgery, zijn zy schier altijdt/ voor van de zelve overvallen te worden/ bevucht geweest/ zo datze verscheyde Wachthuyzen of *Corps de Gardes*, zo hier en daar in de Stadt, als op de Neu, St. Jans Kerkhof, en elders deden maken/ daar in zy sterke wacht hielden/ als ook in de Stadts Poorten, latende de Muuren en Wallen, by na onbezet. Hier over wierd ook op den 15 Augustii, 1672. het volgende Plakkaat afgekondight.

Door expres bevel en ordre van den Heere Hartogh van Luxenburgh, &c. als wegens zijn Alder-Christelijkste Majesteyt, Gouverneur van de Stadt en Lande van Utrecht, wordt alle en een yder by dezen strictelijk belast, dat zy haar Geweer, bestaande in allerley zoorten van Roers, Hellebaerden en Pieken, binnen den tijdt van 2 dagen op dezer Stadts Raadthuys zullen hebben over te brengen, en aldaar in bewaringe te laten: En ingevalle yemandt daar in quame nalatigh te zijn, en den hooghgemelte Heere Hartogh zoude mogen goet vinden, daar op nader onderzoek te laten doen, zo is de wille van de meerhooghgemelte Hartogh, dat een yder gebrekige op yder stuk van het voorsz. Geweer, 't welk hy niet hebbe overgebracht, verbeuren zal een Rijksdaalder, en boven dien gehouden zijn, de verzwegen Wapenen als noch over te leveren als vooren.

Doch de Burgers, die/ tzedert het intrekken van 't Franse Garnisoen, van tocht en wacht ontslagen wierden/ wilden liever een of meer Rijksdaalders verbeuren/ (als het daar op aanquam) als hare Wapens over te geven/ zo dat 'er niet veel te voorschijn quamen/ waar door korts daar na/ de pœne van een Rijksdaalder op yder stuk/ is vergroot geworden op 100 Rijksdaalders, dit dede het meeste Geweer voor den dagh komen/ dat by veele al begraven was.

Het gantsch Sticht Utrecht was nu vol Frans Krijghsvolk geleyt/ te Montfoort en Ysselsteyn hadden ze de Kasteelen bezet; op het schoon en heerlijk Slot

Slot te Buuren, in de Betuwe onder Hollandt gelegen / en zijn Hoogheyt den Prins van Oranjen toebehoorende / lagender 400; Wijk te Duurstede, Kuylenburgh, en Amersfoort, waren vol gepropt / en de Stadt Utrecht, (na dat den Koning vertrokken was) hielden zy gestadigh met omtrent 8 of 9000 Man bezet / want die Stadt onsterk / en naby Hollandt gelegen / most door sterk Garnisoen, verzekert / en bewaart worden; en al dit volk most eeten / hier over lieten de Franse (dewijl van Amsterdam het ordinari Koorn te rugh bleef) menighte van Meel, uyt hare Magazijnen, van boven den Rijn af tot Utrecht voeren / stuwende het zelve in de *Academie*, of hooge School, maar wierd daar na in de Marien Kerk gebracht.

Het gantsche Sticht Utrecht wierd voort door al dit Frans Volk bedurven / het Kooren / nu gereedt om te mayen / is door de Paerden, die daar in wierden gedreven / vertreden / en 't geen de Boeren noch in de schuuren konden brengen / wierd haar niet alleen ontnomen / maar zy gedwongen / het zelve af te dorssen / en zonder te betalen / namen het de Fransen mede / in zakken op hare Paerden, en verkoften het binnen de Steden, zomtydts wierden ook wel eenige van deze Roofvogels door de Boeren ter neder geschooten: Tegen dit koopen als ook van het Vee, en anders / is wel een Placcaat uytgekomen / doch 't heeft weynigh geholpen: Paerden, Offen, Koeyen, Verkens, Schapen, Hoenders, en wat diergelijk meer te bekomen was / wierd al na het Konings Leger, of na de Stadt Utrecht gevoert / zo dat de wegh van de Witte Vrouwenpoort af / de Steenstraat langs / na de Bildt, en van daar na Zeyst, daar 't Konings Leger lagh / den gantschen dagh grimmelde / van Franse Ruyters Soldaten, Oversten, Heeren en Edellieden, Pagies en Lakeyen, Posten, Knechts, Boeren en Jongens; veel Heeren en Burgers van Utrecht reden / en wandelden dagelijks mede na 't Leger, om dat / en den Koning te zien; zy huurden Speelwagens, of voeren met haar eygen Karossen, Kalessen en Koetzen daar na toe / met Vrouwen, ja Dochters, en Kinderen, want het was 'er / zo op den wegh / als in 't Leger, veyligh genoegh / behalven / dat 'er eenige Gauwedieven onderliepen / die met behendigheyt / in 't gedrang / de Luyden haar Beursen, Geldt, Horologies, ja Degens uyt de Draaghbanden, wisten te ontfutzelen / maar openbaar gewelt wierd niemant aangedaan.

Dezen Hofzwier stondt veel Uytersen, die niet veel verder zagen / als hare neuzen lang waren / heel wel aan / ja zo ver / dat zy Brieven lieten afgaan aan hare Vrienden in Hollandt, en t'Amsterdam woonende / die noodigende / (want de Veerschuyten voeren noch veyligh heen en weder) om al deze Statie van 't Leger, en den Koning te konnen zien / doch men had in Hollandt weynigh lust daar toe; zy wenschten ook / dat Amsterdam en de Hollandtse Steden, het overgaan aan de Fransen, (daar aan zy geen twijffel floegen) slechts zo wel / en gemaklijk als zy / al waren doorgekomen; voorts vreesden zy / en beklaaghden / dat Hollandt, door tegenweer te bieden / en zich onder water te zetten / de ongenade des Konings zou moeten beproeven / en geplondert worden; zo wel waren veele met het overgeven van haar Stadt, voor dees tijdt / vergenoeght.

Om

Om voorts alles in goede ordre en rust te houden/dede men verscheyde Plakkaten af kondigen / van den volgenden Inhoudt:

I. Malkander niet te mis-zeggen, noch mis-doen, in 't stuk van Religie.
II. Geen Vergaderingen by nacht te houden.
III. Des avondts, na 10 uuren, niet uyt te gaan, zonder licht.
IV. Geldt te mogen halen, voor Zilverwerk, in de Munt.
V. Dat alle Officiers, in 't geheel Sticht van Utrecht, weder op hare plaatzen zullen moeten komen, op pœne van confiscatie.

Monsr. den Hertogh van Orliens quam op den 3 Julii, Utrecht bezichtigen/ daar hy van den Chevalier de Loraine op 't prachtighste wierd onthaalt; maar noyt is de Stadt Utrecht zo verheerlijkt geweest / als op den 5 Julii, daar aan volgende/wanneer zy binnen hare muuren zagh komen/ den overwinnenden Koning van Vrankrijk, die Alder Christelijksten Majesteyt, verzelschapt/ met des Hertogen van Orliens, en Monmouth, alle te paerdt; tusschen deze twee reedt den Koning, en daar om heen was het vol Hoffwier, van Fransen Adel, en Grooten / als Duc de Luxenburgh, den Marquis de Rochefort, Louvois, en voorts veel Krijghs-Oversten, en Officieren, met groot gevolg / zo van des Konings Gardes, als andere Troupen, en geen gebrek van Heyrpauken, Ketel-Trommen, en Trompetten; met alle deze Stoet, reedt den Koning van Zeyst af/ naar de Bildt, en zo voorts de Steen-straat langs/ tot voor de Witte-Vrouwen-Poort; van daar nevens de Stadts-muuren, en Grachten om/ en quam alzo de Waert-Poort binnen / altwaar hy van Duc de Feuillade, met zijne Krijghs-benden ontfangen wierd/ sluytende de Poorten, en doende de Soldaten de Stadts-muuren en Bolwerken bezetten; doch de Ruytery van den Marquis de Rochefort, bleef buyten/ en begaven haar wederom voor de Witte-Vrouwen-Poort, tegen dat den Koning weder zoude vertrekken / die aldus de Stadt dwars door/ en deze laatstgenoemde Poort uytrijdende / by tydts / in het Leger te Zeyst gekomen is / zijnde nergens afgetreden / en geen 2 uuren in Utrecht geweest: Terwijl zijn Majesteyt door de Stadt passeerde / reden alle die om / en by hem waren / (ja zelfs Duc d'Orliens) met den blooten hoofde: Den toeloop van de nieuwsgierige menschen was overgroot/ en de kostelijkheyt van den Fransen Adel, met hare geborduurde Rokken / die van Goudt en Zilver glinsterden / onuytsprekelijk:

Den Koning beschoude nauwkeurigh / alle de Kerken en Gebouwen, die zijn Majesteyt in 't doorrijden ontmoeten / en zien kon / en na men bespeurde / met verwondering over de outheyt der zelver / en menighten der menschen / gelijk als of hy die in Nederlandt alzo niet vermoedt had te vinden; voorts stelde Hy den Hertogh van Luxenburgh, Gouverneur, over die Provincie, als ook over zijne geconquesteerde Plaatzen in 't Hertoghdom van Gelderlandt; den Heer Stouppa, Overste der Switsers, tot Commandant van de Stadt Utrecht, en tot Intendant van de Financien, over alles / den Heer Robert; doch men sprak 'er noch van geen / of weynigh zwarigheyt / zo lang den Koning daar / of daar omtrent was: Ja deze inkomst des Konings is zo aangenaam

d'Heeren van Utrecht presenteren des stadts sleutels anden Koning van Vrankryk, waer op den Koning persoonlyk binnen Utrecht intreckt, den 5 Iulij, Anno 1672.

NECPLURIBUS IMPAR
Konings Tent
de Konink van Vrankryk

naam by zommige Geleerde / (of die daar voor uyt gaan / en Professie doen / om andere te leeren) geweest / dat zy Latijnse Carmina, of Vaerzen ter eeren van den Koning hebben gemaakt / en door den Druk in 't openbaar uyt gegeven. Ook was het nu de gewoonlijke tydt dat men t'Utrecht placht Kerkmis te houden / daar veel Uyterse Smeer-Breurs, een gantsch Jaar na verlangden: Die wat wijzer wilden zyn / hadden hoope / dat de Provincie van Utrecht mede zou begrepen worden / in zeker Vrede-Verdragh, dat doenmaals tusschen den Koning, en de Staten voorgeslagen wierd, daar van hier vooren / Pag. 268 in de Articulen der Capitulatie van die van Utrecht te zien is / en kort hier na meerder volgen zal.

Maar dit Spel is noch niet ten eynde gespeelt / *Attende la Farce*; want deze Comedie of Bíyspel staat haast te veranderen in een Tragedie, of Treurspel, daar van men in weynigh dagen de Voorbereydzelen al begost gewaar te worden / want op den 9 Julii, quam den Cardinaal de Bouillon, en eyschte de Domkerk voor de Roomsgezinde, want zy hadden den Dienst of Misse tot dus lang toe / op St. Jans Kerkhof, onder den blaeuwen Hemel / gedaan; Zo haast geeyst / zo haast ingenomen: Den gantsche nacht luyde men daar de groo ste Klokken / men wierp de Zitstoelen der Vrouwen buyten de Kerk / en verkoft eenige van die / het stuk voor 2 stuyvers / de rest wierd in de brandt gesteken / de Klop-Zusters, Nonnen en Bagijnen openbaarden haar nu opentlijk / en vielen met een versioort gemoet in deze onnoozele Dom, die 't preken en den Godtsdienst der Ketters zo lang had verdragen / zonder van quaatheyt / in te storten / en die alzo te verpletteren: Maar nu was het haar beurt geworden / zy veeghden / boenden / schrobden / en waschten de Kerk, zo schoon / dat 'er geen lucht van de Geuzery of Ketterye meer te ruyken was / en daar op wierd de Kerk weder ingewydt / en beighde het Papen-Gezang, en doen wierd de eerste Mis, door den voornoemden Cardinaal aldaar gedaan / dat in omtrent 100 Jaren niet geschiet was; waar op een Predicatie, door de Jesuyt du Doit geooiught is. Terwijl men den Dienst dede wierd de Kerk met Ruyters en Soldaten rontom bezet; drie Autaren wierden daar ten eersten opgerecht: Aan die Dom was ook aangeplakt / een Heylighje, zijnde een Lief-Vrouwtje, van groote Mirakulen, voor die 't geloven wou; het wierd evenwel door een Soldaat bewaart / op dat 'er niemant zijn handen aan mocht komen te schenden; Papen en geschooren Kruynen waren ook al binnen de Stadt gekomen; en aldus haalden de Devote Rooms Catholijken haar hart weder op / maar de fijne Geuzen, zagen dit alles / met dwarsse oogen aan. De Roomse Geestelijkheyt, hier door aangroeyende en vast stouter wordende / wilden op den 8 Augustii, de St. Jacobs Kerk aldaar met geweldt / innemen / en tot haar trekken maar dit aan den Gouverneur, verkondight zijnde / stelde Hy ordre / dat zulks wierd belet / zo dat die Kerk in den voorigen staat / gebleven is.

Ondertusschen was Hollandt in groote benauwtheyt; het beste dat men daar doen konde / om niet schielijk overvallen te worden / was het Land onder water te doen loopen / als gezeyt is / dat ook deden die van Hulst,

 Sluys,

Sluys, en Bergen-op-Zoom. Die van Amsterdam deden de Boomen / staande buyten / rontom 't Pesthuys, en eenige andere / om ver hakken / kondighden af / dat men alle hout-vlotten, van balken, masten, &c. die met groote uytnighten / omtrent de Zaagh-Moolens, (staande al te dicht aan de Stadt,) in 't water dreven / zoude binnen voeren, 't welk gedaan zijnde / lagen de Heere- Keyzers- en Prince-Grachten zo vol van deze vlotten / datmer even konde deur varen / alzo wierden ook de Planken, Deelen, Sparren &c. mede binnen gebracht / die men op de Straat-Wallen plaats gaf; het lichte en kleyn Vaar-tuygh, dat aan de Landtzijde van die Stadt gevonden wierd / bracht men ook daar binnen / en dit alles geschiede / op dat zich de Vyandt daar van niet zou konnen dienen / om Bruggen, die afgeworpen waren / weder te maken / en 't zelve / ook over de verdronken Landen, tot zijn voordeel / niet te gebruyken.

Doch niet alleen de Gemeente, maar ook zelfs de Groote, en Opperhoofden, der Vereende Nederlanden waren in de meeste verlegentheydt / die men konde bedenken: Men trooste de Gemeente, of zy troosten hun zelve / met het afkomen der Keurvorstelijke Brandenburghse Hulp-benden, volgens het gemaakte Contract, den 26 April, 1672. Oude Stijl, hier vooren op pag. 124 ingevoeght / maar het quam daar na / en zeer langzaam by. Dus scheen alle raadt ten eynde / en den Heer Pensionaris, J. de Wit, een man / die door zijn groote ervarentheyt en kloek beleydt / zelden verlegen stondt / van eenige Grooten, raadt gevraaght zijnde / wat hem docht in deze gevaarlijken tijdt te doen stondt, zoude / met optrekking der schouderen / geantwoordt hebben / dat een goet, en spoedigh Accoort, met de Vyanden, misschien het beste zou zijn. Men zeyde ook / dat sommige vreemde Ministers, en eenige Roomsgezinde alrede / met genoeghzame Sauvegardes, van den Koning van Vrankrijk waren voorzien / die men in den Hage op de korte Gracht, zeer cierlijk geschreven / in 't heymelijk verkoft: Men stelde ook al voor / of men het Hof, en de Staatse Vergaderingen niet uyt 's Gravenhage, naar andere verzekerder Plaatzen zou vervoeren / alzo men vreesde / dat de Franse Ruytery, tot daar toe mocht komen door te breken / en den Hage te plonderen: 't Was altijdt zeker / dat veel Grooten op de tijding van 't overgaan van Utrecht, en Woerden, haar beste Schatten en Meubelen, met hare Familien van daar al hadden weghgevoert.

Dit bange en dreygende gevaar, bracht de Heeren Regenten zo verre / dat zy al op den 15 Junii, 1672. in den Hage hadden vastgestelt / om Gecommitteerde aan de Koningen van Vrankrijk en Engelandt af te zenden / gelijk ook gevolght is: Die aan den Fransen Koning, waren 4 / als d'Heer van Gent, de Groot, (nu laatst gewezen Ambassadeur in Vrankrijk) van Odijk en Eek: Deze quamen den 17 Junii, tot Utrecht, maar trokken wederom na Woerden om daar verzekerder te zijn / en een Paspoort van den Koning, (daar zy om gezonden hadden) af te wachten; 't welk haar op den 20 Junii, a daar is behandight / waar op zy weder na Utrecht vertrekkende / een Frans Capiteyn, met eenige byhebbende Ruyters, vonden / met welke / zy den 21 Junii, van daar zijn vertrokken na Doesburgh, daar doenmaals den Koning van Vrank-

Vrankrijk, met zijn Leger voor lagh/ als gezien kan worden/ uyt zekeren Brief, hier vooren op pag. 263. te lezen.

Deze 4 Gezanten in des Konings Leger aangekomen zijnde/ wierden aanstondts 2 Secretarisen van Staat aan haar gezonden/ die zonder uytstel van haar wilden weten; Ten eersten: Of zy volle macht hadden om den handel te sluyten; Ten tweeden: Wat de Heeren Staten wel zouden willen voorslaan, om te komen tot een spoedige Vrede; waar op de Afgezanten antwoorden/ datze alleenlijk afgevaerdight waren, om uyt zijn Alder-Christelijkste Majesteyt, te weten, wat zijn believte zou zijn, &c. Met dit antwoordt keerden de Franse Ministers na den Koning, en quamen al voort wederom by de Afgezanten, met bericht/ dat den Koning zou afwachten, wat Voorslagen dat de Heeren Staten zouden doen, en dat ook den Koning zich in geen handeling zoude inlaten, ten ware dat zy volle macht hadden, met byvoeging/ dat zy mosten rekening maken, dat al wat den Koning alreedts gewonnen had, zijn eygen was, en derhalven geen afstandt zou konnen doen, ten ware, zy hem evenwaerdige plaatzen daar voor in handen gaven, gelijk ook, van 't geen hy, boven het tegenwoordige, noch mocht komen te veroveren, aleer de handeling geslooten was; waar mede den Heer de Groot na den Hage wierd afgezonden/ die voort wederom te rugge quam/ en daar na met eenige onaannemelijke Conditien, voor den Vereenighden Staat, (hem door Monsieur de Louvois, ter handen gestelt) in den Haagh is weder gekomen.

De Gezanten wegens de Staten aan den Engelsen Koning, te Gravesende in Engelandt gekomen zijnde/ wierden van den Heer Boreel, ordinaris Ambassadeur van de Staten, aldaar verwellekomt/ en de aankomst aan 't Hof bekent gemaakt/ zijn zy van daar opgehaalt/ en tot Hamtoncourt, als in een vrye Gevangenis gebracht/ doch niet te min/ wel getracteert/ maar een tijdt lang opgehouden/ tot dat den Engelsen Koning van den Koning van Vrankrijk advijs had bekomen/ of hy deze Nederlandtse Gezanten gehoor zou verleenen/ alzo hy hier in niets doen wilde; 't geen de Franse Majesteyt eenige het minste ongenoegen mocht komen toe te brengen. Eyndeling zont hy dan by haar/ 4 Gecommitteerde van zijn Secreten Raadt, als den Hertogh van Bukkingham, den Graaf Arlington, eersten Secretaris van Staat, den Graaf van Schafsburry, en My Lord Klifford, Thresorier van zijn Majesteyts Huyshouding, om te onderstaan/ wat Voorslagen zy hadden aan te bieden; maar kregen tot antwoort (zo men zeyde) het zelfde/ 't geen de andere Nederlandtse Gezanten, aan de Commissarisen van den Fransen Koning, in 't Leger, gegeven hadden/ te weten/ dat zy aldaar gekomen waren, om te vernemen, wat de Engelse Majesteyt zou willen voorslaan, om tot Vrede te konnen geraken, waar op niets gevolght is: Den Koning van Engelant ondertusschen vernemende/ hoe het in 't Vereenight Nederlandt gestelt was/ zont in aller haast (duchtende dat gantsch Hollandt, al Frans mocht zijn) den Hertogh van Bukkingham en den Graaf Arlington over na den Hage, die aldaar op den 4 Julii, aanquamen/ en des avondts ten 7 uuren met 5 of 6 Karossen wierden ingehaalt/ en gebracht in 't huys van Maas, (ordinaris onthaal-plaats van Uytheemsche Gezanten,) hier waren zy

3 of 4 uuren met hare Hoog: Mog: Gedeputeerde, in conferentie / en vertrokken / na dat zy wel onthaalt waren / met de genoemde Gedeputeerde na 't Leger te Bodegrave by zyn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen: Alhier protesteerden zy (gelijk in den Hage ook hadden gedaan) dat de meyning van den Engelsen Koning, haren Meester, noyt was geweest / om de Republijk der Vereende Nederlanden te vernietigen of onder de gehoorzaamheyt van de Franse Majesteyt te doen buygen / en dat zy ook bericht waren / dat dien Alder-Christelijksten Koning, mede niet van zinne was / om die genoemde Republijke t'onder te brengen / maar wel wat te vernootmoedigen / en voorts betuyghden zy hare genegentheyt tot Hollandts Intrest, en dat het diep intrekken van den Fransen Koning tot aan Hollants Grenzen toe / haar niet weynigh had ontstelt gejaagt / namen ook aan / om door bemiddeling zo wegens haren / als den Fransen Koning alles in zodanigen staat te stellen / dat men wel haast tot een eerlijke Vrede zou konnen geraken / en na datze voorder van de handeling van d'Heer de Groot, en zyne mede Gezanten waren onderrecht / namenze afscheyt van zyn Hoogheyt, d'Heer Prince van Oranjen, en vertrokken den 6 Julii, uyt het Hollandts, na het Franse Leger, by Utrecht, alwaar zy vonden de Lord Hallifax, en d'Heer Silvius, als Gezanten van haren Koning, by die van Vrankrijk, omtrent de zelve tijdt afgegaan / als de voornoemde / van Londen afgezonden waren; zy vertrokken met den Fransen Koning van daar tot Boxtel in Brabandt, by 's Hertogen-Bosch, daar het Franse Leger lagh.

Doen de overkomst van deze Engelse Ambassadeurs in Hollandt ruchtbaar wierd / meende yder dat den Vrede haast zoude volgen / doch het tegendeel wierd waar / want zy vernieuwden en verlangden de onderlinge Tractaten tusschen Vrankrijk en Engelandt, en in plaats van wederom in Hollandt en 's Gravenhage (daar zy verwacht wierden) te komen / vertrepsden naar Antwerpen, en van daar door Vlaanderen na Calais, van waar zy naar Engelandt overscheepten: Eer zy van Boxtel vertrokken / schreven zy een Brief aan zyn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen, en zonden met de zelve / de Eysschen, en Conditien, van beyde de Koningen, waar op die met de Staten Vrede wilden maken / als ook het nader Tractaat, tusschen Vrankrijk en Engelandt op nieuw gesloten; Alle deze Stukken waren van den volgenden Inhoudt.

Brief

Brief van de Engelse Ambassadeurs, aan *Sijn Hoogheyt* den Heere *Prince van Orangien.*

In 't Leger den 17 July tot *Boxtel*, 1672.

Aan Sijn Hoogheyt *den Heere* Prince van Orangien.

MYN HEER;

WY hebben ontfangen den Brief die het uwe Hoogheyt heeft gelieft aan ons te zenden, door de Heeren Germain en Silvius, in de welke de zelve betuyght van te wenschen, dat de Negotiatie tusschen de 2 Koningen en den Staat vande Geunieerde Provincien niet langer wierde gedilayeert, maar dat uw Hoogheyt in 't korte mochte zien wat die 2 Koningen van de zelve eysschen: In 't reguart van Zijn Alder-Christelijkste Majesteyt; de zelve in zo veele dagen geen antwoort ontfangen hebbende op zijne propositien, en zoude zonder de zeer groote instantien by ons aan Zijn Majesteyt gedaan, niet gedisponeert zijn geweest, om andere te doen. maar die geobtineert hebbende, zo zenden wy uw Hoogheyt de zelve by dezen toe, als ook die geene die ons van wegen den Koning onzen Meester waren gelast te eysschen, by het maken van een Tractaat van Vrede. U Hoogheyt zal zien, zo 't hem gelieft, of de Heeren Staten aan ons met den eersten zullen willen antwoorden op de voorgestelde 2 Propositien, en zal niet qualijk nemen, dat geremarqueert hebbende het geene de Gedeputeerden van de Heeren Staten gezonden aan de 2 Koningen hebben gedaan, om aan de zelve jalousie te geven, den een aan den ander, gelijk of der zelver intentie was om yder zijn aparte reekeninge te vinden, Wy zenden uw Hoogheyt ook toe Copye van de Acte, die wy gemaakt hebben met de Commissarisen van Zijn Alder-Christelijkste Majesteyt; by 't welke zullen konnen zien wat 'er van is, en de mesures die zy in 't toekomende hebben waar te nemen, in haar begeerte om Vrede te maken. U Hoogheyt zal gelieven een antwoort te geven aan d' Heer Ridder Silvius, brenger van dezen brief, om 't zelve over te brengen aan de 2 Koningen, binnen den tijdt van 10 dagen, en ons reghtmatigh te gelooven, dat wy zijn met alle respect en waarheydt uw Hoogheyt zeer ootmoedige en gehoorzame Dienaren.

Was onderteekent

BUCKINGHAM.

ARLINGHTON.

EYSCHEN, en CONDITIEN,

Waar op den Alderchristl. Koning zoude consenteeren de Vrede met de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden aan te gaan.

I. DAt de Plakkaten voor dezen gemaakt door de Staten Generaal, zo om de Franse Wijnen, en Brandewijnen in de Vereenighde Nederlanden te verbieden, als om nieuwe lasten op de Franse Goederen, en Manufacturen te stellen, zullen werden gerevoceert: dat binnen drie maanden een Tractaat van Commercie, tusschen zijne Majesteyt, en de gemelde Staten zal werden opgerecht, waar inne mede zal werden begrepen een Reglement tusschen de Franse, en Hollandtse Oost- en West-Indische Compagnien.

II. Dat in het toekomende, door de geheele Vereenighde Provintien, niet alleen een volkomen vryheyt, maar ook een openbare exercitie van de Roomse, Catholijke, Apostolijke Religie zal wezen: zo dat in alle plaatzen, alwaar meer als een Kerk zal zijn, een aan de Catholijken zal werden overgegeven; Dat het hun mede toegelaten zal werden, een te mogen bouwen binnen de plaatzen daar 'er geen zal wezen, en zal hun geoorloft zijn ter tijdt en wijle toe de voorsz. Kerke opgebouwt zy, den Godtsdienst openbaarlijk te celebreren binnen de Huyzen die zy-lieden tot dien eynde gekocht, of gehuurt zullen hebben: Dat door de gemelde Staten Generaal, of door yder Provintie in 't particulier, een redelijk tractament op de goederen, die eertijdts aan de Kerke hebben toegehoort, of anderzins, aan een Pastoor of Priester, in yder der gezeyde Kerken, zal werden toegelegt.

III. En alzo de Gedeputeerde der gemelde Staten Generaal, die aan zijne Majesteyt gezonden zijn geweest, die zelve byzonderlijk verzocht hebben, dat het haar door een Vrede geliefde het Corps der Vereenighde Nederlanden in den staat te laten, zo het zelve tot nu toe geweest is, en dat om eenige wisseling aan zijne Majesteyt te geven voor de Conquesten, waar mede het Gode gelieft heeft de gerechtigheyt zijner Wapenen te zegenen, zy-lieden aanboden hem in de plaatze der Provintien, Steden, en Plaatzen, die zijne Majesteyt reedts heeft geoccupeert, andere Landen, Steden, en Plaatzen te cedeeren, die aan de gemelde Staten, zo in Vlaanderen, als in Brabant door Spanjen zijn overgelaten, zijn Majesteyt, alhoewel reedts Meester van drie geheele Provintien, in het getal der seven Vereenighde Nederlanden, mitsgaders van eenige Plaatzen, en Posten in Hollandt, heeft wel gewilt om de gemelde seven Provintien in haar eerste Unie te conserveeren, het gunt door zijne Wapenen in de gemelde Provintien is geoccupeert, doen weder geven, uytgezondert het gene hier onder zal werden verklaart, en op de volgende conditien.

IV. Dat de gemelde Staten aan zijne Majesteyt zullen cedeeren, generalijk alle de Provintien, Steden, en Plaatzen, die zy zo in Vlaanderen, als in Brabant in hebben, en die hun door Spanjen zijn overgelaten, uytgezondert alleen Sluys, en 't Eylandt van Casant.

V. Zullen insgelijks de gemelde Staten aan zijn Majesteyt cedeeren de Stadt Nimwegen, met deszelfs toebehooren, en dependentien, het Fort van Knodzenburgh, Schenkeschans, en het gantsche gedeelte van de Provintie van Gelderlandt, gelegen aan dees zijde den Rhijn, ten aanzien van Vrankrijk, mitsgaders het gantsche Eylandt van Bom-

Bommel, het Eylandt, en 't Fort van Voorne, het Fort van St. Andries, en 't Kasteel van Loevesteyn, nevens het Fort Creveceur.

VI. Zullen van gelijken de gemelde Staten aan zijn Majesteyt cedeeren de Stadt Grave, met haar toebehooren, en dependentien, en zullen haar in eygendom doen geven, de Stadt, en 't Graafschap Meurs, om daar mede te disponeeren na haar welgevallen; mits conditie dat de gemelde Staten den Prins van Oranjen zullen indemneeren, wegens het gemelde Graafschap, en andere Plaatzen, Steden, en Landen, toebehoorende den gemelden Prince, die aan zijn Majesteyt zullen wezen ingeruymt.

VII. Dat de gemelde Staten aan zijne Majesteyt zullen cedeeren zodanigh Recht als zy zouden gehad hebben, of als zy zouden konnen hebben, of pretendeeren, op de Plaatzen die zijne Majesteyt op de gemelde Staten in 't Rijk heeft geoccupeert; dat zy mede een gelijke cessie in faveur van den Prins, en Graaf van Ooft-Vrieslandt zullen doen, van alle, en zodanige rechten die zy zouden mogen hebben, of pretendeeren, in de Plaatzen die zy in deszelfs Landt occupeeren, namentlijk, op de Stadt Embden, Schans van Leerport, en Yler-schans, waar uyt zy hunne Guarnisoenen zullen trekken.

VIII. Dat het aan d'Onderdanen van zijne Majesteyt geoorloft zal zijn uyt de gezeyde Landen, Steden, en Plaatzen, die aan haar gecedeert zullen zijn geweest, in alle de Landen der gemelde Staten Generaal, zo te Water, als te Landt, Revieren, en Stroomen, te gaan, en keeren, zonder dat zy, wegens betalinge van eenigh recht, of impositie, nochte ook visitatie van hunne Goederen, en Bagagie, Munitien van Oorlogh, of Vivres subject zullen zijn.

IX. Zullen de gemelde Staten haar verbinden aan d'Order, en Religie van Malta te doen restitueeren de Commanderyen, die bevonden zullen werden in de gemelde Vereenighde Nederlanden, aan de gezeyde Order toe te behooren.

X. Zullen de gemelde Staten beloven aan de Graaf van Bentem te doen restitueeren zijne Kinderen, die onder d'authoriteyt, en protectie der gemelde Staten, door de Gravinne van Bentem, zijne Huysvrouw, opgehouden zijn geweest, niet tegenstaande d'instantien door den zelven verscheydemalen aangewent, die hy door het voorschrijven van den Keyzer, en van zijne Alderchristl. Majesteyt heeft doen onderstutten, om de gemelde restitutie te bekomen.

XI. Zullen mede de gemelte Staten beloven, Zijne Majesteyt te indemneren van een gedeelte der excessive kosten, die zy genootzaakt is geweest tot dezen Oorlogh te doen, en haar te doen betalen binnen den tijdt die zal werden gestipuleert, de zomme van 20 Millioenen, waar mede Zijne Majesteyt haar zal quytschelden de 3 Millioenen, die zy haar in gevolge van de leeninge aan haar door den Vader Hooghloffelijker gedachtenisse van Zijne Majesteyt in 't Jaar 1651. mosten betalen; mitsgaders de verschene intresten die zy haar zedert het gemelte Jaar 1651. schuldigh waren.

XII. Dat in erkentenisse van de Vrede die Zijne Majest. aan de gemelte Staten gaarne wil toestaan, doen zy haar Conquesten verder in hun Landt koste brengen, de gemelte Staten haar alle Jaren door een extraordinaris Ambassadeur ten zekeren gestipuleerden dage zullen doen presenteren een Goude Medalie, wegende een Mark, d'welke zal inhouden dat zy de conservatie van de zelve Vryheyt van Zijne Majesteyt hebben, die de Koningen haar voorzaten hun hebben helpen procureeren.

XIII. Dat alhoewel Zijne Majest. verklaart haar te contenteeren met de voorgaande conditien, mits dat de zelve binnen 10 dagen werden aangenomen, na de welke Zijne Majesteyt niet en pretendeert langer daar aan gehouden te zijn, zy echter hier mede te kennen geeft, dat of schoon de zelve door de gemelte Staten toegestaan wierden, zy echter geen kracht zullen hebben, en dat Zijne Majesteyt geen Tractaat van stilstant noch

van Vrede zal aangaan, voor en aleer den Koning van Engelant in zijn regard, door de gemelte Staten voldaan zy, en dat de Rijx-Vorsten in dezen Oorlogh met Zijn Majesteyt geallieert, van gelijken met de conditien die hun door de gemelte Staten toegestaan zullen zijn, vergenoeght zullen blijven.

Volgt een nader Ampliatie van de bovengenoemde Articulen.

EN op dat Zijne Majesteyt zoude mogen doen blijken door de keure van meer als een conditie, hoe oprechtelijk zy aan de gemelte Staten Generaal hadde willen voorstellen verscheyde middelen, om te geraken tot de Vrede, die zy haar hebben afgevordert, en niet zo verre brengen als in haar macht is, de pretensien die zy niet recht op de kracht van hare Wapenen, en de continuatie van haar Victorie zoude konnen fondeeren, zo verklaart Zijne Majesteyt, dat zonder zich precifelijk te houden aan de aanbiedingen, die haar voor dezen door de gemelte Staten zijn gedaan; mitsgaders aan de conditien die zy haar by forme van alternative hadden afgevordert, zy haar wel zal willen vergenoegen met het behouden van alle Conquesten die Zijne Majesteyt tegenwoordigh besit, mitsgaders van de gaene die zy noch zoude mogen komen te doen, tot dat de gemelte Staten deze conditien zullen hebben aanvaart, namentlijk de geheele Provincie en Hartoghdom van Gelderlandt toebehoorende de Staten, Sticht van Utrecht, en 't Graafschap Zutphen, alle de Steden, Plaatzen en Fortressen die in de gemelte Provincien gelegen zijn, haar appendentien en toebehooren, zonder exceptie, de Souverianiteyt der Provincien, Landen, Steden en Plaatzen door Zijne Majesteyt tot die tijdt toe geconquesteert, de zelve appendentien en toebehooren, blijvende in 't toekomende voor eeuwigh aan Zijne Majesteyt.

Dat om de gemelte Conquesten, Landen en Plaatzen aan Zijne Majesteyt gecedeert, in Staat te konnen brengen, om zo veel te beter door d'assistentien die hun uyt het Rijk zouden konnen komen, te werden onderstut, de gemelte Staten in alle Souverainiteyt zullen remitteeren de Steden van Mastricht en Wijk, mitsgaders 't geene zy bezitten in de Landen van Overmaas, Dalen, Fouquemont, en 's Hertogenbosch, nevens de gemelte Stadt en Meyerye van 's Hertogenbosch, toebehooren en appendentien, en het Fort Creveceur.

En op dat het Tractaat op die laatste conditien zoude mogen dienen, niet alleen om de eerste Vriendtschap en alliantie tusschen zijne Majesteyt en de gemelte Staten te herstellen, maar om de rust en tranquilliteyt van 't Rijk te procureeren, die zijne Majesteyt als Guarant en Conservateur der Tractaten van Westphalen byzonderlijk ter herten neemt, zijn Majesteyt wil wel beloven te renuntieeren, na den Vrede, in faveur van des Rijks-Vorsten, aan alle 't recht dat zijne Wapenen hem zouden hebben gegeven, op de plaatzen die zijne Majesteyt op de gemelte Staten in de Landen van 't Rijk heeft geoccupeert, zijne Majesteyt zich alleenlijk reserveerende de vryheyt om die Fortificatien daar van te doen ruineeren.

Maar alzo zijne Majesteyt door haar zelf wil contribueeren, om de Rijks Vorsten in het vry bezit der Steden en Plaatzen die hun toekomen, te herstellen, zo heeft zy mede willen procureeren, dat de gemelte Staten Generaal hunne Garnisoenen uyt de Steden, en Plaatzen die zy noch in 't gemelte Rijk konnen hebben, zullen doen trekken, namentlijk uyt de Stadt Embden, het Fort van Leeroort, en Ylerschans, die aan den Prins, en Graaf van Oost-Vrieslandt zullen werden gelevert, met alle de rechten die hem ter oor-

zaak

zaak van 't gemelte Graaffchap konnen toekomen: En op dat de noodige communicatie tusschen Vrankrijk, en de Stadt Mastricht, die aan zijne Majesteyt zoude werden gecedeert, geen oorzaak tot eenige contestatie in 't toekomende zoude mogen geven, zo zoude van wederzijde werden gestipuleert, dat men zoude trachten met den Keurvorst van Keulen, als Prins en Bisschop van Luyk, vast te stellen eene vrye passagie voor de Troupen van zijne Majesteyt van de Franse Frontieren na Mastricht voornoemt, door het Landt van Luyk, op conditie de gemelte passagien niet als onder behoorlijke betalinge te nemen, zonder dat de zelve tot laste van 't Landt zouden zijn.

Zullen wijders alle de Articulen gemelt in de voorgaande notitie, in hun geheel blijven, zelf dat aangaande de cessie van de Stadt, en Graaffchap Meurs, uytgezondert alleenlijk de gene concerneerende de cessie van andere Landen, en Plaatzen, die door de gemelte Staten aan zijne Majesteyt zouden werden gedaan.

EYSCHEN, en CONDITIEN,

Waar op den *Koning van Engelandt* zoude consenteeren de Vrede met de *Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden* aan te gaan.

1. DEn Koning van Engelandt verstaat, dat de Hollanders hem, zonder eenigh tegenzeggen, de eer van de Vlagge zullen toegeven, ja zelf dat hare geheele Vlooten de Vlagge zullen strijken, en de Marszeyl laten vallen voor een eenigh Engels Schip, voerende de Vlagge van zijne Majesteyt, in de geheele Brittanische Zee, tot op de Hollandtse Kust.

2. Vrye permissie, een geheel Jaar lang, aan alle d'Engelse gebleven in de Colonie van Surinam, om daar uyt te mogen trekken, zo wanneer het hun gelieft, met alle hare Goderen, van wat natuure de zelve mogen zijn, volgens het Tractaat van Breda.

3. Eeuwigh Bannissement uyt alle de Landen der Vereenighde Provincien, van alle de Onderdanen des Konings, die schuldigh aan gequetste Majesteyt zijn verklaart; mitsgaders van zodanige andere, die van wegen zijne Majesteyt zullen werden genotificeert seditieuse Libellen te hebben uytgegeven, of anderzints geconspireert tegens de ruste en tranquilliteyt van zijne Rijken.

4. Rembourfement aan zijne Majesteyt van d'onkosten des Oorloghs, ter somme van een Millioen ponden Sterlings, waar van 400000 binnen de maandt October aankomende, zullen werden betaalt, en de rest tot 100000 ponden Sterlings 's Jaars.

5. Jaarlijksche betalinge van 10000 ponden Sterlings ten eeuwigen dage, voor de toelatinge die den Koning zal vergunnen Haring op de Kusten van Engelandt, Schotlandt, en Yrlandt te mogen visschen.

6. Den jegenwoordigen Prins van Oranjen, en deszelfs descendenten, zullen de Souverainiteyt der Vereenighde Nederlanden bezitten, uytgenomen 't gene de twee Koningen en hun Geallieerde ten deel zal vallen; of zullen ten minsten de waerdigheden van Admiraal Generaal, en Stadthouder ten eeuwigen dage genieten, op de voordeelighste wijze als de voorgaande Princen de zelve voor dezen bezeten hebben.

7. Dat binnen drie maanden, na de gemaakte Vrede, een Tractaat van Commercie zal werden opgerecht, zo wegens het Reglement van de Commercie in Indiën, volgens de eyschen voor dezen gedaan, als wegens het voordeel van d'Onderdanen van zijne Majesteyt in hunne Negotie, gaande, komende, ofte gehabitueert in eenigh Landt, toebehoorende de gemelte Staten, en met zodanige voordeelige Conditien, als aan de meestbegunstighde Natien werdt toegestaan.

8. Het Eylandt van Walcheren, de Stadt, en 't Kasteel van Sluys met zijne dependentien, het Eylandt van Cassant, dat van Goeree, en het Eylandt van Voorne, zullen werden gestelt in handen van zijne Majesteyt, by manier van cautie, wegens de naarkominge van de Conditien hier vooren verhaalt.

9. Alhoewel zijne Majesteyt verklaart zich te contenteeren met de voorgaande Conditien, mits dat de zelve binnen 10 dagen werden aangenomen, na welke zijne Majesteyt niet en verstaat langer daar aan gehouden te zijn; zo verklaart zy nochtans precifelijk, dat niet tegenstaande de zelve door de gemelte Staten toegestaan wierden, zy echter geen kracht zullen hebben, en dat zijn Majesteyt geen Tractaat van Vrede, noch stilstandt zal maken, voor en al eer den Alder-Christelijkste Koning, in zijn regard, door de gemelte Staten voldaan is, dat mede de Rijks-Vorsten met zijne Majesteyt in dezen Oorlogh geallieert, insgelijks met de Conditien, die hun door de gemelte Staten toegestaan zijn, vernoeght zullen wezen.

Nader Tractaat tusschen *Vrankrijk*, en *Engelandt.*

HEt favorabel succes, waar mede het Godt belieft heeft zo te Water als te Lande, te zegenen de Wapenen van de Koningen van Vrankrijk en van Groot Brittannien, die de zelve zijn geobligeert geweest aan te nemen tegens de Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtse Provintien, hebben gemelte Staten bewoogen ter zelver tijdt Gedeputeerden te zenden aan beyde de Hooghgemelte Koningen, om aan dezelve te doen voorslagh van Vrede, en te vernemen op wat equitable Conditien dezelve aan haar zoude werden geaccordeert. Haar Majesteyten van Vrankrijk, en van Groot Brittannien, beyde van een en de zelve affectie geraakt zijnde tot de gemeene ruste, en prefereerende door dit motif zo waerdigh aan goede en groote Princen een eerlijke Vrede voor een Oorlogh, waar van de beginzelen zo gelukkigh zijnde, in 't vervolgh niet minder glorie beloofde, en zoude ook zich niet ongeerne verstaan hebben tot de Propositie, die aan haar gedaan zoude zijn geweest by de zelve Staten, maar dewijle de vriendtschap zeer naauw is tusschen hooghgemelte hare Majesteyten, hoewel de banden van 't Tractaat, dat haar verknocht heeft tot deze entreprise, haar geeft een en de zelve geest in de Resolutien, die de zelve mogen nemen, om den Oorlogh te eyndigen, ofte om de zelve te continueeren, zulks dat zy ook aanstonts aan malkanderen zoude communiceren de Deputatien, die aan haar gedaan zoude werden by de gemelte Staten, om door een gemeen concert over een te komen, op wat maniere men de zelve zoude hebben te admitteeren, en de propositien te reguleeren, en dewijl in een rencontre van zodanige importantie den Koning van Groot Brittannien heeft geoordeelt tot welstandt van de zake noodigh te zijn, dat met den eerste bekent gemaakt wierd het sentiment van zijn Alder-Christelijkste Majesteyt, als ook van gelijke die van hooghgemelte zijne Majesteyt door Persoonen die men zulks volkomentlijk betrouwde; zo heeft de zelve daar toe genomineert tot zijn Extraordinaris Ambassadeurs by zijn volmacht van den 21 Junii des tegenwoordigen Jaars den Heer *Hertogh van Bukkingham*, zijn eerste Stalmeester, den Heer *Grave van Arlington* zijn eerste Secretaris van Staat, en d'Heer *Vicomte de Hallifax* van zijn Secrete Rade, en met gelijke volmacht van den 22 des zelven Maant Junii, den Heer *Hertogh van Monmouth*, de welke aan zijn Alder-Christelijkste Majesteyt hebbende voorgedragen de sinceere en stantvastige genegentheyt van den Koning haren Meester, om te blijven vereenight by d'eerste verbintenisse, en gevonden hebbende in zijne Alder-Christelijkste Majesteyt geen minder dispositie van niet te separeeren hare Interesten in 't Tractaat van Vrede, dat zoude konnen werden gemaakt, zo zijn de zelve over een gekomen in de volgende Articulen met d'Heeren *Marquis de Louvoys*, Raadt van den Alder-Christelijkste Koning in alle zijne Raden, Commandeur, en Cancelier, groot Meester, en Surintendent

Gene-

Generaal van de Posten van Vrankrijk, Secretaris van Staat en van zijne ordres, en d'Heer *Arnout Chevalier Seigneur de Pompone*, Raadt ordinaris in alle zijne Raden, en mede Secretaris van Staat, en van zijne ordres, als genomineerde Commissarisen, en Gevolmachtighden tot deze zake by hooghgemelte zijne Majesteyt, van gelijke verzien met des zelfs volle macht.

I. Hoewel het vertrouwen van beyde de Koningen zodanigh is, dat na de Parole aan malkander gegeven by het Tractaat van den . . . . . . van niet te zullen maken noch Vrede noch Treves met de Staten Generaal, zonder gemeen consent van hare Majesteyten, en zonder der zelver volkomen satisfactie, echter niettemin ten eynde gene de minste hoope overblijve van haar gemeene Vyanden, om op wat quaat fondament 't zelve zoude mogen zijn, haar Interest van malkander te scheyden. Hebbe zich op nieuw geengageert by dit jegenwoordige Articul van niet te zullen hooren naar eenige voorstellinge van Vrede, zonder 't zelve aanstondts aan den anderen te communiceeren, en niet te zullen aannemen eenige aanbiedingen, die separatelijk tot hare advantagien zoude mogen werden gedaan, nochte eenige satisfactie aannemen, ten zy den anderen Koning alvoorens zoude wezen voldaan, van 't gene aan hem zoude zijn gegeven.

II. Daar toe belooven ook gemelde Koningen tusschen haar beyden te zullen accordeeren zodanige Conditien, op de welken zy wel een Vrede zoude willen sluyten, die aan d'een en d'ander zijde zeker en eerlijk zoude zijn, ook de handt niet te zullen leggen aan eenigh accommodement met gemelde Staten Generaal, ten zy dat gemelde Conditien aan haar zullen zijn geaccordeert.

III. En op dat dit vriendelijk accoort van verbintenisse en onderlinge Interest, niet alleen zoude mogen werden bevestight door deze jegenwoordige Articulen, maar ook niet geignoreert by gemelte Staten Generaal, zo zullen hooghgemelte Majesteyten de noodige ordres geven, om aan de Gedeputeerden van de zelve Staten bekent te maken, die nu by haar zijn, of door zodanigen anderen wegh en middel, als zy zullen oordeelen best te zijn dat hare Interesten, als ook hare satisfactien niet konnen werden gesepareert, confirmeeren de gemelte Koningen door het tegenwoordige Tractaat alle het gene, dat voor deze is gearresteert en geteekent, tusschen hun beyde, op den 12 Februarii des tegenwoordigen Jaars, 't welk zy op 't nieuw belooven, te zullen observeeren en maintineeren in alle zijne pointen.

IV. En belooven de gemelde Heeren Commissarisen van zijn Alder-Christelijkste Majesteyt aan d'eene zijde, en d'Heeren Extraordinaris Ambassadeurs van Groot Brittannien aan d'andere zijde, uyt krachte van hare volmachten, van te zullen doen ratificeeren en agreeren by de Koningen hare Meesters deze tegenwoordige Articulen, en daar van respectivelijk uytwisselen de Ratificatien binnen een maant. Gedaan en gearresteert in 't Leger tot Heeswijk den 16 Julii, 1672.

En zijn deze Articulen onderteekent by d'Hertogh van Bukkingham, *Grave van* Arlington, *en den* Vicomte de Hallifax, *Ambassadeurs Extraordinaris van zijn Majesteyt van Groot Brittannien, uyt krachte van der zelver volmacht van dato den 21 Junii, van 't tegenwoordige Jaar*, En was onderteekent

(*L. S.*) BUKKINGHAM.
(*L. S.*) ARLINGTON.
(*L. S.*) HALLIFAX.

En heeft ingelijks deze Articulen geteekent den Heer Hertogh van Monmouth, *mede Extraordinaris Ambassadeur van zijn Koninglijke Majesteyt van Groot Brittannien, uyt kracht van zijn volmacht van dato 22 der zelver maant Junii. Hier onder mede gestelt*. Was geteekent.

(*L. S.*) MONTMOUTH.

En hebben mede deze Articulen geteekent de Heer Marquis de Louvois, *en d Heer* Pompone, *Commissarisen van zijn Alder-Christelijkste Majesteyt, uyt krachte van der zelver volmacht hier onder gestelt*. Was geteekent,

(*L. S.*) LE TELLIER.
(*L. S.*) ARNAUDT.

De hier vooren gestelde Eyschen, en Conditien, van den Koning van Vrankrijk, waren zeer na van een / en den zelven Inhoudt / (behalven de nader Ampliatie) als die gene / die den Fransen Minister, Monsieur de Louvois, aan de Nederlandtse Gecommitteerde, te vooren had overgelevert / gelijk op pag. 299. verhaalt is / en doenmaals door den Druk uytgegeven / doch by den Staat, als onaannemelijk / verworpen zijn.

Maar de Engelse Gezanten, die in den Hage, en by zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen, zo schoon van den Vrede, en van hare, en haars Konings genegentheyt tot de zelve / en tot de Interesten van den Nederlandtsen Staat, hadden opgezongen / waren wel haast van de Fransen Koning, en van zijne Ministers, omgezet (by aldien zy in den Hage, en by zijn Hoogheyt slechts niet geveynst hadden) want met de overkomst van deze Engelse Gezanten, wierden al voort / eenige Conditien, met den Druk uytgegeven / van den volgenden Inhoudt.

Een Voorslagh, om spoedigh te vergelijken, de tegenwoordige verschillen, tusschen den *Koning* van *Groot Brittannien*, en de *Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.*

1. Dat de Staten Generaal erkennen de Heerschappye van de Brittannische Zee, te weten, het onwedersprekelik Recht van den Koning van Engelandt, en dat tot beteykeninge van dien, alle de Schepen de Staten toebehoorende, hier namaals voor altoos, haar Zeylen zullen strijken voor eenigh Schip of Vaartuygh, de Vlagge van den Koning van Engelandt voerende.

2. Dat tot verder erkentenisse van den Koning van Engelandts Heerschappye der Brittannische Zee, de Staten zullen betalen aan zijn Majesteyt, zijne Erfgenamen en nakomelingen, voor altoos, een Jaarlikse somme van 100000 ponden Steerlings, voor vrydom om te visschen en Haring te vangen, in eenigh gedeelte van de Brittannische Zee.

3. Dat tot vergoedinge van de groote kosten en verschot, daar toe zijne Majesteyt is gebracht geworden, om den Oorlogh te bevorderen, en van de schade geleden by verscheyde zijne Majesteyts Onderdanen: De Staten zullen betalen aan zijne Majesteyt de somme van 500000 ponden Steerlings, in volgende maniere, te weten: 300000 Ponden Steerlings voor den eersten dagh van October naastkomende, en noch 200000 ponden Steerlings meer, binnen een Jaar daar na.

4. Dat de Staten voor altoos laten varen alle hun Recht, Titul en pretentie, hoedanigh die mochte wezen, van alle zodanige Steden, Plaatzen, ofte Forten in de Provintie van Brabant, Gelderlandt, ofte Over-Yssel, de welke albereydts zijn, ofte op den 20 dezer loopende maant, zoude mogen wezen in de bezettinge van zijn Alder-Christelijkste Majesteyt: en zijne voorsz. Majesteyt de zelve voor altoos zal mogen behouden en genieten, zonder hinderinge van de Staten.

5. Dat de voorheene Triple Alliantie voor altoos gehanthaaft en onverbrekelik zal werden gehouden, aan de zyde van den Koning van Groot-Brittannien, en de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

6. Dat'er voor altoos zy een vast Verbondt, offensijf en defensijf, tusschen den Koning van Groot-Brittannien, en de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

7. Dat de Steden van Vlissingen, Sluys, en den Briel, voor altoos werden overgele-

vert

vert op, en in handen van den Koning van Groot-Brittannien, om te blyven in zijn bezittinge, als Borge, tot nakominge van de voornoemde Articulen.

8. Dat den styl, titel, macht, en gezagh van den Stadthouder, en van Generaal en Admiraal van alle de machten van de Staten Generaal van de Vereenighde Nederlanden, beyde te Water en te Lande, voor altoos werdt gebracht, en vast gestelt op zijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangie, en zijn Nakomelingen, Erfgenamen, en dat zoo menighmaal als kintsheydt en minderjarigheydt zoude mogen voorvallen, de voorsz. Plaatze zal werden uytgevoert by zoodanige Gedeputeerde, ofte Lieutenant, als zal werden gekooren by de Staten, met consent en toestemminge van den Koning van Groot-Brittannien.

Het is geloofl:jk / dat dit de Conditien geweest zijn / die de Heeren Engelse Afgezanten, in haren Brief aan Zijn Hoogheyt den Heer Prins van Orangien, uyt het Frans Leger afgezonden / verhalen / by haar te hebben gehadt / op pag. 301. gestelt; maar men let op de verandering van deze / en die conditien, hier te voren verhaalt; waar by te zien is / hoedanigh zy van dien glorieuzen Franse Majesteyt zijn opgehitst geworden. Als voor eerst / Dan het strijken der zeylen van geheele Vlooten, ja tot de Hollantse Kust toe. Ten tweeden de vergrooting of verdubbeling der Oorloghs onkosten, van vijfmaal hondert duyzent, tot tienmaal hondert duyzent ponden Sterlings, voorts het bedingen van de overwonnen Steden voor den Koning van Vrankrijk (doch nu onnodigh zijnde) Het houden en hanthaven van de Triple Alliantie, daar zy zo onbeschaamt noch van durven reppen / slaan zy in dit nieuw Verbondt gantsch over / alzoo den Fransen Koning daar in geen behagen heeft gehadt / als mede / in het Verbondt, offensijf en defensijf; Vorders eyschen zy in deze nieuwe conditien, voor den Engelsen Koning, haren Heer en Meester, in plaats / en boven de Steden Vlissingen, Sluys, en den Briel, het geheele Eylant Walcheren, het Eylant van Kadzant, Goeree, en Voorn, en dit tot borge, op dat den Nederlantsen Staat de Vrede niet zou komen te breken / gelijk of zy die gebroken hadden gehad; daar de Engelse die tot tweemaal toe / trouwloosfijk hebben gebroken / en de Triple Alliantie daar-en-boven. Over dit alles vint men noch de Artikulen, als van Suriname, dat van Bannissement uyt de Vereende Nederlanden, van alzulke quaatwillige Persoonen, die de Engelse Koning zal notificeren; het Tractaat van Commercie in de Indiën, en anders / de verandering van den staat van Zijn Hoogheyt, &c. en dit alles in den tijdt van 10 dagen af / of aangezegt te moeten worden / maar met conditie, dat den Alder-Christelijkste Majesteyt van zijnent wegen / van den Staat ook volkomen voldoening zou moeten bekomen; en hadden deze Heeren Engelse Gezanten, volgens haar voorsz. schrijvens aan Zijn Hoogheyt, noch geen kleyn devvoir by den Franse Majesteyt moeten aanwenden / om deze Eysschen en Conditien te bekomen / en gelijkelijk over te zenden / door dien die Majesteyt zich beriep / op die gene / die Hy aan de Nederlandtse Gezanten voor dezen had mede doen geven / en waar op noch geen antwoort te rugge gekomen was.

Het haastigh afzenden van deze Engelse Gezanten, veroorzaakte veelderley bedenkingen / onder groote en gemeyne Luyden / sommige meynden / dat den

Engelsen Koning, hier door / den Fransen Koning, in zijn voortgang / van verder overwinningen te doen / had laten stupten/ als zijnde al verre genoegh / (volgens hun onderling en heymelijk contract / van de verdeyling der Nederlantse Plaatzen) het Landt ingedrongen; Van andere wierd dit verworpen/ ja belacht/zeggende: Dat by aldien den Fransen Koning nu zo glorieus op zijne Victorien/eenige kans had gezien/ om Hollandt verder te bemachtigen/Hy het zelve/ noch op verzoek/ noch op verbodt noch door contract/ van den Engelsen Koning niet zou hebben nagelaten / denkende / ten minsten / (zo'er al eenigh heymelijk contract/ of verdeyling hier over mocht hebben geweest) met weder over geven / aan den Koning van Engelandt te konnen voldoen: maar 't is zeker/ dat den Koning van Vrankrijk, den gantschen Vereenden Nederlandtsen Staat, in dezen eenen Zomer / onder zijn gehoorzaamheyt / gemeynt heeft / te doen buygen / wel wetende dat verscheyde Neutrale Vorsten gemeynlijk haar in langdurende Oorlogen inwikkelen / met de zelve ter neder te helpen leggen/ 't zy dan door bemiddeling / of door wapenen.

De Alder-Christelijkste Majesteyt zijn desseynen voor dees tijdt hier ziende gestut/ dewijl het overgeloopen water / zijne vordere progressen in Hollant verhinderden / zoude dan door deze zo voordeelige Vrede-conditien, den Oorlogh wel willen hebben doen eyndigen / doch zy waren te onverdraaghzaam voor de Hollanders, want de Hollandtse bezending aan beyde de Koningen verwekte murmuratie onder de Gemeente, inzonderheyt / doen de wel-gemeynde bemiddelingh der Engelse Ambassadeurs, Bukkingam en Arlington, zo averechts uyt viel; en 't was voor haar Persoonen zeer voorzichtigh gedaan / dat zy niet weder door Hollandt keerden / alzoo zy lichtelijk eenigh gevaar / ten minsten van affronten, van het Grauw zouden hebben moeten uytstaan. Eenige dorsten wel zeggen / dat de bezending aan den Koning van Vrankrijk alleen een politique treek was/ om zijne wapenen eenigen tijdt te doen ophouden/ maar dit was het ook niet / want had hy verder gekonnen / hy had verder gekomen.

Waar zou men een oprecht Hollander vinden / die deze bovenstaande slaafachtige conditien zou konnen aannemen / ten ware dat hy van den edelmoedigen aert der oude en dappere Batavieren (die altijdt haar vryheyt boven haar leven hebben gewaerdeert) verbastert was. En 't is noch nauwlijks hondert Jaren geleden dat onze Voorouders, hun uyt alzo zwaren gevaar hebben konnen redden, en dien hoek loffelijk te boven zijn gekomen.

Evenwel vondtmer al/ zelf onder de Grooten en Regenten, die noch al spraken van deze dienstbare conditien, juyst zodanigh die lagen/ niet aan te nemen/ maar dat men die zou trachten by den Koning te doen verlichten en beschaven/ om de zelve alzoo smakelijk te maken; Wy willen hopen / dat dit (ten besten opgenomen) by veele door lafhertigheyt is voor gestelt / doch dat'er niet weynigh zijn onder geloopen/ die door quaadtaerdigheyt/ jalouzy/ en lichtelijk yets/ dat noch slimmer was/ het Landt aan den Koning van Vrankrijk wilden over geven / is zeker: En ook dit / dat'er in verscheyde Staats Vergaderingen en Vroedtschappen geen kleyn verschil / of men het Landt overgeven of defendeeren

deeren zou, is voor gevallen / ja men zeyde / dat dit in zekere Vroedtschap zo hoogh geloopen is / dat een vroom Patriot in de zelve / door oprechten yver, tot de vryheyt en behoudenis van 't Vaderlandt, zo verre vervoert wierd / dat hy / (vreezende tot het overgeven van het Landt overstemt te worden /) van zinne was / en klaar uyt zeyde / een venster te willen openen, en de Gemeente, die op de Markt wandelden, die gruwelijke voorslagen, of resolutie bekent te maken; doch 't quam'er niet toe / want deze Stadt resolveerde tot defensie; maar veel andere Vroedtschappen waren zo kleynmoedigh / dat in sommige de meeste stemmen / tot overgeven waren genegen, schuyvende 't zelve op de zwakheyt van hare Steden, en onvoorzieninge van allerley behoeften / behalven die gene daar andere quaadtaerdigheden onder liepen / doch daar van hier na breeder.

Maar de Ed: Groot-Mog: Heeren Staten van Zeelant protesteerden tegens de voornoemde bezendinge / als blijkt by de volgende Copie, van haar Ed: Groot-Mog: geschreven aan de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant.

C O P I E.

Ed: Groot-Mog: Heeren, byzondre goede Vrienden, Nabuuren, en Bondtgenooten.

HEt rapport van de Heeren onze Gedeputeerden, die U Ed: Groot-Mog: uyt onzen Name over eenige dagen begroet, heeft ons occasie gegeven nader te delibereren over den gevaarlijken toestant van ons algemeene lieve Vaderlant, en de bezendinge die aan de 2 Koningen is afgegaan, en vervolgens rijpelijk t'overwegen de redenen die U Ed: Groot-Mog: tot justificatie van dien, onze Gedeputeerden hebben gelieven te gemoet te voeren, en wel specialijk waarom ten spoedighsten een Volmacht behoorde te werden gedepescheert, om met den Koning van Vrankrijk te handelen; doch wy hebben de voorsz. redenen zo gefondeert noch gewichtigh niet gevonden, als wel die genen die de voorsz. Bezendinge, en het geven van zodanigen Volmacht t'eenemaal komen af te raden, gelijk wy als noch verklaren het eene noch het andere niet te konnen advoueeren, zijnde ook een ongehoorde zake in de Regeeringe dezer Landen, een Volmacht aan Gedeputeerden te geven, om met eenigh Potentaat, veel min met een openbaren vyandt te handelen, als volgens zekere Instructie by de Bondtgenooten te vooren met onderlinge bewilliginge te arresteeren; wy moeten rondelijk zeggen, dat wy deze contrarie manieren van doen voor zeer bedenkelijk moeten houden, en dat die ons een rechtvaerdige apprehensie geeft, dat de Vyanden van den Staat daar door zullen werden aangemoedigt, om dezelve zodanige conditien voor te houden daar over noyt en kan noch en mach werden getracteert, als daar zijn de Religie, Vryheyt, en wettige regeeringe dezer Landen. Het staat ons noch wel te vooren, hoe dat wegens den Koning van Vrankrijk, ten tijde van de Munstersche handelingen, verzocht wierde, dat aan de Papisten binnen dezen Lande zoude werden vergunt publijke oeffeninge van haar Religie, doch genereuselijk by den Staat afgewezen, hoe veel te meer staat dit nu te vreezen, van een victorieus Koning, omringt van zo veel Paapsche Geestelijkheyt, en ziende zo een onverwachte neerslachtigheyt, alsser nu allezints gespeurt wordt. De Religie is het waarachtige Palladium, en die kostelijke schat, die by de grooten Godt in den Boezem van den Staat, tot hare behoudenisse zo gunstelijk is gedepositeert, die niet en zoude konnen

lijden,

lijden, dat nevens haar den Paapschen Godts-dienst publijkelijk zoude werden toegelaten, die by ooghluykinge maar te veel is aangegroeyt, en als een Serpent in den eygen Boezem geworden, gelijk de droevige ervarentheyt nu maar te veel leert. Daar en kan noch en mach in den Staat geen andere publijke Religie werden getollereert, als alleen de ware Christelijke Gereformeerde Religie, welke fondamentele wet en maxime zo verre gaat, dat den Eedt van alle Officianten expressselijk mede brengt, dat die geen trouw schuldigh en zy aan de Staten Generaal, die by de handthoudinge van de voorsz. Religie niet en zullen blijven. De Vryheyt is een van de kostelijkste panden, die men in de Werelt bezitten kan, en voor ons te weerdiger, om dat die door zo veel goet en bloedt van de Voorouderen is verkregen. Alle Regenten en Onderdanen zijn geobligeert de wettige Regeeringe dezer Landen staande, en het Lichaam van dien by een te houden, zonder daar van yets te demembreeren, maar wel de afgescheurde Leden door alle mogelijke middelen en wegen wederom daar aan te brengen. Deze 3 Hooft-zaken en konnen noch en mogen noyt eenige materie van Tractaat en handelinge wezen, als alleen om die te mainteneeren: daarom zo moeten wy tot U Ed: Groot-Mog: waarschouwinge en onze descharge zeggen, dat wy noyt toelaten of dulden en zullen, dat yets tot prejuditie van dien, met wie het ook zoude mogen wezen, zal worden gehandelt, als geresolveert zijnde goet en bloet daar voor op te zetten. Wy hoopen dat U Ed: Groot-Mog: opwaken zullen, en nevens ons de handt aan het werk houden, vermits het zelve noch zo niet en is verloopen, of het is noch wel te redresseren: den Grooten Godt, die den Staat voormaals uyt zo veele periculen en ellenden verlost heeft, is noch de zelve in kracht en in vermogen, daar van wy over eenige dagen in de attaque daar de Fransen op de zwakke Stadt Aerdenburgh hebben gedaan, de effecten hebben gezien, alwaar dezelve 6000 sterk, door een handt vol volk niet alleen zijn gerepousseert, maar zo ontfangen, dat die over de 400 gevangenen, en 500 dooden hebben achter gelaten, en 20 wagens met gequetsten met haar te rugh genomen. Zo de noch overige Provintien, Steden, en Fortressen maar cordaat, en stantvastigh willen blijven, en de Vyanden onder de oogen gaan, ongetwijffelt dat meer diergelijke zeegeningen van den Hemel zullen afdalen, tot destructie van de onrechtvaerdige Wapenen die tegen dezen Staat gebruykt worden, en dat ook andere Potentaten, uyt een gemeen intrest mede gaande zullen worden, om dezelve krachtelijk te komen assisteeren. Wy hoopen, en vertrouwen dat U Ed Groot-Mog. deze onze oprechte, en getrouwe verklaringe, als komende van haar oudtste, en getrouwste Bondtgenooten, met aangenaamheyt zullen ontfangen, en van haar ook doen afvloeyen tot alle de Leden van haar hoogh-aanzienelijke Vergaderinge, gelijk wy ook van dezelve zullen verwachten het gene tot een gemeen encouragement zal konnen dienen.

Waar mede Ed. Groot-Mog. Heeren; Bezondere goede Vrienden, Nabuuren, en Bondtgenooten, zullen wy Godt Almachtigh bidden dat hy U Ed. Groot-Mog. wil nemen in zijn Heylige Beschermingе, en der zelver goede Regeeringe voorspoedigen. *In Middelburgh, den 29 Junii, 1672.*

Uwer Edele Groot-Mog. goede Vrienden, Nabuuren, en Bontgenooten

De Staten des Landts, en de Graaffelijkheyts van Zeelandt.

Ter Ordonnantie van dezelve

JUSTUS DE HUYBERT.

Ziet hier van de zelve Ed: Groot-Mog: Heeren hare Gedeputeerde, aan die van Hollandt, noch een

Nader Brief van de Extraordinaris, en Ordinaris Gedeputeerde van de *Ed. Moog. Heeren Staten van Zeelandt.*

***Den* 21 *Julii*, 1672.**

E Dele Groot-Mog. Heeren.

De Heeren Staten van Zeelandt, onze Hoogh-gebiedende Heeren, hebben na haren ouden loffelijken yver, ten besten van het algemeene Vaderlandt, in deze gantsch bekommerlijke constitutie van tijden en zaken na advenant haar vermogen zo veel met raadt en daadt gecontribueert, als zy hebben gemeent dat ten besten van den Staat nootwendigh wierd gerequireert, en onder anderen moeten disadvoueeren, dat men zo plotzelijk, en zonder voorgaande overlegh, en communicatie met haar te houden, de Vyanden van den Staat heeft bezonden, en naderhandt tot een onderhandelinge met den Koning van Vrankrijk een pouvoir, zonder eenige limitatie gegeven, daar op dan voorslagen, en presentatie zijn gedaan, die de voorsz. Vyanden tot grooter advantagie hebben gedient. De Heeren Staten van Zeelandt hebben U Ed. Groot-Mogende over deze gantsch-bekommerlijke zake, door hare Gedeputeerden, op den 26 der voorleden Maant doen begroeten, en naderhandt den 29 daar aan volgende over het zelve subject hare goede, en cordate intentie, nader by Missive bekent gemaakt, daar by de Hooghgedachte Heeren Staten het niet en hebben willen laten; maar goet gevonden U Ed. Groot-Mog. voor de derdemaal door ons te laten begroeten, en na Vriendt-nabuurlijke toewenschinge van alle Heyl, en Zeegen over hare Regeeringe, en Persoonen, nochmaal te declareeren, gelijk als wy in den naam van de Hooghgedachte Heeren Staten onze Principalen declareeren by dezen, dat dezelve noyt eenigh gehoor zullen geven tot het maken van een Vrede met den Koning van Vrankrijk, of met wie het zoude mogen wezen, tot prejuditie van de Vryheden, Privilegien, en wettige Regeeringe dezer Landen, die allenthalven moeten blijven in haar geheel, nochte tot nadeel van de Ware Christelijke Gereformeerde Religie, zonder daar van eenige portie over te geven, door eenige liberteyt aan de Papisten toe te staan, die door een beklagelijke conniventie maar al te groot is geworden, en daarom veel eerder behoorde te werden ingebonden; Gelijk de Hooghgedachte Heeren Staten mede noyt zullen resolveeren tot het overgeven van eenige Eylanden, Steden, of Frontieren, zonder de welke die kostelijke Panden van Religie, en Vryheyt niet en zoude konnen werden geconserveert, maar den geheelen Staat met dezelve door zodanige ontrouwe, en lache Actien in een genoeghzame Slavernye geprecipiteert. De Heeren Staten van Zeelandt zullen veel eerder het perijkel van het verslindende Swaert uytstaan, als haar aan zodanige Actien schuldigh maken, wachtende, en vertrouwende op Godts genade, en bystant. En nademaal daar toe de menschelijke middelen moeten werden gebruykt, zo zullen de Heeren, onze Principalen, zo veel in haar is, alles by de handt nemen, waar door eenige penningen zullen konnen werden by een gebracht, om de Militie te Water, en te Lande te helpen betalen, de Frontieren te voorzien, en de Geallieerde te voldoen, niet twijffelende of de Heeren Staten van Hollandt, en West-Vrieslandt, die zo grooten, en gezegende Provintie onder haar hebben, zullen niet vertragen haar daar in na haar gewoonlijken yver ten uytersten te evertueeren. Het is mede nootzakelijk, dat met overlegh, en gehoort het hooghwijs Advijs van Sijn Hoogheyt den Heere *Prince van Oranje*, de Mili-

tie te Lande, die door het trouweloos overgeven van zo veel Steden, en Fortreſſen zo zeer is verimndert, en daar van ook een gedeelte zonder repartitie fluctueert; nader werde gereguleert, en in een goeden ſtaat gebracht, en wel bezonderlijk 's Landts Vloot met meerder Schepen, en Volk verſterkt: Doch boven al dat de Regeeringe wel blijve geconſtitueert; Tot welken eynde, de Heeren Gedeputeerden van Zeelandt oordeelen dat de 4 Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieſlandt, en Stadt en Landen daar toe ſpecialijk by een behoorden te komen, om gezamentlijk, niet alleen de voor-aangetoogen gronden te leggen, en de noodige voorzieninge van alles te doen, maar den anderen nader te verbinden om Goedt, en Bloedt daar voor op te zetten.

Deze zaken, Ed. Groot-Mogende Heeren, die zijn zo important, en nootzakelijk voor de conſervatie van 't lieve Vaderlandt, en diergekochte Vryheyt, dat die tegenwoordigh de gedachten van de Regeeringe alleene behoorde te occupeeren, en zullen derhalven de Gedeputeerden van Zeelant tot nader gelegentheyt reſerveeren U Ed. Groot-Mogende eenige zaken van de Juſtitie voor te dragen, die ten dienſt, en welſtant van de Provintie van Hollandt, en Zeelandt particulierlijk concerneeren. In den Hage, den 21 Julii, 1672.

Uyt den Naam van de Extraordinaris, en Ordinaris Geduputeerde van Zeelandt.

Was geteekent

P. DE HUYBERT.

Die van Zeelandt aldus betoonende, dat zy een gruwel hadden, om alzulke ſlaafſche Vrede-conditien aan te nemen, quamen ook verſcheyde Hollantſe Leden en Steden tot bedaren, want ziende dat de Vyanden niet verder indrongen, ten deele, en wel meeſt belet door 't water, en ook, om dat miſſchien haar heymelijke Correſpondenten binnen Hollant niet konden uytvoeren, 't geen zy beloofte hadden, begoſten op tegenweer te denken. Zijn Hoogheyt den Heer Prins van Orangien had het Leger verdeelt in de volgende Poſten; hy zelfs nam zijn quartier te Bodegraven, en Nieuwer-brugge, aldaar by hem hebbende den Graaf van Naſſau, Sarbrugge, d'Heer Zuyleſteyn, de Graaf van Styrum, en den Commandeur de Ville Neuve: Prins Maurits van Naſſau te Muyden en Weeſp, den Veldt-Marſchalk Wurts te Gorkum, de Grave van Hoorn by de Goverwellen Sluys; ook wierd 'er een party Volk na Schoonhoven gezonden: Met deze Poſten wel te bewaren, en 't ingeloopen water, achte men Hollandt genoeghzaam verzekert te zijn; maar op de Paſſen moſten Sterkten werden opgeworpen, daar aan met overgroote naerſtigheyt gearbeyt wierd; verſcheyden Oorloghs-Jachten, en diergelijk Vaartuygh, met Volk en Stukjes voorzien, wierden op de Zuyder-zee, en aan 't Y gelegt, met Roey-Sloepen by haar, om die wateren (de welke alreede van de Vyandtlijke Steden en Rivieren, van Gelderlandt, en Over-Yſſel, onveyligh wierden gemaakt) te zuyveren, en alle varende Schepen en Schuyten te onderzoeken; maar door ook die gantſche Kuſten, zoo klaar wierden gehouden, dat aldaar geene de minſte

Vyan-

Vyanden doꝛſten uptkijken. Ook wierden eenige Uytleggers op de Rivier de Maas gelept.

Op den 19 Juny, 1672. hebben de Ridderſchap, Edelen, en Steden van Hollandt, en West-Vrieſlandt malkanderen met een nieuwen Eedt verbonden/ Om al haar goedt en bloedt voor 't Landt te wagen, en op te zetten, en den een den anderen in alle uyterſte noodt te helpen, en by te ſtaan. Dit alles wierd aan de andere/noch overige Provintien bekent gemaakt. Omtrent deze tijt droegen de Vrieſſe Stenden te Leeuwarden, het Stadthouderſchap van Vrieſlant aan haren Jongen Vorſt op/daar over de Princeſſe zijn Vrouw Moeder, deze Vrieſſe Heeren, met een treffelijk Tractament onthaalde: Men zette aldaar mede/ gelijk als in Hollandt, alle laege Landen onder water/ na dat de Landtluyden, te voren gewaarſchout waren/ om hun Vee-voeder/ en andere zaken/ te bergen: ook lagh den Generaal Overſte Ailua, met een tamelijke macht/ op de grenſen van Vrieſlandt, die door de uptgetrokken/ en verloopen Guarnizoenen van de kleyne Over-Yſſelſe Steden en Sterkten, bzp veel verſterkt wierd.

Daer na deden de Magiſtraat van de Stadt Amſterdam afkondigen de volgende

Notificatie. Gepubliceert den 29 Junii, 1672. *Præſentibus* de Heeren, *Hans Bontemantel*, preſiderende Schepen, als Stedehouder van mijn Heere den Schout: *Kornelis de Vlaming van Outshoorn*, Heere van Outshoorn, &c. Burgermeeſter: Mr. *Jacob Boreel*, en *Kornelis Bakker*, Schepenen.

ALzo mijne Heeren van den Gerechte door de Heeren Burgermeeſteren, en 36 Raden bekent is gemaakt, dat haar Edele Achtbaarheden eenparighlijk in haren Vroedtſchap verſtaan, en zijn gereſolveert om deze Stadt, en goede Gemeente van dien, in hare Religie, en Liberteyt onder het Opper-gezagh van de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, door alle mogelijke middelen te defenderen en te beſchermen, en daar toe op te zetten haar goet en bloet, met alle 't gene haer Ed. Achtb. door Godt Almachtigh meerder is, en ſal aan de hant gegeven werden, daar toe inzonderheyt hares oordeels kan dienen, dat in deze Stadt overvloedt van Vivres, en particulierlijk Koorn by de handt werdt gehouden, en ter contrarie de Vyandt van de Staat daar van ontbloot, en deswegen benootdrukt werdt. ZOO IS 'T, Dat mijne Heeren van den Gerechte allen en een yegelijk by dezen verbieden en interdiceren eenigh Koorn uyt de Stadt, ofte de Juriſdictie van dien te vervoeren, ſonder alvooren ter Secretarye hier ter Stede ſuffiſante cautie te hebben geſtelt, dat het gezeyde Koorn niet zal werden vervoert na eenige Plaatze of Plaatzen by den Vyandt geoccupeert, op pene dat het Koorn, 't welk contrarie dezes wierde verzonden, zal wezen verbeurt, en den Verzender daar-en-boven arbitralijk aan den lijve zal werden gecorrigeert.

Aldus gearreſteert den 29 Juny, 1672. Præſentibus *alle de Heeren Burgermeeſteren, en alle de Heeren Schepenen,* dempto *Mr.* Nikolaas Opmeer.

In kenniſſe van my Secretaris, *D. Schaap.*

Hier op is terſtont gevolght deze tweede

Notificatie. Gepubliceert den 5 Julii, 1672. *Præſentibus* de Heeren, *Hans Bontemantel*, preſiderende Schepen, als Stedehouder van mijn Heere den Schout: Mr. *Hendrik Hooft*, Heere van Outkaſpel in Koedijk, en Schoterbos, Burgermeeſter: *Kornelis Bakker*, en *Joan de Vries*, Schepenen.

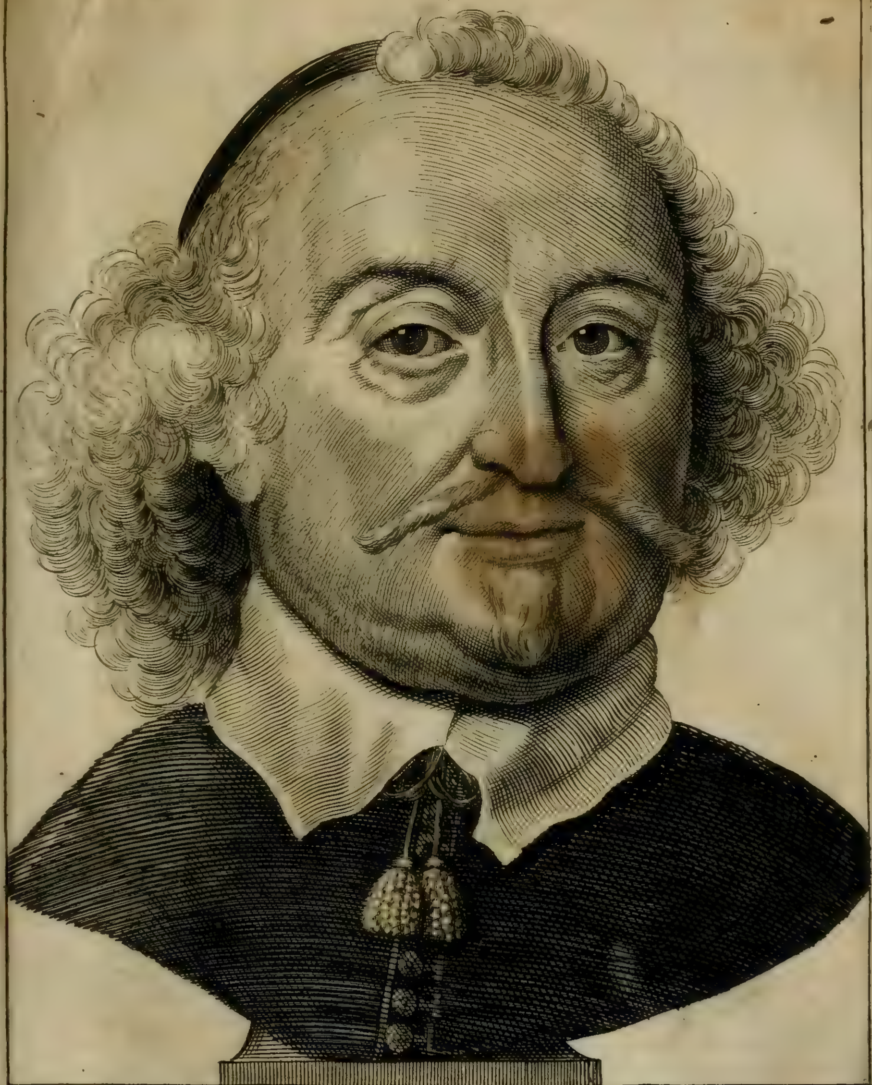
MYne Heeren van den Gerechte hebben met advijs en goetvinden van de Heeren 36 Raden, tot onderhoudinge van alle goede ordres voor de beſcherminge en ſecuriteyt van deze Stadt, dienſtigh geacht te ordonneren en ſtatuëren, gelijk haar Ed. Achtb. ordonneren en ſtatuëren by dezen, dat alle geboren Onderdanen van de Koning van Vrankrijk binnen 24 uuren na de Publicatie dezes, zich zullen hebben te begeven uyt de zelve Stadt en de Jurisdictie van dien, en van nieuws daar niet mogen inkomen, op lijf-ſtraffe; uytgezondert evenwel die genen, die voor May jongſtleden hier ter Stede, ofte wel ook in de Vereenighde Provintien haar vaſte Woonplaatzen hebben gehadt, of zich voor den voorſz. tijdt met Negotie, of eenigh Ambacht hebben generneert: Gelijk ook hier van zullen wezen verſchoont alle zodanige Franſe Officieren en Soldaten, die noch tegenwoordigh in dienſt van dezen Staat zijn; mits dat alle dezelve klaarlijk en perfect met behoorlijke beſcheyden zullen moeten doen blijken van haar voorſz. wooninge of dienſt: En werden d'Officieren, de Wacht hebbende aan de Poorten, gerecommandeert nauw regard op de inkomende Franſen te nemen; en vorders allen en een yegelijk verboden en geinterdiceert, zoodanige Perſoonen te huyzen, hoven, of te verbergen, op pene van naar exigentie van zaken, ook wel arbitralijk tot aan den lijve geſtraft te werden. En werden de reſpective Capiteynen van de Burgerye geauthoriſeert en gequalificeert, yder in zijn Wijk, om alle Herbergen, en andere zodanige plaatzen, daar zware bedenkinge op zoude zijn, dat eenige van de voorſz. verboden Franſe Natie zoude mogen zijn verborgen, zelfs in Perſoon met eenige van haar hooghſte Officieren geadſiſteert te mogen viſiteren.

Interdicerende wijders alle Herbergiers, Tappers, en Lieden van diergelijke Neeringe, na het luyden van de Klok ten half tien uuren 's avonts eenige Gelagen te zetten, Wijn of Bier te tappen, op de verbeurte van 25 gulden voor yder Perſoon, die tot haren Huyſe zullen werden bevonden.

Aldus gearreſteert den 2 July, 1672. Præſentibus *allen den Heeren Burgermeeſteren, en allen den Heeren Schepenen.*

In kenniſſe van my Secretaris,

D. SCHAAP.

D' Heer Prins I: MAVRITS van Naſſouw, etc.

Door het afkondigen van deze / diergelijke / en de volgende orders/ als ook de dadelijkheden/ die t'Amsterdam, en in andere Steden, zo in Hollandt, als elders wierden in 't werk gestelt / zagh men de moedt en couragie der Borgers en Inwoonders (die eenige dagen te vooren zeer flaeu en zwak was geweest) wederom verwakkeren / want zy hadden een heel quade meyninge van hare Opperheeren, en Magistraten opgevat/ bestaande daar in / dat zy de zaak niet wel meenden, van het gemeene Landt en Steden, ten uyterften te defendeeren, spruytende uyt het schielijk en schandelijk overgeven van alle de hier voor verhaalde Steden en Sterkten, daar niet weynigh logenen/ en valsch- verzierde geruchten onder liepen / want elk docht niet alleen / maar zeyde ook/ alle het gene / dat zijne losse/ korsele/ en onverdachte herssenen / hem in de mondt gaf/ ja men sprak/ dat 'er op Zondagh, den 26 Junij, zijnde een van de dagen der grootste benautheydt / en twee naar 't overgaan van de Stadt Utrecht, al 12 of 20 Franse Sauvegardes, hoewel verkleedt / en onbekent/ doch evenwel hare Livreyen en Koninglijke teykens met haar voerende / in 't heymelijk binnen Amsterdam waren gekomen / (alzoo de Schuyten op Utrecht doenmaals noch vry / heen en weder voeren) die slechts / in alle stilligheydt waren wachtende/ op de resolutie der Magistraat, van 't overleveren derzelver Stadt, in des Konings handen/ om haar als dan / met hare gewoonlijke teykenen van vrygeley, voor 't Raathuys te vertoonen / en die Stadt, van wegen haren Koning in bescherming te aanvaerden / doch de waarheydt hier van is noyt bewezen. Veel valsche tijdingen en verbaasde geruchten quamen 'er nu dagelyks binnen; dan waren de Fransen al te Ouderkerk, anderhalf uur gaans van Amsterdam, gekomen/ en dan wederom elders/ daar omtrent gezien/ en zo loogh men al voort.

Op dien zelven angstvalligen Zondagh quam Prins Johan Maurits van Nassau mede binnen Amsterdam, en wierd met dwerse oogen van veel Borgers en Inwoonders aangezien / en onder de zelve voor trouwloos en anders uytgekreten / en liep gevaar van eenigen hoon / door 't Grauw te werden aangedaan/ doch het quam 'er evenwel niet toe; en wonderlijk was het/ zo men by yemandt van deze quaatsprekers onderzocht / waar het oyt gebleken was, dat dezen Vorst, in den dienst voor 't Vaderlandt, zijn plicht of trouw had te buyten gegaan, konde niet een titel daar op gezeyt / en veel min bewezen worden/ ja zy wierden quaat / dat men zulks vraagden/ apparent om dat zy dit niet konden aanwijzen. Zo kan de valsche Faam een eerlijk Heer verdacht maken. Prins Maurits wierd dan na Muyden en Weesp gezonden / om 't zelve te defendeeren/ waar voor hy ook protesteerde/ zijn ouden en grijzen kop daar by op te zetten; welke twee Posten hy ook zorghvuldighlijk bewaart heeft.

Met ongeloofelijken yver wierden in alle de Hollandtse Steden de herstellingen en verbeteringen der Fortificatien behartight. In die van Noordt-Hollandt, daar veel Vluchtelingen uyt Gelderlandt en Over-Yssel, en ook zelf van Haarlem, waren binnen gekomen / dede men de zelve / zoo wel Vrouw- als Man-volk, ja tot de Dames en Jonge Jufferen toe / nevens de Borgers en Borgerinnen, en der zelver Kinderen en Huysgenooten, aan de Wallen en Grachten

arbeyden; gevende de Magistraten hier van deze goede redenen die klem hadden / Dat de Vluchtelingen, die haar zelf, en hare goederen in die Steden quamen bergen, en aldaar minlijk en mededogend ontfangen wierden, al immers zo wel gehouden waren, haar lijf en goedt te helpen bewaren en beschermen als de Borgerye zelf; doch niemandt stelde zich hier tegen / en beweeghlijk was het om zien / hoe aerdigh de Juffertjes haar wisten te schikken / in het kruyen der kruywagentjes / en het dragen / en aanbrengen der mantjes / met Aerde gevult / en voornamentlijk / hoe groote zorge zy droegen / om hare Aangezichten en Handen / voor 't branden van de Zon wel te bewaren.

In korten tijt waren deze Noordt-Hollantse Steden, als Medenblik, Hoorn en Enkhuyzen &c. in volkomen stant van tegenweer gebracht; leggende met d'eene zijde aan de Zuyder-zee, en zo lang de zelve / door de Oorlogh-schepen en Uytleggers wierd veyligh gehouden / hadden zy geen zwarigheyt van deze kant te verwachten / en van de binnekant / aan d'ander zyde hadden zy de lage Wey- en Hoy-landen / die men ten allen tijden / als de noodt mocht komen te nijpen / in de tijdt van 2 of 3 uuren / met het doorsteken der Dyken / kon doen onder water vloeyen.

Die van Haerlem waren verlegen / alzo zy bezigh waren met haar Stadt, aan de zijde van 't Water het Sparen, te vergrooten / en de Stadts-muuren waren na d'oude wijze / en niet bestant om de kanon-kogels van buyten te konnen wederstaan / en noch minder / om op de zelve eenigh zwaar Geschut, tot tegenweer te konnen gebruyken; 't was ook niet doenlijk / om het Landt aan d'eene zijde van de Stadt, na de Duynkant, en den Hout, vermits de hooghte / te doen onderloopen; aldus most het daar alzo by blijven. Leyden lagh op verscheyde plaatzen / zo veel als open / want men nu al weder / (als voormaals verscheydenmaal geschiedt is) doende was / om die Stadt wijder uyt te leggen / en nademaal die plaats zeer volkrijk is / inzonderheyt van Wevers, en ander Ambachtsluyden, viel men met alle ernst aan 't werk / en alzo raakte die binnen weynigh weken / in tamelijke defentie / maar in 't eerst was de verslagentheyt daar binnen zeer groot: Uyt dit vergrooten der Steden, kan men bemerken / hoedanigh Hollandt door Koophandel, en Zeevaart, doenmaals floreerde: Want Amsterdam had nu al / (tot haar groot geluk) weynigh tijdts geleden / hare zo wijdtlustige vergrooting / geheelijk voltrokken / en waren de nieuwe Wallen, zo wel Gordijnen, als Bolwerken, met alle de oude (op 2 na) van buyten met muuren opgetrokken.

Aan deze Stadt Amsterdam (die niet gestemt had / tot de bezending aan den Koning van Vrankrijk, hier vooren verhaalt) hing de vordere behoudenis van geheel Hollandt, ja van de gantsche Nederlanden, zo wel de Spaanse, als de Staatse, want had deze / zo machtige Stadt, zich aan Vrankrijk overgegeven / het gantsch Nederlandt, en voor eerst Noordt-Hollandt, en Vrieslandt had aanstondts moeten Frans worden / door dien den Fransen Koning, de Zuyder-Zee, en de meeste scheeps-macht als dan in zijn gewelt hebbende / met de Engelse, al de rest tot zyn wil / zou hebben konnen bedwingen; maar als men zagh / dat deze Stadt haar in staat van tegenweer begost te stellen / her-

hatten alle andere den moedt/ en vonden ook over al de Burgery, en Landtlieden moedigh genoegh/ om/ *Pro Aris & Focis*, voor Autaren, en Haerdtſteden, dat is/ voor hun Godtsdienſt, en Goederen, alles te wagen/ en op te zetten.

De Burgers van Amſterdam, door de voorverhaalde afkondigingen/ van de oprechte meyninge van hare Magiſtraten nu verzekert zijnde/ vielen niet ongemeynen yver aan 't werk/ yver doende/ waar toe hy geordonneert wierd; een gedeelte uyt de Schutteryen, die geen wacht voor die tijdt hadden/ wierden van hare Onder-Officiers, des morgens op de Wallen gebracht/ om aldaar te helpen graven en arbeyden; De grootſte en aanzienlijkſte Heeren en Burgers, die Koetzen, Wagens, en Paerden hielden/ wierden verzocht/ zomtijdts een dagh hunne Paerden te laten gebruyken/ om Zoden aan te voeren/ daar de Borſtweeringen mede wierden opgezet/ of andere noodtzakelijkheden/ tot de verſterking noodigh. De Mennoniſten, die hun geloof niet toe laat te vechten/ maar niettemin wel beſchermt willen zijn/ moſten daarom op hare beurten/ tot beſcherming van hare Beſchermers/ de Borſtweeringen al mede helpen opmaken; hier toe wierden ook gebruykt den Jongens uyt het groote Burgers- Diaconen- Aelmoſſeniers- en Wale-Weeshuys; zo dat de Wallen van deze Werkers zo vol wierden/ dat 'er zomtijdts Werkbazen, en Beſtierders te kort waren/ om alles in goede ordre te doen voortgaan: Men voerde het Kanon met zijn toebehooren/ rontom op de Wallen, men maakte Bateryen tegen al de aankomende wegen op de zelve/ daar men het zwaarſte Geſchut plante; eenige groote Schanskorven, niet ront/ maar ſchuyns vierkant/ na 't zwieren en draeyen der Stukken, wierden tuſſchen de zelve geſtelt; de Logementen voor de Konſtapels, en Bosſchieters, met hare behoeften wierden ook in aller yl daar by opgeſlagen; op de punten van yder Bolwerk, zijnde 21 rontom de Stadt, wierd een ſtaak gezet/ daar aan men Vuurpannen of Lichten kon ophalen/ om by nacht van hem te zien: De Stadts Buytengrachten wierden gediept/ en van alle Dammen en belemmeringen ontledight/ en gezuyvert; zommige Waterboomen aan de Ye-kant, als de Hannekes-boom &c. daar noch geen byzondere Boomſluyters toe waren geweeſt/ wierd ordre op geſtelt; veel Diſtelen en ruyghte dat om een van de Stadts Boskruythuyzen, alhier ſtaande/ gewaſſen was/ wierd afgemaeyt.

Men maakte ook een groot en ſterk Werk buyten de Haerlemmer Poort, beginnende van die Vaart af/ en ſtrekkende een ſtuk weeghs/ langs den Haerlemmer Dijk, tot voorby de ſteenen Beer, alwaar het met een hooge en zware Batery, op ingeheyde eyken palen/ wierd beſloten/ daar mede dien Dijk, een ſtuk weeghs/ langs heen/ kon beſchoten worden. Daar wierd ook een Halve-maan voor de Leydtſe Poort afgeſteken en opgemaakt/ met een Water-Gracht rontom de zelve/ tot beſcherming van die Poort, alle deze Buytewerken waren behoorlijk/ met Stormpalen en Paliſſaden voorzien.

Die van Amſterdam deden ook verſcheyde van hare Buytenpoſten, daar de Brandtwachten lagen/ verſterken/ om allerleye Stroopers, en Vagabonden van haar Stadt af te houden/ en by tijdts/ van alle ſchielijke voorvallen ge-

waar-

waarschouwt te zijn: Aan de Zuydt-Oostzijde van den Amstel een vierendeel uur gaangs buyten die Stadt, wierd een Sterkte gemaakt aan de hoek van de Diemer-Meer, by de Schulp-Brugh, die al afgebroken was; als ook een daar tegen over/ op den Amstelwegh, naar Ouderkerk; gelijk mede een Fort aan den Overtoom, een half uur gaangs buyten de Stadt, op den wegh naar Amsterveen, bereykende aan d'ander zijde/ het Water of de Vaart na de Haarlemmer, of Leydtse Meer, genaamt de Schinkel; voorts is 'er noch een/ van meerder/ zwaarder/ en wijdtluftiger sterkte/ gelegt op den Dijk tusschen Amsterdam, en Haerlem, anderhalf mijl van de eerstgenoemde/ en een mijl van die tweede Stadt, gelegen/ daar den Dijk het Ye, en de groote Meer van een scheydt/ en het volk die tusschen Haerlem, en Amsterdam, heen en weer varen/ moeten over/ en van d'eene Schuyt in d'ander gaan. Een diergelijk/ is'er ook gemaakt aan d'ander zijde van de Stadt, op de St. Anthonis- of anders genaamt den Diemer-dijk, te Jaap Hannes, omtrent een uur gaangs van Amsterdam. Dit Fort wiert aan de buyte-kant/ met de Y-stroom, en aan de binnen-kant/ met het water/ genaamt het Nieuwe-diep, bespoelt. Al deze Forten waren zeer wel met Geschut en Volk voorzien/ en door het overvloeyend Water by na/ van alle kanten bevrijdt/ behalven de twee laatstgenoemde/ die op den Hoogendijk lagen. Aldus was Amsterdam genoeghzaam van alle Overvallen, en veel min van een Belegering bevrijdt/ want de wegen/ daar de Vyanden mosten aannaderen/ waren zeer weynigh en smal/ en op verscheyde plaatzen doorgesneden/ de Bruggen afgebroken/ en met de Zee-vloedt, kon men die door 't openen van de Stadts Sluyzen doen ondervloeyen/ staande het platte Landt, ettelijke mijlen rontom de Stadt, doorgaans onder water/ zo dat men daar niet Legeren, Graven, Approcheeren noch Mineeren konde.

De Zaaghmoolens, die met meenighten/ door het laatste vergrooten van de Stadt, nu te na aan de Wallen stonden/ wierd aangezeyt/ af te breken; maar de Eygenaars der zelve/ verzochten aan de Magistraat, dat die mochten blijven staan/ ter tijdt toe/ dat de dringende noodt zulks quame te vereyschen/ en by aldien dat 'er als dan tijdt/ tot het afbreken te kort quam/ zo wilden zy die zelfs liever gewilligh aan brandt steken/ want dewijl (gelijk zy voorgaven) de Afbrekken der zelver Moolens haar zeer weynigh zouden te stade komen/ waren zy gemoedight/ (op hoop/ dat de noodt zulks niet zou komen te vereysschen) dit gevaar van 't branden uyt te staan/ 't welk van de Magistraat haar toegestaan is.

Voorts wierd by de hier-volgende Notificatie mede geordonneert/ een deel der Gebouwen/ en Boomen op den Heyligen- of Overtooms-Wegh, af te breken/ luydende/ als volght:

NOTI-

NOTIFICATIE.

ALzo by Resolutie van de Ed. Groot Achtb. Heeren Burgermeesteren, en 36 Raden tot bescherminge van deze Stadt, en securiteyt der zelver Fortificatien, en Buyten-Werken voor alle Vyandtlijke aanvallen, hoogh noodigh, en dienstigh is geoordeelt, dat eenige Huyzen, en Gebouwen aan de Overtoomse-Wegh gelegen, die daar aan hinderlijk zijn, te weten, van de Leydtse Poort af, tot omtrent de Pest-Brugge, aan het Werkhuys van d'Erfgenamen van *Abram Pietersz. Krook zalr.* toe, aanstonts werden gedemolieert, en geamoveert; Als mede, dat alle de Boomen van de Stadt af, tot aan den Overtoom toe, afgekapt, en hier binnen werden gebracht: SOO IS'T, dat mijne Heeren van den E. Gerechte, om de goede Gemeente, die 't zelve aangaan mach, zo veel doenlijk voor schade te verhoeden, goet gevonden hebben, alle, en een iegelijk te waarschouwen, en verwittigen, gelijk als een yder gewaarschouwt, en verwittight werdt by dezen, als dat zy hunne Huyzen, die zy daar zouden mogen hebben staan, uytterlijk binnen den tijdt van 12 dagen, en zulks voor de expiratie van den 23 dezer, ofte wel eerder, zo 't de noodt vereyscht, t'eenemaal zullen hebben te demolieren, en van alle puyn te suyveren; op pœne dat by gebreke van dien, na expiratie van de voorsz. tijdt 't zelve ilico door ordre van haar Ed. Achtb. en tot koste van de respective Eygenaars zal werden gedaan: Waar na zich een yegelijk, die dezen aangaan mach, zal hebben te reguleeren.

Aldus gearresteert den 10 Augustii, 1672. *Præsentibus* alle de Heeren Burgermeesteren, *dempto* Mr. *Lambert Reynst*: Mr. *Jacob Boreel*, *Cornelis Bakker*, Mr. *Willem Blaeu*, *Joan de Vries*, Mr. *Jacob de Graaf*, en Mr. *Jacob Jacobsz. Hinloopen de Jonge*, Schepenen: En ten zelven dage gepubliceert, *Præsentibus*, de Heeren, Mr. *Jacob Boreel*, mede Presideerende Schepen, als Stedehouder van den Heere Schout: *Joan van de Poll*, Burgermeester: *Cornelis Bakker*, en Mr. *Willem Blaeu*, Schepenen.

In kennisse van my Secretaris *D. Schaap.*

Met 't afkappen der Boomen wierd spoedigh/ voortgegaan/ maar het afbreken der Gebouwen, (hoewel die oudt waren/ en van kleyne waerdye) ging traaghlijk voort/ want in de zelve woonden slechts luyden van geringe conditien/ die qualijk wisten/ waar zy weder onder een dak zouden konnen geraken; maar doen zijn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen, eenige weynige dagen/ na deze Notificatie, binnen Amsterdam, en hier buyten quam/ wierd het om verre werpen van deze Huysjes, door der zelver Inwoonders van hem afgebeden/ met conditie dat men die/ (zo de noodtzakelijkheyt zulks schielijk quame te vereysschen) zou moeten af branden.

Op den zelven dagh wierde mede afgekondight de volgende Ordre, op de Schepen, leggende in 't Ye, en aan de Palen voor de Stadt Amsterdam.

MYne Heeren van de Gerechte hebben om goede redenen strekkende tot securiteyt van de Schepen, leggende voor deze Stadt, goedgevonden te ordonneeren en willekeuren, gelijk haar Ed. Achtb. ordonneeren en willekeuren by dezen, dat alle Schippers haar Schepen niet te diepgaande aanstondts na de publicatie dezes, in de Walen dezer Stede zullen hebben te halen, en aldaar te laten verblijven, zonder die binnen de Palen van de Stadt op andere plaatzen te mogen laten leggen, ten zy de zelve getimmert of gecalfaat werden, welk timmeren en calfaten gedaan zijnde, als dan mede in de Walen zullen moeten werden gehaalt, om aldaar onder goede wacht bewaakt te werden; zullende yder Schip zo binnen als buyten de Waal leggende, aan boordt moeten hebben en houden in de Hut, 4 leere Emmers, 2 Gieters, 2 Schoppen, en 2 Bijlen; dat vorders yder Schip, in de Walen leggende, en Marssen voerende, in yder Mars zal moeten hebben, en continueel houden, een Baly vol water, en de Raas in de Marssen langs scheep leggen, mitsgaders de Boots of Sloepen binnens boordts zetten, en de zelve vol water houden, of by mancquement van Boots of Sloepen, op den Overloop van yder Schip of Galjoot te houden, 6 Balien vol water, yder van een half Oxhooft groot, alles op pœne van 12 guldens te verbeuren by den genen die van des te doen gebrekigh zal bevonden werden. Werdende tot het doen van de bekeuringe mede by dezen geauthoriseert, de Havemeester en de Capiteynen van de Waalredders.

Aldus gearresteert den 10 Augustii, 1672. *Præsentibus* alle de Heeren Burgermeesteren, *dempto* Mr *Lambert Reynst*: Mr *Jacob Boreel*, *Cornelis Bakker*, Mr. *Willem Blaeu*, *Joan de Vries*, Mr. *Jacob de Graaf*, en Mr. *Jacob Jacobsz. Hinloopen de Jonge*, Schepenen: En ten zelven dage gepubliceert, *Præsentibus*, de Heeren Mr. *Jacob Boreel*, mede Presideerende Schepen, als Stedehouder van den Heere Schout: *Joan van de Poll*, Burgermeester: *Cornelis Bakker*, en Mr. *Willem Blaeu*, Schepenen.

In kennisse van my Secretaris

D. SCHAAP.

In de 4 overige Vereende Nederlanden wierden alle mogelijke middelen aangewent / die eenighzins tot tegenweer konden worden bedacht / men monsterden op nieuw in alle de Steden, en ten platten Lande, de Ingezetenen, en stelde die zelve op behoorlijk geweer: Binnen Amsterdam bestondt de Schuttery der Burgers in 54 Compagnien, verdeelt onder 5 Regimenten, yder Regiment hebbende zijn byzonder kleur als 11 Oranje, 11 Witte, 11 Blaeuwe, 11 Geele, en 10 groene Vaendels; doch daar wierd doenmaals een nieuwe en naeuwkeuriger omschrijving gedaan / zo dat niet alleen de oude vermeerdert / maar noch 6 nieuwe Compagnien, daar by wierden gemaakt / bestaande uyt de Bewoonders van de laatste Stadts-vergrooting, die tot noch toe / van de Wacht waren verschoont geweest; zy kregen 6 paerse Vaendels; deze 60 Compagnien konden wel 12000 Mannen uyt maken / alle behoorlijk met hun eygen Wapens voorzien / en dagelijks / door de daar-toegestelde Drilmeesters,

in de

in de Wapen-kor ſt geoefent / ſtaande alle onder 't oppergebiedt van 2 Colonellen, uyt de Heeren Schepenen, daar toe verkooren: Tot de welke daar na/ noch Luytenants Colonels, en Sargeants Majoors, beſtaande uyt de reſpective Capiteynen, zijn toegevoeght. Deze Burgers bewaakten de Stadt na des tijdts gelegentheyt; nu om de tiende nacht met 6/ dan om de achtſte nacht / en ook wel zomtijdts / om de vijfde nacht/ als by toegevrooren water / en anders met 12 Compagnien ſterk. Eenige Compagnien Amſterdamſe Burgers, waren al voor 't begin van der Franſen aankomſt aan den Rijn, getrokken in Geertruydenbergh, om de zelve Stadt, nevens de Burgers van Alkmaar, en Hoorn te helpen bewaren/ alzo waren ook die van Haerlem te Heuſden, en die van Rotterdam binnen den Briel gekomen / en zulks wierd van alle andere Steden mede gedaan: Om dat men / de Soldaten daar uyt lichtende / zo veel te ſterker Leger in 't Veldt zou konnen brengen.

Tuſſchen den 28 en 29 Junii, 1672. des nachts/ gebeurt 'er t'Amſterdam een beklaaghlijk ongeluk: Gerard Klaaſſen Haſſelaar, Oudt Burgermeeſter, maar nu Officier, of Opper-Schout van die Stadt; een Man/ die in dapperen yver/ tot welſtant van 't Vaderlandt, geen van zijne loffelijke en moedige Voorvaders, (zo roemruchtigh in de oude Nederlantſe Hiſtorien, zelf tot het vrouwelijk geſlacht, in dat van de onverſaaghde Heldinne Kenau Haſſelaars, tot Haerlem vermaart) was bezwijkende: Deze doende op de voornoemde nacht de Ronde, langs de Stadts wallen, komt by een van de Borgers, ſtaande op Schiltwacht, en raakt met de zelve in verſchil/ over 't geven van de leuze, of Wachtwoordt. Den Borger wil hem doen ſtaan/ doch den Officier dringt op hem in/ en ſlaat met zijn Rotting/ de Tromp van des Schiltwachts Roer, in plaats van om hoogh / naar om laagh / het welk / met twee kogels geladen / daar over los gaat / en treft des Schouts dye, van vooren in / en van achter weder uyt/ kneuzende de Pijp, of het Dye-been gantſch in ſtukken / waar mede den Officier neder vallende / gaat de Musketton, die hy in zijn ſlinker arm had / mede af / doch de ſchoot vlieght recht na boven/ zonder yemandt te raken; in 't neder vallen brak het gequetſte been/ noch daar by op een ander plaats in ſtukken: Een van de Schouts Dienaars / die met een Storm-piek voorzien was/ willende zijn Heer en Meeſter byſtaan / valt op de Schiltwacht aan/ en brengt hem een gevaarlijke ſteek in zijn borſt / die daar over mede neder valt; een ander van de Borgerwacht, ſtaande by de Schiltwacht te praten / had anders geen geweer by zich / als zijn Degen, die hy in dit tumult had uytgetrokken/ en daar over van de Schouts Dienaars/ met ſlaan/ ſtooten/ ſlepen en trekken/ leelijk mishandelt is / en noch eyndelijk zijn been quam te breken. Hier lagender nu drie jammerlijk gewont/ en dat over een misverſtant: Den laatſt-genoemde is weder te recht geraakt / doch de Schiltwacht is noch niet genezen/ en quijnt zeer deerlijk; maar den Officier leyt ellendigh / zonder eenige hoop/ dat hy weder zal konnen op de been gebracht worden.

Om nu de overige Vereende Provintien in ſtaat van tegenweer te ſtellen/ vondt men voor eerſt drie zaken nodigh / en dat waren bidden, vechten, en geven; tot het eerſte / was al voor 't begin van den Oorlogh, goede ordre geſtelt/

door het houden van de maantlijke Bededagen, en de extraordinari weekelijke Predicatien, Vermaningen, en Bedestonden: De Dienaars des Goddelijken Woorts gingen hier in met onvermoeyden yver voor/ spannende al hun bedenkelijke krachten te zamen/ om met doordringende gebeden in de gemeene Vergadering den Hemel te ontsluyten/ en door de zelve/ de genadige en goedertieren barmhertigheyt des Alderhooghsten, op deze benauwde/ en by na overwonnen Nederlanden te doen af dalen; daar benevens hare Gemeente ernstelijk vermanende/ om/ tot behoudenis van hunne tijdelijke en eeuwige welvaart/ zo voor het lichaam als de ziel, haar met oprechte boetvaerdigheydt/ voor den Throon der Goddelijke Majesteyt ter neder te werpen/ en met alle ootmoedigheyt de vordere straffen/ van dien grooten Godt af te bidden: De angstvallige verslagentheydt/ in de gemoederen der meeste Menschen/ hielp niet weynigh tot deze Predicatien en vermaningen/ zo dat men in alle Kerken en Vergaderingen van de meeste Gezintheden grooter toeloop/ als op andere tijden/ gewaar wierdt. Voorts was'er in 't Voor-jaar, tot nu al diep in den Zomer groote drooghte/ zo dat de schaarsheyt van water, in de af-stroomende Rivieren, de inkomst der Vyanden binnen deze Landen (als hier vooren gezeyt is) zo veel te lichter had gemaakt; maar nu begon men in Hollandt, en voornamentlijk t'Amsterdam, om versch water verlegen te worden/ byzonderlijk de Brouwers, die gewoon zijnde hun water te halen/ uyt de Rivier de Vecht, dat door de Vyanden nu wierdt belet/ alzo die al eenige van hare Water-schuyten hadden aangehaalt/ en t'Uytrecht gebracht/ en noch geen ordre gestelt hebbende/ om het water van Haerlem, of andere plaatzen te halen/ wenschten men aldaar om regen/ want de Bakken waren al meest ledigh: als wanneer op zeker nacht/ met 't schitteren van een helderen blikzem, en 't balderen van een dreunenden donder, de Lucht zich ontsloot/ en de zwangere wolken een zware plas- en stort-regen neder goten/ blijvende tzedert die tijdt/ het saisoen genoeghzaam vochtigh/ na wensch; en wierdt vorders het Brouwers water van Haerlem gehaalt/ doch de Ed: Heeren Burgermeesters stelden van die tijdt af/ ordre/ dat by alle Kerken, Stadts- en Godts-huyzen, groote Regenbakken zouden werden gemaakt/ om by zulke en andere voorvallen/ te minder verlegen te zijn.

De tweede noodtzakelijkheydt om 't Vaderlandt te behouden/ was vechten, hier toe had men Krijghs-volk van doen/ en 't getal van 't zelve vondt men niet zeer groot/ want in de meeste overgegeven Steden, daar een groot deel Oorloghs-volk van 't Leger in geleght was/ wierden veel van die/ voor 6 weken als Krijghs-gevangens gehouden/ zommige namen dienst onder den Bisschop, andere/ als zy al vry uyt trokken/ of door geraakten/ liepen onderwegen wech. Eenige Officiers, die hunne bloode lafhartigheydt/ of schelmstukken niet zagen te verantwoorden/ dorsten haar Heeren en Meesters niet onder de oogen verschijnen/ en dropen alzo mede schandelijk van de Troupen af; en zonder Soldaten kon geen wederstant worden gedaan/ deze most men dan zien te bekomen/ zo haast als 't mogelijk was/ en zonder veel gelt op de handt te geven/ waren die in deze tijdt niet te krijgen/ maar 's Lants Kantoren

waren

waren zeer schraal/ want Hollandt had al voor het dreygen van dezen Oorlogh groote Capitalen af geleyt/ tot geen kleyn misnoegen van veele Ingezetenen, doch tot de nieuwe werbingen tegen dezen Fransen Oorlogh, wierden wederom zware sommen op los-renten, tegens den gewoonlijken Intrest van 4 ten hondert 's Jaars, by die van Hollandt op genomen / die meest al door de Grooten, en haar Begunstighde zijn op gebracht / zonder dat'er veel andere kosten aan komen; zo groot credit had doenmaals het Landt: ook wierdender Lijf-renten op gestelt/ daar van men voor 1400 guldens capitaal, 100 guldens jaarlijks kon trekken; als mede een nieuwe manier van Lijf-renten, gestelt op twee lijven (verstaat / zo lang als'er een van beyde leefde, moften de Renten ten vollen worden betaalt) doch voor deze laatste wierdt/ om 100 guldens jaarlijks te genieten / 1700 guldens betaalt; en hoewel dit noch geen 6 ten hondert 's Jaars, tegens Los-renten gerekent / quam uyt te brengen / (daar Hollandt nu omtrent 50 Jaren geleden/ wel 6 en een quart ten hondert jaarlijks voor Los-renten betaalde) zo vonden hier veel Luyden (die op Lijf-renten wat rijkelijker als op Los-renten willende leven / en geen Kinderen, maar wel Erfgenamen hadden) een middel/ daar door zy deze hare Erfgenamen geen misnoegen quamen na te laten: want de Capitalen en Renten te zamen / die op haar eygen Lijf alleen stonden/ waren door haar afsterven gantsch te niet / en nu konden ze/ met eens/ 300 guldens meerder te betalen/ dat is/ in plaats van 1400 guldens, 1700 guldens, voor 100 guldens 's Jaars, alle deze Lijf-renten, na haar afsterven / aan hare Erfgenamen na laten. Doch dit was doenmaals / maar in zo slechten toestandt als Hollandt nu ter tijdt was vervallen / wisten de Staten wel/ dat 'er geen staat op zulken credit te maken was/ en evenwel most 'er hooghnoodigh / en haastigh gelt zijn.

Het quam dan mede op de derde noodtzakelijkheyt, dat was het geven, aan. In Hollandt had men al in het Voorjaar een tweehondertsten Penning, volgens de oude taxatie (in den laatsten voorleden Engelsen Oorlogh gedaan) gegeven. Maar dit gelt was tot de uytrusting der Oorloghs-vloten, en andere noodtzakelijkheden gebruykt. Die van Hollandt dan / om hare Ingezetenen, te williger tot het uytschieten van Penningen (die zy wel wisten / dat by de Grootsten, en Luyden van middelmatige middelen, Koopluyden, en Borgers, noch genoegh in voorraat waren/ doch elk een by zich hield) aan te moedigen/ lieten voor eerst afkondigen / Dat men den Twee-hondertsten Penning, na de voorgaande taxatie, tweemaal achter-een-volgende, zou hebben op te brengen, niet gevens gelt, gelijk voor dezen/ maar aan het Landt te leenen / of op Intrest te geven/ tegen 4 ten hondert 's Jaars, en zulks ook niet alleen/ juyst in gemunt, of gereden gelde, maar wel mede in gewerkt Goudt of Zilver, ter keure van elk die het hadde / en wilde doen/ en dat tot zodanigen gestelden prijs / dat men niet anders als het fatzoen/ of maakloon daar aan behoefde te verliezen: Tot nakoming en voldoening van deze ordre, wierd alom af-gelezen en aangeplakt de volgende

WAARSCHOUWINGE.

DE Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten:* Dat wy naar rijpen overlegh van zaken, en menighvuldige deliberatien, ook ten overſtaan en op de ſerieuſe recommandatie van den *Heere Prince van Oranje*, gehouden, over het uytvinden van requireerde prompte Geldt-middelen in den tegenwoordigen hoogh-dringenden noodt tot betalinge van de Militie, en verval van andere laſten van den Lande geconſenteert en bewilligt hebben, in eene Capitale Leeninge by alle de vermogende Ingezetenen en Gegoeden, in onzen Lande van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt te doen, naar proportie van den taux, waar mede zy jegenwoordigh in den Twee-hondertſten Penning aangeſlagen zijn, tot zulken effecte, dat yder van de Getauxeerde in 't voorſz. Middel, by forme van Leeninge aan den Lande zal hebben te furneren tweemaal de zomme die hy in den Twee-hondertſten Penning heeft te gelden, des dat de betalinge zal werden gedaan in twee termijnen en payen, waar van de eerſte paye ter concurrentie van eenen Twee-hondertſten Penning by de Regenten, en de geene die aan de Hooge Regeeringe van den Lande, of aan de Magiſtratuure in de Steden participerende, of eenige Ampten of bedieningen van Policie, of Juſtitie van den Staat of Steden bekleedende zijn, in voegen als de zelve in de gewoonelijke Publicatien, nopende den ophef van den Twee-hondertſten Penning breeder ſtaan geſpecificeert, zal moeten werden voldaan, voór den 1 Auguſti aanſtaande, en by de andere getaxeerde Ingezetenen en Gegoeden, voorden 15 Auguſti daar aan volgende; Zullende de tweede paye of wederhelfte, mede ter concurrentie van een Twee-hondertſten Penning by de Regenten, en die aan de Regeeringe als vooren participeren, precijſe moeten werden opgebracht voor den 20 Auguſti aanſtaande, en by de andere Ingezetenen en Gegoeden, voor de expiratie van de zelve Maandt, op pene dat de gene die voor de expiratie van de voorſz. dagen reſpective, haar contingent niet zouden mogen hebben voldaan, gehouden zullen wezen boven het zelve noch daar by te voegen, wegens het gepleegde verzuym, een vierdepart meer als de voorſz. taux zal komen te bedragen, op yder verzuymde termijn, zonder eenige kortinge onder pretext van doleantie over het Middel van een Twee-hondertſten Penning, of anderzints te mogen doen, mits daar vooren, wegens de voorſz gefurneerde Capitalen, genietende Intereſſe tegens vier ten hondert in 't Jaar, tot welken eynde ten behoeve van de Furneerders van de voorſz. Capitalen, en hare Erfgenamen, of haar-luyder Actie krijgende zullen werden gepaſſeert Obligatien, of Rente-brieven tot laſte van 't gemeene Landt. Des dat het de Ingezetenen van de reſpective Steden en Plaatzen vry zal ſtaan, haren voorſz. taux of Leeningen van tweemaal een Twee-hondertſten Penning te mogen voldoen, en opbrengen in contant Gelt, of wel in gemaakt Gout of Zilver, met dien verſtande, dat de zelve voor de Onçe Gout, in gevolge van onze Placcaten van date den 5 October, 1663 gewerkt zijnde, zullen genieten 48 gulden, 12 ſtuyvers, en voor yder Onçe Zilvers van de

de groote Keur, 3 Gulden, 5 stuyvers, minder en meerder quantiteyt, ook van beter en slechter alloy na advenant gereekent; En zal tot den ontfang van de voorsz. Penningen of van 't Zilver als voren, by de Magistraten van de respective Steden, en Gerechten ten platten Lande de noodige ordres gestelt, en t zelve vervolgens ten Comptoire van de Ontfangers van de Gemeene Middelen overgebracht werden. Des dat het Gout en Zilver, wegens het platte Landt, gefurneert zal moeten werden ten Comptoire Generaal aan den Ontfanger *Mr Marten Pauw*, zonder dat ter zake van de voorgeroerde Capitale Leeninge, eenige nieuwe Zommatie Cedullen zullen werden uytgezonden; maar zal een yder hem hebben te reguleeren, en de betalinge binnen den voorsz. geprefigeerden tijdt hebben te doen, achtervolgende de Zommatie Cedulle van het jongst-uytgezonden, en ontfangen Biljet over de Twee-hondertsten Penning; En ten eynde niemant daar van ignorantie pretenderen, nemaar alle, en een yegelijk weten moge, waar na hy hem hebbe te reguleeren: Begeeren wy dat deze gepubliceert en geaffigeert zal werden alomme daar 't behoort, en in gelijke zaken te geschieden gebruykelijk is. Gedaan in den Hage op den 14 Julii, des Jaars Onzes Heeren en Zalighmakers 1672.

Onderstondt,

Ter Ordonnantie van de Staten.

En was geteekent,

Herbt. van Beaumont.

Dit was naulijks afgekondight / of den toeloop van d'Ingezetenen op veel plaatzen in Hollandt, en voornamelijk t'Amsterdam, was 300 groot / dat men de Luyden niet kon voort helpen / inzonderheyt van die gene die Zilverwerk quamen brengen / en zomtijts in 2 of 3 dagen niet konden af-gevaerdight worden. En wonderlijk was het te zien / hoe spoedigh dat een van de Vertrekken der Wisselbank, in het Raadthuys, daar toe verordineert / met dit zilver-tuygh was vervult / zo dat men die op ruymen / en een ander plaats / tot bewaring van 't Zilver, most gebruyken; maar dit goudt- en zilverwerk had tijdt van doen om tot gelt te munten / en 't gelt was haastigh en prompt van nooden / bysonder tot voldoening en betaling der Auxiliaire, of Hulp-troupen, van den Keurvorst van Brandenburgh, evenwel wierd 'er ordre toe gestelt.

Maer by die van Amsterdam was het credit noch goet / de welke resolverende door nieuwe conditien, Lijf-renten op te nemen / het volgende lieten uytgaan:

NOTI-

NOTIFICATIE,

Wegens 't Negotieren van LYF-RENTEN.

Extract uyt de Resolutien van de Vroedtschap der Stadt Amsterdam, *letter H.* Den 23 Augusti, 1672.

COmmissarissen in gevolge en tot voldoeninge van d'opgeleyde Commissie van dezen Achtbaren Raadt, van date 18 dezes, hebbende ge-examineert op wat wijze op het gevoeghlijkst eenige Gelt-middelen door 't negotieren op Lyf-renten, na proportie van de Jaren uyt-gevonden souden konnen werden, en dienende den Rade van haar Ed: advijs, zouden vermeynen dat daar in op de volgende wijze een Egalisatie, zo na als doenlijk is, zoude konnen werden geobserveert.

Van 1 tot 20 Jaren	Exclusive van	1000 guld.	100 gulden jaarlijkse Renten.
20 - 30		950 guld.	
30 - 40		900 guld.	
40 - 45		850 guld.	
45 - 50		800 guld.	
50 - 55		750 guld.	
55 - 60		675 guld.	
60 - 65		600 guld.	
65 - 70		500 guld.	
70 - 75		400 guld.	
75 - 80 en daar boven,		300 guld.	

Waar op gedelibereert zijnde, is het zelve Concept, zoo als 't leyt, by den Raadt geapprobeert, en zijn Commissarissen voor haar Ed: genomen moeyte bedankt; En wyders de Heeren Thresorieren verzocht en geauthoriseert, om by provisie met de Negotiatie voort te gaan.

Was getekent

D. SCHAAP.

Nu bevondt men met'er daadt, dat'er in deze groote Stadt noch veel Ingezetenen waren, de welke, alhoewel zy haar zilverwerk, tot voldoening van den tweehondertsten Penning op 't Stadthuys hadden gebracht ('t geen alzoo wel door de Voornaamste en Grooten, als middelbare en kleyne luyden van staat en gelegentheyt gedaan wierdt) evenwel noch gelts genoegh by haar hadden:

den: want het Capitaal dat'er by de Heeren Burgermeesters en Raden, door deze hier voorgenoemde Lijf-renten besloten was / op te nemen / wierdt zoo spoedigh aangeteykent / en de Penningen aan de Heeren Thesauriers Ordinaris, ter handen gestelt / dat veele te laat quamen / en zich beklaaghden, dit niet by tijdts geweten te hebben. En byzonderlijk wierden veel Renten genomen op de lijven van Persoonen van oude Jaren, want altijdt vindt men zulke / die wel van hoogen ouderdom / maar nettemin fris / kloek / en gezont zijn; waar op men dan hoopt / door noch eenige Jaren levens van de zelve / het uytgegeven Capitaal (dat weynigh is / ten aanzien van de jonge Persoonen) met het ontfangen van 30 hooge Renten, haast wederom in handen te krijgen; als wanneer dan de overige Jaren enkel winst zijn: Doch dit kan wel missen; want jonge Luyden konnen, maar oude Luyden moeten sterven: Maar dit quam'er van / dat de Heeren Thesauriers wel haast gewaar wierden / dat zy veel renten beloofden / en weynigh capitaal in handen kregen / en daar over zijn al in 't eerst / de verminderde Capitalen, boven de 50 Jaren, niet meer aangenomen. En als de voornoemde Heeren Magistraten van Amsterdam, daar na / in 't begin van den Jare 1673, wederom Notificeerden, om alzulke Lijf-Renten, op zodanige Conditien op te nemen / zo wilden hare Ed: op de lijven der Persoonen boven de 50 Jaren, geen meerder verhoogingen van Renten beloven / zo dat / hoe oudt de Persoonen boven de 50 Jaren ook mochten zijn / men als nu / niet minder als 800 guldens, Capitaal, voor 100 guldens Jaarlijkse Lijf-Renten, most betalen.

Het gewerkt Goudt, en Zilver nu door geheel Hollandt, tot voldoening van de Capitale Leening, in handen van de daar toe gestelde Persoonen gebracht zijnde / most het zelve gesmolten / en tot zijn behoorlijk Essay worden gebracht / aleer men 't munten / en tot geldt konde slaan / en hier over was men t'Amsterdam meest verlegen / daar nooyt een Munt geweest was / hoewel aldaar eertijdts wel Zilver met stempels geslagen is; En 't zelve gebeurde in den Jare, 1578. nu 94 Jaren geleden: want deze Stadt hield haar doenmaals noch voor den Spaansen Koning, als wanneer alle hare Nabuur-Steden al aan der Staten, en des Princen van Oranjens zijde waren overgegaan / en zy / van alle / byna verlaten / en zo wel te water / als te lande / geblokkeert / en ten uytersten benaut / maakte van de noodt een deught / en brak een zilver Beelt van St. Nicolaas, dat aldaar in de Oude Kerk te pronk stondt / in stukken / munte van 't zelve groote / en kleyne vierkante Penningen, en dede stempels daar op slaan / uytbeeldende aan d'eene zijde het Stadts Wapen, met het Jaargetal / 1578. daar onder / en aan d'ander zijde zagh men een krans, en in de zelve de letteren / PRO ARIS ET FOCIS. Voor Autaren, en Haertsteden. Doch dit was daar mede gedaan / want in 't zelve Jaar gaf haar deze Stadt, met verdragh over: Die hier van nauwkeuriger begeert te weten / kan 't zelve lezen in de Groote Beschrijving van Amsterdam, uytgegeven by Marcus Doornik, in 't 4 Boek, pag. 49; en in 't 6 Boek, pag. 281, aldaar de afbeelding van 't zelve geldt te zien is.

Alzo nu verscheyde Munten, daar die van Amsterdam veel geldt deden

slaan / onder des Vyandts handen waren vervallen / als die van de Provintie van Gelderlandt, tot Harderwijk; die van Utrecht, in der zelver Stadt, en die van Over-Yssel, te Kampen, Deventer, Swol, en vorders de Munten van Zeelant, Vrieslandt, en Groeningen te ongelegen/en verre van der hant/gelijk ook gevaarlijk was/het Gout, en Zilver daar henen te vervoeren/ja mede geen kleyn bedenken had / wegens het perijkel der Franse stroperijen / het zelve te zenden / na de Zuyd-Hollandtse Munt, te Dordrecht, die geen borge konden / of wilden stellen / voor schade van het heen / en wedervoeren; zo was 'er geen vepliger plaats / als die van Noordt-Hollandt, dat is West-Vrieslandt, tot Hoorn, en Enkhuyzen, welke beyde Hollandtse Munten genoegh te doen hadden met het slaan / van het Zilver daar omtrent opgebracht. Hier over verzochten die van Amsterdam, die in groote menighte van 't zelve waren voorzien / om een Munt in hare Stadt te mogen oprechten / en dat slechts in deze zo drokken Munttijdt, zonder verder gevolg / noch tot prejuditie, of vermindering van de Privilegien, of Voorrechten / van die van Dordrecht, die als de eerste voorstemmende Stadt van Hollandt, dit Recht van de Munt altijdt heeft bezeten. Dit gaf al veel haspeling / doch eyndeling drong de noodtzakelijkheyt door / en wierd toegestaan: Men begon dan in aller yl de plaats daar toe vaerdigh te maken / en dit was aan d'Oude Reguliers Poort, en Tooren, ten eynde van de Kalverstraat, dat wel eer / boven / tot de vergaderplaatzen van eenige Gilden, en beneden tot een Wachthuys voor de Borgers, en daar na tot het Hok, dat is / daar de Conchergie, de Goederen van de Desolate Boedels, en andere geëxecuteerde, plach te verkoopen / gedient had: Van het Goudt wierden al Ducaten gemunt / zijnde de andere Nederlandtse gelijk: Van 't Zilver sloegh men Rijders, gemeenlijk Ducatons genoemt / die d'andere ook gelijk waren / zommige konden alleenlijk gekent worden / aan een kleyn Amsterdams Wapentjen, boven in de randt / en andere aan een zodanigh Schildtjen, een weynigh grooter / staande onder aan het Staten Wapen. De gewezen Muntmeester, van Swol, wierd deze Munt aanbevolen / en is nu Muntmeester van Amsterdam, de eerste van dien name. Wanneer de Munt-Jongen, dat is de jongste Munt-Gezel, in 't eerste / t'Amsterdam langs de straten ging / had hy gemeenlijk een sleep van kinderen achter hem / en veel groote Luyden / die dit onkundigh waren / bleven staan, en meenden dat hy gek was / want dit is het recht / en manier van alle Munten, dat altijdt de jongste Knecht, of Gezel, gelijk men die noemt / moet dragen een Rok / met een Liverey / van 't Landt, of Stadt, daar de Munt is / en een Kap daar aan / die achter op de rugh hangt / met een deel groote bellen daar aan vast / die veel van zilver zijn / en hem / zo nu en dan / vereert worden.

De Engelse Zee-Vloot, die na den Zee-slagh, op den 7 Junii, 1672. niet weynigh ontreddert / weder naar de Engelse Havens gekeert was / was nu wederom wat herstelt / doch had geen lust / om op nieuw / de Nederlandtse Scheeps-macht, die omtrent Zeelandt, onder 't gebiedt van de Heer Lieutenant Admiraal de Ruyter, zich onthield / aan te tasten / maar wilden op een ander manier haer heyl verzoeken; Zy quamen dan ongevaar het midden

van

van de Maant Julii, voorby de Hollandtse Kusten, tot omtrent 10/ of 12 mijlen voor Texel, in meyninge/ zo het scheen/ om ergens te landen/ alzo zy een goet aantal Landt-Soldaten, ja ook (zo men zeyde) Ruyters, en Paerden hadden ingescheept/ veel waren van gevoelen/ dat haar aanslagh op de Eems, en Delfzijl gemunt was/ om aldaar van den Bisschaap van Munster (die doenmaals daar omtrent veel Volk had vergadert) gesecondeert te worden/ en alzo Vrieslandt of Groeningerlandt te overvallen/ maar den Hemel belettent/ en overviel haar zelfs/ met zo verbaarlijken Stormwindt uyt den Noordt-Westen, dat 'er een van hare Oorlogh-Schepen, op strandt gebleven is/ en noch 2 waren vergaan/ met volk met al/ tot omtrent 500 menschen toe/ daar den Marquis de Sellac mede onder was/ ook bleevender eenige van hare Proviand-Schepen, de rest was zo reddeloos/ datze met groot gevaar/ d'Engelse Havens mosten inloopen: Het Fregat Pleymout wierd den Teems ingesleept/ 't Schip van den Ridder Valbelle was in groot perijkel van zinken/ door dien dat een Victualie-Kits een groot gat in zijn boegh quam te stooten. My Lord Peters Bourgh, van deze ontredderde Vloot afkomende/ bracht die tijding in des Fransen Konings Leger, zeggende/ dat dit een bestiering van Godt scheen te zijn/ nademaal de Resolutie by den Scheeps-Krijghs-Raadt, van het landen/ zo haast niet genomen en vastgestelt was/ of dit Tempeest quam/ als met een barst/ haar schielijk/ en plotzelyk overvallen: omtrent de Nederlandtse Vloot, voor Zeelandt, had deze Stormwindt zo geweldigh niet geweest/ en volgens dien/ zeer weynigh of geen zonderlinge schade gedaan; en nademaal die van Zeelandt door deze Vloot, onder den Luytenant Admiraal de Ruyter, leggende voor hare Kusten/ wel waren bewaart/ zo wierd veel Ruytery op de Hollandtse Zee-strandt gequartiert/ alzo men de zelve/ (vermits alles door 't Water alom bezet was) daar niet zeer nodigh had/ en is over al goede voorzorge/ tegen 't Landen der Engelse, in het toekomende/ gedaan.

Den Alderchristelijksten Koning van Vrankrijk met al den grooten Hoftreyn, en zijne byhebbende Leger-benden, zich tot noch toe/ te Zeyst boven Utrecht onthoudende/ alwaar den Engelsen Hertogh van Monmout, met die Gezanten Bukkingam en Arlington by hem waren gekomen/ en verscheyden maal audientie/ zo by den Koning, als Monsieur, en d'andere Ministers hadden gehadt/ en wel onthaalt geworden/ ook 't gantsche Leger in ordre van bataille gezien/ brak die Majesteyt, op den 10 Julij, 1672. van daar op/ na dat hy aan den Marquis de Rochefort had opgedragen het Gouvernement van Gelderlant, Utrecht, en zijne vordere overwonnene plaatzen; doch deze meynde meerder dienst aan den Koning te konnen doen/ in zijne Legers, en noch voorhebbende conquesten, wierdt daar van ontslagen/ en den Hertogh van Lukzenburgh in zyn plaats gestelt. Den Koning met den gantschen omzwier/ trok over Amerongen, voorby Rhenen, en sliep den 11 Julij in de Greb, van daar voorby Wageningen, en quam den 12 dito te Lievendaal, by Aernhem, en binnen die Stadt, ging hy den Prins van Condé, bezoeken/ die aldaar (noch niet heel genezen van zyn wonde/ die hy in 't overkomen op den Neder-Rijn, by 't Tolhuys, in den Arm ontfangen had) aan de Gicht, ellendigh/ ziek

 lagh:

lagh: Hy beklaaghde zich ten hooghsten / dat hy / voor die tijdt / aan den Koning geen meerder dienst konde doen. Hier van daan ging den tocht al verder door de Betuwe, zijnde het Leger verdeelt in drie Brigades, en 't Geschut voor aan; aldus 5 mijlen voort getrokken / quam dien zelven avont noch voorby Nimwegen, en logeerde op 't Huys te Oosterholt, aan de Waal-stroom. Des anderen daaghs / den 13 dito, bezagh zijn Majesteyt een Schip-brugh, over die Stroom geleydt / alwaar de Fransen al hun Geschut, Bagagie, plondering, en geroofden Buyt, over voerden / 't welk van des morgens begon / en des avonts nauwlijks ge-eyndight was / brengende deze gestolen goederen al vorders / na Tongeren, Maseyk, Nuys, en van daar met Convoyen, op Charleroy, en alzo in Vrankrijk: Den 14 dito trok den Koning met 't gantsche Leger over de genoemde Schipbrugh, en quam des avondts by de Stadt Grave, in 't Dorp Neer-Assel, aldaar zich het Leger neder sloegh / 't welk den Koning dede afteykenen; en ging met Monsieur Duc d'Orlians, de Stadt Grave bezichtigen; na dat hy met al den train / den 15 dito, over een Schip-brugh, die men aldaar over de Rivier de Maze gelegt had / getrokken was. Het zwaar Geschut, en den grooten omzwier van bagagie en gevolgh / dede 't Leger dien dagh maar 3 uuren vorderen: Alzoo trokken zy door de Meyerye, den 16 dito, 5 mijlen voort / en quamen des avonts in en omtrent Aesich, 3 mijlen van 's Hertogenbos, gelijk of zy dat wilden belegeren. Ondertusschen quamen een goet deel Geestelijken uyt Vrankrijk, het doode Lichaam van Duc de Longueville, die in 't overkomen / by 't Tolhuys doodt gebleven was / af halen / en van daar na Vrankrijk voeren. Alzo deden zy ook met het Lichaam van den Graaf Plessis Praslin, die voor Aernhem geschooten / door Brussel na Parijs gevoert is.

De Franse Majesteyt bleef omtrent en rontom den Bos eenigen tijt lenteren / hy quam den 17 Julij te Boxtel, en van daar te Turnhout, alwaar geslapen hebbende / quam den 21 Julij te Vucht, met Monsr. Chamilly, Montaban, &c. en van daar weer te Boxtel.

Terwijl hadden eenige van des Konings troupen / onder 't gebiedt van den Marschal de Turenne, de sterke Schans Crevecœur, ongevaar een uur gaans van den Bos gelegen / den 19 Julij, en de Stadt Bommel, den 22 dito, als hier voren verhaalt is / in gekregen / als ook de verlaten Schanssen van Orten en Engelen, dicht voor 's Hartogen-Bos, met Frans volk bezet; zoo dat'er / na allen schijn / niet zekerder / als een belegeringh voor den Bos te verwachten was / waar voor dien Gouverneur, alle mogelijke en behoorlijke ordre gestelt had; doch veel behoeften konden / door 't overgeven van de Schans Crevecœur, daar binnen niet komen / als voren verhaalt is. Maar den Fransen Koning, met zijne Krijghs-oversten, de gelegentheyt van 's Hartogen-Bos, (dat ten meestendeele met Moerassen, en overvloeyent Water, rontom bezet was) bezichtight / en over leydt hebbende / dat de aankomsten / daar men geweldt zou konnen / en moeten gebruyken / zoo dapper waren versterkt; dat het Belegh een zeer wijtluftigen omgraving vereysche; dat men ook bezwaarlijk het Kanon daar voor brengen konde; en dit alles te boven gekomen / was men beducht / dat het dan noch / aan den toevoer van mondtkosten, dat met sterke Convoyen,

en

en groot perijkel most worden gedaan / (alzoo daar omtrent geen Franse Magazijnen waren geordonneert) mucht komen te haperen / dewijl een Leger van 40000 Man / als daar toe van nooden was / dagelijks niet weynigh van doen had / gelijk zy alreede met groote moeyten / hun Meel van boven / uyt hare Magazijnen, hier mosten brengen: mede bevondt men / dat den Gouverneur binnen den Bos, een eerlijk Heer, en onverzaaght Soldaat was / door geen goude Louijzen, noch dreygementen van bestormingen (als andere voorhene hadden gedaan) te bewegen. De Fransen hadden ook al 17 lichte en platboomde Schuytjes, op 't verdronken Landt gebracht / maar bevindende / dat de zelve / op sommige plaatzen blotten / en op andere plaatzen aan de grondt raakten / zagen zy wel dat deze Inventie niet goedt was. Dit alles dede den Koning resolveeren / deze Belegering te laten steken: Hy tracteerde alhier tot Boxtel den Hertogh van Nieuburgh, en zijn Zoon, en dede voor haar het gantsch Leger in Bataille komen: Gaf ook gehoor / aan Sr. de Gaumont, die van zijn Gezantschap / aan de Princen van Italien weder gekeert / alhier quam verklaring doen / van zijne verrichtingen. Den Koning stelde voorts den Marschal de Turenne, als Generalissimus over zijne Legers te Velde: Verscheyde van zijne Troupen liepen om Contributie, wijdt en zijdt stroopen en Brandtschatten / en verbranden ook eenige Huyzen in de Dorpen omtrent Breda. Voor de Stadt Heusden waren zy mede al vry sterk verscheenen / maar hier vonden zy de waerdt ook al t' huys / en deysden wel haast te rugh: Den 20 Julii, 1672. maakte den Fransen Koning, Monsieur Robert, Intendant van de Finantien, over zijn Geconquesteerde Landen van Gelderlandt, en Utrecht, &c. en dat tot vergelding / van de goede en getrouwe diensten / die hy zijn Majesteyt, in den toevoer van alle behoeften / zo nu en dan / in verscheyde gelegentheden / had bewezen.

Ondertusschen waren noch veel Franse Volkeren in 't Landt van Luyk en te Mazeyk gebleven / in welke Stadt zy wel 4000 sterk waren: Yder Burger had wel 6 van de zelve / in zijn Huys gebilletteert / en de rest van 't Leger, aldaar komende / lagh in Hutten, en Tenten rontom de Stadt, yder man most hem behelpen met anderhalf pondt Ammonitie-broodt des daaghs / een Soldaat kreegh daar by 2 stuyvers, en een Ruyter, 4 stuyvers daaghs / die meerder begeerde / most werken / aan de Fortificatie, want met versterkte Mazeyk, en maakte daar ook een Kasteel met 7 Bolwerken, en noch een driekantige Schans, over de Rivier de Maze, daar Monsieur de Chamilly, wegens zijne onpasselijkheyt wierd gedragen / om 't zelve te bezichtigen: Aan deze Versterking arbeyden de Switsers yverigh / voor 16 stuyvers daaghs: Al om / daar omtrent / kapte men de Boomen af / en voerden die / tot Palissaden, aan de Werken. Men had hier ontrent een paal opgericht / met een Wapen van Sauvegarde, om elk te waarschouwen / dat dit Landt onder Gelderlandt, en volgens dien onder de Spaanse Nederlanden behoorde. Het Krijghs-Volk van den Graaf van der Lip plonderden ook veele Dorpen, in 't Landt van Gulik, en hielden schendigh huys.

Den Koning van Vrankrijk vertrok den 26 Julii, met Monsieur en meer

andere Grooten van Boxtel, en een geleyde van 15000 Man, en sliep in d'Abdye van Postel, quam den 27 te Lummen, by Dieft, den 28 te Hiblou, den 29 te Charleroy, den 31 te Quesnoy, alwaar den Marquis de Ronseroles, Gouverneur van Landrechie, met 400 Man, den Koning ontmoete/ die den 1 Augustii, 's avondts ten 6 uuren met Monsieur, tot St. Germain aanquam/ daar Hy van de Grooten, so Geestelijke, als Wereltlijke, verwelkomt/ en met geluk-wenschingen over zijne overwinningen is begroet geworden. Den Prins van Condé, is so haast zijne onpasselijkheyt het reyzen eenighzins konde verdragen/ den Koning, gevolght/ en met hem/ den meesten Adel en Volontairen. Den Engelsen Hertogh van Monmouth vertrok ook door Vlaanderen over Zee na Engelant, om aldaar dien Koning van alles bericht te doen/ als mede/ om zijn Regiment Engelsen, dat van 2400 Man, tot op omtrent 1500 na/ versmolten was/ te doen recreuteeren.

So haast den Fransen Koning, aan geen zijde van Mastricht was gekomen/ wierden door zijn ordre/ alle de Bruggen, te Carignan, Blagny, Linais, en Laferte, op de Riviere de Chaire, achter hem afgebroken/ om 't Garnisoen van Mastricht, hare roveryen/ in de achter-troepen van het Frans Leger, te verhinderen/ 't welk door eenen Pouru, met 100 Boere-Knechts, en Jongens, daar hy Aanvoerder van was/ wierd uytgewerkt/ en aldus was dezen Fransen Velttocht voor het Jaar, 1672. met het begin van de Mey-maandt, begonnen/ met het eyndigen van de maandt Julii, dat zijn 3 maanden, afgedaan.

Ondertusschen hebben die van Mastricht dagelijks met partyen zodanigen treffelijke buyt bekomen/ dat het by na ongeloofelijk is/ en ook onnodig/ te schrijven door de groote menighte/ en dat dagh op dagh/ eenige zal men verhalen.

Den 29 Julii 's morgens vroegh/ arriveerde daar gelukkelijk een Spaanse party/ sterk 14 Ruyters, onder conduyte van een Cornet, mede brengende een zeer goede buyt/ bestaande in 46 Bagagie en Marketenters Paerden, en 2 jonge Veulens, 29 groote Hoorn-beesten, als Ossen, Koeyen en groote Runderen, en 15 of 16 Gevangenen, komende den Marsch gevolght/ van den Koning uyt 't Leger by den Bosch; ook hebben zy bekomen veele Bagagie en genomen Goederen, dat noch 2 geladen Karren hebben gelaten in een Dorp, tusschen Dieft en Hasselt, en aan de Boeren te bewaren gelaten/ die niet vermende mede nemen/ welke Karren geladen zouden zijn met gerooft Tin en Koperwerk, &c. door de Zoetelaars in 't Leger opgekocht; de Paerden hebbenze binnen de Stadt gebracht/ en aanstondts laten verkoopen door 3 of 4 Trompetters te gelijk. Een luttel daer naar/ quam een andere Spaanse partye binnen/ sterk 17 Ruyters, onder conduite van een Gereformeerde Cornet, mede brengende ook een goeden Buyt/ te weten/ 6 schoone zware grauwe Karos-paerden, voor een Franse overdekte Bagagie-wagen gespannen/ met noch 8 andere schoone Paerden, onder de zelve een bruyn Engels Handtpaert, hebbende deze Buyt gehaelt by 't groot Dorp Montenakker, tusschen Hanuyt en St. Truyen, daar den Koning gepasseert was; refraischeerende by Hanuyt, daar deze partye/ 17 man sterk/ die wagen attacqueerde, &c. dicht by de Franse

Esqua-

Esquadrons; doch in een Sloot, tusschen twee kleyne Boschkens, achter deze Wagen, quam een Troep Franse Ruyters, tot Convoy, sterk meer als 25 Paerden; de Spaanse schooten maar een schoot / en kregen den Buyt; maar de Franse Troep Paerden achter komende / en ziende die Spaanse aan de Bagagie-wagen en Paerden, bleven standt houden / de Spaanse spanden de Paerden uyt / en lietenze bewaren door eenige / d'andere hen gereet makende om de Franse het hooft te bieden; de Franse dat merkende / namen de vlucht / zonder een schoot te doen / de Spaanse de Franse niet dervende vervolgen / om dat geen half uur van daar 2 Esquadrons Franse Paerden stonden / en wat verders het Gros en een Troep van omtrent 100 Paerden, reden rontsomme / om de Wegen t'ontdekken / zo dat deze 17 Spaanse niet dervende langer blijven / uyt vreeze van omringt te werden / hadden zo veel tijdt niet / dat de Bagagie-wagen, zwaar geladen / konden bezien en plonderen / maar mosten die laten staan / mede nemende alleen de Paerden en eenige Gasten; en daar na (dat de Spaanse verdroot) verstonden zy door de gevangene Knechten met roode Levreyen, dat de Wagen zeer kostelijk geladen was / en meer als 20000 gulden waerdigh. Den 3 Augustii op Woensdagh, na de middagh / zijn de Fransen, die van den Bosch omtrent Brey waren gekomen / genadert tot op de Besemer, omtrent 2 uuren van daar / terwijl de Cavallery by Mayzeyk de Maze passeerde / en ging logeeren aan de andere zijde by Opvicht, des men meynden zy na den Rijn-kant wilden; maar des anderen daaghs 's morgens namen de Marsch na Tongeren, even of weer d'oude wegh na Charleroy wilden repasseeren: 't oude vliegende Leger by Aldenbiesen marcheerden de zelve wegh op / tot voorby Tongeren; doch alzo men Mastricht waarschouwden van een belegering, zo trok die Militie in de Buytenwerken, en men stelde alles in ordre: waar op de Tooren-wachter zeyn dede / dat de Franse naderde van Over-Maze, zijnde omtrent 6000 Paerden, met veele Bagagie by haar / en zetten 't over de Geul, omtrent 3 Quartier-uurs van daar / bewarende een Brugge, die daar leght / alzo zy voor de Ruytery vreesden; welke ook te Paerde ging zitten / en marcheerden omtrent half wegen de Franse en Mastricht, observeerende hare Marsch; maar de Franse verschoolen haar achter de boomen en Dorpen, en begaven haar na Bunne, Jitter en Weert: eenige van die Stadt quamen haar ondertusschen zo na / dat eene van de Spaanse Ruyters een Frans Officier van 't Paert schoot / doch de Franse, als zeer mat / zochten geen Rescontre; den 5 was de Franse Cavallery weder geavanceert aan de Brusselse Poort, zo dat de buytenste Schiltwacht wierd verrast / te meer alzo meynde van zijn volk was; dan de Brandtwacht 6 sterk / zette met een Fourier op haar toe / en chargeerden fray / 't welk noch verbeterden met het versterken van yder Party, zy schooten twee van de Fransen ter neer / en noch twee van haar Paerden, en kregen een Fransman gevangen; waar op de Fransen retireerden na de Heykant; den 12 was Mastricht noch al van de Fransen van verre geblocqueert.

De Troepen onder den Graaf van Chamilly en Marquis Vaubrun, lagen als noch verspreyt op de Jeker-kant, tusschen Luyk, Tongeren, en de Stadt, ja tot 3 quartier uurs van de Stadt Luyk, en rontsomme Tongeren; de naaste aan

de zijde

de zijde van Maſtricht, lagen op den Burgh van Sichen en tot Zuſſen, anderhalf uur van daar; en voorts op de andere aanleggende Dorpen hebben de Franſe de Kerken ingenomen/ waar inne hun houden/ dervende zich in de Dorpen niet vertrouwen; en zedert eenigen tijdt zijn geene reſcontres voorgevallen aen die zijde. De laatſte aangekomen Franſe Cavallery, onder den Marquis de Feuillade, hield ook noch hare oude Poſten achter het Dorp Bunne, Weerd, Meerzen, &c. en men kon de Tenten van de Wallen zien/ en hebben niet meer konnen fourageeren in 't vlakke Veldt buyten de Wijkſe-Poort, halende de Fouragie nu achter hun Quartier, vertrouwden haar niet te wel/ alle Nachten zatenze te Paerdt, vreezende eens overvallen mochten werden.

Na dat die van Wijk de Franſen met Kanon op den 27 dezer/ zijnde Vrydagh 's morgens hadden wakker gemaakt/ en dapper beſchooten in de Plaatzen daar zy lagen/ zijn eenige Franſen te Paerde na de middagh op die Schiltwacht aangekomen/ die zich wel hielt; maar de Franſen te ſterk komende/ wierden noch 5 of 6 Ruyters, daar na toe gecommandeert/ en de Franſen de hare mede al verſterkende/ is den Ritmeeſter Zwartzenburgh met eenige Ruyters mede daar na toe gereden/ welke haar/ nevens d'andere/ als oprechte Soldaten queten/ ſlaande door en door de Franſen heenen; maar de Franſe ziende de hare te kort ſchieten/ quamen 30 ſterk/ dat de Infantery uyt de Buytenwerken van Wijk daar by quam/ die de zelve 30 dapper ſecondeerden/ dat de Franſe de Buytenwacht moſten abandonneeren en retireeren/ loopende anders gevaar van geheel geruineert te werden; te meer/ alzo uyt het Kanon ooch begroet wierden: een Franſen Marquis, zijnde Capiteyn van de Gardes bleef doodt/ die men uytſchudde/ en bequam eene een Beurs met 50 Goude Piſtoletten en 5 Zilvere Ducatons, &c. en noch andere uyt zijn Draaghbant verſcheyde Piſtoletten, Goudt Orlogie, &c. doch daar na haalden de Franſen het Lijk noch wech: van d'ander zijde is alleen een Ruyter doodt gebleven/ en eenige gequetſt. 's Avonts probeerden een Vuurwerkmaker van Straatsburg zijn eerſte Werken, die over wonderlijk raar waren/ vliegende eenige met Granaden en Bomben buyten tot aan des Vyandts Leger-plaatzen, alwaar/ onder 't gedurigh branden/ na 't ſpringen van de Granaden, daar uyt noch een groot Licht gaven/ zulks dat men den Vyant perfekt konde ontdekken/ die men zagh in volkomen alarm was/ ſtekende over al Flambeauwen op/ als niet wetende wat dit beduyden. Op Zondagh naarmiddagh was van den Franſen Marquis de Rochefort verzocht een t'ſamenſpraak met den Heere Rijngraaf in 't Velt/ 't welk buyten Wijk ook geſchiede/ 't geen fraay om zien was/ hoe die Heeren malkanderen reſcontreerden/ hebbende verſcheyde Heeren yder by haar; maar was alleen omme te klagen over de voorgaande reſcontre. Op Maandagh meynde men/ dat de Franſen, volgens haar zeggen/ den Heer van Zomelsdijk (doen de wacht hebbende) ſouden komen bezoeken; maar quam niet een voor den dagh; dan geſchiede noch een t'ſamenſpraak in't Velt, tuſſchen den Heere Rijngraaf en de Stalmeeſter van den Koning van Vrankrijk, en den Marquis de Bligny, maar van geen belang; den Heere Rijngraaf toonde genoegh dat so zy luſt hadden hem aan te taſten/ zy heel wel geſchaft

zouden

zouden binden. Uyt de Stadt Mastricht mocht (geduurende deze Blokkade) niemant / op lijfstraf / buyten de Contrescharpen zich begeven / dan die gene / die met consent / op den buyt gingen / die dagelijks met prijzen weder keerden: Een Fransen Marquis de Sauve Beuf, uyt loshheyt / zich te na onder de Stadt begevende / en aldaar verscheyde Bravades aanrechtende wierd geschooten / en gevangen / en alzo gequetst na Vrankrijk gevoert/ storf onderwegen: terwijl trok Monsieur de Chammilly met 10000 Fransen na Charleroy, die in 't voorby trekken de Burght Keysseleyk en de Kerk van Neer, by Roermunde beroofden / schoon dat zy op den Spaansen Bodem waren gelegen; 't Marktschip tusschen Luyk en Mastricht varende / wierd ook somtijdts aangerant / doch eyndelijk is verdragen / dat het / (om redenen) vry zou mogen varen: mede liepen de Fransen in de Meyery van den Bosch, wijdt en zijdt plonderen en branden / van de welke / zo nu en dan eenige gevangen en verslagen wierden/ als hier vooren is verhaalt.

De Franse mosten alles met sterke Convoyen na hare Plaatzen vervoeren / om dat die van Mastricht zo wakker op haar pasten; maar de Luykse Boeren, brachten zo veel eetwaren en verversingen binnen die Stadt, dat het zelve aldaar beter koop was / als in Hollandt, ondertusschen quamen 7000 Fransen na Tongeren, daar ze alles /om en by/ bedorven; twee van des zelfs Colonellen begaven zich wat te na onder Wijk, en wierden van dat Garnisoen overvallen /van haar volk verlaten / en zy zelver gevankelijk/ binnen Mastricht gebracht / hebbende Degens met Goude Gevesten, en wel voorziene beursen/ voor hare overwinnaars tot buyt.

Omtrent des middernachts zijn de Fransen zeer spoedig vergadert/en ongevaar ten 2 uuren, alle vertrokken / alleen mede nemende / hun Linnen Hutten, en lieten d'andere staan; waar op de Ruyters van Mastricht, die de wacht hadden zijn uytgetrokken / en hebben noch eenige Paerden, Karren, en andere zaken gevonden: De Zoetelaars hadden ook veel Bier, Wijn, en Voeragie moeten achter laten/ om den grooten haast / die die van de Stadt noch hebben gekregen/ als mede eenigh Frans-Volk, die dronken zijnde / daar lagen en sliepen: Hare gemaakte Linien, waren vry sterk / en wierden voort weder geslecht.

De Grachten van de Retrenchementen, waren wel 12 voeten breet / het Contrescharp ook 12 voeten hoogh/ en de Borstweering 5 voeten dik/ en mede 5 voet hoogh / met dubbelde Banketten, en Palen, zinnelijk opgemaakt: De Linien kon men met Reguliere Flanken bestrijken / en op de advenuen waren die met Reduyten en Bateryen voorzien; zy hadden ook wonderlijke Logementen in de aerde gegraven / en met Zooden opgezet / daar in waren Schoorsteenen en Vernuyzen alles zo net gemaakt / of zy gemuurt en gemetzelt waren geweest / waar uyt men kon afnemen / dat dit alles / tot een ernstelijke Belegering was toegestelt.

Deze 2 machtige Steden 's Hertogenbosch en Mastricht, daar de Franse dapper op vlamden/ waren door geen Goude Louyzen, heymelijke Correspondentie van Schelmen, en Verraders daar binnen / noch Dreygementen, van

stormen in te nemen / anders hadden die al mede / als de andere / den zelven gang gegaan. De Fransen waren omtrent by de 30000 Man sterk / getrokken naar 't Landt van Gulik, over Beek, en van daar na den Rijn, doch een party van de zelve onder Comte de Chamilly, trok na Mazeyk.

Den Koning van Vrankrijk uyt Nederlandt vertrokken zijnde / is 'er niet bezonders van de zijne / naderhandt voor genomen / noch uyt gevoert; maar 3 Geheele Provincien waren / door Hem, en zijne t'Zaamgesworene, als die van Keulen en Munster, van de 7 Vereende Provincien afgenomen / zijnde 't Hertoghdom Gelderlandt, daar 't Graafschap Zutfen onder hoort; 't Sticht Utrecht en de Heerlijkheyt Over-Yssel, zo dat 'er maar 4/ als de 2 Graafschappen Hollandt en Zeelandt, en de 2 Heerlijkheden Vrieslandt, en Groeningen, overbleven; Doch ziet hier volgen de Lijst van de Veroverde Steden, Schansen, en Sterkten, hoewel daar onder veel kleyne Stedekens zijn, die gants geen tegenweer konden bieden / en niet meer als open Dorpen en Vlekken moeten geconsidereert worden / en zijn alle sedert den 3 Junii, tot den 22 Julii, 1672. dat is in 7 Weeken tijdts / in handen van de Franse, Keulse, en Munsterse Volkeren / vervallen.

De eerst volgende Steden en Schansen zijn gelegen buyten de Nederlandtse Provincien, aan den Rijn-Stroom, in 't Landt van Kleef, en hebben van oudts toebehoort aan de Vorsten van Brandenburgh, als mede zijnde Hartogen van Kleef, doch ten tijde van den Oorlogh der Vereende Nederlanden tegen den Koning van Spanjen, waren de zelve met Spaans Garnisoen bezet, die den Koophandel der Vereende Nederlanders, op den Rijn naar gants Duytslandt, grootelijks verhinderden, en daarom zijn de zelve tot aan de Landen en Steden, van 't Stift Keulen (doenmaals neutraal) van tijdt tot tijdt, door de vorige Princen van Oranjen Zijn Excelentie Maurits, en Zijn Hoogheyt, Frederik Hendrik. H: L: memorien, als Capiteyns Generaals van den Vereenden Staat, door louter geweldt, en geen kleyne kosten, verovert, en onder der zelver gehoorzaamheyt gebracht, en hebben den Staat groote sommen van Penningen gekost, tot het onderhouden van hare Garnisoenen en Fortificatien, zonder dat de Vorsten van Kleef, oyt hebben willen of konnen weder geven, de gelden, die tot bewaring van deze hare Steden waren geconsumeert, waar voor men hun aanboodt de zelve, in handen te stellen, des dat zy altijdt in goet verstant en Vrundt-nabuurlijke neutraliteyt met den Vereenden Staat zouden moeten blijven, en noyt den Nederlandtsen Koophandel stuyten, noch verhinderen, te water noch te lande, en de zelve met geenige Tollen of belastingen, beswaren, &c.

En aldus zijn deze Kleefze Steden by den Vereenden Nederlandtsen Staat gerustelijk bezeten en bewaart, door toestaan, en volgens verdragh met den Keurvorst van Brandenburgh, haren wettigen Heer; met kennis, bewilliging, en vernoeging van het Keyzerrijk, blijvende het Recht van de Vorst, in zijn geheel: alles volgens het zeggen en bekentenis, van de Keur-Brandenburghse Gezanten, *C. Asschen*, en *G. van Jena*, in hare antwoorden, op de memorien des Konings van Vrankrijk, aan de Rijks Vergadering, tot Regensburgh, in 't Jaar 1673 ingele-

gelevert. Maar hadden de Heeren en Burgers van de Stadt Emmerik, (na dat het Staten Guarnizoen daar uyt getrokken was) aan den Fransen Koning, of d'Oversten van zijne aankomende Troupen, doen weten, Dat zy nu geen Staatse bezettingen binnen hebbende, hare Stadt, volgens eer en plicht, voor den Keurvorst van Brandenburgh, haren wettigen Heer, als Hertogh van Kleef, mosten bewaren; en nademaal haar niet bewust was, dat den Koning, eenige vyandtschap aan hunnen Vorst betoonde, of tegens den zelven in 't zin had; dat zy over zulks verzochten, van Franse bezetting en inlegering verschoont te zijn, en alle vriendelijke Neutraliteyt gezamentlijk te onderhouden; misschien had den Fransen Koning (om niemandt meer op zijn hals te halen) dit hun verzoek toegestaan, of ten minsten haar met Sauvegardes te verleenen, vry gelaten.

L Y S T

Van de Veroverde Steden en Sterkten, in 't Jaar 1672.

Aan den RYN-STROOM, in 't Vorstendom

K L E E F.

Orsoy / te gelijk met *Rijnberk*, door den *Koning van Vrankrijk* belegert, en aan *Monsieur* den *Hartogh van Orlians*, des *Konings broeder* overgegeven den 3 *Junii*, 1672. ziet pag. 143, 144.

Burik / te gelijk met *Wezel* belegert, is aan den *Marschal Turenne* overgegeven, den 3 *Junii*, ziet pag. 169. tot 175.

Lippeschans / voor *Wezel*, overgegaan, den 3 *Junii*, pag. 158. 159.

Wezel / overgegeven aan den *Prins van Condé*, den 5 *Junii*, *Pinxterdagh*, pag. 154. tot 169.

Rijnberk / overgegeven aan den *Koning van Vrankrijk*, den 6 *Junii*, pag. 144. tot 152. op deze Stadt *Rijnberk* had *Keur-Keulen*, al eenigen tijdt geleden, zekere pretentien aan de *Vereende Staten* ingelevert, als zijnde in '*t Stift Keulen* gelegen.

Rees / overgegeven aan den *Koning*, den 9 *Junii*, pag. 179. 180.

De Schans / daar tegen over, daaghs te vooren, Idem.

Emmerik / van '*t Staten Garnisoen*, verlaten daaghs daar na, en by de *Franse* bezet, pag. 181.

Huyssen / een kleyn en onsterk Stedeken, in '*t Landt van Kleef*, maar evenwel in de *Betuwe* by *Aarnhem* gelegen, van de *Franse* geplondert den 13 *Junii*, pag. 189.

't Genneper-Huys / aan de *Maze*, van het *Staten Volk* verlaten, den 1 *Julii*, pag. 267.

Kavesteyn / aan de *Maze* by de *Stadt Grave*, toekomende de *Vorsten* van *Kleef*, doch een *Leen* van de *Hartogen van Brabant*, van *'t Staten Volk* mede doenmaals verlaten.

De geheele Provintien van 't *Hartogdom* GELDERLANT, en *Graafschap* ZUTFEN, en daar in de volgende Steden.

GELDERLANDT.

Ysel-Oort / een *Schans*, by *Aarnhem van 't Staten Volk* verlaten, den 13 *Junii*, 1672. pag. 189.

Het Tolhuys / in de *Betuwe*, by *Schenkeschans*, mede alzo verlaten, den 13 *Junii*, pag. 189.

Aarnhem / overgegaan aan den *Marschal Turenne*, den 15 *Junii*, 1672. ziet pag. 189.

Wageningen / een onsterk *Stedeken*, heeft *Franse Sauvegarde* verzocht en verkregen, van den *Marquis de Rochefort*, den 15 *Junii*, pag. 196.

Knodsenburgh / een *Schans* tegen over *Nimwegen* in de *Betuwe*, overgegaan, aan *Turenne*, den 16 *Junii*, pag. 189. tot 192.

Tiel / aan de *Waal-stroom*, overgegeven aan de *Franse Sauvegardes*, den 17 *Junii*, pag. 192.

Schenkeschans / overgegeven aan *Turenne*, den 18 *Junii*, pag. 193. tot 195.

Elburgh / op de *Veluwe*, aan de *Zuyder-Zee*, overgegeven aan den *Oversten Hauteyn*, voor den *Bisschop van Munster*, den 20 *Junii*, pag. 253.

Harderwijk / gelegen als vooren, overgegaan aan, en voor de zelve, als boven, den 22 *Junii*, pag. 253. en 254.

Hattem / ingenomen, door den *Oversten Nagel*, voor den *Bisschop van Munster* den 22 *Junii*, pag. 212, 213. Deze 3 laatstgenoemde *Steden*, zijn kort na haar overgaan, van *Frans Garnisoen* bezet, en de *Munsterse* daar uytgedreven.

Voorn / een *Schans*,
St. Andries / een *Schans*,
Kuylenburgh. } Deze zijn op den 19 en 20 *Junii*, zonder eenige tegenstant door de *Fransen* ingenomen, pag. 192.

Nimwegen / ingenomen door den *Marschal Turenne*, na een belegering van 24 dagen, den 10 *Julii*, pag. 276. tot 280.

Bommel / aan *Turenne* overgegaan, den 22 *Julii*, pag. 281, en 282.

Nieukerk / een groote *Vest*, omtrent anderhalf uur van *Amisfoort*.

't Graaf-

r, den

moch-
aatsjens

Junii,

Junii,

aan des
25 Ju-

72. ziet

rkreegh

r, den

rt, met
n 23 Iu-

Tuylen/
ude Slot
tusschen
mede die
nbrugh/
Amster-
dam-

NAEUKEURIGE AFTEYCKENING
Van de gelegentheyt der
XVII. NEDERLANTSCHE
P R O V I N C I E N
Waer in de Bevalde Bemuurde, Open Steden, en Sloten, etc. Alles Byzonderlijck syn afgebeelt

... by Marcus Doornick Boeck verkoper tot Amsterdam

De 17 Nederlanden hebben te samen 212 Steden en 6391 Dorpen

DE NOORT ZEE

De Hoofden

Zuyder Zee

VLAENDEREN

HOLLANT

VRIESLANT

GROENINGER

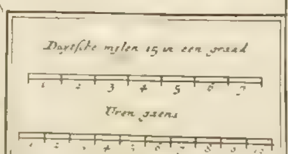
BRABANT

GELDERLANT

OVER YSSEL

t STICHT

MUNSTER

Groote Sted
Kleynder Steden
Open Steden
Vlecken
Schlossen

't *Graafschap* ZUTFEN.

Grol / een *sterke Stadt*, ingenomen door den *Bisschop van Munster*, den 9 *Junii*, 1672. ziet pag. 186.

Deventer.
's Heerenbergh.
Lichtenvoordt.
Borkulo.
Brevoordt.
Lochem.
Anholt.
Yselburgh.

Van deze liepen de *Garnisoenen*, die daar binnen mochten zijn, wech, en quamen alle die *Plaatsjens* in des *Bisschops* handen.

Deutekom / is aan den *Prins van Condé* overgegeven, den 9 *Junii*, pag. 186.

Doesburgh / aan den *Yssel*, overgegaan aan den *Koning*, den 21 *Junii*, pag. 197.

Zutfen / de *Hoofdstadt*, ook aan die *Stroom* gelegen, overgegaan aan des *Konings Troupen* onder 't gebiedt van *Duc d'Orlians*, den 25 *Junii*, 1672. pag. 197, en 198.

De Provintie 't *Sticht* van UTRECHT.

Reenen / met *Franse Sauvegardes* bezet, den 15 *Iunii*, 1672. ziet pag. 265.

Wijk te Duurstede / van oudts *Batavodurum*, verzocht en verkreegh *Franse Sauvegardes*, den 17 *Iunii*, pag. 266.

Amisvoordt / ingenomen door den *Fransen Marquis de Rochefort*, den 19 *Iunii*, pag. 266.

Montfoort

Utrecht / de *Bisschoplyke Hoofdstadt*, door den *Marquis de Rochefort*, met 100 *Musquettaires* van den *Koning* in bezetting genomen, den 23 *Iunii*, 1672. pag. 255, tot 272.

Voeght hier by de schoone *Dorpen* beneden de *Stadt Utrecht*, als **Zuylen** / **Maersen** / **Breukelen** / **'t Huys te Gunterstein** / **Loenen** / **'t oude Slot Kroonenburgh** / en alle die kostelijke en heerlijke *Hofsteden* tusschen dezelve, aan de verse en vermakelijke *Vecht-stroom* gelegen, mede die aan 't water het *Geyn*, tusschen **'t Huys te Loenersloot** / **Bambrugh** / en **Abkouw** / en daar omtrent, meest alle toebehoorende de *Amster-*

dammers, daar van niet weynigh door de *Franse Stroopers* zijn geplondert, geruineert en verbrandt, zelf hebben de *Dorpen*, onder *'t Sticht Utrecht* behoorende, als **Abkouw** en andere, zeer erbarmelijk haar deel hier mede van gehadt.

De Provincie, OVER-YSSEL.

Oldenzael / in de *Twente*, eertijdts sterk, maar daar na geslecht, is al in 't begin des Oorloghs, door den *Munstersen Bisschop* met zijn *Sauvegardes* bezet, als mede verscheyde andere opene plaatsjes daar omtrent, als,

Ootmarschen / **Almelo.** **Enschede.** **Goor.** **Hardenbergh.** **Delden.** — Deze opene, en onweerbare *Stedekens* in de *Twente*, had dien *Bisschop* al te vooren ingenomen, en met *Sauvegardes* bezet.

Deventer / overgegeven aan *Keur-Keulen*, en *Bisschop van Munster*, na weynigh dagen belegering, op den 21 *Iunii*, 1672. ziet pag. 198. tot 211, en 251.

Zwol / overgegeven aan *Keulen* en *Munster*, den 23 *Iunii*, pag. 214, tot 233.

De Kooterschans / met noch 3 andere, en *'t Retrenchement* tot aan den *Yssel*, idem.

Kampen / en de *Schans* daar tegen over; overgegeven aan *Keur-Keulen*, en *Bisschop van Munster*, op den zelven *dito*, pag. 234, tot 242.

Hasselt / den 24 *Iunii*, wordende van alle haar *Garnisoen* verlaten, gaf haar al mede over aan de voornoemde *Vorsten*, pag. 243, en 244.

De Ommerschans / by na onaankomelijk, vermits de omleggende *Moerassen*, is door *Muytinatie* van *'t Garnisoen*, tegen wil van *d'Officieren* verlaten, den 24 *Iunii*, en daar na van de *Bisschopse* bezet, ziet pag. 245, tot 250.

Steenwijk. **Swarte-Sluys.** — Deze waren sterk genoegh, om den *Vyandt* te konnen wederstaan, maar gaven haar, met de *Generale Capitulatie* van *Over-Yssel*, al mede over, pag. 244.

Blokzijl / **Kuynder-Schans.** — Hoewel deze ook genoeghzaam weerbaar waren, gingen die mede de zelve gang van de andere, pag. 244. doch zijn beyde kort daar na, weder hernomen.

Kooveen / met dit was men doende te versterken, maar wierd mede verlaten, pag. 245.

Staphorst / van gelijken, idem.

Geelmuyen. } *Opene Vlekken*, aan de *Zuyder-Zee*, al met de rest overgegaan, idem.
Vollenhove. }

Meppel / een redelijk groot open *Stedeken*, in de *Drente* by *Swarte-Sluys*, ingenomen als vooren. Idem.

In de Provincie van de *Heerlijkheyt*, GROENINGEN.

KOeverden / een uytstekende *sterke Fortresse*, midden in de *Moerassen* gelegen, is schelmachtigh overgegeven, aan den *Bisschop van Munster*, den 12 *Iulii*, 1672. ziet pag. 283. doch in den volgenden *Winter* den 30 *December*, wederom met verrassing, en stormenderhandt, door die van *Groeningen* hernomen.

Belingwolder of Oude Schans / door het *Staten Volk* verlaten, by de *Bisschopse* bezet, maar wederom door de *Groeningers* verovert op den 28 *October*, 1672.

De Nieuwe / of Lang-acker Schans / mede verlaten.

Winschooten /
Winschooter-zijl /
Winschooter Schans.
't Huys te Wedde
Booner Schans.
} Eerst door het *Nederlandts Kryghs Volk* verlaten, en by de *Munsterse* bezet, en daar na door die van *Groeningen* weder ingenomen.

In *Emder*, of *Oost-Vrieslandt* of *Reyderlandt*.

DE Dylerschans / eerst van *'t Staten Volk* verlaten, en by de *Bisschopse* ingenomen, is van die zelve op d'aankomst der *Koerlandtse Hulptroepen* weder verlaten, en door die van de *Bourtange* bezet, de welke daar na al wederom van die is verlaten, en van den *Bisschop* ingenomen, die deze *Schans*, voor hem ondienstigh oordeelende, de zelve heeft doen slechten.

In 't *Hartoghdom*, BRABANDT.

DE Grave / gelegen aan de *Rivier* de *Maze*, is door de *Troupen* van den *Marschal de Turenne* ingenomen, na dat het *Staten Volk* daar uyt getrokken was, ziet pag. 280.

De

De Schans Crevecoeur / by *'sHartogenbosch*, door *Turenne* ingenomen, den 19 *Iulii*, 1672. pag. 281.

Engelen / Orten. } 2 *Schansen*, by den *Bosch*, van het *Staten Garnisoen* verlaten, en meest geslecht, zijn van *Turennes Volk* bezet en weder opgemaakt, den 18 *Iulii*, pag. 281.

In de *Provincie* van *'t GRAAFSCHAP* HOLLANDT.

NAerden / door de *Franse Troupen* van den *Marquis de Rochefort* ingenomen, den 27 *Iunii*, 1672. en niet den 20 *dito*, gelijk die van *Utrecht*, zeggen in hare *Deductie*, pag. 266. en ook hier vooren, pag. 197. abusivelijk gestelt is.

Woerden / door de *Fransen*, afgeloopen, in en uytgetrokken, maar eyndelijk versterkt.

Oudewater / eerst ook van de *Fransen* ingenomen, en daar na verlaten, en ten laatsten van *'t Staten Volk* bezet, gefortificeert, en behouden.

Vianen.
Heukelom.
Asperen.
Leerdam.
Buren.
Ysselsteyn.
Nieupoort.
} Oude *Stedekens* met swakke Muuren omtrokken, die al in den eersten aanloop van de *Fransen* overrompelt, en ten deele geplondert zijn.

Voeght hier by de schoone en rijke *Dorpen*, als **Waverveen**/ en **Botshol**/ gelegen in *Amstellandt*, **Ameyde**/ de **Loosdrecht**/ **Nichtevecht**/ **Jaarsveldt** / **Bodegrave**/ **Swammerdam** en andere, die meest verbrandt, verwoest, geplondert, en een deel der 2 laatst genoemde *Inwoonders* vermoordt, gesmoort, geworght, geschonden, en vorder na den aert der *Franse Wreedtheyt*, jammerlijk zijn omgekomen.

BE-

CORNELIS DE WIT.
JOAN DE WIT.
Ruart van Putten etc.
Raadt Pensionaris van Hollant etc.
Twee Witten eens gezint,
Gevloekt, gehaat, gemint,
Ten spiegel van de Grooten,
Verheven, en verstooten;
Jn alles Lot-gemeen,
Staan, na hun Doodt, bij een,
Gelijk zij hier na't leeven,
Zo konstig zijn gedreeven.

J.

r.

ie, ge-
melan-
geleden
eDwin-
dijde en
van een
ivieren;
Keulen,
et Beleg,
r binnen
je Keul-
t.
en, (hier
n 't eerste
geweest/
uytgezon-
ite in 't eer-

e voorval/
buyten de
Trek-padt,
zien was/
en schoone
wierden ge-
aar na ook/
et Brughjen
van

R de Hooghe

BESCHRYVING

Van

't Belegh en verlaten der Stadt

GROENINGEN.

Door den *Keurvorst van Keulen*, en *Bisschop van Munster*.

Belegert den 11 *Julij, verlaten den* 20 *Augusti, Anno* 1672. *Oude stijl.*

GROENINGEN is de Hooftstadt van die Provincie, gelegen omtrent midden in dat Landt, gemeenlijk de Ommelanden genaamt: Die Stadt wierd over eenige Jaren geleden voor de laatste maal vergroot/ en is nu met 17 geweldige Dwingers, dat zijn Bolwerken, rontom voorzien / alle met wijde en diepe Grachten omcingelt. Deze Stadt kon niet dan van een zijde (vermits de toe / en af vloeying van verscheyde Rivieren, van welke eenige uyt de Noordt-Zee af/ en aan stroomen) door Keur-Keulen, en den Bisschop van Munster, belegert worden/ zo dat 'er geduurende het Beleg, Schepen, zelf met Koopmanschap geladen / in en uytvoeren: Daar binnen was Gouverneur den Manhaften Overften Karel Rabenhaupt, die de Keulse en Munsterse Krijghs-machten aldaar heeft gestupt / en afgeweert.

Als nu de tijdinge van 't schelmachtigh overgaan van Koeverden, (hier vooren Pag: 282. verhaalt /) tot Groeningen quam / wierde zulks in 't eerste niet aangenomen / en de Bode, zijnde een Cornet by de Bisschop geweest / beneffens zijn Knecht, in verzekeringe gehouden / tot dat door de uytgezondene op kundschap/ het rechte bescheydt wierde gebracht/ het welke in't eerste groote verslagentheyt veroorzaakte.

Nochtans die van Groeningen niet slapende op deze onverwachte voorval / hebben aanstonds al de Huysen, Hoven, Boomen en Plantagie, buyten de Heere- en Oosterpoorten staande / als mede aan het Winschooter Trek-padt, om verre geworpen / of in brandt gesteken / dat jammerlijk om zien was / alzo veel treffelijke Gebouwen, Speelhuysen, Vruchtboomen, en schoone Hoven (het geue te vooren een cieraadt van Groeningen was) wierden geruineert: Mede wierden eerst de Brugge van de Heerepoort, daar na ook / (de noodt sterker aandringende) van de Oosterpoort, beneffens het Brughjen

 van

van 't kleene Steentil-poortjen, afgebroken. Voorts wierden ten platten Lande alle Sluysen en Zijlen open gezet / de Schutdeuren daar uyt genomen / de Dijken doorgesteken / om het Landt, zo veel doenlijk / onder Water te laten loopen; Als mede wierden nadeerhandt twee Dammen in de Stadt geslagen / waar mede men het Water op het Landt konde houden / en met een hooge Ty noch hooger laten loopen / zo dat geen Belegeringe als van de Drentse kant te verwachten was.

De Magistraat liet aanstondts een Formulier van Eedt drukken / en door de Hopluyden aan de Burgerye uytdeelen / waar na / om alle opgerezen quaadt vermoeden van ontrouwe wech te ruymen / de Heeren des Raadts aan de Burgerye, en de Burgerye aan den Raadt, in alle Kerken met opgesteken Vingeren malkanderen zwooren ten uyterſten getrouw te zullen blijven, tot beſcherminge van de Stadt tegens alle hare Vyanden: Welke Eedt van woordt tot woordt aldus was luydende:

C O P I A.

Eedt voor de Burgeren en Ingezetenen der *Stadt Groeningen.*

WY zweeren, dat wy getrouwe Burgers en Ingezetenen dezer Stadt zullen wezen, en Burgermeeſteren en Raadt die nu zijn en namaals mogen worden, Behulpigh, Gehouw en Getrouwe zijn, en de zelve met Lijf en Goedt defendeeren, hare Beveelen nakomen en doen nakomen, en by des Raadts oorlof ende Conſent dezer Stadt ende Stadts Vyanden, na onze vermogen tegenſtaan en krenken. Dat wy aan den Raadt ofte de Heer Præſiderende Burgermeeſter zullen aanmelden 't geene waar van de Stadt en Ingezetenen van dien, eenigh onheyl mochte konnen overkomen. Dat wy ook met niemandt verbondt zullen maken, Correſpondentie ofte Sprake houden, waar door de Stadt en de Gemeente in verdriet en ongelegentheydt konde geraken. Dat wy deze Stadt tegen alle Vyandtlijke deſſeynen, ondernemingen, en aanvallen, mitsgaders inwendige Seditien en Oproer met alle onze Macht, Goedt en Bloedt zullen beſchermen, de zelve in cas van Belegeringe of Blocqueeringe aan niemant ter Werelt inruymen of opgeven, noch daar van eenigh vermaan of ſpraak hebben, als met voorgaande vrywilligh conſent en ordre van Burgermeeſteren en Raadt.

Wy zweeren ook, dat wy de *Staten Generaal* der Vereenighde Nederlandtſe Provintien, en *Zijn Vorſtelijke Doorluchtighett* HENRIK CASIMYR, *Prince van Naſſauw, Gedeſigneerde Stadthouder* dezer Provintie, zo wanneer de zelve zijne *Functie effectivelijk* zal komen te bekleeden, gehouw en getrouw zullen wezen: Dat wy inmiddels d'ordres en beveelen van den *Heer* KAREL RABENHAUPT, *Luytenant Generaal* dezer Provintie, of de gene die in des zelves plaatze mochte ſuccedeeren en commandeeren, zullen nakomen en achtervolgen, in het gene de zelve ons tot voorſtandt en beſcherminge dezer Stadt, met kennis en goetvinden van Burgermeeſteren en Raadt, als vooren, zal laſten en Ordonneeren.

Zo waar helpe ons Godt Almachtigh.

Wen-

D'Heer CAREL RABENHAVT, Baron van Sucha etc.

Wenschende zo waerachtigh Godes genadigen Zegen over ons, als wy het zelve nakomen zullen, en ter contrarie verwachtende des zelves verschrikkelijken Toorn, Vloek en Ongenade, zo wy daar tegens doen zullen.

Den 4 Julii, 1672. Oude Stijl (welke stijl deze Beschrijving geduurende, zal gevolght worden) quam een Tamboer van dit Beleg op het Old-Ampster Trekpadt, een Musquet schoot van de Stadt af / drie maal Appell slaande / de welke geblindtdoeckt binnen gebracht wierde/ hy leverde aan de H.Heeren Gedeputeerden van Stadt en Lande een Brief over van * Schüylenburgh, uyt de Dylerschans geschreven/ verzoeckende Gecommitteerde om met hem te handelen / van de Provintie van Stadt en Lande aan den Bisschop over te geven; en luydt als volght:

C O P I A.

Edele Mog: Heeren;

Zyn Hoogh-Furstelijke Genaden van Munster, Mijn Heer en Meester, heeft my afgevaerdight uyt het Leger van Koeverden, om in Conferentie te komen met de Provintie van Stadt en Lande, over zaken concerneerende haren welstandt, behoudinge en ruste, tot welken eynde zijnde dezen Expressen, om de intentie van haar Ed: Mog: hier over te vernemen, zo de inclinatie van haar Ed: Mog: daar toe strekkende is, gelijk ik wensche en vermoede, zal by dezen afwachten een voorslagh van tijdt en plaatze, alwaar ik uyt name van Zijn Hoogh-Furstelijke Genade en de Gecommitteerde van haar Ed: Mog: op 't zekerste mogen by een komen, om de welmeeninge van mijn Genadigen Heer en Meester als dan breder te openen. Hier op antwoordt over nacht en op dagh verwachtende; Beveele U Ed: Mog: in Godes Bescherminge;

Dylerschans den 4 en 14 Julii 1672.

U Ed: Mog: Dienstw: Dienaar

J. SCHUILENBORGH.

(Het Opschrift was)

Ed: Mog: Heeren Gedeputeerde Staten
van Stadt en Lande.

De Tamboer is zonder antwoordt op deze Missive ontfangen te hebben/ (als des onweerdigh geoordeelt) weder te rugge gezonden. Ondertusschen leedt het Old-Ampt, door 't ontijdigh verlaten van de Olde en Nieuwe Schans, grooten aanstoot / als zijnde de voornaamste passagie des Vyandts, uyt Munsterlandt na Groeningen, konnende de Bisschopse gegevene Sauvegarde haar voor den overlast / niet bevryen.

De Bisschopse Voortroepen van Koeverden opgebroken / passeerende over

* Deze *Schuylenburgh* was voor eenige Jaren mede een lidt van de *Staten* van *Groeningen* geweest, maar door *Schelmstukken*, daar uytgebannen, en onthielt zich nu by den *Munstersen Bisschop.*

Drenthe, zijn op Dingsdagh den 9 Julii door Haren en Helpen gemarcheert / en na de middagh ten 3 uuren op de Heere-Wegh, omtrent de Galgenbergh, voor Groeningen eerst gezien; onverwacht overvallende en doodende een Goudtsmidts-gezel, en een Boer van Haren: Voorts wierde eenig Paerde-volk onder 't commando van den Ritmeester Jan Sikkinge, na buyten gecommandeert / die dikwils op de Bisschopse Ruyterye zijn aangevallen / zoekende haar uyt het Geboomte onder 't Kanon te lokken / in welk chargeeren de Cornet Wolter Hovinge zwaarlijk gequetst / en na eenige dagen aan zijn quetsuure overleden is.

Groeningen nu berent zijnde / bestont doen het Garnisoen in 23 of 24 Vaendelen te Voet, en 4 Cornetten Paerden, onder de Ritmeesters Lutsborgh, Broersema, Hendrik en Jan Sikkinga, en 3 Compagnien Dragonders, van de Heeren Nellis van Bever, Stuart, en Joh. Herm. Ylerman, uytmakende in alles ruym 2000 Mannen; De Burgerye bestondt in 18 ordinaris Vaendelen, waar onder betrokken waren alle Burgers Kinderen, en Ambachts-gezellen, boven de 18 Jaren oudt zijnde / en noch 4 Extraordinaris Compagnien, nieuws opgerecht / het welke meest Doctoren, en Lieden die geen ordinaris Wachten deden / waren; daar benessens een Compagnie Studenten, 150 sterk / daar van was Wicher Wichers Capiteyn, Rutgerus Ten Berge Luytenant, Scato Gokkinga Vaendrigh, deze waren al te zamen frisse Jonge Borsten, die vrywilligh / tot dienst van de Stadt, haar geduurende de Belegering, op de heetste Posten hebben laten gebruyken. Voor een was wel gemoedight / ziende de eenigheyt en goede Voorzorge van de Raadt, onderschraaght wordende door de dapperheyt van den kloekmoedigen en wel verzochten Heer Karel Rabenhaupt, Luytenant Generaal van Stadt en Lande, en benessens hem de onverzaaghde Hr. Bernhard, Hartogh van Holsteyn, Furst zu Pleunen, Commandeur, met de Overste Stoltzenburgh, commandeerende het Paerde-volk, zo dat in 't minste door des Vyandts Machten niet gebreest wierde; want de Stadt was verzien met hooge en sterke Wallen, treffelijke Faulcebreen, en zeer wyde en diepe Grachten: In het Provinciaal Ammonicie-huys manqueerde het nergens aen / want Kruydt, Loodt, Geweer en andere Krijghs-voorraadt was daar in overvloet; Ook was de Stadt zeer wel van Levens-middelen bezorght / zo dat geduurende de Belegeringe, om een geringe Prijs alles te bekomen waar.

Woensdagh den 10 Julii, zijn binnen de Stadt 2 Persoonen onthalst / als voor eerst / Luwert Fokkens, een Boer uyt het Old-Ampt, hebbende zelfs bekent / en met eygen handt geschreven en overgelevert / zeker Contract, met den Bisschop van Munster, op het sterk aanraden van Schuylenburgh, gesloten en wederzijdts onderteekent / aangaande de submissie van de Old-Ampten, onder de Bisschop, de welke jaarlijks 50000 Guldens als Opperheer, en Schuylenburgh 5000 Guldens als Drost zouden genieten / de Pleydoyen voor den Drost en Old-Ampster Rechters onder appel aan den Bisschop, die de zelve Jaarlijks door twee af te zendene Rechts-geleerde zoude decideeren. Daar na Eppo van Vreden, Portier van Steentil-Poort, bekent hebbende om vuyl ge-

win de Boom aan de voorsz. Poort, wel 14 achter-een-volgende dagen open gelaten te hebben.

Donderdagh den 11 Julii, is de Luytenant van den Berge onthalst over wandevoiren in de Nieuwe Schans. Des namiddaghs wierde een partye Ruyters en Voetvolk gecommandeert / om de Huyzen aan de Hoornse Dijk in brandt te steken / dat by haar ook is volbracht / doch wat te na aan den Vyandt komende / zo wierden eenige Kanon-schooten op d'onze gedaan / dat haar vreemt voor quam / alzo men geen gissing maakte dat den Vyandt noch Kanon by hem hadde.

Vrydagh den 12 dito, is de Vyandt met het gros van zijn Leger voor de Stadt gekomen / en zijn eenige Vyandts Troepen van Drenthe na de Leek opgetrokken / plunderende het zelve / en hebben haar voort begraven op de Heerlijkheydt Nyenoort, stroopende van daar door gantsch Langewolt en Vredewolt, alles mede nemende wat haar voor de handt quam / en voeren de Buyt, beneffens een groot getal Paerden en Koeyen na het Leger. Des namiddaghs passeerden een Troep Bisschopse over het Winschooter-Diep, en haalden van daar eenige Beesten, die zy na het Leger voerden. Tegens den avondt wierden eenige Musquettiers na Hooger-brugge gezonden / om met de Boeren den Vyandt de pas na het Hoogelandt af te snijden. Ook konde men van St. Martens Toren af zien / dat de Vyandt achter Helpen in 't Veldt veel Tenten op sloegh / waar door ons ingebeelde waan / van niet belegert te zullen worden / t'eenemaal verdween. En wierden eenige Gevangens van Oost-wolde binnen gebracht.

Saturdagh den 13 dito, zijn een party Bisschopse van de Leek opgebroken / en Ematille overgetrokken / makende zich meester van het Wester-quartier, zeer erbarmelijk huys houdende met rooven en steelen. Ook zagh men dat de Keulse omtrent half wegh het Blauwe-Huys sterk begonnen te arbeyden; En tegens den avondt quamen 200 Man van de Koningsmarkse Volkeren binnen de Stadt, zijnde meest Polakken, hebbende / in plaats van Zijdtgeweer / zeer vreemde Byltjes met lange Steelen, boven en beneden met scherpe Punten / bequaam om van zich af te stooten en tot zich te trekken / of anderzints in een uytval of storm te gebruyken. Eenige Nieuwsgierige hadden dezen dagh een stuk weeghs langs de Hoornse Dijk geweest / zeyden dat de Vyandt sterk achter de Galgenbergh arbeyde.

Sondagh den 14 dito, zagh men de Munsterse aan hare Loopgraven omtrent de Galgenbergh sterk arbeyden / en schoon het dien nacht zeer dyster Weer geweest was / waren ze merkelijk geavanceert. Ook wierdt uyt de Stadt sterk na de Galgenbergh geschooten / om des Vyandts Troepen, die daar dikwils de bravade maakten / te doen verhuyzen.

Maandagh den 15 dito, konde men zien dat de Keulse met haar Werken de Munsterse verre te vooren waren / want door de steenachtige grondt viel het graven omtrent de Heere-wegh zeer bezwaarlijk / want alles moest eerst met Houweelen bearbeydt wezen / eer men met de Schup eenigh voordeel konde doen. Dezen dagh hebben de Bisschopse met 8 Vaendelen Voetvolk, en eenige

Cornetten Paerden, een aanval op Aduwarder-Zijl gedaan / daar de Capiteynen Clant en Ripperda, beneffens de Overste Luytenant Stuart van de Dragonders het Commando hadde / de welke dapperlijk met de blanke Degen de gewapende Boeren aandrong tot het vechten / zo dat de Vyandt met groot verlies van Dooden en Gequetsten is te rugh gedreeven. Omtrent deze tijdt heeft de Bisschop van Munster van de Stadt Embden Gecommitteerde verzocht / om met hem te handelen over haar Tranquilliteyt; welke Gecommitteerden des Vyandts Eysch verstonden in de Ni uwe Schans; het was / om de Bezettinge der Staten uyt de Stadt Embden te quiteeren, en 2000 van des Bisschops Volk weder in te nemen; De Embder Heeren zeyden: zulks met Haar Hoog-Mog: eerst te moeten overleggen; Waar op de Bisschopse antwoorden: Wat Volk is dat? De Embder Heeren zeyden: Hoe? Zijn de Heeren Staten van Nederlandt niet genoegh door de geheele Wereldt bekent; De Bisschopse antwoorden: Zy zijn 't geweest, maar nu zijnse alreede overmachtight; Maar de Heeren van Embden zeyden / eerst rapport te zullen brengen aan haar Principalen; de welke korts daar na des Bisschops Eysch plat af sloegen / verklarende / in alle Vriendtschap met haar Hoog-Mog: te willen continueeren.

Dingsdagh den 16 dito, 's morgens waren de Munsterse met hare Werken de Keulse gelijk; Ook zagh men in . e Munsterse Werken een hoogh verheven Plaatze opwerpen / het welke naderhandt bevonden wierde een Bateryc te zijn. De Pastoor van Oost-wolde is met eenige Boeren, en 15 of 16 Studenten, na zijn Dorp gevaren / om eenige Stropers van daar te verdrijven / maar zo ras zy te Lande traden / namen deze Stropers de wijk in het Water / doch voor de onze achtervolgt / begaven zy haar tot zwemmen / en zijn 't alzo ontkomen / maar hadden al vooren in des Pastoors Huys alles geruineert / de Boeken gescheurt / en in eenige der zelver haar behoef gedaan. Dezen dagh wierdt een Soldaat geattrapeert / die na den Vyandt zocht over te loopen / het vermoeden was dat hy met eenige Brieven beladen waar geweest / en ziende dat achterhaalt was / de zelve van zich hadde geworpen. Mede is noch een Vrouw binnen gebracht / die haar wat te verre van 's Vyandts Leger hadde afgezondert / en zo gevangen was. Des namiddaaghs wierde door de goede voorsorge van den Raadt ordre gegeven, dat yder Huys een Tobbe met Water, en 's nachts een Brandent Licht voor de Deur moeste hebben / het welke continueel geduurende de Belegeringe is onderhouden.

Woensdagh den 17 dito, in de morgenstondt heeft de Vyandt, van een Batterye omtrent de Ooster-wegh, de Stadt met 5 halve Kartouwen sterk beginnen te beschieten; en heeft in een van de eerste schooten ter neer geveldt de Gevel van het Huys de 3 Koningen genaamt / staande in de Oosterstraat, waar veele Roomsgezinde haar Goederen hadden gebracht / waneude (om dat het een van haar principaalste Kerken was) aldaar aldervepllighst te zijn; Mede wierden eenige andere Huyzen in de Stadt beschadight / en zijn eenige Menschen gequetst en doodt gebleven: Bezonderlijk trof een van de eerste Kanon-kogels, eerst een Huysman in de Nieuwe Ebbinge-straat, het halve Hooft wech nemende / waar af hy aanstondts storf; daar na trof de zelve Kogel een Pottebakkers

kers Vrouw, Marretjen Geerts genaamt / verpletterde haar Kindt datze op de arm droegh / zy roepende om haar Kindt, zagh een arm op de straat leggen / en zeyde tot de Buuren, ziet daar, wiens arm is dat? Niet gevoelende dat het haar eygen was; in Huys gebracht zijnde / zocht de Chirurgus het Vleesch wat te rechte te brengen om het Verbandt recht te schikken; maar zy antwoorde met yver / snijdt maar af, snijdt af, beter een arm verlooren dan de Stadt; doch korts daar na is zy gestorven; eyndtlijk raakte de zelve Kogel een Land-Meysjen, 't welk ter neder geworpen zijnde / mede gedoodt is: Een quaadt begin / doch zonder zo schadelijk gevolgh; want die van binnen hebben door sterk Kanonneeren noch dien zelven voormiddagh des Vyandts Battery geheel ontramponeert / zo dat zy des naarmiddaghs daar mede weynigh forze deden. Doen quam de tijdinge / dat de Overste C. Martel de Sterkte Bourtange had opge-eyst / presenteerende aan de Heer Commandeur Prott 250000 guldens, of de beste Adelijke Stift in Westphalen, en eik Capiteyn 50000 guldens; doch wierde van dien dapperen Heldt zeer Christelijk en moedigh geweygert / zeggende: Van Godt meer gezegent te zijn, dan hy waerdigh was, en om geen geldt, zijn Eer en Eedt, zijn Godt en Ziel niet te zullen verlaten; waar op Martel de mijne maakte van Belegering / en schoot met Kanon, maar wierd zodanigh beantwoordt / dat de Bisschopse noch dien zelven nacht af trokken / en deze Sterkte verlieten.

Donderdagh den 18 dito, tegens den middagh / zijn door 's Vyandts Mortieren de eerste Bomben en Granaten in de Stadt geworpen / beschadigende verscheyde Huyzen, Dakken en Glazen, &c. aan de Zuyd-zijde der Stadt; die van binnen gaven lustigh vuur op de plaatzen / daarze zagen dat de Bomben uyt quamen / doch konden 't zelve niet beletten / apparent om datze te diep begraven waren / gelijk ook naderhandt / na 't opbreken van den Vyandt, gebleken is: des Vyandts Batterye dede dezen dagh weynigh effect / waar door men vermoede / datze noch meest om verre moest leggen / doch hare Loopgraven waren lustigh voort gezet. Dezen dagh zijn door de onze 2 Mortieren op de Wal gebracht. Ook wierdt ordre gegeven / dat men / om de Vyandt te abuseeren / alle Klokken zoude ophouden / gelijk het ordinaris in alle Belegerde Steden gebruykelijk is. Maar tegens den avondt ging het Bomben-smijten eerst op het aldervehevighste aan / en raakten veel Huyzen onder de voet / want door haar groote zwaarte zo vielenze door 't Dak en Zolders tot beneden in de Huyzen, werpende (wanneerze haar slagh gaven en borsten) geheele Huyzen ter neder: Mede quamen de Branders met menighte in de Stadt vliegen / die al eenige brandt verwekten / doch het wierdt voort gelescht door de Mennisten, die binnen de Stadt op brandt en andere onheylen moesten passen / het welke by haar zeer yverig werde; want door Placcaat van Burgermeesteren en Raadt, was al tijdelijk belast / hoe zich elk van haar in brandt of andere nooden zoude dragen. Het opgeworpen Retrenchement buyten 't Kleyne Poortjen, was nu zo verre geavanceert / dat men daar uyt met Musquetten in de Keulse Werken konde ageeren / maar den Vyandt heeft een Borstweering daar tegens opgesmeeten / doch arbeyden de onze daar noch even yverigh aan / want alle avonden wierden uyt

yder

yder Compagnie 3 Soldaten daar toe gecommandeert / die over nacht en dagh elk een gulden voor haar arbeyt genooten. Ook wierde aan de Edelen en Rediers van Hunzingo en Fivelingo belast / dat zich yder na haar onderhoorige Kaspelen zouden begeven / om met de gewapende Huysluyden den inval des Vyandts, over het Reydiep en Damsterdiep, af te weeren / om het Hooge Landt (zo veel eenighzints mogelijk was) te bevrijden: Gelijk ook daar op terstondt Jonker Evert Lewe, Jonge Heer tot Middelstum, met zijne onderhoorige Huysluyden, braaf jong Volk, wel gewapent met Roers en Polsstokken, boven met scherpe Ysere Pennen, in plaatze van Pieken, een goede Compagnie uytmakende / door de Stadt marcheerden / om de Posten op Hooger en Ruysscher-brugge, voor den indruk des Vyandts, te bewaren en te beschermen. Dezen nacht zijn door ordre van den Luytenant Generaal, de eerste Soldaten in de Faulcebreen geleght / de Studenten zulks hoorende / verzochten vrywilligh om mede in de Faulcebreen te mogen waken / dat men haar toestondt / en zijn noch den zelven nacht 24 met haar Vaendrigh Gokkinga in Drenkelaars Dwenger gegaan / het geen by haar tot het eynde der Belegeringe is gecontinueert.

Vrydagh den 19 dito, continueerde den Vyandt noch met Bomben en Granaten in de Stadt te werpen / en wierden (voor de eerste maal) door die van de Stadt met eenige Bomben beantwoort / het welke de Bisschopse (na 't zeggen der Overloopers) vreemt voor quam / alzoo zy / tot noch toe / in geen van de geoccupeerde plaatzen de zelve vernomen hadden / doch deden zeer weynigh operatie / door dien haar Werken noch zoo nau en niet in volkomen postuur waren: De Burgerye ziende dat door 's Vyants bomben alles aan de Oost- en Zuydt-zijde der Stadt geruineert werde / zijn met haar beste Goederen na de Noordt-zijde gevlucht: zoo nochtans dat de Mannen by beurten de wacht hielden / in alle Nabuurschappen, om alle schade van brandt of anders te verhoeden / de welke zich gemeenlijk in de Kelders, of ook in de deuren der Huyzen onthielden / om binnen of buyten te loopen / na dat de Bomben vielen. De H H. Burgermeesteren en Raadt der Stadt, niet konnende veyligh op 't Raadthuys by een vergaderen / hielden haar Raadtspleginge voortaan op het Huys des Heeren Stadthouders, achter Martini Kerk, alzoo aan alle kanten van het Stadthuys eenige zware Bomben waren gevallen. De Studenten op haar post in Drenkelaars Dwinger, ontstaken dezen nacht verscheyde Toortzen, en schoten op het minste gerucht / ja dikwils geheele Voleen, zonder dat den Vyandt een schoot ten antwoort gaf.

Saturdagh den 20 dito, arbeyden de Keulse zoo wel als de Munsterse noch zeer yverigh in hare Aproches, hebbende de voorgaande nacht hare Werken tot aan de Grachts-wal gebracht / door onder-aerdsche Holen / de welke / hoewel by de Munsterse cierlijker als by de Keulse, met hout / onder / boven / en aan beyde zyden beschoten waren: uyt deze Holen haddenze / tot onze groote verwonderinge / een groote Bergh van aerde opgehoopt / tusschen de Heere- en Ooster-poort, het welk wy nauwlijks bedenken konden wat het beduyde / eenige maakten'er Mijnen, andere Batteryen van / om de hooghte te hebben

boven

boven onze Faucebreen, &c. Doen schootenze weynigh met Canon, maar zy wierpen even sterk met Bomben en Stinkpotten in de Stadt, doch wierden door de sterke wint meest te rugh gedreven/ zo datze voor 't meerendeel in de Grachten, Faulcebreen, en op de Wallen zijn geborsten / en weynigh schade in de Stadt deden.

Aduwarder Zijl door de goede voorzorge van onzen Lieutenant Generaal met meer Volks versterkt/ leedt dezen dagh van den Vyandt grooten aanstoot/ maar wierdt kloekmoedigh / tot groot nadeel des Vyandts, gedefendeert / zoo datze met bebloede koppen af-geweken zijn. De Staten van Stadt en Lande ziende den grooten yver van den Lieutenant Generaal Rabenhaupt, en dat dagh noch nacht rustte / om te bezorgen wat tot dienst en behoudenisse der Stadt, en 's Vyandts afbreuk van nooden mocht wezen / en alzoo deze last te zwaar was voor een Persoon alleen / zoo wierden uyt haar Ed: Mog: Collegie Sijn Excell: tot Mede-Raden toegevoeght / de Heeren Johannes van Julsinga, en Johannes Ysbrants, van wegen de Stadt, Jr. Oesebrant, Joh. Rengers, en Jr. Lukas Klant van de Ommelanden, om in alle voorvallen hem met raadt en daadt te onderschragen. Ondertusschen woede den Vyandt geweldigh in het Wester quartier, roovende en bedervende alles / hielden haar Rendevous tot Zuythorm, op de Burght Hantkema, daar zy alle het geroofde goedt heen voerden.

Sondagh den 21 dito, quamen de Bomben en Granaten in zeer groote menighte in de Stadt vliegen / sommige tot twee of drie hondert ponden en meerder zwaar / waar van in eenige 25 of 30 pondt Pulver na dempinge bevonden worde; beschadigende eenige Huyzen, doch weynigh Menschen, zoo dat het te verwonderen waar / yder Bombe was een genoeghzame getuyge van Godts voorzienigheyt / ter bescherminge van de Menschen, in 't midden van de puynhopen der Huyzen. In de twee Gasthuys-kerken durfde men niet langer / uyt vreeze der Bomben en Granaten, predicken: Het Gasthuys in de Peper-straat leedt byzonderlijk groote schade / waar in op diversche plaatzen verscheydene Bomben zijn geborsten / veele deelen van 't zelve ruinerende / maar byzonderlijk was'er een midden in de Gasthuys Kerke, gevallen / die alle Glazen in de Kerke in kleyne stukken verdryzelde / veele Gestoelten verbrak / en het Orgel onbruykbaar maakte; Maar het Gasthuys-kerkjen in de Pelzer-straat, verloor alleen de Glazen, waarom aldaar eerst de Catechizatie des Donderdaags, en daar na de Predicatien des Zondaags slechts voor een korten tijd zijn verhindert: maar in de ander drie Kerken wierdt noch continueel den Dienst gedaan/ schoon den Vyandt met zijn Kanon daar op groote force dede/ doch konde dezelve niet beschadigen. Des naarmiddaaghs is een Trompetter met een Tamboer voor de Poort gekomen / mede brengende een Missive van den Keurvorst van Keulen en den Bisschop van Munster, tot op-eysschinge van de Stadt, en zijn tegens den avondt geblindtdoekt binnen gebracht; De Bisschopse haar ondertusschen inbeeldende dat het stilstant van wapenen was/ om dat het schieten van ons Kanon en M squetten wierd opgehouden / quamen boven op haar Werken, doch Zijn Excellentie hoorende dat ons Kanon niet meer geroert wierde/ heeft daadlijk zijn Kamerlingh na de Wallen gezonden/ met ordre om sterker als oyt / zo

met Kanon als Musquetten op den Vyandt los te branden / het welke met zulken effect geschiede/ dat de Bisschopse tominelinghs in haar Werken vielen/ en als rook voor de windt verstooven / waar op zy de onze ook niet schuldigh bleven/ zo met schieten van Kanon en Musquetten, werpen van Bomben, Granaten en Branders, het welk meest den geheelen nacht geduurt heeft; Een zeer groote Bombe is in de Pelsters-strate in een Regen-waters-bak gevallen/ en uyt gesmoort/ wegende 300 pond, en behalven de ander Specien die daar uyt genomen waren / want aan fijn Pulver alleen was'er een gemeene Water-emmer vol uytgehaalt; welke Bombe, als wat wonders bewaart/ naderhandt aan de Vreemdelingen om geldt vertoont is.

Maandagh den 22 dito, des morgens quam in de Stadt de tijdinge van de Attaque op Aduwarder Zijl gedaan / daar de Bisschopse braaf te gast / maar scherp opgedist waren/ zo datze een Overste, 3 Capiteyns, en zeer veel gemeene Soldaten, die deze harde kost niet konden verdouwen / moesten voor het gelagh laten blijven. De Heer Præsiderende Burgermeester Henrik Cluivinge had uyt de naam van de Ed. M. Heeren des Raadts aan de E. Pastor Mees, in wiens huys/ achter Martini Kerk, zijn Ed. was ingetrokken/ bekent gemaakt/ dat haar Ed. Mog. geerne zouden zien/ dat de gevluchte Predicanten, binnen de Stadt zich ophoudende / alle dagen Morgens en Avondts een Predicatie en Gebedt deden in de Noorder-kerk, alzo de meeste Heeren en Burgeren aan die zijde der Stadt gevluchtet zijnde/ en niets te doen hebbende/ daar door tot goede devotie zouden opgewekt en gedient worden; waar op uyt last van de Predikanten in de Stadt, alle Landt-Predicanten verzocht wierden in de Academie-Kerk te verschijnen/ gelijk ook geschiet is; Aldaar heeft de outste Predicant der Stadt, D. Gualtherus Picardus, de welmeeninge van de H. H. des Raadts bekent gemaakt / en verzocht dat de E. Broederen deze stichtelijke voorslagh mochten involgen; gelijk alle aanwezende Predicanten haar veerdige bereydtwilligheydt betoonden / stellende onder malkander die ordre/ dat yder Classis een week langh den Dienst zoude waarnemen; Deze voormiddagh zijn des Vyandts bovengemelte Trompetter en Tamboer haar aanbrengen gehoort / waar by zy navolgende Missive overleverden:

Luydende in 't Nederlandts aldus:

C O P I A.

Burgermeesteren en Raadt, zampt de gantsche Gemeente der Stadt Groeningen: Is 't voorheen bekent, dat de Hooge Heeren Geallieerden, tegens den Staat der Vereenigt geweezene Nederlanden gerechte Wapenen voeren, die door de genade des Alderhooghsten zodanigh gezegent zijn, dat daar van alreede verscheyden voorname Provintien geheel zijn afgezondert; en dat niet weyniger de Provintie van Groeningen, door de veroveringe der Vestinge Koeverden, en alle andere tot haar zekerheydt dienende Sterkten en Plaatzen, te Lande is beslooten; en te Water, wegens de aannaarderende Koninglijke Scheeps-Armaden, geene ontzet te hoopen heeft; dat de uytgemergelde

Briessche

Frieſſche Volkeren meerendeels zijn geruineert en verſlagen : En daar-en-boven dat het met de Attaque aan de Grachten zo verre is gekomen, dat de Stadt met allen ernſt aangegrepen zal worden; Of nu ſchoon de voor-hooghſt-gemelte Heeren Geallieerden wel bevoeght waren, op gelijke manieren met de ſcherpte der Wapenen voort te vaaren; Zo hebben doch de zelve tot betuyginge haarder Furſtelijke goedtaardigheden, voorgedachte Burgermeeſteren en Raadt, ſampt de Gemeente van de gemelte Stadt, hier door te betuygen aanbevolen, dat zy niet ongenegen zijn, indien de Stadt zich ten goeden zal ſchikken en over geven, om de zelve in goeden welſtandt te behouden, ook door middel van een rechtmatigh accoort tot het Heylige Roomſche Rijk, en tot des zelven gemeene Duytſche Vryheydt te brengen; Zoude nu de Stadt hier tegen zich door booze Raadt-gevers verleyden, en met verachtinge dezes eenigen tot haar behoudenis noch overige middels, het tot op het uytterſte laaten aankomen; In zulken gevalle, zal de zelve, alzo het aan haar keure ſtaat, om nu noch alle onheyl te verhoeden, aan haar eygen ruine ſchuldigh zijn, en aan alle daar uyt ontſtaande ongelukzaligheden, welke zy door Vuur en Zweert haar zelfs en hare Mede-Burgeren, ook de ontſchuldige Wijven en Kinderen, zekerlijk toe brengende, zy voor Godt en de Werelt te verantwoorden hebben. Gegeven in 't Veldt-Leger voor Groeningen, den $\frac{20}{30}$ Julii, 1672.

Uyt genadighſt bevel en in de Namen van Zijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheydt van Keulen, en Zijn Vorſtelijke Genaden van Munſter, is deze met hare ondergezette Zegelen verzien geworden.

Dezen zelven dito, wierdt door Trommelſlagh langs der Straten uytgeroepen de Sententie van Wigbolt Broerſema, geweezene Colonel en Gouverneur van Koeverden, over het ſchandelijk overgeven van Deventer, en overloopen tot den Vyandt; waaromme hy verklaart worde / vervallen van al zijne Digniteyten, en zo hy nu of hier namaals bekomen wierde, met de Doodt zou worden geſtraft, en zijn Goederen verbeurt. Eenige pverige Burgers zijn na Martini Kerke geloopen / alwaar in eene der Glazen het Wapen en de Naam van Broerſema afgemaalt ſtondt / als Colonel boven de Wapens der Capiteynen van zijn Regiment; eerſt trachte een het zelve met een Roer daar uyt te ſchieten / maar alzo het Roer niet afging / is een ander na de Hooftwacht geloopen / van daar een Piek halende / waar mede hy 't zelve t'eenemaal heeft uytgeſtooten.

De Vyanden continueerden dezen dagh zeer ſterk met het inwerpen van Bomben: Een groote Bombe, gevallen door het Dak en Zolderinge in 't Huys van de Heer Secretaris Tammen, doode aldaar de Huysvrouw van Capiteyn Prott, Commandeur in de Bourtange; Een ander viel in 't Conſiſtory-kamertje van de Aa-kerk, ruineerende het zelve t'eenemaal: Dit vreeſlijk werpen der Bomben cauſeerde groot vluchten in de Stadt, van de Zuyd naar de Noord-zijde, alwaar de Huysjes, daar in te vooren 3 of 4 Perſoonen te weynigh ruymte in hadden / nu voor 10 of 12 noch een Paleys ſcheen / zo wonderlijk kan men van de noodt een deught maken, ja menigh konde noch nau onder Dak geraken /

en moesten haar op de Stoepen, onder een Luyffel behelpen / sommige maakten Hutjes van Stroo in de Dwingers (dat zijn Bolwerken) aan de Noord-zijde der Stadt, om datze geen Huysvesting bekomen konden / en hebben daar geduurende de Belegering haar residentie gehouden. Maar 's avondts omtrent 9 uuren wanneer het smijten der Bomben een weynigh op hieldt / zagh men een yder na zijn verlaten Huys en Goedt loopen / om / zo veel mogelijk was / te bergen / doch sommige keerden weder met droef hert / door dien al 't hare onder de Puynhoopen lagh bestelpt. Deze namiddagh zijn de Trompetter en Tamboer des voorigen daaghs binnen gekomen / weder uyt gelept / met navolgende kloekmoedigen Resolutie, zonder onderteekeninge / alleen met des Stadts Zegel, gelijk de Op-eyschinge geschiedt was / en luydt als volgt:

C O P I A.

Doorluchtige Hooghgeboorne Fursten en Heeren;

OP de schriftelijke op-eyssching van onze Stadt, uyt bevel en Namen van de Heeren Keur-Furst van Keulen en Furst van Munster, gedateert den 30 *Julii dezes Jaars, hebben wy uwe Doorluchtigheyt willen te gemoet voeren, dat wy ons, vertrouwende op de hulpe van Godt Almachtigh, de gerechtigheydt van onze zake, en getrouwigheydt van onze Bondtgenooten en Hooge Geallieerden, eendrachtelijk benevens onze Luytenant Generaal geresolveert zyn, onze Stadt met Goedt en Bloedt ten uyttersten tegens alle hare Vyanden te verdadigen en beschermen, waar toe ons door Godes zegen niets is ontbrekende. Gegeven in Groeningen den* 22 *Julii*, 1672.

Uyt bevel en Namen van Burgermeesteren en Raadt Oudt en Nieuwe, mitsgaders Taalmannen en Gesvoorene Gemeente der Stadt Groeningen, is deze met onzes Stadts opgedrukte *Signet* bevestight.

(Het Opschrift waar,)

Den Doorluchtigen Hooghgebooren Fursten en Heeren
Chur-Furst zu Keulen en Furst zu Munster.

Dingsdagh den 23 dito, met het aanbreken van den dagh / begon den Vyandt als vooren zeer heftigh met Bomben en Stinkpotten in de Stadt te werpen / waar door veel treffelijke Gebouwen in Steenhoopen wierden verandert / 't welke de couragie der Burgeren niet verminderde / maar vermeerderde / en tot zulken bitterheyt verweckte / datze liever alles / ja haar laatste druppel bloedt, by de Stadt wilden opzetten / eerze de zelve aan een Huurling van de Fransen wilden overgeven. Door ordre van den Raadt wierd opzicht genomen / wat Graan en andere Voorraadt binnen de Stadt was / en bevonden zijnde dat de Stadt van alle Eetbare Waren wel voorzien waar / en om alle duurte daar binnen te verhoeden / hebben een Plakkaat aangeslagen / dat geen Rogge duurder verkocht mocht worden / als een Mudde 4 guldens 10 stuyvers, zo dat men geduu-

geduurende de Belegeringe 8 pondt Broodt voor 5 stuyvers en een half, en een pondt Botter om 5 stuyvers konde koopen / voorts was alles na advenant / zo dat men hier zo goet koop in als voor de belegeringe konde leven. Het Krijghsvolk op Aduwarder-Zijl, door 200 man onder 't commando van Capiteyn Wridzers afgelost / is tegen den avondt hier binnen gekomen. Tegens middernacht deden de onze met omtrent 50 man gescheept in een Turfschip, een furieuse uytval / buyten 't kleene Poortjen, in de Keulse Approches, nedermakende verscheyde van den Vyandt, brengende 2 Gevangenen, eenige Snaphanen, Musquetten en andere buyt mede na binnen / van d'onze waren 3 gequetst / doch niemant doodt gebleven. Het schieten der Musquetten uyt de Faucebre duurde den geheelen nacht, byzonder aan der Studenten post.

Woensdagh den 24 dito, zagh men des Vyandts Bomben en Stinkpotten in groote menighte in de Stadt vliegen / en deden groote schade aan de Huyzen, maar wierden van de Wallen treffelijk beantwoordt. Des morgens omtrent 8 uuren ging eerst een Kanon-kogel door Martini Kerk, even boven 't Gewelfzel, aan de zyde van de Toren, en ten half negen viel een groote Bombe omtrent de zelve plaats / makende een groot gat in 't Gewelft, en vervullende de Kerke met stof en stank van 't Buspulver, waar door het Volk uyt de Kerke wierde gehouden / en de Predicatie de eerste en eenighste maal is verhindert geworden. Tegens de middagh wierd uyt yder Compagnie eenige Soldaten gecommandeert / onder Capiteyn Huyzer, uytmakende omtrent 150 man, die des namiddaghs in Turfschepen buyten het kleene Poortjen, weder een heete uytval in de Keulse Werken deden / daar alles nederhakkende / wat haar voor de handt quam / en geen quartier begeerde / zo dat het een geheel Allarm in des Vyandts Leger verwekte / en zijn de Onze op het aankomen van des Vyandts Ruyterye weder ordentlijk na haar Schepen geretireert / mede voerende zeer schoone buyt, en over de 20 Gevangens, daar onder 2 hooge Officieren, daar by d'eene 150 Ducaten, en by de andere 100 Ducatons, nevens andere Kostelijkheden bevonden / en tot buyt gemaakt wierd; deze 2 Gevangenen zijn eerst by een Stadts Dienaar aan Martini Kerkhof gelogeert / doch de volgende dagh zijnze op de Aa-poorte gebracht / alwaar zy (van den Dienaar der Stadt verstaande / dat het een ordinaris Gevangen-plaats der Burgeren van Groeningen was) gezeydt hebben: Hadden zich de andere Steden zo wel als deze verdedight, wy waren noyt Burgeren van Groeningen geworden; en is des nachts aangemerkt / dat de eene zo veel boven de ander in aanzien was / dat de eene zich op / en d'andere voor 't bedde nederleyde: Naderhandt heeft de Prins van Furstembergh meermaals door Trompetters haar begeert te lossen / doch is t'elkens afgeslagen. De Heeren Starkenborgh, Tamminga, Jarges en Alberda, met haar onderhoorige Huysluyden, stutten met vlijt des Bisschops Troepen, die het Reydiep zochten te passeeren. De Vyandt vergramt / over de geleden smaat van dezen uytval / begost omtrent middernacht zo sterk met Bomben en Branders in de Stadt te werpen / als noch oyt gedaan hadde / het welk ook al eenighzins brandt in de Peperstraat verwekte / doch wierd door de groote naerstigheyt der Mennisten aanstondts ge-

leschte: Hoewel den Vyandt op deze brandt heftigh aan kanonneerde, waar door een Mennist het leven verloor.

Donderdagh den 25 dito, zijn uyt Vrieslandt 250 gecommandeerde Soldaten binnen de Stadt gekomen. Ongemeen sterk zagh men doen den Vyandt in de Approches arbeyden / ook deden zy eenige Kanon-schooten, en smeten veele groote Bomben heel wijdt in de Stadt; onder anderen quam een zeer groote Bombe midden in de Ebbingestraat, zijnde meer dan half over de Stadt, nedervallende in de stoepen van 't Zerkenhuys, alwaar ze een zeer grouwzame groote en diepe kuyl maakte / de Zerken-zitbanken verpletterende / en veele steenen verre heen werpende / en hoewel de Redger Mettink met noch eenige andere in de stoepen zaten / bleven nochtans alle Menschen onbeschadight / de Dienstmaaght van Dr. Veltman, in dit Huys woonende / wierde wel zeer vuyl en zwart bemoddert in haar aangezicht / doch hadde tot / groote verwonderinge / gantsch geen letzel ontfangen. Tegens den avondt is een Bombe in Lamhuningastraat, by de Kromme-Elleboogh, gevallen / (zijnde gene voor / noch na dien tijdt / aan die zijde der Stadt zo verre gekomen / aldaar nederwerpende zeker Huys / waar in alle nachten over de 40 Menschen, zo oude als jonge / logeerden / en doen ter tijdt waren daar 16 of 17 Persoonen binnen; doch (het geen te verwonderen is) daar is van alle maar een gequetst / zijnde een Vrijster, die onder een neerstortende Balk / haar Been gekneust / en naderhant het zelve bestorven is; een Man met een Kindt tusschen de neerstortende Muur met het Hooft beklemt / wierden beyde onbeschadight daar uyt gehaalt / zijnde de Man een weynigh bedwelmt door de slagh en het stof van 't vergruysde Puyn / doch het Kindt en wist nergens af: Zeker Verwer, naast aan het zelve Huys / doende met zijn Familie de maaltijdt / zo wierd door de vreesselijke slagh) de Tafel, met alles dat 'er op stondt / aan de Zolder geworpen / en niemant van haar / noch het Huys, maar de Glazen alleen wierden wat beschadight. Dezen dagh ontstondt een ongemeene blydtschap in de Stadt, over de tijdinge van het gelukkigh arrivement van 14 Oost-Indische Retour-schepen op de Eemze voor Delfzijl. Tegens den avondt is een Tamboer des Vyandts voor de Poort gekomen / doch moest (zonder eens gehoort te worden) weder vertrekken. En alzo een geruchte door de Stadt liep / dat den Vyandt dien nacht wilde stormen / zo wierd aan de Wachten in de Faucebreen gelast wel op te passen. Zeer vreesselijk wierd 'er in de voornacht met Musquetten en Haken uyt 's Vyandts Loopgraven in onze Faucebreen en op de Wallen geschooten / het welke met ons Kanon en Musquetten van de Wallen en uyt de Faucebreen wierde beantwoordt; en alzo de wachthoudende Luytenant in 't Retrenchement buyten het kleene Poortjen eenigh ontraadt vernam / meende dat het op een storm zoude uytvallen / heeft een Soldaat naar de Hooftwacht gezonden / om zulks te adverteeren; doch hy zonder de Soldaat met bescheydt wederom te verwachten / heeft door zijn Tamboer (zijnde omtrent een uur na middernacht) Alarm laten slaan / de andere Tamboers dit hoorende / begonnen al te zamen zeer lustigh hare Trommels te roeren; een lust was het te zien / hoe zich een yder op deze Wapen-kreet na zijn Alarm-plaatze begaf / daar in de

Studen-

Studenten en Burgerye de eere wierd gegeven / van eerst met haar Compagnien aan de Wallen te zijn / hoewel de Militie met een zonderlinge yver haar ook zeer haast aan hare Posten vertoonden / ja men zagh ook Stok-ouden, Vrouwen en tedere Jeught, met couragie gewapent / na de Wallen loopen / dat het scheen of zy den Vyandt alleen zouden te keer gaan / ondertusschen donderde het Canon van de Wallen en uyt de Faucebreen zonder ophouden in des Vyandts Werken, als mede stonden onze Mortieren, beneffens de Musquetten niet stil; den Vyandt dus onzacht gehandelt / betoonde nu ook dat hy niet sliep/want hy met zijn Canon, Musquetten en Mortieren d'onze niet schuldigh bleef / maar de moedt van een Storm te wagen was verdweenen / dus stonden die van binnen / gecourageert door hare Opperhoofden, voort tot aan den morgenstondt een yegelijk aan zijn Post, verwachtende met verlangen na des Vyandts aankomste/ maar ziende dat het als een mist verdween / zo heeft zich elk met den dagh weder na zijn Logement in ruste begeven.

Vrydagh den 26 dito, zagh men den Vyandt even yverigh in de Approches arbeyden / en continueerde met het smijten van Bomben en Branders noch even sterk: Maar wierden door ons Canon en eenige Bomben zo begroet / datze des namiddaghs weynigh op de Stadt schooten. Door de middagh viel een Bombe op de Vismarkt, voor de Volkerdingestraat, niet verre van een Burgerman, de welke terstondt de vlucht nam tot voor aan in Hardingestraat, alwaar hy omziende / bemerkte dat de Bombe noch niet gesprongen was; hy dan meynende noch tijdts genoegh te hebben om dit Moordttuygh te dempen / loopt daar wederom naar toe / maar daar na by komende / zo barst dit Monster in stukken / en verplettert die Man zo deerlijk / dat hy in kleyne stukjes te gruyst wierde. Dezen dagh is de Luytenant, die de voorgaande nacht buyten ordre en noodt Allarm had laten slaan / in apprehensie genomen.

Saturdagh den 27 dito, wierden eenige Gevangens binnen gebracht: Ook quamen een goede partye Koningsmarksche volkeren in de Stadt, die dagelijks by 20 of 30 teffens / en somwijlen meerder aanquamen. Des namiddaghs is een Wagen met omtrent 60 Bomben en Branders binnen de Stadt gekomen / die den Vyandt, door 't haastigh retireeren van Aduwarder-Zijl, by Ematille in het Water had gesmeten. Mede is een Tamboer binnen gekomen / verzoekende dat men de 2 Gevangens doch behoorlijk wilde accommodeeren / waar uyt wel te presumeeren was / dat het Persoonen van aanzien by den Vyandt waren. Het schieten van den Vyandt was dezen dagh van weynigh belang / maar zo nu en dan vernam men wel eenige Bomben, die daadlijk door die van de Stadt met haar Canon beantwoordt wierden.

Zondagh den 28 dito, geheel vroegh in den morgenstondt / na 't ondergaan van de Maan, by gissing omtrent 2 en 3 uuren / overrompelde een groote Partye van den Vyandt de Schiltwacht van 't Retrenchement buyten het kleyne Poortjen, doch zo dra hy haar gewaar wierd / loste zijn Musquet, en retireerde in het Retrenchement; onze Soldaten hier door opgewekt / hoewelze daar niet sliepen / maar arbeyden / liep een yder na zijn Geweer, grijpende dat haar gereedst voor de handt stondt / haar in der haast gereedt makende / schooten geheel

geheel onvoorzichtigh alle te gelijk los / en alzo zy met weynigh Pieken verzien waren / konden zy den grooten indruk des Vyandts, die met geroep en getier aan quam / niet stutten / dies heeft de Officier met de Soldaten de wijk over 't Brughjen tot in de Stadt genomen / en zijn eenige van den Vyandt tot in de Faucebree haar nagevolgt / het welke den tweeden Alarm veroorzaakte; yder een quam weder als de tweede nacht te vooren / zeer spoedigh in de Wapenen, en op zijn bescheyden Alarm-plaatze; onze Konstapels hier door opgewekt / branden het Kanon lustigh op den Vyandt los / laden doen met Schroot, waar mede zy / beneffens de Musquettiers van de Wal, zo treffelijk onder des Vyandts Troepen speelden / datze ylings uyt het Retrenchement ter vlucht na hare Werken liepen / achterlatende 3 Gevangenen in onze Faucebree, waar van d'eene zijn naadtzak met Handtgranaten was gevult / die noch by hem bevonden wierden; de onze in 't Retrenchement weder post nemende / vonden daar 2 of 3 Dooden, beneffens eenigh Geweer, dat den Vyandt in 't retireeren van zich geworpen hadden; als mede / dat den Vyandt de Klap van de Valbrugge, tusschen ons Retrenchement en de Keulse Werken, hadden nedergeworpen / om uyt haar Approches de onze in 't Retrenchement gemakkelijker te konnen bezoeken; dit onordentlijk verlaten van het Retrenchement, wierd by veelen / de Luytenant die aldaar de wacht had / te last geleydt / alzo hy het Volk te veel had laten drinken; de Gevangens verklaarden datze tusschen 3 en 400 sterk geweest waren. In dezen zelven morgenstondt had den Vyandt met een ander Troep Volks diergelijke aanslagh op Hoogerbrugge, zijnde de pas na het Hoogelandt, omtrent een half uur van de Stadt gelegen / alwaar d'onze een opgeworpen Schansje hadden / daar in 2 Stukjes en eenige Boeren en Soldaten lagen / onder 't commando van Capiteyn Reynt Clant, aankomende met kleyne Scheepjes over het onder water staande Landt / maar wierden zo heerlijk verwellekomt / datze met verlies van verscheyden Officieren en gemeene Soldaten te rugge moesten wijken / achterlatende een Scheepje met Geweer, Kruywagens, Schuppen, en andere Krijghs-voorraadt, dat des morgens in de Stadt is gebracht. Met den dagh begost de Vyandt van een nieuwe Batterye, die van de Stadt zeer sterk uyt 6 Stukken te beschieten / maar twee van haar Stukken waren zeer ras door d'onze verlamt / en continueerde met d'ander vier doch tot den middagh / als wanneer haar schieten geheel op hieldt; ook quamen eenige Bomben in de Stadt; ons Kanon flankeerde den geheelen dagh na 's Vyandts Batteryen, waar aan men haar zeer sterk zagh arbeyden. Tegens den avondt zijn 2 Waaghalzen in een kleen Schuytje, verzien met allerley Brandtgereedtschap, buyten het kleene Poortjen gevaren / om de Valbrugge by den Vyandt de voorgaande nacht neergesmeeten / af te branden / dat ook zeer wel is gesuccedeert / onder de damp van ons Kanon en Musquetten, waar voor zy van de Luytenant Generaal mildelijk zijn begiftight. Dezen nacht schoot den Vyandt ongemeen sterk met Haken en Musquetten na de Faucebree. De Burgery heeft dezen nacht d'eerste maal met 6 Vaandelen beginnen te waken.

Maandagh den 29 dito, begost den Vyandt zeer sterk uyt 6 Stukken met gloeyende

gloeyende Kogels te schieten / van een Batterye in de Munsterse Werken, aan de Heerewegh, omtrent half wegh de Galgenbergh; smeeten ook zeer furieus met Bomben, Branders en Granaten, beschadigende verscheyde Huyzen, doch tot verwonderinge zeer weynigh Menschen, en verwekten al eenige brandt, doch wierde voort gelescht door de yver der Mennisten, die zeer vlijtigh daar op pasten: ook wierden veel schooten over en omtrent St. Martens Kerk en Tooren gedaan / waar van een door het Dak is gekomen / en een door het hooge Choor, en een stuyte op de Vorst van het hooge Choor af; In de Tooren, op des Tooren-wachters Kamertjen, bezonderlijk in het kostelijke Uurwerk en Speelwerk wierde die dagh groote schade gedaan / beyde de Uurwijzers, aan de Zuydt-zijde en aan de Noordt-zijde, wierden met Kanonkogels doorboort; tusschen de tweede en derde Trans wierde een groote Bresse in de Zuydt-Oosterhoek van de Tooren gemaakt/welke schade van verscheyde grooten en kleynen vry meer beklaaght wierde/als die een yegelijk in zijn particulier geleden hadde; 't was al / willen deze Schelmen Geestelijke en Bisschoppen zijn, waarom verschoonenze dan Godts Huyzen niet? Wat voordeel konnenze van deze Kerkschenderye genieten? d'Onze bespeurende dat 'er veele van de Batteryen op de Wal te hoogh stonden / om de Vyandt behoorlijke afbreuk te doen / alzo die te na aan de Grachts kant was geavanceert / zo liet men eenige dezen dagh wat lager zinken. Alzo men in de Stadt eenige kondtschap bequam / dat uyt des Vyandts Leger een groote partye Voet- en Paerdevolk was opgetrokken / en daar over beducht was / of de Vyandt wel yets op Hoogerbrugge ondernemen mocht / zo wierd in den avondt-stondt een party Paerde-volk derwaarts gecommandeert.

Dingsdagh den 30 dito, quamen 3 Officieren, van het Hollandts secours onder de Overste Jorman binnen de Stadt, waren aan de Soltkamp uytgegaan / klaaghden misleydt te wezen / door dien men haar had aangebracht dat Groeningen al over was, hadden daarom geschroomt om voort te zeylen / maar zagen nu datze schandelijk bedroogen waren. De Bomben en Granaten quamen met groote menighte in de Stadt, als mede de gloeyende Kogels, het scheen dat zy 't op St. Martens Kerk en Tooren noch al gemunt hadden. En alzo een goede party Koningsmarkse Volkeren op wegh waren / om hier te komen / en door dien alle huyzen vol menschen waren / zo van de Vluchtelingen van buyten ingekomen / als mede door de gene / die van de Oost en Zuydt-zijde na de Noordt-zijde waren gevlucht / om dat hare huyzen door de schrikkelijke Bomben in Puynhoopen verandert lagen: Ja eenige hadden al by gebrek van huyzen, de secreten onder de Heere- en Oosterpoorten bogen tot schuylplaatzen uytgekoozen / om voor de Bomben bevrijdt te zijn: daarom wierd door Burgermeesteren en Raadt ordre gegeven / dat alle de gene die Markt-kramen hadde / de zelve op 't nieuwe Kerkhof moesten opzetten / tot Logijs voor de aannaderende Hulptroepen, het gene met grooten yver van de Burgerye nagekomen is. Het Wester-quartier der Ommelanden door de Bisschopse geheelijk verwoest / zijn daar weder uytgetrokken / mede nemende alle Paerden, Koeyen en Schapen, &c. die zy / benessens zeer veel geroofde

Goederen, na de Leek, en van daar na het Leger hebben gevoert: De Boeren wederom by haar huyzen komende / vonden de Dorpen Zuydthorm, Noordthorm, Nyezijl, Oldehove en Esinge, &c. met stinkende krengen vervult / want deze Stoopers hadden de beesten geslacht / het vleesch dat haar best aanstonde / gegeten / en de rest op het velt laten leggen verderven. Dezen avondt is den Furst zu Pleunen, met de Ritmeester Jan Sikkinge en verscheyden andere Officiers op de Wal in Oosterdwenger gegaan / lieten op haar Schalmeyen en Trompetten, tot spijt van den Vyant, accoort blazen / latende ondertusschen in yder Pauze al het Kanon daar omtrent op de Vyant los branden / het welk tot over middernacht geduurt heeft / daar op de Bisschopse weynigh antwoorden.

Woensdagh den laatsten Junii, was het schieten met gloeyende Kogels, en het smijten met Bomben en Branders noch als vooren / en wierden eenige Menschen getroffen / doch het ruineeren der Huyzen wierd weynigh meer ge-extimeert / alzo de meeste Huyzen aan de Zuydt- en Oost-zijde der Stadt al waren beschadighdt / en de rest waren door de Eygenaars en Huurders ten besten gegeven / zeggende genoegh gewonnen te hebben, als de Stadt maar behouden bleef. Een zeer groote Bombe op het Rademarkt gevallen / is door twee kleene Jongens, onvoorzichtigh toeloopende / gedempt / met natte stratendrek in de Pijp te stoppen. Een Sleper aan de Waagh, zittende op een vaatje, en zijn Paert voerende / zo wierd het vaatje onder hem door een Vyants kogel wech geschooten / dat hy achter over viel / zijn Kameraden toeloopende om hem op te helpen / meenden dat hy gequetst was / maar ziende dat hy onbeschadighdt weder op stondt / is 't in een lachje ge-eyndigt. Een gloeyende Kogel in des Contrerolleurs Sybrandts Huys gekomen / zette zich neder op een Honigh-kan, verschroolte alleen / waar mede de Kan toegebonden was / zonder Kan of Honigh, of yemant in den Huyze te beschadigen. Zeer remarcabel is het / hoe in zeker groote Bombe, (door de Bisschopse in de Stadt geworpen) een Plaatje gevonden wierd / het welke uyt nieuwsgierigheyt van verscheyde Persoonen uytgeschreven is / doch konde van niemant recht gelezen / noch uytgeleydt worden / het gemeen gevoelen was dat het in eenige Besweeringen of Toverye moeste bestaan: De Letteren stonden op volgende wijze:

PATER ET PRICI
PIUM SAPIENCIA
FILIUS U N SPIRIT
US ET SANCTI ET SIRA
NUS MTO § BCDEMC
EINUS DC DCDOE
OPEHOPRTGKHNAP
AMEN.

Dezen zelven dito, is uyt Vrieslant 20000 pondt Pulver in de Stadt gezonden / met noch 2000 Carolus guldens tot betalinge van de Friesse Soldaten. En alzo

alzo men nu zeker bericht was / dat den Vyandt (uyt vreze voor ons Kanon) niet meer by dage / maar by nachte na de Loopgraven ging / zo wierd door last van onze Commandeur, de Furst zu Pleunen, die hem zelf geduurigh op de Wallen vertoonde / al het Kanon gestelt op de Wegh daar ze van het Blauwhuys na de Approches gingen / de Konstapels by daagh haar Schut daar op gestelt hebbende / zo wierd des avonds omtrent ten 10 uuren een teken gedaan / waar op al het Kanon van de Wal en en uyt de Faucebreen teffens wierde gelost / zo dat het scheen of het alles daar omtrent in vlam en brandt stonde; onze Mortieren deden zulken operatie in des Vyandts Werken, dat men daar uyt in onze Faucebree een geroep van loop, loop, konde hooren; dit schieten ten tweedemaal by de onze herhaalt zynde / betoonde den Vyandt dat hy opgewekt was / want heeft kort na den ander wel dertigh Bomben en Branders in de Stadt en na onze Wal en Faucebree geworpen / een Huys in de Peperstraat raakte in brandt / en een Student in de Faucebree in zyn borst gequetst / de andere Studenten zochten hier van Revengie te halen / branden by geheele voleën hare Musquetten los / roepende den Bisschop (gelyk zy veeltydts 's nachts deden) zeer veele Eeren-tijtels toe / het welke (na 't zeggen der Overloopers) by den Bisschop zelfs verscheydemaal gehoort is / die dikwils de Loopgraven quam bezichtigen / alles corrigeerende wat vervallen was / het zelve aanstonts latende verbeteren / want hy niemant vertrouwde / daar uyt wel af te nemen is / hoe hy deze Belegeringe behertight heeft.

Donderdagh den 1 Augustii, continueerde den Vyandt noch sterk met gloeyende Kogels in de Stadt te schieten / maar weynigh met Bomben, doch eenige Granaten wierden uyt haar Canon in de Stadt geschooten. Dezen dagh quamen over Delfzijl 100 Man, en nu en dan meer kleene Troepen van de nieuws geworvene Koningmarkse volkeren in de Stadt, die al te zamen op het Nieuwe Kerkhof in de Kramen wierden verdeelt. Tegens den avondt zyn 31 Schepen het Reydiep op / in 't gezichte van den Vyandt, voor deze Stadt gekomen / daar in was ge-embarqueert het langverwachte secours van den Prince van Oranjen, zynde een nieuwsgeworven Regiment, bestaande in 14 Compagnien, onder het commando van de Overste Jorman, maar alzo eenige Schepen omtrent het Tichelwerk, door 't verloopen van de vloedt vast raakten / zo zynze alle noch die nacht buyten gebleven. Dezen nacht wierde aan wederzyden zeer weynigh met Canon en Mortieren geschooten.

Vrydagh den 2 Augustii, was het den gantschen dagh zeer stil / zo dat de Hollandtse Soldaten vraaghden of den Bisschop noch voor de Stadt was, maar alzo na groote stilte dikwils een stortregen valt / zo was 't vermoeden dat den Vyandt in deze stilte niet sliep / maar met yets notabels bezigh was / en alzo men in hare werken verscheyde hooghten zagh aangeroepen / zo vielen gedachten / dat zy mineerden / of met het maken van nieuwe Batteryen bezigh waren. Dezen voormiddagh omtrent 10 uuren is het Hollandts Regiment in goede ordre binnen gemarcheert / na dat alvooren haar voor de Kranepoorte den Eedt door de Heere Gokkinga was afgenomen: De Officieren vertoonden haar een yegelyk voor hun eygen Compagnien, hebbende de Hoeden, na

 de con-

de coulent van haare Vaendels, verzien met groene Pluymagien, en zijn alzo op de nieuwe Ossemarkt, voor de deur van onzen Luytenant Generaal Rabenhaupt getangeert/ de Soldaten wierden doen by provisie in de Aa-kerke geplaatst/ de Officieren zochten haar Logijs by de Burgerye, gelijk ook door de Soldaten naderhandt is gedaan. Dezen dagh is een Vergaderinge der Staten gehouden/ waar door de toestandt van de Stadt, en der zelver noodtwendigheden by Missive aan de Staten Generaal en den Prins van Oranjen is bekent gemaakt. Dezen nacht wierd niet als eenige Musquet-schooten uyt des Vyandts Loopgraven gedaan: Maar

Saturdagh den 3 Augusti, smeet de Vyandt van den morgen tot den avondt vreesselijk met Bomben en Branders in de Stadt, eenige Bomben waren van binnen met Handt-granaten gevult/ die/ wanneerze quamen te bersten/ 10/ 12 en meer slagen gaven; ook quamen de gloepende Kogels, van de Batterye aan de Heere-wegh, zeer menighvuldigh in de Stadt vliegen/ en deden mede zo hier en daar al eenige schade/ doch verwekten geen brant; onze Kanonniers deden groote vlijt om deze Batterye te ruineren/ maar 't zy datze te sterk gemaakt/ of te diep in de grondt was/ ons schieten deed weynigh voordeel/ maar onze Bomben tamelijke operatie. Het Hollandts Regiment wierdt dezen dagh gemonstert/ toonden eenige onwilligheyt/ gelijk des daaghs te vooren geschiedt was over den Eedt van getrouwigheydt/ haar inquartieringe en overleveringe van 't Pulver, doch wierden daar toe genoodtzaakt. Eenige Boeren, de wacht houdende aan Ruysscher-brugge, bequamen omtrent Engelbert en Middelbert eenige Gevangens, die zeyden datze vrywilligh quamen overloopen/ deden ook geen tegenstant. Dezen dagh zijn twee Schepen, geladen met Boter, Spek, Kaas, en andere Vivres, van hier uytgevaren na Hollandt, waar by wel af te nemen was/ dat wy hier (Godt niet ten trots gesproken) geen Vyant behoefden te ontzien/ alzoo het ons aan Proviande en moedt niet manqueerde. In 's Vyandts Werken tusschen de Heere- en Ooster-poort wierdt dezen nacht zeer sterk gegraven/ waar onder ons Canon zeer dikwils los brande.

Sondagh den 4 dito quamen verscheyde Overloopers binnen/ zeggende dat den Vyandt over al veel Schuren af brak/ en zich tot stormen prepareerde/ klaaghden zeer dat'er groot gebrek van versch Water en Broodt in 't Leger was. Ook zagh men den Vyandt bezigh met het maken van een nieuwe Batterye, dicht aan de Gracht, na het Ooster Dwenger, en alzoo geoordeelt wierde/ dat onze oude Batteryen niet suffisant genoegh waren/ om deze (wanneer hy voltoyt was) in zijn loop te stutten/ zoo wierde door die van de Stadt een nieuwe groote Batterye in het Drenkelaars Dwinger aangeleydt. Dezen dagh zijn hier vier Compagnien binnen gekomen/ zijnde van de gene die in Coeverden geweest waren/ waren zeer zwak van Volk, door dien den Bisschop daar veel af genomen had; zy hadden door het langh omzwerven/ veel honger en kommer geleden. Het schieten duurde noch als vooren/ maar meest aan onze zijde.

Maandagh den 5 dito, geheel vroegh in den morgenstont wierden eenige Bomben zeer verre in de Stadt gesmeten. Mede quam een Missive uyt Hollandt,

waar

waar by ons aangeboden wierde zoodanige behoeften, als by onze Opperhoofden tot des Stadts defensie nodigh geoordeelt wierde. Een groote party Overloopers dezen dagh binnen gekomen / daar onder vijf Fransen, die uyt nieusgierigheydt een tijdt langh op de Wal by het Canon stonden; de Wacht hier uyt suspicie nemende / of zy het Canon zochten te vernagelen / hebben haar / hoewel te yverigh / daar op aangetast / en voor den Lieutenant Generaal gebracht / en van daar na de Geweldige, doch 's anderen daaghs nader onderzocht zijnde / wierden onschuldigh bevonden / en weder vry gestelt.

Dinghsdagh den 6 dito, Voor den dagh quamen 27 Man, zijnde de Munsterse Brandwacht, door het Hoornse Diep by onze Brandwacht voor de Aa-poorte, daar zy na gegeven quartier, gebleven zijn tot de Poorte wierd geopent / en zyn gebracht op Rosendael, in de gemeene Gevangenisse, want alzulke Overloopers by Sijn Excellentie in weynigh aanzien waren: deze verhaalden dat het Voetvolk in de Loopgraven zeer beangst was voor het uitvallen van de onze, en daarom zo verliepen. Ondertussen smeet den Vyant zo nu en dan eenige Bomben in de Stadt, maar gebruykte weynigh zijn Canon, het geene by die van binnen niet wierde gespaart. Tegens den avont quam noch een veel grooter party Overloopers binnen / daar onder eenige die dezen Staat voor dezen gedient hadden.

Woensdagh den 7 dito, Met het opgaan van de Poort quamen weder eenige Overloopers binnen / en wierden by de voorige op Rosendaal geplaatst. Alzo den Vyandt in eenige voorgaande dagen weynigh geweld had gedaan / zo begast hy dezen morgen / en voort den geheelen dagh / de Stadt zo vreesselijk van vijf Batteryen (daar op ontrent de 30 Stukken stonden / zijnde meest heele en halve Cartouwen) te beschieten / dat de Constapels op de Wallen by na verstelt stonden / nauwlijks wetende aan welken oord dat zy het zouden waarnemen / want een Battery was tegens de punt van d'Ooster-Dwenger, een ander ter zijden van deze Batterye na de Ooster-wegh, een derde aan de Ooster-wegh in de Keulse-werken, noch een vierde aan de Wegh na het kleyne Poortjen, en de vijfde was de Batterye aan de Heere-wegh half-weeghs de Galgenbergh, waar van noch continueel met gloeyende Kogels wierd geschooten / van welke zich veele ontrent het Provinciaal Magazijn neer zetten / ook wierden door 't schrikkelijk schieten eenige in de Huyzen gedoodt en gequetst; onder dit schieten smeet den Vyandt ongemeen sterk met zijn Bomben na onze Faulcebre en Wallen, zoekende onze Batteryen (die haar gedurigh quelden) onbruykbaar te maken / gelijk zy ook aan twee der zelve betoonden / op welks eene door een Bombe de Constapel, drie Busschieters, en een Soldaat worden gequetst; ook wierden twee Soldaten in de Faulcebre gequetst / en een gedoodt: Op onze andere Batteryen wierdt niet als lossen en laden gedaan / gelijk mede door onze Mortieren, met zulken effect / dat men het gekerm uyt des Vyants Loopgraven in de Faulcebre kon hooren. Tegens den avont begon het schieten van wederzijden te cesseeren / en wierde voort de nacht over gebracht / met het ageeren der Musquetten. Dezen dagh quam een Afgevaardighde van de Vorstinne van Oost-Vrieslandt hier binnen / met verzoek / dat Lier-Oort van Staten volk mocht ontbloot / en haar weder ter handen gestelt worden.

Donderdagh den 8 dito, in den morgen-stont begost den Vyandt even sterk op de Stadt te kanonneren / als mede met Bomben te smijten / waar tegens de onze al haar macht in spanden / om met ons Canon en Mortieren 's Vyandts Batteryen te debaliseren / want tegens een schoot van buyten / wierden wel 4 of 5 van de Stadt gedaan: Een Bombe na buyten geschooten / trefte in haar Werken op een Wagen met Pulver geladen / slaande alles wat'er omtrent was in de Lucht. De groote Batterye in Drenkelaars Dwinger ging tamelijk voort/ door dien de Vyandt op het minste gerucht zeer vreesselijk met Straat-steenen uyt Mortieren daar na toe smeet / dat de Arbeyders zeer hinderlijk was. Dezen dagh is alhier te Scheep uyt Hollandt binnen gekomen verscheyde Stukken Canon, veel 1000 ponden Pulver, een groote quantiteyt Canon- en Musquet-kogels, als mede eenige andere Krijghs-voorraadt. Dezen namiddagh zijn tusschen 2 en 300/ 30 Overlopers als Gevangenen ingescheept/ om na Hollandt overgezonden te worden / waren meest West-Felingen en Fransen, zy toonden eenige onwilligheyt / want hadden alvooren in een Franse Missive byheyt verzocht / alzo zy uyt goede meeninge overgekomen waren; de Duytsers wierd dienst gegeven / en de Brabanders en Vlamingen kregen verlof om na Huys te reyzen. En alzo de Kogels deze en de voorgaande dagh zo menighvuldigh door de deuren van de Ooster en Heere-poorten vlogen / zo wierd dezen avont aan alle de Drekmenders belast / haar Wagens met Mist te laden / en in de Ooster-poort te brengen / om de zelve te stoppen / gelijk ook des anderen nachts aan de Heere-poort geschiede.

Vrydagh den 9 dito, Quamen 4 Ruyters met haar volle Montering overloopen. De Borstweeringen, Schanskorven en Batteryen, door het vreeslijk schieten ontreddet / waren nu weder gerepareert: Het Canon aan wederzijden stondt dezen geheelen dagh nauwlijks een ommezien stil / ook wierden veel Bomben uyt en in de Stadt gesmeeten / het scheen of den Vyandt de Belegeringe nu eerst te degen ernst begon te worden. De volgende nacht dede de Vyandt een attaque op Ruysscherbrugge, een uurtjen van de Stadt gelegen: Een Troep Voet-volk, tot Zuydt-broek en daar omtrent haar onthouden hebbende / begaven zich omtrent 11 uuren in der nacht op de wegh / geleydt wordende door de Zoon van de overleden Pastoor te Scharmer, klopten in 't voorby passeeren een Boer op / hem vragende of hy haar de wegh na Ruysscherbrugge, wijzen wilde / de Boer antwoorde ja, zy wilden haar gereedt houden / hy zoude zijn Schuytjen, dat bezyden 't huys lagh / eerst halen; zy dit geloovende / lieten den Boer gaan / die in stee van by haar te komen / na de Brugge roepde / om d'onze te waarschouwen: zy een poos vertoevende / en ziende dat den Boer niet weder quam / merkten wel dat zy bedrogen waren; begaven haar zeer vligh op de wegh / om de Boer voor te komen / het welk haar ook gelukte/ want zy al gelandt / en tegen over de Brugge in de Huyzen gelogeert waren/ eer den Boer daar quam. Doch de Boer by de onze komende / heeft aan haar de zaak bekent gemaakt; de Vyandt eenigh gerucht hoorende / branden op de onze los / die haar daar op niet schuldigh bleven; die van Hoogerbrugge het schieten ziende / begaven haar derwaarts / latende omtrent een derdepart

by haar

by haar Post blijven / namen ook een Stukjen Geschut mede: Zy by die van Ruysscherbrugge komende / chargeerden lustigh met Musquetten tegens den Vyandt, doch rechten weynigh uyt / door dien de Munsterse de huyzen tot haar beschut hadden / en uyt Vensters schooten; doch de onze het Stukjen gestelt hebbende / deden daar een schoot of twee mede / waar van de Vyandt verschrikt / de huyzen verliet / de onze daar op over het Water gezet / vielen de vluchtende Vyandt lustigh in de steert / eenige neerschietende / bequamen over de 40 Gevangens, daar onder 2 Officieren, de huyzen wierden daadlijk in de vlam gezet / om diergelijke aanslagen te verydelen: Aan onze zijde was een Doode en 4 Gequetsten: Op dit gerucht quamen wel 1000 Boeren op de been / hadden zy doen doorgebroken / zy zouden groote buyt gemaakt hebben / want het hooge Landt noch in volle postuur was.

Saturdagh den 10 dito, 's nachts ging onzen Luytenant Generaal Rabenhaupt zelfs op de Wallen, bezichtigende alom de beschadighde Batteryen, Borstweeringen, en Schanskorven, stellende op alles goede ordres / bestraffende de Timmerlieden over haar traagheyt / door dien de tijdt nu vereyschte dat men de handen uyt de mouw moeste steken. In den morgenstondt quam een groot party Overloopers binnen de Stadt. Met der Zonnen opgang begonnen alle onze Batteryen op den Vyandt los te branden / de groote Battery in Drenkelaars Dwenger nu volvaerdight / begon men daar van met 9 zware Stukken Kanon, zo geweldigh in des Vyandts Werken te speelen / met zulken effect / dat het al een uur dagh geweest was eer den Vyandt met zijn Kanon begon te antwoorden / het welk d'onze dede presumeeren dat haar Batteryen noch meest onbruykbaar moesten wezen: Zeer schrikkelijk schoot den Vyandt nu in plaats van Bomben met Straatsteenen, zommige tot 100 pondt en meerder zwaar / ja zomtijdts quamen uyt een Mortier 15/16 of 20 te gelijk / zo dat men vertrouwde dat hy zijn Bomben en Kogels voor 't meerendeel al op deze Stadt verspilt hadde: het welke ook uyt de navolgende geintercipieerde Franse Missive genoegh af te nemen is:

C O P I A,

Van een Brief aan de *Hertogh van Luxemburgh*, zijnde onderschept door de *Jonge Vorst van Nassauw.*

Komende uyt het Keulse Leger voor Groeningen, den $\frac{1}{2}\frac{5}{0}$ Augustii, 1672.

Uyt het Frans vertaalt.

DE zaken veranderen zich in dit Leger alle dagen, ons Kanon heeft op Woensdagh morgen zo gelukkigh beginnen los te branden, dat het vijf Batteryen heeft geruineert, en de andere doen swijgen: Dat zelve gaf ons noch een straal van hoope, om dat 'er een groote verbaastheyt in de Stadt zich openbaarde; en dat zeker Monnik, nu uyt de Stadt gekomen zijnde, ons heeft gezeght, dat de Catholijken aldaar wilden verzeke-

zekering verzoeken van ons, dat by aldien men haar met storm quam overweldigen, zy als dan van de plundering mochten worden bevrydt. Mijn Heer Koningsmark is aldaar voor 14 dagen binnen gekomen met 14 Compagnien, waar onder 3 Compagnien Polakken zijn, die niet anders verzoeken als een uytval te mogen doen, 't welk haar ook is toegestaan, om met den eersten het zelve te doen; van dezen avondt zullen wy twee van onze Mijnen volvaerdigen, een op de Munsterse, en de andere op onze kant: De twee anderen zijn noch niet voltrokken, en konnen ook noch in 3 dagen niet voleyndight worden. Mijn Heer van Munster is verzekert, dat hy op de dagh van St. Lodewijk de Misse zal doen binnen Groeningen, maar mijn geloof is niet sterk genoegh, om deze zijn miraculen te gelooven; en ik zal noch zo lange in twijffel staan van onzen ingang aldaar ter tijdt zijn gebeden zullen hebben doen zwijgen 80 Stukken Kanon, die geduurigh op ons speelen, en tegenwoordigh zijn sterkste Batterye van 7 Kanons t'eenemaal verwoesten, zonder dat daar eenigh tegenmiddel kan worden gevonden, om dat de geheele ommegangen van onze Batteryen zo eng zijn, dat zy niet anders als op een kant konnen schieten: En de Vyanden hebben zedert gisteren hare Batteryen op zo een bequame plaatze gestelt, dat zy aldaar van de onze niet konnen worden beschadight. Mijn Heer van Roeserviere heeft my belooft een aftrek van de Stadt en des zelfs aanvallen te geven, 't welk zal konnen dienen om 't gebrek van mijn welsprekentheyt te verbeteren; ik zal het u zenden met de eerste gelegentheyt. Ondertusschen zult ghy dit weten, dat wy van 22 Batteryen worden beschooten, maar nu zijn daar vijf minder, waar van het Kanon op de andere is gebracht. Wy hebben 24 Stukken Kanon op onze Batteryen, maar weynigh Kogels en Buspoeder. Niet tegenstaande dezen, zo zijnder eenige met deze hoope bevangen, dat d'Engelse af komen om eenigh inval in Vrieslandt te doen, gelijk zulks door mijn Heer van Turenne is bekent gemaakt; zo dat eenighzins mochte gelukken, zo zal ik het zelve blijdelijk aan den Koning bekent maken: En by aldien ghy schrijft aan mijn Heer de Furst Wilhelm, *zo is mijn onderdanige bede, dat ghy hem wilt bekent maken, op zodanige maniere als ghy bequaam zult oordeelen, dat hy u daar mede grootelijks zal konnen begunstigen, indien ik d'eere mochte hebben om hem deze tijdinge te brengen. Ik had bykans vergeten u te schrijven, dat wy deze nacht uytgezonden hebben een Capiteyn van de Granadiers met 150 Mannen, om zich Meester te maken van een huys op het Delfzijlster Diep, 't welke alleene van Boeren wordt bewaart. Wy hebben de gantsche nacht het vuur van hare Borstweeringe zien opgaan, 't welk my van een goede uytkomst doet twijffelen; want het schijnt dat deze tegenstandt van andere als van Boeren wordt gedaan: Ten minsten zal het aan haar gebreken, zo d'aanslagh niet ontdekt is, want de zelve heeft voorleden nacht ook gemist, en de 20 Schepen met 150 Mannen geladen, zijn ontkomen in een Bosch, daar zy 't overige van dien dagh zijn gebleven. Wy zien alle dagen veele Ruyterye en Voetvolk uyt en in de Stadt komen, 't zy om Voeragie te halen of de Posten te ververschen, die op het voornoemde Diep zijn gestelt: En gister morgen heb ik 50 Ruyters gezien, die met een sterke ren uyt de Stadt quamen, 't welk my doet gelooven dat de aanslagh moet ontdekt wezen. enz.*

Sondagh den 11 dito, wierde als vooren met geduurigh schieten aan weder zijden over gebracht / de Kogels vlogen noch al na Martini Kerk en Toren, ook wierden eenige Bomben, en verscheyde Straat-steenen in de Stadt geworpen/ en een

quet ſt.
1. Eng
Dezen
innen /
n daar
het ge-

h even
aliten/
nen ter
n-gevel
n Sol-
ie hem
r Kint-
Straat-
uurigh
dat het
had een
s als zy
oper de
ijdt ſit-
haalde
op van
hooge
Graven-
ranje te
ldaten,
zekere
acht be-
oerpen/

achtigh
ernam/
, waar
er heer-
ſchieten
oen oolt
ebreen,
Ingeſe-
daaght/
Brandt-
nga met
ge, alzo
eren.
Woenſ-

De Belegringh van Groeningen

Ceulse Aproche

Munsterse Aproche

Schay

Vlger

Middelbert

Groenenborg

Groeningen

een van onze Constapels is daar door gedoodt / en drie Hantlangers gequetst. Ook quamen dezen dagh eenige Overloopers by kleyne partyen binnen. Ons Canon dede dezen dagh zeer goede operatie in des Vyants Approches. Dezen namiddagh quamen zeven Vaandelen Voetvolk uyt Vrieslandt hier binnen / zijnde zeer zwak van Volk, alzoo zy meest gevangen hadden geweest/ en daar door zeer vermindert / ook waren eenige uyt de zelve Compagnien met het gecommandeerde Volk alhier te vooren binnen gekomen.

Maandagh den 12 dito, continueerde het schieten aan weder zijden noch even sterk / en wat 's daaghs aan onze Wallen en Batteryen schadeloos raakten/ wierde des nachts wederom gerepareert. Veel vyandelijke Kogels quamen ter zijden van Aa-Kerk, na Aa en Krane-poorte; Een Kogel trof de boven-gevel van de Servijs-meester Werumeus Huys, in 't neerstorten der zelver is een Soldaat uyt de Kelder komende/ zo getreft/ dat hy in de handen der gener/ die hem onder 't Puyn wech haalden/het gestorven is/ doch een Vrouw met haar Kintje is onder 't Puyn bewaart: Den Vyandt smeet nu ook zeer sterk met Straatsteenen na onze Batteryen, apparent om ons Geschut, dat haar zo geduurigh quelde / onbruykbaar te maken. Uyt de Overloopers verstondt men dat het in 's Vyandts Leger veel heeter toe ging / want twee dagen te vooren had een van onze Kanon-kogels 14 of 15/ en een ander 10 of 11 Persoonen, zo als zy na de Approches gingen / doodt geschooten: Mede bracht een Overlooper de tijding / dat van 7 of 8 hooge Officieren, in 't Blauwhuys aan de maaltijdt sittende/ d'eene uyt het midden van haar het Hooft was afgeschooten; verhaalde vorders de oneenigheyt tusschen den Keurvorst van Keulen en den Bisschop van Munster, aangaande het stormen op de Stadt. Dezen dagh zijn alle hooge Officieren, die in Deventer gevangen hadden gezeten / van hier na 's Gravenhage vertrokken / om haar voor zijn Hoogheyt den Prince van Oranje te verantwoorden. Tegens den avondt trokken van hier omtrent 400 Soldaten, onder het commando van de Luytenant Colonel Arent Huninga, op zekere onbekende aanslagh / waar over veel speculatien vielen. In de voornacht begost den Vyandt zeer sterk met Bomben en Branders in de Stadt te werpen/ doch deden weynigh schade.

Dingsdagh den 13 dito, was het meest den geheelen dagh regenachtigh Weder; het was al een uur dagh geweest / eer men eenige Vyandt vernam/ hy heeft doen eenige schooten gedaan van de Battery aan de Heerewegh, waar van hy gemeenelijk met gloeyende Kogelen schoot / maar wierde zeer heerlijk van de onze beantwoordt / zo dat omtrent de middagh 's Vyandts schieten cesseerde / en 's namiddaghs niet meer gehoort wierde / hy smeet doen ook eenige Bomben, van binnen met Handtgranaten gevult / na onze Faucebreen, die barstende 10 of 12 slagen gaven / doch deden weynigh schade. De Ingesetenen van 't Wester-quartier wierden door den Vyandt dezen dagh gedaaght/ om in de Leek op 't Huys van Nyen-Oordt te verschijnen / om over de Brandtschat en Sauvegarde te accordeeren. In den avontstondt is Jr. R. Sikkinga met 50 Ruyters uytgereden/ om de wacht te houden by Ooster-Hoogerbrugge, alzo men kondtschap bequam dat den Vyandt de zelve voor hadde te attaqueren.

Woensdagh den 14 dito, voort na middernacht / begost den Vyandt van de Batterye half-weeghs de Galgenbergh, zeer heftigh uyt 2 Stukken met gloeyende Kogels te schieten / het welke tot aan den middagh geduurt heeft / begon doen met noch 4 Stukken zeer lustigh de Stadt te beschieten / gaande zeer veele na Martini Kerk en Tooren, onder anderen een / de welke op den Tooren afstuytende / viel door het Dak in de Hooftwacht, doodende een Soldaat die op de Turf lag te slapen. Dezen voormiddagh is de Generaal Majoor Hans Wilhelm van Aylua, geconvoyeert door de Ritmeester Lyklama en 30 Ruyters, uyt Vrieslandt hier binnen gekomen / om met onzen Luytenant Generaal Rabenhaupt over de tegenwoordige toestandt te delibereeren. Na de middagh quam een Tamboer uyt het Leger voor de Stadt, die geblintdoekt binnen gebracht zijnde / leverde een Brief over aan Sijn Excellentie, verzoekende de twee Gevangens te mogen lossen, of anders / dat zy na haar qualiteyt mochten worden getracteert; als mede eenige Confituuren voor de Prins van Furstemburgh, om eenige Dames, by hem in 't Leger gekomen, te konnen compläceeren; en wierde by onzen Luytenant Generaal, het eerste / als niet gebruykelijk zijnde / uyt belegerde Steden, groote Gevangens te laten lossen / plat afgeslagen, het tweede / om haar wel na meriten te tracteeren / dat men hier veel tractabelder in zulken gelegentheyt was, als zy neffens onze gevangene Officieren en Soldaten in Deventer en Zwol geweest waren; het derde / aangaande de Confituuren te zenden / dat men hier zo bezigh was om kruydt en loodt aan haar te beschaffen, dat men om zulke Lafferyetjes niet eens docht. Tegens den avondt is de Overste Luytenant A. Huninga met het gecommandeerde Volk onverrichter zaak wederom in de Stadt gekomen / zijnde de aanslagh / die op de Nieuwe-Schans voorgenomen was / eensdeels door de trouwloosheyt der Boeren, die haar voor Gidzen zouden dienen / selfs verraden / want door de donkerheyt des nachts / hebben zy onze Soldaten op onbekende wegen geleydt / en zijn doorgegaan / latende het Volk in de donkere nacht op ongebaande en slykerige wegen staan; Hadden de Oldampster Boeren d'onze dus schandelijk niet bedrogen / daar zoude groote apparentie tot een goet succes geweest hebben; anderdeels is deze Aanslagh mislukt / door dien eenigh Volk van de onze eenige Vyandtlijke Ruyters achtervolghden / die de onze ontjaaghten en binnen de Schans gekomen zijn / en daar de tijdinge van onze aankomst brachten / waar door de Bisschopse over al haar Posten verdubbelden / om een oogh in 't zeyl te houden: Capiteyn Isselmuyden dit onbekent zijnde / is des nachts tot onder de Schans gemarcheert / doch de uytgezette Vyandts Schildtwachten de onze vernemende / maakten Alarm, waar op uyt de Schans met Kanon geschooten wierde / de Overste Luytenant Huninga hoorende dat de aanslagh verspiedt was / vondt geraden na de Beertster-Zijl te wijken / waarom Isselmuyden geen secours bekomende / mede na de voornoemde Zijl by Huninga is geretireert: d'Onze kregen op deze tocht 2 Wagens met Proviande, 10 Paerden en eenige Gevangens, doch de Gevangens waren des nachts wederom geeschappeert. Deze dagh liep een geruchte door de Stadt, dat den Vyant aftrok / het welke door eenige Overloopers geconfirmeert wierde / doch vont noch weynigh credijt.

Don-

Donderdagh den 15 dito, In den morgenstondt schoot den Vyandt eenige gloeyende Kogels in de Stadt, als mede eenige Bomben en groote Straatsteenen uyt zyn Mortieren, maar tegens den middagh hieldt haar schieten met Canon en Mortieren t'eenemaal op; en is naar dezen tydt ook niet meer gehoort/ schoon ons Canon haar dikwils daar toe scheen te tergen/ het welk groot nadenken van den aftocht des Vyandts by die van binnen causeerde. De Generaal Majoor H. W. van Aylva zyn zaaken alhier verrecht hebbende/ is dezen dagh/ geconvoyeert door zyne byhebbende Ruyterye, wederom naar Vrieslandt vertrokken. In dezen nacht wierden uyt des Vyandts Loopgraven noch eenige Musquet-schooten na onze Faulcebree gedaan.

Vrydagh den 16 dito, Vernam men gantsch geen Vyandt, alleen dat zy haar zomtydts lieten hooren met het losbranden der Musquetten, daar onder ons Canon verscheydemaal wierdt gelost. Drie Constabels van Harlingen zyn dezen dagh hier binnen gekomen/ mede brengende 4 Franse heele Cartouwen, yder schietende 36 pondt Yzer. De Sluytboom in de Gracht, tusschen de Heere en Ooster-poort, door een Bombe reddeloos geworden zynde/ wierdt het werk aan twee Waagh-halzen besteedt/ en waren de zelve die door dezen de Brugge buyten het kleenePoortjen in de brandt hadden gesteeken/in 't aanzien van den Vyandt; zynde nu gevaren van Marven-pijp met een kleyn schuytje/aan d'eene zyde met opgezette dubbelde planken/ van binnen gevult met Hennip en Werk/ om door het schieten der Musquetten eenighzins bevrijdt te zyn/ ter plaatze komende/ hebben haar werk volbracht/ zonder dat van den Vyandt een schoot op haar gedaan wierdt/ weder binnen komende/ hebben haar beloofde Geldt blydelyk ontfangen. Doen quam de tydinge dat de Vyandt van de Stadt af week/ en zich campeerde achter Haren; ook dat zy met een sterke Party Ruyterye en Voetvolk door Sappemeer waren gemarcheert/ by haar hebbende een groot party grof Canon; En alzo men bevondt dat den Vyandt geen Canon noch Mortieren voerde/ 300 wierdt op dezen namiddagh/ door last van onzen Lieutenant Generaal, uyt yder Compagnie vier Man gecommandeert/ onder het commando van de Majoor Wyler, de Graaf van Dona, en Capiteyn Celos, uytmakende ruym 300 Mannen, beneffens veele Vrywillige of Voluntairen, daar onder verscheyde Studenten, die in Turfschepen wierden ingescheept/ waar mede zy buyten het kleyne Poortjen zyn gevaren/ te Lande treedende/ is de Overste Wachtmeester Wyler voor aan gegaan/ met de bloote Sabel in de hand/ waar op de gantsche Troep is gevolgt: in de Keulse Approches komende/ hakten alles ter neder wat haar voor de hand quam/ en geen quartier begeerden; tot dat eyndelyk de Keulse, geadsisteert door de gene die uyt de Munsterse Loopgraven haar te hulpe quamen/ wederom standt grepen achter een Borstweeringe, wederzydts wierd'er heftigh geschooten/ de onze ziende den Vyandt meer en meer in getal aangroeyen/ namen weder ordentlyk de vertredt na haar Schepen, na dat alvooren eenigh Vyandts Kanon hadden vernagelt/ in het retireeren alles uytschuddende wat by haar verslagen was/ en hebben beneffens de Buyt, noch 26 naakt uytgeschudde Gevangens ten Triumphe binnen gevoert; Van onze zyde zyn 3 of 4 gequetst/ en een in de

Schuyt doodt geschooten; Dit heeft zulken ontsteltenisse in des Vyandts Leger gecauseert / datze meenden dat die van de Stadt gelijkelijk op de been waren om haar op te slaan / waar op aanstondts alle des Vyandts Ruyterye in het geweer quam / vertoonende haar in volle Slagh-ordre voor Helpen, waar onder het Kanon van de Wallen zulken operatie dede / dat men de eene voor / en d'ander na van de Paerden zagh tuymelen. In de voornacht wierden noch eenige Musquetschooten uyt de Approches gedaan; ook hoorde men de Vyandt zeer bezigh arbeyden aan het vernagelt Kanon, zo dat men vermoede dat zy doende waren om het zelve wech te voeren / gelijk ook de volgende dagh gebleeken is.

Saturdagh den 17 dito, In de morgenstondt wierd gantsch geen schieten uyt des Vyandts Loopgraven meer vernomen / en alzo onze Schildwachten de eene voor en de ander na / uyt de Loopgraven naar Helpen zagen loopen / zo vielen gedachten of den Vyandt de Werken quiteerde; en alzo onze Konstapels verklaarden datze des nachts een Mijne hadden zien opbarsten / zo zijn eenige nieuwsgierige Waagh-halzen na buyten gevaren / die stoutmoedigh na des Vyandts Loopgraven zijn gegaan / zy daar in komende / bevonden de zelve geheel ledigh en van Menschen ontbloot / zy al voort loopende / vonden veel ontramponeerde Musquetten, Snaphaans-Loopen, brandende Lonten, Kogels, Bomben, Schuppen, Spaden, Kruywagens, en ander Gereedtschap, het welke zy aanstondts onze Schildtwachten in de Faucebree hebben toegeroepen; het geruchte van des Vyandts aftocht de Stadt doordringende / is het nieuwsgierigh volk by duyzenden na de Wal geloopen / om des Vyandts Werken, zonder vreze van geschooten te worden / te beschouwen; veele zijn met Schuytjes na buyten gevaren / die wederom binnen komende / beladen waren met Loopen van Roers, oude Klingen, Houweelen, Kogels en ander goedt; Ook wierden een partye Soldaten na buyten gecommandeert / waar onder zich veele vrywillige Burgers en Studenten mede na buyten begaben; terwijl eenige met het slechten der Loopgraven, en het in brandt steken van 's Vyandts Batteryen doende waren / zo moesten de andere met den Vyandt, die zich noch op / en omtrent de Galgenbergh onthielde / geduurigh schrap staan / dan dreven d'onze den Vyandt op de vlucht / en dan den Vyandt de onze weder na de Loopgraven, zo dat het wel speelen geleek / maar voor 2 of 3 van des Bisschops Ruyters was het wel ter degen ernst / door dien zy van de Paerden wierden geschooten; ook speelde ons Kanon geduurigh na Helpen, waar des Vyandts Brandtwacht, en zo nu en dan eenige Troepen zich vertoonden.

Sondagh den 18 dito, verhielt den Vyandt zich noch op de Galgenbergh, maar het Gros van haar Leger was doen tusschen Helpen en Haren, want konden met het zware Kanon niet wel voort komen / door dien het een zandige wegh was / en zijn dezen avondt maar even achter Haren gekomen. Dezen dagh heeft den Vyandt de Leek, of de Heerlijkheyt Nyen-Oordt mede geabandonneert.

Maandagh den 19 dito, wierden 6 Vaandelen Burgerye na buyten gecommandeert / om des Vyandts Loopgraven vorders te slechten / die het zelve

met

met groote yver in 't werk hebben gestelt / ondertusschen hadden een partye Soldaten de wacht / op dat de arbeydende Burgerye niet overvallen zouden worden: Doch alzo de tijdinge in de Stadt quam / dat den Vyant, verstoort over dit affront / van dat men zijne Werken verdestrueerde / en zijn Batteryen in haar aanzien dorst verbranden / besloten hadde een aanval niet alle macht op onze Burgerye te doen / zo wierd door ordre van onzen Luytenant Generaal belast / dat zich elk weder na binnen zoude begeven; doch drie van de onze wat te na aan de Vyandt komende / wierden gequetst. En alzo men vernam / dat den Vyandt met graven op de Galgenbergh bezigh was / zo wierd aan de Kanonniers op de Wallen ordre gegeven / om met het Kanon daar onder te flankeeren / het welke by haar aanstondts nagekomen is / onder anderen trof een van onze Kanon-kogels de eene Pilaar der Galge, waar door de zelve geheel ter neder is gestort / met de twee daar aanhangende Fransen, die zo men naderhandt bevonden heeft / alle de vingers door de Bisschopse waren afgesneden / misschien om tot eenige Toverye te gebruyken.

Dingsdagh den 20 dito, vertoonde den Vyandt hem noch met eenige Troupen op en omtrent de Galgenbergh en voor Helpen, naderhandt heeft men verstaan dat zy doe niet meer als een Regiment te Voet, en 5 Cornetten Paerden sterk geweest waren / die de volgenden nacht ge-eschappeert zijn. Dezen dagh zijn uyt Vrieslandt 4 Compagnien, als een te Paerde en drie te Voet, op de Leek aangekomen / hebben aldaar Post gevat / om het Wester-quartier te bevrijden; bevonden daar alles verdorven / verscheyden schoone huyzen afgebroken / hadden de Balken en Sparren voor Palissaden gebruykt / van veele andere huyzen hadden zy Paerdestallen gemaakt / zo dat de benedenkamers opgehoopt waren van mest / en de straten overal vol doode krengen lagen; 2 of 3 Sieken en eenige onbegraven Dooden wierden daar ook gevonden.

Woensdagh den 21 dito, heeft men gansch geen Vyandt vernomen / zijnde de Stadt t'eenemaal verlost: Hier over wierd dezen voormiddagh Godt de Heere in de 3 Hooftkerken gedankt / gelijk ook naderhandt op een Generale Dank- en Bededagh het zelve mede is gedaan. Voorts wierd dezen dagh en verscheyden volgende dagen / ja weken by veele Nieuwsgierige zo uyt Oost als uyt West-Vrieslandt, en verdere plaatzen van Hollandt, Bremen &c. met het beschouwen van des Vyandts Loopgraven en Batteryen overgebracht / zijnde de Munsterse vry netter dan de Keulsen, die zeer eng waren / want in de Munsterse Werken konde op de meeste plaatzen een Ruyter bedekt rijden. De Keulse Werken begonnen omtrent nevens de Roode Schuur over / en zijn met de zelve altijdt tusschen de Oosterwegh en het Schuytendiep gebleven; maar de Munsterse tusschen de Heere- en Oosterwegh: Nergens quamen haar Approches in een / maar op een plaats warenze maar 20 of 30 voeten van malkanderen / het welke by haar niet was doorgegraven / om daar over het Kanon na hare Batteryen te voeren. Met groote verwondering zagh men diepe Bomben-kelders, daar de Mortieren in gestaan hadden / als mede de onderaardtsche Hoolen of Mijnen, die hadden twee ingangen / omtrent 20 voeten van den ander / en zouden op het laatst in een geloopen hebben / in 't begin

waren zy wat leegh / zo dat men daar al bokkende moeste in gaan / maar wierden verder inkomende / breder en hooger / zo dat de grootste Persoonen daar in recht over eynde kosten gaan / zy waren zeer wel met Planken en Posten boven en aan wederzijden bewaart. Deze aftocht van den Vyandt gaf verscheyden speculatien aan de menschen; doch het meeste gevoelen was / dat het geschiede om dat haar meeste Canon verlamt was / en haar Mortieren onbruykbaar gemaakt / door dien den Bisschop van Munster als ontzindt / tegens de protestatie der Vuurwerkers, belaste / dat men de Mortieren dubbelt zoude laden / waar door verscheyde geborsten zijn / onder anderen een / door welke wel 5 Persoonen gedoodt wierden. Andere meenden dat het was uyt vreeze van de aannaarderende Auxiliare Volkeren, en het verloopen van zijn Leger, het welke by na de helft vermindert was / zo door verloop / als die voor de Stadt gebleven zijn. Sommige oordeelden wegens de onwilligheyt der Soldaten, die met groote menighte naar de Loopgraven marcheerden / en zeer weynigh in 't getal wederkeerden / en daar-en-boven door de Uytvallen zeer veel ter neder gehouwen wierden; waarom ook gelooft wordt / dat de laaste Uytval veroorzaakt heeft dat terstondt de aanvolgende nacht de Vyandt zijn Werken verlaten heeft.

Hoe sterk des Vyandts Leger voor de Stadt gekomen is / konde men geduurende de Belegeringe niet eygentlijk te weten komen / doch een Generaal Adjudant heeft naderhandt verklaart datze 22000 sterk geweest waren / waar van tot ons 606 / en na andere Plaatzen 5000 zijn overgeloopen / Dooden 4530 daar onder verscheyde hooge Officieren, namentlijk / 3 Oversten, als Kroon, Spekhaan en Reis; 2 Overste Luytenants en 63 Capiteyns, want van het blauwe Keulse Regiment, 3000 voor de Stadt gekomen / zijn maar 800 afgetrokken; 9 Capiteyns zijn alleen van dat zelve Regiment gebleven; zo dat van des Vyandts Leger 22000 mannen voor deze Stadt gekomen / maar 11964 zijn afgetrokken / daar onder noch 1426 Sieken en Gequetsten, die zy op Wagens mede hebben afgevoert; haar Siekenhuys is tot Helpen in een groote Schuur geweest / daar de Sieken en Gequetsten zijdt aan zijde op het Stroo lagen / en wierden door 6 Franse Chirurgijns gecureert: Doch met een onmenschelijke wreedtheyt / want den Bisschop van Munster ziende dat dagelijks het getal der Sieken en Gequetsten aanwies / de Chirurgijns raadt vraaghde / wat voor Patienten noch konden leven, en wie buyten hoope van opkomen waren / deze wierde terstondt een Kogel geschonken / om alzo plaatze te maken voor de nieuwe Sieken.

Van onze zijde zijn omtrent 8030 Oude als Jonge Persoonen doodt gebleven / en die zelve meest uyt eygen roekeloosheyt of onbedachtzaamheyt / daar onder maar 15 of 16 Soldaten: Hoewel onzen trotzen en hooghmoedigen Vyandt het Tyrannighste en wreedtste Moordtgeweer tegens ons heeft gebruykt / dat oyt by eenige Christen Potentaten is verzonnen geweest / want in 6 weken dezer Belegeringe over de 5000 Bomben, Granaten en brandende Stinkpotten, en een ontelbare menighte gloeyende en andere Kogels in de Stadt geschooten zijn / waar door een ongemeene schade is geschiedt aan de huyzen

huyzen in de Oost- en Zuydt-zijde der Stadt, want daar waren geheele Straten, daar nauwlijks een Huys in was / of het lagh om verre / of was beschadight. Evenwel was ongemeen de couragie, geduurende de Belegeringe, binnen de Stadt, want onze yverende Magistraat, instemmende met de volstandige kloekmoedigheyt van de Heer Præsideerende Burgermeester Henrik Cluivinge, beneffens de dappere noyt genoegh geprezen Heer Karel Rabenhaupt Luytenant Generaal, en de Heer Bernhard Hartogh van Holsteyn Commandeur, en voort alle andere Officieren hebben niet nagelaten te bezorgen wat eenighzins tot onze behoudenis mochte verstrekken.

De Burgerye, schoon haar huyzen en goedt vernielt wierde / betoonden datze noch haar laatsten druppel bloedt voor de Stadt en haar Vryheyt wilden opzetten; de Studenten, hoewel vrywilligh / hebben haar in alle voorvallen gedragen als Militaire Persoonen die 's Landts Soldye genooten; doch ondertusschen moeste een yegelijk bekennen Godts bezondere genade in het beschermen der menschen: Hoe wonderlijk de Kogels en de Bomben zijn gevlogen / schijnt by na ongelooffelijk; en yder was een genoeghzame getuyge van de wonderlijke voorzienigheyt en genadige bewaringe Godts over de Inwoonderen van deze Stadt; De volgende / behalven veele voorheen op haar dagh aangetekent / zullen dienen tot een staaltje van Godts wonderlijke bestieringe: Een gloeyende Kogel, van een huys / by de oude Ebbinge Poorte, ten Westen afstuytende / is een Mennist voor tot de broek in / en onder tot de pijp weer uytgevallen / verzengende alleen zijne kleederen / zonder hem anders eenige schade te doen; hy gevoelende de brandt / sprong op al roepende / ik brande, ik brande, maar ziende dat hy onbeschadight bleef / begon nevens de Omstanders te lacchen. De Gezwooren Bothenius des morgens van zijn bedde opstaande / zo valt een gloeyende Kogel in zijn plaatze / en zette terstondt alles in de vlam. De Weduwe van Tonnis van Essen aan 't Botterdiep, met haar Dochter te bed leggende / zo komt een gloeyende Kogel tusschen haar beyden door vliegen / tot in 't hoofden-eyndt van 't bedde / en wierde aldaar door de muur gestuyt / vallende wederom tusschen beyden neder / en verbrande Lakens, Dekens en Bedde, maar bleven beyde fris en onbeschadight. Een Vrouw op de stoep zittende / komt een gloeyende Kogel haar tusschen de beenen door zetten / mede nemende een groot stuk voor en achter uyt de Rokken, zonder haar anders te beschadigen. Een Paerdt, staande voor een Sleep, in de Ebbingestraat, kreegh een Kogel achter in / en de zelve ging voor weer uyt / nemende doen noch een tak van een boom mede. Een Candidaat, zittende op zijn kamer te Studeeren, zo komt een Kogel hem tusschen de beenen door zetten / en nam de stoel onder hem wech / dat hy achter over viel / en hy zelfs leedt geen hinder. Een gloeyende Kogel vloogh een Varken op de Markt over de rugge / en verzengde alle de borstels; hier over riepen de Studenten des nachts uyt de Faucebree den Vyandt toe / dat de Bisschop, nu de Schapen kaal waren, de Varkens begon te scheeren. De knecht van de Luytenant Jacobus Warmolts Brouwer, staande te drinken uyt een Pas-glas, zo komt een Kogel en neemt tusschen zijn handt en mondt het Pas-glas wech / zonder de knecht in 't minste te beschadigen.

Zeer

Zeer wonderlijk is ook menigh Mensche bewaart voor de vreesselijke Bomben; als in de Kelder van de Artillery-meester Muller 15 of 16 gevluchte Menschen zich onthielden / soo is een Bombe van boven door het Dak, Soldering en Kamers tot beneden in de Kelder gevallen/ en aldaar geborsten/ zonder aan yemandt eenigh hinder te doen. Een Bombe is by een Man op het bedt gevallen / die deze moepelijke Juffer niet by hem konnende verdragen / de zelve van 't bedt af stiet/ komende op de Vloer te barsten/ heeft Stoelen en Banken vermorselt / maar de Man is onbezeert op het Bedt blijven leggen. Een Bombe neervallende in 't Huys van den Heere Rekenmeester Emmius, uytslaande en vergruyzende in de Voorzaal alle de Glazen, maar in het Glas, daar 't Wapen van de Prins van Orangie in stont (geheel vergruyst zijnde) is niet een Ruyt geheel gebleven / dan alleen het groote Ruyt daar des Heeren Princen Wapen op stont / het welke tot op de Strate geworpen is / en aldaar tusschen de Straatsteenen recht over eynd is staande gebleven / en geheel zijnde / van veele Menschen met groote verwonderinge is besien. Een Vrouw in den morgenstont op haar bed leggende / wierdt door een groote Bombe, die door het Dak en Solderinge voor het Bedt neder viel/ zeer onzacht wakker gemaakt/ zy naakt ten Bedde en Huys uyt loopende/ dede dit Monster zijn operatie/ en sloegh alles/ wat'er omtrent was/ om verre / daar op zy zeer kloekmoedelijk/ zonder eenigzins verschrikt te zijn / zeyde: Hey Bisschop, laat mijn Huys daar al mee om gaan, noch hebstu Groningen niet. Een Vrouw in de Botteringe-straat, hebbende haar Kintje op den arm / ziende een Bombe in haar Huys vallen / smijt door verbaastheyt het Kindt in een Regen-waters Bak, en loopt wech; zy wederom komende / doen de slagh gedaan was / zoekt over al na haar Kindt, dat ondertusschen door de Buren levendigh uyt de Bak was gehaalt / en haar weder wierdt gegeven. Op het Damster Diep is een Bombe gevallen door een Trekschip, waar in eenige Lieden zaten te drinken en kaert-speelen / slaande alles aan stukken / zo dat de Menschen als natte katten te lande quamen / zonder eenigh letsel ontfangen te hebben.

Na dat nu eenige weken de verlossinge van de Stadt met groote toejuychinge van alle toeloopende Aanschouwers waar geroemt / en boven al de groote Godt in alle Kerken en Huyzen was verheerlijkt / hebben de Heeren Curatoren der Academie geordonneert / dat de Professor Mensinga het geheele werk in een opentlijke Oratie zoude uytbreyden in 't Choor der Academie Kerke, 't welk gedaan zijnde op den 8 November 1672. zo wierde de Rolle der Studenten Compagnie opgelezen / en aan elk Student een Gedenk-penning vereert/ ter waerdye van een Rijksdaalder, hebbende aan de eene zijde een Pallas, op een vierkant / omzet met uytschietende Oorloghs-gereedtschap, en in 't vierkant het Provintie Wapen, ter rechter *Unita*, ter slinker *Virtus*, dat is / Vereenighde Macht, en rondtom stont *Curatores Academiæ Groningæ & Omlandiæ*; dat is/ De Curateurs of Bezorgers van de Academie van Groningen en de Omlanden; aan d'ander zijde stont *In memoriam Obsidionis & Liberationis Groningæ Civibus Academiæ ab Ordinibus ob bene merita*; dat is/ Ter gedachtenisse van de Belegeringe en Verlossinge van Groningen, aan den Burgeren der Academie, van wegen

wegen de Staten, om haar goede verdiensten; rontom stont/ *Cum Deo ad utrumque parati*, 1672. dat is/ Met Godt tot beyden volvaerdigh, 1672. Doch naderhandt zijn noch andere Penningen tot gedachtenisse geslagen / zoo van de verlossinge van Groeningen, als ook van Coevorden.

Doe zong een yder Godtvreezende Inwoonder van Groningen, uyt den 118 Psalm. Uyt de benautheydt heb ik den Heere aengeroepen, de Heere heeft my verhoort, stellende my in de ruymte, &c.

Aldus heeft Groningen, de laatste / kleynste / en minste Provintie der Vereenighde Nederlanden eerst/ aan deze zijde gestut die moedige, trotze, en triumphante Vyandt, dien alle Sterkten en Steden zoodanigh ontzagen / datze op zijn aankomen terstont bedwelmt en overwonnen waren.

Op de doorluchtige zege van GRONINGE.

Alias inter caput extulit Urbes.

O GRONINGE, pilaar en hooftstadt van de Vriezen,
  Van waar begint men best t'ontvouwen uwen lof?
Uw bouw-Heer Grunus most u tot zijn wijk verkiezen,
  Zoo vroegh voor Christus komste, en bouwde hier zijn hof;
Of liever, zoo men zegt, de broêr van 't hooft der Franken
  Ontworp u arm en slecht. nu, sestigh jaar geleên
En noch vijf hondert, most gy uwe stichters danken,
  Die u bevestighden met toornen, graft en steen:
Maar namaals, aangegroeit in macht en Burgeryen,
  Ontzaaghtge min 't gewelt, en proefde menighwerf
Het wisselbare lot des oorloghs onder 't stryen,
  Doch noit met meer gevaars van 't uyterste bederf,
Dan toen de Keurvorst en de Vorst van Munster t'zamen,
  Gesterkt met Fransche maght, u vielen op het lijf,
Met gloênde kogelen u overstulpen quamen,
  En t'effens out, en jongk, en maaght, en man, en wijf
Zich quijtende, noch storm, noch doots gevaar ontzagen,
  Tot dat de Vyanden verlieten uwen wal,
Na zulk een zwaar verlies, en droeve nederlagen,
  Waar op de zegegalm zich uytspreide overal.
Uw schermheer RABENHAUPT, hebt gy, naast Godt, te loven
  Voor uw behoudenis. dees terger van de doot
Bewaakte u, tot dat gy het onheil quaamt te boven,
  En stont de stormbuy uit van bommen vyer en loot,
O GRONINGE, uit het puin en asch en stof verrezen,
  Vergeet de weldaat niet, die Godt u heeft bewezen.

J. v. VONDEL.

Wy keeren wederom in Hollandt, daar elke party (gedurende 't Beleg van Groeningen) van wederzijden zijn beste dede / om malkander zomtydts een kans af te zien; Het was op den 10 Julii, in der nacht/ dat de Fransen leggende binnen de Steden/ Woerden en Oudewater, Patent bequamen/ om daar uyt / en naar Utrecht te trekken/ dat men 's morgens vroegh in 't werk stelde / doch d'Heer Graaf van Hoorn, die zijn quartier / niet verre van Oudewater had / hier van kondtschap bekomende / dede aanstondts een goedt deel Ruyters te Paerdt stijgen/ en verscheyde Musquettiers daar achter op zitten/ en vervolgende de Fransen tot onder 't Stedeken Montfoort toe/ sloegh in hare achtertroupen/ en bracht 20 gevangens in zijn quartier / daar onder waren eenige Sauvegardes en Trompetters, die daar na gevankelijk binnen 's Gravenhage zijn gebracht. Even voor 't verlaten van die genoemde Stadt, gingen 50 Mariniers, dat zijn Zee-Soldaten, uyt hun quartier van den Graaf van Hoorn, en ontmoeten 500 Fransen, en hebben / niet tegenstaande / dit ongelijk getal / haar in defensie gestelt/ en op malkander dapper geschoten; op welk gelupt zy strax noch 100 Mariniers te hulp kregen / en vallende alzo / met drie dubbelde couragie/ op de Fransen aan / kregen die aan 't wijken / tot op 't Huys te Hekendorp, toekomende Mr. Jan de Wit Raadt Pensionaris van Hollandt, daar uyt zy geweldig vuur gaven; maar de Mariniers schooten zo furieus wederom / dat het Huys, met noch eenige daar te na by staande/ in brandt zijn geraakt/ daar uyt de Fransen haar met groot perijkel/en eenig verlies, binnen Oudewater salveerden.

Op den 12 Julii, des namiddaghs / reden een goedt aantal Franse Dragonders uyt de Stadt Utrecht naar Ysselsteyn, daar van de Mariniers kennisse hebbende / op de zelve zijn aangevallen / zo dat het meestedeel vergaten wederom te komen / d'overige / vluchten zo verbaast / datze des nachts weder voor Utrecht komende / aan de Poort, Alarm bliezen/ en trommelden / waar door al 't Garnisoen in roer geraakten: Maar 5 Vaendelen, Utrechtse Burgers, die als Vrywillige binnen Nimwegen hadden gelegen / en nu (die Stadt overgegaan zijnde) op den 13 dito, wederom door de Tolsteeghpoort, met vliegende Vlaggen en slaande Trommels aan quamen / mosten die zelve / door ordre van d'Hartogh van Luxemburgh en d'Heer Stouppa, beneffens haar Geweer daar buyten afleggen / en quamen alzo / als honden zonder staerten/ binnen sluppen / werdende al dit Geweer op 't Stadthuys, in verzekering/ gebracht: Op die zelve tijdt daaghde men daar ook in / alle gevluchte en uytgewekene Persoonen, op pœne van Confiscatie, harer Goederen / door de volgende afkondinge:

DEn Hartogh van Luxemburgh en van Piney, Souverain van Aigremont en van Luxe, Pair en eerst Christelijke Baron van Vrankrijk, Luytenant Generaal van de Legers des Konings, Gebieder der Steden van Utrecht, &c. en aanhoorige plaatzen: Dat wel expresselijk werdt gelast aan alle Burgermeesters, Schepenen en andere Officieren van Justitie der Steden, Vlekken, Dorpen en Gehuchten, &c. ook byzondere Heerlijkheden onder 't gebiedt van Hollandt, en in 't gemeen alle particuliere Persoonen, welke haar Goederen binnen al

hare Jurisdictie zijn hebbende, binnen 8 weken in deze Stadt te verschijnen, om hare Contributie op te brengen, hun opgeleyt, op pœne van te werden gerooft, verbrandt, &c.

Geteekent,

MONTMORENCY LUXEMBURGH.

Die van Utrecht klaaghden hier tegen / wat geweldt zy van de Franse hadden geleden / en dat yder liever 2 Officiers, dan haar nasleep in huys had / die veel onfatzoenlijkheden bedreven: Zy plaaghden de Boeren ook geweldigh: En eyschten mede de Gelden van de Comptoiren en Canonesyen op / handelende volgens hun goedtvinden.

De Fransen meenden / omtrent deze tijdt by Nieukoop (een Dorp in de Veenen) door te breken / maar zijn Hoogheyt den Prins van Oranjen, met een deel Ruyters op haar af komende / weken zy te rugh. In tegendeel verjoegen 200 Man uyt Muyden getrokken / de Fransen, die aan de Utrechtse Vaart bezigh waren / met een Sterkte op te werpen / maar zy lieten / haar Schoppen en Spaden daar leggen / die binnen Muyden wierden gebracht / en zy vluchten na Naerden. Ook meynden de Fransen de Stadt Gorkum door een behendigen trek / van een valsche Patent-brief (zo men zeyde) in te krijgen/ doch den Heer Veldtmarschalk Wurts, die daar binnen commandeerde / was al te wel op zijn hoede. Mede hadden de Franse met 't overgaan van de Stadt Bommel op den 22 Julii, (hier vooren pag: 181 en 182 verhaalt) de Schans Loevesteyn, door een Trompetter doen opeyschen / maar wierden afgewezen.

Als nu dede den Grave Koningsmark, wegens het Rijk Sweden, de Mediatie, tot bevreding des Oorloghs, tusschen de 2 strijdende Kroonen, met den Vereenighden Nederlandtsen Staat, aanbieden / gelijk mede zodanige bezendingen na Parijs en Londen zijn gedaan geweest / de welke ook daar na wierden aangenomen / en in 't volgende Jaar 1673. tot Keulen, in 't werk gestelt: Alhoewel men in 't laatst van 't Jaar 1672. eerst tot Hamburg in 't Hoogh- en daar na / tot Amsterdam in 't Nederduyts, de volgende Defensive Aliantie zagh met den Druk gemeen maken.

Defensive Alliantie tusschen de Kroonen *Vrankrijk* en *Sweden* gesloten.

Op den 4 April 1672. oude stijl, en den 4 Julij 1672 ingelevert.

1. IS een vermaning van de oude Alliantie, die in deze tijdt een nieuwe vereyscht.
2. Dat van d'onderstaande dato, tusschen gemelte Kroonen een defensive Al-

 liantie,

liantie, tot beſchuttingh hunner Landen, en tot zekerheyt van den Oceaan en Baltiſche Zee zal zijn.

3. Dat deze Alliantie eenigh en alleen gemaakt zy tot onderhoudinge van de Vrede in 't Roomſche Rijk, en dat de Vrede van Munſter gecontinueert zal werden.

4. By aldien den Keyzer en Keurvorſten, of Vorſten des Rijks yemandt van deze beyde Koningen vyandtlijk bejegende, 't zy direct of indirect, onder wat pretext het zoude mogen zijn, en daar door deze Alliantie zocht te breken, dat gemelte Koningen zoodanige gelijkerhandt zullen aangrijpen.

5. Dat men wederzijds Geallieerde in 't Rijk, tot deze Alliantie bewegen zullen.

6. Dat het den Keyzer, Keurvorſten, en Vorſten des Rijks vry ſtaan zal hun in deze Alliantie mede te begeven.

7. Dat beyde de Koningen bevorderen zullen dat op den eerſten Rijksdagh in Duytslandt, vervult worde het gene noch aan de Weſtphaalſche Vrede manqueert, op dat alzoo een yder Vorſt des Rijks zijne gerechtigheydt en privilegie mach hebben.

8. Indien d'eene Vorſt den ander in zijne ruſte of bezittinge zijner Goederen of Rechten wilde turberen, dat beyde Geallieerde Koningen zulks gelijkerhant zullen weeren.

9. En ingeval deze Geallieerde hun Landen mochten aangegrepen werden, dat d'een den ander zal aſſiſteren, en niet eer zullen ophouden tot dat hun volkomen ſatisfactie dieswegen gedaan werdt; en de geene die zulks aangedaan wert, zal de keur hebben, of hy dan gelt of volk tot hulp wil hebben.

10. Vernieuwt den Koning van Vrankrijk wegens het Olmiſch en Koppenhagens vredens-Tractaat, des zelfs guarantie, en verzekert by zijn Koninglijk woordt, dat de Koning van Deenmarken tegens de Landen en Provintien van Sweden niets ondernemen zal.

11. De zelve guarantie zal ook den Hartogh van Holſteyn wegen de Gottorfſche Linie mogen genieten.

12. Den Vorſt van Mekelenburgh te verzekeren zich mede als Geallieerde onder hun beſcherminge te nemen, zo ook den Markgraaf van Baden Durlach.

13. By zo verre yemant wegen 't Roomſche Rijk in den tegenwoordigen Oorlogh zich wilde indringen of bemoeyen, zullen beyde geallieerde Koningen, den Keyzer, Keurvorſten en Vorſten des Rijks, door Brieven aan hun Miniſters vermanen het gevaar dat daar uyt konde volgen, en dat zulks tegen gemelte vredens-beſluyt zoude ſtrekken, met volkomen verzekering, dat zy niet anders zoeken als de vreede in 't Duytſe Rijk te continueren; en by aldien zulke vriendelijke vermaningen niet mochten helpen, zullen beyde Geallieerde Koningen hun raadtſlagen daar heen wenden, hoe met geweldiger handt daar voor te komen zy.

14. De Kroon Sweden zal een Armee te voet, en een te paerdt, en 't geen daar toebehoort, gereet houden, daar voor van Vrankrijk na gelegentheyt der Armeen, jaarlijks ſubſidie-penningen zal ontfangen, de welke in twee terminen tot Hamburgh prompt zullen betaalt worden.

15. De

15. De Koning van Vrankrijk belooft de Vrede in 't jaar 1668. met Spanjen gemaakt, aan zijn zijde vast t'onderhouden.

16. Deze Alliantie zal 10 jaar duuren, gerekent van den dagh dat de Ratificatie ingelevert is, 't welk uytterlijk in 3 maanden geschieden zal.

Actum Stokholm den $\frac{4}{14}$ *Augustii* 1672.

Was onderteekent

Cr. E. Oth. L. S.
Stene Bielke. L. S.
H. Courtin. L. S.
Nicolaus Brase. L. S.
Joh. Guldenstern. L. S.

Den gewezen Colonel Jan Barton de Mombas, een Fransman, die mede diende als Commissaris Generaal van de Ruyterye van den Vereenden Staat, en Swager van d'Heer Pieter de Groot, den laatsten Ambassadeur, wegens de Vereende Nederlanden by den Koning van Vrankrijk; dezen voornoemden Mombas, was de Post aan den Neder-Rijn, by 't Tolhuys, te bewaren aanbevolen/ die hy/ op 't overkomen der Fransen, zo schandigh had verlaten/ als hier vooren Pag: 187. en 188. verhaalt is/ en daar over nu in 't Leger te Bodegraven verzekert was/wierd door den Krijghs-Raadt, tegen hem geveldt de volgende

SENTENTIE.

ALzo *Jan Barton de Mombas*, Commissaris Generaal van de Ruytery, zijn Quartier gehadt heeft in de Betuwe, tusschen Schenkenschans en Huuzen, en nu alhier gedeteneerden in den Leger, in plaatze van zijne ordre te achtervolgen, en alles te bezorgen wat tot defensie van het overkomen van den Vyandt in de voorsz. Betuwe, en behoudenisse van de zelve hadden mogen dienen, heeft verzuymt, en zijn voorsz. Post præcipitantelijk verlaten, waar over hy de *Mombas* zijnde te rechten gestelt, is gehoort geweest in zijne defensie, nessens d'examinatie van zijne stukken en bescheyden ten zelven eynde by hem geproduceert: ZO IST, dat die van de Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden verklaart hebben, gelijk zy verklaren by dezen, den voornoemden *Jan Barton de Mombas* over de voorsz. feyten, strekkende tot merkelijke ondienste en disreputatie van dezen Lande, die geenzins getollereert, maar anderen ten exempel met alle rigeur behoorden gestraft te worden, van alle zijne charges gecasseert, en inhabil van de zelve, of andere in deze Vereenighde Nederlanden oyt meer te mogen ofte kunnen bedienen, vorders gevankelijk gedetineert te blijven op zijn eygene kosten voor den tijdt van 15 achter een volgende, en eerstkomende jaren, in zodanige plaatze als zijn Hoogheyt zal gelieven te ordonneren, hem wyders condemnerende zo in den kosten, en misen van Justitie, als over de Vacatien van de extraordinaris Ruyterwacht tot tauxatie van dezen Krijghs-raadt.

Aldus gedaan en gesententieert in het Leger by Bodegrave, by de Heeren Fredrik de Nassau, *Heere van Zuylensteyn, Generaal van de Infantery, President Grave* van Stierum, *Majoor-Generaal*; Steenhuys, *Majoor-Generaal van de Ruytery*; le Baron de Couriere, Maistre de Camp, Don Sermiento de Coto, Majoor Maistre de Camp, & dun Tierce de la Cavalerie Espagniole, *den Grave* van Solms, *Colonel te Voet*, van 's Gravenmoer, van der Lecque, Almelo, *Grave* van Floydorp, *en den Grave* van der Lippe, *Colonellen van de Cavalleryе, by forme van Krijgs-Raadt behoorlijk vergadert op den 22 Julii 1672. in't Leger by Bodegrave, en publijkelyk in den Krijghs-Raadt gepronuntieert op den 25 daar aan volgende, was geparapheert* Fredrik de Nassau.

Ter Ordonnantie van de Krijghs-Raden voornoemt,

Geteekent

J. van DALEN.

Deze Sententie aan den Heer Prins van Oranjen behandight zijnde / scheen zijn Hoogheyt geen genoegen in de zelve te konnen vinden / zondt die derhalven aan hare Hoogh-Mog: de Heeren Staten Generaal nevens de volgende Missive.

Hoogh-Mogende Heeren,

N*A dat wy de zaken van den Colonel* Mombas, *alhier gedetineert, in de Krijghs-Raadt hebben doen examineeren, bevinden wy daar in gesententieert te wezen, zulks als U Hoogh-Mog: uyt de bylage hier nevensgaande, zal believen af te nemen, en zullen wy daar op wachten te verstaan, of U Hoogh-Mog: aangenaam zal wezen dat de zelve Sententie alzo ter executie werde gestelt, waar mede*

Hoogh-Mog: Heeren, &c. à Bodegrave den 23 Julii 1672.
onderstont U Hoogh-Mog: onderdanighsten Dienaar,

Geteekent

G. H. PRINCE d'ORANGE.

Mombas het ophouden van deze Sententie ter ooren komende / begon te vreezen / dat de zelve verzwaart zou worden / en van al zijne Vrienden / die hem eenighzins hadden konnen begunstigen / ontbloot / en van zyn Swager, Pieter de Groot, die by de Gemeente in het quade blaatje stont / nu verlaten / (want die was den 23 Julii, daaghs na 't besluyt van Monbas Sententie, met zyn gantsch Huysgezin / in alle stillighendt / het Landt uyt gevlucht) begon op middelen te denken / om mede te ontkomen. Hy wierd slechts ongesloten / op een kamer tot Bodegrave, van eenige Soldaten bewaart; of hy nu de zelve Passagie-gelt betaalde / en alzoo omkocht / dan of hy die door list ontquam / is onzeker / maar zeker is 't, dat hy het op den 28 Julii ontsnapte / en zich in Uytrecht

trecht

trecht salveerde: Daar wierdt aanstondts 3000 guldens op zijn lijf gezet. Hy is daar na van Uytrecht, hooger op getrokken / en by zijn genoemde Swager tot Keulen geweest; van daar schreef hy Brieven aan hare Ed: Groot-Mog: de Heeren Staten van Hollant, ook aan eenige Particuliere / liet mede een Deductie uyt gaan / en zocht zijne zaken te rechtvaerdigen / met andere Heeren te beklad-den; verzoekende vorders aan hare Ed: Groot-Mog: aanwijzing van een neutrale en verzekerde plaats / daar hy / met hare Ed: Groot-Mog: daar toe te deputerene Commissarisen, over zyn onschult / en aanwijzinge van de schuldige / mocht handelen / protesterende / dat deze zijne ontdekkinge van veele verborgentheden / het Landt tot grooten dienst zou konnen verstrekken / etc. doch dit is niet raadtsaam geoordeelt.

Na dat nu eenige oude Kasteelen, Sloten, en Heeren Huyzen, tusschen Uytrecht en Amsterdam gelegen / (eerst van de Fransen bezet / en daar na weder verlaten) tot bescherming van Hollandt, by des Princen volk waren ingenomen / heeft men tot Uytrecht, na gehoudene Krijghs-raadt, vast gestelt / om een tocht op eenige van die te ondernemen. Hier toe planten zy eenige stukken Canon op een Brouwers Water-schuyt, korts te voren / van de Amsterdammers genomen: Met dees drijvende Batterye, en noch omtrent 3000 man, zijn zy den 1 Augusti, des avonts uyt getrokken / en 's ander daaghs morgens gekomen voor het Slot Kroonenburgh, hebbende een hoogh en dik bemuurden Toren, gelegen aan de Vecht-stroom, niet ver van Loenen en Nieuwer-Sluys, daar Cap. Witzen van Amsterdam, met omtrent 200 Man binnen lagh / zijnde wel een sterk Slot, doch niet van Amonitie noch Geschut voorzien / daar door de Fransen met eenigh verlies zich Meester daar van maakten / en veele van de Hollanders gevangen / na Uytrecht voerden; gelijk zy ook deden met het Slot te Loener-sloot, daar eenigh / doch weynigh Volk in lach; welke beyde Sloten zy niet lang daar na weder verlaten hebben / latende den Tooren van Kroonenburg in de Lucht springen / plonderende gantsch Loenen, en wat daar omtrent was / schoon uyt / waar mede zy weder naar Utrecht zijn geretireert.

Die van het Dorp Willers, in de Veenen, hebbende Franse Sauvegardens, leverden de zelve / door een behendigen trek van haar Secretaris, gevankelijk aan zijn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen, en maakten voort hare wegen en toegangen / zo smal en onbruykbaar / dat'er maar een Man teffens kon overgaan / doch gene Paerden; deze zo smalle wegen / bewaakten zy alle dagen en nachten sterk genoegh / ja wel met 300 Man teffens / en konden / by overval / door 't Alarm kleppen der klokken van alle de Veenen, in de tijdt van 2 uuren, wel 10000 Veenboeren en alzulken slagh van volk te zamen doen komen / die alle de paatjes en kaatjes / aldaar waren bekent / gelijk ook de Vaarten / door die by na ontallijke Slooten / en Grachten / daar zy met hare Turfpramen en andere lichte Schuytjes wisten door te komen: Hier door waren zy bevrijdt van het loopen der Soldaten, Landtloopers, en Vagabonden. Ook van Brandtschattingen als Contributien, en behoefden / zo wel aan de Staatse, als Fransen, niet te betalen; doch dit was wel / zo lang het open water was / en niet en vroor.

Na dat den 5 Augustii 1672. 150 Ruyters uyt het Leger voor Utrecht over de Vaart, anders genaamt Vreeswijk, langs den Dijk des nachts na Schoonhoven, tot over 't Slot Harlaar gerukt waren/ hebbenze (geleyd by een Wever uyt Kapelle, dienende voor Gidze) een voornaam Huys van den Dijk-Heemert, een Roomsgezinde (die zeer verlangde na de Fransen) tot de grond toe verbrand. Sedert zijn de Franse Ruyters sterk 500 des nachts voor den 8 Augustii langs de zelve weg ingeslagen: hebben tegen over Tienhoven, een kleyn uur boven Schoonhoven, 5 huyzen in koolen gezet: schooten by de geopende deuren/ onder Wijven en Kinderen / zeer breesselijk in: rukten de Vrouwen naakt op den dijk met beestelyke onbeschoftheyt: hebben meer als 400 stuks Vee weggedreven. Onder andere was 'er een Jongen out omtrent 6 Jaar, welke alzo uyt den brande zijn kleedtje meende te halen / is door de Franse met een kogel na 't hooft geschooten / doch alzo voor over viel / miste de schoot: een ander Ruyter loste aanstonds / in tegenwoordigheyt des Vaders, de tweede Pistool / en schoot den Jongen dwars door den arm heen: zulks het kindt voor doodt ter aerde viel/en zeer jammerlijk in zijn bloedt wentelde: gelijk aldus op een Paert by zijn Vader, heel flauw en bleek/ met de doodt in d'oogen / binnen Schoonhoven is gebracht. Eyndelijk dreyghden de Fransen, (die des nachts ten 3 uuren aftrokken/ slaande een mars of 't Voetvolk waren) zy zouden des anderen nachts met een drymaal grooter macht wederkeeren / en de Schoonhoofsche werken bestoken: wilden binnen Schoonhoven vieren de Geboorte-dagh van haar Koning, die op die nacht verjaarde. Zouden tot een Vreughde-vuur 't Stedeken Ameyda en 't Dorp Jaarsveldt ten grondt toe verbranden. Doch hebben die van Schoonhoven met dubbelde wacht gewaakt / en met groote moedt den Aanval verwacht. Zy bezetten ook het Slot van Jaarsveldt, welk de Fransen 's nachts te vooren jammerlijk gespoliceert hadden. De 5 Uytleggers hielden ook een oogh in 't zeyl. Maar zijn de Fransen (buyten twijfel wegens de zware regen) achtergebleven. Doch weynig dagen hier na/ hebben zy 't heerlijk Huys te Jaarsveldt, daar de Huysluyden (denkende dat'er na deze spolieringe niet meer na getracht zou worden) veel Boter, Kaas, en Meubelen in geborgen hadden afgebrand / en den sterken Tooren laten op springen.

d'Engelse en Franse Vlooten nu door den Noordtwesten Stormwindt, dapper onthavent / als hier vooren gezeyt is / hadden geen lust / om weder een kans met de Hollanders en Zeeuwen aan te gaan / maar terwijl die op de Hollandtse en Zeeuwse kusten kruysten / zeylden d'Engelsen na de Noordt, op hoop van de Nederlandtse Oost-Indische Retourschepen, in de Engelse Rievier den Teems op te brengen. 't Geen eerst uyt Indien te voorschijn quam/ was een Advijs-Jacht of Galiiooт van 80 last komende van Ceylon, den 12 February, 1672. van daar vertrokken: Dit wierd van een Engels Oorloghschip (omtrent de Vriesse Watten komende) gejaaght / en ziende dat het niet ontkomen konde, boorde het de Schipper zelf in de grondt 't Volk salveerden haar in de Boot, en quamen behouden/ met de Boeken, Brieven en eenige kleyne kostelijkheden aan Landt: De rest van de Lading was van kleyne waerde: Zy brachten mede voor nieuws/ dat de Franse te Zuratte onder Monsr. de la Haye, wel

wel 1530 Franse als Engelse Schepen by malkander brachten/om zo men meynde, Ceylon, of Cochin, te overweldigen/ doch d'Heer Rijklof van Goens, hier van kennis hebbende gekregen/ was met 15 Schepen van daar vertrokken/ en paste op dezen aanslag/ verwachtende dagelijks noch meerder secours van Batavia.

Den 3 Augustii, 1673. quamen op de Eems voor Delfzijl, 14 Oost-Indise Retourschepen; zy waren daaghs te vooren/ van 2 Engelse Fregatten, de Cambrits, en Bristol genaamt/ omtrent 6 mijlen/ aan dees zijde van 't Heyligh-Landt, ontdekt/ een van die zelve dorst wel op haar losbranden/ want zy meynden het Schip Oostenburgh, dat wat loom in 't zeylen was/ van d'andere Retourschepen af te snijden/ maar wierd zodanigh van 't Oost-Indis Geschut, Kruydt en Kogels begroet/ dat af houden en krengen most/ doch had het voorsz. Schip Oostenburgh, 4 dooden. d'Engelse deden den gantzen dagh niet als geduurigh Zeynschooten doen/ om hun Vloot, die op dezen Oost-Indisen buyt, dieper in Zee, kruysten/ by haar te doen af komen/ maar al te vergeefs/ want doen zy eyndelijk/ hier van kennis kregen/en daar op afzakten/ (dat langzaam by quam/ hebbende Windt en Stroom tegen) waren d'Oost-Indische al behouden/ doch d'Engelse repten haar niet weynigh/ om hier weder van daan te komen/ zo haast zy vernamen/ dat de Nederlandtse Oorloghs-Vloot, onder 't gebiedt van d'Heer Luytenant Admiraal de Ruyter, om d'Oost-Indische Vloot te verzekeren/ op haar afquam/ die 3 Engelsen in 't gezicht krijgende/ jacht op haar maakten/ maar zy ontzeylden. De Engelse Vloot wierd doenmaals van zo harden Storm-windt en dikken Nevel-mist overvallen/ dat zy met groot gevaar/ dapper ontreddert/ in de Engelse, en Schotse Havenen, elk daar hy best konde/ most binnen loopen. Dat is den grooten Zee-Rover gemist, zoude den Hartogh van Luxenburgh, tot Utrecht gezeyt hebben/ als Hy verstaan had/ dat de Oost-Indis-vaarders, behouden waren binnen gekomen. Maar Godt bewaarde deze Retourschepen wonderlijk/ want zy wisten van geen Oorlogh, noch waren daar van ook niet gewaarschouwt/ als eenige weynige dagen/ voor haar aankomst/ schoon dat beyde de Engelse en Franse Koningen al op den 7 April, 1672. den Oorlogh, tegen de Vereende Nederlanders hadden doen af kondigen. Dit geschiede ten tijde dat Groeningen belegert was. Delfzijl wierd aanstonds van Geschut, Kruydt en Kogels uyt deze Oost-Indische Schepen voorzien/ op datze daar door te beter beschermt mochten worden/ maar 't quam 'er niet toe/ daar wierden ook met der haast verscheyde Lichters, Sjouwers, en Bootsvolk uyt Hollandt naar toe gezonden/ en de beste en fijnste Koopmanschappen daar uyt gelicht/ en in de Compagnies Pakhuyzen geberght/ met de grofste Waren zijn zy daar na/ uyt de Eems, buyten om/ yder na hare byzondere Collegien gevaren/ en ook aldaar behouden aangekomen/ behalven 't Schip genaamt/ 't Kasteel van Medenblik, dat op de Zuyder-Zee, 't zy door verzuym/of ongeluk in brandt geraakt is. De Commandeur van deze Oost-Indische Vloot, was Arnoldt Overbeek; Vice-Commandeur, Schimmelpennink, en de Schout by Nacht, Sanderus: De ladinge dieze mede brachten wierd geschat/ wel 140 tonnen Goudts waerdigh te zyn/ en was als volght:

GENERALE CARGA;

Ofladinge van 14 *Ooſt-Indiſche Retour-Schepen.* Zo van *Batavia* als van *Ceylon* herwaarts aan vertrokken in *December* 1671. *Januarii* en *Februarii* 1672. reſpective, en den 3 *Auguſtii* dezes jaars 1672. alle Godt lof in de *Eems* voor *Delfzijl* gearriveert, met namen *Tidor*, *'t Wapen van Zirikzee*, en *'t Wapen van der Goes*, voor de *Kamer van Zeelandt*; *Ternaten*, *Ooſtenburgh*, en de *Voorzichtigheyt*, voor de *Kamer van Amſterdam*; voort voor de *Kamer van Delf*, *Delfshaven*; voor de *Kamer van Rotterdam*, *'t Wapen van Rotterdam*; voor de *Kamer van Hoorn*, de *Gekroonde Vrede*; en voor de *Kamer van Enchuyzen*, het *Kaſteel van Medenblik*; alle als vooren van *Batavia* vertrokken: Item van *Ceylon Swanenburgh*, voor de *Kamer van Zeelandt*; en *Sparendam*, voor de *Kamer van Amſterdam*; en eyndelijk van *Batavia* de twee na *Schepen*, met namen *Grootebroek* en *Goylandt*, beyde aan de *Kamer van Amſterdam* geconſigneert.

Eerſtelijk: de voorſz. eerſte 10 *Schepen van Batavia.*

3700	pieces diverſe Mouris.
16720	ps. diverſe Salampouris.
17120	ps. Parcallen.
4100	ps. Bethilles.
7970	ps. Gingans.
13280	ps. Negros Kleeden.
40940	ps. Guinees Lywaat.
2550	ps. Dekens.
5280	ps. Zeyldoek.
5400	ps. Chiavonijs.
175	ps Alcativen.
18720	ps. Baftas.
2000	ps. Kannakijns.
11060	ps. Chiauters Deriabadijs.
8040	ps. Chits.
50371 ½	℔ Cattoene Garen.
341964	℔ Indigo.
536625	℔ Japans Staaf-kooper.
1614505	℔ Bengaalſe Geraffineerde Salpeter.
9005	℔ Radix China.
7929	℔ Gommelak.
14920	℔ Benjuyn.
1159124	℔ Diverſe Suykeren.
1000	℔ Tutia.
6600	℔ Cardamom.
491608	℔ Sappanhout.
1311	℔ Geconfite Mirabolanen.
79800	℔ Diverſche Zijde.
7465	℔ Geconfijte Gember.
153920	℔ Caneel.
31416	℔ Foely.
537957	℔ Giroffel Nagelen.
116821	℔ Nooten Muſcaten.
1461	℔ Koeken van Nooten Muſcaten.
3610	ps. Dongrijs.
400	ps. Armozijnen.
5800	ps. Pelangs.
60	ps. Japanſe Zijde Rokken.
2030	℔ Salarmoniak.
165450	℔ Calliatours Hout.
2170	ps. Robijnen.
940	ps. Rouwe Diamanten.
93½	Realen zwarte Beſoarſteen.
30	Kannen Camphur Oly.
24005	℔ Malaks Tin.
454	℔ Diverſe Muſcus.
4127058	Catty Swarte Peper.

Ten tweeden: de 2 *Schepen van Ceylon.*

24236	℔ Rouwe Bengaalſe Zijde.
1314	℔ Zijde-worm Huyskens.

171	℔ Bengaalse Muskus.
800	pieces fijne Bengaalse Armozijnen.
1013	ps. Hammans.
1000	ps. Brede Adatheys.
482	ps. Mallemollen.
698	ps. Tansjeeps, of ydele Cassa Bengale.
2200	ps. Garras.
1168	℔ Florette Garen.
1139	℔ Cattoene Garen.
80040	℔ Indigo Chirchees.
2001	℔ Roodt Zegel Lak.
14500	℔ Boraks.
1207	℔ Salarmoniak.
5220	℔ Caatchia.
125500	℔ Japans Staaf-kooper.
206400	℔ Caneel.
40001	℔ Lange Peper.
442881	℔ Swarte Peper.
354960	℔ Salpeter.
119611	℔ Caliatours Hout.

Ten derden: de 2 na-Schepen van Batavia.

1440	pieces Parcallen.
1935	ps. Rouw Zeyldoek.
2400	ps. Baftas.
1400	ps. Chiauters Derriabadijs.
78880	℔ Wit Cattoene Garen.
3000	℔ Indigo.
175000	℔ Japans Staaf-koper.
10888	℔ Radix China.
40755	℔ Benjuyn.
121450	℔ Japanse Poeyer-Suyker.
244	℔ Rabarber.
200	℔ Nooten Muscaten.
66355	℔ Sapanhout.
210800	℔ Bengaalse Salpeter.
436296	Catty Peper.
2720	ps. Negros Kleeden.
5470	℔ Gommelak.

Nota: 1 Catty is $1\frac{1}{3}$ ℔.

Aldus misten Engelandt in dezen Jare 1672. 15 Oost-Indische Retourschepen, want op deze 14 haddenze vaste rekening gemaakt / dat haar niet konde ontgaan / maar noodtzakelijk in haar handen mosten vervallen: Doch het vijftiende was een van haar eygen / want een Zeeuwse Kaper nam dit Engels Oost-Indis Retourschip, genaamt de Valk, waerdigh geacht / 12 tonnen Goudts, en bracht het zelve te Bergen-in-Noorwegen in verzekering/ van waar het namaals / als 'er de meeste Waren uytgelicht/ en in 't Vaderlandt gebracht zijn / oock aldaar in behouden Haven, gekomen is.

d'Engelse wilden ook den meester maken op de Elf-stroom, alwaar een Hollandts Schip, genaamt de Visser, komende van Curassou, van een Engels Schip, met scherp beschooten wierd / willende dat hy strijken zou / 't geen hy dede; maar hier door den Engelsman, verhoovaerdight en zijn staart opstekende/ schoot andermaal met scherp/ waar door de Visser getergt/ hem met 18 Stukken zodanigh verwellekomde / dat hy / als een tol / schier rontom drayde / en hem nauwlijks redden kon / en hier mede wierd de staart weder ingetrokken. Noch slimmer voer een Schotse Kaper, die 2 West-Indis-vaarders, voor de Elf komende/ dorst aanvallen / maar wierd zo gehavent / dat hy zijn Schip op gaf / aan deze Zeeuwen, die al het ronthout afgekapt hebbende/ dit Scheepjen in Zee lieten dryven / na dat zy het Volk, en 't beste dat haar aanstondt / daar hadden afgenomen. Noch een ander Schotse Kaper, die in 't Schager Rak, al eenige Schepen genomen had / wierd door Capiteyn de Jonge, vermeestert / en te Koppenhaven opgebracht.

Als nu begon men wederom Commiffien tot Kaperyen (dat tot nu toe verboden was / om 't Zee-volk in 's Landts dienft te gebruyken) upt te geven/ en dat wel tot 200 toe / die de Vyanden geen kleyne af breuk toe brachten/ want daar door in dezen Jare 1672. wel 250 Prijzen, in Biskayen, en een groot getal / zo in Zeelandt als elders / zijn opgebracht.

Dewijl nu de 3 Provintien, als Gelderlandt, Utrecht en Over-Yffel onder de Vyanden waren vervallen / wierden alle die Gedeputeerde, in de Generaliteyt, die Rekenkamer, Raadt van Staten, Admiraliteyten, &c. hare Commiffien opgezept / en de Seffien verboden / waar tegens die Heeren noch eenige reden in brachten / maar men verftondt / dat hare zaken waren afgedaan: De Klerken die de voorfz. Provintien gewoon waren te bedienen / wierden hare Chargien opgezept / en moften de Sleutels van de Comptoiren overgeven.

Den 10 Auguftii trokken upt het Quartier van zijn Hoogheyt eenige Ruyters, die des nachts quamen tot voor de Poorten van Utrecht, dringende tot in des Vyandts Retrenchement, daar zy veele nederhieuwen / en 16 Gevangene van daar mede brachten / latende alleen 2 Dooden achter: Te dezer tijdt geschiede de Monfteringe van de Militie, hier omtrent / door de Heer Beverning, en elders door andere / werdende die gezeght bevonden te zijn / te beftaan in 783 Compagnien, daar van veele Officieren, wel van 200 en meer Compagnien, opgeftelt zijn / om gereformeert / en de Compagnien ondergefteken te werden; gelijk zulks kort daar na door zijn Hoogheyt gedaan is / en zijn deze Gereformeerde Officieren, op een fortabel Tractament in dienft gehouden / met toezegginge / van by de naafte gelegentheyt / weder na hun verdienften gevordert te zullen werden.

Weynig tijts hier na / wierdt het volgende Placcaat van Sijn Hoogheyt afgekundight.

WILHEM HENRIK, by der gratie Godts, Prince van Orangie, en Naffau, Grave van Catzenellebogen, Vianden, Dieft, Lingen, Meurs, Bueren, Leerdam, &c. Marquis van Veere en Vliffingen, Heere en Baron van Breda, der Stadt Grave en Lande van Cuyk, Dieft, Grimbergen, Herftal, Cranendoncq, Warnefton, Arlay, Nozeroy, St. Vith, Daasburgh, Polanen, Willemftadt, Niervaart, Yffelfteyn, St. Maertens-dijk, Steenbergen, Geertruydenbergh, de hooge en lage Swaluwen, Naaltwijk, &c. Erf-Burgh-Grave van Antwerpen en Beçançon, Erf-Marfchalk van Hollandt, Gouverneur van Hollandt, Zeelandt, en Weft-Vrieflandt, Capiteyn Generaal en Admiraal der Vereenighde Nederlanden. Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluyt. Doen te weten: Alzoo by dagelijkze experientie ondervonden werdt, dat veele Compagnien van 's Landts Militie, door faute en quade voorzorge van de Capiteynen en Officieren, de zelve leydende, in zodanigen flechten ftaat bevonden werden, zoo ten reguarde van de Manfchap, als het zwakke getal van der zelver Soldaten en Ruyteren, dat in voorvallende gelegentheydt, daar van weynigh of geen behoorlijken dienft zoude te verwachten zijn, tot groote fchade en ondienft van den Lande, en difreputatie van des zelfs Militie. ZO IST,

dat

dat wy daar inne willende voorzien, gelast, en geordonneert hebben, lasten en ordonneren mits dezen, alle Capiteynen en Officieren, leydende Compagnien, zo te Voet als te Paart, ten dienste dezer Landen, de zelve binnen den tijdt van 14 dagen, innegaande met den 23 dezes, ten vollen te completeeren, en van bequame manschap te verzien, omme na behooren te komen dienst doen, en geemployeert te werden, op pœne van ter contrarie doende, te werden gecasseert zonder eenige conniventie: Lastende daar en boven gemelte Capiteynen en Officieren binnen de voorsz. tijdt eenige Verloven of Paspoorten te geven, alzo wy zulks voor den dienst van den Lande noodigh achten. Gedaan in 's Gravenhage den 18 September 1672.

Was geteekent,

G. H. PRINCE d'ORANGE.

Onderstondt,

Ter Ordonnantie van Sijne Hoogheyt.

Gecontrosigneert, C. HUYGENS.

Zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen hebbende in de voorleden Maanden de Steden Schoonhoven, Gorkum, Heusden, en die Frontieren wezen bezichtigen/ en de noodige ordres aldaar gestelt/ quam den 12 Augustii t'Amsterdam, 't geen daar over als opgetogen in vreugde was/ zijnde de 60 Vaendelen Burgerye te gelijk in Wapenen, benessens de 2 Vanen vrywillige Ruytery. Den 13 ging zijn Hoogheyt des Stadts Fortificatien bezien/ ook die aan den Overtoom, alwaar zijn Hoogheyt ordonneerde/ dat de 2 Metale Stukken, daar in leggende/ zouden binnen/ en 2 Yzere, in de plaats/ gelept worden: Zijn Hoogheyt wierd des middaghs op 't Stadthuys Princelijk getracteert: Van waar den zelven na Muyden, Weesp, Hinderdam, 't Huys t'Abkou, en daar omtrent met een Chaloup vertrok/ om daar mede de Fortificatien te bezichtigen/ keerende den 14 wederom; en toen zijn Hoogheyt na 't Leger te Bodegrave vertrok/ zoude hy tot gedachte Magistraat gezegt hebben: Dat zy lieden en ook de Gemeente wel mochten verzekert zijn, van zijn Hoogheyts toegenegentheyt, en zulks tot maintenue van de Republijk. Aldus wierd zijn Hoogheyt met groote statie weder uytgelept.

Een Troep Franse Ruyters, van 17 Standaarden meenden op den 18 Augusti, Gorkum te overvallen/ maar de Velt-Marschalk Wurts, van hun komste verwittight/ heeft eenigh Voet-volk met 3 Stukjes, hun tegen gezonden/ en gedwongen met verlies van in de 60 Ruyters, wederom na Vianen en Utrecht te retireeren/ blijvende van de zijne/ maar 4 Man.

De Fransen quamen den 21 Augustii voor 't Huys t'Abkou, maar vonden dat/ rondtom door 't water, en van binnen zodanigh met Volk en Geschut, voorzien/ datze daar niet lang morgenspraak hebben gehouden.

Eenige Franse Grooten uyt Utrecht in 't Ameronger Bosch wezende jagen/

wierden door een Vaendrigh en 16 Soldaten van Capiteyn Boman, uyt het Quartier van Bodegrave, bezet en gevangen / en door kromme wegen tot by Harderwijk gebracht / daar zy door een Amsterdams Oologhs-Jacht op de Zuyder-Zee kruyssende / wierden opgepast / en den 29 Augusti, tot Amsterdam gevoert / doch zijn civil gehandelt / ook wierd haar niets afgenomen / hoewel veel gesteenten en baggen over haar hadden.

Den Oversten Jorman van Amsterdam tot assistentie van Groeningen gezonden / schreef aan die Magistraat: Hoe den Bisschop van Munster 't Belegh had gequiteert, latende 5 van zijne Stukken Kanon schandelijk in 't slijk steken. Men verstondt / hy vol hoop geweest had, deze Stadt te winnen, by de Keurvorst van Keulen lang in 't Leger over zijn al te groote animositeyt berispt was: Zo volghden ook eenige onlustige woorden op de gedane onkosten, en 't bederf der Landen, &c. onder hun: Ja zelfs doen men de Gracht van de Cortin met Takkebossen alrede genoeghzaam had gevult, en zo gestoft op zijn konstige Mijnen en Mineurs, dat hy niet had durven avontuuren storm te loopen, als duchtende dat 'er te wel voor hem gekookt was. Den Staat dede doe aanbesteden het maken van 4000 paar Ys-spooren, en veel hondert Morgensterren: Terwijl quamen veel Switsers en Franse overloopen / maar wierd verboden geen Fransen in dienst te nemen.

Den laatsten Augustii is de Velt-Marschalk Wurts met eenige Troepen getrokken uyt Gorkum, na het Huys te Poudroyen, een braaf gebouw / in 't welk de Franse hadden bezettinge gelegt; waar van hy haast meester wierd / krijgende daar eenige Gevangens, de rest retireerden na Bommel; en terwijle de zyne hier bezigh waren / trok het Garnisoen van den Bosch door Crevecoeur, om te beletten / dat van daar geen assistentie zou gezonden werden na Poudroyen; 't welk by de Staatze eenigen tijdt is in bezettinge gehouden / doch daar na als maar een Roofnest wordende / gedemolieert / en laten opspringen.

Den 2 September zijn eenige Vriezen, met hulp der Kruyssers van de Zuyder-Zee, op Blokzijl aangevallen / en hebben een opgeworpen Schans van hun vermeestert / daar op de Inwoonders ook tegens de Bisschopse aangespannen zijn / en hebben den Commandant met 6 of 8 van 't Garnisoen om hals gebracht / en voort met hulp der Soldaten, de Vyanden daar uytgedreven; daar op Vollenhove ook van den Vyandt verlaten wierd.

Te dezer tydt voeren eenige Jachten en Smalschepen met Volk, onder de directie van eenen Moller, van Amsterdam, met een dessein op Swartsluys, daar zy na veel contrary windt voor quamen / doch den aanslagh (niet te voorzichtigh beleydt) mislukte / werdende de Bisschopse van de hare gesecundeert / daar op eenige weder quamen na Amsterdam, latende het Jacht van de Staten van Vrieslandt daar zitten / 't welk verbrandt wierd; maar de meeste trokken na Blokzijl; van waar den 11 dito de Capiteyn Holbaarn, met 240 Man een brave Assaut decde op Slijkenburgh, of de Kuynder-Schans, en de Bisschopse terstondt daar uyt op de vlucht dreef / sterk 250 Man, achter latende 28 Gevangens, een Karos met 6 Paerden, en andere buyt / zijnde wederzijdts weynigh Dooden of Gequetsten, en bleef den voorsz. Capiteyn Holbaarn, eenigen tijdt in de Kuynder-Schans commandeeren.

Geheel

Geheel Duytslant begost nu te zien/dat men den Keyzer na zijn Scepter stak/ maar de Bisschoppen van Keulen en Munster deden weten: Dat zy nergens anders om met Vrankrijk waren geunieert, dan om de Hollanders weder te ontvooghden, dat men haar afgenomen had: Ook dat zy geen andere beooginge en hadden als om te procureeren 't voordeel des H. Roomsen Rijks: Verre van daar om yets ter contrarie te onderstaan: Daar noch by voegende: Dat hare Troupen zelfs ten dienste waren van zijn Keyzerlijke Majesteyt, en daar van mochte disponeeren, zo 't hem geliefde, &c. Den Fransen Minister Gremoville, van Weenen na Parijs kerrende/ quam den Keyzer, eer hy noch vertrok/ verzekeren: Dat den Keyzer in geeniger manieren en zouden werden beschadight, zo maar stil zitten wilde: En dat de Franse Troupen niet een voet op den Bodem van 's Keyzers Landen zoude stellen: Zelfs zo Keur-Brandenburgh den Alderchristel. Koning niet en troubleerden, dat hy hem uyt een genereusheyt wilde recompenseren mette restitutie van zijne Plaatzen in 't Landt van Cleve. Maar men zagh wel waar dit heen wilde / en geen tijdt langer om te slapen was: En hoedanigh de Franse Ministers arbeyden / om den mars der Keyzerlijke Volkeren te beletten/ zo heeft de tydt geleert/ dat de Keyzerlijke, en andere Hulptroupen evenwel na beneden zijn afgezakt. Daarom was het dat den Vorst van Anhaldt te St. Nicolaasbrugh by den Keyzer al zijn spoediger verrichte / 't gunt tot 's Keyzerrijks beste was / zynde / alles by te brengen wat mogelijk was/ om het Franse voornemen te verydelen: Op die voet quamen nu verscheyde Duytse Vorsten zich by Keur-Brandenburghs Armé voegen/ gelijk den Hertogh van Saxen Lauwenburgh, zynde een Prins uyt den Huyze van Saxen: Duc de Loraine zondt zijn Minister Kanon, en 2 Regimenten Ruyters by Keur-Brandenburg, en eynde om zich van alle correspondentie te dienen: En quamen veel Keur-Brandenburghse Volkeren voor af/ en by partyen na Minden en der Lipstadt, staande zyn Keurvorstel. Doorl. met het gros te volgen.

d'Heer Paats, als Afgezandt van den Vereenden Staat, nu by 't Hof te Madrid, in Spanjen aangekomen zynde / begosten de Franse Ministers aldaar extravagant op te snyden / gelijk als of 'er geen Staten van Hollandt meer waren / en dat het daar alles Frans was / zeggende / dat de Stadt Amsterdam al aan den Marschal Turenne was overgegeven, &c: Doch met alle deze Rodomontades / konden zy niet beletten / dat de Spaanse Koninginne de Nederlanden, op nieuw / met Volk en anders / by stondt; zorder nochtans / dat Vrankrijk, hoewel hy haar dikwils dreyghde / daarom den Oorlogh dorst aandoen/ ook verdweenen deze leugenen wel haast / door 't schrijven van den Grave de Monterey, inhoudende / dat alles wel te herstellen was met Spaans Volk in de Vereenighde Nederlanden tot hulp te zenden / waar over aanstondts veel Soldaten en Gelt uyt Spanjen in Vlaanderen zijn over gezonden.

Den Grave de Humanes, Spaanse Gezant aan 't Hof van Portugal, schreef ook aan de Spaanse Koninginne, hoe dat de Fransen aldaar alle mogelijke middelen hadden aangewent / om dat Koningrijk op haar zyde te krijgen / en te bewegen dat zy tegen Spanjen zouden aangaan / daar toe dien Adel met gelt omgekoft / wel scheen genegen te zyn / maar niet de Gemeente, die wel zagen/

gen / datze als dan in 2 Oorlogen te gelijk zouden komen te vervallen / en dat dit daar door was gestupt geworden / uyt vreze / dat die Natie, (zeggende dat hun goedt en bloedt / om de Vrede te bewaren / ten besten was / maar niet om nieuwe Oorlogh aan te rechten) haren wettigen Koning, in ballingschap / in de Canarise Eylanden verzonden / wederom mochten inhalen / om hare rechtvaerdige zaken / te helpen verdaedigen.

Den 14 Augustii, 1672. wierd te Londen, in Engelandt, op 't Hof te Withal, gewisselt met den Fransen Gezant, het vernieuwde Tractaat voor 3 Jaren, tusschen Vrankrijk en Engelandt gesloten / in het Frans Leger, door de Engelse Ministers, inhoudende / Dat men Hollandt most vernielen: Want by 't zelve / hadden beyde de Kroonen hun verbonden / om onverbrekelijk te onderhouden / dat niemandt van beyde de Koningen byzonderlijk met de Heeren Staten Generaal zouden in handeling treden / zonder weten en toestaan van beyde / noch ook geen Verbondt of Vrede met de zelve te maken / ten zy Zy aan wederzijden / volkomen voldoening van hare Pretentien van de Vereende Nederlanden hadden bekomen.

Voorts wierd in den Hage verwisselt de Ratificatien van het geslooten Verbondt der Vereende Nederlanden met den Roomsen Keyzer, maar Keur-Keulen en Bisschop van Munster bleven al even hart / aan de Franse zijde met hare Wapenen den Nederlandtsen Vereenden Staat, bevechtende; den Bisschop van Straatsburgh hielt mede de Franse partye; de Keurvorsten Palts en Trier waren ook al de Fransen toegedaan / hoewel de laastgenoemde daar na van die af / en den Keyzer toeviel: Keur-Beyeren scheen eerst al mede Frans gezint / doch bleef evenwel Keyzers: d'Heer Pelnits, Keur-Brandenburghse Minister, na Hollandt gezonden / om den toestandt van het aankomen der Hulpbenden (daar men groote hoop op hadde) bekent te maken / vertrok / met den Heer van Amerongen, als Nederlandtsen Gezant weder over Bremen, naar boven / met genoeghzame middelen voorzien / om die Troupes, in het af komen behulpzaam te zijn. Men zeyde / dat zy by na van de Engelse Kapers hadden genomen geweest / want voor de Revier de Wezer komende / wierden zy door een Vissertjen gewaarschouwt / dat haar 3 Engelsen voor de Elf-stroom onthielden / die zy ook konden zien / liepen over zulks de Wezer in / en quamen behouden te Bremen.

Maar den Roomsen Keyzer, den Koning van Denemarken, Brandenburgh, Brunswijk en Lunenburgh, Hessen Kassel, overleggende / van hoe grooten gevolgh de Franse progressen mochten komen aan te groeyen / deden gezamentlijk sluyten het volgende

TRACTAAT

TRACTAAT

Van Assistentie en mutuele Defentie op den 22 *September* 1672. geslooten tusschen den *Roomsen Keyzer*, den *Koning van Denemarken*, den *Keurvorst van Brandenburgh*, de *Heeren Hertogen van Bronswijk*, en *Lunenburgh*: Mitsgaders, de *Vrouwe Landtgravinne* en *Regente* tot *Hessen Kassel.*

KEnnelijks zy by dezen, alzo zijn Roomse Keyzerlijke, en tot Hungarien en Bohemen Koninglijke Majesteyt, als ook die tot Denemarken, Noorwegen Koninglijke Majesteyt zijn Keurvorstl. Doorl. van Brandenburgh, Heer *Georg Wilhelm*, en Heer *Rudolf Augusti* Hertogen tot Bronswijk, en Lunenburgh, mitsgaders de Vrouw Landtgravinne en Regente tot Hessen Kassel, Furstl. Furstl. Furstl. Doorl. Doorl. Doorl. de tegenwoordige Conjuncturen hebbende behertight, en der zelver zorghvuldige gedachten daar heen laten gaan, hoe dat zy de Landen en Luyden haar van Godt toe vertrouwt voor onbillijk gewelt beschermen, en by Ruste en Vrede behouden mochten, zo hebben de zelve tot dien eynde na gehoudene Communicatie de na genoemde hare Raden en Afgezanten met genoeghzame volmacht en Instructie binnen deze Stadt Bronswijk by malkander gezonden, de welke naar aangewenden zorghvuldigen arbeyt, op aldergenadighste en genadighste Ratificatie, over deze navolgende Articulen met malkanderen zijn geconvenieert en geaccordeert.

1. Werdt tot een zekeren en vasten grondt gestelt dat deze Defensive Alliantie in generley wijze tot nadeel van 't H. Roomse Rijk, of anderzints tot yemandts nadeel, wie die ook mochten zijn binnen of buyten het Rijk, maar alleen tot afweeringe en mogelijkste tegenstandt van onrechtvaerdigh gewelt, en inzonderheyt tot ongekrenkte onderhoudinge van de zo dier verkregene Osnabrugse en Munsterse Vrede, en het gene daar in en anderzints in de heylzame Constitutien van 't Rijk aan een yegelijk gebleven en gegeven is, aangezien en gemeynt zal zijn; tot behoudinge dan van dit ooghmerk, zo zal tusschen alle de zelve Bontgenooten een bestendig goet voornemen en oprechte trouwe verbintenis zijn en blijven, zodanigh dat den eenen des anderen beste en voordeel bevordere, en indien yetwes ter contrarie gevonden mochte werden, zulks gehouden zijn aan den genen die het aangaat, tijdelijk te notificeeren en bekent te maken, maar inzonderheyt indien daar uyt eenige verwijderinge en nadeel aan de Bondtgenooten ontstaan mochte, en daar op die in dit Verbondt beloofde hulpe begeert konde werden, zonder uytstel te communiceeren.

2. Zo zullen alle der zelver Bondtgenooten Landen, die zy tegenwoordigh in hebben en bezitten, in 't H. Roomse Rijk gelegen, mitsgaders der zelver rechten prærogativen en gerechtigheden in dit tegenwoordigh Verbondt begrepen zijn, en wanneer des een of des anders geconfœdereerdens Landt en Luyden tegens de Constitutien van 't Rijk, en de Westphaalsche Vrede-handeling, doorgetrokken, of met eygen machtige Inquartieringe doortochten met Contributien en andere feytelijkheden, hoedanigh die genoemt mochten werden, door wien en onder wat pretext die ook geschieden mochten,

 bezwaart

bezwaart mochten werden, zo zullen alle en yegelijke der andere pacisceerende schuldigh en gehouden zijn op de requisitie van den beledighden, zonder eenigen uytstel, en verder tijdt als totte t'zamenkomste en mars noodigh is, ook zonder dat den eenen op den anderen wachte, met zo veel manschap te Voet en te Paerdt als in dit Verbondt is geaccordeert, te hulpe komen, ook niet bevoeght zijn, die Wapenen dieswegen aangevat eerder neer te leggen, tot dat den beledighden zijn billijke satisfactie en zekerheyt, zo verre immers mogelijk zy, gegeven werde.

3. Ten eynde aan de macht tot deze intentie noodigh niet moge manqueeren, zo is verders versproken en vast gestelt, dat de gezamentlijke Bondtgenooten, zo lange dit verbondt duuren zal, aan geworvene goede manschap geduurigh gereet hebben zullen.

Te weten zijne Keyzerlijke Majesteyt 3000 te Paerdt en 6000 te Voet.

Zijne Koninglijke Majesteyt van Deenmarken 3000 te Paerdt en 6000 te Voet.

Zijne Keurvorstelijke Doorl. tot Brandenburgh 3000 te Paerdt en 6000 te Voet.

Heer Hertogh *Georgh Wilhelm* Vorstelijke Doorl. 600 te Paerdt, 1200 te Voet.

Heer Hertogh *Rudolf Augusti* Vorstelijke Doorl. 400 te Paerdt en 1000 te Voet.

De Vrouw Landtgravinne en Regente tot Hessen Cassel Vorstelijke Doorluchtigheyt 400 te Paarde en 800 te Voet.

4. Wanneer zoude echter het gevaar zo groot zijn, dat de getermineerde hulpe in 't bovenstaande Articul begrepen, niet suffisant genoegh is, in zodanigen cas zullen de Bondtgenooten gehouden zijn zonder uytstel hier over te consuleeren, en zich over zodanigen aantal en bystandt vergelijken, waar mede de noodt lijdende inder daat geholden werden kan.

5. De lichte Artillery, Ammonitie, en wat daar toe eygentlijk behoort, zal een yder Geconfœdereerde by gedane conjunctie naar proportie van de troupen die hy zendt, den zijnen mede geven, maar zo dikmaals als men zware stukken van nooden heeft, dan zal den Requirant de zelve beneffens haar toe behoor fourneeren. Maar wanneer de zelve zodanige zware stukken niet machtigh was, of dat *in loco tertio* tot gemeenen besten wierde geageert, zo zal of zullen die geene die onder de Bondtgenooten het gevaar alder naaste zijn, de zelve beschaffen, maar hoedanig den Staat vande Artillerye zal werden geformeert, daar over zal aanstondts naar 't sluyten van dit Verbondt door zekere Gedeputeerde werden geconvenieert: Nochtans met dien verstande, dat die geene die inde Artillerye boven zijn quota yetwes zal toe brengen: dieswegen van de overige Hooge-Bondtsgenooten schadeloos gehouden zal werden, en ten minsten maandelijk die gedane onkosten geliquideert en goet gemaakt zullen werden.

6. Alhoewel de gezamentlijke Bondtgenooten aan zich behouden, dat op het bekomen advijs van vyandelijken overval den aggresseur door *Pacifica Officia*, van het aangevangen gewelt te dehorteeren, zo willen en zullen zy echter dies ongeacht met het te zamen voeren van de geconfœdereerde volkeren, en effective hulp biedinge, geenzints tardeeren, maar het zelve zonder uytstel in 't werk stellen.

7. Gelijk dan ook de gezamentlijke Bondtgenooten zich noch verbinden, dat wanneer het eenmaal tot Hostiliteyt is gekomen, niemandt van haar met de Contrapartye in eenige handelinge of Tractaat, het zy over de compositie ten Principale, of tot stilstandt, zal treden, als met voorweten en bewilliginge van de overige Bondtgenooten, en wanneer aan de zijde van den Vyant, yetwes van die natuur aan yemant van de zelve wierde voor gebracht, zo zal de zelve aanstondts de andere daar van Notificatie geven, en ondertusschen aan die geene die diergelijke dingen zal aanbrengen, bekent maken en verklaren, dat hem zonder voorweten en goetvinden van de gezamentlijke Bondtgenooten in diergelijke Communicatie of handelinge niet toestaat zich in te laten.

8. Indien

8. Indien het gebeuren mochte dat in den beginne twee van de Geconfœdereerde te gelijk vyandelijk wierden aangetaft, en van de zelve affiftentie en hulp wierde verzocht, zo zullen de Bondtgenooten gehouden zijn, zonder uytftel by den anderen te komen, en naar mogelijkheyt het daar toe dirigeeren, dat den eenen zo wel als den anderen geholpen werde, maar wanneer het zelve op eenmaal niet en is te effectueren, en wegens voorvallende omftandigheden, op dien tijdt niet meer als een of twee geholpen konde werden, zo zal hier by evenwel alleen op het gemeene Intereft gereflecteert moeten werden, en de Affiftentie daar heen werden gedirigeert daar de meefte van nooden zal zijn, het welke geftelt blijft aan het oordeel van die geene die t'zamen zullen komen, en het geene dat het meerder getal van dien hier in zal goet-vinden, dat zelve zal zonder tegen fpreken gevolght werden.

9. Wanneer de Conjunctie vande geconfœdereerde Volkeren eenmaal zal zijn gefchiedt, en men alrede aan het werk is, zo en zal aan geen van de Bondtgenooten vryftaan zijn Volkeren van 't Corps d'Armé op eygen Authoriteyt te revoceren of af te leyden, maar wanneer het gebeurde dat gedurende de Conjunctie, en als men in actie is, om den eerft geattacqueerden te helpen, een ander van de Bondtgenooten van een ander zijde ook wierde aangetaft, en die als dan begeerde dat hem ten minften zijne Volkeren na zich te trekken, toegeftaan mocht werden, in zulken gevalle zal het zelve in den Krijgsraat rijpelijk werden overwogen, en bevonden werdende dat de zelve noodt-lydende partye met detacheeren van zodanige Volkeren geholpen kan werden, als dan zal daar in geconfenteert, en 't zelvige niet verhindert werden.

10. En wanneer eenige van deze Bondtgenooten buyten dit Tractaat onderlinge in noch andere Alliantie met den anderen ftaan, zo zal niemandt gehouden zijn uyt kracht van beyde Tractaten affiftentie te zenden, maar alleens uyt een van de zelve, maar zal den Requiranten vryftaan uyt welk Contract hy de affiftentie zal willen verzoeken, en alsdan ook, en wanneer een Creyts of Ryks hulpe den gerequireerde effectivelijk zal werden toegezonden, zo zal zulks tot afflagh ftrekken van de alhier geftipuleerde hulpe der geconfœdereerden.

11. Zo dikwils dan de boven genoemde Manfchap te zamen gebracht moet werden, zo zal het Opperfte Commando van de Wapenen den Requirant, zo lange men in zijn Landt of buyten dezelve tot zijne reddinge en fatiffactie ageert, gelaten werden, maar anders in 't gemeyn, en buyten de voorfz. gevallen, zo zal het met het voorfz. Opperfte Commando gaan als volght. Dat wanneer of alle, of verfcheyden van de Bondtgenoten zich perzoonlijk by de Armé bevinden, het zelve den genen zal competeren die zonder dat den voorrang zal toekomen, maar wanneer maar een alleen van de zelve Bondtgenoten in perzoon prefent is, zo blijft ook het voorfz. Opper Commando aan den zelven alleen, zonder dat hem het zelve door yemandt van de Generalen, van wat ftaat of conditie en chargie de zelve ook mochten zijn, en van wien hy ook dependeert, zal mogen werden gedifputeert, en wanneer alleen Generaals perzoonen zullen prefent zijn, zo zal die gene het Opper Commando voeren, diens principaal voor alle de andere Bondtgenoten precedeert. En op dat in dezen gevalle uyt ongelijkheyt en difproportie van Chargies, te minder different en misverftant moge ontftaan, zo willen de gezamentlijke Bontgenoten in de beftalling van de Officieren over hunne volkeren die zy naar het gros van d'Armé zenden, zorge dragen, dat der zelver Chargie met het quantum zy geproportioneert, en dat in voorvallende gelegentheydt den eenen van den anderen de noodige ordres zal konnen ontfangen.

12. Zo is hier by mede vaft geftelt en geaccordeert, dat aan wien ook het zelve Opper Commando zoude mogen werden gegeven, de overige Hooge Bondts-verwanten aan

 hare

hare prærogativen vryheyt en gerechtigheydt daar door niet zal werden gederogeert, en zal ook die gene die het zelve Commando voert, in *Militaribus* niet van gewichte mogen voornemen nochte in 't werk stellen, dan met voorweten en toestemminge van de gemeene Krijgs-Raadt der overige Bondtgenoten, alwaar het schoon dat yemandt van de Hooge Bondtgenoten zelfs commandeerde, of wel des zelfs aangestelden Generaal.

13. En zal de zelve Krijgs-Raadt by de gezamentlijke Hooge Bontgenoten aangestelt werden, invoegen dat een yder aldaar een of twee van zijne beédighde bediende, die hy daar toe bequaam oordeelt, zal mogen zenden, die ook onweygerlijk toegelaten zullen werden, en zal een yder volgens den Rangh van zijn Committent in den Krijghs-Raadt sessie nemen. het zy de zelve is een Militair of Civiel standts perzoon, doch zullen zodanige twee maar eene stemme hebben, en zal een yegelijk daar toe werden gelast dat hy precize naar de Wetten van dit defensijf Verbondt zijn ooghmerk houde, en daar na zijn stemme dirigere, maar de directie zal t'elkens gelaten werden aan den genen die in dien tijdt het Opper Commando zal hebben, doch alzo dat de Conclusien naar de meerderheyt van de stemmen gemaakt werden; Tot betere uytvoeringe van dien en bevorderinge van alle voorvallende expeditien zal naar het sluyten van dit Verbont een vasten Krijgs-Secretaris met gemeyn believen werden aangestelt, en in gemeene beédinge genomen werden.

14. De Jurisdictie behoudt eenes yegelijks Bondtgenotens Officier over de troupen die hy den requirerende Bondtgenoot tot hulpe brenght, maar indien het zoude gebeuren, dat yetwes een Generaal Krijghs-recht vereysche, zo zullen ook daar toe uyt aller zijds Bondtgenooten Generaliteyt en Krijghs bediende die gene werden geroepen die tot een Generaal Krijghs-recht behooren, en zal die gene præses zijn die het Generaal Commando voert, of indien de zelve daar niet wilde by zijn, die gene die na hem in 't zelve Generaal Commando de naaste zal zijn.

15. En op dat ook als zoodanige conjunctie effectivelijk zal wezen gedaan de ongelijke onderhoudinge gene verwerringe noch Confusie veroorzake, zo willen de Bondtgenooten gezamentlijk een zekere Ordonnantie dies wegen formeren, naar de welke geduurende de zelve Conjunctie alle de Troupes doorgaans even eens getracteert zullen werden, dewijl ook die Auxiliaire volkeren alle de proviant niet op eenmaal, en te gelijk met zich konnen voeren, zo zal den Requirant gehouden zijn, de zelve zo lange zy in zijn Landt staan, met noodige Proviandt voor een billijken prijs tegens contante betalinge te voorzien.

16. Hoewel de vrye doortocht van een yeders Bondtgenoots volkeren zonder verhinderinge werdt toegestaan, zo zal echter in dezen ook gevolght werden de Constitutien van 't Rijk, en zo veel immers mogelijk der Bondtgenooten Landen verschoont werden, en in allen gevallen op des Landts Heeren wegen over den doortocht, dagh-reyzen, en quartieren, de nootwendige ordre te doen, onbenomen blijven.

17. Indien men met progres van opgemelte Wapenen eenige Vyandts Landen en plaatzen zoude komen te bemachtigen, of op de zelve eenige inquartieringe of contributie bekomen, zo zal by de uytdeelinge en repartitie der zelver, t'elkens op het quantum van de volkeren, die een yegelijk by die uytwerkinge zal hebben, gelet werden, en daar na de proportie genomen werden, en gelijke meyninge heeft het ook, indien eenige vyandtlijke Artillerye verovert mochte werden, maar hoedanigh men zich zal reguleren met de gevangenen van Consideratie, het zelve zal naar het sluyten van dit Verbondt met assumtie van eenige Militaire perzoonen afgehandelt werden.

18. En dewijle de gezamentlijke Hooge Bondtgenooten aan de behoudinge van goede ruste in 't H. Roomse Rijk zeer veel gelegen is, en de zelve meest daar in bestaat, dat de

Rijks

Rijks en Kreyts conftitutien op 't fpoedighfte in obfervantie werden gebracht, zo willen de zelve op dezen tegenwoordigen Rijksdagh, en andere behoorlijke plaatzen daar toe devoiren laten aanwenden, en niet minder haar zelven daar laten aangelegen zijn, om te helpen verhoeden dat de Stadt Ceulen *via facti* niet bezwaart werde.

19 Wanneer ook den eenen of den anderen Potentaat genegen mochte zijn omme in dit defenfijf Tractaat zich mede in te laten, zo zal het zelve met eendrachtige verwilliging en believen van de Hooge Bondtgenooten gefchieden, die daar over zullen onderhandelingh plegen, en de Conditien die men dies wegen zal accorderen, by dit Tractaat toegevoeght werden.

20. En zal dit defenfive Verbondt van dato dezes af drie geheele volgende Jaren duuren, en onverbreekelijk gehouden werden, ook de Ratificatien van de Hooge Bondtgenooten op den $\frac{22}{12}$ van de naaft komende Maandt October door zeekere hier toe Gedeputeerde alhier in de ftadt Bronswijk ingebracht en uytgewiffelt werden, en blijft noch aan der zelver Hooge Bondtgenooten welgevallen en goet vinden, of zy deze verbintenis willen Prorogeren, en tot dien eynde noch voor het eyndigen van de drie Jaren een te zamenkomft en handelinge aanftellen willen. Ten oorkonde van 't welke is dit Tractaat by de te zamen gezonden en gevolmachtighde Raden van de hier boven Alderhooghft en Hooghftgedachte zijne Keyzerlijke ook tot Hongaren en Bohemen Koninklijke Majefteyt, zijn Koninkl. Majefteyt van Denemarken, Noorwegen, &c. Mitsgaders zijn Keur-Furftel. en Furftel. Doorl. Doorl. Doorl. Doorl. ondertekent en bezegelt, ook yder partye een gelijk luydent exemplaar behandight. Actum Bronzwijk den $\frac{22}{12}$ September 1672.

(L. S.) Iohan Vry Heer van Goes.
(L. S.) Christiaan Habbeus.
(L. S.) Raban van Kanfteyn.
(L. S.) Iohan Helwig Schutz.
(L. S.) Herman Hopfner.
(L. S.) Burchaud van Oër.
(L. S.) Regnerus Badenhaufen.

Groeningen nu door den Vyandt verlaten zijnde/ (als hier voren verhaalt is) zoo heeft den Lieutenant Generaal, de Heere Carel Rabenhaupt, met voorweten der Hooge Overigheyt, aanftonts getracht te bezorgen/ dat ook de Ingezetenen ten platten Lande, en byzonderlijk in het Oldamt, de goede vruchten van deze verloffinge mede mochten genieten; en daarom/ alzo het Volk van den Biffchop van Munfter zeer qualijk huys hielt in de Oldamfter Mieden, en grootelijks gevreeft wierd/ dat die de Turf in de Venen van Munterdam, Veendam, Wilvank, &c. zoude in brandt fteken/ waar door de Stadt Groeningen noch groote ongelegentheyt zoude overkomen tegens de aanvaardetende koude Winter, zoo wierde een goede partye Soldaten na de Mieden gezonden/ waar door de Huysluyden aldaar zoo moedigh wierden/ datze meynden zich nu genoeghzaam van de overlaftige Vyandt te konnen ontlaften/ en alzoo wraak te nemen/ over de groote bezwaarniffe dienze haar hadden aangedaan; daar op tracteerdenze de Soldaten mildelijk van haar befte fpaarbeeten; maar als de Soldaten befchonken waren/ heeft haar de Vyandt overvallen: de Soldaten ftellen zich te weer/ maar zich buyten poftuur vindende/ nemen na weynigh tijdts de vlucht/ de Huysluyden houden nochtans aan/ en doen dappere tegenweer/ maar te zwak/ en buyten ordre zijnde/ worden verflagen/ en hoewel eenige om quartier riepen/ zo wierdenze nochtans alle doodtgeflagen die

het niet in de Veenen of anders ontvluchtede / maar de Meyt van de Heer Pastor Marius de Muink, ontvloodt in een groot Brandt-netelen-bosch / en zoude het ontkomen hebben / ten waar de groote Hondt, het huys beschermende / en t'elkens op de Vyandt aanvallende / van eenige Soldaten na gezet waar tot in het Hof, de welke al bassende ruggelings liep tot by de Meyt, haar alzo ontdekkende/ en zo wierde zy gevat/en tot haar onderste kleedt uytgeschut / en zonder meer smaat aan te doen / wech gejaaght. Daar op is den 7 September een goet getal Voet en Paerde-volk uyt alle Compagnien gecommandeert sterk omtrent 2000 Man, hy haar hebbende eenige Veldt-Stukjes,&c. onder het beleydt van de Overste Jorman, Colonel van het Hollandts Regiment, (het welke in de Belegeringe binnen de Stadt Groeningen gekomen was) die aanstondts met dit Volk uyt Groeningen na Winschoten is vertrokken / alwaar de Vyandt onder den Oversten Ramsdorf, zich noch/ sterk ongevaar 1400 Man onthielde/ en met grooten yver doende was / om de oude vervallen werken aldaar/ bestaande in 9 Bastions, te herstellen/ en daar door Delfzijl, de Boertange, en Groeningen zelf / te benauwen.

Als de zelve Colonel nu by Winschoten zijn Bataile formeerde / heeft hy op des Vyandts Voorwachten aan beyde plaatzen laten chargeeren ; en hier op zijn Dragonders en Cavallery commandeerende die plaatze te berennen/zo heeft den Vyandt de zelve verlaten / en zette hem in 4 Esquadrons in het veldt. De Colonel nam post / en bezette Winschoten, vindende daar in een deel Schoppen, Spaden, Houweelen, Wagens, &c. doende in haast een Battery opwerpen / en zette zich onder zijn Kanon, voor Winschoten, daar zy t'zamen geslooten / hebben den geheelen dagh / tot in de donkere nacht/ op malkander gechargeert. Doen heeft de Colonel zijn Infantery sterk 200 Man aan een Gracht geposteert / die des Vyandts Drangonders meenden te voet door te gaan / maar zijn van de Groeningers zo geattacqueert geworden/ dat 'er wel 200 in de pan gekapt zijn : de Vyandt had 2 ses-ponders Kanon by hem ; de Colonel liet den Vyandt eens of twee reysen daar mede op hem affschieten / met weynigh succes / maar doen hy onder zijn Kanon genadert was / dede hy zijne Troupen, die voor de Bateryе stonden aan beyde zyden af wyken / en op de Munsterse losbranden / en wierd in eenen schoot een geheele righ Dragonders getroffen / de tweede / en derde schoot ging ook niet mis : Ondertusschen ageerden des Colonels Dragonders en Cavallerye op de andere zyde / zo dat de Vyandt zich heeft moeten retireeren/en de Colonel de Victorie bevochten / zendende wel 50 Gevangenen na Groeningen, hy had 50 van des Graven Koningsmarks Polakken by hem/ de welke lustigh vochten. Van des Colonels Volk, is weynigh gebleven : De zelve heeft 's anderdaaghs om Winschoten op alle advenuen affnijdingen gemaakt / en 's nachts de Winschoter-Schans, die 4 halve Bolwerken, een schoone diepe Gracht, en aan de Fausse-bray levende Hagedoorne Heggen had / bestormen willen / doch is de Vyandt ook door gegaan/ en heeft de zelve verlaten. Daar op zijn 200 Vuurroers, nevens 80 Paerden, en 30 Drangonders, onder het commando van de Heer Overste Luytenant Olbergh, van Graaf Koningsmarks Regiment, naar het

Huys

Huys te Wedde, met een ses-ponder Kanon gecommandeert; maar de Vyandt haar ziende aankomen/ heeft hy 't zelve Huys ook verlaten: Dit Huys is een zeer sterk en schoon Slot en, de Pas tusschen de Bourtang en de Nieuwe-Schans.

Winschooter-zijl wierd mede van de Munsterse gequiteert / en by die van Groeningen bezet. Ook heeft den Colonel den Dijk laten deur steken / om den Vyandt de correspondentie tusschen de Nieuwe- en Oude-Schans te benemen; de Vyandt trok hem by malkander / by 't Huys te Kloofter en in de Oude, of Belingwolder, en in de Nieuwe- of Lang-Akker-Schanssen. De Finsserwarder-zijl Pas, en Bester-hamerigh Pas wierden alle door de Groeningers afgesneden / en bezet. De Colonel Jorman kreegh noch 4 Stukken Kanon en Ammonitie, ook versch Volk by hem; van de Vyandt bequam hy in de Brugge-Schans 3 yzere Kanons, en wat Ammonitie, doch 2 Stukken hadden zy vernagelt / de welke weer gerepareert wierden. De Boeren mosten tot Winschoten werken / en die plaats wederom repareeren. Den Colonel Jorman had de Oude-Schans al beginnen te blokkeeren / maar hier was meer aan vast / door dien al het Landt, rontom de zelve / als ook om de Nieuwe-Schans, onder water stondt: Mede is de voorsz. Colonel met zijn onderhoorigh Regiment, korts daar na / weder in Hollandt ontboden en vertrokken.

Omtrent deze tijdt trokken eenige Fransen na 't Dorp Camerik, en 300 van haar quamen roven en plonderen onder Woerden: Capiteyn Bouwens aan 't Woerder Verlaat eerst met 6 Man oppassende / haalde de Valbrugh op / daarze heymelijk achter lagen / en stonden 150 Franse Ruyters aan d'overzijde/ die by hun niet konden komen / maar gedoogen mosten / dat zy t'elkens van achter d'opgehaalde Brugh op haar chargeerden: Men zagh de Franse Officiers vast van hare Paerden af tuymelen / terwijl om assistentie gezonden wierd/ 't geen ook quam / eerst van 50/ en toen van 300 Man, wanneer Capiteyn Bouwens besloot (te vooren tot 35 man aangegroeyt) de Franse te Camerik aan te tasten / die alle de Dorpen daar omtrent hadden uytgeplondert/ maar die waren al na de Houdijk, ettelijke 100 afgeweken / drijvende den geroofden buyt voor heen: Bouwens door een bedreven Gidze, achterhaalt haar by kleyn Jannen-brugge, een mijl boven Woerden, hier quam hy door omwegen (doende de Franse Marsch slaan) op haar recht aan / zy wijken na de Houdijk, daar zy secours kregen: De Staatse Ruyters het te quaat krijgende / 30 vloogen (dat notabel is) Capiteyn Bouwens Volk tot de buyk door 't water hare Ruyters te hulpe / daar onder zelf 5 Franse, die al eenige weken in Staatse dienst hadden geweest. Als men nu 30 een half uur de Franse Ruyters had zien vluchten door Slooten en Heggen / wierden zeer veele/ die niet voort konden / ten plondering aan Bouwens Soldaten gegeven / daarze met Hoeden/ Carabijnen / Laerzen / Snaphanen / &c. mede binnen Woerden quamen/ neffens een hoogh Officier.

De Franse, Woerden lest verlaten hebbende / quam zijn Hoogheyt den Prins van Oranjen, daar binnen / ordonneerende plaats voor zijn volk te maken / dan die van Woerden vreezende voor 't af breken van hare Pannebakkeryen, buyten de Stadt, verzochten over de moedtwil / by de Fransen geleden/

uytstel;

uytſtel; zijn Hoogheyt oordeelende die Stadt met deze belemmering niet houbaar te zijn / en na zijn gewoonlijke goetheyt excuſeert haar tot een beſtemden tijdt/ zy hem beloovende te waarſchouwen/ indien de Franſe yets op haar wilden tenteeren: Maar eenige van Woerden gaan ſtillekens na Utrecht by den Hertoge van Luxenburgh, om Sauvegarde voor haar Pannebakkeryen te krijgen.

Hier over dede zijn Hoogheydt den Heer Prins van Oranjen, een goedt aantal Volk, uyt het Quartier van den Grave van Hornes naar de Stadt Oudewater marcheeren / die den 16 September, daar binnen quamen / Poſt vatten / en die Plaats aanſtondts begonnen te verſterken; de gedachte Grave van Hornes volghde zelfs / korts daar na/ en liet de Goverwellen Sluys met eenige van zijne Benden bezet/ nemende te Oudewater zijn Quartier.

De Franſen, door dit Poſt nemen van Oudewater wakker geworden/ (daar het aanzoek van Franſe Sauvegardes voor de Pannebakkeryen van Woerden, door eenige / zonder kennis van de meeſte/ niet weynigh toe hulp) quamen op den 18 September uyt Utrecht, met 2800 Man, 4 Veldt-Stukjes, (van welke 2 onderwegen in de slijk bleven ſteken) met veel Krijghs-tuygh, voor de voorſz. Stadt Woerden; den Hartogh van Luxenburgh, Stouppa, den overgeloopen ſchelmzen Mombas, en veel Krijgs-Officieren waren mede hier by. Voor Woerden komende / heeft Luxenburgh door een Trompetter aan die Heeren doen verzoeken den deurtocht voor eenigh Volk, 't welke toegeſtaan wierd: Daar op alle deze Troepen quamen in trekken/ maar bleven daar binnen en hielden Poſt/ tot groote verſlagentheyt der Inwoonderen: Den 19 dito quamen daar noch veel Schuyten met Bagagie en Leeftocht, Karren met Gereedtſchap en Kogels, ook de 2 Stukjes die onderweegh waren blijven ſteken/ en zijn aanſtonts de Boeren daar rondtom opgehaalt / en nevens de Burgers gedwongen aan de Fortificatie te arbeyden / tot verſterkinge van de Stadt, en alles buyten op te ruymen / en neder te werpen / dat in de weegh ſtondt / en heeft Luxenburgh, weder na Utrecht trekkende / daar binnen gelaten een bezettinge van omtrent 2000 Man. Van welke de Burgers geen kleyne overlaſt moſten verdragen / zo dat veele genoodtzaakt waren de Stadt te verlaten. Nu vonden deze Woerder Pannebakkers zich niet weynigh bedrogen / want het quam op geen Pannebakkeryen alleenigh aan / maar die / en het meeſte wat rontom de Stadt in de weegh ſtondt / wierd van de Franſe geruïneert en afgebrandt.

Den 20 Auguſtii trokken by nacht eenige Franſen uyt Crevecœur na Heuſden, en overrompelden op het onvoorzienſt een Redoute en Hoornwerk, door het onachtzaam wachthouden van 't Volk van Capiteyn Lichtenbergh, door zijn abſentie veroorzaakt/ 't welk die van binnen de Stadt vernemende in alarm geraakten/ daar op de Franſen weder uyt die Poſten retireerden/ mede nemende eenige Gevangens.

Boven Schoonhoven aan den Oever van de Rivier de Lek leght 't gehucht Kapel, waar na toe / en na Lopik, en 't Stedeken Yſſelſteyn de Franſe van Utrecht by de 2000 ſterk getrokken zijn /om die plaatzen te plonderen; dair daar mede doende zijnde / wierden zy overvallen en geſlagen door eenige Troupen van

van zijn Hoogheyt, de passagie beter bekent/ die niet alleen veel ter neder schooten/ maar haar ook 't geroofde ontnamen: Daar-en-boven schooten de Uytleggers dapper daar onder/ langs den Dijk, zulks dat zy zeer confuys weder t'Utrecht binnen quamen.

Een aanslagh op Naerden, was aangeleyt op den 28 September, daar toe waren eenige Schepen en Trekschuyten met Volk gevaren door/ en van Amsterdam derwaarts/ 't gunt alles zeer wel aangeleydt was/ en eer die van Naerden dit wisten/ waren de Soldaten al voor de Stadt: Zijn Hoogheyt toogh zelfs over Muyden, daar na toe/ en zijn Excellentie Prins Maurits had alles in goede ordre aangestelt: En gereet zijnde/ quam zijn Hoogheyt met Monsr. de Louvigny op den Dijk, zo dat men slechts wachte na't arrivement van de Schepen van de Zee-kant, die door de stilte niet aan en konden komen: Hier mede stuyte noch niet de couragie van den Jongen Rijngraaf, noch de dappere moedigheydt van zijn Hoogheyt, en had men werks genoegh om den zelven te contenteeren/ als willende evenwel aan/ maar de voorzichtige Officieren raden 't af/ waar op 't Volk weder in hunne voorige Posten vertrok/ latende eenige van die geposteert in 's Gravelandt en t'Ankeveen, want blijvens tijdt/ was het daar niet/ door dien men met zo weynigh volk/ lichtelijk/ door de Franse Garnisoenen van Utrecht, Amersfoort en Harderwijk had konnen overvallen worden; evenwel sloegen zy noch een Frans Convoy, gaande van Utrecht na Naerden, bekomende daar van/ 60 goede Paerden, en 30 veel Gevangens: Tot Naerseveen wierden mede/ een partye Fransen verslagen.

Het Staten Volk op 's Gravelant en daar omtrent geposteert/ bleven daar niet lang in vrede/ want op den 7 October vielen eenige 100 Fransen, van die op de attaque van Naerden uyt Utrecht gekomen waren/ op haar aan/ daar ze slechts met 40 man/ een kleyne post/ by 't gemeen Landts-huys/ bewaarden/ de zelve verdrijvende; namen 30 daar van gevangen/ en staken eenige huyzen in brandt/ daar op zy zich vertoonden voor de Ankeveense-Sluys, alwaar Prins Maurits eenige Palissades had doen planten/ en met 'er haast een Borstweering opwerpen. Hier lagh den Oversten Stokheym, met zijn Regiment, de Fransen vielen den 9 dito met groote furie/ op haar aan/ doch met verlies van meer als 50 dooden/ wierden zy afgewezen/ blijvende aan der Staten zijde maar een Capiteyn doodt zonder meer. Daar en boven mosten de Fransen noch 2 Posten, by haar in 's Gravelandt ingenomen/ weder verlaten/ en naar Utrecht vertrekken.

AANVAL OP *WOERDEN.*

Verfoeyelijk was het/ dat die van Woerden zo snoden daat/ aan haar Vaderlandt, eygen Stadt, veel eerlijke Luyden, ja aan haar zelf hadden begaan/ om welk (zo het mogelijk was te herstellen) den 10 October, een aanslagh daar op wierd aangeleydt/ waar toe den Heer van Zuylesteyn uyt des Princen Quartier, en Graaf van Hornes uyt Ouwater, des nachts daar voor quamen/ maar voorby trokken naar hun aangewezen Posten; Zuylesteyn met

het Regiment van Solms, en eenige gedetacheerde Compagnien bleef aan Grovenbrugge, tuſſchen Utrecht en Woerden, om het ſecours uyt Utrecht te verhinderen / zich daar poſteerende met een Batterye, na Utrecht toe: De Graaf van Hornes ook by zich hebbende eenige Compagnien Marines, lagh geposteert op Polanen en de Zaaghmoolen, om van daar de Stadt Woerden te beschieten: Des anderen morgens met het krieken van den dagh / heeft de Tooren-Wachter vernomen/ dat 'er Volk voor de Stadt quam / en tweemaal op de klokken gebingelt / daar op alles in de Stadt in roer was / en 't gelupt van Musquetten gehoort wierd / daar zy malkander mee antwoorden: Doen is 'er op den Zuydt-Ooſter-hoek van den Tooren-trans vyur gemaakt / tot een Seyn aan die van Utrecht, dat zy om ſecours verlegen waren / en is door den harden wint den Tooren, tot aſſchen verbrandt / duurende den brandt tot namiddagh toe: Ondertuſſchen naderde zijn Hoogheyt met 4 Regimenten aan de Bodegraaffe zijde / de Stadt, om de attaque te doen/ daar op die van binnen eenige uytzonden / om de overige Pannebakkeryen in brandt te ſteken / zijnde tegens den avondt / 't geen haar wel eenighzins gelukte/ doch haaſt weder na binnen wierden gedreven; op welke tijdt den Hartogh van Luxenburgh met een ſecours van 8 of 9000 Man, op het Quartier van Zuyleſteyn aanzette/ doch ruſtigh wierd afgewezen: Den 12 dito 's morgens vroegh / beklom des Princen Volk de Wal, onder het faveur van Vuurballen en Granaden, daar op die van binnen een uytval deden / maar ſchooten te kort / en liepen ſtraks weer in/ achter latende veel dooden/ daar onder 18 Officiers, en wierden vervolgt tot voor de Poorte; die van de Franſen uyt ſchrik / een lange wijl open en onbezet gelaten wierd / en licht zou hebben konnen overweldight geworden zijn / indien het volk maar voortgetrokken hadden.

Des Princen Volk approcheerden aanſtondts met de Spade/en die van binnen deden ſterke defenſie / ſulks datter al eenige vande Aanvallers doodt bleven/ daar onder Capiteyn Mengers, en verſcheyde gequetſt wierden. Werdende twee Bateryen aan de zijde van zijn Hoogheydt, en een aan de zijde van den Graaf van Hoorn op-geworpen: Den Hartogh van Luxemburgh, die des avondts te vooren van Zuyleſteyns Quartier was afgewezen / quam nu door behulp van eenige Boeren, langhs den Houdijk op Camerik, en de Kruypin, door 't water / langhſt een wegh die onpaſſabel geoordeelt wierdt / tuſſchen Woerden en Zuyleſteyns Quartier, 't zelve onverhoets en van achteren overvallende/ eerſt met 2000 man; hier wiert dapper gevochten/ ſulks dat der Staten Volk veele gedoodt hebben/ en daar op het gantſche gros der Francen volgende / en tegens de Zuyleſteynze inſettende / braken ontrent 3000 door / die binnen Woerden quamen: Ondertuſſchen kreegh het den Heere van Zuyleſteyn te quaadt/ en alzo Hy zelfs geen Quartier begeerde/ wierdt doodt geſchooten hebbende wel 18 wonden: By aldien de Graaf van Hornes niet op 't geſchiet was aan gekomen / zoude 't zelve Quartier geheel geruineert zijn geweeſt; 't geene nu vorders daar voor gevallen is / blijkt uyt den volgenden Brief, die de Graaf van Hornes aan de Heeren Gecommitteerden Raden geſchreven heeft.

D' Heer GRAVE VAN HOORN.

MEt het aankomen van den dagh hoorde ik ſterk ſchieten in het Quartier van den Heere van Zuyleſteyn, en een uur daar na zagh ik de Troupen van de zelve Poſt met zeer grooten ſchrik zich ſalveeren. Ik trachtede deze vluchtende Mannen op te houden met verſcheyde perſuaſien, en vervolgens met goede Muſquet-ſchooten, maar alles te vergeefs; dit gaf in den beginne eenige emotie aan mijn Volk, die nochtans datelijk verzekerden: Een half uur daar na verſcheen de Vyandt voor mijn Poſt, innemende de Huyzen tegen mijn over, en men ſchoot geduurigh ten wederzijden zo veel men konde; dit alzo eenigen tijdt geduurt hebbende, avanceerden 15 of 20 Officieren met een groot getal Muſquettiers, gevende zich bloot met den degen in den eene, en den hoet in den andere handt, roepende, quartier, goet quartier Meſſieurs, en verzochten te ſpreken den genen die commandeerde, ik zeyde, dat ik het was, en dat zy goet quartier zouden hebben, daar op zy antwoordeden, dat men dan de Wapenen zoude neer werpen, daar uyt ik verſtondt, dat wy malkanderen niet wel en begrepen, en dede daar op voorts een groote charge tegens hen doen, daar door een goet deel van hen doodt bleven, ondertuſſchen was een goet gedeelte van den Vyandt genadert tot dicht by de Stadts Poorte, maar ik had my de nacht te vooren zo wel aldaar geretrencheert, dat den Vyandt door een groote ſortie, die zy aldaar maakten ter zelver tijdt, de zelve niet en konden forceeren, en ook het ſecours, dat van de andere zijde van het Canaal quam, niet en konde embarqueeren: Den Luytenant Colonel *Palm* ziende de zelve branleeren, ging tegens haar af met de ſabel in de handt, en ſloegh de zelve in route, zulks wierde den Vyandt tot tweemalen gerepouſſeert, en gedreven tot in de Poſt, die zy hadden geoccupeert van den Heere van Zuyleſteyn, daar zy vaſt bleven; mijn Majoor de *Heyde*, die hen hadde vervolght ter rechter zijde, keerden daar na vervolgens wederom na mijn Poſt. Ik kan niet zeker weten waar het gros van den Vyant gebleven is, de kleyne partyen die ik van tijdt tot tijt hadde gezonden om de zelve te recognoſceren, hebben my 't zelve niet konnen bekent maken: De Vyandt heeft veel volks verlooren met het meeſte part van de Officieren die daar waren. Den Capiteyn *Bonnema*, en eenige andere Officiers, met een groot deel gevangens, die zy hadden gekregen in het Quartier van den Heere van Zuyleſteyn zijn wederom genomen, en verloſt; en wy namen ook eenige Officieren, maar door dien de meeſte zeer gequetſt waren heeft menze niet konnen mede brengen, uytgenomen een Capiteyn, en een Luytenant van 't Regiment van *Picardyen*, met een Vaendel van den Vyandt, dat ik giſteren aan zijn *Hooghheyt* hebbe gezonden, en wy hebben ook noch een Vaendel van de onze weder gekregen. Omtrent ten 10 uuren bequam ik een ordre by zijn *Hooghheyt* geſchreven, om my te retireeren; want zijn *Hooghheyt* voorzichtighlijk konde begrijpen, dat niet tegenſtaande een partye van den Vyandt geſlagen was van mijn zijde, men echter niet en konde beletten, dat het ſecours niet eyndelijk in de Stadt quam, om dat de communicatie van de Quartieren, door het enlevement van dat van den Heer van Suyleſteyn, gebroken was: Ik dede daar op hart ſchieten op de Stadt, en om hen noch meer te ontzetten, liet ik haar ſommeeren in de naam van zijn *Hooghheyt*, om de Stadt over te geven, hen te kennen gevende,

dat het secours was geslagen, en indien zy het niet en deden, dat zy ook geen quartier zouden hebben; zy lieden zonden den Majoor de Heer *la Grange*, en 2 Officieren uyt de Stadt, de welke verklaarden, dat nademaal zy-lieden de eerste waren van de oude Compagnien, en dat zy 2000 man in de Stadt hadden, dat zy daar van niet en konden spreken, bevoorens de bresse ware gemaakt, zulks, dat daar uyt wel af te nemen was; dat zy genoegh gepersuadeert waren van de nederlage van haar secoers, want zy-lieden genoegh van de Wallen hadden gezien, datze waren gaan loopen, en kenden een goet deel van hare Officieren, die by de Stadts Poorte doodt lagen.

Als deze Messieurs weder na de Stadt keerden, begonden wy weder heel hart te schieten, ondertusschen hadde ik doen renforceeren de geavanceerde Guarde met 100 man, en noch andere 100 man gezonden aan den Capiteyn *Duyk*, die ik had gelaten met 4 Compagnien by de Batterye voor de Saaghmoolen, om aldaar de zelve te soustineeren, als men op ons hadde uytgekomen, en hebbe vervolgens al zachtjens doen zakken het gene ons daar wegens de Ammonitie resteerde: Hebbe ook onderwijlen gezonden aan den Baron de *Libergue* die omtrent Montfoort lagh, dat hy zoude avanceeren met de Cavallery, en de 8 Compagnien Infantery die by hem waren, tot Linschooten, van welke zijde ik zeker was van niet gecoupeert te konnen werden; ben alzo met al mijn volk geretireert, nalatende alleen eenige gequetsten, die niet mede genomen konden worden, hebbe ook noch 10 Stukken Geschuts weder te rugge gebracht, en alles wat ik daar nevens had mee genomen, maar hebbe alleen achter gelaten 2 Velt-Stukjens, het eene dat in het water viel, en het andere dat men niet en konde wech brengen, en ook in 't water wierd geworpen, het eerste hadde men noch wel kunnen salveeren, indien de nalatigheyt van 2 Capiteynen der Bootsgezellen 't zelve niet hadden veroorzaakt, die de voeten te vroegh los lieten met een partye van haar volk, hebbe de zelve doen gevangen nemen, om haar exemplairelijk te laten straffen: Ik hebbe geen Officieren verlooren, maar alleen omtrent 150 Soldaten zo gequetste, als doode, van de 12 Compagnien die met my zijn geweest.

Zo haast zijn Hoogheyt aan d'andere zijde/bericht hier van ontfangen had/ gaf Hy bevel/ (nademaal de Stadt hier door te veel was versterkt/ om yets verder daar op te ondernemen) met alle den Treyn weder na de Posten te keeren. Den Hartogh van Luxemburgh was hier zelfs tegenwoordigh/ en zondt na 't Franse Hof de volgende Lijst der dooden en gequetsten/ van zijn zijde gebleven/ als:

Van 't Regiment van Navarre.

Les Messrs. l'Ordinie, *Luytenant Colonel* gequetst. De *Ridder de le . . Majoor* gequetst. *Capiteyns Gonnelieu*, *de la Salle*, *Levi* doodt. *Capiteyn Despart*, *Destandot*, *Dange*, *Roussel*, *Brandelle*, *Desbordes*, gequetst. *Luytenant Colonel Petitpiny*, *Bartelone*, *Luytenant Vassy*, *Cassié* en noch 6 *Sergeanten* doodt.

Van

Van 't Regiment van Piemont.

Colonel Melliere gequetst. *Bucau, Ridder de Ligny, de Rovre, la Vomere, Blurrac, Marcogne, Ridder van Bretueil, Prevost, Bonneville*, de *Ridder Nol, Peradon, Morson, Capiteyns* alle doodt. *Neuchelle, Capiteyn* en *Majoor*, doodt. *Battoniere, Luytenant* doodt. *Serisac, Luytenant* en *Ridder Dachelieu* gequetst.

Van 't Regiment van Normandyen.

Graaf van Milly, Colonel gequetst. *St. Paul, Luytenant Colonel*, en den *Majoor* doodt. *Lessilage, David, Perquedon, Contrambler, Bonneval, Ridder de Nusby, Mantsant, la Brosse, la Marisinere, Capiteyns* alle doodt. De *Ridder de la Nove, Capiteyn* en *Bouffele, Capiteyn* der *Dragonders* gequetst.

Van 't Regiment Marine.

Maisonpré, Capiteyn doodt. *Bonfils, la Chaussee, Manonveille, Capiteyns* gequetst.

Van 't Switzerse Regiment.

Pallavicino, en *Maison Blanche, Capiteyns* doodt.

Van 't Regiment van Picardyen.

Alle de *Capiteynen*, daar onder *Messrs. Beauregard, Tronchelon, Boisdauphin*, en de *Volontaire Dampiere*, mede doodt.

Behalvens noch veel andere / en waren wel 2000 Soldaten doodt gebleven: Van de Gequetste storven in 5 dagen noch 54 Officieren, en van de resteerende quamen zeer weynigh op / zijnde veel armen en beenen afgezet / daarom zeyden de Fransen t'Utrecht, dat de Hollanders als Duyvels geschooten hadden: En waren naderhandt zo vervaert / dat d'Officiers mosten looten / als zy uyt gingen.

Dit waren de Voornaamste, maar zeker Heer tot Utrecht schreef aan zijn Vriendt t'Amsterdam, eenigen tijdt hier na / dat hy al 128 Officieren tot Utrecht had zien begraven, die in d'Attaque voor Woerden waren gebleven, of aan hare Quetsuuren, aldaar gekregen, overleden.

Van dezer zijde zijn den Heer van Zuylesteyn, den Luytenant Colonel Schimmelpenning, en 6 of 700 man zo Dooden als Gevangenen achtergelaten. De Franse zonden 't lichaam van de Heer van Zuylesteyn, in linne zwachtels / aan zijn Hoogheyt, werdende 't zelve / om begraven te werden / na Breda gevoert / daar hy Gouverneur van was; deze bedieninge kreegh daar na Graaf Charles Rijngraaf, Colonel van zijn Hoogheyts Regiment Gardes. Den Graaf van Waldek die den 17 September den Eedt ter Generaliteyt, als Veldt-Marschal van den Staat had afgelegt / bequam 't Regiment Infanterye van den Heere van Zuylesteyn, beneffens zijne Compagnie Paerden, en den Graaf Koningsmark het Generaalschap van d'Infanterye.

Zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen betoonden in deze heete en gevaarlijken tocht op de Stadt Woerden, zijn onvermoeyden yver, en onver-

saagde Dapperheyt, ontzagh niet/ zich in de grootste gevaren te begeven / zo dat verscheyde reyzen van zijne Officieren gewaarschout/ en te rugh gehouden is.

Op de zelve tydt was geordonneert / dat om een diversie / het Garnisoen uyt Schoonhoven, onder de Marquis de Louvigni, een alarm maken zou op Vreeswijk, anders genoemt de Vaart, tegen over Vianen: Gelijk geschiede / met zo veel succes/ dat men van beyde zyden langhs den Dijk approcheerende / met verlies van 7 of 8 Man, daar onder 2 Capiteynen, daar binnen quam/ sterk by de 2000 Man, maar in plaats van verder op de Fransen, die weynig boven de 100 sterk / beneden de Sluys slecht genoegh getrencheert lagen/ aan te vallen / is yder aan het plunderen gegaan / waar na met den geroofden buyt weder retireerden / steekende eenige Huyzen aan brandt / daar op de Fransen de Kerke zelfs / en eenige Huyzen meer in brant gesteken hebben. Ook was op deze tydt besteemt/ een loosen alarm omtrent Naerden aan te stellen/ doch had geen gevolgh.

Eenige Waaghalzen uyt Aerdenburg deden een tocht op zeker Fort, genaamt de Knokke, in Vlaanderen, daar de Fransen een Tol, hadden / 't welk haar wel gelukte/ uytwijzende het volgende Extract, makende goeden buyt, en staken het Fort in den brandt, maar is naderhandt van de Franse weder opgebouwt.

EXTRACT

Uyt een Missive van de Heer Colonel *Albertus Spindler*, geschreven uyt *Aerdenburgh*, den 18 October 1672.

Mijn Heer.

OP heden is de Partye, de welke den 15 dezer loopende Maant van hier is uytgetrokken, bestaande in 36 Mannen, meest al te maal gekleet in Schoyers Kleederen, dragende op hare schouders Dijkhaken, Schoppen en Spaden, eenige onder de Kazakken Pistolen hebbende, ook eenige Fisicque, onder het beleyt van *Joos van Dale*, en *Symon de Ponty d'Hingeon*, beyde Capiteynen Luytenants, den een van de Heer Colonel *Spindler*, den ander van de Heer *Collonel Viscomte d'Akaré*, de welke den 17 dezer Maant hebben ingenomen het Franse Fort van de Steen-Strate, gelegen aan de Vaart, zijnde wel Gepallisadeert, en rontom met Stormpalen verzien, komende door de Wallen op, door dien zy geen meester van de Brugge konden werden, doodtslaande eenige Switzers en een hoop Fransen, hebbende de resteerende Officiers en Soldaten, bestaande in't getal van 25, als mede den Ontfanger en Contrerolleur van de Licenten, met de Wapenen van den Koning van Vrankrijk, zijnde in 't zelfde Fort, mede gebracht binnen deze Stadt, en hebben het zelve Fort in brandt gesteken, en alzo verlaten; het welke het Garnisoen van deze Stadt zeer heeft ge-encourageert, als niet een Man van de Partye verlooren hebbende. Hier mede blijve, &c.

Was onderteekent,

ALBERTUS SPINDLER.

Den

D'Heer GEORG FREDERICH grave van WALDECK etc

Den overgelopen Mombas, zich eenigen tijdt tot Keulen, met zijn Swager, den Heer de Groot, in de Herbergh, genaamt den H: Geest onthouden hebbende; doch misschien vreezende door dezen geverfden holten Geest (want het was een Duyf, geschildert op een houten Uythang-bordt) aldaar niet genoegh beschermt te zijn / keerde hy weder in de overwonnen plaatzen der Fransen, naar Hollandt, maar quam hier al in grooter gevaar / want gaande van Woerden na Utrecht, vraaghde Hy onder wegen / aen een Meysje, of zy daar omtrent ook Soldaten had vernomen, en kreegh tot antwoordt / dat eenige daar niet verre van daan, in 't Kooren lagen, waar-op hy te rug gaande dit perijkel ontsnapte / want het waren Staatze Soldaten uyt het Prince Quartier, die op avantagie waren uyt gegaan. Maar Mombas nu als wanhopende / most noch een pots in't werk stellen / alzo het scheen dat Hy niet wel vernoeght was / (over 't vellen van zijne zo genadige Sententie, hier vooren pag: 381 te lezen) op zijne gestelde Rechters, d'Heeren van Zuylesteyn, en andere; hier over raakt hy zo spooreloos aan 't hollen / dat hy / in 't begin van de Maandt October, een Tamboer, met een Cartell. of ontzegh-brief aan die Heeren over zent / om met hem in Duel te komen vechten; maar hy wiert geestigh / aldus geantwoordt.

Monsr. Mombas, op uwe Brieven alhier gekomen, dient dit tot antwoordt, dat ik ondergeschreven, u verwachte op't Schavot, om u te voldoen volgens uwe verdiensten. Door my, Scherprechter van de Hooge Justitie in 't Leger, en was geteykent,

Chrisṭ: Christiaanse.

't Opschrift was /

Monf. Barton de Mombas, tegenwoordigh, t'Utrecht, par Tamboer.

Maar Mombas compareerde niet. t'Zedert dat hy by de Franse was overgeloopen / practiseerde hy aanslagen / om den Vereenden Staat te beschadigen / want op zijn aanraden staken zy den Lek Dijk door / maar hier van wierden de Fransen, door 't invloepend water / zo te Woerden als Utrecht, veel meer geplaaght / dan Hollant, 't welk na by de Zee-gaten gelegen / het water gemakkelijk kon lossen.

Het was aanmerkelijk dat in deze Zomer, 1672. het water doorgaans / in de Revier de Lek, zo laegh / als by menschen gedenken geweest was / en in tegendeel / in den volgende Zomer des Jaars, 1673. zo hoogh / als niemandt gedenken kon / zo dat de Fransen de gaten in den Dijk niet konden stoppen / maar in de Maandt Julii, wel 15 Roeden wijdt zijn geworden / waar door het Landt van Utrecht af / tot Yselsteyn toe / geheel is ondergevloept.

Als nu zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen, en den Hoogen Krijghs-Raadt, zagen / dat Mombas, na dat Hy 4 maal was ingedaaght / niet te voorschijn quam / en ook niet te krijgen was / hebben zy op den 18 November, 1672. in 't Leger te Bodegrave, tegen hem geveldt / de volgende Sententie, welker Executie of uytvoering, evenwel tot den volgenden Zomer, is uytgestelt.

SEN-

SENTENTIE

Van den Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenigde Nederlanden, jegens *Johan Barton de Mombas*, gewezen Commissaris Generaal van de Ruyterye dezer Landen. Geexecuteert aan des zelfs Effigie, in 's Gravenhage, den 25 Julii, 1673.

ALzo den *Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden*, uyt het intendit van den Advocaat van 't Landt, midtsgaders de Stukken en Munimenten, daar nevens over gelevert, ten genoegen gebleken is, Dat *Zijn Hoogheydt* op den 7 Julii, dezes Jaars 1672. *Jan Barton de Mombas*, gewezene Commissaris Generaal van de Ruyterye dezer Landen, tegenwoordigh Latitant en Gecontumaceerde, expressèlijk heeft geordonneert, de Troupen, zoo te Voet als te Paert, te commanderen in de Betuwe, en dat ook den Heer Veldt-Marschalk *Wurts*, uyt den naam van hoogh-gemelte *Sijn Hoogheyt*, by Missive, in date den thienden der voorsz. Maant, aan den zelven *Mombas* gedepescheert, de voorverhaalde ordre geitereert heeft, zoo als ook den voornoemden *Mombas* het zelve commande aanvaart, en zich in de voorsz. Betuwe heeft getransporteert: En of wel dienvolgende den zelven *Mombas* eer en eedtshalven gehouden, en verplicht was, alles te contribueren, en verzorgen, 't gene tot defensie van het voorsz. Quartier van de Betuwe, hem aanbevolen, nodigh en dienstigh had mogen zijn, midtsgaders 't zelve Quartier ten uyttersten te defendeeren, dat hy *Mombas* nochtans, contrarie de voorsz. respective ordres, mitsgaders tegen zijn eer, eedt en plicht, in de voorsz. Maant Junio, als wanneer den Vyandt aan den Rhijn tegens over het voorsz. Quartier was gekomen, zich onderwonden heeft zijn Post aldaar schandelijk te verlaten, en aan den Vyandt volkomen openinge en gelegentheydt te geven, om met des zelfs Armé den Rhijn te passeeren, gelijk den zelven Vyandt die occasie ook waar genomen heeft, en den voorsz. Rhijn gepasseert is; hebbende hy *Mombas*, alzoo getracht deze Landen tot de uyterste ruine en extremiteyt te brengen; dat hy over de voorsz verraderlijke en trouwlooze actie, geapprehendeert, en voor den Hoogen Krijghs-Raadt te rechte gestelt zijnde, hangende de Proceduren aldaar, midtsgaders *deliberante Principe*, zich van zijne trouwloosheydt, en verraderye overtuyght vindende, heeft ondernomen by nachte uyt zijne detentie te vluchten, en uyt te breken, midtsgaders zich met klimmen over de Wallen, en zwemmen door de Grachten van 't Leger, te salveren. Dat hy ook vervolgens na Utrecht by den Vyant is overgeloopen, en zich aldaar als noch onthoudt, midtsgaders hem jegens dezen Staat laat employeren. Dat vorders den gemelten Krijghs-Raadt uyt de Relatien van den Provoost Generaal van 't Leger mede gezien heeft, dat den voorsz. *Mombas* eerst tot driemalen, en naderhandt noch ten vierdemaal, *ex super abundanti* by openbare Trompetten en Tromslagen, door alle de Quartieren van het Leger behoorlijk ingedaaght, en ingeroepen is, om zich te sisteren voor den gemelten

melten Krijghs-Rade, en aldaar redenen te geven van het voorſz. trouwloos, en ſchandelijk verlaten zijner Poſte, als mede van het ontwijken uyt zijne detentie, het violeeren van de Grachten, en Circumvallatien van het Leger, het overloopen by den Vyandt, met den gevolge en aankleven van dien, en voorts te antwoorden op zodanigen Eyſch en Concluſie Crimineel, als den Advocaat van het Landt jegens hem, uyt zake voorſz. zoude willen doen, en nemen; En dat hy nochtans niet en is gecompareert, maar zich heeft laten contumaceren, alle het welke zijn zaken van zeer quaden gevolge, en directelijk ſtrydende tegens de Placcaten, en Diſcipline Militair van dezen Lande, midtſgaders ſtrekkende tot groot dis-reſpect, en ſchade van den ſelven Lande, die derhalven niet en konnen geleden, maar andere rigoureuſelijk ten exempel behooren geſtraft te worden: Heeft den gemelten Krijghs-Raadt, op alles rypelijk gelet, en geconſidereert hebbende, 't gene ter materie dienende was, den voorſz. *Jan Barton de Mombas* verſteeken van alle exceptien declinatoir, dilatoir, en peremptoir, midtſgaders weeren, en defenſien, die hy comparerende had mogen doen, en proponeren; En doende voorts recht, heeft den zelven *Mombas* verklaart, als hy verklaart wordt by dezen, te hebben begaan *Crimen Læſæ Majeſtatis*, en ſchuldigh te zijn aan verraadt jegens den algemeene welvaart van den Lande; condemneert dienvolgende den zelven *Mombas* (wanneer hy wederom mocht worden geapprehendeert, en in handen van de Juſtitie geraken) met de Koorde geexecuteert te worden, datter de doodt naar volgt; en dewijle hy door zijn ontvluchten zich de Juſtitie heeft ontrokken, en nu niet te bekomen is, maar zich by den Vyandt onthoudt, ordonneert, dat des zelfs *Effigie* door den Scherp-rechter zal worden gebracht ter plaatze daar men gewoon is Criminele Juſtitie te doen, en aldaar aan een Galge zal worden op gehangen; Verklaren voorts alle zijne Goederen ten behoeve van de Generaliteyt geconfiſqueert, en verbeurt, doch alles op approbatie, en goedtvinden van *Zijne Hooghheydt.* Aldus gedaan en geſententieert, ten overſtaan van den voorſchreven Advocaat van 't Landt, ter vergaderinge van den Hoogen Krijghs-Raadt binnen *Bodegrave*, op den 18 November 1672. en is de zelve by hooghgemelte *Zyn Hoogheydt* geapprobeert.

Ter Ordonnantie van de zelve.

Geteekent,

JOHAN MOLENGRAAF.

Dit Vonnis is aldus op den 25 Julii, 1673. in den Hage, in 't werk geſtelt/ en uytgevoert/ zijnde dezen Verrader Mombas, geſchildert op een Plank/ zo groot als hy leefde van den hoofde tot de voeten/ en na den omtrek van zijn Lighaam rontom uytgeſneden/ ſtaande zijn naam/ aldus met groote letters op zijn borſt/ BARTON DE MOMBAS. Zodanig is deze Afbeeldinge, in 't openbaar en aanzien van duyzenden Menſchen/ door den Beul op 't Schavot, aan een Galge op gehangen/ met een Strop om den Hals. Doch de Jongens zulk geſchildert galgh-pronken ongewoon/ konden dit niet

 lang

lang verdragen' maar wierpen' na dat het omtrent een uur gehangen had, zo vreezelijk met steenen daar op / dat / had hy niet doodt geweest / ('t welk hy al was / eer op gehangen wierdt) niet lang geleeft zou hebben, want zy goopden / scheurden / en braken dit Beeldt wel haast aan verscheyde stukken / en liepen daar mede / elk zijns weeghs / gelijck men omtrent een Jaar te vooren aldaar gedaan had / met de Lighamen van de 2 Gebroeders, J. en C. de Wit. Doch dat was Natuurlijk Vleys, en dit maar geschildert hout. Dit geschiede/ in den Hage, op de zelve tijdt / dat Mombas weder tot Keulen was gekomen/ daar doenmaals de Tractaten tot den Vrede waren begonnen.

Na dat de Stadt en geheele Provincie van Utrecht, nu Frans was geworden / vluchten meest alle de Landtluyden met hare gereetste Goederen / in de vaste Steden, als vooren verhaalt is; Hier door wiert zelf in Hollandt groote moedtwilligheyt gepleeght / inzonderheyt by nacht als wanneer verscheyde stoute Bedelaers, Landtlopers, en Vagebonden de verlaten Huyzen open braken / die doorsnuffelden / en 't geen door verschrikte haastigheyt verlaten / en hier en daar versteeken was / daar uyt haalden: Veel Boeren, dicht onder de Steden woonende / en overzulks op haar Goederen gebleven / wierden voor/ en in hunne Huyzen, van deze Fielen overvallen / en gedwongen / Kost, Drank, en Geldt te verschaffen / al eer zy wilden vertrekken / ja op zeker nacht plonderden zy een Herbergh, op den Amstel, maar een Musket-schoot weeghs van Amsterdam, buyten de Uytrechtse Poort; zo dat'er al eenige Heeren, voor hare Landen, Hoffsteden, en Boere-huyzen, die noch eenighsints droogh mochten leggen / Sauvegardes van zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen verzochten en verkregen. De Passagiers, Reysigers en Wandelaars, wierden ook zomtijdts / op de wegen gemolesteert / en van zulke Guyten, geldt afgedwongen / dat zy passagie- of drink-geldt noemden / en mede wel alles dat zy by haar hadden / met / of tegen wil / afgenomen: Veel verlopen en nieuw aangenomen Soldaten van de Staatse, begonden ook zodanige pijpestelderyen / aan te rechten / dat by sommige Officieren, door de vingeren gezien / en toegelaten wierdt / wie raat waarom. Maar de Boeren, die hier en daar / doe de eerste schrik over was / op hare Wooningen, in eenige drooge Polders, Veenen, en aan de hooge kant / na Leyden, en daar omtrent / weerom quamen / stelden zodanigen ordre / door 't kleppen der Dorp-klokken, als 'er zulke Roofvogels quamen dat dit schuyvuyt / door dit geluydt / en de daar op volgende t'zamen komst der gewapende Huysluyden, verschrikt / zeer haast / en verbaast / quamen wech te stuyven.

Door dien de Post-wagens, rijdende van / en naar den Hage, al mede niet heel vry waren / verzochten en verkregen de Meesters der zelve / van zijn Hoogheydt de volgende

S A U V E G A R D E.

WILHEM HENRIK, *by der gratien Godes Prince van Orange en Nassau, Grave van Catzenellebogen, Vyanden, Dietz, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam, &c. Marquis van der Veere, en Vlissingen, Heere en Baron van Breda, der Stadt Grave en Lande van Cuyk, Dieft, Grimbergen, Herstal, Cranendonk, Warneston, Arlay, Noseroy, St. Vijt, Daesburg, Polanen, Willemstadt, Niervaart, Isselsteyn, St. Maartensdijk, Steenbergen, Geertruydenberg, de Hooge en Lage Swaluwen, Naaldwijk, &c. Erff-Burgh-Grave van Antwerpen en Besançon, Erff-Maarschalk van Hollandt, Gouverneur en Stadthouder van Hollandt, Zeelandt en West-Vrieslandt, Capiteyn Generaal en Admiraal der Vereende Nederlanden.*

SYne Hoogheydt neemt hier mede in zijne particuliere Protectie en Sauvegarde, de Directeurs van de Post-wagens, dagelijks rijdende tusschen Amsterdam en den Hage, mitsgaders hunne Familien, Bedienten, Paerden, Huyzen, Stallen, Wagens, Gereetschappen, omme voor alle molestie, insolentie, plunderingh en schade, en van Voerluyden, of wie het anders zoude mogen wezen, beschut, beschermt en bevrijdt te wezen. Lastende derhalven allen en een yegelijk, de voornoemde Directeurs, hunne Familie en Bedienten, vry en vrank, rustelijk en vredelijk alomme te laten verkeeren, zonder hun aan hunne Perzoonen of Goederen als voorschreve, in het dagelijks rijden als voor henen, van de zelve Post-wagens, met alle het gene daar van is dependerende, als anders eenige de minste hinder of belet te doen, op pœne van Sijne Hoogheydts indignatie, en van daar over anderen ten exempel, naar rigeur gestraft te werden. Gedaan in 't Leger by Bodegrave den 9 September, 1672.

Was geteekent,

G. H. Prince d'Orange.

Onder stondt,

Ter Ordonnantie van Sijne Hoogheydt.

Gecontrasigneert, C. HUYGENS.

Daar waren doenmaals in Hollandt ook veele / inzonderheyt / onder de Roomsgezinde, die hare snaters quaataerdighlijk en door zommige onverdraaghlijk / lieten gaan / want eenige botte en onwetende Paus-gezinde, volgens deze Vaersjes /

Harde, blinde, dommen yver,
Hoe onwetender, hoe stijver.

Staken hare hoofden wel trotzelijk op / zeggende. Dat de Geuzen nu al lang genoegh over hare Kerken hadden gedomineert; en dat het nu haar beurt weer zoude worden: Dat men ook wel haast de Roomse Geestelijkheyt, in haar gewaadt, met Kruycen en Vanen, openbaarlijk, langs de Straten, in Proceffie

cessie zoude zien gaan, en de Kerken met Kruycifixen en schoon vercierde en opgepronkte Beelden verheerlijkt worden, &c. Hier tegen andere korzelige koppen haar aanzettende/ rezender zomtijts heele Bure-geruchten, en viel ook wel op een ernstig plok-haartjen uyt / en zo deze Roomse van eenige Vyanden daar omtrent hadden/ wierdt van de zelve / veel quader/ aan de omstaanders (om die op te hitzen) gesprooken/ als het in der daat was/ waar door het wel zo verre tot Amsterdam gekomen is/ dat het Graeu al gaande was gemaakt/om de huyzen van zulke Inwoonders te plonderen/zo dat Schout,en Dienaars daar moften komen / om tot contentement van deze luyden/ die quaat-spreekers naar 't Stadthuys brengen/ daar men dan bevant / dat het zeggen van zo groot belang niet was geweest/ zo dat men die 's avondts (met een vermaning van zich stil te houden) weder liet na huys vertrekken.

Men vondt ook in Amsterdam en andere Hollandtse Steden eenige goede Rooms Catholijken, van oude en eerlijke geslachten, die / wanneer als het Landt aan Vrankrijk over ging/ al op Hooge Eer-Ampten vlamden / overleggende hoe hoogh zy zouden konnen komen / en uyt de oude Registers op zoekende/ wat Aanzienlijke bedieningen hare Voor-ouders in de Aaloude tijden hadden bekleedt ; het zelve aan andere / (die daar om lachten) niet duysterlijk te kennen gevende : Want minder rekening maakten zy niet/ dan dat als dan/ de Regeering half uyt Roomse, en half uyt Gereformeerde zoude bestaan ; en wie weet / of zy niet al by provisie onder malkander / hier over met kuyppen besigh zijn geweest ; ja (gelijk veeltijdts geschiedt) getwist hebben gehad / want deez Roomse Politijken, was het meer te doen / om Staat als om Religie, die zy in meest al de Hollandtse Steden, alrede vry genoegh oeffenden.

Maar onder de Paapse Boeren waren veele die zich stelden tegen hunne Officiers, en voornamelijk tegen die gene/ die de Schattingen en Verpondingen quamen in manen / en dewijl men al vroegh in dit Jaar 1672 had ingestelt een tweehonderften Penning, zo waren 'er veele / die de zelve niet betaalt hadden/ niet alleen onwillig/ om die te voldoen/ maar zommige/ die die al betaalt hadden/ wilden met geweit haar geldt wederom hebben: Onder anderen gebeurden't dat zeker goet man/woonende in den Banne van Diemen, een uur gaans van Amsterdam, van d'Overigheyt aldaar verzocht zijnde/om den tweehonderften Penning van de Ingezetenen daar omtrent te ontfangen/ een gedeelte al had ingekregen / aleer zich de Stadt Utrecht aan de Fransen overgegeven had : deze dan met de omleggende Huysgezinnen vluchten mede / zo door verbaasde schrik/als 't invloeyent water/naar Amsterdam : Weynigh tijd geleden wordt hy aldaar in zeker Kroegh ontboden / daar komende/ vindt hy een deel van zijn nabygelegen Buuren, die (wetende dat hy / (om zekere redenen) gemeenlijk veel Geldts by hem droegh/) hem begosten voor te houden / dat, (nademaal het Lant nu doch verlooren was, en wel haast een ander Heer en Meester zoude krijgen) de Schattingen, by hem ontfangen, niet behoefden overgegeven te worden, en dat elk zijn geldt in dezen benauwden tijdt, noodigh van doen hadt, zijnde als nu, een stuyver zo waardig, als anders een schelling, over zulks begeerden zy / dat hy yder zijn uytgegeven geldt, op weder overge-

ving

ving van hare quitantien zoude te rugge geven; hier toe kon hy niet verstaan/ en wierd daar over met harder woorden gedreyght/ doch bleef even standtvastigh/ tot dat eyndelijk de Boeren de Mesjes uyt de Zak halende/ hy gedwongen was/ elk zyn betaalde Schatting weder over te geven/ mits in trekkende de daar voor gegevene quitantien, de welke daar na/ aan de hooge Overigheyt gezonden/ en de zaak verhaalt zijnde/ wierd die Boeren deze dwingelandy/ door 't zenden van Deurwaarders, op hare kosten/ zo heet uytgepepert/ dat het een deel noch wel heught.

Het Geldt was nu zeer noodig tot onderhouding van 't oude, en aanneming van 't nieuwe Krijghs-volk, en de Boeren waren op veel plaatzen ten platten Lande, niet te vinden/ en andere wilden niet wel betalen; hier over dede Zijn Hoogheyt, al om af kondigen de volgende Ordonnantie.

Den Prince van Oranje, &c.

Z*Yne Hoogheyt* Last en Ordonneert hier mede de Ingezetenen van de Dorpen van Hollandt en West-Vrieslandt, hare hooge en lage Officieren en Magistraten behoorlijke onderdanigheyt te bewijzen, en te obedieeren, als mede promptelijk te voldoen de lasten en quotisatien zo van Verpondingen, Tweehondertsten Penning, gemeene Landts Impositien, als anders, daar op zy-luyden van wegen de Overigheyt gestelt en getauxeert zijn, zonder daar van in gebreke te blijven. Lastende *Zijne Hoogheyt*, zo de Officieren van de Graaffelijkheyt ten platten Lande voornoemt, als de Officieren commandeerende in de naaste Garnisoenen, in cas van wederspannigheyt en weygeringe, omtrent de voorsz. betalinge, de Ingaarders, Pachters, Deurwaarders, of die de executie komt te doen, tot inninge van de voorsz. lasten en quotisatien geauthoriseert, de sterke handt te bieden. Gedaan in 's Gravenhage den 17 *September* 1672.

Was geteekent,

G. H. Prince d'Orange.

Onderstondt,

Ter Ordonnantie van Zijn Hoogheyt.

Gecontrasigneert,

C. HUYGENS.

De Over-Ysselse Steden, Kampen, Deventer en Zwol, bevonden nu met der daat/ wat Keyzerlijke vrye Rijks-Steden zy waren geworden; haar Munten gingen niet meer/ te Kampen hielt de Wolle-wevery van hare Duffels/ voor Amsterdam, op; die van Deventer, waren haren Koophandel van zware zommers/ Eyken-balken/ Scheeps Timmerhout/ uyt Munsterlandt, en die van Stokvis, Haring, Kaas, &c. uyt Hollandt, volkomen quyt/ geen Schepen gingen meer/ als vooren/ den Yssel-Stroom op en af/ geen Koop-

manſchappen wierden van Amſterdam, over Harderwijk daar na toe gevoert; en die van Zwol moſten nu wel gedwongen/ hunne te nagelegen Voorſteden, Hoven, en Tuynen af breken/ en alle de Commiſſien van den toe- en afvoer uyt Duytſlandt en Hollandt was uyt/ en hare Factoors, krauden hare Hoofden.

Aldus waren deze/ en d'andere overwonnen Landen en Steden hare Vryheyt quijt/ en wierden ſlaafachtigh van hare Overwinnaars verdrukt/ want zoo haaſt den Koning naar Vrankrijk vertrokken was/ begon men over al met zware Inlegering/ de Ingezetenen te belaſten/ die op veel plaatzen groote moetwil bedreven: daar op volghden de Contributien, beſtaande in den eyſch van onopbrengelijke ſommen van penningen/ die daar na een weynigh wierden verzacht; voorts het ontwapenen der Borgers, het ſteelen en afhalen van der Huysluyden Vee, Koorn en Vruchten, &c. het bederven van Sijn Hooghheyts Warande te Dieren by Zutphen. Op veel plaatzen/ daar de Roomſe Geeſtelijkheyt eenigh voordeel voor haar beooghden/ namen zy al meerder Kerken tot haar/ als bedongen was.

Dezen onverdraaghlijken overlaſt dede veel Inwoonders uyt de overwonnen Franſe Steden, met hare geheele Familien, na Hollandt vertrekken/ brengende hare koſtelijkſte Goederen mede/ en die van grooter omſlagh waren en niet wel vervoert konden worden/ verberghden zy/ by nacht/ en ontijde/ in de huyzen van hare Vrienden en vertrouwde kenniſſen, 't welk den Koning van Vrankrijk overgeſchreven zijnde/ liet daar tegen in alle zyne Conqueſten, af kundigen en aanplakken de volgende

DECLARATIE

Van den Koningh van Vrankrijk, tegen de Inwoonderen van Gelderlandt, Over-yſſel, en 't Sticht Uytrecht.

VAn wegens den Koningh, zijne Majeſteyt wel geinformeert zijnde, dat een groot getal Inwoonders van de nieuwe geconqueſteerde Landen, door zijn Armee in Hollandt, hare Landeryen, Huyzen en Erven geabandonneert en verlaten hebben, en elders geretireert zijn. Zijn Majeſteyt willende haar dwingen om weder te komen: Ordonneert en gebiedt wel expreſſelijk aan de Eygenaars van de gezeyde Huyzen, alzo geabandonneert zijnde, om daar weder te komen woonen, en dat binnen het eynde van deze loopende Maant, zonder langer uytſtel, op pœne dat de tijdt verſtreken zijnde, Confiſcatie van alle hare inkomen zal wezen, en te zijn verobligeert, om yder dagh te verſchaffen 50 Guldens, tot onderhoudinge van de Troepen van zijne Majeſteyt; en by faute van betalinge, zullen hare Huyzen gerazeert, en de Plantagien omgehouwen worden.

Gebiedt en Ordonneert zijne Majeſteyt aan zijne Lieutenant-Generaals, Commandanten van zijne Troepen, zijnde in de geconqueſteerde Landen, als ook aan den Heere *Robbert*, Intendant van de Juſtitie, Politie en Finantien, over de zelve

de zelve tot zijnen regarde, de handt te houden aan de Executie van deze tegenwoordige, de welke zijne Majesteyt wil hebben gepubliceert, en over al geaffigeert daar zulks van noode zal zijn, op dat niemant eenige onwetenheyt pretendere. Gedaan tot Versailles, den 9 September, 1672.

Was getekent

L O U I S.

Noch lager stondt

LE TELLIER.

Hier tegens wierd / in de Vereende Nederlanden, by manier van Retorsie, afgelezen en aangeplakt het volgende

P L A C C A A T.

DE Staten Generaal der Vereenighde Vederlanden, Allen den genen die dezen jegenwoordigen zullen zien, of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten*, Alzo den Koning van Vrankrijk op den 6 dezer loopende Maandt, heeft doen emaneren zekere Waarschouwinge of Ordonnantie, daar by Zijne Majesteyt ordonneert, aan alle de Ingesetenen van de overheerde Provincien, die hare Huyzen en Wooningen hebben verlaten, en haar in andere Quartieren onthoudende zijn, zich wederom voor de expiratie van de loopende Maandt September in de voorschreve hare Huyzen en Wooningen in te stellen, op pœne dat den voorschreven tijdt overstreken wezende, alle hare Inkomsten zullen werden geconfisqueert, en zyluyden noch gehouden zijn tot subsistentie van Zijne Majesteyts Troupen, voor yder dag dat zy naar den voorschreven geprefigeerden tijdt zullen uyt blijven, te betalen eene zomme van 50 guldens, en dat by faute van de zelve betalinge, hare Huyzen, Plantagien en Bosschen zullen werden gerafeert en afgehouwen. *ZOO IST*, Dat Wy by retorsie daar tegens willende procederen, naar voorgaande ingenomen advis van *Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje*, goedt gevonden hebben by dezen Onzen Placcate wel expresselijk t'ordonneren, te lasten, en te beveelen alle Persoonen, van wat qualiteyt of conditie die zouden mogen wezen, niemandt uytgezondert, die hier te Lande, en binnen 't ressort van dezen Staat, eenige Heerlijkheden, Huyzen, Wooningen, Landen, of andere vaste Goederen bezitten, en haar jegenwoordigh onder 't gebiedt van den hooghst-gemelten Koning, of in de Plaatzen by Zijne Majesteyt geoccupeert, onthouden, datze haar voor den uytgang van de aanstaande Maandt October, voor alle dilay in de voorsz. hare Heerlijkheden, Huyzen, Wooningen, Landen, of andere vaste Goederen, immers binnen 't ressort en onder 't gebiedt van dezen Staat zullen hebben in te stellen, en te begeven, op pœne dat den voorsz. tijdt verstreken wezende, het inkomen van alle de zelve Goederen, ten behoeve van de gemeene zake zal werden aangeslagen, en geconfisqueert; en dat de niet comparerende en gebreekige, daar-

en-bo-

en-boven gehouden zullen zijn tot subsistentie van 's Landts Militie, voor yder dagh dat zy naar den voorsz. geprefigeerden tijdt zullen uyt blijven, te betalen een zomme van 50 guldens, en dat by faute van zodanige betalinge, hare Huyzen, Plantagien en Bosschen zullen werden geraseert en afgehouwen. Interdicerende voorts alle Ingesetenen dezer Landen, als mede die genen die haar onder 't ressort van den Staat onthouden, haar naar de Landen onder de gehoorzaamheydt en 't gebiedt van den meer-hooghst-gemelten Koning gehoorende, of by Zijne Majesteyt geoccupeert, te begeven. En op dat niemandt hier van ignorantie en pretendere, maar een yegelijk weten mogen waar na zich te reguleren, en hem voor schade te wachten, Ontbieden en verzoeken Wy de Heeren Staten, Stadthouderen, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de respective Provincien, Lasten en beveelen voorts de Hoven van Justitie, midtsgaders de Officieren en Magistraten in de Landen, Steden en Plaatzen immediatelijk resorterende onder de Generaliteyt, te bezorgen, dat dezen Onzen Placcate aanstondts alomme naar voorgaande Klok-geslagh werde gepubliceert, uytgeroepen en geaffigeert, ter plaatze daar men gewoon is publicatie, uytroepinge en affictie te doen. Aldus gedaan en gearresteert onder Onzen Cachette, Paraphure en de Signature van Onzen Griffier. In den Hage den 27 September, 1672. Was geparapheert, *Isbr: van Vierssen*, vt. Onderstondt, Ter Ordonnantie van de hooghgemelte Heeren Staten Generaal. Geteekent, *J. Spronssen.* Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoog: Mog: op een Roode Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyte.

Omtrent deze tijdt, als het Somer-saysoen verloopen was, is de Nederlantse Vloot binnen gekomen, blijvende 24 lichte Fregatjes en Branders in de Zee-gaten, en de zwaarste Schepen op hun respective plaatzen: waar op aanstonts de Engelse groote Schepen ook op-geleght zijn, blijvende alleen een Esquadre van lichte Fregatjes noch in Zee, en het Franse Esquadre mede in postuur, om na huys te vertrekken, 't welk door contrary wint tot in 't midden van November gezeylt heeft, eer het Brest vinden kon, en hadden veel Zieken op. De voornoemde Engelse, onder den Admiraal Spragh, namen noch eenige Hollandtse Vissers van 't Doggers Zandt wegh. Den Fransen Admiraal d'Estré, was van den Engelsen Koning, statelyk en kostelijk beschonken, en den Hartogh van Jork quam den 29 September, binnen Londen, onder 't luyden der Klokken, als of hy verwonderens waerdige daden ter Zee, had uytgevoert; werdende van den Koning, Hartogh van Bukkingham, Arlington, Prins Robbert, en des Konings Raden met groote statie verwellekomt: Ook quam doen ter tijdt den Heer Baron van Reede, met Oranje Vlaggen, tot Harwits, in Engelandt. Men vont nu dat 'er verscheyde Engelse doode Lichamen aan de Hollandtse Strandt quamen op drijven, ook viste men een groote Scheeps-Lantaren, daar op 't Beeldt van den Hartogh van Jork, in 't volle Harnas, uytgehouwen stondt, met 2 Engelen aan de zijden.

Een Engels Oost-Indis Retourschip genaamt de Fenix, komende omtrent Pleymuyden, kreegh aldaar een Zeeuwse Kaper op zijn zijde, daar hy 4 glazen lang,

lang / tegens vloegh / maar most hem doen verlaten: Doch 't Engels Schip, d'Experiment genaamt / van Bristol, komende uyt de Virginies, wierd van een Duytse Kaper in brandt gebracht / maar al 't Volk geberght / dat haar noch beklaaghde / van dat men haar in Spanjen, te lande zette. De Zeeuwse, en Hollandtse Kapers, namen in deze tijdt / by na alle Engelse Scheepjes wech / daarze slechts by konden komen / t'zamen varende / als met geheele Vlooten: Terwijl de Schotse Kapers in 't Schager-Rak, anders Katte-gat genaamt / op de Elf-Stroom, en Noorwegen, verscheyde Deense Schepen, en Schoeten namen en beroofden / vallende ook aan / de Noordts-Vaarders, die hout voerden; waar over dien Koning, aan 't Engels Hof, te Withal dede klagen.

Dewijl nu de Nederlandtse Kapers Biscayen en Galissien tot hun aanloop hadden / brachten zy te St. Andera en Biscayen op / over de 32 Engelse en Franse West-Indis-Vaerders, met Suyker, Zeep, Tabak, &c. geladen / zelfs ook Schepen uyt Yrlandt met Huyden, gerookte Salm en Traan, verscheyden van Portugal en Vrankrijk, komende van Terraneuf. De Spaanse tot St. Andera ziende dat de Zeeuwen daar dagelijks zo veel Prijzen opbrachten / deden uyt gierigheyt de Kaap-reders ongelijk / alzulke streken gebruykende / op 't verkoop der veroverde Goederen / dat een derde / ook wel de helft minder als 't behoorde / daar van gemaakt wierd: Waar over onder de Matroosen van zekere Commissaris, Nicolaas van Hooren uyt Zeelant, over de groote violentien klagende / raakten de Zee-lien te St Andera in tumult / wijl de Fregatten, alzo geen gelt ontfongen / niet in Zee konden gaan: Men zagh de Spaanse Have-meester alles na hem nemen / halende de Zeylen van de Schepen aan Landt, belettende de Eygenaars der Prijzen niet aan boort te mogen varen / in somma / men speelde den Meester, over 't geen een ander hem had gedacht gerechtigh toe te komen. Twee Zeeuwse Kapers onder een Vloot Engelse Barbados-Vaarders komende / namen daar 7 af / zendende de rest na plonderinge / na de grondt: Maar toen deze / met eenige West-Indis-Vaarders verby de Maas quamen / en dat zommige Engelse Schepen ook van de Revier de Temse en Franse (zo men meende) een aanslagh voor hadden / geraakten Goeree, den Briel en den Haagh in Alarm, dan dat onweder verging haast / alzo eenige Vissers aan boort der Prijzen zijnde / bevonden die te bestaan / in een Galjoot van Bristol met Loot, leere Vellen, en Boter na Lissabon, 2 West-Indis-Vaarders met Suyker, Kattoen, en Gengeber, de rest waren van Meeuwis, Barbados, &c. met Suyker, en Tabak, der opgemelde Vloot. Maar tegen deze gevreesde Landinge wierd zedert in Zeelandt, Kadsandt, den Briel, en voorts / Noordt-waart op / behoorlijke ordres gestelt.

Zeer ongelukkigh was den Fransen Graaf d'Estré, Admiraal over 't Franse Esquadre Oorloghschepen, in zijne te rugh reyze na Vrankrijk, want den 14 October was hy noch aan St. Heleens Punt, en 't quade weer belette hem t'elkens zijn reyze te vervorderen / en most ook eens / in 't midden van de Zee, een geheele nacht / aan Anker leggen rijden / daar hy groot gevaar uyt stondt.

d'Engelse begonden nu ook Kapers in Zee te zenden / maar daar was niet

voor haar te halen / om dat de Koopvaardy-Vaart, gelijk als stil stond; dies hengelden zy langs de Zeeuwse en Hollandtse Stranden, en sleepten eens 7 of 8 Doghbooten van 't Zandt, daar weinigh aan vast was: Maar deze Engelse Roofscheepjes wierden van de Weste, en Noordelijke Winden, zumtijdts zo benaart / dat verscheyde / zo nu en dan / op de Hollandtse Zee-Stranden, gebleven zijn; die men dan in Engelandt voor gaf / elders waren verzeylt: Zy vertasten een ledig Engels Kapertje met 8 Stukken / eerst van haar genomen / en 't meeste Zeyl-tuygh daar uyt gelicht / dreven met 't zelve in Zee, en bevonden doen / datze geen gereedtschap / Dranck / noch Mondtkost hadden / als 2 Engelse Honden, en 3 Flessen Brandewijn; hier mede zwerfdenze / 8 dagen lang in Zee, en quamen eyndelijk Mast- en Zeylloos aan Engelandt, daarze noch 40 sterk / een stuk weeghs / door 't Water mosten zwemmen om Landt te bekomen / de rest was onderwegen / als mistroostigh / door onlijdelijken Honger, en Dorst, over boort / in Zee gesprongen / en verdronken.

Onder een Vloot Koolschepen, van Schotlandt na Engelandt zeylende / maakten de Nederlandtse Kapers ook geen kleyne verstroping; zy wierden geconvoyeert van 2 Fregatten, een der zelve genaamt Kent, met 54 Stukken, gecommandeert by Capiteyn Wood, strande by Lijm; een deel Volk berghden haar met de Boot, en die daar niet in mochten / verdronken; 't Ander Engels Fregat, de Linkolm, daar omtrent zijnde / konde haar niet helpen / en had genoegh met zich zelfs te doen / om hem uyt 't gevaar der Banken te redden / en na Jarmuyen heen te raken.

Als nu den tijdt van het beroepen en t'zamen komen van 't Parlament in Engelandt begon te naderen ('t geen van April, tot nu in October opgeschort was geweest) heeft het dien Koning wederom belieft / het zelve uyt te stellen tot den 14 van February, des volgenden Jaars, 1673. daar uyt scheen te blijken dat die Majesteyt, noch geen genegentheyt had tot de Vrede, te meer / nademaal men zeyde / dat de Franse en Engelse Koningen, hun onderling Verbondt, noch voor 6 Maanden hadden verlangt.

In Spanjen aan 't Hof te Madrid, quam omtrent deze tijdt / een Fransen Ambassadeur, die daar / al voort / gehoor verzocht / en verkreegh: en in 't zelve / zeer hooge Protestatien dede / als meermaals geschiet was / van wegen zijn Heer, en Meester, als dat die Franse Majesteyt, geen intentie hadde / om tegens 't Huys van Oostenrijk yets / het minste te attenteeren / en vertoonden vorders het Tractaat tussen Vrankrijk en Engelandt gemaakt / aanbiedende; in dien Spanjen geen bystant aan Hollandt wilde doen / groote / en voordeelige conditien / en overleveringe van eenige van de Spaanse Nederlandtse geconquesteerde Plaatzen, en dat ter discretie van de Koningen van Engelandt, &c. maar Spanjen verklaarde / by hare opgerechte Tractaten te zullen / en willen blijven. Met deze antwoorde vertrok den Fransen Gezant, niet wel vernoeght / weerom na Parijs Men had daar ook zijn best gedaan / om den wakkeren Grave de Montery, de voet te lichten / en den zelven uyt zijn Gouvernement der Spaanse Nederlanden, in Spanjen te doen ontbieden / doch dit misten de Franse al mede.

Als

Als nu in 't begin van October, 1672. de Spaanse Zilver Gallioenen, uyt West-Indien, tot Cadix in Spanjen op de Reede, gekomen waren / lagh daar in de zelve Bay een Frans Schip met 46 Stukken, van St. Malo. Den Spaansen Generaal, Duc de Veraguas verkontschapt zijnde / dat dezen handelaar stijf 10 Tonnen Gouts, in stukken van achten, by nacht over had gekregen / zonder de coustumen te betalen / behalvens noch een goet gedeelte Indiaanse vruchten en goederen / tot een groote waardye / zont zijn Chaloup aan boort / om hem te onderzoeken / maar hy weygerde 't / en wees alle Chaloupen af: Hier op quam een Spaans Fregat, en gaf hem een gantse Lage canonschoten / en dit passeerde zo 2 of 3 maal over en weder: Wanneer den Fransman zijn Kruydt in de brandt / en 't Schip in de lucht vloogh / werdende van 140 / maar 12 Zielen behouden; het ongeluk raakte ook den natuurlijken Zoon van den Prince de Montesarchio, en Don Pedro Sylva y Cordua. De welke hier doodt geschooten wierden; Don Francisco Alvares en andere wierden gequetst. Aldus meenden de Fransen overal de Meester te maken. Doenmaals lagen ook op de Rede van Cadix noch 3 andere Franse Schepen, yder van 20 Stukken, mede ryk geladen / maar deze raakten schadeloos daar van daan. Hier over wierden daar na / aan beyde Hoven, even groote klachten gedaan: Vrankrijk klaaghde over Affront, en Schade van het Schip en zo veel Menschen; Spanjen, over de Schade van zo veel Tonnen Gouts, en het Violeeren van zijn Haven, &c.

In 't laatst van October quam den Heer Baron van Rede wederom uyt Engelandt, met tijding / dat dien Koning tot geen Vrede, zonder den Koning van Vrankrijk, kon verstaan. Als nu vernam men ook zekerlijk dat de langverwachte Brandenburghse Hulp-benden, zich in der daat begosten te bewegen / en haren optocht aldus hadden begonnen:

Het afkomen der *Brandenburghse* Hulp-Troupen.

ALs zijn Churvorstl. Doorluchtigheyt van Brandenburgh met veele Grooten, daar onder zijn Zoon, den 19 Augusti van Berlijn was vertrokken / wierden de Kleefze Stenden tegens den 1 September, in der Lipstadt beschreven / om met de Cancelerye van Kleve, aldaar de ordre van zijn Doorluchtigheyt te komen ontfangen. De Fransen daar-en-tegens stelden over al Posten tot den ontfang van hare Brieven over Charleroy, na den Rhijn: Toen nu Chur-Brandenburgh met 60 Kanons, en veel Mortiers af zakte / quamen zy te Gruningen, en van daar te Halberstadt. Het Brandenburghse Leger wachte dan op het Keyserse, die maar twee mijlen daaghs konden marcheeren; doch diende ook om haar te ververschen / dewijl den Tocht ver / den Treyn groot / de Wegen quaat / maar het onthaal / en haar comportement over al vry schikkelijk was. Van Egersdorp door Saxen passeerden dit Volk op Halberstadt, daar drie Regimenten van den Prince van Courlant by quamen. Hier dede men een reveu; en voorby Erfort door Turingen trokken ook veel Benden; altoos het Leger van zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh, als 't mee-

ſte ſpoedigende/ quam den 17 September in 't Sticht Hildesheym, makende tot Steynfeld rendevous; die Stadt complimenteerde zijn Doorluchtigheydt door twee Gecommitteerden, en tracteerden hem twee dagen lang op 't Kaſteel Liebenburgh; zijn Doorluchtigheyts Hof-ſtoet was hier wel onthaalt/ en men reſolveerde 't Keyzerlijk Leger, dat zeer traagh/ midts de quade wegen en naſleep/ marcheerden in te wachten. Dit quam den 7 September te Kranichfelt, op de Riviere d'Ilm, en van daar op Erford, nemende te Gambſtert, 2 uuren van daar/ den 10 dito hun quartier: Terwijl nu de gemeene Benden op de naaſte Dorpen in quartierden/ quam den Graaf Montecuculi daar/ en in het Hartoghdom Gotha; den 11 dito quamen zy in de Heerlijkheyt van Tonna; den 12 in die van Tammesbrukke; den 13 te Garniers, onder Mulhauſen en Tonningen gelegen; Togen van hier op Hildesheym: en alzo Monſr. Verjuys, Franſe Miniſter in 't oogh had/ hoe te Brunſwijk verſcheyde hooge Gecommitteerden zouden by een komſt houden/ eyſchten hy van d'een en d'ander een nadere verklaringe/ waar over dit Leger af quam/ zeggende/ dat Vrankrijk tegens 't Keyſerrijk niet en hadde; Maar hy kreegh niet veel antwoort.

Den Marſchale Turenne, die een Leger van 30000 Man, (zo men zeyde) omtrent Weſel te zamen bracht/ om de afkomſt dezer Duytſe Volkeren te ſtuyten/ ſchreef aan de Duytſe Vorſten de volgende

M I S S I V E,

Van Monſr. de *Turenne*, Velt-marſchalk Generaal van 's Konings Legers, aan de Meſſieurs de Keurvorſten en Princen van 't Keyſerrijk aan den Rijn.

Uyt het Frans vertaalt.

DEn Koning my hebbende met zijn Leger gelaten, tot behoudenis der in-genomen plaatzen op de Hollanders, met de welke hy in Oorloge is; om te doen 't geen ten zijnen dienſte over een komt, heeft my belaſt om aan u, en aan allen die aan de gemeene ruſt gelegen zijn, te doen weten, dat zijn Majeſteyt dikmalen heeft verklaart gehad, gelijk hy als noch doet, dat hy aan genes, wat 't Keyſerrijk belangt, en wil raken: En zo eenige Troupen zijnes Legers daar paſſeren tegens zijn Vyanden, het maar en zy een onvermijdelijk gevolg van Oorlogh: Dat hy zijne Legers niet verzamelt, en gedachte Plaatzen doet naderen, ten eynde om haar in 't beſit te troubleren, en jalouſye aan des zelfs Geallieerden te geven; ook was zijn Majeſteyt verbonden zijn Leger langſt den Rijn te doen paſſeeren, en van wien ik ordre heb alle Troupen uyt de Landen en Steden van zijn Conqueſten te doen vertrekken, zo ras zijn Majeſteyt zal zien, dat de gedachte Geallieerde geen deſſeyn hebben op zijn Bondtgenooten: En d'Heer Keurvorſt van Brandenburgh verzekering zal hebben verleent, dat

noch zijn Volkeren, noch die by hem zijn gevoeght, slechts blijven in die Landen der Princen daar die verzamelt zijn, en niet en zullen incommoderen de Landen der Geallieerden van den Koning, en hun gene ombragie geven: Zijn Majesteyt heeft noch de voorleden Winter, aan d'Heer Keurvorst van Brandenburgh, instantien laten doen, dat hy zich niet vermengen zoude in een Oorlog, waar by hy toch geen intrest heeft, als die hy zelfs nemen wil: En daarom heeft my den Koning belast, u te waarschouwen, op dat het geheele Keyserrijk wete, dat zo de zaken meer voorwaarts gaan, dat hy macht heeft, om die Princen, welke hare Troupen engageren in den Oorlogh, tot 't gene 't Keyserrijk niet en raakt, hy zal conserveeren haar ruste en stilzittentheyt.

Turenne speculeerde vast / van wat zijde hy de Vyanden eerst had te verwachten: Te Halberstadt wist hy dat Montecuculi aangekomen / zich dagelijks door een tragen marsch / zoude sterk maken / wijl den Keyzer de Regimenten van den Graaf Rabata, Graaf Herbersteyn, en 't Regiment Croaten van den Graaf Palfi, en Massimi, noch derwaarts schikte.

Hy trok met 't Frans Leger van Wezel, na Bokkum, Dortmont, &c. en quam zo weder den 3 October, voor / en omtrent Dusseldorp, had alles gelicht wat uyt de geconquesteerde plaatzen missen kon; trok vorders door 't Landt van den Bergh, en daar alles verwoestende / boven Keulen langs den Rijn, om de Passagie met zijne Vyanden te bedisputeeren; zelf dat zy niet in 't Bisdom Keulen komen zouden / belettende alzo / in het Rijk, des Rijks Armé zelf de Passagie. Dit by verscheyde Duytse Vorsten, al eenigen tijdt voorzien zijnde / is gesloten het Tractaat, hier vooren / pag. 393. aangewezen.

Na dat zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg uyt de naam van Keyzerlijke Majesteyt en des Rijks Geallieerde, al op den 2 September 1672. beyde den Keurvorst van Keulen en Bisschop van Munster, voor de tweede maal had doen sommeren / en ernstelijk afvragen / wat partye zy zouden kiezen, en by aldien binnen 14 dagen niet rondelijk verklaarden / als dan de Executie zonder langer uytstel / tegens haar voorgenomen zoude werden: Belaste daar toe zijn Generaal Kannenbergh en Generaal Majoor Spaan, zich op d'eerste ordre bereyt te houden: Als zijn Doorluchtigheyt niet alleen de eygen afgenomen Steden, maar ook billijke vergoedinge der Devastatie en schade zijner Onderdanen, in den Lande van Kleef, Mark, &c. aangedaan / begeerde. In Duytslant waren nu uyt Hollandt, veel Tonnen Goudts aangekomen; waar door men hoop schepte / de Duytse wakker te doen marcheeren. Van de Auxiliare Legers, doenze aan de Wezer dicht by malkander waren / togen na boven na Frankfort, in plaats van Westphalen in te trekken: Turenne dede insgelijks / om met zijn vliegende Brugh / boven Keulen, den Rijn te passeeren.

Als nu dede den Keurvorst van Brandenburgh, by manier van Deductie, uytgaan de volgende Declaratie van Oorlogh.

Deductie, of korte Voorstelling,

Uyt welke oorzaken zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van BRANDENBURGH, Hartogh van Pruyssen, Maaghdenburgh, Gulik, Kleef, Berge, Stettijn, Pomeren, &c. bewogen is geworden, om de Wapenen van verdaediging, tegen de KEURVORST van KEULEN, en de BISSCHOP van MUNSTER, aan te tasten.

Uyt 't Hooghduyts vertaalt.

GElijk aan yeder, zo wel binnen, als buyten het Keyzerrijk bekent is wat groote moeyte, naerstigheyt en kosten zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh, &c. onze genadighste Heer, eenige tijdt herwaarts aangewent heeft, om d'oneenigheden en verschillen, die tusschen zijn Koninglijke Majesteyt van Vrankrijk, en de Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden ontstaan en gerezen zijn, in 't begin, en eer de zelfden tot zulk een brandt des Oorloghs uytgeborsten waren, door bequame middelen en wegen te helpen beslechten; zo is ook niet minder aan alle menschen, die in 't Keyzerrijk, en elders zijn, bekent met hoe groote yver en ernst zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt gearbeyt heeft, om de gevolghde lastige rupture en Vrede-breking hoe eerder hoe liever te heelen en te vergelijken, ten minsten op dat het heyligh Roomsch Rijk, ons lieve Vaderlandt, niet daar in bedraayt, maar de kostelijke, en zo diergekochte Vrede in 't zelfde onverbrekelijk onderhouden zou worden.

Maar dewijl nu de bereyking van zodanigh een heylzamen doelwit niets anders is te verhoopen, dan hier mede, dat d'omleggende en naastgezeten Duytse Keurvorsten en Vorsten zich niet met Vreemden, die de Christenheyt, en het heyligh Rooms Rijk in onrust trachten te brengen, zouden inwikkelen, en aan hen geen Passen, of Grensplaatzen inruymen, op dat zijn Koninglijke Majesteyt van Vrankrijk, zonder zodanige middel, hulp en bevordering, deze Oorlogh of gantschelijk zou achterlaten, of ten minsten niet na de zijde van 't Roomse Rijk aanvangen, en daar in voortvaren.

Zo heeft ook zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt alles, dat in zijn macht en vermogen is, aan alle zijden aangewent, niet alleenlijk by Vrankrijk, maar ook bezonderlijk by zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Keulen, en by zijn Vorstelijke Genade, de Heer Bisschop van Munster, om de zelfden van hun besluyten en aanslagen tegen de Heeren Staten, die wijde uytzicht hebben, en klaarblijkelijk tot ontroerenis van 't Vaderlandt strekken, af te raden, met bygevoeghde aanbieding, dat indien zy eenige billijke eysch tegen de Staten in te stellen hadden, zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh hem daar toe, en tot verkrijging van redelijke voldoening en herstelling (daar toe ook, wegens Rijnberk, door bemiddeling van zijn Keyzerlijke Majesteyts tusschenspraak, alrede goede hoop en blijk voor handen was) alle hulp en bystandt wilde verleenen, gelijk zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt ook alle voordeelige aanbiedingen van voorwaerden, door de welken men hem in de gemeenschap van deze Oorlogh wilde trekken, afgeslagen heeft.

Wyders,

Wyders, zo haaſt zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt bericht heeft bekomen, dat, niet tegenſtaande alle goede en welmeynende voorſtellingen, zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt van Keulen al langh te vooren, eer d'Oorlogh dadelijk aangevangen wierdt, zijn eygen, en des geheelen Rijks grensveſtingen van groot belangh tegen de geenen, die 't Roomſe Rijk trachten te beſchadigen, en tot merkelijk nadeel van de ruſt en veyligheyt van het zelfde Rijk, aan de Franſen ingeruymt, en de bezettingen van der zelfder Volken daar in ontfangen en aangenomen, en aan hem, tot formeeringh van groote en aanzienelijke Magazijnen, aanleydingh en bequaamheyt gegeven en verſchaft hadt, daar uyt men lichtelijk kon begrijpen wat ſchadelijke dingen, en die voor de gemeene ruſt ten hooghſten nadeeligh zijn, in de zin heeft gehadt, zo heeft zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh niet verzuymelijk geweeſt, om, uyt liefde tot Vrede, en oprechte Broederlijke genegentheydt tot zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt van Keulen, de zelfde wederom van diergelijk voornemen, daar in hy, als een Duyts-gezinde en vredelievende Keurvorſt, van natuuren niet genegen, noch ook voor die tijdt daar in bewilligt zou hebben, zo hy niet door alderhande liſtige handelingen van eenige eygenbaatzoekende en onruſt-lievende bedienaars daar toe verleydt was geworden, af te raden, en aan hem in alle geval voor te houden wat ongelegentheydt en ſchade het Roomſe Rijk, de Weſtfaalſe Kreyts, en zijn eyge Landen daar uyt zou overkomen. Hy heeft echter deze, en alle andere middelen, tot behoudingh van de Vrede en ruſt in Duytſlant aangewent, niet willen aannemen; maar daar op haaſt met der daat aangewezen waar toe dit behulp, aan de Franſen bewezen, en deze inruymingh van Paſſen en Plaatzen, aan hem gedaan, ſtrekte: invoegen dat de dadelijke zamenvoegingh met d'Uytheemſe Wapenen daar op terſtont is gevolght, de welken daar door de wegh tot het Roomſe Rijk, en d'ingangh in de Landen van zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt hebben gebaant, die daar over niet alleenlijk van het heyr der Franſen, de welken noch de minſte ſchade hebben gedaan, maar ook bezonderlijk van de Krijghs-benden des Keurvorſts van Keulen, en des Biſſchops van Munſter, tot zulk een bederf en ondergangh, als men voor oogen ziet, en gelijk genoegh te vooren gezeght en vermaant was, zijn geraakt en vervallen.

En dewijl eyndelijk hier uyt niets anders kon volgen, als een openbare Vrede-brekingh van de Weſtfaalſe Kreyts, wat ſchoone en ſchijnbare verzeekeringen en oprechtigheden men ook van hier en daar, tegen de klaarblijkelijkheyt der werken, wegens d'onderhoudingh van de zelfde Vrede, bybracht.

En daar by, op dat zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, als een Keurvorſt van 't Roomſe Rijk, beneffens d'andere Vorſten van de Weſtfaalſe Kreyts, en Hartogh van Kleef, zo oogenſchijnelijk gevaar, 't welk het Vaderlant, en bezonderlijk de Weſtfaalſe Kreyts, en des zelfs Landen en Onderdanen boven 't hooft hingh, en daar in zy alree met'er daat vervielen, zou tegen ſtaan, en zich daar af, zo veel als hen mogelijk is, te bevrijden, zo heeft zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, daar toe geen beter en bequamer middel, en die met de geſteltheyt en 't verdragh van Vrede meer over een komen, konnen bedenken, als tegen een zo onverdiende inval en overval, en meer als vyandelijke handel tegen zijn Onderdanen, by zijn Keyzerlijke Majeſteyt, en des zelfs Medeſtenden van 't Roomſe Rijk, en by anderen, met de welken hy in 't Verbont begrepen is, hulp en onderſtant te verzoeken, en daar beneffens zich zelf in goede poſtuur en geſtalte te ſtellen, en door der zelfder middel, naaſt de Goddelijke byſtant, zich zelf, en de Landen en Onderdanen, die van Godt aan hem vertrouwt zijn, van yders geweldt en verdrukkingh te bevrijden; gelijk de Krijghsbenden van de Keurvorſt van Keulen, en de Biſſchop van Munſter, als voorgedacht is, en bezonderlijk door de Belegeringh der Stadt Nimwegen, en daar beneffens door de voorraats-wagenen, die t'elkens afgezonden wierden, en anderzins

zins onder het gebiedt van de Generaal Wachtmeester des Keurvorsts van Keulen, de Vryheer van Landsberg, d'Onderdanen van Kleef de grootste schade aangedaan hebben.

Daar op dan zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt, na dat hy zijn Heyr met dat van zijn Keyzerlijke Majesteyt te zamen heeft gevoeght, deze Landen, en bezonderlijk, wegens het gevaar, 't welk de Stadt Keulen boven 't hooft hanght, de Rhijnstroom is genadert, en daar by alles, dat oorzaak en gelegentheydt tot eenige aanstoot kon geven, met de grootste behoedzaamheydt en naarstigheydt heeft verhoedt; en dieshalven is 't hem van herten leedt, dat hy zijn liefste en beste Vrienden, en zelfs den geenen, die zich ten besten aan zijn Keyzerlijke Majesteyt, en aan 't Roomse Rijk betoont hebben, tegen zijn wil lastigh moet vallen.

En hoedanige gestalte de zaken hebben genomen, zedert zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt, neffens het Heyr van zijn Keyzerlijke Majesteyt, tot zekerheyt van 't Roomse Rijk, en tot welstandt van het zelfde, deze optocht aangevangen en vervordert heeft, zulks alles wijst het werk zelf genoegh aan, gelijk ook de klachten, die van wegen zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Regensburgh, en elders overgegeven, en met de waarheyt gelijkformigh zijn: Dewijl men niet alleenlijk hem, ja zijn Keyzerlijke Majesteyt zelve, overal, binnen en buyten het Keyzerlijk, op het hooghste heeft verongelijkt, maar ook de genen, tegen welker Landen en Onderdanen men tot heden de gruwelijkste Vyandtschap heeft betoont, en met roven, branden, blaken, schenden, dooden en wechvoeren der arme Onderdanen, en diergelijke dadelijkheden, in de welke men noch zwangere, noch zuygende Vrouwen, Oude lieden, noch Kinderen, ja de Kerken en Godtshuyzen zelven niet heeft verschoont, en diervoegen heeft gehandelt, dat men niet weet dat men 't oyt zo ergh heeft gemaakt, en dat de Barbaren en Onchristenen niet erger konden handelen.

En hoewel zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, gelijk voorgedacht is, een afschrik van alle extremiteyten en dadelijkheden heeft, en niets liever begeert, als met alle menschen, en inzonderheyt met zijn vermaaghschapte en genabuurde Keurvorsten, Vorsten en Stenden in goede voornemen, Vrede en eenigheyt te leven, zo heeft hy nochtans eyndelijk zich niet geheel van de zuchten en klachten zijner Landen en Onderdanen, en van hun geduurigh gekerm konnen aftrekken, maar op middelen denken, hoe zy uyt diergelijke nooden geredt zouden konnen worden.

En hoewel zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh niet anders kan denken, als dat alle redelijke en onpartijdige Liefhebbers van 't Vaderlandt uyt dit verloop, en uyt deze handel lichtelijk zullen bekennen van wiens zijde deze tegenwoordige verwijdering wordt veroorzaakt, en hoe zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tot de middelen van verdediging, die hy ter handt genomen heeft wordt geparst, zo vindt hy echter geraden om zulks met weynigh woorden voor te stellen, dewijl het zelfde niet by de irrinneeringen en vermaningen, die toen van de Capitulen gedaan wierden, is begrepen.

1. Hoe men op de voorgedachte wijze, met inruyming der vaste plaatzen, en passen aan de Rijn-stroom, op voorgaande verdragh van Oorlogh, tegen de Landen van 't Keyzerrijk, en tot het grootste nadeel der Duytse Vryheyt, heeft gehandelt en omgegaan, en dat men nu niet alleenlijk de raadtslagen van Oorlogh houdt, by de welken zijn Vorstelijke Genade van Munster Persoonelijk, beneffens de Bedienaars van Keulen, heeft geweest; maar ook de Wapenen met Vrankrijk, tegen andere Stenden van 't Keyzerrijk, te zamen gevoeght heeft.

2. Hier uyt is nu lichtelijk t'oordeelen, dat alle de schade, ongelegentheyt, roof, brandt, verwoesting en verdelging van de Landen en Onderdanen van zijn Keurvorstelyke

lijke Doorluchtigheyt, en van anderen, die met veel Millioenen Gouts niet zijn te boeten, eenigh en alleen, gelijk voorgedacht is, door de Keur Keulſe en Munſterſe Handelingen, Bemiddelingen en Bevorderingh, regelrecht tegen d'inzettingen van 't Keyzerrijk, en het Vrede-Verdragh, aan zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt, en aan andere getrouwe Stenden veroorzaakt en aangedaan werden.

3. En gelijk zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt zulk een verderf des Landts door zodanigh beleyt lichtelijk kan voorzien, zo heeft hy hem ook op het vaerdighſte aangezeght, dat hy alle de ſchade, en 't landt-bederf, dat hy van hen, en van de hunnen te verwachten hadt, aan hen wilde verhalen.

4. De Gouverneurs, Intendenten, en andere Officieren des Konings van Vrankrijk hebben, zo wel mondelijk, als ſchriftelijk, ja door verſcheyde Geſchriften, opentlijk in druk uyt-gekomen, uytdrukkelijk te kennen gegeven, dat alle ongelegentheden, ſchaden en rovingen, daar door d'onderdanen van zyn Keurvorſtelike Doorluchtigheyt nu eenige maanden herwaarts belaſt en bedorven zyn, eenigh en alleen uyt inzicht en aanmerking van zyn Keurvorſtelike Doorluchtigheyt van Keulen, en van zyn Vorſtelike Genade van Munſter, als Bondtgenooten van zyn Koninklyke Majeſteyt van Vrankryk, zyn veroorzaakt, en daar uyt ontſtaan.

5. En hoewel zyn Keurvorſtelike Doorluchtigheyt van Keulen, in zyn Schryven van den 7 en 8 van November, P. S. over 't afbranden van eenige gebouwen in 't Geweſt van Mylanen, door de Franſen, op ordre van de Graaf d'Eſtrades gedaan, zich hier mee heeft willen ontſchuldigen, dat de Franſen daar in buyten de palen van 't Verbondt, met hem opgericht, en te wyt zyn gegaan, gelyk ook dat zyn Keurvorſtelike Doorluchtigheyt niet een eenigh Man van de zynen by zulk een baldadigheyt heeft gehad, en dieshalven daar over, als over eens anders bedryf, niet kan inſtaan, zo is nochtans daaren-tegen klaar en onlogenbaar dat deze brant niet uyt bevel des Konings van Vrankryk, noch des Maarſchalks van Turenne is ontſteken, gelyk de zelfde ten hooghſten verzekert, en de daat voor ſtrafbaar oordeelt, maar, volgens d'eyge toeſtant van de Graaf d'Eſtrades, uyt geen andere oorzaak is aangeleght, als om dat het Keurvorſtelyk Heyr in 't gebied van Hildesheym hadt gebrant, en dat dieshalven wederwraak genomen moeſt werden; weshalven men ook in het Kleefſche gebiedt zo veel ſchattingen en afparſſingen aan geldt, vee, koren, lyftocht, lang voeder, Palliſſaden, en branthout aangetaſt en ingevordert heeft; hoe wel in 't gebied van Hildesheym niet alleenlyk de geringhſte hutte niet is afgebrant, maar ook op byzonder bevel, en by Plakkaten, door den druk gemeen gemaakt, zulke ordre daar in is gehouden, als in d'eyge Landen van zyn Keurvorſtelyke Doorluchtigheyt: in voegen dat deze en diergelyke daden niet als de genen van anderen voorgewendt konnen worden, welker beginſel en oorſpronk van niemandt, als van de zyde van Keur-Keulen herkomt, van de welken men echter, wegens de begeerde voldoening en vergoeding van dat geval, tot meerder ſchimp en beſpotting, aan de Heeren Staten wort gewezen.

6. Dat aan de volken, van zyn Keurvorſtelike Doorluchtigheyt naar Weſtfalen gezonden, de deurtocht deur 't Landt van Hildesheym uytdrukkelyk in een ſchriftelyke beantwoording van den 20 van Julius is geweygert, onder voorwending dat zy tot beoorloging van zyn Keurvorſtelyke Doorluchtigheyt van Keulen, en van zyn Bondtgenooten derwaarts waren geordineert en geſchikt: door 't welk genoeghzamelyk aan den dag wordt gebracht, hoedanige raatſlagen men houdt, en dat men trachte de Wapenen van verdediging, van zyn Keurvorſtelyke Doorluchtigheyt, tot beſchutting en redding van zyn gedrukte Landen en onderdanen uytgezonden, te hinderen, en de zelfden krachteloos te maken; hoe wel men te vooren aan zo veel duyzent vreemde en uytlandige

Krijghs-volken, die d'Oorlogh op de bodem van 't Keyſerryk hebben gebracht, de deurtocht, ja zelf het gebruyk der Veſtingen, tot beſchutting, heeft gegunt.

7. Dat het defenſif Verbondt, tuſſchen zijn Keyzerlijke Majeſteyt, en zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt opgericht, tot beſcherminghe en onderhoudingh van de Weſtfaalze Vrede, en van andere Verbonden, die daar op gevolght zijn, en de zamenvoeging der Wapenen, die kort daar op is gevolght, niet alleenlijk in verſcheyde uytgeſtroyde Schriften. en Placcaten, door den druk opentlijk afgekondight, en die meer naar een ſchandelijke Paſquil, als naar een Vorſtelijk Placcaat gelijken, maar oock te Regensburg, op de Rijksdagh, en voor 't aangeſicht van 't Keyzerrijk zelve, door de Keurvorſt van Keulen, en de Biſſchop van Munſter zeer beſpottelijk is uytgemaakt, en zijn alderhoogſte gedachte Keyzerlijke Majeſteyt, gelijk ook zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt van Brandenburgh, onbeſchreeomelijk. en met harde woorden beſchuldight, dat zy tegen de bezwoore Verkiezingh, tegen de Voorwaarden, en Geſchrift van Vrede, en tegen andere inzettingen van 't Keyzerrijk hadden gehandelt, en dat zy hun beſt deden om de Vrede in 't Roomſe Rijk over hoop te werpen, en, om eenigh ſnood gewin, of Maant-gelden in onruſt te zetten, hoewel aan yder, die eenige kennis van 't Rijk, en van de zaken heeft, genoeg bekent is, wie van vreemde Potentaten met Gelt is om gekocht, en daar door het Keyzerrijk, en deze Lantſchappen in vreemde Krijghs-beroerten in-wikkelen, en ook door invoeringh van vreemde Krijghs-volken de Ruſt, die zo dier is verkregen, trachten te verzwakken, en zich daar toe laten bekopen: invoegen dat zijn Keyzerlijke Majeſteyt zo weynigh, als zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt. kan nalaten deze hooghſte en onlijdelijke Beſpottingh, en gantſch ongegronde Betichting ter herten te nemen, en 't geen, dat hen daar in voorkomt, zich aan te trekken.

8. Door aangevingh, raat en aandrift der Keur-Keulſen is in 't Hartoghdom van Kleef, door de verwoeſtingh en verdelgingh van zo veel oude Geſtichten, noch ten deel van de Kleefſe Hartogen gebouwt, Torens, Muuren, Sloten en Huyzen, zeer groote en onverzettelijke ſchade geſchiedt: en ook den Euangelizen zo veel verdrukking en ſchade overgekomen; behalven noch de ſtooringh van hun Gods-dienſt, de beroovingh van hun Kerken, en diergelijke dingen: welke Kerken ten deel door de Keulſe Geeſtelijken, tot de Roomſe Catholijke Godsdienſt weder ingewijd zijn.

9. Hoe men de Vrede, met zo groote moeyte en ongelegentheydt tot Kleef met Hollandt opgerecht, in de welke zijn Keyzerlijke Majeſteyt, en zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt als Middelaars en Waarborgen, nevens anderen, ja zelfs nevens Vrankrijk en Keur-Keulen zijn gebleven. en tot onderhoudingh en nakomingh van de zelfde verbonden zijn; hoe men, zegh ik, deze Vrede breekt, en om verre geworpen heeft, zulks is uyt zich zelf bekent, en behoeft niet vertoont te werden.

10. Eyndelijk heeft men de Raden en Afgezanten, van zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, uyt goede meeningh aan zijn Vorſtelijke Genade van Munſter afgevaardight, en de welken uyt vriendelijk en nabuurlijk vertrouwen aan de zelfde eenige voorſtellingen zouden doen, en met hem overwegen wat ten beſten, en tot welvaart van 't Keyzerrijk van de Kreyts, en van beyder landen, en ook wat tot afwendingh van deze tegenwoordige erbarmelijke onruſt kan ſtrekken, onder allerhande bedenkelijke pretexten en voorwendingen gantſchelijk afgewezen, en hen niet eens willen gehoor verleenen: en gelijk het zelfde klaarblijkelijk tegen 't recht der volken, en d'openbare gewoonte van 't Keyzerrijk ſtrijd, zo moet het noodzakelijk ook zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt zeer na ter herten gaan, en tot behoorelijk gevoel bewegen.

Zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt betuyght voor Godt, en de geheele redelijke Wereldt, dat hy ongaarne, en tegen zijn wil eyndelijk dusdanige middelen, tot beſchutting

ting van d'Onderzaten en Landen, die d'Alderhooghste aan hem heeft vertrouwt, moet aantasten; en gelijk hy niet hoogers wenscht en begeert, en in alle zijn raatslagen en daden geen ander ooghmerk heeft, als de zo dier verworve Vrede in 't Heyligh Roomse Rijk, en in der zelder Nabuurschap op het spoedighste op redelijke, zekere en behoorlijke voorwaarden te bevorderen, zoo vertrouwt zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt aan alle hooge Potentaten, en inzonderheydt aan de Keurvorsten, Vorsten en Stenden des Rijks, dat zy gezamentlijk, wel onderricht zijnde, zo wel de gerechtigheydt, als de nootwendigheyt van 't geen, dat'er gedaan is, genoegzaam erkennen, en aan zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt alle hulp, en onderstant zullen leenen, tegen de geenen, die hem tot dit besluyt gedwongen, en de Vrede in 't Keyzerrijk hebben gestoort, d'Oorlogh gevordert, met uytheemse Kroonen gecontracteert, en op des Rijks-bodem gevoert, en daar door middel en gelegentheyt hebben gegeven dat zo veel onschuldige Stenden, en hun Onderdanen, zonder eenige gegeven oorzaak, vyandelijk aangetast en gehandelt zijn, en dat d'edele Duytse Vryheydt in 't uyterste gevaer is geraakt, met verheering van zo veel Landen, die tot het Keyzerrijk behooren, en die zich daar beneffens weynig met de nakomelingen, en met hun welvaart bekommeren.

Alle 't welk zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt aan alle de gebuurige Vorsten heeft willen bekent maken, op dat yder ook van zijn zijde in gelijk geval willigh en bereyt zou zijn, om alle zijn arbeyt, moeyte, zorge en middelen, ja Lijf en Leven, tot redding van 't Vaderlandt, en behoudenis der Duytse Vryheydt aan te wenden.

De Auxiliare Legers, gelijk gezeyt, veranderden in 't begin van October, haar cours, keerende door 't Landt van Hessen en Fulda na Cobelents: Den 25 dito passeerden zy Eyzenach, recht door Wera en Creutsbergh: 't Hooftquartier was te Herleshauzen: Den 26 te Heringen: Den 27 te Kirkhassel, 1 mijl van Steinfelt, en 30 na Fritslar: Den Bisschop van Straatsburgh wel afziende, dat deze Legers den Rijn zouden trachten, tot ondienst van zijn Meester, te passeeren trok na Coblents, en verzocht Keur-Trier, dat hy deze Legers toch de Passagie wilde afslaan, en de Brugh over den Rijn afsmijten: Maar Keur-Trier gaf hem, in plaats van dat een scherpe antwoordt. De Hulp-Legers waren nu deze maandt by Frankfort gekomen, alwaar zijn Doorluchtigheyt van Brandenburgh met zijn Gemalin, de Keur-Princen, Vorst van Anhaldt, Paltsgraaf van Zimmeren, met een gevolgh van 50 Cavaliers wierd ingehaalt, door een statige Compagnie Burgers, 't Kanon drie maal gelost, trekkende alzo na haar Logement door de gewapende Burgerye ten wederzyden: De Magistraat vereerde zijn Doorluchtigheyt met Spaanse Wijn, 30 Achel Haver, en de Keurvorstin met een Zilver Kasje en ander Zilver Servis met Confituuren: Na gehouden Maaltijdt (daar by zich ook den Marquis van Dourlagh bevondt) begaven zich Hooghgedachte Heeren na 't Raadthuys, daarze van de Magistraat met een kostelijk Collation wierden onthaalt: Gingen van hier 't Amonitiehuys bezien, onder welke 't gebeurde dat eer zijn Doorluchtigheyt na Bergen ['t Hooft-quartier] vertrok, dat hy ter maaltijdt by Keur-Ments was, die ter rechterhandt zat, de Princen van Anhalt en andere ter linker zijde, ook den Marquis van Baden Durlagh, en veel andere: Toen sprak Sondaaghs daar aan zijn Doorluchtigheyt van Brandenburgh met Keur-Ments op 't Kasteel, zeggende: Mijn Heer en waerde Prins: 'k Zeg dat wy te

Veld komen met een t'zaamgevoegde en fincere Keyzerlijke Duytfe macht, tot behout en teken, dat wy 't Duytfe Rijk willen bewaren; wy dienen u dan aan, dat gy met ons in een nootloot zult aanvangen: En daar mede vaart nochmaals wel.

Of schoon men nu onkundigh was / wat het desseyn mocht zijn van dezen marsch der Auxiliare Troepen, zo wierd echter wat meer moet geschept; want de zelve hielden altijdt Turennes Leger van de Hollanders hals: En ondertusschen nam die Militie, door In- en Uytlandtfe wervingen lustig toe; men zagh Volk van Koningmarks Regimenten, van den Overften Polens, van den Hartogh van Holfteyn Pleun, van den Grave van Witgenfteyn, en andere/ van buyten inkomen / men zagh de Krijghs-ordeninge beter gereguleert / de Leger-poften in vaster defensie/ en daar door de inwendige Commotien bijna bedaart / want dit alles veroorzaakte meerder vernoeginge onder de Burgeren.

De Vorften van Keulen en Munfter hadden gaarn mede een voet in Vrieflandt gehad / want Wollinga, een brave Vriefle Pas, lagh den Biffchop van Munfter in de weegh / dies zent hy den 29 September onder Luytenant van der Lip 2000 man na Blefferbrugge: 't Gunt de Vriefle Ruyterwacht in 't eerst dede retireeren: Luytenant Imerfe, en Colonel Ripperda, pousseerden zeer ver tot den Vyandt in / op de Steenwijkfe Heyde, invoegen den wegh met Dooden en Gequetften bezaypt was / en wierd by den Graaf van der Lip zijn Luytenant, en Colonel Ripperda zelfs / by de Vriezen gemist: Dit was een furieus vechten / wijl den Marquis de Frontelliac te diep onder de Vriezen, als Ripperda, uyt couragie/onder de Munfterfe ingedrongen/zy beyde wierden gevangen: Doch Fronteilliac storf / en de Vriezen behielden 't Velt, de Poft en de Victorie: Zy hadden 30/ en de Biffchopfe 50 Dooden; een of 2 Huyzen raakten daar in brandt. Daar na wierd den Biffchop eens bedrogen / alzo bericht ontfangen hebbende/ dat de Nieuwe- en Oude-Schans, door de Groeningers geblokkeert / waren verlaten/ dies zent hy 40 Karren met Vivres daar na toe / die die van Groeningen alle kregen.

Beleg, en Verovering van *d'OUDE SCHANS.*

Na dat den Overften Jorman, als hier vooren / pag. 398. verhaalt is / Winfchooten, in Groeningerlandt had ingenomen / en de Oude, of Bellingwolder-Schans, hielt geblokkeert / doch van daar na Hollandt ontboden / en met zijn Regiment derwaarts vertrokken was/ is Zijn Excellentie Karel Rabenhaupt Luytenant Gouverneur van Groeningerlandt, zelfs derwaarts gespat / die alles in goede ordre herstelt hebbende/ heeft by zijn vertrek/ het Commando aan de Overfte Eybergen, Luytenant Colonel van eene der Koningsmarkfe Regimenten, overgegeven / die met meer Volks versterkt / dit werk zodanigh heeft behertight / dat na 6 dagen Blocqueeringe, Barent Harmens Huys met 80 Man heeft ingenomen/ drijvende den Vyandt tot de hals door het Water; de volgende dagh wierd daar een Batterye gemaakt / waar by een Boer doodt bleef / alzo die van de Schans uyt 3 Stukken wel 40 schooten na de Arbeyders deden; 's nachts daar aan wierd met 12 Man een Alarm gemaakt / gelijk ook de volgende nacht de Luytenant Boshuyzen met gelijk getal gedaan heeft/

waar

waar van twee gequetst / en twee doodt gebleven zijn; de Batterye volveerdigt / en 't Geschut geplant zijnde / heeft men de Schans daar mede begroet / het welke al tijdelijks by die van binnen beantwoordt wierdt: op Maandagh den 17 October, deden die van de Nieuwe-Schans een uytval uyt het Booner-Schansjen, en bequamen 2 Gevangens; ondertusschen de Oude-Schans door Blocqueeringe afgemat / scheen al zieltoogende na haar laatste adem te snikken; die van de Nieuwe-Schans hier van verkuntschapt / zenden by nacht / tusschen Vrydagh en Saturdagh, zijnde den 21 en 22 dito, uyt de Nieuwe-Schans eenige Victualie met kleyne Scheepjes na de Oude-Schans, waar van een onderschept wierde / daar in was 2 Mudde Rogge, en een Soldaat, zijnde een Fransman; de andere zijn in de Schans gekomen / maar dit geringe ontzet en konde niet lange verstrekken / alzo men / door opbodt van al de Scheepjes uyt de Beerte, Bellingwolde, en zo rontsom uyt verscheyde Dorpen, sterke wacht op het Nieuwe-Diep, en op het onder water staande Landt, heeft gehouden / zo dat die van de Oude-Schans weder in haar voorige benauwtheyt zijn geraakt; die van de Nieuwe-Schans zulks wel konnende afmeten / hebben daar op / gesterkt met meerder Volks uyt Munsterlandt, voorgenomen de Beleggers daar door op te slaan / die hier van verwittight / stelden haar tot Stoksterhorn, onder de Overste Wachtmeester Wijlers in postuur / sterk zijnde omtrent 250 Man, by haar hebbende 2 kleene Veltstukjes; de Vyant ongevaer 14 of 1500 Man, zo te Voet als Paerde, quamen op Dingsdagh den 25 October uyt de Nieuwe-Schans, langs den Dijk op de Beleggers af: Zy waren niet vermoedende dat de zelve aldaar met Geschut waren verzien / vielen zeer furieus aan / en de Overste Wijlers, een zeer voorzichtigh Krijghsman, gaf ordre dat men de Vyandt zeer na by zoude laten komen / zo datze haar in de oogen konden zien / en dan eerst met de Musquetten gewis treffende / zouden losbranden / en zich als dan terstondt ter zijden uytgeven: Alzo wierdt door het Geschut, met Schroot geladen / als mede door de Musquettiers, zeer lustigh onder des Vyandts Voortroepen los gebrandt / waar door zy eenighzins in onordre geraakten en te rugge deysden / maar ten tweedemaal weder aanvallende / wierden zy zo begroet door de 2 Veltstukjes, als mede door de aandringende Musquettiers, onder het kloekmoedigh beleydt van de Jonge, doch zeer dappere / Capiteyn Meteren, (die niet lange na deze rescontre / aan een siekte binnen Groeningen overleden is) en het Paerde-volk, de welke van ter zijden in vielen / datze confuselijk de vlucht na de Nieuwe-Schans hebben genomen / de Beleggers haar sterkelijk tot aan de Boone-Schans achtervolgende / hebben veele / zo Officieren als gemeene Soldaten, ter neder gemaakt / bekomende ook eenige Gevangenen.

Des Vyandts aanslagh aldus mislukt zijnde / zo hebben zy aanstondts een Tamboer uyt gezonden / met verzoek van 3 uuren stilstant / om hare Verslagene te mogen begraven / maar kregen van de Overste Wachtmeester Wylers ten antwoordt / dat zijn Soldaten kleederen gebrek hebbende / de Dooden eerst wat moesten uyt schudden / dat gedaan zijnde / zo wierd haar toegestaan de zelve te begraven / en de gequetsten in de Schans te voeren.

De Overſte Luytenant Grubbe, Commandant in de Oude Schans, geen ontzet te gemoet ziende, en ten eynde van Levens-middelen zijnde, heeft des tweeden daaghs, na dat het Ontſet geſlagen was, gezocht te accordeeren, zendende tot dien eynde, op Donderdagh den 27 dito twee Tamboers aan de Beleggers, daar van aan Zijn Excellentie Rabenhaupt, die doenmaals tot Winſchooten was, notitie gedaan zijnde, heeft zich aanſtonds na der Ulſda begeven, en is noch dien zelven avondt ten 10 uuren het Accoort met den Luytenant Generaal Rabenhaupt, op navolgende Conditien geſlooten.

I. ZAl de Heer Overſte Luytenant *Grubbe*, met zijne by zich hebbende Officieren en Soldaten, ook die de Artillerye bedient hebben, onder vliegende Vaendelen, opentlijke Trommelſlagh, Zak en Pak, een vrye Uyttocht worden toegeſtaan.

II. Alle Soldaten, die voor dezen in dienſt van haar Hoog: Mog: de Heeren Staten Generaal zijn geweeſt, zullen hier in niet begrepen zijn.

III. Zullen na onderteekeninge dezer veraccordeerde Poincten, de Winſchooter of A poorte, beneffens het naaſt-gelegene Bolwerk, om met een Capiteyn en 100 Mannen te bezetten, worden ingeruymt.

IV. En op morgen, zijnde den 28 October, zal de Uyttocht geſchieden, namentlijk, over Groeningen na Koeverden, waar toe genoeghzame Convoy, Scheepen en Wagens, om de Bagagie, Wijf en Kinderen, van gelijken ook de kranken voort te brengen, zullen worden gegeven

V. Uyt diſcretie is ook den Overſten Luytenant *Grubbe* toegeſtaan, twee Veldt-ſtukken, met 3 ſchooten Pulver tot een yder, benevens gevulde Bandelieren, en noodtdruftige brandende Lonten mede te nemen.

VI. De buyte, die zy by zich in de Oude Schanſſe hebben, of die van den Officieren mochte gekocht zijn, zal een yder als zijn eygen goedt behouden.

VII. Zullen die te rugge gelatene Stukken, Ammonitie en Vivres, aan die daar toe verordineerde Officieren zonder bedrogh worden overgelevert.

VIII. Den Capiteyn met de 100 Mannen, dewelke de A of Winſchooter Poorte met het bygelegene Bolwerk zal worden ingeruymt, zal niet toe laten dat yemant van zijn Soldaten, zonder conſent van de Overſte Luytenant *Grubbe*, met de tegenwoordige bezettinge zich vermengen of gemeen maken mogen.

IX. Tot beveſtinge dezes Accoorts, blijven de uyt geantwoorde Drieſellen by beyde Partyen.

X. Wegens Convoy,Schepen en Bagagie-wagens,zal den Heer Overſte Luytenant *Grubbe* tot der zelver wederkomſte 2 Officieren tot Gyſelaren achter laten.

Alles zonder argkliſt, gegeven op de Ulſda, in 't Leger voor de Oude Schanſſe, den 27 *October*, 1672. *Nieuwen ſtijl.*

Daar op is de Commandant Grubbe op Vrydagh den 28 October, 1672. na Krijghs gebruyk daar uyt getrokken op Winſchooten, met 7 Vaendelen te voet, uytmakende ruym 300 Mannen, mede voerende 2 kleene Veldtſtukjes; waar tegens van de Groeningers daar wederom 7 Vaendelen zijn binnen gemarcheert; Grubbe met zijn Volk tot Winſchooten komende, is hem omtrent

trent het derdendeel verloopen / die haar in 't eerst verstreeken / daar na onder de Staatse dienst genomen hebben ; tot Winschooten zijn overige Volk, bestaande noch in ruym 200 Man, ingescheept hebbende / is daar mede na Groeningen gevaren / waar van noch eenige onderweeghs gestorven zijn / gelijk dicht onder de Stadt, noch een in een kuyl gestopt wierde / in 't aanzien der Groeningers, want de Burgers van Groeningen met groote menighte buyten de Stadt quamen / om dit Volkjen te zien / ook veele om haar bekende te spreeken / gelijk de Overste Luytenant Grubbe zelfs / zijne naast-bestaande Vrienden in de Stadt hadde ; waarom het Volk aldaar weder uyt de Schepen tredende / zijn eenige in Groeningen geloopen / en de Overste ontkomen / het overige Volk wierd na Koeverden geconvoyeert door een Compagnie Dragonders.

Deze Schans nu weder in handen der Groeningers gevallen zijnde / zo heeft de Overste Luytenant Eybergen, door ordre van Zijn Excellentie Rabenhaupt, de Nieuwe Schans door Blocqueeringe nader zoeken te benauwen.

De Yler-Schans, op de aankomste der Koerlantsche Hulp-troupen, door de Vyandt verlaten / is door 120 Musquettiers uyt de Bourtange, gecommandeert door een jong Capiteyn Autema, aanstondts in bezettinge genomen / om alle Toevoer uyt Oost-Vrieslandt na de Nieuwe Schans te verhinderen / gelijk de Koerlanders tot Bonde en andere omleggende Plaatsjes haar nedersloegen / om de Toevoer uyt Munsterlandt te beletten : Doch deze jonge Commandant derdende aan de H. Heeren Gedeputeerde Staten van Stadt en Lande schrijven / zy zouden bevinden dat 'er een Soldaat in de Schans commandeerde, verflauwde zo zeer op de eerste aankomst van des Vyandts Troepen, dat hy met zijn Volk, zonder noch eens de Vyandt te zien / de Schans wederom verliet / en niet alleen hy met zijn Volk, maar ook de Yler-Schans zelfs / wederom in Vyandts handen geraakt is : daar op hebben de Munsterse terstondt de Yler-Schans ondienstigh of onbruykbaar gemaakt / en de Nieuwe-Schans met meer Volks versterkt en gerevictualieert ; daarom wierde by de Belegeraars geresolveert deze Belegeringe te verlaten / alzo het Zayzoen van den Jare verloopen / en daar door niet meer voordeel te doen was ; dies zijn de Koerlandtse Hulpbenden by groote Troepen, van 2 of 300 Man teffens / een dagh of twee op malkanderen volgende / door Groeningen, en voort over Vrieslandt, na Hollandt overgescheept / na het Leger van Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje ; ook wierde een gedeelte van het Krijghs-volk na Groeningen op ontboden / latende ondertusschen deze Bellingwolder, of Oude-Schans, Stokster-horn, de Beerte, 't Huys te Wedde, Winschooten en andere Plaatzen, genoeghzaam bezet / om de Huysluyden by de Wintertijdt, voor den indruk der Vyandtlijke Stroopers te beschermen.

Het Koningrijk Sweden voorzagh / en voelde alrede met der daadt / de schade die het begon te lijden door het stil staan van haren Koophandel, veroorzaakt door den Oorlogh tegens de Hollanders, en die / hoe langer / hoe schadelijker / by continuatie, voor haar stont uyt te vallen. Hier over had de Sweedsen Gezant te Parijs resideerende / al een tijdt geleden / ordre ontfangen / om alle bedenkelijke aanbiedinge van Mediatie, van wegen zijn Heer en Meester, den Fransen

Koning,

Koning, voor te stellen/ om tot een spoedige Vrede, met de Vereende Nederlanden te mogen geraken; De Franse Majesteyt, liet dan/ op dit subject/ aan den Sweedtsen Koning af gaan/ de volgende Missive.

C O P I E

Van den Brief van den *Koning van Vrankrijk*, geschreven aan den *Koning van Sweden*, berakende de Vrede met de *Hollanders*.

Zeer Hooge, zeer Excellente, en zeer Machtigen Prince, onzen zeer lieven en zeer wel beminden goeden Broeder, Cousijn en Geallieerde. Wy hebben veel malen aan uwe Majesteyt getoont hoe gevoelijk op de preuven die wy hebben ontfangen, van uwe Vriendschap zijn geweest, en den Brief die hy heeft geschreven en in onze Handen beruft. Met 't meeste plaisier hebben wy gezien het byzonder Intrest die ghy genomen hebt in de gelukkige Optocht onzer Legers, en dat ghy mede deelgenoot wilt wezen van onze Victorien door vreughde, die n genegentheyt tot ons 't zelfde doet in gedachten brengen. Zo en konnen wy ook niet minder verwachten van die stricte redenen daar wy mede vereenight zijn, en die zo dikwils in de grootste voorvallen, zelfs na 't Intrest van Vrankrijk en Sweden hebben uyt gebracht Maar zo wy willen gevoellijk zijn aan Favorable Sentementen, die uwe Majesteyt heeft gegeven in een Oorlogh die ons eygen glorie en welvaren van onzen Staat ons verbonden had die aan te vangen, zo en zijn wy niet minder voor die gene die aan ons doen blijken, dat wy alles door een glorieuse Vrede ten eynde konnen brengen. Wy hebben geconserveert de . . . in 't midden zelfs van 't gewoel onzer Wapenen: En de zelve gerechtigheyt die wy haar hebben doen nemen, hebben wy altoos gereet bevonden, om ook die te quiteeren, dat wanneer wy zouden komen op billijke en eerlijke Conditien, met zo veele voordeelen als mogelijk op onze Vyanden, en al de gene die wy noch zullen komen wettelijk te bejegenen, en 't heeft ons niet doen vergeten dat in de Victorien beruft een geheel andere glorie zelfs wel als in die van ydelheyt. En dat die van Vrede te verkrijgen niet veel minder en is van Consideratie, uwe Majesteyt heeft met gantsch Europa gezien, dat hy is geweest tusschen de handen onzer Vyanden om te profiteeren van voordeelige dispositien, die wy hebben doen te voorschijn komen volgens accoort aan hun: Noch willen wy u ook wel tot getuygen hebben der gener die ons het publijke reste aanbrengen, wy daarom zo veel te aangenamer willen aannemen, die Mediatie waar in ghy ons hebt willen confirmeeren door den Grave de la Gardie uwen Envoyé Extraordinaris: En op de aanbiedingen die ghy ons tot noch toe hebt gedaan, door den Grave van Koningsmark uwen Ambassadeur in ons Hof. Uwe Majesteyt vindt die zelfde genegentheden by den Koning van Groot Brittangien: En de zelfde Justitie: De zelfde Vriendtschap: En de zelfde redenen, die wy zo eng hebben vereenight met den zelven Koning tegens de Staten Generaal, zo voegen wy hier by dan op het Persee toe te staan de Conditien van een equitable Vrede: Dat is, 't gene gy uyt gevolgh dezer zake onderkennen zult: En zo de Vyanden niet by en brengen die zelfde dispositien kan u Majesteyt contribueeren om 't zelve te restabileeren. De rust van buyten 't Keyzerrijk als zijn eygen intrest laten wy wederzijdigh, om die slechts van binnen staande te houden: Waar op wy Godt bidden dat hy u zeer Hooge, zeer Excellente en zeer machtigen Prince, onzen zeer lieven en wel beminden goeden Broeder Cousijn en Bontgenoot. Behoude in zijn heylige en waerde bescherminge. Geschreven te Versailles den 15 October 1672.

Uwen Goeden Broeder, Cousijn, en Geallieerde, LOUIS.

En veel lager AERNOUT.

Zo

Zo lang den Koning van Vrankrijk omtrent Utrecht, en in de Nederlanden zich onthielt/ hadden de Overwonnen Landen en Steden, inzonderheyt die van Utrecht, ter oorzaak dat zy haar zo gewilligh en ootmoedigh gepresenteert / en op des Konings discretie hadden overgegeven / noch goede hoope / om genadighlijk gehandelt en geregeert te worden / maar met des Konings vertrek/ vertrokken mede/ alle deze / goede meyningen en gedachten / als wanneer den Gouverneur Luxemburg, den Commandant Stoupa, en den Intendant Robert, na haar goetvinden begonnen te domineeren; want de Staten van Utrecht meynden / met de overgift van 181929 guldens, die zy op den 9 Julii, 1672. aan d'Heer Marquis de Louoy, op 't bevel des Konings hadden betaalt / van alle extraordinare belastingen vry te zijn. Deze voornoemde somma had die Provincie doenmaal in haar Cassa, 't welk den Koning perfect wist te zeggen/ apparentelijk / door eenige trouwlooze / en omgekofte / die Majesteyt aangedient: Maar men eyschte/ korts na des Konings vertrek/ van die Provintie, 5000 guldens, voor yder dagh, tot onderhoudt van des Konings Militie, waar op die Staten antwoorden/ dat zulks voor haar onopbrengelijk was; de voornoemde Franse Heeren en Ministers quamen dan/ op 3250 guldens daags/'t welk zy/zonder tegen zeggen wilden hebben/om daar mede te betalen 32500 Man, tot 2 stuyvers voor yder, dagelijks, hoewel de gantsche Militie doenmaals in Utrecht, met d'andere 2 Overwonnen Provincien te zamen/nergens na/ zo veel Fransen konden uyt maken/ want Gelderlant most ook opschieten; de klachten die die van 't Sticht hier op deden / wierden beantwoordt/ met / dat men in alle geconquesteerde Plaatzen, de Militie moet onderhouden. Deze 2 stuyvers, of in plaats van dien / een pondt Vleys, en een pot Bier, des daaghs, zouden de Soldaten genieten/ behalven het Broodt, dat haar/ gebakken van des Konings meel, ('t geen men van boven uyt de Magazijnen van Nuys en elders/ tot hier toe af voerde) wierd / gegeven. Dit leuterde zo heen / alzo de Staten van Utrecht sustineerden en ook bewezen / dat den Koning haar / met de overlevering van de voornoemde 181929 guldens, op den 9 Julii, had verzekert / dat haar / tot den 1 October daar aan volgende niets meer zoude werden geeyscht. Maar doen deze voorsz. maandt begon te naderen / wierd haar ter handen gestelt / de volgende ordre :

Den *Staat van Utrecht*, met de Steden, Dorpen en Vlekken, der zelver Provintie moeten dragen de Inquartieringe der volgende Troupes. Door ordre van *Zijne Koninglijke Majesteyt*, ingaande met den 1 *October* 1672. *Nieuwen Stijl.*

Het Franse Voet-volk.

	Compagnien.
Piedmont	33
Navarre	33
Normandie	16

	Compagnien.
La Marine	16
Een Battaillion die komen zal, alsdan dat van de Koninginne zal vertrekken	17
Lionnois	33
Sault	33
Avergne	33
Condé	17
	231

Switzers Voet-volk.

	Compagnien.
Switzers	16

Dragonders.

Dragonders	6

Ruytery.

Verſcheyde Regimenten	78

DE intentie van den Koning is, dat de Franſe Infantery, Dragonders en Ruytery hier boven genoemt, zullen onderhouden werden, door de Steden en Provintien van Utrecht, geduerende de gantſche Winter, beginnende met den 1 October, zo Soldaten en Ruyters als Officieren, behalven de Majoors der Regimenten, die altoos door zijn Majeſteyt zullen werden betaalt.

Het onderhouden van de Compagnie zal beſtaan in het logeeren, verzorging van bedt, vuur en licht, in een behoorlijk voedtzel, mitſgaders eene ſtuyver tot hun behoeften, gangbaar gelt des Landts, voor yder Soldaat yder dagh; en voor die hooger betaalt worden na proportie, en ten aanzien van de Officieren, en een geſtoffeert bedde, en op 75 gulden 's maandts voor een Capiteyn, 30 guldens voor een Luytenant, en 20 guldens voor een onder Luytenant, en 22 guldens 10 ſtuyvers voor een Vaendrigh, tot bevryding van hunne onderhoudt en hare behoeften, 't welk 242 guldens 15 ſtuyvers voor yder Compagnie 's maandts bedraaght, en voor de gezeyde 231 Compagnien de ſomme van - Guld: 54075-15-0

En ingevalle dat de Inwoonders het noodigh onderhoudt van de Soldaten en Sergeanten liever zouden willen af koopen, als de zelve voeden, invoegen als hier boven is aangewezen, zal zulks hen vry ſtaan te doen, mits betalende voor yder Sergeant 6 ſtuyvers daaghs, 4 ſtuyvers 6 duyten voor een Corporaal, 4 ſtuyvers voor yder Lanſpeſaat, 3 ſtuyvers 6 duyten voor yder Piekenier, en 3 ſtuyvers voor yder Soldaat, zo voor hun onderhoudt als hun andere behoeften, het welk, de Officieren daar onder begrepen zijnde, bedragen zoude de ſomme van 420 guldens 10 ſtuyvers 's maandts voor yder Compagnie, en voor de voorſz. 231 Compagnien de ſomme van Guld: 97135-10-0

Het onderhoudt van een Compagnie Dragonders, zal beſtaan in het logeeren, verzorging van bedt, vuur en licht, en behoorlijk voedtzel, en 2 ſtuyvers 6 duyten tot behoeften van yder Dragonder elken dagh, en 3 ſtuvvers voor de hooger betaalde.

En ten aanzien van de Officieren een geſtoffeerde bedde en inlegering, en 90 gulden voor yder Capiteyn, 67 gulden aan yder der twee Luytenanten, 45 gulden voor een Cornet,

Cornet, 27 gulden voor een Quartiermeester, tot afkooping van hunne onderhout en behoeften, 't welk bedraaght voor yder Compagnie ter maandt 678 gulden, en voor de gezeyde 6 Compagnien Dragonders de somme van - - - - - - - Guld: 4068-0-0

En ingevalle de gezeyde Inwoonders mede liever wilden de onderhoudt der Dragonders, en hooger betaalde vry koopen, als de zelve te voeden, zal hen het vry staan zulks te doen, mits betalende op yder dagh voor yder hoogh betaalde 8 stuy. en voor yder Dragonder 7 stuy. zo voor hun onderhoudt als behoeften, 't welk zoude bedragen, de Officieren daar onder begrepen, zijnde tot de somme van 1359 gulden voor yder Compagnie ter maandt, en voor de 6 Compagnien op - - - - - - - Guld: 8154-0-0

Het onderhoudt van een Compagnie Ruytery zal bestaan in logeering, verschaffing van bedde, vuur en licht, en behoorlijk voedtzel voor den voorzeyden Ruyter, en 3 stuyvers 's Landts gelt voor hunne behoeften 's daaghs voor yder Ruyter, en 3 stuyvers 6 duyten aan de Brigadier, en ten aanzien van de Officieren, in logeering een gestoffeerde bedde, 180 gulden ter maandt voor den Ritmeester, 90 gulden voor de Luytenant, 67 gulden 10 stuyvers voor de Cornet, en 45 gulden voor de Quartiermeester voor de vrykooping van hun voedtzel, en behoeften, 't welk voor yder Compagnie beloopt de somme van 609 gulden 15 stuyvers 's maandts, en voor de gezeyde 78 Compagnien de somme van - - - - - - - - - - - - - - - Guld: 47560-10-0

En ingevalle dat de Inwoonders mede liever wilde vry koopen het voedtzel der Ruytery en Brigadiers, als de zelve voeden, zal het hen vry staan zulks te doen, mits betalende elken dagh voor yder Ruyter 7 stuyvers 6 duyten, en 8 stuyvers 6 duyten aan de Brigadier, zo voor hun onderhoudt als behoeften het bedragen zoude, de Officieren daar onder begrepen zijnde, de somme van 449 guldens 's maandts voor yder Compagnie, en voor de 78 Compagnien de somme van - - - - - - - - - Guld: 74061-0-0-

Aangaande het onderhoudt der Switsers, het zelve zal bestaan alleen in behoorlijk voedtzel, en 't vordere zal hun verzorght worden uyt de Casse van den Koning.

De totale somme van 't gene betaalt zoude worden yder maandt voor vry-koopinge van 't voedtzel der Soldaten, bedraaght de somme van - - - Guld: 105703-15-0

Het geheele datter te betalen zal staan, de Soldaten voedende, en alleenlijk vry koopende het voedtzel der Officieren en behoeften der Soldaten, beloopt de somme van - Guld: 179350-10-0

Het zal de Heeren Staten der Steden en der Provincie vry staan, zo als hier boven gezeydt is, te kiezen, of liever de Soldaten zullen willen voeden, of niet voeden, en de Officieren zullen de handt bieden, dat de Soldaten en Dragonders hen vergenoegen en leven in alle mogelijke goede ordre.

Doch moet gelet worden dat men by het voedtzel, hier vooren gemelt, niet en verstaat het broodt, dat den Koning dagelijks continueren zal aan zijne Troupen te verzorgen, zo voor het Voet-volk, als Ruyterye en Dragonders.

De gezeyde Heeren Staten der Stadt en Provincie, zullen moeten aan de Troepen exactelijk doen betalen, de vry-koopinge der behoeften der Soldaten, en het voedtzel der Officieren, en alzulks altoos 10 dagen van te vooren zonder faute.

De gezeyde sommen zullen zy luyden doen betalen in handen der Majoors van yder Regiment.

En indien het gebeurde datmen mancqueerde de Soldaten te voldoen, en exactelijk de vry-kopinge hier boven gemelt te betalen, zal het de Officieren vry staan, haar Soldaten tot zo grooten getal als 't hun zal gelieven, te logeren in de huysinge van de Heeren Staten, Burgermeesters, Vroedtschappen, of andere Rijke luyden, tot dat zy zullen voldaan zijn, nevens het Avance van 10 dagen van te vooren.

En op dat de Bewoonders van yder quartier, altoos bezorght mogen zijn hunne quote in de gezeyde somme by voorraadt te betalen, en om ter zelver tijdt ten opzicht der inconvenienten te verzien, die daar uyt zoude konnen volgen, zo 't gebeurde dat verscheyde Officieren, hunne Soldaten by een en de zelve Inwoonderen zonden, zal ordre gestelt worden dat yder quartier der Stadt, voor zekere Regimenten aangewezen zal zijn.

En op dat de gezeyde aanwysinge egaal zy, zo zullen de 6 quartieren daar de Stadt in bestaat, verdeelt worden in 2 looten van 3 elk, de welke met het lot zullen getrokken worden, te weten, 3 voor 't Franse Voetvolk, en 3 voor de Ruyterye en Dragonders, en 3 quartieren die het Voetvolk zullen toevallen, zullende vorder, worden verdeelt, en desgelijks by het lot getrokken worden, voor de Bataillon Voetvolks, en even zo de 3 andere, door yder Esquadron Ruyterye en Dragonders.

De Majoors der Regimenten zullen hen moeten verstaan, met de Capiteynen der quartieren, en de Capiteynen der quartieren zullen den zelven alzints assisteren in 't gene waar toe zy zullen worden verzocht.

En ten aanzien van het onderhoudt der Switsers, indien men niet na quam 't zelve te fourneeren, zoude men hier na inne verzien door andere middelen.

De intentie van den Konink is, noch ten opzicht van de subsistentie der Paerden, zo aan 't Voet als aan 't Paerde-Volk behoorende, dat de Heeren Staten der Steden en Provincie van Utrecht, de nodige quantiteyt Hoy en Stro voor de zelve verzorgen, en dat zy het zelve geduurighlijk en zonder verzuym van tijdt, in de Magazijnen des Konings doen voeren.

En ten dien aanzien van de nodige Haver, zullen de Heeren Staten der Steden en Provincie fourneeren jegenwoordigh en zonder uytstel 50 Malder voor yder Compagnie Paerden, en 100 Malder voor yder Compagnie Dragonders, bedragende in alles 4500 Malders, en dat alleenlijk maar voor eens, verwachtende datter van elders aan kome, want zullen in 't toekomende niet worden belast met meerder te fourneeren, zullende uyt de Casse des Konings daar inne verzien worden.

En omme de Staten, Steden en Provincie middel te geven, om alle het bovengemelte te verzorgen, zo zal het vry staan te ontfangen en te disponeeren van alle de gewoone Rechten en Impoften der Staten, Steden en Provincie.

En alzo zy luyden de Soldaten het voedtsel zullen verschaffen, zal genigh Bier of Wijn van Impost bevrydt mogen wezen, en alzo en zal geen protext meer voorgewent worden van fraudatien harer Rechten, de welke derhalven hun meerder zullen op brengen als oyt.

En zelfs om het bovenstaande te konnen met meerder punctualiteyten verzorgen, indien 't de Heeren Staten der Steden en Provincie het goet dachten zommige harer Impositien, eenigsints te verhoogen, ons bekent makende op welke wijze zy luyden zulks wilden doen, zouden wy na dat wy 't zelve geëxamineert hadden, daar inne konnen consenteeren, onder het welbehagen van den Koning, al het bovenstaande daar geteekent mede onderwerpende. Gedaan tot Utrecht den 26 dagh van September, 1672.

En was onderteekent.

ROBERT.

Dezen voorgaanden Eysch quam die van Utrecht wel hart/ en onverwacht op den hals/ waar over zy de volgende Deductie en Verzoek, aan haren Gouverneur, &c. hebben overgelevert.

DEDUC-

DEDUCTIE,

En ootmoedigh verzoek, van de *Heeren Staten van Utrecht*, wegens den flechten toeftandt van hare Provintie, aan den *Heer Hertogh van Luxemburgh*, en den *Intendant*, *Robert*, overgelevert.

DE Koning de goetheyt hebbende gehad, van by de reductie van deze Provintie, aan de zelve onder andere mede te accordeeren, dat die niet zou werden geplondert, of gehouden zijn, zulks te redimeeren, hadden die Staten de hoope gefchept, dat zy maar zouden hebben te verantwoorden, en op te brengen 't geen door een goede menage, na betalinge van haar Provinciale laften, uyt de inkomften jaarlijks zou komen over te fchieten, en als daar na de *Hr. Marquis de Louvoy*, door bevel van zijn Majefteyt heeft gevordert de 181929 gulden, die doenmaals in hareCaffa noch wierden bevonden, zijn de zelve op het alderhooghfte verlegen geweeft, om dat die Penningen, in effecte, den Staat niet competeerden, maar op der zelver credit, van de goede Ingezetenen op Intreft gelicht zijnde, haar in alle billikheyt hadden behooren te worden gereftitueert. Dat zy ook aan haar Inwoonders en Ingezetenen ter zake van verfcheyde leverantien, en anders, importante fommen fchuldigh waren, en daar toe dat gelt gaerne hadden willen befteden; evenwel om te toonen hare gehoorzaamheyt aan den Koning, alle de zelve Penningen, op nader aanmaninge hadden gedemanieert, zonder zelfs daar aan te korten (gelijk wel hadden gewenfcht, ook haar was in hoope gegeven) eenige duyzenden, by haar tot betalinge van onderhoudt, en fubfiftentie van de Armée van zijn Alderchriftelijkfte Majefteyt en verzorginge voor zieken, van 't zelve verftrekt of afgefproken: Uyt alle 't gene daar omtrent haar gezeyt, en voorgekomen was, vaftelijk vertrouwende dat het verlies en de fchade, die de Geintereffeerdens, by het overgeven van de voorfz. 181929 gulden zouden komen te lijden, weder zoude worden gerecompenfeert met die advantagie voor het gemeen, dat de Provintie niet verder zoude werden geverght, voor en aleer de zelve in rufte herftelt zijnde, middelen en gelegentheyt zou hebben gehad, om door een nauwe toezicht en zorghvuldigheyt, te konnen verfparen, hoewel zy daar na uyt het Billet van de hooghgemelte *Heere Marquis de Louvoy* van den 9 Julii, 1672. waar op de voorfz. Penningen zijn afgehaalt, met bekommernis hebben gezien, dat daar by alleen verzekering werde gegeven, van dat, tot den 1 October aanftaande, haar niets meer zoude werden geëyfcht.

Dat zedert niet tegenftaande alle imaginable voorzorge van de Heeren Generaal van de Militie, en van de Gouverneur van de Provintie, door ongemakken in tijden van Oorlogh, en onder de Soldaten inevitabel, zodanige fchade aan de opgezetene ten platten Lande is toegebracht, dat het grootfte gedeelte van de zelve t'eenemaal is geruineert geworden, en daarom niet minder wachtende, als dat haar eenige demandes tot furniffement van gelt, of onderhoudt van

troupes zoude werden gedaan, met de uyterste surprise, en ontsteltenisse, uyt het rapport van eenige leden van hare vergadering hebben verstaan, de propositie, die den Heere Intendant, door haar heeft doen overbrengen, tendeerende om in, of tot laste van deze Provintie, voor den tijdt van 3 maanden te moeten onderhouden 32500 Soldaten, of wel yder van de zelve des daaghs verschaffen een pondt vleys, en een pot bier; of 2 stuyvers in plaats van dien. Zy alle konnen en willen in sinceriteyt verklaren, dat om redenen hier vooren verhaalt, geen gelt altoos, daar toe in voorraadt is; dat het zelve ook in deze conjuncture door gene middelen ter wereld kan werden gevonden, want alle de inkomsten, daar van deze Provintie oyt heeft gejouisseert, bestaan uyt drie zaken.

Eerst: Uyt eenige revenues van Landen en Tienden.
Ten tweeden: Uyt reële Schattingen op de vaste Goederen.
Ten derden: Uyt personeele impositien op Wijn, Bier, Gemaal, Bestiaal, en eenige andere, van weynigh belang.

1. Aangaande de ***Landt-pachten en Tienden***, Zijn zelfs in tijden van Vrede, nauwlijks suffisant geweest, tot betalinge van de Predicanten, en andere lasten, aan de Kerken-dienst specteerende

2. De *reële Schattingen* aangaande, Het is onmogelijk dat het platte Landt nu eenige, zelfs de alrede verschuldighde kan opbrengen, om dat het zelve, gelijk een yder bekent is, eerst door de doortocht van de Spaanse Auxiliare Troupes, en inlegering van andere, veel schade heeft geleden, en zedert genoegh zaam is geruineert, en van haar meeste gewas en anders, mitsgaders Bestiaal ontbloot, door het noodigh fouragieeren van de Ruytery van zijn Majesteyt, die nu langen tijdt, in zo grooten getalle, om de Stadt zijn gecampeert geweest, als mede door de menighvuldige plunderingen, die de zelve, mitsgaders veele Soldaten (onaangezien alle exacte ordres en straffen, by de Heeren Generaal en Gouverneur, daar tegens gestelt, en geëxecuteert) hebben gepleeght.

3. Uyt de *personeele impositien*, Het Bestiaal (dat nu meest is geruineert, daar onder niet gerekent wordende) Heeft men in de beste tijdt, vast konnen vervallen en supporteeren, de ordinare Provinciale lasten, en de betalinge van de Interesten der kapitalen, daar mede de Provintie zich van tijdt tot tijdt heeft moeten bezwaren, en die de Koning, na zijne goedertierentheyt heeft geaccordeert, dat aan de Ingezetenen zoude werden voldaan: En wie kan niet zien, dat de gemelte impositien, nu ongetwijffelt het 6 deel van 't gene die te vooren hebben opgebracht, niet zullen komen te rendeeren, want dewijl de Militie vryheyt van de zelve werdt toegestaan, zo zal onmogelijk door eenige regiementen (gelijk de experientie alrede niet als te veel doet blijken) voorzorge of vigilantie konnen werden voorkomen, dat niet menighvuldige fraudes tot nadeel van dien, by de Borgers en Inwoonders van de Stadt en Steden zullen worden gepleegt: En daar-en-boven zijn van de 5 Steden van de Provintie, de drie nament-

namentlijk, *Reenen*, *Wijk*, en *Montfoort* zodanigh vervallen en verarmt, dat by de Ingezetenen van de zelve geen impositien zullen konnen werden betaalt. *Amersfoort* is door manquement en stilstandt van de Neering, en door de schade, in deze zware tijden geleden, ook in zo grooten ongelegentheyt en verval, dat uyt de zelve weynigh van de impositien te wachten staat. En 't geen de Inwoonders van de Stadt *Utreckt* zullen konnen opbrengen, zal ook niet veel importeeren, door dien de zelve van hare Goederen niets konnende trekken, ook kleyne consumtien zullen doen, en by gevolgh weynigh in de impositien verschuldigen. Wy zullen de zelve voor 't meerendeel niet, of zeer sober nuttigen, in plaats van Bier-, zich met andere dranken, in hare huyzen gekookt, behelpen, en in plaats van Koorn, eeten Boonen, Erweten, Gort, Grutten, en diergelijken, dat men hier te Lande, zelfs in de grootste noodt, in consideratie van de arme luyden, noyt heeft durven of willen bezwaren.

Zo dat niet overigh zou blijven als negotiatie van Penningen op Intrest, en daar toe is geen de minste apparentie, want buyten de Provintie kan men 't zelve nu niet zoeken, het credit manqueert ook absolut, en de Inwoonders hebben haar by voorgaande lichtinge van hare contanten t'eenemaal ontbloot, en zedert, vermits de ruine van de Huysluyden en neeringloosheyt in de Steden, zo weynigh gelt ontfangen, dat niet alleen de geëyschte sommen in de gantsche Provintie niet en zouden konnen worden gevonden, maar zelfs al 't gene dat 'er noch mocht wezen, niet genoech zal zijn, om de menschen van Broodt, en verdere noodtdruften de aanstaande Winter te konnen voorzien.

En indien de intentie van den Heer Intendant mocht wezen, om (dewijl de Staten t'eenemaal onmachtigh zijn, de gevorderde vivres of Penningen te furneeren) de gezeyde Militie (onaangezien de conditien, die de Koning ons heeft believen te accordeeren, als mede het gemelte Billiet, by den *Heer Marquis de Louvoy* getekent) in de Provintie te doen campeeren, en van tijdt tot tijdt te verleggen, of in de Stadt, en Steden te logeeren, 't gene wy evenwel, om het gededuceerde, van de hooghberoemde en ons dikmaal verzekerde clementie van den Koning, noch van de bescheydenheyt van den Heer Intendant niet verhoopen, zo moeten wy, in betrachting van onzen plicht, en tot ontlasting van onze conscientie, waarschouwen, dat wy hooge bekommernis hebben, dat men in Hollandt en elders zich daar van zal zoeken te bedienen, om onze Inwoonders, die in een groot getal, en van de considerabelste in conditie en middelen, haar derwaarts hebben geretireert, te persuadeeren, om aldaar, tot irreparabel verderf van de Provintie, te verblijven, en dat ook de verdere Burgers, en opgezetenen, daar door, tot onze droefheyt, en yders erbarmenisse, wel in de uyterste miserie zullen werden gebracht, en voor een groot gedeelte van honger vergaan, maar dat evenwel, de Troupes van zijne Majesteyt, vermits gebrek van alles, zeer weynigh tijdts zullen konnen bestaan.

Wy verzoeken, dat u Ed: de moeyten believe te nemen, van deze memorie te doorlezen, en te overwegen, en op de waarheyt van dien, by een yder te informeeren: En zijn verzekert, dat u Ed: daar uyt zult zien, en ten vollen werden geperfuadeert, dat het ons onmogelijk is, u Ed: propositie te voldoen, en derhalven,

halven, na u Ed: bekende diſcretie, ons daar van zult diſpenſeeren, en of miſſchien, 't geen wy anders hoopen, zulks niet zoude konnen geſchieden, zonder al voorens, nader ordre van den Koning, of het Hof te ontfangen, bidden wy, dat u Ed: ons dien aangenamen dienſt, en ons arme en bedroefde Inwoonders die hulpe belieft toe te brengen, van daar over derwaarts gunſtelijk te ſchrijven, en ondertuſſchen alles te houden in ſtate.

Maar deze klachten deden weynigh voordeel; zy moſten evenwel ſchattingen opbrengen / en daar by met goede oogen aanzien / dat hare geheele Provintie ten gronde toe geruineert wierd. Hoort eens de Uytrechtſe Ingezetenen, in den volgenden Klaagh-brief, hier over karmen.

Alles wordt hier ten platten Lande bedorven. De meeſte Beeſten, zelf de Melk-koeyen, die mager zijn, heeft men geſlacht, en onnuttelijk vernielt; de Franſen verkoopen een geheel vierendeel Vleeſch voór twee Schellingen. Men kan nauwelijks uytſpreken, in hoe veel huyzen dat zy alle het hout hebben uytgebroken en verbrandt. Het Koorn is zo jammerlijk vernielt, en van de Paerden vertreden, en zulke ſchoone Tarwe zo onnuttelijk verquiſt, dat het erbarmelijk om te zien is. Met het Hooy, dat de lieden meenden te behouden, wordt nu dagelijks op gelijke maniere gehandelt; en dewijl dat dicht aan deze Stadt, en twee uuren van hier, rontom alles wech en verdaan is, zo rijden zy nu na de verre afgelegen plaatzen, daar de lieden noch wat Garſt en Tarwe ingeooghſt hebben, en dwingen daar de Boeren dat zy 't voor haar moeten afdorſſen; 't welk zy dan met Zakken op haar Paerden nemen, en in de Stadt te koop brengen, of aan hun Paerden tot voeder geven, in plaats dat zy Haver behoorden te koopen. En hoewel hier afgelezen is, dat niemandt yets van 't Geroofde mach koopen, zo wordt toch zulks niet nagelaten, zonder dat men ſtraffe daar over doet. Komender klachten aan onzen Gouverneur, hy geeft tot antwoordt, dat de Boeren het zouden afdorſſen, en tot hem brengen; dewijle alles aan den Koning behoort: Ja onze Gouverneur zelve, heeft geheele Schepen met gemayde Garſt, en Hooy in groote menighte laten wech halen.

De Burgery en Handtwerks-lieden klaaghden ook niet weynigh van neeringlooſheyt / want alle Ambachten ſtonden ſtil / door dien nu Hollandt van Utrecht was afgeſneden. Het maken der Knoopen van Hair, Goudt en Zilver, daar van hier duyzenden plachten te leven / hielt op / evenwel wiſten eenige noch / door practijk met Vrouw-luyden, deze genoemde Koopmanſchap, (alzo die in kleyne Pakkagien beſtondt) in Hollandt door te brengen / die dan Speceryen en diergelijke kleynigheden / ook wel Zout, weder te rugh brachten; van dit laatſte hadden zy tot Utrecht groot gebrek / en was daar zeer duur / tot dat van Kampen, eenige / daar mede geladene Karren, aldaar aan quamen. De Turf was 'er ook vry ſchaars / doch het overal afgekapte / en geſtoolen / Brandthout, wel te bekomen. Hier op volghde een zware Inquartiering, en die de grootſte Officieren in zijn huys kreegh / was 'er beſt aan;

En

En na dat de mindere/ en gemeene Soldaten beleeft of onbeschoft waren/ wierd yder gehandelt. De Heeren van de kleyne Stichtse Stedekens, Montfoort en Yſſelſteyn, van welke de Franse de oude Slooten bezet hadden/ moſten die daar de koſt beschaffen.

De Heeren van Utrecht wenden alle bedenkelijke middelen aan/ om haren Gouverneur Luxenburgh in alles/ dat haar mogelijk was/ te vernoegen/ om van hem/ en den Intendant Robert toch redelijk gehandelt te worden. Zijn Excellentie, had zich laten verluyden/ dat Hy bericht was/ dat 'er tot Amſterdam, veel Rarieteyten uyt Ooſt-Indien, met de laatſte Retourschepen waren overgekomen/ en dat zijn Ed: wel wenschte die zelve te mogen zien; onder andere wiſt Hy van zeker koſtelijk Stoffeerzel tot een Alcova- of Slaapkamer, van witte Ooſt-Indiſe Pelings, aertigh van Sineeſe Figuuren, met Goudt en Zijde, daar in 't Landt, geborduurt: Hier op zonden die van Utrecht yemant na Amſterdam, die 't zelve Stoffeerzel in een Ooſt-Indiſe winkel koſt/ voor 1000 Ducatons, en doen dit door 3 of 4 Persoonen/ die het onder haar Lijfrokken en in hare Broeken verborgen/ wierd overgebrocht/ liep het groot gevaar/ van aangehouden/ en prijs verklaart te worden/ aan de Poſt by den Uythoorn; het raakte evenwel gelukkigh door/ maar een half uur daar na/ wierd het bekent gemaakt aan den Heer Luytenant Colonel, Don Nicolaas de Oliver Fullana, een Spanjaart, doch in Hollandtſen dienſt/ die aan den Uythoorn, doenmaals commandeerde/ maar daar was geen gelegentheyt van Vaartuygh/ om haar t'achterhalen; doch omtrent 2 uuren geleden/ quam een van deze Overbrengers/ die hem van zijn vracht ontledight had/ wederom/ om na Amſterdam te gaan/ daar hy woonde/ maar hy wierd aangehouden/ en moſt daar wel 8 dagen gevangen blijven/ eer hy kon los raken/ dat hem noch wel 100 guldens koſte. Dezen dapperen Spaanſe Fullana had zijn Koning als Sargeant Majoor, eertijdts gedient in Catalonien, en was (volgens zijn eygen schrijvens) noyt in eenige belegerde plaatzen geweeſt/ die overgegeven wierden/ noch had in geen belegeringen gedient/ of die plaatzen waren overgegaan/ de zelve noemende; en onder andere Girona, alwaar hy de Breſſe tegen 3 generale ſtormen, zonder Geschut noch Musquettiers had gedefendeert. Hy had nu den Uythoorn, (zo hy schrijft) ſterk/ haaſtigh/ en met weynigh koſten/ doen Fortificeeren/ alzo hy kenniſſe van die konſt had: En beklaaghde zich ten hooghſte/ dat Hy, door uytwerking van zijne afgunſtige/ door Patent van Prins Maurits, op den 9 November, 1672. van daar op ontboden/en in 't Quartier van d'Heer Generaal Luytenant, Grave Koningsmark, te Bodegave, verplaatſt is geworden/ waar door op eenen nacht wel 20 van zijne beſte Soldaten, meeſtendeel Burgers van Jeruſalem, doch woonende t'Amſterdam, (verſtaat Joden, &c.) waren verloopen.

Om wederom tot Utrecht, en de Franſe geconqueſteerde Plaatzen te komen/ was het zulks/ dat deze verhaalde/ en andere geschenken aan dien Gouverneur, miſſchien wel eenige vrucht/ onder de Grooten, en Heeren van de Regeering, voort brachten/ maar gantsch weynigh of gene/ onder de Inwoonders, en Burgers, en voor al niets/ onder de Bewoonders, ten platten

Lande. Veele vreezende dat 'et hier eyndelijk niet deugen wilde / maakten / dat zy / met haar onkenbaar te maken (want men lette nauwkeurigh op alle uytgaande) zonder Paruyken, of 't affnyden van haar Hair, en zich te kleeden als Slachters Knechts, Boeren, Arbeyders ja Schoyers, door te geraken; Alzo verkleedt/ vertrokken ook veel eerlijke Mevrouwen, Dames, en Damoiselles, maar eenige geeſtige Juffrouwen en Juffertjes, inzonderheyt onder de Rooms-gezinde, en die gene / die groot gevallen hadden in de Franſe beleeftheden en Complimenten, hadden nu gelegentheyt / om die natuurlijk te leeren / daar zy haar te vooren / met het lezen van de Franſe Romans, moſten laten genoegen / want met de Franſe Heeren en Officieren hielt men Viſites en Saletten, men gaf Balen, men Caroſſeerde, Complimenteerde, Converſeerde, en Careſſeerde na de oprechte Franſe mode, &c. Maar veel eerlijke en ſtemmige Vrouwen en Juffers die juyſt zo geen gelegentheyt hadden / om haar na Hollandt of elders te begeven / zagen dit met bedroefde oogen / en hartenleed / aan / hielden zich ingetogen / en zonderden haar van die Gezelſchappen af / waar door loffelijker van Haar geſprooken wierd / want het was beklaaghlijk / dat men zagh / dat eerlijke, ja groote Heeren hare Kinderen van de Franſen wierden gedebaucheert. Eenige voorname Burgers, en die noch wat meerder waren / verlieten hare groote Huyzen, die de Franſen hadden ingenomen / en huurden hier en daar Kamers, daar zy in ſtilte gingen woonen / ook wel in andere Plaatzen, want het was daar voor zommige niet te harden / om alle 15 dagen / 60 guldens op te brengen.

De Roomsgezinde, hoewel zy / doch vergeefs / getracht hadden / noch meerder Kerken tot Utrecht in te nemen / als vooren / verhaalt is / gebruykten maar alleen den Dom, daar in zy een St. Maryen Beeldt, oprechten: Daar en tegen namen zy af / de Wapens van den aldaar begraven Adel, en andere oude eerlijke geſlachten, die met menighten aan de Pilaren, Wanden, en Pedanten opgehangen waren / gebruykende evenwel die beleeftheyt / met te laten weten / dat elk hun Voorouders of Vrienden Wapens, mocht na hem nemen. Men verſtoorden ook eenige Aaloude Lijk-tomben en Doodt-kiſten, zo wel van Geeſtelijke, als Wereltlijke Heeren, op hoop van verborgen ſchatten of heylige Antiquiteyten daar in te vinden / waar over zeker Spot-Vogel, t'Amſterdam, uyt gaf een geheele Lijſt, van verſcheyde / aldaar gevonden oude Reliquien, die zeer aerdigh en belachgelijk was. Den Dom verſtrekte ook ten deele voor haar Pakhuys, want zy ſtuwden daar in een groote menighte Takkeboſſen, 't zy om die in de aanſtaande Winter tot Brandt, of in eenigen Aanſlagh, om Grachten mede te vullen / te gebruyken. De St. Catarijne Kerk propten zy vol gerooſt Hooy, uyt de Stedekens Heukelom, Leerdam, &c. wech gevoert / die daar over ook / voor 't meeſte deel van hare Inwoonders, verlaten wierden / alzo zy vreesden / dat daar in den volgenden Winter geen levens middelen zouden zijn.

Het Garniſoen binnen Uytrecht wierd nu wel gerekent op omtrent / 12000 Man, dies hadden de meeſte Burgers elk wel 5 of 6 Gaſten binnen hare huyzen / die de Hofſteden daar rontom / van hunne Boomen, zo Wilde als Vrucht-

Vrucht-dragende, niet weynigh ontblooten / en de Wooningen ook niet verschoonden / en dat om haar van Brandt tegen den Winter, (die zy al in de maandt October vry felder / als in Vrankrijk voelden aankomen) te verzorgen: Yder Huysgezin most doen ook een Bedde met zijn toebehooren verschaffen / al zouden zy zelf hebben moeten op 't stroo slapen / van deze wierd een goedt gedeelte / na Amersfoort, Wijk te Duurstede, en Kuylenburgh, voor de Soldaten, verzonden.

Ondertusschen woelden de Fransen binnen Utrecht, en hadden veel windt in 't hooft / wilden een aanslagh over de onder water staande Landen in Hollandt aanvangen / en lieten van de Uytrechtse Wapenmakers aan veel van hare Musquetten, Snaphanen zetten / om die / zo wel met Vuursteenen als Lonten te konnen gebruyken. Zy deden ook eenige Schuytjes van Mande-makers tienen toe stellen / in elk van die konden 6 Man, maar de inventie wierd niet goedt bevonden / en die van kooper, daarze hun Voet-volk mede by het Tolhuys, over den Rijn hadden gevoert / stonden t'Utrecht by de Catharijne Poort, te pronk: Op Vredenburgh, (de Paerde-markt) en de Neu, (de groote / of Kooren-markt) en op het St. Jans Kerkhof, maakten de Franse, Corps de Gardes of Wachthuyzen voor haar / waar in zy ook / (zo men zeyde) eenige Veldtstukjes wilden brengen / om by oververval of oploop der Burgery, onder de zelve / en in de naastgelegen huyzen te konnen schieten / en ruymte te maken: Maar voor de rest / lieten zy de Stadts Muuren en Wallen onverbetert leggen / zy hadden mede de Tapijten van 't Stadthuys gehaalt / die de Magistraat, met rantsoeneeren / weder kreegh. Den Gouverneur gaf nu ook last / om de Brandt-Emmers, en ander diergelijk gereedtschap / die eerst door zijn ordre op 't Stadthuys waren gebracht / in zijn Logement te brengen. Den Intendant dede ook af kundigen / op den 13 October, den inhoudt van 't volgende:

Louis Robert, Ridder en Raadts-Heer van den Koning in zijnen Raadt, Intendant van de Policie, en Finantien, in alle de Plaatzen en Landen by zijne Majesteyt, nieuwlijks geconquesteert op de Hollanders: gebiedt. Dat yder, zodanige Meubelen, als hy onder hem heeft, die andere toebehooren, aan des Konings Commissaris zal hebben aan te geven, op pœne van verbeurtenis der zelve, en daar by, alle zijn eygen Goederen, &c.

De Ziekte begon op den Herfst in veele Garnisoenen dapper de overhandt te nemen / en dat zo wel onder de Burgers en Boeren, als onder de Soldaten, en daar op volghde ook de Sterfte, doch evenwel geen Pest. Maar de Roode loop grasseerde / onder de Franse, aan den Rijnkant en op de Veluwe, al vry wat / en dat door het al te veel eeten van rau en onrijp Ooft, by gebrek van ander spijze / evenwel lieten zy niet na / te roven en te branden. In de Hollandtse Posten, als te Weesp en Muyden ging het mede / aan: Te Harderwijk storven wel de helft der Burgers; t'Utrecht zagh men weekelijk wel 80 of 90 Inwoonders, begraven / behalven de Franse Militie, daar men geen getal van weten kon; want in de Gasthuyzen lagen wel 800 Zieken, en die sturven / stopte men slechts naakt in een kuyl. Het Stedeken Montfoort verlieten de

Franſe, na dat zy den Tooren aldaar hadden doen ſpringen; en Kuylenburgh van gelijken/ doen de meeſte Inwoonders, vermits hun overlaſt/ haar waren voorgegaan. Hier op volghde een verloop van veel Frans Krijghs-volk, want een party konde de koude en vochtige Zee- en Water-luchten in hare Poſten te Naerden, omtrent Utrecht, en Woerden, niet wel uyt ſtaan/ zijnde contrarie van haar Landtaardt. Uyt de Gelderſe Conqueſten raakten zy licht wech/ want de Brabanders lieten deze Franſe Monſieurs al breedtzamelijk/ de zommige met een arm/ een been/ &c. na Vrankrijk door paſſeeren: Om dit te beletten/ ſloegh men te Nimwegen aan/ dat die geen, die een Frans Diſerteur, of Overlooper na Hollandt kon betrappen, of wiſt aan te wijzen, 300 guldens, tot een premie, daar voor zou genieten. Niet alleen dat'er menighte gemeene Soldaten zochten te vertrekken/ maar zelfs veel Officieren en Grooten, nu den Oorlogh moede/ gebruykten deze practijk/ die/ na dat zy de geroofde voeragie voor hare Paerden tot Uytrecht, en elders hadden verkoft/ en meenden door te geraken/ wierden zy aan de Franſe Boven-poſten geſtut/ en in plaats van na Vrankrijk en Parijs, weerom na Utrecht gezonden; die doen vloekten en zwoeren/ dat zy nu een gat in Hollandt zouden zien te maken, alwaar't dat zy het water met menſchen moſten dempen, en Amſterdam niet konnende machtigh worden, alle de Dorpen daar omtrent, en wat 'er om en by is, te vernielen en verbranden.

In September wierd tot Utrecht van Naerden gevankelijk gebracht/ een Frans Corporaal, en aldaar op den Neu, levendigh geradebraakt/ om dat hy wel 34 Soldaten behulpzaam had geweeſt/ in 't overloopen na Amſterdam, en ook niet goedts tegen den Gouverneur van Naerden in 't zin had. t'Utrecht raakte ook brandt in 't Duyzenhuys, daar een deel Lijnwaat van den Grave Genlis verbrande/ en veel Zilver Servies verſmolt/ doch wierd geleſcht.

De genaamde geeſtelijke St. Michiels Heeren namen doen ook poſſeſſie/ van de Heerlijkheyt Maersbergen, by Doorn gelegen/ toekomende zeker Heer van Amſterdam.

De Franſen willende eenige oude Metale Stukken Kanon t'Utrecht proberen/ barſten die meeſt aan ſtukken/ door haar onvoorzichtigheyt/ welk Metaal zy na boven vervoerden.

Den 25 September, 's morgens ten 4 uuren, trok den Heer Luxenburgh, met omtrent 2000 Man, zo te Voet als te Paerdt uyt Utrecht, na Lopik, met Schoppen, Spaden, Paliſſaden &c. doch quam 's avondts weerom/ hebbende die Plaats, Lexmonde, Capel, en Benſchop, geplondert en geruineert/ en met die Boeren gevochten/ daar van wel 60 doodt gebleven en gevangen zijn: De Franſen hadden veel Gequetſten/ daar onder 4 Officieren.

Na dat men tot Utrecht met 3 Vaandelen, (door de Franſen voor Woerden, van de Staatſe bekomen) langs de Straten, als in Proceſſie geloopen had/ zijn de zelve na Parijs gevoert/ en aldaar in de Lieve Vrouwe Kerk, onder 't geluydt van Pijpen en Trommelen, en 't gezang van het *Te Deum Laudamus*, ten Triumf opgehangen; in den Hage hing men mede een Vaandel op/ ook door den Grave van Hornes, voor Woerden, van de Franſe, verovert/ doch niet met zo veel omſtandigheden.

By

By hare Hoogh-Mog: de Staten Generaal wierd ook vernieuwt / hare Resolutien van den 30 April, op den 20 Julii vast gestelt / en tzedert van tijdt tot tijdt geconfirmeert / als dat zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen, in qualiteyt / als Capiteyn, en Admiraal Generaal, zou genieten van alle Prijzen, genomen / beneoorden den Tropicus Cancri, het tiende Deel, en aan d'ander zyde van den zelven Tropicus, het dertighste Deel; waar van die van Zeelandt een rekening van die Premien voor zijn Hoogheyt, in brachten.

Daar was al op den 15 September, een Expressen van zijn voorgemelte Hoogheyt den Prins van Oranje tot Parijs aangekomen / die 3 vierendeel uurs by den Koning audientie had / en waar op den Krijghs-Raadt straks vergaderende / de verzochte Neutraliteyt, van het Graafschap Meurs, toebehoorende zijn hooghstgedachte Hoogheyt, voor den tijdt van 4 Weken, zoude verkregen zijn. Maar zijn Hoogheyts Bosch te Kranendonk, by Eyndhoven, in de Mayerye van 's Hartogenbosch, wierd geheel afgekapt / en 't hout / tot stakketzels / verkoft.

Zijn Hoogheyt bezorghde ook / dat 'er ordre wierd gestelt (op dat men in Hollandt, daar zijne Legers lagen / geen klachten over de Ruyterye zou mogen hooren) dat alle Dorpen in Rijnlandt, Delflandt, Schielandt, &c. aangezeyt wierden / om Hooy, en dat ten koste van 't Landt, in de Leger-quartieren te beschaffen / op pœne / van 't zelve anders te doen af halen of fourageeren. De Stadt Doesburgh, aan den Yssel-stroom brande / omtrent deze tijdt / door 't onvoorzichtigh stoken der Franse by na / half af.

Den Cardinaal de Bouillion verzocht hebbende aan den Rijngrave, Gebieder van Mastricht, dat hy hem mocht omhelzen / als befaamt van een der oudtste Vrienden van zijn Geslacht: Zo quam de Mastrichtse Cavallery braaf opgezeten / en die Cardinaal ten 10 uuren van Luyk, daar hy een quartier van de Stadt in een pleyn zagh gerangeert / van wat Ruyters Mastricht bewaart was / elk op 't braafst uytgedost: Daar hy stelde zich het Voet-volk ter linker zijde in Bataillie, tot aan de Poort der Recollecten aan St. Pieters Bergh: Als nu zijn Eminentie was gearriveert / zagh men veel beleefstheden van wederzijden; hy bezagh curieus de Cavallery; den Heer Rijngrave tracteerden hem zeer deftigh in het Klooster, alwaar veel excellente discoursen voorvielen / te meer / wijl daar prezent waren Spanjaarden, Italianen, Fransen en Hollanders aan een Tafel: Eyndelijk liep alles met de meeste modestie af; en ten 3 uuren na middagh klom de Cardinaal de Bouillion te paerdt / met zijn gezelschap / zeggende / Nimmer zagh ik schoonder Cavallerye; werdende 3 Salvos gedaan / waar mede den Cardinaal met de hooghste vernoeging / na Luyk vertrok.

Het Luyks Bisdom wierd nu van den Vereenden Staat mede de Contributien afge-eyst: Dan die van Luyk verboden aan haar Onderdanen, aan niemant te Contribueeren / maar tegens alle die gene aan te gaan / die 't haar zoude willen afeyssehen / en men gaf ook Commissie uyt / om als Volontairen te mogen zijn avontuur op de Vyanden zoeken. Wanneer Sr. Mean als goe man wegens Luyk, te Mastricht quam / om te stuyten het onder Contributie

zetten van 't Luyks Bisdom, en bevont men / dat de Fransen haar wijn harder handelden: Evenwel om de Luykse Boeren op 't Landt te houden / zondt 't Kapittel den Baron de Wier, en andere na den Hage aan zijn Hoogheyt, tot opschorting van dit Contributie vorderen: Daar zy by overgeleverde Memorialen, dapper op aan hielden.

Den Heer Ransau, Lutzenburger, trok doen uyt het Garnisoen van Mastricht, met 300 Spaanse na de Burght Andenau, executeerende 't zelve met den Brandt- of Swavel-stok, wijl het de Bisschop van Keulen toe quam. Dit Garnisoen van Mastricht had nu by na gantsch Luykerlandt onder Contributie gebracht. 40 Van die Ruyters kregen 2 Karren van Luyk na Tongeren gaande / yder van 3 Paerden getrokken / nevens 24 Boere Paerden, uyt de Ploegen en Mest-wagens gespannen / dan wierden gerantsoeneert. Dagelijks zagh men Buyt te Mastricht binnen brengen / en veele Dorpen, Heeren Huyzen en Kloosters wierden gedevasteert; hier door waren de Luykse Boeren dapper gequelt. De Switzers zelfs Franse, van 't Regiment van Elsas, quamen dagelijks te Mastricht overloopen/en dienst verzoeken/alzo zy van slechte betalinge klaaghden. By Aldenbiezen plonderden de Franse, na een lustige tegenweer der Boeren, 't Dorp Hoeffelt. Valkenburgh, een kleyn Stedeken, wierd mede van d'een en d'ander Partyen dapper geplaaght. De Franse ziende dat door de geduurige coursen der Mastrichtse hare Convoyen wierden getroubleert / bezette / 't Kasteeltje Petershem, een half uur van Mastricht, behoorende den Marquis de Westerloo, die in Hollandt een Spaans Regiment te Voet commandeerde; dit was omzet met brave Water-grachten en Wallen. Den Heere Rijngraaf na 't Spa getrokken / om die Wateren te gebruyken/ quam deze maandt, wijn in gezontheyt herstelt / weder te Mastricht. Maar Monsr. de Chamilly, een Fransen Generaal, mede na 't Spa gegaan / scheen wel te beteren / dan storte daar na weder in / en storf te Mazeyk, den 8 October, 1672.

De France nu / ziende / dat'er geen kans voor haar was / om eenige vaste Plaatzen in Hollandt (die door 't overvloeyend Water genoeghzaam beschermt waren) in hun geweldt te krijgen / leyden toe / om 't platte Landt, met rooven / en branden te ruineeren.

Brandt, en Plondering te *Waverveen*, en *Botshol.*

WAverveen en Botshol, zijn onder Amstellandt gelegen / en 't laatste resorteerende tot de vrye Heerlijkheydt, van de Ed: Vrouw van Waveren: deze waren / om wat schijns te geven / eerst door de Franse Gouverneur van Nieurode, en daar na door den Marquis de Genlis, (de brief gedateert den 5 September 1672) gebrant-schat/ om binnen 4 dagen tijdts/10 Schepen Hoy/ elk van 20 Voeder, tot Uytrecht te leveren / op bygevoegde straffen / dat de Schouten gevangen / en voorgemelte Dorpen geplundert / en gebrant zouden worden. Maar door dien 't niet wel geoorloft was / den Vyandt toevoer te zenden / en de voorsz. Plaatzen versterkt wierden door zeeker Uytlegger, genaamt

naamt d'Amsterdamse Galeye, sterk 27 Man / en 4 Stukjes Geschut, gecommandeert door Capiteyn Spelt, so wierdt tegen de voorsz. dregementen gewaakt by de Huysluyden / onder Christoffel Meyer, en Blokhuys, respective Capiteynen aldaar. Maar de Franse, door Quaatwillige gehaalt en aangepoort / zijn ten laatsten op den 5 November 1672. gekomen / 's nachts tusschen 3 en 4 uuren / 400 Man sterk / door Breukelen en Kokkenge, en hebben tot Demmerik en Wilnis, komende/ zich voor een gedeelte verspreyt na Vinkkeveen, daar de Vuurballen toebereyt zijn / en voor een gedeelte na Mydrecht, om Waverveen en Botshol voornoemt / van 't Oosten en Westen te gelijk aan te doen. Als een Blixem, wierdt alles uytgevoert/ en de Boeren naar wat tegenstant/ verdreeven uyt haar Posten en Cortegarde. 't Voornaamste was de voorsz. Uytlegger te veroveren / die zigh met 17 schoten / vol schroot/ en meer dan een gantsch uur, zeer dapper gequeeten heeft. Maar vast rakende en alomme door de Franse omcingelt; die fel geschooten/ en met Granaten geworpen hebben / wierdt de Vyandt tot een prooje overgelaten / 15 Matroozen der voorsz. Uytlegger zijn doot geschooten / Capiteyn, Luytenant, en noch een gevangen / en d'overige ontzwomment.

Hoe doen 't Schreeuwen, Plonderen en Branden begost/ is met geen penne uyt te drukken. 59 Huyzen zijn verbrant / 12 Huyslieden doot geschooten / een Vrouw verdronken / een of twee gevangen / en verscheyden gequetst. Om 't leven te behouden/ zijn 2 Dochters in 't Water gesprongen/ en over gezwommen: Kerk en Predicants-Huys, hoewel aangestooken op verscheyden plaatzen / zijn blijven staan. Maar 't wonderlijkste was / dat zeeker Vrouw, genaamt Leuntje Chielen, een uur voor der Franse aankomste/ was verlost/ en aan doende door groote haast / haar uytgewassen kleederen / zoght met haar Man, en 't nieuw-gebooren Kindt, in een Bok-schuyt te ontvluchten / maar ten eersten wierdt de Man in zijn Buyk geschooten / die om zijn Vrouw te behouden / zocht met zijn eene Handt de wond toe te houden / en met zijn andere te roejen / doch hy te zwak zijnde en nederzijgende / sloegh de Kraam-Vrouw haar handen aan de riemen / en roeyde meer dan een geheel uur lang/ tot datze by de Buurt van de Rijke Waver quam / en zich de Man daar stervende / te bedde begaf / en van daar na Amsterdam gevoert wierd / daarze 11 dagen kraams/ gezont en fris zijnde / zelfs haar Kint, in de Zuyder-Kerk, ter Doop gebracht heeft. Tsedert zijn de voorsz. Dorpen meermalen gedreyght/ om 't overige door de brandt wech te nemen. Den voornoemden Uytlegger, meynden de Fransen tot Utrecht te brengen / maar ziende / dat hy te groot was/ om door de Nieuwersluys te varen / wierd aldaar verbrandt.

Het scheen dat de Fransen in dit branden groot vermaak schepten / want den 7 November verbranden zy alle de resteerende Panne-bakkeryen, aan/ en omtrent de Stadt Woerden, den 8 dito de Dorpen, Nieuwveen en Overmeer; den 9 dito, een Gehucht by de Nieuwerbrugge: En ook het schoon en vermakelijk Jaarsveldt, en dat zelve geheel / en alles ten gronde toe.

Brandt,

Brandt, en Roof tot *Abkoude*, in 't Sticht van *Uytrecht.*

OP den 17 November 1672. in de Na-nacht, zeer duyster zijnde / omtrent ten 3 uuren, zijn de Fransen gekomen in het Dorp Abcoude, om de Fakkels van haar Franse Furie te ontsteeken: Zy / van Uytrecht afzakkende / quamen met omtrent 450 Man naar Abcoude voornoemt / en zonden in groote stilte / door het water heenen / omtrent 40 Soldaten, in 't voorsz. Dorp: die van 't Slot yetwes verneemende / hebben met Canon twee of drie Zeynschooten gegeven / om de Dorp-lieden na behooren te waarschouwen. d'Inwoonders zulks vernemende / stonden zeer verzet / vreezende voor onheyl / en zagen ter deur en vensteren uyt. Twee der Ingezetenen wierden ten eersten in dit razende inkomen der Fransen doodt geschooten / en vervolgens zijnder veel geslagen / mishandelt en doodelijk gequetst. Mannen en Vrouwen uytgeschut / en de voornaamste Huyzen geplundert. Maar zy niet te vreden met een groote buyt / en Barbarise Tyrannye, begosten / door een dolle Furie ingenomen / veel Huyzen en Wooningen in koolen te zetten / en verscheyden Straten door de brand te verwoesten. Zo dat deze gruwelijke en Landt-verderbende brandstichtinge / zo aan gemeene en steene Huyzen, Paerde-stallen, als andere Wooningen, omtrent de Hondert in weynigh tijdts wegh-genomen heeft / blijvende niet meer / dan een Vierde part van dit vermaarde Dorp staan: de Kerk, aan-gesteken / begost op twee plaatzen te branden. Maar d'Inwoonders, naar 't vertrek dezer Brandt-stichters, quamen t'zamen op 't luyden der Klokken / en hebben zeer gelukkelijk de brandt geblust. Zo dat de voorsz. Kerk behouden is. Middelertwijle / dat de Franse voorsz. zo doende waren / in dit voorsz. Dorp, was de voornaamste Troep der zelver / omtrent 400 Man ste k / blijven leggen tusschen 't Slot Abkoude en Bam-brugge, en meende / zo die van 't Slot waren uytgetrokken / om de brandt-stichters tegen te gaan / en het Plonderen en den Brandt te beletten / 't Slot ondertusschen in te nemen; maar dit haar missende / zijnze (naarlatende een Fransman, die neergevelt was door de Ingezetenen) weder gekeert met haar groote roof naar Uytrecht toe. Dit Dorp behoorde zelf onder 't Sticht van Uytrecht. De Fransen quamen op den 30 November, hier weder / meynende het overblijfzel van Abkoude, voorts in assche te leggen / maar die van 't Slot vielen op haar uyt / en kregen 30 van haar gevangen: korts daar na / voeren eenige van 't Abkouder Slot, met de gemeene Vracht-Schuyt, in stilligheyt / na Breukelen (na dat zy het volk daar uyt / en op 't Slot, zo lang hadden bewaart) en overvielen te Breukelen, in een Huys, of Kroegh, 19 Fransen, die zy gevankelijk op 't Slot t'Abkou hebben gebracht.

Als den Grave van Hornes kondtschap gekregen had / hoe de Fransen de Klokken uyt Woerden, na Utrecht meenden te voeren / leyde hy toe / om 't zelve te beletten / versloegh het geheel Frans Convoy, dat 'er by was / en bracht de Klokken, met een goet deel Gevangens, te Oudewater binnen. Den zelven Grave vernemende dat de Franse tot Montfoort, groote menighte Voeragie

ragie van Hooy, Haver, Mondtkoſt, en ander Buyt, hadden te zaam gebracht/ en 't zelve in 8 groote / en 6 kleyne Schepen geladen / om na Utrecht, of hooger aan te voeren / leggende in de Buyten-graft te Montfoort, zo is hy zelfs / op den 14 November, met 400 Man, uyt Oudewater, hier na toe getrokken/ en daar op aanvallende / schermutseerde en chargeerde met die van binnen, wordende door 't werpen van Handtgranaten en Vuurballen, de genoemde Schepen en ingeladen Goederen verbrandt; den welgemelten Grave keerde wederom/zijnde maar een van de zijne/gequetſt/met eenige Franſe Gevangens. Daaghs daar aan / haalden de Staatſe, van daar / noch 3 Schepen met Planken. Den 27 dito, heeft den Marquis de Thouars, commandeerende aan de Goverwelle-Sluys, met eenige van de zijne / 30 Schepen met Ruygh-voeder, willende na Utrecht, en Woerden, bekomen / en noch 8 voor Woerden leggende / in de grondt gehakt. Hier tegen meenden de Franken, den 28 dito, yets uyt te richten / aan de Poſt te Ankeveen, dan wierden afgewezen / met verlies van 8 Man, en 4 of 5 Gevangens, zy ſtaken daar na achter 't Dorp, aan de wegh, eenige Huyzen in den brandt.

Als nu wierd by haar Ed: Groot-Mog: de Heeren Staten van Hollandt ordre geſtelt aan alle Dorpen, om by inval van den Vyandt, tot malkander Seynen te doen / zo met vuuren als luyden van Klokken / om alles in alarm te brengen. De groote Legers van alle Natien, maakte ſchaarsheyt van gelt / zulks dat de Overſten der zelver hare Principalen klaaghden / dat 'er beter betalinge moſt zijn / of konde geen ordre noch Militie by een houden. Den Major Copes onlangs door de Krijghs-Raadt uytgebannen / om d'overgaaf van Wezel, en nu weer komende / wierd in de Caſtelanye vaſt gezet.

Nademaal dat men bevondt / dat 'er in ſtilligheyt veele Contributien aan de Vyanden wierden gegeven / is daar tegen afgekondight de volgende

WAARSCHOUWINGE.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden; allen den genen die deze zullen zien of hooren lezen, Saluyt. Alzo niet jegenſtaande by Plakkaten van den Lande verboden is eenige Contributie of Brandtſchattinge aan de Vyanden van den Staat te betalen, echter eenige van de Ingezetenen dezer Landen, des onaangezien ondernemen de voorſz. Contributien en Brandtſchattingen aan de voorſz. Vyanden goedt te doen, tot merkelijke ſterkinge van de zelve Vyanden. ZO IST: Dat Wy by deliberatie van den Rade van State der voorſz. Vereenighde Nederlanden, goedt gevonden hebben te ordonneeren, gelijk Wy ordonneeren by dezen alle Officieren en Juſticieren dezer Landen, dat de zelve haar met alle exactitude zullen informeeren tegens die gene die zodanige Contributien zouden mogen komen te betalen, en zonder eenige conniventie of diſſimulatie, informité van de voorſz. Plakkaten te procedeeren tegens die gene, die daar aan ſchuldigh gevonden zullen worden, en dat de zelve Officieren voorts aan haar Hoogh-Mog: mitsgaders aan de Raadt van State van tijdt tot tijdt rekenſchap zullen geven, van 't gene haar dienthalven voorgekomen of

wedervaren zal wezen. En ten eynde niemandt hier van ignorantie en pretendeere, verzoeken Wy de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden en Gedeputeerde Staten van de respective Provincien, en alle andere Justicieren en Officieren van de zelve Landen, dat dit Plakkaat alomme daar men gewoon is publicatie te doen openbaarlijk voor den Volke afgekondight en geaffigeert werde, en yder een gelast haar na den inhoude van dien te reguleeren, want Wy 't zelve alzo ten dienste van den Lande bevonden hebben te behooren.

Aldus gedaan, en gearresteert in 's Gravenhage, den 22 November 1672.

J. van der NYENBURGH, vt.

Ter Ordonnantie van de Hoogh-Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Ter Relatie van den Rade van State der zelver Landen,

G. van SLINGELANDT.

Ondertusschen liepen de Soldaten ten wederzijden/ zo nu en dan/ op Avontuurtjes uyt: Eenige van Muyden, onder 't commando van Capiteyn Henrik Vliskamp, kregen gevangen een Krijghs-Commissaris van de Fransen, die met een deel Gout- en Zilverwerk van Harderwijk, na Amersvoort, reysde.

Den Officier die aan den Uythoorn commandeerde/ liet noch al de Turf-schepen uyt het Veen, voor een Ducaton &c na Utrecht (daar men die Brandt noodigh van doen had) passeeren: Op deze Turf-ponten wierd van eenige Staatse Volkeren een toelegh aangelept/ en dat met ettelijke Schuyten, elk voorzien met 2 Stukjes van 6 pondt, en 18 Mariniers, dat zijn Zee-Soldaten: Zy kregen eenige daar van/ die voor goede prijs wierden verklaart.

Het Staten Garnisoen van Aerdenburgh ging ook dagelijks op den Roof uyt/ en kreegh omtrent deze tijdt/ van de Franse, die in de Vlaamse Geconquesteerde Steden Garnisoen hielden/ grooten Buyt, bestaande/ in 't Rantsoen van eenige gevangen Franse Officieren, en Gelt en Goedt, dat zy haar af namen.

Alzo tot Utrecht aangeslagen was/ om alle Goederen van de uytgeweken Persoonen te voorschijn te brengen/ als hier even te vooren/ pag. 443. gezeyt is/ zo deden de Ed: Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt mede af kondigen de volgende

Publicatie, gepubliceert den 26 November, 1672.

DEn President en Raden over Hollant en West-Vrieslant, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten*, Alzoo de Edele Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, voor den dienst van den Lande goet gevonden hebben, dat Wy die voorzieninge zouden doen, dat alle de Goederen binnen deze Provintie, zoo wel in de Steden als ten

Platten

Platten Lande gevlucht, toebehoorende Luyden, die haar by den Vyanden van dezen Staat onthouden, ten spoedighsten, en zonder eenigh uytstel, alomme gesaizeert, en in arrest genomen zouden werden; Zo hebben Wy goet gevonden te lasten en beveelen alle de Ingezetenen van dezen Staat, en specialijk aan die van de Stadt *Amsterdam*, van wat qualiteyt of conditie de zelve zijn, die eenige zodanige Goederen onder haar hebben, toekomende Luyden haar by den Vyandt onthoudende, de zelve aanstonts zullen hebben te openbaren, en aan te geven aan de Commissarissen van dezen Hove jegenwoordigh alhier zijnde, zonder de zelve na date dan deze Publicatie aan yemandt, zelfs niet aan den Eygenaar te mogen over geven, op pœne, dat die geene, die bevonden zullen werden de zelve Goederen verzwegen, en achter gehouden te hebben, of weerloos geworden, te zijn de waarde van dien uyt hare eygen beurze zullen gehouden zijn te betalen, en boven dien arbitralijk daar over gecorrigeert werden, zulks als na gelegentheydt van de zaken bevonden zal werden te behooren. En op dat een yder hier van goede kennisse mogen hebben, en niemandt eenige ignorantie prætendere, zo werd gelast dat van dezen alomme publicatie en affixie zal werden gedaan, daar men zulks gewoon is te doen, en van nooden wezen zal. Gedaan in den Rade op den 25 November 1672.

In kennisse van my,

ADRIAAN POTS.

De Heeren Commissarissen zijn ten voorsz. eynde gelogeert in 't Oude Heeren Logement.

Doch deze Publicatie is zo heel scharp niet nagevorst / noch uytgevoert.

In deze Maandt November, quamen de Moskovise Koopvaardy-Schepen gelukkigh in Hollandt binnen / hebbende in die Gewesten goeden Koophandel gedaan.

Te Londen begon den brandt by schaars te worden / alzo in eenigen tijd geen Koolen uyt Schotlandt (aldaar zo noodigh als broodt) waren aangekomen: De Londenaars schelden op de Kapers, die de zelve over de 6 weken binnen Nieuw-kasteel als geblokkeert hielden / tot daar eyndelijk nu 300 Koolschepen, tot groote vreugde der Burgers arriveerden / vergetende hier mede de schade van die daar uytgenomen Schepen. Een Kaper van Middelburgh de Nachtegaal genaamt / hebbende genomen een Frans Schip van St. Malo, ontmoete voor 't Kanaal een Engelse Bengel met 62 Stukken, hy maar 8 op hebbende / most zijn Prijs verlaten / en tegens den Engelsman slaan / tot zo lang hy door de kalmte daar van gedreven wierd. Van een Vloot Engelse Barbados-vaarders, te Pleymuyen opgekomen / zijn door een Orkaan-windt, 17 te gronde gegaan. Den 4 November quam den Baron Spaar en Sr. Ehrensteyn, Ambassadeur Extraordinaris uyt Sweden te Withal, de Mediatie met de Hollanders, &c. aanbieden: Zy waren zeer statelijk den 5 dito by den Koning ter Audientie geleyt: En haar is geantwoort / dat zijn Majesteyt der zelver Kroons Mediatie

accepteerde / en dienthalven mede een Expresse na Parijs had gezonden. Den Engelsen Koning beriep een Parlement tegens 't naaste Jaar. Veel klachten hoorde men hier / over de Nederlandtse Kapers, die van d'Engelse West-Indis-Spaans- en Straat-vaarders en andere / veel Schepen namen / gelijk ook eenige Franse, die ze meest alle in Biscayen opbrochten / zo dat 'er geen / zonder Convoy meer dorsten varen. d'Engelse daar-en-tegen kregen eenige Hollandtse Vissers.

In Vrankrijk leght de Stadt Bourdeaux, die tot des Konings Tafel contribueert / deze dede als nu haar klachten / dat zy langs hoe onvermogender wierd, wijl de Hollanders nu haar Wijnen niet en quamen af halen, als haar voornaamste welvaart zijnde, dat men daar tegens noch belastingen noch Imposten en verminderden: Zy zagen langer geen gelt om gaan, doch kregen weynigh gehoor.

Maar dien Franse Majesteyt bevindende zo veel groote en mindere Dames, wiens Mannen in de Hollandtse Oorlogh gesneuvelt / en veel Wezen nagelaten hadden / hielt zijne beloften / en begiftighde de zelve / yder na haren Staat. Men zeyde dat Vrankrijk den Oorlogh voor het aankomende Jaar, willende continueeren / daar toe een staat maakte / van 32 Milioenen: Als ook dat dien Koning tegen den Grave Tot, Sweedtzen Afgezant, op St. Nicolaas dagh ter audientie zijnde / zou gezeyt hebben; dat by de Hollanders, weynigh genegentheyt tot Vrede scheen te zijn, ter oorzaak van hare groote Krijghs-rustinge. Waar op dien Sweedtzen Grave zou geantwoordt hebben. Dat zulks genoeghzaam anders bleek, nademaal de Hollanders hare Vast- en Bede-dagen, by na, nergens als om een Vaste en eerlijke Vrede te bekomen, waren aangestelt en uytgeschreven. In deze tijdt quam den Engelsen Gezant Montagu, wederom te Parijs, om te onderstaan / wat Vrankrijk mocht in 't zin hebben / of om gelt tot Equipagie der Oorloghs-Vloot, mede / of / hoedanigh / waar / en wanneer men te zamen zulks zoude aanvangen.

Overval der Franse, te *Ameyde.*

DEn 26 November, 1672. des middaghs zijn uyt Utrecht getrokken / 1000 Man, na Vianen, alwaar zich eenige Ruyterye en Dragonders van Kuylenburgh hebben by gevoeght: Deze zijn des avondts gemarcheert na het schoone Dorp Ameyde, toekomende den Heer van Brederode, alhier op de Sluys was een Trenchement of Affnijding gemaakt / met Palissaden bezet / daar den Colonel Bamphield met zyn Volk de wacht had. Hier op zijn de Fransen des nachts aangevallen / en vonden weynigh of geen tegenstandt / want het Volk liep schandelijk wech / 't welk de Franse bemerkende / lieten 't Retrenchement leggen / en begaven haar na 't Dorp, plonderden 't / en staken 't aan brandt / en gingen met de buyt / al voort wederom deur. De Heer Veldt-Mareschal Wirtz tot Gornichem dit vernemende / begaf zich aanstonts derwaarts / en bevondt de zaak zodanigh gelegen als Hy aan hare Hoogh-Mog: de Heeren Staten Generaal te kennen geeft door de volgende

MISSIVE.

Hoogh-Mog: Heeren.

MYn Heeren, U Hoog-Mog: kan midts dezen onderdanigh niet voor ont-houden, hoe dat ik gisteren een paar uuren voor daagh, omtrent de klokke vijf, alhier schieten hoorende, en van den Tooren en Wal gewaar werdende, dat het ter Ameyden was, alwaar kort daar na een Brandt ontstont, gaf ik ordre, dat het Volk zo voort in de Wapenen zoude komen; En het Regiment Guardes van Zijn Hoogheyt 's avondts te vooren hier gekomen wezende, en noch in Schepen aan de Brugh leggende, en alzo het gereetste zijnde, liet ik na Marquerque marcheeren, met de Heer Commandeur Golsteyn verlatende, dat zo ras de Gecommandeerde van de andere Regimenten gereet waren, de zelve ook volgen zouden; Als ik voor mijn Persoon met eenige weynige Ruyters, de welke hier leggen, voor uytgaande op ter Ameyden, recognosceerde, kreegh ik door eenige Gevangens kondtschap, dat die Post van Ameyden al overweldight was, en dat de Vyandt, de welke over 800 Man te Voet, en 200 zo Dragonders als Ruyters sterk hadde geweest, na dat hy Ameyden uytgeplondert, en in den Brandt gesteken hadde, wederom geretireert was. Op de Sluyse ter Ameyden komende, hebbe ik het werk noch zodanigh in zijn geheel gevonden, dat niet meer als een Pallissade was af gekapt. Ameyden was op verscheyde plaatzen in den Brandt gesteken, en grooten deels af gebrant, al evenwel zijn de Kerk, Raathuys, en veel andere Huyzen noch blijven staan. Die in de Kerk in reserve bewaarde Ammunitie, heeft zich ook noch daar in gevonden. Ik hebbe den Luytenant Colonel Kroneman met 6 Compagnien van Zijn Hoogheydts Guardes, als de welke my de eerste volgden, tot defensie en betere verbouwinge van de Werken daar gelaten, tot dat het Regiment van Sidlenitsky tot Schoonhoven, als waar toe de Patenten jongst van Zwammerdam af gezonden, zal zijn aan gekomen, als wanneer de Heer Marquis de Westerloo, de Guarde zal af lossen laten. Van 't Bampfields Regiment zijn op d'Ameydische Sluysen doodt gebleven, Capiteyn Zwansbel, een Luytenant, en een Vaendrigh zwaarlijk gequetst, maar niet gevangen. Die gene welke onze gevangens hebben zien wech voeren, zeggen, by de 60 geweest te zijn. Van de hare hebbe ik als boven recognosceren latende, 7 gekregen; aan Dooden, eenige 20 getelt; Zo veel ik uyt de Plaatzen daar zy lagen, judiceren koste, wel zo veele Fransen als van de onze, maar van 't Bampfields Regiment zullen wel veele verloopen wezen. Ik hebbe hem geheeten met het Regiment tot Nieupoort te logeeren, om het verloopen Volk wederom by malkander te brengen. Waar mede Hoog Mog: Heeren, &c.

Gorkom den 18 November 1672.

Geteekent

P. WIRTZ.

Na dat d'Heer Wirtz van Ameyde vertrokken was / is hem van den vorderen toestandt / aldaar / het volgende bericht toegezonden.

EXTRACT

Van een Brief uyt *Ameyden*, van den 28 November des morgens ten 9 uuren.

ZEdert het vertrek van U Excellentie, en is hier niet voorgevallen, dat mijn heeft konnen obligeren aan U E. eerder bekent te maken, ter dezer uure hebbe ik alleen maar aan U E. te zeggen, dat op heden hier zijn wederom gekomen 2 Gevangenen van 't Regiment van Bampfield, die 't van deze nacht van de Fransen zijn ontkomen, de welke rapporteren, datter niet meer als 6 Gevangenen in alles by de Fransen zijn geweest, derhalven deze 2 weder gekomen zijnde, by haar niet meer als 4 zijn gebleven: wat aangaat haar Dooden, ik hebber van daagh 22 doen begraven, onder de welke waren die men genoeghzaam voor Officieren konde bekennen, een is'er noch gestorven te Lexmonde, behalven de andere Dooden die zy in de Riviere gesmeten hebben, en met haar mede genomen, volgens 't gene zy bekent hebben te Vianen, zy hebben 16 Gequetsten, onder de welke is de Commandeur zijnde een Marquis, en noch een ander Marquis, de Commandeur is noch te Vianen om zich te laten verbinden.

Dat de Fransen hier zo veel dooden en gequetsten hadden gekregen / was gekomen van de Uytleggers, die met hun Geschut (met Schroot geladen /) in den eersten aanval / daar dapper onder / en schier niet mis schoten. Onder de gequetsten was mede den Heer Castelnau, Aanvoerder van deze Troupen, en een der Grootste Marquisen van Vrankrijk, en van den Koning wel bemindt / en noch een ander Marquis. Den eersten is daar na tot Utrecht, met noch 3 Capiteynen, die mede by dezen aanval waren / aan hare Quetsuren, overleden; De Gemalin van Castelnau had in Vrankrijk (even voor haar Gemaals overlijden tot Utrecht) in 't Kraam-bedde gelegen van een Zoon; zy quam nu / met hare 3 Kinderen voor den Koning, beklagende zich / over haar Mans overlijden / en is oock eerlijk van die Majesteyt met verscheyde waardigheden, vereert geworden. Den Colonel Bampfield, die zijn Regiment te Nieupoort, zo veel verzamelde als mogelijk was / wierd daar na beschuldight / van in deze actie zich niet te hebben gequeten, als wel hadde behoort, is daar over gevangen genomen / en daar na in 's Gravenhage, in de Castelnye verzekert.

De Franse willende met geweld dieper Hollandt in breken / hadden in deze tijdt / een aanslagh / op de Stadt Schoonhoven voor / maar mislukte / en keerden / wel bevlekt / en met slagen wederom te rugh.

Op den 28 November, voeren door Amsterdam wel 20 Schepen met Landt- en Zee-

Zee-Soldaten, van de Heer Grave van Hoorn, en den Colonel Palm, &c. nevens 600 Bootsgezellen, onder 't gezag van 12 Zee-Capiteynen; deze voeren van Amsterdam, den Amstel op / met veel kleyn Vaartuyg en Koorn-lichters, voort getrokken wordende / van meer als 100 30 Slepers, als Jagers Paerden, daar toe geordonneert: Zy quamen in de Veen-Dorpen Meyert en Willers, en andere / hoorende onder 't Sticht van Utrecht, laedende de voornoemde Schepen met al de Turf, Hooy, en andere ruyghte, die zy daar vonden/ 't welk sommige dagen na malkander duurde / en dat zonder eenige verhinderinge der Vyanden; dit wierd alzo uytgewerkt by Prins Joan Maurits &c. en alles binnen Amsterdam gebracht / alwaar op de Osse-markt, en andere plaatzen groote lange Schuuren en Lootzen wierden opgerecht / om 't zelve daar in te bergen: Ook quamen met die Schepen, geheele Huysgezinnen, met al haar Huys-raadt, en Vee, van Koeyen en Verkens, &c. mede binnen Amsterdam, die haar aldaar den geheelen Winter hebben geneert; men maakte ook / zo veel mogelijk was / de wegen en vaarten / uyt deze Veenen, na het Sticht toe / onbruykbaar / daar over die van Uytrecht, vry ontstelt zijn geweest / als hebbende aan Turf groot gebrek.

Den Prins van Kourlandt hebbende voor den Vereenden Staat geworven 18 Standaarden; 30 Ruyters, als Dragonders, zijnde meest alle brave Duytse Kaerels, quam met de zelve in Oost-Vrieslandt, om vorder door Groeninger-landt na Hollandt te trekken / van welke 200 wat te verre in Westfalen hadden lopen moesnoppen / van de Munsterse zijn verslagen en verstroyt geworden / doch quamen de meeste / daar na / weder by de hare aan druppen. In 't door-trekken hadden zy ook al eenige voorvallen in Westfalen gehadt / want den Munstersen Bisschop had onderwegen op zeker pas, eenige Veldt-stukjes doen planten / 't welk den Prins van Kourlandt aangemeent is / die daar op met zijn Lijf-garde van 100 Ruyters is aangevallen / de Munsterse verdreven / en 25 van dezelve gevangen genomen heeft / daar onder eenige Officieren zijn geweest; Den 25 November quamen de Munsterse weder om revengie te halen / maar 't gevecht liep heet af / want de Munsterse lieten hier wel 120 / en de Kourlanders, wel 80 man zitten.

Uyt Blokzijl trok omtrent deze tijdt een partye van 50 Man, die by Hasselt ontmoeten 36 Keulse Volkeren, daar onder was een Lieutenant, de welke de Blokzijlse naar een hart gevecht / versloegen / en dien Lieutenant zelf met 24 van de zijne gevankelijk mede namen / de rest was gevlucht / en doodt geschooten.

Aanslagh op *SWARTE-SLUTS*, gemist.

SWarte-Sluys, een plaats / door welke veel Overzeese Turf, zo voor de Brouwers als Burgers, naar Hollandt, uyt de Drentse Veenen, plagh gevoert te werden / was alrede een Aanslagh op aangeleyt geweest / als hier vooren / pag. 390. verhaalt is. Dit zelve had men nu wederom in 't hooft/ doch dit was een Aanslagh, die van de Water- en Landtzijde te gelijk most ge-

schie-

schieden / en hoe los de zelve gaan / heeft alrede / op verschepde tijden gebleken. Hier toe wierd mede gebruykt / den ouden, ervaren / en in die Landtstreek wel bekenden Ingenieur C: le Hon, die mede t'Scheep is gegaan / wat nu te Water hier in / voorgevallen is / kan uyt deze volgende / zijne epgen aanteekeninge verstaan worden.

Verhaal van 't gene is gepasseert op het attaqueeren van de *Zwarte Sluys*, op het water, door den *Ingenieur le Hon*, onder 't gebiedt van den Heer Capiteyn *Holbarent*, en van andere *Officieren* op 't zelvige Schip, den 27 en 28 November, 1672.

IK *Christoffel le Hon*, wierdt omtrent den avont gelast, dat ik my zoude Scheep begeven, met den Heer *Capiteyn Holbarent*, om tusschen de *Sluys* en *Hasselt*, op de bequaamste plaats te abordeeren, en op den *Dijk*, aldaar een *Travers* te maken, om alle secours uyt *Hasselt* te beletten.

Zo heb *Ik* geeyscht 25 of 30 Schoppen en Spaden, maar heb niet meer dan 12 konnen bekomen, daar van *Ik* zelfs 6 op mijn Lijf heb gedragen tot in 't Schip, zijnde wel een quartier uur gaans distantie.

Omtrent de Plaats komende, vondt *Ik*, dat de *Officieren* haar hadden begeven, in een *Blokzijlder Karveel*, de *Schipper* genaamt *Coge Dirks*, alzo zy geen ander Vaartuygh konden machtigh worden, die ook zo datelijk uyt Zee was gekomen.

Het zelve Schip met 100 *Soldaten*, en eenige *Schippers* bemant hebbende, zijn wy aanstondts t'zeyl gegaan, de cours na *'t Eylandt Ens* houdende, om de Vloot van den *Admiraal Lobs* op te zoeken, die daar niet vindende, maakten wy cours recht na het *Zwolse-diep*.

Tusschen wegen sprekende van het Landen aan den *Hasseler Dijk*, zeyde *Ik*, dat 'et onmogelijk was met dat *Karveel* te landen, 't gene ook affirmeerden 2 *Schippers* van de *Zwarte Sluys*, en andere die in *'t Schip* waren.

Omtrent het *Zwolse-diep* praeyden *Wy* eenige Vaartuygen, die wy vraaghden na den *Admiraal Lobs*, die zy zeyden niet te weten waar Hy was, wy lieten ons Anker vallen, uyt oorzake van de groote duysternisse.

Toen is ons *Capiteyn Holbarents Vaendrigh* in de Boot gegaan, om eenige *Hooge Officieren* op te zoeken, en is de *Heer Capiteyn Zwart*, aan ons Boordt gekomen, van wie men heeft verzocht eenigh *kleyn Vaartuygh*, om te landen op onze *Post*, en ook verzocht 2 *Stukken Kanon*, maar hebben niet bekomen, en die gezeyde *Capiteyn Zwart* zeyde ons, dat van haar een *Stuk* buyten boordt was gevallen, door het harde weer.

Ons Anker dan wederom lichtende, voeren wy voort, om op onze *Post* te komen, hoewel het pik duyster was, met hart weer, zo dat de *Schippers* niet willen varen, maar onzen *Capiteyn* dwong haar met de *Pistool* in de Hant, zeggende,

Ghy

Ghy zult varen, of Ik zal u alle doorschieten, want ikwil liever dat men my doorschiet, als dat ik mijn Post niet inneme, en zo ik anders doe (de *Officieren* aanspre-kende) *zo schiet my doodt.*

Omtrent binnen het Landt komende, praeyden wy eenige *Kapers*, die ons zeyden, dat het *Lobs* zijn Vloot was, en ook de *Batteryen* en *Branders*, waar op ons *Capiteyn Holbarent* in de Boot is gegaan, om den *Admiraal Lobs* te spreken.

Zo heeft hy *Capiteyn* van hem verzocht 2 *Tjalken*, of 2 *Sloepen*, om ons te landen, 't gene hem van den *Admiraal* is afgeslagen, zeggende, *dat zijn Schepen alle waren gepofteert, en dat hy geen Sloepen konde missen.*

Omtrent een uur voor dage, de wint zijnde gaan leggen, zagen wy machtigh vuur maken, de streek na de *Sluys*, waar op cito de *Schippers* wierdt aan bevolen, te zeylen en te Bomen, alzo wy voor vast stelden, dat onze *Volk* te Lande attaqueerden: door ons geroep op het Schip, raakte de gantsche *Vloot* in roer, maar wy avanceerden weynigh, door de overgroote stilte, zo dat het begon te dagen.

Wy zagen toen de gantsche *Vloot* (waar van wy de voorste waren) zommige van de *Kapers* met de stevens aan 't Landt leggende, en weynigh devoir doende: Wy zagen de *Batteryen* zeer verre achter ons dryven, als mede de *Branders*, die gesleept wierden, zonder weynigh te avanceeren: zo dat onze *Capiteynen*, *Officieren*, en de t'samelijke *Soldaten* zeer couragieuselijk riepen, *zet voort*, om dat wy het gestadigh schieten op de *Zwarte Sluys* zagen.

De *Batteryen* lankzaam voortzettende, hebben zich eyndelijk gezet aan 't eynde van het *Sluyser Rak*, alwaar zy begonden te Canonneeren, wy kregen toen een schoot in onze boegh, onder water, met een 10 of 12 pondt *Ysers* en een over ons *Schip* neffens de *Mast*, toen wenden wy na de *Kapers*, die wy zagen dat wech liepen, en wy verscheyde schooten, zo uyt *Musquetten* als *Pistoolen* na haar deden, datze wederom zouden wenden, zo als de *Officieren* van andere Schepen konnen getuygen.

Ons *Capiteyn* riep *Lobs* toe, dat hy zoude na de *Sluys* zetten, en dat wy hem cito zouden volgen, en onder het faveur van zijn *Kanon* de eerste de *Sluys* zouden attacqueeren: Twee van onze *Sluyzer Schippers* beloofden de *Officieren* een goede *zode Vis*, zo zy in de *Sluys* quamen, en ons *Capiteyn* beloofden de *Soldaten* een *half Oxhooft Wijn*; maar *Lobs* riep ons toe, *dat hy geen ordere had, de Batteryen voor by te zeylen*; zo riepen wy hem toe, *zo doet ghy niet beter als een Schelm, en zo wy te Lande komen, zullen wy u den Hals breken*, onze *Soldaten* wilden hem onder de voet schieten, maar wiert door onzen *Capiteyn* belet, op dat men het onschuldigh *Bootsvolk* niet zoude beschadigen.

Ons *Capiteyn* zeyde tegens *Piper*, hy zoude een deel van ons *Volk* over nemen, zo wilden wy t'zamen enteren, maar hy weygerdet, en zeyde, mijn Volk kan met u Volk niet accorderen.

Een *Kaper* aan ons *Stuurboort* liggende, loopen gaande, dwongen wy met dreygementen, dat hy na de *Sluys* zoude zetten, als mede met gebeden, en gevouwen handen, maar zeyde, *dat hy de negende in den trein moste zijn, en dat het zijn beurt noch niet en was.*

Nnn 3 Een

Een ander *Kaper* aan ons *Bakboort* liggende, mede wech willende, zettede mijn *Soon* de *Pistool* op de borst, en dede hem wenden.

De *Bateryen* bleven Kanonneeren, een goede *Kanon-schoot* van de *Sluys*, met weynigh voordeel, de *Branders* zijn ook niet geavanceert, maar bleven leggen.

Eens dede den *Admiraal* meyninge, met eenige *Kapers*, als of zy wilden na de *Sluys*, maar smeten terstont haar gat om, en bleven alzo laverende, zomtijdts een *Schoot* doende, maar zy konden niet toe reyken, toen was het noch tijdt geweest te enteren; en wy zouden de *Sluys* verovert hebben, maar een uur of twee daar na, quam het *Secours* van alle kanten, en van *Hasselt*, die machtige *Seynen* deden, met *Pik-kranzen* om den *Tooren.*

Ten laatsten, de *Bateryen* haar *Kruyt* verschooten hebbende, trokken vruchteloos af, en de *Kapers* deden naderhandt meer als 100 *Schooten* na eenige *Ruyters* op den *Dyk*, en verspilden alzo haar *Kruyt*, tot groote spijt, en leetwezen van ons alle, die gaerne hadden willen enteren, &c. &c.

CHRISTOFFEL LE HON,
Ingenieur.

Hend. Holtbarent.
Jan Schade, Vaendrigh.
Jacob Balforde, Vaendrigh.
Reyn Reynzen de Boer.
Jan Janzen Vos.
Bels Walters.
Dirk Coertsz.
} *Schippers.*

De Vlotschuyten of drijvende Batteryen, daar 't grof Geschut op stondt/ waren aan d'eene zijde met planken op geboept/ verstrekkende voor Borstweeringen, bequaam/ om een Musquet-kogel tegen te houden. Eenige van de Uytleggers op de Zuyder-Zee, hier boven Kapers genoemt/ bleven te verre van Landt leggen schieten/ en wilden/ of konden niet nader komen; evenwel brachten de Capiteyns omtrent 180 Man te Lande, de welke aangedient zijnde/ dat 'er aan de Water-kant, in een Boeren-huys, eenige Vyandts Soldaten, een Corps de Garde hielden/ over vielen de zelve/ doch de Schiltwacht ontsnaptent/ en bracht hier van kondtschap aan de Sluys, die straks met haar grof Geschut, daar na toe schooten; ondertusschen verwachte men aldaar den Colonel Villers, die van de kant van de Kuynder en Blokzijl, met 500 Vriese Soldaten, aan die zijde/ een aanval zou doen: Capiteyn Slosser, die met Capiteyn Holtbaren, te water was geweest/ en nu met het boven genoemde Volk gelandt/ niet anders denkende/ of den Collonel Villiers was met de Vriezen aan d'ander kant al aangekomen/ dede met zijn Volk van de zijde van Geelmuyden een furieusen aanval op de Swarte-Sluys, maar bevindende/ dat 'er aan d'ander zijde (gelijk versproken was) geen gerucht van schieten zich openbaarde/ dacht wel/ dat de Vriezen noch niet mosten daar zijn; 't welk ook zo was/ want zy quamen/ door 't onbequaam weder/ te laat: Terwijl raaktent binnen

de

de Sluys alles in rep en roer; doch het zou noch lichtelijk wel gelukt hebben/ maar die van Hasselt, en Meppel, door 't schieten en Vuur-seynen, dezen aanval gewaar wordende/ quamen/ eerst met een deel Ruyterye, van Voet-volk gevolgt/ op dit gerucht aan/ en vielen de Aanvallers van achteren in/ die elk zagen om een goedt heen komen; 20 blevender/ 30 doodt als gequetst, die 't niet konden ontloopen/ en omtrent 100 wierdender/ gevankelijk binnen Hasselt gebracht. Aldus is dit voor de tweede reys mislukt/ had den Hasseler Dijk doorsneden/ en 't secours daar door belet geweest/ Swarte-Sluys, had na alle apparentie/ overweldight geworden/ en Hasselt (maar omtrent een uur daar van daan) wel licht van gelijken/ want het daar op mede scheen toege-leyt te zijn/ alzo het volk/ dat van de Zuyder-Zee quam/ wel 1000 Man sterk was. Den Colonel Villiers, was in Vrieslandt weder komende/ van wegen dezen tocht/ niet zeer wellekoom.

In Hollandt dede men al 't geen men konde/ om dat zelve voor den aan-staanden Winter, tegen den Vorst en het beslooten water, te verzekeren/ de Posten wierden alzints vermeerdert/ versterkt/ en noch met overvloediger Volk voorzien. De Steden Dort, Rotterdam, Gouda, Delft, Leyden, Haer-lem, den Hage, Alkmaar, en andere/ wierden/ zo veel doenlijk was ge-fortificeert, daar toe de Boomen, staande op de Buyten-Singels (om te beter uytzicht te hebben) wierden afgekapt. Den Staat dede mede menighte van Ysspooren, Schaatzen en Voet-angels gereedt maken/ ook wierden verschey-den Ysleden, elk met 3 Stukjes Kanon voorzien/ vervaerdight/ en toegerust. t'Amsterdam, daar de Muuren aan en omtrent 2 Bolwerken (door vuyle baat-zucht van eenige Werk-bazen, en onachtzaamheyt der daar toe geordonneerde Toekijkers,) van hare Fondamenten waren ingevallen/ wierd alles/ zo veel doenlijk/ na des tijdts gelegentheyt/ weder opgeruymt/ en 't vervallene/ met aerde toegevult: De Batteryen en Beddingen verzagh men/ en wierden doen op de Stadts Wallen getelt/ 320 Stukken Kanon, 30 halve, drie quarts, als hee-le Cartouwen. De Achtbare Heeren Magistraten van de Stadt Amsterdam de-den ook doenmaals af kondigen de volgende Keure, op alle voorval van Brant.

MYn Heeren van den Gerechte serieuse reflexie makende op het gene dienen kan om deze goede Stadt onder Godts zegen te bevrijden, van de onheylen en het ver-derf, dat mits de na-buurschap van de Vyandt door des zelfs toelegh, in de Win-ter-tijden en by op komende Vorst by manquement van goede toezight over de zelve ge-bracht zoude mogen werden; en in achtinge genomen hebbende, dat ten dien eynde nodigh is, dat nevens het verzorgen van goede ordres en middelen tot het weeren, van Vyandlijke Attaques van buyten, het lichaam van de Stadt van binnen gezuyvert werde, en zuyver gehouden werde van alle de genen, die met eenigh quaad voornemen haar binnen 't zelve zoude mogen bevinden, of naderhandt daar inne zouden mogen willen komen; hebben tot voorkominge van zulks met advijs van de Heeren 36 Raden, ge-ordonneert en gestatueert, ordonneren en statuëren by dezen:

Dat alle natuurlijke Onderdanen van de Koningen van Vrankrijk en Engelandt, mits-gaders van de Keur-Vorst van Keulen, en Bisschop van Munster, die binnen deze Lan-den voor May laastleden geen vaste Woonstede hebben gehadt, of die in geen actuele

dienſt van 't Landt of Stadt zijn, en binnen de zelve Stadt blijven of komen zonder ſpeciaal permiſſie van de Heeren Burgermeeſteren, zullen zijn apprehenſibel, als dadelijke Vyanden van den Staat, en als zodanige zullen gerantſonneert, of verder tegens de zelve geprocedeert zal werden, zo als mijn Heeren van den Gerechte zullen verſtaan te behooren: En werdt een yegelijk aangemaant en genodight, om zodanige ſuſpecte vyandlijke Perzoonen aan te brengen, onder belofte van te zullen genieten 't geheele rantzoen, op 't welke de zelve zoude mogen werden geſtelt; en daar-en-boven gerecompenſeert te werden na gelegentheydt van zaken. Gelijk mede aan een yder Burger en Ingezeten van deze Stadt, 't zy Herbergier of andere, wel expreſſelijk werdt geinterdiceert, eenigh zoodanigh Fransman of Engelsman, of Onderdanen van de Keur- Vorſt van Keulen, en Biſſchop van Munſter te logeren, of in haar huyzen te ontfangen, zonder het zelve aan mijn Heeren de Burgermeeſteren bekent te maken, op een boete van 100 Gulden, en dat daar-en-boven na gelegentheydt van zaken tegens de zelve als verdachte complice aan 't quaad, dat de voorſz. ſuſpecte Perzoonen zouden mogen machineren, geinquireert, en verder geprocedeert zal werden: Blijven de vorders in zijn geheel de Keure by mijn Heeren van den Gerechte onlangs geëmaneert, ontrent het aanbrengen van Perzoonen van buyten in eenige Herberge of Slaap-plaatze komende logeren; en de Herbergiers en houders van Slapers gewaarſchouwt, dat haar Ed. Achtb. intentie is, tegens de genen, die daar inne nalatigh zullen bevonden werden, na den inhoudt van de voorſz. Keure te doen procederen.

En alzo in zodanige gevaarlijke tijden, als deze, voor alle nodigh is, dat tegens ongevallen van binnen, en alle het quaadt, dat de Vyanden door middel van de zelve zouden mogen machineren, zorghvuldelijk werde voorzien: *SO IS 'T*, dat welgedachte mijn Heeren van den Gerechte, confidererende, dat niet zonder na bedenken is, dat door de openinge, die de Pak-kelders en Pak-huyzen binnen deze Stadt aan Straat hebben, by nacht en ontijden yets verderflijk zoude mogen werden gemachineert, tot voorkominge van 't zelve by advijs als voren, hebben geordonneert en geſtatueert, ordonneren en ſtatuëren by dezen, dat alle Cozijnen en andere openingen van Pak-kelders, en alle Cozijnen en andere openingen van Pak-huyzen in de eerſte verdieping aan de publijke Straat, binnen een Week na de gedane Publicatie, zullen moeten dicht gemaakt werden met Venſters, Luyken, of Yzere of Kopere tralien, door de welke geen vuur tot brantſtichtinge ingeworpen of ingeſteken kan werden; en dat de voorſz. Cozijnen en andere openingen daar mede geſloten zullen moeten werden gehouden, ten minſten van een uure na Sonnen ondergangh, tot een uure voor Sonnen opgangh, op een boete van 6 gulden, te verbeuren by de Huurders van de zelve Kelders en Pak-huyzen. En werden boven de gene die de bekeuringe incumbeert, de Nacht-wachten en Ratelwachten geauthoriſeert om de bekeuringe te doen, en daar van aanſtonts kenniſſe te geven aan de bewoonders van de Huyzen, onder de welke de voorſz. Kelders zijn, of die naaſt aan de Pak-huyzen zijn woonende.

En op dat in deze zware tijden niets en deficiere van alle het geen by mijn welgedachte Heeren van den Gerechte heeft konnen uytgedacht werden, zo om de voorſz. onheylen van Brandt, als andere Vyandlijke machinatie van binnen voor te komen, en daar tegens te remedieren, zo is boven de ordres daar tegens door vermeerderinge van de Nacht-wachten, en door andere voorzieninge daar omtrent geſtelt, by de meer welgedachte mijn Heeren van den Gerechte, tot ampliatie van de Keuren voor dezen op 't ſtuk van de Brant vorders goet gevonden te ordonneren en ſtatuëren 't geen volght: Dat om al omme by der handt en in goede ſtaat van gebruyk te hebben de middelen en Inſtrumenten, dienende om met de meeſte ſpoed en ſucces de Brandt te konnen bluſſen, na genomen

men inspectie van Brant-spuyten, Brant-leeren, Brant-haken en Brant-Emmers, ordre tot der zelver reparatie zal werden gestelt; En dat voor zo veel de Brant-spuyten aangaat, de voornoemde reparatie gecontinueert zal werden, te werden gedaan by de genen, tot laste van de welke de zelve Brant-spuyten gemaakt zijn.

Dat vorders alle de genen, die Brant-spuyten hebben, tot het afvoeren van de zelve, zullen moeten verkiezen en affecteren een Sleper met twee Paerden, met versprek om by ontstane Brant aanstonts tot het afhalen zich ontrent de Brant-spuyten te vervoegen: Gelijk ook by yder Brant-spuyt zal moeten zijn gereetschap van Touw, en alle het geen dat nodigh is om die af te halen: en dat na 't blussen van de Brant de Brant-spuyten door voorzorge van de genen, die de zelve aangaan, zullen op nieuws werden geinspecteert, en, des noodts, gerepareert.

En om te voorkomen, dat by ontstane Brant op meer plaatzen nieuwers geen Spuyten mogen deficieren, of door overtolligh getal ontrent de Brant geen confusie geschiede, zo zal by 't opkomen van Brant by provisie en tot nader ordre van de genen, die de directie ontrent de Brant hebben, alleen tot de zelve Brant gebracht werden, drie of vier Spuyten van de naast-gelegene aan de plaatze, daar de Brant is komen te ontstaan.

Dat verders de kleyne houte Brant-spuyten, altans in wezen zijnde, zullen werden vermeerdert tot het getal van festigh, en dat in yder Wijk ten huyze van de Capiteyn van de Wijk, een zal werden geplaatst tot kosten van de Wijk.

Verders, dat, om te beter ordre te houden ontrent het lesschen van de Brant (dewijl de Stadt bestaat uyt 6 districten, in yder van de welke een Regiment Burgers is woonende) in yder zodanigh district, onder 't gezagh van de Heeren Burgermeesteren en Colonellen, zal werden aangestelt een Opper Directeur van alle het geen de Brant betreft, onder de naam van Generaal van de Brant; die zich tot zijne Keure zal assumeren 6 Brant-Meesters, en twaalf van de Gilde-broeders, die tot het blussen van de Brant zijn geaffecteert, om zich ontrent zijn perzoon in cas van voorval van Brant te vinden, en zijn ordres te pareren; en alomme, daar het nodigh is, over te brengen; Werdende een yder, die omtrent de Brant zich bevinden zal, gelast, den zelven Opper-Directeur in die qualiteyt te considereren en respecteren.

Dat mede, om de Brant-Meesters in de respective Wijken by tijden van noodt te beter te konnen vinden, boven de deur van de Huyzen daar zy woonen, zal werden gestelt een bortje met een gedrukte inscriptie *Stadts-Brandt-Meester.*

En op dat de Gilde-broeders van de Gilden, die tot het blussen van de Brant zijn geaffecteert, als mede de verdere perzoonen, die zich volgens ordre van mijn Heeren van den Gerechte omtrent de Brant moeten laten vinden, te beter onderkent mogen werden, en door confusie minder in haar werk belet, dat een yder van de zelve op haar Hoet, Mutze, of aan haar Hooft zullen moeten hebben, een wit teken van Lywaat of Papier.

Dat mede de Wees-kinderen, de welke bequaam zijn om tot het Blussen van de Brant te konnen werden geemplojeert, daar toe zullen werden gehouden, om zich in voorval van Brant omtrent de zelve te laten vinden, met een witte doek op hare Mutzen, onder opzicht van yemant van de Regenten, Binne-vaars, of andere Officianten van de Wees-huyzen.

Maar alzo het te beduchten is, dat in cas van Brant-stichtinge door Verraadt, de zelve op meer plaatzen in de Stadt te gelijk aangerecht zoude mogen werden, en dat tot dien eynde nodigh is, dat by ontstaan van Brant in een hoek van de Stadt, in de andere, daar naderhant Brant zoude mogen rijzen, geen Menschen tot het blussen van de zelve deficieeren, dat in alle de Wijken door de Capiteynen zullen werden aangeteykent en

 opge-

opgegeven de Namen van alle Inwoonders, die buyten de Wacht zijn, en dat aan alle de zelve, voor zo veel zy in geen Gilde zijn, tot de Brant ge-affecteert, zal werden gelast, om, in cas van Brant buyten haar Wijk ontstaande, by haar Huyzen te blijven, en haar van daar niet te roeren, ten ware Brant in haar Wijk zoude mogen ontstaan, of dat zy ordre bequamen om elders omtrent de Brant te wezen.

En alzo voor al goede zorge dient te werden gedragen voor de securiteyt van de Schepen en Schuyten, zo binnen als buyten de Walen dezer Stede leggende, zo ordonneren mijn Heeren van den Gerechte, dat alle dezelve altans voor de buytenste Palen leggende, en van tijdt tot tijdt staande aan te komen, voor den 20 December naast-komende binnen de Boomen zullen moeten gaan leggen, op zodanige plaatzen als by Commissarisen van de Waal zullen werden beraamt, en een yder by den Have-meester zullen werden aangewezen; op de verbeurte van 20 guldens yder Schip voor yder dagh, dat de zelve buyten de voorsz Palen langer zullen leggen; en dat het daar-en-boven tot koste van de Reders, op ordre van de voorsz. Have-meester ingehaalt zal werden. Wel-verstaande, dat de geladen Schepen, die te diep gaan om binnen de Boomen te werden gebracht, buyten de zelve haar legh-plaatze tot datze ontladen zijn, zal werden aangewezen.

Dat alle Schepen in de Waal, en binnen en buyten de Boom leggende, haar Stengen en Stenge-want zullen moeten afgenomen hebben voor den 10 December voorsz. op een pœne van 10 gulden, en dat het daar-en-boven tot koste van de Reders afgehaalt zal werden.

Dat mede alle Vaar-tuygen van tussen de Palen zullen moeten werden geremoveert, voor de voorsz. 10 December, als mede alle drijvent Hout en Hout-vlotten van omtrent de Waal, op de verbeurte van 20 gulden, en dat daar-en-boven de zelve tot koste van de Eygenaars van daar vervoert zullen werden.

Dat vorders zal werden gerenoveert, en in stricte observantie zal werden gehouden de Keure onlanks gemaakt, om yder Schip voor deze Stadt, en binnen de Boomen, als mede in de Waal leggende, met quantiteyt van Water en anderzints binnens Boort voorzien te houden; en Commissarisen van de Waal gerecommandeert, op zeker dagh in yder Week de zelve te inspecteren, en ordre te stellen, dat tot koste van die genen, die gebrekigh gevonden werden, 't gene de voorsz. Keure mede brengt, magh werden verzorght.

Aldus gearresteert den 2 December, 1672. Præsentibus *de Heeren*, *Mr.* Jacob Boreel, *presiderende Schepen*, *als Stede-houder van den Heere Hooft-Officier*: *Mr.* Coenraat van Beuningen *en Mr.* Hendrik Hooft, *Heere van Outkaspel in Koedijk en van Schoterbos*, *Burgermeesteren*: *en allen den Schepenen*, demto *Mr.* Nicolaas Opmeer: *En ten zelven dage gepubliceert.* Præsentibus *Mr.* Jacob Boreel, *presiderende Schepen*, *als Stedehouder van den Heere Hooft-Officier*: *Mr.* Hendrik Hooft, *Heere van Outkaspel in Koedijk en van Schoterbos*, *Burgermeesteren*: Joan de Vries *en Mr.* David de Willem, *Schepenen.*

In kennisse van my Secretaris

J. WITSEN.

Waar op korts daar na gevolgt is dees onderſtaande

AMPLIATIE.

ALzo by de Brandt-keure van den 2 December 1672. is geordonneert dat by 't ontſtaan van Brandt, by proviſie en tot nader ordre van de gene die de directie omtrent de Brandt hebben, 3 of 4 van de naaſt by-zijnde groote Brandt-ſpuyten, zullen moeten worden gevoert ter plaatze daar Brandt is, en dat zulks op 't ſpoedighſte dient te geſchieden; zo is by mijne Heeren van den Gerechte goedt gevonden, dat men zoude maken de navolgende verdeelinge, zo van de diſtricten der Stadt als van de Brandt-ſpuyten, om aan te wijzen de plaatzen naar welke by 't ontſtaan van Brandt de Spuyten, terſtondt en zonder eenige andere ordre af te wachten, zullen moeten gevoert worden; om te dienen tot inſtructie voor de gene die Brandt-ſpuyten t'haren laſten of onder hun opzicht hebben, en voor de Slepers tot het af-voeren geſtelt:

Te weten, indien 'er Brandt komt t'ontſtaan in het diſtrict benoorden de nieuwe Vaart, als namelijk, op Kattenburgh, Wittenburgh of Ooſtenburgh, tot aan 't Y en de Stadts Wal, zo zullen aanſtondts derwaarts gevoert moeten worden,

1. De Brandt-ſpuyt van d'Admiraliteyt, ſtaande aan der zelver Timmer-werf.
2. De Brandt-ſpuyt van d'Ooſt-Indiſche Compagnie, ſtaande in 't Ooſt Indiſch Magazijn, op Ooſtenburgh.
3. De Brandt-ſpuyt van de Weſt-Indiſche Compagnie, ſtaande in 't Weſt-Indiſch Huys, op Rapenburgh.
4. De Brandt-ſpuyt van 't Leproozen-huys, ſtaande in 't zelve Huys.

Vorders dat komende Brandt t'ontſtaan in het diſtrict omringt van 't Y, de nieuwe Vaart, Stadts Wal, Binnen-Amſtel, Kleveniers-burghwal en Gelderſche Kay, zo zullen derwaarts gebracht moeten worden,

1. De Brant-ſpuyt van de Weſt-Indiſche Compagnie, ſtaande in 't Weſt-Indiſch Huys voornoemt:
2. De Brant-ſpuyt van 't Leproozen-huys, ſtaande in 't zelve Huys.
3. De Brant-ſpuyt van de Joden Kerk, ſtaande aan de oude Joden Kerk.
4. De Brant-ſpuyt van 't Kooren-Meeters Gildt, ſtaande beneffens de Poort van 't Zuyder Kerk-hof, aan de Bree-ſtraat.
5. De Brant-ſpuyt van het Kleermakers Gildt, ſtaande aan de Zuyder Kerks Tooren.

Zo 'er Brant ontſtaat in het diſtrict tuſſchen 't Y, de Gelderſche Kay, Kleveniers Burghwal, 't Rokkin en Damrak; daar onder begrepen de Beurs, d'Ooſt-zijde van de Beurs ſtraat, de Viſmarkt, en daar aangehechte Huyzen, zo zullen derwaarts gevoert moeten werden,

1. De Brant-ſpuyt van d'Ooſt-Indiſche Compagnie, ſtaande aan de hoek van 't Ooſt-Indiſch Huys, by de Boshuys-Sluys:
2. De Brant-ſpuyt van de Oude Kerk, ſtaande aan de zelve Kerk.
3. De Brant-ſpuyt van 't Sint Lucas-Gildt, ſtaande in de nieuwe Doele-ſtraat.
4. De Brant-ſpuyt van 't Bierdragers-Gildt, ſtaande aan de Kamper-ſteyger.

Brandt ontſtaande in het diſtrict omvangen van 't Y, Damrak, de Gaſthuys-ſteegh, Stil-ſteegh, Gaſthuys Molen-ſteegh, Heere-Graft en Wieringerſtraat, tot aan 't Y voorſz, zo zullen derwaarts gebracht moeten worden,

1. De Brandt-ſpuyt van de Nieuwe Kerk, ſtaande by de Tooren der zelve Kerk.
2. De Brandt-ſpuyt van 't Waaghdragers Gilt, ſtaande aan de Nieuwe Kerk voornoemt.

3. De

3. De Brandt-ſpuyt van de Menniſte Kerk, over de Jan-Roon-Poorts-Tooren, ſtaande aan de zelve Kerk.
4. De Brandt-ſpuyt van de Menniſte Kerk, genaamt de Son, ſtaande in de zelve Kerk, op de Cingel, by de Blauwe Burghwal.

Brandt ontſtaande in het diſtrict omringt van den Dam, 't Rokkin, de Binnen-Amſtel, Stadts Wal, Elandts-Graft, Prince-Graft, Ree-ſtraat, Harte-ſtraat, Gaſthuys-Moolen-ſteegh, Stil-ſteegh en Gaſthuys-ſteegh, tot aan de Beurs-ſtraat, zo zullen derwaarts gevoert moeten worden,

1. De Stadts Brandt-ſpuyt, ſtaande by d'oude Lutherſe Kerk.
2. De Brandt-ſpuyt van de Lutherſe Kerk, ſtaande aan d'oude Lutherſe Kerk voornoemt.
3. De Brandt-ſpuyt van de Menniſte Kerk het Lam, ſtaande by de zelve Kerk.
4. De Brandt-ſpuyt van 't kleyne Kramers Gilt, ſtaande aan 't Bierdragers Huysje, op het Spuy.
5. De Brandt-ſpuyt van 't Uytrechtſe Veer, ſtaande aan de Reguliers Tooren.

Brant ontſtaande in het diſtrict omvangen van 't Y, de Wieringerſtraat, Heere-Graft, Harte-ſtraat, Ree-ſtraat, Prince-Graft, Elandts-Graft, Stadts Wal, Angeliers-Graft en Prince-Graft, tot aan 't Y voorſz. zo zullen derwaarts gebracht moeten worden.

1. De Brandt-ſpuyt van de Weſter Kerk, ſtaande aan de zelve Kerk.
2. De Brandt-ſpuyt van het Turf-dragers Gildt, ſtaande aan de Weſter Kerk voornoemt.
3. De Brandt-ſpuyt van de Noorder Kerk, ſtaande aan de zelve Kerk.
4. De Brandt-ſpuyt van de Remonſtrantſche Kerk, ſtaande aan de zelve Kerk.

Brandt ontſtaande in het diſtrict omringt van het Y, de Prince-Graft, Angeliers-Graft en Stadts Wal, tot het Blauw-hooft, met de drie Eylanden incluys; zo zullen derwaarts gevoert moeten worden,

1. De Stadts Brandt-ſpuyt, ſtaande in 't Stadts Magazijn op de Braak.
2. De Stadts Brandt-ſpuyt, ſtaande aan d'Eylandts Kerk.
3. De Brandt-ſpuyt van de Noorder Kerk, ſtaande aan de zelve Kerk.
4. De Brandt-ſpuyt van de Teer-koopers, ſtaande in de nieuwe Teertuynen.

Met dien verſtande nochtans dat yeder Waarneemer van de zelve voorſz Brant-ſpuyten gehouden zal wezen, t'allen tijde en op alle plaatzen door de gantſche Stadt zijn Brandt-ſpuyt te brengen of doen brengen, wanneer door yemandt van de Opper-directurs van alle 't geene de Brandt betreft, of van de Brandt-Meeſter daar toe ſpeciale ordre wordt gegeven; En dat ook yder der voorſz Waarnemers gehouden zal zijn, als hy twijffelt of de Brandt in zijn diſtrict is of niet, zijn Brandt-ſpuyt zonder vertoeven af te zenden, zonder naar zeker beſcheydt te wachten; en die niet te laten wederkeeren eer hy zekerlijk bevindt dat de Brandt buyten zijn diſtrict is.

Omtrent deze tijdt gingen 7 Mannen als Vis-hengelaars, op zijn Boers gekleedt / uyt Muyden, een van de zelve quam binnen Naerden, en zagh daar om Wildtbraat te ſchieten / uyt gaan een Frans Capiteyn, die hy volghde / en omtrent zijn Makkers, die hier op paſten / gekomen zijnde / hebben zy den Capiteyn aangevat / en hem binnen Muyden, en zo voort t'Amſterdam gevangen gebracht: van waar hy / na eenigen tijdt daar gezeten te hebben / geloſt is / tegen d'Heer Capiteyn Witzen, de welke / als hier voren gezeyt is / in 't

in 't overgaan van 't Slot Kronenburg, na Utrecht, gevankelijk wierdt gebracht / en aldaar / tot noch toe / gezeten had: De zeven die den Fransen Capiteyn vingen / waren Soldaten van zijn broeders Witzens Compagnie, op dezen aanslagh uyt gegaan: ook quam doen ter tijdt te Muyden gevangen binnen / zeker Joosje Klimop, die de Fransen verscheyde reyzen voor Gidze gedient had / zo in 't ontzet van Woerden, als in 't branden van Kamerik, Waverveen, &c.

De vordere tochten der *Duytse, Brandenburghse*, en *Franse Turennise* Troepen.

De Keyzerse en Brandenburghse Hulp-troepen (daar van hier vooren op pag. 419. en volgens / een begin is gemaakt) bleven een ruymen tijdt omtrent Frankfort, aan de Main-stroom, leggen / vereerende die Stadt aan deze Duytse Legers, 100000 pondt Broodt, en 1000 paar Schoenen, terwijl den Mareschal de Turenne, met zijn Leger vast hooger op trok / bederVende al de omleggende landen / daar omtrent zijn tocht / door viel / 't welk alle de Landtzaten na de Stadt Keulen dede vluchten. By Andernach komende / zondt den Keurvorst van Trier, uyt de Stadt Kobelens dien Mareschal, een Edelman in 't gemoet / verzoekende / dat Hy toch beter ordre / (in zijn Landt komende) wilde doen onderhouden. De Duytse Hulp-benden deden te Flersheym een brugh over de Main slaan / want Keur-Maints en Trier weygerden ront uyt / aan haar de passagie / makende die van Maints zelf Batteryen, om den doortocht te beletten / ja braken ook haar brugh / over den Rijn af / en aan den Mareschal Turenne beschaften zy Schuyten, om daar mede Volk, en Gelt over te voeren: Deze Vorsten zochten wel in der daat geen moeyten / maar zy hadden zich ten minsten Neutraalder behooren te houden / zy waren Vorsten des Rijks, en stonden aan Turenne niet alleen toe / 't geen zy aan haren Keyzer weygerden / maar waren de Fransen, daar-en-boven noch behulpzaam / in 't bederven van 't Duytse Rijk.

Ondertusschen wierdt te Rumpelen by Maints een andere Schipbrugh geplaatst / maar wiert verbroken / en quamen de Geallieerde Benden te Hofheym, op den Bodem van Keur-Maints, namen 't Hooft-quartier te Flersheym: En men verleyde de Brugh van Illershelm, 3 uuren van Frankfort, yeder dacht dat het den schoonen Elsas gelden zoude: Terwijl quamen eenige Sweetse en Franse Gedeputeerden by Keur-Brandenburgh en Keur-Maints, die haar eenige stukken goede Wijn zont. Den 20 November quam Turenne by nacht te Kobelents by Andernach over den Rijn, om zich in het Landt van Keur-Trier te koesteren / en daar met hare Schip-brugge af te drijven: Hier tegens begosten de Geallieerden by Maints met 3000 Man, Gustavus Burgh te fortificeeren / en logeerden noch 2000 Soldaten rondtsom die gehuchten. Den Marschalk de Turenne zondt in plaats van 4000 Paerden maar 1500 aan den Prince van Condé, die te Sircq was gekomen / om op de Duytse desseynen

nauw toezicht te nemen: Dit Volk was seer ellendigh gestelt/ als mede 't gantsche Leger van Turenne, die in zijn tocht over den Rijn een groote partye Zieken onderweegh hebbende laten leggen/ van de Boeren meest doodt geslagen zijn. Als nu de Keyzerlijke Schip-brugh tot Waissenau by Maints was geslagen/ togen de Troepen gedurigh daar over: Duc de Bourneville die in 't Leger gekomen was/ wierd den 20 dito door Graaf Montecuculi de Keyzerlijke Ordre als Marschalk Generaal der Keyzerlijke Armé overgelevert: In zijn Commissie stond'er ook verhaalt zijn voorige gedane diensten/ en hoe aangenaam hy aan den Keyzer was/ &c. Dien dagh tracteerde den nieuwen Generaal de afgegane Graaf Montecuculi, den Prins van Lottaringen, Keyzerlijke Generaal der Cavallerye, en al de voornaamste Officieren van 't Leger; beneffens den Vorst van Anhalt en d'Heer Holts, Generaal te Voet van 't Brandenburghs Leger, die hem alle geluk wenschten. Terwijl waren 'er eenige kleyne rescontres tusschen de Duytse en Franse voorgevallen/ in welke den Graaf van Dona Brandenburghse Ritmeester doodt was gebleven. Hy had by hem 60 Ruyters, en quamen 300 Franse op hun schielijk invallen: Den Ritmeester wierd in 't eerst geschooten/ en de reste raakte doe op de vlucht: Dit was een Acte van Hostiliteyt die Vrankrijk aan den Keyzer, zijn Volk en eygen Bodem, heeft gepleeght. Turenne had ook eens 100 Brandenburgers verrast/ dan zont de Gevangene naderhandt aan zijn Doorluchtigheyt weder te rugh. Turenne ziende hoe licht hy de Brandenburghse kon overvallen/ maakten 3 Bruggen, over den Rijn, de Moesel en de Saar, logeerde zelfs in 't Carthuyzer Klooster over Wysenau: En maakten te Costheym, in plaats van aan de Vlies-Emmer noch een Brugh over de Main, op dat hy over al uytwegen mocht vinden: De Keyzerlijke Generaal Caprara toogh met de Cavallerye over hare Rijn-brugh: Werdende het Landt in den schoonen Rinkau, en alles vernielt; als de Duytsen hier over by de Fransen klaaghden/ zeyden die/ daar is niet aan gelegen, wy zullen 't u wel dubbelt betalen. Vrankrijk vrezende dat 's Keyzers Leger, met of tegen wil/ de Brugh te Straatsburgh over komen zoude/ had die gaern geruineert/ dan hier was zwarigheyt/ dat gedachte Brugh wel met Forten voorzien was: Alles af gespeculeert zijnde/ komt Monsieur Rycous met 4 Schepen vol Vuurwerken van Brisach den Rijn af drijven: Hy had ook vlotten vol Smits, die dreven/ en in 't midden de voorsz. Brugh begonden te verbranden: Hechtende noch 4 Brandtschepen onder de 4 grootste Bogen: Zulks dat in min als 3 uuren tijdts/ wel 10 Bogen van gedachte Brugh, door behulp der voorsz. Smits, zijn verbrandt: Dit geschieden den 16 November. De Straatsburgers konden 't niet beletten/ en eenige Franse aldaar zeyden/ zulks tot hun eygen verzekering te geschieden. Toen nu de Franse Legers als puure Vyanden, de Duytsen als Beschermers van 't Keyzerrijk, den Rijn, de Moesel, de Saar, de Main, de Roer, en by na alle Revieren bezetten/ stondt den Rijks-dagh te Regensburgh zeer perplex: De klachten quamen daar hoedanige violentie de Fransen in zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyts Landen van den Berge, Kleef, 't Hertoghdom Dortmunt, en in der Mark, ook d'Abdye van Essen, hadden gedaan: Datze haar ook verstout

hadden

hadden zelfs zijn Doorluchtigheyts Guarde aan te tasten. Hier by quamen die van Straatsburgh klagen / over 't verbranden van hare Brugh, gelijk zy ook aan den Keyzer deden: En of men al schoon 10000 Florinen scheen te beloven/ tot weder opbouwing van de voorsz. Brugh, zo hielden de Duytsen evenwel voor een violente Actie, en Vryheyts breuk, in 't Duytse Rijk, begaan. Doch den Koning van Vrankrijk schreef daar na/aan die van Straatsburgh, over 't verbranden van deze hare Brugh, 't volgende:

Lieve en goede Vrienden; Wy hebben op een tijdt dat ghy aan ons schrijft, 't voornemen van den Prins van Condé, om de Duytse Troepen de passagie over uwe Brugge over den Rijn te beletten, vernomen: Den yver die gemelte Prins heeft, tot 't geen ons bevorderlijk is, heeft hem niet toegelaten, om het zelve zo lang uyt te stellen, tot dat hy ons daar van bericht had gedaan: Is ons alzo 't voornemen en de daat op een tijdt ter ooren gekomen. Het komt ons vreemt voor, dat wy, die aan Duytslandt zo genegen zijn, zien moeten, dat die geen die meer verbonden zijn, om des Ryks ruste te handthavenen, de meeste oorzaak zijn om die te stooren, en dat dit alleen de ongelegentheyt en onvermijdelijke Resolutie van den Prince was toe te meten. Doch 't is ook licht noodtzakelijk, dat op deze wijze onze Landen verzekert, en ook van u 't onheylen en disordre, welke de Duytse Troepen na zich slepen, welke de gelegentheyt van u Brugge u op den hals had getoogen, is afgewent. Evenwel zouden wy ongeern zien, dat ghy door deze dringende noodt in schade geraakte, derhalven hebben wy niet willen na laten, u te kennen te geven, dat wy bereydt zijn, zo haast wy van deze noodt verlost zijn, u schade te vergoeden, en de opbouwing uwer Brugge ons te laten aangelegen zijn, wanneer de oorzaken, die gemelte Prince tot haar wechneming veroorzaakt heeft, niet meer en zijn. Waar mede wy u in Godes beschermingé beveelen.

Gedaan in Versailles den 3 December 1672.

De Regeeringe van Keulen wierd op de Franse jalours / ziende den Rijn en de Commercie voor haar gesloten: Toen ontzagen zy haar niet op 't Stadthuys de Burger Capiteynen te ontbieden / om te beraatslaan op de defensie der Stadt, zelfs by noodt / ingeval de Fransen (die zy niet al te veel vertrouwden) op Keulen een aanslagh / haar meester van den Rijn, en alzo een Brugh na 't Keyzerrijk mochten maken: Met Keur-Bayeren zagen de Fransen niet veel te verrichten / alzo die 4 Regimenten van Munchen ook tot de Keyzerlijke Armé schikte; waar over de Franse Gesant protesteerende / verklaarde Keur-Bayeren dat zijn Volk tegens d'Ongarise Rebellen afging / en dat hy zich met de moeyte der Hollanders niet en wilde inwikkelen.

Keur-Brandenburgh en Montecuculi, gaven doe den adieu te Maints aan dien Keurvorst, wanneer men daar ook 80 Stukken Kanons losten op het aankomen van den Bisschop van Spier. Den Keyzer schreef ook aan alle Rijksvorsten, datze hare advijzen over deze Troubelen in 't Duytse Rijk, zouden willen in brengen/ en vermaanden Haar, by 't Rijk getrouw te blijven/ volgens hun Plicht. In 't begin van de Maandt December, waren d'Inwoonders van

Munsterlandt dapper ontstelt / wijl de Brandenburghse Generalen Eller en Spaan door 't Landt van der Mark, geheel Munsterlandt onder contributie stelden/en verscheyde Marketenters (dat zijn Zoetelaars) Wagens van den Bisschop wegh namen/ als oock verscheyde Munsterse Goederen; waar mede zy weder naar haar Garnisoenen vertrokken: Maar den Bisschop van Munster, eenigh Volk, by malkander vergadert hebbende / nam daar tegens den 12 December, van de Brandenburghse het Stedeken Lunen in / bezet met 400 Soldaten; daar hy zeer quaat huys hielt: En zette noch het Platte Landt van der Mark, en Berghslandt, onder contributie.

De Auxiliare of Hulp-Legers, dus lang by Frankfoort gelegen hebbende/ vertrokken in 't midden dezer Maandt December, over de 2 Bruggen te Kostheym aan de Main, door Westerwalt na Westphalen, alvoorens door 4000 Ruyters de Franse Schip-brugge, by Andernach hebbende zoeken te bemachtigen/ maar wijl zy geen Voet-volk by haar hadden / rechteden zy niet uyt: De Auxiliare lieten tot Wetzlar, en Fredriksburg aan de Laan 3000 Man: Den Marschalk de Turenne (die met zijn Fransen wel 6 mijlen weeghs langs de Rivier de Moezel, van de Abdye Hemmerol, tot dicht onder de Stadt Trier, gestrekt lagh) had zo dra niet vernomen deze Marsch, of spoeyde zich weder van de Moezel, na 't Bisdom Keulen, gesterkt met eenige Troepen van de Prins van Condé, en van daar na Westphalen, tot assistentie van den Bisschop, om de Duytse te stuyten / alzo hy beducht was / datze tot den Yssel-stroom zouden door dringen: Na dat hy aan den Duc de Duras 4000 Paerden had gezonden / daar mede den zelven / na dat Zijn Hoogheyt den Prins van Oranjen (van welkers Tocht hier na volgen zal) met zijn Armé in de Winter-quartieren vertrokken was / weder in Luykerlandt quam / handelende de Landtlieden over al zeer slecht.

Zijn Doorluchtigheyt van Brandenburgh schreef doe aan den Bisschop van Keulen: Dat de marsch van zijn Generaal Spaan, door 't Sticht Hildesheym en Westfalen genomen, maar en zagh om een Magazijn in der Lipstadt op te rechten, zonder gedachten van Vrede-breuk in 't Keyzerrijk: Maar verwonderde zich dat Keur-Keulen te Regensburgh zijn Doorluchtigheyt was wezen beklagen, als een oorsprong aller dezer onheylen: Voorhoudende de gevaarlijke Oorlogen in de Christenheyt, en wat daar op mocht volgen, daar van hy Keur-Keulen, maar niet hy Keur-Brandenburgh, de oorzaak was, &c. Dat hy geen lust tot Christen Bloedt storten hadde, 't geen door zijn Gesant Blaaspijl genoegh aangedient was, zelfs om dezen Nederlandtsen Oorlogh te stutten, en te bevorderen dat billijke satisfactie wegens de Stadt Rijnberk zoude bekomen, doch alles had niet geholpen, maar wierd verkeert opgenomen; verwijtende hem vorders aldus: Gy hebt zelf een uytlandisch Krijghs-heyr door de Grensplaatzen en vastigheden laten passeeren, door de Landen en langst den Rijn hun passagie vergunt: alderhande nootdruft toegeschikt: met de zelve geconjungeert, en daar door veroorzaakt dat die als een vloet in onze Kleefse Landen (die mede onder 't Rijk behooren) zijn overzwommen: haar in den grondt geruineert, onze Steden en Vestingen met gewelt wech genomen, een gedeelte onzer bezettelingen

gen uytgejaaght, demolierende d'een, en d'ander plaats latende in de Lucht springen, daar of ook eenige bezettende; geplondert en slimmer getracteert als Vyanden, zonder dat wy of vermoeden hadden, of ordre daar op konden stellen: Zo ware het onmogelijk dit alles te geschieden, indien U Ed: Libd. de voorsz passagien en voordeelige commoditeyten, door zodanigh nadeeligh Verbondt met haar gemaakt, niet had toe gestaan, daar door ghy hare macht versterkt hebt. Laat nu die onpartijdigh en ongeinteresseert is, oordeelen wie toch oorzaak van dezer aller onheylen zy, daar onze lieve Duytse Natie zo over getobbelt, en noch zwaarder gedreyght werdt: Wy in onzen gemoede achtent onzen plicht te zijn, te helpen beschermen 't Rijk, en onze arme Onderdanen, (diens suchten ten Hemel gedrongen zijn) te vertroosten, en de reste Godt, den gerechtigen Rechter, alles te beveelen &c.

Als nu den Keurvorst van Brandenburgh weder te Stadtbergen quam/ daar om den aanstaanden Veld-tocht alles uytgeloopen/ en geen 10 Man binnen gebleven was/ quamen die haar met vreughden in 't gemoet loopen; Doen trok zijn Doorluchtigheydt met de Keurvorstin en Keur-Princen met 8000 Ruyters na der Lipstadt, daar zy aanquamen den 28 December, gevolgt van 't Kannenberghs, des Keur-Princen, Spaanse, Monterise, Oostenrijks, en Ludeks Regiment en 1000 Keyzerse: Deze met 200 Brandenburghse trokken 's anderendaags gezamentlijk na Bijlevelt, alwaar zy den 31 December, 1672. gekomen zijn/ en daar de Keurvorstin in de Kraam zoude leggen/ gelijk hare Doorluchtigheyt ook aldaar/ op den 5 Januarii, 1673. een Jongen Prins ter werelt brocht. Zy hadden wel 2000 Paerden om 't quade weer/ op de tocht voor de Artillerye verlooren: Terwijl hadden de Munsterse 't sterke Slot Reda, en 't Stedeken Onna, ingenomen/ en bezet/ eysschende van Kamen, en andere Plaatsjes, ja zelf van den Ham, Contributien; maar op de aankomst der Brandenburghse, verlieten zy dit Stedeken, op den 29 December, na dat zy 't zelve eerst hadden uytgeplondert/ 32 Boeren doodt geschooten/ en eenige gevangen mede genomen. Zy hadden zelfs dessеyn op den Keurvorst gehad/ dan mislukten. De Munsterse weken hier van daan/ met 24 Vanen Ruyters, veel Voet-volk, Geschut, Mortieren, en ander Oorloghs-tuygh, na Lunen. Ondertusschen nam den Generaal Eller de Vestinge Heuxter in/ waar mede zy hare schade vergoeden. De Keyzerse Volkeren wierd tot haar Winter-quartier aangewezen het Stift Paterborn; en de Keur-Brandenburghse het Graafschap van der Mark, toebehoorende den Keurvorst van Brandenburgh.

Alle deze Tochten van de Brandenburghse Hulp-troupen, waar van men den gantsen Zomer zo veel gesprooken/ en groote Hulp verwacht had/ gaven geen genoegen/ aan veele/ zo groote als mindere Ingezetenen; 't welk ter Ooren van den Keurvorst gekomen zijnde/ liet afgaan de nevensgaande

M I S S I V E,

Van *Zijne Keurvorstl. Doorluchtigheyt van Brandenburgh*, &c. aan de *Hoogh-Mog: Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden*; Rakende de Conduite van *Zijn Doorluchtigheyt*, en de Marche van zijn Armé.

WY hebben van ter zijden verstaan dat Uwe Hoogh-Mog: of eenige der zelver, met onze tot nu toe gedane marche en Conduite, niet vergenoeght en zouden zijn, en dat het daar voor gehouden wierde, als of't wy voor des Staats beste en welvaart, wel meerder, als tot nu toe is geschiedt, hadden konnen verrichten, ja zommige zouden zich hebben laten verluyden, dat het opgerichte Tractaat noch in genen deelen was genoegh gedaan, en noch hier omtrent tegens Turenne, noch in Westphalen, niet tegenstaande alle voorslagen, en instantien, dieswegen aan ons gedaan, niets tot afbreuk van den Vyandt hadden willen voornemen; Wy en zijn daar op niet van meeninge 't gene dat wy tot des Staats diensten, welvaart, en conservatie eenigen tijdt herwaarts hebben gedaan, wijtloopigh uyt te breyden; Wy konnen ons ook niet inbeelden dat Uwe Hoogh-Mog: die zo veel teekenen, en preuven van onze oprechte, en cordiale vriendtschap, en affectie hebben gezien, diergelijke nadeelige, en slechte opinien, en oordeel van ons, en onze Conduite zouden hebben, en voorgeven, want wy ons dien aangaande vrymoedigh op de kennisse van de zelve, en van de geheele Werelt, en ook op de Notoiriteyt der zake beroepen, en met grondt der waarheyt verzekeren konnen, dat wy gene zorghvuldigheyt, moeyte, noch kosten en hebben gespaart, om Uwe Hoogh Mog: uyt der zelve benauwtheden, daar in de zelve, en haren gantschen Staat door toelatinge des Alderhooghsten zijn geraakt, te verlossen, waarom wy nu, volgens den letterlijken zin, en inhoudt van het Tractaat niet zo voort onze Marche in Westphalen hebben genomen, daar van hebben wy Uwe Hoogh-Mog: en der zelver by ons zich bevindende Extraordinaris Gedeputeerde, tot meermalen zo schriftelijk, als mondelinge redenen aangewezen, daar tegens hy ook noch niemandt anders het minste heeft weten te opponeeren. Want doen ter tijdt als in het Tractaat onze Marche naar Westphalen is getermineert geworden, Uwe Hoogh-Mog. noch alle der zelver aan den Rhijn, Yssel, en elders gelegene Vestingen in hare macht hebben gehad, ons ook hebben laten belooven, dat zo haast wy in Westphalen met onze Armé zouden arriveren, zy ons uyt den zelven alle verschaffinge doen, en daar benevens uyt der zelver Armé een corpus van 2400 Man met ons wilden laten ageren. In het Tractaat zelfs hebben Uwe Hoogh-Mog: zich met toezegginge verbonden, ook andere Krooven en Potentaten, in specie beyde Hertogen van Bronswijk, Zell en Wolffenbuttel, mede tot deze alliantie of verbintenisse te brengen, edoch in hoedanige veranderinge het gantsche werk korts daar aan, en eer noch de Ratificatse van het Tractaat van Uwe Hoogh-Mog: volgde, is geraakt, en op wat maniere alle der zelver Fortressen aan den Rhijn-stroom en elders, nevens eenige geheele Provintien in handen, en de macht van de Vyanden zijn gekomen, zulks is meer als te veel bekent; als mede dit, dat tot op deze uur noch met Denemarken,

ken, noch met Bronſwijk eenige effeninge is gemaakt, noch met de zelve eenigh Tractaat van Aſſiſtentie is geſloten geworden: En konnen Uwe Hoogh-Mog: volgens der zelver hoogh verſtant lichtelijk begrijpen, dat als wy volgens den letterlijken teneur van het Tractaat met onze zo geringe macht in Weſtphalen doen ter tijdt waren getrokken, en tegens die aldaar voorhandene Vyanden hadden geageert, wy der zelver ſtaat en intereſſen niet het minſte voordeel hadden konnen toe brengen, noch den Vyandt, de welke in Manſchap, Veſtingen, en alle andere advantagies ons verre was overtreffende, zonderlinge afbreuk hadden konnen doen, maar veel meer onze Armé daar door notoirlijk zouden geruineert, en het gantſche werk in ooghſchijnelijke gevaar geſtelt hebben, het welke wy niet onze Perſoons halven, noch wegen onze Landen en Armé niet hebben geſchouwt, maar alleen ten regarde van Uwe Hoogh-Mog: hebben getracht te eviteren, dies wegen men dan noodtwendigh eenen anderen march en reſolutie heeft moeten nemen, daar van zo wel aan den Heere Prince van Orangien, als voor gemelt, Uwe Hoogh-Mog: Gedeputeerde zo voorts advertentie wierde gegeven, en heeft ook de zelve marche door Goddelijken byſtant, gelijkewel dat effect gehadt, dat daar door den Marſchal de Turenne met de grootſte en conſiderabelſte macht des Konings van Vrankrijk, uyt Uwer Hoogh-Mog: Landen: en gelijkzaam van het Hart der zelver, met des Vyandts hoogſte ongelegentheyt, en nadeel, eerſtelijk in Weſtphalen, daar na weer over den Rhijn, en aan de Overmoezel, tot na Trier is getogen, en Uwe Hoogh-Mog: Armé daar door licht en gelegentheyt is gegeven geworden, tegen den Vyandt binnen en buyten Landts offenſive te ageren.

Wy zijn ook vijders noch in die beſtendige intentie, niets te zullen onderlaten, dat tot des Staats beſte en reddinge kan geſchieden, en maar in eenige mogelijkheyt is beſtaande; edoch dat wy hier onder, eenen yegelijken het te dank zouden maken, en dan dit en dan dat, na dat de ſentimenten different zijn, zouden doen en voornemen, het zelve gelijk het in zich zelfs onmogelijk is, alzo zal het ook niemandt met reden van ons pretenderen, zijnde wel bekent dat de Krijghs-operatien niet altemaal na wenſch en verlangen van eene party, maar na Raiſon de guerre, volgens des Vyandts contenantie, na gelegentheydt, en ſituatie der plaatzen, en veele diergelijke andere omſtandigheden, moeten gedirigeert worden. En hebben wy gaerne niet lievers gewenſcht, als dat het ons hadde mogelijk geweeſt; onze Conduite zodanigh aan te ſtellen, dat de zelve tot Uwer Hoogh-Mog: volkomene ſatisfactie en geheele libereringe alreede waar uyt gevallen, en of wel de zelve, door die in den wegen gelegene onoverwinnelijke obſtacula is verhindert, zo willen wy evenwel ook niet hopen dat men onze expeditie zo t'eenemaal zonder eenigh voordeel en effect voor den Staat, tot onze niet geringe beſchemptinge, en tegens de notoiriteyt zal traduceren, en ons daar benevens met alderhande ongefondeerde laſteringen graveeren; wy verzekeren ons van Uwe Hoogh-Mog: equanimiteyt een veel beters, en weten dat zy den genen de welke diergelijke gepractiſeerde dingen aan brengen, en daar door het vertrouwen dat tuſſchen ons wederzijdts zo hoognodigh is, zoeken te verzwakken, zo weynigh als wy, eenigh gehoor of geloof zullen geven.

Dit is geweeſt alle het geene deze Brandenburghſe Hulp-benden, met eenige Keyzerſe verſterkt / in dezen Jare 1672. hebben uytgevoert, 't geen den Vereenden Staat niet weynigh Geldts gekoſt heeft / volgens het Tractaat, geſloo-

sloten tot Collen aan der Sproe, den 6 May, 1672. hier vooren/ pag. 124. te lezen: 't Was wel in der daat/ waarachtigh/ dat door deze Duytse Hulp-troepen, den Marschal Turenne, met de meeste Franse macht/ van het Hart der Nederlanden (verstaat Utrecht, als midden in de Staatse Landen gelegen) was afgehouden/ want op aldien de Franse, Keulse, en Munsterse Vyanden, dezen Winter, geen Vyandtlijke macht, van buyten/ als den voorleden Somer, verwacht hadden/ zy zouden/ na alle apparentie/ veel quaat in den Vereenden Staat hebben konnen aanrechten/ hoewel de hulp haar duur genoegh betaalt is.

Maar de Ingezetenen van zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh, in zyne Landen van der Mark, Ravensbergh, Kleve, &c. hebben hier over ook genoegh moeten lijden/ waar door veele/ ten deele/ ja sommige ook wel in 't geheel geruineert zijn.

In de maandt November hadden die van Luyk door hare Gedeputeerde in den Haagh, en voorsprake van den Spaansen Ambassadeur (als hier vooren verhaalt is) doen verzoeken/ opschortinge van verder Vyandtlijke proceduren, en onderhandelinge van Vriendtschap, daar toe den Grave van Flodorp na Luyk vertrokken/ en de voorige Correspondentie wederom herstelt is/ byzonder op de aankomste van Zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen, welkers optocht derwaarts/ hier nu volgen zal/ dien nevens eenige præsenten, aanbiedinge is gedaan van allerley behoeften en Volk ten dienst van den Staat, derhalven alles is aangewent/ om dat Prinsdom voor dezen Staat te verzekeren.

Dagelijkse Aanteykening, van den Optocht van *Zijn Hoogheyt, d'Heer Prins van Oranje,* naar 't Landt van Luyk.

NA dat den aanval op Woerden geschiedt was, is den 17 October tot Gouda tusschen Zijn Hoogheyt en de Generaals-Persoonen, alwaar den Luytenant Admiraal Generaal de Ruyter mede present was/ grooten Krijghs-Raadt gehouden; waar op volghde/ dat met spoedigen yver/ wel omtrent 800 of 1000 binnelandtse Vaartuygen beslagen wierden/ en de Cavallerye van de Helder, die daar van de Somer gelegen had/ om het landen der Engelse te beletten/ en andere Plaatzen, op ontboden: Alle deze wierden van Rotterdam en der Goude, op den 26 dito, en volgende dagen na den Brabandtsen Bodem, als te Roosendaal en Wou, over gevoert/ om daar tot een volkomen Leger aan te groeyen/ zo dat de meeste Ruytery, en eenige Regimenten Voet-volk van den Staat, aldaar te zamen quam; wezende de Baronnye van Breda aangezeyt/ in korte dagen 1200000 pondt Hoy te moeten verschaffen: Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje trok zelver mede op dezen Tocht, als Overste van 't Leger, benevens den Grave van Waldek, Sr. de Louvigny, den jongen Rijngraaf, en veel andere Heeren: Blijvende de 5 Posten, om de Fransen 't inkomen

komen in Hollandt te beletten/ onderwijl (als volgt) gecommandeert: Die van Muyden en Weesp, by Prins Johan Maurits, die te Bodegrave, in Zijn Hoogheyts absentie/ by den Grave van Koningsmark, die van Goverwellen en Oudewater, by den Grave van Hornes, die van Schoonhoven, in absentie van Sr. Louvigni, by den Marquis van Westerloo, en die van Gorkom by den Velt-Marschalk Wirtz: Al om wierd gelast/ zeer yverigh voor Zijn Hoogheyts Persoon, en geluckige uytvoeringen van des zelfs Desseynen (die zeer geheym gehouden wierden) te bidden. Wanneer nu het Leger te Roosendaal, zo te Voet als te Paert by malkander was/ trok Zijn Hoogheyt, na dat hy over al goede ordre gestelt had/ zelfs daar na toe: Al voorens zijn Afscheyt, van de Collegien der Heeren Staten, en andere genomen hebbende/ voor den tijdt van omtrent 6 weken, dat eenige wegens den tijdt, vreemt voor quam. Als den 7 November het Leger gemonstert was/ wierd sterk bevonden 23 of 24000 man, zo te Voet als te Paert, bestaande de Ruyterye in 64 Esquadrons, yder van 3 Compagnien. Waar mede Zijn Hoogheyt den 8 dito begost te marcheeren/ slapende dien nacht op 't Kasteel van Hooghstraten, den jongen Rijngraaf toebehoorende/ die Zijn Hoogheyt daar tracteerden: Omtrent Karstel, tusschen Turnhout en Herenthals, gekomen zijnde/ zont Zijn Hoogheyt 5 Regimenten Voet-volk, alle de Artillerye, en Bagagie weder te rugh/ na Bergen-op-Zoom. Met de vordere Militie trok Zijn Hoogheyt na Mastricht; maar omtrent Karstendonk, boven Turnhout, viel een rescontre voor/ want de Franse lagen daar in zekere Strate in Embuscade; 40 waren te Paert uyt gezonden om te recognosceeren/ die met de Fransen charcheerende/ bevonden haar wel 400 sterk/ zo dat zy 200 tot Secours krijgende/ dapper op den Vyandt inzetten: Doen wierd by de Staatse met zeer groote Reputatie gevochten/ en bleef van de zelve een Ritmeester, en eenige Ruyters doodt/ daar tegens kregen zy van den Vyandt 2 Luytenants en een Cornet gevangen: Byzonderlijk hebben haar in deze Actie valliant gedragen den Graaf van Styrum en Jonker Schaap, Edelman van Zijn Hoogheyt. Ondertusschen sprak men over al zeer verscheyden van de Desseynen van deze Velt-tocht, 't meeste gevoelen van de Officieren en 't Krijghs-volk, in 't Leger, was/ dat men zoude conjungeeren met de Duytse, en Brandenburghse Hulp-troepen, &c.

Zo ras had den Rijngrave, Gouverneur van Mastricht, geen advijs/ dat des Princen Leger des nachts te voren tot Peer, een Dorp in 't Lant van Luyk, was aangekomen/ of liet al de Mastrichtse Cavallery uyt trekken/ de Spaanse onder Seignoor Cajaffa voor aan: (Zijnde doen den Graaf van Flodorp, die na Luyk was gezonden/ weder te Mastricht gekomen/ met volle benoegen van zijn Commissie) Den Rijngraaf reedt ook in zijn Karosse de Bosch-poort uyt/ meenende 's Princen Leger op te doen/ dan 's avondts quam Charles, des Rijngraafs Soon, Monsieur Louvigni en veel andere Officieren van qualiteyt/ binnen Mastricht; na bezoek van den ouden Heer Rijngrave vertrokken zy 's avondts met Flambeauwen na 't Quartier te Loenaken. Zijn Hoogheyt quam den 11 November te Mastricht, verzelt met den Grave van Waldek, Comte de Louvigni, Graaf Witgensteyn, Dhona, en veel andere voorname

Heeren: Zijn Hoogheyt trat van 't Paert, voor 't Logement van d'Heer Rijngrave, die hem een stap buyten zijn Poort quam verwellekomen/ en geleyden in zijn Cabinet, daar een lange Conferentie te zamen hadden/ doch alles zonder ceremonie/ zelfs traden daar na binnen de Generaals: Hier quamen ook de Heeren van 't Capittel van *Nostre Dame* en St. Servaas Zijn Hoogheyt complimenteeren: Gelijk Hy ook ontfong de onderwerping van de Magistraat der Stadt: Dien middagh tracteerden den Rijngrave Zijn Hoogheyt, en al de Generaals-Persoonen zeer kostelijk. Namiddaghs bezagh Zijn Hoogheyt 't Garnisoen: 't Was den 15 dito heerlijk te zien/ alle de Cavallerye door Mastricht, na 't Landt van Overmaze treklken; voor uyt reden 3 Compagnien Spaanse Dragonders, en 't Regiment van Zijn Hoogheyt, toen volghden al de Spaanse Cavallerye: Te Roosendaal was wel een schoone Monsteringe gehouden/ dan hier zagh men de statige Spanjaarden, wakkere Italianen, sterke Duytsers, en koekmoedige Nederlanders te zamen. Zijn Hoogheyt nam met alle deze Cavallerye (door Mastricht gemarcheert zijnde) zijn Hooftquartier op 't Kasteel van de Heer Baron van Lemergelle, tot Eysden, tusschen het Fort Navaigne en Mastricht, de Ruyterye lagh op de naaste Dorpen. Ondertusschen was 'er te Mastricht een Duël voorgevallen/ door een haastigh rapport van een Cornet, van den jongen Rijngraaf, hebbende tot zijn Seconde Monsieur d'Auvergne, Majoor van Zijn Hoogheyts Regiment, tegens den Marquis Postpionelli, wiens Seconde was Monsieur Brancaccio, beyde Ritmeesters, en Italianen, onder de Spaanse, leggende in Mastricht; den voorsz. Marquis wiert van den Rijngraaf door den arm gesteeken/ en ontwapent; de 2 Secondes waren furieus aan den anderen/ en beyde zwaar gequetst/ dan den Rijngraaf quam haar scheyden; maar hadden geen noot aan het leven: Den jongen Rijngrave quam daaghs daar aan zijn onschult by zijn Vader doen. Daar was mede ordre gegeven dat 3 Regimenten uyt Mastricht, als dat van den Commandeur Askin, Grave van Waldek, en Kerry, haar op d'eerste Trommel-slagh mosten vaerdigh houden: Veel Kanon wierd uyt het Magazijn op de Markt gebracht: En voorts alle Karren uyt den Lande van Overmaze geprest/ om allerhande Amonite en Vivres na 't Leger te voeren.

Den 17 November omtrent de middagh bezichtighde Zijn Hoogheyt het Spaanse Fort Navaigne, verzelschapt van Monsieur Louvigni en al de voornaamste, als ook van den Gouverneur van 't zelve Fort, wanneer 3 Salvos uyt het Kanon gedaan wierden; waar na zijn Hoogheyt weder te Mastricht quam/ dan vertrok haast na zijn Quartier. De Gedeputeerden van Luyk, by Zijn Hoogheyt zijnde/ togen doe weder derwaarts. En tusschen Navaigne en 't Dorp Eysden sloegh men een Schip-brugge, over de Rivier de Maas. Den 18 November quamen de Burgermeesters van Luyk Zijn Hoogheyt tot Eysden het Banquet met de Wijn vereeren/ bestaande in 4 Voeder Vaten Rinse, en 15 of 16 hondert Bouteilles Franse Wijnen, &c. Gelijkerwijs aan den Koning van Vrankrijk gedaan wiert/ doe hy in de Maant Mey voor Vizet was. Het Accoort 't geen den Grave van Flodorp wegens Zijn Hoogheyt met de Staten en 't Landt van Luyk, had gemaakt/ betrof een vrye Commercie tusschen

schen

schen bey de Natien, en confirmatie van de Luykse Neutraliteyt: Zelfs quamen de Luyker Boeren Zijn Hoogheyts Leger met alles voorzien: En den Gouverneur van Lutzenburgh, den Prince van Nassau, vereerde Zijn Hoogheyt met 2000 maten Haver. De Schip-brugh wierd doe boven Navaigne gebracht / en door eenige Infanterye en Cavallerye uyt Mastricht bewaart. Den 22 dito quam Zijn Hoogheyt weder te Mastricht, werdende door den Rijngraaf zeer splendide getracteert: Dien Avondt quam den Grave van Marcin als Generaal der Spaanse Troepen, die met Zijn Hoogheyts Leger zouden conjungeeren / en (zo men zeyde) 10000 Man sterk waren / beneevens den Prins van Vaudemont, van Salms, en andere gequalificeerde Heeren, binnen Mastricht; waar over het Kanon Salvo schoot: En wierden gedachte Heeren van Zijn Hoogheyt en den Rijngraaf zeer vriendelijk ontfangen. Comte de Duras, die in Mazeyk gelegen had / retireerde zich op 't aankomen van Zijn Hoogheyts Leger na Wassembergh, en hooger de Revier de Roer op/ daar afwachtende 't Krijghs-volk, dat hem van Duc de Luxemburgh uyt de geconquesteerde Plaatzen zoude toegezonden werden. Den 25 dito passeerden Zijn Hoogheyt weder de Maze, over de Brugh by Navaigne, en ging met de principaalste Officieren het Spaans Secours bezien / 't geen den Graaf de Montery aan Zijn Hoogheyt had gezonden. Waar na alle de Troepen na de Stadt van Tongeren marcheerden / als de Staatse aan de kant van Mastricht, en de Spaanse aan d'andere zijde / zo dat het ten vollen berent wierd met de Cavallerye: De Franse daar binnen / arbeyden dagh en nacht aan hun Buytenwerken; Zijn Hoogheyt was deze Plaats, beneffens alle de Generaals-Persoonen, zelfs van verre wezen bezichtigen / daar op die van binnen dapper kanonneerden. En waren daar in over de 3000 sterk / daar onder 2 Regimenten Switzers: Ook sprak men / dat aan den Gouverneur was doen zeggen / indien hy in de Voeragie (die daar in groote overvloedt binnen was) den brandt stak / dat hy / noch niemant van de zijne / quartier zouden hebben. Zo haast den Koning van Vrankrijk verstaan had / dat Tongeren berent was / dede hy in aller yl / aan den Grave de Montal, Gouverneur van Charleroy, ordre afgaan / dat hy zich met de Ruytery, die daar binnen lagh / aanstondts / zo het eenighzins doenlijk was / binnen Tongeren zoude begeven / om aldaar te commanderen / dat hy ook / zonder gevaar gedaan heeft. Het Quartier van Zijn Hoogheyt was tot Sichen, en de Cavallerye logeerden op de by gelegen Dorpen; werdende de Desseynen uytnemende gesecreteert. De Franse te Mazeyk arbeyden insgelijks zeer aan haar Fortificatien, vreezende of het haar wel mocht gelden. Den 29 November wierden alle de Velt-stukken weder binnen Mastricht gebracht / en veel Amonitie van 't Stadthuys gehaalt: Waar op den 30 dito de Spaanse Dragonders en Cavallerye, gevolgt van die van Zijn Hoogheyt, in aller haaste weder door de Stadt Mastricht marcheerden / na de kant van Sittart en Mazeyk, aan d'andere zyde van de Maze.

Als nu was den Comte de Duras met 't Volk, 't geen hem Duc de Luxemburgh, Comte de Lorge en Gassion hadden toegezonden / van omtrent de Roer op-gebroken / om te Maseyk de Maas te passeeren / en te zien of Zijn Hoog-

heyt Tongeren wilde belegeren/ en als dan 't zelve te secondeeren : maar Zijn Hoogheyt had Desseyn den Duc de Duras te overvallen / doch die was aan d'overzijde van de Roer, met wil of tegen wil / gebleven / alzo die Revier, de Mase, en alle andere door den gedurigen Regen zo op gezwollen waren / dat het by na een Watervloedt geleek / 't welk Zijn Hoogheyt ook belette om Comte de Duras aan te tasten/alzo over gedachte Roer niet komen kost: Daar bleven eenige Regimenten Franse aan de overzijde staan/ om af te zien/ wat Zijn Hoogheyt doen zoude: terwijl haaste zich Duras met zijn Benden, &c. boven Keulen, na de Schip-brugh over den Rijn tusschen Bon en Andernach. Dit is de Franse gewoonte / als zy het hazepadt kiezen / datze geduurigh 10 of 11 Esquadrons van verre laten na volgen / altoos om-kijkende / of haar Vyandt volgde. Den Hertogh van Duras had in dit haastigh vluchten veel onmachtigh Volk en zwakke Paerden onder wegen laten leggen / die veel al van de Boeren zijn doodt geslagen.

Zijn Hoogheyt hielt 2 dagen 't Hooft-quartier tot Preberen, by Hinsbergh, aan de Roer, en met den Grave van Waldek nevens d'andere Generaals geraatslaaght hebbende / quam weder te Mastricht, by den Rijngrave.

Als nu den Bisschop van Keulen zich te Bon of ergens daar omtrent / niet verzekert achte / om dat Zijn Hoogheyts Troepen aan de Roer lagen / dede hy aan de Magistraat van Keulen af vragen / of hy in die Stadt met verzekertheyt wel mocht komen; en kreegh voor antwoordt: Hy voor zijn Persoon wel, doch zonder gevolg of Troepen. De Bisschop van Straatsburgh zocht mede na een verzekerde plaats / wyl hy 't overal ontrust had / en nu zelf ongerust was / hy ging niet ter Kerken als door een dubbelde rang Musquettiers, die hem by occasie mochten beschermen: Want dit was zeker / dat hy door dezen Oorlogh veel arme Zielen in 't Keyzerrijk had gemaakt / zo dat hy zich by Boer noch Edelman, die geruineert waren / niet en mocht vertrouwen.

Maar zeer spoedig en onverwacht/wierd te Mastricht den 6 December 1672. metten Dageraat gelast/ 4 zware Kanons, een party Karren met Amonitie, en een Mortier, cito met de 2 Regimenten van Beaumont en Mannemaker, gecommandeert door den Colonel Asquin, Commandeur van Mastricht, benevens de Spaanse Cavallerye en Gereformeerde Officiers, uyt te trekken na 't Kasteel van Valkenburgh, die den 7 dito 's morgens daar voor quamen: Daar binnen commandeerde Monsieur Marsillac, de welke eenige dagen te vooren willende zommige Vuurwerken probeeren / zijn Callot, Hooft-hair, Aangezicht en Arm verzengde; 't was noch donker doen die van Mastricht daar voor quamen / en die van binnen schooten dapper in 't hondert met Musquetten: 't Kasteel was na d'oude wijze om een Kanon-schoot te konnen verdragen: Evenwel approcheerden de Staatse tot dicht onder een hoek van 't Kasteel, door mineeren: De Franse eerst wat willende tegen staan / wierd het Regiment van Kilpatrik daar noch voor gezonden / en alvoorens gezeyt/ datze (alzo voortgaande) geen quartier zouden hebben/ &c. Het Kanon speelden mede al vroegh op 't Kasteel; fluks was 't Voet-volk tot aan de Poorten

geadvanceert/ en wierden de Palissaden meester/ toen speelde men met lichte Vuurwerken, en de Granadiers begosten insgelijks: Het Garnisoen hier tegens wist niet te doen dan met Steenen te goyen/ en deden daar mede eenige divisie onder die gene/ die den Bergh, daar 't Kasteel op leyt/ wilden opklimmen: Echter wierden de Staatse meester van 2 Poorten, en Petarden aan de derde gestelt zijnde/ riepen de Franse ten 4 uuren om quartier op discretie: De Soldaten der Beleggers den Buyt voor oogen ziende/ hoopten van neen/ maar den Grave van Waldek geboodt haar geensints te beledigen/ ja zelfs het minste niet af te nemen/ 't gunt zy by haar hadden/ dan zy wierden alle *Prisonniers de Guerre*, dat is Krijghs-gevangens, gemaakt: Hier vondt men veel Koorn, Voeragie en Vivres; en trokken de Staatse ten 5 uuren daar binnen; van welke gedestineerde Troupen geen 10 man doodt/ en 30 gequetst zijn geworden; Sr. Marsillac met het Garnisoen omtrent 200 man, 12 halve Kartouwen, en ander kleyn Kanon, al de voorraadt en Oorloghs-tuygh wierd binnen Mastricht gebracht/ van die van binnen waren maar omtrent 6 of 7 doodt gebleven; op dit Kasteel vondt men een Franse Spion, genaamt den schrik der Boeren, of de Verklikker. Dit Kasteel was den voorleden Somer versterkt en vergroot geworden: Maar nu gaf men ordre/ om dat te doen springen/ 't geen den 10 December gedaan is/ en zijn voorts al de andere/ en Buytenwerken geslecht/ om geen Bezetting daar in van doen te hebben.

Zijn Hoogheyt by Linnich aan de Roer gelegen hebbende/ daar hy Duc de Duras, vermits zijn haastige vertrek/ niet had konnen aantreffen/ quam doe met alle de Cavallerye den 11 December weder door Mastricht na Tongeren, daar binnen zich nu den Marquis de Montal, Gebieder van Charleroy, begeven had/ om die Plaats te beter te defendeeren/ indienze aangetast mocht werden: Zijn Hoogheyt stelde ondertusschen op alles goede ordre/ wanneer men in den Hage niet alleen/ maar zelfs in Brabandt Gebeden hielt/ dat het voorgenomen Desseyn, zo van Zijn Hoogheyt als speciaal dat van den Grave de Montery, wel mocht gelukken: Men zagh doe wel den yver van deze twee zo Edelmoedige Velt-heeren, die te kampen hadden met een glorieusen Vyandt, en dat in een zeer bittere koude/ want het vroor yzelijk hart. Zijn Hoogheyt op 't Kasteel van Dessener wat getoeft hebbende/ terwijl de Fransen verzet stonden/ niet wetende of het Tongeren of Mazeyk gelden zou/ gaf den 14 December ordre aan den Grave van Marcin, om met d'Avantgarde Charleroy te berennen/ en quam zelfs met het gros van 't Leger den 16 dito daar voor: Dan 't Geschut dat men de Mazeykse Poort uyt Mastricht had nagezonden/ keerden vermits onbequaam saisoen, wederom: 't Was toen bitter kout/ zo dat 'er geen Schop in de aerde gesteken/ of eenige Linie, Circumvallatie, &c. konde begonnen worden. Toen den Gouverneur Montal, (zijnde te Tongeren, om op Zijn Hoogheyts Desseynen te letten/ en een gauwen Baas) dit hoorde/ toogh hy fluks uyt met een trop van omtrent 60 Paerden, daar hy zelfs niet voor aan/ maar den Heer Colonel du St. Clar, en hy in 't midden reedt/en quam den 18 dito 's morgens by 7 uuren aan 's Princen Leger, daar de

Spanjaarden hun quartier hadden / de Sintinelle riep / wie daar? Zy zeyden / dat men haar most laten passeeren, zy waren van den Hertogh van Holsteyns Volk, en alzo passeerende / quamen zy aan de laatste Wacht, die dichst aan de Stadt lag / en vraaghden na zeker Heer, die zy wisten dat in 't Princen Leger was / maar ondertusschen scherp ondervraaght wordende / van waar zy quamen, en wie zy waren, &c. zagen zy wel / dat het eyndelijk zoude haperen / dies roept de voorste, *Vive le Roy de Franse*, 't welk het Woordt, of de Loze was / daar op zy alle haar Pistolen, uyt trokken / en onder de Wacht los branden; hier door ruymte gemaakt hebbende/ gaven hun Paerden de Sporen, en stieten zo op een volle ren / na de Stadt, die haar komst gewaar wordende / aanstondts (apparent daar van verwittight zijnde /) binnen lieten komen: De Ruyterwacht van 't Leger, die opzaten / renden hun wel spoedigh genoegh na / maar waren te zwak van volk / en de andere Ruyters die mede de wacht hadden/ niet paraat, als op zulken voorval onverdacht; de Vervolgers schooten evenwel met hare Karabijn-Roers, zo dapper onder de voorvluchtende Fransen, dat by na de helft van hare Paerden af tuymelden: Doch Montal zelfs / quam behouden binnen Charleroy, dat groote ordre, en couragie by die van de Stadt veroorzaakte / want tot noch toe en was geen Kanonschoot uyt de Stadt gedaan / maar als nu gaf den Commandeur Montal last/ om op zommige / die wat te curieus na by Charleroy quamen visiteeren / los te branden: Quetsende Don Pedro de Velasco, en Monsieur Louvigni wierd zijn hiel afgeschooten; Monsieur Bylant, Cornet van Zijn Hoogheyt, wierd mede met een Musquet doodt geschooten / en den 26 November te Mastricht begraven.

De bittere koude / en dat 'er rondzom niets ten Velde te bekomen was/ dede Zijn Hoogheyt resolveren Charleroy te verlaten / dewijl 's nachts veel Soldaten onder den blooten Hemel doodt vroozen / en op de wegen zijn blijven leggen; gelijk 'er ook verscheyden / die met den Commandeur Asquin, van Namen, te Scheep wederom komende / door de felle koude / zijn om hals geraakt. Zijn Hoogheyt had alvoorens den 22 December door den Marquis de Mompeljan 't Stedeken Binghs, 3 mijlen van Charleroy doen bemachtigen/ daar in gevangen bekomende 3 Capiteynen en 300 Fransen, en Switzers, neffens een Ontfanger. Den Heer van Langerak wiert daar binnen tot Gouverneur gestelt / met een Garnisoen van omtrent 1500 man: De Soldaten kregen hier goeden buyt, want eenige Dorpen, aan dit Stedeken onderhorigh / wierden redelijk geplondert / doch ten duurde niet lang / want de strenge koude bleef al even hardtnekkigh duuren/ men klaaghde ook over de Spaanse, dat zy volgens hun belofte/ niet omtrent Charleroy hadden bestelt / de noodtzakelijkheden tot den Treyn behoorende / want men vont daar niet anders dan een Mortier, maar deze ontschuldighden zich al mede / wegens het onbequaam Saysoen. Dit alles dede / dat Zijn Hoogheyt, en den Krijghs-Raadt resolveerden / het Landt van Luyk te verlaten / en 't overgebleven Krijghs-Volk wederom in de Garnisoenen te doen vertrekken: Waar op is dit Stedeken Binchs, als te verre van den handt af leggende (na dat het van zijne Fortificatien is ontbloot en uyt geplondert) verlaten.

Zijn

Zijn Hoogheyt quam dan wederom met het Leger in 't Vaderlandt, doch het derde deel was wel achter gebleven / zo gestorven, als door ziekte, kouw, en ongemak, verloopen / maar de Franse dobbelden in deze koude ook niet mis / want zy 't Climaat ongewoon/ zonden Wagens en Karren vol Zieken na Mazeyk af. Het Regiment van den Grave van Waldek, 't geen in Mastricht gelegen had / toogh doe mede weder te rugh: Zeer aanmerkelijk was het / dat zo een groot Leger, bestaande uyt zo veelderley Natien, in 6 dagen tijdts op / en in 3 dagen tijdts weder af trokken / en hun / daar 't hoorden / separeerden.

Zo haast had den Koning van Vrankrijk niet vernomen / dat den Prins van Oranjen, gesterkt met Spaanse Troepen, onder 't Commando van den Grave van Marcin, voor Charleroy was gerukt / in plaats van Tongeren te belegeren; binnen welke laatste genoemde Stadt, Zijn Majesteyt, Monsr. Montal gelast had zich te begeven / (als gezeyt is) latende niet meer als 800 Soldaten, en 300 Landtzaten, binnen Charleroy, zo heeft dien Koning aanstonts geresolveert en ordre gestelt / om zelf in Persoon, van Parijs na Compigne af te zakken / zendende verscheyden Couriers na diverse plaatzen neerwaart aan / die wel met geldt voorzien waren / en schreef ook aan Duc d'Humieres, dat hy uyt zijne Vlaamse conquesten, zou zien 9000 man by malkander te vergaderen / maar den Koning was naulijks uyt Parijs vertrokken / of men bequam tijding / dat Charleroy verlaten / en buyten gevaar was / en dat Monsr. Montal dien Gouverneur, daar weder binnen gekomen was; alzo bleef Zijn Majesteyt in Vrankrijk, en Monsr. Montal wiert naderhandt met eerlijke / en brave bedieningen begiftight.

Als nu spraken men dat Keur-Brandenburgh, als een vreed-lievent Vorst, zijne genegentheyt tot den Vrede, (by discours) had verhaalt / als dat hy alles wel wilde helpen bemiddelen / om alle vordere onheylen te voorkomen / met protestatie / dat / indien Vrankrijk tot geen redelijk accommodement zou willen verstaan / hy met zijne Volkeren, absolut / tegen hem zou aangaan. Ook had dien Keurvorst door zijn Gezant, d'Heer Krakou (zo de Engelse zeyden) by haren Koning, zijn mediatie, tussen de 2 Koningen en de Hollanders, doen aan bieden / waar op den Engelsen Koning zoude geantwoordt hebben. Dat het hem vreemt voor quam, dat een Prins, die als Hooft van een machtigh Leger, en met het zelve vaardigh stont, om zijne gealineerde, en volgens dien hem zelf mede, aan te vallen, zich als een neutraaal middelaar, tot het maken der Vrede, aanboodt, met welk antwoordt den genoemden Gezant, (ongedaner zake) most vertrekken. Voorts wierd in de maandt November staatswijze in 's Gravenhage uytgewisselt de Ratificatie, van 't geallieerde Verbondt, gesloten tusschen den Duytsen Keyzer en de Vereende Staten, 't welk de Fransgezinde, en eenige andere / niet zeer wel behaaghde.

Den 9 December, 1672. quamen uyt Engelandt in den Hage, de Heeren Sweedtse Ambassadeurs, Spar, en Ehrensteyn (na dat zy met een Konings Jacht, den 6 dito, te Rotterdam waren gearriveert) om wegens de Kroon Sweden hare Mediatie, tot slissing van den zwevenden Oorlogh, den Vereenden Staat, aan te bieden / gelijk zy aan den Koning van Engelandt gedaan hadden /

hadden / en ook van den zelven Koning aangenomen was; hare publijke Intrede, en Audientie wierd uytgestelt / ter oorzaak van de onpasselijkheyt van den Heer Ehrensteyn, en d'Absentie van Zijn Hoogheyt den Heer Prince van Oranjen, maar den Heer Spar, vertrok aanstondts / na het Landt van Luyk, en quam by zijn welgemelte Hoogheyt voor Charleroy, keerende met de zelve wederom in Hollandt.

Of schoon het Winter Saysoen nu al verre geavanceert was / zo stont daarom den Krijghs-handel niet geheel stil / het kapen ging evenwel voort; zeker Capiteyn Frans Struys, Avonturier van Amsterdam, voerende een kleyn Galiootjen, met weynigh / of geen Geschut / was nu maar 2 dagen uyt Texel gezeylt / als hem ontmoete / een Duynkerkers Avonturier, genaamt Alexander Pieters, voerende 't Schip den Alexander, met 9 Stukken Kanon, en ongevaar / 60 man: Deze den Amsterdammer na jagende / en by hem komende / dede zijn Trompetter al vast / Victorie blazen / al of hy zijn Vyandt, zijnde van zo slechten equipagie / al wech had; daar op hem aan boordt leggende / smeet een deel Volk over / doch Struys met de zijne viel zo manmoedigh op de over gekomen Duynkerkers aan / dat zy die niet alleen vernieesterden / maar zelf in haar Vyandts Schip over sprongen / en deden den al te vroegh Victorie blazenden Trompetter, zo al vechtende over boordt danssen / die wel omtrent een uur / genoegh te doen had / om met swemmen zijn hooft boven water te houden / en voor die tijdt weynigh genegentheyt noch gelegentheyt / tot Victorie blazen betoonde te hebben; en de Amsterdammers hadden het aanmoedigen van de Trompet, doenmaals niet nodigh / want in weynigh tijdts kregen zy de Duynkerkers t'onder; den Trompetter, is noch levendigh gevischt / en 't Schip korts daar na / behouden in 't Vlie op gebracht / met omtrent 50 Gevangens, de rest was om een luchje geraakt.

Nu ter tijdt / lagen omtrent 120 Hollandtse Oostervaders voor Koppenhagen in gekort / wachtende naar verzekerde gelegentheyt / om na 't Vaderlandt te vertrekken; Terwijl was den Hartogh van Richmont, Engelsen Ambassadeur ordinaris by den Deense Majesteyt, op zeker dagh voor Elseneur, in de Zondt te Scheep, met eenige Deense Heeren gastereerende; alwaar hy, onder 't Santee-drinken / met een onbeschaamde verwaantheyt / een glas wijn dorst in stellen / op 't goedt Succes, van 't ruineeren en verbranden dezer genoemde Hollandtse Koopvaardy-schepen, in de Deense Havens, daar ze lagen / in 't gezicht van 't Koninglijk Slot, ja van den Koning zelfs / voor Koppenhagen: maar dit ging evenwel niet aan / alzo die Schepen daar na behouden in 't Patria arriveerden / en dit Santee-drinken / bequam dien Engelsman, al slimmer / als de Hondt de worst / (volgens 't spreek-woordt) want van 't Schip gaande / wiert hy in de Chaloup, met zulken qualijkheyt bevangen / dat men hem in de Karos, die hem op 't Strandt wachte / most dragen / waar mede na Koppenhagen gevoert wordende / op den 25 December, weynigh dagen daar na / is overleden.

Den Rotterdamsen Vice-Admiraal van Nes, liep doenmaals door 't Canaal, om (zo men meynde) de Franse Oorloghs-Vloot, (die nu na veel zukkeling / geko-

D' Heer AERT VAN NES, *Lieutenant Admirael over Hollant te Rotterdam.*

gekomen was) in Breſt, met ſommige Branders te beſloken / wijl die Haven een beſlooten Kom in twee armen is: Zo ras de Marquis de la Coſte, Luytenant van den Koning, by abſentie van Duc de Chaunes, Gouverneur van Bretagne, hier af over Duynkerken was gewaarſchout / bracht die uyt verbaastheyt de gantſe Kuſt in alarm, de Boeren in 't Landt, de Zee-lien aan Strant, en alles zodanigh in de Wapenen, dat gedachte Vice-Admiraal geen kans had dit uyt te voeren/ mits windt en weder tegen was: Terwijl quamen de Franſe Winter-Soldaten te Morlaix, St. Paul de Leon, en te Breſt, zo dat het daar geheel in alarm geraakte/ niet anders verwachtende/ als dat den Vice-Admiraal daar op zijn Chattams zoude gelant hebben: en ſchoon dat hier / om contrarie Windt / niet af en viel / zo ſchooren de Franſen voor de Haven nochtans kettingen en balken, ten eynde niemandt by hun konde komen.

Te Lande vielen ook noch al verſcheyde Schermutzelen voor; Op den 12 December 1672. quamen de Franſen omtrent 500 of 600 ſterk / uyt Woerden by Kamerijk, om zo wat te plonderen, en brandthout te halen; Den Baron Degenvelt, trok haar met 400 man, in 't gemoet / commandeerende een Capiteyn met 60 Soldaten voor uyt / om de Franſe te ontdekken / waar mede hy de zelve / al deynzende op hielt / tot hy aan een breede ſloot komende / ſtuyte/ daar op den gedachten Baron met het gros / by hem komende / vielen zy gezamentlijk / met groote couragie op de Franſen in / die / dit geweer van Springſtokken (daar mede een deel van des Barons Volk gewapent waren) niet gewoon / zijnde / op de vlucht zijn geraakt / wordende van Degenveldt tot voor de Poorten van Woerden vervolgt / aldaar zy noch eenige ſchooten naar de ſchiltwachten die op de wallen ſtonden / hebben gedaan / vertrekkende weerom / met goede ordre / na haar poſt; omtrent 70 Franſen zijn hier doodt geſlagen / en verdronken.

Den 22 December 1672. trokken uyt de Stadt Utrecht ongevaar 200 Franſen, komende in Vreelandt, om daar wat te roven en ſteelen; 50 van de zelve vertoonden zich den 23 dito, tot voor den Hinderdam, maar vertrokken wel haaſt / met verlies van 3 dooden, en 5 gevangens, weder na Vreelandt, daar zy veel moetwil bedreven / met plonderen en branden / gelijk ook in 's Gravelandt en daar omtrent / waar na zy gezamentlijk weder na Uytrecht zijn vertrokken.

Die van de Stadt en 't Landt Vianen, een vrye Heerlijkheyt gelegen in Hollandt aan d'overzijde van de Revier de Lek, omtrent 2 uuren boven Uytrecht, behoorende aan de oude en Adelijke Stamme van Brederode, wierden in in deze tijdt zo gelukkigh / dat zy de Neutraliteyt, van de twee ſtrijdende partyen/ (na ſollicitatie van eenige maanden tijdts / verkregen / uytwijzende/ de hier volgende

Acte van Neutraliteyt voor de Stadt, en 't Landt van *Vianen.*

DE *Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtse Provintien*, gezien hebbende *d'Actens van Neutraliteyt*, by *Zijn Hoogheyt*, mijn *Heer* den *Prince van Oranjen*, *Capiteyn Generaal* van de *Armeen* van dezen *Staat*, en by mijn *Heer*, den *Grave* de *Lorge*, *Luytenant Generaal* van de *Armeen* van den *Alder-Christelijksten Koning van Vrankrijk* en *Navarre*, aan de *Stadt van Vianen*, en onderhoorige *Landen* verleent; welke *Acten* luydende zijn, als volgt:

Zijn Hoogheyt verklaart by dezen, dat *Hy*, in de *Stadt*, of in *'t Kasteel van Vianen*, of in 't onderhoorige *Landt* van dien, niet en zal logeeren, of doen logeeren, eenigh *Krijghs-volk*, of *Troupes*, zijnde ten dienst van dezen *Staat*, en onder zijn gebiedt, en gehoorzaamheyt, by aldien dat van de zijde van *Vrankrijk* insgelijks werdt gedaan, gegeven in *'t Leger* te *Bodegrave*, den 18 *October*, 1672.

Was geteekent,
G. PRINS van ORANJEN,
En noch lager stondt,
Door ordre van Zijn Hoogheyt, Huygens.

Wy Grave de Lorge, *Luytenant Generaal* van de *Armeen* van den *Koning*, commandeerende wegens *Zijn Majesteyt*, in de *Steden* en *Fortressen* van *Nimwegen*, *Aernhem*, *Grave*, *Tiel*, *Bommel*, *Schenken-schans*, *Crevecœur*, *St. Andries*, *Voorne*, en *'t Landt* daar onder hoorende.

Gezien *d'Acte* van *Neutraliteyt*, gegeven by mijn *Heer*, den *Prince* van *Orangien* aan de *Stadt* van *Vianen*, waar van hier boven de copie staat: Hebben *wy*, door ordre, en met believen van den *Koning* geaccordeert en toegestaan de voorsz *Neutraliteyt*, op conditien en voorwaarden, in de voorsz. *Acte* begrepen, met dien verstande nochtans, dat binnen de voorsz. *Stadt* van *Vianen*, een *Persoon* zal mogen resideeren, die wy bequaam daar toe zullen oordeelen te stellen, om ons rekenschap te geven, of den *Inhoudt* van deze *Acte*, te goeder trouwe wert achtervolght, en om ons te adverteren, of daar ook eenige *partyen* zich retireeren; Het welke mijn *Heer* den *Prince* van *Orangien*, van zijner zijde insgelijks zal konnen doen, welke 2 *Persoonen* van de een en d'andere zijde, in de voorsz. *Stadt*, en *'t Kasteel* van *Vianen* secuur zullen zijn, en zullen mogen gaan en komen, vryelijk, yder van, en na de zijde van zijn *partye*, zonder eenige verhinderinge. In getuygenisse der waarheydt, hebben *wy* dezen geteekent, en door onzen *ordinaris Secretaris*, doen onderteekenen, met het *Cachet* van onze *Wapenen*. Gegeven te *Nimwegen*, den 8 *November* 1672.

Was geteekent, LORGE de DURAS.
En noch lager, door ordre van mijn Heer,
De Bardon.

Zijn

Zijn Hoogheyt aggreëert de conditien van de *Acten* van mijn *Heer*, den *Grave de Lorge*, waar van hier boven de copie staat. Gegeven in '*t Leger*, *t'Eysden*, den 24 *November*, 1672.

Was geteekent,

G. PRINCE van ORANJEN,

En noch lager stondt,

Door ordre van Zijn Hoogheyt, Huygens.

Wy hebben geaggreëert, geapprobeert, en geratificeert, aggreëeren, approbeeren, en ratificeeren by dezen, de bovenstaande *Actens*, na haar forme en inhoude, staan toe, voor zo veel ons de zelve aangaat, dat de voorsz. *Neutraliteyt*, punctuelijk wordt geobserveert, en beloven de zelve, getrouwelijk, en onverbrekelijk, in alle zijne deelen, te doen onderhouden, en observeeren, zonder daar yets tegen te doen, of gedogen, dat 'er yets gedaan wordt, directelijk of indirectelijk, in wat maniere het ook zy: in getuygenisse der waarheyt, hebben *Wy* dezen doen teykenen, door den *President* van onze Vergaderinge, en van eene van onze *Griffiers* onderteekent, mitsgaders daar onder aan ons groot *Zegel* doen hangen. Gegeven in den *Hage*, den 15 *December*, 1672.

Was geteekent,

W. de NASSOU,

En op de Replyque stont,

Ter Ordonnantie van de gemelte *Heeren Staten Generaal*, en was geteykent, *H. Fagel*, hebbende onder uythangen een groot *Zegel* van rooden Wassche.

Omtrent deze tijdt verkreegh ook het Hollandts Stedeken Leerdam, daar Zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen, Grave van is/ de Neutraliteyt van wederzijden/ en trok nu het laatste van 't Franse Garnisoen, daar uyt/ na Kuylenburgh.

In deze maandt van December, quam den Prins van Koerlandt persoonlijk in 's Gravenhage: Hy had 3 Regimenten bestaande in 18 Standaarden, 30 Ruyters als Dragonders ten dienst van den Vereenden Nederlandtsen Staat, aangenomen/ alle zeer schoon Volk, onder de zelve waren veel van Adel: Aan hem wierd ordre gegeven/ om dit zijn Volk, (dat hy eerst in Emderlandt gelaten had/ en nu al in Vrieslandt genadert was) in Hollandt te doen komen/ maar de strenge Winter en felle Vorst begon zo hart te domineeren/ dat zy daar voor eerst mosten blijven/ houdende op zommige plaatzen/ maar passelijk goet huys/ daar over de Vriezen niet weynig klaaghden/ zo dat zy bly waren/ doen zy/ naar 't ophouden van de Vorst, te Scheep naar Hollandt gevoert zijn: t'Amsterdam aan komende/ begonnen daar mede al eenige potzen aan te rechten/ doch men stelde wel haast ordre daar tegen/ en

maakte dat deze woeste Roof-vogels (dat daarom evenwel zomtijdts de slimste Krijghs-luy niet en zijn) spoedigh in 't Staten Leger zijn verzonden. Veel Franse quamen nu uyt Naerden, Woerden, en Utrecht, overloopen/ klagende over de onlijdelijke koude, die zy/ niet alleen/ ongewoon/ maar gantsch niet tegen de zelve/ gedost waren.

Te Woerden leefden de Fransen ook onbarmhartigh met de Inwoonders: Van de Luyterse Kerk maakten zy een Hoy-schuur, zy staken de huyzen, dicht voor de Poort staande/ in brandt, dat de vonken in de Stadt vloogen/ en den brandt, daar binnen geraakt is/ dan wierd weder gelescht. Onder voorgeven/ dat 'er veel gevlucht goedt in de Burgers huyzen bewaart wierd/ sloegen de Fransen veel Kisten, en Kassen open/ en haaldender uyt/ 't geen hun aanstondt: Zy dwongen de Burgers, niet alleen aan de Stadts Fortificatien te arbeyden/maar mosten ook de boomen, in haar eygen Boomgaarden om ver hakken/ en hare Tuynen zelfs ruineeren. Hier op volghden zware Ziekten en een schrikkelijke sterfte, zo wel onder de Burgers, als onder de Franse, en mits de koude, braken zy alle Luyffens, Pothuyzen, en Leuningen van voor de huyzen af/ en van die geene die ledigh stonden/ en daar de Inwoonders uyt gevlucht/ en van die verlaten waren/ rukten zy de Vensters, Deuren, Solder-planken, ja zelf de Balken uyt/ om te branden/ door welk onordentlijk stoken, verscheyde huyzen zijn in brandt en assen geraakt/ zo dat het zomtijdts geschapen stondt/ als of/ de gantsche Stadt in koolen zou veranderen: Het Raadthuys en de Wees-kamer beroofden zy; de Arm-kist, die in 't branden van de Kerk, op 't Stadthuys gebracht was/ plonderden zy schoon uyt/ en evenwel mosten de Ingezetenen noch groote Schattingen en Contributien, na hare gelegentheydt/ betalen.

Deze ellendige Slavernye van die van Woerden was in der daadt zeer benauwt/ dewijl dat 'er geen uytkomst te gemoet gezien kon worden/ maar de onmenschelijke Wreedtheydt/ die d'Inwoonders van de 2 schoone dorpen, Swammerdam, en Bodegrave door de furieuse Fransen op 't onvoorzienste/ op den Hals quam/ was noch grouwelijker/ doch duurde maar voor een korte tijdt/ hoewel in de zelve/ veel onnozele menschen/ door een slimmer als beestachtige/ en Barbarise pijnen/ haar leven mosten eyndigen; en de ontvluchtende hare Ouders, Vrouwen, Mannen, Kinderen, Vrienden, beneffens hare huyzen, en gerede Goederen/ hebben moeten verlaten.

Overval, Plondering, Brandt, en Wreedtheden, der Fransen, te *Bodegrave*, en *Swammerdam*, *&c.*

NAuwlijks was de Winter-maandt December het derdedeel verloopen/ of het Saisoen begon zich ernstachtigh tot Vriezen aan te stellen; dit verwakkerde niet weynigh de moedt der Fransen, die zedert 't vertrek van haren Koning, al om door 't water gestuyt/ Hollandt niet verder konden intrekken; maar nu meyndenze door de Vorst een harde grondt/ en door 't Ys, een vaste

Brugh

Brugh te bekomen / om daar over Hollandt geheel te ruïneeren: Hier by quam noch / datze wiſten / dat Zijn Hoogheyt den Heer Prins van Oranjen, met de meeſte Krijghs-macht, in 't Landt van Luyk, en alzo verre genoegh van der handt was. Den Hertogh van Luxenburgh dede dan tot Utrecht af komen en vergaderen / de beſte en uytgeleezenſte Troepen des Konings, zo te Paerd als te Voet (waar onder wel 1000 Officieren zijn geweeſt /) uyt de Garniſoenen van Zutfen, Doesburgh, Aernhem, Nimwegen, Tiel, Bommel, &c. zo veel als die eenighzins konden miſſen / en trok met dit ſchoon Leger, met Trommels, Pijpen, en Schalmeyen, ſchier al danzende / (miſſchien om haar te verwarmen) na Woerden, daar dien Gouverneur, Comte la Marcq zich ook met het meerſte gedeelte van zijn Garniſoen by voeghde / makende te zamen omtrent 14 of 15000 man. Dit Leeger trok dan / des nachts, tuſſchen den 27 en 28 December, 1672. van Woerden af / over 't Ys, na de Mye en Sechvelt, met zodanigen vreughde / al of zy / niet alleen Leyden bemachtight / den Hage al uytgeplondert en verbrandt (het welk / na dat men beſpeuren kon / haar oogh-wit is geweeſt) maar gantſch Hollandt onder haar onverdraaghlijk gewelt / al hadden t'onder gebracht.

De Franſen aldus komende tuſſchen Sechvelt en de Mye, wierden aan de Slim-wetering, geſtuyt / door dien de zelve / door 't ſterk ſtroomen was open gevloept / hier op wierd eenigh van hun Volk na Sechveldt gezonden / die aldaar de planken van de huyzen braken / waar mede zy Bruggen maakten / doch het Ys, kon de zwaarte van 't Volk dat daar op quam / niet verdragen / waar over het meeſte gedeelte van 't Leger weder te rugh / na Woerden gezonden wierd / maar omtrent 3500 man raakte over 't Ys, waar door den volgende overlaſt / is uytgevoert. Den Capiteyn die den Uytlegger, in de Mye, leggende by de Vogelkoy, commandeerde / en den Bailluw van Nieukoop (die al op den 27 dito, door 2 Boden d'aankomſt der Franſen, aan de Overſten van 't quartier te Bodegrave had doen bekent maken) zonden nu daar heenen / om ſecours, maar vernamen niets; den gedachten Bailluw bracht evenwel in der haaſt / 4 Compagnien Huysluyden, van Nieukoop en Zevenhoven, daar noch een Compagnie van Arlanderveen by quam / onder 3 Capiteyns, en een Luytenant, in 't geweer / waar mede hy de Franſen, (op verſcheyde plaatzen verdeelt) kloekmoedigh in wachte: Zo haaſt de Franſen de voorſz. Wetering waren over gekomen / vielen zy aanſtondts op den voornoemden Uytlegger aan / maar zy wierden zodanigh met Schroot uyt zijn Stukken begroet / dat zy dit ſpel wel haaſt moede waren / en den Uytlegger verlatende / vielen op Nieukoop aan / zo wel aan 't Noordt als Zuydt-eynde, en dat wel op vijf verſcheyde plaatzen te gelijk: maar de Boeren met goede ordre en couragie traden de Franſen te gemoet / ſloegen die te rugh / en kregen drie van de zelve gevangen / dieze / als in Triumf te Nieukoop, en Arlanderveen mede brachten / hebbende die Plaatzen alzo verdaedight.

De Franſen ziende dat de Boeren hier zo moedigh als Soldaten hadden gevochten / verlieten haar / en trokken de Mye-kade langs / na Bodegrave en Swammerdam, berovende en plonderende onderwegen alles daarze by konden

komen / staken ook / om schrik te maken / 5 of 6 huyzen in den brandt / doch aan de Mye vonden zy weynigh goederen, en noch minder menschen, want dewijl het Krijghs-volk, weynigh dagen te vooren van daar op ontboden was/ waren de Huysluyden, met hare beste / en gereedtste goederen al wech gevlucht / maar de weynige die zy hier en daar noch vonden / schudden zy naakt uyt / sloegenze bont en blauw / latende haar in de koude, alzo noch haar naakt, en ellendigh Lichaam behouden / zy plonderden mede een doodt Lijk, al gekist, om begraven te worden / dat zy van het Linnen en doodt-kleedt beroofden.

d'Ingezetenen van Bodegrave en Swammerdam hadden al eenigen tijdt geleden / hare goederen willen wech-vluchten / doch 't wierd haar door 't Krijghs-volk belet / want deze wisten wel / dat zy / (wanneer de Huysluyden haren Huys-raadt, als bedden, met haar toebehooren / stoelen, banken, keuken-gereedtschap, &c. wech voerden) als dan zo wel niet zouden gedient zijn / en snorkten over zulks / geweldigh op / als dat zy sterk genoegh waren / (want daar waren huyzen, daar 20 en meer Soldaten, in een huys lagen) om haar tegen de Franse te beschermen / 't welk zy hun ook met vloeken en zweeren/ op zijn Soldaats, genoeghzaam beloofden; doch als sommige van deze Dorp-luyden, die wat verder zagen / evenwel eenige van hare Goederen begosten op te pakken / namen de Krijghs-luy (doen het noch open water was) hare Schuyten wech / en verzekerdenze; en daar na / hare Ys-sleden, ja Wagens, en Paerden, op datze haar goet niet konden vervoeren / en over zulks / om dat te bewaren / genoodtzaakt wierden / daar by te blijven.

Als nu de Fransen, van de Mye, op Swammerdam aan quamen / waren de Officiers van 't Staten Volk, al by tijdts daar af bericht / (en volgens de kondtschappen,) niet beter wetende / of zy kregen al het Frans Leger, zo als het uyt Utrecht, en van Woerden vertrokken was / 14 of 15000 man sterk/ op den hals / vonden zich niet bestandt / om hun Post, die van haar sterkte/ door 't hart bevrooren Water, nu ontbloot was/ te konnen verdaedigen; hier over zijn zy alle die aan de lage zijde van dit Dorp de wacht hadden / aleer zy de Fransen eens zagen / schielijk wech geloopen / en de meeste Inwoonders dit ziende / (latende schier alles staan) achter haar / die hun binnen Leyden salveerden. Maar die in 't Dorp aan de hooge zijde / waren zo gelukkigh niet/ want zy hadden nu weynigh gelegentheyt / om wech te komen / door dien zy verrast zijn geworden.

De Brugh leggende / om na 't Dorp te gaan / over den Rijn, die door 't sterk afloopende water / open lagh / was eerst op gehaalt/ maar de Fransen deden eenige schooten op de zelve / en ook na de Inwoonders van 't Dorp, en hier op liep het Staten Garnisoen deur / en dat zo haastigh / datze hare Zieken in der Fransen handen lieten vervallen: De Brugh wierd dan nedergelaten / men weet niet wel / door wie / maar men vermoede / dat het de Staatse Soldaten zelf hadden gedaan/ die (als 'er couragie in had geweest) aan dit open water de Fransen hadden konnen stutten/ ten minsten voor weynigh tijdts. Aldus wierden de Franse, zonder eenige tegenstandt / meester van dit schoone Dorp,

Swam-

Swammerdam, stekende aanstonds eenige huyzen in den brandt, en liepen voorts in 't Dorp, om dat te plonderen, en d'Ingezetenen wreedelijk te vermoorden.

Hoe grouwelijk de Fransen hier hebben aangegaan/ kan men zien in zekeren Brief, waar van het volgende een Extract is.

HEt droevigh Treur-Spel begon in 't huys van meester *Jacob van Lokeren*; daar in waren vijf zieke menschen, als vier Soldaten, en een ander man, deze wierd de wegh van vluchten afgesneden, en zijn alle vijf in 't huys verbrandt: *Groote Govert* een oudt ziekelijk man, wierd naakt uyt gekleedt, en bont en blauw geslagen, en geraakte zo naakt uyt de handen der Fransen, hy vindt een oude deken met een oudt kussen, hy windt de deken om 't lijf, en 't kussen tot een muts op 't hooft, ontvluchte alzo de doodt barrevoets door de Sneeuw, *Pieter de Ramaker*, wierd doodelijk gequetst, en is voorts in zijn buurmans huys verbrandt of verplettert, onder de gevallen steenen, doodt gevonden: *Philips Timmerman*, uyt Segvelt tot Swammerdam gevlucht zijnde, wierd hier door de Fransen wreedelijk vermoort; *Willem Onderwater*, wierde doodt geschooten; *Cornelis Bouwens* is niet gevonden, men vermoet dat hy verbrandt is, want daar zijn verscheyden menschen verbrant, die door het branden niet en zijn te bekennen; *Marritje Jacobs*, een kreupel Vrouw-mens, wierd geschooten, en is voort ellendigh gestorven, haar Suster wierd door de Franse schandelijk geschoffiert, en haar Lichaam misbruykt, zo datze ellendigh gestorven is; mijn Suster, een Vrouw over de 68 Jaren oudt, met haar Dochter een bejaarde Vryster, meynde noch eenigh goet mee te nemen, want zy had over de 20 Soldaten in haar huys, maar die verliepen schandelijk, en zy had de Franse in haar huys, eer dat zy het wist: Zy wierd met meer andere Vrouw-luy in de Kerk gedreven, daar wierden zy van haar gelt, en beste kleederen berooft: Mijn Suster geraakte met haar Dochter uyt de Kerk, maar wierd van een ander party Franse gevangen, en in des Schouts huys gebracht, daar wierden zy bont en blauw geslagen, en tot haar onder-rok uytgekleedt, koussen en schoenen van de voeten genomen, en de kap van 't hooft, gerakende al slaande uyt het huys, en ging bloots hooft en barrevoets over 't Ys, en door de Sneeuw, tot binnen Der Gou, daar zy eenige van haar gevluchte buur-luyden heeft gevonden, die my daar na hebben verklaart, dat zy mijn Suster niet en kenden als aan haar spraak, om datze zo geslagen was: Mijn Susters Dochter geraakte al slaande mede uyt de handen der Franse, maar ziende een ander party Franse op de wegh, vluchte in een Tuynhuys, daar zy een doodt mensch vondt leggen, die zy onverdacht by de arm vatte, en zagh zeer verschrikt, den brandt aan alle kanten opgaan, stelden 't op het loopen na de hooge Burcht, en meynde haar Moeder daar te vinden, die zy (om dat den avont haar was bevallen) niet kon vinden; en ging doen bloots hooft en barrevoets door de Sneeuw, en over 't Ys, na de Goutse-sluys op Alphen, daar haar eenige kleederen, koussen en schoenen wierden gegeven, zo datze voort vluchten op Leyden, om haar moeder te vinden, van waar dat zy weder te rugh keerde op Alphen, en geen tijding van haar moeder konnende bekomen, zo

gaatze

gaatze voort na Amsterdam: wy wisten in geen 8 dagen waar d'een of d'ander was gebleven, levend of doodt: Niemandt kan de benauwtheyt van deze luyden uytspreken, en noch waren zy gelukkigh uyt de handen der Franse gekomen, want die Vrouw-luyden, die met haar in de Kerk gedreven waren, daar onder dat eenige jonge Vrijsters geweest zijn, wierden door de Franse als een geroofde buyt, gevangen na Woerden gevoert, en tot voldoening van haar booze lust gebruykt.

Den Grave Koningsmark, die de Post te Bodegrave in absentie van Zijn Hoogheydt, commandeerde / hadt dezen aankomst zo haast niet vernomen of weck met zijn Volk na de kant van Leyden, doch zondt het Regiment van den Colonel van Dam, na de Goutze Sluys, die 't zelve niet alleen bezette / maar ook / zo veel doenlijk was / versterkte / waar door / aan die kant den Fransen inval vorder gestuyt wierdt. Den Lieutenant Colonel van 't zelve Regiment, den Jongen Paffenrode, brak ook een gevaarlijke Brugh af. Bodegrave aldus mede verlaten / vielen de Franse daar ook onverhindert / binnen / en hielden daar noch slimmer huys / als te Zwammerdam, volgens den inhoudt van den voorsz. Brief, te zien uyt het nevensgaande

EXTRACT.

TOt Bodegraven, is het noch veel grouwelijker toegegaan: want daar worde, (doen onze Soldaten uyt het Dorp aan de hooge zijde waren gekomen) de brugge van de vluchtende Soldaten met haspels en vaten afgebolwerkt, zo dat de Inwoonders niet en konden vluchten, daar-en-boven was haar aangezeyt, datze van de Soldaten niet verlaten zouden worden, maar slechts verwisselen, en ander volk in haar plaats komen zou, zo dat de Franse in het Dorp waren, eer dattet de Inwoonders wisten, want *Machtelt Damen*, daar Koninksmark had gewoont, kreegh de Franse in haar huys, niet beter wetende of het was Princen volk; want zy zeyden tegen haar, Vrouw gy zult nu andere gasten hebben, gy moet schoon linden op de bedden leggen, de Vrouw wel te vreden zijnde, gaat datelijk te werk, en doet zo, maar voor haar goede dienst wierdt zy gevangen na Woerden gevoert, en haar huys in brandt gesteken: Hier begon nu het droevigh Treurspel te eyndigen, want te vluchten was de luyden de wegh over Landt benomen, als gezeyt is, en 't Ys was te zwak om te passeeren, zo dat al de Inwoonders, met een Schouwe over den Rijn mosten varen: Daar geraakten ten eersten eenige huyzen in den brandt: *Gysje Koerten*, een blinde Vrouw, wierd met 4 Kinderen in haar huys verbrandt: *Cornelis Korssen* was doende met wat goet te vluchten, maar het wierd hem ontrooft, en hy wierd doodt geschooten: *Gerrit de Lange*, wierd in zijn huys verbrandt; de Vrouw ontvlucht zijnde, is korts daar na gestorven: *Simon Branden*, wierdt doodt geschooten: waar *Breurtje* en zijn Vrouw zijn gebleven, kan men niet te weten komen, offe verbrandt of vermoordt zijn; zijn Dochter wierd schandelijk geschoffiert, zo datze daar van gestorven is: een vreemt man lagh daar jammerlijk vermoort: *Grietje Lambers*, en *Marritje Wolpberts*, wierden beyde doodt gevonden: verscheyde Vrouwen en jonge Dochters, zijn als een geroofde buyt gevangen

als
lt,
ch
aar
In-
or-
eze
uyt
en
die
niet
eg-
. de
en,
laar
en,
eze
ftal
den
uys
ıer-
het
ndt
zijn
naar
ver-
De
b ik

ION=
gt te
men
ɔ̈t.
ɔen/
: we=
ven

C T

Spiegel der
FRANCE TIRANNYE
gepleecht opde Hollantsche Dorpen
Romyn de Hooghe fec

gen na Woerden gevoert, hoese daar getracteert worden, is beter te denken als te zeggen; ik kan het getal der dooden, die hier in deze furie zijn vermoordt, verbrandt en versmoort, niet eygentlijk beschrijven, want daar worden noch veel van de Inwoonders gemist, alzo door het branden, de luyden onkenbaar geworden zijn: ook zo en kan niemandt de wreedtheyt die de Franse aan de Inwoonders van Swammerdam en Bodegraven hebben bedreven, na hare grootheydt beschrijven, om dat elk genoegh te doen had om zijn eygen Lijf, in deze haastige vlucht te bergen, want elk most het zelve als een geroofde buyt steelswijs wech dragen, zo dat de kinderen van de ouders afdwaalden; en de ouders geen tijdt hadden om haar kinders op te zoeken &c. De ellende die de Inwoonders van deze 2 schoone Dorpen op die tijdt geleden hebben, is niet uyt te spreken, want de menschen storven wech als muyzen, de Doctoren zeggen, dat het bloedt door de schrik te zamen is geronnen: de meeste helft van de menschen die uyt Bodegraven ter Gou zijn gevlucht, zijn wel wech gestorven, dat is van 500 wel 300 menschen: en tot Leyden sterven de menschen die daar gevlucht zijn met menighten, &c. Een steenen hart zou zich erbarmt hebben, over het loeyen, blaten, en schreeuwen der stomme beesten, die hier op deze tijdt met zo groote menighte zijn verbrandt, 10, 12, 14, en meerder op een stal of in een huys: En doen de Franse den 30 December, 1672. weer na Woerden vertrokken, hebben zy 't alles voort uytgeplondert tot dicht aan de Goutse-sluys toe, en huyzen, schuuren en hooy-bergen, ook de schepen die tot Swammerdam lagen, voort in brandt gesteken, zo dat'er niet is staande gebleven als het huys van de Schout tot Swammerdam, en 3 of 4 kleyne huyzen, daar den brandt niet op heeft willen vatten; de Kerken tot Swammerdam en Bodegraven zijn ook verbrandt. De schade van de goederen, die was noch te verwinnen, maar de ellende van de onnoozele menschen die hier met zo grooten menighte verbrandt, vermoort, versmoort en verkracht zijn, is niet te beschrijven: De wreedtheyt en is niet om uyt te spreken, &c. de historie van 't gepasseerde heb ik hier na de waarheyt beschreven.

A. T. VERDUYN.

Voorts hebben de Franse, eenige van deze ellendige Inwoonders, gedwongen/ de Schuyten, daar in zy haren geroofden buyt geladen hadden/ voort te trekken/ den Rijn op na Woerden toe/ alzo dit water door het stroomen open was/ drijvende haar als Jagers Paerden, doch met bloote degens/ voort.

De onmenschelijkheden die de Fransen alhier noch vorder bedreven hebben/ heeft zeker Vriendt tot Uytrecht, uyt hare eygene bekentenisse (aldaar wederkomende) aangeteykent/ en aan zijn Vriendt t'Amsterdam overgeschreven/ luyde als volgt:

Ert EXTRACT

EXTRACT

Uyt een Brief van Uytrecht van den 11 Januarii, 1673.

Waerde Vriendt, Ik kan, uyt de overvloedt mijns herten, niet nalaten U E. deze toe te zenden, behelzende de wreedtheyt en moorderyen der Fransen, gepleeght in de laatste rescontre, te Bodegrave en Swammerdam voorgevallen, zo als ik het zelve uyt de mondt der Fransen zelf gehoort hebbe, en door veele van hun geconfirmeert is: Ja zommige van hare Officieren die ook zelfs in Turkse Oorlogen gedient hebben, getuygen datze diergelijke wreedtheden noyt gezien of gehoort hebben, gelijk twee Juffrouwen, die eerst door de Soldaten naakt wierden uytgekleet, en doen door verscheydene van haar geschonden; een Frans Officier, dit ziende, heeft haar ontzet, en zijn mantel nevens andere klederen die hy bequam, om haar naakte lichamen geslagen. Doch alzo deze Officier gecommandeert wierd zijn post te bewaren, was hy genootzaakt deze Juffrouwen te verlaten, en de zelve aan een ander te recommandeeren; doch deze eervergeten fiel heeft haar terstondt wederom geschonden, en zodanigh ook van de Soldaten laten mishandelen, welke, na datze aldus haar vuyle wille met haar gepleeght hadden, de stampers van haar roers in haar lichamen gestoken, en de zelve alzo opgescheurt, en haar deerlijk vermoort hebben. Den Heer, die zulks verklaart gezien te hebben, is U E. wel bekent, als mede die gene die de Juffrouwen eerst bewaarde en omklede, welke haar daar na met droefheyt dus mishandelt op den dijk heeft vinden doot leggen. Deze verhaalde ook, dat hy, in zeker huys een yselijk geschreeu hoorende, daar binnen tradt, en vondt een jonge Vrouwe die van eenige Soldaten geschonden wierdt; waar op hy zijn Pistool nam, en meynde eene van die schelmen te doorschieten, maar het zelve weygerende, sloegh op de kop des eenen zijn pistool aan stukken. Zeyde voorder, datter op de zelve kamer twee oude luyden, man en vrou, te bedde lagen, die over de 80 jaren oudt waren, zijnde Vader en Moeder van de gemelde jonge Vrouw, welke malkanderen in den arm gevat, schuddende en bevende waren, uyt vreeze van vermoort te worden; deze zoude met huysen alles verbrant hebben, maar wierden door hem gesalveert. Insgelijks hebben zy een moeder met haar vier kinderen, die haar om het lijf vlogen, en uyt benautheydt onder haar kleederen kroopen, te zamen jammerlijk vermoort. Van de gene die in de kerk gevlucht waren, hebbenze verscheyde Vrouws-perzoonen schandelijk geschoffieert, en haar daar na by 't hayr opgehangen, en dood geschooten, andere de borsten afgesneden, en daar na verbrandt. Ia de Fransen verklaren zelfs, dat zy verscheyde jonge meysjens gezien hebben, die van schrik en vreeze zelfs in den brandt liepen, om de tyrannige wreedtheden van deze bloethonden t'ontgaan. De Heer die 't zelve verklaart gezien te hebben, leyt hier ziek te bedde, alleen, zo hy zeyt, door alteratie van de grouwelijke massacre en mishandelinge die hy van die arme mensen heeft moeten zien. Zeker Officier, die hier op de NieuweGraft gebiljetteert is, verklaart dat hy zeven Persoonen in een huys gevonden heeft, die hy zocht te beschermen, maar door 't commando van op zijn post te passen, de zelve heeft moeten verlaten, en daar na weder komende, heeftze alle zeven vermoort vinden leggen. 't En is niet om uyt te spreken 't geen men dagelijks van hare wreedtheyt uyt hun eygen monden hoort. Doch in eenige Officiers is noch mededogen gevonden, dewijl zy verscheyde kinderen hier mede gebraght hebben, die zy zeggen dat uyt de brandt gehaalt zijn. Van deze heeft de Heer Peterson *een Meysje van zeven jaren tot zich genomen, wiens* Ouders *mede verbrandt zijn, aan welk kindt wel te zien is, dat het van vroome Gereformeerde leden moet gesproten zijn, dewijl het van zelfs weet des avondts en 's morgens op zijn knien te vallen, en allerhande gebeden te bidden, ook het Geloof en de tien Geboden uyt te spreken, &c. Een Capucijner Monnik zeyde tegen den Hertogh van Luxenburgh,* Zult gy zo een

ziel

ziel aan den Duyvel geven, die by ons uyt den brandt gehaalt is? dat hoort niet te wezen. *Niet te min de Heer* Peterson *heeft het kint behouden. Zy hebben ook noch een moye Jongen mede gebracht, waar over alhier onder hun groote moeyelijkheyt ontstaan is, alzo eenige uyt wreedtheyt hem noch verbranden, of met de kop tegen de muur wilden doodt gesmeten hebben, doch deze hebben zy met haar na boven gevoert, zulks dat daar niet verder van te schryven is.*

Dit zijn maar eenige staaltjes van hun Barbarische wreedtheyt, want als ik alle de vuyligheden en moorderyen zoude verhalen, daar zy zich zelfs van beroemen, ik zoude de palen van een Brief verre te buyten gaen. Met zulke afschuwelijke menschen moeten wy hier gedurig leven, en de zelve in onze Huyzen logeren, welke dageliks roemen over d'afgrijselijke Wreetheydt en moorderye die zy met onze mede-broeders en Bondt-genoten gepleeght hebben, t'elkens zeggende, dat zy zo met geheel Hollandt meenden te doen, en voornamelijk met Amsterdam, daar zy het vreeslijk op gemunt hebben. Doch ik hope dat Godt uw' Stadt bevrijden, en ons van haar wreede handen verlossen zal, &c.

U E. Toegenegen Vriendt N. N.

Dezen Fransen inval bracht Hollandt in een schrikkelijken alarm, te meerder, vermits Zijn Hoogheyt den Prince van Oranjen, met het meeste Krijghsvolk van den Staat, noch niet van Charleroy, te rugh was gekomen, daar door het ontzagh, van eenige Krijghs-Oversten, noodige ordres, en de Oorloghs-macht, om behoorlijken tegenstandt te doen, niet te vinden was: Zo dat sommige andere Posten, als die van den Uythoorn, daar omtrent men noch geen Vyanden gehoort noch gezien had, verlaten zijn: Eenige Uytleggers die nu door 't Ys bezet, niet konden wech raken, zijn van haar eygen Volk in de grondt geboort, gelijk mede wel schandelijk het Fort te Nieuwerbrugge ('t welk de Fransen, over 't Ys, voorby waren getrokken) gecommandeert door den Colonel Pain & Vin, leggende het naast aan de Stadt Woerden, (daar van hier na meerder volgen zal) gequiteert is. Ondertusschen waren die van Leyden niet weynigh ontstelt; en hoewel Koningsmark met zijn meeste volk, na die Stadt geweken was, wilden zy evenwel geen Soldaten binnen laten komen, hoewel zy qualijk bestandt zouden hebben geweest, om hunne zwakke Stadt te konnen beschermen; maar in den Hage waren de grooten en kleynen met de uyterste angst en schrik bevangen; het vluchte alles wat slechts vluchten kon, na de Steden; men had aldaar even te vooren een nieuwe Compagnie opgerecht, van eenige Advocaten, Procureurs, Solliciteurs, en Suppoosten, &c. van 't Hof. Den Hertogh van Holsteyn, die aldaar doenmaals commandeerde, reedt gedurigh den Hage op en neer, stellende over al goede ordre, als ook, dat 'er voor yder huys den geheele nacht, een brandende Lantaerne gehangen wierd. De Ed: Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt, &c. zonden doenmaals hare Gedeputeerden, na Alfen, en daar omtrent, om perfect te onderstaan, hoe het daar gestelt mocht zijn, dewijl men allerley geruchten uytstroyden; deze Heeren schreven dan daar over de volgende

M I S S I V E.

Edele Groot-Mog: Heeren:

WY komen zo aanſtoudts in het quartier van den Heere Grave van Koningsmark, en vernemen tot onze groote blijdtſchap dat de zaken in zo quaden ſtaat niet en zijn, als wy aan het Schou by Leyden waren geinformeert: Wy vinden de Goutſe Sluys bezet; den Vyandt zonder Cavallery of Dragonders, en doen de Boskoopſe en Waddinksveenſe Bruggens afwerpen: Zullen ons voorts na Alphen begeven, om van daar vorder ordres te ſtellen; de Heymans-brugge is van gelijken wel bezet, zo dat Godt de voorſte niet te vrezen is: De Forten houden alle te zamen, en den Vyandt heeft niet langer vivres dan voor van daagh. Wy bidden en wenſchen dan u Edele Groot-Mogende ons zo veel gewapende Huysluyden willen toezenden als mogelijk is, en dat met de uytterſte ſpoet: Alle het volk dat voor Leyden lagh, heeft ordre om te rugh te keeren na Alphen. Waar mede Edele Groot-Mogende Heeren, wy zullen blijven; u Edele Groot-Mogende

Onderdanige Getrouwe Dienaren

Was geteekent,

Frederik van Dorp. Adr. Bosvelt.
Johan Kievit. Corn. Hop.
Gaſp. van Kintſchot. Gaſp. Fagel.
M. Sonk.

Tot Coudekerk aan de Haſerſouſche Meulen, dezen 29 December 1672.

Deze Heeren Gedeputeerden, waren op 't ſchrijven van dezen Brief, noch onbewuſt/ dat het Fort te Nieuwerbrugge verlaten was/ waar door de Vyanden een open Pas, om hun op Woerden te retireeren/ hadden verkregen/ want het begon nu ſterk te Doyen, 't geen de vordere inbreuk der Franſen in Hollandt belet heeft; daar door zy ook verſchrikt zijn geworden/ en beducht dat het Ys, 't welk zy waren overgegaan/ hun nu niet zou konnen dragen/ gelijk ook de waarheyt was/ en door den Hertogh van Luxenburgh, zelfs beproeft is/ die met zijn Paerdt in 't Ys vallende/ met groote moeyten en eenighzins bezeert/ daar uyt gehaalt wierd: En alzo zouden de Franſen, (by aldien dit gedachte Fort Nieuwerbruggen gehouden had/ gelijk het kon doen) hebben moeten verdrinken/ of haar gevangen geven/ byzonderlijk/ als de Goutſe Sluys geopent wierd/ en het hooge water met grooten overvloet quam inſtroomen/ doende het Ys ſcheuren en breken; maar dat de Ed: Heeren Gedeputeerden ſchreven/ dat de Vyandt geen meerder vivres had, als voor van daagh, dat zou haar niet hebben doen vertrekken/ nademaal zy daar in een Landt gekomen waren/ daar Kaas en Boter, die daar gemaakt word/ in overvloedt te krijgen was. De welgemelte Heeren Gedeputeerde, deden 't Leger tot Alfen vergaderen/ dat door een deel Huysluyden verſterkt wierd.

d'Heer

d'Heer Cornelis Tromp, voor dees tijdt / in geen Employ of 's Landts dienſt zijnde / ontfing / op den 31 December 1672. ſchryvens van de gedachte Heeren Gedeputeerde, in 't Leger tot Alfen, waar by zijn Ed: verzocht wierd / om ſpoedigh aldaar te verſchijnen / daar op hy den zelven middagh ten 4 uuren/ daar na toe / is gereden / doch kon tot zijn groot misnoegen / vermits de by na onbruykbare wegen / dien dagh / niet verder als te Leyden, komen / des anderen daaghs 's morgens zijnde Sondagh, en den eerſten van 't Jaar, 1673. voer hy met een Sloep na Alfen, aldaar ten 10 uuren aankomende / vont hy in de Predicatie, Zijn Hoogheyt den Heer Prince van Oranjen, die den voorleden avondt alhier in 't Leger te poſt, gearriveert was / na dat hy, op de t'huyskomſt / uyt 't Landt van Luyk, tot Breda gekomen zijnde / de tijdinge/ van dezen yzelijken Franſen inval, had verſtaan: d'Heer Tromp alhier nu van Zijn Hoogheyt, minnelijk ontfangen zijnde / bleef 's middaghs, by hem ten eeten / en wierd verzocht / eenige dagen / aldaar te blijven / overleggende/ hoe men de Vyanden beſt zou konnen doen verhuyzen; ondertuſſchen was den Vice-Admiraal Sweers, van Amſterdam, met omtrent / 600 Mariniers en Bootsgezellen ook aldaar gekomen/ waar van op den 4 Januarii, omtrent 500 uyt ordre van Zijn Hoogheyt door d'Heer Tromp, in verſcheyde Vaartuygen zijn verdeelt / en met alle noodigh Krijghs-tuygh voorzien. De Franſen, ondertuſſchen de 2 Dorpen Bodegraven en Swammerdam hebbende verlaten / die menſchen aldaar gepijnight en wreedelijk vermoort / de huyzen geplondert en verbrandt / als gezeyt is / en voorts eenige Schepen met Hooy, en Soetelaars waren, die aldaar bevrooren lagen / aan brandt geſteken / waren nu geweken na Nieuwerbrugge, welk Fort zy ledigh / en verlaten vonden: Waar over Zijn Hoogheyt bevucht was / dat zy aldaar mochten Poſt vatten/ zo is hy, en d'Heer Tromp, met de gedachte Vaar-tuygen en Mariniers, den 5 Januarii, des morgens vroegh derwaarts gevaren / doch daar komende/ vonden zy die plaats van de Franſe mede geabandonneert / en t'eenemaal geſlecht / als ook eenige huyzen afgebrandt / die zy noch dien voorleden nacht, hadden aangeſteken.

De Franſen te Woerden komende / konden niet verder geraken / want den Kley-dijk na Utrecht nu ondopt zijnde / was het onmogelijk die te konnen gebruyken / en 't water was zo hoogh opgeloopen / dat alles blank ſtondt/ waar door zy met Schuyten van daar moſten gevoert worden. Zijn Hoogheyt ſtelde voort wederom op alles goede ordre, en dede het Fort te Nieuwerbrugge wederom op maken / en dat veel ſterker als te vooren. Eenige Noordt-Hollandtſe Burgers waren nu ook t'Amſterdam gekomen / die daar / een tijdt lang als in Garniſoen bleven leggen / om by alle vorder overval zo veel nader by der handt te zijn / doch de Vyanden hebben doenmaals niet verders ondernomen.

Den Colonel Pain & Vin, die zo ſchandelijk het Fort te Nieuwerbrugge verlaten had/ en met al dat Volk na der Gouda geweken was / wierd aanſtonds in verzekering genomen / en voor den Krijghs-Raadt te recht geſtelt. Hoedanigh dit Proces Crimineel gevoert / en uytgevallen is / dunkt ons noodigh

hier te laten volgen / alzo der zelver ſtukken / van de hier voor verhaalde Hiſtorie, noch meerder verklaringe aanwyzen: Dit is dan, als volgt, uytgegeven.

Nademaal by den hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden op den 10 Januarii, 1673. in de zake van *Moyſes Pain & Vin* Colonel, en Quartier-meeſter Generaal geformeert was, de Sententie hier na van woorde tot woorde geinſereert.

Alzo *Moyſes Pain & Vin*, Collonel, midtsgaders Quartier-meeſter Generaal ten dienſte van den Lande, jegenwoordigh gevangen in 't Quartier tot Alphen, den hoogen Krijghs-Raadt der Vereende Nederlanden bekent heeft, dat hy Gevangen op den 27 December des voorleden Jaars 1672. (als wanneer den Vyandt was aan 't marcheeren naar het Quartier van Bodegrave of Swammerdam) met den Heere Grave *Keningſmark*, Lieutenant Generaal van de Infanterye van den Staat, gereden was naar Alphen voorſchreve, omme aldaar met de Heeren Gedeputeerden van den Staat te conſulteren over den toeſtant der zaken, doch dat hy Gevangen gekomen zijnde, ontrent de Regimenten tuſſchen Swammerdam, en de Goutze Sluys, als doen een Soldaat van de Mye was aangekomen, adverterende dat de Soldaten, aldaar aan de Mye geſtelt, met den Vyandt in actie of gevecht waren, verzoekende ſecours, dat daar op hy Gevangen wel gemelte Heere Grave in conſideratie gegeven hadde, of niet noodigh was, dat hy Gevangen daar na toe zoude gaan met eenige gecommandeerde Volkeren, en daar toe ordre van meergemelte Heere Grave ontfangen hebbende, dat hy zich derwaarts met 80 Man vervoeght hadde, en aldaar niet alleen kondtſchap bekomende, dat den Vyandt maar omtrent 3 à 400 Man ſterk zoude zijn geweeſt, maar ook door Luyden, komende van het Woerdtſe Verlaat, hadde verſtaan, datze aldaar van geen Vyandt wiſten, en dat hy Gevangen 't zelve aan den Heere Grave hadde bekent doen maken, als mede dat hy zich naar Bodegrave en de kleyne Wirikken zoude begeven, omme van daar eenigh Volk na de Mye af te zenden, en dat hy Gevangen ook tot dien eynde zich van daar met alle ſpoet naar Bodegrave hadde begeven, met intentie om meerder Volk derwaarts te zenden, en den Vyandt op de zijde mede in te vallen, gelijk hy Gevangen dan ook tot dien eynde van Bodegrave, en de kleyne Wirikken noch omtrent 80 Man voor de tweede maal naar de voorſz. Mye afgezonden hadde; dat hy Gevangen daar van advertentie willende gaan doen, aan den Heere Grave, gereden was tot dicht by Swammerdam, alwaar hy bevonden hadde, dat den Vyandt alreede binnen Swammerdam voornoemt was, en aldaar den zelven Vyandt in de Straat ook in volle Batalje had zien ſtaan, en zich zelven over zulks van den Heere Graaf afgeſneden vindende, genootzaakt was geweeſt naar der Goude te retireren, en dat hy Gevangen zich aldaar op 't Stadthuys aan eenige Heeren van de Magiſtraat, en bezonderlijk aan den *Burgermeeſter van der Tocht* geaddreſſeert hadde, rapporterende 't gunt voorſz. is; En in ſpecie ook, dat het Volk in de Schanſen aan de Nieuwer-brugge gepoſteert, nu mede afgeſneden was, en dat aldaar by na twee Regimenten binnen lagen; waar op hy Gevangen van gemelte *Burgermeeſter van der Tocht* tot antwoordt hadt ontfangen, dat het te wenſchen waar, dat het voorſchreve Volk binnen der Goude was, alzo 't zelve daar wel was van nooden, dat by hem Gevangen gerepliceert zijnde, by aldien hy den Staat en de Stadt van der Goude daar mede dienſt konde doen, dat hy zich tot het afhalen van 't voorſz. Volk wel wilde laten emplojeren; En naar dat gemelten *Burgermeeſter van der Tocht* wederom tegen hem Gevangen gezeyt hadde, dat 't zelve de Stadt van der Goude ten hooghſten aangenaam zoude zijn, en dat den Staat daar door ook grooten dienſt zou geſchieden, ten inzichte den Staat aan

de

den conservatie van de zelve Stadt veel gelegen was, om dat die Stadt de Sluyzen in haar macht hadde, daar door men 't geheele Landt zoude konnen laten inunderen; En dat hy Gevangen wyders tegens gemelten *Burgermeester van der Tocht* had gezeyt, ik zoude 't zelve niet konnen doen zonder Guides, den zelven *van der Tocht* wederom hadt geantwoordt, die zal ik u doen geven, dat gemelte *van der Tocht* ook tot dien eynde aanstonts ordre hadde gegeven, om drie Guides op te zoeken, blijvende hy Gevangen ondertusschen ook by den voorschreven *van der Tocht* in 't Harthuys, en drinkende met malkanderen een glas Wijn, tot dat de voorschreve drie Guides by haar in 't voorschreve Harthuys gekomen zijn, als wanneer hy Gevangen zijn afscheyt van den *Burgermeester van der Tocht* hadt genomen, en met de voorschreve drie Guides was vertrokken tot aan de Drie-brugge, mede gelegen op de groote Wirikken, omtrent een uure van de voorsz. Nieuwer-brugge, zendende hy Gevangen van daar zijn Dienaar, nevens zijn Pitsier, aan den Collonel *Manger*, Commanderende aan de Nieuwer-brugge, met ordre omme den zelven *Manger* aan te zeggen, dat hy van daar nevens den Lieutenant Collonel *Feullana*, Commanderende in de Molker Schans, mede aan de voornoemde Nieuwer-Brugge, met alle 't Volk na de voorschreve Drie-Brugge, en vervolghlijk na de Stadt Goude, uyt de voorschreve Schansen zoude marcheren, en vernietigen alle 't geene aan den Vyandt eenige advantage zoude konnen geven; Dat daar op den voorschreven Collonel *Manger* en *Feulana* de voorschreve Schansen hadden verlaten, en met alle 't Volk omtrent 2 uuren daar na aan de voorsz. Drie-Bruggen waren gekomen, en zo voorts met hem Gevangen, gezamentlijk gemarcheert binnen de voorsz. Stadt Goude, zonder dat hy Gevangen daar toe ordre of last van meergemelte Heere *Grave van Koninghsmark* gehadt heeft, maar allegeerde, dat hy schriftelijke ordre van den Heere *Grave van Waldecq* zoude hebben ontfangen, om in absentie van den Heere *Grave van Koninghsmark*, in 't Quartier tot Bodegrave te commanderen, en pretexeerde alle 't geene voorschreve is, met een goede intentie te hebben gedaan, om de Militie in de voorschreve Schans, door den Vyandt van de Trouppes van den Staat af-gesneden, te conserveren, en zijn voornaamste motif daar toe geweest te zijn, 't geene tusschen hem en den *Burgermeester van der Tocht*, hier vooren verhaalt, gepasseert was; En alzo 't zelve is strijdende tegens den Articul-Brief, en discipline Militair, mitsgaders tegens den plicht van hem Gevangen, en dat 't zelve ook is strekkende tot disrespect, en groote schade van den Lande, 't welk niet getolereert, maar andere ten exempel behoort gestraft te werden. *Zo heeft* den opgemelten *Krygs-Raadt* gezien en geexamineert hebbende, de klachte van den Advocaat van 't Landt, mitsgaders de informatien en andere stukken en Munimenten daar nevens geexhibeert, en voorts op alles gelet. *Doende Recht*, den voornoemde Gevangen verklaart, gelijk hy verklaart wort by dezen, vervallen te zijn van alle zijne Charges, en voorts gecondemneert om in eeuwige gevankenisse bewaart, en geconfineert te blijven. Confisqueert daar en boven alle zijne Goederen ten behoeve van den Staat. Ontzeggende den Advocaat van 't Landt zijn vorderen Eysch en Conclusie in dezen gedaan en genomen, doch alles op approbatie en goetvinden van *Zijn Hooghheydt*.

Aldus gedaan in 't Quartier tot Alphen by Zijn Excellentie den Heere Velt-Marschalk Wirts, *President, en de Heeren* Degevelt, la Villaumaire, van Dam, *Colonels*; Valkenburgh, Grain, Cometke, Ylenburgh, *Luytenant-Colonels, en* Mens, *Majoor, op den* 10 *Januarii*, 1673.

En was geparapheert, P. WIRTZ.

Onderstondt, Ter Ordonnantie van de zelve

Geteekent, Johan Molengraaff.

Nu

Na dat nu van de voorsz. Sententie aan zijne hooghgemelte Hoogheyt rapport was gedaan / en dat Zijn Hoogheyt de voornoemde Sententie ge-examineert hadde / scheen geen genoegen in de zelve te nemen / liet daar over de hier na volgende Missive aan welgemelte Heer Velt-Marschalk Wirtz afgaan.

Mijn Heer,

G*Ezien en overwogen hebbende 't Project van de Sententie, tegen den Colonel* Pain & Vin, *in dato, den* 10 *van deze maandt, vindt ik die strijdende, tegens het* 54 *Artykel van de militaire ordonnantie; over zulks verzoek ik, dat gy die, op nieuws, in de Kryghs-Raadt doet examineeren; en na een nieuwe reveuë van 't geheele Proces, een Rechts-pleging in 't werk doet stellen, die goedt, krachtigh, en rechtmatigh is, volgens de hoedanigheyt der misdaat: 't Welk ik uwe zorge wil bevolen laten, en blijve,*

Mijn Heer,
Uwen zeer toegenegen Dienaar,
En was geteekent,
G. H. PRINCE d'ORANJE.

In den Hage, den 13 *Januarii,* 1673.

Het 54 Artikel der militaire Ordonnantie, daar van Zijn Doorluchtige Hoogheyt, in dezen bovenstaande Brief mentie maakt / luydt / als volgt:

NIemandt en zal mede, in een belegerde plaatze van zijn quartier loopen, om appointement roepen, of daar van spreken, onwilligh zijn te vechten, of te arbeyden, of haar quartier te bewaren, of yemant in eeniger wijze van zulks onlustigh maken, of in zulken plaatze yetwes doen, daar door de bescherminge des zelfs mocht eenighzins verachtert worden, op pœne van met der doodt, zonder genade, gestraft te worden.

Welken Artikel van P. Pappus aldus wijders verklaart wordt

DE genen die een Plaats te bewaren bevoolen is, moetze houden, met hulp van de Soldaten, die hem bygevoeght worden, en kan 't voor zijn Persoon alleen niet doen. Nu zijnze alle, zo wel Commandeurs, als Officiers en Soldaten, de Heeren, die zy dienen, met Eede verplicht, die zy, met alle 't zijne schuldigh zijn, tegen zijne Vyandt, na haar uyterste vermogen, te verdaedigen. Deze pointen nu, die hier verboden worden, strijden directelijk tegen den Eedt, dien zy gezwooren hebben; wat is 't dan wonder, dat de Contraventeurs, (dat zijn Overtreders) zo zwaar gestraft worden, gemerkt die fauten, die men een reys in den Oorlogh doet, zwaarlijk te repareeren zijn, &c.

Als nu den welgemelte Heere Velt-Marschalk Wirtz, den voorverhaalden gantschen Krijghs-Raadt (waar in mede gecompareert is geweest den Luytenant Colonel Kloofter, die te vooren vermidts zijne indispositie niet present hadde konnen zijn) hadde doen convoceeren / en op nieuws door den zelven Krijghs-

Krijghs-Raadt doen examineeren en resumeeren het geheele Proces van den voorsz. Gevangen, mitsgaders den zelven Gevangen noch nader doen hooren.

En na dat meergemelte Krijghs-Raadt alles overwogen hadde / 't gene ter materie dienende was / en eenighzints mochte moveeren.

Heeft eerstelijk by de voorsz. geformeerde Sententie gepersisteert, en den voorsz. Gevangen daar en boven noch gecondemneert, als hy gecondemneert wordt by dezen, om door den Provoost van 't Leger gebracht te werden ter plaatze daar men gewoon is Criminele Justitie te doen, en dat aldaar door den Scherprechter het Swaart over zijn Gevangens Hooft zal worden geslagen. Aldus gedaan, geresumeert, en gesententieert, in 't voorsz. Quartier tot Alphen, by de Heeren boven gemelt, op den 16 Januarii, 1673.

Was geparapheert,

P. WIRTZ.

Onderstondt,

Ter Ordonnantie van de zelve,

Geteekent,

Joh. Molengraaff.

ZYne Hoogheyt, hebbende ge-examineert den vooren staande tweede of nadere Sententie by den hoogen Krijghs-Raadt geformeert, in de zake van den Colonel en Quartiermeester Generaal *Moyses Pain & Vin* Gevangen, en daar tegens andermaal aandachtelijk gelezen op het 54 Articul van de Ordonnantie Militair, en zich zelven derhalven omtrent de straffe den voornoemden Gevangen by de voorsz. Sententie opgelecht, niet hebbende konnen voldoen.

Heeft na voorgaande deliberatie goet gevonden, dat het geheele Proces, by den Advocaat van den Lande tegens hem Gevangen beleyt, ter presentie van hooghstgemelte Zijn Hoogheyt, en ten overstaan van twee Heeren Gecommitteerdens, zo uyt den hoogen Rade over Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, den Provincialen Rade van Hollandt en West-Vrieslandt, en den Rade van Brabant, yder respective van nieuws zoude werden gelezen, nagezien en ge-examineert, en dat ook zoude worden gehoort de redenen die den Advocaat van den Lande voor Zijn Hoogheyt, en de voorsz. Gecommitteerdens tot adstructie van den eysch en conclusie by hem tot laste van den voornoemden Gevangen gedaan, en genomen zoude mogen by brengen; en heeft voorts hooghgemelte Zijne Hoogheyt na rijpe examinatie van 't voorsz. geheele Proces, en alles 't gene ter materie heeft konnen dienen of mogen moveeren, midtsgaders gehoort hebbende het eenparigh advijs van de gemelte Heeren Gecommitteerdens in conformité van 't voorsz. advijs, en volgens den eysch by den voornoemden Advocaat van den Lande voor den Krijghs-Raadt ten laste van den voornoemden Gevangen gedaan, den zelven Gevangen gecondemneert, en condemneert hem by dezen,

door den Provooſt van 't Leger gebracht te werden, ter plaatze daar men gewoon is Criminele Juſtitie te doen, en aldaar door den Scherprechter metten Swaarde ge-executeert te worden dat 'er de doodt na volgt: Verklarende voorts alle zijne Goederen Geconfiſqueert ten behoeve van den Lande. Ordonneert wijders den voorſz. Advocaat van den Lande te bezorgen dat de voorſz. Sententie na behooren, zonder eenigh dilay ter Executie worde geleyt. Aldus gedaan in 's Gravenhage den 20 Januarii, 1673.

Was geteekent,

G. H. PRINCE d'ORANJE.

Onderſtondt,

Ter Ordonnantie van Zijn Hoogheyt,

Geteekent,

Joh. Molengraaff.

Deze Sententie is alzo ter Executie geſtelt / in 't Leger tot Alphen; Den Scherp-rechter, ſloegh 3 ſlagen / eer het Hooft van 't Lichaam geſcheyden wierdt.

De Heeren Magiſtraten van de Stadt Gouda, gaven ook uyt de volgende verklaring / wegens het geene zich tuſſchen / en omtrent de zaak van den Collonel Pain & Vin, en haar Achtbaarheden had toe gedragen.

DEn ondergeſchreven Bailliuw, Burgermeeſteren, Raden en Secretaris der Stadt Goude, midtſgaders den Marquis de *Touars* Colonel, Opperhooft van de Militie, aldaar het commandement over de zelve Stadt exerceerende, ter ooren gekomen zijnde, dat den Colonel en Quartier-meeſter Generaal *Pain & Vin*, jegenwoordigh Gevangen, tot zijn onſchuldinge zoude hebbe voort gebracht, dat hy het af halen van de 2 Regimenten te Voet, namentlijk 4 Compagnien van zijn eygen, en dat van den Colonel *Manjaart*, van de Nieuwerbrugge en kleyne Wierikken reſpective, zoude hebben gedaan, met onderlinge correſpondentie van de gemelte Heeren, en dat den zelven met veele omſtandigheden zoude hebben gebruykt den naam van den Heere *van der Tocht*, als of die in zijn particulier, meer als andere Heeren, daar mede gemoeyt zoude zijn geweeſt, hebben, om des noodt zijnde, te doen blijken, wat van de oprechte waarheyt en toedrachte der voorſz. zake is, by dezen onder ſolemnelen Eede verklaart, dat op den 28 December leſtleden, in den avondt-ſtondt, als haar by Miſſive van haar Ed. Groot-Mog. van den 27 daar bevoorens toegekomen was haar Ed. Groot-Mog. Reſolutie en Aanſchrijvens, waar by de zelve aangemaant, midtſgaders verzocht en gelaſt wierden, op het loffelijk exempel van hare Voor-Ouderen, haar mannelijk tegens den inval der Franſen te willen defendeeren, en den zelven door het openen der Sluyzen binnen de voorſz. Stadt, of anderzins alle ſchade, hinder en verderf toe te brengen, met verzekering, dat haar Ed. Groot-Mog. de voorſz Stadt na haar uyterſte vermogen zouden trachten te beſchermen, en met alle noodtzakelijkheden te aſſiſteeren, en dat de Heeren Gedeputeerdens te Velde haar ten zelven dage ten voorſz. eynde hadden toegezonden by proviſie onder den voorſz. Commandant 800 Man, met verzekeringe, dat de zelve Heeren alle

alle vordere voorzieninge tot defensie der voorsz. Stadt, na haar uyterste vermogen zouden doen; en tot dien eynde van doen af aan alle vordere ordres daar toe noodigh hadden beginnen te stellen, en op 't zelve subject zouden zien te concerteeren met eenige van de hooge Commandanten, met recommandatie, dat gemelte Heeren Burgermeesters inmiddels by provisie aan de eene zijde van de Stadt wilden doen afbreken de Huyzen, Heyningen en Tuynen, en derhalven terwijl gemelte Heeren Burgermeesteren in 't executeeren van de voorsz. ordres bezigh waren, aldaar voor de Stadts Poorten te Paert gekomen is den gemelten *Pain & Vin*, vragende na de Heeren Burgermeesteren, en dat het zelvige by eenige luyden aldaar present, gehoort zijnde, de zelve zeyden, dat den Heere Balliuw daar was; dat daar op hy Heer *Pain & Vin* zeyde, dat hy was den Quartiermeester Generaal, zeggende met een zeer groote verbaastheyt, *Wy zijn afgesneden.* Dat den gemelten Heer Balliuw hem daar op gezeyt hebbende, dat de Heeren van de Vroedtschap op 't Stadthuys vergadert waren; hy Heer *Pain & Vin*, zo als den gemelten Heere Commandeur *Touars* verklaart, hem op 't Marktvelt van de voorsz. Stadt van achteren quam in gaan, kloppende hem Heer Commandeur met een groote alteratie op de Schouwer, en by den Heer Commandeur daar op gezeyt zijnde, hoe komt gy hier *Pain & Vin?* daar op antwoorde, ik ben van de Franse afgesneden, ik was door ordre van *Koningsmark* gegaan om een detachement van eenige Troupes te maken, om die van Swammerdamme te secundeeren, en als ik meende met *Koningsmark* te conjungeeren, vont ik de passagie vol Fransen, ik ben hier gekomen om te zien of de Regimenten die aan de Nieuwerbrugge en aan de kleyne Wierikken gelegen hebben, alhier al aangekomen zijn, en zo de zelve hier niet en zijn, moet ik die terstont gaan halen, want zy anderzints alle verlooren zijn, verzoekende hem Commandeur, dat hy hem wilde geven een Convoy van 20 of 30 Snaphanen, en dat terwijl hy Commandeur bezigh was daar toe ordres te geven, en zeyde dat die wel haast vaerdigh zouden zijn, zeggende, dat is immers van zulken haast niet, zy zullen wel konnen retireeren en altijdt op de kleyne Wierikken, zonder perijkel, hy Heer Commandeur bevondt, dat terwijl hy eenige andere zaken dede den gezeyden *Pain & Vin*, alleen met drie Persoonen al voortgegaan was, dat daar op vervolgens den meergezeyden *Pain & Vin* geavanceert zijnde in de Kamere van de Heeren Burgermeesteren, en by den *Burgermeester van der Tocht*, in zijn inkomen gevraaght zijnde, hoe dat hy daar quam, den zelven Heer aldaar de zelve toevoerde, en de zelve woorden gebruykten, die hier bevoorens by den Commandant *Touars* gebruykt zijn, en zo impatientigh was, vermits het Volk van den Commandant met de Snaphanen noch niet gereedt waren, dat hy zonder daar na te wachten alleen met drie andere Persoonen, die de wegh over het Ys kenden, derwaarts ging, zonder dat den voorsz. *Burgermeester van der Tocht*, geduurende den tijdt dat den voorsz. *Pain & Vin* in de Stadt was, uyt Burgermeesteren Kamer geweest is, en dat alles is geschiedt ten overstaan van de Heeren die aldaar present waren, staande die drie Persoonen als hy *Heer Pain & Vin* uyt Burgermeesteren Kamer ging, al gereed, als wanneer hy verzochte in het Harthuys een glas Wijn tot zijn ververschinge te mogen drinken, werdende door de *Heeren de Lange*, en *van der Tocht* vergezelschapt, dat derhalven den voorsz. *Pain & Vin*, ook over het voorsz. afhalen der Militie, in genen deele heeft verzocht te mogen weten de consideratien van den voorsz. Bailliuw, Burgermeesteren of Commandant, noch ook van den voorsz. *van der Tocht* in 't particulier, noch ook de zelve geverght daar over te willen delibereeren, nemaar dat hy de afhalinge als hier vooren is gezeyt, als een onwedersprekelijke noodtzakelijkheyt vast stelde, zonder dat den gemelten *Pain & Vin* zich by yemant in eenige discoursen uytgelaten heeft, of de Militie die hy wilde af halen lagh in Forten of niet, noch in wat staat of de Forten aldaar, of de Militie zijnde in de

zelve waren, en of de zelve gedefendeert konden werden, of niet; en verklaart den voorsz. *van der Tocht* alleen, dat den voorsz, *Pain & Vin* des anderen daaghs na dat de voorsz. afhalinge van de Militie was gedaan, by hem gekomen is den voorsz. *Pain & Vin*, de welke zo het scheen de voorsz. afhalinge verder inziende als hy des daaghs te vooren wel hadde gedaan, jegens hem *van der Tocht* in 't bywezen van den gemelten *Heere de Touars* zeyde, in substantie deze woorden, mijn Heer, ik hoope dat in cas de voorsz. afhalinge my qualijk genomen mocht werden, gy mijn vriendt zult zijn, en dat hy *Heer van der Tocht* daar op geantwoordt hadde, ik heb u voortvarentheyt gezien, en dat zal ik betuygen, maar gy moet weten wat ordre gy gehadt hebt, en verklaart den *Heere de Touars* zulks niet alleen gehoort en verstaan te hebben, nemaar ook dat den *Heere Pain & Vin* op 't Paerdt zittende, om van der Goude af te rijden, tegens hem zeyde, ik vreeze dat dit afhalen mijn qualijk genomen zal worden, ik bid u in cas van noodt altijdt te willen tesmoigneeren de sinceriteyt van mijn intentie, dat den *Heere de Lange* verklaart, door den *Heere Pain & Vin* aan hem mede gedaan te zijn. En laatstelijk verklaart den *Heer Marquis de Touars* alleen, dat hy aan den gemelten *Heer Pain & Vin* wel heeft gegeven een verklaringe van 't gene in den nacht te vooren in den Krijghs-Raadt was gepasseert: Edoch dat hy verzocht zijnde de Heeren van der Goude te willen disponeeren, om een verklaringe te willen geven, dat hy zulks met haar communicatie zouden hebben gedaan, 't zelve geweygert heeft te doen, om dat hy wel wiste, dat de Heeren van der Goude daar over noyt gedelibereert of geadviseert hadden, noch ook daar toe verzocht waren geweest.

Actum Goude den 13 Januarii, 1673. En in oirkonde by de zelve geteekent.

En was geteekent,

H. v. Mey, J. van der Tocht, Cornelis de Lange, M. de Touars, A. van Groenendijk.

En tot meerder bevestinge van dezen, is 't Stadts Zegel hier onder op 't Spatium gedrukt.

Accordeert met de Originele Minute.

Als Substituyt Secretaris,

M. JONGHKINT.

Veele / die de onmenschelijke wreedtheden der Fransen (alhier te Swammerdam en Bodegrave gepleeght) noch eenighzins willen verschoonen / meynen dat zy die uyt onverduldige spijt hebben aangerecht / want de meeste Officieren en Soldaten hadden anders geen rekening gemaakt / doen zy op dezen tocht / zo blijdelijk / als gezeyt is / uyt gingen / van den Hage te plonderen / en van daar / een onwaerdeerlijken buyt, mede te nemen; maar zo als zy t'Uytrecht uyt trokken / begon het weer schielijk t'ontdooyen / en dat bleef alzo aanhouden / waar door zy Hollandt niet verder als hier tot Bodegrave en Swammerdam dorsten intrekken; hier vonden zy wel eenige Huys-raadt, en diergelijken Inboel, ook Koe-beesten, en ander Vee, en Kaes, doch dit was haar zo gereedt niet / om mede te nemen / en Gelt, Zilver, of Gout, en ander kleynigheden hadden de Inwoonders, al lang te vooren in de Steden gevlucht en geborght / zelfs bang zijnde / voor haar eygen Krijghs-volk: Als

de

de Fransen nu hare Trompetten en Trommels, den aftocht hoorden blazen en slaan/ meynden zy van spijt te barsten/ om dat zy zo weynigh buyt hadden gekregen/ en doen mosten 't deze ellendige Inwoonders, met verlies van haar Lijf en Leven ontgelden/ want die niet was ontvlucht/ noch zich versteken had/ was lijveloos/ en op dit aftrekken der Fransen, zeght men dat de grootste Tyrannye, is aangegaan/ alzo al de resteerende huyzen doen in brandt geraakt zijn/ en de arme, beroofde, en bont en blauw-geslagen menschen, die daar omtrent waren/ daar in gesmeten/ en laten verbranden/ zo datze met erbarmelijk schreeuwen/ en jammeren/ en uyterste benauwtheyt/ als Katten by de muuren/ om den brandt t'ontgaan/ opklommen/ tot zy van dit alderbinnighst element, zijn verstikt en verteert geworden. Hoe vol angst het als doenmaals in 's Gravenhage geweest is/ kan men denken.

Dit gaf al om in Hollandt alzulken schrik en verbaastheyt/ dat men/ om zodanige overvallen te stuyten/ noch nader ordres begon te stellen; de Boeren in Waterlandt en 't Noorder-quartier hadden het Ys langs hare Dijken, in de Zuyder-Zee, open gebijt/ en bewaakten het zelve. De Magistraat van Amsterdam, die in haar Stadt wel ses maal zo veel weerbare mannen konden vinden/ als 'er onder de Burgers Schutteryen waakten/ en verdeelt waren/ hadden al lang te vooren hun gedachten laten gaan/ om by tyden van noodt/ zich van de zelve te konnen dienen/ en tegenstandt te doen/ zy deden dan/ ten dien eynde/ het volgende af kondigen:

O R D R E,

Op alle voorvallende *Alarm* binnen *Amsterdam.*

MYn *Heeren* van den *Gerechte* in consideratie nemende de tegenwoordige bekommerlijke toestant van tijden, en dat de zelve vereyschen, dat tegens alle bedachte en onbedachte machinatien van de *Vyandt*, op 't zorghvuldelijkste mach werden voorzien, hebben na ingenomen advijs van de *Krijghs-Raadt*, goet gevonden te statuëren en ordonneren, statuëren en ordonneren by dezen:

I. Dat by voorval van een *generale Allarm* op het roeren van de *Trommel*, en het luyden van de *Klokken* alle de *Burgers* die op *Wapenen* zijn gestelt, en om in zulken geval dienst te doen zijn bescheyden, met de meest doenlijke spoet; zo *Officiers* als *Rotgezellen*, zo die in de *Wacht* als buyten de zelve zijn, zonder exceptie, haar zullen moeten vervoegen na 't huys van de *Vaandrigh* van de *Compagnie* onder de welke zy resorteren, om van daar zonder uytstel in zodanige *Troupen* als van moment tot moment aan zullen komen met de meeste acceleratie zonder eenige ordre van hooger hant af te wachten, op die van de *Capiteyn* of by desselfs absentie van een minder *Officier*, haar te begeven na de *Allarm-plaatze* haar *Capiteynen* aangewezen, alle met haar complete *Wapenen*, op pene van dat de gene die daar inne nalatigh bevonden zullen werden, ten ware omme *Accidenten* en *Krankheden* die hen onbequaam maken, zullen werden verklaart meyneedigh en eerloos, en vervallen te zijn van haar *Burger-recht*, inhabil om

eenige ampten te bekleeden, en verder *arbitralijk* zullen werden gestraft, zelfs aan den *Lyve*, na gelegentheydt van zaken, en zonder eenige conniventie.

II. Dat om de voorsz. *Compagnien* zo veel te versterken als doenlijk zal zijn, en een gemeen gevaar met gemeene hulpe onder *Godes* zegen van de *Stadt* af te drijven, by yeder *Capiteyn* binnen de tijdt van tweemaal 24 uuren zal moeten werden geformeert, en in handen van de *Heeren Colonellen* overgebracht een *Lijste* bevattende 't getal van alle *weerbare Mannen*, die in yeder zijn *Wijk* woonachtigh zijn, en alle die onder den *Eedt* zijn gebracht of nader gebracht behooren te werden; met distinctie van 't getal van de gene die alreede actuële *Wacht* doen, als mede van de gene die daar van by uyt-koop of andersints zijn bevrijdt, en echter in staat zijn om dienst te kunnen doen, en van de gene die om haar kleyn vermogen tot noch toe van de *Wacht* zijn bevrijdt gebleven, met speciale denotatie van het getal van de gene die uyt het *Magazijn* van de *Stadt* van *Wapenen* zullen moeten werden voorzien, om actuële dienst te kunnen doen, en dat met onderscheydinge van de gene die bequaam zijn om een *Musquet* of *Snaphaan* te voeren, of anders de *Spies* te dragen, en dat yegelijk *Compagnie* diermate met alle *strijtbare Mannen* vergroot zijnde, met *volle Wapenen* op de te bestemmen dagen zal optrekken en reveue passeren, zonder dat echter de gene die nieuwelijk onder de voorsz. *Compagnien* in maniere als voorzeyt is zullen werden getrokken, gehouden zullen zijn eenige ordinaris *Tochten* of *Wachten* te doen, voor dat haar zulks specialijk zal werden gelast, maar dat zy zonder eenige nader last zullen nevens anderen in cas van *Allarm* op de geordonneerde *Rendevous*-plaatzen hebben te verschijnen, en aldaar te pareren aan de ordres die haar gegeven zullen werden.

III. Dat de gene die ten voorsz. eynde uyt des *Stadts Magazijnen* hare *Wapenen* zullen ontfangen, goede zorge zullen dragen, ten eynde de zelve zuyver en ongeschent bewaart werden, om naderhandt op ordre van de *Heeren Burgermeesteren* wederom in de voorschreve *Magazijnen* gebracht te werden.

IV. Dat de *Capiteynen* met haar onderhoorige *Compagnien* in voldoeninge van de boven-geroerde ordres, op haar gedesigneerde plaatzen verschenen zijnde, zullen van daar niet scheyden nochte haar moveren, voor en aleer hen zulks by de *Heeren Burgermeesteren*, de *Heeren Colonellen*, of de gene die volgens ordre van de *Heeren Burgermeesteren*, de charge van *Lieutenant-Colonellen* en *Majoors* zullen doen, zulks zal werden aanbevolen.

V. En op dat alle misverstant omtrent het veroorzaken van *Allarm* geprecaveert mach werden, zo zullen alle *Officieren* gewaarschouwt zijn geen *Allarm* te maken, dan wanneer des noot zal wezen, en na dat zy wel bedachtelijk zullen hebben aangemerkt of zy ook geabuseert zouden mogen werden in 't geen haar, als eenige *Vyandtlijke* toelegh, tegens deze *Stadt* en de goede *Ingezetenen* van de zelve voorkomen zoude mogen.

VI. Dat wanneer door ordre van hooger handt, nevens de *Burgers* eenige *gesoldoyeerde Militie* op de *Wallen* werdt gebracht, de gemelde *gesoldoyeerde Militie* nevens de *Burgers* zal pareren de ordre die haar van de voorsz. *Colonellen*, *Lieutenant-Colonellen* en *Majoors* zal werden gegeven.

VII. Dat

VII. Dat vorders op het eerste gerucht van een *generale Allarm*, nevens de aldaar geordonneerde *Compagnien Burgers*, haar op de *Wallen* op haar geassigneerde *Posten* zullen begeven alle de *Constapels* en *Bos-schieters*, en dat met alle de spoet die doenlijk is, op pene van aan den lijve, en zelf na gelegentheyt van zaken met de doodt gestraft te werden.

VIII. Inmiddels de *Burgerye* in maniere als voorzeyt is, haar na haar respective *Allarm-plaatzen* begeven, zullen nevens de *Heeren Burgermeesteren* zich in alle meest doenlijke spoet, op het *Stadt-huys* laten vinden de *Heeren Colonellen*, nevens alle de *Heeren* van eenige *Collegien* van *Magistrature* niet onder de voorsz. *Compagnien Burgers* resorterende, mitsgaders alle *Officianten*, *Suppoosten* en *Boden*, gelijk ook alle *Capiteynen* en *Lieutenanten*, die voor dezen in de *Burgerwacht* zijn geweest, alle gewapent met een *halve Spiets* en *Zijd-geweer*, om te pareren zodanige *ordres* als haar by welgedachte mijn *Heeren* de *Burgermeesteren* gegeven zullen werden, op een boete van 200 *Ducatons* en *arbitrale correctie*, voor de gene die haar ter behoorlijker tijdt ter voorsz. plaatze niet zullen hebben laten vinden.

IX. En alzo mijn *Heeren* de *Burgermeesteren* met *advijs* van de *Heeren* 36 *Raden* verzocht en gecommitteert hebben, de *Heere Lieutenant Admiraal de Ruyter*, om te commanderen over alle de gene die haar *Post* hebben aan de *Water-kant*, zo *Burgers*, *Soldaten*, als *Matroozen*, en alle andere die daar werden gebruykt; zo werden de zelve alle gelast zijn wel *Ed. ordre* en bevelen behoorlijk na te komen en te pareren.

X. En zullen ook uyt dien Hoofde aan de ordres van wel-gedachte *Heer Lieutenant Admiraal* pareren, alle de *Officieren*, en alle andere *perzoonen* die in dienst van de *Heeren* van de *Admiraliteyt*, of van de *Heeren Bewinthebberen* van de *Oost-Indische Compagnie* zullen zijn geordonneert en bescheyden, zo te *Water* als te *Lande*, om tegens *Vyandtlijke attaque* dienst te doen.

XI. Dat vorders de *Capiteynen*, minder *Officieren* en de *gemeene Rot-gesellen* van de *Ratel wachten*, haar gewaarschouwt zullen houden, om in cas van zodanige *Allarm*, zonder eenige intermissie, met alle de uyterste diligentie, yeder op haar aanbevolen *Posten*, en de *Officieren* met het doen van *continuele Patrouilles* te bezorgen, dat alle *desordre* en *t'zamen-rottinge* geweert en tegen-gegaan, en alle *onheylen* van *Brandt* en andere ongemakken voorgekomen mogen werden.

XII. Dat vorders by voorval van zodanige *Allarm*, alle die van de *Mennoniste Gesintheydt*, ook alle de *Wees-kinderen*, tot het *blussen* van de *Brandt* aangeteykent, met de *Meesters* over haar gestelt, gelijk ook mede die van de *Joodtse natie*, aanbevolen zal werden, haar in cas voorzeyt tot het *blussen* van *Brandt* gereet te houden, onder zodanige *Opsienders* als by haar, zo *Mennonisten* als *Joden*, zelfs zullen werden verkoren.

Aldus gearresteert den 29 December, 1672. Præsentibus *de* Heeren, Mr. Coenraat van Beuningen, *en* Cornelis de Vlamingh van Outshoorn, Heer *van* Outshoorn *en* Gnebhoek, *&c.* Burgermeesteren: *en allen den* Schepenen, demto Jan Six, Heer *van* Vrouwemade: *En ten zelven dage gepubliceert*, Præsentibus *de* Heeren, Mr. Jacob Boreel, presiderende Schepen, *als* Stede-houder *van den* Heere Hooft Officier: Cornelis de Vlamingh *van* Outshoorn, Heer *van* Outshoorn en Gnebhoek, *&c.* Burgermeester: Joan de Vries *en* Louis Trip, Schepenen

In kennisse van my Secretaris C. v. HEEMSKERK.

Op

Op deze afkonding wierden terstondt / in al de Stadts Wijken, door de Capiteynen en Officieren de omschrijvingen gedaan / en alle Knechts, Handtwerks-luyden en Varent-volk aangeteykent / en elk ten huyze van haar respective Capiteynen ontboden / alwaar zy den Eedt van getrouwigheyt aan de Stadt, hebben afgeleyt; dit beliep zodanigen aantal / dat deze, met de oude Burgers Schutteryen, te zamen wel ruym 60000 weerbare mannen konden uytbrengen / met dit Volk most by tijden van noodt maar gedefendeert worden 22 Bolwerken, en 30 veel Gordijnen, en 5 Stadts Poorten, behalven de Waterkant. Alle deze nieuwe Schutters, die genegentheyt / en gelegentheyt / of middelen hadden / om zich van Wapenen te voorzien / stondt het zelve vry / de andere / zouden die gereet / en vaerdigh vinden / en uytgedeelt worden / als de noodt mocht aan de man gaan / en zy voor haar Vaendrighs deuren / by tijde van Alarm, quamen te verschijnen / waar toe / in yder Wijk, al Capiteynen *des Armes*, (dat zijn van Wapenen) waren bestelt: Want men vont / uyt wichtige redenen / niet raadtzaam / om alle dit / meest vreemt, en slecht Volk, van alderley slagh, en Landt-aart, (en die zeyden / dat zy onvermogent waren / om Wapenen te konnen koopen en betalen) eenigh geweer ter handen te stellen / voor en aleer de noodt zulks quame te vereysschen / maar wel die zelve / onder den Eedt van getrouwigheyt te brengen / als gezeyt is.

Na ouder gewoonte waren ook die Stadts Buyten-grachten opgebijt / doch in 't Ye, voor de Schepen en Stadts palen, gebruykte men een nieuwe manier / want de bijten gingen daar / (als te vooren) niet met rechte Linien, maar met traversen of hoeken, in en uytwaarts / gelijk een Schip, moetende / recht tegen de windt aan / nu over bakboort / en dan weder over stuurboort / scherp by de windt opvaart; of ook wel gelijk de Loopgraven, daar mede men eenige Vyandtlijke plaats, (om voor des zelfs schieten bevrijdt te zijn) zoekt te benaderen: In de binnenste hoeken van deze bijten, na de Stadt toe waren geordonneert eenige Vlotten en Vlotschuyten, met grof Geschut, voorzien / om daar mede / zonder malkanderen te beschadigen / de bijten langs te schieten / en alzo onder de overkomende Vyanden, met Schroot, los te branden / en d'overkomst te beletten: Doch 't en quam 'er niet toe. Behalven dit was 'er noch in d'uyterste noodt / spoedigh secours genoegh te verwachten / want boven de Noort-Hollanders, die alrede / (als hier vooren gezeyt is) t'Amsterdam gekomen waren / en op hun verzoek aldaar mede tocht en wacht deden / was 'er noch in Waterlandt, en 't Noorder-quartier, een groot getal van zulken slagh / die alle wel bekent waren / dat / als Amsterdam overrompelt wierd / hun / en al het ander Landt verlooren was / over zulks zouden zy haar bystandt niet geweygert hebben / en in een dagh en nacht konde men die bekomen: Van Wapenen, Boskruyt en Mondtkost, was men genoeghzaam voorzien; de Boskruyt-Moolens, die om en buyten de Stadt stonden / leverden weekelijks / alle het kruyt, datze maken konden daar binnen / en Granen &c. waren daar wel voor 2 of 3 Jaren genoegh. De Mennisten waren ook Barmhartig, in 't vereeren van eenige duyzenden Rokken, aan de Soldaten tegen den kouden Winter. Maar wy zullen voor 't laatst van dit Jaar, 1672. noch eens overstappen na Groeningerlandt.

De

De Sterkte
KOEVORDEN
Verrast, en stormenderhandt ingenomen, door 't Garnisoen van *Groeningen*, den 30 December, 1672. Nieuwen Stijl.

Oe rampzaligh den gantschen Somer van dit Jaar 1672. voor de Vereende Nederlanders was doorgeloopen / zo eyndighde de zelve evenwel noch met een gelukkige Avantagie.

De sterke Sterkte Koevorden, op den 12 Julii jongstgeleden / niet min schelmachtigh als schandelijk aan den Bisschop van Munster overgegeven / schier zonder eenigh verlies van zijn Volk, gelijk hier vooren pag. 283. verhaalt is / lagh die van Groeningen en al de omleggende Landen niet weynigh in de weegh. Want de Vyandtlijke partyen liepen zo wel uyt Koevorden als uyt Steenwijk, geduurigh in de Drenthe stroopen / 't welk by die van Groeningen niet konde belet worden / want of schoon al verscheyde sterke partyen uyt die Stadt haar tegens wierden gezonden / zo is door Kundtschappers den Vyandt daar van verwittight / dat men haar niet kon aantreffen / want zy t'elkens na haar Vastigheden retireerden; de Boeren op Drenthe wierden tot het been toe uytgemergelt / door de ondragelijke zware lasten / zo van Brandtschat als Contributien, die alle dagen van den Vyandt wierden gevordert / zelfs tot voor de Poorten van Groeningen, alwaar zy haar op een zeker nacht met een groot partye Paerden uyt Over-Yssel hebben vertoont / spolieerende en plunderende verscheyde huyzen, voerende een groote buyt, beneffens eenige Persoonen van de Dorpen Haren en Helpen gevankelijk met haar te rugh; en straks daar na eysschende brantschattinge tot aan en voor de Stadt van Groeningen, zo verre hare Troup was geavanceert / ja zy schreven ook de Ommelanden aan / datze hare Schattingen op de gezette tijdt zouden opbrengen; om welke moetwil te stutten / vielen diktwils gedachten om door d'eene of d'ander aanslagh zich van deze Roofnesten te ontlasten / doch is t'elkens door 't gedenken van de sterkheyt dezer Fortressen verydelt en te niet geloopen: Maar doen menschen raadt op het alderverste scheen / doen was Godes hulpe en bystandt op het naeste by / gelijk in 't navolgende genoeghzaam gebleken is.

De Bisschop van Munster had in deze Veste Koevorden zijn Oorloghs-Zetel geplant / gebruykende het zelve tot een Magazijn, en tot een geessel om Vrieslandt, Groeningen, en der zelver Ommelanden hem subject te maken; heeft daarom deze Fortresse na den aftocht van Groeningen, noch met menighte van Palissaden versterkt / en alle vervallene Werken verbetert; achtende deze Plaatse genoeghzaam veyligh / en voor alle Entreprijzen bewaart.

Na dat Zijn Excellentie Karel Rabenhaupt, Luytenant Generaal van Stadt Groeningen en d'Ommelanden, &c. dikwils door Meyndert van Thijnen, gewezene Koster binnen Koevorden, en mede een goet Ingenieur, doch nu voor zijn gedane diensten gemaakt Commijs daar ter Plaatze, was verkuntschapt van den toestandt van dito Fortresse, ook dat 'er goede gelegentheyt was om op de zelve een aanslagh te ondernemen / want het Vyandts Garnisoen daar binnen door Ziekte eenighzins verzwakt was / en zich verlatende op de sterkte dezer Vestinge, hielden slappe wacht / zo heeft Zijn Excellentie voorsz. Meyndert van Thijnen dikwils onderzocht / die daar op ten laatsten aan Zijn Excellentie overleverde zeker Model, by hem zelfs afgetekent / hoe deze Fortresse in zijn Werken lagh / waar by hy mede heeft aangewezen / hoe de zelve in deze Winter-tijdt over de bevroozen Moerassen diende aangevallen/ en ook met Godts hulpe lichtelijk konde gewonnen worden: Al het welke by Zijn Excellentie wel overwogen zijnde / heeft daar in een goedt behagen geschept / doch liet zulks doen ter tijdt aan voorsz. van Thijnen niet blijken; maar heeft ondertusschen deze gewichtige zake aan eenige Heeren gecommuniceert / om Zijn Excellentie hier in met raadt en daat by te woonen / die deze voorstel hebben goet gevonden; daar op voornoemde Meyndert van Thijnen ontboden / ordre heeft gekregen om de Biesbruggen, en wat vorders tot dit Exploict van nooden mochte wezen/ te verbaerdigen; die daar toe/ tot medehulpers heeft gebruykt eenen Klaas Buyter, die ook van hem te vooren dikwils na Koevorden was gezonden geweest/ om alles door te snuffelen / als mede eenen Klaas Adriaansz ten Borgh, Sergeant onder de Compagnie van Kapiteyn Nyeveen, die dit werk zeer yverigh hebben voortgezet.

De Bies-bruggen en anderzins nu volkomen gereet zijnde / zo is door ordre van Zijn Excellentie Rabenhaupt, op Maandagh den 26 December 1672. het Ys, rontom de Stadt Groeningen opgebijt / en 's namiddaghs omtrent 3 uuren zijn de Poorten geslooten / en wierde niemant toegelaten buyten de Stadt te vertrekken / om alzo te verhoeden dat den Vyandt geen kuntschap van onze preparatien / tot den volgende optocht/ zoude gewaar worden: Ook wierde aanstondts Patent afgezonden aan de 3 Compagnien Dragonders, die omtrent de Leek gecampeert lagen/ om haar by die van de Stadt, op Drenthe te vervoegen; Mede wierde dezen zelven avondt uyt yder Compagnie te voet, in Groeningen Garnisoen houdende / 36 mannen gecommandeert / beneffens de Capiteyn, een Sergiant, en een Tamboer, met ordre om haar des anderen daaghs ten 10 uuren, gereedt tot den marsch / voor haar respective Vaendelen te vertoonen / en dat yder zijn holster voor 3 dagen met mondtkost moest verzorgen; de 5 Compagnien Paerden wierd insgelijks belast om op voornoemde uure op te zitten. Het Generaal Commando wierd door Zijn Excellentie Rabenhaupt de Overste Luytenant Eybergen opgedragen / zijnde een Man in Oorlogh verzocht / en die proeven van kloekmoedigheyt en goet beleydt hadde gegeven; en naast hem over de Infanterye de Overste Wachtmeester Wylers; de Cavallerye wierd gecommandeert door de Majoor Johan Sikkinga: Voorts wierd den geheelen nacht overgebracht om de Bies-bruggen, Dommekrachten, Ys-

spooren,

spooren, en ander Stormgereedtschap op de Wagens te zetten; ook waren alvooren eenige Constapels en Bosschieters gecommandeert tot het werpen van Handt-Granaten en 't aansteeken der Petarden, die al mede op Wagens wierden gepakt; Dit nu alles beschikt zijnde / zo is op Dingsdagh den 27 dito, des namiddaghs ten 1 uure de Ruyterye tot Steentil-Poorte uytgereden / en ongeveer tot 3 uuren is het Voetvolk, in goede ordre / elke Partye haar Officier volgende (waar onder de Capiteyn Luytenant van Zijn Excellentie Karel Rabenhaupt de voortocht hadde) van de Waagh over de Pleyn, aldaar de Heeren Regenten reverentelijk groetende, door de Poele-straat uyt Steentil-Poorte gemarcheert / bestaande in alles in 968 mannen, daar onder verscheyde Volontairen, als de Broeder van de Heer Majoor Sikkinga en andere Edelen, ook eenige Burgers, Burgers Zoons en Studenten, doch deze alle te zamen te voet, haar mede na gevolgt / maar eenige andere / die haar ook als vrywillige vertoonden / doch te Paerde zittende / wierden door de Burger-wacht aan de Poorte, binnen gehouden / om te verhoeden dat den Vyandt geen kuntschap van deze aanslagh mochte bekomen; De Artillerye wierde op 11 Wagens mede gevoert; Omtrent de Galgenbergh komende / zo is aldaar een Trompetter gezien / uyt Helpen komende rijden / de welke zo groot een menighte Volks vernemende / terstont zich omwende / vluchtende na Haaren, de Heer Majoor Sikkinga zondt hem eenige Ruyters na / om hem te achtervolgen en te vatten / doch zich bedenkende / dat zijn Paerdt beter bereeden en sneller van loopen was / heeft hy hem zelven achtervolgt en ingehaalt / en binnen Groeningen gezonden / zynde een Munsterse Trompetter, die met eenige Brieven van de Bisschop, of gelijk andere zeyden / van de Prins van Furstenborgh, in Keulsen dienst zijnde / na Groeningen was gezonden / en zo tas niet weder afgevaerdight is / als wel anders zoude geschiedt zijn / om allezints voor te komen het ontdekken van deze gewichtige aanslagh. Daar na wierd 'er voor Helpen een generale halte gehouden / en doen van yder Compagnie te Paerde 4 man gecommandeert / onder de Quartiermeester Guardijn, om de Wachten in de Stadt te bewaren; De andere Ruyterye reedt doen voor uyt naar Gieten, alwaar zy zo lang vertoefden tot dat het Voetvolk by haar gekomen is; en aldaar hebbenze de eerste nacht vernacht / maar des morgens vroegh weder zullende marcheeren / zo is aan een yder een maatjen Brandewijn gegeven / van de Zolliciteur Wildervank, die uyt liefde op een wagen een Oxhooft Brandewijn had doen leggen / en tot verquikkinge van de Militie mede laten voeren; doen is de Ruyterye wederom voor uyt gereeden naar Exzelt, daar zy haar Paerden hebben gevoedert; en van Exzelt na Emmen, daar zy omtrent 1 uur gebleven zijn: van Emmen zijnze gereeden na Sleen; en voort van Sleen op Errem; en van daar na Waghten en Dalen, haar wydt en zijdt verdeelende / om alle kundtschap binnen Koevorden te verhoeden / doch hebben haar zo naauw niet konnen wachten / of 3 Dragonders van de Leek voor uyt gespat / hadden alreede die van Koevorden verwittight van onze optocht / welke trouweloosheydt / hoewelze scheen het gantsche Desseyn te zullen verzetten en vernietigen / zo is nochtans naderhandt dit zelve bevonden een groot middel geweest te zijn /

tot een voorspoedige uytkomst; want daar door wierde het Garnisoen dagelijks en alle nachten in alarm gehouden / en door het geduurigh nacht-waken en menighmaal alarmeeren zodanigh afgemat en vermoeyt / datze / doe de rechte alarm was / in grooten getalle op haar Leger bleven leggen te rusten / tot dat het werk meest bestiert waar; Evenwel en zijn deze trouwlooze Dragonders niet onschuldigh geweest / noch ongestraft gebleven / want naderhandt zijn twee der zelver / zijnde Gebroeders, in het veroveren dezer Fortresse gevangen bekomen / en hebben hare schelmerye met de doodt moeten betalen / doch de derde is het ontsnapt; Alzo was ook de gewezene Ritmeester Wolf, voor dezen by de Groeningers gevangen bekomen zijnde / en nu dienst onder de Majoor Sikkinga genomen hebbende / (niet tegenstaande hy veele vriendschap en ongemeene beleefthe yt van deze zijde hadde ontfangen / en met groote betuyginge zijn parole en trouwe belooft had / nochtans by de eerste gelegentheyt / die hem voorgekomen was) trouwloosljk tegens Eer en Eedt op Drenthe ge-eschappeert / en na de Nieuwe-schans gereden / hadde daar insgelijks advertentie van dezen optocht gedaan / alzo hy meende dat het haar zou gelden: 't Welk in de Nieuwe-schans zulken grooten beroerte veroorzaakte / datze hare Wachten verdubbelt / en alle Stukken wel verzien hebbende / nacht en dagh zich in postuur van defensie stelden / wel op haar hoede zijnde / hoewel te vergeefs.

De Groeninger Ruyterye dan voor uytgereden zijnde / en de Passen overal wel bezet hebbende / zo is ook het Voet-volk ondertusschen door het Landtschap Drenthe met kleyne dagh-reyzen voort gemarcheert / op datze niet te zeer vermoeyt zouden wezen / wanneer den aanval geschiede / en is van Gieten op den 28 December des morgens vroegh weder opgebroken / en op den avondt tot in Odoren geavanceert / gelegen na by Emmen, alwaar zy de tweede nachtruste hebben genooten; en van daar zijnze op Donderdagh den 29 dito des namiddaaghs tot Errem gekomen / alwaar / na dat Kruyt en Loot was uytgedeelt / en de Ys-spooren aan een yder gegeven / zo wierde de geheele Militie met zonderlinge kracht en Godtvrezende beweeghlijkheyt van de Heer Overste Luytenant Eybergen belast / datze Godt zouden bidden om zijn genadige Zegen over de aanstaande gewichtige Desseynen, gelijk gemelte Heer Overste zelfs haar in yverige en heylige devotie voorging; daar na wierd het Woordt gegeven, Hollandt, het Veltgeschrey, Godt met ons, en het Teken, op dat de eene den anderen kennen konde / was een bosjen Stroo op den Hoet; en zyn Ed. stelde ordre / dat een yder zich tegen 10 uuren des nachts zoude prepareeren om voort te reyzen: Waar na wierde tot Errem, Krijghs-Raadt gehouden / in het welke de Overste Luytenant Eybergen een treffelijke aansprake aan de Officieren heeft gedaan / yder tot zijne behoorlijke plicht vermanende / en heeft doen de ordre geopent en voorgelezen / de welke nochtans in alle deelen niet en is nagevolgt / en luydt aldus:

ORDRE *van den* AANVAL.

DAt 600 man regelrecht marcheeren zouden op Tellinkhuyzens huys, en dan voort na Poppen-haar, met 12 Vakken van de Biesbrugge, en geven haar in aller stilte op de Contrescharp, en eenige Palissaden aan stukken brekende, zal de Officier die het Gros commandeert (zijnde de Overste Luytenant *Eybergen*) met 300 man op het Kasteel aanvallen, eerst in de Faulçebree en door de Sortie, en zal voorts 150 man de Wacht, staande in 't Bastion Gelderlandt incorporeeren, en haar meester maken van 't Bastion, de andere 150 man zal de Wacht innemen, staande in de Citadel voor de Kasteels-poort, en wel verzekeren het huys daar de Commandant *Moy* in woont.

Voorts zal een Officier (dit was de Overste Wachtmeester *Wijler*) met de andere 300 man op het Bastion Hollandt aanvallen, op de Faulcebree zal een Officier met 100 Man by de Doorsnijdinge op loopen, en de Wacht, staande in 't Bastion Hollandt innemen; de ander 200 Man zal langhs de Faulcebree loopen tot de Sortie, staande in de Gordijne tusschen Hollandt en Zeelandt, en tegens de Secreets-brugge op klimmen, en zommige door de Sortie, en dan met 100 Man gaan door de Ooster-straate recht op de Hooft-wacht aan, om haar van de Hooftwacht meester te maken; voorts een Officier met 50 Man na de Benthemer Poort, en de Wacht aldaar in nemen, en maken haar meester van de Poort, en daar de Post bewaren; Een Sergeant met 30 Man zal Post grijpen in 't Bastion Zeelandt, en daar wel Post houden.

Een ander Officier (welke geweest is de Majoor *Sikkinga*) zal met 300 Man van de Troup af gaan, nemende zijn wegh na 't Hengelaars huys, achter door de Holvoort, over de Spaanse Dijk, over de Haar, tot aan de Hoppe-goorn, leggende aan de Contrescherp op 't Punct Over-Yssel, en met haar nemen 6 Vakken van de Bies-brugge, om mede over 't Bijt te komen, vallende voort op de Fache van Over-Yssel aan, aan de kant na Camps huys, loopende de Faulcebree langhs tot aan de Sortie, staande in de Gordijne tusschen Vrieslandt en Over-Yssel, klimmende op de Brugge van 't Secreet aldaar, en andere door de Sortie, tot dat alle binnen op de Wal zijn; op de Wal zijnde, zal een Officier (die geweest is Jr. *Rutger van de Camp*, Cornet van *Hendrik Sikkinga*) met 80 Man gaan om de Wacht, staande in het Bastion Vrieslandt te incorporeeren; meester van de Wacht en 't Bastion zijnde, zal een Sergeant worden gecommandeert met 30 Man, om zich meester van het Bastion Uytrecht te maken, en aldaar Post houden tot nader ordre. De Officier die de 300 Man gecommandeert heeft, zal hem voor eerst meester zoeken te maken van 't Bastion Over-Yssel, en het Kruydt-huys aldaar wel doen bewaren, als mede het Kanon staande op de Batterye aldaar, zendende een Officier met 50 Man in 't gezeyde Bastion. Voorts zal de Commandeerende Officier met de overige Manschap hem aanstonts vervoegen langhs de Barakken tot aan de Vriesse Poort, en laten voort met 30 Man de Schot-poort innemen en bewaren, en met de rest van 't Volk de Wacht voor de Vriesse Poort incorporeeren, en die Poorte aanstonts los ma-

ken, om de Ruyterye in te laten, en die Post bewaren: welverstaande dat die Troup twee Koevoeten, eenige Handt-Granaten, met Bijlen en Hamers by haar moeten hebben.

Deze groote Krijghs-raadt ge-eyndight zijnde / hebben alle Officieren en Soldaten, hoewel verscheyden Gravamina voorgevallen waren / nochtans een groote / en niet te min ook een welbedachte / en geen roekelooze / couragie betoont; en als nu de marsch wederom zou aan gaan / zo heeft voorgemelte Solliciteur Wildervank wederom aan yeder Man een maatjen Brandewijn gegeven / het welk haar in die koude nacht zeer wel te pas quam; en daar op zijnze des nachts tusschen 11 en 12 uuren uyt Errem getreyst / en verbolgens op een uur met stille Trommelen tot Dalen aangekomen / alwaar zy terstondt zijn doorgetogen / en de zelve morgen omtrent 3 uuren tot aan de Buyten-werken van Koevorden genadert; Hier moest nu eerst het werk recht beginnen / daarom hebben zy zich terstont / volgens voorige ordre, verdeelt in 3 Esquadrons, waar van de eerste geleyt wierde door de Overste Luytenant Eybergen, die zoude aanvallen op het Quartier van Gelderlandt, alwaar het Kasteel was; zijn Avantguarde wierdt gevoert by Chiton, Luytenant van de Guarde van Sijn Vorstelijke Genade van Nassau in Groningen, met Bijlen en Pieken, daar op is gevolght Bartelt Koenders, met de Lieutenant van 't Hof. De tweede Troup onder de Majoor Wyler, zullende aanvallen op het Quartier van Hollandt, zijnde naast by 't Kasteel; zijn Avantguarde wierdt gevoert by de Lieutenant Rengers, en de Vaandrigh Munter, de welke voort daar na om zijn goede diensten van Sijn Hoogheyt gemaakt is Capiteyn van een Compagnie te voet. De derde aanval zoude wezen onder de Majoor Sikkinga, op het Quartier van Over-Yssel, alwaar het Magazijn was; en zijn Avantguarde wierdt gevoert van Jonker Jan Rotger van den Kamp, Cornet. By elke Troup is een gestelt van Sijn Excellentie, om opzicht te hebben op het overbrengen van de Bies-bruggen, alzo Monsr. Meyndert van Thynen by Eybergen, Klaas Buyter by Wyler, en Klaas Adriaansz ten Borgh, Sargeant van Capiteyn Nyeveen, by Sikkinga. En alzo zijnze by de duysternisse, dewelke onverwacht door een dikke en zware Mist vermeerdert wierde / tot dicht onder Koevorden, gemarcheert / datze de Klokke gemakkelijk konden hooren slaan en tellen.

De Oversten Eybergen en Wyler, Helden die vol couragie en beleyt waren / deze Plaatze onbekent zijnde / en ziende zulk een uytnemende Sterkte en Vastigheydt voor hare oogen / viel dit werk in 't eerst zeer zwaar voor om te volvoeren / hebben derhalven spraak gehouden met Monsr. Meyndert van Thijnen, die de gelegentheydt van deze Fortresse zeer wel bekent was / en daarom niet / of ten minsten zeer weynigh / twijffelde aan de overwinninge / haar verzekert heeft / datter geen zwarigheyt en was / ja datze binnen korten tijdt Meester van deze sterke Vestinge zouden zijn / datmen maar kloekmoedigh aanvallen / opklimmen / en den Vyandt aantasten moest / dat hy haar voor zoude gaan / en haar de plaatze, waar op zy moesten aanvallen / wijzen

zoude;

zoude; en datze een Schiltwacht zouden stellen tusschen hem en tusschen haar / om malkanderen alzo dies te bequamer te mogen verobserveeren / en alzo voorts marcheerende / hebbenze de Schiltwachten van de Wal gedurigh hooren roepen: Wie daar? doch Monsr. van Thijnen dicht aan de Gracht komende / hoorde eenige Soldaten op het Contrescherp met malkanderen spreken / dewelke hem vernemende / zeyden in haar Tale tot malkanderen: Sehe daar ein Keerel aan der Graaben; waarop hy retireerde / zijnde dat hy op de onrechte plaatze was / en de Gracht langhs gaande / onder het faveur van een dikken nevel, zo wenkte hy de Schiltwacht toe / die hem volghde / om aan de Oversten te zeggen / dat zy haar met de Troupen mede na die kant zouden omzwenken: ondertusschen wierdt'er gedurigh van de Wal geroepen: Wie daar? maar Monsr. van Thijnen zweegh al stil / zo dat zy haar roepen verdubbelden / en riepen al vloekende op haar Westphaals: Wer da, in Donders naam, spricht, wie daar, in Duyvels naam, wie daar? Doch Monsr. van Thijnen aan de bequame plaatze gekomen zijnde / riep zijn Schiltwacht toe / en die weder aan de Troupen, dat zy heel sterk aan marcheren zouden / 't welk geschiedende / heeft de Vyandt zijn roepen ondertusschen gecontinueert / tot dat de Voor-troep over de eerste Gracht gekomen was / tot aan de Palissaden van 't Contrescharp, wanneer de Vyandt zeer fel met Schroot en Musquetten op haar vyer gegeven heeft / waar door al eenige ter neder geschooten wierden / maar zy vielen daarom al even kloekmoedigh aan / en hebben malkanderen over de Palissaden gelicht / en voorts eenige der zelver met Bijlen aan stukken gehouwen / waar door de Troepen van de Oversten Eybergen en Wylers beyde gepasseert zijn; dit aan stukken kappen der Palissaden konde zeer qualijk van de Vyandt gehoort worden / om datze gedurigh riepen / wie daar? en de Ronde daar op weder antwoorde / op welke geroep de onze passen / t'elkens tot hakkende / als zy riepen; Als nu Monsr. van Thijnen de Overste Wachtmeester Wylers met zijn Volk aan haar Post gebracht hadt / op het quartier van Hollandt, zo is hy doen wederom by de Overste Luytenant Eybergen gekeert / om ook dien Heldt te dienen / en op de rechte pas te geleyden / 't welk ook zeer wel gelukte / want de zijne vielen met een ongemeene couragie aan de Wal opklimmende en drongen tegens den schietenden Vyandt aan / die zy niet schuldigh en bleven; Hoewel in dit beklimmen van de Wal al eenige van de Groeningers sneuvelden / en wel een van de dapperste de Capiteyn Luytenant van Zijn Excellentie Rabenhaupt; en alzo de Wal wegens het doorgeweekt weer / slibberigh was / rolden ook al eenige na beneden die niet geschooten waren / maar alleen door uytglijdinge / gingh de Luytenant Chilton, die ook zelfs meynde dat hy geschooten was / 't welk zijn Soldaten al eenighzins verflauwde / want hy / als een zeer dapper Officier, grootelijks by zijn Soldaten gelieft is / doch hy beneden komende / en geen ongemak gevoelende / rees aanstondts wederom op / en riep uyt: Za mannen, 't is geen noodt, en klom alzo met een vernieuwde dapperheyt wederom de Wal op / in 't opklimmen quam hem de voorgemelde Luytenant van Zijn Excellentie te gemoet rollen / maar dat en dergelijks meer / en wierde niet eens gemerkt /

om

om dat nu een yder meynde dat het al strunkelen wegens de gladdigheydt waar / drongen daarom al onverschrokken door / en alzo boven op de Wal komende / maakten daar wat ruymte; Het ander Volk dit ziende / zijn mede vol moedt en couragie op den Vyandt aangekomen / en hebben haar Kameraadts gesecondeert.

De Bylmanties of Polakken, ziende dat het zo heet van de rooster ging / bleven onder aan de voet van de Wal leggen / en wat goede / of wat harde woorden onze Officiers haar gaven / zy en naderden niet / doch eyndelijk van hare Overste Wyler wat onzacht wakker gemaakt zijnde / door een ysfelijk geschreeuw / en vreesselijke dreygementen / op de Poolse maniere / zo wierdenze gedrongen om mede aan te naderen / en vernemende dat de andere al dapper avanceerden / en wel haast een goeden buyt zouden bekomen / zo vielen zy eyndelijk mede dapper aan / hakkende en houwende met haar geweer alles wat haar voor de handt quam / ter neder: Ondertusschen dat de Polakken alzo moesten aangedreven worden / zijn de andere Helden met de Bies-bruggen over de opgeysde Gracht gekomen / tot aan de binnenste wal; Hoewel zich ook omtrent de Bies-bruggen hier groote zwarigheyt op dede / want eenige waren te kort / ook eenige te zwak / door dien ondertweeghs de meeste Touwen en Pieken, de welke dienden tot stevigheyt van de Bies-bruggen, daar van gestoolen waren / alhoewel by de zelve sterke wacht gehouden wierde / waar door ze zeer verzwakt waren doe men de zelve gebruyken zou / en de overtocht van zo veel Volks niet konden verdragen / waarom eenige Officieren met haar Knechts zelfs in 't water sprongen / om deze Bies-bruggen op te houden / op dat de andere daar bequamelijk over mochten / gelijk tot allen geluk / de Heer Capiteyn Losekaat aan de hals in 't water staande / terwijl zijn Knecht op 't Ys stondt / om deze Bruggen vast te houden / zoo wierdt de Knecht met Schroot doodt geschooten; en de Capiteyn in 't water, zo veel laeger staande, geraakte vry. Alzo dan met veel moeyte en ongemak over deze Gracht geraekende / komenze aan de binnenste Wal, waar van de Vyandt zich noch dapper verweerende / riep: Komt op ghy Hollandsche Honden, wy zullen u rijgen. Dit vyandtlijke geroep gaf meerder moedt / want terwijl de Vyandt zeer smadelijk riep / zo gaf men ondertusschen lustigh vuur op den zelven / en klauterden kloekmoedigh op. Op de Wal zijnde / hebben zy de hare / die doodt geschooten waren / niet ongewroken gelaten / maar met schieten / steeken en houwen / gelijk ook met de Bijltjes, veele ter neder gemaakt / tot dat zy het Kasteel machtigh zijn geworden / en hebben haar voorts meester van de Wachten gemaakt / alwaar zy zeeker Persoon verlosten / zijnde een Burgers Zoon, daar binnen woonachtigh / die daar gevangen en geboeyt lagh om gehangen te worden / om dat hy zich op zeeker tijdt tot Groeningen had laten vinden / alwaar hy verachtelijk van 't Munsterse Garnisoen sprak; 't welk een Dragonder gehoort hebbende / en over geloopen zijnde / en dezen Burgers Zoon tot Koevorden ziende / heeft hy hem by den Commandant Jan de Mooy aangedragen / waar op hy datelijk geapprehendeert is / en vervolgens gesententieert om aan de Koorde te sterven, doch de Heere heeft deze Sententie omgekeert / gelijk

DE VEROVERIN
VAN COEVERDE
MET CAST

Haman aan de Galge wierd opgeknoopt / dien hy voor Mordechai had opgerecht / zo is omtrent die tijdt / dat deze Jongman sterven zoude / zijn Rechter, de trotze en vermetele Jan de Mooy, (die de Groeningers veel te gering achtede / om op haar aanslagen ter degen reguard te nemen /) zelfs om hals geraakt op de Wal van Koevorden, in 't begin van deze Actie.

De Majoor Johan Sikkinga was met zijn onderhoorige Troup wat later aan zijne Post gekomen / door dien zijn marsch daar na toe wat verder om was: Doch aan de bestelde Plaatze komende / zo zijn / behalven het Voetvolk daar hy 't Commando over had / de meeste Ruyters vrywilligh van haar Paerden afgesteegen / om beneffens het Voetvolk mede aan te vallen / en hebben boven de kappen van hare Laarsen afgesneden / op dat de zelve haar in 't opklimmen van de Wal niet hinderlijk zouden zijn: Zo haast den Vyandt hun vernam / wierd 'er een Kanon-schoot op de Troup gedaan / de welke voort 5 Persoonen van onder de Bies-bruggen wech nam. Even furieus stapt de Majoor voort / en moedighde zijn volk met deze woorden aan: Za Mannen, vat maar aan, dat gaat u voor, en zijn alzo dapper aangevallen / datze aan 't Contrescherp, over de Palissaden geraakt zijn / daarze malkanderen hebben over gelicht / en voort eenige met Bijlen aan stukken gehouwen / zo dat de gantsche Troup daar door is gekomen; den Vyandt dit houwen hoorende / riep eenige malen: Wie daar? doch geen antwoordt krijgende / begon eyndelijk te schreeuwen / help, help. De Majoor ondertusschen met de Bies-brugge over de opgeysde Gracht gekomen zijnde / is dapper / gevolgt van zijn Volk, tegens den Vyandt, alhoewel die zeer sterk schoot / de Wal opgeklommen / roepende den Vyandt toe: Houdt op van schieten, of ghy zult geen Quartier hebben, en alzo boven op de Wal komende / heeft een van des Vyandts Konstapels zich onderstaan om het vuur in 't Kanon te willen steeken / maar de Majoor heeft zulks belet / hem met zijn Sweert ter neder vellende / en heeft doen zelfs het Kanon van achteren opgelicht / dat het met de neus in de grondt viel / een ander meenende dezen Heldt van achteren te treffen / wierde mede ter neder gemaakt al eer hy zijn ooghmerk konde volvoeren / maar dezen dooden mans wijf toe loopende / en haar man doodt ziende / trok des dooden Swaart uyt / en meynde de Majoor Johan Sikkinga daar mede te doorsteken / doch zy wierde in haar opzet verhindert; Den Vyandt zich evenwel noch lustigh defenderende / zo wierden verscheyde van de Vyandt door de Majoor en zijn onderhebbende Troup afgemaakt. Monsr. van Thijnen hoorende dat Sikkinga en de zijne noch heftigh in actie waren / heeft het aan de Overste Luytenant Eybergen bekent gemaakt / die daar op aanstondts met omtrent 40 man na toe gemarcheert / en den Vyandt van achteren aangevallen is / de welke haar achter en voor besprongen ziende / haar geweer neder wierpen / en om quartier baden.

Ondertusschen heeft Capiteyn Klinge, met eenige Soldaten de Wacht aan de Vriesse Poorte geincorporeert / en voorts / met hulpe van een Schoenmaker, welkers Broeder een Smidt was / die van daar een groote Hamer gehaalt had / de Poorte van binnen open gemaakt / en de Slooten van de Bruggen afgeslagen; waar tegens van buyten eenen Hendrik Laman, welke

de Petarde (indien zulks noodigh waar geweest) aan de Poort zoude brengen/ met 15 man de wacht op de hoek van 't Contrescherp overmeestert/ en des zelfs Poorte geopent heeft/ zo dat de Ruyterye binnen konde marcheeren. Een partye van den Vyandt, die zich noch op de Merkt zeer nauw in een gesloten/ in postuur stelden/ deeden de aanvallers noch groote moeyte aan/ besonderlijk geencourageert door een haarder Capiteynen, een dapper man, dien het zeer speet dat zo een heerlijke Fortresse van zo weynigh Volk in zo korten tijdt overweldight wierde/ en daarom stonden ze alle als Leeuwen, en streden dapperlijk/ doch eyndelijk is haar Troup zeer verdunt en de Ruyterye is onvermoedelijk haar op 't lijf gevallen/ hoewel noch eenige Ruyters, gelijk de Luytenant Rosingh in de schouder, door haar gequetst en geschooten wierden/ evenwel zy ziende dat de Ruyterye met een furie op haar aan quam/ hebben haar geweer neder geworpen/ en zijn voorts alle na de Kerk gevlucht/ en hebben daar ook wat moeten zitten/ als *Prisonniers de Guerre*, dat zijn Krijghs-gevangens, gelijk zy de Staatse in Over-Yssel gedaan hebben: De Officier die haar in de Kerk dreef/ gebruykte de zelve woorden tot haar/ die tot deze/ als zy in de Deventer Kerke gedreeven wierden/uytgebraakt waren: Gaat daar in ghy Honden; 't was een rechte vergeldinge; Daar op begaven haar de Soldaten, en inzonderheydt de Polakken, aan het plunderen/ en hebben een ongelooflijke buyt gemaakt; verscheyden Burgers in Koevorden presenteerden uyt blijtschap haar eygen goederen ten buyt aan: Maar de ervarenste Krijghs-helden oordeelden het zeer onvoorzichtigh/ dat de Militie zich aan het plunderen begaf/ al eer het werk ten vollen uytgerecht was; doch hoe konde het in die groote furie verhindert worden/ de buyt was al te lief ook spiegelde de eene meer als de andere/ met de zakken vol Ducatons, met kostelijke gechambreerde Rokken, met cierlijke Draaghbanden en Degens, &c. De Polakken hieuwen groote zilvere Schootels met haar Bijltjes aan stukken/ en zo nam yder een zijn portie van het Zilver met zich/ de welke/ als zy weder tot Groeningen quamen/ ook hare Kameraden rijkelijk mede deelden/ niet ongelijk de Oost-Indis-vaarders, als zy van een behouden reys weder te huys komen. Doch gelijk deze Victorie aan de verwinnaars een ongemeene couragie gaf/ alzo gaf dit haastigh overvallen aan de Vyandt een algemeene verslagentheyt/ zo dat zich niemandt durfde reppen/ ja in 't begin van deze aanval waren omtrent 200 mannen uyt Koevorden gevlucht door de Benthemer Poorte, de welke niet verre in 't Graafschap Benthem gekomen waren/ of haar ontmoetede een groot partye Munsterse Militie, die tot secours na Koevorden gezonden waren/ deze uyt de Vluchtelingen verstaande/ dat de Groeningers Koevorden hadden overweldight/ en datze alles ter neder maakten/ zijn in aller haast/ hals over hooft/ wederom gekeert /over al de Inwoonderen des Landts waarschouwende voor de Hollanders, die met een groote macht aan quamen/ dit maakte al omme in des Bisschops Volk zulk een ontsteltenisse/ dat de bezettinge in Nyenhuys, en andere zo Benthemsche als Twentsche Plaatzen, haar Posten verlieten/ en elk een op een goedt wech komen zorghde/ zelfs Zwol, Deventer en de andere Over-Ysselse Steden schudden en beefden/ de Ommer-

schans,

schans, waar twee etmaal geheel van Volk ontbloot / aangezien het Garnisoen vol vreeze daar uyt gevlucht was / zo dat indien de Staatse Militie doen ter tijdt sterk genoegh geweest was / zo zoudenze (naar menschen ooghmerken) de meeste overheerde Plaatzen in weynigh tijdts en met weynigh moeyte / weder hebben overmeestert. Doch om weder tot in Koevorden te komen; Na na dat dit groote wonderwerk verrecht was / en de Majoor Johan Sikkinga, op 't Kasteel in des Gouverneurs Huys by de andere Krijghs-helden gekomen was / hebbenze in verbaastheyt malkanderen aangezien / en in verwonderinge opgetrokken zijnde / zagenze dan om hooge / dan op malkander / niet sprekende / tot dat de eene zeyde: Hoe is 't mogelijk? En de ander antwoorde: Dit is niet anders dan Godts handt.

De Majoor Sikkinga noch zeer gealtereert en van boven tot beneden aan zijn kleederen met het bloedt der verslagenen bespроеyt zijnde / eyschte een Roemer Rinse Wijn, die hem zeer verquikte / en daar na het eten bereydt zijnde / deedenze op 't Slot een goede en vrolijke Maaltijdt, en alzo de Gouverneurs kelder zeer rijkelijk met Rense Wijn voorzien was / zo hebben de Officieren en de Voluntairen, zich daar van genoeghzaam / doch niet overdadigh gedient: De Heer Majoor Sikkinga kreegh onder zijn buyt mede een Keteltrom, en zijn Heer Broeder, de Staat Generaal (die uyt een yverige liefde deze Actie heeft bygewoont) kreegh de andere / dien hy aan zijn Broeder, als een Militair Persoon best passende / vereerde: Dan deze groote Zegepraal quam 's anderen daaghs, Saterdagh 's morgens omtrent negen of half thien uuren, de zekere tijdinge / door Monsr. Scato Gokkinga, die / geduurende de Belegeringe van Groeningen, Vaendrigh onder de Studenten geweest was / en door de Solliciteur Geersema, die in aller haast / met welbereede Paerden, deze blijde mare overbrachten; Men hoorde terstont een gejuygh langs de straten van Groeningen, en allerleye Vreughde-teekenen by alle de Heeren, Burgers en Ingezetenen: De Heer Præsiderende Burgermeester Johan van Julsinga ontboot terstont (vermidts de onpasselijkheyt der 2 oudtste Predikanten) op zich D. Th. Alberthoma, en verzochte / dat aanstondts alle Predikanten zouden vergaderen / en overleggen om de volgende dagh hare Texten en Dankseggingen over deze heerlijke overwinninge in te schikken; De Post, die de zelve dagh af reedt / was zo zeer met Brieven beladen dat het een wonder was / en over al daar hy passeerde / en deze tijdinge bracht / wierde hy als een fabuleuse Leugenaar geacht / binnen Leeuwarden wierde hy by na verdrongen van de menschen, en binnen Amsterdam wierde deze Tijdinge als een ongeloofljke en onmogelijke zake geoordeelt / waarom zeeker Heer, op de eerste Brief van Groeningen, antwoorde / dat hy niet gezint was meerder zijn geldt aan Post-loon uyt te geven voor zodanige ydele verdichtselen / zy hadden daar in Hollandt zelfs alle dagen Fabelen en Leugenen genoegh / men behoefde deze niet van Groeningen over te halen: Nochtans de Post rijdt door na den Hage, en levert de Brieven van Zijn Excellentie Rabenhaupt, als ook van de H. Heeren Gedeputeerde Staten van Stadt en Lande, over aan de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal, en aan Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen;

Wat groote blijdtschap deze overgroote Victorie aan alle Opperhoofden der Nederlandtse Regeeringe gegeven heeft / is korts daar aan publijk gemaakt/ door de Plakkaten van een algemeene Dank-dagh den 22 January Oude-stijl, of den 1 February Nieuwe-stijl 1673. over al in gantsch Nederlandt gehouden/ op welke dagh / hoe wel niet in Groeningen, nochtans in veele andere / voornamentlijk in de Hollandtse Steden, verscheydene Vreughde-tekenen, en afschieten van 't Geschut, zijn getoont: Alzo is Groeningen, de kleynste en laatste Provintie, onder de 7 Geunieerde Nederlandtse Provintien, de eerste geweest in de overwinninge.

Aangaande nu de vordere particulariteyten van dit groote wonder werk Godes, zo is het zeer aanmerkelijk / dat alle dingen scheenen geheel tegen te loopen voor de aanval, die daar na bevonden zijn absolupt noodigh te wezen/ zoude het werk volbracht worden / gelijk als de Troepen quamen veele later aan als de meeninge was / en even daar door waande de Vyandt, dat de overgeloopene Dragonders (hier vooren verhaalt) de waarheyt niet gezeght hadden: Zy vielen aan op de morgen / en zouden 't des nachts gedaan hebben/ maar daar door waren de Wachten, door 't waken van de gantsche nacht, afgemat / en lagen meest in de ruste: Daar ontstondt een zware mist, zo dat zelfs de Leytsman Monsr. van Thijnen qualijk konde zien aan wat plaatze hy was / maar deze mist bedekte de Aanvallers, zo datze niet eerder ontdekt wierden / dan doen het voor den Vyandt te late was: De Vyandt hielde sterke wacht / want op de Wal volghde de eene Ronde op de ander, maar dat roepen van / wie daar? en het antwoorden / de Ronde; dat gaf gelegentheyt om de Palisaden aan stukken te kappen / zonder gehoort te worden; en het doyend' Weder maakte de bevroozene Wallen zo week / dat men opklauterende / in de aerde nu eenige vat kon krijgen; en de doon sterk aanhoudende / verzekerde / na gedane werk / zodanigh deze Fortresse, datze terstondt gevelight was / tegens alle attaques van de Vyandt, zo dat men zich kon bedaren / uytrusten / en reexcuteeren; gelijk de zelve doy de Fransen in Hollandt op hals gevaar / weder te rugge dreef / van haar inval tot Bodegrave en Swammerdam. De dappere Krijghs-Helden, waar door de Heere dit groote werk heeft uytgewrocht / zijn ook niet onbeloont gebleven by de Vaderen des Vaderlandts, want Zijn Excellentie de Heere Luytenant Generaal Karel Rabenhaupt, is terstondt van de Hoogh-Mog. H. Heeren Staten Generaal, en Zijn Hoogheyt de Heere Prince van Oranje, gemaakt Drossaart van 't Landtschap Drenthe, en Gouverneur van Koevorden, in plaatze van de Hoogh-Edel gebooren Heer Hendrik van Munster Willem Berenzauw Heer van Ruynen, Drossaart van 't Landtschap Drenthe, &c. de welke zich by de Vyandt in Kampen ophielde/ en na eenige malen aanschrijvens niet overgekomen was / hoewel zijn Ed. naderhandt overquam om zich te verdaedigen / doch al te laat: De Heere Overste Luytenant Eybergen is gemaakt Commandeur in Koevorden, Mr. Meyndert van Thijnen is geworden Commijs, &c. En in tegendeel heeft de Vyandt en des zelfs voornaamste Ministers haar schade en boete gehad. Want in dezen aanval en heerlijke overwinninge dezer uytnemende Fortresse, zijn om-

omtrent 150 van den Vyandt gebleven / daar onder verscheyde hooge Officieren, als den Munsterlen Commandant Jan de Moy, die in den aanval op het Kasteel is doorschooten / als mede de Overste Luytenant Heus, op het Bastion Hollandt, midtsgaders 4 Capiteyns en eenige mindere Officiers: Des Vyandts Garnisoen binnen Koevorden is tusschen de 7 of 800 man sterk geweest; eenige zijnder onder de attaque tot de Benthemer Poort uyt gevlucht / en de rest / bestaande in omtrent 430 mannen zijn op Vrydagh den 27 December 1672. Oude Stijl tot Groeningen gevankelijk binnen gebracht / beneffens 13 Vaendelen, een Standaar, en een Keteltrom.

Namen der Officieren *en andere considerabele Persoonen*, *op* Vrydagh *den* 27 December 1672. Oude Stijl, *van* Koevorden *tot* Groeningen *gevankelijk binnen gebracht.*

De Overste Wachtmeester Plettenbergh.

Capiteyns.

Arnolt Hendr. Vaat.
Jan Reynart, *met Vrouw en Kint.*
Jan Reynders Ravekop.
Ernst Lodowijk van Eyk.
Warner van Gerwen.
Bruyn-Oogen.

Luytenants.

Masmeyer, *met Vrouw en Kint.*
Jacob van Schrevers.
Martijn Uytterseel.
Martinus Erpendink.
Hendrik Schiffers.
Johan de Beest.
Jacob de Zee, *met zijn Vrouw.*
Bellingweer, *Reformé.*
Callé.
De Boet.
Dirk Heyman, *Reformé, met Vrouw en Kint.*
Jan Hakking, *Adjudant van de Oversten* Roël.

Vaendrighs.

Johannes van der Gracht.
Jean de Plaan.
Frans Gyraan Stokman.
Gidiaan van der Gracht.
Gerhardus Ophaven.
Gerard Willem van den Bergh.
Anthonius Melards.
Dirk van Hagen, *met zijn Vrouw en twee Kinderen.*
Gerard Willem Grivel.
Theodorus Smits.
Bernhard Ham.
Van de Crans.
Nicolaas Dekkers.
Ernestus Grand Jean.
Hendrik Jansen Snijder, *Chirurgus.*

Patres.

Bernardus Maler, *Franciscaner.*
Pater Dankerts *van Frenswegen.*
Jacobus Flade, *Jesuiter.*

Noch omtrent 400 gemeene Soldaten.

Van de Groeningers zijnder gebleven tusschen de 50 en 60 man, daar onder Capiteyn Vegezak, en de Capiteyn Luytenant van Zijn Excellentie Rabenhaubt, Capiteyn Rosemeyer wiert zwaarlijk gequetst. Al de Staatse Officiers hebben haar in deze Attaque zeer magnifijcq gedragen / niet alleene bedienen-

de het Ampt van Officiers, maar ook kloekmoedelijk vechtende als dappere Soldaten, gelijk ook alle de andere Soldaten hier groote eer ingeleght / en goeden Buyt bekomen hebben. Onder anderen is daar binnen / so in het Magazijn als op andere plaatzen / ongemeen veel Oorloghs-tuygh gevonden / gelijk in de navolgende Lijste te zien is.

Pertinente Lijste, van de *Ammonitie* van *Oorlogh*, *Vivres* en andersints, het gene in de Veroveringe van *Koevorden* is bevonden, zo in 't *Magazijn*, als daar buyten.

35 Metale Stukken Canon.
20 Ysere Stukken.
6 Metale Kijl-stukken.
Te zamen 61 van alderhande Calibre.
9 Metale Mortieren.
15 Ysere Mortieren.
Te zamen 24 van alderhande Calibre.
14 Metale Petarden.
16 Ysere idem.
949 Musquetten, zo bequaam als onbequaam, daar onder 82 losse Lopen, behalven de gene die by het Garnisoen wierden gebruykt.
718 Heele en halve Pieken.
170 Wapenen.
180 Stormhoeden.
30 Ringhkragen.
93 Hant-molens om Koorn te malen.
506 Volle Tonnen Pulver.
38 Opene Tonnen Idem.
Een groote quantiteyt Musquet en Snaphaans-koegels, waar van 't grootste gedeelte zonder Tonnetjes, in een Kelder lagh, ook een partye Loot.
8 Formen om Kogels te gieten.
23 Beurs-tonnetjes.
17 Kardoes-kisten.
1277 Gepræpareerde Bomben.
1716 Ongepræpareerde Bomben.
2113 Springh-kogelen, Lucht-kogelen, of Stink-potten.
210 Lucht-kogelen, uyt de handt te werpen.
65 Vyer-kogels uyt het Canon te schieten.
1772 Onbequame Handt-granaten.
12853 Canon-kogels van alderhande Calibre.
2 Vaten Salpeter.
1 Vat Swavel
41 Vaten Tarpentijn.
2 Vaten met Tarpentijn-olye.
15 Vaten Hars.
6 Halve Vaten idem.
17 Vaten Pek.
8 Halve Vaten idem.
65 Rollen gepekt Touw.
8 of 9 Rollen zwaar Kabeltouw.
Noch een groote quantiteyt gepekt en ongepekt Touw.
27 Groote Ankers.
37 Kleyne Ankers van 130 pondt.
16 Schip-wagens.
Eenige Mist-wagens en Karren.
3 Bequame Blok-wagens.
2 Voer-wagens.
5 Nieuws begonnen Affuyten.
Een groot party out en nieuw Yzerwerk tot het beslaan der Affuyten.
Een groote quantiteyt oude Affuyten, Raden, en anders.
400 Bijlen.
40 Snoey-messen.

31 Zagen.

31 Zagen.
Een groote menighte Houweelen, een goede partye Schoppen, en een groot gedeelte Palissaden.
3 Dommekrachten.
4 Spring-schroeven.
2 Koevoeten.
Een Keten.
108 Yzere Hakmessen.
100 Oude Bijlen zonder steel.
112 Ys-haken.
4 Vaten met Ys-spooren.
1 Vaatjen Voet-Angels.
3 Tonnen Hoef-Yzers.
Een gedeelte 9. 8. a 2 duyms rongen.
Een halve Ton Schiet-spijkers en ander kleyn gereedtschap.
3 Groote Booren.
52 Staven Yzer.
Een groot gedeeelte Pennen, om tot Palisaden te gebruyken.
5 Brandt-haken.
85 Polsstokken.
12 Modder-netten.
Een groote quantiteyt Greynen Planken, die worden dagelijks tot de Batteryen gebruykt
Een groot partye oudt Paerde-tuygh.

Vivres.

Een groote partye Rogge.
17 Tonnen Zout.
Een Brouw-ketel.
6 Brouw-kuypen.
2 Zakken Hoppe.
Het meeste gedeelte hier van is in het Magazijn gevonden.

De Eere van deze overwinning is alleene de groote Godt toe te schrijven; want zelfs de Beleyders van dit groote werk, en alle de Officiers hebben moeten bekennen/ dat dit een byzonder werk van Godt is geweest: De Heere heeft voor ons gestreden met eenen dikken Nevel, de Heere heeft de Vyanden haar wijsheyt en couragie benomen; zo dat deze sterke Vestinge, in een uure tijdts stormenderhandt is gewonnen / en weder aan dezen Staat gebracht.

Dit is aldus te zamen gestelt / zo als dit zelve verhaalt is van eenige geloofwaerdige Persoonen, die zelve by deze Actien geweest zijn / en het Commando mede gevoert hebben.

Hier mede waren die van Groeningen en Ommelanden wat veyliger en geruster: Die van de Stadt hadden een stijf koppigen Jonker gevangen/ die niet veel goedts met dat Landtschap in de zin schijnt gehad te hebben / uytwijzende de volgende genadige Sententie.

EXTRACT

Uyt het Criminel Prothocol der Stadt *Groningen. Iovis den* 20 *Febraarii* 1673.

ALzo Jr. Osebrandt Johan Rengers *tegenwoordige gevangene iterative malen ge-examineert is op het gene den zelven waar te laste ge'eght: En alhoewel hy zo buyten als onder de tortuure pertinaciter heeft gepersisteert by de Negative; Is nochtans uyt de ge-exsteerde blijken, gerechtelijke attestatien, eedelyke verklaringen en pregnante indicien komen te consteeren;*

DAt hy korts voor de belegeringe van Koevorden getracht heeft te disponeeren *Juffer Sophia van den Camp*, doenmaals tot zijnen huyze haar ophoudende, om na Munster te vertrekken, en aldaar door hare Neven *Twikkel* en *Schilder* van de Heer Bisschop en Vorst van Munster de Heerlijkheyt Wedde en Westerwoldinger-Landt tot een Leen voor hem te bekomen, daar voor gezeyde *Juffer* zoude vermogen

mogen te presenteeren 25 zelf tot 50000 gulden toe, zo daar zo veele moste wezen, doch dat het request niet eerder zoude werden overgelangt, en de Apostille geteykent, als op dat moment en tijdt als voornoemde *Juffer* kondtschap zoude hebben bekomen, dat de Stadt Groeningen over was, tot welken eynde om te correspondeeren aan haar cijfer ter hande zoude werden gestelt.

Dat hy Gevangene geduurende de belegeringe van deze Stadt, hier altijdt goede kondtschap uyt het Leger zoude hebben gehad, en voorgedachte *Juffer* heeft willen gebruyken, om haar in 't Leger te begeven, en door hare Neve de Heer *Twikkel* by hooghstgedachten Heer Bisschop uyt te werken de conservatie van zijn Gevangens huys en goederen tot Slochteren.

Dat hy tegens de voornoemde *Juffer* zoude hebben gezeght, dat hy correspondentie met den Koning van Vrankrijk heeft gehad, en van de zelve brieven zoude hebben ontfangen, waar onder yets was van zodane belang, dat zo het openbaar wierde, het hem zijn hals zoude kosten.

Dat by het saisissement van des gevangens schriften en Papieren was bevonden, dat de zelve hadde ontfangen, en (zonder aan de Regeeringe bekent te maken,) onder zich behouden verscheydene brieven van *Johan Schuylenborgh*, die by de gedelegeerde Richteren dezer Provintie in cas van achterhalinge, ter doodt was gecondemneert, en zich steedts by hooghstgedachten Heer Bisschop hadde opgehouden als in zijn dienst en des zelfs Onderdaan; zijn deze brieven geschreven zo voor de eerste Bisschoppelijke invasie, als ook voor dezen tegenwoordigen Oorlogh, waar van een onder een gefingeerde Vrouwen-handt, tendeerende de zelve om de wettige proceduuren en Sententie tegens gemelten *Schuylenborgh* ondernomen en gevelt, te renverseeren; en de ruste en eenigheyt van beyde Leden dezer Provintie te troubleeren: en zulks op het fundament van de liefde en trouwe, als hy Gevangen by voornoemde *Schuylenborghs* vertrek aan den zelven solemnelijk toegezeght, en nochmaals aan des zelfs Huysvrouwe met veele assurantien bevestight zoude hebben

Hebbende hy Gevangene verscheydene malen overgeschreven crimina, de welke by hem werden geacht pecuniair te zijn, getracht met de Richters te transigeeren, en de zelve door hem zelfs en door anderen te corrumpeeren en zoeken te corrumpeeren.

Daar by komende dat hy Gevangen onder zijne particuliere en zijns Dienaars handt groote capitalen successivelijk van den gewezenen Ontfanger *Cornelis van Royen* heeft gelichtet, mitsgaders met den zelven Ontfanger gecontraheert, om te zullen uytwerken een Staatze Resolutie tot negotiatie respective van 6 en 3 Tonnen Goudts op Lijfrente tegens tien ten hondert jaarlijks, hoewel de zelve in die tijden tot vry minder interesse waren te bekomen, onder beding van eenige duyzenden guldens tot zijns gevangens particuliere profijt.

Hoe dat hy ook heeft gepractiseert zeker valsch bestek, daar benevens mede uytgewerkt remissen van achterstallige Pacht-penningen, mitsgaders breuken voor de hooge Justitie-Kamer gevallen, waar voor hy veel gelt heeft genooten.

Behalven dat hy Gevangen, boven de vooren-verhaalde quade faicten en andere maleversatien, zich niet heeft ontzien een of ander Heer uyt d'Ommelanden tot mede bekledinge van de hooge Justitie-Kamer gedestineert, omtrent de administratie van de Justitie, in zaken, hem Gevangen concerneerende, op een onbehoorlijke maniere te verbinden, om zich van de judicature zijns gevangens zaken te zullen absenteeren, zo dikwils hy zulks quam te verzoeken.

Welke alle zijnde delicten de welke in een welgestelde Regeeringe geenzints konnen worden geleden, maar een exemplaire straffe meriteeren;

Hebben de Heeren Burgermeesteren en Raadt den gevangene *Jr. Osebrandt Johan Rengers* gecondemneert en condemneeren hem mits dezen tot een eeuwige gevangenisse, en dienvolgende gebracht te werden in een verzekerde plaatze, by welgemelte Heeren Burgermeesteren en Raadt te ordonneeren, en zijn leven lang gehouden en bewaart te worden: En verklaren dat de misen van Justitie en des zelfs Jaarlijks onderhoudt uyt zijne goederen ge-eyscht en betaalt zullen worden. Voor behoudens deze Provintie haar recht wegens de gelichtede Penningen van meergemelten Ontfanger *Cornelis van Royen*: Item wegens het gepractiseerde vals bestek, en mede uytwerkinge van de remissen van achterstallige Pacht-penningen, en breuken voor de hooge Justitie-Kamer gevallen; als mede wegens de maleversatien omtrent de negotiatie van 9 Tonnen Goudts; mitsgaders de onbehoorlijke verbintenisse omtrent de Justitie, zo en in dier voegen de zelve te rade zal worden.

Aldus gepronuncieert op 't Raadthuys tot Groeningen op dato als boven.

Collat. accord.

J. TAMMEN, *Secret.*

Met

Met deze gelukkige berovering wierd niet alleen Groeningen, maar ook Vrieslandt, ja het gantsch noch overigh Vereendt Nederlandt in vaster postuur van tegenweer gestelt / hoewel den Munsterlen Bisschop noch in bezetting hield de Lang-Akker-of Nieuwe-Schans, en noch yets / daar omtrent / maar 't fatsoen wilde als nu / geen belegh toe staan / en alle aanslagen gelukken niet.

Dit Jaar 1672. dan aldus ten eynde geloopen zijnde / had den Vereenden Staat, verlooren de Landen, Steden, Sterkten, en Forten, hier vooren pag. 339. en volgende / aangeteykent / daar onder eenige weynige weder herwonnen waren / als daar te zien is. Die onder de Fransen, klaaghden erbarmelijk over haar gewelt / 't welk die van Woerden jammerlijk gewaar wierden: De Stadt Uytrecht hadden de Fransen voorgenomen niet te versterken / maar wel een Kasteel, of Dwinger voor haar neus te leggen; eertyds had 'er een gelegen / op die plaats, daar men nu de Paerde-markt houdt / by de St. Catrijne Poort, genaamt Vredenburgh, doch dit was al lang ter neder geworpen / en men begost nu na die Fondamenten te graven / en die weder op te bouwen / maar 't werk bleef haast steken; zodanige Kasteelen, waren wel in 't gebruyk eertijdts by de Spaanse, want men kon / met weynigh Garnisoen de zelve bezet houdende / een groote Stadt, daar men voor Rebellye vreesde / bewaren en in toom houden / want die Kasteelen lagen half in / en half uyt de Stadt, zo dat de Stadts Wallen aan beyde zijden tegen 't Kasteel quamen aan te loopen / en van 't zelve konden / zo wel van binnen als van buyten / beschooten en gedefendeert worden / zy hadden een wijtluchtigh Pleyn na de Stadt, die voor haar open lagh / hadden een Poort, om t'allen tijden in de Stadt te komen / en een / om daar uyt na buyten te gaan / waar door deze Kasteelen met weynig Garnisoen, de aanleggende Steden, hoe groot en machtigh die ook mochten zijn / genoeghzaam in haar gewelt konden beteugelen: Zodanigen Kasteel ziet men noch t'Antwerpen, uyt het welke die Inwoonders eens jammerlijk en ellendigh zijn berooft en getyrannizeert geworden / dat men noch de Spaanse furie noemt: dies waren de Burgers t'Uytrecht wel blijde / dat dit werk niet voort ging. Maar men sprak 'er weer van nieuwe Schatting, en men stelde ter Executie 't geen men lang gedreyght had / en was / dat de huyzen van den Raadts-Heer Kerkrink, en den Procureur de Wijs, door ordre van d'Heer Hertogh van Luxenburgh, zijn geplundert / en om verre gehaalt / ter oorzaak dat zy uytgeweken / ingedaaght / en niet te voorschijn waren gekomen.

d'Heer van Wulven had by zich woonen / een Juffer, van zijn maaghschap / die mede uyt die Stadt was gevlucht. Doch de Franse verstaande / dat zy van groote middelen was / wilden den gemelten Heer dwingen / dat hy deze Juffer, weder zou doen binnen komen / 't geen hy niet willende noch konnende te weegh brengen / begonden zy hem daar over te dreygen / sustineerende / dat hy voor zijne Familie most caveeren / daar hy nochtans geen macht had / om deze Juffer te doen woonen ter plaatze daar het haar niet en beliefde. Hier over most dezen Heer, onlijdelijken spot en hoon uytstaan / want zy tasten alle zijne Meubelen aan / verbraten en verzopen die / na dat die tot gelt hadden gemaakt / in zijn huys en byzijn / ja dwongen hem in een hoek van de Zaal, daar zy banketteer-

ketteerden (bewaart met 2 Soldaten) hare dertele debauches/ met open oogen aan te zien.

In d'onoverwonnen Hollandtse Steden was het byp wat beter/ want alle de Vluchtelingen, die den voorleden Zomer, met grooten schrik en haastigheyt ontvlucht waren/ zelfs tot in Denemarken, Sweden, Dantzik, en verder/ quamen nu tegen den kouden Winter wederom t'huys. De Heeren Sweedtse Mediateurs tot de Vrede-handel afgevaerdight/ en in 's Gravenhage aangekomen/ begonnen haar nu te prepareeren/ om d'een of d'ander Handel-plaats voor te slaan/ alhoewel in dezen Jare 1672. daar niets verricht wierd/ zo was'er geen Koninkrijk in Europa, 't geen zich buyten dezen Oorlogh hield/ dat zo veel schade door de zelve quam te lijden/ als 't Koningrijk Sweden; want de Scheepvaart en Koophandel, stondt daar geheel stil/ en 't gelt was uyt dat Rijk ook wech/ als of het noyt daar in was geweest/ en noyt weer in scheen te zullen komen.

d'Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, zo grooten gevoelen van de voorslagen van deze Vrede niet komende aannemen/ maakten een Fonds voor het toekoment Jaar, 1673. tot een defensie van 't algemeen Vaderlandt, om de Militie van dezen Staat, alle maandt prompt te betalen/ en ook alle oude Ordonnantien.

't Geen Vrankrijk by dezen Oorlogh had overgewonnen/ koste haar duur genoegh/ en 't getal der Milioenen die hier toe/ al eenige Jaren te vooren/ zijn opgeleyt/ bewaart/ en bespaart uyt de grootste Franse dertelheden, als 't opschorten van 't bouwen van 't Paleys de Louvre, en anders/ en voorts alle andere daar toe aangeleyde gelden, zal niemant licht komen weten; want Vrankrijk als *Causa movens*, de bewegende oorzaak van dezen Oorlogh, most ook het gelt daar toe aan Engelandt, Keulen, en Munster, zijne Huurlingen; verschaffen. Maar op 't eyndt van dezen Jare, 1672. zagh men een Lijst uyt komen/ van de Franse Militie, die van dezen Zomer zouden verslagen/ gestorven/ en door Ziekte verloopen zijn/ bedragende 72464 man. Veele betuyghden dit waar te zijn/ doch 't is by na ongeloofijk.

Maar den Koning van Engelandt door die van Vrankrijk met een ydele hoop, om tot de Souverainiteyt te komen/ geflatteert/ had doch niets by dezen Oorlogh overgewonnen; ja in tegendeel hadden zijn Ingezetenen ontallijke schade/ en dat voornamelijk van de Hollandtse en Zeeuwse Kapers geleden/ zo dat men ten eynde dezes Jaars 1672. te London op de Beurs calculatie kon maken/ dat die Koopluyden en Asseuradeurs, wel 4 Milioenen ponden Sterlings, dat zijn 400 Hollandtse Tonnen Goudts ten achteren waren.

Keur-Keulen had zijne gepretendeerde Steden Rijnberk en Orsoy nu wel in zijn gewelt/ en daar nevens de Stadt Deventer, maar de Franse hadden hem weder afhandigh gemaakt de Stadt Nuys aan den Rijn-Stroom in 't Keulslandt, Mazeyk aan de Maze, en Tongeren in 't Landt van Luyk, en alle deze genoemde Landen met hare doortochten genoeghzaam geruineert.

Christof. Bernhart den Munstersen Bisschop, die/ als Europa in rust is/ gemeenlijk van zinen zwarten Meyster, het Landt doorgezonden wordt/ om op te snuffelen/ of ook ergens een Vorst is/ die 't oor zou mogen jeuken na eeni-

gen

gen Oorlogh, en daar op zijn dienst den zelven aanbiedt met al zijn Duyvelse Bomben, Granaden, en Stinkpotten, had niet zonders by dezen Oorlogh verlooren, maar wel winsten gedaan, en daar nevens zyn hert met moorden, branden, roven en plunderen, lustigh opgehaalt.

Keur-Brandenburgh, die groote sommen gelts van de Vereende Staat getrokken had, quam wel met een tamelijk sterk Leger af, maar dede anders niet, als de Turennise, Keulse, en Munsterse Troupen, van de Vereenden Bodem af te houden, en liet ondertusschen zijne eygen Landen, als der Mark, Ravensbergh, en een gedeelte van Kleef, ten gronde toe ruineeren.

Spanjen had den Vereenden Staat getrouwelijk bygestaan. Den Keyzer en d'andere Duytse Vorsten hadden dit Jaar, 1672. noch zo grooten ombrasie niet van de Franse desseynen, als zy 't volgende Jaar kregen, en met der daat gewaar geworden zijn. Maar den Koning van Vrankrijk wel wetende wat hy zelfs op 't Duytse Rijk in den zin had, nu dat zijne Wapenen in Nederlandt gestuyt waren, zocht den Keyzer te verschrikken, en dede door zijn Fransen Resident, (om de Duytse bystandt aan de Hollanders te verhinderen) de volgende dreygende redenen in den Keyzerlijken Raadt, wel onbeschaamt, logenachtigh, en versmadelijk, tegen de Hollanders, uytbulderen.

Aanspraak van de *Commandeur van Gremonville*, in de *Raadt van State* van *Zijn Keyzerlijke Majesteyt* te *Weenen* gedaan.

ZEer Doorluchtige Heeren. Dewijl het van d'eene zijde lastigh, ongevoeghelijk en kommerlijk geweest zou hebben, en dat ik van d'ander zijde van Zijn Keyzerlijke Majesteyt het geen, dat ik aan hem te zeggen heb, zo veel de tegenwoordige zaken aangaan, beter zou doen verstaan, en ook op dat ik, met U Doorluchtigheden aan te spreken, terwijl de zelfden in een zelfde plaats vergadert zijn, een uytgedrukter en vaerdiger antwoordt zou bekomen, dan of ik yder in 't bezonder aansprak; zo heb ik deze Vergadering verworven, daar in zy alle te zamen zijn: En dewijl het hen belieft heeft my gunstighlijk daar in te doen verschijnen, zo bid ik hen dat zy met opmerking na my luysteren.

't Is zeer zeker, dat de Christelijkste Koning, mijn Meester; *Zijn Keyzerlijke Majesteyt, en de Catholijke Koning in hooge eer en achting heeft, en met alle toegenegentheydt en meedogen bemint, niet alleenlijk uyt d'aanmerking van d'enge verbintenis van Maaghschap, die hen te zamen voeght, maar ook uyt oorzaak van d'andere aanmerkens waardige hoedanigheden, en om de voordeelen van verdienste en deught, met de welke deze groote Vorsten zijn bekleedt.* Dieshalven begeert en wenscht hy met hen in eenigheydt, vreede en rust te leven, zo ten opzicht van hun persoonen, als van hun onderzaten; hy zal altijdt alderhande middelen gebruyken, om voorspoedigh daar in te zijn. De *Koning, mijn Meester, heeft 'er*, behalven de mondelinge betuyging, die hy 'er af gedaan heeft, *klaarblykelijke proeven afgegeven*, toen hy, na dat hy, door middel van de Koningin, zijn Moeder, hooghloffelijke geheugenis, en van zijn Ambassadeurs had doen verstaan hoedanigh de Rechten van de Dolfijn zijn Zoon, waren; toen hy, zegh ik, verplicht was, als door gewelt daar toe gedreven en getrokken, te trachten zich in de bezitting dezer goederen te stellen, namelijk door middelen, die Godt aan hem verschaft heeft: dewijl hy zagh dat'er, om hen te bekomen, geen andere middel, dan die van zijn wapenen, was. En hoewel de zelfde krachtigh waren, en de verwinning hadden, en in tegendeel, de heyrkrachten van de Catholijke Koning zeer zwak waren, en onmachtigh om zich daar tegen te stellen, en de verovering van een groot deel van 't landt, gelijk ook van veel sterke en wel verziene steden, te beletten, zo is 't nochtans zoodanigh, dat hy hen nauwlijks te veldt had gebracht, of hy, op de tusschen-spraak van eenige Vorsten, hun gemeene vrienden, toegevende, met hun begeerte en vernoeging boven zijn eyge interesten te stellen, heeft de voortgang van zijn voorspoet, hoewel op zijn krachtighste zijnde, willen af breeken, om aan Nederlandt Vrede te geven; vergenoeght met de gerechtigheyt van zijn pre-

 tensien

tensien, of eysschingen bekent gemaakt te hebben, en *alleenlijk een deel der veroveringe te behouden*, die hy met zo groote gezwintheyt, en zo voorspoedighlijk had verkregen. Ik weet wel dat 'er zijn, die zich ingebeeldt hebben, *dat de Koning, mijn Meester, voor deze zo vermaarde Triple Alliantie, of drievoudigh Verbondt vervaart, af liet van voort te treden tot de geheele verovering der Nederlanden. Maar ik weet wel, en ik verzeeker my ook, dat U Doorluchtigheden wel weten dat deze grontvest zeer zwak is; dewyl de zelfde in die tydt noch naauwlyks was gescheist, en dat dit Verbondt noch niet was gesloten. Maar schoon het zelfde al gesloten had geweest, zo kon 't nochtans niet de minste vrees aan Vrankryk geven; dewyl dat Ryk in zich zelfs gerust en eenigh was, onder de bestiering van een jong, wakker, wys en voorzichtigh Koning*, die, zedert het begin van zijne heerschappy in de verwarringen en verdeeltheden van zijn eyge Koninkrijk, en in Oorlogen tegen d'eerste Machten des Wereldts belemmert zijnde, echter alle de verhinderissen en zwarigheden heeft verwonnen, en, de grenzen van zijn Koninkrijk uytgestrekt hebbende, het Koninklijk Huys weder heeft vereenight, de rust van 't Koninkrijk opgerecht, de genegentheden en interessen tot een gebracht, doende zijn onderzaten rust genieten, de goede bestiering, en de gerechtigheyt weer opgerecht, en zonder afwringing, zijn inkomsten en schatten vermeerdert; Waar toe kon dan zulk een Verbondt dienen? *De Sweden waren verre van de handt, en ongewapent. D'Engelsen hadden geen heyr-krachten* te Landt, noch gelt; en het bloeyend Koninkrijk van Vrankrijk zou Hollandt niet gevreest hebben, 't welk niet te vreezen staat, schoon het eenige krachten ter Zee heeft, noch in staat was van een inval te doen, zonder zich zelf voor groote gevaarlijkheden bloot te stellen, noch alleen, noch in gezelschap.

En indien zy de voorwaarden van hun Triple Alliantie, of drievondigh Verbondt hadden willen uytvoeren, *wat zwarigheden zouden 'er niet voorgekomen zijn, in de heyrkrachten, en interessen der Bondtgenoten te zamen te voegen?* En wat zouden zy hebben konnen aanvangen, tot de gemeene nuttigheyt en vernoeging van zo veel verscheyde Vorsten? En hoe zouden zy een Vorst, ja Opperhooft aangetast hebben, die zich in zulk een goede stant bevond, en van de welke zy wisten dat hy ook vrienden had, en aan de welk noch bevattelijkheyt, noch naarstigheyt ontbrak, niet alleenlijk van de voornemens der gener te vernietigen, die zich tegen hem inspannen, maar ook om hem zelven in hun eyge Staten te verdrukken?

't Is dan niet deze Ligue, noch yets diergelijks: want *dit zou een ydele vrees hebben geweest*, die in de groote en deurdringende ziel van de Koning, mijn Meester, geen plaats kan hebben: maar *de liefde, die hy tot zijn naaste magen heeft*, en de begeerte, die hy heeft gehad, om een vuur uyt te blusschen, 't welk Europa met nieuwe beroerte kon ontvonken, en de redenen, die hem op een aangename wijze, door de Koningen, zijn vrienden, zijn vertoont, hebben hem verplicht de vrede te maken, die van alle de Christenheyt begeert wierd.

Toen deze zaak in dier voegen, als men weet, met de Catholijke Koning geëyndight was, keerde de Koning, mijn Meester, alle zijn gedachten tot *de zaken van zijn Koninkrijk weer op te rechten*, op dat hy, met zijn onderzaten, dit geluk zou mogen genieten; 't welk het eynde van een wel-gestelde Staat is, die door een goet en verstandigh Vorst bestiert wordt. In dezer voegen bracht hy te weegh *dat de gerechtigheyt gelykkelijk bedient wierdt*, zonder een-zijdigheyt en zonder interest; dat de Volken van *d'overmatige schattingen* wierden verlicht, dat de machten vernedert wierden, om dat de ware dapperheydt, tot voordeel van 't Vaderlandt besteet, en de straffing en boetinge der bezondere ongelijken aan 't vermogen van 't Gerecht gelaten moeten worden. Hy gingh met een volmaakte huyshoudingh *d'overmatige kosten* van zijn eygen Hof *besnoeyen*, om d'inkomst van zijn zuynigheyt tot de weerkoping van zijn heerlijkheyt te besteden, die ten deel vervreemt was; en hy wilde ook dat de bezondere lieden voor hun bezondere vernoeging, de kosten van hun tafel, van hun kleederen, en van hun spelen, en van hun gevolg zouden regelen.

Hy nam geen schattingen van zijn onderzaten, om hen te belasten; maar alleenlijk om middel te hebben van zijn eyge waardigheyt, en d'eer van de Kroon te onderssteunen. Om de koophandel, en het voordeel zijner onderzaten te vermeerderen, heeft hy nieuwe vaarten, tot de gemeenschap der vloeden en stromen gemaakt; wonderlijke werken, en van ongelooffelijke onkosten. Hy heeft veel groote burgerlijke gebouwen tot verçiering der Steden geschikt, en tot zekerheyt van 't Koninkrijk veel oude vestingen doen vermaken, en veel anderen van nieuwe vinding, doen toe stellen. *Hy heeft*, 't welk aanmerkelijker, en het wezentlijkste is, *d'Edeldom in een geduurige oeffening der Wapenen onderhouden*, met de zelfde tot krijghs-bedieningen in een goet lichaam van Krijghs-volk, dat wel betaalt en onderhouden wierd, te gebruyken, met de zelfde door toegestelde strijden, belegeringen en bestormingen te gewennen tot niet verbaast te worden, als zy zich in zodanige ware dingen, en in de voorvallen ingewikkelt zouden vinden. *Ik verzeker my dat hy* hen altijdt gemijt zou hebben, wel wetende dat d'oprechtigheyt van zijn leven, de goede bediening van 't gerecht, en der zaken in zijn Koninkrijk voor hem de zelfde roem verkregen zouden hebben, die hy zich van zijn krijghs-daden kon beloven, de welken altijdt met iets geweldigh zijn verzelt, als een der geesselen, met de welken Godt gewent is de zonden des werelts te straffen.

De

De Koning, mijn Meester, zich in deze en dergelijke zaken oeffenende, en bezich houdende, heeft de gerustheydt van leven, 't welk hy zich daar af beloofthad, niet lang konnen genieten, om dat het van de genen wiert ontroert, die door reden, of ten minsten uyt aanmerking van de verplichting, die zy aan hem hadden, *zyn voldoening behoorden te bevorderen, en de zelfde te gemoet gaan*, of, ten uyterften genomen, de gelegentheden van hem te verontplichten te mijden, en die in tegendeel betuygen dat zy zijn waardigheyt weynigh achten, en niet langer aan *de gewichtige diensten* gedenken, die zy ontfangen hebben van hem, en van de Koningen, zijn Voorzaten.

De Hollanders zijn't, die (men weet niet waar toe, noch uyt wat oorzaak) *hebben willen toonen dat zy weynigh tot Vrankrijk waren genegen*, 't welk nochtans, *gelijk alle de wereldt weet*, hen in dier voegen heeft onderfteunt, dat zy 't grootste deel van hun verheffing, en van hun grootheyt, tot de welke zy zich hebben verheven, aan het zelfde zijn verplicht; gelijk *lieden, van niets op-gekomen, verwaant op hun eyge macht, en verblindt van de glans van in de rygh der Vorstengestelt* te worden; en die, het goet vergetende, 't welk zy ontfangen hebben, zich zelven in een hartnekkige ondankbaarheyt hebben gedompelt, en *hebben durven aanvangen* d'Actien en doeningen van zulk een groot Oppervorst, gelijk de Koning, mijn Meester is, te bestraffen: dewijl zy *zijn innerlijke gedachten* hebben willen onderzoeken, en *zijn meeningen deurgronden*, en, *hem op hun wijze verklarende*, gevolgen daar uyt willen trekken, als of zy uytwerkzelen zouden voortbrengen, die noyt in de gedachten van zijn Majesteyt waren gekomen, en, daar op hy noyt had gedacht. Ik verzwijgh noch dat zy, door d'overmaat van *hun verwaantheyt* vervoert, wel hebben durven *onderwinden zich met zeer machtige Koningen te verbinden*, om een Triple Alliantie, of drievoudigh Verbondt op te rechten, door 't welk zy *misschien pretendeerden en poogden aan de grootste Oppervorsten de wet te stellen*, gelijk zy willen dat men geloove n zal dat het de School is, en dat zy de Bestierders van Europa zijn.

Merkt eens op de natuur van deze lieden, die nieuwelijks verheven zijn, en die, zich niet met de vrede bekreunende, de welke zy met de Koning van Engelandt hebben gemaakt, *niet een eenigh artykel daar af hebben onderhouden. Zy hebben de wederkeering zijner onderdanen belet. Zy hebben met geweldt d'authoriteyt van te Visschen aan sich getrokken. Zy hebben tegen hem om de Souverainiteyt dezer Zeen durven disputeren*, en hem aantasten, ja tot laster-schriften en schilderyen toe te laten, die voor zijn Koninklijke Persoon, en voor zijn Koningrijk onwaardigh zijn, aan 't welk zy echter verplicht zijn, uyt oorzaak van 't geen, dat het tot hun behouding en grootheyt gedaan en by-gebracht heeft. *De Koning, mijn Meester ging*, naar de zijde van Nederlandt, *de Grenzen* van zijn Koninkrijk *bezoeken, in 't gezelschap van zijn gewoone macht van Krijgks-volk*; en zy durfden zich *met een machtigh scheepsheyr voor zijn oogen* vertoonen, en hielden een ander macht in 't Landt vaardigh; en zy, tot op de minste beweging, en op de minste optocht merkende, *en niet aan de goede vriendtschap, en aan 't verdrach gedenkende*, die tusschen hen waren, hebben getracht deze optocht, en grootheyt van Vrankrijk by veel Vorsten verdacht te maken, met de zelfde met veel heymelijke voornemens te belasten, daar tegen zy wilden dat men zich zou stellen; *en zy, erghwaan op 't geen vattende, op 't welk de Koning, mijn Meester, misschien niet dacht*, zijn zo verre gekomen, *dat zy de handel met Vrankrijk hebben verboden.*

De Koning, mijn Meester, door deze handel, en om deze *roekeloosheyt* vergramt, *besloot, om d'eer van sijn waardigheyt, en om 't voordeel, en de behoudenis zijner Onderzaten*, de Generale Staten te straffen. En op welke wijze zy gestraft zijn, dit is niet nodigh te zeggen: dewijl hy naauwlijks in dit Landt is getreden, met zijn wel-geregelt krijghs-volk, van veel Vorsten verzelt, en ook van veel Edeldom, die zich gewillighlijk in 't gevolgh van zulk een groot Koning en Hooftman heeft begeven; of zy, door zijn Koninklijke tegenwoordigheyt verbaast, *in hun geweten overtuyght van 't ongelijk, dat zy hadden*, en in hun hart verwart, hebben deze groote kracht, en deze weergadeloose dapperheyt des Konings, mijn Meester, en van zijn dappere Soldaten *niet konnen tegenstaan*, schoon zy *wakkere tegenstant* hebben gedaan, en schoon zy een zeer groot getal van oude krijghs-benden hebben, door krijghs-oversten van hooge achting en beleydt; in voegen dat hy in minder tijdt dan een maant met gewelt *meer dan 40 Plaatzen* heeft ingenomen, die zo wel versterkt waren, als zy in eenigh ander gewest zijn, en, gelijk d'ervarentheyt in voorlede tijdt getoont heeft, machtigh om, yder voor zijn hooft, een geheele Zomer lang een groot en bloeyend Heyr bezich te houden. *En indien zy hun toevlucht niet tot het water hadden genomen, 't welk zy heyligh oordeelen; en indien zy niet een Element, so ongetrouw, als zy zelven, hadden gebruykt*, 't is schijnbaar, dat zy heden alle ondergebracht zouden zijn. In 't welk zekerlijk de Koning, mijn Meester, Godts bystant erkent, die, aan hem verwinning op verwinning gevende, met zo groot geluk en gezwintheyt, aan hem noch de geest, en 't beleydt geeft van de zelfde te vorderen, en *te disponeeren tot de vordering van zyn glorie.* Gelijk hy ook met alle ernst en godtvruchtigheyt tracht daar van nieuws de ware Goddelijke bediening, en de waarachtige Godtsdienst in te voeren, die 'er door hem uyt verbannen was, met een schrikkelijke *Apostasie*, of afval, en weerspantigheyt, zo tegen Godt, als tegen hun ware en wettige Vorst, verzelt van zo veel gedruys, gekraak, doodinge, rovery en overdaat.

Maar de *hardnekkige woede* van dit Canalje wordt voornamelijk hier in gekent, dat zy, hoewel zy

zien dat Godt hen klaarlijk straft, dat de zelfde Machten, die hen eertijdts hebben geholpen en beschermt, de genen zijn, die hen vernederen, en tegenwoordighlijk *over hun buyk gaan*; dat zy, zegh ik, *in plaats van sich te verootmoedigen, en toevlucht tot hun goedertierentheyt te nemen, te meer daar in verbitteren*, en liever hun Landt en Onderzaten willen verwoesten, en verdelgen, en zich eerder in gevaar van te verdrenken stellen, dan zich onder zulk een heerlijk en zegerijk Verwinner begeven.

Men zou noch konnen lijden dat zy in dit uytterste by de Vorsten, hun vrienden en Bondtgenooten, hulp en onderstant verzochten: maar ik weet niet wat voorzichtigheyt dit is, zulks in de wateren, daar zy in zekerheyt zijn, te zoeken. Dat zy 'er dan d'eerste schaden in gevoelen, die zo groot zullen zijn, dat het onmogelijk is hen uyt te drukken, noch genoeghzameli k uyt te beelden, hoedanigh d'elenden zullen wezen, die deze overvloeyingen hen zullen toebrengen. De Hollanders hebben echter zo behendigh geweest, dat zy zich in dier voegen hebben beleydt, *dat zy verhopen dat zy geholpen, en in hun eerste staat herstelt zullen worden door deze zelfde Vorsten, tegen de welken zy opgestaan zijn, en door eenige anderen, welker Landen en Staaten zy geusurpeert hebben, onder verscheyden pretexten.* Zijn Majesteyt, de Koning van Spanjen, doet tegenwoordighlijk onderstant aan hen, als aan zijn goede Vrienden, vertrouwelingen en Bontgenooten. *Gelijk ook eenige Vorsten van 't Keyzerrijk, en onder anderen zijn Keyzerlijke Majesteyt, die een Verbondt met hen hebben gemaakt, van 't welk men de Artijkelen en voorwaarden ziet*; en men ziet alree het Krijghsvolk naar hun vergader-plaats trekken.

Men doet *gerucht* loopen dat de verbintenis dezer Vorsten geschiedt is, *om de rust van 't Keyzerrijk* te bewaren, om de genen tegen te staan, die het zullen willen aantasten, en ook misschien *om eenige Vorsten te straffen*, de welken, zich met de Koning, mijn Meester, verbonden hebbende, op dat hy hen zou helpen de Landen weder te bekomen, die de Hollanders hen ontrooft hebben, ongehoorzaam aan 't Keyzerrijk schijnen te zijn, en misschien ook *om de Fransen te beletten hun verwinningh te vervolgen*, en om hen te verplichten tot Vrede te maken. Zijn *Keurvorstelijke Doorluchtigheydt van Brandenburgh* heeft geen kleyne moeyte gedaan om dit Verbondt uyt te werken; want hy heeft mijn Heer de Vorst van Anhalt meer dan eenmaal uyt dit Hof, naar dat heen en weder doen trekken.

Wy zouden, zeer doorluchtige Heeren, *de ware oorzaak van deze verbintenis*, en van deze ontsteltenis wel willen weten; om dat ik onder de oorzaken, die ik zo terstondt aangewezen heb, niet kan merken welke zy warelijk is. Indien Zijn Keyzerlijke Majesteyt, en d'andere Vorsten zich niet in actie begeven, dan om *de rust van 't Keyzerrijk* te bewaren; *ik zie niemandt, die het zelfde ontrust*, of die voorgenomen heeft het te ontrusten. De Koning, mijn Meester, heeft zich genoegh daar op verklaart; en *ik zelf heb dit meer malen* aan Zijn Keyzerlijke Majesteyt, en aan Zijn Excellentie, mijn Heer de Vorst van Lobkowitz *doen verstaan*, met aan hem te verklaren dat, indien 't gebeurde *dat het Franse Heyr genoodtzaakt was over eenigen der Landen van 't Keyzerrijk te trekken*, om zijn Vyanden te gaan bestrijden, *dit in Vriendtschap, en zonder gewelt zou geschieden*, dat men zorgh zou dragen om de wanordeningen te beletten, en dat men geen verdrukking van d'overtocht der Heyren zou ontfangen, gelijk ook gebeurt is. In voegen *dat ik niet zie waar in het Keyzerrijk is beledight, noch waar over het kan klagen.*

Indien deze Vorsten geen andere inzicht hebben, dan de Frontieren van 't Keyzerrijk te bewaren, 't is hen geoorloft; en *zy mogen met hun Heyren overal trekken, daar 't hen in 't Keyzerrijk belieft. Maar waarom maakt men Verbont met de Hollanders? Waarom ontfangt men gelt van hen?* Gelijk Brandenburgh bezonderlijk heeft gedaan. Zullen dezen misschien hun goet geven, om dat van anderen te bewaren, 't welk geen leet aangedaan wordt, om ondertusschen het hunne te verliezen, 't welk warelijk aangetast wordt?

Indien deze Heyren de straffing der Vorsten van 't Keyzerrijk, die zich met de Koning van Vrankrijk hebben verbonden, tot hun voorwerp hebben; waarom verdienen zy gestraft te worden? Misschien, *om dat zy* met een weergadelooze voorzichtigheyt, *op een machtige Christelijkste Koning hebben gesteunt, om, als geestelijke Vorsten, geholpen en bygestaan te worden in de wederkrygging der Goederen, die de Ketters op hen hebben geusurpeert, en de goede gelegentheyt der tijdts hebben waargenomen; om dat de instantien, die zy tot dit zelfde werk by andere Vorsten van 't Keyzerrijk hebben gedaan, niet van de Catholijken onderstennt zijn geweest*, die zich niet in staat vonden om zulks te doen, noch van d'andere Ketters, om dat het tegen hun instructie en bericht is. Hebben zy hierom *de rust van 't Keyzerrijk ontroert*? Hebben zy de Fransen in hun Landt doen trekken, *zy zijn noch vreemdelingen noch Barbaren, en hebben 'er geen Vyantschap gepleeght.* In tegendeel, zy hebben 'er groote somnien van Penningen gelaten; en *de zelfde Fransen bezitten geen plaatzen*, en hebben geen pretensie in 't Keyzerrijk.

Is de meening dezer Vorsten, de Hollanders in hun voorgaande macht en grootheyt te herstellen? Zy zijn misschien van eenigh oudt geslacht der Koningen afgedaalt, 't welk verdient dat men hen niet laat verlooren gaan. 't Is niet meer dan 100 Jaren geleden, dat zy noch het doorluchtighste Huys van Oostenrijk onderworpen waren. *En wie zijn de genen, die de heerschappy en bestiering der zaken in handen hebben?* 't Is misschien een Staat, die groote diensten aan dit deel van de Christenheyt heeft bewezen, 't welk aan de Grenzen van dit paalt; in voegen dat het verdient bewaart te worden. *De werrelt zal niet veel in 't ver-*

lie,

lies van 't Vorstendom der Hollanders verliezen. 't Is niet lang geleden dat het niet was, en misschien zal 't binnen korten tijdt niet meer zijn.

Deze geallieerde Vorsten begeven zich misschien in actie op de beloften, die de Hollanders aan hen doen, van volstandighlyken getrouwelyk met hen vereenight te blijven, of dat zy van hen vergolden zullen worden. Wat het een aangaat, zy zijn niet in staat, en hebben geen middel om zulks te doen, dewijl 'er niet een van deze Vorsten is, die geen voordeel op hen heeft, in waerdigheyt, in grootheyt, en in Staten. En wat het ander aangaat, hoe kan men zich op de genen vertrouwen, *die in hun getrouwheyt aan Godt, aan hun wettigh Vorst, aan de Fransen, en aan d'Engelsen, hun groot weldoonders en vrienden, gebrekkelyk hebben geweest? Ik verzeker my dat, zo deze twee groote Koningen de Vrede aan hen wilden geven, op hoedanige voorwaarde het ook was, zy wel haast op deze voorwaarde over alle wetten, tractaten, trouw en beloften zouden heen stappen.*

Misschien hebben de groote sommen van Penningen occasie tot dit verbont gegeven. Ik weet wel dat men alrede betaalt heeft, en dat men noch belooft alle maanden tot de subsistentie en onderhoudingh dezer heyren te betalen. Maar my dunkt *dat deze sommen niet considerabel zyn*, noch geproportioneert naar deze groote bewegingh. Ik kan ook niet zien van waar zy middel zullen bekomen om voort te varen in de zommen te betalen, die zy beloofr hebben. De Schatkist der Hollanders is niet vermeerdert, maar in tegendeel veel milioenen vermindert door de voorlede Oorlogen en beroerten. *Sy hebben tegenwoordigh weynigh Landts, dat opbrengen kan.* Hun Koophandel ter Zee is afgebroken. De Particulieren konnen wel voor eenige tijdt het gemeen ondersteunen; maar zy zullen wel haast moede worden, en vreezen dat zy in 't algemeen verlies elendigh zullen blijven. In voegen dat'er weynigh schijn is dat zy konnen continueren in de zommen te betalen, die zy belooft hebben. *Maar het zal den Hollanders genoegh zyn den zetel van d'Oorlogh elders te vervoeren:* en de geen, die zich ingewikkelt en belemmert zal vinden, mach zich dan redden.

My valt een andere reden in, die men kan hebben in deze Ligue te maken, te weten, dat de Vorsten, nijdigh van Vrankrijk door een Koning bestiert te zien, die tot aan deze tijdt zijn wedergade niet onder zijn Voorzaten heeft gehadt, ('t welk men in veel dingen bemerkt, die hem zedert de dagh van zijn geboorte zijn overgekomen) en die zich altijdt meer heeft opgeheven, toen men hem geloofde op het laaghste te zijn, en dat zo Vrankrijk oyt door een Koningh bestiert en beheerscht is geweest, welks deught het zelfde tot de hooghste trap van kracht en wakkerheydt heeft gebracht, het zelfde nu zodanigh is; dat de Vorsten, zegh ik, vreezen dat de meningh van zijn Mayesteyt is zich een absoluyt en algemeen Monarch te maken, en zich d'andere Vorsten t'onderwerpen, *daar toe Hollandt hem grootelyks kan dienen*; en datmen dieshalven het zelfde moet onderssteunen, het kost ook zoveel, als 't is.

Ik wil niet ontkennen dat de begeerte van te *gebieden*, en d'anderen onder zijn heerschappye te brengen, *algemeen* is aan alle menschen; maar ik acht niet dat dit de meening van de Koning, mijn Meester is. Hy bemint de glorie; maar hy is niet vatbaar van deze eerzucht: En ik zie niet dat, om daar toe te komen, de verovering van Hollandt hem noodtzakelijk is; *dewyl hy zich niet kan inbeelden dat sulk een kleyne hoek Landts grootelyks kan dienen, om sodanigh een aanslagh te doen gelukken.* Indien hy dit voornemen had, *hy sou sich op sijn eygen krachten vertrouwen.* Want men moet belijden dat die van Vrankrijk ontzaghelijk zijn, als zy wel zyn vereenight, en als zy een Koning in 't hooft hebben, welks deught, beleyt en dapperheyt zo groot is, als die van de geen, de welk tegenwoordighlyk heerscht, *Volgens het inbeeldigh voornemen*, 't welk de anderen in hun geest gevormt hebben, *schynt het* dat men deze heyrkrachten niet moest doen aantrekken, die geen erghwaan aan de Koning, myn Meester, konnen geven, de welk groote reden heeft om te vermoeden dat men, zyn glorie benydende, hem met gewelt wil vernederen.

Indien sy willen de Vrede aan Hollandt doen geven, waarom doet men 't niet door handelingen? door Ambassaden uyt Persoonen van Staat bestaande? De Koning, myn Meester, hen wel aangehoort hebbende, zou zich van hun redenen laten bewegen, zo zy krachtigh en bondig waren. En *wat sou hy niet doen op d'instantie van een Vorst, die soo namaaghschap aan hem is*, en die hy zoo hoogh acht, gelyk de persoon van zyn Keyzerlike Majesteyt? Maar deze strenge wyze van doen, terwyl men met een Heyr de plaats nadert, daar hy d'Oorlogh voert, en met ter zelfder tydt te willen doen geloovenn dat'er veel gemaakte Tractaten zyn, zeer schadelijk voor Vrankryk; ik vrees, zeer doorluchtige Heeren; (en Godt geef dat het niet gebeurt) dat dit is een deur voor een algemeene Oorlogh openen: want zekerlik, *de Koningh sal niet toelaten dat men eenige strengheydt tegen de Vorsten gebruykt, die met hem zijn verbonden. Hy sal de genen die de voortgang van hun wapenen sullen willen beletten, en den Hollanders onderstant doen, voor sijn vyanden houden. Hy sal met sijn Heyr aantrekken*, het hunne trachten te bejegenen, en daar tegen te stryden, en het zelfde niet op de Grenzen verwachten.

Dit zyn de intentien en meeningen van de Koning, mijn Meester, die my bevolen heeft hen aan zijn Keyzerlijke Majesteyt bekent te maken, en die ik tegenwoordighlijk aan U Doorluchtigheden heb vertoont, op dat ghy rapport daar af aan hem zoud doen, niet twiffelende of hy zal, op de gewichtige gesteltheyt van d'optocht van 't heyr, naar uw voorzichtige raat luysteren, als naar de gene van

zijn

zijn voornaamste Ministers; dewijl hy in een oogenblik d'Oorlogh uyt een hoek des werelts, daar zy hebben haar zetel in Hollandt heeft, kan trekken, en alle de Koninkrijken daar mee vervullen, en derzelve woede onder alle de Vorsten van de Christenheyt zaven: en nochtans zijn alle deze Vorsten niet zo machtighlijk gewapent, *dat zy schrik behoeven te geven.* Daar zijn Vorsten in 't Keyzerrijk, die'er niet aan vast zijn; en indien men tot Vrede-breking komt, *zommige zullen zich voor d'een, en anderen voor d'andere party verklaren?* Zy hebben te gedenken dat de Liguen, die van Vorsten gemaakt worden, de welken van grenzen en interest verre van malkander zijn, gelijk ook van Godtsdienst, lichtelijk los gaan en breken, te meer als aan de voornaamste van de Ligue middelen en penningen ontbreeken, om aan de zwaksten onderstant te doen.

Aanmerkt zeer Doorluchtige Heeren, dat men, hoewel men tegenwoordighlijk eenigh krijghs-volk vergadert, hen moet doen subsisteren en bestaan, en continueren in hen by malkander te houden. *De Vorsten zijn ten meestendeel uytgeput.* De Steden van 't Keyzerrijk zullen niet gaarne zodanige gasten zien. Vrankrijk is gewapent, en heeft zo veel gelts, als eenige andere Staat; en eer men het geen weder wint, 't welk het binnen zeer korte tijdt heeft vermeestert, zullen veel toevallen, en vreemde voorkomingen ontstaan.

Indien men eenmaal begint, men zal niet lichtelijk konnen doen ophouden; want men zal niet alleenlijk d'Oorlogh in Hollandt, of aan de Rijn voeren. Vrankrijk heeft vrienden en volk genoegh in zeer goede stant, om Duytslandt en andere plaatzen aan te tasten, en zelfs in Italien, en in Spanjen.

Eyndelijk, de Koning, mijn Meester, *begeeft zich gantschelijk tot het besluyt der Hollanders, zijn vyanden: Hy heeft met geen ander Vorst yets te beslechten.* Dat yder op zijn interesten denk, en op 't geen, dat nut voor hem is: dat hy de ware stant zyner krachten, van zyn kryghsvolk, van zyn kryghs-voorraadt, en van zyn Vrienden overweegh, eer hy deze groote Oorlogh aanvangt. Indien de Koningh aangetast wordt, *hy sal 't niet zyn, die begin aen de vrede-breking sal geven; hy sal aan Godt geen rekenschap van de verwoestingen hebben te geven, die een onvermydelijk gevolgh daar af sullen zyn*: In plaats dat het heden noodiger zou wezen, dan oyt, vereenight te blyven, en zich te zamen te verbinden, om op de macht der Turken, die met groote schreden Polen komt intrekken, en schrik aan Ongeren veroorzaken, te merken, en de zelfde te verdrukken. *Dewyl het qualyk sal klinken*, dat de Turk het Christendom aantast, tot welks verdedigingh de Roomsche Keyzer, en de Vorsten van 't Keyzerrijk voornamentlik zyn verplicht; behalven de byzondere intrest van Maaghschap, en van Gebuurschap der Staten: gelyk ook *Zyn Hoogheyt van Brandenburgh, die in plaats van tot bystant van Polen te trekken*, zich te zamen voegen, om de Hollanders tegen de Christelikste Koning te helpen: *Want hoewel dit een Oorlogh van intrest van Staat is, soo zyn sy nochtans Ketters*, tot welker verdelging yder goet Christen zich moet besteden, en verplicht is zijn vyerige gebeden tot Godt te stieren.

Doch den Keyzer liet hem noch door deze dreygende aanspraak, noch door eenige voorgaande / noch door geenige volgende schoone Franse beloften, van zijn ware Intrest verzetten / maar sloot in tegendeel / een nauwer Verbondt, met Spanjen en Hollandt, &c. en vergaderde een onzachlijk Krijghs-leger, om 't volgende Jaar, 1673. in 't Veldt te brengen.

Godt, die de Oorlogen, na zijn Goddelijke wijsheydt doet uytvallen / en de Harten der Vorsten tot Vrede kan doen neygen / verleene aan de Vereende Nederlanden, een goede, vaste, en eerlijke Vrede, om welke te verkrijgen alle Rechtzinnige Liefhebbers des Vaderlandts, yverigh behooren te bidden / op dat dezen nieuw ontsteken Oorlogh in Europa, haast mach komen tot een vreedzaam

EYNDE.

C.

Copie

de

Haer

I.

K.

haest

R.

Rooms-

NOTA.

Het ombrengen van de Gebroeders, den Ruart van Putten, en den Raedt Pensionaris van Hollandt en West-Vrieslandt, Cornelis, en Joan de Wit, met al de omstandigheden van dien; Als ook het instellen van Zijn Hoogheyt, den Heer Prins van Oranjen tot Stadthouder; begint na Pag. 344 / en vervolgt alzo voorders &c.

EYNDE.

t'AMSTERDAM,

By DANIEL BAKKAMUDE, Boekdrukker op 't Rokkin, naast de drie groene Papegayen, 1674.